תנ״ך · דרשות ודרושים

עצי חיים על מועדים

רבי חיים צבי טייטלבוים

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

עצי חיים על מועדים

רבי חיים צבי טייטלבוים

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/עצי-חיים-על-מועדים/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

עצי חיים על מועדים - הקדמה 4
עצי חיים על מועדים - לראש השנה 5
עצי חיים על מועדים - לראש השנה שחל בשבת 8
עצי חיים על מועדים - לראש השנה 18
עצי חיים על מועדים - לשבת תשובה . . 83
עצי חיים על מועדים - סוגי' דמצות לאו להנות נתנו 117
עצי חיים על מועדים - סוגי' דאוונכרי . 138
עצי חיים על מועדים - סוגי' דמתנה ע"מ להחזיר 142
עצי חיים על מועדים - ליום הכפורים . 164
עצי חיים על מועדים - לחג הסכות 170
עצי חיים על מועדים - ליל א' דסכות . . 178
עצי חיים על מועדים - ליל ב' דסכות . . 185
עצי חיים על מועדים - ליל ג' דסכות ... 192
עצי חיים על מועדים - ליל ד' דסכות . . 193
עצי חיים על מועדים - ליל ה' דסכות . . 199
עצי חיים על מועדים - ליל ו' דסכות ... 201
עצי חיים על מועדים - ליל ז' דסכות ... 204
עצי חיים על מועדים - לחוה"מ סכות . 207
עצי חיים על מועדים - מגלת קהלת ... 214
עצי חיים על מועדים - לשמיני עצרת . 218
עצי חיים על מועדים - להקפות ש"ע וש"ת 224
עצי חיים על מועדים - לימי חנוכה 240
עצי חיים על מועדים - סוגי' דכבתה ... 289
עצי חיים על מועדים - סוגי' דמדליקין מנר לנר 294
עצי חיים על מועדים - לפרשת שקלים 300
עצי חיים על מועדים - לפרשת זכור ... 307
עצי חיים על מועדים - לפורים 308
עצי חיים על מועדים - לפרשת פרה ... 313
עצי חיים על מועדים - לפרשת החדש . 315
עצי חיים על מועדים - לשבת הגדול . . 317
עצי חיים על מועדים - סוגי' דחזקת בדוק 367
עצי חיים על מועדים - סוגי' דאין חוששיו שמא גיררה חולדה 370
עצי חיים על מועדים - סוגי' דמסירת המפתח 398
עצי חיים על מועדים - הגדה של פסח . 398
עצי חיים על מועדים - לחג הפסח 402
עצי חיים על מועדים - ספירת העומר . 408
עצי חיים על מועדים - שיר השירים ... 412
עצי חיים על מועדים - שירת הים 416
עצי חיים על מועדים - לחג השבועות . 430
עצי חיים על מועדים - סוגי' שתי הלחם 451

עצי חיים על מועדים - הקדמה

ב"ה הקדמה:

יתענגו התלמידים ויגילו החסידים, בנועם אמרים, אשר זיכני השי"ת להוציא לאור ולתת לפניכם היום ברכה את אשר כוננו ידיו הטהורים של כ"ק אאמו"ר עטרת ראשינו הרב הגאון הקדוש המפורסם כקש"ת מרן חיים צבי טייטלבוים זצללה"ה הסה"ק עצי חיים ("עצי" בגימטריא שמו הקדוש) על מועדים, דברים ערבים ונחמדים, מפז ומפנינים יקרים, בפלפול ובאגדה יחדיו נצמדים, מלהיבים לבבות ישראל לאביהם שבשמים, ונחת ינחתו מדרשותיו הנעימים, אשר כגחלי אש בוערים, - ומעתה אשא כפי אל השוכן מרומים, שיזכנו להוציא לאור בקידומים, ספר שאלות ותשובות אשר השיב לשואלים, אשר דרשו ממנו בדבר הלכה כבאורים ותומים, וגם חידושיו אשר על הלכות מקואות סדורים, ועוד שאר החיבורים, אשר עדיין המה בכתובים, כאשר זאת הי' כל חפצו ומגמתו שיפיצו מעיינותיו חוצה:

ועתה אחלה בזה את אנשי ידידינו נ"י שיביאו ברכה לתוך ביתם ויקנו את הסה"ק בכסף מלא למען יהי' ביכולת להוציא לאור כל הכתבי קודש אשר השאיר אחריו ברכה כ"ק אאמו"ר הגה"ק זצללה"ה כאשר בדעתי ורצוני ברצות השי"ת בקרב הימים להוציא לאור ס' שו"ת ועל ה' מקואות ביחד, וזכותו יגן על כל המסייעים, שישאו ברכה מן השמים, להתברך בכפלים, ועינינו תחזנה בבנין ציון וירושלים, ובהרמת קרן ישראל, וארמון על משפטו ישב: דברי בן המחבר הגה"ק זצללה"ה:

יקותיאל יהודא טייטלבוים:

אבד"ק סיגוט והגליל יע"א:

דבר אל הקורא:

זכות הדפסת ספרי קודש של כ"ק אדמו"ר הגה"ק זצללה"ה נמסר לי הח"מ על אשר הנני בא בשכרי חלף עבודתי עבודת הקודש במשך עשרים שנים רצופים, אשר זכיתי לעמוד ולשרת במשמרת הקודם, ורבות הי' טרחותי בהעתקת כל הכתבים כתי"ק אשר נמסרו לי מידיו הטהורים להעתיקם ומה מאוד התענג מכתב ידי אשר העתקתי בסידור יפה שירוץ הקורא בהם: והנה כי כן ביגיעות וטרחות רבית הי' לי עד שעלה בידי בעזהי"ת להביא לביה"ד הסה"ק עצי חיים על מועדים - ולברך על המוגמר, וכאשר עיניכם תחזנה מישרים לא חסתי על הוצאות המרובים מנייר יפה והידור הדפסה והגה"ה מדיוקת, ובכן אביע תודה לא' עליון שגמלני כל טוב וזיכני לעשות רצון צדיק להפיץ מעיינותיו חוצה, והמקום יהא בעזרי שאזכה להביא לביהד"פ גם שארי החיבורים היקרים,

ומעתה בקשתי שטוחה מול פני החסידים והידידים נ"י שיתמכני בימין צדקה ויקנו את הסה"ק בכסף מלא, וזכותו של כ"ק אדמו"ר הגה"ק בעהמ"ח זצללה"ה בודאי יגן על כל המסייעים שיתברכו ממעון הברכות בכל מילי דמיטב:

דברי המלבהד"פ:

הק' משה הכהן קאהן:

בבית כ"ק אדמו"ר שליט"א:

מזכרת תודה להני תרי אחים הנאהבים הנגידים המפוארים נדיבי לב ה"ה מו"ה אפרים נ"י ומו"ה משה חיים יאקאבאוויטש נ"י מפה, אשר תמכו בידי להמציא לי הלואות כסף מוצא, להוצאות ההדפסה:

וכמו כן כל אנשי ידידינו שהי' בתומכי נפשי בהלואת כסף, וביוחד כבוד ידידינו הנגיד החסיד נדיב לב מו"ה אפרים ווייס נ"י מסענפטער אשר סייעני בנדבת לבבו הטוב בסך הגון, כלם ישאו ברכה מן השמים, ישלם ה' פעלם ומשכורתם שלימה:

הנ"ל:

עצי חיים על מועדים - לראש השנה

א) בחדש השביעי באחד לחודש יהי' לכם שבתון זכרון תרועה מקרא קודש וגו' במד"ר הה"ד לעולם ד' דברך נצב בשמים וגו' למשפטיך עמדו היום וגו' תני בשם ר"א בכ"ה באלול נברא העולם וכו' בשעה ראשונה עלה במחשבה וכו' בעשירי עבר באחד עשר נידון בשנים עשר יצא בדימוס אמר הקב"ה לאדם זה סימן לבניך כשם שעמדת לפני היום הזה בדין ויצאת בדימוס כך עתידין בניך לעמוד לפני בדין ביום זה ויוצאין מלפני בדימוס אימתי בחודש השביעי:

וצ"ב להבין הלשון זה סימן לבניך הי' די לומר אמר הקב"ה כשם שעמדת לפני וכו' אולם י"ל בהקדם להבין הענין חטא של אדה"ר יציר כפיו של הקב"ה שלא נצטוה אלא על מצוה קלה ועבר עלי' ולא הי' יכול שעה מועטת לכבוש את יצרו אבל הענין הוא עפ"י מאחז"ל עה"פ בפ' תולדות וירח את ריח בגדי' ויאמר ראה ריח בני כריח שדה וגו' א"ת בגדי' אלא בוגדי' והמאמר צ"ב גם הדמיון הזה במקרא גופי' שמדמי להדדי ריח בני כריח השדה מה שייכי להדדי:

גם להבין הפייט באין מליץ יושר מול מגיד פשע תגיד ליעקב דבר חוק ומשפט וצדקנו במשפט המלך המשפט וצ"ב כי אם אין מי שימליץ טוב בעדינו מאין תמצא לנו דברי זכות לצדקינו במשפט:

ונראה דהנה אמרו חז"ל ר"ה דף ט"ז מלך וצבור מלך נכנס תחלה מקמי דליפיש חרון אף וכתב ביע"ד חלק שני דרשה א' הענין הוא לטובת העם הבאים אחרי' דאם יצא זכאי בהשפטו אז בזכותו יגין על עמו ואם ח"ו לא יזכה במשפטו אז ינצל העם וימצאו מענה כי המה לא הטיבו דרכם אחרי רואם רוע מנהיגם שהוא ג"כ אינו חף מפשע ומה יענו פשוטי העם אם בארזים נפל שלהבת:

ולכך מלך נכנס תחלה דלא ליפוש חרון אף על הצבור והמה נצולים ממנ"פ, והנה סברא זו מבואר במד"ר דלכך ברא ד' שמים קודם לארץ בכדי שיעמדו שמים תחלה לדין בהיותם ראשון ליצירה והן שמים לא יזכו בעיני' וא"כ יושבי הארן מנוצלים אחרי כי גם השמים אשר המה משוללים מיצה"ר לא זכו מה יעשו האנשים קרוצי חומר אשר היצה"ר דר ביניהם:

וזשה"כ אשא עיני אל ההרים וגו' דהנה אמרו ז"ל הרים אלו הגדולים נשואי ישראל מאין יבוא עזרי כי איך יהי' זכותם מגין הלא גם הם פקו פלילה יחטאו ואיזה זכות יגין בעדינו, ע"ז אמר עזרי מעם ד' עושה שמים וארץ, שמים תחלה ואח"כ הארץ להתנצלות כנ"ל ממילא גם אנחנו נצולים מטעם זה ע"כ:

ועפי"ז י"ל המקרא בפ' שלח וראיתם וגו' היש בה עץ אם אין והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ, ופירש רש"י ז"ל אם יש בה אדם כשר שיגין עליהם בזכותו וצריך להבין קישור הדברים והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ לזה אם יש בה עץ הוא הצדיק המגין בזכותו, אבל הענין הוא ע"פ שמבואר בס' אוהב ישראל לפרש הפסוק ויאמר א' תדשא הארץ וגו' עץ פרי וגו' ותוצא הארץ עץ עושה פרי פירש רש"י ז"ל עץ פרי שיהי' טעם העץ כטעם הפרי לפיכך נפקדה גם היא על חטאה דלכאורה יפלא מאין בא זה שתחטא הארץ נגד יוצרה וקינה יתב' בשלמא האדם שהוא בו"ד שייך שפיר לפעמים מפני היצה"ר השוכן בקרבו אך האדמה שאין לה יצה"ר מאין בא לחטא, אך י"ל דהנה באמת הארץ לא חטאה כלל ואדרבה עשתה זאת במס"נ כמאחז"ל נזיר כ"ג גדולה עבירה לשמה דהנה הארץ הוא סוד ארץ העליונה השכלות הסתכלה והבינה כיון שהאדם קרוב לחטא מחמת יצרו הרע ואז ח"ו יבא פגם גדול ע"י חטאו ולא יועיל לו שום תיקון ותשובה אשר לזאת התחכמה ושינתה היא תחלה צווי הבוי"ת שאח"כ כשיחטא האדם יהי' לו אמתלא טובה מפני ששורש גופו הוא מן האדמה, והיא כבר שינתה מרצון הבוי"ת ע"כ זאת גרמה לו לאדם למרות פי שמו יתב' וא"כ אין גדול כ"כ פגם האדם נמצא שעשתה בזה עבודה גדולה לש"ש עכדה"ק:

ועפי"ז י"ל המקרא הנ"ל היש בה עץ היינו אדם כשר שיגין עליהם בזכותו ואם אין שלא נמצא אדם כשר כזה לפי שגם היא לא תיקן מעשיו כראוי אז והתחזקתם, תחזקו עצמיכם בזה ג"כ ויהי' לכם זאת למליץ אחרי כי אין בכח מנהיגכם להגן עליכם במעשי' הטובים מה יעשו פשוטי עם הנאים אחריו כנ"ל דמלך נכנס תחלת כדי שהעם ינצלו בממנ"פ וכ"ת המנהיג גופו מה יענה שלא שמר מצות ד' כראוי לזה גמר אומר ולקחתם מפרי הארץ היינו מה שהארץ לא עשתה רק עץ עושי פרי ושינתה ממאמר השי"ת את זה תקחו להמליץ טובה כי פגם הארץ גרמה לחטא האדם:

וזאת י"ל היתה ברכת יצחק אע"ה ליעקב ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ד' שבקשת יצחק אע"ה היתה שהקב"ה ברוב רחמי' וחסדי' יראה זכות לבני' ואמתלא טובה להקל מעליהם עונשם כמו שהיתה בתחלת הבריאה שהקב"ה צוה להארץ שתוצא עץ פרי טעם עצו כטעם פרי' והיא שינתה ועשתה עץ עושי פרי והיתה זאת בכוונה ללמד זכות על תולדותי' בטענה הזאת, וזה ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ד' ריח השדה אשר ברכו ד' בשעת הבריאה שתוצא עץ פרי טעם עצו כטעם פרי' והיא שינתה ממאמר השי"ת כדי ללמד זכות על בנ"י וע"כ דרשו חז"ל א"ת בגדי' אלא בוגדי' דעל אלה היתה תפלת יצחק לבקש עליהם שיסלח להם הקב"ה בטענת השדה אשר ברכו ד' ומשם נלקח האדם הרי שבין כך ובין כך יש לנו מליצה ישרה כמו שכתבנו למעלה בפירש היש בה עץ אם אין כנ"ל ווה היא ענין בקשתינו באין מלין יושר מול מגיד פשע תגיד וכו' כלומר באם אין לנו מליץ טוב שיגן עלינו בזכותו דהראש והמנהיג אינו כדאי להגן בעבורנו ע"כ בטענה זאת גופי' נזכה במשפט אחרי כי מנהיגם אינו חף מפשע איך יזכו פשוטי העם וזה באין מליץ יושר וכו' להגן בעדינו אז בטענה הזאת גופי' צדקינו במשפט לטובה:

ובזה הנני אומר ג"כ דברי התנצלות להצטדק נפשי כי מדוע ולמה זה ראיתי על ככה לעמוד לפני העדה לשרתם בעבודת הקודש ועבודת משא דבר ד' בדברי כבושין ומוסר בעוד שיודע אני את מך ערכי גם לא היטבתי את מעשי ואין מהצורך לפרט כאן הדברים שבלב אבל תמכתי יתידותי במשנה מס' יומא פרק ג' אמר להם הממונה צאו וראו אם הגיע זמן וכו' מתתי' בן שמואל אומר האיר פני כל המזרח עד שבחברון והוא אומר הן ופירש הרע"ב ז"ל כדי להזכיר זכות אבות מזכירין חברון ע"כ:

חזינן מזה דממה דמזכירין חברון מקום משכן כבודם של האבות הקדושים הוי כאלו הזכירו שמותם ותפארתם, וע"כ בעמדי במקום הזה אשר עמדו אבותי הקדושים יתעורר זכותם להגן עלינו ובעדינו כמו שראינו שאפילו אם מזכירין רק מקום האבות בחברון

נתעורר זכותם וא"כ עמידתי פה במקום הזה בודאי יזכור הקב"ה זכות אבותי הקדושים ויצדיק אותנו במשפטינו לטובה:

וי"ל גם על כונה הזאת דברי יצחק אבינו ע"ה ראה ריח בני כריח השדה אשר ברכו ד' שדה אשר ברכו ד' היא חברון מקום משכן האבות אברהם יצחק יעקב אשר בהזכר המקום של חברון יתעורר זכותם וזאת היתה ברכתו ליעקב שבהזכר שמו יתעורר זכותו על בניו כמו מקום חברון וזה ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ד' שיתעורר ע"י זכות ישיני עפר אבותינו הקדושים זי"ע לטוב הרי דכל מגמת האבות הקדושים הי' שיזכו לפניו יתב' גם דורותיהם אחריתם ובזה יש לומר כי גם אדה"ר יציר כפיו של הקב"ה לא הי' ראוי לאותו מעשה ורק מאת ד' היתה זאת ללמד זכות לדורותי' שיבואו אחרי' שימצאו מענה להצדיק אותם באמרם כי הם באים מכחו ולאשר שהיא התחיל בפגם וע"כ הם עלולים לחטוא והי' העבירה לשמה, נמצא שבאמת לא הי' צריך אדה"ר לעמוד בדין אחרי שלא חטא לפניו יתב' כי כל חטאו הי' לזכות בזה לדורותיו, וכל עמידתו לדין הי' כדי שיצא זכאי ויתודע כי היא לא חטא בשביל עצמו רק לטובת דורותיו הבאים אחריו וזה הוא סימן שגם הם יפטרו בטענה הזאת וזה כוונת המד"ר שמדייק הל' זה סימן לבניך, אחרי כי עמדת לפני בדין ביום הזה שנבראת תיכף בעת יצירתך וע"כ שלא חטא אלא כדי שיזכו הדורות שלאחריו בטענה הזאת וממילא יובן שדורותיו יוכלו להפטר בטענה הזאת, וזה י"ל כונת המד"ר אמר הקב"ה לאדם זה שחטאת ביום יצירתך יהי' סימן לבניך שכשם שעמדת לפני בדין ויצאת בדימוס לפי שבאמת לא חטאת רק לטובת בניך כך עתידין בניך לעמוד לפני בדין ביום זה ויוצאין מלפני בדימוס ויצאו כאי כי כבר היכן לפניהם טענה טובה להצטדק עבורה אימתי בחודש השביעי:

עצי חיים על מועדים - לראש השנה שחל בשבת

ב) בחדש השביעי באחד לחודש יהי' לכם שבתון זכרון תרועה מקרא קודש כל מלאכת עבודה לא תעשו והקרבתם אשה לה', ובמדרש פ' אמור כתוב אחד אומר זכרון תרועה וכתוב אחד אומר יום תרועה יהי' לכם הא כיצד בזמן שבא בשבת זכרון תרועה מזכירין אבל לא תוקעין וכו' א"ר תחליפא קיסרא בכל מוספין כתיב והקרבתם וכאן כתיב ועשיתם אשה הא כיצד א"ל הקב"ה לישראל מעלה אני עליכם כאלו היום נעשיתם לפני כאלו היום בראתי אתכם ברי' חדשה וכו' עכדה"מ וצ"ל, א) מה דסמך המד"ר הנך ב' דרשות להדדי גם צ"ב מה חטיבה הוא שחושב לנו כאלו היום בראנו ברי' חדשה, ב) בפ' העקידה נאמר ויאמר קח נא את בנך וגו' ופירש"י ז"ל אין נא אלא לשון בקשה א"ל

בבקשה ממך עמוד לי בזה הנסיון שלא יאמרו הראשונות לא הי' בהן ממש, וצ"ל ביאור דבריהם דמה שייכות יש להנסיונות הקודמין להנסיון העקידה ובפרט לומר שאם לא יעמוד בזה גם הראשונים אינם כלום: ג) ביום השלישי וגו' פירש"י למה איחר מלהראותו מיד כדי שלא יאמרו הממו וערבבו פתאום וטרף דעתו ואלו הי' לו שהות להמלך אל לבו לא הי' עושה וצ"ב, ד) ויאמר אברהם א' יראה לו השה לעולה בני וילכו שניהם יחדיו, וקשה מה מלמדנו בזה ולעיל בפ' ויקח אברהם וגו' וילכו שניהם יחדיו פירש"י שהי' אברהם יודע שהולך לשחוט בנו הי' הולך ברצון ושמחה כיצחק שלא הי' מרגיש בדבר אבל כאן שגם יצחק ידע שהוא נבחר לעולה כפירש"י עה"פ א' יראה לו השה לעולה בני וא"כ קשה מה מלמדנו בזה וא"ל דמשמיענו הרבותא להיפך שגם יצחק הלך ברצון ושמחה כאברהם דמשמע בכל מקום אשר נסיונו של אברהם הי' גדול משל יצחק והראי' שהפ' מייחס הנסיון רק לאברהם באמרו והא' נסה את אברהם גם להבין המדרש והא' נסה את אברהם הה"ד נתת ליראיך נס להתנוסס מפני קושט סלה וגו' ה) ידוע קושי' הזוה"ק והראב"ע דלמה תלה הנסיון רק לאברהם ולא ליצחק שהי' בעת ההוא גדול בשנים בן ל"ז שנים והי' ביכלתו למאן באביו שלא לשחטו ופשט צוארו במצות הי"ת ומדוע לא יתייחס הנסיון גם ביצחק וכ"א באחת יבוארו:

והנ"ל בס"ד בהקדם דברי הישמח משה בפ' אמור לפ' הפייט זבח קודש כהוכשר אז בעיניו רגיל תמורתו איל להקריב לפניו חכם חניטי' לתקוע בזה חדש יום זה אם יקרה בשבת קודש זכרון תרוע מקרא קודש טבעו אם בחול יביאכם, וצ"ב דמה טבע שייך הכא גם מהענין הסמיכות זבח קודש כו' ענין העקידה לחכם חניטיו לתקוע וכו' ותי' בדרך משל כי מי שהוא רעב ואוכל הוא משביע הרעבון בכל מאכל אף בהפחות והגרוע שבמאכלים ואם ירצה להשביע הרעבון שלא ע"י אוכל כגון ע"י שמועה או ראי' לא יתכן ע"י שמועת או ראיית דברים המצוים רק אם ישמע דבר נפלא שמתענג בו מאד ואז שוכח רעבונו כגון בשמועת קול זמר שלא נשמע כמוהו וכו' ולהבין זה למה המאכל משביע אף בפחות וזה דוקא בדבר נפלא דעת לנבון נקל משום שהמאכל טבעו להשביעו מצד התולדה לכן משביעו אף בפחות אבל שמיעה וראי' אין בטבעם להשביע רק שישמשו במקום המאכל ולזה צריך דבר נפלא שישנה טבעו והנמשל כל המצות כולם המה תועלת לנו בטבע ונמצא העושה מצוה בפועל הוא בנקל שיעשה התיקון והיחוד שראוי להיות ע"י מצוה זו משא"כ כשאין עושה המצוה בפועל ממש רק דוגמא במקומו שזה אין טבע התיקון צריך להיות בכוונה זכה שיעלה כאלו נעשה בפועל, והנה כן הי' באברהם אע"ה בעקידת יצחק בנו מחמת שהי' בכוונה זכה נחשב למעשה ממש אף שלא שחטו

בפועל, וז"ש הפייטן זבח קידש כהוכשר אז בעיניו ר"ל כאשר עמד אאע"ה בהנסיון בלבא שלים ע"י כוונתו הזכה אז רגל תמורתו איל לפניו כ"כ חכם חנוטיו לתקוע וכו' יום זה אם יקרא בשב"ק שאינו אלא זכרון תרועה ע"כ צריך להיות מקרא קודש ר"ל בכוונה זכה כיון שלא נעשה המצוה בפועל וש"ת למה לא הקפיד כ"כ בחיל לזה אמר טבעו אם בחול יביאכם דבחיל נעשה המצוה בפועל ממש ע"כ יום תרועה יהי' לכם לא אמר מקרא קודש עכתדה"ק:

ונקדים עוד דברי אא"ז זלה"ה בהקדמתי לס' י"מ דבר בקדשו לפרש דברי המדרש רבנן אמרי חביב קרבנו של אהרן כקרבנו של נשיאום כתיב זה קרבן נחשון וכאן כתיב זה קרבן אהרן כי באמת אין חסידות כחסידות בתחלתו רק אחר שעה נתקרר וחוזר לקדמותו אבל הבני עלי' כל שעה ושעה כשעה הראשונה שבכל עת נדמה לו שעתה מתחיל לעבוד להי"ת וזהו דברי המדרש דקרבן הנשיאום שהי' לחנוכת המזבח הי' בהתלהבות גדול כי הי' חנוכה הראשונה והי' חביב מאד כפי הדביקות והתלהבות שלהם ותנו רבנן שגם קרבן אהרן אף שהי' מקריב פעמיים בכל יום אעפי"כ עשה בהתלהבות גדול כמו קרבנן של נשיאום עכדה"ק:

ולאורו נסע ונלך לתרץ כל הדיקדוקים הנ"ל דהנה בפ' ביום השלישי פירש"י דלכך איחר מלהראותו כדי שלא יאמרו אולי הי' לו שעות להמלך לא הי' עושה, והנה לפי"ד הנ"ל יש מקום לומר בכוונת האיחור דהנה בתחלה כאשר צוהו ה' לשחוט את בנו יחידו בודאי אז התעצם אאע"ה בהתלהבות גדול באהבה חשוקה ודבוקה לעשות רצין יוצרו וקונו, והנה הרואה יאמר מה זה רבותא אם יאמר הקב"ה לאדם אפי' לשחוט א"ע בודאי ילך לישחט ובפרט תיכף לשמוע שחיטה בעוד שלא ניתקו זיקת אהבתו ואין חסידות כבתחלתו וע"כ איחר מלהראותו איזה מקומם של זבחים עד יום הג' ועכ"ז עמד בכחו וגבורתו והתלהבות גדול לקיים מצות הי"ת ולא נכבה אש עשיית המצוה באיחור הזמן והיינו רבותי' דאאע"ה שהי' מבני העלי' אשר בכל שעה נדמה להם כאלו עתה שמעו מפי הקב"ה כפריטגמא חדשה [ובזה יש לפ' הפסיק בפ' תבא היום הזה י"א מצוך לעשות פירש"י היום הזה בכל יום יהי' בעינך כחדשים ושמרת ועשית אותם בכל לבבך ובכל נפשך פירש"י ב"ק מברכתו הבאת ביכורים היום תשרה לשנה הבאה, הכוונה בכל יום יהי' בעיניך כחדשים ר"ל בחשק ובאהבה נפלאה כחסידות בתחלתו ושמרת ועשית אותם בכל לבבך וגו' בכוונה זכה ורצוי' גם אחר עבור השעה וזה אמרו הבאת הביכורים "היום" בבחי' היום כחדשים בעיניך תשנה לשנה הבאה ר"ל גם אחר עבור שעה וזמן רב תעבוד כן את י"א בכל לב ונפש בכוונה זכה ורצוי'] ובכן לך תעלה תירוץ מספיק על

קושי' הזוה"ק מדוע תלה הנסיון רק באאע"ה ולא ביצחק כי באמת לא הוגמר עקידתו של יצחק בפועל ממש רק עיקר הנסיון הי' במה שהי' כוונתו ומחשבתו זכה וצלולה וגם ביום השלישי אחר הציווי של הקב"ה לשחטו הי' עמד באע"ה בכח התלהבותו ובתשוקתו הנפלאה לעשות מצות בוראו והי' בבחי' חסידות בתחלתו וכנ"ל דמכח כוונתו הזכה לא הוצרכה שיה' מעשה השחיטה בפועל ממש משא"כ ביצחק אשר לא הרגיש עוד אז כי בו בחר ה' להיות השה לעולה עד שנאמר לו בבואו אל המקום אשר אמר לו ה' וא"כ אין לך בו חידושו כ"כ בי הי' באמת חסידות בתחלתו וכיון שלא נשחט בפועל ממש רק נעשה דוגמתו וזה צריך להיות בכוונה זכה ורצוי' וביצחק לא נחשב זה לנסיון כיון שהי' חסידותו בתחלתו ואין זה רבותא כ"כ ולכן א"ש דתלה הכתיב הנסיון באאע"ה דייקא ולא ביצחק וזה ירצה בדברי רש"י ז"ל כדי שלא יאמרו אלו הי' שהות להמלך לא הי' עושה לסיבה הנזכרת כי ברבות הזמן יפול הנופל מאהבתו וחסידתו הראשונה:

וזש"ה א' יראה לו השה לעולת בני וילכו שניהם יחדיו הכוונה דאף שבאה הצוואה להאי חסידא קדישא אאע"ה זה שלשה ימים ויצחק לא ידע מזה, עכ"ז וילכו שניהם יחדיו עוד בחמימותו ורצונו לעשות את רצון הקב"ה כיצחק שבא לו אומר מן החדש כנ"ל, וזה ביאור דבריהם ז"ל קח נא אין נא אלא לשון בקשה שלא יאמרו הראשונות אין בהם ממש ר"ל דאף שעמד בכל הנסיונות עכ"ז יש לבה"ד לחלוק ולומר דהן הי' רק חסידות בתחלתו והראי' שאחר זמן נתקרר זיקי אהבתי ולא אבה ללכת לקיים מצות בוראו א"כ גם הראשונות אין בהם ממש שאין לך אדם שאין לו שעה, וזה ירצה בדברי המדרש והא' נסה את אברהם, זש"ה נתת ליראיך נס להתנוסס מפני קושט סלה נסיון אחר נסיון ר"ל כי הנסיונות שקדמו לא נחשבו הם לבדם כי יש מקום לומר כי הוא רק בתחלתו משא"כ כאן ע"י מעשה, העקידה נתודע שבכל יום הי' בעיניו כחדשים מצות הבוב"ה ועמד במקום קדשו קושטא קאי ואחר הזמן לא בגד בי ושפת אמת תכון לעד, וזה שהביא המדרש גם סיפא דקרא מפני קושט סלה דייקא ר"ל דאף לאחר זמן הרבה עמד בחסידתו הראשונה, ומעתה יתבאר דברי המדרש בזמן שבא בשבת זכרון תרועה מזכירין אבל לא תוקעין דכבר הקדמנו דאם נעשה המצוה בפועל ממש אז נעשה התיקון והייחוד כראוי שזה סגולת המצות אמר ונעשה רצונו וזה הנקרא טבעו, משא"כ אם לא נעשה רק דוגמת המצוה אז ביותר צריך לזרז שיהי' בכוונה זכה ומבואר דאם חל בשבת שאין כאן עשיית המצוה רק אזכרתה וע"כ אמר בסמוך מעלה אני עליכם כאלו היום בראתי אתכם ברי' חדשה הכוונה כאלו היום קבלתם עליכם מצות ד' וכחדשים בעיניכם כחסידות בתחלתו כי כן צריך להיות אם נעשה רק דוגמת המצוה והבן:

ג) ר"ה ט"ז א"ר אבוהו למה תוקעין בשופר של איל אמר הקב"ה תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם ומעלה אני עליכם כאלו עקדתם עצמיכם לפני, ונראה עפ"י אמרם ז"ל בברכות דף י' כל התולה בזכות אבות הקב"ה תולה לו בזכות עצמו ובזה פי' אאמו"ר זצלה"ה אמור אל הכהנים בני אהרן שיעלה בדעתם שזכו לזה בזכות אהרן ואח"כ ואמרת אליהם כי אז תולה לו בזכות עצמו הובא דברי' אלו בס' ייט"ל פ' אמור וז"ש בגמ' תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם ר"ל אשר תדעו נאמנה כי לא בזכותכם תוכלו לצאת בדימוס ביום המשפט רק בזכות אבות מה שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם וע"כ הוסיף ואומר בגמרא יצחק בן אברהם ר"ל להזכיר זכות שניהם ואז מעלה אני עליכם כאלו עקדתם עצמיכם לפני ר"ל יתלה הקב"ה בזכות עצמיכם ולכן נ"ל הטעם דבר"ה שחל בשבת מזכירין אבל לא תוקעין עפ"י שכתב הזוה"ק בפ' יתרו ד' פ"ט ע"א וכל דנטר שבתא כאלו נטר אורייתא כולא וכתיב אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה שומר שבת מחללו ושומר ידו מעשות כל רע אישתמא מאן דנטר שבת כמאן דנטר אורייתא כלא עכ"ד וכיון שכן דבשמורת שבת כמאן דנטר אורייתא כלא אין צריך לזה לתלות בזכות אבית כנ"ל דבכח שמירת שבת וגם שמונע עצמו מלתקוע עבור אזהרת לבל יחללו השבת בלא"ה תולין לו בזכות עצמו כי הוי כאלו נטר אורייתא כלא והבן: ד) במסורה זכרון תרועה, אין זכרון לראשונים, אין זכרון לחכם עם הכסיל [ב] לפרש דברי הגמ' ר"ה כ"ט יום טיב של ר"ה שחל להיות בשבת במקדש הי' תוקעין אבל לא במדינה מנה"מ א"ר לוי בר לחמא כתיב אחד אומר שבתון זכרון תרועה דמשמע רק זכרון תרועה ולא תרועה ממש וכתיב אחד אומר יום תרועה ל"ק כאן ביו"ט שחל להיות בשבת אמר רבא אי מדאורייתא במקדש היכי תקעינן וכו' אלא אמר רבא רבנן הוא דגזרו שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד ויעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים עכ"ד הגמ' והקשו המפורשים הא מצינו כמה דברים ששייך ג"כ הך גזירה דשמא יעבירנו ולא גזרו כמו במילה להעביר האיזמל ובקריאת התורה בשבת וכדומה ולא גזרו בהו ומדוע בשופר החמירו ביותר ובפרט שהוא להעלות זכרונותן של ישראל לפני אביהם שבשמים וכמ"ש התוס' שם דמשו"ה תוקעין בכל מקום שיש שם ב"ד לפי שלא רצו לבטל לגמרי משום דשופר מעלה זכרון של ישראל לפני אביהם שבשמים עיי"ש [ג] לפרש מ"ש בשם רס"ג הטעם לתק"ש לפי שבו ביום היתה התחלת הבריאה שברא הקב"ה עולמו ומלך עלי' וכן עושים להמלכים שתוקעים לפניהם בחצוצרות להודיע ולהשמיע בכל מקום תחלת ממלכתו וכן אנו ממליכום עלינו את הבוב"ה ביום הזה וכן אמר דוהע"ה בחצוצרות וקול שופר

הריעו לפני המלך ה' עכ"ד ויש לבאר מהא דאמרינן בכל מקום דשופר הוא להמליץ בעדינו ביום הנורא מול מגיד פשע ולפי טעם רס"ג הנ"ל הוא מילתא בפני עצמו ולא כמזכיר וכזה צריך ג"כ לבאר מה שכתבו עוד בשם רס"ג הטעם לתק"ש כדי להזכירנו מעמד הר סיני שנאמר בו וקול שופר חזק מאוד ונקבל על עצמינו מה שקבלו אבותינו על עצמם נעשה ונשמע וקשה ג"כ כנ"ל:

ויתבאר לע"ד עפימ"ש אא"ז זצוק"ל בישמח משה פ' נצבים בשם המפו' בכוונת הגמ' סוטה דף ג' דאין אדם חוטא אח"כ נכנס בו רוח שטות כי האיך יתכן שהאדם המאמין בהשגחת השי"ת ויודע שהשי"ת רואהו ועומד עליו ורואה במעשיו ואיך ימרה נגדו ואם נאמר שבעת החטא אין מאמין ח"ו זו קשה מן הראשונות וע"כ אמרו דאין אדם עובר עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות ובאמת בעת העבירה שוכח וקלקלו זהו תקינו שגם העובר במזיד יחשב כאלו עשה בשוגג שהרי רוח שטות עברו באותו שעה ולא הי' דעתו מיושבת עליו וכשגגה יוצאה מלפניו עכ"ד עיי"ש ובזה יש לומר בהא דמצוה לשמוע בקול שיפר והטעם כדי לקבל עול מלכותו עלינו וגם להזכיר אותנו מעמד הר סיני לקבל עלינו לקיים את כל דברי התורה הזאת וטובים השנים לייחד אותם כאחד דבזה הוא מליצה ישרה על כל ישראל כי לכל העם בשגגה כיון שאנו מקבלים על עצמינו מלכותו של הקב"ה לקיים כל חקותיו ומשפטיו אשר נאמרה בהר סיני ובזה הוכחנו להודיע כי כל אשר עבר עלינו מה שהי' ח"ו נגד רצונו ית"ש לא הי' במרד ובמעל רק ריח שטות דהא אנו ממליכום עלינו את מלכו של עולם וכאשר קבלו אבותינו את התורה בהר סיני בקול שופר כן אנחנו מקבלים על עצמינו לעולם וא"כ הטעמים דתק"ש שכתב הרס"ג כנ"ל הוא באמת מליצה ישרה להראות כי הכל נעשה בשגגה ויתבאר בזה מה שאומרים אבינו מלכינו חטאנו לפניך א"מ אין לנו מלך אלא אתה וקשה מה ענין זה לזה ועוד שאחר שאמר חטאנו לפניך מהראוי להסמיך תיכף בקשת המחילה ובמה הקדים לפני זה א"מ אין לנו מלך אלא אתה ולהנ"ל יש לומר דזה היא כמשיב ולימוד סנגורי' עלינו שאעפ"י שחטאנו עכ"ז אין בנו אשמה ורשע כמזידין כיון שאין לנו מלך אלא אתה ואנו מקבלים עלינו עול מלכותו וא"כ עי"ז נחשב הכל לשוגג דבזה מוכח שהכל לא נעשה בדעת צלולה וז"ש ג"כ בפייט באין מליץ יושר מול מגיד פשע וכו' היינו הזדונות וצדקינו במשפט המלך המשפט ר"ל מה שאנו מקבלים עלינו עול מלכותו עי"ז נחשב הכל לשגגות וכל מאמינים שהוא א' אמונה דהא אנו מאמינים שהוא הבוחן ובודק גנזי נסתרות ורואה את מעשה בני אדם וא"כ כל המעשים אשר לא יעשה לא יחשב לנו רק כשגגות וע"כ בעשי"ת אומרים המלך הקדוש המלך המשפט דהא בימים האלה אנו

נידונים לפני המלך מה"מ ואם כגמול הלב יחיל וע"כ אומרים תמלך הקדוש כדי לרמז בזה אשר הכל הי' בשוגג כיון שאין לנו מלך אלא השי"ת וכנ"ל:

ויתבאר בזה היטב על מה שביום השבת אין לתקוע בשופר כיון דבשבת הוא עיקר האמונה כי ששת ימים עשה ה' וגו' וגם זכר ליציאת מצרים כדכתיב וזכרת כי עבד היית וגו' ע"כ צוך ה"א לעשות את יום השבת ומשו"ה בשבת ניתנה תורה כיון דביום הזה אנו מקבלים עלינו אמונתו ומלכותו ית"ש ע"כ קבלנו ביום ההוא ג"כ התורה והמצות שצונו הבוב"ה כמלך המצווה וגוזר על עבדיו לעשות מלאכתו ולפי"ז עצם יום השבת פועל כאשר בשופר יתקע דהא תק"ש הוא כדי להעלות על לבו אשר ה' מלך עלינו וגם לזכור מעמד הר סיני כדי לקבל עלינו התורה וכן בשבת הוא עיקר האמונה וגם ביום הזה ניתנה התורה ונזכור עי"ז לקבל התורה וממילא כשאנו מאמינים וממליכום עלינו את הבוב"ה ביום השבת יחשב לנו הכל כשגגות ונסלח לכל עדת בנ"י:

ויש להעמיס דברי אלה בדברי הגמ' שאמרו הטעם שאין לתקוע שופר בשבת שמא ילך אצל בקי ויעבירנו ארבע אמות בר"ה וקשה הלשון שמא ילך אצל בקי דוקא הא בכל מקום הוצאה אסור בר"ה בשבת ואם דדברי הגמ' בהווה הא זה מצוי יותר להוליכו לבהכנ"ס לתקוע בו על סדר התפלה ומדוע חששו יותר שמא יוליכנו אצל בקי ולהנ"ל י"ל עפמ"ש ואמו"ר זצ"ל בקדושת יו"ט פ' תשא דהא שכתבו בגמ' דאין אדם חוטא אא"כ נכנס בו רוח שטות ופירושו כמ"ש בישמח משה משום שהוא מאמין בהשי"ת שרואה את מעשיו וכנ"ל זה דוקא בחטא דעלמא אמנם לפעמים כן דרכו של היצה"ר להיות מסית ומדיח לאדם לעור עיני החכם לומר על איזה מצוה שהוא עבירה וכך ידמה בעיני האדם הרבה פעמים על איזה עבירה שהוא מצוה לעשותה הנה אם עושה עבירה כזו שפיר יוכל להיות בשעת העבירה בדעת שלימה וצלולה כי לפי דעתו הוא עוסק במצוה ומאמין באמת בהשגחת הבוב"ה ואך טעות הוא בידו בעשיית העבירה הלזו עכ"ד עיי"ש וז"ש בגמ' שמא ילך אצל בקי ללמדו טעם דתק"ש והוא כנ"ל להראות שאנו מקבלים עלינו מלכותו כדרך המלכים שתוקעין לפניהם והנה בעת שזוכר ומאמין בהשי"ה א"א לומר שהעבירה בידו הוא רוח שטות דהא סובר שעושה מצוה והיא בדעת שלימה כנ"ל וע"כ לא הוי שוגג דזה שהיצה"ר מעור עיניו על עבירה שהוא מצוה זה לא נחשב לשוגג דהא על זה אנו מוזהרים שלא יהא נלכדים ברשתו ובמצודתו וע"כ חששו שמא ילך אצל בקי וילמדנו להיות זוכר אשר השי"ת רואה במעשיו ושעל זה יתקע בשופר ואזי בשעה זה יעבירנה ד' אמות ברה"ר והוא יסבור בעצת היצה"ר שהוא מוציא את השופר ברשות ובאמת עבירה הוא וע"כ חששו בזה יותר שמא יעבירנה כיון שהוא בא מהחכם ולמדו

טעם דתק"ש וכנ"ל וא"כ בהא גופא דיעבירנו ד"א בודאי לא יחשב כשוגג כיון שעוסק במצוה ובא מהחכם הבקי בטעם דתק"ש:

והשתא יבואר המסורה זכרון תרועה, וקאי על יום השבת שאין תוקעין בשופר רק מזכירין תרועה והטעם משום שיום השבת פועל עצומו של יום כאשר בחול שתוקעין בשופר ואמר המסורה אין זכרון לראשונים ומפרש הטעם משום שאין זכרון לחכם עם הכשיל פי' משום שביום השבת מודיעים אנחנו במה שאנו שובתים בשביעי שמקבלים עלינו עול מלכותו ואמונתו על כן אנו מראים לדעת כי כל אשר עשינו עד עתה שלא כדת הוא משום רוח שטות וסכלות וזהו שאין לסכלות של כל השנה לעת כזאת שרוח החכמה התעורר בנו דהא אנו מאמינים בהשי"ת ובתורתו ומשו"ז ונסלח לכל בנ"י כי לכל העם בשגגה:

ה) תקעו בחודש שופר וגו' כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב ויל"ד דמשמע כי חק לישראל הוא נתינת טעם ומאי קמ"ל בזה הלא כל התורה רק לישראל נאמרה ולא לבני נח [ב] חק ומשפט כפל הלשון [ג] ישראל ויעקב בשינוי שמות והלא דבר הוא ובפ' העקידה ויהי אחר הדברים האלה והא' נסה את אברהם וגו' ופירש"י אחר דבריו של שטן שהי' מקטרג וכו' וקשה הלא עד השתא ג"כ עמד אברהם בנסיונות רבים ומאי הי' לו עוד לקטרג קח נא וגו' ופירש"י אמר לו הקב"ה בבקשה ממך עמוד לי בזה הנסיון שלא יאמרו הראשונות לא הי' בהם ממש וצ"ב מאי שייכות נסיון דעקידה לנסיונות הראשונים ובפרט שאם לא יעמוד בזה גם הראשונות אין בהם כלום מדוע ובמד"ר והא' נסה את אברהם כתיב נתת ליראיך נס להתנוסס מפני קשט סלה נסיון אחר נסיון וגידולין אחר גידולין וצ"ב עוד במדרש שם אמר השטן לאברהם למחר אומר לך שופך דמים את ששפכת דמו של בנך א"ל על מנת כן וקשה וכי מי שמוסר נפשו לה' הרי הוא שופך דמים עוד שם א"ר אחא התחיל אברהם תמי' אתמול אמרת כי ביצחק יקרא לך זרע חזרת ואמרת קח נא את בנך ועכשיו אתה אמרת אל תשלח ידך אל הנער אתמהה אמר לו הקב"ה לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה כשאמרתי לך קח נא את בנך לא אמרתי שחטהו אלא והעלהו וכו' הדה"ד ולא עלתה על לבי זה יצחק עכ"ד המדרש ודברי המדרש מאוד תמוהים מה זה ששאל אברהם אתמול אמרת כי ביצחק יקרא לך זרע אחר שאמר לו הקב"ה אל תשלח ידך אל הנער והא כשנאמר אל תשלח ידך שפיר הוא דביצחק יקרא לך זרע ומקודם הי' לו זה לישאל כשאמר לו הקב"ה והעליהו לעולה א"כ האיך יוכל להתקיים כי ביצחק יקרא לך זרע: והנ"ל בכל זה עפימ"ש אאמו"ר ז"ל בפ' פנחס ברש"י ז"ל לפי שהי' השבטים מבזים אותו הראיתם את בן פוטי זה שפיטם עגלים

לע"ז והרג נשיא שבט מישראל לפיכך בא הכתיב ויחסו אחר אהרן ולכאורה קשה דמה ענין יחוס לזה הלא אם טוב הוא אשר עשה מה נפ"מ מי שעושה אותה ותי' דהנה נחלקו הרמב"ם ורבינו ירוחם]ביו"ד

סי' קכ"ז[בכל שאר מצות שבתורה חוץ מג' דברים דהדין בהו דיעבור ואל יהרוג אם אדם רשאי להחמיר על עצמו למסור נפשו דהרמב"ם סובר דאינו רשאי ומתחייב בנפשו ור"י וסייעתו סוברים דרשאי להחמיר על עצמו אמנם מבואר ברמ"א ובש"ך שם דאם הוא אדם גדיל וי"ש כ"ע מודי דרשאי למסור עצמו על קידוש השם אפי' על מצוה קלה עיי"ש והנה פנחס שמסר עצמו על מצוה קלה שאינו מחויב כי באמת הלכה ואין מורין כן ומבואר שהי' רוצין להרגו א"כ לפי דעת השבטים שפיר בזוהו שאמרו בן פוטי זה וכו' הרג נשיא מישראל והוא מתחייב בנפשו לפי דעת הרמב"ם וע"כ בא הכתוב ויחסו אחר אהרן כדי לסתור דבריהם שהוא בבחי' אדם גדול וי"ש ורשאי למסור נפשו אפי' מצוה קלה עכ"ד הקדושים עיי"ש והנה בפנים יפות פ' וירא כתיב ענין נסיון העקידה שהפליגה תורה יותר מנסיון אור כשדים וכן הפליגה התורה בנסיון אברהם יותר מנסיון יצחק שמסר עצמו ונפשו לעקידה ותי' כיון שאחז"ל גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה ואיתא בסנהדרין דף ע"ד דב"נ אינו מצווה על קידוש השם פי' דאם אמר לו עבור ואל תהרג אינו מחויב למסור עצמו א"כ באור כשדים לא הי' מצווה כיון שהי' עוד ב"נ משא"כ בעקידה שהי' מצווה ועושה ובזה מובן נמי שהי' נסיונו של אברהם גדיל מנסיונו של יצחק כי יצחק לא הי' מצווה עכ"ד והנה לפי"ז יש להקשות האיך יצחק מסר נפשו וגופו לישחט והי' מסייע בעצמו לאברהם שיוכל הוא לישחט אותו כדאיתא במד' וקשה הלא לא צווה ה' אותו להשחט וא"כ הי' מתחייב בנפשו והגם שצווה ה' את אברהם ליקח אותו לעולה אבל מ"מ את יצחק לא דבר ה' אתו מזה מאומה ולפ"ד הפנ"י הנ"ל דיצחק הי' כאינו מצווה ועושה ולמ"ש אאמו"ר ז"ל יש לתרץ דיצחק ג"כ הי' מותר למסור נפשו אף שלא הי' מצווה כיון שהי' בנו של אברהם ומי כמוהו אשר לו נאה ולו יאה להיות מיקרי אדם גדול כבן אברהם ומה מצינו בפנחס שהי' נקרא אדם גדול וי"ש משום שנתייחס אחר זקנו אהרן כן יצחק מפני שהי' בן אברהם מותר לו ליטול את השם כדין גדול וי"ש ובזה יובן דהנה כשאמר הקב"ה לאברהם קח נא את בנך וגו' לא הרהר כלום אחר מדותיו לישאל אתמול אמרת כי ביצחק יקרא לך זרע דהא יש לומר דהכוונה הי' שיצחק יקרא זרע אברהם וע"כ אפי' אם הוא אינו מצווה ג"כ מותר לו למסור עצמו על קדושת השם ואינו מתחייב בנפשו והכי נקרא שמו זרע אברהם שיהא דיני כאדם גדול וי"ש ומזה עצמו דן אברהם דמשו"ה נקרא זרע אברהם כדי שיה' מותר למסור עצמו דהא

לא נצטווה יצחק מפי הקב"ה מאומה רק עמו דבר ה' והאיך יוכל להקים הדבר מבלעדו צווי ליצחק אלא לאו דגם בלי צווי הי' יכול למסור עצמו כיון שהוא בן אברהם כנ"ל והנה אח"כ כשאמר הקב"ה לאברהם אל תשלח ידך אל הנער והיינו שאסור לאברהם לישחט את יצחק קמתמה אמאי אין לו למסור נפשו ונפש בנו יחידו להשי"ת הא גם בדבר הרשות מותר למסור עצמו מי שהוא אדם גדול כבן אברהם וע"כ שאל מראש מה שדבר לו הקב"ה מקודם קח נא וגו' דמזה מוכח שיצחק דינו כאדם גדול וזה הי' הכוונה כי ביצחק יקרא לך זרע וא"כ מותר לו למסור עצמו אף בדבר הרשות ואמאי א"ל הקב"ה אל תשלח ידך דמשמע מזה שמדעת עצמו אין לו למסור עצמו וע"ז אמר לו הקב"ה מעולם לא עלתה על לבי לשחוט את יצחק הן כן הוא כדבריך דגם במצוה קלה אדם גדול מותר למסור עצמו אבל זה גם מצוה קלה אינו וע"כ אסור לו לשוחטו דאינו שום מצוה שיהא בכלל מסירת נפש וזה הי' טענת השטן לאברהם שאמר לו למחר אומר לך שופך דמים את ששפכת דם של בנך פי' כיון דיצחק לא צוה לו הקב"ה א"כ באינו מצוה אסור לו לישחט עצמו וגם אברהם אין לו לשוחטו והוי שופך דמים ואברהם השיב לו ע"מ כן כיון דהוא בנו יש לו דין גדול וי"ש כנ"ל:

וז"ש אחר הדברים האלה ופירש"י אחר דבריו של שטן ויתבאר דהנה כתבו התוס' בע"ז דף ג' בהא דגדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה לפי שהיצה"ר מתגבר יותר על המצווה להחטיאו ממי שאינו מצוות (עי' בע"י בתוס' שם) וז"ש אחר דבריו של שטן שקטרג דכל הנסיונות של אברהם עד עכשיו אינו נחשבים לנסיונות כ"כ לפי שהשטן אינו מתגבר עליו כשהוא אינו מצווה והיינו אחר דבריו של שטן שהוא היצה"ר שאינו יכול להתגבר (והגם שעמד בנסיונות עד העקידה ג"כ דברים של צווי מפי הקב"ה אבל עכ"פ למסור נפשו כגון באור כשדים או בעקידה נסיונות כזה שהם בנפשו לא הי' עד הנה) וע"כ קטרג שיוכל להיות באם הי' מצווה מפי הקב"ה למסור נפשו והי' השטן מתגבר עליו לא הי' יכול לעמוד בו וע"כ והא' נסה את אברהם ויאמר אליו שצוה לו למסור נפשי ואמר הקב"ה אל אברהם קח נא לשון בקשה שלא יאמרו שנסיונות עד הנה שהי' יכול לעמוד בהם מפני שלא הי' מצווה ואלו הי' מצווה לא הי' יכול לעמוד בהם, והנה אם יתגבר על יצרו גם בנסיון דעקידה יראה מזה שגם בנסיונות הקודמין גם אם הי' מצווה בהם הי' יכול לעמוד בהם דהא עמד ג"כ בנסיון דעקידה שהי' מצווה וז"ש שלא יאמרו נסיונות שלא הי' מצווה בהם אין ממש וכנ"ל וז"ש המדרש נתת ליראיך נס להתנוסס נסיון אחר נסיון דנסיון דעקידה גילה לנו על נסיונות הראשונים שהי' נסיונים וגם אלו הי' מצווה בהם הי' מקיימם ויתבאר דברי הכתוב הנ"ל תקעו בחודש שופר וגו'

עפימ"ש בספה"ק דהעיקר בתק"ש לזכור בעצמו עקידת יצחק לקבל עליו למסור נפשו לה' כמצווה עלינו ונקדשתי כאשר אבותינו הגיעו לידי מדה זו וחשוב לתני הקב"ה ביום הזה כאלו קרבנו לפניו נפשינו היחידה וע"כ אמר כי חק לישראל הוא דייקא למסור נפשו לה' משא"כ לבני נח הא אינם מוזהרים על קדושת השם כאמור בגמ' הנ"ל, והנה גם אם יאבו למסור נפשם אף כשאינם מצווים הרי הם מתחייבים בנפשם ורק באדם גדול מותר למסור עצמו בדבר שאינו מחויב בה, וע"כ אמר הכתוב משפט היא לא' יעקב כמו שנאמר כי ביצחק יקרא לך זרע ולא כל יצחק דעשו לא מיקרי זרע אברהם וע"כ דוקא יוצאי ירך יעקב מותרים ליטול את השם למסור עצמם גם במצוה שאין מחויבים במס"נ כיון שהם כאדם גדול דהא נתייחסו אחר אברהם אבל עשו הרי לא נתייחס אחר אברהם וע"כ המשפט שיהא מותר למסור עצמו הוא דוקא ביעקב וכנ"ל:

עצי חיים על מועדים - לראש השנה

ו) בחדש השביעי באחד לחדש וגו' א"ר יאשי' כתיב אשרי העם יודעי תרועה וכי האומות העולם אין יודעים להריע כמה קרנות יש להם וכו' אלא שהם מכירון לפתות את בוראן בתרועה והוא עומד מכסא הדין לכסא רחמים ומתמלא עליהם רחמים והופך להם מדת הדין לרחמים אימתי בחדש השביעי וקשה הא התרועה הוא מצוה בתירה וחוק לישראל דייקא הוא ולא לאוה"ע ומאי נפ"מ אם האוה"ע יודעים ג"כ להריע גם לפרש סיפא דקרא ה' באור פניך יהלכון מה שייכות למאי דכתיב ברישא אשרי העם יודעי תרועה ובמדרש פ' אחרי לדוד ה' אורי וישעי רבנן פתרי קרא בר"ה ויוה"כ ה' אורי בר"ה וישעי ביוה"כ בקרוב עלי מרעים אלו שרי אוה"ע לאכול את בשרי שמקטרוגים על ישראל ואומרים רבש"ע אלו ואלו וכו' אם תחנה עלי מחנה של אוה"ע לא ייירא לבי בזאת אני בוטח עכ"ל המדרש בקיצור והמדרש הזה אומר דרשוני גם מה דסיים בזאת אני בוטח דמשמע בזה עצמו שהם מקטרוגים בזה אנו מובטחים וצ"ב:

והנראה לע"ד דידוע שורש תק"ש ע"ד פשוט להמליכו עלינו כדרך שתוקעים לפני מלכים בהמלכם, [ב] להזכיר עקידת יצחק [ג] להזכיר זכות מתן תורה שנאמר קול השופר הולך וחזק מאוד וזה ענין פסוקי מלכיות זכרונות שופרות ויש לומר דכלהו טעמי כחדא חשיבא עפי"מ שפרשתי המדרש ילקוט בפ' במדבר עה"פ שאו את ראש כל עדת בנ"י למשפחתם לבית אבותם בשעה שנתן הקב"ה תורה לישראל נתקנאו בהם אוה"ע אמרו מה ראה להתקרב להם יותר מן הכל סתם הקב"ה פיהם ואמר הביאו לי ספר יוחסין שלכם כדרך שמביאום לי בני ונראה עפימ"ש האלשיך עה"פ רק באבותיך

חשק ה' לאהבה אותם מצד עצמם אך מה שרצה בכם לא מצד עצמיכם אתם כדאי רק ויבחר בזרעם בכם מכל העמים כלומר מה שמעריך אתכם נגד העמים וראה שבערכם אתם טובים מהם עכ"ד ועפי"ז פי' ביש"מ בהפטרה פ' לך משה"כ ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך זרע אברהם אוהבי דידוע דבני עלי' מכונים בשם ישראל והמון עם בשם יעקב ובבחי' יעקב הוי הבחירה מן העמים וז"ש ואתה ישראל עבדי מעצמיכם אך יעקב אשר בחרתיך מכל העמים מפני שהם זרע אברהם אוהבי עכ"ד זללה"ה ועיימ"ש בפרשת וארא והנה פירש"י בפ' במדבר מתוך חבתן לפניו מונה אותם כל שעה וזש"ה שאו את ראש בנ"י והיינו מפני שהקב"ה אוהב אותנו משו"ה מונה אותנו ואמר הכתוב במה אהבתנו לידע מנינם בכל שעה למשפחתם לבית אבותם מפני שאנחנו זרע אבותינו וזה שאמר המדרש ששאלו אוה"ע מה ראה להתקרב להם יותר מן הכל הלא לדבריהם מצד עצמם אינם כדאי וסתם הקב"ה פיהם הביאו לי ספר יוחסין שלכם כשם שמביאין בני ר"ל דהם כדאי וראוים ליבחר בנו מכל העמים מפני שאנחנו זרע אברהם:

ויש לומר דבר"ה ובימים האלה אשר עיקר תכלית תפלותינו ובקשתינו למען אשר יתגדל ויתקדש שמו יתברך על ידי ישראל ויגאלנו במהרה מבין האומות והשרי מעלה פערו פיהם בטענתם מה נשתנו אלו מאלו וע"כ בתק"ש באנו להזכיר זכות אבות עקידת יצחק בן אברהם וגם להזכיר מתן תורה וגם אשר מלכותו עלינו מושלה וכאשר זכינו לקבל מלכותו יותר מן הכל ונתן לנו את תורתו בעבור זכות אבותינו אפי' אם מצד עצמינו ח"ו אינם כדאי רק מפני שבערך האומות אנו טובים מהם משו"ז נתן לנו את תורתו כן גם עתה יסתום הקב"ה פי משטיניגנו ומקטריגנו בעבור זכות אבותינו ואעפ"י שמצד עצמם אפשר אינם כדאי מ"מ ראוים אנחנו לגאלנו ולהעריך אותנו נגד האומות בעבור זכות אבותינו ויתבאר דברי המדרש ה' אורי בר"ה וישעי ביוה"כ עפ"ד הזוה"ק פ' תצוה דף קפ"ד לית נהורא אלא ההוא דנפיק מגו חשוכא וז"ש ה' אורי בר"ה בבחי' אור דנפיק מגו חשיכא אשר הקב"ה מצילנו מהמקטרוגים היינו משרי אוה"ע מהם עצמם מה שהקב"ה מעריך אותנו נגד העמים ובערכם אנו טובים מהם וזה בחינת אור דנפיק מגו חשיכא וישעי ביוה"כ כי ביוה"כ אנו נשענים בזכות עצמינו וכמ"ש במדרש בני כמלאכים וגם המקטרוגים נהפכים לטוב לנו ללמד סנגורי' על ישראל בקרוב עלי מרעים שרי אוה"ע לקטרג ח"ו על ישראל לא ייראו לבי ובזאת עצמו במה שהם באו לקטרג בזה אנו בוטחים כי הקב"ה מעריך אותנו נגד האומות ובערכם טובים אנחנו מהם וזש"ה אשרי העם יודעי תרועה היינו להזכיר ע"י התרועה בשופר של איל זכות אבות מעשה העקידה ובזכות אבותינו מעריך אותנו הקב"ה נגד האומות ואנו טובים מהם ה' באור פניך יהלכון בבחי'

אור דנפיק מגו חשיכא היינו מעשינו מול מעשי אומות וזה שהקשה במדרש וכי האומות אין יודעין להריע ר"ל במה איפוא נוכל להצטדק בטענת האוה"ע מה נשתנו אלו ואלו וכו' ומתרץ המדרש שיודעין לרצות את רבונם בתרועה בשביל הזכרת זכות אבות ע"י התרועה ע"כ הקב"ה מעריך אותנו נגד האומות ואנו טובים מהם:

ז) תקעו בחדש שופר וגו' כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב ודקדקו המפורשים דמשמע רי חק הוא נתינת טעם ומאי קמ"ל בזה הלא כל התורה רק לישראל נאמרה ולא לבני נח גם כפל הדבר למה, עוד קשה מה שלא כתיב ג"כ חק לאלקי ישראל או יאמר ג"כ משפט ליעקב ובמד"ר א"ר יאשי' כתיב אשרי העם יודעי תרועה וכי האומות העולם אין יודעין להריע כמה קרנות יש להם וכו' אלא שהם מכירום לפתות את בוראן בתרועה והוא עומד מכסא הדין לכסא רחמים ומתמלא עליהם ברחמים והופך להם מדת הדין לרחמים אימתי בחודש השביעי וקשה מאי פריך המדרש מאוה"ע דוקא הלא בלא"ה קשה במה יודעין להריע ועל זה לא משני מידי האיך יודעים לפתות את בוראם בתרועה: ונראה עפימ"ש באור המאיר פ' נצבים לפרש המדרש כתפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים בצלו חמדתי וישבתי ואיתא במדרש מה התפוח הזה אין לו צל לפיכך הכל בורחים ממנו כך ברחו כל האומות בשעת מתן תורה אבל אנו בצלו חמדתי וישבתי ולכאורה קשה הא סוף דברו סותר ראש דברו באמרו אין לו צל ולפיכך ברחו ואח"כ אומר בצלו חמדתי וישבתי והא אין לתפוח צל לישב תחתיו ויובן ע"פ המדרש ה' צלך מה הצל הזה כשאתה בוכה הוא בוכה נגדך ואם אתה שוחק משחק נגדך כך הקב"ה הוא כבחי' הצל ע"ש והכוונה כי עיקר עבודתינו וכל פרטי מעשינו באיתערותא דלתתא ככה איתער לעילא וזהו לישראל דייקא לפי שהם חלק א' ממעל ובהתנועע הענף מתנענע השורש לכך מעורר ישראל דוגמתם למעלה משא"כ האומות כי אין להם נפש רק מעולם הגלגלים ואין להם שורש למעלה לכך אינם פועלים בהתעוררותן ושפיר דרשו במדרש התפוח הזה מוסב על הקב"ה אין לו צל להאומות ולפיכך ברחו ממנו בשעת מתן תורה אבל אנו בנ"י חלק א' ממעל ונענע הענף ככה מתנענע בשורש ולפיכך בצלו חמדתי וישבתי עכ"ד ובזה פירש אא"ז זצ"ל ביש"מ אתם נצבים היום אתם דייקא אבל אוה"ע כלל וכלל לא לפני ה' ר"ל לפניו וקודם לו שאתם מתחילין באתערותא דלתתא ואח"כ ה' צלך באיתערותא דלעילא עכ"ד בתוספת ביאור עיי"ש, והנה ידוע דשורש כוונת התקיעות להמתיק הדינין דלעילא ע"י קול השופר הכלול ממים אש ורוח וע"י פעולתיו ביסודות הגשמים המורה על המתקת הדינין היינו במה שיסודות המורים על הדינים מתערבין ונכללים ביסודות המורה למידות הרחמים בזה הדינין הם נקרעין ובטלין כי"ר

וכ"ז הוא מפני שהכל נעשה ע"י אתערותא דלתתא וככה נעשה כן לעילא במדות עליונים ואפי' אם אין אנו יודעים לכוון בכוונת הראוים לבא לבית המלך פנימה לכתר עליון אבל עכ"ז במה שאנו עושים רצונו ית"ש נעשה הכל ממילא לבטל כל הדינים מתתא לעילא בעזהי"ת ועיי' ג"כ בס' ייט"פ בדרוש לר"ה אות ז' עפימ"ש הרמב"ם בה' תשובה דטעם של תק"ש לומר עירי ישנים משינתכם וכו' וכ"כ נעורר אותו כביכול ע"ד דכתיב עורה למה תישן ה' ולעורר אותנו משינת הגלות כדכתיב אני ישינה והיינו בגלות וכתיב האירה עיני פן אישן וגו' עכ"ד ז"ל הרי מכל זה דעיקר ושורש התקיעות היא למען אשר בזה אשר אנחנו עושים איתערותא דלתתא נתעורר כן ע"י מעשינו למעלה בגבה' מרומים ויש לפרש בזה דברי הכתוב בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה' היינו ע"י השופר אשר נעשה מקודם אתערותא דלתתא עם ישראל קודש לה' ואח"כ נתעורר כן כביכול למעלה על כן הוא לפני המלך ה' ר"ל קודם לו כיון שמקודם עושים ישראל האתערותא דלתתא:

ויתבאר הכתוב אשרי העם יודעי תרועה הינו לעשות איתערותא דלתתא לעורר רצון העליון לנהוג בנו במדת הרחמים והקשה במדרש וכי האומות אינם יודעים להריע הרי גם ע"י מעשיהם המורים על המתקת הדינים יוכלו לעשות איתערותא דלתתא כדי לעשות איתערותא דלעילא ותי' במדרש דישראל דייקא יודעים לפתות את בוראם בתרועה היינו שיש להם שורש למעלה כיון שהקב"ה בעצמי כביכול בוראם וכמ"ש במדרש ויפח בעצמו נשמת חיים כל הנופח מעצמו נופח וכיון שהם ענף כביכול חלק א' ממעל ובאיתערותא דלתתא נעשה כן לעילא וע"כ הופך להם מדה"ד לרחמים שבהתנועע הענף מתנענע גם השורש אבל לא כן באוה"ע אשר אין להם שורש למעלה ומה להם ע"י התקיעות ואינו נעשה כלום ע"י האיתערותא דלתתא מה שהם עושים וזש"ה תקעו בחדש שופר וגו' כדי לעורר ע"י מעשינו למעלה כי חק לישראל הוא דייקא אשר הם במעשיהם יעוררו למעלה להמתיק הדינים כיון שיש להם שורש למעלה ואמר משפט לא' יעקב היינו מה שבנ"י עושים פה הוא משפט לא' יעקב כיין שהם חלק א' ממעל ומה שנעשה על ידינו הוא כביכול כאלו נעשה ע"י מעשה אלקינו דהעיקר ע"י תק"ש לעורר רצון העליון כיון שאנו חלק א' ממעל להתנהג עמנו במדת הרחמים וחסדים מגולים עלינו ועל כל ישראל:

ח) דבר אל בני ישראל לאמור בחודש השביעי בא' לחודש יהי' לכם שבתון זכרון תרועה מקרא קודש כל מלאכת עבודה לא תעשו וארז"ל בר"ה דף כ"ט כתוב אחד אומר זכרון תרועה וכתוב אחד אומר יום תרועה כאן בר"ה שחל בחול וכאן בר"ה שחל בשבת פי'

דבשבת אין תוקעין בשופר ולז"א זכרון תרועה היינו שמזכירין פסוקים של תרועה אבל אין תוקעין ממש והקשו המפו' (עיין ערבי נחל פ' אמור השייך לר"ה) כיון דמיירי בשבת למה אמר כל מלאכת עבודה לא תעשו הא בלא"ה אסור במלאכה משום שבת עיי"ש ובמדרש ר"י ור"ל מקשין תנינן יו"ט של ר"ה שחל בשבת במקדש הי' תוקעין אבל לא במדינה אם ד"ת ידחה בגבולין אם אינו ד"ת אפי' במקדש לא ידחה אמר לו כתוב אחד אומר זכרון תרועה וכתוב אחד אומר יום תרועה בשבת זכרון תרועה ולא תוקעין ע"כ והוא תמוה שלא תירץ על קושי' ממ"נ הנ"ל כלום וטעם שמא יעבירנו לא נזכר כלל במדרש ועיי' בייט"פ אות ס"ב: והנראה לע"ד עפי"ד אאמו"ר הגה"ק ז"ל אות י"ט בטעם לשבח שאין תוקעין בשבת עפימ"ש בזוה"ק בראשית דף ל"ב וכך הוי עביד ר"ש כד חמי לאומי' דהות משתעיא הוה אמר לה אמא שתוקי שבת הוא ואסור ומפרש שם העט"צ בשם רבינו הקדוש מלובלין ז"ל דרמז בזה כי אמא ידוע שירמוז לבינה לתשובה ולבבו יבין ושב וכד חמי לאומי' דהות משתעיא היינו שהשפיל א"ע והכניע את לבו כאשר מדרך הצדיקים מגודל הכנעה והשפלת דעתו הוא מוצא איזה דיבור תשובה בפה ע"ד וידוי אז אמר אמא שתיקו שבת הוא ואסור בשבת להוציא מפיו השפלה רבה אמנם וקראת לשבת עונג וע"כ הי' משתיק עצמו ממדרגת אמא עכדה"ק ונמצא דבשבת אסור לעשות תשובה רבה מחמת שדוחה לעונג שבת והנה מודעת זאת דהשופר הוא מעורר לב האדם לתשובה כדכתיב אם יתקע שופר בעיר והעם לא יחרדו וכמ"ש הרמב"ם ז"ל עורו ישנים משינתכם וכו' ולזאת כיון דבשבת אין לעשות תשובה רבתי ולהוציא דיבורי תשובה בפה ולשון ע"כ אין לתקוע בר"ה שחל בשבת וזה פי' המסורה שבתון זכרון תרועה דייקא ולא יום תרועה והטעם כי אין זכרון לכסיל היינו המעשה רשע שמכונה כסיל עם החכם היינו השבת מעשה הצדיק כדי שלא יתבטל מעונג שבת ואעפי"כ אין זכרון לראשונים היינו לעונות הראשונים כי השומר שבת כהלכתו מוחלין לו כל עונותיו עכ"ד הקדושים זללה"ה ושם במוסגר שבת נקרא קודש וקודש הוא בחכמה ור"ת חכמה כיתרון חכמה מן הסכלות עיי"ש והנה יש להבין ביום הקדוש הזה אשר ע"י השופר יעלה זכרונינו לפני אבינו שבשמים כמו"ש בתוס' שם ועיקר המתקת הדינין ע"י התקיעות כמבואר בספרים ואין אנו תוקעין בשבת כדי לקיים מצות חז"ל וא"כ איפוא אנחנו זכאים בדין לסתום פי מסטינינו ומקטריגנו והגם דאסור לבטל מעונג שבת כנ"ל מ"מ במה ננוס לעזרה אם לא יתקעו לרצות את אבינו שבשמים ויש לומר עפימ"ש א"ז ביש"מ פ' ואתחנן לפרש דברי המדרש כתבהי עליך שחכם אהה ואתה רוצה לכנוס לארץ דהנה מבואר במגיד משרים שמשה לא נכנס לא"י לפי שאין א"י כדאי לו שא"י

בבחי' מטרוניתא ומשה בבחי' בעלה דמטרוניתא ולכך נקרא איש הא' ועפי"ז יתבאר כתבהי עליך שחכם אתה לפי שמטרוניתא היא אימא תתאה ושורש באימא עילאה וכי אם לבינה תקרא ובעלה דמטרוניתא שורשו באבא שהוא חכמה ועפי"ז יתבאר ג"כ דברי המדרש ואתחנן למה כדי שיכנוס לארץ כי צדיק מושל וכו' ובכח זה מבטל הגזירה בלא תפלה ותחנונים והיינו מי שהוא בבחי' בעלה דמטרוניתא שכל הדברים שלמעלה נעשין ע"י מטרוניתא ולכך הוי במדריגת מושל וימתקו הדברים ע"פ הילקוט פרשת ברכה למה נקרא משה איש הא' מה האיש מיפר נדרי אשתו כן משה וכשם שגוזר איש על אשתו והיא עושה כך הי' משה גוזר והקב"ה מקיים עיי"ש והיינו ואתחנן למה לפי מדרגתו יכול לבטל בלא תחנונים והשיב כדי שיכנס לארץ דאם מחשב עצמו ומעלה א"ע למדריגה זה הרי אין א"י כדאי לו וא"כ הי' צריך להשפיל עצמו ולכן הי' צריך לתחנונים והבן עכ"ד ז"ל זי"ע וממולא הדברים דמרע"ה לפי שהי' בבחי' חכמה הי' יכול לבטל הגזירה אפי' בלא תפלה ותחנונים ויתבאר בזה דמשו"ה בשבת אפי' אם אין תוקעין הכל נעשה לטובתינו בעזהי"ת כיון שבשבת הוא בבחי' חכמה ולכן עצומו של יום השבת קודש מדתו בחי' החכמה נעשה ממילא ובטלין ומבוטלין כל הגזירות לא טובות מעצמן אפי' בלי תפלה ותחנונים וא"כ אין צריך ביום השבת לתקוע בשופר למתק הדינין דהא אפי' בלי שום עבודה נעשה הכל לטובה: ובזה יש לבאר דברי הגמ' כל השומר שבת כהלכתו אפי' עובד ע"ז כאנוש מוחלין לו ופי' הטו"ז דמיירי שעשה תשובה וכגון באותן עבירות דתשובה ויסורין ר"ל דייקא מכפרת ע"ז מהני שמירת שבת להנצל מיסורין עכ"ד עיי"ש ויש להבין מדוע כחה של שבת גדול כ"כ גם הלשון כהלכתו צ"ב ויש לומר כנ"ל דשבת הוא בבחי' חכמה וע"י ששומר שבת קונה לעצמו מדה זו והיינו כהלכתו ר"ל כהלכת שבת שהוא בבחי' חכמה ועי"כ ינצל מאף ויסורין כיון שבידו לבטל מעליו כל הגזירות אפי' בלא תפלה ותחנונים ויש לומר ג"כ דזה שאמר בגמ' שבת י"ב הנכנס לבקר את החולה בשבת אומר שבת הוא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא ופי' במהרש"א דלא התירו לזעוק בשבת על חולה וכדאמר לקמן דבקושי התירו אפי' לבקר משום דשמא יזעוק כפי' הרי"ף ואמר דא"כ יהי' לו מניעה בשבת שלא יבא לידי רפואה כמו בחול שיכול להתפלל על רפואה ע"כ אמר רפואה קרובה לבא בשבת בלא תפלה עכ"ד עיי"ש ויש לומר ג"כ כנ"ל דבשבת אפי' בלא תפלה יכול לבטל כל הגזירות כמו בבחי' חכמה ובעלה דמטרניתא שיכול לגזור והקב"ה מקיים: ועפי"ז יתבאר דברי המדרש שלא תי' כלום על שהקשה אי ד"ת ידחה בגבולין ואי לאו ד"ת אפי' במקדש לא ידחה ולהנ"ל יש לומר דהחילק למה במקדש הי' תוקעין בשבת אבל לא במדינה הוא הטעם כנ"ל

משום דבמקדש היינו בא"י דשם הוא בבחי' מטרוניתא ושם משתמש מדת אמא שהיא בינה ולכן אף בשבת הי' צריך לתקוע כיון ששם התפשטות מדה זו יותר ממדת החכמה אפי' בשבת קידש וכמו שמצינו במרע"ה שהי' בבחי' חכמה ואפ"ה כיון שרצה לילך לא"י השפיל עצמו וממילא הי' צריך לתפלה ותחנונים וע"כ במקדש הי' תוקעין בשופר אפי' בשבת אבל בגבולין יש לומר דאין צריך לתקוע בשבת כיון ששבת הוא בחכמה ואין צריך לשום תפלה ותחנונים ונוכל לבטל כל הגזירות ממילא ולכן כשמתרץ המדרש כאן בחול צריך לתקוע אבל בשבת אין תוקעין תו לא קשה מה חילק בין במקדש או בגבולין כיון דבמקדש הוא בבחי' מטרוניתא אפי' בשבת אבל בגבולין השתמשות מדת החכמה ביום השבת ולכן אין צריך לתקוע (ולפ"ז יש לומר דבגבולין היינו בחו"ל) וז"ש שבתון זכרון תרועה וגו' כל מלאכת עבודה לא תעשו היינו מלאכת עבודה זו תפלה וכמו שדרשו ועבדתם את ה"א זו תפלה אבל לא יום תרועה לתקוע ממש בשופר ומשום דנוכל אז לבטל כל הגזירה אפי' בלא תפלה ע"כ כל מלאכת עבודה שהיא תפלה לא תעשו כיון שהכל נעשה ממילא ואינו אומר עבודה שהוא מלאכה בפועל דזה ממילא נשמע כיון שהוא שבת וקאי רק על עבודת התפלה אשא נעשה הכל במאמר פינו ממילא לטוב לנו כל הימים: ט) תקעו בחדש שופר וגו' כי חוק לישראל הוא משפט לא' יעקב ודקדקו המפורשים שינוי הלשין דמתחיל בחוק, וישראל, ומסיים במשפט, יא' יעקב, גם הלשין משפט משמע דהוא כמו שיש דין ודברים בין איש לרעהו ובא עליו בטענה וצ"ב מהו המשפט לנו, עוד לבאר דברי הפייט באין מליץ יושר מול מגיד פשע תגיד ליעקב דבר חוק ומשפט וצדקינו במשפט המלך המשפט גם לבאר הפייט אם כעבדים עינינו לך תלויות עד שתחנינו ותוציא כאור משפטינו והנה ברד"ק תהלים פ"א כתב טעם מצות התרועה בר"ה לפי שבטלו אבותינו מעבודתם ביום זה והתרועה היא סימן שילוח עבדים ויש להבין הא התקיעות ביום הזה הוא לזכות אותנו ביום הדין ולהמליץ בעדינו לפני אבינו שבשמים ואם כן מה ענין זה לתרועה שהוא סימן שליחות עבדים: ונראה עפימ"ש אא"ז זללה"ה ביש"מ פ' משפטים לפרש הכתוב ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם גם דברי המדרש בעת ההיא אחפש את ירושלים בנרות אל תקרי אחפש אלא אחפוש מלשון חפשי וכו' א"ר ברכי' כתיב בתורה כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבוד והוא תמוה ומפרש ע"פ דברי הגמ' ב"מ יו"ד פועל יכול לחזור בו אפי' בחצי יום מ"ט כל כמה דלא הדר בי' כיד בעה"ב הוא וכי הדר בי' טעמא אחרינא הוא מ"ט כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים והקשו בתוס' א"כ יהי' אסור להשכיר עצמו בפועל ותי' כיון דיכול לחזור בו אימת שירצה לאו עבדות הוא כלל והנה בנחלת יעקב

כתב דלפ"ז יש לומר דהא קשה על צדקתו ית"ש שמתנהג בדרך התורה האיך מכר אותנו לעבדים והא אמר ולא עבדים לעבדים אך התירץ הוא כיון שבכל יום זמן גאולה הוא א"כ לאו עבדות הוא כלל עיי"ש, והיוצא מזה דעבדות אינו רק כשהחיוב מוטל עכ"פ על זמן מוגבל בהכרח משא"כ בגלות אינו מיקרי עבדות דאם זכו אחישנה ועפי"ז יתבאר המדרש אחפש ירושלים מלשון חפשי כיון שבדין אין למכור אותנו לעבדים על זמן מוגבל ואמר ר' ברכי' כתיב כי תקנה עבד וגו' דהיינו דבכה"ג מיקרי עבד דיש זמן מוגבל משא"כ בישראל וא"כ אין כאן קושי' דאין זה כעבדות וז"ש ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם דזה המשפט נוגע להם היינו לכללות ישראל ולדורות דהמשפטים אלו מוכח דכל יום זמן גאולה הוא עכ"ד ז"ל ויתבאר בזה דברי הרד"ק הנ"ל דתוקעין בשופר בר"ה לסימן שילוח עבדים דהא בשופר שאנו תוקעין לפניו ית"ש הוא לעורר קול השופר אשר יתקע בשופר גדול לחירותינו מגלות במהרה בימינו ובדין הוא לגאלנו כיון שנמכרנו לעבדים והקב"ה שמר משמרתו של תורה וא"כ כיון שאמרה תורה ולא עבדים לעבדים א"כ בדין הוא לשחרנו לחפשי חנם במהרה וז"ש הפייט באין מליץ יושר מול מגיד פשע וא"כ ח"ו יש מקום לחלק ולומר לא זכו בעתה ח"ו וע"כ אמר דאדרבה בשביל כן מוכרח לגאלנו כיון דהוא על זמן מוגבל וכעבדים היינו וא"כ אין למכור אותנו עבדים לעבדים וז"ש תגיד ליעקב דבר חוק ומשפט אשר שם לנו חוק ומשפט כי לי בני ישראל עבדים ולכן וצדקינו במשפט המלך המשפט היינו כמלך על עבדיו דייקא ולא עבדים לעבדים האוחז ביד מדת משפט ר"ל כיון ששומר השי"ת המשפטים של תורה ע"כ בדין הוא לגאלנו כי נמכרנו על זמן מוגבל ח"ו והיינו שאמר נזם כעבדים שנמכרנו חלילה על זמן מוגבל לכן תוציא כאור צדקינו שבדין הוא שאין למכור אותנו לעבדים והיינו שאמר תקעו בחדש שופר שהוא לסימן שילוח עבדים כפי' הרד"ק כי חק לישראל הוא שאין למכור אותנו לעבדים ומשפט הוא לא' יעקב שגם הקב"ה שומר משמרתו של תורה אלה המשפטים ולכן גם אתנו נוהג בחסדו לשחרנו ולחפשנו שלא נהי' עוד עבדים לעבדים כי אם עבדים להקב"ה בעצמו כביכול לעבדו בלבב שלם בתוככי ירושלים במהרה בימינו:

י) בחדש השביעי באחד לחדש ר"י בשם ר"ל פתח עלה א' בתרועה ה' בקול שופר בשעה שהקב"ה עולה ויושב על כסא הדין בדין הוא עולה דכתיב עלה א' בתרועה ובשעה שישראל נוטלין שופר ותוקעין הקב"ה עומד מכסא הדין ויושב על כסא רחמים דכתיב ה' בקול שופר ומתמלא עליהם רחמים ואימתי בחדש השביעי ויש להבין האיך ע"י השופר עומד מכסא הדין, ובעקידה אחר הדברים האלה ובגמ' הובא ברש"י אחר דבריו של שטן שהי' מקטרג ואומר מכל סעודה שעשה אברהם לא הקריב לפניך פר אחד אמר לו כלום

עשה אלא בשביל בנו אלו הייתי אומר לו זבח אותו לפני לא הי' מעכב ובסוף הענין ה' יראה אשר יאמר היום וגו' ופירש"י שיאמרו לדורות בהר זה יראה ויל"ד הא לפי דבריו של שטן אין מספיק עוד על טענתו שלא הקריב אברהם פר אחד וגם ע"י נסיון הזה מהו בזה לדורות עולם גם לפרש המאמר באין מליץ יושר מול מגיד פשע תגיד ליעקב דבר חק ומשפט וכו':

ונראה עפ"ד המדרש בפ' בשלח אמר הקב"ה למשה הים סוער והשונא רודף ואתה עומד ומרבה בתפלה לפני וכו' באותו שעה אמרו ישראל ה' ימלוך לעולם ועד ופי' אאמו"ר הגאה"ק זללה"ה בדרוש לר"ה אות ט"ו דאיתא במדרש והמים להם חומה שטען שר של מצרים מה נשתנו אלו מאלו הללו עוע"ז והללו והי' אז עליהם קטרג גדול אבל העצה היעוצה לסתור טענותיהם דודאי אם הי' שאלתם ובקשתם רק לצורך עצמם אז בהכרח לעיין בדינם אבל אם צעקתם רק למען שמו ית' שיתגדל ויתקדש בעולמו ולמה יאמרו הגוים אי' נא א' אז בודאי סרה מהר תלונת המקטרג והנה כשקרבו בנ"י אל הים ואמרו המבלי אין קברים במצרים וגו' והי' כוונתם רק בשביל הנאת עצמם ע"כ הי' עליהם קטרוג אבל מרע"ה עמד בתפלה שיעשה להם ניסים למען שמו ית' כמו שנאמר התיצבו וראו את ישועות ה' כלומר שעיקר בקשה יהי' על ישועת ה' וא"כ ע"ז אין כאן שטן וקטרוג כלל וזש"ה אמר לו הקב"ה הים סוער וכו' היינו השר של ים בא בטענה מה נשתנו אלו מאלו ואתה ר"ל אתה בלבד עומד ומרבה בתפלה לפנ"י ר"ל על מה שנוגע לי לשמי הגדול אבל שאר כל העם כוונתם כ"א לגרמי' בעד עצמם באותו שעה הבינו ואמרו ה' ימלוך לעולם ועד היינו עיקר שאלתינו ומבוקשנו רק להגדיל שמו הגדול שלא יתחלל בגוים ח"ו עכ"ד הקדושים ובזה נ"ל הכתוב בפ' שמות מי אנכי כי אלך אל פרעה ופירש"י מה זכו ישראל שיעשה להם נס ואוציאם ממצרים ואמר הקב"ה בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את הא' על ההר הזה ופירש"י וששאלת מה זכות יש לישראל דבר גדול יש לי על הוצאה זו שהרי עתידום לקבל התורה והקשו המפורשים הא זכות קבלת התורה עדיין לא הי' ואין נקרא זכות כ"א מה שהי' וע"פ הנ"ל י"ל דמרע"ה שאל באיזה זכות הייני כמו שטען שר של מצרים מה נשתנו אלו מאלו ואמר לו הקב"ה דעיקר הגאולה היא למען שמו ית' בזה שיקבלו ישראל התורה ע"כ באופן הזה אין שום קטרוג וכמו שאומרים אם לא למעננו עשה למענך ולמען שמך הגדול והנורא שנקרא עלינו:

והנה אאזלל"ה בישמ"מ פירש הכתוב כי עתה ידעתי כי ירא א' אתה ולא חשכת וגי' כי יש הפרש בין ירא את א' ובין ירא א' כי את א' היינו מפני הבא מא' היינו מעונשו

אבל ירא א' היינו מרוממותו והנה באיוב נאמר ירא א' אעפ"כ אמר השטן החנם ירא וגו' ונתנסה וכן הי' קטרוג על אברהם ולכך נתנסה ונתגלה שאינו מיראת העונש:

דאין לך עונש גדול מזה שישחט בעצמו בנו יחידו פרי אשר נחנט למאה שנה והיינו עתה כי ירא א' דייקא אתה הואיל ולא חשכת עכ"ד והנה בגמ' ר"ה דף ט"ז א"ר אבו' למה תוקעין בשופר של איל אמר הקב"ה תקעו לפני בשופר של איל ואני אזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם ומעלה אני עליכם כאלו עקדתם עצמיכם לפני ע"ש ומבואר דע"י השופר יחשוב ה' לנו כאלו עקדנו עצמינו לפניו כמי אברהם שעקד את יצחק בנו יחידו וממילא משמע כשם שנאמר באברהם ע"י העקידה שהי' יראתו מרוממותו ית"ש כן נחשב לנו ע"י השופר וע"י תקיעתינו כאלו מעשינו לעבודתו ית"ש לא מיראת העונש כ"א מיראת רוממותו וע"כ י"ל אשר ע"י השופר יקובל תפלותינו לרצון כי נחשב לנו אשר כל צעקתינו רק למען כבוד שמו ית' כיון שכל כוונתינו רק למען כבודו ויראת רוממותו ולא לעצמינו וממילא עי"ז נסתם פי מסטין ומקטרג מעל כל בני ישראל וזה שהתפלל אברהם אבינו על בניו אחריו ה' יראה אשר יאמר היום היינו מה שנאמר באברהם כי ירא א' מיראת רוממותו כן יראה ה' בזכרון השופר ויהא נחשב לנו בדורות הבאים כמו כן ועי"ז יתקבל תפילותינו בטח ולא יהא כח למסטין ולקטרג כיון שכל מעשינו הוא כאלו הי' במדרגה זה אשר כל כוונתינו רק למען כבוד קדושת שמו ית' ויבואר באין מליץ יושר מול מגיד פשע היינו המקטרג תגד ליעקב ר"ל בשופר דהוא להזכיר זכות העקידה והשופר נקרא חק ומשפט כדכתיב כי חק לישראל הוא משפט וגו' ובזה אין כאן מקטרג דהא הוא כל כוונתינו למען שמו ית' ויתבאר אחר הדברים האלה אחר דבריו של שטן אשר דרכו לקטרג וגם על אברהם אבינו הי' מקטרג והראה לו הקב"ה נסיון דעקידה ומזה הודע אשר כל מעשיו לא למען הנאתו כי אם מצד יראת רוממותו וכל כוונתו רק למען כבוד שמו ית' וא"כ באופן כזה אין מקום לקטרג וכנ"ל ויתבאר המדרש בשעה שהוא עולה על כסא דין בדין הוא עולה היינו דמלך במשפט שומע למליצי יושר וגם מת יאמרו המקטריגים אבל בשעה שישראל נוטלין השופר עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים כיון דנתעורר עלינו זכות העקידה אשר נחשב לנו כל מעשינו למען שמו ית' א"כ באופן זה כלה כל צר ומסטין מעלינו ועי"כ יישב על כסא רחמים ובטח יקובל תפילתינו לרצון לפני הקב"ה:

יא) בחדש השביעי באחד לחדש ובמד"ר הה"ד לעולם ה' דברך נצב בשמים למשפטיך עמדו היום וגו' לולי תורתך שעשועי וגו' ומפרש במדרש היום בר"ה יעמדו למשפט ומכאן סימן כשם שעמד אדה"ר ביום הזה למשפט ויוצא בדימוס כך עתידין כנ"י לעמוד

ביום הזה ויוצאין לפניך בדימוס ונראה דהנה מבואר בטעמים של תקיעת שופר כדי להזכיר זמן מתן תורתינו שנאמר וקול השופר הולך וחזק מאוד ועוד הטעם בת"ש כדי להראות מלכותו עלינו ע"י השופר שכן דרך המלכים לתקוע בשופר בתחלת מלכותם והיום בר"ה שבו נברא העולם אנו מקבלים עלינו בכל שנה מלכותו אשר נתגלה כבוד מלכותו ית"ש ע"י בריאת העולם ויש לומר דשני הטעמים הוא כדי לעורר עלינו שיתנהג עמנו במדת החסד והרחמים עפ"מ דאיתא בספ"ק דסוטה דף י"ד התורה תחלתה וסופה ג"ח בתחלה ג"ח שנאמר ויעש ה' לאדם ולאשתו כתנות עור ולבישם סופה ג"ח דכתיב ויקבור אותו בגיא ופי' מהרש"א הטעם לפי ששורש התורה למעלה נאצל ממדת החסד וכדכתיב ותורת חסד על לשונה ולפיכך תחלתה וסופה ג"ח ללמד ששורשה בנוי על מדרגת חסד עיי"ש ובמ"ש בפ' יתרו ויש לפרש בזה מ"ש חז"ל בשבת דף פ"ח שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר להם אם ישראל מקבלין התורה אתם מתקיימין ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו ויש לומר דהנה פי' רש"י בתחלה עלה במחשבה לברוא את העולם במדה"ר ראה שאין העולם מתקיים הקדים מדה"ר למדה"ד עיי"ש ויש לומר דהא דהקדים מדה"ר היינו כיון שישראל יקבלו התורה ששורשה במדת החסד ובזה יתעורר מדה זו בעולם ע"י התורה וע"כ ראוי לעולם שיתקיים ע"י מדה"ר בשביל התורה ששורשה חסדים וז"ש חז"ל אם ישראל יקבלו התירה אתם מתקיימין לפי ששורש מדת החסד יהי' בעולם ותוכל העולם להתקיים ואם לאו אי אתם מתקיימין כיון דאם ישראל לא יקבלו התורה ובמה יתעורר שורש מדת החסד על כן אי אפשר לעולם להתקיים כמ"ש ראה שאין העולם מתקיים במדה"ד, ובזה יתבאר הטעם של תק"ש לעורר זמן מתן תורה וגם להראות קבלת מלכותו עלינו היינו להזכיר ולעורר מדת החסד שבא לעולם ע"י התורה אשר קבלנו וזהו גורם אשר יתקיים העולם ויודע מלכותו בעולם הזה אשר אין לה קיום כי אם במדה"ר אשר נתעורר ע"י התורה שהוא שורשה במדת החסד ובזה אנו מפילים תחנונינו לפני ית"ש שמתנהג במדת החסד ע"י התורה וגם כי אך במדה"ר ראה שיוכל העולם להתקיים ובזה יתקיים מלכותו בעוה"ז וז"ש למשפטיך עמדו היום בריה שהוא זמן תחלת מלכותו ואין העולם מתקיים כ"א במדה"ר שבא ע"י התורה ששורשה במדת החסד וע"כ לולי תורתך שעשעי אז אבדתי בעניי דהא אם לא הי' קבלו ישראל התורה הי' העולם אבד וחזר לתוהו ובוהו כיון שאך ע"י התורה מנהיג את העולם כולו במדת החסד והרחמים ויוכל העולם להתקיים:

יב) בתפלה לר"ה כי זכר כל היצור לפניך בא מעשה איש ופקודתו ועלילות מצעדי גבר אשרי איש שלא ישכחך ובן אדם יתאמץ בך ויל"ד הלשון כל היצור דהו"ל כל אדם וגם

הלשון אשרי צ"ב דהו"ל שאין לשכוח וגם למה דוקא אם לא ישכח הו"ל אם לא יעשה מה שהוא נגד רצונו ית"ש ונראה עפימ"ש בס' נזיר השם בהקדמה במה שאמרו בעירובין דף י"ג פלוגתא דב"ש וב"ה אי טוב שלא נברא יותר משנברא נמנו וגמרו טוב שלא נברא יותר משנברא ופי' המהרש"א במס' מכות הלשון נמנו וגמרו שמנו מנין המצות ורבי הלאווין שהם שס"ה שמגיע עליהם עונש על העשין שהם רק רמ"ח שמקבלין עליהן שכר וא"כ קרוב להפסד יותר משכר משו"ה גמרו דטוב שלא נברא עכ"ד המהרש"א ואמנם לפי"מ דמבואר בקידושין דף מ' דמחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה ומחשבה רעה אינו מצטרף א"כ יש בקיום עשה שני פעמים רמ"ח פעם אחד על המעשה ופ"א על המחשבה משא"כ בל"ת לא נחשב רק המעשה א"כ שוב יותר השכר על ההפסד וע"כ יש לומר שוב דטוב שנברא משלא נברא עכ"ד הנזה"ש עיי"ש ויתבאר כי זכר כל היצור לפניך בא היינו שבא לפניו כל מה שיצר את האדם אי טוב שנברא ונמנה מעשה איש היינו מצות עשה מה שיש לאדם לעשות וגם ופקודתו היינו הל"ת מלשון ולא נפקד ממנו איש ר"ל מה שיש לאדם לשמור עצמו שלא לעשות וא"כ הל"ת יותר מהעשין וקרוב להפסד יותר מהשכר וטוב שלא נברא לכן אשרי איש שלא ישכחך שיעשה המצוה גם במחשבה וא"כ המ"ע הם שני פעמים רמ"ח והוי שכר יותר על ההפסד וטוב לאדם שנברא ולכן אך אם לא ישכחך אז אשרי איש היינו שטוב שנברא האיש:

יג) בחדש השביעי באחד לחדש הה"ד לעולם ה' דברך נצב בשמים כננת ארץ ותעמוד למשפטיך עמדו היום כי הכל עבדיך וגי' בשעה ראשונה עלה במחשבה יכו' בי' עבר בי"א נידון בי"ב יצא בדימוס אמר הקב"ה זה סימן לבניך כשם שעמדת לפני בדין ביום הזה ויצאת בדימוס כך עתידין בניך לעמוד לפני בדין ביום הזה ויוצאין לפני בדימוס אימתי בחדש השביעי באחד לחדש וצ"ב דמשמע דאותו היום וזמן גרמא שנצא מלפניו בדימוס וטעמא בעי גם לבאר דברי המדרש בפ' אמור אמר רב תחליפא קיסרא בכל המוספין כתיב והקרבתם וכאן כתיב ועשיתם אשה הא כיצד אמר להן הקב"ה לישראל בני מעלה אני עליכם כאלו היום נעשיתם לפני כאלו היום בראתי אתכם ברי' חדשה הה"ד כי כאשר השמים והארץ החדשה עיי"ש וצריך להבין מאי מעליותא אם היום ברא אותנו, עוד לבאר המדרש בפ' שלח פרשה י"ז על ענין עקידה באותו שעה אמר הקב"ה לאברהם לך בשמחה אכול לחמך וגו' כי כבר רצה א' מעשיך וקשה מה זה לענין עקידה: וכל אלה באחת יבוארו עפמ"ש במדרש שחורות כעורב רשב"י פתח אעפ"י שנראה כאלו הפרשיות של תורה כעורות ושחורות לאמרם ברבים כגון הלכות נגעים זיבה נדה ויולדות אמר הקב"ה הרי הן עריבות עלי שנאמר וערבה לה' מנחת יהודא וירושלים וגו' ופי'

מוזללה"ה בייט"ל סי"פ מצורע עפ"ד הרב הקדוש ר"ש מיערסלוב שאמר לפרש אכול בשמחה כי כבר רצך מה זה כבר רצך אבל הענין כי לכאורה יקשה ולשמחה מה זו עושה ואוכל הלא אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ולב יודע מרת נפשו אבל כבר קודם בריאת אדם אמרו מלאכי השרת זמין הוא למחטי קמך והשיב להם השי"ת עד לא בראתי עלמא אתקינת תשובה שקדמה לעולם ובזה פי' צדיקים ראשו כתם פז כלומר בראשית הבריאה ראה ה' כי אפי' באותן שהם נקיי הדעת ומבהיקים כפז יהי' כתם בבגדיהם ועכ"ז רצה לברוא אותם כי תשובה רפואה לכל וז"ש אכול בשמחה כי כבר קידם בריאת עולם רצה במעמדך עכ"ד וז"ש על הל' נגעים וזיבה ויולדות אע"פ שנראה כאלו כעורות ושחורות לאמרם ברבים שהרי באים ע"י חטא מזוהמת הנחש וטומאתו כנודע מפי ספה"ק אמר הקב"ה הרי הם עריבות עלי שנאמר וערבה לה' מנ"י וירושלים הקרבנות שמביאין עליהן כימי עולם וכשנים קדמוניות היינו אותן ימים ושנים שקדמו לבריאת עולם שראיתי שכן עתיד להיות ואעפי"כ בראתי את האדם כי באלה חפצתי נאם ה' עכדה"ק ז"ל ובזה פרשתי הפ' השיבנו ה' אליך ונשובה ר"ל איתי נבקש מאת ה' שישיב אותי כיון שעוד קודם בריאת עולם הכל הי' צפוי שעתיד האדם למיחטי קמי' ולכן מהני תשובה והיינו חדש ימינו כקדם אשר חפץ ה' אותנו בימי קדם קודם בריאת העולם אע"פ שעתידין לחטוא וע"כ מהני תשובה:

והנה במדרש פ' צו וירא והנה איל אחר מהי אחר אלא אחר שראה הקב"ה כי בכל לבבו ובכל נפשו בא להעלות ליצחק בנו לעולה ושלח לו האיל שם הבטיחו הקב"ה בעת שיעלו בניו עולות שיקבלם מיד עיי"ש, והנה אאמו"ר הגה"ק זללה"ה בהשמטות לפ' תולדות פי' בזה מ"ש המד"ר עה"פ כי הקרה ה' א' לפני וז"ל אם לקרבניך הקרה ה' שנאמר וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל למאכליך עאכו"כ והוא תמוה' מה ק"ו היא זה, ויבואר ע"פ מאמרם ז"ל במס' ברכות דף נ"ה בזמן שביהמ"ק קיים מזבח מכפר על ישראל עכשיו שלחנו של אדם מכפר וכבר פי' ביש"מ פ' ויקרא ענין זה משום דכיון דשוחט למאכלו הבע"ח יבא לחשוב בזה השתעבדות פחות לנכבד ומזה יבואו לחשוב עם קונהו על חטאיו ופשעיו וישוב בתשובה גמורה עיי"ש וזש"ה לא ידעתי יום מותי שא כליך וגו' וצודה לי ציד שכיון שלא ידע יום מותי ע"כ רצה אז להשאיר אחריו ברכה ולתקן מה ששייר בתיקון העקידה שגם בעת חורבן המקדש תוב"ב קריבו את קרבנם ע"י שלחנו של אדם שיהא כקרבן ועולות ובמה שצוה להביא ציד לאכילתו עשה אז פועל דמיוני לזה וז"ש המדרש אם לקרבנך הקרה ה' שנאמר והנה איל אחר למאכליך עאכו"כ כי הקרבן והאכילה שניהם על קוטב אחד יסובו כי בהקרבן עשה פועל דמיוני

לעד ולדורות עאכו"כ בפועלת האכילה שהוא נצרך על זמן שאין לנו שום תקנה לא כהן בעבודתו והוא דבר הכרחי יותר מהקרבן שהוא בזמן שהביהמ"ק קיים על מכונו עם הכהנים והלוים, עכ"ד הקדושים, והנה הא דמביאין עולות וקרבנות לכפר הוא משום אותן ימים שקדמו לבריאת עולם כנ"ל דמנחת יהודה וירושלים הוא משום ימי עולם ושנים קדמוניות וזשה"מ אחר ענין עקידה אמר הקב"ה לך בשמחה אכול לחמיך כי כבר רצה וגו' ר"ל שהבטיחו הקב"ה לאברהם אבינו אשר יקבל קרבנותינו מאתנו וכן גם שלחנו של אדם מכפר כמו הקרבן וכל זה הוא משום שכבר רצה א' מעשיך היינו כבר קודם בריאת עולם רצה לברוא אותנו כמו שאנחנו הם ואעפי"כ חפץ בנו ה' לברוא אותנו ועל כן אכול בשמחה לחמך שלחנו של אדם שהוא מכפר כמו הקרבן שפעלו כל זה האבות פועל דמיוני לדורות עולם:

ויתבאר דברי המדרש דלכן בר"ה נאמר ועשיתם אמר הקב"ה מעלה אני עליכם כאלו היום בראתי אתכם ר"ל דהיום בר"ה זמן תשובה והשי"ת ברוב רחמיו יקבלנו בתשובה כריח ניחוח בזה אשר יחשב לנו כאלו היום הוא העת הבריאה ואמר הקב"ה לברוא אותנו אף כי גלוי לפניו טענת המלאכים אשר הוא מזומן לחטוא בהנה ואעפי"כ רצה בנו וברא א' אדם על הארץ וא"כ באופן זה ברא ה' אותנו ויבואר ג"כ המדרש כשם שעמדת לפני בדין ביום הזה ויצאת בדימוס והיינו משום שכן בתחלת הבריאה הי' ברצונו שיהי' אפי' אם עתיד לחטוא וע"כ יצא בדימוס כך סימן לבניך שיעמדו בדין ביום הזה בעת שהי' תחלת הבריאה היינו בר"ה שבו נברא האדם ויצאו לפני בדימוס כיון שבתחלת הבריאה ראה את הכל ואפ"ה רצה לברוא אותנו וזה כל האדם ראשית יסודו מימי קדם:

יד) תקעו בחדש שופר כי חק לישראל הוא משפט לא' יעקב וקשה כפל הלשון גם דהו"ל משפט ליעקב עוד במדרש ר' יהודה ברבי נחמן פתח עלה א' בתרועה וגו' בשעה שהקב"ה יושב ועולה על כסא דין עולה מאי טעם עלה א' בתרועה ובשעה שישראל נוטלין את שופריהן ותוקעין לפני הקב"ה עומד מכסא דין ויושב בכסא רחמים דכתיב ה' בקול שופר אימתי בחדש השביעי וצריך להבין מדוע ע"י השופר עומד הקב"ה מכסא דין לכסא רחמים: ונראה עפימ"ש באור החיים פ' תבא עה"פ ובאו עליך כל הברכות האלה והשגוך כי מדותיו ית"ש על הדופק על רחמיו ימלא ה' משאלותיו להריק עליו טובה כאשר יחפוץ אלא שבהגעת הטובה למטה ישפטו סנהדרי מעלה אם ראוי אם אינו ראוי לא יגיעו לזה אמר והשיגוך הברכות שזה הוא עיקר ההבטחה שלא יתעכבו בבתי דינים שלמטה עכ"ל והנה בגמ' ר"ה דף ט"ז א"ר יצחק למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כדי לערבב השטן עיי"ש וא"כ מבואר דאחר שתוקעין

אין שטן ואין פגע רע ואם כן ע"י התקיעות אין כאן משטין ואין צריך להביא הדבר לפני השופטים אשר ישפטו הם אם ראוי או לא כיון שאין מי לתבוע דינא ח"ו כיון שהשטן מעורבב ע"י התקיעות אך המשפט לא' היא היינו לפני הקב"ה בעצמו כביכול ולא לפני השופטים שרי מעלה ועל כן בזה אשר אנחנו דופקים על רחמיו ימלא ה' כל משאלותינו לטובה דהא מלפניו אך טוב וחסד ירדפנו כל הימים וזש"ה בשעה שישראל נוטלין שופריהן ותוקעין לפני הקב"ה עומד מכסא הדין היינו כיון שבכל השנה ישפטו סנהדרי מעלה אם ראוי הוא והיינו כסא דין שמתנהג העולם עפ"י דין וע"י השופטים אבל ע"י השופר שהשטן מעורבב אזי משפטינו מלפניו יצא ואין כאן שטן ופגע רע ולכן יושב על כסא רחמים כיון שכן הוא המדה להריק טובה לכל אשר יחפוץ ובזה יתבאר ג"כ דברי הגמ' אמרו לפני בר"ה מלכיות זכרונות שופרות, מלכיות כדי שתמליכינו עליכם, זכרונות כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה ובמה בשופר והיינו כדי שתמליכינו עליכם ר"ל שלא ישפטו סנהדרי מעלה אם יגיע הטוב או לא ח"ו כי אם הקב"ה לבדו ימלוך עלינו והוא ישפוט תבל ועיניו יחזו מישרים עלינו ועל כן יעלה זכרונינו לפני לטובה כי כן הוא אשר ימלא ה' ליתן משאלותיו לכל הדופק על רחמיו ובמה בשופר כיון שע"י השופר נסתם פיות משטינינו ומקטריגנו ועל כן אשר יגזור ה' עלינו לטובה כן יקום ה' לנו וזש"ה תקעו בחדש שופר כדי לערבב השטן כי חק לישראל הוא כן אשר ע"י השופר שייך המשפט רק לא' יעקב ואך ה' בעצמו כביכול הוא שופטינו ולכן מלפניו אך טוב יגיע עלינו להריק לנו טובה וברכה כאשר נחפוץ:

ובזה יש לפרש ג"כ הפייט באין מליץ יושר מול מגיד פשע תגיד ליעקב דבר חק ומשפט היינו השופר שנקרא חק ומשפט ככתוב כי חק לישראל היא ומשפט וגו' וא"כ ע"י השופר שהיא מערבב השטן והמשפט אך לא' הוא ולא לפני שופטים אחרים וממילא אין כאן מסטין ופגע רע ואז א"צ למליץ יושר ועל כן וצדקינו במשפט כי אז הוא לבדו ית"ש המלך המשפט ואין עמדו זולתו ויתבאר ג"כ הפייט ליום ב' של ר"ה והוא באחד ומי ישובנה ר"ל כשהוא אחד במשפט ולא ידונו שרי מעלה וע"כ ונפשו אותה ויעש וזה שנפשו אותה כמו אשר היא מדותיו ית"ש להריק טובה לכל מי אשר יבקש ויעש ואין בידו מוחה ח"ו ביד שרי מעלה כי הוא לבדו היום בר"ה שופטינו ואין שטן ואין פגע רע ויצא דבר מלכות מלפניו אך טוב וחסד על כל ישראל:

טו) בחדש השביעי באחד לחדש במד"ר יהודה ברבי נחמן פתח עלה א' בתרועה ה' בקול שופר בשעה שהקב"ה יושב ועולה על כסא דין בדין הוא עולה מאי טעם עלה א' בתרועה ובשעה שישראל נוטלין את שופריהן ותוקעין לפני הקב"ה עומד מכסא דין

ויושב בכסא רחמים דכתיב ה' בקול שופר ומתמלא עליהם רחמים ומרחם עליהם וכו' אימתי בחדש השביעי וצ"ב ובפ' עקידה ואני והנער נלכה עד כה ובמדרש הובא ברש"י אראה היכן היא מה שאמר לי המקום כה יהי' זרעך וצ"ב הא אברהם לא הרהר אחר מדותיו, יען אשר עשית את הדבר הזה וגו' כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך וגו' כפל הלשון ל"ל, עוד במד"ר פ' שלח פרשה י"ז על ענין עקידה לך בשמחה אכל לחמך כי כבר רצה א' את מעשיך וצ"ב:

ונראה עפ"ד הגמ' ברכות דף יו"ד אהא דכתיב בחזקי' ויבא אליו ישעי' וגו' כי מת אתה [בעוה"ז] ולא תחי' [לעוה"ב] א"ל מאי כולי האי א"ל משים דלא עסקת בפו"ר והקשו הרי חזקי' לא שאל מפני מה מגיע לו עונש שהי' יודע דלא עביד קוב"ה דינא בלא דינא אלא שעיקר שאלתו מאי כולי האי עונש נצחי בזה ובבא וא"כ לא השיב לו ע"ז כלום וכי בשביל שלא קיים מצות פו"ר יהי' עונש כולי האי ותי' אזז"ללה"ה ביש"מ פ' אחרי עפימ"ש העקרים כי לפי שיה"ד הי' ראוי שיהי' השכר זמני לפי ערך העובד והעונש נצחי לפי ערך הנעבד ית"ש בעל בלתי תכלית רק מכח חסדו ית"ש השכר נצחי והעונש זמני והנה אחז"ל בתחלה עלה במחשבה לברוא במדה"ד ראה שאין העולם מתקיים עמד ושיתף מדה"ר למדה"ד שנאמר ביום עשות ה"א נמצא מה שמנהג העולם במדה"ר היא בשביל שיהא קיום לעולם אבל מי שאינו עוסק בפו"ר הרי אינו חושש לקיום העולם על כן הקב"ה משלם לו כמדתו להתנהג עמו במדה"ד כפי מה שהי' במחשבה לבלי לחוש לקיום העולם ממילא מגיע לו עונש נצחי וא"כ כך אמר ישעי' לחזקי' בשבול דלא עסקת בפו"ר מגיע עונש נצחי כולי האי עכ"ד ובזה נלע"ד לפרש הכתובים בפ' לך אל תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאוד ופירש"י אנכי מגן לך מן העונש שלא תענש על כן איתן נפשות שהרגת ומה שאתה דואג על קבל שכרך שכרך הרבה מאוד ויאמר אברם ה"א מה תתן לי ואנכי הולך ערירי וגו' הן לי לא נתת זרע וגו' ויוצא אותו החוצה וגו' ויאמר לו כה יהי' זרעך והאמין בה' ויחשבה לו צדקה ויליד מאי שייכות שאמר לו הקב"ה אנכי מגן לך מן העונש שכרך הרבה מאוד למה שאמר אברהם הן לי לא נתת זרע ולהנ"ל יתבאר דיש לומר דאברהם הי' ירא מפני שהרג אותן הנפשות א"כ אינו חושש לקיום העולם ופן משום זה יתנהג עמו במדה"ד על כן אמר לו הקב"ה אנכי מגן לך מהעונש מדה"ד אע"פ שהרג כל אותן הנפשות ואדרבה יתנהג עמו במדה"ר ויתן לו שכרו הרבה מאוד ועל כן אמר אברהם הן לי לא נתת זרע וא"כ כיון דאינו עוסק בפו"ר ושמא בעונותיו הוא עצמו גרם לו זאת והאיך יתנהג עמו במדה"ר שהוא משום קיום העולם אם היא אינו חושש לקיום העולם או י"ל הן לי לא נתת זרע דהא כל העולם לא נברא רק בשביל

ישראל כמשה"כ בראשית ברא א' ופירש"י בשביל ישראל שנקרא ראשית וכיון דאם לא הי' לאברהם זרע אין כאן קיום העולם וא"כ ח"ו אין הקב"ה חושש לקיום העולם וממילא האיך מתנהג העולם במדה"ר ואמר לו הקב"ה כה יהי' זרעך שיהא לו בנים ועל כן בדין הוא שיתנהג עמו ברחמים ואמר הכתוב ויחשבה לו צדקה ויתבאר ג"כ עפ"ד אאזללה"ה בס' קדושת יו"ט פ' וירא ויטע אשל בבאר שבע עפ"ד המדרש שאמר אברהם אם עולם אתה מבקש אין דין ואם דין אתה מבקש לית עולם הרי שמתנהג השי"ת במדה"ר בשביל שיהא קיום לעולם והנה ידיע כי במדה שאדם מודד מודדין לו וכל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים (שבת קנ"א) וזש"ה ויטע אשל ר"ת אכילה שתיי' לוי' ומכח שריחם על הבריות לתת להם מאכל ומשתה ומקום שם ללון עי"ז ויקרא בשם ה' נתעורר מדה"ר בעולם כי במדה שאדם מודד מודדין לו וא"כ א' עולם שיש קיום לעולם ועי"ז הוא ית"ש א' עולם עכ"ד ז"ל וזש"ה ויחשבה לו צדקה הקב"ה לאברהם כמו צדקה דאמרי' כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים מפני שחושש לקיום העולם מתנהגין עמו במדה"ר כן בשביל שהאמין בה' שאמנ לו הקב"ה כה יהי' זרעך הבטיחו לו הקב"ה שיתנהג עמו במדה"ר:

ונמצא דבשביל קיום העולם הקב"ה מתנהג במדת הרחמים כמו שאמר הכתיב ביום עשות ה' א' ארץ ושמים והנה איתא בזוה"ק והא' נסה את אברהם ולא כתיב נסה את יצחק אלא את אברהם ודאי דבעי לאתכללא בדינא דהא אברהם לא הוה בי דינא כלל מקדמת דנא והשתא אתכליל מיא באשא ואברהם לא הוה שלים עד השתא דאתעטר למעבד דינא ולאתקנא לי' באתרי' עכ"ל עיי"ש ומבואר בספה"ק דהיינו דאתכלל מדה"ד באברהם שהוא מדה"ר ועי"כ נתהפך ונמתק מדה"ד לרחמים וזש"ה ואני והנער נלכה עד כה ופירש"י אראה היכן הוא מה שאמר לו המקום כה יהי' זרעך ר"ל ע"י העקידה שנתהפך מדה"ד לרחמים והיינו מפני קיום העולם וכמי שהבטיח לו הקב"ה כה יהי' זרעך ובשביל זה יתנהג עמו במדה"ר משום שהקב"ה חפץ בקיום העולם כנ"ל וזש"ה יען אשר עשית את הדבר הזה ענין העקידה להמתיק מדה"ד לרחמים לכן ברך אברכך במדה"ר שהוא אין סוף כמדתו לאין גבול ותכלית וע"כ כתיב הברכה בכפל לשון להורות שהברכה הוא במדת א"ש והרבה ארבה את זרעך היינו בשביל קיום העולם במדה זו יתנהג עמו ברחמים בשביל קיום העולם וז"ש אחר העקידה לך אכול בשמחה לחמך כי כבר רצה א' את מעשיך היינו דא' שהוא משמע דין נעשה ממנו רצון כי הדין ג"כ נתרצה ונהפך לרחמים וזשהמ"ד עלה א' בתרועה בשעה שיושב ועולה על כסא דין הוא עולה כמו בתחלת הבריאה שעלה לברוא במדה"ד כן בכל שנה בזמן הבריאה נתעורר

כך למעלה ובשעה שנוטלין את שופריהן להזכיר זכות עקידה שעקד אברהם אבינו את יצחק בנו ונמתקו מדה"ד לרחמים עומד מכסא דין ויושב בכסא רחמים דכתיב ה' בקול שופר להתנהג עמנו בחסד ורחמים:

טז) שבתון זכרון תרועה ובגמ' ר"ה דף כ"ט כתוב א' אומר שבתון זכרון תרועה וכתוב א' אומר יום תרועה יהי' לכם לא קשיא כאן ביו"ט שחל להיות בשבת כאן ביו"ט שחל להיות בחול אמר רבא אי מדאו' במקדש היכי תקעינן ועוד הא לאו מלאכה וכו' והנה לכאורה קשיא לרבא סתירת שני המקראות, ובמסורה זכרון תרועה, אין זכרון לראשונים, אין זכרון לחכם עם הכסיל:

ונראה דהנה הקשה בשל"ה על מה שכתב התולע"י כי קבלו אנשי אמת שלא להזכיר בר"ה שום חטא ועון שלא יתן פ"פ וכו' וסמכו אמש"ה אשמרה דרכי מחטוא בלשוני אשמרה לפי מחסים וכו' הרי בזוה"ק פנחס משמע להיפך בר"ה קיימין וכו' למידן לעלמא וכו' וע"ז איצטרך ב"נ לפרשא חובן בגין דמאן דמפרש חטאו לא איתמסר דינא אלא בידא דמלכא קוב"ה בלחודוי הה"ד חטאתי אודיעך וגו' ולבתר ואתה נשאת עון חטאתי סלה עיי"ש מה שתי' ובספר ייט"פ לא"ז זללה"ה אות כ"ד תי' דאמרי' ביומא תשובה מיראה זדונות נעשות לו כשגגות אבל תשובה מאהבה זדונות נעשות לו כזכיות ולפי"ז אין כאן סתירה דאנשי אמת איירו בדידן ומי יתן והי' לבבינו לעשות תשובה מיראה מאימת הדין של ר"ה וזדונות רק כשגגות ועל כן חס מלהזכיר שום חטא ומוטב לבל יזכרו ולא יפקדו אמנם בזוה"ק מדבר באנשים כערכן העושים תשובה מאהבה וזדונות כזכיות ואז מהראוי לפרוט ולהתודות על החטא אפי' בר"ה למען יהי' זכיות ובהכי איירו מקרא שכתיב חטאתי אודיעך יבזה פי' שם הכתוב אשרי העם יודעי תרועה לפי דרכו בקודש עיי"ש ולפע"ד נראה לפרש הכתוב אשרי העם וגו' ע"פ דבריו אך בדרך אחר קצת ע"פ מ"ש השל"ה שתקיעה רומז לקול פשוט אין בו עקמימות כי האדם נולד צדיק אח"כ כשחוטא עושה שברי שברים בנפשו ונשמתו ואח"כ כששב גנוחי גנח יילולי יילול על עונותיו ופשעיו ואז חוזר לכשרותו שהוא תקיעה קול פשוט עכ"ד ועיי' ביש"מ פ' אמור [אות ג'] ויתבאר אשרי העם יודעי תרועה היינו שיודעים תרועה ואינם מכסים פשעם המרומז בתרועה כיון שעושים תשובה מאהבה ומותר להם להודיע ולהתודות משום שאצלם זדונות נעשות כזכיות וזשהמ"ד א"ר יאשי' כתיב אשרי העם יודעי תרועה וכי אוה"ע אין יודעין להריע וכו' אלא שהן מכירין לפתות את בוראן בתרועה והוא עומד מכסא דין לכסא רחמים עיי"ש והיינו שהן מכירין לשון אהבה כמו שנתבאר בסי' פ"ח ביו"ד דאכסנאים המכירין היינו שהם אוהבים זה לזה לפתות את בוראם בתרועה ע"י

שהם מזכירין את התרועה שהוא להזכיר את עצמם לשוב על עונותם והם בתשובה שלימה מאהבה ובאופן זה בתשובה מאהבה מותר להזכיר את החטא בר"ה ויתבאר בזה לתרץ סתירת המקראות זכרון תרועה היינו שאין לדבר במי פה על מה ענין רומז התרועה שהוא על חטא ופשע אלא לזכור בלבו כיון שהוא מדבר כאן בתשובה מיראה שנשאר עכ"פ שוגג אבל התם בפ' אמור כתיב יום תרומה לכם ושם איירו קרא אם ישוב בתשובה מאהבה ואז אדרבא יש לדבר ולהזכיר חטאיו כדי שעי"ז יבא לחשבון הזכיות שנעשו ונתקנו על ידי העבירות וז"ש המסורה זכרון תרועה שאין לדבר ענין התרועה בר"ה כדי שלא להזכיר חטא שוגג ואמר דלכן כתיב זכרון תרועה אין זכרון לראשונים שלא לדבר מחטאים כלל ואמר הטעם אין זכרון לחכם עם הכסיל היינו מפני שבעת ההוא אין להזכיר מעשה הכסיל היינו מעשה היצה"ר בר"ה כלל וכמשה"כ אשמרה דרכי מחטוא בלשוני וע"י תשובה מיראה נשאר חטא שוגג ומשו"ה בל יזכר ממנו בר"ה כלל: יז) אשרי העם יודעי תרועה ובמד"ר וכי אוה"ע אין יודעין להריע וכו' אלא שהן מכירין לפתות את בוראן בתרועה וכו' ויל"ד אטו עד השתא לא ידעינן דהעיקר בתרועה ע"י מה שמקיימין בזה מצות הבוב"ה אבל האוה"ע מה להם בתרועה אשר לא צוה ה' אותם ונראה דהנה ברמב"ם ה' תשובה כתב הטעם לתק"ש כדי לעורר העם לתשובה כלומר עירו ישנים משינתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וכו' עיי"ש והנה באמת עיקר הטעם של תק"ש הוא ע"פ כוונת ידועים ליחידי סגולה ויותר מזה אשר לא נודעו עוד לשום נברא רק המצווה ית"ש יודע מקומה עי' בישמ"מ פ' ויצא עה"פ וידר ויתבאר בזה משה"כ תקעו בחדש שופר וגו' כי חק לישראל הוא משפט לא' יעקב דהא לפי הנ"ל יש שני טעמים לתק"ש האחד כדי לעורר בתשובה והשני אשר נעלם מעין כל חי רק א' הבין דרכה וזש"ה כי חק לישראל הוא היינו לישראל היא בני עליי' שמתעוררים עצמם לתשובה בלי שום סבה ואפי' בלא השופר כל ימיהם הם בתשובה וא"כ להם השופר לחק בלא שים טעם אבל משפט הוא היינו שיש טעם שכלי לא' יעקב היינו הפשוטים בעם שנקראו בני יעקב להם יש טעם לתק"ש כמ"ש הרמב"ם ז"ל כדי לעוררם בתשובה וזשהמ"ד וכי אוה"ע אינם יודעים להריע ר"ל כיון דתק"ש הוא לעורר בתשובה ממילא גם לאוה"ע יש להם לתקוע כדי לעוררם בתשובה [וגם לאוה"ע מהני לפעמים תשובה כמו שמצינו באנשי ננוה] ואמר המדרש דהעיקר הטעם של תק"ש אין אנו יודעים מקומה וערכה רק עיקר עשייתינו הוא כדי לקיים מצות הבוב"ה אשר קדשנו במצותיו ועל ידי כן הוא לתועלתינו וממילא אין שייך תק"ש להאוה"ע ורק אשרי לנו שצונו לרצות את

רבונם בתרועה ולהמתיק את הדין מעלינו ומעל כל ישראל אבל לא להאומות משפטים בל ידעום:

יח) בחדש השביעי וגו' במדר' בשעה שהקב"ה יושב על דין בדין הוא עולה דכתיב עלה א' בתרועה ובשעה שישראל נוטלין שופר ותוקעין עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים שנא' ה' בקול שופר וצ"ב:

ונראה ע"פ מ"ש בגמ' ברכות דף כ' מ"ש ראשונים דמתרחיש להו ניסא ומ"ש אנן דלא מיתרחיש לן ניסא ואנן קא מצערינן נפשן ומצווח קא צווחינן ולית דמשגח בן וכו' קמאי דקא מסרי נפשי' אקדושת השם אנן לא מסרינן נפשן אקדושת השם ובזה פירש אא"ז זללה"ה בייט"ל פ' קרח הכתוב רב לכם כי כל העדה כלם קדושים ובתוכם ה' כי צריך להבין הלא עיניהם ראו הניסים שעשה ה' במצרים ובמדבר ע"י משה ואיך לא האמינו בו ובדבריו ולהנ"ל י"ל כי אמרו כי כל הניסים הם כי כל העדה כלם קדושים שמוסרים נפשם על קדושת שמו ית' ובזכותם עשה ה' הניסים ונפלאות לא בשביל משה ואהרן בלבד וזה שפירש"י טעם הדבר שמוסרים נפשם ונקראים קדושים כי כלם שמעו מפי הגבורה אנכי ולא יהי' לך וגו' וכמבואר בספה"ק מפני שאנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענו ע"כ עשה רושם קדושה יתירה בלב הישראלי עד שנעשה כטבע בלבו למסור חיותו ונפשו בשביל קדושת שמו ית' עכ"ד הקדושים ע"ש ולענד"נ עוד לבאר בזה סיפא דקרא ובתוכם ה' עפ"ד הגמ' במס' סוכה דף יו"ד יוסף שקידש ש"ש בסתר זכה והוסיפו לו אות אחת משמו של הקב"ה דכתיב עדות ביהוסף שמו יהודה שקידש ש"ש בפהרסי' זכה ונקרא כולו על שמו של הקב"ה ע"ש וי"ל משום שהם קדושים ומסרו נפשם על קדוה"ש ע"כ נקראים על שמו של הקב"ה דמי שמקדש ש"ש נקרא בשמו וע"כ אמר ובתוכם ה' היינו שנקראים על שמו ית' כמו שמצינו ביהודה ויוסף שנקראים בשם ה':

ובזה יש לפרש הכתוב בפ' בשלח מה תצעק אלי דבר אל בנ"י ויסעו והקשו המפורשים הא בעת צרה כשהי' ישראל אצל הים לא הי' להם עצה אחרת כי אם לצעוק ולהתפלל אל ה' בחזקה ולהנ"ל יש לומר דהקב"ה אמר למרע"ה מה תצעק אלי היינו גם אם יצעקו מה יושע להם וכמאמר הגמ' ברכות קא צווחינן ולית דמשגח בן ואמר להם הקב"ה דזאת העצה שיושעו ע"י התפלה דבר אל בנ"י ויסעו וכמו שאמרו בסוטה דף ל"ו קפץ נחשון בתוך הים ועליו נאמר היתה יהודא לקדשו והוא אמונה רבה במסנ"פ ועי"כ כשימסרו נפשם על קדושת השם יעשה להם הקב"ה נס והלכו בנ"י בתוך הים קודם במס"נ ואח"כ ביבשה שהי' ראוים עי"ז להעשות לתם נס:

והנה בגמ' ר"ה תקעו לפני בשופר של איל וכו' ומעלה אני עליכם כאלו עקדתם עצמיכם לפני וא"כ ע"י השופר יחשב לנו כאלו אנחנו עומדים בנסיון הזה במסנ"פ לפניו ית"ש וא"כ ראוי לנו עי"כ שנקראום אנחנו קדושים אשר שם ה' יקרא עלינו כמו שמצינו ביהודא ויוסף שקדשו ש"ש נקראים בשם ה' וא"כ דשם הזה מורה רחמים וחסדים והיום במשפט ע"י השופר מתמלא עלינו ברחמים כאשר אנו במדה הזה היום אשר אנחנו נקראים בשם ה', ויתבאר המדרש בשעה שהקב"ה יושב על כסא דין הוא עולה אבל ע"י השופר עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים שנא' ה' בקול שופר היינו היינו ע"י השופר אשר אנחנו כאלו עקדנו לפניו מתנהג עמנו בשם ה' דהוא רחמים וחסדים טובים ומגולים עלינו ועל כל ישראל:

יט) בחדש השביעי במד"ר פ' אמור פרשה כ"ט ר' ברכי' הי' קרי לי' ירחא דשבועתא שבו נשבעתי נאם ה' מה צורך הי' לשבועה ר' ביבי בשם ר' יוחנן עמד א"א בתפלה ובתחנונים ואמר לפניו רבש"ע גלוי וידוע לפניך בשעה שאמרת לי קח נא את בנך את יחידך הי' בלבי מה להשיבך אתמול אמרת כי ביצחק יקרא לך זרע ועכשיו אתה אומר לי והעלהו שם לעולה אלא כשם שהי' לי מה להשיבך וכבשתי את יצרי ולא השיבותיך כך כשיהי' בניו של יצחק באים לידי עבירות תהא מזכיר להם עקידת יצחק אביהם ותעמוד מכסא הדין וכו' ותהפוך להם מדה"ד למדה"ר אימתי בחדש השביעי ויש להבין מאי שייכות זל"ז בשביל שלא השיב אאע"ה משו"ז מזכיר להם עקידת יצחק הא העיקר מה שכבש א"א לעשות רצונו אבל הטענה מה שהי' להשיב לענין זכות אין לו ביאור עוד במד"ר וירא פרשה נ"ו א"ט א"ר אחא התחיל אברהם אין הדברים הללו אלא דברים של תימה אתמול אמרת כי ביצחק יקרא לך זרע חזרת ואמרת קח נא את בנך ועכשיו אתה אומר לי אל תשלח ידך אל הנער א"ל הקב"ה לא אחלל בריתי וגו' לא אמרתי שחטהו אלא העלהו וצריך להבין דמשמע דעיקר התימה בסופו כשנאמר לו אל תשלח ידך הא אין זה תימה ואדרבה כי בזה יקוים כי ביצחק יקרא לך זרע והעיקר התימה הוא מקודם כשנאמר לו קח נא את בנך ובתנחומא פ' וירא ויקרא אליו מלאך ה' וגו' א"ל מי אתה א"ל מלאך א"ל כשאמר לו קח נא את בנך הקב"ה בעצמו אמר לי ועכשיו אם הוא מבקש הוא יאמר לי מיד ויקרא מלאך ה' אל אברהם שנית שלא רצה לקבל מן הראשון עכ"ל והוא תימה למה לא האמין רק אם יאמר לו ה' כביכול בעצמו גם יש לדקדק ויאמר בי נשבעתי נאם ה' למה נאמר כאן נאם ה':

ונראה ע"פ האמור בס' ייט"פ לא"א זללה"ה לר"ה אות כ"ג במה שאיתא במדרש אמר אחנקנו א"ל אל תשלח ידך אל הנער אוציא ממנו טפת דם א"ל אל תעש לו מאומה

דקשה למה התאמץ אברהם כ"כ לשפוך דם נקי ופי' בנזה"ק שחשב א"א שקרבנו הי' ראוי להיות לטובתו לעשות רצון קונו לפיכך אחר זה נצטער על מה שנתבטל הדבר ורצה עכ"פ לעשות בו איזה מעשה הקרבה כ"ד טיפת דם ומקצת נפש ככל הנפש עיי"ש ובייט"פ שם הוסיף לבאר דבריו כי מרוב אהבתו של אברהם להשי"ת הי' אברהם חושבה לו ית' לצדקה וחסד שזיכהו לעשות מצוה כזה לעבדו בכל לבבו ונפשו ונפש בנו החביב עליו מנפשו ואפר שנאמר לו אל תשלח ידך הי' ירא כי סבר שנתבטל הדבר מחמת עונוהיו שגרמו קטרוג של מדה"ד למנוע מלזכות עשות מצוה רבה ועצומה כזה ולזה ביקש רחמים על הדבר אולי יעתר לו שנית במצוה רבה ואמר אחנקנו או עכ"פ אוציא ממנו טפת דם עד שאמר לו אל תעש לו מאומה עכ"ד ז"ל עיי"ש והנה י"ל לכאורה להיפך פן משו"ז צוה לו הקב"ה לשחטו מחמת איזה קטרוג שהי' עליו וכמבואר במדרש ובגמ' וא"כ אמאי חשב אאע"ה שהוא לטובתו לזכות במצוה רבה כזה אך כיון דקי"ל כל דיבור שיצא מפי הקב"ה לטובה אפי' על תנאי אינו חוזר א"כ האיך נאמר לו והעלהו לעולה כיון שכבר הובטח לו כי ביצחק יקרא לך זרע ועל כן חשב א"א כי אדרבא זהו לטובתו שיקרבהו לעולה ולא חשוב חזרה לרעה והנה בעיון יעקב ברכות דף ז' בהא דאפי' על תנאי אינו חוזר כי גבי הקב"ה א"צ תנאי כפול כי אפי' מחשבת הקב"ה אינה בטילה אך קשה דהא בש"ס דקידושין דף ס"א לומד מהא דאם בחקתי תמאסו משמע דאפי' הקב"ה בעי תנאי כפל וי"ל כיון שנאמר ע"י משה שאני ובעי ת"כ כשאר בשר ודם עכ"ל ועיי' בפנ"י בקידושין שם ויתבאר שאמר א"א כשאמר לו קח נא את בנך הקב"ה בעצמו אמר לי וכיון דמה שאומר הקב"ה בעצמו לא ע"י שליח אם הוא לטובה אינו חוזר ועל כן לא האמין למלאך שחזר הקב"ה מה שהוא לטובתו לזכות במצוה רבה כזה עד שאמר לו המלאך שנית לא עלתה על לבי לא אמרתי שחטהו אלא העלהו ומתחלה לא הי' לטובה, וזש"ה ויאמר בי נשבעתי נאם ה' כי ברך אברכך ר"ל כיון שכ"כ האמין בה' אשר נפש בנו יחידו יקריב לעולה וחשב לו שהוא לטובתו והצר לו כשנאמר אל תשלח ידך בחשבו כי לטובה אינו חוזר וע"כ בשכר זאת הבטיחו לו הקב"ה ברכה באופן כזה שאין חזרה הייני אם נאמר בשם הו' ב"ה ע"י הקב"ה בעצמו ולא ע"י שליח וזה שאמר נאם ה' כביכול בעצמו ולא ע"י שליח ואמר כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך ר"ל כמ"ש שם במשה ואע"ג דבטלי נתקיים בזרעו וע"כ אמר ג"כ הכתיב וה' ברך את אברהם ברכה שאין בה חזרה ותתקיים ג"כ בזרעו לדורות עולם ויתבאר דברי המדרש שאמר אאע"ה כשנאמר לו אל תשלח ידך אין הדברים הללו אלא תימה דהנה בשעה שנאמר קח נא את בנך הא ידע אברהם שהוא לטובתו וע"כ לא הי' מתמי' עצמו כלום כי לרעה יש חזרה אבל

כששמע אל תשלח ידך הי' משתאה לדעת הא לטובה אין חזרה והשיב לו השי"ת לא עלתה על לבי וא"כ מתחלה לא הי' לטובה ולא הוי שום חזרה, ויתבאר דברי המדרש כשהי' לי מה להשיבך וכבשתי את יצרי ולא השיבתך כך כשיהי' בנים של יצחק באים לידי עבירות תהא מזכיר להם עקידת יצחק אביהם היינו כמו שהי' בלבו להשיבו הא לטובה איני חזרה וזה הי' הנסיון שחשב אאע"ה שזהו לטובתו שיעשה המצוה רבה כזה כך יהי' הברכה שאינו חוזרות אפי' אם באים לידי עבירות ולא יגרום החטא ח"ו כמו שהבטיחו השי"ת בעצמו כנ"ל נאם ה' כי יתברך הוא וזרעו לברכה ולטובה ותהפוך להם מדה"ד למדה"ר אימתי בחדש השביעי בירחא דשבועתא שבו נשבע הקב"ה לאאע"ה היינו כיון שהוא בשם ה' ולא ע"י שליח שאינו חוזר בשביעה לטובה דלא מהני חזרה ושום תנאי: כ) תקעו בחדש שופר וגו' כי חק לישראל הוא משפט לא' יעקב ויל"ד קרי לי' חק דמשמע מצוה בלי טעם וגזירות הכתיב וקרי לי' משפט דמשמע שיש איזה טעם נגלה לתק"ש למה תוקעין עוד למה נאמר א' יעקב ולא נאמר משפט ליעקב ובגמ' ר"ה דף ט"ז אמר ר' אבו' למה תוקעין בשופר של איל אמר הקב"ה תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכיר לכם עקידת יצחק בן אברהם ומעלת אני עליכם כאלו עקדתם עצמיכם לפני ויש להבין למה ע"י תק"ש חשיב לפני הקב"ה כאלו עקדנו בעצמנו לפניו:

ונראה עפי"מ דאמרי' שם בגמ' אמר ר' יצחק למה תוקעין בר"ה למה תוקעין רחמנא אמר תקעו וכו' אלא למה תוקעין כשהן יושבין ותוקעין כשהן עומדין כדי לערבב השטן וכתב התוס' בשם הירושלמי כד שמע קול שופר זימנא חדא בהול וכד שמע תניין אמר ודאי זהו שיפורא דיתקע בשופר גדול ומטי זימני' למתבלע ומתערבב ולית לי' פנאי למעביד קטגורי' והקשו מהפורשים אמאי בזימנא חדא בהול ולא בהול ורק בזימני' תניין מתבהל ולענ"ד י"ל דהנה בתוס' שם הקשו במה דאמרי' תוקעין ומרועין כשהן יושבין וחוזרין ותוקעין כשהן עומדין והא קעבר משום בל תוסיף ובחידושי הרשב"א תי' דליכא משום בל תוסיף אלא במה שהיא מוסיף מדעת עצמו כגון שהוסיף ברכה משלו או ישב בשמיני בסוכה אבל במה שאמרו חכמים ותקנו לצורך אין כאן ב"ת דכבר נאמר על פי התורה אשר יורוך ומצוה לשמוע דברי חכמים עכ"ד ויש להבין דאכתי למה תקנו לתקוע שני פעמים היכא דאיכא דררא דאיסורא דב"ת ואם כדי לערבב השטן זה גופא צ"ב למה דוקא בשני פעמים מתערבב השטן ולא בפעם הראשון ונראה עפי"מ דמבואר בסה"ק עיין בנ"י מאמרי חודש ניסן מאמר ד' דקיום מצוה גורם השפעות ורב טוב לבית ישראל וההיפוך בהיפוך ח"ו אמנם סגולת עבירה לשמה הוא להמשיך טוב לעושי רצונו יען כי כוונתו הפנימות היא בלתי לה' לבדו אבל אחרי כי המעשה גופי' לא טוב הוא לכן

עי"ז יכול לפעול להמשיך רע על שונאי ישראל ולאויבי ה' וישנו בעבירה לשמה שתי פעולות לטוב לישראל ולרע לאויבי ה' ולפ"ז יתבאר דלהכי תקנו חכמים לתקוע פעם תניין משום דבפעם השני עובר על בל תוסיף ורק משום דהיא תקנת חכמים ליכא ב"ת וא"כ הוא בעצם עבירה ועשו מזה מצוה לשמוע דברי חכמים וא"כ הוא כמו עבירה לשמה וישנו בזה שני פעולות האחד לטובת ישראל והשני שנתעורר שנאה להצוררים ואויבי ה' וז"ש בירושלמי כד שמע זימנא חדא בהול ולא בהול פירוש דהשטן אינו מפחד דהשופר יתעורר שיתבלע מן הארץ כיון דממצוה יתעורר רק טוב לכל אבל לא שני הפכים טוב לישראל ורע להשונאים וע"כ בהול ממה שיתעורר טוב לישראל ולא בהול שיתבלע מן הארץ דהא ממצוה אינו מתעורר שום רע וכד שמע קול שופר תניין ועוברין על בל תוסיף והוי עבירה לשמה משום שמקיימין בזה מצוה לשמוע דברי חכמים אמר ודאי מטי זימני' למתבלע כיון דמעבירה לשמה יתעורר גם רע לשונאי ה' וז"ש בגמ' למה תוקעין כשהן יושבין ותוקעין כשהן עומדין ר"ל דהגמ' מקשה קושי' התוס' הא כשתוקעין שני פעמים עובר על בעל תוסיף ואי משום דהיכא דתקנו חכמים ליכא ב"ת אבל מ"מ למה באמת תקנו חכמים ומשני בגמ' כדי לערבב השטן דעי"ז שנעשה עבירה לשמה נתעורר שנאה לאויבי ה' ולשונאי ישראל וע"כ מתערבב השטן שעתיד למתבלע במהרה עי"ז שתוקעין שני פעמים ובזה יש לפרש הפייט באין מליץ יושר מול מגיד פשע תגיד ליעקב דבר חק ומשפט וצדקנו במשפט המלך המשפט האוחז ביד מדת משפט היינו מגיד פשע הוא השטן יורד ומסטין עולה מקטרג ע"כ תגיד ליעקב דבר חוק ומשפט מה שתוקעין פעם הראשון הוא חק האמור בתורה ומזה יצמח אך טוב לישראל ופעם השני הוא במשפט וטעם כדי לערבב השטן ע"י מה שעושין עבירה לשמה ובזה וצדקנו במשפט להיטיב לנו ע"י פעם השני שהוא עבירה לשמה והוא גורם להמשיך רע על שונאי ישראל ואויבי ה':

והנה אאזללה"ה בייט"פ דרוש ס"ד האריך לבאר גודל נסיונו של אאע"ה בהעקדה כי יש מסירת נפש בהגוף שנהרג על קידוש השם ית' ונפשו עולה למרום לצרור בצרור החיים אבל מדרגה גדולה מזו הוא ענין מסירת נפש ונשמה ממש וזה הי' ענין נסיונו של אאע"ה כי השי"ת הבטיח לו כי ביצחק יקרא לך זרע וזה כל מטרת לבו להעמיד אומה ישראלית עובדי ה' עדי עד כמשה"כ למען אשר יצוה את בניו וגו' א"כ כשצוה השי"ת לעקדו ולשחטו ואברהם נתרצה לזה ע"כ מפני שמסר נפשו ורוחו ונשמתו ממש לקיים פקודתו ית"ש ובזה ביאר אמוזללה"ה בקדושת יו"ט לר"ה אות ג' ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה דהנה נסיון דהעקידה הי' כעין עבירה לשמה

והנה אמרו ז"ל בסוכה דף נ"ב שהיצה"ר נמשל להר כמו שאמרו צדיקים נדמה להם כהר וזש"ה אשר יאמר היום ע"י עקידת יצחק בתר במעשה הזה אשר נראה כעבירה לכאורה מכונה ליצה"ר הנקרא הר גם בזה ה' יראה כי באמת כוונתו לשמים והיא עבירה לשמה עכ"ד ז"ל זי"ע ויתבאר בזה מאמר הנ"ל תקעו לפני בשופר של איל וכו' ומעלה אני עליכם וכו' דהנה מה שאנו תוקעין שני פעמים הוא כעין עבירה לשמה מפני שעובר על פעם השנית על ב"ת וכל ענין העקידה הוא ג"כ כמו עבירה לשמה וע"כ דבזה שאנו תוקעין בשופר של איל כפי תקנת חכמים לתקוע שני פעמים בזה מעלה הכתיב כאלו עקדנו עצמינו לפניו ית"ש וכמו שהי' זכות לאאע"ה ונסיון גדול ענין העקידה שהי' כמו עבירה לשמה כן יזכור לנו השי"ת מעשה עקידתו אשר התפלל אאע"ה להגן עלינו עד סוף הדורות כי אנו הולכים בדרכי אבות לעשות נחת רוח להבוב"ה אפי' במה שנדמה לעבירה כי כוונתינו לעשות הכל לשמו ית' ויתבאר כי חק לישראל משפט לא' ר"ל כיון דבפעם הראשון אשר אנו תוקעין הוא חק מאת השי"ת ופעם השנית יש טעם ומשפט כדי לערבב השטן וע"כ קרי לי' בשני שמות חק ומשפט וע"כ אמר משפט לא' יעקב דהלשון א' משמע בדין מתנהג והיינו לשונאי ואויבי ה' ע"י תקיעת שני פעמים דנתעורר שנאה לאויבי ה' ע"י עבירה לשמה: כא) תקעו בחדש שופר וגו' כי חק לישראל הוא משפט, למה קרי לי' פעם חק ופעם משפט גם למה כתיב אצל חק ישראל ואצל משפט כתיב יעקב גם לפרש דברי הגמ' למה תוקעין כשהן יושבין ותוקעין כשהן עומדין כדי לערבב השטן האיך מתערבב בזה השטן ובירושלמי זימנא חדא בהול ולא בהול זימנוא תניינא אמר ודאי זהו שיפורא דיתקע בשופר גדול ומטי זימנא להתבלע ומתערבב ודקדקו אמאי בפעם הראשון אינו מתערבב רק בפעם השנית:

ונראה עפימ"ש בפנים יפות פ' וישלח ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך עפמ"ש האריז"ל שב' פעמים יעקב מספרו השטן לכך כשהלך למצרים אמר לו השי"ת ב"פ יעקב יעקב אל תירא ובזה משבר השטן שמספרו בפ' יעקב ובמלחמה שהי' לו עם שרו של עשו עיקר כוונתו של יעקב להגביר עליו ולהכניסו לקדושה והנה שם ישראל גי' תקמ"א כמספר יעקב ושטן לכך כשנתגבר עליו יעקב והפכו לטוב נכנס גם עם שטן לקדושה לכך קראו ישראל ואמר לא יעקב יאמר עוד שמך דהיינו עוד פעם שני יעקב כדי לשבר כח השטן אלא יותר מזה שלא יצטרך לב"פ יעקב כי אם ישראל יהי' שמה שנכנס גם הוא בקדושה עכ"ד עיי"ש והנה נודע כי השופר מרמז על מדתו של יעקב מדת תפארת ע"י הקול היוצא משופר אש מים רוחא וכמ"ש המדרש מקרא קודש יעקב ועיי' בייט"פ סוף אות ז' ולפ"ז י"ל דמשו"ה תוקעין ב' פעמים בשופר כיון דב' פעמים יעקב משבר כח השטן

וע"י מה שתוקעין ב"פ בשופר נתעורר ב' פעמים יעקב וז"ש בירושלמי זימנא תניי' אמר דמטי זימנא להתבלע ומתערבב היינו כיון דבזימנא תניי' דמרמז על סני פעמים יעקב דמשבר כח השטן וע"כ בהול והנה אצל שם ישראל שנכנס השטן בקדושה א"צ הטעם כדי לערבב השטן רק אצל שם יעקב צריך לשבר כח השטן וכנ"ל וזש"ה כי חק לישראל הוא היינו במי שהוא במדריגה ישראל ע"כ השופר הוא בבחי' חק דהא א"צ לערבב השטן אלא יותר מזה שגם הוא נכנס בקדושה אבל הוא משפט וטעם לא' יעקב היינו כשהם במדרגה יעקב וצריך לשבר כח השטן ע"כ ע"י השופר ב' פעמים משבר כח השטן וכמ"ש בגמ' הטעם למה תוקעין וכו' כדי לערבב השטן: כב) כי חק לישראל הוא משפט לא' יעקב ודקדקו אם חק היא למה נאמר משפט וגם למה כתיב ישראל ויעקב ואפשר עפימ"ש ביש"מ פ' ויצא על אמרם ז"ל גדול המצוה ועושה יותר ממי שאינו מצוה ועושה דהנה בכל מצוה יש כוונת ידועים ליחידי סגולה ואשר לא נודעו רק לרשב"י וחביריו ויותר מזה אשר לא נודעו לשום נברא רק המצווה ית"ש יודע מקומה וא"כ העושה כאשר צוה השי"ת א"כ הוא מתקן בשורשו אף מה שנעלם מכל נברא אבל אם אינו עושה רק ע"פ שכל א"כ אינו יכול לתקן יותר ממה שהשכל מגיע והיינו גדול שמגיע יותר עכד"ק והנה ידוע כי בשופר יש טעמים הרבה למה תוקעין ועוד איתא טעמים ע"פ סוד וגם כוונת נעלמות שצריך לכוון ולייחד ע"י התקיעות אבל עכ"ז העיקר לעשות כאשר צוה השי"ת כי הוא היודע מקומה וערכה ושעתה וזהו יותר מכל הכוונת אשר ביד השכל אנושי להשיג וז"ש כי חק לישראל היינו אם יתקע בשופר ויודע שאין לסמוך על כוונתו וטעמו אשר משיגו כי אם בבחי' חק והיינו על כוונת המצווה זהו יותר מדרגה וע"כ בבחי' חק נקרא ישראל כי בבחי' חק הוא מדרגה גדילה לענין זה אבל אם הוא משפט וטעם הוא בבחי' יעקב מדרגה למטה כי צריך לעשות הכל בבחי' חק על כוונת המצווה ית"ש וזהו מדרגה למעלה כאמרם ז"ל גדול המצווה ועושה ובזה פירשתי בקש שלמה לידע טעמה של פרה אמר אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני ר"ל אם אחכמה לידע טעמה של פרה ובבחי' זו יעשה המצוה ולא בבחי' חק כאשר צוה ה' ע"כ הוא רחוקה ממני דגדול המצווה ועושה מפני שעושה ע"פ כוונת המצווה ומתקן בשורשו מאין הוא תמצא והיא נעלמה:

כג) בחדש השביעי, ובמד"ר ר' ברכי' הי' קרי לי' ירחא דשבועתא שבו נשבע הקב"ה לאאע"ה הה"ד ויאמר בי נשבעתי נאם ה' מה צורך הי' לשבועה ר' ביבו בשם ר' יצחק עמד א"א בתפלה ובתחנונים ואמר רבש"ע גלוי וידוע לפניך בשעה שאמרת קח נא את בנך את יחידך הי' בלבי מה להשיבך אתמול אמרת כי ביצחק יקרא לך זרע ועכשיו

אתה אומר לי והעלהו שם לעולה אלא כשם שהי' לי מה להשיבך ולא השיבותיך כך כשיהי' בניו של יצחק באים לידי עבירות תהא מזכיר להם עקדת יצחק אביהם ועומד מכסא הדין וכו' ותהפוך להם מדה"ד למדה"ר אימתי בחדש השביעי ויש להבין מאי שייכות זל"ז בשביל שלא השיב אאע"ה משו"ז יזכר להם עקידת יצחק הא העיקר נסיון מה שכבש א"א לעשות רצונו אבל הטעם מה שהי' להשיב לענין זכות אין לו ביאור ובפ' העקידה והא' נסא את אברהם ובמד"ר כתיב נתת ליראיך נס להסנוסס מפני קשט סלה נסיון אחר נסיון גדולין אחר גדולין ויש להבין מה קשיא לי' שמביא פסוק זה ומי לא ידע שהי' הנסיון זה אחר כמה נסיונות הראשונים [ב] שאמר נסה את אברהם ולא ואת יצחק שהרי גם יצחק נתנסה בן ל"ז שנה וכבר הקשה כן בזוה"ק ובראב"ע [ג] ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה ובמדרש ה' יראה עקידה זו לסלוח לישראל בכל שנה ולהצילם מן הפרעניות בכל דורות הבאים בהר ה' יראה אפרו של יצחק צבור ועומד לכפרה וצ"ב מהיכן הוציא המדרש כל זה [ד] כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך ויש להבין ברכה זו כפולה ובודאי בדין הוא ולא מפורש הטעם:

ונראה עפימ"ש אאמו"ר זלה"ה לר"ה אות ד' לבאר ענין הנסיון לאברהם יותר מיצחק דהא מבואר במדרש ובגמ' עה"פ ויה' אחר הדברים האלה אחר דבריו של שטן שהי' מקטרג מכל סעודה שעשה אברהם לא הקריב לפניך פר אחד או איל אחד א"ל כלום עשה אלא בשביל בנו אלו הייתי אומר לו זבח אותו לפני לא הי' מעכב ונראה מזה דמעשה העקידה הי' מפני קטרוגו של שטן וא"כ י"ל דגוף הדבר להקריב בנו על גבי מזבח לא הי' נסיון גדול כ"כ היתכן לסרב שלא בקיים מצותו אולם עיקר הנסיון משום שהי' בשביל גזר דין מפני קטרגו וזה הי' בניקל לאאע"ה לבטל הגז"ד כיון דתי' לו דין רבים ומועיל תפלתו אפי' לאחר גז"ד ואעפי"כ לא שת אאע"ה לבו לזאת למען גודל אהבתו לה' רצה לשחוט את בנו ע"ג המזבח וזהו רק אצל אאע"ה משא"כ אצל יצחק לא הי' נסיון רק זה אשר פשט צוארו לשחיטה בשביל מצות הבוב"ה וזה מלתא זוטרתא לגבי' אבל נסיון זה שלא לבטל הגז"ד לא הי' שייך אצלו כיון דהי' מוכרח ואנוס ע"פ דיבורו ומצותו של אביו עכ"ד עיי"ש ולפענ"ד נראה להוסיף על דבריו על מה שלא הי' הנסיון ליצחק כמו לאברהם משום דיצחק לא הי' בידו לבטל הגז"ד כי אם אברהם עפ"ד אא"ז זלל"ה בתפלה למשה סי' וא"ו עה"פ כי אין במות זכרך וגו' אף שנמסר עמו של א' להריגה ח"ו נתונים אל פני המלחמה וכו' בזה אין אנו מזכירין את ה' אך זאת שאלתינו מי יודה לך אם יעברון עמך מדתם ויראתם ע"ז אנו בוכים על חילול שמו הגדול והקדוש והפי' דקרא כי אין במות זכרך מה שאנחנו מסירון למות ח"ו אין אנו מזכירון אותך בזה כלל רק בשאול דהיינו

בשאלה ובקשה הוא רק מי יודה לך עכ"ל והנה פרשתי משה"כ כי ביצחק יקרא לך זרע עפמ"ש המדרש עה"פ מה תתן לי ואנכי הולך ערירי אמר אברהם לפניו אם עתיד אני להעמיד בנים שאינם מהוגנים מוטב לי ואנכי הולך ערירי ומבואר מזה דיותר הי' נוח לאברהם שלא יהא לו זרע מאלו הי' לו בנים שאינם מהוגנים וא"כ ממילא דבנים שאינם מהוגנים הוא בעיני אברהם כאלו לא הי' כלל והייני שאמר לו הקב"ה כי ביצחק יקרא לך זרע היינו לך לדעתך רק ביצחק יקרא לך זרע ולא זרע אחר אשר הי' לו כגון ישמעאל ובני הפילגשים הם אינם נקראים זרע לאברהם רק יצחק נקרא לאב זרע ולפ"ז י"ל כיון דאברהם יודע הי' דרק ביצחק הי' מחכה אשר הוא יהי' עבד נאמן לה' ושומר משמרתו ובאם יהא נסחט מי יודה לך וא"כ אפי' אם נאמר דבזה אשר נמסר להריגה אין אנו מזכירון שמו אבל עכ"פ הי' לו לאברהם לישאל ולבקש מאת ה' על כבוד ה' דאם יצחק יהא נקח לעולה על המזבח מי יעבוד בעולם הזה את השי"ת דהא רק יצחק יקרא לך זרע ולא בני אברהם האחרים יקראו זרע משום שהם אינם מהוגנים אך עכ"ז אברהם עמד בנסיונו ולא שאל מאומה ומסר נפשו ממש היינו נשמתו אף דידע דיצחק הוא העיקר אשר על ידו יתקדש שמו ית' בעולם מ"מ כיון דזה חפצו ורצונו של הקב"ה זרז למצותו כאשר צוהו הבוב"ה ויתבאר דנסיון הוא לאברהם יותר מליצחק כיון דבזה שנמסר להריגה ח"ו אין אנו מזכירון שמו רק דבקשה הוא מי יודה לך וא"כ י"ל דאברהם שהי' יודע כי יצחק הוא הטוב מכל בניו ואם ישחט יהא העדר כבוד שמו הגדול וא"כ הי' נסיון גדול לאברהם שלא שאל אתמול אמרת כי ביצחק וכו' אבל יצחק בעצמו בודאי הוא הצדיק הי' קטן בעיניו ולא עלה בלבו אשר אם הוא נשחט יהי' בזה העדר כבוד שמו ית' א"כ ע"ז לא הי' לו שוב שאלה רק בזה עצמו שלא יהא נשחט ונמסר להריגה והא ע"ז אין אנו מזכירון שמו רק על כבוד שמו ית' וא"כ הי' הנסיון לאברהם יותר מליצחק:

והנה כתב האלשי"ך עה"פ א' יחננו ויברכנו כלומר אם מדה"ד יסכים עם מדה"ר ויחננו ויברכנו אז יאר פניו אתנו לזולתנו וגם סלה כי היא ישועה נצחית ואאזלל"ה בייט"ל פ' מטות עה"פ נקם נקמת בנ"י הוסיף על דבריו שלזה שמדה"ד יסכים למדה"ר היפך טבעו לזה צריך לעבוד את השי"ת היפך טבע העולם והוא כאשר ישאל דבר מאת הא' לא יכוון להנאת עצמו כ"א למען יתקדש שמו ית' וזה שגמר אומר כי אין כוונתו למענו כ"א לדעת בארץ דרכך וז"ש ברוך הוא אלקינו דוקא אשר טוב גמלנו וכו' אז אלה וכאלה שני פעמים יוסף עמנו לעתיד ולזולתינו כי אין כוונתינו למענו כ"א להגדיל שמו וכו' עכ"ד ועי' מ"ש בפ' תולדות ולפ"ז יתבאר דהנה הנסיון של אאע"ה על מה שהי' לו להשיב אתמול אמרת כי ביצחק יקרא לך זרע וכו' והיינו דעיקר הטענה כי יצחק אם נשחט מי יהי' בעוה"ז

לעבודת השי"ת וא"כ כל עיקר שאלתו מאת השי"ת לא להנאת עצמו כ"א למען כבוד שמו ית' וא"כ בעבור זה מגיע השכר לא לו לבדו כי אם לזולתו וגם בכל דורות הבאים היינו ישועה נצחית וע"כ אמר אאע"ה וביקש ה' יראה העקידה שהי' כוונתו לקדושת שמו ית' לסלוח עי"ז לישראל היינו לזולתו וגם בכל דורות הבאים היינו ישועה ניצחית וע"כ הבטיח לו השי"ת כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך ברכה כפולה לזולתו ונצחית וזשה"מ נתת ליראיך נס להתנוסס נסיון אחר נסיון דמלבד הנסיון שמסר את בנו יחידו לשחטו הי' נסיון אחר יותר גדול מה שאמר דהי' להשיבו כי ביצחק יקרא לך זרע ומוכח דעיקר הבקשה בשביל כבוד ית"ש כנ"ל ויבואר המדרש הי' בלבי מה להשיבך כי ביצחק יקרא לך זרע היינו דעיקר הבקשה בשביל כבודו ית"ש על כן תהא מזכיר להם עקידת יצחק דהא אם אינו מכווין להנאתו הוא ישועה לזולתו וניצחות ותעמוד מכסא דין לכסא רחמים ע"י זכות העקידה אימתי בחדש השביעי:

כד) בחדש השביעי באחד לחדש וגו' במד"ר ר' לוי פתח כת אמר ה' גואלך קדוש ישראל אני ה' מלמדך להועיל מדריכך בדרך תלך אם אתם מבקשים לזכות בדין תזכירו זכות אבות שנא' באחד זה אברהם ויש להבין האיך אנו בטוחים ע"י זכות אברהם לזכות הדין ובפ' העקידה ה' יראה אשר יאמר היום וגו' תיבת היום צ"ב ורש"י פי' בשם המדרש ה' יראה עקידה זו לסלוח לישראל בכל שנה וכו' כדי שיאמר היום בכל דורות הבאים בהר ה' יראה אפרו של יצחק ונראה שרצה בזה ג"כ לתרץ תיבת היום אבל אינו מובן דהדרש הזה ג"כ מוכח אפי' אם לא נאמר היום רק אשר יאמר בהר ה' יראה גם לפרש מה שאנו מבקשים בתפלה זכרנו בזכרון טוב לפניך ופקדינו בפקודת ישועה ורחמים ותראה לפניך עקידה שעקד א"א אה יצחק וכו' ומסיים ועקידת יצחק לזרעו היום ברחמים תזכור ויל"ד אמרו ותראה לפניך הלא העקידת יצחק הוא מכבר ויותר שייך לומר ותזכור דהא ראי' הוא דבר ההוה עתה ועקידת יצחק לזרעו היום למה נאמר לזרעו גם תיבת היום ל"ל דהול"ל ועקידת יצחק תזכור ועי' ביש"מ בענין העקידה אות ז' גם לתרץ קושי' המג"א סי' תקצ"א בדברי הריב"ש שכתב האומר ועקידת יצחק לזרעו של יעקב תזכור טועה דעשו לא נקרא זרע יצחק מדכתיב כי ביצחק יקרא לך זרע והקשה עליו הא באברהם כתיב האי קרא אלמא זרע אברהם הוא דלא נקרא אבל זרע יצחק נקרא ע"ש ונראה עפ"ד אאזלל"ה בתפל"מ צ"ט עה"פ משה ואהרן בכהניו וגו' וז"ל ע"פ המבואר בזוה"ק דמי שעוסק באיזה מצוה מחיים נטפל אח"כ לעוסקים בזו ומכש"כ מי שהוא ראשון בזה שהוא שורש המקור והנה משה שימש בכהונה תחלה כמבואר בזבחים דף ק' ואהרן הוא השורש ע"כ הם נטפלים לכהנים המברכים ושמואל הוא הראשון שהתפלל שלא לשום

צורך רק לקדש שמו ית' במה שיענה לו באמרו הלא קציר חטים היום ע"כ הוא נטפל לקוראים בשמו והוא ביניהם ובודאי ישמע א' ויענם כיון שצדיק זה ביניהם עכ"ל והנה אמרי' בגמ' א"ר אבוה למה תוקעין בשופר של איל אמר הקב"ה תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם ומעלה אני עליכם כאלו עקדתם עצמיכם לפני ע"ש וא"כ מבואר דע"י השופר הרי הוא כאלו עקדנו לפניו ית"ש ולהנ"ל הם נטפלו אתנו במצות שופר כיון דהראשון של העקידה הי' אבותינו בזה אברהם ויצחק וא"כ כמו שהקב"ה מעלה עלינו היום כאלו עקדנו לפניו כן הקב"ה מעלה גם על אבותינו כאלו עקודים הם לפניו גם עתה היום דהא הם נטפלים אתנו במצוה זו וגם בזה שהם אתנו אנחנו פה היום בודאי ישמע ה' את שועתנו ויקבל ברחמים וברצון את תפלתינו כיון דצדיקים הם בינינו וזה שאנו אומרים וזכרינו בזכרון טוב לפניך ופקדינו בפקודת ישועה ורחמים ע"י תפלתינו ואמר הטעם ותראה לפניך היינו ראי' ממש אפי' בלא זכירה כי גם היום הוא העקידה שעקד אברהם אבינו את יצחק וכו' ומסיים ועקידת יצחק לזרעו היום היינו במה שנטפל יצחק לזרעו "היום" ע"י השופר אשר חשב עלינו הקב"ה כאלו עקדנו לפניו וגם יצחק הוא נעקד גם היום במה שנטפל לזרעו כי הוא הראשון במצוה זו ע"כ נא ברחמים תזכור לקבל תפלתינו דהא הוא בינינו ובדין הוא שיתקבל תפלתינו ברחמים ומיושב קושי' המג"א דלא צריך לומר לזרעו של יצחק כיון דעיקר התפלה הוא דבמה אשר אנחנו תוקעים בשופר וכאלו עקדנו לפניו ובזה גם לאבותינו נחשב כאלו הם מקיימים לפניו גם היום מצות העקידה והם נטפלים אתנו ועי"ז יתקבל תפלתינו אם כן רק לנו ולכל ישראל אשר תוקעים בשופר במצות השי"ת לכן אבותינו נטפלים אתנו ויתקבל תפלתינו אבל מה להם לבני עשו שאינם תוקעים בשופר וגם כי הקב"ה לא יחשוב להם כאלו מקיימים מצות העקידה א"כ בדאי דלא יזכור להם זכותו של יצחק וע"ש במג"א דמוכח מקרא דעשו לא מיקרי זרעו של יצחק ולפי פשוטו בנוסח התפלה אפשר י"ל כמו שכתבתי וזש"ה ה' יראה אשר יאמר היום עפ"ד המדרש ה' יראת עקדה זו בכל שנה לסלוח לישראל אשר יאמר היום בהר ה' יראה והיינו כנ"ל דבכל שנה הוא העקידה של יצחק והם בינינו וע"כ יסלח לנו ה' ולהצילנו מן הפרעניות בכל דורות הבאים וע"כ אמר הכתיב היום דהיינו בכל שנה ע"י השופר נתעורר העקידה כאלו הי' היום עקידת יצחק עצמו וזש"ה באחד לחדש זה אברהם מדריכך בדרך תלך אם אתם מבקשים לזכות בדין תזכירו זכות אבות היינו ע"י השופר ונתעורר בזה אשר אבותינו הם אתנו ולכן אנו זוכים בדין ולהתקבל תפלתינו כיון שהצדיקים הם אתנו בינינו:

כה) בחדש השביעי באחד לחדש ומד"ר ר"י בר"נ פתח עלה א' בתרועה ה' בקול שופר בשעה שהקב"ה יושב ועולה בדין הוא עולה מאי טעם עלה א' בתרועה ובשעה שישראל נוטלין את שופריהן ותוקעין לפני הקב"ה עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים דכתיב ה' בקול שופר ומתמלא עליהם רחמים ומרחם עליהם וכו' אימתי בחדש השביעי וגו':
ונראה עפ"מ דכתיב בפ' ואתחנן כי מי גדול וגו' בכל קראנו אליו ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים וגו' ובגמ' ר"ה דף י"ח בכל קראנו אליו והכתיב דרשו ה' בהמצאו התם ביחיד הכא בציבור, ביחיד אימת אמר רבא ב"א אלו עשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ וצ"ב ובירושלמי ר"ה פ"א הג' מביאו הטור סי' תקפ"א בשם המדרש ומי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים א"ר סימן בנוהג שבעולם אדם יודע שיש לו דין לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגדל זקנו מפני שאינו יודע האיך דינו יוצא אבל ישראל אינם כן אלא לובשין לבנים ומתעטפין לבנים ואוכלין ושותין ושמחין שיודעים שקב"ה עושה להם נסים ויש להבין מנין הוציא זה הירושלמי מדברי הפסוק ומי גוי גדול וי"ל עפמ"ש המפורשים הענין שאמרו לתקוע בשופר כדי לזכור עקידת יצחק דקשה מה צריך לעשות זכר בפועל להזכיר לה' והא אין שכחה לפני כסא כבידו אבל הכוונה לנו התוקעים והשומעים קול שופר כדי שישמעו העם כי יתנו אל לב עקידת יצחק וכל אחד יתפוס המדה טובה זו למסור נפשו לה' ולהיות נעקד כקרבן עולת תמים יקריבנו לרצון לה' וזהו תכלית זכירת עקידת יצחק עכ"ד ועי' ביע"ד דרוש ד' והנה לכאורה קשה דבגמ' ר"ה דף ט"ז א"ר יוחנן למה תוקעין בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם ומעלה עליכם כאלו עקדתם עצמיכם וא"כ דברי המפורשים הנ"ל נסתרו מדברי הגמ' דמשמע מגמ' דשופר בא להעלות זכרונם של ישראל לפני הקב"ה ע"י העקידה ולפי המפורשים כל עיקר טעם תק"ש להזכיר אותנו למסור נפשינו לה':
אבל י"ל עפ"ד הגמ' ברכות דף כ' מ"ש ראשונים דמתרחיש להו ניסא ומ"ש אנן דלא מתרח ש ניסא ואנן מצווח קא צווחינן ולית דמשגח בן וכו' קמאי דמסרו נפשי' אקדושת השם אנן לא מסרינן נפשן אקדושת השם ע"ש ולפ"ז י"ל דבר"ה דישראל עומדים ומייחלים לה' ומצפים שישמע ה' את תפלתינו לרצון לכן בזאת נוכל לרצות את רבונינו במה שנקבל עלינו למסור נפשינו לה' ע"י שנזכור עקידת יצחק לעצמינו והקב"ה מעלה עלינו מחשבה טובה כאלו עקדנו לפניו ית"ש וכיון דבמה דמסרינן נפשינו אקדושת שמו ית' יעלה זכרונינו לפני הקב"ה וישמע צעקתינו וא"כ צדקו יחדיו דברי המפורשים עם הגמ' דבזה שנזכור לעצמינו למסור נפשינו בזה יעלה זכרונינו לטובה דכיון דמסרו נפשינו לה, בדין הוא שיעלה זכרונינו לטובה לפני הקב"ה:

ויתבאר בזה בכל קראנו אליו ואמרו חז"ל דהיינו בציבור ובהמצאו אפי' ביחיד באלו עשרה ימים שבין ר"ה ליו"כ וי"ל דמשו"ה באלו הימים הקב"ה נמצא וקרוב אלינו כביכול משום דהוא אחר תק"ש שכבר קבלנו עלינו למסור נפשינו לה' ועי"ז קרוב ה' לכל קוראינו קא צווחין וה' שמע כדברי הגמ' דראשונים דמסרו נפשי' קא מתרחיש להו ניסא וזשה"כ ג"כ אח"כ ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים וי"ל דר"ל בזה ע"י תק"ש שהוא חק ומשפט כדכתיב בתהלים כי חק לישראל הוא משפט לא' יעקב וא"כ במה שתוקעין בשופר ומקבלים עלינו למסור נפשינו לכן קרוב ה' אלינו לשמוע ולקבל תפלותינו ולכן אמר בירושלמי אמאי דכתיב בכתוב הכא אשר לו חקים ומשפטים דהיינו השופר שהוא חק ומשפט ועי"ז מקבלים אנחנו עלינו למסור נפשינו ואם כן בטוחים אנחנו בשכר זאת שנזכה בדין ולכן אנו לובשים לבנים ושמחין שיודעין אשר הקב"ה יעשה לנו נסים דכיון דמסרו נפשי' אקדושת השם שהוא הטעם בתק"ש וע"כ אנו בטוחים דמיתרחיש לנו ניסא: כו) בחדש השביעי במד"ר ר' ביבי בשם ר' יצחק עמד א"א בתפלה ובתחנונים ואמר רבש"ע גלוי וידוע לפניך בשעה שאמרת קח נא את בנך את יחידך הי' בלבי מה להשיבך אתמול אמרת כי ביצחק יקרא לך זרע ועכשיו אתה אומר לי והעלהו שם לעולה אלא כשם שהי' לי מה להשיבך ולא השיבותיך כך כשיה' בניו של יצחק באים לידי עבירות תהא מזכיר להם עקידת יצחק אביהם ועומד מכסא הדין וכו' ותהפוך להם מדה"ד למדה"ר אימתי בחדש השביעי ויש להבין מה זה התימא בשביל שנאמר לו כי ביצחק יקרא לך זרע ע"כ הי' בלבו למה אמר לו הקב"ה קח נא וכו' הא בזה שנאמר כי ביצחק וגו' אין סותר לזה כלל כי י"ל שנתקיים כי ביצחק וגו' ביצחק בלבד וגם י"ל הא עיקר הנסיון במה שכבש א"א את רחמיו לעשות רצונו ית"ש אבל מה שהי' לו להשיב ולא השיב אין לו ביאור וגם למה בשביל זה יעמוד מכסא הדין דייקא [ב] ובפ' העקידה והא' נסה את אברהם וכבר עמדו הראשונים ז"ל אמאי לא אמר הנסיון גם ליצחק שהרי יצחק אז כבר בא בשנים בן ל"ז שנה והי' בידו לעכב [ג] ה' יראה אשר יאמר היום וגו' ובמדרש ה' יראה עקידה זו לסלוח לישראל בכל שנה מן הפרעניות בכל דורות הבאים וצ"ב:

ונראה דהנה כתב אאמו"ר זללה"ה לר"ה אות ד' לבאר ענין הנסיון לאברהם יותר מיצחק דהא מבואר במדרש ובגמ' עה"פ ויהי' אחר הדברים האלה אחר דבריו של שטן שהי' מקטרג מכל סעודה שעשה אברהם לא הקריב לפניך פר אחד או איל אחד א"ל כלום עשה אלא בשביל בנו אלו הייתי אומר לו זבח אותו לפני לא הי' מעכב ונראה מזה דמעשה העקידה הי' מפני קטרגו של שטן וא"כ י"ל דגוף הדבר להקריב בנו על גבי

המזבח לא הי' נסיון גדול כ"כ היתכן לסרב שלא לקיים מצותיו ית"ש אולם עיקר הנסיון משום שהי' בשביל גזר דין וזה הי' בניקל לאאע"ה לבטל הגז"ד דהא בר"ה פ"ק גדולה תשובה שמקרעת גז"ד והקשו ע"ז ומסיק כאן ביחיד כאן בציבור והנה א"א הי' לו דין רבים כמו שמבואר בייט"ל לאא"זזללה"ה עה"פ וה' אמר המכסה אני מאברהם דיש להבין באומרו המכסה אני וגו' הלא הי' כבר לאחר גז"ד ולא מהני תפלת יחיד אמנם אאע"ה, הי' לו דין רבים וכמו דאמרי' בפ"ק דתענית דף ט' דמשה הי' לו דין רבים כיון דלרבים הוא בעי כרבים דמי וכן הי' באברהם דפירש"י עה"פ ואעשך לגוי גדול זה שאומרים א' אברהם ואין אומרים א' אלא על רבים עי' מזרחי שם א"כ מהני תפלתו אפי' לאחר גז"ד וז"ש המכסה אני מאברהם אשר אני עושה לשון היה שכבר הוא לאחר גז"ד וכ"ת שוב אינו מועיל תפלת יחיד לזה אמר ואברהם הי' יה' לגוי גדול שיש לו דין רבים ע"ש וא"כ אאע"ה שיש לו דין רבים ומועיל תפלתו אפי' לאחר גז"ד ואעפי"כ לא שת אאע"ה לזאת למען גודל אהבתו לה' רצה לשחוט את בנו וזהו רק אצל אאע"ה משא"כ אצל יצחק לא הי' נסיון רק זה אשר פשט את צוארו לשחיטה וזה מילתא זוטרתי לגבי' אבל נסיון הזה שלא לבטל הגז"ד לא הי' שייך אצלו ובשביל כך לא נתייחס הנסיון ליצחק רק לאברהם עכ"ד הקדושים:

ולפע"ד ע"ד י"ל באופן אחר קצת במה שהי' לאאע"ה לבטל הגז"ד וגם במה שהי' הנסיון לאברהם יותר מיצחק עפימ"ש האלגז"י בספר אהבת עולם לפרש הפסוק א' ברוב חסדך ענינו באמת ישעך כי מתחלה ביקש בחסד ואח"כ באמת שהוא בדין וכתב כיוון בזה למ"ש הטור בסי' צ"ח ואל יחשוב האדם לומר ראוי שיעשה הקב"ה בקשתי כיון שהתפללתי כי אדרבה זה יה' כמזכיר עון אלא יבטח שיעשה הקב"ה בקשתו בחסדו וז"ש אינו ראוי שתענינו אלא ברוב חסדך עננו באמת ישעך כיון במלת ישעך למ"ש ז"ל בכ"מ כי כביכול הקב"ה נגאל ע"י גאולת ישראל וז"ש מה שאמרתי שתענינו בדרך חסד הוא לענין מה שנוגע אלי אמנם למה שאני אתפלל שתבנה בהמ"ק שבזה היא ישעך אני שואל באמת ובדין גמור ואינו מתבייש כיון שהוא ישעך עכ"ד הובא בישמ"מ פ' תשא עה"פ ורב חסד עי"ש ובזה יש לפרש הכתיב בפי שמות מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בנ"י ופירש"י מה זכו ישראל שיעשם להם נס ואמר הקב"ה בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את הא על ההר הזה ופירש"י וששאלת מה זכות יש לישראל דבר גדול יש לי על הוצאה זו שהרי עתידום לקבל התורה והקשו המפורשים הא הי' להם עוד זכותים כמבואר במדרש בזכות ד' דברים נגאלו וכו' וגם הא קבלת התורה עדיין לא הי' ואין זה נקרא זכות ולהנ"ל י"ל דמרע"ה אמר מה זכו ישראל היינו דכל מה שעושה

הקב"ה עמנו לטובה הוא בחסדו דאל"כ הוא כמזכיר עון כדברי הטור וע"ז השיב לו הקב"ה תעבדון את הא' על ההר הזה ר"ל כיון דע"י גאולת ישראל אח"כ יקבלו עליהם התורה ויתגלה כבוד מלכותו בעולם א"כ בדין הוא שיגאלנו כיון דהדבר נוגע למען כבוד שמו יתברך ויתעלה:

ויש לפרש בזה מאמרינו בסליחות לער"ה אל תבא במשפט עמנו וגו' מלפניך משפטינו יצא וגו' דלכאורה דבריו סותרים זא"ז דמתחלה אמר אל תבא במשפט עמנו ואח"כ אמר מלפניך משפטינו יצא וי"ל דהכי קאמר אל תבא במשפט עמנו היינו שאין אומרים אשר זכאים אנחנו בדין ובמשפט כי לא יוצדק לפניך כל חי היינו כמ"ש הטור דאם אומר ראוי היא שיעשה בקשתי הוא כמזכיר עון וע"כ לא יוצדק לפניך דמזכיר עונותיו בזה אלא מלפניך ר"ל עבור כבוד שמו ית' אנו מתפללים דבזה שיבא ישועה לישראל יהי' כבוד שמים וכמשה"כ למה יאמרו הגוים אי' נא א' וגו' וע"כ אם מתפללים בעבור כבוד שי"ת אז משפטינו יצא בדין ובמשפט ועיניך תחזנה משרים שלא יהא מזכיר עונותיו:

ובזה י"ל דמשו"ה הי' יכול אאע"ה לבטל הגז"ד כיון שאמר לו הקב"ה כי ביצחק יקרא לך זרע וכבר פרשתי עפ"ד המדרש עה"פ מה תתן לי ואנכי הילך ערירי ומבואר דבנים שאינם מהוגנים יותר טוב בעיני אברהם אם לא יהי' כלל והיינו כי ביצחק יקרא לך זרע ר"ל לך לדעתך רק יצחק יקרא זרע ולא זרע אחר כגון ישמעאל ובני הפילגשים אינם נקראים זרע לאברהם ולפ"ז כיון דיודע הי' אברהם דרק מבנו יחידו יצחק יתקדש שמו ית' בעולם וא"כ הי' יכיל לבקש ולשאל בדין גמור לבטל הגז"ד בשביל כבידו ולמען תורתו ולא הי' צריך לבקש תחנונים בשביל הדבר הנוגע לו לעצמותו כ"א בשבילו כביכול אך למען אהבתו ית"ש לא רצה לעשות שום תחבולה לבטל עצמו ממצות השי"ת וזרז עצמו למצוה ולא השיב כלום וא"כ מיושב בזה דנסיון הי' לאברהם יותר מיצחק כיון דיצחק לא הרהיב עוז בנפשו ליטול את השם לבטל את גז"ד לאמור כי הנוגע לעצמותו הוא בשביל כבודו ית"ת אך אאע"ה הוא הי' יודע זאת כאשר הבטיח לו הקב"ה דביצחק יקרא לך זרע עיין לעיל אות י"ח:

ויתבאר המדרש מה שאמר א"א הי' בלבי מה להשיבך אתמול אמרת כי ביצחק יקרא לך זרע היינו אם הוא חסד חנם יש לו לבייש ואין לו פה להשיב אבל א"א הי' יכול לבקש באמת ובדין כיון דאם הי' נשחט יצחק מי יקבל עליו עול מלכותו ולהרבות כבודו ית"ש ונמצא עולם שמם אך למען אהבתו לא השיב להקב"ה כלום לכן בדין הוא שתעמוד מכסא הדין ותהפוך מדה"ד למדה"ר היינו כמו שאאע"ה הי' יכול לבקש בדין ולא בקש כן תהפוך להם מדה"ד ג"כ לרחמים בשביל זכיתי של אאע"ה וזש"ה ה' יראה עקידה

זו לסלוח לישראל בכל שנה להצילם מן הפרעניות היינו אפי' מדה"ד יסכים להטיב לישראל כמו שכבש א"א ולא בקש בדין למען למלאות רצונו ית"ש כן הכי נמי יזכר להם עקידת יצחק בן אברהם להצילם מן הפרעניות בכל שנה: כז) בחדש השביעי ר' יהודא בר"נ פתח עלה א' בתרועה ה' בקול שופר בשעה שהקב"ה יושב ועולה על כסא דין הוא עולה מאי טעם עלה א' בתרועה ובשעה שישראל נוטלין את שופריהן ותוקעין לפני הקב"ה עומד מכסא דין ויושב בכסא רחמים דכתיב ה' בקול שופר והופך מדה"ד למדה"ר אימתי בחדש השביעי וצ"ב ובגמ' ר"ה אמר ר' יצחק למה תוקעין כשהן יושבין ותוקעין כשהן עומדין כדי לערבב השטן יכתבו התוס' בשם הירושלמי כד שמע קול שופר וכו' אמר ודאי שהן שיפורא דיתקע בשופר גדול ומטי זימני' למתבלע ומתערבב ולית לי' פנאי למעביד קטגורי' והקשו היתכן דיטעה השטן בכך על קול השופר שלנו שהוא שופר הגדול העתיד להיות ב"ב:

ונראה דהנה איתא בספ"ק דסוטה התורה תחלתה וסופה גמילות חסדים בתחלתה גמ"ח שנאמר ויעש ה' לאדם ולאשתו כתנות אור וילבישם סופה ג"ח שנאמר ויקבור אותו בגיא ופי' מהרש"א הטעם לפי ששורש התורה למעלה נאצל ממדת החסד וכדכתיב ותורת חסד על לשונה ולפיכך תחלתה וסופה ג"ח ללמד ששורשה בנוי על מדרגת חסד עיי"ש: ובזה י"ל מה שאמרו חז"ל באבות כל המקבל עליו עול תורה מעבירון ממנו עול מלכות ועול דרך הרץ דהנה במד"ר פ' משפטים פ' ל"ב חרות על הלוחות מהו חרות ר' יהודא אומר חירות מן הגליות ר' נחמי' אומר חירות מן מה"מ ע"ש לפ"ז י"ל דאם מקבל עליו עול תורה מעבירון ממנו עול מלכות ועול ד"א וכמו שהי' חירות מן הגליות וממה"מ בתחלת קבלת התורה כן נתעורר עליו בכל פעם בעת שיקבל עליו העול תורה מדה זו סגולת ופעולות החסדים הנמשכים ע"י התורה ולהכי מעבירון ממנו עול מלכות ועול דיא והנה מבואר בטעמים של תק"ש כדי להזכיר זמן מתן תורתינו שנאמר וקול השופר הולך וחזק מאוד וע"כ י"ל דמשו"ה ע"י השופר גורם לערבב השטן עפ"ד הר"ן על גמ' זו דהשטן היינו יצה"ר וכדריש לקיש במס' ב"ב ט"ז הוא השטן הוא המה"מ הוא היצה"ר וא"כ כיון דהשופר בא לעורר זמן מתן תורתינו וע"כ נתעורר מדת וסגולת התורה בזה שנקבל עלינו עול תורה בכללות ישראל אשר נוטלים שופריהן ותוקעין וע"כ נתערבב השטן אולי יתעורר כ"כ זמן מתן התורה שיהי' כמו מאז בעת תחלת הקבלה שהי' חירות מגליות וחירות ממה"מ הוא השטן ויתבאר המדרש עלה א' בתרועה בתחלה בדין הוא עולה כמו בתחלת הבריאה דראשית המחשבה הי' להתנהג העולם ח"ו במדה"ד ובשעה שישראל נוטלין את שופריהן והוא כדי להזכיר ולעורר זמן מתן תורה עומד מכסא דין

ויושב על כסא רחמים דהא התורה הוא חסד ונתעורר זכות התורה וע"כ הופך ה' מדה"ד לרחמים, ועיין מ"ש מזה לעיל אות י"א:

לראש השנה שחל בשבת כח) בחדש השביעי וגו' שבתון זכרון תרועה מקרא קודש כל מלאכת עבודה לא תעשו וגו' ויל"ד למה נאמר כל מלאכת עבודה ל"ת הא כבר כתוב שבתון דמשמע שביתה ממלאכה ובמד"ר כתיב אחד אומר יום תרועה יהי' לכם הא כיצד בזמן שבא בשבת זכרון תרועה מזכירון אבל לא תוקעין ויש להבין הטעם למה בשבת אין תוקעין ומה שאמרו חז"ל משום שמא יעבירנה וכו' ידוע ולפ"ד המדרש קשא הא מדאו' לא שייך גזירה והא דזכרון תרועה מקרא הוא בתורה וא"כ קשה הטעם למה באמת אין תוקעין

בשבת [ב] בפרשת העקידה ויאמר קח נא את בנך וגו' ופירש"י ז"ל אין נא אלא לשון בקשה א"ל בבקשה ממך עמוד לי בזה הנסיון שלא יאמרו הראשונות לא הי' בהן ממש ויל"ד למה אם לא יעמוד בזה הנסיון יאמרו על הראשונות שאין בהם ממש [ג] קושי' האלשיך והא' ניסה את אברהם וכי זה היא הנסיון הראשון והלא הוא העשירי ובמדרש אמר אחנקנו א"ל אל תשלח ידך אל הנער אוציא ממנו טפת דם א"ל אל תעש לו מאומה והקשה בנזה"ק למה התאמץ אאע"ה כ"כ לשפוך דם נקי ועי' בייט"פ לר"ה אות כ"ג [ד] קושי' הראשונים

למה תלה הנסיון באברהם ולא ביצחק והלא יצחק בן ל"ז שנים הי' בעת ההוא והי' יכול לעכב ופשט את צוארו על גבי המזבח:

ונראה דהנה בישמ"מ פ' אמור ביאר דבריו בענין המצות אשר כולם הם תועלת לנו בטבע אף שאין אנו יודעים סיבת התועלת א' תבין דרכה וגו' ונמצא העושה מצוה בפועל הוא בניקל שיעשה התיקון והיחוד שראוים להיות ע"י מצוה זו אף בעשי' כפשוטו משא"כ כשאין עושה המצוה בפועל רק דוגמא במקומו שזה אין טבע התיקון וצריך להיות בטהרה וקדושה נפלאה וכוונה זכה שיעלה כאלו נעשה בפועל והנה כן הי' באברהם אבינו בעקידת יצחק בנו מחמת שהי' בכוונה זכה נחשב למעשה ממש אף שלא שחטו בפועל וז"ש הפייט זבח קודש כהוכשר אז בעיניו ר"ל כאשר עמד אאע"ה בהנסיון בלב שלם ע"י כוונתו הזכה אז רגל תמורתו איל לפניו כ"כ חכם חניטיו לתקוע וכו' יום זה אם יקרה בשב"ק שאינו אלא זכרון תרועה ע"כ צריך להיות מקרא קודש ר"ל בכוונה זכה כיון שלא נעשה המצוה בפועל עכ"ד עייי"ש ומבואר מזה דאם נעשה המלוה בכוונה זכה אז גם אם לא נעשה בפועל רק דוגמא מהמצוה יחשב כאלו נעשה בפועל ממש והנה בבאר מים חיים פ' תשא כתב לפרש הכתיב כל העושה מלאכה ביום השבת וגו' וז"ל

אפשר שבא לרמז כי אף אם ישמור האדם את השבת בכל פרטי' רק שיכוין בו כבשאר מצות שלא יאמין בקדושת השבת שהוא קודש מעצמו רק שהוא יזמין את הקודש באתערותא שלו מלתתא להוריד עי"ז קדושת השבת חייב וגו' כי פוגם בזה בכבוד ש"ק שהוא קודש לה' בלי סיוע מתחתונים עכ"ד ובזה פירש מוזללה"ה בייט"ל בפ' תשא הטעם שאומרים בכל יום אחר התפלה היום יום פלוני בשבת כי בשבת נעשה הכל מאליו שלא ע"י מחשבותינו וכוונתינו כלל אך כיצד נעשה בחול לזה ממשיכון קדושת שבת במאמר יום אחד בשבת וכו' על כל ימות החול עכ"ד ז"ל עיי"ש ומבואר דבשבת קודש נעשה הכל אפילו שלא ע"י מחשבותינו וכוונתינו גם שאר המצות אשר אינם תלוים ביום השבת דהא גם בחול אם אפשר להמשיך עליהם מקדושת שבת נעשה הכל בלי אתערותא דלתתא והיא קדוש מאליו בלי סיוע ותחתונים:

והשתא מבואר הטעם דבשבת אין לתקוע תק"ש כי אם זכרון תרועה כיון דבשבת הכל נעשה מאליו אפי' בלא מחשבותינו וא"כ יחשב כאלו השגנו בכל כוונתי' ובכל התיקונים והיחודים הראוים לעשות בהתקיעות ועוד יותר מזה מה שאין יכולים להשיג מעצמינו כי יום השבת קדוש הוא לה' ממעל בלי שום סיוע מתחתונים וע"כ גם אם לא נעשה הפועל ממש רק דוגמא מהתקיעות בזכרון תרועה יעלה לרצון לפני ה' כיון דבשבת הוא כאלו נעשה המצוה בכוונה זכה וא"כ גם דוגמא מהמצות נחשב למעשה ממש אף שלא נעשה בפועל:

ובזה י"ל דלכן רצה אאע"ה לעשות ביצחק איזה דבר לחנוק אותו או עכ"פ להוציא ממנו טפת דם כיון דאברהם לא האמין בעצמו אשר בכל לבבו ובכל נפשו ורצונו הביא את יצחק בנו על עקידת המזבח וביותר לפי השגתו ורוב השתוקקותו לעבודת הבוב"ה חשב לעצמו פן לא יצא ידי חובתו במחשבתו מרעותא דלבא למצות ה' וא"כ כיון שלא נעשה המעשה בפועל לא אהני אם עושה דוגמתו ועל כן לא הספיק לו למלאות תשוקתו לה' אך בזה שיעשה מעשה בפועל לחנקו או להוציא ממנו דם עד שגילה לו מלאך ה' מן השמים כי עמד בנסיונו בכוונה זכה וגם דוגמתו באיל אחר ג"כ נחשב לו כאלו עשה כן ביצחק בנו יחידו לשפוך דמו על גבי המזבח:

ויבואר לתרץ קושי' האלשיך והא' ניסה את אברהם והלא גם עד כעת כבר נתנסה ולהנ"ל י"ל דנסיונות אשר הי' עד אז עמד בהם בפועל ממש וגם אם לא הי' במחשבה זכה כ"כ ג"כ נחשבים לנסיון ובניקל הי' יותר לעמוד בהם מנסיון העקידה אשר העיקר בזה הי' הנסיון שיהא נעשה בכוונה זכה כיון שלא נעשה בפועל ממש אלא דוגמא מהמצוה ובזה י"ל דמשו"ה לא כתיב וא' ניסה את יצחק כיון דעיקר הנסיון הי' לאברהם משום

שלא נעשה המצוה בפועל ממש כי אם במחשבתו הזכה והנה כי כן הי' באברהם כיון שנצטוה לשחוט את יצחק ולא שחטו בפועל אלא במחשבתו אבל ביצחק שלא הי' מוטל עליו המצוה אלא שימסור עצמו לשחיטה אבל לא לשחוט עצמו בפועל ממש א"כ יצחק עשה המצוה בפועל ממש וזה לא בעי כוונה כולי האי וא"כ עיקר נסיון הי' לאברהם יותר מיצחק היינו על המחשבה אם יהי' זכה, ומיושב המדרש שלא יאמרו הראשונות אין בהן ממש כיון דאם לא הי' עומד בהנסיון דעקידה יאמרו שגם הראשונות לא הי' בכוונה זכה והא דנחשבו לנסיונות כיון דנעשו בפועל לא הי' מדקדקים על המחשבה והראי' מנסיון דעקידה שעיקר הי' במחשבה לא הי' יכול לעמוד בו וע"כ אמר לו הקב"ה בבקשה ממך שיעמוד גם בזה הנסיון שהוא הנסיון על מחשבתו הזכה:

ויתבאר הכתוב שבתון זכרון תרועה היינו כדברי המדרש דבזמן שבא בשבת אין צריך לתקוע בשופר כי אם זכרון תרועה מזכירון אבל לא תוקעין וכנ"ל הטעם דבשבת אין לתקוע בשופר כיון דכל הכוונות נעשים מאליו בלי שום סיוע ופעולה ממעשה בני אדם ואמר כל מלאכת עבודה ל"ת היינו דמשו"ה אין לתקוע כיון שאסור לעשות מלאכה להזמין מעצמינו על קדושת שבת ורק יום השבת קדוש הוא מאליו בלא שום פעולה וסיוע מלתתא אמנם קדושתו הוא רק משמים ממעל וע"כ אין צריך לתקוע, עיין לעיל אות א':

כט) בחדש השביעי וגו' זכרון תרועה מקרא קודש ובמדרש ר"ל פתח כה אמר ה' גואלך קדוש ישראל וגו' מלמדך להועיל מדריכך בדרך תלך אמר הקב"ה לישראל אם אתם מבקשים לזכות לפני בדין ביום הזה תהי' מזכירון זכות אבות ואתם זוכים לפני בדין להבין מהו ענין זכות אבות להא דזכרון תרועה עוד שם במדרש א"ר יאשי' כתיב אשרי העם יודעי תרועה וכי אוה"ע אין יודעים להריע כמה קרנות יש להם אלא שהם מכירים לפתות את רבונם בתרועה וקשה ומה להם לאוה"ע בתרועה דהא ענין התרועה הוא לקיים בזה מצותיו ית"ש דרחמנא אמר תקעו אבל העוה"ע לא נצטוו כלל על התרועה גם לפרש תקעו בחדש שופר וגו' כי חק לישראל הוא משפט לא' יעקב כפל הלשון חק ומשפט גם לישראל ל"ל:

ונראה עפ"ד א"ז זלל"ה בישמ"ס וי"פ ויקרא וז"ל לפי מ"ש בש"ך על התורה שמצד הנפש הי' ברצון קבלת התורה וג"כ י"ל כי גם מקודם ברצון גמור הי' אחר שנאנסו כמ"ש הרמב"ם בה' גירושין על הא דכופין אותו עד שיאמר רוצה אני וזה הטעם דגבי ישראל מצטרף מחשבה טובה למעשה ובאומות להיפך כדאיתא בתוס' קידושין דף ל"ט עכ"ד עיי"ש ומבואר מדבריו דמשו"ה בישראל מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה משום

דהא דאינו מקיים המעשה בשעה שחישב אך משום האונס אבל בהסר המונע ברצונו לעשות כמו שגמר בלבו לעשות אבל באוה"ע הוא להיפך משו"ה בדידהו מחשבה טובה אינו מצטרף למעשה ועי' עוד ביש"מ ריש במדבר דדוקא בישראל מהני כפיי' לאשר כי הם זרע קודש מחצבתם ועיקרן ושורשן טוב אבל בעכו"ם לא מהני כפיי' לדבר מצוה דאונס שלהן לא הוי כרצון ע"ש והנה עיקר מצות שופר של ר"ה הוא להחריד הלב ולעורר ישנים משנתם ויקבלו כולם עול מלכות שמים ומחשבה טובה הקב"ה מצרף למעשה וכן עפ"מ שאמרו חז"ל למה תוקעין בשופר של איל כדי שאזכיר לכם עקידת יצחק וכ"כ אנחנו נלך בעקבי אבותינו למסור נפשינו על קדושת שמו ית' ועי' בייט"ל פ' נצבים אתם נצבים היום ר"ל היום דהוא ר"ה בשעת תק"ש לפני הא' היינו בבהכנ"ס דמקום ההיא גרמא שיש לאדם חזקת כשרות ומצטרף המחשבה טובה למעשה וע"כ למען הקים אותך היום לו לעם בשביל שאתה מקבל עליך עכ"ד ז"ל וא"כ כיון דתק"ש העיקר הוא למועיל לנו ע"י הקבלה בלב איש ישראל ולכן בישראל דייקא שייך לנו ענין תק"ש כיון דבישראל מחשבה טובה הקב"ה מצטרף למעשה אבל באוה"ע אפי' אם יתקעו בשופר כיון דמחשבתם אינו מצטרף לטובה כיון דעיקרן ושורשן לא טוב כי לא ממקור קדוש יהלכון א"כ מה להם לתקוע בשופר וזש"ה תקעו בחודש שופר וגו' כי חק לישראל הוא דייקא ולא לאוה"ע ובמשפט הוא דאינו שייך לאוה"ע כיון דרק בישראל מחשבה טובה יחשב כמעשה ויתבאר המדרש וכי אוה"ע אין יודעין להריע ר"ל לפי הטעם כדי לקבל עליהם עול מלכות שמים ע"י התרועה א"כ בעכו"ם ג"כ י"ל שיודעין להריע אבל האמת כי רק בישראל הם יודעים ומכירים לפתות את רבונם בתרועה ע"י המחשבה טובה אבל בעכו"ם אונס שלהן לא הוי כרצון וכש"כ מחשבתם דאינו נחשב למעשה ויבואר הכתיב זכרון תרועה היינו ע"י שמזכירון תרועה ר"ל מה שזוכרין ע"י התרועה למסור נפשינו על קדושת שי"ת וגם לעורר הלבבות בקבלת עול מלכות שמים בזה הם נקראים קודש ישראל לה' ואמר המדרש מלמדך להועיל לך וגו' תהא מזכירון זכות אבות ר"ל בזה מצטרף המחשבה טובה למעשה כיון שהם מזכירון זכות אבות וא"כ בירושה הוא לנו מאבותינו מחמת השורש למעלה לילך בדרכי אבות ונחשב לנו המחשבה למעשה והאונס כרצון וע"כ ע"י הזכרון תרועה אנו זוכין לפניו בדין ביום הזה אימתי בחדש השביעי באחד לחודש, ועיין לקמן אות ל"א:

לראש השנה ל) בחדש השביעי וגו' ובמד"ר יבר"נ פתח עלה א' בתרועה ה' בקול שופר בשעה שהקב"ה יושב ועולה על כסא דין בדין הוא עולה מ"ט עלה א' בתרועה ובשעה שישראל נוטלין את שופריהן ותוקעין לפני הקב"ה עומד מכסא הדין ויושב על כסא

רחמים דכתיב ה' בקול שופר וכו' והופך עליהם מדה"ד לרחמים אימתי בחדש השביעי עוד שם במדרש א"ר יאשי' כתיב אשרי העם יודעי תרועה וכי אוה"ע אין יודעין להריע כמה קרנות יש להם וכו' אלא שהם מכירין לפתות את בוראן בתרועה והוא עומד מכסא דין לכסא רחמים והופך להם מדה"ד לרחמים אימתי בחדש השביעי וצ"ב:

ונראה עפמ"ש אאמו"ר זללה"ה לר"ה אות ד' לבאר ענין העקידה והנסיון יותר לאברהם מיצחק דהא מבואר במדרש ובגמ' שהי' השטן מקטרג מכל סעודה שעשה אברהם לא הקריב לפניך פר אחד או איל אחד א"ל כלום עשה אלא בשביל בנו אלו הייתי אומר, לו זבח אותו לפני לא הי' מעכב ונראה מזה דמעשה העקידה הי' מפני קטרגו של שטן וא"כ יש לומר דגוף הדבר להקריב בנו ע"ג המזבח לא הי' נסיון גדול כ"כ היתכן לסרב שלא לקיים מצותיו ית"ש אלא עיקר הנסיון משום שהי' בשביל גזר דין וזה הי' בניקל לאאע"ה לבטל הגז"ד כמ"ש אאזלל"ה בייט"ל פ' וירא עה"פ המכסה אני וגו' דאברהם אבינו הי' לו דין רבים ומועיל תפלתו אפי' לאחר גז"ד לבטל הגזירה ואעפי"כ לא שת לזאת למען גודל אהבתו לה' רצה לשחוט את בנו וזהו רק אצל א"א משא"כ אצל יצחק לא שייך זה כיון שהי' מוכרח ואנוס ע"פ דיבורו ומצותיו של אביו עכ"ד ולפענ"ד להוסיף קצת דמשו"ה לא רלה אאע"ה לבטל הגזירה עפמ"ש האלשיך עה"פ א' יחננו ויברכנו כלומר אם מדה"ד יסכים עם מדה"ר אז יאר פניו אתנו לזולתנו וגם סלה כי הוא יעשה נצחות ובייט"ל פ' מטות עה"פ נקום נקמת בנ"י כתב שלזה שמדה"ד יסכים למדה"ר היפך טבעו לזה צריך לעבוד את השי"ת היפך טבע העולם והוא כאשר ישאל דבר מאת הא לא יכווין להנאת עצמו כ"א למען יתקדש שמו ית' וזה שגמר אומר כי אין כוונתו למעני כ"א לדעת בארץ דרכך ע"ש וי"ל דמשו"ה לא ירצה א"א לבטל הגזירה כיון דרק למען יתקדש שמו היתה בקשתו ולא למענו כלל א"כ כשישאל מאת ה' שלא ישחוט את בנו יחידו אשר צוה ה' להעלהו לעולה זהו למענו ולא למען קדושת שמו דהא אדרבא בזה אסר ימנע אותו לבל לשחטו לעולה לה' הוי כאלו מונע ממנו מסירת נפש לה' ורק למען הנאתו א"כ באופן זה לא רצה א"א לבטל הגז"ד דהא זהו בקשה כדי שיגיע לו לעצמו הנאת גופו:

ויבואר בזה הכתיב הנה האש והעצים ואי' השה לעולה ויאמר אברהם א' יראה לו השה לעולה בני דהנה להנ"ל אם כשישאל מאת ה' לא יכווין להנאת עצמו אז גם מדה"ד מסכים ונתהפך עליו לרחמים והיינו משום שעבודתו ג"כ הוא היפך הטבע משו"ה מדה"ד ג"כ מהפך טבעו וי"ל דיצחק אמר לאביו אי' השה לעולה היינו שישאל מה' שיה' השה לעולה ויאמר לו אברהם א' היינו מדה"ד יראה אשר בני יהי' לעולה ולא

השה ר"ל דאם אינו עובד את השי"ת היפך הטבע אז גם מדה"ד משמש כעבעו ולכן כדי להמתיק את מדה"ד שיתהפך לרחמים צריך לעבוד את השי"ת שלא כדרך הטבע והנה אחר העקידה ביקש אאע"ה ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה ופירש"י ה' יראה עקידה זו לסלוח לישראל בכל שנה ולהצילם מן הפרעניות והיינו ה' יראה משום שעבד את השי"ת היפך הטבע ולא שאל מאת השי"ת שיבטל הגז"ד וע"כ ה' יראה שיתהפך מדת א' שהוא מדה"ד לבחי' מדה"ר ובזה יהי' ישועה נצחות לדורות עולם לסלוח לישראל בכל שנה ולהצילם מן הפרעניות:

ויתבאר דברי המדרש אשרי העם יודעי תרועה וכו' שהם מכירין לפתות את רבונם בתרועה וכו' והופך להם מדה"ד למדה"ר עפ"ד הגמ' תקעו לפני בשופר של איל ואני אזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם וכו' וא"כ ע"י השופר ה' יזכור לנו עקידת יצחק ולהנ"ל ע"י העקידה גם מדה"ד מסכים למדה"ר והוא נצחות וא"כ בזה הם מפתים את רבונם ע"י השופר והופך להם מדה"ד שהוא ג"כ מסכים למדה"ר וזשה"מ עלה א' בתרועה בדין הוא עולה ואח"כ ע"י השופר ה' בקול שופר נתהפך לרחמים וכל זה כדי שיהא ג"כ מדה"ד משכים לרחמים ע"י זכות אברהם שהסכים מדה"ד למדה"ר ובעבור זה היא ישועה נצחות לכל דור ודור וע"י השופר יזכור לנו עקידת יצחק בן אברהם לסלוח לנו ולהצילם מכל פרעניות בכל שנה ושנה:

לא) בחדש השביעי וגו' א"ר יאשי' אשרי העם יודעי תרועה וכי האומות העולם אין יודעים להריע כמה קרנות יש להם וכו' אלא שהם מכירים לפתות את בוראם בתרועה והוא עומד מכסא הדין לכסא רחמים ומתמלא עליהם רחמים והופך להם מדה"ד לרחמים אימתי בחדש השביעי וצ"ב האיך ע"י התרועה נהפך מדה"ד לרחמים ובגמ' ר"ה דף ט"ז א"ר אבה' למה תוקעין בשופר שצ איל אמר הקב"ה תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם ומעלה אני עליכם כאלו עקדתם עצמיכם לפני ויל"ד למה דוקא ע"י השופר מזכירון העקידה ולא ע"י דבר אחר שהוא מן האיל נעשה בו איזה ענין ויהא נזכר מעשה העקידה, והנה כאשר מבואר בספה"ק דהשופר בא להזכיר זכות מתן תורה שנאמר קול השופר הולך וחזק מאוד וא"כ אינו כלל לענין העקידה ובגמ' מבואר דע"י השופר מזכירון זכות העקידה: והנראה ע"פ האמור בדברי אא"ז זללה"ה ביש"מ פ' וירא בעקידה כי עיקר הנסיון של אברהם הי' השמחה שהי' לו באותו שעה וביאר הדברים כי המשפטים שהשכל מחייב וישיגם בקל יכול לעשות בשמחה לא כן מצוה שהוא חק בלי טעם ושמא תאמר הלא כתיב וישמור מצותי חקותי ותורתי ובודאי עשה הכל בשמחה ולמה הי' זה נסיון יותר גדול כ"כ ע"ז אמר כי בשאר

החוקים השיג אברהם מעצמו טעמם ונימוקם לא כן בנסיון העקידה שבאמת צא הי' מצוה וכדכתיב לא עלתה על לבו ודרשו רז"ל זה עקידת יצחק ועכ"ז הי' לו לב שמח זה הי' עיקר הנסיון ע"ש באריכות גדול ועי' בייט"ל פ' וירא מ"ש בזה בפ' העקידה ובזה נלע"ד לפרש ויאמר אל תשלח ידך אל הנער וגו' כי עתה ידעתי כי ירא א' אתה ופירש"י מעתה יש לי להשיב לשטן ולאומות התמהים מה היא חבתי אצלך ויל"ד כיון דהנסיון הי' במה שרצה לשחוט את בנו יחידו את יצחק א"כ הול"ל כי עתה ידעתי מקודם שאמר לו אל תשלח ידך אל הנער ולהנ"ל יתבאר כיון דעיקר הנסיון הי' כיון שלא הי' המצוה באמת לשחוט את יצחק ועכ"ז הי' לו לב שמח לעשות רצון קונו אע"פ שלא השיג בשכלו לעשות וכנ"ל וא"כ עיקר גודל נסיונו ניכר רק אחר שנאמר לו אל תשלח ידך ר"ל שלא הי' מצוה לשחוט את יצחק וזה שפירש"י מעתה יש לי להשיב לשטן היינו כיון שכל המצות הי' משיג אברהם משכלו ומדעתו וא"כ הי' השטן והאומות יכולין לומר שאין כ"כ חידוש ורבותא שקיים א"א כל התורה כיון שבניקל הי' לו לעשותם דהא השיג טעמם ונימוקם אבל עתה ידעתי שרצה לקיים א"א גם מה שלא השיג משכלו ודעתו ובזה ניכר גודל נסיונו ובזה יש להשיב להשטן מה היא חבתו של הקב"ה לאאע"ה ואמר הכתוב אח"כ ויאמר אברהם ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' ר"ל מה שנאמר לו היום אל תשלח ידך וגו' כיון שמזה מוכח עיקר הנסיון אבל מה שנאמר לו אתמול לשחוט את יצחק והלך לקיים מצות ה' זה לא הי' רבותא אצל אאע"ה שקיים כל התורה רק היום שנודע שלא הי' מצוה וא"כ ניכר שהי' נסיון גדול ע"כ ביקש אאע"ה אשר ה' יראה בכל שנה לסלוח לישראל עי"ז שנאמר היום אל תשלח ידך כי זהו עיקר נסיון הגדול שעמד בו אאע"ה:

והנה מצינו אמרו חז"ל דבמתן תורה המלאכים הי' חפצים לקבל התורה ואמרו תנה הודך על השמים ואמר להם הקב"ה כלום יצה"ר יש בכם והיינו דלהמלאכים אין להם נסיון אם יעשו ככל התורה הזאת כיון שאין להם יצה"ר וישיגו טוב טעם ארחות חיים ובקל יוכלו לקיים כיון שאין להם עם מי ללחום ולכבוש את היצה"ר אבל לא כן באדם כי הוא ידע יצרו אשר בקרב איש וצריך בכל עוז ותעצומות לעמוד בנפשו נגד היצה"ר אשר מתחדש ומתגבר על האדם בכל יום ולכן בחר בנו ה' ונתן לנו את תורתו כי לנו הוא נסיון גדול אם יזכה את ארחו לקיים את התורה כמצווה עליו משא"כ במלאכים שאין להם נסיון כיון שאין להם יצה"ר ולפ"ז י"ל דהשופר בא להזכיר זכות מתן תורה שקבלו ישראל את התורה אע"ג שהוא להם נסיון גדול לכבוש היצה"ר, והנה נסיון העקידה הי' ג"כ משו"ז כיון שלא הי' א"א משיג טעמו ונימוקו והוא לו לחק בלי טעם וע"כ נחשב לו

לנסיון וא"כ י"ל דבגמ' דאמרי' תקעו לפני בשופר של איל ואני אזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם היינו ע"י השופר שהוא להזכיר זכות מתן תורה שקבלו ישראל התורה שהי' להם לנסיון ע"י היצה"ר ובזה אזכור לכם עקידת יצחק שהי' עיקר הנסיון ג"כ משום שלא השיג טעמו ולא הי' נו דבר זה בקל לעשותו כמו שאר המצות שקיים א"א כל התורה ובזה מעלה אני עליכם כאלו עקדתם עצמיכם לפני היינו מזה יחשוב הקב"ה לטובה לנו ולזכות כמו שקבלנו התורה שהוא לנו לנסיון גדול כן אלו הי' הקב"ה מצוה עלינו מצות עקידה הי' גם אנחנו עקדנו עצמינו לפניו ית"ש כיון שכן קבלנו התורה בדרך נסיון לעשותם וזשה"מ אשרי העם יודעי תרועה יודעים ומכירים לפתות את רבונם בתרועה היינו ע"י השופר שבא להזכיר זכות מתן תורה וגם להזכיר ענין העקידה ועי"ז זכור יזכור לנו הקב"ה מעשה אבות לבנים דראוי לנו ג"כ כמו שקבלנו התורה ללכת בהם אם כי בא ע"י נסיון כן עקדנו עצמינו לפניו ובזה עומד מכסא דין לכסא רחמים ומתמלא עלינו ברחמים:

לב) בחדש השביעי וגו' זכרון תרועה מקרא קודש ובמדרש א"ר יאשי' כתיב אשרי העם יודעי תרועה וכי אוה"ע אינם יודעים להריע וכו' אלא שהם מכירים לפתות את בוראם בתרועה וכו' ובמסורה זכרון תרועה, אין זכרון לראשונים:

אין זכרון לחכם עם הכסיל:

ונראה עפ"ד אבא מארי זצוק"ל בדרוש לר"ה אות י"ג לפרש הירושלמי מובא בתוס' ר"ה דף ט"ז כד שמע קול שיפורא זימנא חדא בהיל ולא בהיל וכד שמע תניין אמר ודאי זהו שיפורא דיתקע בשופר גדול ומטי זימני' למתבלע ומתערבב ולית לי' פנאי למיעבד קטגורי' ע"כ ויתבאר עפמ"ש הטעם בתק"ש ע"פ פשוטו שהוא כדי להחריד את לב האדם והוא קורא עורו ישנים משינתכם כדכתיב היתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו עוד כתבו בטעם תק"ש כדי להמליך עלינו את ממ"ה הקב"ה בר"ה יום שנברא העולם ושכן דרך המלכים שתוקעין לפניהם בחצוצרות להודיע תחלת מלכותו, והנה לפי טעם הראשון שהוא כדי לעורר לב האדם לתשובה יש עוד מקום להשטן לקטרג למה אך עתה ע"י קול השופר רוצים לעורר משינתם ועד השתא אמאי לא אתית לגבאי אמנם לפי טעם השני שהוא כדי להמליך את הבוב"ה לא יוכל לקטרג כלל כי מזה ניכר שהם אוהבים את ה' ותוקעים להמליך את הבוב"ה וב"ש עלינו ומכבר הי' מוכנים ועומדים לעבודתו ית"ש ואך האי יומא קגרים זה היום תחלת מעשיך והנה מתקיעה ראשונה שהיא קול פשוט אין שום צד הכרח בין אם נאמר שהוא כדי לעורר הלבבות ובין אם נאמר שהוא כדי להמליך את הבוב"ה כי להתעוררת הלבבות סגי גם בקול פשוט

ואך שהוא כדי להודיע מלכותו ית"ש תוקעין ומריעין שכן עושין גם המלכים שתוקעין לפניהם בתקיעות ובתנועות שונות, וז"ש זימנא חדא בהיל ולא בהיל כי לא מצי למידע אם היא כדי לעורר הלבבות או להמליך הבוב"ה ובזה בהיל ולא בהיל אמנם בתקיעה תניינא דמוכח שהוא כדי להמליך מסתתמין טענותיו ונבהל לגמרי ולא יוכל לקטרג עכ"ד ובעקבותיו נלך אמנם בדרך אחר קצת דהנה בגמ' יומא מבואר דתשובה מיראה זדונות נעשית לו כשגגות ובתשובה מאהבה זדונות נעשות כזכיות והנה לפ"ד אאמו"ר ז"ל מבואר דבתקיעה ראשונה יש לומר שהוא כדי לעורר הלבבות כיון דהשופר מעורר חרטה וא"כ היינו תשובה מיראה וכלשון הכתיב היתקע שופר בעיר והעם לא יחרדו וכיון דבתשובה מיראה החטא לא נמחק לגמרי ונשאר עכ"פ חטא שוגג וע"כ בהיל ולא בהיל ר"ל דהוא בהיל משום דעד כעת הי' מזיד וע"י השופר נעקר מלהיות מזיד ונעשה שוגג, ולא בהיל דהא עכ"פ יש קצת עבירה דנחשב לשוגג וכד שמע תניינא ואמר ודאי זהו שיפורא דיתקע בשופר גדול ר"ל דלעתיד ב"ב דכתיב והי' ביום ההוא יתקע בשופר גדול בעת שנזכה שיקוים בנו והי' ה' למלך על כל הארץ ואז יתקע בשופר גדול והוא ג"כ משום זה כשיתגדל מלכותו על כל הארץ ויהי' אז ג"כ תחלת מלכותו על כל העולם ולכן יתקע בשופר גדול והיינו כד שמע תניין יאמר השטן דזהו שיפורא דיתקע בשופר גדול ר"ל כמו שיתקע אז בשופר הגדול מפני שיהי' תחלת מלכותו על כל הארץ כן עתה מטעם זה תוקעין כדי להמליכו עלינו ית"ש וא"כ ניכר שאנחנו אוהבים את ה' ורוצים בכל לבנו להמליכו עלינו וזהו תשובה ועבודה מאהבה שנעקר החטא לגמרי עד שנעשה כזכיות וע"כ השטן נבהל לגמרי ולית לי' פנאי למיעבד קטגוריא היינו שאין לו על מה לעשות קטגוריא כיון שאין נשאר מן החטא שום רושם אפי' שוגג ויתבאר הכתיב אשרי העם יודעי תרועה ר"ל תרועה דייקא דבתקיעה שהוא ראשונה די"ל שבא לתשובה מיראה וא"כ נשאר עכ"פ שוגג אבל בתרועה שהוא להמליך הבוב"ה עלינו והרי זה לתשובה מאהבה ולא נשאר שום חטא ולכן ע"י התרועה אשרי להם דנעשה מן החטא זכיות ויבואר המדרש וכי האוה"ע אינם יודעים להריע אלא שהם יודעים לפתות את רבונם בתרועה היינו דמהעבירות נעשית זכיות ובזה הם מפתים את רבונם דגם מן העבירות נעשה כאלו עשו מצות דזדונות נעשות כזכיות ויבואר ג"כ המסורה זכרון תרועה ר"ל כשמזכירון התרועה שבא אחר התקיעה ולא נשאר שום רושם מהחטא דהא התרועה הוא עי"ז תשובה מאהבה וע"כ אין זכרון לראשונים ר"ל מהחטא לא נשאר אפי' שוגג וגם אין זכרון לחכם עם, הכסיל היינו הזקן וכסיל לפי שהשטן ע"י התרועה נבהל לגמרי ולא יכול לקטרג ואין שטן ופגע רע:

לג) בחדש השביעי באחד לחדש וגו' במדרש ר' לוי פתח כה אמר ד' אני הא' מלמדך להועיל מדריכך בדרך תלך אם אתם מבקשים לזכות בדין תזכירו זכות אבות שנאמר באחד זה אברהם ויש להבין למה עי"ז דייקא נזכה בדין: ובעקידה ויה' אחר הדברים האלה ופירש"י אחר דבריו של שטן קח נא את בנך את יחידך ופירש"י אין נא אלא לשון בקשה א"ל בבקשה ממך עמוד לי בזה הנסיון שלא יאמרו הראשונות אין בהם ממש וי"ל למה אם לא יעמוד בזה הנסיון יאמרו שאין ממש בראשונים ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי בא לו סמ' א"ל סבא סבא אבדתך לבך בן שניתן לך לק' שנה אתה הולך לשחטו א"ל ע"מ כן א"ל ואם אתה מנסה אותך יותר מיכן אתה יכול לעמוד הנסה דבר אליך תלאה א"ל ויתר על דין וי"ל מנין אמר לו השטן שאם מנסה אותו יותר לא יכול לעמוד הא גם עד כעת עמד בנסיונות הרבה ובמדרש פ' שלח על ענין העקידה באותו שעה אמר הקב"ה לא"א לך אכול בשמחה לחמך וגו', כי כבר רצה א' מעשיך וצ"ב גם הלשון כבר צריך ביאור ומהו רצה:

והנראה לע"ד עפמ"ש אא"ז זללה"ה ביש"מ סו"פ ראה לפרש הכתיב סוף דבר הכל נשמע עפ"מ שנחלקו הקדמונים איזה עדיף אם המתאוה ומתגבר על יצרו אם האינו מתאוה כלל דלדעת הרמב"ם מי שאינו מתאוה כלל ואין לו שום נטוי' לרע הוא עדיף כי זהו שלם במידותיו וחסיד יתקרי וחלקו עליו כי אדרבא המתגבר עדיף משא"כ מי שטבעו כך א"כ במה עובד אדוניו והנה ביש"מ שם בא כמכריע דאו"א דא"ח דהתחלת האדם ודאי העיקר כהחולקים דאם נטבע כך מבטן צדיק מה פעל אבל אם ע"י מלחמתו בחזקה כבשו ליצה"ר עד שבא לבחי' דהע"ה שהרגו ליצה"ר ומכש"כ לבחי' אברהם שהפכו לטוב מה טוב ועדיף מהלוחם כל ימיו כללו של דבר דבהתחלתו קי"ל כהחולקים ובסופו מהרמב"ם עכ"ד ז"ל ובזה פירשתי דברי הגמ' סוכה דף נ"ג יש מהן אומרים אשרי ילדותינו שלא ביישה את זקנתינו ויש מהן אומרים אשרי זקנתינו שכפרה על ילדותינו או"א אומרים אשרי מי שלא חטא וי"ל ע"פ הנ"ל אשרי ילדותינו שלא ביישה את זקנתינו ר"ל בעודם בהתחלה של עבודתם בילדותם הי' בדעת שלימה בלי שום נטוי' לרע מעיקרם ויש מהן אומרים אשרי זקנותינו שכפרה על ילדותינו ר"ל אח"כ כשכבשו יצרם בחזקה כפרה על ילדותם דאח"כ איגלאי למפרע דגם בהתחלה כשהי' להם עוד נטוי' לרע גם זה הוא לטוב דאל"כ צדיק מה פעל וכהכרעת הישמ ואלו ואלו אומרים אשרי מי שלא חטא ר"ל דבא לפרש דבזה פליגו אי עדיף לעבוד את ה' בלי נטוי' לרע או עדיף המתגבר על יצרו אבל עכ"פ אלו ואלו לא חטאו כלל אך פלוגתתם אם בהתחלתם טוב שיעבוד את ה' עי"ז שמתגבר על יצרו או טוב יותר שאין בו צד מלחמה ונטוי' לרע:

והנה אא"ז זללה"ה בייט"ל פ' בהעלתך כתב לפרש הכתיב וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם הוא השטן הוא היצה"ר והרעותם בחצוצרות ונזכרתם לפני הא' ונושעתם מאויביכם שיבא לכם תשועה מבחי' אויביכם עכ"ד ז"ל והיינו כיון שיש לו מלחמה עם היצה"ר עד שכבשו בחזקה על כן בשכר זאת יעמוד לו וכדאי הוא שיבוא לו תשועה מבחי' אויביכם ויש לפרש בזה מה שנאמר ג"כ בעקידה ה' יראה אשר יאמר היום ופירש"י ה' יראה עקידה זו לסלוח לישראל בכל שנה ולהצילם מן הפרעניות וכו' והיינו בזכות עקידה דמצינו במדרש הנ"ל אשר השטן עמד עליו מאוד להסיתו לבלי לקיים מצותיו אסר צוה להעלות את יצחק לעולה מה שלא הי' כאברהם עד עתה שהפך את היצה"ר לטוב ועתה נהפוך הוא כי עשה עמו מלחמה וע"כ בדין הוא שכבשו ליצה"ר בכח שיהא לו תשועה לו ולזרעו אחריו, ובכן ביקש אאע"ה ה' יראה עקידה זו דייקא לסלוח לישראל ולהצילם מן הפרעניות בכל שנה ושנה כיון דענין העקידה בא לו ע"י מלחמת היצה"ר ויתבאר בזה בבקשה ממך עמוד לי בזה הנסיון שלא יאמרו אין ממש בראשונים דהא מבואר שיטת החולקים על הרמב"ם הנ"ל דמי שטבעו כך לעבוד את בוראו ע"ז יש טענה דניקל הוא לעבוד את אדונו ומה פעל בזה אבל ענין העקידה דעמד היצה"ר להסיתו עד למאוד וכמבואר במדרש הנ"ל א"כ הוא נסיון גדול לכ"ע דהא בנסיונות הראשונות י"ל דאין שום רבותא כיון שלא הי' לו שום יצר ואדרבא הפכו לטוב ולכן אמר לו הקב"ה שלא יאמרו כשיטת החולקים על הרמב"ם וא"כ לדידהו י"ל דנסיונות הראשונים שהפכו לטוב אין בהם ממש ויתבאר בזה ג"כ שאמר לו השטן לא"א ואם אתה מנסה אותך יותר מכן אתה יכול לעמוד הנסה דבר אליך תלאה ר"ל כיון שעד עתה הפכו ליצה"ר לכן יודע הוא בעצמו שיכול לעמוד אבל אם הוא צריך לעמוד על יצרו ולעמוד נגדו במלחמה מעתה לא יוכל לעמוד אבל א"א קיבל עליו ויתר על כן וזהו השלם במידותיו אם בהתחלתו יעזור כגבור חלציו לכבוש היצה"ר ואח"כ לא יהי' לו שום נטוי' לרע ר"ל דע"י נסיון העקידה שהי' לו עצת יצה"ר להיפוך ואעפ"כ התגבר עלי' נתגדל עי"ז נסיונת הראשונים דהי' בלי התגברות היצה"ר דכבר הפכו לטוב וע"כ כשעמד בנסיון העקידה אגלאי מילתא למפרע דגם אם הי' לו בראשונות גם כן עצת היצה"ר ג"כ הי' עמד בהם:

וזשה"מ אם אתם מבקשים לזכות בדין תזכירו זכות:

אבות שנאמר באחד זה אברהם כיון שאאע"ה עמד נגד יצרו וכבשו במלחמה ועי"ז ביקש א"א ה' יראה עקידה לסלוח ולהציל את ישראל מכל פרעניות וע"כ בזה יזכינו ה' בדין

בזה שאנו מזכירון זכות העקידה וזכות אבותינו הקדושים שיהא לנו תשועה ביום הזה בכל שנה ושנה:

לד) בחדש השביעי באחד לחדש ובמד"ר יהודא ברבי נחמן פתח עלה א' בתרועה וגו' בשעה שהקב"ה יושב ועולה על כסא דין בדין הוא עולה מאי טעם עלה א' בתרועה ובשעה שישראל נוטלין את שופריהן ותוקעין לפני הקב"ה עומד מכסא דין ויושב בכסא רחמים דכתיב ה' בקול שופר וכו' אימתי בחדש השביעי וצריך לבאר מדוע ע"י השופר עומד הקב"ה מכסא דין לכסא רחמים גם מאי דמסיים אימתי בחדש השביעי צ"ב [ב] תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגינו וגו' ואיתא בגמ' ביצה ט"ז איזה חג שהלבנה נתכסה בו הו' אומר זה ר"ה ויל"ד מדוע נתן סימן ליום טוב של ר"ה במה שהלבנה נתכסה בו ומשמע מזה כי הדין גרמא להיות בו ר"ה וכגון דא צריכא טעמא רבה כי חק לישראל משפט לאלקי יעקב לכאורה הוא כפל לשון וגם מדוע לא כתיב ג"כ כי חק לאלקי ישראל או שיהא נכתב משפט ליעקב [ג] בר"ה דף ט"ז א"ר יצחק למה תוקעין ומריעון כשהן יושבין ותוקעין ומריעון כשהן עומדין כדי לערבב השטן ויש להבין האיך ובמה מתערבב בזה השטן ובתוס' שם הביא בשם הירושלמי כד שמע קול שיפורא זימנא חדא בהיל ולא בהיל וכד שמע תניין אמר ודאי זהו שיפורא דיתקע בשופר גדול ומטא זימנא למתבלע ומתערבב עיי"ש גם בזה יש לדקדק הרבה מדוע בזימנא חדא לא בהיל ודאי כ"א בזימנא תניינא:

ונראה לענ"ד עפימ"ש בספר זרע קודש פ' תצא לפרש הכתוב ושב ה"א את שבותך דהנה באיתערותא דלתתא נעשה כן לעילא וכתיב ה' צלך כשאדם שב ומתחרט על חטאיו גורם כך למעלה שכביכול הקב"ה אומר ואשר הרעותי אני הוא שגרמתי להם שבראתי את היצה"ר ושב הוא כביכול ומתחרט על זה וז"ש ושב ה"א את שבותך כלומר שהוא כביכול ישוב בתשובה ע"י שבותך וזה שובה ישראל עד ה"א ר"ל שגם הוא ישוב בתשובה ע"י שבותך ויתחרט על מה שברא היצה"ר עכ"ד ז"ל ובזה פירש א"א מוזלל"ה בקדושת יו"ט פ' אחרי טעם נכון מדוע לאוה"ע לא מהני תשובה רק לישראל [כמבואר בתנחומא] מכיון דהתשובה הוא באמת רק חק ומצד הדין מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחל ורק לישראל מהני התשובה כדי להתעורר עי"ז מדה העליונה שיאמר נא ה' אני הוא שגרמתי להם אבל כ"ז בישראל עם קדוש בני חנוניו של האבות הקדושים משא"כ אבל העכו"ם אשר הם ממקור רשע וכל מגמתם רק למלאות תאותם הגופניות והגשמיות ואי אפשר לתלות ביצה"ר וגם אי לא ברא הקב"ה את היצה"ר הי' הולכים בחשך לא אור ע"כ בדין הוא שלא יועיל להם התשובה עכ"ד הקדושים עיי"ש ממוצא הדבר נשמע

שע"י התשובה והחרטה נתעורר כן למעלה ושב ומתחרט על שברא היצה"ר ובזה יש לפרש מה שאומרים בתפלת ראש חודש ראשי חדשים לעמך נתת זמן כפרה וכו' בהיותם מקריבים לפניך זבחי רצון ושעירי חטאת לכפר בעדם ותשועת נפשם מיד שונא ויש להבין טעמא מאי בראשי חדשים הוא זמן כפרה [ב] משמע

דשעירי חטאת הוא הגורמת לכפר ומדוע נשתנו שעיר זה יותר מכל הקרבנות [ג] ותשועת נפשם מיד שונא צ"ב גם מאיזה שונא דיבר ולהנ"ל יש לומר דהנה אמרי' במס' חולין דף ס' מה נשתנה שעיר של ר"ח שנאמר בו לה' אמר הקב"ה שעיר זה יבא כפרה על שמיעטתי את הירח עכ"ד הגמ' הרי דבר"ח כביכול מתחרט על שמיעיט את הירח ולכן י"ל דבר"ח יותר נוח להתעורר רצון עליון להתחרט על מה שברא את היצה"ר כיון שנתעורר כבר מדת החרטה בזה שמיעט הירח ובזה נתעורר ג"כ החרטה כביכול למעלה על מה שברא היצה"ר וע"כ בעת ההוא זמן כפרה דהא על הכל גרם להם היצה"ר וז"ש ותשועת נפשם מיד שונא עפי"מ דאמרי' בסוכה דף נ"ב שבעה שמות יש לו ליצה"ר וכו' שלמה קראו שונא שנאמר אם רעב שנאך וגו' ובעת ההוא בר"ח הישועה מיד שונא היינו היצה"ר ויתעורר המדה לאמר אני הוא שגרמתי להם:

והנה בר"ן פי' דברי הגמ' למה תוקעין כשהן יושבין ותוקעין כשהן עומדין פי' כיון שעתידין לתקוע כשהן עומדים דתקיעות שעל סדר הברכות הן עיקר למה תוקעין כשהן יושבין ואמרי' כדי לערבב השטן פי' להכניע את היצה"ר כדכתיב אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו דשטן היינו יצה"ר וכדר"ל דאמר הוא שטן הוא מה"מ הוא יצה"ר עכ"ד עיי"ש ויש לבאר בזה דהיינו ג"כ דברי הירושלמי הנ"ל וכוונו לדבר אחד דמה שאמרו כדי לערבב השטן ר"ל כיון דהשופר בא לעורר ולהחריד לבב העם לחשובה ולחרטה עי"ז נתעורר רצון עליון שיתחרט כביכול על מה שברא היצה"ר וע"כ נתערבב בזה השטן שמגיע זמנו למתבלע מן ארעא דהא הקב"ה כביכול מתחרט על מה שבראו וז"ש בירושלמי זימנא חדא בהול ולא בהול דהא ע"י תק"ש שתוקעין בפעם הראשון ועתה הוא משום מצוה לחוד עוד לא בהול ודאי ואך מורא יעלה על ראשו אולי יתעוררו העם לתשובה ויגרם החרטה למעלה על זה שברא היצה"ר ועל כן בהיל ולא בהיל אבל כד שמע תניינא בהיל ודאי דהא מוכח מהא דתוקעין שני פעמים שהשופר בא לעורר לתשובה דהא כיון שתוקעין על סדר הברכות למה תקעו מקודם כשהן יושבין וע"כ דתקיעות הראשונות הי' להחריד הלבבות ולכן כד שמע תניין אמר ודאי זהו שיפורא דיתקע בשופר גדול ר"ל השתא ודאי יתעורר שיתקע בשופר ותעבור רוח הטומאה מעל הארץ ויתבלע השטן דהא מדתוקעין כשהן יושבין ותוקעין כשהן עומדין מוכח דתק"ש

בא לעורר לתשובה ובזה הרי יתעורר החרטה למעלה על שברא את הוצה"ר ומטא זמני' למיתבלע:

ויתבאר דברי הכתוב תקעו בחדש שופר היינו שיש לתקוע בשופר והוא לעורר העם לתשובה כדי שיתעורר החרטה למעלה על בריאת יצה"ר ואימתי בכסה ליום חגינו בעת שהלבנה נתכסה היינו בר"ח כי אז מסוגל ונוח יותר להתעורר מדת החרטה למעלה וטובים השנים כאחד כיון דבלא"ה כביכול מתחרט על שמיעט את הירח ואמר כי חק לישראל ר"ל כי הוא בבחי' חק בלי טעם ולישראל דייקא ולא לאוה"ע כי לאוה"ע לא מהני להו לתקוע בשופר וגם לא מהני לדידהו התשובה כי מדוע מהני התשובה הא מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול אך יען כי הוא משפט לא' יעקב ר"ל בשביל המשפט לא' יעקב ר"ל כיון שהמשפט לאלקים הוא על שברא היצה"ר וע"י התשובה נתעורר מדת החרטה למעלה וכביכול השי"ת מתחרט על שברא היצה"ר משו"ה מהני התשובה לישראל ולא לאוה"ע וז"ש המדרש בשעה שהוא יושב ועולה על כסא דין הוא עולה כיון דמה"ד לא מהני התשובה ובשעה שהוא נוטלין את שופריהן אימתי בחדש השביעי באחד לחדש וא"כ ע"י שהוא באחד לחדש אשר בלא"ה נתעורר מדת החרטה על מיעט הירח וגם ע"י החרטה שניהם כאחד טובים לעורר המדה ולכן הקב"ה עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים אשר כביכול השי"ת בעצמו ממליץ בעד ישראל ואשר הרעותי אני הוא שגרמתי להם:

לה) בחדש השביעי וגו' זכרון תרועה וגו' כל מלאכת עבודה לא תעשו וגו' ובמדרש דרש סמוכין לענין שלמעלה דכתיב לא תכלה פאת שדך בקצריך וגו' אוה"ע שמכלין שדותיהן אעשה כלה ישראל שאין מכלין שדותיהן כד"א לא תכלה וגו' לא אעשה כלה אימתי בחדש השביעי וכבר עמדו המפורשים מה ענין מצוה זו לזכות בדין בר"ה וגם מה שייכות הוא לתקיעות שופר גם לבאר הכתיב בתהלים תקעו בחדש שופר וגו' כי חק לישראל הוא משפט לא' יעקב וקשה כפל הלשון גם למה לא כתיב משפט ליעקב כמו שכתוב חק לישראל:

ונראה עפימ"ש המפורשים בטעם של תק"ש שהוא כדי לזכור עקידת יצחק היינו כדי לזכור בעצמו עקידת יצחק לקבל עליו למסור נפשו לה' כמצווה עלינו ונקשתי כאשר אבותינו הגיעו לידי מדה זו וחשוב לפני הקב"ה ביום הזה כאלו קרבנו לפניו נפשינו היחודה ובזה תסור עוונינו וחטאתינו תכופר כיון שמחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה והנה הקשה הרשב"א הא דמהני בחמץ ביטול בלב ותרומה ניטלת במחשבה הלא דברים שבלב אינו דברים ותי' מוזלל"ה בייטב פנים לר"ה אות ל' דזהו דוקא בין

איש לרעהו שאינו מבין מחשבות כי אולי פיו ולבו אינם שווין אבל ביטול חמץ ותרומה במחשבה שהוא רק נגד הבורא ית"ש שהוא החוקר לב ובוחן כליות אצלו המחשבה נגלה וחשוב כמעשה ממש ומתורץ קושי' הרשב"א וז"ש אל תבא במשפט כלומר כאשר הוא במשפט שבינינו שאינו מועיל דברים שבלב ובפה כי אז לא יצדק לפניך וכו' כי שחורה אני במעשה אך נאוה אני בלב כי אם מלפניך שנגלו כל תעלומות משפטינו יצא ואז עיניך תחזנה משרים שבלבבינו והטוב מצדינו רק ההיפוך הוא מצד היצה"ר כאשר גלוי וידוע לפניך עכ"ד ז"ל עיי"ש:

ויתבאר בזה משה"כ תקעו בחדש שופר שהוא כדי לקבל על עצמינו למסור נפשינו לה' במחשבה והוא נחשב לפניו כמעשה במסירת נפשינו בפועל ממש כי חק לישראל הוא לפי"מ דאמרי' בגמ' קידושין דף מ' דבישראל מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה ע"כ צונו השי"ת לתקוע בשופר ואמר משפט לא' יעקב ר"ל אע"ג דדברים אינן דברים וא"כ ג"כ לישראל מאי מהני מה שמקבל עליו בלב למסור נפשו וע"כ אמר הכתוב משום דהמשפט הוא לא' יעקב שהוא בוחן כליות ולב לכן המחשבה חשוב אצלו כמעשה והנה ידוע מה שחקר העיקרים מאמר ג' פרק כ"ח איך יהי' שלימות לנפש מחלק המשפטים שבין איש לרעהו הלא אינם אלא תיקון המדיני ויושב העולם והעלה כי הם נותנים שלימות לנפש מצד המחשבה והכוונה שמכוון בהשמרם לקיים מלות השם לא בשביל תיקון המדיני לבד ועד"ז אמר והי' מעשה הצדקה שלו' בקיבוץ המדיני ועבודת הצדקה שמכוון בשביל מצות ה' שזה העבודה בצדקה יגרום השקט ובטח עד עולם עכ"ד עיי"ש ועי' ביט"ל פ' שמיני נמצא לפי"ז דבאוה"ע דמחשבה טובה שלהם אין הקב"ה מצרפה למעשה לא שייך בהם מצות צדקה ע"כ אפילו אם משיירין פאה לא נחשב להם למצוה והוי כאלו מכלין שדותיהן כיון דלא נחשב להם למצוה וזש"ה אוה"ע שמכלין שדותיהן אעשה כלה כיון דבהם לא שייך כלל מצות פיאה כיון שהוא מצוה התלוי עיקר במחשבות בני אדם דהוא ג"כ כצדקה מצות שכלי התלוי במחשבות האדם לצורך קיבוץ המדינו ובזה נכון שפיר מצוה זו לתק"ש שהוא לקבל עליו מקרב איש ולב עמוק למסור נפשו לה' ומשו"ז הוא חק לישראל דייקא ולא לאוה"ע ובזה דמי ממש מצות תק"ש למצות פיאה כאשר נתבאר:

לו) בחדש השביעי באחד לחדש ובמד"ר ר"ל בשם ר"ח ב"ר חנינא פתח כה אמר ה' גואלך קדוש ישראל אני ה"א מלמדך להועיל מדריכך בדרך תלך מסקיר לך כמה דהדין מסאסא מסקיר להדא פרתא וכו' אמר הקב"ה לישראל בני אם אתם מבקשים לזכות לפני בדין ביום הזה תהי' מזכירון זכות אבות ואתם זוכין לפני בדין בחדש השביעי באחד

זה אברהם שנאמר אחד הי' אברהם וכו' עכ"ד המדרש וי"ל מהו אשר הקב"ה מלמד לנו להועיל

[ב] גם למה נקרא אברהם בשם אחד ומאי מעליותא הוא לגבי':

ונראה עפימ"ש הטו"ז סי' א' סק"ב בפירוש דברי הטור אני מעורר השחר ואין השחר מעיר אותי דהנה יש שני מיני התעוררת תחלה נתעורר למטה ואח"כ בא עליו התעוררת העליון לסייע לו וע"כ שיבח דוד את עצמו שהי' במעלה כ"כ שהתעוררת שלו מלמטה א"צ לסייע התעוררת העליון וע"כ אמר אני מעורר את השחר ומעלה זאת אינו אלא לדוד וכיוצא בו עכ"ד הט"ז ובזה פירשתי דברי המדרש נשא פ' י"ז וז"ל מי הקדימנו ואשלם מדבר באברהם שמעצמו הכיר בוראו ולא הי' אדם אחר שלימד אותו איך להכיר את המקום אלא מעצמו הכיר אותו עיי"ש וי"ל ג"כ לפי הנ"ל דאברהם ג"כ לא הי' צריך להתעוררת שלמעלה כמו דוהמע"ה רק מעצמו העיר את רוחו בקרבו ותחל לפעמו מאיליו מבלי שום סייע ועזר מזולתו וז"ש לשון מושאל שלא הי' אדם שלומד אותו איך להכיר בוראו ר"ל מעצמו לקח מקח טוב לעצמו ובשביל זה בדין הוא שיטול שכרו כיון שאין אחר גורם לו לעזרו לעבודת השי"ת רק הוא לבדו ועי' מ"ש בדרושים לחג השבועות והנה מצינו בספה"ק דביו"ד ימי תשובה הקב"ה מעורר אותנו בלי התעוררת דלתתא כמש"ה ואדם אין בארץ לעבוד את האדמה ובזה פי' מוזללה"ה בתפלה למשה עזרי מעם ה' אף שאין כאן התעוררת דלתתא לזה אמר עושה שמים וארץ כלומר בעשי"ת עת הבריאה שנעשה בלי התערותא דלתתא עכ"ד ז"ל עיי"ש וזש"ה מלמדך להועיל מדריכך בדרך תלך היינו שהקב"ה מעורר אותנו ומקדש את ישראל אפי' בלי התערותא דלתתא ואם אתם מבקשים לזכות בדין תהי' מזכירון זכות אבות כיון שאבותינו הי' במדריגה כ"כ שהם הי' בבחי' זו להתעורר עצמם בלי התעוררת קודם מלמעלה וז"ש באחד זה אברהם שהוא הי' אחד ואין זולתו ומי לעורר אותו וע"כ נקרא אחד שהוא הי' בפני עצמו בלי עזר וסיוע אימתי בחדש השביעי שאז הזמן שהקב"ה מעורר אותנו וע"כ תזכירו זכות אבות שיעמוד זכותם לבני בניהם במה שהם הי' למעלה מבחי' זו לעורר עצמם מעצמם בלי עזר מזולתם:

לז) בחדש השביעי וגו' א"ר יאשי' כתיב אשרי העם יודעי תרועה וכי אוה"ע אין יודעים להריע וכו' אלא שהם מכירום לפתות את בוראם בתרועה והוא עומד מכסא הדין לכסא רחמים והופך עליהם מדה"ד לרחמים אימתי בחדש השביעי וצ"ב ובגמ' ר"ה א"ר אבוה' וכו' אמר הקב"ה תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן וכו' וי"ל למה דוקא ע"י השופר נזכר זכות העקידה ולא ע"י דבר אחר שהוא מן האיל מזכירון

העקידה, ובפ' העקידה הקשו הראשונים כמלאכים למה כתיב נסה את אברהם ולא את יצחק שהרי יצחק הי' בן ל"ז שנה ופשט את צוארו על גבי המזבח ובידו הי' לעכב גם יש לדקדק במה שאמר תכתוב ויאמר קח נא את בנך וגו' ופירש"י ז"ל אין נא אלא לשון בקשה א"ל בבקשה ממך עמוד לי בזה הנסיון שלא יאמרו הראשונות אין בהם ממש וי"ל למה אם לא יעמוד בזה הנסיון יאמרו שאין ממש בראשונים:

ונראה עפמ"ש בייט"פ לש"ש בשם כ"ק אאמו"ר הגה"ק זללה"ה לפרש שובה ישראל עד ה"א כי כשלת בעונך ובגמ' יומא גדולה תשובה שזדונות נעשות כשגגות האי עון מזיד וקרי לי' מכשול ויש להבין מדוע לא הוכיחם רק על תשובה מיראה אבל הענין עפמ"ש בסה"ק בשם הרמב"ם על מצות ואהבת את ה"א הכי זה מסור ביד האדם הא ענין אהבה תלי' בחפץ ורצון הלב ותי' כי נפש האדם מישראל חלק א' ממעל ובדין שיאהב וידבק החלק בכל וטבע הבן נאהב את אביו ומה שאינו כן הוא כענין דכתיב עונותיכם מבדילים ביניכם לבין א' ולזה נצטוו להסיר המסך המבדיל ואז ממילא תבא אהבה בלבו של אדם להמקום ב"ה עכ"ד נמצא בעוד שהאדם חטא א"א לו לשוב מאהבה כי מאין תבא אהבה בלבו בעוד שיש מסך המבדיל לזה הזהיר הנביא לשוב מיראה שזה ביד האדם לירא מעונש ולברוח מדבר המזיק, אלא דאכתי אפי' אם עושה תשובה מיראה עדיין נשאר שוגג המבדיל ומסתיר כדכתיב וחטאתיכם הסתירו פני מכם, וצ"ל עפמ"ש היער"ד עה"פ א' כי ירבה לסלוח זה עשירות האיפה דהיינו שהקב"ה מוותר חלק הרוחני ע"ש וכ"כ נאמר כאן אם האדם עושה מה שבידו ושב מיראה שוב הקב"ה בעזרו לעורר לבבו לשוב מאהבה כי זה אינו ביד אדם בלי עזר א' והקב"ה מוותר נגדו עכדה"ק ולע"ד יש להוסיף על דבריו עפמ"ש אאזללה"ה בייט"ל סו"פ בראשית עפמ"ש חז"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ומשמעות אומרם הכל גם אהבה הוא בידי שמים וכן איתא בשם המגיד ז"ל כשיש לאדם י"ש אז הקב"ה נותן לו מדת אהבה בנדבה ומתנה כדכתיב אוהבם נדבה עכ"ד ז"ל ומעתה י"ל דאין צריך לשום ויתר כדברי היער"ד אך דזהו ממידותיו ית"ש אשר השב בכל לבו מאימת הדין כי יחול ומיראת העונש אז אח"כ הקב"ה עוזר לו ונותן מדת אהבה בנדבה היינו שנתעורר בעזרת השי"ת שישוב אח"כ אל ה' בתשובה מאהבה כמידותיו של הקב"ה דאם יש לאדם י"ש נותן לו מדת אהבה בנדבה ועי' מ"ש בדרוש לי"ג מדות לפרש בזה המד"ר ע"ש:

והנה מבואר בזוה"ק והא' נסה את אברהם דבעי לאתכללתא בדינא וכו' וכדין יצה"ר אתא לקטרגא על אברהם דלא אשתלם כדקא יאות עד דעביד דינא ביצחק וכו' עיי"ש וי"ל ביצחק אע"ג שהוא הלך במדתו בעבודת השי"ת במדת הדין כדכתיב ופחד יצחק מהדרת

גאוני ית"ש מ"מ לא הי' עליו קטרוג דלא אשתלים כדקא יאות בעבודה להשי"ת במדת חסד כיון דזה ממילא בא אליו מדת אהבה בנדבה וא"כ לא בא לידי נסיון במדת החסד דהא השי"ת נותן במתנה ובעזר א' למי שיש לו י"ש נותן לו מדת אהבה רק לאברהם שהי' מדתו אהבה וא"כ מדת היראה לא יבא לו במתנה מעצמו והכל בידי שמים חוץ מי"ש ולכך עליו הי' קטרוג ואח"כ א' נסה את אברהם דייקא אם יוכל לעמוד בנסיון מדת היראה וכמבואר בזוה"ק הנ"ל דהא אברהם לא הוי בי' דינא כלל מקדמת דנא ע"ש וא"כ יתבאר דלהכי לא כתיב והא' נסה את יצחק כיון דיצחק במה דעביד דינא לא מיקרי בי' נסיון דהא זהו ממדתו והנה אם יעשה מעשה העקידה באהבה ותשוקה מ"מ זה לא נחשב לנסיון דהא מדת אהבה בא בנדבה ומתנה אבל עיקר הנסיון הי' לאברהם דלא הי' דינא בי' מקודם וכיון דיראה אינו בא בנדבה ורק ע"י עצמו וע"כ הוא נסיון גדול: ויתבאר המדרש עמוד לי בזה שלא יאמרו הראשונות אין בהם ממש ר"ל כיון דעד עתה הי' מדתו של אאע"ה במדת החסד שהוא אהבה וא"כ למי שהוא עובד את השי"ת ביראה א"כ אח"כ האהבה בא לו בנדבה ומתנה ולא נחשב לו זה לנסיון כלל כיון שאין צריך למדה זו לעבודה רבה וא"כ בזה הנסיון אין בו ממש למי שהוא במדתו מדת היראה ורק לאאע"ה נהפוך הוא שכל השתי מדות הי' לו לנסיונות כיון שעיקר מדתו הי' קודם רק בבחי' החסד ואח"כ אשתלם ג"כ במדת היראה ונתנסה בנסיון אחר נסיון והיינו כדברי המדרש בהעקידה נתת ליראיך נס להתנוסס נסיון אחר נסיון כיון מקודם נתנסה במדת אהבה ואח"כ במדת היראה, ויתבאר ג"כ למה דוקא ע"י השופר מזכירון זכות העקידה ולא ע"י דבר אחר וי"ל ג"כ כיון דידוע דהשופר בא לעורר לב האדם לתשובה מיראה כדברי הטו"ז ריש ה' ר"ה והוא מדברי הכ' היתקע שופר בעיר והעם לא יחרדו והיינו שנתעורר ע"י השופר מדת היראה ולהנ"ל דהעיקר נסיון של אאע"ה הי' שעבד עבודתו במדת היראה אחר שאשתלם לעדת אהבה ולזכר הנסיון של העקידה בא רק ע"י השופר שמעורר ליראה וזהו הנסיון של א"א במדת היראה אחר שאשתלם במדת החסד ויתבאר המד"ר אשרי העם יודעי תרועה כדי לעורר לבבם ליראה את ה' ולהזכיר זכות העקידה שנתנסה אאע"ה במדת היראה אח"כ שנתנסה מקודם במדת החסד ועי"ז הם מכירים לפתות את בוראם בתרועה ולשון מכירים היינו שהם אוהבים בכל לבם ממילא ונתפתה להם דבמי שיש לו י"ש נותן לו מדת אהבה בנדבה: לח) בחדש השביעי באחד לחודש וגו' ובמדרש ר' חמא בר"ח פתח כה אמר ה' גואלך קדוש ישראל אני מלמדך להועיל לך מדריכך בדרך תלך אם אתם מבקשים לזכות בדין תזכירו זכות אבות שנאמר באחד זה אברהם וצ"ב ובגמ' ר"ה דף ט"ז ע"א אר"א למה תוקעין בשופר של איל כדי שאזכור

לכם עקידת יצחק בן אברהם ומעלה אני עליכם כאלו עקדתם עצמיכם לפני ובפ' עקידה ויה' אחר הדברים האלה והא' נסה את אברהם וגו' ופירש"י אחר דבריו של שטן וכו' וצ"ב גם מה שהקשו בראשונים למה כתיב נסה את אברהם והלא גם יצחק נתנסה שמסר עצמו לעקידה, ויאמר קח נא ופירש"י נא לשון בקשה אמר לו בבקשה ממך עמוד לי בזה הנסיון שלא יאמרו הראשונות לא הי' בהן ממש ויש להבין אמאי נאמר לו בלשון בקשה ולא בלשון צווי גם מדוע אם לא יעמוד בזה הנסיון יאמרו שגם הראשונות אין בהם ממש גם להלן יען אשר עשית את הדבר הזה וגו' ל"ל:

ונראה דהנה בילקוט שמיני עה"פ ויאמר משה זה הדבר אשר ציה ה' תעשו וגו' אותו היצה"ר תעבירו מלבבכם שתהא עבודתם מיוחדת לפניו כשם שהוא יחיד בעולמו ופי' א"א זלל"ה בייט"פ לר"ה אות י"ב הכוונה אותו יצה"ר המכניס בלבו של אדם מחשבות בלתי רצויות בתורה ובעבודה למען עצמו להתנאות ולהתפאר נמצא עושה מצוה לא בשביל שהוא מצוה כ"א בשביל דבר אחר להנאתו או לק"פ וכש"כ בצורכי גופו להשביע תאותו וכדומה תעבירו מלבבכם שתהא עבודתכם בשביל שהוא מצוה וגם בעניני הגשמיות מיוחדת לפניו וז"ש זה הדבר אשר צוה ד' וגו' ר"ל שתעשו אותו בשביל שזה הדבר צוה ה' לעשות היינו בשביל שהוא בעצמו מצוה ועבודה וזש"ה בפ' העקידה יען אשר עשית את הדבר הזה ר"ל דבר הזה דייקא בשביל שכך צויתי לא בשביל דבר אחר כענין שנאמר זה הדבר אשר צוה ה' תעשו עכ"ד ע"ש באורך:

ולעד"נ להוסיף קצת על דבריו הקדושים לבאר ג"כ משה"כ יען אשר עשית את הדבר הזה דלכאורה אשר עשית הוא שפת יתר דהול"ל יען הדבר הזה ולא חשכת וגו' וי"ל עפ"ד הפנים יפות בפ' העקידה שעיקר הנסיון שהקב"ה סילק עזרו ממנו כמשחז"ל יצרו של אדם מתגבר עליו וכו' אלמלא הקב"ה עוזרי לא יכול לו וז"ש לך לך כמו שפירש"י בפ' שלח לך לדעתך ר"ל בלא עזר עכ"ד וזש"ה יען אשר עשית מעצמך בלי עזר את הדבר הזה ר"ל להעביר אותו יצה"ר וזה הוא עיקר הנסיון שסלק אברהם אבינו את היצה"ר ועשה זאת מעצמו בלא עזר מה':

והנה אמרי' בגמ' סוכה דף נ"ב ע"ב ארבעה מתחרט עליהן הקב"ה שבראם ואלו הם וכו' יצה"ר דכתיב ואשר הרעותי ופירש"י אני בראתי את יצה"ר המחטיאם וגרמתי להם כל זאת, אולם אם כי הוא גרם לנו ע"י היצה"ר עכ"ז מ"מ כיון שהקב"ה עוזר לנו להנצל מיצה"ר א"כ לעומת זה נתן ה' לנו תבלין לנצחו ע"י עזר שהוא מהקב"ה, והנה באאע"ה שהי' הנסיון שסלק הקב"ה עזרו ממנו וא"כ בעצמו הי' צריך לנצח להיצה"ר וא"כ אלמלא הי' אאע"ה התגבר מעצמו וכבש רחמיו לעשות רצונו לכבוש את היצה"ר לא הי' יכול לו

ונמצא שהוא הגורם יותר החרטה למעלה על שברא היצה"ר דהא בעלמא אע"ג שברא הקב"ה את היצה"ר מ"מ אין החרטה כ"כ למעלה כביכול כיון שעכ"פ עוזרו שיהא יכיל לו אבל כיון דבעקידה לא הי' עוזר לו וא"כ הי' מגיע החרטה יותר כ"כ וזש"ה אין נא אלא לשון בקשה ר"ל שהוא ח"ו כמו שנוגע למעלה החרטה כביכול על שברא היצה"ר וע"כ נאמר לו בלשון בקשה ולא בלשון צווי והיינו ג"כ מה שפירש"י אמר לו בבקשה ממך עמוד לי בזה הנסיון שלא יאמרו הראשונות לא הי' בהן ממש ר"ל דבנסיונות הראשונות כיון שהקב"ה עזר לו דהא רק בנסיון דהעקידה כתיב לך לך לדעתך בלי עזר והא דכתיב לך לך מארצך וגו' פירש"י לך לך להנאתך ולטובתך וא"כ בנסיונות הראשונות שהי' הכל ע"י עזר הקב"ה י"ל דאין הנסיון כ"כ אבל בנסיון העקידה שהי' בלי עזר זה הנסיון הי' גדול מכל הנסיונית שלפנים והנה כי כן דדוקא לאע"ה שנאמר לך לך לדעתך אבל ביצחק שלא נאמר כן א"כ י"ל דהא שסילק עזרו רק לאברהם הי' כן אבל ביצחק דלא כתיב הכי ממילא י"ל שהוא הי' אצל יצחק כמו שאר הנסיונות ולכן לא כתיב נסה את יצחק:

ויתבאר השתא הכי בדבר' הגמ' תקעו לפני בשופר של איל ומעלה אני עליכם כאלו עקדתם עצמיכם לפני ר"ל עצמיכם כמו מעצמיכם היינו אפי' בלי עזר מהקב"ה יחשוב ה' לנו כאלו אנחנו היום בכל לב למסור נפשו וכל לבבי לפני הקב"ה כמו באע"ה שעמד בנסיון מעצמו בלי עזר לכבוש רחמיו לעשות רצונו בלב שלם וי"ל דלהכי אמרי' בגמ' ר"ה שם למה תוקעין וכו' כדי לערבב השטן ובירושלמי הביאו התוס' שם וכד שמע תניין אמר ודאי זהו שיפורא דיתקע בשופר גדול ומטא זימני' למיתבלע ומתערב ולית לי' פנאי למעבד קטגורי' ר"ל כיון דנתעורר הנסיון דעקידה ויחשוב לנו כאלו אנחנו ג"כ במדריגה הזאת לעבודה בלי עזר ועי"ז נתעורר החרטה למעלה כביכול על שברא היצה"ר ולכן נתערבב השטן ולית לי' פנאי למעבד קטגוריא כיון שנתעורר החרטה למעלה על שנברא היצה"ר הוא השטן ונשה"מ מלמדך להועיל לך וגו' תזכירו זכות אבות שנא' באחד זה אברהם היינו שהי' בבחי' אחד הוא לבדו ואין זולתי אתו עמו בעבודתו בלי עזר ובזה נצא זכאי בדין כי יחשב לנו כאלו עקדנו מעצמינו לפני ית"ש:

לט) בחדש השביעי באחד לחדש וגו' ובמדרש עלה א' בתרועה ה' בקול שופר בשעה שהקב"ה יושב ועולה על כסא דין הוא עולה מאי טעם עלה א' בתרועה ובשעה שישראל נוטלין את שופריהן ותוקעין לפני הקב"ה עומד מכסא דין ויושב בכסא רחמים דכתיב ה' בקול שופר, גם לבאר הכתוב תקעו בחדש שופר וגו' כי חק לישראל וגו' והדקדוקים ידוע ובר"ה דף ט"ז א"ר אבוה' למה תוקעין ומרועין כשהן יושבין ותוקעין ומרועין כשהן

עומדין כדי לערבב השטן ופירש"י שלא ישטין כשישמע שישראל מחבבין את המצות מסתתמין דבריו וצ"ב:

ונראה עפ"ד אאזלל"ה בייט"ל פ' נצבים לפרש הכתוב אתם נצבים היום כלכם לפני ה"א וגו' כי עיקר מצות שופר להחריד הלב ולעורר ישנים משינתם ויקבלו כלם עול מלכות שמים לשמור ולעשות ומחשבה טובה הקב"ה מצרף למעשה והטעם כתב מהרש"א משום דכל ישראל יש להם חזקת כשרות לכן מצטרף למעשה וכתב בנוע"מ דלפמ"ש הרמב"ם דדוקא בא"י יש לכל אדם חזקת כשרות אבל בחו"ל אין לוקחין יין אלא מאדם שהוחזק בכשרות א"כ בחי"ל אין מחשבה טובה מצטרף למעשה אמנם י"ל דדוקא בהולך בשוקאי ובבראי אבל מה שמקבל עליו לטוב בביהכנ"ס או בביהמ"ד אז יש לו חזקת כשרות כמו בא"י והטעם עפמ"ש המהרש"א בפ"ק דברכות אהא דאיתא התם איכא סבי בבבל חמה למען ירבו ימיכם על האדמה כתיב כיון דחזי דמקדמו ומחשכי לבי כנישתא אמר היינו דאהני להו טעם הדבר עפמ"ש חכז"ל עתידין בכנס"י ובמד"ר שבחו"ל שיקבעו בא"י א"כ יש להם דין א"י להאריך ימים וממנו ניקח שיש לו דין א"י לענין מחשבה טובה שיצטרף למעשה עכ"ד הנוע"מ, וידוע כי תק"ש מעומד וז"ש אתם נצבים היום כלומר בר"ה שמרומז בתיבת היום בשעת תק"ש וגם כמשמעו היום בכל עת אפי' בחו"ל לפני ה"א בביהכנ"ס ובביהמ"ד כל איש ישראל וגו' מחוטב עציך וגו' שאין לו בשוקאי ובבראי חזקת כשרות עכ"ז בהיותם עומדים לפני ה' לעברך בברית ה"א וגו' לכרות ברית אתו שיש לו חזקת כשרות עכ"ד הקדושים זי"ע:

עוד נקדים מ"ש השל"ה לפרש הכתוב התחת א' אני אשר מנע ממך פרי בטן כי מה שאמרה רחל הבה לי בנים לפי שחשבה שהשי"ת מונע ממנה פרי בטן מחמת שמתאווה הקב"ה לתפלתו של יעקב כאמרם ז"ל למה נעשו אמותיהן של ישראל עקרות מפני שהקב"ה מתאווה לתפלתן של צדיקים והשיב יעקב שזהו בא"י שהוא תחת יד הקב"ה בעצמו אבל בחו"ל הניתן תחת שרי מעלה אין הקב"ה מייסר את הצדיק מפני שחושק תפלתו כי אולי יפסיקהו עוברי דרכים הם שרים החיצונים וז"ש התחת א' אני פי' וכי אני בא"י שהוא תחת יד הקב"ה בעצמו ע"ש היוצא מזה דבחו"ל הניתן תחת שרי מעלה יש לחוש כי אולי יפסיקהו המסטינים ומקטריגים ולא תתקבל תפלתו ויש לפרש בזה הכתובים ואתחנן אל ה' בעת ההוא הא' וגו' אשר מי א' בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך וגו' ופירש"י בעת ההיא לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג ה"א רחים בדין אשר מי א' בשמים ובארץ אינך דומה למלך בו"ד שיש לו יועצין הממחין בידו אתה אין מי מוחה בידך אם תמחול לי ותבטל גזרתך וצ"ב ולהנ"ל י"ל דהנה איפסק הלכתא

דארץ סו"ע הוא בכלל א"י וכן פסק הרמב"ם לענין תרו"מ ועי' בפר"ד דרוש ח' באריכות וזש"ה ואתחנן אל ה' בעת ההוא דייקא לאחר שכבשתי ארץ סו"ע ובא למדינת א"י אשר שם אין שטן ופגע רע כי הוא רק תחת יד הקב"ה בעצמו ולא תחת שרי מעלה ואמר ה"א רחום בדין ואם כי בדין יש לבעל דין מקים לקטרג עכ"ז מי א' בשמים ובארץ מלך בו"ד יש לו יועצין הממחין בידו אתה מי מוחה בידך ר"ל בעת ההוא שהי' בא"י אשר הוא תחת יד הקב"ה בעצמו ולא ניתן כלל תחת שרי מעלה וע"כ אין מי שיקטרג ובניקל לבטל הגזירה ולמחול לי:

ויתבאר זכרינו לחיים מלך חפץ בחיים וכתבינו בספר החיים למענך א' החיים היינו דבימים הקדושים האלו אשר כל בית ישראל עיניהם לשמים והם עומדים בבכנס"י ובבמד"ר אשר הוא כא"י והם תחת יד הקב"ה בעצמו לא תחת שרי מעלה ומי מוחה בידו לבטל הגזירה ולכן אנו מבקשים זכרנו לחיים כיון שהוא כא"י אשר שם יאריכו ימיהם כמאה"כ למען ירבו ימיכם על האדמה והקב"ה הוא מלך חפץ בחיים א"כ למענך היינו שהוא יעשה למענו לבדו כי אין שם מקטריגום שיסטנו ח"ו ולכן עתירתינו שיעשה כחפצו שהוא חפץ בחיים לנו:

ויבואר הגמ' למה תוקעין כשהן יושבין ותוקעין כשהן עומדין כדי לערבב השטן היינו כשהן עומדין ר"ל שתוקעין על הסדר בתפלה בבכנס"י ובבמד"ר אשר שם הוא כא"י שהוא תחת יד הקב"ה ואין שם שרי מעלה להסטין ולקטרג כדי לערבב השטן וכפירש"י שלא יסטין ומסתמין דבריו היינו כיון שאין שם שרי מעלה אין לו למי לקטרג והקב"ה בעצמו ובכבודו כביכול הוא יחפוץ לצדקינו וזש"ה תקעו בחודש שופר והוא כדי להחריד הלבבות ויקבלו עליהם עול מלכות שמים ומחשבה טובה הקב"ה מצרף למעשה כיון שבעת ההוא בעמדם להתפלל לפני הקב"ה הם כאשר בהיותם על אדמתם בא"י ואמר כי חוק לישראל הוא ר"ל בבחי' חוק דעי"ז נסתם כל המשמאילים בשעת המשפט כיון דבשעת תק"ש המשפט הוא רק לא' יעקב לבדו בלי צר ומסטין ואין מי מוחה בידו כיון שאין שטן ופגע רע, ויתבאר המדרש בשעה שהקב"ה יושב ועולה בדין הוא עולה כדרך המשפט כיון שיש משמאילים ומיימינום ובשעה שישראל נוטלין את שופריהן ותוקעין לפני הקב"ה היינו בבכנס"י ובבמד"ר ששם הוא כא"י תחת יד הקב"ה בעצמו ויקבלו עליהם עול מלכותו ית"ש עומד מכסא הדין ויושב על כסא רחמים כיון שאין מי שימחה להשטין ולקטרג ומתמלא עליהם רחמים ומרחם עליהם אימתי בחדש השביעי:

מ) בחדש השביעי באחד לחדש וגו' ובמדרש ילקוט ר' ברכי' בשם ר' ירמי' פתח מה כתיב למעלה מן הענין לא תכלה פאת שדך וגו' אומות העולם שמכלין את שדותיהן עליהם הוא אומר כי אעשה כלה בכל הגוים ישראל שאין מכלין שדותיהן עליהם הוא אומר ואותך לא אעשה כלה ואימתי בחדש השביעי ונראה עפמ"ש אאמו"ר זצוקללה"ה בספרו קדושת יו"ט בפ' וירא לפרש הכתוב ויטע אשל וגו' עפ"ד המדרש בתחלה עלה במחשבה לברוא במדה"ד ראה שאין העולם מתקיים שיתף מדה"ר וכו' וכן היא במדרש פ' וירא שאמר אברהם אם עולם אתה מבקש אין דין ואם דין אתה מבקש לית עולם הרי שמתנהג השי"ת במדה"ר בשביל שיהא קיום לעולם והנה ידוע כי במדה שאדם מודד מודדין לו וכל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים וזה פי' הכתוב ויטע אשל ר"ת אכילה שתי' לוי' ר"ל מכח שריחם על הבריות לתת להם מאכל ומשתה עי"ז ויקרא בשם ה' נתעורר מדת הרחמים בעולם כי במדה שאדם מודד וכו' וא"כ א' עולם דאית עלמא קאים ועי"ז הוא ית' א' עולם עכד"ק: ויתבאר בזה ג"כ מאמרם ז"ל גדולה מתנת עניים שמהפכת מדה"ד לרחמים היינו כיון שנותן מתנות לעניים א"כ הוא עוסק בקיום העולם במה שיש בידו ולכן במדה זו מודדין לו ומהפך עליו מדה"ד לרחמים בעבור קיום העולם, והנה ח"ו אם מעלים עיניו מן העני ואינו חושש בקיומו נשאר עליו על תחלת המחשבה במת שעלה לברוא במדה"ד ויש לבאר בזה משה"כ פ' וירא ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי עשו כלה ודרשו חז"ל הכצעקתה צעקת ריבה אחת וכו' על שנתנה מזון לעני ר"ל מפני שלא נתנו מזון לעני בעבור זה דייקא כלה כיון שאנשי סדום לא חששו על קיום העולם והם בעבור זה כמו תחלת המחשבה שהוא במדה"ד וע"כ כלה ממילא דהא במדה"ד אין העולם מתקיים:

וזשה"מ אוה"ע שמכלין שדותיהן ר"ל שאינם מרחמין על הבריות להניח להם פיאה כדי שיבואו עניים וילקטו וע"כ נאמר בהן כי אעשה כלה ממילא כי מתנהג עמהם במדה"ד ואין העולם מתקיים אבל לא כן בישראל שאינם מכלין שדותיהן ומרחמין על הבריות וע"כ מרחמין עליהם מן השמים ומתנהג הקב"ה עמהם במדה"ר ועליהם נאמר ואותך לא אעשה כלה ואימתי בחודש השביעי ר"ל בעת שנברא העולם וראה שאין העולם מתקיים במדה"ד וע"כ שיתף מדה"ר לאותן שמתנהגים ברחמים למדוד לנו כמדתם ברחמים:

מא) תקעו בחדש שופר וגו' כי חק לישראל הוא וגו' ודקדקו המפורשים כפל הלשון וי"ל עפמ"ש הרמ"א בתהלים י"ד לפ' הכתוב מי יתן מציון ישועת ישראל וז"ל בקיצור והוא כמו שכתבתי בישעי' עה"פ ציון במשפט תפדה ושבי' בצדקה כי ציון במשפט ודין הוא שתפדה כי הוא לא חטאה ולקתה בעונותינו אך ושבי' בצדקה צריך פדיון בתורת

צדקה וז"ש מי יתן כלו' בבחי' ציון תהי' ישועת ישראל שיהי' זכאים בדין ויושעו במשפט עכ"ד והנה עיקר תקיעתינו שתעלה לרצון ולרחמים לעורר למעלה על גאולתינו ופדות נפשינו להעלות זכרונינו לפניו ית"ש שיתעורר שופר שלמעלה לרצון וכדכתיב והי' ביום ההוא יתקע בשופר גדול לחירותינו וע"כ אמר הכתוב תקעו בחודש שופר על הכוונה כדי לעורר עי"ז למעלה לגאלנו במהרה ואם כי חק לישראל הוא אפשר אינם ח"ו כדאי לעצמם עכ"ז הוא משפט לא' יעקב ר"ל שיעשה למען שמי הגדול כדכתיב אם לא למענו למעני אעשה ישעי' מ"ח וע"כ אע"ג דלישראל הגאולה הוא בבחי' חק אבל הוא משפט ר"ל בדין לא' יעקב עבור א' יעקב:

מב) בפ' פנחס ובחודש השביעי וגו' כל מלאכת עבודה לא תעשו יום תרועה יהי' לכם ועשיתם עולה וגו' ובמד"ר פ' אמור מדקדק בכל המוספין כתיב והקרבתם וכאן כתיב ועשיתם אשה הא כיצד ע"ש גם יש לדקדק למה אסמכי' קרא יום תרועה יהי' לכם לזה דועשיתם משא"כ בכל הקרבנות וכמו דכתיב ועניתם את נפשותיכם כל מלאכה לא תעשי והקרבתם עולה וגו' וה"נ בר"ה הול"ל יום תרועה וגו' ואח"כ כל מלאכה ל"ת ואח"כ ועשיתם וגו': ונראה דהנה אמרו חז"ל בר"ה דף ל"ב שהמלאכים שואלים למה אין ישראל אומרים הלל בר"ה והקשה ביד יוסף ממ"נ אם המלאכים אומרים שירה באמת יקשה הא ק"ו היא מקריעת י"ס שלא אמרו המלאכים שירה כמאמרם ז"ל מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה וכש"כ כשישראל הם בדין ואם אין אומרים למה לא שאלו על עצמם ותי' אאזלל"ה ביש"מ לר"ה אות י' עפ"ד הרי"ף בע"י ברכות דף ג' על כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג אוי שהחרבתי את ביתי וכו' ופי' בע"י כי בלילה מדה"ד גוברות בעולם והמלאכים ממתיקין תוקף הדין בשירתם והלולם לה' ובזמן שבהמ"ק קיים הי' האברים והפדרים שהי' נאכלים ע"ג המזבח כל הלילה ממתיקין כחות הדין ועל כל משמר ומשמר הקב"ה יושב ושואג כי יותר הי' חפץ בתיקון ההוא הנעשה ע"י האברים שהוא ע"י ישראל יותר מהתיקון הנעשה ע"י מה"ש עכ"ד הרי"ף והנה בכל השנה יש יכולת בידם להמתיק הדין משא"כ בר"ה אין יכולת בידם כלל רק ביד ישראל כדכתיב עלה א' בתרועה וגו' ודרשו במדרש כשהוא עולה בדין הוא עולה וכשישראל תוקעין בשופר עומד מכה"ד ויושב על כסא רחמים וא"כ מיושב שהמלאכים שואלים רק על ישראל שהם ממתיקין הדין ע"י השופר וא"כ בהם תלוי ומדוע לא יאמרו הלל כדי להמתיק בהלולם כח הדין עכ"ד אזללה"ה ע"ש ובזה יתבאר המדרש אשרי העם יודעי תרועה וכי אין אוה"ע יודעין להריע כמה קרנות יש להם וכו' אלא יודעין לפתות את בוראם בתרועה ר"ל דישראל דייקא יודעין לפתות את בוראם היינו למתק כח הדין

בר"ה משא"כ המלאכים אין בידם כלל רק ביד ישראל ויתבאר ג"כ באין מליץ יושר מול מגיד פשע היינו אם המלאכים לא יכולין להיות מליץ יושר מול מגיד פשע היינו אם המלאכים לא יכולין להיות מליץ יושר כיון שאין בידם בר"ה למתק הדינים הגיד ליעקב דבר חק ומשפט היינו השופר שהוא חק לישראל ומשפט לא' יעקב ובזה יומתק הדין ע"י ישראל עצמם וצדקנו במשפט המלך המשפט שיעמוד ע"י השופר מכסא דין ויושב על כסא רחמים:

ומבואר מזה דבר"ה יומתק הדין בשופר ע"י ישראל לבדם ולא ע"י המלאכים וכמו דע"י הקרבנות שנעשו ע"י ישראל ונעשה התיקון ע"י הישראל ולא ע"י המהיש כמו כן הוא בר"ה ע"י השופר ויתבאר הכ' יום תרועה יהי' לכם ועשיתם עולה וגו' ר"ל דהתרועה הוא כמו העולה דנעשה תיקון למתק הדין ע"י הישראל כמו כן הוא ע"י התרועה נעשה ההמתקה ע"י ישראל ויתבאר בזה ליישב קושי' המדרש מדוע לא כתיב והקרבתם עולה אלא ועשיתם עולה וי"ל דהיינו לאשמעונין בזה דהתרועה עצמה הוא כמו שעשה את העולה כיון דזה הוא כמו העולה דיושב הקב"ה על כסא רחמים ע"י השופר ונמתקין הדינים כמו בזמן שנעשה העולה ע"י ישראל ולכן אסמכי' הכתוב יום תרועה לועשיתם כיון דהכוונה בזה דהתרועה הוא כמו שיעשו ישראל את העולה ויומתקו הדינים ע"י ישראל ולא ע"י מה"ש אשר הקב"ה חפץ יותר מהתיקון שנעשה ע"י ישראל ויבואר ג"כ תקעו בחדש שופר וגו' כי חק לישראל הוא משפט לא' יעקב היינו כי המתקת הדינים שזה הוא המשפט לא' ר"ל מדה"ד שייך ביום הזה רק לישראל ולא שהמלאכים ימתקו את הדינים אך ישראל יכולים למתק הדינים לטובה ע"י השופר:

מג) בפ' העקידה והא' נסה את אברהם להבין למה אמר והא' ולא כתיב וה' נסה וגו' [ב] להבין המדרש כתיב נתת ליראיך נס להתנוסס מפני קושט סלה נסיון אחר נסיון גדולין אחר גדולין מאי קשי' לי' שמביא פסוק זה] ג[שאמר נסה את אברהם ולא את יצחק שהרי גם יצחק נתנסה שהי' בן ל"ז שנים וכבר הקשו זה בזוה"ק ועי' באב"ע [ד] ביום השלישי וישא אברהם וגו' ואיתא במדרש כתיב יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחי' לפניו זה יום השלישי של אברהם וצ"ב [ה] אל תשלח ידך אל הנער וגו' כי עתה ידעתי כי ירא א' אתה וקשה ג"כ למה לא אמר כי ירא ה' אתה [ו] ה'

יראה אשר יאמר היום תיבת היום צ"ב [ז] כי ברך אברכך כפל הלשון ל"ל ונראה דהנה במדרש ויאמר אל תשלח ידך וגו' אמר אחנקנו א"ל אל תשלח ידך אל הנער אוציא ממנו טפת דם א"ל אל תעש לו מאומה ומזה מבואר כי אברהם אבינו ע"ה מרוב אהבתו להשי"ת הי' רוצה בכל לבבו ובכל נפשו להקריב את בנו יחידו לעולה לה' אך כי מנע

את עצמו מבלי לעשות לבנו מאומה בשביל מצותיו ית"ש אשר צוהו אל תשלח ידך ואל תעש לו מאומה והנה אאמוזל"ה בייט"פ לר"ה אות י"ב ביאר שם ברוחב הענין שהי' בזה נסיון אחר נסיון שתחלה נסהו שא"ל לשחוט את בנו אח"ז נסהו באמור לו אל תשלח ידך אל הנער אם גם בזה שיש בו הנאתו לא יכוון להנאתו כ"א בשביל שגזר עליו ה' שלא ישלח ידו אליו ויתבאר שם כי יצחק לא נתנסה רק בנסיון הראשון ולכן לא הזכירו התורה רק נסיון של אברהם כי זכות הל"ת שנמנע מלשוחטו כדי לקיים מצות בוראו ביקש אברהם שזה יראה לבניו אחריו שילכו בדרכו שגם בצורכי הגשמיות לא יכוונו בעבור הנאת עצמם כ"א למענו ית"ש עיי"ש דבריו כי נעמו, ולע"ד י"ל עוד דמשו"ה הזכירו התורה רק הנסיון של הל"ת עפמ"ש הרמב"ם בפיהמ"ש א"ד שאדם אוכל פירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב ופי' הרמב"ם בעבור שינהג מנהג טוב בין בני אדם ימצא טוב בעוה"ז ועל שעשה רצון קונו בזה ימצא טוב בעוה"ב ע"ש וה"נ י"ל דבמצוה שרצה לקיים לשוחטו הוא מצוה בינו לבין קונו ואינו מגיע רק שכר עוה"ב אבל במה שקיים שלא לשוחטו בעבור שכן צוה לו ה' הוא מצוה בין בני אדם ועי"ז מגיע שכר בעוה"ז ולכן הזכירו התורה רק הנסיון של אל תשלח ידך וגו' כי בעבור זה מגיע שכר לישראל בעוה"ז אבל בעבור נסיון הראשון שהוא מצוה בינו לבין קונו הא בזה קי"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ויתבאר בזה ושמרתם את חקתי וגו' אשר יעשה אותם האדם וחי בהם אני ה' היינו שיעשה את מצות ה' וחי בהם כדי להחיותם זה את זה כמו באברהם שעשה מצוה שלא שחט את בנו יצחק במצות ה' אני ה' ופירש"י נאמן לשלם סכר היינו בעוה"ז כי על מנהג טוב בין בנ"א מגיע שכר גם בעוה"ז:

ויבואר בזה והא' נסה את אברהם דהנה בתיקונו זוה"ק תיקון כ"ט וז"ל פיקודין דל"ת מסטרא דדין דאיהו אלקים פיקודין דעשה מסטרא דימינא דאיהו רחמי דכלילן באברהם וכו' עכ"ל וזש"ה והא' נסה היינו בבחי' א' שהוא ל"ת בזה נסה את אברהם דייקא ולא את יצחק דהא יצחק לא נתנסה בזה שלא להיות נשחט רק אברהם כנ"ל וקשי' לי' למדרש למה אמר הכתוב והא' ולא כתיב וה' ולכן מביא המדרש הפסוק נתת ליראיך נס להתנוסס ליראך דייקא היינו שמה שקיים א"א ע"ה הל"ת דהוא בבחי' יראה הבא ממדת א' והוא נסיון אחר נסיון היינו הל"ת אחר שקיים המ"ע ולכן כתיב והא' נסה את אברהם ולא כתיב את יצחק דהא יצחק לא נתנסה בבחי' זו כי אם במצות עשה הבא מסטרא דרחמי וזשה"מ יחיינו מיומים היינו משני ימים הראשונים שהלך לשחוט את יצחק וקיים בבחי' מ"ע ע"ז יחיינו בעוה"ב חיי נצחי ביום השלישי שקיים אאע"ה שלא לשוחטו וא"כ בזה קיים גם מצוה שהיא בין בני אדם ומגיע שכר טוב בעוה"ז וגם בעוה"ב

לכן על זה יקימנו בעוה"ז ונחי' לפניו בעוה"ב דהא על מצוה שבין אדם לחבירו אדם אוכל פירותיהן בעוה"ז והק"ק לעוה"ב וז"ש כי עתה ידעתי כי ירא א' אתה ולא חשכת את בנך את יחידך ממנו היינו בזה שלא שחט את יצחק ממנו בעבור מצותיו ית"ש א"כ בזה הוא ירא א' היינו שקיים מל"ת וזש"ה ה' יראה אשר יאמר היום ופירש"י ה' יראה עקדה זו לסלוח לישראל בכל שנה ולהצילם מן הפרעניות ויל"ד הא ענין העקידה לא נאמר לו היום כי אם זה שלשה ימים מקודם ואדרבה היום נאמר לו אל תשלח ידך אל הנער ולהנ"ל יתבאר דהא בזכות שאמר לו להביא את יצחק לעקידה לא התפלל אאע"ה להצילם מן הפרעניות שהוא שכר עוה"ז דהא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא אבל במה שנאמר לו היום היינו ביום השלישי שלא לשוחטו וקיים ג"כ מצוה בין אדם לחבירו בזכות זה ביקש אאע"ה ה' יראה אשר יאמר היום לסלוח לישראל ולהצילם מן הפרעניות בכל שנה ע"י זכות של היום השלישי ולכן נתברך בזה כי ברך אברכך בכפלים שתי ברכות היינו בעוה"ז ובעוה"ב דהא על מצוה שבין אדם לחבירו מגיע לו שכר כפול בעוה"ז והק"ק לעוה"ב: מד) תקעו בחדש סופר וגו' כי חק לישראל הוא משפט לא' יעקב ויל"ד דמתחיל בחק ומסיים במשפט גם למה אצל ישראל כתיב חק ואצל יעקב כתיב משפט גם להבין המאמר באין מליץ יושר מול מגיד פשע תגיד ליעקב דבר חק ומשפט וצדקינו במשפט:

ונראה דהנה בגמ' ר"ה דף ט"ז א"ר יוחנן למה תוקעין בשופר של איל אמר הקב"ה תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם ומעלה אני עליכם כאלו עקדתם עצמיכם ויל"ד למה האריך בסיום הדבר ומעלה אני עליכם וכו' הלא זה הוא העיקר בשופר כדי להזכיר לנו זכות העקידה וי"ל דהנה בר"ה יכתבון וביו"כ יחתמון מי יחי' וכו' וגם כי זכר כל היצור לפניך בא וא"כ בימים ההם זמן תשובה לכל הוא אבל מחמת יראה ופחד מהדר גאונו מלך יושב על כסא דין וגם מלאכים יחפזון וחיל ורעדה יאחזון והנה העיקר התשובה לא מחמת יראת העונש כי אם מחמת יראת רוממותו ית"ש ובאופן כזה צריך לשוב אל ה' כי ע"י העונות נתרחק מה' והוא הבדל בינו לבין אלקיו ולבו אטום וסתום באין מבין כי זה כל האדם ובמה יתרצה אל אדוניו כי אם יטהר את לבו ומוחו וכל חושי' וכלתה נפשו לה' לא מחמת יראת העונש אך כי זה עצמו הוא לו לזכות ועונג אם יוכל להתאמץ מעתה ועד עולם בתורת ומצות ה' ויפה שעה אחת בעוה"ז מכל חיי עוה"ב, והנה כי לא כל האדם זוכה לזה לבוא למדריגה זו תיכף והיום הזה דא ר"ה קדוש הוא לא' ורק בתשובה אמיתות וטהר גברא לזכות במשפט ביום הכסא:

והנה אזללה"ה ביש"מ פי' הכתוב כי עתה ידעתי כי ירא א' אתה כי יש הפרש בין ירא את א' כי את הא' היינו מפני הבא מא' היינו מעונשו אבל ירא א' היינו מרוממותו והנה באיוב נאמר ירא א' וכן אמר השי"ת לשטן אעפי"כ אמר השטן החנם ירא וגו' נתנסה וכן הי' קטרוג על אברהם ולכן נתנסה ונתגלה שאינו מיראת העונש שאין לך עונש גדול מזה בטבע שישחוט בעצמו את בנו יחידו והיינו עתה ידעתי כי ירא א' דייקא אתה הואיל ולא חשכת עכ"ד ולפ"ז י"ל דבגמ' דקאמר מעלה אני עליכם כאלו עקדתם עצמיכם היינו בזכרון העקידה ביום ההוא יעשה ה' ככה לנו לטובה אות כמו שהי' באברהם שעשה מעשה העקידה לא מפני יראת העונש כי אם מיראת רוממותו כן הכי נמי מעלה הקב"ה עלינו כאלו עקדנו עצמינו לפניו ית"ש מחמת יראת רוממותו וזאת עצה היעוצה לנו להסר מעלינו מסטין ומקטרג כי ביראת העונש עי"ז יש עכ"פ קטרוג כמו שהי' באיוב ובאברהם אבל הקב"ה מעלה עלינו כאלו עקדנו עצמינו מחמת יראת רוממותו ובזה אין שטן ואין פגע רע:

וז"ש באין מליץ יושר מול מגיד פשע היינו אם יש ח"ו מסטין ומגיד פשע תגד ליעקב דבר חק ומשפט היינו ע"י השופר שנאמר בו חק לישראל ומשפט וגו' וע"י השופר הקב"ה מעלה עלינו כאלו עקדנו עצמינו מחמת יראת רוממותו ואז יבטל השטן כאלו אנחנו עושים הכל מחמת יראת רוממותו ושוב אין להסטין כנ"ל ויתבאר ג"כ למה אצל ישראל נאמר חק וביעקב נאמר משפט עפ"מ דאיתא ג"כ ביש"מ פ' מטות לפרש הכתוב כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל דבית יעקב היינו המון עם שאין יודעים מעלת עוה"ב וחלקם שאלו בפיהם לתת שכרם בעוה"ז ולכן נאמר להם כה תאמר לבית יעקב כדי שיהא ע"י שליח ואז אין בעה"ב עובר בבל תלין והי' שכרם שמור לעוה"ב אבל הבני עלי' שהם נקראים בני ישראל תאמר אלה הדברים אשר תדבר אל בנ"י כי הם בלא"ה לא יצפו לשלם להם שכרם בעוה"ז עי"ש באורך ומבואר מזה כי בבחי' יעקב עובדים עמל"פ בעוה"ז ובבחי' ישראל מצפים לישועה לעוה"ב היינו להנות מזיו השכינה שהוא ג"כ מצוה להיות דבוק בה' בלי מסך המבדיל ולפ"ז יתבאר דלבית יעקב צריך הטעם לתק"ש כדי שיהא נחשב כאלו עשו מחמת יראת רוממותו אבל לבני ישראל הם בלא"ה בזה המדריגה לעשות מחמת רוממותו ית"ש וא"כ אין זה הטעם לתק"ש וא"כ לבני ישראל הבני עלי' שבישראל הוא השופר בבחי' חק וזש"ה כי חק לישראל הוא כי הם עובדים בלא"ה מחמת יראת רוממותו אבל לבני יעקב הוא השופר בבחי' משפט כדי שיהא נחשב לפני הקב"ה מה שעושים כאלו הכל מחמת יראת רוממותו כמו שהי' באברהם

כשעקד את יצחק בנו לפני הקב"ה כן יזכור לנו ע"י מה שתוקעין לפני הקב"ה ביום ההוא בשופר:

מא) בחדש השביעי באחד לחדש ר"י ב"נ פתח עלה א' בתרועה ה' בקול שופר בשעה שהקב"ה יושב ועולה בדין הוא עולה וכו' ובשעה שישראל נוטלין שופריהן ותוקעין וכו' עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים וכו' ומרחם עליהן אימתי בחדש השביעי וצ"ב גם לבאר דברי הגמ' ר"ה ט"ז א"ר אבין למה תוקעין בשופר של איל אמר הקב"ה תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם ומעלה אני עליכם כאלו עקדתם עצמיכם לפני ויל"ד מנ"ל כל זה מהכתוב ובעקידה אחר הדברים האלה וגו' ובגמ' הובא ברש"י אחר דבריו של שטן שהי' מקטרג ואומר מכל סעודה שעשה אברהם לא הקריב לפניך פר אחד אמר לו הקב"ה כלום עשה אלא בשביל בנו אלו הייתי אומר לו זבח אותו לפני לא הי' מעכב ויל"ד דעכ"פ עדיין קשה מדוע לא הקריב אאע"ה אפי' פר אחד קודם שנצטווה לשחוט את יצחק, ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה ופירש"י שיאמרו לדורות בהר זה יראה הקב"ה ויש להבין מהו ע"י הנסיון זה לדורות עולם:

ונראה עפ"ד אא"ז זללה"ה ביש"מ פ' וירא אהא דכתיב א' יראה לו השה לעולם בני דהוא שני הפכים דאם השה לאו בנו ואם בנו לאו השה וע"ק דיראה משמע לשון עתיד דהול"ל א' ראה השה לעולה בני ופי' ע"פ התנחומא פ' צו זאת תורת העולה מה עולה שהוא עולה לפני הקב"ה ומכפרת עונותיהם של ישראל כי בעת שעשה אברהם עולת האיל שנא' וירא והנה איל אחר ומהו אחר אחר שראה הקב"ה כי בכל לבבו ובכל נפשו בא להעלות את יצחק בנו לעולה וכו' הבטיחו הקב"ה שבעת שיעלו בניו עולות שיקבלם מיד וביאר הדברים דמאז נצמח דקרבן בהמה מכפרת על אדם דאבות הי' פועל דמיוני כמ"ש הרמב"ן פ' לך ואז הי' ממש יצחק לעולה ובאיל נכנס נשמתו כנודע והיינו מאמר אברהם א' יראה לו השה בעתיד כשיהי' קודם לעולה בני עכ"ד היש"מ זלה"ה והנה אא"ז זלה"ה בייט"פ לר"ה אות ט' הוסיף בזה לפרש הכתיב ה' יראה אשר יאמר היום וגו' עפ"מ דאיתא במדרש תצוה ובגמ' תענית דף כ"ז שאמר אברהם במה אדע כי אירשנה א"ל הקב"ה קחה לי עגלה משולשת א"ל תינח בזמן שביהמ"ק קיים אבל בזמן שאין הביהמ"ק קיים מה תהא עלי' א"ל כבר תקנתי להם סדר קרבנות בזמן שקוראין לפני מעלה אני עליהם כאלו הקריבו לפני ואני מוחל להם עונותיהם והיינו דמקבל ע"ע מסי"נ לה' הו"ל כאלו הקריב עצמו ממש והנה אהא דכתיב ויעלהו לעולה תחת בנו פירש"י שאמר יה"ר כאלו בני שחוט כאלו בני נזרק דמו ומופשט וזש"ה ה' יראה אשר יאמר היום באמירה בעלמא תורת העולה ופרשת הקרבנות בהר ד' היינו בזמן חורבן ביהמ"ק

כדאיתא בספרי דברים סימן שנ"ב ה' יראה כאלו נעשה בפועל ממש כמו שעשה בהאיל תחת בנו עכ"ד הקדושים: ולפ"ז יתבאר היטב מה שפירש"י אשר יאמר שיאמרו לדורות דהא להנ"ל הפירוש אשר יאמר היינו בזמן החורבן שאין לנו קרבנות ובזה שקוראין הסדר קרבנות הקב"ה מעלה עליהם כאלו הקריבו לפניו ית"ש וא"כ כל עיקר הכתוב אשר יאמר הוא רק לדורות עולם בזמן שאין להם הקרבנות בפועל רק באמירה וע"ז התפלל אאע"ה אשר יאמר הקרבנות בפה יראה ה' ויהא חשוב ומקובל לרצון לפני ה' כאלו הקריבו הקרבנות ממש:

והנה אפי' אם מקריבים לפניו הקרבנות עצמן ממה זכו ישראל אשר הקב"ה יקבלם הוא לאחר העקידה וכנ"ל דברי המדרש איל אחר, אחר שראה הקב"ה כי בכל לבבו וכו' הבטיחו הקב"ה וכו' אבל קודם העקידה לא הי' שום ענין להביא קרבן כי לא תחפוץ זבח ואתנה וא"כ ממילא סרה מהר תלונות השטן מעל אברהם למה לא הביא להקריב אפי' פר אחד כיון דקודם העקידה לא הי' לאברהם שום הבטחה אשר יהי' חפץ לה' בעולות אילים רק אחר שהקריב האיל וראה הקב"ה כי בכל לבבו ובכל נפשו רצה להעלות את בנו אח"ז הבטיחו שיקבל השה לעולה אבל קודם לזה לא הי' שום ענין והבטחה אשר ירצה ה' בעולות ולכן לא הביא אברהם עד העקידה מבכורות צאנו מנחה לה' ואין כלל מקום לתלונותיו של שטן:

ויתבאר הגמ' תקעו לפני בשופר של איל וכו' דהנה כבר כתבו המפורסים דענין תק"ש הוא כדי להעלות על זכרונינו המס"נ שהי' לאברהם ויצחק האב עוקד והבן נעקד באהבה ורצון לפני ה' כן אנחנו נקבל עלינו לעבדו במס"נ וזהו כמו הקרבנות אשר הקרבנו לפניו ית"ש ובשעת הקרבה, יחשב כל איש אשר יקריב ממנו עצמו קרבן לה' כי יקבל עליו למסור נפשו לה' וכמו שאמר אאע"ה בעת הקרבת האיל יה"ר כאלו בני שחוט וכאלו בני דמו מיזרק על גבי המזבח ולכן אמרו בגמ' כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם שהתפלל א"א אשר האמירה בסדר הקרבנות יהי' חשוב כאלו הקריבו הקרבן ממש וכאלו הם בעצמם מסרו נפשם וא"כ ה"נ זה הענין שייך ג"כ בתק"ש כיון שמקבלים עליהם למסור נפשם ע"י התק"ש הוא כאלו עקדתם עצמיכם לפניו וזשה"מ בשעה שהוא יושב ועולה בדין הוא עולה היינו כאשר מבואר במדרש דמדה"ד אומר דלא מהני כל עיקר הקרבן אמנם מה דמועיל הקרבן הוא רק מחסדי ית"ש והתורה אמרה יביא קרבן ויתכפר דהוא תורת חסד ועי' בגמ' סוף מס' סוטה לכן אמר המדרש בשעה שישראל נוטלין שופריהן וכו' והקב"ה זוכר לנו עקידת יצחק דהאמירת הקרבנות והקבלת מס"נ הוא במקום הקרבן ומשם נצמח לנו החסד זה שהקב"ה מקבל הקרבנות וגם אשר גם

הקבלה בלב והאמירה יהא חשוב כאלו הקריב הקרבן לכן יושב על כסא רחמים דזהו הוא מרחמנות וחסדו לקבל הקרבנות וממילא גם האמירה בסדר הקרבנות וכן התק"ש ע"י שופר של איל דהוא במקום סדר הקרבנות ומרחם עלינו אימתי בחדש השביעי באחד לחדש:

עצי חיים על מועדים - לשבת תשובה

א) שובה ישראל עד ה"א כי כשלת בעונך וגו' וקשה קושי' הגמ' האי עון מזיד וקרי לי' מכשול [ב] קחו עמכם דברים לשון רבים דבר הול"ל] ג[ובילקוט אמרו אלי' כל תשא עון ועונותינו לא בתמי' ר' נחמי' אומר כל תשא כולהון שבוק ואי לא תסב פלגא ותשבוק פלגא וצ"ב [ד] ובמדרש ולקחתם לכם ביום הראשון וכי ראשון הוא והלא ט"ו הוא אלא ראשון לחשבון עונות גם זה צריך ביאור מדוע ביום הראשון הוא ראש לחשבון עונות [ומה שנאמר בספר קדושת לוי ידוע] גם מה שייכות מימרא זו למאמר חכז"ל ולקחתם לכם משלכם להוציא את הגזול [ה] ברש"י פ' בראשית מה טעם פתח בבראשית משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים שאם יאמרו אוה"ע לישראל ליסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים הם אומרי' להם כל הארץ של הקב"ה וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו וצריך ביאור גם דקדקו המפרשים למה לא קאמר ששבעה אומות כנען בעצמם יאמרו כן כי מה להם לאוה"ע על ריב לא להם:

ונלע"ד לפרש עפימ"ש רז"ל [בתנחומא פ' האזינו] כתיב ישא ה' פניו אליך וכתיב אשר לא ישא פנים לא עשה תשובה אשר לא ישא פנים עשה תשובה ישא ה' פניו יכול לכל ת"ל אליך ולא לאוה"ע עכ"ל הרי שהתשובה אינה מועלת רק לישראל ולא לאוה"ע והנה בטעם הדבר שהתשובה אינה מועלת בעכו"ם רק בישראל כתב הרב בעל לימודי ד' כי לפי הדין ומשפטי התורה אין התשובה מועלת דקי"ל מלך שמחל ע"כ אין כבודו מחול אבל להיות דתנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית אם לא יקבלו ישראל את התורה יחזור העולם לתוהו ובוהו, והנה קבלו ישראל את התורה וקיימו את העולם וא"כ הרי הם כשותפין במלכותו וא"כ לא שייך בישראל אותו הדין מלך שמחל על כבודו וכו' משא"כ אוה"ע שייך גביהו דין מלך שמחל ע"כ אין כבודו מחול ולא מהני להו תשובה עכ"ד [הובא בבני יששכר מאמר חדש סיון מאמר ב'] ובספר עשרה מאמרות [מאמר חקור דין חלק ב' פ' י"א] הקשה מהא דאהני תשובה לאנשי נינוה ומזה דמהני תשובה אף לאוה"ע ותי' שם משום שהעמידו דבריהם על דין תורה שאם גזל מריש ובנאו בבירה קעקעו כל הבירה והחזירו לבעלים עכ"ד עיי"ש ובזה יתבאר דברי רש"י ז"ל הנ"ל דהנה אחכז"ל

בראשית ברא א' וגו' בשביל תורה שנקרא ראשית ובשביל ישראל שנקרא ראשית ר"ל דהעולם לא נברא רק בשביל התורה ובשביל ישראל שקיימו וקבלו עליהם לעשות ככל התורה הזאת והנה יש לחשוב איך אפשר לקבל התורה ומצותי' הרחבים מני ים ואי אפשר ליצור חומר לעמוד בה ובאים לידי חטאים ומצד הדין לא מהני תשובה כי מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול וע"כ יאמרו אוה"ע על ישראל שקבלו את התורה כלום משא פנים יש בדבר האיך מהני התשובה לישראל כי מבלעדי התשובה אי אפשר לקיים ולקבל את התורה אשר בעבורה נברא העולם וזה שיאמרו לסטים אתם שכבשתם ארץ ז' עמים ור"ל דבשלמא באנשי נינוה אהני להם תשובה כיון שהחזרו הגזילה לבעליהם כנ"ל אבל בישראל שגזלו ארץ שבעה עמים איך מהני להם תשובה ושאלתם הוא כלום משא פנים יש בדבר, ואיש לפי"ז מה שהבאתי מדקדקים דקים מה לאוה"ע להקשות בשביל ז' עממים, ולהנ"ל ניחא דשאלתם היא איך מהני תשובה לישראל דוקא ולא לאוה"ע וע"כ הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה ור"ל דבאוה"ע באמת לא מהני תשובה כיון שכל הארץ של הקב"ה הוא והוי עליהם כדין מלך ואין כבודו מחול אבל בישראל אדרבה משום זה שקבלו עליהם התורה והם כשותפים במלכותו ית"ש ולא שייך גביהו דין מלך כיון שהם ממקיימו העולם וע"כ מהני לדידהו תשובה וע"כ פתח התורה בבראשית בשביל התורה שנקרא ראשית ר"ל דכל עיקר מה שיוכלון ישראל לקיים התורה ומהני להו תשובה הוא משום דעיקר בריאת העולם הי' רק אם ישראל יקיימו התורה והוי כשותפים במלכותו ואין להם דין מלך ומהני להם תשובה, וע"כ תשובתם לאוה"ע בתרתי האחד לישראל מהני תשובה אף בלא זה מה שהחזירו הגזילה כיון דישראל מקבלי התורה הוי כשותפים במלכותו ית"ש ואין עליהם דין מלך ועוד דמשום זה הטעם לא הוי נמי כלסטים כיון שהם שותפים במעשה בראשית ונטלו את שלהם את חלקם מה שמגיע להם בדין כיון שבשבילם כל עיקר קיום העולם:

והנה נ"ל לפרש דברי העש"מ מה שאמר כיון שהחזירו אנשי ננוה את הגזילה ע"כ מהני להם התשובה כמו בישראל ולכאורה חין לדבר שום פירוש הכי בשביל זה ישתנה דינם לקבלם בתשובה יותר משאר אוה"ע מה נשתנה גזל יותר משאר עבירות, ונלענ"ד עפי"מ שראיתי בספר סמא דחיי דרוש ה' לפרש הכתיב נפש כי תחטא ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל וגו' דהנה ארז"ל (שבת ק"ה) דרכו של יצה"ר היום אומר עשה כן ומחר אומר עשה כך וכו' והוא מפתה את האדם מעט מעט עד כי נשרש בחטא וכבר ארז"ל עבירה גוררת עבירה ור"ל דעבירה קטנה גוררת עבירה גדולה והנה ר"י בן זכאי אמר לתלמודיו ברכות כ"ח ע"ב הלואי שתהי' מורא שמים

עליכם כמורא בשו"ד וכו' ראו אדם עובר עבירה אומר שלא יראני אדם וכו' נלמד מזה כי נוח לאדם להיות רע לשמים מלהיות רע לבריות וא"כ מסתברא מי שהיצה"ר מתחיל לפתותו מפתיהו תחלה במה שבין אדם למקום ואח"כ בין אדם לחבירו, ובזה יובן דברי הכתוב נפש כי תחטא ר"ל כשמתחיל לחטוא אז ראשיתו למעול מעל בה' דהיינו בינו לבין המקום ועדיין לא חציף לעשות מהעבירה שבינו לחבירו אך עבירה גוררת עבירה וגורמת להיות מכחש בעמיתו בפקדון וגו' דהוא עבירה שבין אדם לחבירו, וז"ש להלן על אחת מכל אשר יעשה האדם ר"ל דאם בהתחלה עשה עבירה אחת היא הגורם לחטוא בהנה כי עבירה גוררת עבירה עכ"ד בקיצור והנה בישׁ"מ פ' תשא פי' דברי הגמ' (בר"ה י"ז) ה' ה' אני הוא קודם שיחטא ואני הוא לאחר שיחטא וכבר תמהו המפרשים דמה צריך אדם לרחמים קודם שיחטא ועוד יל"ד קודם שחטא הו"ל דיחטא לשון עתיד ופי' שם עפ"י שאחז"ל (יומא פ"ו) עבר ושנה נעשה לו כהיתר א"כ מי שלא שינה באולתו עדיין אינו בחזקה שיחטא ומקרה הוא שקרה לו והיינו קודם שיחטא ובאמת כבר חטא ומי שעבר ושנה הוא אחר שיחטא דלא מיבעי' שכבר חטא דמה שעבר אין אלא גם על לעתיד הוא בחזקת שיחטא מ"מ אני ה' לרחם עליו והבן כי נכון הוא בס"ד עכ"ד זצ"ל, ועפ"י הנ"ל יבואר דברי העש"מ דלכך מהני תשובה לאנשי ננוה כיון ששבו מן החמס שבכפיהם ור"ל כיון דמי שלא שינה באולתו אמרינן דאינו נחשב לעון רק מקרה לא:

טהור קרה לו ואין נחשב לו לחטא, והנה מי שגזל את עמיתו דהוא עבירה שבין אדם לחבירו בודאי הוא כבר שנה באולתו דבפעם הראשון לא יתכן לעבור עבירה שבין אדם לחבירה כנ"ל, וז"ש לשון מושאל שהחזירו הגזילה לבעליהן ר"ל ששבו על עבירה שבין אדם לחבירו ונשאר בידם רק מה שעברו בפעם הראשון בין אדם למקום ובזה מהני להם התשובה אף דהם כגוים גמורים דלא מהני התשובה עכ"ז הא על עבירה הראשונה לא נחשב לעון ואמרי' רק מקרה הוא שקרה להם:

ויתבאר בזה דברי המדרש ולקחתם לכם משלכם להוציא את הגזול להורות נתן בזה כי בימי התשובה האלה זה דרכם למו להסיר מהם כל מכשול ולא יחשב להם כל עון והוא בזה שיוציאו מידם דבר הגזול דהיינו עבירה שבין אדם לחבירו ואת הגזילה הוא לשון מושאל כלומר שלא ישאר רק עבירה ראשונה שהיא בין אדם לקונו ועל העבירה אחת לא אתחזיק לחטא דאמרינן אולי מקרה היא וע"כ אמר המדרש ראשון לחשבון עונות לאחר שהשיב הגזילה ע"כ לא יחשב לחטא כנ"ל:

וזש"ה שובה ישראל עד ה"א כי כשלת בעוניך ר"ל ע"י עון הראשון דהיא רק כמכשול שוגג וכמקרה הוא שקרה ורק עי"ז עבירה גוררת עבירה ואח"כ נחשבו שניהם לחטא

כיון שהוא בחזקה שיחטא כיון שכבר עבר ושנה ונעשה לו כהיתר וע"כ אמר קחו עמכם דברים ושובו אל ה' לשון רבים כיון שכבר שנה באולתו על דבר שניהם ירשיעון אותו ואמר אמרו אליו כל תשא ואר"י לכל תשא עון ועונותינו לא תשא ר"ל שבגוים מהני להם תשובה בזה שהחזירו הגזילה לבעלים ולא נשאר רק חטא הראשון ואינו נחשב לעון מכש"כ בישראל ישא ה' ג"כ עונותיהם ע"י שיקחו רק טוב להם והחזירו ממה שבאיסור בא לידם והם הגזילות שבין אדם לחבירו ור' נחמי' ג"כ אמר הכי בלשון אחר וכוונתו להא מלתא דאר"י, וז"ש כל תשא עון כלהון שביק ואי לא תסב פלגא ור"ל פלגא היינו חטא הראשון וע"כ גם על השאר הנשאר ממילא לא יחשב לעון ורק כמקרה הוא כנ"ל והבן:

ב) שובה ישראל וגו' כי כשלת בעוניך הא עון מזיד הוא וקרי לי' מכשול ואמרו בגמ' יומא פ"ו מכאן דגדולה תשובה שזדונות נעשות לו כשגגות ומקשי' והא אר"ל גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כזכיות ומשני ל"ק כאן מאהבה וכאן מיראה עיי"ש ולעיל מזה אמר שם גדולה תשובה שמקרבת את הגאולה שנאמר ובא לציון גואל ולשבי פשע מ"ט ובא לציון גואל משום ולשבי פשע עיי"ש ויש להבין מ"ט בזכות התשובה דייקא מקרבת הגאולה] בן[בר"ה דף ט"ז אמר ר' יצחק למה תוקעין בר"ה ומקשי' למה תוקעין רחמנא אמר תקעו אלא למה מריעון רחמנא אמר זכרון תרועה אלא למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעון כשהן עומדין כדי לערבב השטן ופי' התוס' דאיתא בירושלמי כד שמע קול שופר זימנא חדא בהול ולא בהול וכד שמע תניין אמר ודאי זהו שופרא דיתקע בשופר גדול ומטא זימני' למתבלע ומתערבב ולית לי' פנאי למעביד קטגורי' עכ"ד עיי"ש והקשו המפורשים איככה יאומן שהשטן יהי' נבער מדעת כל כך שיחשוב ששופר זה הוא שופר של משיח וכי לא ידע שיום זה הוא יום תרועה לישראל ועוד איך יסכל דעתו שלא ירגיש בתחבולה זז כמה שנים [ג] במדרש דרש ר' לוי מאי דכתיב מי זה בא מאדום חמוץ בגדים וגו' אני מדבר בצדקה רב להושיע לעתיד לבוא כשיבא הקב"ה כלום יש לפניך משא פנים מה נשתנו אלו מאלו וכו' אמר הקב"ה אני מדבר בצדקה באיזה זכות אני גואלם בשביל הצדקה עיין מ"י ישעי' ס"ג וצ"ב מדוע בשביל הצדקה יגאלנו ה' ולא בזכות עוד מצות אשר זיכנו ה' לעשות אותם ועי' בפר"ד דרוש י"ח:

והנראה בכל זה עפימ"ש בדניאל ד' וחטאיך בצדקה פרוק ועויתך במחן עניין ויש להבין האיך יתוקן החטאים ע"י הצדקה ויש לומר עפי"מ דאמרינן במדרש בוא וראה כמה גדול כחה של צדקה שמהפכת מדת הדין לרחמים שהרי כל השקפה הוא לרעה והשקפה דגבי צדקה הוא לטובה שנאמר השקיפה ממעון קדשך ללמדך שגדול כח מתנת עניים

שמהפכת מדה"ד לרחמים עכ"ד והנה כבר הבאתי מאי דאמרי' בגמ' דתשובה מיראה זדונות נעשות לו כשגגות ועל כן אמר דחטאך היינו השוגג בצדקה פרוק שמהפכת הדין לרחמים וע"כ אחר הצדקה אף בתשובה מיראה שזדונות נעשות כשגגות עכ"ז אם יעשה צדקה זדונות נעשות לו כזכיות כיון שמהפכת מדה"ד היינו השגגות לרחמים שיעשו ויתהפכו כולם לזכיות ורחמים עליו והנה בס' בני יששכר מאמרי חודש ניסן מ"ד כתב דהנה אין שום דבר נעשה רק מסגולת התורה כי פעולת המצוה מעורר כל הטובות והחיים והשלום וסגולת העבירה לעורר רע ח"ו והנה אם יצטרך האדם לעורר רע לפעול נקמות במורדי אור וברשעים מה יעשה אם יעשה מצוה הנה סגולת המצוה לעורר רק טוב ואם יעשה עבירה הר' ארי' הוא דרביע עלי' וכתב הוא ז"ל שקיבל מרבותיו שהפעולה הזאת נעשית ע"י עבירה לשמה דהוא בעצם עבירה וסגולתה לעורר הרע ויחול על הצוררים ומעוקים לישראל ויעורר הטוב לישראל כיון דהוא בעצם מצוה אם נעשית לשמה וזש"ה ראה אנכי נותן לפניכם ר"ל אנכי נותן בידכם לפעול את הברכה לישראל ואת הקללה לשונאיהם וע"ז מפרש את הברכה אשר תשמעון עי"ז יבואו רק ברכות והקללה תפעלו לשונאיהם של ישראל אם לא תשמעו אל מצות ה' באופן אשר אנכי מצוה אתכם דהיינו שתהא עבירה לשמה שהוא ג"כ צווי הקב"ה אז תפעלו הקללה לשונאיהם של ישראל עכ"ד עיי"ש ועי' בקדושת יו"ט פ' בשלח ולפי"ז י"ל דגם בתשו' מאהבה שזדונות נעשות לו כזכיות אז ע"י אלו המצות הנעשים מעבירות בזה יתעורר לנקום נקם ברשעים הצוררים את ישראל כיון שגם זה בעצם היא עבירה ורק נתהפך ע"י התשובה לטוב וע"כ יש באיכותה כח הנעשה מעבירה שהוא בעצמותה וסגולתה לעורר מדה"ד על שונאיהן של ישראל ויעורר ג"כ הטוב לישראל כיון שעתה הוא מצוה ונחשב לזכיות והשתא יתבאר שפיר דברי המדרש לעתיד לבוא כשיבוא הקב"ה לכלות אוה"ע תמיהין ושואלין השרים של מעלה מה נשתנו אלו מאלו וקושי' ממ"נ דהא מהמצות שעושין ישראל אינו מתעורר רק טוב ואלו מהעבירות הללו והללו וכו' ומהיכן יוצמח מזה רק רע לאוה"ע וטוב לישראל דהוא שתי הפכים בנושא אחד ועל כן השיב להם הקב"ה אני מדבר בצדקה דגדול כח הצדקה שמהפכת מדה"ד לרחמים והיינו כנ"ל דע"י הצדקה גם בתשובה מיראה זדונות נחשבות לזכיות וא"כ במצות האלו שבעצם הם עבירה רק שנתהפכו אח"כ לזכיית ולמצות בזה הם פועלם לעורר מדנים ושנאה לאוה"ע המעיקום וצוררים לישראל וגם ימשכו טובות וישועת לישראל ובזה יגאלנו ה' ויושענו מכל צרה לטוב לנו בני ישראל וגם ינקום נקם בעוה"ז לעתיד לבוא במהרה ע"י הצדקה וציון במשפט תפדה ושבי' בצדקה דייקא כנ"ל:

ובכן אבוא ליישב דברי הגמ' ר"ה הנ"ל דהנה בתוס' שם הקשה במה דאמרי' דתוקעין ומריעון כשהן יושבין וחוזרין ותוקעין כשהן עומדין והא קא עבר משום בל תוסיף עיי"ש מה שתירצו ובחידושי הרשב"א שם תי' דלא אמרי דאיכא משום בל תוסיף אלא במה שהוא מוסיף מדעת עצמו כגון שהוסיף ברכה משלו וא"נ ישן בשמיני בסוכה אבל במה שאמרו חכמים ותקנו לצורך אין כאן ב"ת דכבר נאמר על פי התורה אשר יורך ומצוה לשמוע דברי חכמים מלא תסור עכ"ד עיי"ש ודבר זה צריך הבנה דאכתי למה תקנו לתקוע שני פעמים היכא דאיכא דררא דאיסורא דבל תוסיף וגם מה צורך הוא ואם כדי לערבב השטן זה גופא צריך ביאור במה מערבב ובמה שכתבתי דע"י מה שעושין מצוה ובעצם הוא עבירה עי"ז נפעל לטובת ישראל ולנקום בהצוררים ומעיקים לישראל וגם עי"ז נתעורר הגאולה לגאלנו במהרה יתבאר היטב דברי הגמ' הנ"ל דהנה יש לומר דלהכי תוקעין בשופר שני פעמים משום דבפעם שני עבר על בל תוסיף ורק היכא דהוא מתקנת חכמים ליכא ב"ת וא"כ הוא בעצם עבירה ועשו מזה מצוה דלא תסיר ואהני בזה לטובת ישראל ויתעורר שנאה לאוה"ע כנ"ל וזהו דברי הירושלמי כד שמע קול שופר זימנא חדא בהול ולא בהול פירוש דהשטן אינו מפחד דהשופר יתעורר הגאולה כיון דממצוה יתעורר רק טיב לכל וא"כ כיון דבעת הגאולה יאבדו כל אובי ה' וא"כ לא יעשה כך ע"י מצות תק"ש לעורר שני הפכים טוב לישראל ורע לאוה"ע וע"כ בהיל במה שיתעורר טוב לישראל ולא בהיל דהא לא יתכן שיתעורר מזה רע לאוה"ע וכד שמע קל שופר תניין אמר ודאי זה שופר דיתקע בשופר גדול דהא ע"י שתוקעין שני פעמים עוברין על בל תוסיף ורק משום שהוא מתקנת חכמים מצוה הוא לשמוע דברי חכמים והוי כמו עבירה לשמה וא"כ יתעורר הגאולה ע"י שיפר זה דיתקע בשופר גדול ואינו סובר השטן דשופר הזה הוא בעצם שופר הגדול דלעתיד רק שמפחד דע"י השופר תניין דהוא בעצם עבירה ונעשה מצוה כאמור יתעורר הגאולה ואז יתקע בשופר גדול וזה שאמרו בגמ' למה תוקעין כשהן יושבין ותוקעין כשהן עומדין והוא בעצמה קושי' התוס' הא כשתוקעין שני פעמים עובר על בל תוסיף ולמה תקנו חכמים דבר שהוא דררא דאיסורא כנ"ל וע"ז משני בגמ' כדי לערבב השטן דבזה שהוא בעצם עבירה ודררא דאיסורא בזה יתערבב השטן דיאמר זהו ודאי יעורר קול השופר גדול וייתי משיחא כנ"ל וזהו שאמרו בגמ' ג"כ גדולה תשובה שמקרבת את הגאולה והיינו כנ"ל דתשובה מאהבה דנעשה מהעבירות זכיות וע"כ מקרבת את הגאולה שיהי' טוב לישראל ושנאה לאוה"ע ואמר בגמ' שנאמר ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב נאם ה' ר"ל דהפשע יתהפך למצות ויעשו העבירות נאם ה' היינו העבירות יהי' כמצות שהם נאם ה' ובזה אשר העבירות יהי' כנאם ה' ר"ל

כמצות בזה יבא לציין גואל והדין גרמא שיתעורר קץ הגאולה שהוא טוב לישראל ורע לאוה"ע ע"י תשובה מאהבה דזדונות נעשות כזכיות ושובה ונחת תושען ע"י התשובה מאהבה וכנ"ל: ג) שובה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת בעוניך אמרו אליו כל תשא עון וגו' ונשלמה פרים שפתינו ארפא משובתם אהבם נדבה וגו' והקשו בגמ' יומא דף פ"ו כי כשלת בעוניך קרי לי' מכשול דמשמע שוגג וקרי לי' עון דמשמע מזיד גם השייכות לאלה הדברים ענין הקרבנות דכתי' ונשלמה פרים שפתינו גם הא דקאמר אהבם נדבה צ"ב:

ונראה עפ"י שפי' הגאון מוהר"א מווילנא דע לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון כי נתינת דין היא על מה שחטא ונתינת חשבון היא מפני שאין אדם חפשי מבלי לקיים המצית בכל שעה ורגע א"כ באותו רגע שעבר עבירה מלבד העבירה שעשה הרי באותו שעה לא עשה מצוה וזה החשבון שלא קיים מצוה בעת עשיית העבירה עכ"ד ובזה פי' אא"ז ז"ל בייטב לב פ' בראשית הא דאמרי' ביומא תשובה מיראה זדונית נעשה לו כשגגות ותשובה מאהבה זדונות נעשית לו כזכיות דבתשובה מיראה מכח עונש וכדומה אינו מתחרט רק על העבירה ולא על מה שלא עשה המצוה אבל בתשובה שמכח האהבה שרוצה למלאות רצונו יתב' ולקיים מצותיו ולכן מתחרט גם על מה שעבר שלא קיים איזה מצוה באותו שעה שעבר העבירה לכך מחשבתו הטובה הקב"ה מצרפו למעשה כאלו עשה אז מצותיו ממש וע"כ בתשובה מאהבה זדונית נעשה לו כזכיות עכ"ד עיי"ש:

ובזה אמרתי הטעם מה שאמרה תורה להביא קרבן לה' מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן פי' מדבר שיש בו רוח חיים דוקא ולהנ"ל י"ל כיון שבחטא האדם אשר יחטא צריך לכפרה בשתים רעות אשר עשה ה"א עצם העבירה והשני על קיום המצוה שהי' צריך לעשות בשעת עשיית עבירה וע"כ צריך להביא מדבר שיש בו רוח חיים דהחיות מרמז על המצות עשה וכמו שכ' במהרש"א בעירובין דף י"ד נמנו וגמרו טוב שלא נברא משנברא דנמנו הלא תעשה והם רבו על מצות עשה וקרוב להפסד ורחוק משכר ע"כ טוב שלא נברא דעיקר בריאת וחיות האדם בעוה"ז היא כדי לקיים מצותיו י"ש עכ"ד עיי"ש וא"כ הרי דחיות האדם העיקר בקיום מצותיו ית' שמו וע"ז מרומז במה שצותה התורה להביא מבכורות צאנו קרבן לה' אשר כיצד יטהר גברא מחטאיו אשר חטא וגם על שלא עשה מצוה בשעת עשיית העבירה וצותה התורה עליו להביא לכפרת נפשו מן הבהמה שיש בו רוח חיים כדי לכפר על שתיהם בגוף הבהמה בעלים מתכפרים על עצם העבירה ובחיות הבהמה מתכפר על מה שלא קיים המצוה וז"ש הכ' שובה ישראל וגו' כי כשלת בעוניך ר"ל כשלת בשוגג ע"י העון המזיד פי' כנ"ל דמה שחטא האדם שלא קיים המצוה בעת עשיית העבירה הוא כשוגג כיון שלא כוון בזה לעבור

על רצונו ח"ו רק ממילא בא לידו מכיון שעשה עבירה ע"כ לא קיים באותו שעה מצוה וע"כ היא רק כמכשול שוגג בעת שעשה העון מזיד, והנה בתשובה מיראת העונש עוד ישאר בידו שוגג כיון שאינו מתחרט רק על העבירה ולא על העדר קיום המצוה כנ"ל ואמר הכ' אמרו אליו כל תשא עון שהקב"ה ימחול על כל העון ולא ישאר אף שוגג והיא ע"ד הקרבנות שמצוה להביא מדבר שיש בו רוח חיים לכפר גם על שלא קיים מצוה בשעת עבירה וע"כ הזכיר הכ' ונשלמה פרים שפתינו, דהתשובה יהי' כענין הקרבנות הבא מן הפרים שיש בהם רוח חיים לכפר על העבירה בעצם וגם על מה שלא קיים המצוה ואמר ארפא משובתם ברפואה שלימה שלא ישאר שום רושם מן החטא והיא רק ע"ד אהבה נדבה אם ישוב מדרכו מאהבה ובתשובה מאהבה הרי דמתחרט גם במה שלא מילא אחר רצונו ית' שמו בקיום מצותיו ואז כל תשא עון כלה משמע שלא ישאיר לנו שום חטא והבן: ד) שובה ישראל עד ה"א כי כשלת בעונך וגו' כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו ובגמ' יומא אמר ר"ל גדולה תשובה שזדונות נעשית לו כשגגות כי כשלת בעונך הא עון מזיד הוא וקרי לי' מכשול ופריך והא אמר ר"ל גדולה תשובה שזדונות נעשית לו כזכיות שנאמר ובשוב רשע מרשעתו וגו' עליהם הוא יחי' לא קשיא כאן מאהבה כאן מיראה וי"ל בלשון הקרא מה הוא עד ה"א ולעיל בגמ' אמר מכאן דגדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד וגם זה צ"ב גם למה בתשובה מאהבה נעשית כזכיות הא עכ"פ לא עשה שום מצוה האין די במה שסר עונו וחטאתו תכופר ועוד א"כ מצינו חוטא נשכר גם האיך משמע לחלק בין מאהבה ובין מיראה:

ונראה עפימ"ש הרא"ש בפ' לולב הגזול גבי אתרוג במתנה ע"מ להחזיר וצריך שיתנהו לו במתנה גמורה ע"מ שיחזיר ואחר שיצא בו מחיוב הנותן ליתן לו מתנה בשעת חזרה אבל אם אמר יהא במתנה עד שתצא בו ואח"כ יהא שלי כבתחלה לא יצא בו דהוי כשאול משום דקנין הגוף שהוא רק לשעה לא הוי כקנין הגוף ובקצה"ח סי' רמ"א סק"ד הביא דברי הרב ר' אביגדור כהן צדק שהוא בתשו' הרא"ש סי' ל"ה שחולק ע"ז דקנין הגוף לשעה ג"כ מיקרי קנין הגוף עיי"ש ובנתה"מ האריך בדברי הרא"ש ומסיק כדבריו להלכה ונלע"ד להביא ראי' לדברי הראש ע"ד אגדה מהא דאמרי' בנדרים דף ל"ח א"ר יוחנן בתחלה הי' משה למד תורה ומשכחה עד שניתנה לו במתנה שנאמר ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו וגו' ופי' במהרש"א שם ע"פ מ"ש במדרש ככלתו חסר שנתן לו הקב"ה התורה כחתן הנותן לכלה שנותן בעין יפה ומתנה שלא להחזיר עכ"ד עי"ש ומשמע דכל זמן שהי' לומד ומשכחה ולא הי' לו התורה קנין עצמיית שאינה חוזרות מאיליו לא הי' התורה לו כמתנה אך אח"כ כשנתנה לו הקב"ה במתנה לא הי' משכחה

דזהו מיקרי מתנה אם הוא חלוטה ביד המקבל לעולם והוא ראוי לדברי הרא"ש הנ"ל דקנין הגוף לשעה לא מיקרי מתנה ויש לפרש בזה דברי הכתיב כי לקח טוב נתתי לכם היינו כיון שהקב"ה נתן לנו את התורה במתנה גמורה ולכן תורתי אל תעזובו כמו מתנה שהוא חלוטה קנין עולמית ועד"ז נתן לנו את התורה כן לא ימוש התורה הזאת מפינו תמיד ולעולם:

והנה נ"ל הטעם דתשובה מאהבה זדונות נעשות כזכיות עפימ"ש אא"ז ז"ל בייט"ל פ' ראה דהמובחן להכיר ערכו וכוונתו אם הוא זכה וצלולה בלתי לה' לבדו או כוונתו לעצמו בשביל יראת העונש או אהבת השכר כי בהיות כוונתו זכה בעבודתו ית"ש אזי יקום על מעמדו וצא יפול ממנו משא"כ אם כוונתו לעצמו אז אינו במעמד אחד כי בפעם יפול הנופל ממנו וז"ש שפת אמת תכון לעד ועד ארגיעה לשון שקר עכ"ד עיי"ש ובזה יתבאר דאם עשה תשובה מאהבה והוא עבודה אמיתית א"כ הוא לו לעולם ויקום על מעמדו מסיבת תשובה זו לשמור ולעשות ולעבדו מעתה בלי הפסק ועל כן נעשית לו כזכיות דהא ע"י התשובה זו הוא לו הכנה דרבה לעבודת השי"ת ועל כן הכל נעשית לו כזכיות וכמ"ש המפורשים דהכנה למצוה הוא ג"כ כעושה מצוה אבל בתשובה מיראה היינו יראת העונש או בשביל קבלת שכר א"כ עבודתו איננו נצחי ולפעמים יפול ממנו כנ"ל ועל כן אינו נעשות לו כזכיות רק נשאר רושם קיים ר"ל ותשובה ההוא אינו הכנה לעבודתו ית"ש כיון שיכול לחזור לאולתו ח"ו ובזה יש לפרש דברי המדרש ולקחתם לכם ביום הראשון וגו' הה"ד תודיענו אורח חיים שובע שמחות את פניך נעימות בימינך נצח וצ"ב ויש לומר דהנה ידוע דסכות הוא זמן שמחתינו היינו שבימים האלה אנו עושים תשובה מאהבתו ית"ש ולא מכח יראת העונש כיון שעל רחמיו הרבים אנו בטוחים שבימים אשר עברו עלינו מר"ה עד יוהכ"פ הי' כולם שווין לטוב לנו וכולנו לחיים טובים בספר נכתבו ונחתמו והנה עבודה שהוא מאהבה הוא נצחית ולא יפול ממנו וכבר הבאתי דעבודת שהוא לו לאדם נצחית ולא יבוטל ממנו הוא לו לקנין הגוף משא"כ מה שהוא אינו לעולם אך לשעה לא הוי קנין הגוף ולא מיקרי לכם וז"ש ולקחתם לכם משלכם ביום הראשון היינו ביום הראשון דאז התשובה הוא מאהבה והוא נצחיית וע"כ זהו דייקא לכם שלכם כיון שבעבודה כזו לא יזוז ממנו וקנין הגוף הוא לו לעולם ומיקרי לכם וז"ש המדרש תודיענו אורח חיים בעבודת השי"ת שהוא החיות האדם שובע שמחות בזמן שמחתינו את פניך בימינך נצח עבודה נצחיית כיון שהוא מרוב שמחה ומאהבה ע"כ הוא לנצח בל יפול ממנו: וזש"ה שובה ישראל עד היא היינו רק למען ה"א בשביל אהבתו ית"ש ולא בשביל יראת העונש או לצורך הנאתו ולעצמו רק עד

ה"א לבדו כי כשלת בעוניך ר"ל אם עושה תשובה מיראה גם אחר התשובה נכשלת ע"י העון מה שנשאר ח"ו רושם חקוק מחטא וח"ו יוכל ליפול ממעמדו ויחזור למעשיו הראשונים משא"כ בתשובה מאהבה אדרבה זה נעשה כהכנה לעבודתו ית"ש ומוכח לה מהכתוב ובשוב רשע מרשעתו עליהם היא יחי' היינו דע"י התשובה מאהבה יחי' גם מעתה בחיים הנצחיי ולא ימוש ממנו כדת לעשות גם להלאה וע"כ בעושה תשובה מאהבה יחי' עליהם לעולם ונעשית לו כזכיות כיון דהתשובה כזה הוא הכנה לעבודת השי"ת והוא ראוי שיהא נעשית לו הכל כזכיות ואמר הכתוב אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב היינו שתשובו מאהבה והקב"ה יסלח לנו הכל שלא ישאר אפי' חטא שוגג וקח טוב אותן עבירת עצמן יהי' מצות ומעשים טובים כיון שהם הכנה לעבודתו ית"ש ונשלמה פרים שפתינו ר"ל כמו המקריב את קרבנו הי' צריך להביא משלו ולא משל אחרים וכדכתיב איש כי יקדיש את ביתו קודש ואמרו חז"ל במס' ב"ק דף ס"ח מה ביתו ברשותו וכו' ולא מה שאינו ברשותו וכן נמי דרשו חז"ל ב"ק דף ס"ו מכס ולא גזול רמו כן נמי התשובה צריך להיות משלו ולא שאול והיינו דוקא אם עושה תשובה מאהבה הוא שלו כיון שגם אח"כ יאחז דרכו ולא ירף ממנו ולכן הוא לו קנין לעולם ומיקרי קנין הגוף:

ה) שובה ישראל עד ה"א כי כשלת בעונך ובמדרש ילקוט עד בציירי וצ"ב אמרו אליו כל תשא עון וגו' תיבת כל ל"ל וברמב"ם פ"ב מה' תשובה וז"ל ומה הוא התשובה שיעזוב את החטא שנאמר יעזוב רשע דרכו ויתנחם על העבר שנאמר אחרי שובי נחמתי ויעיד עליו יודע העלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם שנא' ולא נאמר עוד א' למעשה ידינו ובלחם משנה שם הקשה איך הקב"ה יעיד עליו כך וכי לא נשארה הבחירה בידו והרי אמרו הן בקדושיו לא יאמין עיי"ש ונלע"ד ליישב עפמ"ש אא"ז זללה"ה בייט"פ לר"ה אות ל"ה לפרש הכתוב כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו' ופי' התרגום ארי גלי קדמי וברש"י דאין למען נופל על הלשון וצריך ליישב לפי פי' התרגום גם להבין אומרו כי ידעתיו הלא הידועה אינו מזדקק לבחירה אבל הענין ע"פ אמרם ז"ל אבות פ"ה המזכה את הרבים אין חטא בא לידו ובזה פי' בקדושת לוי אל תפרוש מן הצבור להתבודד ולהפרש מהם כ"א תראה לרדוף לזכותן ולהשיבן בתשובה שלימה כי ואל תאמין בעצמך שהרי יוחנן כה"ג שמש וכו' ולבסוף פירש אבל אם תזכה רבים תהי' מובטח שלא תחטא עכ"ד וז"ש כי ידעתיו שאינו מעותד לחטא למען אשר יצוה וגו' ומזכה רבים ולא מכח ידועת העתיד שאינו מזדקק רק מכח מה שמזכה רבים שמזה גם בני אדם יודעים שאין חטא בא ע"י עכ"ד והנה ביומא דף פ"ו תניא הי' ר"מ אומר גדולה תשובה שבשביל יחיד שעשה תשובה מוחלין לו ולכל העולם שנאמר ארפא משובתם אוהבם נדבה כי שד אפו ממנו

מהם לא נאמר אלא ממנו עיי"ש ומוכח מדברי הגמ' שיחיד לעצמו שעשה תשובה מזכה את הרבים ומוחלין לכל העולם ונרצה להם לכפר עליהם ובזה י"ל דהעושה תשובה אינו מעותד לחטוא מעתה כיון דע"י תשובתו זיכה את הרבים וכל המזכה את הרבים אין חטא בא לידו וא"ש דברי הרמב"ם שכתב עד שיעיד עליו יודע תעלומות ולא קשה קושי' הלח"מ הלא הבחירה חפשית ביד האדם ואינו מזדקק להידועה ולפי הנ"ל יתבאר דעדותו כביכול ית"ש הוא לאו מכח ידועת העתיד כי אם מצד על ידי שזיכה את הרבים שנמחל להם עונם ולכן אין חטא בא לידו:

וז"ש שובה ישראל עד ה"א וכדברי המדרש עד ר"ל הקב"ה כביכול הוא עד שלא ישוב לזה החטא ואם תאמר האיך יעיד הלא הידיעה אינו מזדקק לבחירה ע"ז אמר הכתיב אמרו אליו כל תשא עון ר"ל לכל תשא עון היינו לכל עולם כי יחיד ששב מוחלין לכל העולם ומזכה את הרבים אין חטא בא לידו ועל כן יכול להעיד ולא מכח ידועת העתיד שאינו מזדקק לבחירה:

ויבואר ג"כ דברי הגמ' ב"ב דף ע"ח אהא דכתיב ע"כ יאמרו המושלים אלו המושלים ביצרם בואו חשבון בואו ונחשוב חשבונו של עולם ואם אתה עושה כן תבנה בעוה"ז ותכונן לעוה"ב ויל"ד הלשון מהו חשבונו של עולם גם יש להבין איך המושלים ביצרם יאמרו כן והרי אמרו אל תהי' כעבדים המשמשים את הרב עמלק"פ ולהנ"ל יתבאר דהמושלים ביצרם היינו שהי' להם יצה"ר וכגבור אזרו חלציהם לכבשו וכבר אמרו חז"ל בפ' אין עומדין דף ל"ד במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד שם ובמהרש"א שם נתקשה בזה הטעם למה ויש לומר דהכוונה דבעלי תשובה כיון שעל ידי תשובתם ה' סליחה ומחילה לכל העולם והוא כמזכה את הרבים ואין חטא בא לידו אבל הצדיקים גמורים אינם במדרגה זו כי הן בקדושיו לא יאמין ועל כן בזה בעל תשובה הוא מובטח יותר שלא יחטא מצדיק גמור וז"ש בגמ' המושלים ביצרם יאמרו בואו חשבון בואו ונחשוב חשבון של עולם במה שע"י תשובתו נתכפר ונסלח לכל עדת בני ישראל והיינו לכל העולם אם אתה עושה כן לעשות תשובה אשר עי"ז מוחלין לכל העולם תבנה בעוה"ז ובעוה"ב היינו שהוא מובטח לעוה"ב ויעוד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לחטאיו וגם יבנה בעוה"ז כמו שכתבו המפורשים דמשו"ה שכר מצוה בהאי עלמא ליכא משום שמא יחטא ח"ו ועבירה מכבה מצוה כדאיתא בסוטה כ"א עיי"ש וא"כ לפ"ז בעלי תשובה כיון שהוא מזכה רבים ואין חטא בא לידו לכן גם בעוה"ז יבנה ובדין הוא שיטול שכרו עם רב טוב הצפון ליראיו עין לא ראתה א' זולתיך אם נשוב אל ה' בלב ונפש:

ו) בגמ' יומא דף פ"ו אר"ל גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כשגגות שנאמר שובה ישראל עד ה"א כי כשלת בעוניך הא עון מזיד הוא וקרי לי' מכשול ופריך והא אמר ר"ל גדולה תשובה שזדונות נעשו לו כזכיות שנאמר ובשוב רשע מרשעתו וגו' עליהם הוא יחי' ל"ק כאן מאהבה כאן מיראה ויל"ד ממאי משמע מדכתיב עליהם הוא יחי' דנעשית לו הכל כזכיות ודלמא אך בזאת יכופר עונותיו וכבר דברו מזה המפורשים גם לבאר דברי הגמ' שבועות דף ל"ט אומרין לו הוי יודע שכל העולם כלו נזדעזע בשעה שאמר הקב"ה לא תשא את שם ה"א לשוא מאי טעמא אילימא משום דאתייהב בסיני עשר הדברות נמי אתייהב ואלא משום דחמירא ומי חמירא והתנן וכו' אלא כדקתני טעמא וכל עבירות שבתורה נאמר בהן ונקה וכאן לא ינקה וכו' הא כיצד מנקה הוא לשבים ואינו מנקה לשאינו שבים ופירש"י וכאן אף לשבים לא ינקה בלא פרעון וצריך לבאר מה זה שהעולם נזדעזע על לאו דלא תשא וגם מה נשתנה עון שבועות אשר לא ינקה ה' אפי' לשבים:

ונראה עפי"ד הגמ' בקידושין דף מ' דבישראל מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה ומחשבה טובה מצרפה למעשה וכתבו התוס' שם דבעכו"ם איפכא מחשבה רעה הקב"ה מצרפה למעשה ומחשבה טובה של עכו"ם אין הקב"ה מצרפה למעשה ונראה לומר טעמא של דבר עפי"מ דאמרי' בגמ' יומא דף ע"ג חצי שיעור אסור מה"ת ואם אכל חצי זית איסור ג"כ עבר על איסורא דאו' ישתב במ"ל פ"א מה' חו"מ דה"ה במצוה אמרי' ג"כ הכי ואם אין לו רק חצי זית מצה אע"ג דלא עשה מצותי' כהלכה עכ"ז קצת מצוה עביד עיי"ש וכבר האריכו בזה האחרונים והנה כבר כתבתי בחידושי על סוגי' זו דלפי מאי דאמרי' דח"ש אסור משום דחזי לאיצטרופי לזית שלם כמ"ש בגמ' שם אבל בנשבע שלא לאכול בזה לא שייך לומר חזי לאיצטרופי כיון דכבר גלה דעתו שלא לאכול עוד ולא חזי לצרפו לשיעור שלם והוכחתי סברה זו מדברי הר"ן בפ"ק דקידושין גבי עגל זה לפדיון בני דלא יוכל לומר לדידי שוה לי חמש סלעים כ"א בדרכו להתייקר עיי"ש על מקומו תדרשנו ועיי' עוד בלח"מ פ"ה מה' שבועות אם נשבע שלא יאכל ואכל דברים שאינן ראוים לאכילה פטור כיון שנשבע קודם שלא יאכל הרי גילה דעתו שאותה האכילה שיאכל אח"כ אינה חשובה אצלו וכן אם נשבע שיאכל ואכל דברים שאינן ראוים לאכילה יצא ידי חובתו דמסתמא מסיק אדעתי' שבכל מה שיאכל חשוב אצלו כדי לקיים שבועתו עיי"ש ובזה יתבאר הטעם דאמרי' בישראל מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה ומחשבה רעה אינו מצרפה למעשה משום דיש לומר דהעבירה וכן העושה מצוה אינם נחשבים לדבר שלם כי אם לעושיהם שניהם יחד במחשבה עם

המעשה יחדיו ידובקו אבל מחשבה טובה וכן להיפך מחשבת עבירה ח"ו אינו רק חצי דבר והוי כמו חצי שיעור והנה מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה אע"ג דמחשבה טובה אינו מצוה בשלימות אבל מ"מ הא בחצי שיעור של מצוה ג"כ מצוה עביד ומשו"ה מחשבה טובה הוא כמצוה דהא מושבע מהר סיני לקיים מצותיו ית"ש משו"ז אמרי' דבחצי שיעור ג"כ מצוה אבל מחשבה רעה אין מצרפה למעשה דהא כבר מושבע ועומד מהר סיני שלא יעבור על מצותיו ית"ש והיכי שנשבע שלא לאכול לא אמרינן ח"ש אסור מה"ת דלא שייך חזי לאיצטרופי וה"נ כן דכותי' משו"ה לא שייך לומר לצרף המחשבה למעשה דהא בודאי לא יעבור על העבירה דהא כבר נשבע עלי' שלא להרע והא תינח בישראל אבל לא כן באוה"ע שלא עמדו רגליהם על הר סיני וכמ"ש בגמ' שבת דף קמ"ה מפני מה כותים מזוהמין שלא עמדו על הר סיני ולכן אצלם מחשבה רעה הקב"ה מצרף למעשה משום דח"ש היא ג"כ אסור מה"ת אבל מחשבה טובה אין מצרף למעשה כיון שהם מזוהמין כנ"ל בזה הוי כאלו כבר גילו דעתם על עונם משו"ה אינו מצטרף המחשבה למעשה שיחשב לשיעור שלם:

והנה ידוע מ"ש בספר נזיר השם בהקדמה במה שאמרו חז"ל בגמ' עירובין דף י"ג פלוגתא דב"ש וב"ה אי נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא נמנו וגמרו נוח לו שלא נברא יותר משנברא ופי' המהרש"א במס' מכות הלשון נמנו וגמרו ר"ל שמנו מנין המצות ורבו הלאווין שהם שס"ה שמגיע עליהם עונש על העשין שהם רמ"ח שמקבלים עליהם שכר וקרוב להפסד יותר משכר משו"ה גמרו דנוח שלא נברא ע"כ ואמנם לפי"מ דמבואר בקידושין דמחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה ומחשבה רעה אינו מצטרף א"כ יש בקיום עשה שני פעמים רמ"ח פעם אחד על המעשה ופ"א על המחשבה משא"כ בל"ת לא נחשב רק המעשה א"כ שוב נפיש ויותר השכר על ההפסד ולכן טוב מה שנברא משלא נברא עכ"ד עיי"ש והשתא יתבאר הגמ' העולם נזדעזע על לאו דלא תשא דהא לפי הנ"ל משו"ה מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה ומחשבה רעה אין מצרפה למעשה משום שכבר ישראל הם מושבעים ועומדים מהר סיני והם על כל התורה בלאו דלא תשא כאשר נתבאר והנה משום שמחשבה טובה הקב"ה מצרף למעשה ומחשבה רעה אינו מצרף למעשה משו"ז טוב שנברא משלא נברא וזה שאמר העולם נזדעזע על לאו דלא תשא פי' דהא משום הלאו דלא תשא אמרי' מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה ולכן נוח לו לאדם מה שנברא וזה הוא כל העולם דהא כל העולם לא נברא אלא בשביל האדם ובשביל הלאו דלא תשא נוח לאדם מה שנברא ועל זה העולם עומד כנ"ל וז"ש ג"כ בגמ' העולם נזדעזע אלאו דל"ת מ"ט אילימא משום דחמירא וכו' אלא משום

דכתיב ונקה וכו' ובשאר העבירות מנקה הוא לשבים וכאן אפי' לשבים אינו מנקה בלא פרעון ויתבאר לפי הנ"ל דהא פי' המפורשים דהא דאמרי' דזדונות נעשה לו כזכיות היינו משום דהקב"ה מחשב מחשבת התשובה ג"כ למעשה משא"כ מחשבת העבירה וכיון דמעשה התשובה מכפר על מעשה העבירה ממילא אין המחשבה של העבירה מועלת כלום ומחשבת התשובה נעשה לו כזכיות עיי' במקנה בקידושין שם ד"ה עולא ובדרושי חוות יאיר אור החוזר עיי"ש וז"ש דבשאר העבירות מנקה הוא לשבים ואין כאן שום רושם העבירה דהא נעשה מהעבירה זכיות משום מחשבת התשובה וממחשבה זו נעשה מצוה והא תינח על שאר עבירות אמרינן דלאחר התשובה מחשבה מועלת שתעשה מצוה כיון שכבר נשבע על כל המצות לעשותן בהר סיני וחשוב המחשבה לחצי שיעור ועביד קצת מצוה דהא בודאי נגמר בדעתו לעשות מצוה כדי שלא לעבור על שבועתו שכבר נשבע על הר סיני וחזי לאיצטרופי אבל באם עבר על לא תשא וחשוד לאותו דבר הוא בזה אמרינן דמחשבה טובה אין מצרף עמו למעשה כיון שכבר הוחזק לעבור על לא תשא וכיון דמהעבירה אינה נעשה מצוה ומשו"ה לא ינקה בלא פרעון על הפסד העבירה דהא מעבירה נעשה עכ"פ כשוגג ולא ינקה לגמרי ויתבאר שפיר דברי הגמ' ביומא הנ"ל גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כזכיות שנאמר ובשוב רשע מרשעתו עליהם יחי' ר"ל מדכתיב עליהם יחי' וקשה מה טובה הוא שיחי' הא טוב שלא נברא משנברא ומוכרח לומר משום שמחשבה טובה הקב"ה מצרף למעשה והמעשים טובים הם יותר מל"ת וטוב יותר שנברא כנ"ל ומזה מוכח ג"כ שזדונות נעשות לו כזכיות דהא מחשבת התשובה יחשב ג"כ כמצוה וא"כ נעשה מהעבירה ג"כ מצוה וא"ש הכל:

ז) שובה ישראל וגו' אמרו אליו כל תשא עון וגו' ובמדרש ילקוט ר' יודן אומר כל תשא עון ועונתינו לא תשא ר' נחמי' אומר כל תשא כלהון שבוק ואי לא תסב פלגא ותשבוק פלגא וים להבין במאי פליגו הני תנאי וגם אמאי רק פלגא תשבוק גם יש להבין דברי המדרש רבה איכה השיבנו ה' אליך וגו' אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע שלך היא תשיבנו א"ל שלכם היא שנא' שובי אלי וגו' וצריך להבין ענין הויכוח בין הקב"ה וביניהו: ונראה בהקדם לפרש הכתוב נח איש צדיק תמים הי' בדורותיו את הא' התהלך נח ופירש"י בדורותיו יש דורשין לשבח ויש דורשין לגנאי והקשו המפורשים אם יש לדרוש לשבח מנ"ל לדרוש לגנאי ובמאי פליגו את הא' התהלך נח פירש"י נח הי' צריך סעד לתומכו ויש להבין אם הי' צריך סעד למה נקרא צדיק תמים הא לא בצדקתו עשה כי אם ע"י הסעד וגם מהו תמים דמשמע דיש צדיק שאינו תמים ונראה לפרש דהנה בעירוכין דף י"א אמר אביי נקטינן משורר ששיער במיתה וקאמר תנאי היא מעשה

בר' יהושיע בן חנניא שהלך לסייע בהגפת דלתות אצל ר' יוחנן בן גודגדא וכו' דכ"ע אזהרה היא מ"ס מסייע גזרו בי' רבנן ומ"ס מסייע לא גזרו בי' רבנן וברמב"ם פ"ג מה' כלי מקדש לוים שעבדו עבודת הכהנים או שסייע לוי במלאכה שאינה מלאכתו חייבין מיתה והקשה בכסף משנה הא בגמ' מבואר דאפי' אביי לא מחייב מיתה למסייע ותי' בכ"מ דהרמב"ם פוסק כדברי הספרי דמשמע שם דמשורר ששיער אפי' לא הי' רק מסייע חייב מיתה גם האריך בזה באור החיים פ' קרח ע"ש ומבואר דיש פלוגתא בין תלמידא דידן ובין הספרי דבגמ' עירובין מבואר דמסייע אין בו ממש ומשו"ה משורר שסייע לשוער פטור והספרי פוסק דמסייע כאלו עשה מעשה לבדו וחייב כאלו הוא עשה כולה ולפ"ז י"ל בכל העבודה ומצות ה' אשר יעשה אותם האדם ולא עשה אותו לבדו כי לא יכול להתגבר על יצרו כי אם ע"י עזר וסיוע נמי י"ל כן דלגמ' דידן דמשמע דמסייע אין בו ממש א"כ הוא כאלו עשה כולה מעצמו בלתי עזר מזולתו אבל אם אמרי' דמסייע יש בו ממש והוי כאלו שניהם עשאוהו א"כ לא מיקרי שהוא עשה כולה דהא המסייע נמי מצטרף בהדי' להיות נקרא על שם שניהם ויתבאר דברי הכתוב נח איש צדיק תמים הי' בתמימות ובשלימות בכל עבודתו ונקרא תמים אם ה"א ואמר הכ' את הא' התהלך נח כפירש"י שהי' צריך סעד לתמכו דאע"פ שהי' צריך סעד לתומכו אפ"ה מיקרי תמים במעשיו כאלו עשה הוא לבדו כולה והיינו כדברי תלמודא דידן דמסייע אין בו ממש אבל לדברי הספרי דמסייע יש בו ממש א"כ אינו נקרא תמים דהא המסייע וסעד לתומכו יצטרף עמו כאלו שניהם עשאוהו רק בדורותיו נקרא תמים אבל אלו הי' בדורו של אברהם אבינו ע"ה לא הי' נקרא צדיק תמים וזה שפירש"י יש דורשין לשבח היינו דס"ל דמסייע אין בו ממש ויש דורשין לגנאי כדברי הספרי דמסייע יש בו ממש: ויתבאר בזה ג"כ הכתוב דרשו ה' בהמצאו קראהו בהיותו קרוב ואל א' כי ירבה לסלוח וקשה הלשון כי ירבה ונראה דהנה דרשו חז"ל בר"ה דף י"ח בהמצאו אימת היא מצוי אלו עשרת ימים שמראש השנה ועד יוה"כ והנה אם השי"ת ממציא לנו והוא עוזר לנו בימים אלו לתשובה ויש לחוש למאן דס"ל מסייע יש בו ממש וכאלו שניהם עשאותו א"כ מאי מהני התשובה שיהא נקרא עלינו כאלו עשינו לבדנה ולכך אמר הכתיב אע"ג שהקב"ה מצוי היא לנו מ"מ ירבה לסלוח היינו שיהא נקרא על שמינו כולה ולא מקצתה וא"כ הוא מרבה יותר ממה שעשינו מעצמינו וזה החסד שעושה הקב"ה לנו בעשרת הימים, ויתבאר הויכוח בין הקב"ה לכנס"י דאנו אומרים השיבנו ה' אליך דאע"פ שמעצמינו אם אין לנו התעוררת לשוב אלי' באמת רק ע"י התעוררות מלמעלה וא"כ הקב"ה הוא מסייע לנו מ"מ הוא כאלו מעצמינו עשינו הכל דהא עי"ז מה שהקב"ה

מסייע אותנו לא נגרע חלקינו כתלמודא דידן דס"ל דמסייע אין בו ממש אבל הקב"ה מתוכח עמנו שובו אלי אשר אנחנו מעצמינו בלי עזר וסיוע, נחפשה דרכינו ונשובה אליו כדברי הספרי דמסייע יש בו ממש וא"כ בתשובה ע"י סיוע לא הוי כאלו נעשה כולה רק פלגא עלינו ופלגא מכח העזר אשר נקרא על שמו ית' ויתבאר דברי המדרש ר' יודן אומר כל תשא עון ועונותינו לא תשא דהנה י"ל דתשובה מיראה מאהבת השכר או העדר העונש זה מיקרי צריך סעד לתומכו כיון דמעצמינו לא הי' עושה רק בשביל יראת העונש א"כ היראה מעונש היא העזר מזולתו אבל בתשובה מאהבה בשביל האמת אשר ע"י העון ח"ו נתרחק מאת הבוב"ה כאמור ועונותיכם הבדילו בינכם לבין אלקיכם וא"כ התעוררת האהבה הוא מעצמו בלי עזר וסעד לתומכו והנה בגמ' יומא אמרי' כי כשלת בעונך הא עון מזיד הוא וקרי לי' מכשול דהוא שוגג ומשני דמיירו בתשובה מיראה דזדונות נעשות כשגגות וא"כ למ"ד מסייע אין בו ממש גם בתשובה מיראה הוא כאלו עשה תשובה כולו מעצמו וזה שאמר ר' יודן כל תשא עין שיהא נמחל כל העין כמו דאמרי' בעלמא מסייע אין בו ממש כן תשובה מיראה נחשב לו כאלו עשה כולה ור' נחמי' סובר כהספרי וע"כ אמר תסב פלגא ותשבוק פלגא דמסייע פלגא עביד והוא כאלו שניהם עשאוהו זה מחצה וזה מחצה, (ועיין בעצ"ח פרשת נח חלק הדרושים(:

ח) א"י לפרש המדרש במאי פליגו הני תנאי דהנה במנחות דף ס"ד פליגו שם רבה ורבא שמע שטבע תינוק בים ופירש מצודה להעלות דגים והעלה דגים ותינוק רבא אמר חייב ורבה אמר פטור ומבואר שם דרבא ס"ל חייב משום דאזלינן בתר מחשבתו ורבה אמר פטור דאזלינן בתר מעשיו ע"ש ונראה בזה דהנה בר"ה דף ד' כתבו התוס' דהא דאמרי' אל תהי' כעבדים המשמשים את הרב ע"מ לקבל פרס היינו בתוהא על הראשונות אם לא יעשה שאלתו ומשמע מזה דבאינו תוהא על הראשונות מותר עמלק"פ ויש עוד שיטה אחרת דעבודה עמלק"פ הוא כעובד את עצמו ולא מיקרי עבודת ה' וא"כ אסור עמלק"פ אלא דבצדקה שאני דכתיב בחנוני נא בזאת ועיי' בייט"פ מאמר שוב אשיב אות כ"ח וי"ל דהא אם עשה מצוה עמלק"פ אם בדיעבד שפיר מצוה קעביד תליא בזה בפלוגתא דרבה ורבא הנ"ל דלמ"ד דאזלינן בתר מחשבתו וכיון דבמחשבה עשה לעצמו ולא למען לעשות מצות ה' ע"כ אסור עמלק"פ אבל למ"ד דאזלינן בתר מעשיו ע"כ כיון דבמעשה עשה מצוה כתיקונו אע"ג דבמחשבתו הי' להנאת עצמו לא אזלינן בתר מחשבתו וע"כ ס"ל דמותר עמלק"פ:

והנה בתשובה מיראת העונש י"ל ג"כ כנ"ל דאם אזלינן בתר מחשבה לא הוי תשובה מעולה כיון דבמחשבה אינו שב מידועתו מחמת אהבת בוראו ב"ה או מיראת רוממותו

כי אם שירא מחמת העונש שיענוש למי שיעבור על מצותיו אבל למ"ד דאזלינן בתר מעשיו וכיון דעכ"פ הוא חוזר בתשובה ומתנחם על הרעה אשר עשה לא איכפת לן על עיקר החרטה האיך ולמה היא מתחרט והנה בהכתוב שובה ישראל וגו' כי כשלת בעונך מדבר בתשובה מיראה כמבואר בגמ' דלהכי קרי לי' מכשול וקרי' לי' עון משום דבתשובה מיראה זדונות נעשות כשגגות ויתבאר המדר' ר' יודן אמר כל תשא עון שיהא נמחל כל העון כיון דס"ל דאזלינן בתר מעשה ולא בתר מחשבתו וע"כ אע"ג דהתשובה היתה מיראת העונש יהא נמחל כל החטא אבל ר' נחמי' מסופק הי' אם הלכה דאזלינן בתר מעשה או בתר מחשבה וע"כ אמר כלהון שביק אם אזלינן בתר מעשה לבד ואי לא תסב פלגא ותשבוק פלגא ר"ל אפי' למ"ד דאזלינן בתר מחשבה ג"כ מ"מ בתר מעשה נמי אזלינן וא"כ עכ"פ חצי מן החטא יהא נמחל על ידי מעשה התשובה:

ט) שובה ישראל עד ה"א ואמרי' בגמ' יומא פ"ו גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד וצ"ב ענינו מה הוא (ב) כי כשלת בעונך ומשמע דהוא נתינת טעם ע"ז דמשו"ה התשובה מגעת עד ה"א מכיון דנכשל בעונו והוא תמי' גם להבין השייכות אלה הדברים לענין הקרבנות דכתי' ונשלמה פרים שפתינו וגם מדוע נקט פרים דוקא ולא כתיב קרבנות סתם דרך כלל דמשמע כל הכשר להביא ממנו קרבן לה' כגון שה כשבים ועזים וכדומה: ונראה בהקדם ביאור דברי הגמ' בריה דף כ"ג דשופר של פרה פסול משום דרב חסדא דאמר מפני מה אין כהן גדול נכנס בבגדי זהב לפני ולפנים לעבוד עבודה לפי שאין קטיגור נעשה סניגור פי' קטגור זהב העגל ושופר של פרה נמי קטגור דעגל הוא וכו' ופריך והא איכא בגדי זהב מבחוץ ומשני מבפנים קאמרינן ופריך שופר נמי בחוץ הוא ומשני כיון דלזכרון הוא כבפנים דמי עכ"ד הגמ' עיי"ש ובטורי אבן שם נתקשה בהבנת דברי הגמ' דלזכרון דקאמר מאי הוא עיי"ש וגם אמאי היא בזה כבפנים והא ס"ס שופר מבחוץ הוא:

ונראה עפימ"ש בישמח משה פ' יתרו לפרש מאמרם ז"ל במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד עפ"י דברי הגמ' חגיגה דף ה' ומי איכא בכי' קמי' הקב"ה והא אמר רב פפא אין עציבות לפני הקב"ה ומשני לא קשי' הא בבתי גוואי והא בבתי בראי פי' בבתי גוואי ע"ז נאמר במסתרים תבכה נפשי ובבתי בראי חדוה במקומו ע"כ הגמ', והנה הבעל תשובה מה לו לשמחה והוא באימה ופחד וע"כ אין לו מקום בבתי בראי אך הקב"ה חותר חתירה מתחת כסא הכבוד להכניסו בבתי גואי ששם בחי' עמידה אבל הצדיקים גמורים עובדים את ה' בשמחה בבחי' בתי בראי ולא עביד קוב"ה ניסא למגנא להכניסו לבתי גואי וע"כ במקום שבע"ת עומדים בבחי' עמידה בבתי גואי

אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד שם כיון שהם עומדים בבתי גואי והצדיקים גמורים הם בבתי בראי עכ"ד עיי"ש, והנה ידוע מ"ש הרמב"ם ב"ה תשובה בטעם תק"ש לעורר את לב העם יזכרו וישיבו אל ה', וז"ש הגמ' כיון דשופר לזכרון אתא היינו להזכיר את האדם לשוב בתשובה מפחד ומהדר גאונו וע"כ כבפנים דמי כמו שידוע דמקדש שלמטה מכוין כנגד ביהמ"ק שלמעלה וכמו זה כו' יקרא זה הן ושמותיהן שוה וע"כ כבפנים דמי משום דבע"ת הוא בבתי גואי ושופר נמי דאתא לזכרון את האדם בתשובה הוי כבפנים ר"ל בבחי' בתי גואי והבן, והנה נ"ל דהא דאמרי' דבע"ת הם בבחי' בתי גואי הוא רק בתשובה מיראה והוא בעצבות רוח וע"כ אין לו מקום בבתי בראי והקב"ה חותר לו חתירה ומכניסי תחת כנפיו בבתי גואי אבל בתשובה מאהבה מתוך שמחה הרי הוא כצדיק גמור והוא בבחי' בתי בראי, והשתא יתבאר דברי הכ' שובה ישראל עד ה' א' ומפרש בגמ' דגדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד ור"ל בתשובה מיראה דהוא בבתי גואי לפני ולפנים והיינו עד כסא הכבוד דהקב"ה חותר חתירה להכניסו בבתי גואי ואמר הכ' מ"ט הוא בבתי גואי כי כשלת בעונך והוא נתינת טעם על שהוא בבתי גואי משום דכשלת בעונך וכמו שהקשה בגמ' קרי לי' עון וקרי לי' מכשול, ומשני כאן מיראה דהזדונות נעשית לו כשגגות ע"כ קרי מכשול וא"כ דהכ' מיירי דוקא בתשובה מיראה וע"כ הוא בבתי גואי היינו עד כסא הכבוד, ואמר הכ' אמרו אליו כל תשא עון אם הקב"ה ישא לפשענו כל כלו משמע שלא ישאיר לנו אף שוגג והיינו מאהבה מתוך שמחה ואז נהי' בבחי' בתי בראי כדרך הצדיקים גמורים ואז ונשלמה פרים שפתינו התשובה נחשב לנו אף באופן שמותר להקריב פרים דהוא קטגור ואסור לעבודה מבפנים בבתי גואי אבל אם כל תשא עון דהיינו בתשובה מאהבה והיא בבתי בראי ונשלמה פרים דייקא כיון דבעבודה הנעשה בחוץ אף קטגור נעשה סנגור והבן:

י) שובה ישראל עד ה"א אמרו אליו כל תשא עון וגו' ובמדרש ילקוט ר' יודן אומר כל תשא כולהון שביק ואי לא תסב פלגא ותשבוק פלגא ויש להבין במאי פליגו הני תנאי וגם במאי ספיק ר"נ אי כולהון שביק או רק פלגא גם להבין דברי המדרש תנחומא פ' האזינו דלישראל מהני תשובה ולעכו"ם לא מהני תשובה ולכאורה קשה כלום משא פנים יש בדבר ומה נשתנו בזה אלו מאלו גם לבאר דברי הכתובים סוף קהלת סוף דבר הכל נשמע וגו' כי זה כל האדם כי את כל מעשה הא' יבא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע והדקדוקים רבו מאי סוף דבר וגם תיבת הכל נשמע אין לו ביאור וגם כל האדם דהול"ל כי זה האדם ותיבת כל שפת יתר לכאורה גם על כל נעלם מאי הוא הנעלם אם טוב הא על הטוב לא יבא במשפט כי טיב הוא: והנראה דהנה בייט"פ מביא בשם

אא"זזלגה"ה לפ' הכתוב תבוא כל רעתם לפניך ועולל למו כאשר עוללת לי על כל פשעי כי רבות אנחותי וגו' והוא ע"ד שאמר דהמע"ה ה' נגדך כל תאותי שתאוותי לעשות דבר שנגד רצונך אבל אנחותי ממך לא נסתרה בשעת מעשה שהרי מאמין אני ויודע שלא טוב עשיתי אלא שהיצה"ר גובר עלי ואינני מושל ברוחי לכבוש תאותי ועכ"פ רע מר לי בשעת מעשה:

וז"ש ועולל למו כאשר עוללת לי אם רבות אנחותי ולבי דוי בשעת מעשה כ"ש שראוי לענוש את אוה"ע אשר תבא כל רעתם לפניך שעושים נגד רצונך בלב ובנפש חפיצה עכ"ד ז"ל:

והנה י"ל דהוא הטעם דאם עושה העבירה ודאגה בלבו על אשר עושה לא נחשב לו לעון כ"כ היינו עפ"מ דאמרי' ביומא דף ע"ג ועוד מקומות בש"ס באוכל חצי שיעור איסור דפליגו ר"י ור"ל אם אסור או מותר מן התורה ע"ש ויראה לומר דה"נ אם עושה עבירה במעשה בלי מחשבה דאינו נחשב לעבירה שלימה רק אם עושה במעשה ובמחשבה אבל מעשה בלי מחשבה אינו כי אם כמו חצי שיעור וכבר ביארתי בחידושי דלפי הטעם דר"י דחצי שיעור אסור מה"ת משום דחזי לאיצטרופי וכתב בפמ"ג סי' ס"ה דהיינו דחיישינן שמא ישכח ויאכל מעט מעט עד כדי כזית בכא"פ ולפ"ז כתבתי דהא דח"ש אסור מה"ת היינו דלכתחלה יש איסור לאכול ח"ש דילמא ישכח ויאכל אח"כ עד שיעור שלם אבל בדיעבד אם לא אכל רק חצי שיעור א"כ איגלאי מילתא למפרע אח"כ שלא עשה איסור דהא לא השלים לאכול כל השיעור ע"כ אח"כ אמרי' דנעקר האיסור למפרע ולא עשה שום איסור ותמכתי יתדותי ע"ז מגמ' נדרים דף י"ד דהא דקונם שלא אישן היום אם אשן למחר עיי"ש ולפ"ז י"ל דה"נ בכל העבירה אם לא עשה אותה במחשבה רעה אדרבה הי' בלבו דאגה ואנחה על שלא יוכל לכבוש יצרו אע"ג דעשה איסור בשעת מעשה מ"מ הא אח"כ כשעשה העבירה בשברון רוח ונפש אם כן איגלאי מלתא למפרע שלא עשה איסור כ"כ כי אם רק כמו ח"ש ע"כ משו"ה י"ל מליצה ישרה על ישראל שלא יהא נחשב כ"כ לעון המעשה כיון שעושה העבירה בלי מחשבה רעה, והנה ביומא דף פ"ז אמר ר' הונא כיון שעבר עבירה ושנה נעשית לו כהיתר ע"ש א"כ לפ"ז י"ל בעבר ושנה כיון שהותרה לו שוב אין בלבו אנחה על העבירה א"כ יש בידו ח"ו עבירה שלימה במחשבה ובמעשה ע"כ חזר הדין דאין לו שום התנצלות על מעשה העבירה, ויתבאר הכתובים הנ"ל סוף דבר הכל נשמע את א' ירא וגו' ר"ל דסוף איגלאי מילתא למפרע הכל נשמע אפי' בשעת העבירה את א' ירא דאח"כ לא השלים את העבירה במחשבתו וע"כ הוא כאוכל ח"ש ולא השלים השיעור דלא עשה איסור למפרע ואמר הכתיב כו זה

כל האדם ר"ל כי זה היינו אם לא עשה העבירה רק כמו ח"ש וע"כ אמר הכתיב ברמז כי זה כמאמר חז"ל בב"מ דף ה' רמז למודה במקצת מהכתוב אשר יאמר כי הוא זה וה"נ כי זה [היינו אם לא עשה רק מקצת העבירה כגון שעשה מעשה בלי מחשבה] כל האדם הוי רק ח"ש דאינו רק כל כל דהוא וכמו שדרשו חז"ל מכל חלב על ח"ש ואמר הכתיב אח"כ דאע"ג דעל עבירה יש התנצלות שלא הי' אלא במעשה ולא במחשבה אבל אם הותרה לו ונעשית כהיתר לזה אין לו לומר שלא הי' עבירה בכל לבו דהא אם נעשית לו כהיתר לא הי' לבו דוי בשעת העבירה ונמצא העבירה ח"ו שלימה במעשה ובמחשבה והיינו שאמר הכתיב כי את כל מעשה יבא א' במשפט ר"ל שזהו המעשה דייקא אשר יוכל לבא במשפט ואין לו התנצלות שהי' לבו נאנח בשעת מעשה על כל נעלם אם טוב ואם רע היינו אם מן האדם עצמו הי' נעלם אם הוא עושה טוב או רע מפני שהותרה לו וא"כ שלא הי' לבו דוי בשעת עבירה וע"כ בכה"ג יבא במשפט עד הא' יבא דבר שניהם היינו על המעשה וגם המחשבה:

ובזה י"ל הטעם הא דמהני התשובה לתקן העונות וגם דדוקא לישראל מהני תשובה אבל לא לאוה"ע משום דבאמת יש לו התנצלות שלא עשה העבירה רק בשברון רוח ומפני שהי' יצרו תקפו ולא הי' בו כח לעמוד נגדו וכל זה אם אח"כ מתחרט בחרטה גדולה וחושב בלבו איך לא שמתי על לבי לעמוד על נפשי להמלט מעצת היצר הפורש רשת ללכוד החיים מיד כל האדם משא"כ אם גם עתה ח"ו אחר העבירה שאין לו אז חמות היצר אל העבירה וג"כ אינו מתחרט א"כ נראה בעליל שלא עשה מחמת אונס ובשברון רוח, ולכן אם עשה תשובה חי יחי' משום שאיגלאי מילתא למפרע כי מתחלה לא עשה בכל לבו רק בעצבון רוח ונפש וכל זה דוקא בישראל אבל בעכו"ם דבלא"ה ידעינן אשר כל רעתם לפניך כנ"ל דמה שעושין עבירות הוא בכל תאותם וחפצם ורצונם א"כ לא יפלא הטעם אשר לא להם מהני תשובה אחר שכבר עשהו את העבירה למלאות תאותו נגד רצונו ית"ש ובזה יש לפרש הגמ' ביומא דף פ"ז האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקון בידו לעשות תשובה ובגמ' מקשה תרי זימני ל"ל ומשני כדרב הונא אמר רב כיון שעבר עבירה ושנה בה נעשית לו כהיתר וקשה להבין וכי בשביל זה שנעשה לו כהיתר הלכך אין מספיקין בידו לעשות תשובה ואמאי ולהנ"ל י"ל כיון דכל עיקר התשובה הוא משום דע"י החרטה דהשתא איגלאי מילתא למפרע דבשעת מעשה העבירה הי' לבו דוי אבל אם נעשה לו כהיתר הרי עושה העבירה בכל לבו ע"כ אין מספיקין בידו לעשות תשובה, ויתבאר השתא הכתוב שובה ישראל וגו' כל תשא עון היינו דכל העבירות הוא כל דהו ר"ל ח"ש מפני שישראל אינו עושה העבירה בכל לבו וא"כ הוא ח"ש אשר לא

השלים אח"כ השיעור ולכן תשא עון ובזה פליגו ר"י ור"נ דהנה אם נאמר ח"ש מותר מן התורה ממילא כל העבירה אין לו בה אלא ח"ש ולא עבר מן התורה אבל אם אסור מה"ת גם ח"ש מן העבירה מיקרי עבירה וע"כ אמר ר' נחמי' כולהון שביק אם אמרי' ח"ש מותר מה"ת ואם לאו דאסור מה"ת תסב פלגא ותשבוק פלגא אבל ר' יודן ס"ל דאפי' אם נאמר אסור מה"ת מ"מ כיון שלא השלים השיעור לכ"ע למפרע לא עשה איסור וע"כ כל תשא עון היינו כמו בעלמא אמרי' ח"ש שהוא כל לא הוי איסור למפרע אם לא אכל אח"כ ח"ש השני כ"כ גם עונות שהם ח"ש ג"כ תשא דהא למפרע לא הוי איסור וא"כ לכ"ע עונינו תשא ותסלח לכל עדת בני ישראל:

יא) שובה ישראל עד ה"א וגו' כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו ויש להבין קישור הדברים כל תשא עון להא דקח טוב [ב] לבאר דברי המדרש פ' וישב עה"פ וישב ראובן אל הבור והיכן הי' בשקו ובתעניתו הי' עסוק וכו' הה"ד וישב ראובן אל הבור א"ל הקב"ה מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה ואתה פתחת בתשובה תחלה חייך שב"ב עומד ופותח בתשובה תחלה זה הושע שאמר שובה ישראל והוא תמוה' הלא אדה"ר וקין ג"כ עשו תשובה, גם הלשון לפני צב [ג] לבאר הא דתשובה מיראה זדונות נעשית לו כשגגות ותשובה מאהבה זדונות נעשות לו כזכיות ויש להבין כיון דהתשובה הוא מ"ע בתורה כדכתיב ושבת עד ה"א א"כ כששב על חטאיו מקיים בזה מ"ע וא"כ גם בתשובה מיראה אמאי לא נעשית לו כזכיות כיון דמקיים בזה מ"ע דתשובה [ד] לתרץ קושי' התוס' בהא דכתיב ולקחתם לכם וגו' ושמחתם לפני ה"א ובגמ' סוכה דרשו חז"ל לכם משלכם להוציא את השאול ואת הגזול, והקשו בתוס' שם דף ל' למה לי קרא להוציא את הגזול דבלאו לכם נפקא לן גזול משום מצוה הבאה בעבירה:

ויש ליישב ע"ד אגדה עפי"מ דאמרי' בסוכה דף ל' מאי דכתיב כי אני ה' אוהב משפט שונא גזל בעולה משל למלך בו"ד שהי' עובר על המכס אמר לעבדיו תנו מכס למוכסים אמרו לו והלא כל המכס שלך אמר להם ממנו ילמדו כל עוברי דרכים ולא יבריחו עצמם מן המכס אף הקב"ה אמר אני ה' שונא גזל בעולה ממני ילמדו ויבריחו עצמם מן הגזל וכתב במהרש"א שם דלכך נקט בקרא קרבן עולה מפני שכולה כליל והכל שלו אבל חטאת ואשם ושאר קרבנות ודאי דגזילה גמורה הוא כיון דנאכלין ולא הוי דומה למשל כלל רק בעולה הוא דגם גזל מותר להקריב שכולה קריבה לגבוה ומתחלה עולם ומלואה שלו הוא והוי ממש דומה למשל עכ"ד המהרש"א עיי"ש ומוכח בזה דחטאת ואשם דנאכלין מהדין אין להקריב כשהוא גזל דאיך יבוא קרבן לעצמו מה שאינו שלו אבל עולה שהיא כולה כליל וכולה לגבוה סלקא מהדין הי' מותר להקריב כיון שהוא לגבוה

והכל שלו אך משום כדי ללמד לברוח מן הגזל גם עולה אין להקריב כשהוא גזל ועי' מיש בזה פ' ויקרא ליישב דברי הרמב"ם פ"ה מה' איסורי מזבח ועפי"ז יש לומר דלכך פשיטא בכל מקום דגזול אסור משום מצוה הבאה בעבירה כיון דבכל המצות מותר לעסוק שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה כמ"ש התוי"ט במשנה אל תהי' כעבדים המשמשים עמל"פ שאין ר"ל שהעבודה עמל"פ אסורה שמ"מ עבודה הוא אלא שאם יעבוד לתקות שכר או למניעת עונש אינו במעלה כמו העובד מאהבה שאין לו שום פני' בעבודתו ורצה התנא להודיענו שנהי' מן העובדים מאהבה עכ"ד וא"כ כיון שמותר לעבוד עמלק"פ הרי בכל המצות יש בהן הנאת הגוף לעצמו וכמו חטאות ואשמות דנאכלין ומהדין פסולין כשהן בגזילה כמו כן אם מצרפה לתשלום גמול שאין לך הנאה לעצמו גדולה מזו בודאי דהוא גזילה גמורה ופסול משום מהב"ע ולפ"ז י"ל דבאתרוג הו"א דגם בגזול לא שייך מהב"ע כיון דבסכות זמן שמחתינו עת תשובה מאהבה לא למענינו כ"א רצונינו וכל כונתינו בלתי לה' לבדו א"כ הוא דמי לעולה שכולה לגבוה סלקא דמהדין מותרת אף בגזול כנ"ל ולכן איצריך קרא לאפוקי דאף באתרוג שבא בימי החג שאז זמן לעבוד את השי"ת מאהבה כמשה"כ ושמחתם לפני ה"א והו"א דגם הגזול מותר וילפינן מקרא לכם משלכם להוציא את הגזול דהא גם עולה אינו קרב בגזל כדי ללמוד לברוח מן הגזל:

ובזה נלע"ד לומר דמשו"ה תשובה מיראה אינה נעשית העבירות כזכיות אע"ג דמקיים מ"ע דושבת משום דלכאורה י"ל דליכא מצוה למ"ד דמצוה הבאה בעבירה אינו מקיים בזה מצוה א"כ גם מ"ע דתשובה כיון דהמצוה בא ע"י מה שעשה עבירה א"כ לא עדיף ממצוה הבאה בעבירה דלא מיקרי מצוה אמנם בתשובה מאהבה כיון דהוא כולה לגבוה ולא להנאת גופו כלל ע"כ לא חשוב מהב"ע כיון דאינו מכוין להנאת עצמו באמת ליכא משום מהב"ע והא תינח בתשובה מאהבה אבל בתשובה מיראה שפיר דלא נעשו העבירות כזכיות כיון דהתשובה היא להנאת עצמו שוב שייך משום מהב"ע:

ויתבאר שובה ישראל עד ה"א כי כשלת בעונך וכדברי חז"ל דמיירי בתשובה מיראה והוי לי' עוד מכשול ואמר הכתיב קחו עמכם דברים ושובו אל ה' היינו שישובו מחמת אהבה שהוא אל ה' ולא להנאת הגוף לעצמו כי אם תהי' התשובה בלתי לה' אז כל תשא עון וקח טוב ר"ל מהעבירה שהוא עון תקח טוב הוא המצוה ולא הוי מהב"ע ע דמאהבה אין נעשה מצוה הבאה בעבירה כיון שהוא כולו קודש לה', ויתבאר דברי המדרש דהנה ראובן שבלבל יצועי אביו הי' כונתו בזה למצוה שתבע עלבון אמו כמו שפירש"י בפ' וישלח שאמר אם אחות אמי היתה צרה לאמי שפחת אחות אמי תהא צרה לאמי וא"כ

קיים בזה מצות כיבוד אם עכ"ז כיון דהי' עבירה וא"כ הוי ג"כ מהב"ע ולא הוי מצוה ולכן וישב ראובן אל הבור שחזר ושב בתשובה על שעשה מהב"ע וזשה"מ מעולם לא חטא אדם בזמן שעשה מצוה לפני כלומר בשעה שעשה מצוה שהוא לפני יעשה עבירה ובזה חטא ראובן והיינו שעשה מהב"ע וכה"ג לא מצינו באדה"ר ובקין שעשה העבירה בזה שעשה המצוה וע"כ בשכר זאת בן בנך פותח בתשובה תחלה לעשות מהעבירות זכיות ולא אמרי' דהוי מהב"ע וכמו שאמר הכתוב כל תשא עון וקח טוב שיעשה מהעון טוב ולא הוי מהב"ע כיון דבתשובה מאהבה כולה לגבוה סלקא וכן בראובן שהי' כונתו לשמים לכן תקן את חטאו מכל וכל שלא ישאר רושם כלל עד שמהעבירה עצמו נעשות כזכיות:

יב) שובה ישראל עד ה"א וגו' קחו עמכם דברים ושובו אל ה' ובגמ' אמר ר"ל גדולה תשובה שזדונות נעשית לו כשגגות שנאמר כי כשלת בעונך הא עון מזיד הוא וקרי לי' מכשול וכו' לא קשיא כאן מאהבה כאן מיראה דבתשובה מאהבה זדונות נעשית לו כזכיות ע"ש ויש לבאר הטעם למה בתשובה מיראה אינו נעשית לו כזכיות גם לבאר המדרש ולקחתם לכם ביום הראשון וגו' וכי ראשון הוא הא ט"ו היא אלא ראשון לחשבון עונות וצ"ב גם לשון המקרא לכם ל"ל ודרשות חז"ל ידוע:

ונראה עפ"ד הרא"ש בפ' לולב הגזול גבי אתרוג במתנה עמ"ל דצריך שיתנהו לו במתנה גמורה ע"מ שיחזור ואחר שיצא בו מחויב הנותן ליתן לו מתנה בשעת חזרה אבל אם אמר יהא במתנה עד שתצא בו ואח"כ יהא שלו כבתחלה לא יצא בו דהוי כשאול משום דקנין הגוף שהוא רק לשעה לא הוי כקנין הגוף ובקצה"ח סי' רמ"א הביא דברי ר' אביגדור שחולק ע"ז דקנין הגוף לשעה גם כן מיקרי קנין הגוף עיי"ש ובנתה"מ, ועפ"ד הראש דקנין הגוף שהוא רק לשעה לא מיקרי קנין י"ל דמשו"ה תשובה מיראה לא נעשה כזכיות כי אם תשובה מאהבה דהנה א"ז זלל"ה בייט"ל פ' ראה כתב דהמובחן להכיר ערכו וכוונתו אם הוא זכה וצלולה בלתי לה' לבדו או כוונתו לעצמו בשביל יראת העונש או אהבת השכר כי בהיות כוונתו זכה בעבודתו ית"ש אזי יקום על מעמדו ולא יפול ממנו משא"כ אם כוונתו לעצמו אז כפעם יפול הנופל ממנו והוא ע"ד שפת אמת תכון לעד ועד ארגיעה לשון שקר עכ"ד ובזה יתבאר דאם עשה תשובה מאהבה וא"כ הוא לו ולעולם ויקים על מעמדו ואינו כקנין הגוף לשעה לכן נחשב לו התשובה כזכיות דהא שלו הוא וככל המצות אשר אדם יעשה בשלו אבל בתשובה מיראה דאינו רק לשעה א"כ בזה לא שייך לומר דיהא כזכיות דהא בלא"ה לא נחשב לשלו דהא לא הוי רק לשעה והמצות שאדם עושה שלו הוא כמאמר הכ' ואיש את קדשיו לו יהי' שלו תהא:

והנה אזל"ה בייט"פ לר"ה אות כ"ג כתב להסיר תלונות התיקוני זוהר שא' צווחין ככלבא הב הב לנא מזונא ופרנסה כי דבריו אמורים על מי שמבקש עניני גשמי לעצמו למלא תאותו אבל אנן בדידן כוונתינו למען הרחבת דעת לעובדו בדיעה שלימה ומיושבת להנצל מעניות שמעבירון ע"ד קונו והעיקר שיתקדש ש"ש ע"י בהיות בנינו זרע ברך ה' מלאים כל טוב וא"כ הוא ג"כ בזה רק שיהי' עי"ז נחת רוח להבוב"ה ועל אופן כזה מותר לבקש ולישאל ג"כ לצורכו בימים ההם עיי"ש באריכות, ולפ"ז י"ל בתשובה מיראה ג"כ אם כוונתו ביראת העונש שיותר יתקדש ש"ש עי"ז שלא יענשו אשר יראו הכל כי הבוטחים בה' חסדו לא ימוש מאתם א"כ יראת העונש וגם אהבת השכר הוא הוא ג"כ עד"ז כמו מצוה יחשב וא"כ י"ל דבתשובה מיראה בכה"ג זדונות נעשית לו כזכיות והנה אמרו חז"ל הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה והקשה אזל"ה ביש"מ פ' ואתחנן דאם מחשב השכר ובשביל זה הוא מחזיק במצוה א"כ הרי הוא עמל"פ עיי"ש מ"ש על המהרש"א בסוטה דף י"ג אמנם להנ"ל י"ל דבשביל אהבת השכר באופן וכוונה זה לא למלא את תאוותו כי אם בכדי שיהא לו לב פנוי והרחבת הדעת לעובדו ית"ש זה לא מיקרי עמל"פ כי שכר מצוה באופן ועל כוונה זה הוא מצוה וכזה אמרו חז"ל הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה:

ויתבאר דברי המדרש ולקחתם לכם ביום הראשון דהנה ביום הראשון של חג הסכות זמן שמחתינו והוא זמן תשובה מאהבה וכבר נתבאר דתשובה מאהבה היא לו לקנין עולמות ולא יפול ממעמדו וע"כ הוא נחשב לשלו, דרק קנין הגוף לעולם נחשב שהוא שלו וע"כ אמר הכתיב ולקחתם לכם ביום הראשון שהוא לכם משלכם כיון דביום הראשון שהוא עבודה מאהבה הוא לכם ואמר המדרש ע"ז ראשון לחשבון עונות וי"ל דחשבון העונות הוא מה שאמרו חז"ל הוי מחשב הפסד מצוה נגד שכרה והנה מה שמותר לחשוב הפסד מצוה וכו' אע"ג דהוא עמלק"פ וי"ל כנ"ל משום דכוונתינו בזה לעבוד את השי"ת ויתרבה כבוד שמים על ישראל ואמר המדרש דגם בזמן עבודה מאהבה מותר לחשוב כחשבון הנ"ל כיון דהוא ג"כ כמו תשובה מאהבה כיון דשניהם על כוונה אחד וקוטב אחד יסובבו דעי"ז יתקדש ש"ש והוי ג"כ כמו מצוה שעושים מאהבת הבוב"ה ולא למענם ולצורך עצמם וזש"ה שובה ישראל עד ה"א כי כשלת בעוניך ר"ל אפי' במכשול שהוא תשובה מיראה יהי' ג"כ עד ה"א כוונתו תהי' ביראת העונש ואהבת שכר בשביל כבוד שמו ובזה קחו עמכם דברים היינו דברים שעמכם בשבילכם ג"כ ושובו אל ה' תשובו כל זה לה' ואז יהי' הכל למען כבודו ויהא נחשב אפי' דברים שלכם למען המצוה כיון שיש בכל זה כוונה טובה למען כבודו ית"ש:

יג) שובה ישראל עד ה"א וגו' קחו עמכם דברים וגו' כל תשא עון וקח טוב וגו' הפסוקים אלו צריכום ביאור פתח בלשון יחיד שובה ישראל: ואח"כ כתיב בלשון רבים קחו וגו' גם מהו כל תשא עון ואח"כ קח טוב דהוא ג"כ לשון יחיד גם לבאר מה שאומרים בסליחות לער"ה אל תבא במשפט עמנו כי לא יצדק לפניך כל חי וכו' מלפניך משפטינו יצא גם לבאר הברייתא בקידושין דף מ' ת"ר לעולם יראה אדם עצמו כאלו חציו חייב וחציו זכאי עשה מצוה אחת אשריו שהכריע עצמו לכף זכות עבר עבירה אחת וכו' ר' אלעזר בר"ש אומר לפי שהעולם אחר רובו נידן עשה מצוה אחת אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות עבר עבירה וכו' להבין במאי פליגו הת"ק וראבר"ש:

ונראה דהנה ביומא פ"ד פליגו אמוראי שמואל ס"ל לא הלכו בפיקוח נפש אחר הרוב ור' יוחנן ס"ל דגם בפ"נ הולכין אחר הרוב כגון תשעה עכו"ם וישראל אחד ונפלה מפולת על אחד מהם אין מפקחין עליו את הגל בשבת ולפ"ז י"ל דת"ק דס"ל דיראה אדם את עצמו וכו' ולא ס"ל העולם אחר רובו נידן משום דס"ל דאין הולכין בפ"נ אחר הרוב וא"כ אפי' ח"ו רוב רשעים אינו נידון הצדיק עם רוב הרשעים רק כל אדם לפי מעשיו של עצמו אם רובו זכיות מכריע את עצמו לכף זכות אבל ר"א ס"ל כר"י דהולכין בפ"נ אחר הרוב ולכן ס"ל שהעולם כולו אחר רובו נידון והנה כתבתי בחידושי עיין ע"ח פ' וירא חלק הדרוש דהא דס"ל לשמואל אין הולכין בפ"נ אחה"ר אע"ג דבכל מקום אזלינן בתר רובא הטעם משום דס"ל לשמואל דכמו בממון דס"ל לשמואל בב"ק דף כ"ז דאין הולכין בממון אחה"ר כמו כן בפ"נ לא אזלינן בת"ר ע"ש מ"ש ולא אכפול הדברים, ובזה יש לפרש הכתובים בפ' וירא חלילה לך להמית צדיק עם רשע וגו' השופט כל הארץ לא יעשה משפט ר"ל דאברהם אבינו ע"ה המליץ דאפי' יהי' הרוב רשעים לא יהא נדונים הצדיקים כפי רוב הרשעים דהא כמו בממון דלא אזלינן בת"ר כן בפ"נ לא אזלינן בת"ר וזש"ה השופט כל הארץ היינו אם ישפוט הקב"ה כל הארץ היינו כל העולם לפי רובו א"כ לא יעשה משפט ר"ל משפט היינו במשפט ממין דהא לא אזלינן בתר רוב בממון וא"כ לא נוכל ג"כ בפ"נ לילך אחה"ר לשפוט כל הארץ יחד אלא אפי' הרוב רשעים יהא הצדיק נידון לבדו ע"פ רוב זכיות של עצמו:

אמנם כיון דהוא פלוגתא אם הולכין בפ"נ אחה"ר י"ל דאזלינן בכל אופן לקולא דספק פ"נ להקל כמבואר בש"ע או"ח סי' שכ"ט וא"כ י"ל דאם הרוב הרשעים אין הצדיקים נדונים כמעשה הרשעים אבל אם הרוב צדיקים י"ל דגם הרשעים נידונים לזכות ואמרי' בכה"ג דהולכין אחה"ר דהא אפשר דהלכה כר"י דהולכין אחה"ר אפי' לחומרא בפ"נ וכש"כ להקל דאמרי' העולם אחר רובו נידון וזה שאומרים בסליחות אל תבא במשפט

עמנו היינו עמנו כל העולם ביחד הצדיקים עם הרשעים אבל במה דברים אמורים בשעה אשר לא יצדק לפניך כל חי היינו כשהרוב הרשעים וא"כ לא יצדקו אפי' הצדיקים ח"ו ובכה"ג אין הולכין בפ"נ אחה"ר אבל אנו מבקשים מלפניך משפטינו יצא ר"ל אימתי המשפט יהא מתוך הרוב העולם בשעה אשר עניך תחזנה משרים היינו כשיהי' הרוב הצדיקים אז יהא העולם לפי רובו נידון וגם הרשעים יהא ניצולים מתוך רוב הצדיקים דבכה"ג גם בפ"נ הולכין אחה"ר דספק פ"נ הולכין לקולא:

ויתבאר שובה ישראל וגו' דהא להנ"ל אם בפ"נ אין הולכין אחה"ר ס"ל כת"ק דיראה אדם עצמו לבד כאלו חציו חייב וחציו זכאי ואם אמרי' דבפ"נ הולכין אחה"ר י"ל העולם נידון אחר רובו וצריך לראות את כל העולם כאלו חצי' וכו' וי"ל דהנביא הוכיח לבני ישראל וכיון דיש ספק הלכה כדברי מי וע"כ אמר אליבא דתרווייהו שיבה ישראל לשון יחיד והיינו כמ"ד אין הולכין בפ"נ אחה"ר וגם קחו עמכם דברים ושובו אל ה' לשין רבים וזהו כמ"ד הולכין אחה"ר ואמר הנביא אח"כ כל תשא עון היינו כיון דהוא ספק פלוגתא לכן אם יכריע ע"פ רוב במעשיו לזכות א"כ יש לילך בכל אופן לקולא וזה כל תשא עון ר"ל לכל אפי' לרשעים דהא לקולא י"ל דספק פ"נ להקל ואמרי' דהולכין אחה"ר וקח טוב אפי' אם היחיד יכריע במעשיו שיהא רוב העולם לטובה הולכין להקל דהרשעים יהא נדונים כמעשה הצדיקים דלהקל הולכין בפ"נ אחר הרוב:

יד) שובה ישראל וגו' אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב וגו' ויליד מהו כל תשא עון וגם קח טוב מה בעי בזה [ב] לבאר המדרש ולקחתם לכם ביום הראשון וגו' וכי ראשון הוא הלא ט"ו הוא אלא ראשון לחשבון עונות וצ"ב, עוד במדרש הה"ד תודיענו אורח חיים שובע שמחות את פניך נעימות בימינך נצח:

ונראה עפ"ד הגמ' סיכה דף כ"ז אהא דאמרי' במשנה אוכלין ושותין ארעי חוץ לסוכה ומעשה בריב"ז הביאו לו לטעום את התבשיל ולר"ג שני כותבות ואמרו העלום לסוכה ופריך בגמ' מעשה לסתור חסורי מחסרא והכי קתני אם בא להחמיר על עצמו מחמיר ולית בי' משום יוהרא ומעשה נמי והביאו לריב"ז וכו' והקשה בא"ר סי' תרל"ט ס"ק י"א מאי פריך מעשה לסתור דילמא מעשה דריב"ז ור"ג הי' ביו"ט או בשבת דאכילת ארעי שלהן הוי קבע כמו דאמרי' במס' ביצה דף ל"ד דשבת קובעת למעשר היינו דאפי' אכילת ארעי דפטור ממעשר מ"מ בשבת קובעת למעשר וה"נ ביו"ט אכילת ארעי ג"כ קובע יחייב בסוכה:

ונראה ליישב ע"ד אגדה עפמ"ש הר"ם אלשיך זללה"ה בפ' אמור עה"פ בסוכות תשבו שבעת ימים וגו' וז"ל כי הן זאת היתה כוונתו ית"ש לשום את בנ"י באוהלים בצאתם

ממצרים לתת להם ארץ טובה לצאת מדירת קבע לשבת בדירת ארעי והרמז בזה אשר לא יעשה עיקר וקבע מחיי עוה"ז לאכול לשבעה ולמכסה כי אדרבא כל עיקר הכוונה לעשות ארעי מעוה"ז כי הוא כמו יושב אוהל העומד לנסוע ממקום למקום וז"ש בסוכות תשבו שבעת ימים לרמז לז' עשירית חיי האדם ימי שנותיהם שבעים שנה שיחד כולם דירת ארעי המה עכ"ד הצורך לענינינו ובזה יתבאר הטעם למה אוכלין ארעי חוץ לסוכה ומה נשתנה מצוה זו משאר מצות כמו מצה דמקיים בפסח מצה זו שאוכל ואפי' אם הי' רק ארעי קיים המצוה אמנם לפי הנ"ל דהרמז במצות סוכה לעשות מעוה"ז ארעי ולא לעשות קביעות מעוה"ז א"כ שפיר דבאוכל ארעי פטור מן הסוכה דהא בלא"ה הוא ארעי ואפי' הוא אוכל בבית ודוקא באוכל אכילת קבע מחויב בסוכה להראות בזה כי האכילה וחיי העוה"ז הוא רק ארעי ואפי' הוא אוכל אכילת קבע ומיושב ממילא קושי' הא"ר דאין לומר דשבת קובעת לענין סוכה דהא אדרבא כל ענין הסוכה הוא כדי להראות דאין אוכלין אפי' קבע אלא בדרך ארעי וא"כ כש"כ דאכילת ארעי לא הוי קבע ואפי' בשבת הוא כן דאל"כ בטלה כל הענין והטעם דמצוה זו:

ובזה יש לפרש הגמ' ב"ב דף ע"ח מה דכתיב ע"כ יאמרו המושלים אלו המושלים ביצרם בואו ונחשוב חשבוני של עולם הפסד מצוה כנגד שכרה וכו' ואם אתה עושה כן תבנה בעוה"ז ותכונן לעוה"ב וקשה וכי המושלים ביצרם עובדים את השי"ת מכח שכר ועונש וגם במה יבנה בעוה"ז והא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא ולהנ"ל יתבאר דהכוונה חשבונו של עולם היינו שיחשוב ימי עולם וחיי האדם בעוה"ז ימי שנותינו של אדם כצל עובר וכל עוה"ז הוא עולם עובר וכלה ונפסד אבל עוה"ב הוא נועם מתמיד עדי עד והוא נצחי קיים לעולמי עד והיינו הפסד מצוה נגד שכרה מה שהוא הפסד בעוה"ז עולם עובר במה שקיים המצות נגד שכרה אשר מוכן ומזומן בעולם הנצחי לעוה"ב וא"כ היינו הרמז כנ"ל דכל עוה"ז הוא עולם עובר וכארעי יחשב וגם מה שיחשוב האדם שהוא קבע ג"כ הוא עראי וכאדם הנוסע ממקום למקום נגד חיי העוה"ב כיון ששם הוא העולם הנצחי ואמר בגמ' אם אתה עושה כן תבנה בעוה"ז היינו שגם בעוה"ז יתקן עצמו להכן בפרוזדור עד שיכנס לפרקליטין ויחשוב על לבו דעניינו עוה"ז הכל היא עולם עובר וכארעי נגד העולם הבא שהוא חיי נצחי ולכן גם הקביעות בעוה"ז הוא רק כארעי, וזשה"מ וכי ראשון הוא אלא ראשון לחשבון עונות ר"ל החשבון של ימי העולם אשר האדם יחשוב עלי' בימי הסכות להורות שכל העולם הוא כסוכה אוהל עראי וזשה"מ ג"כ תודיענו ארח חיים וגו' בימינך נצח היינו דמה שהוא את פניך ר"ל בימי העוה"ב שהוא לפני ה' הוא נצח וזהו קבע נגד חיי עוה"ז שהיא עולם עובר וכלה, וזש"ה שובה ישראל וגו' כל תשא

עון וקח טוב ר"ל שיחשוב הפסד מצוה נגד שכרה והיינו תשא עון שיחשוב העון והוא מלשון כי תשא את ראש וקח טוב נגד הטוב ר"ל המצוה ושכרה מצוה לעוה"ב שהוא נצחי וקבע נגד כל חיי עוה"ז:

טו) שובה ישראל עד ה"א כי כשלת בעונך קחו עמכם דברים ושובו אל ה' אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב וגו' ובגמ' יומא גדולה תשובה שזדונות נעשות כשגגות האי עון מזיד הוא וקרי' לי' כושל ומוקי לה בתשובה מיראה והדיקדוקים רבו דיש להבין מדוע לא הוכיחם רק על תשובה מיראה גם כפל הלשון קחו עמכם דברים ושובו וגו' גם הלשון אמרו אליו כל תשא עון צ"ב גם ל"ל כל דהול"ל אמרו אליו תשא עון גם לבאר המדר' רבה פ' וישב עה"פ וישב ראובן אל הבור והיכן הי' בשקו ובתעניתו הי' עסוק כיון שנפנה הלך והציץ לאותו הבור הה"ד וישב ראובן אל הבור א"ל הקב"ה מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה ואתה פתחת בתשובה תחלה חייך שב"ב עומד ופותח בתשובה בתחלה זה הושע שנא' שובה ישראל וגו' והוא תמוה' הלא אדה"ר וקין ג"כ עשו תשובה וגם הלשון מעולם לא חטא אדם לפני האי לפני שפת יתר לכאורה:

ונראה דהנה בישועות יעקב או"ח סי' תקפ"ו העיר בהקדש דאינו חייב עד שיהנה א"כ אמאי חייב באכל הקדש בשוגג לפ"מ דקי"ל בחו"מ סי' רל"ד דאם מכר לחבירו איסור אכילה דאו' בשוגג שהלוקח לא ידע שזה איסור ואכלו צריך להחזור הדמים משום דנפשו של אדם חותה מן האיסור ולא הוי הנאה הרי כיון שלא ידע שהוא איסור לא מיחשב הנאה כלל וכיון שכן אמאי חייב מעילה הא מעילה הוא בשוגג ואינו חייב עד שנהנה והא בשוגג אינו נהנה מן האיסור ותי' שם כיון דרק שע"י שהוא הקדש נימא דלא יחשב הנאה א"כ ריבתה התורה בפירוש ענין מעילה שיתחייב על הנאה זאת עכ"ד ע"ש הבאתי דבריו בסוגי' דמלל"נ ולפ"ז לכאורה י"ל בכל האיסורין שבתורה ענין הזה למאי דקי"ל בכל איסורי אכילה והנאה דאינו חייב אלא כדרך הנאתן וכתב הרמב"ם דאם עירב בו דבר מר פטור והכי קי"ל לענין מלאכת שבת אם הוציא שלא כדרך המוציאין פטור וכן אם עשה כלאחר יד פטור וא"כ ה"נ י"ל בכל העבירות כיון דנפשו של אדם חותה מן האיסור וכן הוא ודאי מן כל העבירות [ואפשר יש לחלק בין דבר האכילה לשאר עבירות וכמו שחילקו התוס' בחולין דף ה' בצדיקים דאין הקב"ה מביא תקלה על ידם דדוקא באיסור אכילה הוא גנאי לצדיק אולם בישמח משה פ' משפטים הביא ראי' מהגמ' דלא כתוס' ומחלק שם בענין אחר ע"ש ואכמ"ל] וא"כ אמאי חייב הא אינו נהנה והנה כשעושה במזיד אין כאן התחלת קושי' דהא אם עשה במזיד הרי דאינו קצה מהעבירה דהא ברצונו ומדעתו הוא עושה אבל בשוגג דג"כ צריך כפרה ובזמן שביהמ"ק

הי' קיים מחויב להביא קרבן ובזה ונסלח לו על חטאתו אשר חטא ואמאי הא בשוגג אינו נהנה ולהנ"ל י"ל כיון דריבתה התורה דבשוגג צריך כפרה א"כ ריבתה התורה בפי' דחייב קרבן בשוגג גם על הנאת הזאת:

ובזה י"ל הא דאמרי' בגמ' נזיר דף כ"ג אמר ר"נ בר יצחק גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה ולכאורה קשה ואמאי הא בכל שוגג דעלמא דצריך להביא קרבן משום דעשה מעשה עבירה אע"ג שלא הי' לו מחשבה רעה בעבירה עכ"ז חייב קרבן א"כ הרי דעיקר הוא המעשה ולא המחשבה וגם במצוה שלא לשמה עכ"פ מצוה קעביד וא"צ לחזור ולעשות המצוה וכמ"ש בגמ' נזיר שם לעיל ע"א באם אכל הפסח לשם אכילה גסה נהי דלא קא עביד מצוה מן המובחר פסח מיהו עביד ע"ש וא"כ קשה אמאי גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה הא העיקר הוא המעשה ולא המחשבה ולהנ"ל י"ל דבשוגג דעלמא לא שייך לומר דנפשו של אדם חותה כיון דבהכי ריבתה תורה לחייב על השוגג ועל הנאה כזאת אבל בעבירה לשמה דמתכוין לעשות מצוה והוא באמת עבירה א"כ שוגג כה"ג הא לא ריבתה התורה שיהא חייב וכיון דנפשו של אדם חותה מן האיסור הא לא עביד שום עבירה כיון שאינו נהנה ולכן הוא גדולה ממצוה שלא לשמה כיון דבמחשבתו הי' מתכוין לעשות מצוה ולא עשה שום עבירה וגדולה מחשבה טובה ממצוה בלי מחשבה:

והנה בגמ' שבת דף נ"ה הובא ברש"י בפ' וישלח כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה וכו' אלא מה אני מקיים וישכב את בלהה שתבע עלבון אמו וכו' ע"ש ומבואר מזה דראובן עשה עבירה לשמה שהי' כוונתו לקיים מצות כיבוד אם ולהנ"ל הרי משו"ה לא חטא עכ"פ כמו שוגג ולא חייב על זה אפי' כמו שוגג דעלמא משום שנפשו של אדם חיתה מן האיסור ומשו"ה קאמר בלשון הגמ' האומר ראובן חטא טועה דחטא משמע שלא הי' אפי' שוגג ולכאורה קשה אע"ג דנתכוין לתבוע עלבון אמו והי' סבור שמותר מ"מ עכ"פ שוגג הי' וא"כ עכ"פ חטא דהיינו בשוגג ולהנ"ל כיון דנפשו ש"א חותה מן האיסור א"כ אפי' כשוגג לא הוי דהא לא נהנה כלל מן האיסור וכמו אכילה שלא כדרך הנאתן דמותר אפי' לכתחלה לשיטת התוס' בקידושין דף נ"ו שהקשו שם המקדש באיסורי הנאה אמאי אינה מקודשת הא יכולה להנות שלא כדרך הנאתן ועי' במל"מ ה' יסודי התורה:

ויתבאר המדרש וישב ראובן אל הבור היינו ששב בתשובה וא"ל הקב"ה מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה ר"ל לפני' היינו שסבור שעשה מצוה והוא לפני הקב"ה ולא ידע שהוא עבירה וא"כ אלו הי' יודע שהי' עבירה לא הי' עושה ואדרבה נפשו הוא חותה מן האיסור והוי כאלו עשה עבירה שלא כדה"נ ופטור עלי' אפי' מקרבן לכן בשכר זאת

ב"ב עומד ופותח בתשובה זה הושע שאמר שובה ישראל וגו' כי כשלת בעונך וי"ל דהנה מבואר בגמ' הנ"ל דהכתוב מיירי בתשובה מיראה דזדונות נעשית כשגגות ולהנ"ל י"ל כמו דאמרי' בעבירה לשמה דשייך בזה נפשו של אדם חותה כיון דהא דריבתה התורה דשוגג צריך כפרה היינו בשוגג דעלמא אבל לא כן בעבירה לשמה ה"נ י"ל בשוגג כה"ג דנעשה ע"י התשובה שלא הי' מאהבה רק מיראה י"ל ג"כ דבכה"ג כיון דל"ל דבהכי ריבתה תורה דצריך כפרה א"כ י"ל דשייך בזה ג"כ דנפשו ש"א חותה ושוגג כה"ג א"צ כפרה וזשה"כ כי כשלת בעונך היינו שנעשה מהעבירות כשגגות ואמר הכתיב קחו עמכם דברים ושובו א"ה היינו שנאמר לה' דאע"ג דבתשובה מיראה נעשה כשגגות אפ"ה כל תשא עון אשר השי"ת יכפר כל העון ולא יהא אפי' כשוגג וי"ל דמשו"ה כתוב כל תשא עון עפמ"ש המהרש"ל בשבועות דף כ"ג דמאן דמחייב בכל איסורים בכ"ש מחייב נמי בשכלדה"נ ומבואר מזה דכ"ש ושלכדה"נ חדא הוא ועי' במהרש"א שם והנה ביומא דף ע"ג איתרבי חצי שיעור מכל חלב ע"ש וא"כ י"ל דלשון כל משמע נמי שלכדה"נ והיינו שאמר הכתוב כל תשא עון היינו דשוגג כה"ג שהוא שלכדה"נ כנ"ל ואנו מבקשים שימחול לנו והיינו שאמר המדרש משום שראובן עשה תשובה גם על עבירה לשמה שהי' לו התנצלות דנפשו ש"א חותה מן השוגג לכן ב"ב הושע יאמר ג"כ שובה ישראל וגו' כל תשא עון משים דתשובה מיראה עושה כשגגות וכיון דשוגג כה"ג הוי שלכדה"נ לכן ישא עינינו כולה אשר לא ישאר לנו שום רושם מהחטא כלל:

ט"ז שובה ישראל עד ה"א כי כשלת בעונך וגו' ובגמ' יומא גדולה תשובה שזדונות נעשית כזכיות שנאמר ובשוב רשע מרשעתו וגו' עליהם הוא יחי' ומשני לא קשיא כאן מאהבה כאן מיראה ויל"ד הלשון עליהם היא יחי' דמשמע מזה ע"י התשובה מאהבה ישיג חיות דהול"ל דהתשובה מועיל שיהי' מהעבירות מצות אבל ענין חיות מאן דכר שמי' גם לבאר דברי המדרש ויצא קין פגע בו אדה"ר א"ל מה נעשה בדינך א"ל עשיתי תשובה ונתפשרתי א"ל כך גדלה כחה של תשובה מיד פתח ואמר מזמור שיר ליום השבת ויש להבין למה שאל אדה"ר אך את קין דוקא לענין תשובה וגם מה ענין שבת אצל תשובה גם הלשון נתפשרתי צ"ב גם מה שהקשו המפורשים מה חטא קין שהביא מפרי האדמה מנחה לה' הא כן הוא המדה לעבוד לה' במה אשר ברכו ה' וקין הי' עובד אדמה לכן בדין הי' להביא קרבנו ממין הברכה אשר לו:

ונראה עפמ"ש בס' דרך אמת לפרש הא דכתיב מכל משמר נצור לבך כלומר מכל משמרת שתרצה לעשות העיקר נצור לבך כי ממנו תוצאות חיים לכל האברים ואם הלב נשמר ממילא כל האברים ואחז"ל צדיקים לבם ברשותם ובהיות הלב מסור בידו

וברשותו אזי יכול להקדישו ולמסרו לשמים משא"כ אם אין הלב ברשותו א"י להקדישו כמ"ש חז"ל ב"ק דף ס"ט גזל וכו' שניהם א"י להקדישו זה לפי שאינו שלו וזה לפי שאינו ברשותו וזש"ה נשא לבבינו אל כפים שיהי' מסור בידינו אז אל א' בשמים נוכל להקדישו לשמים עכ"ד הנחמדים ובזה פי' א"ז זללה"ה בייט"ל סו"פ האזינו שימו לבבכם דייקא שיהי' הלב שלכם ואמר הטעם למה דוקא שימו לבבכם עז"א כי הוא חייכם כי הלב הוא עיקר חיותו של האדם ובלעדו א"א לחיות ובזה פי' עוד שם ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וגו' ואחז"ל לכם משלכם דהנה אמרו במדרש אתרוג דומה ללב ועל כן אם הוא אינו שלו פסול מפני שאינו יכול להקדיש דבר שאינו שלו ואינו ברשותו אך אם לבו ברשותו וכ"כ כל האברים יכול להקדישן לשמים עכ"ד ז"ל עיי"ש באריכות ובזה יש לפרש הכתוב ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות וי"ל דהנה אמרו חז"ל סנהדרין דף ע' עץ שאכל אדה"ר אתרוג הי' שנאמר ותרא האשה כי טוב העץ איזה אילן שעצו נאכל כפריו אין אתה מוצא אלא אתרוג עיי"ש ויש לומר דהזהיר הקב"ה רק על אתרוג אשר בא מהתערובות כיון שהוא דומה ללב וצריך להיות הלב אצלו ברשותו בלתי שום תערובות רע בטוב רק כולו מוקדש לשמים ואמר הכתיב ומעץ הדעת היינו אתרוג שהוא דומה ללב ולכן נקרא עץ הדעת כמו שאמרו הלב מבין וא"כ הדעת הוא מהלב וע"כ האתרוג קראו הכתוב עץ הדעת וכיון שיש בו תערובות טו"ר לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות כיון דהלב עיקר חיותו של אדם וצריך שמירה יתירה וממנו נשאף החיות לכל האברים:

ובזה יש לומר מה שחטא קין שהביא מפרי האדמה קרבן לה' דהנה אמרי' בגמ' סוכה דף ל"ה דבעינן אתרוג שיהא בו היתר אכילה ואם אינו ראוי לאכילה לא מיקרי לכם דצריך שיהא ראוי לכל צרכיכם עי' פירש"י שם ולפי"ז י"ל דגם בקרבן דכתיב אדם כי יקריב מכם קרבן לה' ואחז"ל בסוכה דף ל' אי לפני יאוש מכם אמר רחמנא והאי לאו דידי' היא עיי"ש ואם כן גם בקרבן צריך שיהא הקרבן ראוי לאכילה ואם לא כן אינו מיקרי מכם שיהא שלו לכל צרכיכם וגם בקרבן העיקר הוא הלב כמו באתרוג וכמשה"כ זבחי א' רוח נשברה לב נשבר ונדכה א' לא תבזה וכיון שהוא כנגד הלב לכן הזהירה התורה שיהא שלו וברשותו ואז יכול להקדיש את לבו לשמים ע"י הקרבן ועל כן קין שהביא מפרי האדמה ואמרו חכז"ל שהביא פשתן ממין שאינו ראוי לאכילה לכן לא ירצה לריח ניחוח אבל הבל שהביא מבכורות צאנו דבר הראוי לאכילה ומיקרי לכם על כן וישע ה' אל הבל ואל מנחתו ונמצא מכל זה שחטא אדה"ר שאכל מעץ הדעת אתרוג שהוא דומה ללב שהי' בו תערובות רע בטוב וכמו שידוע ע"פ טבע דהנאכל מתהפך אל

עצם האוכל ולכן מוליד תכונה ההוא שיש במאכל להאוכל ועל כן העץ הדעת טוב ורע שהוא דומה ללב נתהפך אל הלב שהי' בו אח"כ טו"ר וכיון שאינו ברשותו לא הי' יכול להקדישו לשמים וכן הי' עבודת קין שלא הקריב קרבן הראוי לאכילה כיון שלא הי' לבו ברשותו להקדישו לשמים וכל דבר שאינו ראוי לאכילה לא מיקרי לכם ויתבאר המדר' ויצא קין פגע בו אדה"ר א"ל מה נעשה בדינך כלומר שאל ממנו מה נעשה בדינו כיון ששניהם הם שווים בזה שחטאם הי' על שלא הי' לבם מסור בידם בלי שום תערובות ועל כן א"ל מה נעשה בדינו במה ירצה בעבודה כזה אל אדוניו א"ל עשיתי תשובה ונתפשרתי דהנה תשובה מיראת העונש או העדר השכר אינו בא מקרב ולב איש דהא אינו חפץ בעצם התשובה כי אם ברצון עצמותו ולטובתו נתכוין אך בתשובה מאהבה זה הוא מלבו של אדם ותוכיותו לאהוב את את האמת לא בשביל חפצו ותאוות נפשו והנה בתשובה מיראה אינו נמחק כל העון רק נשאר לו שריד דהעון מזיד נחשב עוד כשוגג ועל כן הוא כעין פשר דבר בין תשובה מיראה שנחשב כשוגג ובין תשובה מאהבה דנמחק כל העון וע"כ אמר לו קין כמדתו שעשה עבודתו רק מחמת יראה ולבו הי' רחוק ממנו וע"כ התשובה לו רק כעין פשר שנעשה כשוגג מהעון מזיד ולכן אמר לו עשיתי תשובה ונתפשרתי מיד פתח אדה"ר ואמר מזמור שיר ליום השבת היינו כמו שמצינו לענין שמירת שבת דהעיקר תלוי בלב כדי לקיים מצות בוראו דהא כמה בטלני איכא בשוקי ועיי' בייט"ל פ' ויקהל השומר שבת הבן עם הבת לא' ירצו כמנחה על מחבת ר"ל כמו שדרשו חז"ל גבי מנחה אחד המרבה וא' הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים עכ"ד ז"ל וע"כ הזכיר את יום השבת שכן בשמירת שבת צריך לעבוד לה' שיהא לבו נכון ואמת בכוונה רצוי' ובזה לבו מסור בידו להקדישו לשמים וזש"ה ובשוב רשע מרשעתו עליהם הוא יחי' ואמרי' בגמ' דהכתיב מדבר בתשובה מאהבה הבא מעומק הלב עד שנתעורר לשוב לה' לא בשביל טובתו והנאתו כי אם מחמת שהקדיש לבו לשמים ועל כן עליהם הוא יחי' כי עבודה שהיא בא מהלב ממנו הוא תוצאות חיים כי הלב הוא חיות כללי לכל האיברם:

יז) שובה ישראל עד ה"א כי כשלת בעונך אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב ודקדקו הלשון קרי לי' מכשול דמשמע שוגג וקרי לי' עון דמשמע מזיד גם מהו וקח טוב ונראה עפ"מ שאמרו חז"ל עבירה גוררת עבירה מצוה גוררת מצות וכתבו המפורשים משום שטבע המצוה להמשיך עליו כח הקדושה לכל הגוף וממילא אם נתרבה הקדושה אליו יוסיף כח ואומץ לעשות חיל בעבודת השי"ת ועל כן מצוה גוררת עוד מצוה ע"י הקדושה שנתרבה אצלו וידועת הפכים בשוה דעבירה גוררת עבירה מפני שממשיך עליו רוח כח

מסטרא דמסאבה ח"ו והוא הגורמת וסבה להטותו מני הדרך אשר ילך בה דרך הישר עיי' בדבריהם ובזה יש לומר מה שמברכים קודם עשיית כל מצוה אשר קדשנו במצותיו וצונו דהול"ל אשר קדשנו וצונו ל"ל במצותיו וי"ל דר"ל אשר קדשנו היינו שנמשיך לנו קדושה במצותיו ע"י מה שאנו עושים המצוה בזה נמשך לנו קדושה להבא וזש"ה שובה ישראל וגו' כי כשלת בעונך היינו ע"י העון נמשך ממנה עוד מכשול וזה כל פרי העבירה וע"כ נכשל עוד וזהו כמו שוגג כיון שהעבירה עצמו גורם לו ולא ברצונו אמרו אליו כל תשא עון היינו אם ישוב לה' אז וקח טוב ר"ל מלבד שיתכפר לו העונות ע"י התשובה עוד וקח טוב היינו מצד הקדושה של המצוה דתשובה יקנה לעצמו מקח טוב ויתקדש בזה כל הגוף כי מכח המצוה יקנה קדושה לעצמו וטוב לו: יח) שובה ישראל עד ה"א כי כשלת בעונך ובגמ' יומא גדולה תשובה שזדונות נעשית לו כשגגות ופריך מהא דאר"ל דזדונות נעשות כזכיות ומשני כאן מאהבה וכאן מיראה והקשו המפורשים מדוע לא הוכיחם רק על תשובה מיראה גם להבין כל תשא עון וקח טוב מהו וקח טוב ארפא משובתם אוהבם נדבה כי שב אפי ממנו ובגמ' שם תני ר"מ אומר גדולה תשובה שבשביל יחיד שעשה תשובה מוחלין לו ולכל העולם שנאמר כי שב אפי ממנו מהם לא נאמר אלא ממנו ויש להבין קישור הדברים לאשמעונין זה הכא דייקא ובדברי הפייטן באין מליץ יושר מול מגיד פשע תגיד ליעקב דבר חק ומשפט וצדקנו במשפט המלך המשפט וכו' ויש להבין דאם אין מליץ יושר ח"ו במה יצדק במשפט דהא אומר המלך המשפט דמשמע דהכל במשפט: ונראה דהנה בגמ' ר"ה דף כ"ח קסבר רבא מצות אין צריכות כוונה ומותיב בגמ' הי' עובר אחורי בית הכנסת ושמע קול שופר אם כוון לבו יצא ואם לא כיון לבו לא יצא ופריך וכי כוון לבו מאי הוי הא לא מכוין לבו אדעתא דידי' ומשני הכא בשליח ציבור עסקינן דדעתי' אכולי' עלמא ולכאורה קשה הא מדברי הגמ' נראה דמלשון אם כוון לבו משמע דלא מכוין אדעתי' דידי' להוציאו דאל"כ מאי פריך לפי הס"ד וא"כ מאי מתרץ דהוא שליח ציבור דהא עכ"פ לא כוון לבו להוציא אחרים ויש לתרץ ע"ד אגדה עפימ"ש אחאזללה"ה בייט"פ לשבת תשובה דרוש כ"ח לפרש גוף הפלוגתא בענין מצות צ"כ מלבד הפשוט עפי"מ דאיתא בר"ה דף ד' האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחי' בני ה"ז צדיק גמור וכתבו התו' שם ובפ"ק דפסחים דף ח' דהא דאמרי' אל תהי' כעבדים המשמשים את הרב עמ"ל פרס היינו בתוהא על הראשונות וא"כ משמע באינו תוהא לא איכפת לן כלל ויש עוד שיטה דעבודה עמל"פ הרי זה עובד את עצמו ולא מיקרי עבודת ה' אלא דצדקה שאני דמותר ע"מ שיחי' בני דמצינו במעשר דכתיב בחנוני נא בזאת ולפ"ז י"ל למ"ד מצ"כ היינו שצריך שיכיון לצאת ידי

חובתו לעשות לו נחת רוח ולא להנאת עצמו בשביל ק"פ וכדומה ומ"ד מאצ"כ היינו שאין צריך להתכוון לשמו ית"ש אלא אפי' מכוין בו בו בשביל ק"פ נמי יצא דלא גרע מאלו כפאו ואכל מצה דנעשה בלי כוונה כלל דיצא עכ"ד עיי"ש והנה מביא בייט"ל פ' ראה בשם הספה"ק בהא דכתיב אם בחקתי תלכו וגו' ונתתי גשמיכם וגו' דקשה וכי מזהיר לעשות עמלק"פ ותו למה אמר בלשון רבים ותירצו עפ"מ דאיתא בס"ק דקידושין שהעולם אחרי רבו נידון ע"כ יראה האדם את עצמו ואת כל העולם כאלו חצי' זכאי וחצי' חייב עשה מצוה אחת אשריו שהכריע א"ע ואת כל העולם לכף זכות עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע א"ע ואת כל העולם לכף חוב וא"כ היינו טעמא דלא כתבה התורה בלשון יחיד דאז הי' מקום לומר דמותר עמלק"פ לזה כתבה התורה בלשון רבים והכוונה בזה דבשביל שכר ועונש של רבים ראוי ונכון לעשות למען לא יכריע את העולם לכף חוב כ"א לזכות להיות להם טוב עוה"ז כי מקיר הטוב רוצה להטיב לעולמו וזה עצמו הוא מצוה להציל נפשות מישראל עיי"ש ולפע"ד י"ל דמותר בשביל רבים עמלק"פ כיון דלעשות בזה טובה לרבים הוי כמו לדקה דמותר עמלק"פ אפי' לעשות צדקה עם יחיד ומכש"כ להציל רבים ודאי דמותר עמלק"פ ולפ"ז יתבאר דברי הגמ' הנ"ל הכא בשליח ציבור דדעתי' אכולי' עלמא ר"ל דהא דס"ל למ"ד מצ"כ היינו שצריך לכוין לשמו ית' ולא להנאת עצמו וכיון דבשביל רבים מותר לכוין עמלק"פ אפי' אינו מכוין בלתי לה' לבדו וע"כ אמר דהא דאם כיון לבו יצא מיירו באמת כפי הס"ד שלא כיון לבו אדעתי' דידי' ומ"מ יצא אפי' למ"ד מצ"כ כיון דאיירו בשליח ציבור דדעתי' אכולי' עלמא היינו להכריע לכף זכות כל העולם ובשביל רבים מותר עמלק"פ וע"כ הכא כ"ע מודו דבשביל רבים אמרי' מצות א"צ כוונה:

ויתבאר דברי הפייט באין מליץ יושר מול מגיד פשע וכו' וצדקינו במשפט המלך המשפט דהא כבר נתבאר דבתשובה מיראה היינו יראת העונש בשביל החטא זדונות נעשית לו כשגגות וא"כ לכאורה קשה מה מהני תשובה מיראה הא זה הוי כעובד את עצמו ותשובה הוא מ"ע וצריך כוונה לשמו ית' ולא בשבילו ולעצמו אך כיון דיחיד ששב מוחלין לו ולכל העולם וא"כ דבתשובה כך הוא המדה דמכריע את העולם לכף זכות שנמחל לכל העולם וע"כ גם מיראה דהוא כעובד עמלק"פ נמי יש לעשות דהא בשביל רבים להכריע את העולם לטוב מותר וז"ש באין מליץ יושר מול מגיד פשע דהא בתשובה מאהבה זדונות נעשות כזכיות ומכל המצות נעשית מליץ ופרקליטו אחד וא"כ מהמצוה אשר נעשית ע"י תשובה מאהבה נעשית ג"כ מליץ יושר אבל בתשובה מיראה דאין נעשית הזדונות כזכיות וא"כ אין מליץ יושר מן הפשעים ויש לבעל דין לומר דאם

אין מליץ יושר היינו שעשה תשובה מיראה מה מהני דהא היי כעובד את עצמו וע"כ אמר וצדקינו במשפט לשון רבים דאחד ששב עושה צדקה לכל העולם וע"כ גם בתשובה מיראה נמי מהני דהא בשביל רבים מותר עמלק"פ, ויתבאר שובה ישראל וגו' כי כשלת בעונך היינו אם ישוב אל ה' משום שהוא ירא ממכשול ע"י העון ר"ל תשובה מיראת העונש אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב תשובה מחמת שכר טוב אשר צפון ליראי ה' ואע"ג דהוא עמלק"פ או יראת העונש ג"כ בתשובה מותר ואמר למה בתשובה מותר עמלק"פ יותר מכל המצות שבתורה שאין לעשות אותם עמלק"פ ואמר ארפא משובתם אוהבם נדבה כי שב אפי ממנו וכדברי ר' מאיר דיחיד ששב מוחלין לו ולכל העולם וא"כ דהוא מצוה דרבים מותר עמלק"פ:

עצי חיים על מועדים - סוגי' דמצות לאו להנות נתנו

יט) מסכת ר"ה דף כ"ח ע"א אמר רב יהודא בשופר של עולה לא יתקע ואם תקע יצא בשופר של שלמים לא יתקע ואם תקע לא יצא והקשו התוס' אמאי מחלק בין עולה לשלמים הא יכול לחלק בעולה גופא בין מזיד לשוגג:

ונראה עפ"ד הרשב"א ביבמות דף ק"ד דלהכי אמרי' בגמ' דאי מצות להנות ניתנו לא יצא כדי להצילו מן עבירה דאם יצא א"כ נהנה מן האיסור בזה שקיים המצוה הרי עשה עבירה לכך אמרי' דלא יצא וליכא הנאה ולא עשה עבירה ע"ש ולכאורה קשה להבין כיון שכבר יצא המצוה מ"מ מה בכך דעבד איסורא והלא י"ל דאיסורא דעבד עבד ועכ"פ ידי המצוה כבר יצא אבל י"ל דסבר הרשב"א כיון דמצות צריכות כוונה ואפי' למ"ד א"צ כוונה אפ"ה הא כתבו התוס' בברכות דף י"ב דאם נתכוין שלא לצאת לא יצא ע"ש וא"כ י"ל כיון דמירי הכא לענין מעילה דהוא בשוגג לכך אמרי' דאח"כ כשידע שהוא שלמים אמדינן דעתי' אלו הי' יודע קודם שתקע שהוא שלמים הי' מכוין בדעתו שלא לצאת כדי שלא יהנה מאיסור וכיון דמכוין שלא לצאת לא יצא] ובניחותא דמצוה אמרי' איגלאי מילתא למפרע דהא במצוה קי"ל כ"ע דיאוש של"מ הוי יאוש וא"כ י"ל דה"ה כדי שלא יעבור איסורא אנן סהדי ואמרי' אגמ"ל עי' בב"מ דף כ"ב ואכמ"ל[וא"כ מיושב קושי' התוס' דרב יהודא מחלק רק בין עולה לשלמים דשניהם מיירי בשוגג ולהכי שפיר אמרינן דבשלמים לא יצא משום דמכוין שלא לצאת כדי שלא יעבור אבל בעולה במזיד אע"ג דלא מעל ולא נפק לחולין מ"מ איסורא דעבד כבר עבד ואפ"ה יצא המצוה ומשו"ה ליכא לחלק בעולה גופא בין מזיד לשוגג:

כ) עוד יש ליישב קושי' התוס' עפמ"ש האחרונים דמשו"ה אי מצות להנות נתנו לא יצא משום דכל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני ע"ש והנה לאביי דס"ל מהני י"ל עפ"ד התוס' ב"מ דף קט"ו ע"ב דהא דאמר אביי שם קט"ז בההיא גברא דחבל סכינא דאשכבתא מחברי' אתא לקמי' דאביי א"ל זיל אהדרי' לאו משום דלא מהני דהא אביי ס"ל מהני אלא דטעמי' דאביי כיון שהי' שוגג שאם הי' יודע שהוא אסור לא הי' חובלו והוי לי זכיי' בטעות וחוזרות ע"ש בתוס' בדף קט"ו ד"ה וחייב וי"ל דהיינו משום דהיכא דעביד איסורא וגם הי' בטעות גם אביי ס"ל דלא מהני ולפ"ז י"ל כיון דהכא מיירי בשוגג אע"ג דמעילה בכל מקום הוא בשוגג מ"מ לענין לצאת תק"ש י"ל כיון דהוי בשוגג אמרי' דהוי כל עשי' בטעות ואינו יוצא כלל דבכה"ג כ"ע מודו דאי עביד לא מהני וא"כ מיושב קושי' התוס' דמחלק הגמ' רק בין עולה לשלמים כיון דשניהם מיירי בשוגג ומשו"ה בשלמים לא יצא דאי עביד לא מהני אבל בעולה אפי' במזיד שפיר יצא דלא שייך אי עביד ל"מ כיון דהוי במזיד ואינו טעות שיהא חוזרות למ"ד אע"מ: כא) עוד י"ל גם ליישב קושי' התוס' מאי שנא משלמים דלא יצא משום דמל"נ א"כ בשופר של ע"ז נמי נימא דלא יצא, עוד מה שהקשו התוס' בחולין פ"ט לפ"מ דגריס הכא רב יהודא א"כ למה קאמר הטעם בשופר של עה"נ דלא יצא דכתותי מכתת שיעורי' ת"ל מל"נ גם להבין לרב יהודא אמאי בעילה יצא הא שפיר מתקיף לי' רבא אימת מעל וכו' כי קתקע באיסורא תקע:

ונלע"ד דהנה לפ"ד הרשב"א הנ"ל דלהכי אי מל"נ ל"י משום דאי יצא א"כ הוא נהנה מן האיסור לכך אמרי' דל"י וליכא הנאה ולא עשה עבירה ויש להקשות ע"ז לפי שיטת הכלבו דמפרש דהא דהנודר הנאה משופר מותר לתקוע תקיעה של מצוה היינו דוקא אדם אחר מותר לתקוע לו אבל הוא בעצמו אסור לתקוע בו משום דאיכא הנאה במה שתוקע דמתגאה בקול א"כ קשה אמאי ס"ל לר"י בשלמים דל"י כדי להצילו מן העבירה הא אפי' אם אמרי' ל"י מ"מ עשה עבירה דנהנה במה שתקע ולכאורה י"ל דאם נימא דיצא יש לו שתי הנאות גם במה שנהנה שעשה המצוה ואם ל"י רק עבירה אחת מה שנהנה מן התקיעה, אבל זה אינו לפי מ"ש המל"מ פ"ה מה' יסוה"ת דאפי' להפוסקים דלוקין על הנאה מ"מ אם אכל זית בב"ח אינו לוקה שני פעמים משום האכילה ומשום הנאה כיון דאכילה ג"כ הוי משום הנאה ע"ש וא"כ ה"נ אפי' אם נימא דעשה מצוה ונהנה ג"כ מן המצוה מ"מ לא מיקרי שני הנאות כיון דהכל הוא משום הנאה דהקדש דאטו נימא מי שיש לו הנאה יותר עובר שתי פעמים על איסור מעילה וא"כ לפ"ז נימא דאע"ג דמל"נ מ"מ יצא כיון דבלא"ה הרי הוא נהנה מן האיסור ממה שנהנה מן התקיעה עצמו

[שוב מצאתי בח"ס בפ' לולב הגזול שהקשה ג"כ הכי אבל לא העיר כלל מה שיש לפלפל על הקושי' וגם לא הביא מהמל"מ הנ"ל ותירוצו ג"כ אינו מובן ע"ש]: ונלע"ד ליישב דהנה בישוע"י או"ח סי' תקפ"ו העיר בהקדש דאינו חייב עד שיהנה א"כ אמאי חייב באכל הקדש בשוגג לפי מאי דקי"ל בחו"מ סי' רל"ד דאם מכר לחבירו איסור אכילה דאו' בשוגג שהלוקח לא ידע שזה איסור ואכלו צריך להחזיר הדמים משום דנפשו של אדם חותה מן האיסור ולא הוי הנאה הרי כיון שלא ידע שהוא איסור לא מיחשב הנאה כלל דאיסורין נפשו של אדם חותה מהן וכיון שלא הי' לו הנאה אמאי חייב הא אינו חייב עד שיהנה ותי' כיון דרק שע"י שהוא הקדש נימא דלא יחשב הנאה וא"כ ריבתה התורה בפירוש לענין מעילה שיתחייב על הנאה זאת ע"ש ולפי"ז נלע"ד דדוקא לענין מעילה דלא שייך כ"א בשוגג וע"כ דריבתה התורה שיתחייב אפי' היכא דנפשו של אדם חותה ממנה אבל שלמים בשוגג דלאו בת מעילה הוא וליכא גזה"כ דהא י"ל דלא עבר אאיסורא בשלמים רק במזיד שידע שהוא איסור דלא שיוך נפשו של אדם חותה וא"כ כשנהנה משלמים בשוגג שוב י"ל דלא מיחשב הנאה כלל וא"כ מיושב מה שהקשיתי הא נהנה מן התקיעה עצמה ואמאי ל"י אפי' אי מל"נ ולהנ"ל מיושב כיון דמה שנהנה מן התקיעה לא מיחשב הנאה כיון שהוא בשוגג ובשלמא ההנאה מה שעושה המצוה אי מל"נ שפיר מיחשב הנאה אפי' כשהי' שוגג על האיסור דהא בזה לא שייך לומר דנפשו חותה מן האיסור דהא עכ"פ עשה המצוה ויש לו הנאה שקיים המצוה ולכן שפיר קאמר הרשב"א דאי נימא דיצא איכא עבירה מה שנהנה מן המצוה ע"כ אמרי' דל"י וליכא עבירה אבל מה שהוא מתנאה בתקיעה וכדברי הכלבו זה לא מיקרי הנאה כיון דהוי שוגג ונפשו חותה מן האיסור:

ולפ"ז י"ל דהא דקאמר ר"י עולה בת מעילה הוא וכיון דנפק בה יצא לחולין לאו דמשו"ה בעולה יצא משום דנפק לחולין דהא אפי' במזיד דלא מעל מ"מ יצא להנ"ל משום דבלא"ה עבד איסורא דנהנה מן הקול אלא הא דקאמר ר"י עולה דבת מעילה הוא ונפק לחולין היינו כיון דהיכא דנפק לחולין איכא מעילה כמבואר במס' מעילה דף י"ט דצריך שיהא שינוי רשות מהקדש לרשות הדיוט ועי' בתוס' ב"ק דף כ' ד"ה נתנה וקמ"ל ר"י דדוקא היכא דאיכא מעילה גמורה בזה שייך לומר דגלי קרא דלא אמרי' נפשו חותה וא"כ מיושב דשפיר אמר ר"י בעולה דיצא משום דבשוגג בדבר שהוא בת מעילה לא שייך נפשו חותה כדברי הישוע"י ולא קשה על ר"י כקושי' רבא אימת מעל וכו' דהא עיקר טעמי' דר"י לא משום דנפיק לחולין אלא כיון דבת מעילה היא ולא שייך נפשו חותה ונהנה בלא"ה מן האיסור ע"כ יצא לר"י אלא דרבא מקשה לר"י משום דהי' סבר

דטעמי' דר"י משום דנפק לחולין אבל כל עיקר טעמי' דר"י משום דבלא"ה הוא נהנה מהאיסור משו"ה יצא [והא דס"ל לפי הס"ד אחד זה ואח"ז לא יצא דגם בעולה לא יצא הא כיון דבת מעילת לא שייך נפשו של אדם חותה היינו משום דרבא דפריך לר"י ע"כ לא ס"ל כטעמי' דהרשב"א הנ"ל דמשו"ה ל"י כדי שלא יהנה מן האיסור וכבר כתבו האחרונים טעמים אחרים משים מהב"ע או משום דאי עביד ל"מ]:

והנה הא דאמרי' נפשו של אדם חותה מן האיסור י"ל דעכ"פ לא עדיף משלא כדרך הנאתן וא"כ היכא דשלכה"נ אסור לא שייך דחותה מן האיסור וא"כ מיושב מה שהקשו התוס' מ"ש שופר של שלמים משופר של ע"ז גם מה שהקשו למה לא קאמר בשופר של עה"נ דל"י משום מל"נ ולהנ"ל י"ל דבשלמא בשלמים דשלכה"נ מותר וא"כ לא עשה עבירה ע"י מה שנהנה מן הקול בשוגג לכן אמרי' דל"י כדברי הרשב"א דאם אמרי' דיצא הרי עשה עבירה דנהנה ע"י שעשה המצוה אבל בע"ז ועה"נ דשלכה"נ נמי אסור ועי' בתוס' פסחים דף כ"ו ד"ה שאני ובמל"מ שם א"כ אפי' אי נימא דל"י ג"כ עשה עבירה ע"י מה שנהנה מן הקול א"כ אע"ג דל"י מ"מ אין מצילין אותי מן האיסור לכך שפיר בע"ז ועה"נ ולא כיון דאפי' אם ל"י מ"מ הוא נהנה מן האיסור וא"כ אמרי' דיצא:

ובזה יש ליישב ג"כ שיטת הרז"ה דס"ל דדוקא מצות דאו' אמרי' מללה"נ אבל מצות דרבנן להנות נתנו ועי' בר"ן בסיכה והקשו עליו א"כ מאי קאמר רבא אחד זה ואחד זה יצא דמצות לאו להנות ניתנו הא תקיעות דרבנן עכ"פ לא יצא כיון דבדרבנן ל"נ ולמ"ש י"ל דהא כבר האריך בזה המל"מ בפ"ה מיסוה"ה דבכל שלכדה"נ אפ"ה איכא איסורא דרבנן ע"ש וא"כ בשוגג אע"ג דנפשו חותה מן האיסור מ"מ עבר איסורא דרבנן במה שנהנה מן הקול עצמה ואע"ג דאותו הנאה הוי שלכד"ה מ"מ מדרבנן איכא איסורא וא"כ אפי' אם לא יצא התקיעות דרבנן ג"כ אינו ניצול מאיסור דרבנן לכך אמרי' ספיר דיצא גם תקיעות דרבנן דהא לא שייך בזה סברת הרשב"א דלא יצא כדי שלא יהנה מן האיסור דהא בלא"ה ה"ה נהנה מן האיסור ומהני האיסור דרבנן לענין התקיעות דרבנן:

כב) שם בגמ' מתקיף לה רבא אימת מעל לבתר דתקע כי קתקע באיסורא תקע וקשה מאוד אמאי סבר ר"י דיצא גם מה שהקשה בטורי אבן הא היכא דתקע באיסור לא יצא משים דהו"ל מהב"ע והתוס' סיכה כתבו דמהב"ע לא הוי רק מדרבנן וא"כ יצא הכא בתקיעה ראשונה מדאו' וכיון שיצא מה"ת אע"פ שלא יצא מדרבנן ודאי מעל דהא נהנה לצאת י"ח של תורה ויצא השופר לחולין וכי הדר תוקע תקיעות דרבנן יוצא גם מדרבנן דהא כבר נפק לחולין ע"י התקיעות של תורה עוד הקשה בישיע"ק לדברי התוס' שבועות מ"ד שהקשו לרב יוסף דשומר עבידה הוי שומר שכר משום שבשעה שהוא עוסק במצוה

פטור למיתב ריפתא לעני וא"כ אמאי המודר הנאה מחבירו מותר לתקוע תקיעה של מצוה הא מתהני בשעה שתוקע פטור למיתב ריפתא לעני ותי' דיכול לכוין שלא יבא עני באותו שעה וכיון שכן בשופר של עולה דמיירי בשוגג דבמזיד אין בה מעילה ומאין הי' יודע ליזהר לתקוע בשעה שאין דרך עני לבוא וא"כ מה הקשה רבא אימת מעל לכי תקע הא מעל תיכף שהוא פטור למיתב ריפתא:

ונראה דהנה בהר"ן פ' האורג מביא בשם הרשב"א וז"ל ובירושלמי נראה שהתירו לנעול בתחלה ביתו ולשמור ביתי וצבי שבתוכו אע"פ שע"י כן ניצוד הצבי ממילא מותר ובלבד שלא יתכוון לשמור הצבי בלבד דהכי גרסינן בירושלמי וכו' ראה תינוק מבעבע בנהר ונתכוין להעלותו ולהעלות נחילה של דגים עמו מותר וכתב הר"ן דדברי' תמוהים וכי מפני שצריך לנעול ביתו נתיר לו לעשות מלאכה בשבת ומהירושלמי אין ראי' דהתם הטעם מפני שהוא מלאכת מצוה וחובה לפיכך אע"פ שהוא מתכוין עם אותה מלאכה למלאכה אחרת שהיא אסירה בשבת התירו חכמים אבל במלאכת הרשות חס ושלום עכ"ל וכן משמע בגמ' ב"מ דף ל' באבידה דשוטחה לצורכה ולצורכו ועי' בנתה"מ סי' צ"ז בעיסקא שהוא פלגא מלוה ופלגא פקדון דמותר לתפוס בעד פלגא פקדון אע"ג שהוא תופס גם בעד המלוה ביחד ע"ש ולפ"ז הי' נראה לכאורה ליישב קושי' התוס' דמשו"ה המודר הנאה מחבירי מותר לתקוע לו תקיעה של מצוה אע"פ שמתהני מפרוטה דר"י דהא הנאה זו מותרת אפי' אם הי' במזיד כיון שהוא מצוה לתקוע וע"כ אף אם מתכוין עם אותה מלאכת מצוה למלאכה אסורה מותרת וכמו במתכוין להעלות התינוק ודגים עמו דמותרת אך י"ל דקושי' התוס' דלא דמי להך דירושלמי דהתם כשהוא מעלה התינוק מהנהר אי אפשר לו בענין אחר שלא להעלות הדגים וע"כ אע"פ שכוונתו גם להדגים מ"מ משום שאי אפשר לו שלא להעלותם וכיון שהוא ג"כ מלאכת מצוה מותר עם איתה מלאכה גם מלאכת אחרת אבל הכא כיון שאפשר לכוין בשעה שאין שם עני ולא יבא לידי מעילה אסיר לו לתקוע בשעת שהוא נהנה מפרוטה דר"י וע"ז תירצו התוס' דבאמת דהא דמותר לתקוע במודר הנאה דוקא בשעה שאין שם עני ומיושב קושי' הישי"ע שהקשה דבשוגג שלא ידע להזהר הוא נהנה מפרוטה דר"י ולהנ"ל כשלא ידע להזהר אדרבא לא עשה שום איסור מעילה כיון שעשה האיסור מעילה ביחד עם מלאכת מצוה דתק"ש וא"כ י"ל דרבא הכי מותיב לר"י אימת מעל לכי תקע היינו דאיסור מעילה בא אחר המצוה דסבר השתא מצות להנות נתנו אחר שעשה המצוה הוא ההנאה אבל בשעה שהוא עושה מצוה לא שייך איסור מעילה כיון שעושה שניהם ביחד מלאכת המצוה ומלאכת האיסור כההוא דהמעלה תינוק ודגים:

אמנם לפ"ז יוקשה א"כ לר"י בשופר של שלמים דלא יצא משום דמצות להנות נתנו ואסור להנות מקדשים הא כשעושה המצוה באותו מלאכה לא חששו למלאכת איסור, ונראה דיש לחלק משום דהתם בתינוק ודגים אפי' נאמר דעשה איסור בהעלות הדגים מ"מ המצוה להעלות התינוק במקומו עומדת דהוא מצות פיקוח נפשות וכיון שבודאי עשה מצוה בהעלות התינוק י"ל דגם בהדגים לא עשה עבירה כיין שהיא מלאכת חובה ואם הוא ביחד גם על זה ליכא איסור אבל בשופר של קדשים אם אמרי' דעשה איסור בזה ממילא ליכא ג"כ שום מצוה דהא הוי מהב"ע וא"כ לא שייך לומר שהוא מלאכת חובה בשביל הת"ש דהא בשביל העבירה גם הת"ש אינה מלאכת חיבה:

והשתא מיושב קושי' הט"א שהקשה הא מה"ת יצא במהב"ע וא"כ נפק לחולין ע"י התקיעות ראשונות שהם של תורה ולמ"ש י"ל כיון דמה"ת יצא וא"כ הוא מלאכת חובה וא"כ הי' מותר לתקוע וליכא איסור מעילה וממילא לא נפק לחולין ע"י התק"ש של תורה וע"כ כשתוקע תקיעות דרבנן הוי מהב"ע ולא יצא ושפיר הקשה רבא אימת מעל לכי תקע היינו אחר שתקע התקיעות שייך איסור מעילה אבל בתקיעות דאו' דיצא בהם לא עשה שום איסור ולא מעל כיון שעשה שניהם ביחד המצוה וגם העבירה:

ולפ"ז י"ל דמשו"ה סובר ר"י דבשופר של עולה יצא אע"ג דלא מעל אלא לכי תקע וכי תקע באיסורא קתקע וכקושי' רבא משום די"ל דהא במנחות דף מ"ד פליגי שם רבה ורבא שמע שטבע תינוק בים ופרש מצודה להעלות דגים והעלה דגים ותינוק רבא אמר חייב ורבה אמר פטור וגירסת הראב"ד בפ' ב' מה' שבת להיפוך דרבא אמר פטור ע"ש ומבואר שם דרבה ס"ל חייב משום דאזלינן בתר מחשבתו ורבא דס"ל פטור דאזלינן בתר מעשיו ולפ"ז י"ל דרבא לשיטתי' דס"ל דזיל בתר מעשיו א"כ שפיר הקשה אימת מעל ולא אמרי' דכבר נפק לחולין ע"י התקיעות דאו' דהא לא עשה שום איסור מעילה כיון דבמעשיו קיים המצוה התק"ש דאו' ולא נפק לחולין ע"י התקיעות דאי' אבל ר"י י"ל דס"ל כרבה דזיל בחר מחשבתו ואם הי' נתכוין להנות מן ההקדש הי' חייב וממילא גם בשוגג עבר איסור מעילה וע"כ אע"ג דיצא בת"ש דאו' מ"מ עשה איסור מעילה לדברי ר"י דמל"נ ושפיר נפק לחולין בתקיעות ראשונות ויצא לחולין וכקושי' הטו"א וע"כ ס"ל לר"י דיצא גם התקיעות דרבנן משום דנפק לחולין ע"י תק"ש דאו':

כג) וברמב"ם פ"ב מה' שופר כתב וכן בשופר של עולה לא יתקע בו ואם תקע יצא שאין בקול דין מעילה וא"ת והלא נהנה בשמיעת הקול מצות לאו להנות נתנו ותמהו עליו ל"ל ב' טעמים ובגמ' מבואר הטעם רק משום מלל"נ עוד הקשו בלח"מ דבגמ' ר"ה משמע דבקול שייך מעילה דקאמר עולה בת מעילה הוא והוא ז"ל כתב בפ"ה מה' מעילה קול

ומראה וריח אין מועלין בו ע"ש וכן הקשה בכפ"ת דהסוגיות סותרות זא"ז דבפסחים אמרי' קול ומראה וריח אין מועלין בו עיי"ש:

ונלע"ד די"ל דהנה הא דקול אין בו מעילה הוא משום דאין בו ממש ולא הנאה הוא משו"ה לא שייך בו מעילה ולכן י"ל לפ"מ דאמרי' במס' ביצה דף ל"ד דשבת קובעות למעשר בין בדבר שנגמרה מלאכתו ובין בדבר שלא נגמרה מלאכתו ע"ש והיינו משום דאכילת שבת חיבה ומצוה היא לכן קובעות למעשר ואפי' בדבר שהוא לעצמו אכילת ארעי מ"מ סעודת שבת עושה אותו קבע ולפ"ז י"ל דה"נ אע"ג דקול דעלמא אין בו ממש ולא מיקרי הנאה מ"מ אי מה שעושה המצוה שבא ע"י הקול הוי הנאה מיקרי הנאה שיש בו ממש וכמו דבשבת עושה אכילת ארעי לקבע וא"כ אין הסוגיות סותרות וגם לא קשה קושי' הלח"מ דהתם שפיר אמרי' דקול אין בו משום מעילה דמיירי בקול דעלמא דלא מקיים בה מצוה בזה אמרי' דקיל לאו ממש הוא דלימעול בי' אבל הנאה שמקיים ע"י הקול את המצוה בזה אמרי' דחשיבות המצוה עושה איתו ממש והנאה מעליא הוא ומשו"ה אי תקע בו כדי שיצא חובת דתק"ש הוי גם ע"י שנהנה מהקול בת מעילה ועיין בשו"ת אבני מילואים סי' כ"א: ובזה יש ליישב קושי' הח"ס בלולב הגזול שהבאתי לעיל אמאי אי מל"נ לא יצא לפ"ד הרשב"א דהטעם הוי שלא יהנה מן האיסור הא בלא"ה הוא נהנה מהאיסור לשיטת הכלבו דאיכא הנאה שמתגאה בקול ולהנ"ל מיושב דהא דמועלין בקול רק בהנאה שמקיים ע"י הקול המצוה ולכן חשיבות דהמצוה עושה הקול לדבר שיש בו ממש ושייך בי דין מעילה חבל הנאה בעלמא כגון שמתגאה בקול בלי שום מצוה שיב י"ל דאין מועלין בקול ומיושב דברי הרמב"ם דהא גם לר"י דס"ל בשלמים דלא יצא היינו ג"כ משום דאין מעילה בקול דאל"כ הוי נהנה כדברי הכלבו ואין מתקן האיסור וגם לר"י הוי אמרי' בשלמים דיצא ואך משים דבהנאה בקול דעלמא דלאו מצוה אין בו מעילה רק אי מל"נ שייך בקול מעילה ומשו"ה קאמר הרמב"ם ב' טעמים שאין מועלין בו משום הנאת קול וכדברי הכלבו משום דבקול אין בו מעילה וגם הנאה שמקיים המצוה אין בו מעילה משום דלא הוי הנאה דמלל"נ: סוגי' דמצות צריכות כונה מסכת ר"ה דף כ"ח שלחו לי' לאבי' דשמואל כפאו ואכל מצה יצא וכו' אמר רבא זאת אומרת התוקע לשיר יצא וכו' אלמא קסבר רבא מצות אין צריכות כוונה וכו' וברמב"ם פ"ו מהחו"מ פסק דאם כפאו לאכול יצא ונראה מדבריו דס"ל מצות אצ"כ ובהלכות שופר כתב נתכוין שומע ולא נתכוין משמיע, משמיע ולא נתכוין שומע לא יצא אפי בלא מנבח נבוחי והקשה שם הה"מ והר"ן דדבריו סותרים זא"ז דמשמע מזה דס"ל מצות צ"כ עוד הקשו המפורשים בדברי הגמ' אלמא קסבר רבא מצות אצ"כ

אמאי לא קאמר קסבר אבוה' דשמואל מצות אצ"כ דהא רבא דייק התוקע לשיר יצא רק מאבו' דשמואל:

ונלע"ד דהנה ראיתי מקשים היכא דייק הגמ' מצות אצ"כ דילמא לעולם מצות צ"כ והכא מהני משום דאגב אונסי גמר ומכוין כמו דקי"ל בב"ב דף מ"ח תלוי' וזבין זבוני' זביני' ונראה לתרץ עפ"ד התוס' בב"ב שם בהא דדייק בגמ' דתלוי' וזבין זבוני' זבוני' מהא דתניא יקריב אותו מלמד שכופין אותו בעל כרחו והקשו אי מהכא גמר אפי' תלוי' ויהיב נמי מתנה הוי וההוא דסיקרוקין מוכח דאינה מתנה ותי' ר"י דהוי כמו מכר דהא יש לו כפרה תחת הקרבן וקונה הכפרה עיי"ש והנה בב"י סי' תע"א מביא בשם רבינו ירוחם דכפאו ואכל מצה מיירו שהי' סבר שהוא חמץ ונמצא שאכל מצה ונראה לו כן מלשון הגמ' כפאו ואכל מצה ולא אמר כפאו לאכול מצה עיי"ש ולפי"ז י"ל דדייק שפיר מצות אצ"כ מהא דכפאו ואכל מצה יצא דאין לומר לעולם מצות צ"כ ורק משום אונסו גמר ומכוין לשם מצוה דהא הוי כמו תלו' ויהיב דאינה מתנה כיון דהוא סבור דהוא חמץ ואינו חושב כלל שמקיים בזה האכילה המצוה וא"כ בכה"ג דאיני מקבל שום הנאה הא לא אמרי' אגב אונסו גמר ומכוין וא"כ מוכח דיצא אפי' בלא מתכוין לצאת המצוה אך לפי דברי הר"ן בשם הרא"ה שכתב להיפוך דדוקא כה"ג יצא שיודע הוא שעכשיו פסח וזו מצה, אלא שאינו מתכוין לצאת אבל כסבור חול הוא ואכל מצה או כסבור לאכול בשר ואכל מצה ודאי לא יצא עכ"ל וא"כ קשה שוב כיון דיודע שעכשיו פסח וזו מצה א"כ י"ל דלעולם מצות צ"כ וכפאו ואכל מצה יצא משום דאגב אונסו גמר ומכוין, ומוכרח לומר דרבא דדייק התוקע לשיר יצא דמצות אצ"כ ס"ל כפי' ר' ירוחם דמיירו שהי' סבור שהוא חמץ ומוכח דמצות אצ"כ אבל אם נאמר כפי' הרא"ה באמת נוכל לומר דאבו' דשמואל ס"ל מצות צ"כ והכא יצא משום דאגב אונסו גמר ומכוין ומיושב קושי' המפורשים אמאי לא קאמר אלמא קסבר אבו דשמואל מצות אצ"כ דהא להנ"ל י"ל דטעמו דאבו' דשמואל משום דאגב אונסו גמר ומכוין ומיירו אבו' דשמואל שיודע שעכשיו הוא פסח וזו מצה וא"כ לא מוכח דמאצ"כ דהא י"ל דיצא משום דהוי כמו תלו' וזבין אך לרבא דדייק התוקע לשיר יצא ומשום דהוי כמו תלו' ויהיב ומוכח מדברי רבא דס"ל מצות אצ"כ ומיושב דברי הרמב"ם דס"ל מצות צ"כ ומשו"ה בה' שופר פסק דצריך שיתכוין שומע ומשמיע והא דכתב כפאו לאכול מצה יצא היינו שהי' יודע שעכשיו הוא פסח וזו מצה כמו דמשמע מלשונו הטהור אכל מצה בלא כונה כגון שאנסוהו עכו"ם וכו' ומשמע מזה שהי' יודע שהוא מצה וא"כ כיון שאנסוהו אמרי' אגב אונסו גמר ומכוין

דהא כיון שיודע שהוא מצה הוי כתלו' וזבין דזבוני' זבוני' דהוי כמכוין לשם מצוה ואפי' אי אמרי' בעלמא מצות צ"כ בכה"ג דאנסוהו הוי כאלו מתכוין:

ויש ליישב בזה קושי' הטורי אבן בהא דאמרינן בברכות דף י"ב היכי דנקיט כסא דשכרא בידי' וסבור דחמרא הוא פתח בדחמרא וסיים בדשכרא מאי בתר פתחה אזלינן או בתר חתימה והקשו הראשונים מאי מיבעי' לי' הא מצות אצ"כ ותי' הר"ן בשם הר"ש דאע"ג דמצאצ"כ הנ"מ בסתמא אבל מתכוין להדיא שלא לצאת אינו יוצא והכא מתכוין שלא לצאת כלל משכרא אלא מחמרא והקשה בטו"ח על הר"ן שכתב כדברי הר"ש מכח ההוא קושי' הא כיון דכתב כדברי הרא"ה דכסבור שאינו מצה לא יצא א"כ לא קשה דסבר חמרא הוא ונמצא שכר דמי לסבור שאינו מצה והניח בתימא ולמ"ש י"ל דהא דכתב הרא"ה דכסבור שאינו מצה לא יצא היינו אליבא דאבו' דשמואל דמוכח מדברי הגמ' דלא דייק מיני' דמצות אצ"כ דס"ל בעלמא מצות צ"כ והא דיצא משום דהוי תלוי וזבין וע"כ כתב הרא"ה דמיירו אבו' דשמואל דכסבור שהוא מצה והוא פסח דאל"כ הוי תלו' ויהיב אבל לרבא דס"ל בעלמא נמי מאצ"כ א"כ אין נפ"מ בין אם ידע שהוא מצה או לא דהא אפי' לא נתכוין כלל לשם מצוה יצא וע"כ מוכרח הר"ן לתרץ לשיטת הסוברים מאצ"כ מהא דפתח בדשכרא כתי' הר"ש דמתכוין להדיא שלא לצאת לא יצא:

כה) ובדרך אחר קצת י"ל דהנה בקידושין דף מ"ט ע"ב בגמ' ההוא גברא דזבין לנכסי' אדעתא למיסק לארץ ישראל ובעידנא דזבין לא אמר ולא מידי אמר רבא הוי דברים שבלב ואינם דברים מנא לי' לרבא הא אילימא מהא דתנן יקריב אותו מלמד שכופין אותו עד שיאמר רוצה אני ואמאי הא בליבי' לא ניחא לי' אלא לאו משום דדברים שבלב אינם דברים ודילמא שאני התם דאנן סהדי דניחא לי' בכפרה והקשה הרשב"א ז"ל שם מאי ס"ד למידק מהכא לענין דברים שבלב הא בקרבן טעמא אחרינא איכא דאגב אונסא גמר ומקני כדאיתא בפ' חזקת הבתים דתלו' וזבין זבוני' זבוני' עיי"ש ולענ"ד י"ל דהא בב"ב שם אמר רבא הלכתא תלוי' וזבין זביני' זבוני' ולא אמרן אלא בשדה סתם דכיון דמדעתו בירר אינו חושש כ"כ וגמר ומקני אבל בשדה זו לא וכו' והלכתא בכולהו דהוי זבוני' ואפי' בשדה זו דהא אשה כשדה זו דמיא ואמר אמימר תלוי' וקדיש קידושיו קידושין עיי"ש וא"כ י"ל דהגמ' פריך לרבא לשיטתו דלא אמרי' תלוי' וזבין ז"ז כי אם בשדה סתם וא"כ י"ל דבכופין אותו להביא קרבן דמיא לשדה זו דהא רק בשדות שלבעה"ב יש לחלק בין שדה סתם לשדה זו אבל בכל הדברים שבאו באונס כולהו הוי כשדה זו דלא אמרי' אגב אונסא גמר ומקני וע"כ דייק הגמ' דדברים שבלב הוי דברים מהא דכופין אותו דהא בליבי' לא ניחא לי' ולפ"ז י"ל לענין מצ"כ דמוכח רבא מהא דכפאו ואכל מצה דאין לומר

דיצא משום דבאונס גמר ומכוין דהא בשדה זו לא אמרי' כן וע"כ משום דא"צ כיונה וכ"ז לרבא לשיטתי' אבל לדידן דקי"ל הלכתא דהוי זביני' ואפי' בשדה זו א"כ י"ל דכפאו ואכל מצה יצא משום דבאונס גמר ומכוין וכמו דאמרי' לענין דברים שבלב לפי הס"ד דהוי דברים עכ"ז כתב הרשב"א דבאונס אמרי' דגמר ומכוין ומבטל דברים שבלב ה"נ אפי' אי אמרי' מצות צ"כ עכ"ז דבאונס גמר ומכוין ומיושב ג"כ דברי הרמב"ם דפסק כפאו ואכל מצה יצא אע"ג דס"ל מצ"כ משום דבאונס גמר ומכוין:

סוגי' דחצי שיעור כו) מס' יומא דף ע"ג בגמ' מידה ר"ל שאסור מדרבנן אי הכי לא נחייב עלי' קרבן שבועה והקשה בכפ"ת דמהכא משמע דאפי' במידי דרבנן הוי ס"ד דלא מחייב עלי' קרבן שבועה משום דמושבע ועומד מהר סיני וממילא דכ"ש לר"י דח"ש אסור מה"ת דלא מחייב ק"ש ובשבועות דף כ"ג אהא דתריץ ר"י דמאי דתני שבועה שלא אוכל יאכל נבילות חייב דמיירו בכולל דברים המותרים עם דברים האסורים ור"י אמאי לא אמר תירוצא דר"ל היינו במפרש ח"ש משום דמוקי מתניתן כדברי הכל ומבואר מזה דר"י הוי מצי לאוקמי כר"ל והוא סותר לסוגי' דידן [ב] קושי' התוס' שם בשבועות שהקשה כנ"ל אמאי לא אמר בגמ' לימא דהיינו טעמא דלא אמר כר"ל משום דר"י סבר ח"ש אסור מן התורה ובכל שהוא נמי מושבע ועומד

הוא [ג] כתב מהרש"ל שם דר"ש דמחייב בכל האיסורים בכל שהוא ה"ה דמחייב שלא כדרך הנאתן והקשה במהרש"א הא ר"י מחמיר טפי בכל שהוא מבשלא כדרך הנאתן דח"ש אסיר מן התורה ושלא כדרך הנאתן אינו אסור אלא מדרבנן והמפורשים תירצו לפימ"ש הריטב"א הטעם לר"ש כ"ש למכות משום דכיון דאכלי' אחשבי' ומשו"ז יש לומר דגם בשלא כדרך הנאתן שייך אחשבי' אבל לר"י הא הטעם דח"ש אסור משום דחזי לאיצטרופי לשיעור שלם אבל בשלכדה"נ לא שייך זה עיי"ש אבל אכתי קשה לפי סברת החכ"צ סי' פ"ו דח"ש אסור מה"ת הוא ג"כ מטעם אחשבי' והיכא דלא שייך בהו אחשבי' כגון שאינו עושה מעשה להחשיבו אינו אסור ח"ש עיי"ש קשה שוב הא ר"י ג"כ ס"ל הטעם דאחשבי' ואמאי ס"ל בשלכדה"נ מותר מה"ת וח"ש אסור מה"ת: והנראה בזה דהנה לכאורה קשה להבין דברי החכ"צ מ"ש דח"ש הוא מטעם אחשבי' דמנ"ל להמציא סברה חדשה מה שלא מצינו בגמ' כן ואדרבה בגמרא נאמר טעם אחר משום דחזי לאיצטרופי והנה הסברה דחזי לאיצטרופי ג"כ אינו מובנת לכאורה אם הוא מטעם גדר וסייג איך הוא מדאורייתא ועוד מה איסור יש בח"ש משום דחזי לאיצטרופי הא עכ"פ עוד לא אכל ועיין בכל זה בתשו' ארי' דבי עילאי ונלענ"ד עפימ"ש הר"ן בפ"ק דקידושין בהא דתניא עגל זה לפדיון בני לא אמר כלום עגל זה בחמש סלעים לפדיון

בני בנו פדוי ואוקימנא לה בגמ' כגון שלא שוו חמש סלעים ובסיפא משו"ה בנו פדוי משום דקבלי' כהן עילוי כי הא דרב כהנא שקיל סודרא מבי פדיון הבן ואמר לדידי שוה לי חמש סלעים ואמרי' עלה אמר רב אשי דוקא רב כהנא דגברא רבה הוא ומיבעי' לי' סודרא אבל כ"ע לא כי הא דמר בר רב אשי זבין סודרא מאומי' דרבא שוה עשרה בתליסר וכתב ע"ז הר"ן דהוא הדין למי שדרכו להתייקר באיזה חפץ שנותן לו לפעמים דמים הללו ומיהו משמע דבעינן שיהא דרכו להתייקר בכיוצא בזה עד כדי דמים הללו הא לאו הכי לא מצי אמר לדידי שוה לי וכו' עכ"ד עיי"ש ומבואר מזה דהיכא דדרכו להתייקר יוכל לומר לדידי שוה לי אע"ג דלא שוה חמש סלעים והיכא דאין דרכו להתייקר לא יוכל לומר לדידי שוה לי ולפ"ז יש לומר דהכי פירוש הטעם דאחשבי' משום דח"ש אע"ג דלא הוי אכילה מ"מ כיון דאכלי' הוי כמאן דאמר לדידי שוה לי ואחשבי' לאכילה אבל מ"מ כיון דהא לא מהני רק היכא דדרכו להחשיב אותו לאכילה בכיוצא בזה וע"כ אמרי' בגמ' דחזי לאיצטרופי ר"ל אם הי' אוכל עוד ח"ש בהדי ח"ש הראשון א"כ הוי השני חצי זיתים ביחד אכילה חשיבה גם חצי זית הראשון וא"כ הוא דרכו להתייקר כגון שאוכל כדרך שבני אדם אוכלים כזית שלם וכל האכילה הוי אכילה חשיבה אפילו חצי זית הראשון והיכא דדרכו להחשיבו יוכל לומר לדידי אחשבי' כמו דאמרי' דמצי אמר בדרכו להתייקר לדידי שוה לי ונמצא השתא דסברת חזי לאיצטרופי כל עיקר הוא משום שכן דרכו להתייקר אם בכיו"ב יאכל עוד ח"ש ושייך לומר אחשבי' ושפיר מתורץ קושי' המהרש"א על המהרש"ל דר"ש סבר כל שהוא למלקות בלא הסברה דחזי לאיצטרופי רק דהכי חייבא קרא לעונש אפי' בכ"ש היכא דאחשבי' דהא לא מצינו לר"ש הסב' דחזי לאיצטרופי בגמ' על כן אפי' בשלכדה"נ נמי אסיר משום אחשבי' אבל לר"י דלא אמר אחשבי' רק משום דחזי לאיצטרופי כדאמרי' בהדי' בגמ' וממילא בשלכדה"נ דלא שייך חזי לאיצטרופי מותר מה"ת:

ולפ"ז יש לומר דהא דלר"י ח"ש אסור מה"ת היינו דוקא בח"ש בעלמא כיון דדרך בני אדם לאכול שיעור שלם והוי דרכו בח"ש להחשיבו אם יאכל אח"כ כשיעור אכילה ועל כן שייך אחשבי' ומשו"ה אמרי' ח"ש אסור מה"ת אבל בנשבע שלא לאכול בזה מודי ר"י דחצי שיעור מותר מה"ת דהא באין דרכו להתייקר לא יוכל לומר לדידי שוה לי פרוטה וא"כ ה"נ כיון דגלי דעתא שאינו רוצה באכילה דהא נשבע שלא יאכל הוי כאין דרכו לאכול שיעור שלם דהא אפי' כ"ש הי' בדעתו שלא לאכול וע"כ כיון דלא שייך לומר אחשבי' בכזה מודי ר"י דח"ש מותר מה"ת ומיושב קושי' התוס' דמקשי בגמ' שפיר ר"י מ"ט לא אמר כר"ל ואין לומר משום דס"ל ח"ש אסור מה"ת והוי מושבע ועומד גם על

ח"ש דהא בנשבע שלא לאכול הוי כאין דרכו לאכול ולא שייך אחשבי' כנ"ל ומודי ר"י בזה דח"ש מותר ומיושב ממילא קושי' הכפ"ת דבשלמא בשבועות שפיר אמרי' דר"י אמאי לא מוקי כר"ל ולא אמרי' דח"ש אסור מה"ה והוי מושבע ועומד משום דר"י ס"ל הטעם ח"ש אסור משום דחזי לאיצטרופי והיינו משום דאחשבי' ובנשבע שלא לאכול הא לא שייך הטעם דאחשבי' כנ"ל משא"כ הכא דפריך א"ה לא נחייב ק"ש עלי' הוא פירכא על ר"ל דס"ל ח"ש מה"ת והוא לא ס"ל סברת אחשבי' וחזי לאצטרופי א"כ לפי הס"ד דגם בלאו דלא תסור שייך מושבע ועומד מהר סיני שפיר פריך לא נחייב ק"ש עלי':

כז) במס' יומא דף ע"ג ע"ב מודה ר"ל שאסור מדרבנן אי הכי לא נחייב קרבן שבוע עלי' והקשה בכפ"ת דמהכא משמע דאפי' במידי דרבנן הוי ס"ד דלא מחייב עלי' ק"ש דמושבע ועומד מהר סיני וממילא דכש"כ לר"י דח"ש אסור מה"ת דלא חייב ק"ש ובשבועות דף כ"ג אהא דתירץ ר"י דמאי דתני שבועה שלא אוכל ואכל נבילות וטריפות דחייב מיירי בכולל דברים המותרים עם דברים האסורים ור"ל אמר במפרש ח"ש וקאמר שם בגמ' ר"י אמאי לא אמר כר"ל היינו במפרש ח"ש משום דמוקי מתני' כדברי הכל ומשמע מזה דלר"י חייב ק"ש גם על ח"ש והוא סותר לסוגיא דידן עוד הקשה בשער המלך ה' איסורי ביאה פי"ז בהא דאמרי' בפרק עשרה יוחסין האוכל נבילה ביהכ"פ לא חל איסור נבילה איוה"כ ואפי' רבנן מודו הלא ביוה"כ אינו חייב אלא בכותבות ונבילה הוא בכזית דהוא פחות הרבה מכותבות וא"כ מכי אכיל כזית הרי נתחייב בנבילה ובהדיא אמרי' בשבועות בפ"ג דאע"ג דנשבע שלא לאכול נבילות אין שבועה חלה משום דמושבע ועומד מה"ס ואין אחע"א במפרש ח"ש כ"ע מודי דשבועה חלה וא"כ מכש"כ בשאר איסורין דודאי איסור חל באיסור בכה"ג ע"ש גם מה שהקשה התוס' שם בשבועות אמאי לא אמר בגמ' דהיינו טעמא דלא מתרץ ר"י במפרש ח"ש משום דר"י סובר ח"ש אסור מה"ת ובכל שהוא נמי מושבע ועומד הוא:

ונראה לע"ד דהנה בפרי מגדים סי' ס"ה במשב"ז סק"ד כתב דהא דאמרי' חזי לאיצטרופי הפירוש הואיל אי יאכל מעט מעט כזית כא"פ יבא לידי מלקות משו"ה אסרה תורה ח"ש שלא ישכח ויאכל מעט מעט ע"ש ומבואר מזה דהא דח"ש אסור מה"ת לא אמרי' דהח"ש גופי' אית בי' איסורא אלא דאם יאכל אח"כ להשלים השיעור וא"כ איגלאי מילתא למפרע דהח"ש הראשון הוי איסורא משו"ה אסור לאכול הח"ש הראשון משום שמא יבא אח"כ לידי איסור שישלים השיעור והנה במ"ק דף י"ד בהא דאלו מגלחין המנודה במועד ובתוס' והרא"ש כתבו דמיירי שלא הי' יכול לגלח קידם המועד וכתוב ע"ז במהרש"א שם דהיינו כשבא זמן התרת הנדר בחוה"מ כגון שנדר לפני המועד

דמהיום לא יגלח אם ממועד ואילך יאכל פירות דלא חל הנדר להתירו עד חוה"מ דאין החכם מתיר ער שיחול הנדר ע"ש ובחידושי רע"א יו"ד סי' רי"ג ע"ש ומבואר מזה דאע"ג דאסור לגלח קודם המועד משים שאפשר יאכל פירות אח"כ מ"מ מיקרי דלא חל עוד הנדר ואין החכם יכול להתיר עד שיאכל הפירות ולפ"ז י"ל דה"נ בענין ח"ש דאסור מה"ת משום שמא יאכל ח"ש השני מ"מ י"ל דלא שייך על ח"ש הראשון אין אחע"א כיון דלא אכל עוד חיש השני וכמו דאסור לגלח אם אח"כ יאכל פירות א"כ שניהם יחדיו הגילוח וגם הפירות הוי איסור שלם ואסור לגלח גם קידם שאכל הפירות ומ"מ אין יכול החכם להתיר הנדר קודם שאכל הפירות דלענין זה מיקרי שלא חל עוד הנדר כמו כן לענין ח"ש דאע"ג דאסור מה"ת מ"מ לא שייך בזה עוד על ח"ש הראשון דאין אחע"א:

והשתא יתבאר שפיר דמשו"ה לר"י אע"ג דח"ש אסור מה"ת מ"מ לא שייך לומר על ח"ש אין אחע"א כיון דאם אח"כ לא אכל ח"ש השני נמצא שלא חל עליו כלל איסור למפרע ולכן איסור שבועה חל על ח"ש נבילה והא ל"ל דמ"מ גם לר"י ח"ש יש עליו איסור דרבנן וכמו לר"ל דס"ל ח"ש אסור מדרבנן וקאמר בגמ' דלא חל שבועה על ח"ש כיון שהוא אסור מדרבנן ופירש"י שהוא מלא תסיר ה"נ לר"י מלבד שח"ש אסור מה"ת משום חזי לאיצטרופי יש עליו ג"כ איסור דרבנן ולא חל שבועה עלי' י"ל דלר"י ליכא עליו איסור גם מדרבנן היכא דלא שייך חזי לאיצטרופי וכמ"ש התוס' במנחות דף נ"ב ד"ה גזרו דהא דאמרי' בתמורה דף ל"ב דמועלין בה שתי מעילות ופריך ואי דרבנן מי איכא מעילה דרבנן דהיינו טעמא שם כיון דאיכא מעילה מדאו' לא שייך לתקן מעילה אחר דרבנן והיינו דדבר שאסור כבר מדאו' לא גזרו רבנן בזה עוד איסור וכן משמע מתוס' ברכות דף ט"ו וז"ל דברכת תרומה ומגילה שהוא דרבנן יש לדמותם לק"ש שתיקנו שצריך שישמיע לאזנו אבל ברכת המזון שהוא מדאו' למה יש לנו לתקן שלא יצא אם לא השמיע לאזנו ע"ש ומבואר דלא תיקנו רבנן שיהא כעין דאו' אלא בדבר שהוא מדרבנן אבל בדבר שהוא דאו' לא תיקנו עליו איסור דרבנן כלל:

ומיושב קושי' התוס' דמשו"ה לא מתרץ בגמ' דר"י לא מוקי במפרש ח"ש משום דח"ש אסיר מה"ת דהא להנ"ל אע"ג דח"ש אסור מה"ת מ"מ כיון דלא אכל אח"כ ח"ש השני בכה"ג איסור חל על איסור כיון דלא חל עוד איסור של ח"ש הראשון קודם שאכל ח"ש השני וכמו התם דלא יכול החכם להתיר עד שחל הנדר אע"ג שהתחיל מעט מן האיסור ומיושב קושי' השעה"מ שהקשה אמאי לא חל איסור נבילה על איסור יוהכ"פ ולהנ"ל מיושב דהא דאיסור שבועה חל על ח"ש של נבילה היינו אם לא אכל רק ח"ש ולא השלים אח"כ א"כ י"ל דלא חל איסור של ח"ש ושפיר יוכל לחול איסור של שבועה

אבל התם דאכל אח"כ השיעור כותבות א"כ איגלאי מילתא למפרע דח"ש הראשון הי' איסור א"כ בכה"ג שוב שפיר י"ל דאין אחע"א אפי' על ח"ש הראשון דהא ח"ש הראשון הי' איסור למפרע ומיושב ג"כ קושי' הכפ"ת דבגמ' דקאמר דלר"ל דח"ש אסור מדרבנן לא חייל שבועה עלי' י"ל דהיינו דוקא לר"ל דלא ס"ל הטעם דחזי לאיצטרופי משום שמא יאכל מעט מעט רק דס"ל לר"ל דחכמים אסרו ח"ש וא"כ קיימי עלי' בלאו דלא תסור ולכן לא חייל שבועה על ח"ש דאין אחע"א אפי' על איסור דרבנן והא דקאמר בגמ' דשבועות דשבועה חל על ח"ש משום דקאי התם לר"י דח"ש אסור מה"ת מן הטעם דחזי לאיצטרופי א"כ כשלא השלים השיעור לא חל האיסור על הח"ש ויכול השבועה לחול על ח"ש של נבילה:

והנה בכריתות דף י"ח ע"ב מביא בגמ' הברייתא אכל היום אכל למחר ואפי' מכאן עד שלש שנים מנין שהם מצטרפין זה עם זה ת"ל תמעול מעל ריבה ופריך ואמאי הא כיפר עלי' יוהכ"פ ומשני כי מכפר יוהכ"פ על כולי' שיעורא על פלגא דשיעורא לא מכפר ע"ש וקשה להבין אמאי על כל האיסורים יוכ"פ מכפר ועל ח"ש דהוא עכ"פ קיל משיעור למה יוהכ"פ אינו מכפר ועי' במ"ל פ"ג מה' שגגות גם לבאר הא דאמרי' במשנה יומא דף פ"ה האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה וקשה קושי' הגמ' אחטא ואשוב תרי זימני ל"ל גם מה שאמרו במשנה שם אחטא ויוה"כ מכפר אין יוכ"פ מכפר וקשה הא לעיל שם ס"ל לרבנן דאין יוכ"פ מכפר בלא תשובה וא"כ כיון דאמר אחטא ויוכ"פ מכפר הוי כאלו אמר אחטא ואשוב דבלא תשובה בלא"ה אין יוכ"פ מכפר וכיון דאם אמר אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה א"כ ממילא אין יוכ"פ מכפר [ולמאי דמוקי בגמ' דאיירי שאמר שני פעמים אחטא ואשוב ניחא] ולהנ"ל י"ל למאי דאמרו דאין החכם יכול להתיר הנדר עד שיחול ומשו"ה גם ח"ש הראשון כל זמן שלא אכל ח"ש השני הוי כמו שלא חל האיסור והנה ביש"מ לר"ה אות י"ג כתב כי אף שימי רציו הוא מר"ח אלול ואילך מ"מ בחינת ההתהפכות מדין לרחמים אינו אלא מר"ה כי אין מתירין הנדר עד שיחול ואין חלות המשפט קודם והיינו ויגבה ה' צבאות במשפט אז והא' הקדוש נקדש בצדקה עכ"ד ע"ש ולפ"ז י"ל דה"נ על ח"ש הראשון יוכ"פ אינו מכפר דהוי עוד לא חל האיסור על ח"ש הראשון ומשו"ה יוכ"פ אינו מכפר על ח"ש דהא לא חטא עוד עד שיאכל ח"ש השני ולפ"ז י"ל דהא דקאמר אחטא ואשוב תרי זימני וגם מה דקאמר אחטא ויוכ"פ מכפר ר"ל אחר יוכ"פ אם ירצה אח"כ לאכול ח"ש השני ומיירי דביו"כ עשה תשובה רק דלא מהני תשובה ויוכ"פ על ח"ש אמנם אם אחר יוכ"פ אכל ח"ש השני וכגון במעילה דמצטרף או שאכל בסוף יוכ"פ ועי' בנובי"ת סי' נ"ג וא"כ

איגלאי מילתא למפרע דביו"כ שעבר הי' ח"ש הראשון ג"כ שם איסור עליו והוי ס"ד דיוכ"פ מכפר על ח"ש הראשון ועל זה אמרו במשנה דאם אמר אחר יוכ"פ אחטא לאכול ח"ש השני כדי שיוכ"פ שכבר עבר וכפר על ח"ש הראשון שאכל קודם יוכ"פ ואמרו במשנה דאם חטא אחר יוכ"פ לאכול ח"ש אין יוכ"פ שכבר עבר מכפר כיון דחטא על מנת כדי שיוכ"פ יכפר ויתבאר בזה ג"כ המדרש שובה ישראל עד ה"א וגו' אמרו אליו כל תשא עון ובמדרש ילקוט ר' יודן אומר כל תשא עון ועונותינו לא תשא ר' נחמי' אומר כל תשא עון כולהון שבוק ואי לא תסב פלגא וחשבון פלגא ויש להבין במאי פליגי הני תנאי וגם מאי ספיקי לי' לר' נחמי' אי כולהון שבוק או רק פלגא וי"ל עפמ"ש אאזלל"ה בייט"פ בשם מו"ז זללה"ה לפרש הכתוב תבוא כל רעתם לפניך וגו' כי רבות אנחותי וגו' והוא ע"ד דאמר דהמע"ה ה' נגדך כל תאותי שתאותי לעשות דבר שנגד רצונך ואנחתי ממך לא נסתרה בשעת מעשה שהרי מאמין אני ויודע שלא טוב עשיתי אלא שהיצה"ר גובר עלי ואיני מושל ברוחי לכבוש תאותי ועכ"פ רע ומר לי בשעת מעשה וז"ש ועולל למו כאשר עוללת לי אם רבות אנחותי ולבי דוי כש"כ שראוי לענוש אוה"ע אשר תבוא כל רעתם לפניך שעושים נגד רצונך בלב ונפש עכ"ד ז"ל, והנה י"ל דאם עושה עבירה אבל הי' דאגה בלבו על אשר עושה לא יחשב לו כאלו עשה כל העבירה כי מעשה בלי מחשבה אינו רק כמו חצי העבירה והוי רק ח"ש ולמ"ש דאם אח"כ לא השלים השיעור אמרי' דגם ח"ש הראשון לא חל עליו שם איסור ולפ"ז י"ל דה"נ לענין עבירה דאם לא עשה אותה במחשבה רעה ואדרבא הי' נאנח על שלא יכול לכבוש את יצרו א"כ לא השלים השיעור ואמרי' איגלאי מילתא למפרע שלא עשה איסור רק כמו ח"ש שלא השלים השיעור דנעקר האיסור למפרע, ויש לבאר בזה הכתיב סוף דבר הכל נשמע את א' ירא וגו' כי זה כל האדם ר"ל דסוף איגלאי מילתא למפרע אשר הכל נשמע אפי' בשעת העבירה את א' ירא כיון דאח"כ לא השלים את העבירה במחשבתו וע"כ הוי כאוכל ח"ש שעדיין לא השלים השיעור דלא עשה איסור למפרע ואמר כי זה כל האדם ר"ל כי זה היינו אם לא עשה העבירה רק כמו ח"ש כל האדם הוי רק ח"ש דאינו רק כל כל דהוא וכמו שדרשו חז"ל מכל חלב על ח"ש, ויבואר המדרש שובה ישראל וגו' כל תשא עון היינו דכל עבירות הוא כל דהו ר"ל ח"ש מפני שישראל אינו עושה העבירה בכל לבו וא"כ הוא כמ"ש אשר לא השלים אח"כ השיעור ולכן תשא עון ובזה פליגי ר' יודן ור' נחמי' דר' נחמי' סובר כולהן שביק אפי' אם ח"ש אסור מה"ת מ"מ כיון שלא השלים השיעור ואם לאו דעכ"פ אכל ח"ש תסב פלגא עכ"פ ועל ח"ש הראשון יהא מהני תשובה אם הוא כאיסור אבל ר' יודן ס"ל דאפי' אם ח"ש אסור מה"ת מ"מ כשלא השלים השיעור

אמרי' דלא עשה למפרע שום איסור וע"כ כל תשא עון ר"ל דהא בעלמא אמרי' ח"ש שהוא כל לא הוי איסור למפרע אם לא אכל ח"ש השני א"כ גם העונות שהוא חיש ג"כ תשא עון דהא איגלאי מילתא למפרע שלא עשה שום איסור וא"כ לכ"ע תשא עונותינו ויסלח לכל עדת בנ"י דהא אם לא השלים השיעור אח"כ אמרי' דאיגלאי מילתא למפרע שלא עשה איסור:

סוגי' דכותבות הגסה כח) מס' יומא דף ע"ט בעי רב פפא ככותבות שאמרו בגרעינתה או בלא גרעינתה ויש לבאר מה הגיעו לר"פ לשאול בעיא זו יותר מבכל השיעורין דהיא עם הגירעון דסתמו כפירושו ועי' בתוס' יוהכ"פ:

ונראה דהנה בקידושין ע"ז ע"ב האוכל נבילה ביוכ"פ דאם נתנבלה ביוכ"פ לא חל איסור נבילה איוכ"פ ואפי' רבנן מידי והקשה בשער המלך פי"ז מה' א"ב הלא ביוכ"פ אינו חייב אלא בכותבות ונבילה הוא בכזית דהוא פחות הרבה מכותבות וא"כ מכי אכל כזית הרי נתחייב בנבילה ובהדיא אמרינן בשבועות בפ"ג דאע"ג דנשבע שלא לאכול נבילות אין שבועה חלה משום דמושבע ועומד מה"ס ואין אחע"א במפרש ח"ש כ"ע מודי דשבועה חלה מכש"כ בשאר איסורין דודאי אחע"א בכה"ג ע"ש ויש לייישב קושי' השעה"מ עפ"ד הנ"י בב"מ דף ל' דאמרי' שם דעשה דהשבת אבידה הי' דוחה ל"ת דטומאת כהן אי לאו דאין עשה דוחה ל"ת ועשה והקשה בנ"י הא לא הוי בעידנא דהא כי מטמא עצמו עבר על לאו ולא מקיים העשה עד דמהדר לי' למרא ותי' הרנב"ר ז"ל דהכא נמי מתעסק הוא במצות השבת אבידה בשעת עקירת הלאו וא"כ בשעה שעבר על הלאו מקיים העשה ואע"פ שלא נגמרה מלאכתו מה בכך ע"ש וא"כ מבואר דלענין עדל"ת דהטעם ג"כ דלא חל הל"ת משים דיש במקום הזה לקיים מ"ע ואין ל"ת חל על עשה ואמרי' דהתחלת המ"ע דוחה ג"כ הל"ת אע"פ שעדיין לא נגמרה המצוה מ"מ כיון דמתעסק הוא במצוה הוי כאלו כבר קיים המ"ע ולא חל הל"ת ועי' בטורי אבן חגיגה דף ב' בענין זה באריכות ע"ש ולא הביא הרנב"ר ולפ"ז י"ל דה"נ לענין אאחע"א אע"ג דאנבילה עובר מכי אכל כזית ולענין יוכ"פ אינו עובר רק אם אכל ככותבות מ"מ כיון דלא אפשר לאכול ככותבות רק אם יאכל קודם כזית ואם כן מתחלה כשאוכל כזית מתעסק הוא בזה שיאכל ככותבות הוי גם תחלת האכילה כאלו כבר גמר אכילתו ככותבות ולא חל איסור נבילה איוכ"פ ולא דמי להא שאם נשבע שלא יאכל ח"ש נבילה דחל השבועה דהתם שאני משום שלא אכל רק ח"ש נבילה וא"כ באמת לא עבר אלאו דנבילה ומשו"ה חל שבועה על ח"ש דנבילה אבל ביוכ"פ אם נגמר אכילתו שהוא בכותבות ואיגלאי מילתא למפרע דעל כזית שאכל מתחלה הוא מצטרף לעבור עליו משום יוכ"פ שפיר י"ל דלא חל נבילה איוכ"פ:

והנה בנ"י שם מביא משם הר' ר' יהוסף הלוי שחולק על הרנב"ר בזה וכן משמע מתוס' בב"ב דף י"ג ד"ה כופין דכתבו שם דמשעת העראה קא עקר ללאו ועשה דפרו ורבו לא מקיים עד גמר ביאה ע"ש ועי' בנובי"ת אה"ע סי' קמ"א העלה דבהך סברא אי התחלת המצוה דוחה ל"ת או לא פליגו בזה רבא ורב אשי בזבחים דף צ"ז ע"ב ע"ש ולפ"ז י"ל דלמ"ד דהתחלת המצוה אינו דוחה לל"ת שוב יש להקשות כקושי' השעה"מ הנ"ל:

ואמנם יש לתרץ לפי צד האיבעיא דכותבות הוא בלא גרעינתה ולפי דברי ר' ירמי' לקמן ע"ב דשתי כותבות בלא גרעינתן לא הוי כביצה ונמצא לפ"ז דכותבות בלא גרעינתה הוא פחות מכזית דהא קי"ל דכזית הוא חצי ביצה וא"כ לא קשה קושי' השעה"מ דהא אדרבא שיעור כותבות שהוא חייב עלי' ביוכ"פ הוא פחות מכזית וא"כ שפיר לא חל נבילה איוכ"פ דהא עובר על יוכ"פ קודם שאכל כזית דנבילה דהא כותבות הוא פחות מכזית ונמצא לפ"ז דאם אמרי' דכותבות שאמרו ביוכ"פ הוא בלא גרעינתה י"ל ממילא דאהתחלת מצוה לא אמרי' דעדל"ת ואפ"ה לא קשה קושי' השעה"מ כנ"ל משום דיוכ"פ חל קודם חיוב דנבילה כנ"ל אבל אי אמרי' דכותבות הוא בגרעינתה א"כ הוא יותר מכזית מוכרח לומר דהתחלת המ"ע וכן גם בל"ת הוי כאלו כבר עשה כדי שלא תיקשי קושי' השעה"מ וי"ל דהיינו דאיבעיא לר"פ דכותבות הוא בגרעינתה או בלא גרעינתה משום דאיבעיא לי' אי הלכה כרבא או כרב אשי דפליגי שם בזבחים וכדברי הנוב"י אם התחלת המצוה דוחה נמי לל"ת וגם אי בהתחלת הל"ת אמרי' ג"כ דאין אחע"א:

כט) א"ר אמר רב יהודא כותבות הגסה שאמרו יתירה מכביצה מיתיבי מעשה והביאו לר' יוחנן בן זכאי לטעום את התבשיל ולר"ג שתי כותבות ואמרו העלום לסוכה ותני עלה לא מפני שהלכה כן אלא שרצו להחמיר על עצמן, וכשנתנו לו לר' צדוק אוכל פחות מכביצה נטלו במפה ואכלו חוץ לסוכה ולא בירך אחריו הא כביצה בעי סוכה ואי ס"ד כותבות הגסה שאמרו יתירה מכביצה השתא שתי כותבות בלא גירעון לא הוי כביצה כותבות הגסה וגרעניתה מי הוי יתירה מכביצה וכו' רבא אמר התם היינו טעמא משום דהוי לי' פירי ופירי לא בעי סוכה והרי"ף ז"ל לא הביא שינוי' דרבא דפירי לא בעי סוכה ומשמע דס"ל דפירי בעי סוכה ותמהו עליו מדוע פסק כנגד רבא שהוא בתרא ועי' במלחמות ובהר"ן, עוד הקשה בא"ר סי' תרל"ט ס"ק י"א על הר' אביגדור דאפי' שחי' דמיקרי ארעי ומותר לשתות חוץ לסוכה מ"מ בשבת ויו"ט דאכילת ארעי שלהן הוי קבע אפי' שתי' מקרי' קבע א"כ מאי מקשה בגמ' סוכה דף כ"ז אהא דאוכלין ושותין ארעי חוץ לסוכה ומעשה בריב"ז וכו' ולר"ג שתי כותבות ואמרו העלום לסוכה ופריך מעשה לסתור וכדברי הר' אביגדור קשה מאי פריך דילמא מעשה דר"ג מיירי בשבת או ביו"ט

ומשו"ה אפי' אכילת ארעי חשוב קבע דלא גרע משתי' עכ"ד: ונראה לע"ד דהנה בשבת דף צ"א בעי רבא זרק כזית תרומה לבית טמא וכגון דאיכא פחות מכביצה אוכלין והאי משלימו לביצה דלענין טומאה כביצה אוכלין בעינן ולענין שבת כגרוגרת בעינן מאי מדמצטרף לענין טומאה מחייב נמי לענין שבת או דילמא כל לענין שבת כגרוגרת בעינן ולא איפשטא האיבעיא ולפ"ז לכאורה קשה מאי מקשה בגמ' סוכה דף כ"ז על אביי דס"ל כביצה לא בעי סוכה הא כביצה בעי סוכה הא י"ל דר' צדוק משו"ה בעי סוכה כיון דכביצה בעי נטילה משום דכביצה מקבל טומאת אוכלין וכיון דבעי נטילה חשוב נמי לענין סוכה דבעי סוכה כמו התם מדמצטרף לענין טומאה מחייב נמי לענין שבת אבל הא דשתי כותבות דר"ג כיון דפירי לא בעי נטילה אע"ג דגדולה הוא מכביצה לא בעי סוכה ואע"ג דאמרי' התם דבעינן שבת וטומאה בהדי הדדי אתיין והכא דנטילה הוא קודם אכילה מ"מ הא חיוב סוכה הוא ג"כ קודם אכילה בשעה שקובע עצמו לאכול וכן הנטילה הוא קידם שרוצה לאכול:

אמנם י"ל דהנה שיטת הר' אביגדור דבשבת ויו"ט גם שתי' דמיקרי ארעי מ"מ אכילת שבת עושה אותו קבע והנה בתשו' מהר"ח אור זרוע סי' ע"א פוסק דאין לאסור אכילת ארעי בשבויו"ט משום דבעינן תשבו כעין תדורו והלכך לא אמרי' דשבת קובע כמו למעשר ע"ש ולע"ד י"ל דזה תלוי בפלוגתא דאביי ורבא בסוכה דף כ"ח ע"ב דאמרי' שם האזרח להוציא את הנשים ופריך קרא ל"ל הא סיכה מ"ע שהזמן גרמא והנשים פטורות ומשני אביי ס"ד תשבו כעין תדורו מה דירה איש ואשתו אף סיכה איש ואשתו רבא אמר ס"ד יליף ט"ו ט"ו מחג המצות וכתב בחידושי הרשב"א שם דרבא נייד מאוקימתא דאביי משום דמשמע לי' דלגבי הא ליכא למידרש תשבו כעין תדורו ולא אתא קרא לכולי האי ע"ש ולפ"ז י"ל דלאביי דדריש לכל מילי תשבו כעין תדורו ס"ל דלא אמרי' דאכילת ארעי דשבת קובע ואע"ג דקובע למעשר מ"מ לגבי סוכה שבת אינו קובע כיון דלא הוי תשבו כעין תדורו וכשיטת הר"ח א"ז אבל לרבא דס"ל דלא אמרי' לכל מילי תשבו כעין תדורו י"ל דס"ל דגם לענין שבת דהוא קובע כיון דלא בעינן תשבו כעין תדורו כולי האי ויכול לסבור כשיטת הר' אביגדור דשבת קובע לענין סוכה וא"כ מיושב מה פריך הא כביצה בעי סוכה דילמא משום דכביצה בעי נטילת ומיגו דחשיב לענין נטילה בעי נמי סוכה ולהנ"ל י"ל דגמ' פריך הכא לאביי דס"ל דכביצה לא בעי סוכה וכיון דאביי לשיטתי' ס"ל התם דלכל מילי אמרי' תשבו כעין תדורו וא"כ י"ל הכא דלא מהני האי מיגו דמהני לענין נטילה וכו' כיון דכביצה הוי אכילת ארעי ולא הוי תשבו כעין וכו' א"כ לא מהני מיגו וכסברת הר"ח א"ז וא"כ אמאי כביצה בעי סיכה:

ומיושב קושי' הא"ר שהקשה דילמא מעשה דר"ג מיירי בשויו"ט ולהנ"ל י"ל כיון דהתם ברוכה קאי הגמ' בזה כדי להקשות על אביי דס"ל כביצה לא בעי סוכה וא"כ לא מצי לתרוצי דמעשה דר"ג מיירי בשויו"ט דהא לאביי דס"ל תשבו כעין וכו' לא מהני שויו"ט כדי לקבוע עליו חיוב סוכה:

ויש ליישב בזה קושי' התוס' ביומא וביתר ביאור הקשו כן בסוכה לדקדק על הלשון בגמ' יומא ותני עלה לא מפני שהלכה כן אלא שרצו להחמיר על עצמן משמע דזה הוא מפורש במשנה שאין הלכה כן אלא שהחמירו וכו' הא אין זה מפורש אלא דבגמ' סוכה פריך מעשה לסתור ומתרצינן לה הכי וקשה אמאי לא הביא בגמ' יומא נ"כ לפרוך מעשה לסתור וכו' וכמו דאמרינן בגמ' סוכה ולהנ"ל י"ל דבסוכה דקאי לאביי דס"ל תשבו כעין תדורו שפיר פריך מעשה לסתור משום דלא מצי לשנויי דמיירי בשויו"ט כתי' הא"ר דהא אביי לא ס"ל דשויו"ט קובע אכילת ארעי לענין סוכה אבל הכא ביומא לא מצי בגמ' להקשות מעשה לסתור דהא לדידן היינו לרבא לא קשה ולכן פריך בגמ' רק סתם לפי מאי דמוקמינן התם דר"ג הוא מטעם חומרא וכו': ומיושב ממילא דברי הרי"ף שלא הביא הא דרבא דפירי לא בעי סוכה די"ל כיון דכל עיקר הקושי' מהא דר"ג הוא משום דקשי' מעשה לסתור ועל זה הוצרך לתרץ בגמ' סוכה דריב"ז ור"ג שאמרו העלום לסוכה לא מדינא אלא מכח חומרא והנה כבר הקשה הא"ר אמאי לא משני דר"ג מיירי בשויו"ט דקובע וכתבתי כיון דלאביי קאי התם דס"ל תשבו כעין וכו' לא אמרי' דשויו"ט קובע והנה לדידן דקי"ל בכל מקום כרבא וא"כ לא ס"ל לדידן לכל מילי תשבו כעין וכו' וא"כ לא קשה מעשה לסתור וכקושי' הא"ר באמת וממילא לא הוצרך הרי"ף להך תירוצא דפירי לא בעי סוכה ולא קשה על הרי"ף דלא ס"ל כרבא שהוא בתרא דפירי לא בעי סוכה משום דס"ל להרי"ף כאידך דרבא לחומרא דלא בעינן לכל מילי תשבו כעין תדורו, גם י"ל דלא קשה הא כביצה בעי סוכה משום די"ל דלעולם כותבות יתירה מכביצה והא דר"ג לא הוצרך סוכה רק משום חומרא ולא קשה מהא דר"צ דמשמע הא כביצה בעי סוכה התם היינו טעמא משום דבעי נטילה ומיגו דבעי נטילה בעי נמי סוכה אבל בשתי כותבות דר"ג דהוי פירי דלא בעי נטילה ופירי דבעי סוכה אמרי' דשתי כותבות לא בעי סוכה רק יותר משתי כותבות בעי סוכה וא"כ לא הוצרך לתרץ כרבא דפירי לא בעי סוכה ומשו"ה ס"ל לרי"ף דפירי בעי סוכה וכאידך דרבא דלא אמרי' לכל מילי תשבו כעין תדורו:

סוגי' דאין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב ל) במסכת יומא דף פ"ד ע"ב אמר רב יהודא אמר שמואל לא הלכו בפיקוח נפש אחר הרוב איני והאמר ר' יוחנן תשעה נכרים

וישראל אחד באותה חצר מפקחין בחצר אחרת אין מפקחין לא קשיא הא דפריש כולהו הא דפריש מקצתיי' ופי' הה"מ והכ"מ לפ"ד הרמב"ם דפריש כולהו אין מפקחין לפי שבטל הקביעות הא דפריש מקצתיי' ונשארו האחרים במקומן לא איעקר קביעותיי' והו"ל פלגא ופלגא ומשו"ה מפקחין ומי אמר שמואל הכי והתנן מצא בה תינוק מושלך אם רוב עכו"ם עכו"ם ואם רוב ישראל ישראל ואמר שמואל לפקח עליו את הגל ופירש"י דאם רוב עכו"ם אין מפקחין אלא כי איתמר שמואל אירשא איתמר ולענין פ"נ אינו כן דאם רוב עכו"ם אפ"ה מפקחין והנה ברמב"ם פ"ב מה' שבת פסק היתה חצר שיש בה הרבה עכו"ם וישראל אחד פירש אחד מהם לחצר אחרת מפקחים עליו נעקרו כולם מחצר זו לילך לחצר אחרת אין מפקחין עליו שכיון שנעקרו כולם כל הפורש הרי הוא בחזקת שפירש מן הרוב ומבואר מדברי הרמב"ם דפירש מקצתיי' אין הולכין אחר הרוב ותמהו עליו שהרי הרמב"ם בעצמו פוסק פט"ו מה' א"ב לענין תינוק הנמצא דבמחצה על מחצה מפקחין משמע הא ברוב גוים אין מפקחין וקשה הלא תינוק דמי ודאי לפירשו מקצתן דס"ל להרמב"ם דמפקחין עיי"ש בכפ"ת שהאריך בזה ועוד הקשה בלח"מ על הרמב"ם איך כתב רבינו בתשובה שחולק ר' יוחנן על שמואל הא ר"י לא איירו אלא בפירש כולה והכא הוי פירש מקצתיי' ע"ש: ונראה דהנה בסנהדרין דף ג' בתוס' הקשו בהא דקאמר שמואל בב"ב דף צ"ב המוכר שור לחבירו ונמצא נגחן דרובא לרדיא זבנא ומיעוט לשחיטה דאין הולכין בממון אחר הרוב ואמאי לא נילף בק"ו מדיני נפשות וכו' ותי' דרובא לרדיא זבני לא חשיב כי הנך רובא הלכך לא סמכינן אהך רובא בדיני ממונות והקשה הב"ח בסי' רל"ב דמשמע דבשאר רובא גם בד"מ אזלינן בתר רובא והא מצינו גם בשאר מקומות דלא אזלינן בד"מ בת"ר ע"ש ועי' בש"ש שמעתתא ד' פ"ו ובתומים קיצור ת"כ סי' קכ"ד מה שכתבו בזה ונלע"ד לפרש דברי התוס' עפ"ד הנתיבות סי' רצ"ב ס"ק ט"ז דלא אמרי' כל דפריש מרובא פריש רק כשדנין על זה שפירש שלא איקבע עליו איסור במקום זה אבל כשבאנו לדין על הנשאר בקבוע במקומו לא אמרי' שמה שפירש הוא מן הרוב ע"ש והנה כתב במג"א סי' שי"ח סק"ב בהא דהמבשל בשבת במזיד אסור לו לעולם ולאחרים מותר למ"ש דאם נתערב התבשיל לא בטיל כיון שחל עליו שם דבר שיש לו מתירין לאחרים אף לדידי' לא בטיל כדאיתא פ"ג דבכורים דאם נתערבו בכורים אסורים אף לזרים אע"ג דלדידהו הוי דבר שאין לו מתירין כיון דלכהנים הוי דבר שיל"מ דיכולים לאכלו בירושלים אף לזרים אסור עכ"ד ולפ"ז י"ל דהא דאין הולכין במאה"ר הוא מטעם זה כיון דאע"ג דיש ללוקח טענה טובה דלרדיא זבין דרוב הקונין הוא לרדיא מ"מ להנ"ל דכל דפריש היא מהרוב רק על דבר הנפרש אבל לא לחלק הנשאר א"כ

להמוכר שהוא כמו בעלמא חלק הנשאר כיון שמן המוכר נפרש השור וי"ל דהא דאמרי' כל דפריש מרובא פריש רק לענין מה שפירש אבל לא לגבי המוכר א"כ לגבי המוכר לא אמרי' כל דפרים מרובא פריש וא"כ שוב י"ל דגם ללוקח לא אמרי' דמה שפירש הוא מהרוב וכמו דאמרי' התם בביכורים כיון דלכהנים לא בטיל משום דהוי דשיל"מ לא בטיל ג"כ לזרים אע"ג דלזרים הוי אין לו מתירין ה"נ י"ל כיון דלהמוכר לא אמרי' בי' כל דפריש מרובא פריש כיון דהוא כמו חלק הנשאר א"כ ה"נ דלא בטיל היינו לילך בתר רוב לגבי הלוקח ובשלמא באיסור שנתערב בהיתר דאמרי' כל דפריש מרובא פריש ואע"ג דלחלק הנשאר לא אמרי' דמה שפירש הוא מהרוב כיון דשניהם חלק הנפרש ומה שנשאר הוא של אדם אחד ואפי' הם לשני בני אדם מ"מ האיסור וההיתר ומה שעי"ז נתערב אינו תלוי בזה במה שהוא לשני בני אדם דמה לי אם הוא של אדם אחד או שהוא לשני בני אדם אבל בממון הא אם הולכין אחר הרוב הוא דוקא בכה"ג שיש נפ"מ בין שני בני אדם כגון במוכר ולוקח וכה"ג וכן בבכורים הוא כמו כן שיש נפ"מ בין כהנים לזרים ובזה דוקא י"ל דאם לאדם אחד לא בטיל ה"נ לא בטיל גם להשני ולכן אין הולכין במאה"ר וא"ש תי' התוס' דרובא לרדיא זבני לא חשוב כי הנך רוב היינו כיון דלהמוכר לא אזלינן בתר רובא לכן אין הולכין בתר רובא גם ללוקח אבל בהנך רובא לא דיינין עליו בין שני בני אדם ולכאורה י"ל בפשיטות גם בלא דברי המג"א הנ"ל דלהכי לא אזלינן בממון בת"ר עפ"ד התוס' בכתובות דף מ"ז דלא אמרינן בלוקח חפץ ואירע בו אונס כגון שקנה בהמה ונטרפה דאדעתא דהכי לא קנה ומבטל המקח משום דאינו תלוי בדעת הקונה לבדו דהא איכא נמי דעת המקנה שלא הי' מקנה לו לדעתו אם לא יפרש ע"ש וא"כ י"ל דה"נ אע"ג דהלוקח אומר שקנה לרדיא דרובא לרדיא זבין מ"מ כיון דלהמוכר לא אמרי' דתליא ברוב כיון דלחלק הנשאר לא אמרי' דמה דפריש הוא מהרוב א"כ ממילא המקח קיים כיון דאינו תלוי בדעת הקונה לבדו כי אם ג"כ בדעת המקנה, אמנם בנובי"ק יו"ד סי' ס"ט כתב דגם לדברי התוס' אם היי אומדנא גדולה מהני אפי' בדבר שתליא בדעת שניהם וליקח פרה ונטרפה שאני שאין כאן אומדנא גדולה וכמבואר מדברי התוס' דאנן סהדי שבאותו ספק הי' רוצה לכנוס ע"ש וא"כ י"ל דרובא לרדיא הוי אומדנא גדולה כיון דרוב העולם קינים לרדיא ועי' בנוב"י שם שמחלק עוד חילוקים בדברי התוס' ולכן הוכרחתי לחלק עפ"ד המג"א דבין שני בני אדם אם לא מהני הביטול לאחד גם לשני לא בטיל:

והשתא הכי י"ל בדברי הגמ' דאמרי' לחלק בין פרוש כולהו לפרוש מקצתיי' דהנה גם בפרוש מקצתיי' כבר כתב הה"מ דלא הוי קבוע וה"ז דומה למה שאמרו גבי חניות

ובנמצא הלך אחר הרוב ע"ש אמנם י"ל דהחילוק הוא דבפרוש מקצתיי' דהקבועות נשאר במקומו וכיון דבשום פעם יוכל להיות דיש לדון עליו אם הנפרש ממנו הוא מהרוב והא לגבי חלק הנשאר לא אמרי' כל דפריש מרובא פריש וא"כ כיון דלא אמרי' לגבי חל הנשאר דאזלינן בתר רוב ממילא לא אזלינן בתר רוב גם למאי דנפרש ודמי לביכורים כנ"ל והכא ג"כ חלק הנפרש וחלק הנשאר הוא בין שני בני אדם אבל בפרוש כולהו א"כ כל התערובות הוא חלק הנפרש ועל הכל י"ל כל דפריש מרובה פריש ומשו"ה הולכין בפריש כולהו אחר הרוב:

והנה בתינוק הנמצא ויש ספק אם הוא ישראל או עכו"ם בין בעיר שרובא עכו"ם או רובא ישראל מ"מ על העיר עצמו אין לדון עליו דבר דהא ניכר הוא במקומו מי הוא בעיר ישראל או עכו"ם אלא דעל התינוק הנמצא יש לדין עליו כיון דיש ספק אם הוא ישראל א"כ בזה שפיר י"ל כל דפריש מרובא פריש כיון דעל חלק הנשאר אין שום מקום לדון עליו וא"כ בתינוק אע"ג דהוי כפריש מקצתיי' כדברי הכפ"ת הנ"ל מ"מ לדינא הוא כפריש כולהו ויש לילך בזה אחר הרוב ומיושב דברי הרמב"ם דס"ל בתינוק דברוב עכו"ם אין מפקחין משום דבתינוק אע"ג דהוי כפריש מקצתיי' מ"מ כיון דאין דנין על חלק הנשאר הולכין בי' אחר הרוב כאלו הוי פריש כולהו, ומיושב קושי' הלח"מ דמשו"ה כתב רבינו בתשובה דר"י פליג עם שמואל וס"ל לשמואל דגם בפריש כולהו אין הולכין בת"ר בפיקוח נפש דהא בתינוק דאין נפ"מ על חלק הנשאר והוי הדין כפריש כולהו ואפ"ה ס"ל לשמואל דאין הולכין בת"ר ומשו"ה כתב הרמב"ם דר"י פליג על זה וס"ל דבכה"ג דהוי כפריש כולהו הולכין בת"ר ושמואל דס"ל בתינוק דאין הולכין בת"ר אע"ג דהוי כפריש כולהו מוכח מזה דשמואל ס"ל דגם בפריש כולהו אין הולכין בתר רוב:

עצי חיים על מועדים - סוגי' דאוונכרי

לא) מסכת סוכה דף ל' בסוגי' דאוונכרי א"ל רב הונא להנהו אוונכרי כי זבניתו אסא מכותים לא תגזזו אתון אלא לגזזוה אינהו ויהבו לכו מ"ט סתם כותים גזלני ארעתא נינהו וקרקע אינה נגזלת הלכך לגזזוה אינהו דלהוי יאוש בידי' ושינוי רשות בידייכו ס"ס כי גזזו אוונכרי ליהוי יאוש בידי' ושינוי רשות בידן ל"צ בהושענא דאונכרי גופייה' והנה באו"ח ס' תרמ"ט לולב הגזול פסול יש פוסלים כל שבעה ומיהו דוקא לגנב וגזלן עצמו אבל לאחרים כשר בשאר הימים ומשמע דביו"ט א' אסור אפי' לאחרים אע"ג דאיכא יאוש ושינוי רשות ותמה הכפ"ת מהא דקאמר ס"ס כי גזזו אוונכרי ליהוי יאוש בידייהו וש"ר בידן הרי דיאוש וש"ר קונה אפי' ביו"ט א' דאלת"ה דילמא אמר כך בשביל יום

א' ותו קשה מ"ט יש לאסור ביו"ט א' לאחרים הרי קנאוהו ביאוש וש"ר [ב] כתב הב"י בחו"מ בסי' שנ"ג בשם הרשב"א שהראב"ד כתב דאע"ג דיאוש וש"ר קנו דמים מיהו בעי לאהדורי והקשה הרשב"א דבכולי תלמודא משמע דקנה קנין הגוף דאי לא הא דאמר ר"ה להני אוונכרי כי היכי דליהוי יאוש וש"ר מאי אהני דהא מ"מ האי אסא לא מיקני קנין הגוף דהא אינו אלא כעין משכון דדמים בעי לאהדורי ואנן בעינן ביום הראשין לכם עכ"ל והקשה בכפו"ת ובקצה"ח סי' שנ"ג הא כיון דגוף החפץ שלו אע"ג דצריך ליתן דמים אמאי לא הוי לכם ואין זה דימה למשכון דמשכון הוי גוף החפץ לבעלים אבל הכא אין לו לבעלים אלא דמים:

ונלע"ד דהנה בהא דקרקע אינה נגזלת פירש"י וקסבר יאוש גרידה לא קני אבל יאוש וש"ר קני ואי נמי קני מצוה הבאה בעבירה הוא והקשו האחרונים לשיטת רש"י דאף דקנה מהב"ע הוא א"כ לפירוש ראשון דיאוש לא קנה א"כ מה בכך שעם שינוי רשות קני אכתי היי מתב"ע דהא רק עתה ע"י השינוי רשות נגמר הקנין ולא ע"י היאוש והוי השיר מתב"ע ועיי' בצל"ח סוכה מ"ש בזה ונראה לתרץ דהנה כתבו התוס' בב"ק דף ס"ט ד"ה כל שלקטו דלכך אין יאוש חשוב כהפקר לפוטרו מן המעשר כיון שכל אדם אסיר להחזיק בה מפני שהיא צריכה לגזלן לפטור בהן מן הנגזל ואם כבר זכה בה אחר לכל הפחות חייב לשלם דמים לגזלן לא חשיב כהפקר ע"ש ימינה נשמע היכא שאין על הגזלן חיוב תשלומין הוי יאוש כהפקר גמור ולפ"ז י"ל לשיטת הפוסקים ביאוש ושיר אין צריך להחזיר הדמים ממילא חל הקנין למפרע משעת היאוש קודם הש"ר כיון דאח"כ איגלאי מילתא למפרע שלא היתה צריכה הגזילה להגזלן לפטור עצמו דהא כשנעשה הש"ר אחר היאוש היא נקנה ללוקח לגמרי בלי שום קבלת ממון להנגזל א"כ למפרע חל היאוש מטעם הפקר עוד קידם הש"ר ומיושב קושי' האחרונים הא ביאוש וש"ר אמאי לא הוי מהב"ע ולהנ"ל י"ל דלא היי מהב"ע כא כשנעשה הקנין ע"י הש"ר ולא נעשה מקודם שים קנין אשר הוא נקנה בו אבל עתה דאיגלאי מילתא למפרע דגם קודם הש"ר נקנה ע"י היאוש ע"כ לא הוי הש"ר מהב"ע:

והא תינח אי ביאוש ושיר אין צריך להחזיר הדמים אבל אם צריך להחזיר הדמים א"כ כיון דיאוש גרידא לא קני ממילא גם אם הוי אח"כ ש"ר אע"ג דקני מ"מ הוי מהב"ע כיון דרק ע"י השיר נעשה הקנין ומיושב קושי' הכפו"ת על הרשב"א דהכי קאמר הרשב"א להקשות על הראב"ד דאם צריך להחזיר הדמים ביאוש וש"ר א"כ ממילא דלא קני ביאוש למפרע ואנן בעינן ביום הראשון לכם ואע"ג דאח"כ הוי ג"כ ש"ר מ"מ כשנעשה הש"ר

הוי מהב"ע וביאוש לחודא לא קני וא"כ מה אהני השיר הא בעינן לכם ואינו יוצא המצוה ע"י היאוש:

והנה לשיטת הרמב"ם והפוסקים בסי' שנ"ג דביאוש וש"ר צריך להחזיר הדמים יש ליישב הא דמהני יאוש וש"ר ולא הו"ל מהב"ע עפ"מ דאמרי' בעירובין דף ס"ב בן נח נהרג על פחות מש"פ ולא ניתן להשבון ומפרש רש"י הטעם דבעכו"ם לא כתיב והשיב והתוס' שם חלקו על רש"י ע"ש וא"כ י"ל לשיטת רש"י כשהגזלן עכו"ם וא"כ אין עליו חייב תשלומין היי שפיר יאוש הפקר גמור וקני יאוש בגזלן עכו"ם אפי' בלא ש"ר ומעתה מיישב דבאוונכרי הכא דמהני שפיר יאוש וש"ר ולא הוי מהב"ע כיון דהכא בגזלני עכו"ם מיירי וא"כ אפי' יאוש לחודא קני וע"כ מהני הש"ר אח"כ הקנין נוסף על היאוש כי היכי דלא ליהוי מהב"ע הנה אם הי' גזלני ישראל דלא מהני יאוש לחודא וגם לשיטת הפוסקים דביאוש וש"ר צריך להחזיר הדמים כשיטת הרמב"ם ממילא י"ל דאפי' הי' יאוש וש"ר לא מהני לצאת בהם כיון דאע"ג דיאוש וש"ר קני מ"מ הא הוי מהב"ע ומיושב דברי האו"ח שכתב דלאחרים כשר כל שבעה אבל ביום הראשון פסול אע"ג דהי' יאוש וש"ר דהא האו"ח מיירי גזלן ישראל כמו שכתב בלשונו לעיל מזה ומיהו דוקא לגנב ולגזלן ישראל וא"כ דלא מהני היאוש לחודא וע"כ ביאוש וש"ר פסיל ביו"ט ראשון משום מהב"ע ודוקא בשאר הימים כשר דלא שייך מהב"ע בדרבנן כמ"ש התוס' לעיל אבל ביו"ט ראשון אע"ג שהי' ג"כ ש"ר פסול משום מהב"ע ובגמ' דמשמע דכשר ביאוש וש"ר גם ביום הראשון משום דבגמ' בגזלני עכו"ם מיירי דקני ביאוש לחודא דבעכו"ם ליכא מ"ע דוהשיב והיכא דליכא חיוב תשלומין להגזלן הוי יאוש גרידא הפקר גמור:

לב) ברש"י סתם כותים גזלו ארעתא מישראל ושמא אותו קרקע מישראל הוי עכ"ל והקשו המפורשים דמשמע דאי ליכא חשש מגזל ישראל אין לחוש לגזל עכו"ם והא ר"ה ס"ל בב"ק דף קי"ג דגם גזל הגוי אסור וא"כ יש לחוש דגוי זה גזל קרקע מגוי אחר:

ונראה דהנה כתב הרא"ש במרובה אם קדש אשה בגזילה לאחר יאוש צריכה גט דרבה סבר יאוש לכל הפחות קני מדרבנן והקשה ביש"ש במרובה ס"ז הלא לכ"ע מקודשת מדאורייתא משום יאוש ושינוי רשות דאין לומר דהא קודם שנתן לידה לא הוי שלו והוא לא קנתה אלא כשהגיע לידה ונמצא כמו שקידש במה שאינו שלו דא"כ הא דטבחו ומכרו הנאמר בתורה ואיירי לחד מ"ד לאחר יאוש דאל"ה לא אהני מעשיו אלא באחר יאוש ויאוש כדי לא קנה ואז קנה הלוקח ביאוש וש"ר וא"כ תיקשה ס"ס אין זה מכירה שהרי זה המוכר לא מכר את שלו ע"ש ונלע"ד ליישב קושי' המהרש"ל על הרא"ש דהנה בפנ"י בגיטין דף ל"ח כתב הטעם דיאוש כדי לא קנה משום דכמו דאין הנגזל יכול

להקדישו לפי שאינו ברשותו דגזל ולא נתייאשו הבעלים שניהם אינם יכולים להקדישו כך אין יכול להפקיר דבר שאינו ברשותו ולפ"ז י"ל דאם מכרו הגזלן לאחר היאוש דמהני המכירה אע"ג שאינו שלו של הגזלן מ"מ מהני המכירה עפ"ד הב"ש סי' כ"ח ס"ק ט"ז דכששניהם הקדישו הגזלן והנגזל מהני ההקדש ע"ש וא"כ ה"נ כשמכרו הגזלן הוי כאלו יצא החפץ מרצון שניהם ליד הלוקח דהיינו מהנגזל ע"י היאוש דהוי כהפקר לכל אדם ומיד הגזלן ע"י המכירה וכמו דמהני הקדש בריצוי שניהם מכש"כ דמהני הקנין להלוקח ע"י שניהם, שוב מצאתי בנתיבות סי' שנ"ג סק"ג מעין זה ע"ש ומיושב קושי' המהרש"ל דבמכרו הנאמר בתורה שפיר מהני ולא אמרי' דמכר את שאינו שלו דמ"מ כיון דהוי שלו עכ"פ לענין זה כשהגזלן מכרו דמהני המכירה כיון דהוי מכח שניהם ע"י הנגזל וע"י הגזלן משו"ה קרינן בי' ומכרו וחייב עי"ז ארבעה וחמשה אבל לענין קידושין שפיר כתב הרא"ש דאינה מקודשת אע"ג דהיא קנתה להכסף קידושין ע"י שניהם מ"מ כיון דלא קנתה הכסף קידושין מיד הגזלן המקדש לבדו כי אם בצירוף שניהם א"כ האיך תהי' מקודשת דהא לא מיד המקדש לבדו נקנה לה הקידושין כ"א ע"י שניהם וה"ז דומה למ"ש התוס' בקידושין דף נ"ב בהמקדש בחלקו דאינה מקודשת והקשו שם מי גרע מהמקדש ע"מ שאדבר עליך לשלטון ותי' בתוס' דהטובת הנאה אינה משלו דהא ממון גבוה היא ע"ש וה"נ הוי כאלו הגזלן מקדשה במה שאינה כולו שלו ואע"ג דהיא קנאתה מ"מ אינה מקודשת כיון שהכסף צריך להיות משלו לבדו ולא משל אחרים ג"כ:

ונמצא לפ"ז דהא דמהני לענין קנין יאוש ושיר משום דבצירוף שניהם היינו הנגזל דהגזילה שלו הוא עדיין וגם מכח הגזלן שהוא ברשותו ע"י שניהם מהני הקנין שיקנה הלוקח אבל אם הנגזל לא הי' יכול להקנות לא הוי ש"ר שיקנה עי"ז הלוקח את הגזילה מיד הגזלן וא"כ לפ"ז נלע"ד דבגזלן מעכו"ם לפי מ"ש בנוב"ק יו"ד סי' פ"א ובנתה"מ סי' שמ"ח דאע"ג דגזל עכו"ם אסור אבל מ"מ אינו מחיוב בהשבה דבעכו"ם ליכא עשה דוהשיב וע"ש דמ"מ אינה קונה הגזילה להיות שלו ע"כ וא"כ י"ל כיון דליכא עליו חיוב השבה ע"כ לא מהני גם בצירוף שניהם שיוכלו להקנות הגזילה ללוקח כיון דמשעת גזילה יצאה מרשות הנגזל לגמרי משום שהגזלן אינו מחויב להשיבו וגם הגזלן לא קנאה ע"כ גם שניהם לא יוכלו להקנותו לאיש אחר ובזה חמור נגזל עכו"ם מישראל דבנגזל עכו"ם לא מהני שינוי רשות מטעם האמור כיון דיצאה מרשות הנגזל ולא יוכל להקנותו לאחר ומיושב דברי רש"י שפי' משום דילמא גזל ארעתא מישראל וס"ל לרש"י דליל דיש חשש דילמא גזל מגוי דא"כ למאי דקאמר בגמ' דאם יש שינוי רשות מהני ואם יש לחוש גם דילמא גזל מעכו"ם א"כ לא מהני ש"ר להקנותו כיון דכבר אינו של העכו"ם

ולא יוכל להקנותו דבר שאינו ברשותו וכמו שלא מהני יאוש לחודא כן גם ע"י ש"ר לא מהני דהא לא הוי ש"ר ע"כ פירש"י דעיקר החשש רק שמא גזל מישראל ובזה שפיר מהני יאוש וש"ר:

עצי חיים על מועדים - סוגי' דמתנה ע"מ להחזיר

לג) מסכת סוכה דף מ"א ע"ב גמ' אמר רבא הילך אתרוג זה על מנת שתחזירהו לי נטלו ויצא בו החזירו יצא לא החזירו לא יצא והקשו בתוס' קידושין [ד' וא"ו] לא החזירו אמאי לא יצא הא לא הוי תנאי כפול ועוד קשה הא הוי תנאי ומעשה בדבר אחד דהתנאי בטל כדאמרינן התם [גיטין ד' ע"ה] מכדי כל תנאי מהיכא גמרינן מתנאי בני גד ובני ראובן והתם תנאי בדבר אחד ומעשה בדבר אחר הוי עכ"ד, ונראה דמה שתירצו בתוס' דאיכא תנאי דלא בעי כפול כגון הכא שיש אומדנא שלא נתן לו רק לברך על אתרוג שלו זה לא מהני לתירוצי רק על קושי' דלא הוי תנאי כפול וע"כ מהני האומדנא לומר דהוי כאלו פירש הת"כ אבל על מה שהקשו דהוי תנאי ומעשה בדבר אחד על זה לא מהני הך אומדנא לבטל המעשה בשביל התנאי כיון דבתנאי ומעשה בד"א דהביטול תנאי הוא בגופו דתנאי כזה לא יוכל להתנות וא"כ מאי מהני האומדנא לומר דהוי כאלו פירש מכיון דאף אם פירש התנאי בטל דפסולו בגופו ומעשה קיים והוא דבר מוכרח [ב] הקשה המהרש"א (גיטין ע"ה) על מה שהוכיחו התוס' דרבא ס"ל דע"מ כאומר מעכשיו מהא דאמר רבא הילך אתרוג זה ע"מ שתחזירהו לי החזירו יצא ואם לאו כאומר מעכשיו האיך יצא הא לא חלה המתנה אלא אח"כ כשהחזירו ואז אינו בידו והקשה במהרש"א דהו"ל לדקדק דע"כ רבא ס"ל דע"מ כאומר מעכשיו דאל"כ בהא: דאתרוג הו"ל תו"מ בדבר אחד ולא חל התנאי כלל ומעשה קיים ואמאי קאמר אם לא החזירו דלא יצא [ג] הקשה בישוע"י אבהע"ז סי' קמ"ג ס"ק ז' על דברי התוס' דמה ראי' דרבא ס"ל דע"מ כאומר מעכשיו דמי הרי התוס' עצמו כתבו ד' ע"ד דאף לר"י דס"ל דע"מ לאו כאומר מעכשיו דמי היינו דספוקי מספקא לי' וא"כ לכך בהחזירו יצא ממ"נ דאי ע"מ כמעכשיו דמי הרי הוא האתרוג שלו בשעה שיצא בו ואי ע"מ לאו כמעכשיו דמי א"כ התנאי הוא סותר את המעשה והו"ל תו"מ בדבר אחד דתנאי החזרה בטלה ומעשה המתנה קיימת ובלא החזירו לא יצא דשמא ע"מ כמעכשיו דמי ולא הוי תו"מ בדבר אחד וצריך לקיים תנאי והוא קושי' עצומה:

ונראה לענ"ד לתרץ הכל בחדא מחתא עפימ"ש התוס' בכתובות [מ"ז ד"ה שלא] דלהכי לא אמרינן בלוקח חפץ ואירע בו אונס דאדעתא דהכי לא קנה ומבטל המקח משום

דאינו תלוי בדעת הקונה לבדו דהא איכא נמי דעת מקנה שלא הי' מקנה לו לדעתו אם לא יפרש ולהכי פריך שפיר בסוף הגוזל קמא]

ק"י[יבמה שנפלה לפני מוכה שחין תיפוק בלא חליצה דאדעתא דהכי לא קדשה משום דבדידה תלוין הקדושין שברור לנו שהוא לא יעכב בשביל שום דבר שיאורע לאחר מיתתו כי אינו חושש במה שאירע אחריו ולהכי לא פריך מאשה שנעשה בעלה בעל מום תיפוק בלא גט כיון דתלוי נמי בדעת המקדש עכ"ד והנה כדברי התוס' אלו מוכרחים אנו לומר במי שהתנה איזה תנאי ולא הי' בו דיני תנאים דאמרינן דתנאי בטל ומעשה קיים וקשה דאם השני לא רצה לקיים התנאי ואינו מחויב לקיים התנאי כיון שלא הי' כדיני תנאים ועכ"ז אמרינן דהמעשה קיים וקשה אמאי לא אמרינן דעכ"פ המקח בטל דלא גרע מאלו אירע מום במקח או אירע בו אונס דיוכל לומר אדעתא דהכי לא קנה ומבטל מקח כמו דאמרי' ביבמה שנפלה לפני מוכה שחין אדעתא דהכי לא קידשה נפשה וא"כ ה"נ נימא דמשו"ז דלא קיים התנאי היי כאלו נעשה מום במקח ובטל למפרע וע"כ לומר כדברי התוס' הנ"ל דבמקח תלוי בדעת שניהם ולא יוכל האחד לבטל המקח בשביל מה שאינו לפי דעתו כ"א דוקא אם תלוי המקח רק לפי דעתו לבדו ולהשני לא איכפת לי' אם המקח הוא בטל כמו ביבמה שנפלה לפני מוכה שחין שאינו חושש במה שיארע אחר מיתתו והוא פשוט:

אולם יש לעיין לפי דברי הקצוה"ח סי' רמ"א שכתב שם דבר חדש דבמתנה או מקח על תנאי ולא הי' תנאי כפול ובטל התנאי מ"מ לפי מה שכתבו הקדמונים במס' יבמות גבי חליצה מוטעת דתנאי בטל משום דהוי א"א לקיים ע"י שליח ומ"מ מחויבת ליתן לו המעות מכח חיוב שכירות וה"נ מחויב אח"כ להשלים התנאי כמו שהותנו עמו מכח חיוב שכירות מחמת משיכת תחפץ והחילוק היכא דהתנה בדיני תנאים הברירה בידו שלא לקיים תנאי והמעשה יתבטל והיכא דלא התנה בדיני תנאים המקח יתקיים לעולם ומחייבין אותו לקיים תנאי ואם לא קיים התנאי הו"ל גזל מכאן ולהבא ובין קיים התנאי ובין לא קיים התנאי נתקיים המתנה רק אם לא השלים התנאי כפי מה שהתנה הוי כמו גזל בידו ועכ"פ לא נתבטל המתנה עכ"ד בקצרה עיי"ש:

ולפי"ז יש להקשות לכאורה שוב לפי דברי תוס' הנ"ל דהיכא דלא איכפת להשני אם יתבטל המקח תלוי בדעת האחד לבדו ואם נולד מום במקח המקח בטל דאדעתא דהכי לא קנה א"כ ג"כ בדינא דהכא נימא דאף בלא התנה כדין תנאים עכ"ז הוא עכ"פ מחויב להשלים התנאי ואם לאו גזל הוא בידו לדברי הקצוה"ח וא"כ מדוע לא יתבטל המקח אף בלא התנה כדיני תנאים כשלא השלים התנאי דלא גרע ממום במקח דהא ה"נ לא

איכפת להמקבל אם יתבטל המקח כיון דצריך להשלים התנאי כפי מה שהתנה עמו מכח חיוב שכירות והמקבל אינו רוצה להשלים כפי התנאי, אך לא קשה מידי דהא המקבל ע"כ רוצה בהמתנה שיהא המקח קיים אף בלי שישלים כל התנאי וא"כ תלוי נמי בדעת המקבל ולא בטל המקח אף שנעשה בו כמום ואע"ג דגזל הוא בידו כשלא קיים התנאי עכ"ז הא קחזינן דרוצה בקיום המקח אף באיסורא ואם באמת רוצה לקיים התנאי בודאי לא הוי מום במקח דהא הנותן אדעתא דהכי יהיב לי' כשיתקיים התנאי, אבל הא תינח במקח בעלמא אמרינן דאף שלא קיים התנאי עכ"ז המקח קיים ולא הוי כמום במקח שיוכל המוכר לבטל הקנין דהא הלוקח רוצה במקח אף כשהוא בידו בגזילה אבל באתרוג דהוי דבר מצוה ע"כ לא אמרי' כן כמ"ש הט"ז באו"ח סי' תרנ"ה בעכו"ם שהביא לולב לישראל מחוץ לתחום מותר ליטלו אפי' למי שהובא בשבילו דלא שכיח שיעשה אדם מצוה הבא בעבירה וע"כ לא גזרי' בי' עיי"ש וא"כ ה"נ באתרוג ע"כ לא אמרינן דדעתו לצאת בו ושיהא המקח קיים אף אם לא יחזירו אח"כ דהא לא שכיח שיעשה אדם מצוה הבא בעבירה לצאת באתרוג הגזול אף אם מדינא יוכל לצאת בו מצד מהב"ע עכ"ז לא שכיח שיעשה מצוה הבא ע"י סבת עבירה וע"כ אמרינן דגם להמקבל לא איכפת לי' שיבטל המקח אם לא יחזירו]והא דחזינן דלא החזירו אח"כ אמרינן דהשתא הוא דנשתנה מהחזקה שיעשה מהב"ע [ונמצא אם לא החזירו אח"כ בטל המקח למפרע ואדעתא דהכי לא נתנו לו במתנה ולהמקבל ג"כ לא איכפת לי' דהא אינו רוצה לצאת במהב"ע, והשתא לפי"ז מיושב שפיר קושי' התוס' דמקשה אמאי לא החזירו לא יצא הא לא כפלו לתנאו ותנאי בטל ומעשה קיים, ולהנ"ל לא קשה דדוקא בתנאי דעלמא אמרינן כן כיון דהמקבל רוצה בהמקח אף בגזילה מה שלא יאבה בהשלים התנאי וע"כ אמרי' דהמקח קיים אף דנעשה בטעות להמוכר אבל בדבר מצוה דלא שכיח שיעשה אדם מהב"ע ובודאי גם דעת המקבל ניחא לי' בזה בשעת הקנין לבטל המקח למפרע אם לא יקיים התנאי ויכול המוכר לומר אדעתא דהכי לא נתנו לו במתנה כמו ביבמה שנפלה לפני מוכה שחין דאמרינן בגמ' דתיפוק בלא חליצה כיון שאינו תלוי רק בדעתה ומשו"ה שפיר קאמר רבא אם לא החזירו לא יצא משום דהמקח נעשה בטעות ובטל למפרע וממילא מיושב בזה קושי' המהרש"א דע"כ קא דייקא התוס' דע"מ כאומר מעכשיו רק מריש דברי רבא דהחזירו יצא וע"כ האתרוג הוא של המקבל עוד כשהוא בידו קודם שנתנו לו בחזרה ומשמע דע"מ כמעכשיו אבל מזה דאמר רבא לא החזירו לא יצא לא מוכח מידי דע"מ כמעכשיו דמי דאף דהוי חו"מ בדבר אחד ובעלמא אמרינן דתנאי כזה בטל ומעשה קיים עכ"ז באתרוג דהוי מידי דדבר מצוה ולא שכיח שיעשה אדם מצוה

הב"ע אמרינן דבמקום שהתנאי בטל גם המעשה בטל כמו דאמרינן ביבמה שנפלה לפני מוכה שחין ומיושב נמי קושי' הישוע"י דשפיר דייקא התוס' דע"מ כאומר מעכשיו דמי דאין לומר ספוקי מספקא לי' אי ע"מ כמעכשיו או לאו דא"כ אמאי החזירו יצא הא לא חלה המתנה עד לאחר שהחזירו ואין לומר משום דהתנאי בטל ומעשה קיים משום דלא הוי כדיני תנאי דהא עכ"פ בטל המקח משום שנעשה בטעות ולא יוכל לצאת בו כיון דהכא באתרוג קיימי' דדבר מצוה הוא ולא שכיח שיעשה מהב"ע ובטל המקח דאדעתא דהכי לא נתנו לו וע"כ דע"מ כאו' מעכשיו וחיילי' המקח וע"כ החזירו יצא והבן:

מסירת המפתח מסוגי' הש"ס המבוארים לשבת תשובה ר"ה דף כ"ח סוגי' דמצות לל"נ, מאות י"ט עד אות כ"ד:

" דף כ"ח " דמצות צ"כ אות כ"ד, כ"ה יומא דף ע"ג " דחצי שיעור, אות כ"ו, כ"ז " דף ע"ט "דכותבות הגסה, אות כ"ח, כ"ט " דף פ"ד "דאין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב, אות ל' סוכה דף ל' "דאוונכרי, אות ל"א, ל"ב " דף מ"א "דמתנה ע"מ להחזיר אות ל"ג:

לי"ג מדות א) איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם וגו' ואשמה הנפש ההוא והתודו את חטאתם אשר עשו והשיב את אשמו בראשו וגו' ויל"ד דהול"ל מכל חטא, האדם ל"ל, גם דהול"ל ואשם האדם למה שינה מהאדם למימר הנפש גם לפרש שובה ישראל וגו' גם לפרש דברי המדרש וישב ראובן אל הבור והיכן הי' ר' אליעזר אומר בשקו ובתעניתו וכו' א"ל הקב"ה מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה ואתה פתחת בתשובה תחלה חייך שבן בנך פותח בתשובה שנאמר שובה ישראל והוא תמוה' הא אדה"ר עשה תשובה וקין שאמר גדול עוני וגו':

ונראה דהנה בכתנות אור פ' נצבים הקשה האיך מהני תשובה שיתקרב החוטא להקב"ה הלא קי"ל נראה ונדחה אינו חוזר ונראה, אדם הי' נראה תחלה וכשחטא נדחה מקדושתו איך יהי' חוזר ונראה ותי' דהא איתא בזבחים דף ל"ד גבי קיבל הכשר ונתן לפסול אמר רב אשי כל שבידו לא היי דיחו ופירש"י משום שבידו לתקן וה"נ הרי בידו לתקן ע"י תשובה ובזה פי' שם כי המצוה הזאת של תשובה לא נפלאת היא וגו' כי קרוב אליך ובידו לתקן עכ"ד ולע"ד נראה לתרץ עפי"מ שהקשה האוה"ח פ' שמיני במה שאמרו חז"ל כל האומר הקב"ה ותרן יותרו מיעיו א"כ אם הנפש החוטאת משפטה הוא תמות כמאמר הנביא איך יביא קרבן ויפטר ותי' שם כי טעם נכון יש בדבר ע"פ המשפט כי כשהאדם חוטא אין בחינתו בחי' אדם ע"ד שאמרו אין אדם עובר עבירה אלא א"כ נכנס בו רוח שטות ונעשה בהמה וביום שחוזר בתשובה רוח הוא באנוש יעלה ממדריגת בהמה למדרגת אדם האם ראוי להמית אדם זה תחת בהמה ולזה דוגמת החוטא שהי'

בהמה ראוי להקריב תמורתו בהמה ובזה אפי' בזמן הקרבת הקרבן בעד החטא הוא על קו המשפט עכ"ד ז"ל ועיי' מ"ש בפ' שמיני ולפ"ז י"ל דלא שייך דיחוי היכא ששב מידיעתו ונעשה פנים חדשות מבחי' בהמה לבחי' אדם כי הנפש אשר חטא ונדחה היינו בחי' הבהמה כבר אזדא לה ועתה שנעשה אדם ההוא לא חטא כלל וע"כ בדין הוא שמועיל תשובה ולא שייך דיחוי:

ובזה יש לפרש המד"ר (איכה פ"ה) שיש וויכוח בין כנסת ישראל לפני הקב"ה שאנחנו אומרים השיבנו אליך והשי"ת אומר שובו אלי מקודם ואח"כ ואשובה אליכם עיי"ש ויש לומר כיון דלפי"ד הכתנות אור משו"ה לא הוי דיחוי ומהני תשובה משום שבידו לתקן ועל כן השי"ת כביכול אומר שובי אלי מעצמיכם דהא היכא דתולה בדעת אחרים לא הוי בידו לענין דיחו ואם כן גם לענין תשובה לא הי' מהני רק היכא דבידו מעצמו לתקן בלי עזר מזולתו אבל כנסת ישראל אומרים השיבנו אליך משום דאפי' בלא"ה דהוי בידו ג"כ לא הוי דיחוי כיון שעשה תשובה יעלה מבחי' בהמה שהי' עד כה למדרגת אדם וההוא לא נדחה כלל וע"כ גם אם ח"ו אינו בידו לתקן מעצמותו לא הוי נדחה וע"ז אנו אומרים השיבנו אליך ונשובה:

ויתבאר דברי המדרש מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה דהנה ראובן בעת אשר חטא כסבור לעשות מצית כיבוד אם וכמבואר במדרשי חז"ל ואם כן לא שייך לגבי' א"א חוטא אלא א"כ נכנס בו רוח שטות וגם כן לא שייך לומר דע"י החטא אין בו בחי' אדם כיון שהוא הי' עוסק במצוה רק שטעה בדמיונו וא"כ בראובן יש לומר דגם בשעת החטא הי' בבחי' אדם וא"כ כיון דאעפ"כ שחטא ונתקבל תשובתו ולא הוי דיחוי מוכרח לומר דמשו"ה מהני התשובה משום דבידו לתקן דהא לא שייך לומר דלא נדחה כלל שאין זה האדם אשר חטא כנ"ל ועל כרחך דעשה תשובה מעצמו בלי עזר ממעל דהא אם אין ביד עצמו ותולה באחרים לא הוי בידו וזשה"מ מעולם לא חטא אדם היינו שהי' בבחי' אדם כמו ראובן שעשה העבירה לשם שמים וא"כ הוא בבחי' אדם ועשה תשובה וא"כ התשובה הוא משום שפתח בתשובה תחלה היינו שפתח מעצמו ומשו"ה הי' בתחלה כי לא המתין עד כי יביא התעוררת מלמעלה, או יאמר מעולם לא חטא אדם היינו החוטא אינו לעולם בבחי' אדם רק בבחי' בהמה וע"כ אפי' אינו פותח בתשובה תחלה רק השי"ת יפתח לו הפתח בתחלה ג"כ לא הוי דיחוי כיון דהחוטא לא הי' אדם ועכ"ז ראובן פתח בתשובה תחלה ועל כן ב"ב פותח בתשובה תחלה שנאמר שובה ישראל עד ה"א וגו' ושובו אל ה' היינו עד ה"א כפי מאמר השי"ת שובו אלי דמשם מוכח דצריך לשוב מעצמו תחלה אליו וע"כ אמר הכתוב קחו עמכם דברים ושובו מעצמיכם אל ה' ואמר

עוד הכתוב אח"כ דזהו טענת הקב"ה דצריך לשוב מעצמו תחלה אבל כנס"י אומרים השיבנו אליך תחלה וזש"ה אמרו אליו ר"ל אבל כנס"י אומרים כל תשא עון שהקב"ה ישא לפשענו ויחזרנו בתשובה לפניו אפי' אם מעצמינו לא נשוב תחלה ואם שיש לומר הא לא הוי בידו לתקן מעצמו והוי דיחוי על זה אמר הכתוב ונשלמה פרים שפתינו ר"ל כמו שמקריבים פרים היינו הקרבנות אע"ג דע"פ המשפט לא מהני הקרבן ורק משו"ה יועיל הקרבן משום דהאדם החוטא הוא בבחי' בהמה וכשישוב חוזר לבחי' אדם כן משו"ז ג"כ לא הוי דיחוי כיון דהאדם לא נדחה כלל רק כשחטא לא הי' בבחי' אדם כי אם בבחי' בהמה והאדם לא נדחה מעולם וזש"ה איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם מלשון קולע אל השער ולא יחטיא (שופטים כ') ר"ל ע"י החטא יחסר מהם בחי' האדם ונשאר רק בחי' נפש כי גם על הבהמה שייך לשון נפש כמשה"כ ונפש בהמה (ויקרא כ"ד) ועל כן אמר הכתוב ואשמה הנפש ההוא ולא כתיב ואשמה האדם ההוא כי אחר החטא אינו עוד בבחי' אדם והתודו את חטאתם אשר עשו והשיב את אשמו בראשו ר"נ בראשו של עצמו שישוב לעצמו מה שהי' הוא בתחלת בחי' אדם וכששב חוזר הוא כבתחלתו ואתם קרוים אדם אחר תשובתינו לה':

ב) דרשו ה' בהמצאו וגו' וישוב אל ה' וירחמה' ואל א' כי ירבה לסלוח ויל"ד דהו"ל וישוב אל ה' ויקבלו עוד הלשון ירבה לסלוח צ"ב גם לבאר שובה ישראל עד ה"א וגו' אמרו אליו, כל תשא עון וקח טוב ארפא משובתם אהבם נדבה כי שב אפי ממנו ודקדקו המפורשים דפתח שובה ישראל בלשון יחיד ומסיים אמרו אליו לשון רבים וגם מהו וקח טוב, ובגמ' יומא פ"ו ר' מאיר אומר אפי' יחיד שעשה תשובה מוחלין לו ולכל העולם שנאמר כי שב אפי מהם לא נאמר אלא ממנו ויל"ד מאי בעי הכא דייקא לאשמעונין דבר זה וגם דמשנה בלשון יחיד אחר שכבר נאמר אמרו אליו לשון רבים: ונראה עפ"ד הגמ' בקידושין דף ל"ט ר' יעקב אומר למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך למען יאריכון ימיך לעולם שכלו ארוך ולמען ייטב לך לעולם שכולו טוב וכתב במהרש"א ולא תיקשי לך מכל היעודים שבתורה דא"א לפרש רק בעוה"ז שאם תשמעו יבואו עליכם כל הברכות והטובות ובהיפך אם לא תשמעו וכו' די"ל לר' יעקב דמודה בזכות הרבים ומעשיהם הטובים מביאום להם כל הברכות והטובות שנזכרו בתורה גם בעוה"ז וכן בהיפך בחטא הרבים אבל ר"י לא אמר כן אלא ביחיד שמרובה בזכיות דשכרו לעוה"ב עיי"ש ובזה פירשתי סמיכות הכתובים ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם למען תשכילו את כל אשר תעשון אתם נצבים היום כלכם וגו' ופי' התרגום למען תשכילו בציל דתצלחון וא"כ אמר הכתיב דבשביל דתשמרו את הברית הזאת תצלחו היינו בעוה"ז ולכאורה יקשה לר"י דאמר

דשכרו לעוה"ב והאיך יתכן שכר מצות בהאי עלמא ועל כן אמר הכתוב אתם נצבים היום כלכם ר"ל בשביל כלכם בזכות הרבים הכל מודים דמביאום להם כל הברכות והטובות ויתבאר ג"כ סמיכות הכתובים ושמרתם את המצוה וגו' אשר אנכי מצוך היום לעשותם והי' עקב תשמעון את המשפטים האלה וגו' ואהבך וברכך והרבך וברך פרי בטנך וגו' ופירש"י היום לעשותם ולמחר לעוה"ב לקבל שכרם ולכאורה קשה הא תיכף אחר זה אמר הכתוב יעודי עוה"ז כמו וברך פרי בטנך ופרי אדמתך גם קשה דמתחלה אמר ושמרת לשון יחיד ואח"כ כתיב והי' עקב תשמעון לשון רבים ולהנ"ל י"ל דה"פ ושמרת את המצוה היינו אם יחיד ישמור את המצוה אז היום לעשותם ולמחר לעוה"ב לקבל שכרם דבשביל היחיד שמרובה בזכיות שכרו לעוה"ב אבל אם עקב תשמעון היינו אם רבים ישמרו עי"ז יבטיח לנו הקב"ה ואהבך וברך פרי בטנך היינו גם שכר עוה"ז:

ולפ"ז י"ל דמצוה של תשובה לר"מ דס"ל דמוחלין לו ולכל העולם א"כ גם ביחיד שעושה תשובה הוא לבדו בזה הוא מביא על ידו זכות הרבים דמוחלין לכל העולם לכן י"ל דגם ע"י תשובת יחיד יש שכר בעוה"ז גם לר"י כיון דהוא זכות הרבים ומביאים לו על ידו כל הברכות והטובות בזכות יחיד ששב ויתבאר דברי הכתוב שובה ישראל עד ה"א אפי' יחיד אם עושה תשובה מוחלין לו ולכל העולם ולכן אמרו אליו לשון רבים כל תשא דנמחל לרבים את עונותם ואמר וקח טוב היינו טוב העוה"ז כיון דגם יחיד ששב הוא מביא זכות הרבים ואמר ארפא משובתם אהבם נדבה והיינו כדדריש ר"מ מהם לא נאמר כי אם ממנו דנמחל בשביל יחיד לכל העולם וע"כ מגיע שכר טוב בעוה"ז בשביל זכות הרבים וז"ש וישוב אל ה' וירחמהו דהול"ל ויקבלו אלא דר"ל דירוחם היינו בעוה"ז אם ישוב ירוחם דרק בעוה"ז יתכן הלשון יותר רחמים כיון דבעוה"ב הכל בדין כמבואר אע"ג דשכר מצות בהאי עלמא ליכא ומדוע נשתנה מצוה דתשובה משאר מצות ועל כן אמר הכתוב כי ירבה לסלוח היינו דהסליחה הוא מרובה לא לו לבדו יעשה כ"א לכל העולם והוא זכות הרבים שיבא טובות וברכות גם בעוה"ז:

ג) איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל בה' להבין כפל הלשון חטאת האדם ומעל בה' [ב] כי ביום הזה יכפר עליכם וגו' מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו [ג] שובה ישראל וגו' כי כשלת בעונך קחו עמכם דברים וגו' וקשה ג"כ למה אמר בכפילא שובה ישראל קחו עמכם דברים גם יל"ד כקושי' הגמ' קרי' לי' מכשול דהוא שוגג וקרי' לי' עון דמשמע מזיד:

ונראה עפמ"ש אא"ז זלל"ה בישמ"מ פ' משפטים לתרץ קושי' התוס' חולין דף ה' מה בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן צדיקים עצמם לא כש"כ והקשו

מיהודא ב"ט שהרג עד זומם ע"ש ותי' ביש"מ עפמ"ש כל חכמי לב הטעם דשוגג צריך כפרה דלכאורה תמי' הלא שגיאות מי יבין וכתבו דשגיאות בא מהעדר היראה דאלמלא הי' לו יראה הראוי מאת השם הנכבד והנורא הי' משים אל לבו לפקח בעניני עבודת השם לבל ישגה בהן ועוד נמצא הטעם לפי שכל חטא פוגם בטבע בהנפש וא"כ אף אם בשוגג עשאו מ"מ פגם בהנפש והאם יאכל אדם סם המות בשוגג ולא ימות לכן צריך כפרה לנקות ולקנח הפגימה בהנפש והנה ידוע דהבחירה נתינה להאדם והכל בידי שמים חוץ מיראת שמים וא"כ לפי"ז השגיאה שהוא מהעדר היראה והזריזות והאי הוא בידי האדם ואין עוזר לו כיון שהוא בחק האפשרי להזהר ממנו ויש בו קצת זדון על קוטב בחירותו עומד משא"כ בשגיאה שאין בחק אפשרות להזהר ממנו כגון בר' פנחס בן יאיר דלא הוי לי' למידע דמתחלה לקחו השעורים לאדם ונמלכו ונותן לבהמה דמסתמא שעורים מאכל בהמה הן כמבואר בגמ' פסחים דף ג' וכן בחמרי' דרחב"ד דלא הו"ל לידע דאחר שם מנעלו על חמורו א"כ שגיאה כזו אין בגדר העדר היראה ואעפי"כ הוא פגם בהנפש קצת כטבע החטא אבל בזה כיון שאין בכלל בחירה בודאי דרגלי חסידיו ישמור שלא יבוא לידי מכשול ומיושב קושי' התוס' דעובדא דרפב"י כיון שאינו בגדר הזהירות ע"כ שמרו השי"ת אבל יהודא ב"ט דטעה בדבר משנה ואלו הי' שם על לבו כל המשניות הוי אדכורי אידכר ולכך אותו צדיק עשה תשובה כל ימיו עכ"ד הקדושים עיי"ש ובזה יש לבאר הכתובים בפ' נצבים ושבת עד ה"א ושמעת בקולו וגו' ומל ה"א את לבבך וגו' למען חייך וי"ל דפתח קרא ואמר ושבת דמשמע דמעצמו ישוב אל ה' בלתי עזר מהשי"ת ואח"כ כתיב ומל ה"א דמשמע אשר השי"ת יתן בלבו לשוב אל ה' וי"ל דהנה אמרו חז"ל תשובה מיראה זדונות נעשו לו כשגגות תשובה מאהבה זדונות נעשית לו כזכיות דכתיב ובשוב רשע מרשעתו עליהם הוא יחי' ולכאורה יל"ד דמיראה דזדונות נעשות כשגגות ומה בכך דהוא כשוגג הא כל הטעם דשוגג צריך כפרה הוא משום דהוא קצת מזיד מהעדר היראה כראוי כנ"ל והא כבר עשה תשובה על זדונו וי"ל דהיינו דבתשובה מיראה מכפר לו על מה שחטא נגד הבוב"ה אבל מה שנעשה פגם בנפשו כמו בטבע החטא המקלקל ומשחית גופו ונפשו בזה אין מועיל לו לרפואתו ע"י תשובה מיראה ונעשית לו כשגגות עד שישוב עם ה"א מאהבת הבוב"ה ית"ש ועליהם הוא יחי' היינו שנותן חיות לו ולנפשו שגם פגם בהנפש אשר נעשה לו ע"י החטא הוא מתקן את עצמו ע"י תשובה מאהבה ולפ"ז י"ל דכדי שיעשה תשובה מיראה ע"ז אין עוזר לו כיון דהוא בכלל בחירות האדם אבל אם כבר עשה תשו' מיראה ולא נשאר לו מהחטא רק זה את אשר פגם בנפשו בזה ישמור השי"ת נפש עבדו והוא בעוזרם שיעשו

תשובה מאהבה שיתוקן לו הכל גם את אשר עות לפגום בנפשו וזש"ה ושבת עד ה"א ושמעת בקולו היינו תשובה מיראה ואח"כ ומל ה"א את לבבך לאהבה וגו' למען חייך היינו אשר גם החיות בנפש האדם הפגם ע"י העבירה שנעשו בגופו בזה יעזור לו השי"ת ומל ה"א שלא יהא שום רושם כלל וכלל ויתבאר ג"כ דברי המדרש שאלו תלמודיו את רבי האיך נעשה תשובה ונחי' א"ל כתיב יענך ה' ביום צרה ויבואר דשאלו האיך נעשה תשובה כ"כ אשר נחי' היינו דהפגם והחיות בהנפש ג"כ לא יהי' רושם מלבד אשר צריך לעשות תשובה אשר עשה נגד רצונו ית"ש וא"ל כתיב יענך ה' ביום צרה ר"ל דרק מה שהוא תלוי בבחירותו הוא בידי אדם אבל אם כבר עשה מה שהוא ביכולתו אח"כ הי"ת הוא בעזרו לתקן הכל גם את הפגם אשר בגופו ונשמתו ע"י החטא למען אשר יחי':

ויתבאר בזה שובה ישראל וגו' כי כשלת בעונך דהנה להנ"ל יתבאר דע"י החטא שוגג פוגם בנפשו לקלקל ח"ו בהחיות אשר בהאדם ונעשה רושם לא טוב בהנשמה אשר בו ועוד דבהחטא הוא חיו כמורד למעלה מה שעשה נגד רצונו ית"ש ומשו"ז הטעם השני צריך לשוב מעצמו בלתי עזר כיון דהוא מצד הבחירה והוא ביד האדם לבחור בטוב ולמאוס ברע וכש"כ דשייך הכי בחטא הבא במזיד אבל משום צד הטעם משום הפגם בזה עוזרו השי"ת והיינו שאמר הכתוב כי כשלת בעונך ר"ל ע"י העון נכשלת היינו שנעשו לך מכשול פגמים הניכרים בהנשמה ועוד קחו עמכם דברים ושובו אל ה' ר"ל שצריך לשוב כי ע"י החטא עשה נגד רצונו ית"ש וא"כ צריך לשוב לה' מה שנוגע לה' אמרו אליו כל תשא עון היינו שימחול לנו הכל וגם אשר נעשה פגם בהנשמה ג"כ יתוקן ואמר הכתוב ארפא משובתם אהבם נדבה כי שב אפי ממנו ר"ל אם שב אפי ממנו ר"ל אפי' אם לא שב רק במה שנוגע ועשה נגד רצונו ית"ש אח"כ בא בנדבה מדת אהבה לתקן הכל גם הפגם אשר בהנשמה וארפא משובתם ר"ל השי"ת ירפא אותנו לתקן הכל גם הרושם הנעשה בהנשמה כיון דאם תיקן מעצמו במה שחטא נגד כבודו ית"ש אח"כ עוזרו השי"ת לתקן הפגם בהנפש וזש"ה כי ביום הזה יכפר עליכם מכל חטאתיכם ר"ל על חטא של עצמו הפגם בנפשו יכפר עליכם בעצם היום הזה ועצומו של יום מכפר ע"י עזר השי"ת אבל לפני ה' היינו במה שחטא נגד ה' בזה תטהרו עצמיכם צריך לתקן מעצמו כיין דהוא בבחירות האדם והכל בידי שמים חוץ מיראת שמים וזש"ה איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם היינו ע"י החטא יהי' הפגם בהאדם עצמו שפוגם בנפשו וגם למעול מעל בה' במה שעשה נגד כבודו ורצונו ית"ש וע"כ והתודו את חטאתם אשר עשו והשיב את אשמו בראשו שצריך לתקן שניהם את חטאתם של גופם ונפשם וגם ישוב את אשמו בראשו את אשר עות לה' וע"י התשו' יכופר לו הכל גם לתקן נפשו:

ד) איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל בה' וגו' וקשה כפל הלשון ל"ל גם לבאר הכתוב יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב אל ה' וירחמהו ואל א' כי ירבה לסלוח ויל"ד דהול"ל כי יסלח ומהו כי ירבה גם לבאר הכתוב בתהלים אך הבל בני אדם וגו' במאזנים לעלות המה מהבל יחד ויל"ד הלשון במאזנים גם מה הכוונה באומרו יחד דהוא לכאורה שפת יתר:

והנראה עפימ"ש אא"זזללה"ה בייט"פ ליוה"כ אות ג' ובייט"ל פ' ראה על הגמ' ב"ב דף ע"ח אהא דכתיב ע"כ יאמרו המושלים אלו המושלים ביצרם בואו חשבון נחשב חשבונו של עולם הפסד מצוה כנגד שכרה וכו' דהנה בגמ' קידושין פ"ק דף מ' לעולם יראה אדם את עצמו כאלו חציו זכאי וחציו חייב וכו' ראב"י אומר לפי שהעולם אחרי רובו נידון עשה מצוה אחת אשריו שהכריע א"ע ואת כל העולם לכף זכות עבר עבירת אחת אוי לו שהכריע א"ע ואת כל העולם לכף חוב וכבר כתבו המפורשים הא דאין לעשות מכח שכר ועונש היינו בשביל עצמו כי הו"ל כאלו עושה לצורך עצמו אבל בשביל שכר ועונש העולם זה ודאי ראוי ונכון להכריע לכף זכות ושלא להכריען לכף חוב כי זה עצמו מצוה להציל נפשות ישראל והן הנה דברי הגמ' כי הבלתי מושלים ביצרם יאמרו בואו חשבון ונחשוב חשבונו של עולם דייקא מה שהעולם נידון אחר רובו עיי"ש באריכות ועד"ז י"ל מה שאמרו חז"ל באבות הוי מחשב הפסד מצוה נגד שכרה היינו לחשוב שכרה של כל העולם והפסדה ח"ו באופן זה דוקא מותר לחשוב הפסד נגד שכרה כיון שזה עצמו הוא מצוה להיטב לזולתו לכל ישראל אבל בשכר של עצמו להנאתו וטובתו כבר חכמים הזהרו אותנו אל תהי כעבדים המשמשין את הרב על מנת לק"פ ויש לפרש בזה המדרש ולקחתם לכם ביום הראשון וגו' וכי ראשין הוא והלא ט"ו אלא ראשון לחשבון עונות וי"ל דהנה ידוע מחז"ל על הארבע מינים שבלולב הטעם בזה כדי שיבאו אלו ויאגדו עם אלו היינו אותם שאין להם טעם וריח כמו ערבה ואלו הע"ה ג"כ הם ריקים מתורה ומצות ויאגדו עם ת"ח שיש להם תורה ומצות וכמו אתרוג ולולב שיש להם טעם וריח ויראה שזהו ג"כ עד"ז כנ"ל שיראה כל אדם לחשוב עם קונהו ויכריע את כל העולם כולו לטוב להם כל הימים וע"כ יאגדו אלו עם אלו להכריע אותו ואת כל העולם לכף זכות וכבר נתבאר דהא דמותר לחשוב הפסד מצוה ושכרה היינו כדי להטיב לכל העולם אבל לא בעבור עצמו וזש"ה ולקחתם לכם ר"ל כמו שדרשו חז"ל בעלמא לכם לכל צרכיכם והיינו לכם בשביל שכר טוב והעדר העונש וזהו ביום הראשון אשר יאגדו אלו עם אלו להכריע את העולם לטוב ואמר המדרש ראשון לחשבון עונות ר"ל חשבון העונות היינו

שהוא מותר לחשוב את הפסד העונות בכה"ג אבל לצורך עצמן אין לעבוד ע"מ לק"פ רק ביום הראשון ע"י הארבע מינים שהוא להכריע את העולם מותר לחשוב הפסד העונות: ויתבארו הכתובים אך הבל בני אדם וגו' במאזנים לעלות היינו שצריך להעלותם ויראה אדם כאלו הוא וכל העולם חצי' זכאי וכו' וצריך להכריע אותם לטוב וכמו מאזנים כן הקב"ה שוקל העונות במאזנים להכריע הכף לזכות ואמר הכתוב אע"ג דאין לעשות ע"מ לק"פ מ"מ המה מהבל יחד ר"ל כולם יחד לכל העולם באופן זה מותר ע"מ לק"פ כיון שהוא ג"כ מצוה להטיב לרבים וזש"ה וישוב אל ה' וירחמהו היינו שיתן לו הקב"ה עליו רחמים ע"י שישוב אל ה' ואע"ג דהתשובה כה"ג הוא בשביל עצמו להנאתו בכדי שהשי"ת ירחמנו והוא בכלל עובד ע"מ לק"פ מ"מ יכווין בזת כי ירבה לסלוח היינו לכל העולם וזהו כי ירבה לכל העולם ע"י שישוב ויתקן את מעשיו יכריע את כל העולם לכף זכות וזש"ה כי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל בה' היינו עפ"י הנ"ל דרצון הקב"ה אך לטוב להטיב לברואיו לדונן לזכות וא"כ בזה שיעשה ח"ו כל עון וכל חטאת מלבד שגורם לעצמו גורם:

בזה צער ח"ו כביכול למעלה והיינו ע"י חטאת האדם ימעול מעל בה' והתודו את חטאתם אשר עשו היינו כל יחיד לעצמו, ובזה אשר ישוב אל ה' אזי וירחמהו ואז עי"ז ירבה ויסלח לכל העולם שיכריע אותו ואת כל העולם לכף זכות:

ה) איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל בה' וגו' והשיב את אשמו בראשו וקשה כפל הלשון גם בראשו צ"ב [ב] להבין הכתובים שובה ישראל עד ה"א כי כשלת בעונך ובגמ' יומא גדולה תשובה שזדונות נעשית לו כשגגות האי עון מזיד וקרי לי' מכשול ומוקי לה בגמ' בתשובה מיראה דנעשו זדונות כשגגות אבל מאהבה נעשו זכיות והקשו המפורשים מדוע לא הוכיחם רק על תשובה מיראה [ג] לפרש המדרש שאלו תלמודיו את ר"א האיך נעשה תשובה ונחי' א"ל כתיב יענך ה' ביום צרה וכתיב דודי שלח ידו מן החור וצ"ב [ד] לבאר הכתוב יעזוב רשע דרכו וגו' וישוב אל ה' וירחמה' וא' א' כי ירבה לסלוח וקשה כפל הלשון וירחמה' וגם כי ירבה לסלוח גם הלשון ירבה מהו: ונראה לע"ד דהנה בספר העקרים הקשה הרי יראה ואהבה הוא לכאורה דבר והפכו כי יראה היא צמצום כח הנפש והאהבה הוא התפשטות כח הנפש והם דברים מתנגדים זל"ז ואיך ימצאו שניהם באדם ותי' אא"ז ז"ללה בייט"ל סו"פ בראשית עפמ"ש חז"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ומשמעות אומרם הכל גם אהבה היא בידי שמים וכן איתא בשם המגיד ז"ל כשיש לאדם י"ש אז הקב"ה נותן לי מדת אהבה בנדבה ומתנה כדכתיב אוהבם נדבה ומעתה לא קשה איך יתכן שימצאו שניהם כא' כי הקב"ה הוא כל

יכול ולו נתכנו עלילות ובכחו הגדול מסייע לאדם אשר יאחז בזה הוא אהבה וגם ביראה שניהם כאחד טובים נצמדים בלב ישראל עכ"ד ע"ש ובזה הנה מקום אתי לומר דגם השב בכל לבו מאימת הדין כי יחול ומיראת העונש א"כ איך אפשר לו לשוב אל ה' מאהבה כי בטבע האנושי היראה והאהבה הוא דבר והפכו כס' העקרים ע"כ בהכרח לומר כי הקב"ה עוזר לו ונותן לזה מדת אהבה בנדבה היינו שנתעורר מעצמו בעזרת השי"ת שישוב אח"כ אל ה' בתשובה מאהבה כמידותיו של הקב"ה דאם יש לאדם י"ש נותן לו מדת אהבה בנדבה ויתבאר דברי הכתוב וישוב אל ה' וירחמה' היינו אם התשובה הוא מיראה כדי שירחם עליו השי"ת וא"כ הוא תשובה מיראה וזדונות נעשית לו כשגגות ועכ"ז א' ירבה לו לסלוח שלא להא אפי' שוגג כיון דאם יש לו י"ש אז נותן לו מדת אהבה ואז אח"כ העון עצמו נמחק לגמרי וזדונות נעשית לו כזכיות:

ויבואר המדרש שאלו תלמודיו את ר"א האיך נעשה תשובה ונחי' דהנה הא דתשובה מאהבה זדונות נעשו כזכיות מוכיח לה בגמ' מהא דכתיב ובשוב רשע מרשעתו עליהם יחי' וע"כ שאלו האיך אפשר לנו לעשות תשובה מאהבה דכתיב בי' עליהם יחי' הא כיון שיש להם גם יראת העונש וא"כ הוי דבר והפכו שישיבו ג"כ מאהבה דהא יראה ואהבה הם דברים המתנגדים זא"ז וכקושי' העקרים וע"ז השיב להם יענך ה' ביום צרה כלומר בעת צר להם מחמת יראת העונש ה' יעזור להם במתנה בתשובה מאהבה ובנדבה וממילא כיון דהוא מאת ה' לו נתכנו עלילות גם בשני הפכים בנושא אחד ויתבאר מה שהנביא הוכיח אותם ואמר כי כשלת בעינך היינו שיעשו תשובה מיראה כיון דמעצמם א"א שישיבו מאהבה דהא יש להם יראה וא"כ הוא מתנגד למדת אהבה וע"כ אמר אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב היינו אח"כ כל העון ישא וקח טוב שיהי' מהזדונות זכיות והיינו וקח טוב וכמש"כ אח"כ ארפא משובתם אהבה נדבה ר"ל דהשי"ת יתן זאת במתנה ובנדבה מדת אהבה נצמד למדת יראה וזש"ה איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל בה' ר"ל כיון דמעניש למי שיעבור על מצותיו וע"כ הוא חטאת האדם מה שמזיק לו לגוף האדם וגם למעול מעל בה' היינו מדת האהבה כלומר שמעל בד' היינו אהבת ד' והתודו את חטאתם אשר עשו אפי' משום חטאתם ר"ל בשביל יראת העונש ואז אח"כ והשיב את אשמו בראשו ישיב את האשם בראשו כאלו לא הי' כלל שום חטא שיתעורר עלינו מדת האהבה בנדבה:

ו) איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל בה' ויל"ד תיבת האדם ל"ל דהול"ל מכל חטא גם הלשון למעול מעל וגו' לכאורה שפת יתר גם לפרש שובה ישראל עד ה"א וגו':

עפ"ד מרן א"אזלל"ה ביש"מ פ' נצבים שמביא קושי' בשם ספה"ק קושי' גדולה על עוברי עבירה ר"ל דממנ"פ אם הוא מאמין שהשי"ת רואה אותו ומשגיח על מעשיו איך יעיז כ"כ פנים למרות אחרי רצונו הלא אפי' אם הי' אדם חשוב רואה אותו כעת הזאת לא הי' עושה דבר וא"כ איך יעשה זאת לפני ממה"מ הקב"ה ואם יעלה על דעתו חיו שאין השי"ת רואה זו קשה מן הראשונה שהוא כופר בעיקר אמונת השגחת השי"ת ומי הוא זה אשר בשם ישראל יכונה שלא ימסור נפשו למיתה בכדי שלא יכפור בעיקר, ואמנם מענה לקושי' זו רק מיש חז"ל בריש סוטה אין אדם חוטא אלא א"כ נכנס בו רוח שטות כי בלא רוח שטות א"א לשום בר דעת לעבור עבירה וא"כ קילקולו זו תיקוני אפי' אם עבר עבירה במזיד מ"מ כשוגג יחשב לו כיון שמאמין בה' ובמלכותו וכל זה אם בעת שמזכירין אותו בזה הוא מתחרט בחרטה גדולה עד מאוד א"כ נראה בגלוי כי כל מה שעשה הוא בשגגה משא"כ אם גם עתה אינו מתחרט א"כ אגלאי מילתא למפרע דאף אם לא הי' נשכח ממנו הי' עושה א"כ נחשבין הכל לזדונות וזש"ה אתם נצבים היום כלכם וכו' עכ"ד, וי"ל בזה כי ביום הזה יכפר עליכם מכל חטאתיכם וגו' כי כל מה שעשו בנ"י לא יחשב להם לעון מזיד רק לחטאת שוגג דהא אין אדם חוטא אא"כ נכנס בו רוח שטות והיינו דיקא באם לפני ד' תטהרו ר"ל בעת שתאמרו לפני ד' ואתם נזכרים לפני מי אתם עומדים אז תתחרטו על העבר ובזה הכל לא יחשב לעון כי אם לחטא שוגג ובזה פירשתי הכתוב בפ' בלק לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה"א עמו וגו' א' מוציאם ממצרים וגו' ופירש"י לא הביט און ביעקב כשהם עוברים על דבריו אינו מדקדק אחריהם וקשה הא כתיב לא ישא פנים וגו' וכל האומר הקב"ה וותרן וכו' גם המשך הדברים א' מוציאם ממצרים למה שכתיב למעלה וי"ל דהיינו שגמר הכתוב ה"א עמו ר"ל שהם מאמינום בד' ובמלכותו כי מלא כל הארץ כבודו ועומד עליו ורואה במעשיו וא"כ לא יתכן בהם שים עבירה דאם מאמין בד' כי גם במסתרים רואהו היתכן לעבור עבירה מול פני הקב"ה אלא ע"כ רוח אחרת ושטות הוא אתו בזה וע"כ אין הקב"ה מדקדק אחריהם כי כשוגג יחשב ואמר הכתוב א' מוציאם ממצרים כמ"ש במדרש ויאמן העם וישמעו כדאי בזכות האמונה שיגאלו ממצרים והיינו כנ"ל דאף שהי' שם במצרים ערום וערי' בלי מצות ומעש"ט מ"מ כיון שהי' מאמינים בה' לא יחשב ה' להם עון וא"כ כמו שהוציאם ממצרים בזכות האמונה כן לא הביט און ביעקב ע"י האמונה: ויתבאר שובה ישראל עד היא כי כשלת בעונך ר"ל הא דמהני התשובה משום דכשמזכירין אותו והוא בתשובה וחרטה עי"ז אמרי' דגם העון אשר יעשה במזיד הוא כשוגג ולזאת יקרא מכשול דמשמע שוגג כמבואר בגמ' יומא ואמר הכתוב קחו עמכם דברים ושובו אל

ה' ר"ל דמשו"ה הוא כמכשול וכשוגג כיון שאנחנו אל ה' להאמין בשמו ית' באמונתו ובהשגחתו ולא אשמים אנחנו במזיד דהא כעת זכור הוא ומתחרט על אשר עשה:
וזש"ה איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם עפ"מ שאמרו חז"ל בשבועות דף כ"ו לכל אשר יבטא האדם בשבועה פרט לאנוס ופירש"י האדם בשבועה שיהא אדם בשעת שבועה שיהא לבו עליו ע"ש ומבואר דאם לבו עליו מיקרי אדם אבל אם אין לבו עליו אינו נקרא אדם וזש"ה כי יעשו מכל חטאת האדם שיהא חסר ממנו [מלשון קולע אל השערה ולא יחטיא] האדם כיון שאין לבו עליו דאין אדם חוטא אלא א"כ נכנס בו רוח שטות וא"כ אינו אדם למעול מעל בה' ר"ל דאל"כ דהחטא רוח שטות הוא בקרבו א"כ מועל ח"ו בה' בעיקר האמונה והיינו הוא כמעל באמונת ה' וכל אשר בשם ישראל יכונה הרי הוא מאמין בה' ובמלכותו ולכן עתה כי זכור יזכור ויתן אל לבו להשיב מחטאתו והתודו את חטאתם אשר עשו ונסלח לו כי לכל העם בשגגה:
ז) א"י עפ"ד הישמ הנ"ל לפרש הכתובים באופן אחר קצת דהנה כבר כתבו המפורשים להקשות האיך מועיל תשובה הא כל חוטא מורד במלכות הוא ובכל מורד במלכות לא מהני פיוס ומחילה דמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול ולדברי הישמ יתבאר דהנה כל עיקר התשובה הוא להראות בגלוי כי כל מה שעשה הוא בשגגה דהא כשמזכירין אותו שחטא הוא מתחרט בחרטה גדולה וא"כ אין זה דומה למה שאמרו מלך שמחל על כבודו וכו' דהא התשובה רק אות הוא אשר מתחלה נעקר החטא למפרע ובלא דעת עשה מה שעשה ושפיר מהני התשובה והחרטה:
אמנם עדיין צריך לבאר דהא אע"ג דיש התנצלות דכל העונות הם בלא דעת הא עכ"פ עשה בפועל העבירה ומצינו בגמ' דדברים שבלב אינו דברים וא"כ ק"ו דיש מקים לומר דאע"פ שעשה בלא דעת מ"מ הא לא עדיף מדברים שבלב דכיון דעשה מעשה לא מהני מחשבתו לבטל המעשה ולזה יש ליישב עפ"מ שהקשה הרשב"א בקידושין הא דמהני בחמץ ביטול ותרומה ניטלות במחשבה הלא דברים שבלב אינו דברים לענין מקח וממכר ותי' א"זזלל"ה בייט"פ לר"ה אות ל"ה דזהו דוקא בין איש לרעהו שאינו מבין מחשבות שבלב חבירו כי אולי פיו ולבו אינם שוין אבל ביטול חמץ ותרומה במחשבה שהוא רק נגד הבוב"ה שהוא החוקר לב ובוחן כליות אצלו המחשבה נגלה וחשוב כמעשה עכ"ד ובזה פירשתי הכתובים סו"פ ויחי אל תיראו כי התחת א' אני וגו' דהנה השבטים לא עשו ליוסף בפועל ממש כי א' חשבה לטובה רק מה שהם חשבו לעשות עם יוסף לא טוב והנה בין איש לרעהו דברים שבלב אינם דברים וע"כ אמרו השבטים ליוסף ועתה שא נא לפשע עבדי א' אביך היינו מה שנקרא פשע נגד הבוב"ה היודע

מחשבות אדם אבל בין איש לרעהו אינו נקרא פשע כיון דבמעשה נצמח מזה רק טובה ועל המחשבה אין דנין בין איש לרעהו ואמר להם יוסף אל תיראו כי התחת א' אני אשר המחשבה אצלי כמעשה הלא בין אדם לחבירו דברים שבלב אינם דברים ואין מגיע להם עונש ממני בידי אדם וי"ל בזה יעזוב רשע וגו' וישב אל ה' וגו' ואל א' כי ירבה לסלוח מהו כי ירבה לסלוח וי"ל וישב אל ה' ר"ל הא דמהני תשובה משום שהוא אל ה' דייקא היודע מחשבותיו שהוא לא בדעת שלימה ורק כשוגג יחשב ואל א' כי ירבה לסלוח ר"ל דהא במלך בו"ד לא מהני פיוס ומחילה אבל נגד ממה"מ הקב"ה מהני תשובה כיון שהוא היודע שלא עשה מדעתו ומרצונו רק ברוח שטות וע"כ הוא מרבה לסלוח יותר ממלך בו"ד:

ויתבאר הכתובים הנ"ל איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל בה' וקשה האדם ל"ל גם כפל הלשון גם דמעילה משמע שוגג דכל מעילה הוא בשוגג גם לפרש הכתובים שובה ישראל וגו' וי"ל שובה ישראל עד ה"א היודע מחשבות ואצלו ית"ש חשוב המחשבה כמעשה ומשו"ה מהני תשובה ואמר הכתוב דמשו"ה מהני תשובה ולא אמרו' מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול כי כשלת בעונך כדברי הגמ' האי עון מזיד הוא וקרי לי' מכשיל ר"ל דכל עון שהוא מזיד ועכ"ז יחשב כאלו היא כשוגג משום דבלב של כל איש ישראל אשר הוא מאמין בה' ע"כ הוא כשוגג והשי"ת יודע מחשבות לבו של אדם ומשו"ה מהני תשובה וזש"ה איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם ר"ל כמו בין אדם לחבירו הרואה רק המעשה ואינו יודע ואינו מבין מחשבות שבלב אשר כל זה הוא כשוגג ורוח שטות שעבר עליו וע"כ הוא רק למעול מעל בה' היינו לה' הוא כשוגג וכמו מעילה שהוא שוגג ומשו"ה מהני תשובה והתודו את חטאתם אשר עשו והשיב וגו':

ח) איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל בה' וגו' ואשמה הנפש ההוא ויש להבין כפל הלשון, גם דמעילה היא שוגג ואשמה הוא מזיד, גם דפתח בלשון יחיד ומסיים הכ' והתוודו את חטאתם דהוא לשון רבים] ב[להבין הכתוב שובה ישראל עד ה"א כי כשלת בעונך ובגמ' פריך קרי לי' מכשול דהוא שוגג והא עון מזיד [ג] להבין הכתוב יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וגו' ואל א' כי ירבה לסלוח ויליד כפל הלשון וגם מהו ירבה לסלוח:

ונראה דהנה בקידושין דף מ' מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה שנאמר און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה' ואלא מה אני מקיים הנני מביא רעה אל העם הזה ופרי מחשבותם וכו' אמר עולא כדרב הונא כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו הותרה לו ס"ד אלא נעשית לו כהיתר ע"ש וקשה לע"ד דמשמע דאם נעשית לו כהיתר הוא

חמיר יותר ונענש גם על המחשבה והא כתבו התוס' בבכורות דהא דקי"ל דהמבטל איסור בשוגג מותר ובמזיד אסור אבל כסבור שמותר לבטל חשוב שוגג ע"ש וא"כ לפ"ז י"ל אדרבא דאם נעשה לו כהיתר והיינו דהוי כאומר מותר א"כ אפי' מזיד לא נחשב רק כשוגג ומצאתי בפנים יפות פ' תשא העיר קצת בזה ולע"ד יש לתרץ עפ"ד המשנה למלך פט"ו מה' מאכלות אסורות דמה שכתוב הרמב"ם פ"ה מה' תרומות דאם שגג וסבר שמותר לתרום מן הטמא על הטהור הרי הוא כמזיד סותר למ"ש התוס' עכ"ל ובחתם סופר יו"ד סי' פ"ח מיישב דברי הרמב"ם דיש לחלק התם נהי ששגג בדין וסבר שמותר לתרום מטמא על הטהור מ"מ הזיד בגזל ועינו רעה במתנות כהונה למיהב לי' מה דלא חזי' לי' עכ"ל ומבואר מזה דהא דאומר מותר חשוב שוגג היינו דוקא אם לא הפסיד בזה לאחרים אבל אם עי"ז בא הפסד לאחרים גם אומר מותר מיקרי מזיד ועי' בחידושי למס' קידושין דף מ' מ"ש בהא דאין תחלת דינו של אדם אלא על דברי תורה וייישבתי בזה קושי' התוס' שם ע"ש ולפ"ז י"ל דמשו"ה אם עבר ושנה והותרה לו דהוי כאומר מותר מ"מ לא נחשב כשוגג רק כמזיד עפ"ד הגמ' שם לעולם יראה אדם את עצמו כאלו חציו חייב וחציו זכאי עשה מצוה א' אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות עבר עבירה אחת וכו' וא"כ בכל עבירה מלבד מה שעושה לעצמי הוא גורם ח"ו שיאבד טובה הרבה לכל העולם וא"כ ע"י שאומר מותר הוא מפסיד לאחרים משו"ה אפי' הוי כאומר מותר מ"מ הוא כמזיד כיון דבכל עבירה הוא מפסיד בזה גם לאחרים וכיון דמפסיד לאחרים אע"ג שהוא אומר מותר דנעשה לו כהיתר ג"כ כמזיד יחשב, ויתבאר בזה דברי הכ' יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו היינו כפל הלשון משום דמיירי בעבר ושנה וכיון היכא דנעשה לו כהיתר נענש גם על המחשבה כדאמרי' שם בגמ' ולכן אמר הכתיב ואיש און מחשבותיו ר"ל אפי' על המחשבה צריך לתשובה וכדי שלא תקשה הא בעלמא אומר מותר הוא כשוגג אמר הכתוב כי ירבה לסלוח ר"ל שצריך לסלוח מה שגרם לכל העולם דע"י עבירה מפסיד גם לכל העולם ובכה"ג לא אמרי' אומר מותר הוא שוגג, ויתבאר הכתובים שובה ישראל עד ה"א דמשמעות הכתוב דמדבר תחלה ביחיד שחטא ולכן אמר הכתוב כי כשלת בעונך היינו דעון שעבר ושנה אע"ג שהוא במזיד מ"מ כיון דלא הפסיד לאחרים אם עבר ושנה והותרה לו נחשב הוא כשוגג ואמר הכתוב אח"ז קחו עמכם דברים ר"ל אבל כיון דהעולם לפי רובו נידון לכן צריך תשובה על הכל כמו על הזדונות ואמרו אליו לכל יחיד כל תשא עון היינו דהכל הוא בבחי' עון שהוא מזיד כיון דמזיק לאחרים אומר מותר הוי כמזיד ויתבאר הכ' איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל בה' היינו ג"כ כפל לשון כיון דעבר

ושנה ולכן נקרא בלשון מעילה דהוא בא בשוגג ובלשון יחיד דוקא דרק על אופן זה אם אינו מפסיד לאחרים אומר מותר הוא שוגג ואמר הכ' ואשמה הנפש ההוא דמשו"ה נקרא אשמה דהוא מזיד משום שהפסיד לכל העולם ולכן והתודו את חטאתם אשר עשו היינו דכל העולם חצי' זכאי וחצי' וכו' וא"כ הוא כמפסיד לאחרים, ובכה"ג אומר מותר לאו שוגג הוא:

ט) איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל בהי וגו' ויל"ד כפל הלשון ל"ל גם דפתח בלשון יחיד איש או אשה ומסיים לשון רבים והתודו את חטאתם אשר עשי גם לבאר הכתוב שובה ישראל עד ה"א כי כשלת בעונך קחו עמכם דברים ושובו אל ה' יל"ד תחלה אמר עד היא ואח"כ אמר אל ה' גם דמתחלה אמר שובה ישראל לשון יחיד ואח"ז אמר קחו עמכם לשון רבים: ונראה דבגמ' יומא אמר ר"ל גדולה תשובת שזדונות נעשית לו כשגגות שנאמר כי כשלת בעוניך הא עון מזיד הוא וקרי לי' מכשול ופריך והא אמר ר"ל גדולה תשובה שזדונות נעשית לו כזכיות לא קשיא כאן מאהבה כאן מיראה ולע"ד י"ל הטעם מדוע תשובה מיראה אינו נעשית לו כזכיות אם גדולה כחה של תשובה כ"כ דהא אפי' מצוה שלא לשמה ג"כ מצוה קעביד ותשובה שלא לשמה לא גרע ממצוה שלא לשמה ונראה עפ"ד אא"ז זללה"ה בפ' אמור ע"ד משל וכו' והנמשל כל המצות הם תועלת לנו בטבע אף שאין אנו יודעים סיבת התועלת א' הבין דרכה והוא ידע מקומה ונמצא העושה בפועל הוא בניקל התיקון והייחוד שראוי להיות ע"י מצוה זו אפי' בעשיי' כפשוטו משא"כ כשאין עושה המצוה בפועל רק דוגמא במקומו שזה אין טבע התיקון צריך להיות בטהרה וקדושה נפלאה ובכוונה זכה שיעלה כאלו נעשה בפועל והנה באאע"ה אם לא הי' בכוונה זכה כ"כ הי' צריך לשחוט בפועל ממש את יצחק אבל מחמת שהי' בכוונה זכה ע"כ נחשב לו המחשבה למעשה והי' די להיות נשחט תמורו איל וזהו לשין הפייט זבח קודש כהוכשר אז בעיניו ר"ל הוכשר ע"י כוונתו הזכה ע"כ רגל תמורתו איל לפניו וכו' עכ"ד הקדושים ובזה יש לבאר הכתוב בפ' ויקרא יקריב אותו לרצונו לפני ה' ופירש"י יקריב אותו מלמד שכופין אותו לרצונו הא כיצד כופין אותו עד שיאמר רוצה אני וי"ל ע"פ הנ"ל דאם יקריב אותו בפועל ממש ע"כ אפי' אם הוא ע"י כפי' יחשב לו לריח ניחוח כיון שנעשה המצוה בעצם וכפשוטו אבל לרצונו אם אינו מקריב הקרבן בפועל ממש רק ברצון היינו במחשבה ע"ד שאמרו חז"ל כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה צריך להיות לפני ה' דייקא בכוונה זכה בלתי לה' לבדו דהא באיני עושה המצוה בפועל רק בדוגמא צריך להיות בטהרה וקדושה יתירה, ולפ"ז יתבאר למה תשובה מיראה אינו נעשה לו העבירות כזכיות דהנה אם נעשה הזכיות בכח סגולות

התשובה שמהפכת מזדונות לזכיות דהיא איני מצוה בטבע ממש רק דוגמא במקום המצוה שהוא נחשב העבירות כאלו עשה מצוה ולכן צריך להיות התשובה בטהרה וקדושה נפלאה ובזה דייקא יחשב כאלו עשה מצוה אבל תשובה מיראה שהיא איני במחשבה זכה כ"כ לא נחשב לו כאלו הוא מצות כיון שהזכיות הנעשית ע"י עבירה אינם בעצם בפועל ממש המצוה רק דוגמא מן המצוה:

והנה אא"ז זללה"ה ביש"מ פ' האזינו ובתפל"מ ס"ב כתב דהא דתשובה מיראה איני נעשית לו כזכיות דוקא ביחיד משא"כ ציבור א' כביר לא ימאס ואפי' עושין תשובה מיראה נעשית להם כזכיות והיינו ארפא משובתם דייקא כי מהעבירה לא נשאר שום רולר ואפי' שוגג דתשובת הרבים כי נעשו זכיות ואף ששבים רק מיראה מ"מ אוהבם נדבה אף שאיני מגיע להם כי נפיש זכותי' דרבים עכ"ד עי"ש, ויתבאר בזה שובה ישראל עד ה"א לשון יחיד ששב ולכן הזהיר הכתוב שיהא עד היא ר"ל במחשבה זכה לפני ה"א כי כשלת בעוניך וכמ"ש בגמ' דתשובה מיראה זדונות נעשית כשגגות ואמר אח"כ הכתוב קחו עמכם דברים ר"ל אם רבים ישיבו מדרכם אז ושובו אל ה' ממילא אפי' לא יה' רק מיראה יחשב כאלו הוא מאהבה דתשו' רבים יפעל כ"כ דגם מיראה נעשית להם כזכיות אמרו אליו כל תשא עון שיכפר לנו כל העון ולא יהא אפי' שוגג וקח טוב ר"ל דמהעבירות יעשו טוב שיתהפך לנו לזכיות ולטוב ואמר הכתוב ונשלמה פרים שפתינו ע"ד שילום פרים והלא גם הקרבנות דאם איני מקריב בפועל רק בדוגמא כגון ע"י המחשבה טובה דמצרף הקב"ה למעשה ואם איני ברצון השלימות לא יחשב לו לרצון לפני ה' כנ"ל כיון שאינו הקרבן בפועל ממש כן ה"נ אע"ג דסגולת התשובה מועיל שיהא נעשית לי כזכיות אבל לא בתשובה מיראה שאינו במחשבה זכה כראוי רק שתשובה מאהבה עבירות נעשית לו כזכיות ויתבאר איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל בה' ר"ל המעל שהוא מזיד וע"י התשובה מיראה הוא כחטא שהוא שוגג והיינו ביחיד ששב מיראה העבירות נעשה כשגגות ואמר הכתיב העצה לזה והתודו את חטאתם אשר עשו היינו שישובו רבים על חטאם ובזה יתן ה' להם בנדבה דגם מיראה יחשב להם כזכיות:

ועפ"ד הישמ"ם הנ"ל יש ליישב קושי' התוס' בב"ק דף צ"ב דאמרי' בגמ' שם אמר ר' יוחנן מאי דכתיב יחי ראובן ואל ימות ויהי מתיו מספר וזאת ליהודא ויאמר וגו' כל אותן ארבעים שנה שהי' ישראל במדבר הי' עצמותיו של יהודא מגולגלין בארון עד שבא משה ובקש רחמים אמר לפניו רבש"ע מי גרם לראובן שיודה יהודה מיד שמע ה' קול יהודה ופירש"י מי גרם לראובן וכו' במדרש תנחומא מכיון שהודה יהודה ואמר צדקה ממני

עמד ראובן ואמר אני בלבלתי יצועי אבי והקשה בתוס' שם הא איתא במדרש וישב ראובן אל הבור מלמד ששב משקו ותעניתו שבלבל יצועי אביו וזה הי' קודם מעשה דתמר ולפ"ד היש"מ יש לתרץ קושי' התוס' דהנה בש"ך יו"ד סי' קמ"א כתב בהא דאיתא שם דברבים ליכא חשדא דה"ה שנים מיקרי רבים לענין זה ועי' בא"ר סי' רמ"ד ולפ"ז י"ל דאף דראובן עשה תשובה מ"מ ביחיד הא קשה מאוד תשובה מאהבה וכמ"ש ביש"מ שם ע"ש, וכל אחד לפי מדרגתו, וא"כ לגבי ראובן מה שנקרא תשובה מאהבה הוא עד אין חקר לפי השגתו עד כמה צריך להיות דבוק לאהבה את השי"ת והנה כשיהודה עשה תשובה ואמר צדקה ממני ועמד ראובן ג"כ והודה ושניהם כאחד יהודה וראובן מיקרי רבים ובכן נתקבל תשובת רבים כתשובה מאהבה ונעשה מהעבירה זכיות וא"כ מה שנתקבל תשובת ראובן להעלות את העבירה לעשותה זכיות גרם לו כל עיקר יהודה ומיושב קושי' התוס' דאע"ג דראובן עשה מקודם תשובה מ"מ עתה נתקבל תשובתו כ"כ עד שנעשית לו כזכיות:

י) איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל בה' וגו' יל"ד כפל הלשון ל"ל גם דמשנה דמתחלת כתיב האדם ואח"כ כתיב בה' וגם למה הוא מעל בה' הלא אם חטאת מה תפעל גם לבאר הכתוב יעזוב רשע דרכו וגו' וישוב אל ה' וירחמהו ואל א' כי ירבה לסלוח וקשה ג"כ כפל הלשון גם לבאר הכתוב שובה ישראל עד ה"א וגו' ושובו אל ה' וגו' ונשלמה פרים שפתינו:

ונראה עפ"מ שהביא בישמ"ח פ' פנחס משם המפורשים לפ' הפסוק מאמר אלי' קנא קנאתי לה' א' צבאות וגו' כי האלשיך פי' הפסוק למה ה' תעמוד ברחוק דבהגלות אין שמו שלם דהיינו שיש פירוד בין י"ק לו"ק בענין השפעה וכעין זה כתב הגאלאנטי בפ' כי ראתה גוים באו מקדשה כי ראתה ס"ת י"ק באו מקדשה ס"ת ו"ק וגוים ביניהם, והנה בעבור ישראל ח"ו הם מרחקים השם וגם מסלקים שכינתו ואז ח"ו לא נקרא א' ישראל כ"א א' צבאות עליונים ונוח לו ית"ש יותר שיקרא א' ישראל והיינו קנא קנאתי ר"ל ב' קנאות א' לה' הוי' ב"ה שאינו שלם ועומד ברחוק ע"י עונותיהם ב' א' צבאות ר"ל במה שנקרא א' צבאות עכ"ד ע"ש ועד"ז פירשתי הפ' למה יאמרו הגוים אי' נא א' ר"ל שהגוים הנ"ל המפרידין ומסלקין את שכינתו מאתנו יאמרו אי' א' שלא נקרא א' ישראל כי נתרחק ח"ו ומקום כבודו הוא בשמים כי בעונותינו סילק שכינתו למעלה להיות נקרא א' צבאות העליונים שבשמים ובזה יש לפרש הפ' ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם היינו לשמי שלא יהי' ח"ו פירוד בשמו כביכול ית"ש וזהו ע"י שיהי' שכינתו בתוכינו כמאה"כ ושכנתי בתוכם, ובזה יש לפרש ג"כ הכתוב לא הביט און ביעקב וגו' ה' א' עמו

ותרועת מלך בו ר"ל אם לא יראה און ביעקב אזי ה' א' עמו ר"ל הטובה הוא כפולה במה אשר השם הוי' ב"ה יהא בשלימות בלי פירוד וגם שיהא נקרא אלקיו ר"ל אלקי ישראל ולא א' צבאות, ויתבאר ג"כ הכתוב בישעי' נ"ד כי בועליך עושיך ה' צבאות שמו וגואלך קדוש ישראל א' כל הארץ יקרא ר"ל קודם הגאולה אז שמו ה' צבאות וגואלך ר"ל אחרי הגאולה שיגאלנו במהרה אז א' כל הארץ יקרא שיהא נקרא ג"כ א' ישראל ולא רק ה' צבאות שמו:

ויתבאר בזה שובה ישראל עד ה"א ר"ל כיון דהחטאים מרחקים שמו הקדוש ית"ש וגם דעי"ז לא נקרא אלקיך רק א' השמים וע"י התשובה אז היא מגעת עד ה' אלקיך ר"ל שיהא נקרא ד' אלקיך כביכול שיה' קרוב אלינו ע"י השראת שכינתו ית"ש ולכן קחי עמכם דברים ושובו אל ה' שנהי' עד ה' בשכינתו בתוכינו ואמר עוד הכתוב ג"כ ונשלמה פרים שפתינו וי"ל עפ"ד א"אזללה"ה פ' ויקרא בהא דכתיב פנים בפנים דבר ה' עמכם וקשה הא כתיב ופני לא יראו ותי' דבחי' פנים דקדושה אינם נראים אבל דבור יכול להשיג מבחי' פנים ועי' שם עוד דמשום דישראל הם בבחי' פנים לכן צוה לנו להקריב קרבנות אבל לא כן באוה"ע ע"ש באריכות והיינו דבזה דנשובה אל ה' נקח מאתנו דברים דבחי' דברים נוכל להשיג ע"י השראת שכינה כמו התם דבבחי' פנים דבר ה' עמנו וגם שיהא ע"י שיח שפתותינו כאלו הקרבנו הקרבנות א"י ונשלמה פרים שפתינו עפ"ד הרי"ף בעין יעקב ברכות דף ג', ג' משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג כארי אוי שהחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתי את בני לבין העכו"ם ופי' בע"י כי בלילה מדת הדין גוברת בעולם והמלאכים ממתיקין תוקף הדין בשירתם והלולם לה' ובזמן שבהמ"ק קיים הי' האברים והפדרים שהי' נאכלים ע"ג המזבח כל הלילה ממתיקין כוחות הדין ועל כל משמר ומשמר הקב"ה יושב ושואג כי יותר הי' חפץ ה' בתיקון ההוא הנעשה ע"י האיברים שהוא ע"י ישראל יותר מהתיקון הנעשה ע"י מה"ש ע"ש ומבואר מזה כי יותר נוח כביכול להשי"ת שיהא התיקון ע"י ישראל הנעשה מהקרבנות מאלו התיקון נעשה ע"י מה"ש ולכן אמר כיון דהתשובה גורם שיהא נקרא א' ישראל כי נוח לו יותר שיהא נקרא א' ישראל מאלו רק א' צבאות וה"נ התיקון שנעשה מהקרבנות שהוא ע"י ישראל נשלמה ג"כ ע"י ישראל במה שיהא חשוב ומקובל לרצון לפניו שיח שפתותינו וא"כ הקרבנות והתיקון נעשית ג"כ ע"י ישראל וזש"ה וישוב אל ה' וירחמהו היינו כי נזכה ע"י התשובה לשוב אל ה' אשר נתרחק ע"י העונות וגם אל א' כי ירבה לסלוח: דאחר אשר יסלח לנו יהא נקרא שוב אלוקינו ולא רק א' שמים ויבואר ג"כ איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם היינו מה שנוגע ע"י החטא להאדם

עצמו שיהא נקרא א' על האדם אשר על פני האדמה וגם למעול מעל בה' כי ח"ו ע"י העונות הוא הפגם והתרחקות בהשמות הקדושים ולכך אם נזכה לתשובה שלימה אז יהי' שמו שלם בלי התרחקות וגם תהי' שכינתו בתוכינו לשכון אתנו תמיד ונזכה לחזות בנועם ה' חופף עלינו כל הימים: יא) איש אי אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל בה' והתודו את חטאתם וגו' וקשה כפל הלשון גם האדם ל"ל והוא כשפת יתר ובגמ' יומא דף פ"ו אר"ל גדולה תשובה שזדונות נעשית כשגגות שנאמר שובה ישראל עד ה"א כי כשלת בעונך האי עון מזיד הוא וקרי לי' מכשול ופריך והא אר"ל גדולה תשובה שזדונות נעשית כזכיות שנא' ובשוב רשע מרשעתו עליהם הוא יחי' ל"ק כאן מאהבה כאן מיראה ויל"ד ממאי משמע מדכתיב הלשון עליהם יחי' דנעשית לו כזכיות גם לפרש המדרש זאת תהי' תורת המצורע ביום טהרתו וגו' ובמדרש הה"ד מי האיש החפץ חיים וגו' מעשה ברוכל אחד וכו' והי' מכריז מאן בעי למיזבן סמא דחיי אוריקו לי' כולי עלמא הוציא להם ספר תהלים הראה להם פסיק זה מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב וגו' סור מרע ועשה טוב ולפיכך משה מזהיר לישראל זאת תהי' תורת המצורע ותמהו כולם מה מלמדינו הרוכל הזה:

ונראה דהנה בזוה"ק פ' בראשית דף כ"ג דקטרגו המלאכים בשעת בריאת האדם עתיד הוא למחטי קמך והקב"ה השיב להם הא אקדים לי' תשובה לאתקנא במה דחב ע"ש וי"ל עפ"ד הגמ' בעירובין דף י"ג ת"ר שני שנים ומחצה נחלקו ביש וב"ה הללו אומרים נוח לו לאדם שלא נברא משנברא והללו אומרים נוח לאדם שנברא משלא נברא נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא משנברא ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו ואמרו לה ימשמש במעשיו ופי' במהרש"א במכות דף כ"ג הלשון נמנו וגמרו היינו שמנו שיש רמ"ח מ"ע ושס"ה ל"ת וא"כ כיון שהל"ת הם מרובין מהמ"ע הוי קרוב לחטוא ח"ו וא"כ הוא רחוק לשכר וקרוב להפסד ע"כ גמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא ע"ש אמנם הלא מעתה יש להבין מ"ט דאידך שאמר נוח שנברא וגם למ"ד דנוח שלא נברא ג"כ קשה הלא מקור הטוב רוצה להיטב הוא וכי בראנו ח"ו שלא לטובתינו [וידוע מ"ש בנזיר השם] וגם יש להבין הלשון ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו או ימשמש במעשיו דמאי שאטיי' לזה אי טוב שנברא להא דיפשפש במעשיו:

אך י"ל לפי הגמ' הנ"ל דתשובה מאהבה זדונות נעשית כזכיות א"כ אם עבר על הל"ת ושב עליהם נעשית לו הל"ת כזכיות א"כ ל"ל דהל"ת הם מרובין מהמ"ע והוי יותר להפסד מהשכר דהא גם על הל"ת אם ישוב עליהם מגיע עליהם שכר וא"כ לא הוי יותר להפסד מלשכר דהא יוכל להיות דגם על הל"ת יגיע שכר עליו ולכן י"ל דאע"ג דהל"ת הם יותר

מהמ"ע מ"מ נוח שנברא דהא מהני תשובה מאהבה להיות הכל כמ"ע גם הל"ת והיינו שאמר בגמ' ועכשיו שנברא כיון דמקור הטוב רוצה להטיב א"כ למה נברא הא יותר טוב שלא נברא לכן קאמר דיפשפש במעשיו היינו שיעשה תשובה מאהבה ויהי' כל ימיו בתשובה ובזה הל"ת יהא נחשבים לזכיות לקבל שכר כמו המ"ע וא"כ טוב שנברא עי"ז שיפשפש במעשיו וי"ל דה"נ שאלו המלאכים עתיד למחטי היינו שהל"ת הם מרובין וא"כ טוב שלא נברא דיותר קרוב להפסד כנ"ל והשיב להם השי"ת הא אקדים להם תשובה מאהבה דעבירות נעשית זכיות וא"כ גם על הל"ת יגיע שכר ואם כן יותר טוב שנברא:

ויתבאר דברי הכתוב מי האיש החפץ חיים היינו שיהא נוח לו מה שנברא ויש לו חפץ בחיים והא הל"ת הם מרובין מהמ"ע א"כ הוי יותר להפסד ורחוק מהשכר וגם אוהב ימים לראות טוב כדברי הגמ' מכות דף כ"ג דשס"ה ל"ת הם כנגד ימות החמה הא מי הוא זה אשר יאהב ימים היינו הל"ת דמרומזים בימים של השנה שמגיע עליהם ח"ו הפסד באם לא ישמור אותם וא"כ איך שייך בהם אוהב ימים ואמר הכתוב אך בזה מגיע שכר גם על הל"ת נצור לשונך מרע סור מרע ועשה טוב היינו שיעשה מהרע טוב וא"כ בכה"ג גם על הל"ת מגיע שכר שיהפוך ע"י התשובה לעשות מעבירות זכיות ובזה הוא טוב יותר שנברא משלא נברא ויש לו חפץ בחיים מה שנברא וגם יוכל לאהוב את הימים לראות מהם ג"כ טוב היינו שכר על הל"ת כמו על המ"ע וע"כ אמר הכתוב ג"כ נצור לשונך מרע וכמו שהזהיר מרע"ה בתורה זאת תהי' תורת המצורע ביום טהרתו שמטהר עצמו מפשעיו ולא ישאר אפי' שוגג דהיינו בתשובה מאהבה שבזה דייקא זדונות נעשית לו כזכיות והוא טהור לגמרי דהא בשוגג עדיין עונותיו חקוק על עצמותו ויש רושם החטא אבל בתשובה מאהבה הוא טהור ממש, ועיין עצי חיים דרוש פ' מצורע: וא"כ י"ל דהא דאמר בגמ' דמשמע דזדונות כזכיות מדכתיב עליהם יחי' י"ל דהיינו כנ"ל דהא כיון דטוב שלא נברא רק דע"י התשובה נעשית כזכיות לכן טוב שנברא וא"כ כל עיקר החיות ומה שנברא האדם הוא ע"י התשובה דנעשית העבירות כזכיות וא"כ שפיר מבואר דנעשית כזכיות דאם הוא רק כשגגות א"כ עכ"פ אין מגיע שכר על התשובה והוא כל"ת ולא כמ"ע רק אם נעשה כזכיות מגיע שכר על הל"ת כמו על מ"ע ומשו"ה כתיב הלשון עליהם הוא התשובה מאהבה הוא יחי' וזשה"כ איש או אשה אשר יעשו מכל חטאת האדם היינו כי ע"י העבירות הי' צריך שיהי' ח"ו חטאת האדם [מלשון ולא יחטיא] כי עי"ז נוח שלא נברא וגם הוא למעול מעל בד' במה שברא הקב"ה את האדם ואמר הכתיב והתודו

את חטאתם וגו' היינו שיתקן גם החטא שהוא שוגג ע"י תשובה מאהבה ובזה יתקן מה שנברא האדם וטוב לו שנברא:

עצי חיים על מועדים - ליום הכפורים

א) כי ביום היה יכפר עליכם לטהר אתכם וגו' יתבאר עפ"ד הרמ"א עה"פ הראיני את וגו' כי קולך ערב דאין תפילתו של אדם נשמעת רק בהיות הצלם א' הדיוקן שלו בשלימות בלי שום פגם מום וחטא וזהו הראיני את מראיך ואח"כ השמיעני את קולך כי קולך ערב עלי רק באופן זה ומראיך נאוה עיי"ש ויש לפרש בזה משה"כ יפיפית מבני אדם הוצק חן בשפתותיך ע"כ ברכך א' לעולם היינו אם יפיפית מבני אדם שהוא בתואר והדר בלי שום מום ופגם על הצלם ודיוקן שלו אז הוצק חן בשפתותיך מה שיאמר ויתפלל יהי' חן בדברי"ו וע"י כן ברכך א' לעולם שיהא תפלתו נשמעת וז"ש הפייט ובכן מה נהדר הי' כהן גדול בצאתו בשלו' מן הקודש דיש לדקדק מה נפ"מ אם הי' הדר ויש לומר דאם יצא בשלו' היינו שנתקבל תפלתו של כה"ג ובמה ע"י שהי' הדר ר"ל שהי' לו הצלם והדיוקן בשלימות ומראהו נאוה וע"כ יצא בשלו' וז"ש כי ביום הזה יכפר עליכם מה שעליכם בחוץ מראה הצלם א' שעל פניו לטהר אתכם מכל חטאתיכם ואז תטהרו ע"י הצלם אשר עליכם ויתקבל תפילותינו לפני ה':

ב) חנון חון עמך אשר לשמך הוא מאמין סניגור עלי תמנה אשר חטאתי יטמין וכו' יש לומר עפ"ד א"ז זללה"ה ביש"מ פ' נצבים בשם ספה"ק קושטי' גדולה על עוברי עבירה ר"ל דאם הוא מאמין שהשי"ת רואה אותו ומשגיח על מעשיו איך יעיז כ"כ פנים למרות אחר רצונו ואם יעלה על דעתו ח"ו שאין השי"ת רואה אותו זו קשה מן הראשונה שהוא כופר בעיקר אמונת השגחת השי"ת בכל מקום וזמן ומי הוא זה אשר בשם ישראל יכונה שלא ימסור נפשו למיתה בכדי שלא יכפור בעיקר ותי' כמשחז"ל בריש סוטה אין אדם חוטא אלא א"כ נכנס בו רוח שטות כי בלא רוח שטות אי אפשר לשום בר דעת לעבור עבירה כיון שמאמין בה' ובהשגחתו עכ"ד עיי"ש ובזה פרשתי הסמיכות מה שאנו אומרים בתפלה א"מ חטאנו לפניך א"מ אין לנו מלך אלא אתה וכבר רבים תמהו מה שייכות זל"ז וי"ל דה"פ דאף דחטאנו לפניך עכ"ז אנו מבקשים בדין לסלוח לנו כיון דאינו רק שגגה ורוח שטות דהא אין לנו מלך אלא אתה ר"ל שאנו מאמינים בה' ובמלכותו עלינו שהוא משגיח עלינו ורואה במעשינו וא"כ איך יתכן לעבור עבירה וא"כ הוא רק רוח שטות וקלקולו הוא תקינו וז"ש חון עמך אשר בשמך הוא מאמין ר"ל כיון דכל אחד

מאמין בהשגחתו עלינו וזה תקונינו אשר כל זה מחמת רוח שטות והיינו זה אשר אנו מאמינים סניגור עלי תמנה להיות לנו לפרקליט ולסניגור להטמין חטאתינו:

ג) במה אקדם וכו' ובידי אין מעש ועל זאת לבי יפחד אבל עתה בזכרי מלכות שם המיוחד ועל זאת אני בוטח וכו' יתבאר עפ"ד האלגזי הובא ביש"מ פ' תשא למ"ש הטור בסי' צ"ח ואל יחשוב אדם ראוי שיעשה הקב"ה בקשתי כיון שהתפללתי כי אדרבה זה יהי' כמזכיר עון אלא יבטח שהקב"ה יעשה בקשתו בחסדו וזה שאמר דוהמע"ה אלקים ברב חסדיך ענני באמת ישעך וקשה מתחלה ביקש בחסד ואח"כ באמת שהוא בדין ולדברי הטור י"ל דדוד אמר דמה שאני מבקש שתענינו בחסד כעני המבקש מתנת חנם אמנם למה שאני מתפלל שתבנה ביהמ"ק שבזה הוא ישעך כמ"ש ז"ל כי כביכול הקב"ה: נגאל ע"י גאולת ישראל זה אני שואל באמת ובדין גמור ואינו מתבייש כיון שהיא ישעך עכ"ד וז"ש במה אקדם וכו' ובידי אין מעש היינו במה שאני מתפלל שיענינו ה' למעני כיון דבידי אין מעשים על כן על זאת לבי יפחד שאינני אומר ראוי שיעשה הקב"ה בקשתי אלא בחסדו אבל בזכרי מלכות שם המיוחד היינו במה שאני מתפלל על מלכותו שיתגלה והוא יהא נגאל אתנו כביכול על זאת אני בוטח כיון שהוא באמת ובדין וראוי שיעשה הקב"ה למענו על אנחנו בטוחים בו שישמע תפלותינו:

ד) א"י לפני ה' תטהרו עפימ"ש אא"זזל"ה ביש"מ לחדש אלול כי בהב"ד של מעלה אין מי שיצטדק כי הם מלאכים קדושים ואינם יודעים מהות בו"ד ומהות היצה"ר אבל יוצרינו יודע יצרנו ושעבוד מלכות וזה אמרם אל תבא במשפט עמנו ר"ל בדרך בע"ד לפני ב"ד כי לא יוצדק לפניך ר"ל קודם בואו אליך רק מלפניך משפטינו יצא שאתה לבדך תשפוט כי אתה יודע הכל ויושרך מחייב שלא תדקדק עם עטופי חומר מלובשי יצר עכ"ד וז"ש לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם ר"ל כיון דמשפטינו יצא מלפני ה' לבדו לכן הוא מטהר אותנו כי הוא יודע יצרנו ללמד זכות עלינו לטהר אותנו וז"ש יכפר עליכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו ר"ל משו"ז יכפר לנו חטאתינו כיון דביום הזה ביוכ"פ המשפט לה' לבדו הוא ולא לפני ב"ד כמבואר בספרים וע"כ לפני ה' דייקא תטהרו וילמד סנגורי' על ישראל ויחזה עלינו מישרים:

ה) כי ביום הזה וגו' יתבאר עפמ"ש א"ז זצ"ל ביש"מ פ' אחרי במה שאמרו חז"ל ביומא דף ס"ז בלשון של זהורית הקשור בראש שעיר המשתלח הלבין הי' שמחין לא הלבין הי' עצבין וקשה האיך משכחת לא הלבין הלא יהכ"פ מכפר בכל ענין כמ"ש הרמב"ם ותי' דיש שני מיני תיקונים לעבירה א' מחילה וסליחה אבל רפואה אינו רק ע"י תשובה כנאמר ושב ורפא לו ועפ"ז מבואר הלבין הוא סימן שעשו תשובה גמורה ולא נשאר

שום רושם ונטהרו ולכך הי' שמחין עכ"ד ז"ל, ויש לפרש בזה דברי התנא אמר ר"ע אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים וקשה כפל הלשון וי"ל להנ"ל דאע"ג שהקב"ה מטהר אותנו מהעונות ביוהכ"פ שלא יגיע עליהם עונש מ"מ ילמדנו בזה שצריכום ג"כ לטהר עצמם שלא יהא נשאר רושם מהחטא ע"י תשובה והחרטה והיינו לפני מי אתם מטהרים אתם מעצמיכם אע"פ שאבינו שבשמים מטהר אותנו, וזש"ה כי ביום הזה יכפר עליכם מכל חטאתיכם היינו כי היום הזה יכפר מהעונות בכל ענין להגין מהעונש אבל מ"מ טהרות הנשמה מהמכות והפצעים שנעשו ע"י חבלת העבירה על זה לא מהני יוהכ"פ בלבד כי אם בעצמו צריך לנקות ולטהר עצמו וז"ש לפני ה' תטהרו היינו שיטהרו בעצמם ע"י תשובה ואז לא ישאר שום רושם:

ו) א"י לפני ה' תטהרו ע"פ הגמ' גלוי וידוע לפניך שרצונינו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה ושיעבוד מלכות וכתב בייט"פ לר"ה אות ל' ביאור הדברים דאם ח"ו חוטא אז לבו מלא יגון ואנחה כמ"ש דוד המע"ה א' נגדך כל תאותי ר"ל נגד רצונך כל תאותי ואנחתי ממך לא נסתרה עכ"ד ז"ל ע"ש וא"כ כל זה אשר יש לו התנצלות אך לפני הקב"ה הבוחן כליות ולב אבל לפני שרי מעלה אם נאמר שאינם יודעים מחשבות שבלב איש א"כ מה יאמר להם שברצונם לעשות רצונך כיון שאינם רואים רק המעשה ולא המחשבה וז"ש לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם לפני אבינו שבשמים דייקא שיודע שרצונינו לעשות רצונך וזש"ה לפני ה' הבוחן כליות תטהרו: ז) א"י במה אקדם וכו' עפמ"ש ביש"מ פ' תשא לפרש הכתוב אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כיליתם וז"ל כי אם ח"ו יצויר הפגם בא"ס הי' כלייי' ח"ו כי הי' העונש בלי גבול אך מחמת שאני לא שניתי לכן אתם לא כיליתם והיינו ונשובה עד ה' דייקא נוכל לשוב הכל על מכונו כיון שלא הגיע לא"ס וז"ש כי מעולם ועד עולם אתה א' בלי השתנות לכן תשב אנוש וגו' עכ"ד הקדושים, ויתבאר בזה משה"כ ואנשי סדום רעים וחטאים לה' ר"ל כי גדול עונם שהגיע הפגם עד למעלה כביכול וע"כ אמר הכתוב הכצעקתה הבאה אלי עשו היינו אם חטאם גדול כ"כ שהגיע לא"ס כלה ר"ל העונש בלי גבול ותכלית כנ"ל וזש"ה כי ביום הזה יכפר עליכם והיינו משום דלפני ה' תטהרו שהפגם לא הגיע למעלה ראש וז"ש במה אקדם ואכף פני לא יקח שוחד וגו' היינו משו"ה מהני תשובה ויש תיקון אע"פ שאין בידינו מעש בזכרי מלכות שם המיוחד וכו' באומרים ה' אחד היינו כי הוא אחד בלי שים השתנות ולא יגיע הפגם למעלה ובזאת אנו בטוחים כי יקבלנו בתשובה לפניו ית"ש:

ח) כי ביום הזה וגו' יתבאר עפ"ד העקרים שער י"ט שתמה בענין התפלה שיהא מועיל דממ"נ אם נגזר על האדם כך איך ישתנה הענין בשביל תפלתו וכתב ביאור הדברים כמו שהקב"ה גוזר על האדם שיצליח בתבואה ואם לא יזרע הרי בעצמו מנע הטוב ממנו וכמו אדם שזרק לחבירו מעות והוא מתרחק עצמו לבל יגיע לידו הרי בעצמו מנע הטוב ממנו כמו כן הקב"ה רוצה ליתן לאדם חיים וכל טוב אלא שמצד עונותיו הוא מתרחק לבל יקבל הטוב והחסרון הוא בערך המקבל וע"י תפלתו הוא מתקרב לה' ובישוע"י פ' תבא דחה דעת העיקרים דלפ"ז הי' בדין שלא יועיל תפלת אחרים של האדם שהרי כיון שהאדם אינו מתפלל הוא עומד בהרחקות כמו בתחלה ואיך ישתנה הדבר מכמות שהי' והביא ממהר"ן חביב שעמד בזה והעיד על קבלה האמתית שיש מקים לתפלה שישתנה ע"י זה ע"ש ומבואר מזה דאם האדם מקרב את עצמו להשי"ת ע"י התפלה אזי אין צריך לומר שיש איזה השתנות מרצונו ית"ש אלא שקודם התפלה הי' רחוק מלקבל הטובה וע"י התפלה הוא מקרב את עצמו ונעשה כלי מוכן לקבל, אבל אם התפלה מועיל ע"י אחרים שהתפללו עליו בזה כביכול נעשה כמו שינוי רצון שיועיל עליו התפלה וזהו מאת עילות כל העילות כי לא מחשבותי מחשבותיכם ויש לפרש בזה קרוב ה' לכל קוראיו היינו שהאדם מקרב עצמו למעלה לכל אשר יקראו' באמת היינו אם האדם בעצמו יקרא ויתפלל לה' באמת ולזה אינו צריך שיהא כשינוי רצון ואמר הכ' אח"כ לפעמים אם אינו מתפלל בעצמו או אם ח"ו תפלתו אינו ראוי שיקובל רק ע"י אחרים שהתפללו עליו ג"כ הקב"ה עוזר לו וזהו כמו שהוא נגד רצונו ית"ש אבל הקב"ה עושה רצון של אחרים ועי"ז ג"כ בא הישועה ולכן אמר הכתוב דגם רצון יראיו יעשה ר"ל כאלו משמע מזה שזה אינו רצונו מתחלה אך שהוא רצון יראיו שהתפללו ואת שועתם של אחרים על האדם ג"כ ישמע ויושיעם וזש"ה ג"כ קראוהו בהיותו קרוב יעזוב רשע דרכי ר"ל אם היחיד בעצמו יקרא אל ה' לעצמו אז הוא קרוב לה' דע"י התפלה נעשה קרוב לקבל הטובה ואל א' כי ירבה לסלוח היינו אפי' האדם אינו מקרב עצמו מ"מ ירבה לסלוח היינו ע"י אחרים וכמו דמצינו א' כביר לא ימאס ומועיל תפלת כל אחד בתוך רבים אפי' אם הוא בעצמו אינו מקרב את עצמו מ"מ עושה הקב"ה רצון יראיו להושיע כל אחד בתוך הכלל ויתבאר כי ביום הזה יכפר עליכם מכל חטאתיכם ר"ל ע"י תפלת כל להושיע לכל אפי' למי שאינו ראוי שיקובל תפלתו הוא לעצמו מ"מ בתוך תשובתם על חטאתיכם של רבים שהם ראוים שיקובל תפלתם הקב"ה מרבה להטיב ונעשה רצונם ויושעו כולם בתוך הכלל ע"י תפלתם של אחרים ואמר הכתוב לפני ה' תטהרו היינו אם האדם בעצמו מתפלל

על עצמו יהוא מקרב עצמו והוא לפני ה' שמקרב עצמו ויטהר גברא והוא כביכול קרוב לפני ה' תטהרו:

ט) קרב ושמע רנתי וכו' לזכות את חטאתי וכו' ותחסום לשון משטיני ואת פיהו לא יפער ה' בשטן יגער קום רד מהר מזה מחר יהי' האות הזה, גם לבאר כי ביום הזה יכפר עליכם וגו':

יתבאר עפמ"ש בזרע קודש עה"פ ושב ה"א את שבותך דהנה באתערותא דלתתא נעשה כן לעילא וכתיב ה' צלך וכשאדם שב ומתחרט על חטאיו גורם כן למעלה שכביכול אומר ואשר הרעותי אני הוא שגרמתי להם שבראתי היצה"ר ושב הוא כביכול ומתחרט ע"ז וז"ש ושב ה"א את שבותך כלומר שהוא כביכול ישוב בתשובה ע"י שבותך עכ"ד ובזה יש לבאר דברי המשנה סוף יומא א"ר עקיבא אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים וי"ל דהכוונה לפני מי היינו לפני וקודם להקב"ה ע"ד שכתב הטו"ז הריעו לפני המלך ה' ע"י החרטה דלתתא נתעורר החרטה אח"כ החרטה למעלה כביכול וא"כ ע"י החרטה קודם האדם לפניו ואח"כ מטהר אתכם אבינו שבשמים ואומר אני הוא שגרמתי לכם ויתבאר ג"כ הגמ' יומא דף פ"ו ר' מאיר אומר גדולה תשובה שבשביל יחיד שעשה תשובה מוחלין לו ולכל העולם ולכאורה יפלא על מה מוחלין לכל העולם ולהנ"ל י"ל כיון דנתעורר ע"י מה שהיחיד נתחרט כדי שיתעורר החרטה למעלה על שנברא היצה"ר ממילא נמחל גם לכל העולם כיון שהקב"ה אומר אני שגרמתי והכל מפאת היצר ומוחלין לכל העולם: וזש"ה כי ביום הזה יכפר עליכם וגו' לפני ה' תטהרו היינו מקודם לפני ה' אח"כ נתעורר למעלה אשר הקב"ה יכפר עלינו ואומר שהוא גורם לנו כאמור וזה שאומרים בסליחות קרב ושמע רנתי היינו שהוא ית"ש ישמע רנתי אליו מה שאנו מתחרטים כדי שיתעורר החרטה למעלה ובזה ותחסום לשון משטיני ואת פיהו לא יפער כיון שהוא גורם לנו ויגער ה' בשטן יגער ר"ל כביכול השם בעצמו מחר יהי' האות הזה שנאמר לפני ה' תטהרו היינו אשר אנו מקדימין החרטה ואח"כ ה' בשטן יגער כיון שהוא הגורם לנו ובזה יבא לזכות את חטאתינו:

י) צדקתך התאזר שוכן עד ומרומים סמוך נא הנכשלים שלח ידך להקימם וכו' יתבאר עפמ"ש הרמ"ק בספר תומר דבורה מי א' כמוך מורה היות הקב"ה מלך נעלב הרי אין דבר נסתר מהשגחתו ואין רגע שלא יהא האדם ניזון ומתקיים בכח עליון השופע עליו ואם היות שהאדם חוטא בכח ההוא לא מנעו ממנו כלל אלא סובל עלבון כזה להשפיע בו כח והוא מוציא אותו כח לחטוא נגדו ובזה מי' אא"ז זללה"ה בייט"ל פ' וארא ממרים הייתם עם ה' וגו' כלומר בכוחו הגדול אתם ממרים כנגדו ית"ש ולזאת תראה להחזיר

אותו הכח לבעליו לסגל בו תורה ומצות עכ"ד ובזה יש לפרש משאה"כ בפ' נצבים ושב ה"א את שבותך ופירש"י הול"ל והשיב מכאן כביכול שהשכינה הוא עמנו בגלות ויש לומר דה"פ ושב ה"א היינו הכח עליון שנשפע לאדם ישוב ע"י שבותך דהא הכח ההוא הי' סיבה להחטא ובמה שנשוב אל ה' בתשובה גם הכח ההוא ישוב לה', וז"ש ג"כ הכתוב איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל בה' היינו כי ימעלו ע"י החטא בה' ר"ל עם הכח שיש באדם מכח עליון שנשפע עליו מה', וז"ש הכתוב לפני ה' תטהרו היינו במה שחטאנו לפניך עם ה' עם הכח הנשפע לנו מה' מזה תטהרו אשר נחזור אותו הכח לפני ה' לעבדו מעתה בלב שלם:

ויתבאר מה שאומרים בסליחות צדקתך התאזר סמוך נא הנכשלים היינו גם במה שנכשלים בעבירה הוא מצדקתו ומשפע עליון ולכן בקשתינו סמוך נא ושלח ידך להקימם היינו במה שנשוב לה' הוא ג"כ לכחו וצדקתו וא"כ הכל נשוב לה' יא) במס' יומא דף ע' במשנה ויו"ט הי' עושה לאוהביו בשעה שיצא בשלו' מן הקדש יתבאר למה עושה יו"ט וי"ל עפמ"ש בספה"ק דמתחלה צריך להיות סור מרע שלא לעשות מדברים הרעים המפסידים בעבודה הקדושה כדי שלא יהי' זורע אל הקוצים ח"ו ואח"כ יוכל לקיים ועשה טוב לעשות המצוה בשלימות כראוי וכנכון וצריך להכין עצמו שיהא מקום פנוי להחזקת הקדושה ועי' מ"ש בפ' אחרי ולפ"ז י"ל דקודם יוה"כ בעוד שלא נעשה התשובה ולא הי' ראוי לעשות המצות כתקונה ומאי אהני לי' מה שעשה המצות כיון שאין הגוף מחזיק אותם ועונותם על עצמותם וא"כ עד יוה"כ העיקר הוא לתקן את העבירות אבל על מה שלא עשה מצוה אין הפגם כ"כ כיון דהמצות בלא"ה הם כפגומין ומום בם לא ירצו ח"ו רק לאחר יוכ"פ אחר תטהר מהעונות בא עליו חיוב חדש לעשות המצות כיון שכבר סר עונו וחטאתו תכופר ויכול לעשות המצות כראוי וכנכון:

והנה בב"ק דף פ"ז ובקידושין דף ל"א א"ר יוסף השתא דשמענא להא דר' חנינא גדול המצוה ועושה ממי שאינו מצוה ועושה עבידנא יומא טבא לרבנן מ"ט דכי מפקידנא ועבידנא אית לי אגרא טפי ע"ש ומשמע דצריך לעשות יומא טבא בשעה שמחיוב במצות ועי' ביש"ש ובמג"א סי' רכ"ה שמכאן מוכח דצריך לעשות סעודה ביום שנעשה בנו בר מצוה כמו רב יוסף שעשה סעודה על שנודע לו שמחויב במצות ע"ש ולפ"ז י"ל דמשו"א עשה יו"ט בצאתו בשלו' מן הקודש היינו שיצה בשלו' שנתכפר לנו עונותינו ונעשה שלו' בינינו לאבינו שבשמים ויש עלינו חיוב חדש על המצות ולכן צריך לעשות יומא טבא וכמו שצריך לעשות יו"ט בשעה שנעשה בנו בר מצוה:

עצי חיים על מועדים - לחג הסכות

א) ולקחתם לכם ביום הראשון וגו' ובמדרש וכי ראשון הוא והלא ט"ו הוא וכו' אלא ראשון לחשבון עונות, ונראה ע"פ דברי הגמ' סוטה י"ג חכם לב יקח מצות זה משה שכל ישראל עסקו בביזה והוא עסק בעצמות יוסף, וכתב המהרש"א ז"ל על מה שתואר אותו בשם חכם עבור זה דלכאורה אינו ענין לכאן רק תואר צדיק ומפרש דשפיר הוא דברי חכמה שחישב הפסד מצוה כנגד שכרה ועי' ביש"מ פ' ואתחנן דלכאורה קשה האיך חשב הפסד מצוה כנגד שכרה הא אין לעבוד ע"מ לק"פ ותי' עפ"ד המהרש"א שם די"ד על דברי הגמ' וכי לאכול מפרי' אתה צריך אלא לקיים מצות התלוים בה מעלה אני עליך כאלו קיימת אותם ואתן לך שכרך וקשה ג"כ וכי משה עשה ע"מ לק"פ ותי' המהרש"א דבכה"ג דאינו מחויב בדבר רק שרוצה להביא עצמו לידי חיוב שרי ע"מ לק"פ וה"נ דכוותי' דהתעסקות בעצמות יוסף שאין מוטל החיוב בזה על משה לבדו רק על כללות ישראל לכך שפיר עביד ע"מ לק"פ ולכך חשוב זה בחשבון עכ"ד זצ"ל:

ובזה אפשר י"ל כי על תשובה מאהבה דזדונות נעשו לו כזכיות על אותן זכיות מותר לעבוד ע"מ לק"פ דהא על אותן המצות לא צונו הקב"ה אלא שהוא הביא עצמו לידי חיוב ומשו"ז ג"כ מותר לחשוב הפסד כנגד שכרה, וז"ש ולקחתם לכם ביום הראשון ראשון לחשבון עונות ר"ל בסכות אשר הוא זמן תשובה מאהבה וזדונות נעשו כזכיות וע"כ יאמר חשבון עונות ר"ל דיש לחשוב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה וזהו קצת ע"ד הקדושת לוי ז"ל:

ב) א"י על דברי המדרש הנ"ל עפ"מ שאמרו חז"ל בענין הד' מינים שבלולב לרמז על נשים וע"ה שאין להם טעם וריח היינו תורה ומצות ויבאו אלו ויאגדו עם אלו ר"ל עם ת"ח העוסקים בתורה ומצות ה' וי"ל דזהו ע"ד שאחז"ל בקידושין שיראה אדם א"ע ואת כל העולם כאלו חצי' חייב וחצי' זכאי עשה מצוה אחת אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות הרי דאפי' אם כבר יצא ידי חובתו ברוב זכיות עכ"ז יחשוב עם קונהו להכריע את כל העולם לטוב כי העולם בכלל אחר רובו נידון, וז"ש יאגדו אלו עם אלו כי צריך להכריע במעשיו גם הע"ה בלא תורה ומצות לטוב להם: וז"ש במשנה סוכה דף נ"א מוצאי יו"ט הראשון של חג ירדו לעזרת נשים ומתקנין שם תיקון גדול היינו כיון דהד' מינים ביו"ט הראשון בא לרמז לאגד אלו שאין להם טעם כמו נשים עם אלו שהם ת"ח וע"כ תיכף ומיד במוציו"ט הראשון ירדו שם לע"נ היינו לרמז על אלו שאין להם מצות כנשים ומתקנין שם תיקון גדול להכריע את העולם וע"כ נקרא תיקון גדול להכריע במעשיהם אפי' את אלו שהם במעשיהם כמו נשים וע"ה בלא תורה ומצות:

וזש"ה ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וגו' היינו הד' מינים שבלולב לרמז שיראה אדם להכריע במעשיו את כל העולם לטוב ע"ד כוונה הנ"ל, וע"ז אמר המדרש ראשון לחשבון עונות שיחשוב את העונות כאלו העולם חצי' זכאי וכו' ויכריע במעשיו את כל העולם לכף זכות: ג) א"י על המדרש הנ"ל עפ"מ שפירש הגאון מהר"א מווילנא דע לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון כי נתינת דין הוא על מה שחטא ועשה שלא כדת ונתינת חשבון הוא מפני שאין אדם חפשי מבלי לקיים מצות ה' אפי' רגע א"כ באותו זמן שעבר עבירה, מלבד העבירה אשר עשה הרי באותו שעה לא עשה מצוה וזה החשבון שלא קיים מצוה בעת עשיית העבירה ועפ"ז כתב בייט"ל פ' בראשית החילוק בין תשובה מיראה מכח שכר ועונש כי אינו מתחרט רק על העבירה ולא על מה שלא עשה המצוה אבל בתשובה מאהבה שרוצה למלאות רצונו יתברך ולקיים מצותיו א"כ היא מתחרט ג"כ על מה שעבר בעשיית העבירה שלא מילא רצונו ית"ש בקיום איזה מצוה עכ"ד ז"ל עי"ש וז"ש המדרש בימי חג הסכות ימים הבאים לשלו' לעשות תשובה מאהבה וע"כ נקרא חשבון עונות כי תשובה מאהבה הוא גם על חשבון העונות לחשוב גם מה שביטל לעשות מצות בעת עשיית העבירה:

ד) א"י ולקחתם לכם עפמ"ש הרמב"ם פ"י מה' תשובה אל יאמר אדם הריני עושה מצות התורה בשביל שאקבל הברכות הכתובות בה ואפרוש מהעבירות כדי שאנצל מהקללות והעונש לעוה"ב שאין ראוי לעבוד ה' עד"ז שזה נקרא עובד מיראה ואין עובדים עד"ז רק עמי הארץ והקטנים שמחנכין אותם לעבוד מיראה עד שתרבה דעתן ויעבדו מאהבה ובזה פי' אאז"ל בס' ייט"ל פ' ויקרא כי כל שאור [יכונה העונש] וכל דבש [כינוי לשכר המתוק] לא תקטירו ממנו אשה לה' קרבן ראשית תקריבו אותם לה' היינו בראשית הכניסה לעבוד את הי"ת אז מותר בשביל קבלת השכר או העדר העונש עכ"ד עיי"ש ולפ"ז י"ל שכן הוא התנהגות האדם בכל שנה כי בר"ה ויוה"כ אשר מי לא נפקד כהיום הזה וכל או"א ירא לנפשו מאימת הדין ויחפשו מעשיהם מפחד הדר גאונו ית"ש ועושים תשובה מיראה ואח"כ בחג הסכות עושים תשובה מאהבת השי"ת ונפשינו דבקה בו תמיד לבל נמוש מעבודתו ית"ש וזה עיקר מגמתינו וחפצינו ורצונינו וא"כ גם על מה ששבנו לה' עד עתה מיראת העונש ואהבת השכר ג"כ נחשב לנו לעון כיון דאין זה הדרך הנכון לעבוד את ה' כת וזה מאמר המדרש ראשון לחשבון עונות גם את הראשית ר"ל בראשית העבודה שהוא בשביל יראת העונש הוא ג"כ בחשבון עונות שאין ראוי לעבוד את ה' עד"ז לטובת עצמו:

ה) ולקחתם לכם ודרשו חכז"ל לכם משלכם גם קושי' המדרש וכי ראשון הוא והלא ט"ו הוא ונראה לפרש עפ"י דברי א"ז זצוקללה"ה לה"ה בס' ייט"ל פ' בראשית להבין דברי רש"י בראשית ברא א' בתחלה עלה במחשבה לברוא במדה"ד ראה וכו' ושיתף מדה"ר וכי שייך המלכה אצל הי"ת, ויובן עפ"ד סדש"ש עפ"מ דכתיב מי הקדמני ואשלם אמר הקב"ה מי עשה מזוזה עד שלא נתתי לו בית, ציצית עד שלא נתתי לו בגד, וא"כ כל מה שאדם עושה הרי הוא משל הקב"ה ולא משלו אך אם גם בעסקו במילי דעלמא קבע מחשבתו בראשיתו כדי לקיים מצות בוראו עד"ז כשבונה בית תהא עיקר כוונתו כדי לקיים מצות מזוזה ומעקה ואז מחשבה הזאת הוא משלי כי קיים המצוה בעוד לא הי' בידו כלום וע"כ מגיע לו שכרו בדין עיי"ש וזש"ה בראשית כלו' בשביל ראשית בשביל מי שמקדים לקיים המצוה במחשבה בראשית המעשה ברא א' כי הוא יכול להתקיים ע"פ הדין וכו' עכ"ד עי"ש אמרי נועם: וז"ש בגמ' סוכה תעשה לך ולא מן העשוי ר"ל שצריך לעשות הסוכה לשם מצות סוכה דאל"כ לא קיימו המצוה בשלך דמי הקדמני ואשלם ורק אם תעשה בכוונה כדי לקיים מצות סיכה ע"י מחשבה זו נקרא שלך, וז"ש תעשה לך משלך ודרשו חז"ל בגמ' סוכה כ"ז לך משלך חד אמר לך למעוטי סוכת חבירו וחד אמר לך למעוטא סיכה גזולה והכל סובב על תיבת מקודם תעשה ולא מן העשוי ואז הרי הוא לך משלך וזש"ה ולקחתם לכם משלכם תהא ולא שלא תהא שלך בבחי' מי הקדמני ואשלם ואמר הכתוב ביום הראשון אם מקדים בראשון היינו בראשית תהי' כן המחשבה קידם למעשה אז תהא לכם משלכם: ו) ולקחתם לכם ביום הראשון ובמדרש וכי ראשון הוא והלא ט"ו הוא אלא ראשון לחשבון עונות ונראה עפמ"ש בערבי נחל פ' שלח לפרש הכתוב מ"ש משה רבינו ע"ה לפרעה וגם מקנינו ילך עמנו כי ממנו נקח לעבוד את ה' דהנה היצה"ר מתלבש במחשבות אדם ומיפה לו העבירות בטענות מזויפות שיש בזה כבוד שמים ואם יראה שאדם אחר עושה כן אז מבין הוא מיד שהוא עבירה רק הוא לעצמו אינו רואה שום חרפה ומיאוס בדבר והנסיון לזה לידע איזה דרך ישכון אור אזי ישגיח על אדם אחר ובודאי יהי' המעשה רע כמבוזה בעיניו וידע מה הוא האסור לו וימנע עצמו וזה הי' הויכוח של פרעה למשה לכו נא הגברים ועבדו את ה' ר"ל אנשים בעלי צורה שהם בחי' גברים אבל פחותי ערך אשר הם בחי' בהמות ישארו פה והשיב לו מרע"ה גם מקנינו ילך עמנו ר"ל גם אותם שהם בחי' בהמות ילכו ג"כ עמנו כי ממנו נקח לעבוד את ה' ר"ל מהם נדע אנחנו איך להתנהג בעבודת ה' לעשות נסיון ומבחן ממעשיהם עכ"ד בקיצור, ובזה פירשתי מה שאחכז"ל בב"ב דף ע"ח על כן יאמרו המושלים אלו המושלים ביצרם בואו חשבון בואו ונחשב חשבון של עולם הפסד מצוה

נגד שכרה ואם אתה עושה כן תבנה בעוה"ז ותכונן בעוה"ב עיי"ש ויתבאר לפי הנ"ל ע"כ יאמרו המושלים ביצרם אשר כן דרכו של יצה"ר להטעות את האדם בטענות מזויפות בואו ונחשוב חשבונו של עולם ר"ל דהבחינה לזה לידע אם הוא מצוה או הוא עבירה יוכל להבחין מהעולם ר"ל מאחרים אם יעשו כמוהו משם יבוא ראי' כיצד יעשה ואז בלבבו יבין ובעיניו יראה מה שהוא עבירה וימנע עצמו ועי' מ"ש בסו"פ חקת, ויתבאר המדרש הנ"ל דהנה ידוע דהד' מינים שבלולב באים לרמז דאותן הנשים ריקים מתורה ומצות ודומים כמו שאין להם טעם וריח יבואו ויאגדו אלו עם אלו ויש לומר דהיינו כנ"ל ללמד מהם האיך להתנהג ולפרוש מדרך הרעה ומהם נקח נסיון שלא לעשות כמעשיהם והיינו שאמר במדרש ראשון לחשבון עונות ע"י הד' מינים בזה נחשבה חשבון של עונות מה שהוא עונות או לא ע"י חשבון של עולם לדעת האיך להתנהג ע"י אלו אנשים ריקים להתרחק מן הכיעור ולעשות הנסיון מהם אשר ע"כ הרוח יבואו אלו ויאגדו עם אלו:

ז) ולקחתם לכם וגו' ושמחתם לפני ה"א ובגמ' סוכה דף מ"ג דרשו חז"ל לכם משלכם להוציא את השאול ואת הגזול והקשו בתוס' שם למה לי קרא להוציא את הגזול דבלאו לכם נפקא לן גזול משום מצוה הבאה בעבירה: ויש ליישב ע"ד אגדה עפ"מ דאמרי' בסוכה דף ל' מאי דכתיב כי אני ה' אוהב משפט שונא גזל בעולה משל למלך בו"ד שהי' עובר על המכס אמר לעבדיו תנו מכס למוכסים אמרו לו והלא כל המכס שלך אמר להם ממני ילמדו כל עוברי דרכים ולא יבריחו עצמם מן המכס אף הקב"ה אמר אני ה' שונא גזל בעולה ממני ילמדו בני ויבריחו עצמם מן הגזל וכתב במהרש"א שם דלכך נקט בקרא קרבן עולה מפני שכולה כליל והכל שלו אבל חטאת ואשם ושאר קרבנות ודאי דגזילה גמורה היא כיון דנאכלין ולא הוי דומה למשל כלל רק בעולה הו"א דגזל ג"כ מותר להקריב שכולה קריבה לגבוה וכל העולם ומלואה שלו הוא והוי ממש דומה למשל עכ"ד המהרש"א עיי"ש ומוכח מזה דחטאת ואשם דנאכלין מהדין אין להקריב כשהוא גזל אבל עולה שהוא כולה כליל וכולה לגבוה סלקא הי' מותר להקריב אך משום כדי ללמד לברוח מן הגזל גם עולה אין להקריב כשהוא גזל ועי' מיש בזה פ' ויקרא ליישב דברי הרמב"ם פ"ה מה' איסורי מזבח ועפ"ז יש לומר דלכך פשיטא בכל מקום דגזול אסור משים מהב"ע כיון דבכל המצות מותר לעסוק שנא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה כמ"ש התוי"ט במשנה אל תהי' כעבדים המשמשים עמל"פ שאין ר"ל שהעבודה עמל"פ אסורה שמ"מ עבודה היא אלא שאם יעבוד לתקות שכר או למניעת עונש אינו במעלה כמו העובד שאין לו שום פני' בעבודתו עכ"ד וא"כ כיון שמותר לעבוד עמלק"פ הרי בכל המצות ג"כ יש בהן הנאת הגוף לעצמו וכמו חטאת כשהן בגזילה וא"כ ה"נ

אם מצפה לתשלום גמול שאין לך הנאה לעצמו גדולה מזו בודאי דהוא גזילה גמורה ופסול משום מהב"ע ולפ"ז י"ל דבאתרוג הו"א דגם בגזול לא שייך מהב"ע כיון דבסכות זמן שמחתינו עת חשובה מאהבה לא למענינו כ"א רצונינו וכל כונתינו בלתי לה' לבדו א"כ הוא דמי לעולה שכולה לגבוה דמהדין מותרת אף בגזול ולכן איצרך קרא לאפוקי דאף באתרוג שבא בימי החג שאז זמן לעבוד את השי"ת מאהבה כמשה"כ ושמחתם לפני ה"א והו"א דגם הגזול מותר וילפינן מקרא לכם משלכם להוציא את הגזול דהא גם עולה אינו קרב בגזל כדי ללמוד לברוח מגזל:

ח) ולקחתם לכם ביום הראשון וגו' ושמחתם לפני ה"א וגו' ובמדרש תודיעני אורח חיים שובע שמחות את פניך וגו' יתבאר דהנה נודע דמתחלה צריך להיות סור מרע שלא לעשות מדברים הרעים המפסידים בעבודה הקדושה כדי שלא יהא זורע אל הקוצים ח"ו ואח"כ יוכל לקיים ועשה טוב וצריך להכין עצמו מקום פנוי להחזקת הקדושה והנה איתא בב"ק דף פ"ז ובקידושין דף ל"א א"ר יוסף השתא דשמענא להא דר' חנינא גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה עבידנא יומא טבא לרבנן מ"ט דכי מפקידנא עבידנא אית לי אגרא טפי וכתב ע"ז בישׁ"ש בב"ק שמכאן משמע שמצוה על האדם לעשות סעודה בשעה שנעשה מחיוב במצות וכן לעשות סעודה ביום שנעשה בנו בר מצוה כמו שעשה ר' יוסף סעודה ויומא טבא על שנודע לו שמחיוב במצות ועי' במג"א סי' רכ"ה ולפ"ז י"ל דמשו"ה בסכות הוא זמן שמחתינו היינו טעמא דהא קודם יוה"כ בעוד שלא נעשה התשובה כראוי א"כ המצות שנעשו אינם עולים לרצון לפני ה' כיון שהגוף עוד לא טהור ועונו חרות על עצמותיו ומאי אהני לי' במצותיו אשר יעשה אבל כיון שעבר עליו יוה"כ אחר תטהר מעונותיו בא עליו חיוב חדש לעשות מצות כיון שכבר סר עונו וחטאתו תכופר ומחיוב לעשות בעבור זה יו"ט וכמו רב יוסף שעשה יומא טבא על שנודע לו שמחיוב במצות וע"כ בעבור זה בסכות חג לה' יומא טבא וזהו זמן שמחתינו כיון שכבר נמחל לנו עונותינו ועבדינן יומא טבא ועי' מ"ש ליו"כ:

ויתבאר משה"כ תודיעני אורח חיים שובע שמחות וגו' ר"ל דהנה אם ישוב האדם בתשובה עליו הכתוב אומר ובשוב רשע מרשעתו עליהם חי' יחי' והיינו תודיעני אורח חיים אם יעשה תשובה הוא אורח חיים ואח"כ שובע שמחות וגו' מחיוב לעשות שמחה ויומא טבא והביא המדרש הכתוב הכא למאי דכתיב ולקחתם לכם וגו' ושמחתם לפני ה"א דהא גם בסכות משום האי טעמא צריך לשמוח משום דע"י התשובה הוא מחיוב מחדש במצות וצריך לשמוח ע"ז במה שמחיוב במצות:

ט) ולקחתם לכם ביום הראשון וגו' ובמדרש הה"ד תודיעני אורח חיים שובע שמחות וגו' י"ל עפ"מ דאמרי' בגמ' עירובין דף י"ג ת"ר שני שנים ומחצה נחלקו ב"ש וב"ה הללו אומרים נוח לו לאדם שלא נברא משנברא והללו אומרים נוח לו לאדם שנברא וכו' נמנו וגמרו נוח לו שלא נברא ופי' המהרש"א הלשון נמנו וגמרו היינו שמנו שיש רמ"ח מ"ע ושס"ה ל"ת וא"כ כיון שהל"ת מרובים מהמ"ע קרוב אדם לחטוא ח"ו ע"כ גמרו נוח לאדם שלא נברא עיי"ש ויש לבאר יותר לע"ד דהנה האדם נברא בעוה"ז כדי להשלים א"ע ולהכין לפניו בעודו בעוה"ז בקיום המ"ע כדי שאח"כ יטול שכרו בעוה"ב ע"ד מי שלא טרח בע"ש מה יאכל בשבת כי לאחר פטירת האדם מעוה"ז אי אפשר לעשות ולקיים המצות כמאמר הכתוב במתים חפשי והנה כל זה במ"ע שהם בקום ועשה אבל במצות ל"ת שהם בשוא"ת גם קודם שנברא לא עבר על הל"ת ומה בצע בזה שנברא לענין הל"ת וז"ש נמנו הל"ת שמרובים ממ"ע וגמרו כי נוח שלא נברא כי באם לא נברא ג"כ יעבור על הל"ת ויש לבאר בזה הכתוב בשוב רשע מרשעתו עליהם חי יחי' ודרשו חז"ל ביומא דף פ"ו דמיירי בתשובה מאהבה דזדונות נעשו לו כזכיות ויל"ד מהו הלשון חי' יחי' הא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא וי"ל להנ"ל דהיינו כיון דנעשו לו כזכיות וטוב לו שנברא ומה שהוא חי בעוה"ז וא"כ השב מאהבה גם מה שעבר על הל"ת נעשו אצלו כמו המ"ע וטוב לו שחי יחי' ויתבאר בזה ולקחתם לכם ביום הראשון היינו ראשון לחשבון עונות כמבואר במד' וכידוע דברי בעל קדושת לוי ז"ל על זה דבסכות שהוא זמן תשובה מאהבה צריך לחשוב את העונות כדי שיעשו זכיות וע"כ אמר המדרש תודיעני אורח חיים ר"ל דכיון שנעשה מהל"ת זכיות כמו המ"ע א"כ טוב לו שנברא והוא חי בעוה"ז ושובע שמחות את פניך היינו ע"י שמחות מה שעשה התשובה מאהבה בימי החג שהוא זמן שמחתינו:

י) ולקחתם לכם וגו' ובמדרש ראב"כ פתח קחו מוסרי ואל כסף וכ' היפ"ת דהמדרש מפרש ולקחתם לכם להנאתכם דבזכות מצוה זו יזכו לעושר כדאיתא להלן משכר לקיחה אתה למד שכר לולב ולזה פתח קחו מוסרי ואל תצטרכו ליקח כסף ע"ש ויש להבין מדוע בשביל מצוה זו דייקא נזכה לעושר ונראה עפמ"ש אא"ז זצ"ל בס' באר שבע פ' חיי דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא ואיתא בקדמונים ע"י תשובה מאהבה דזדונות נעשית כזכיות על אותן זכיות יש שכר בעוה"ז וזש"ה מי האיש החפץ חיים הנצחי וגם אוהב ימים לראות טוב היינו שכר עוה"ז ומפרש סור מרע ועשה טוב היינו לעשות מהרע טוב ע"י תשובה לעשות מעבירות זכיות עכ"ד ז"ל עיי"ש ויש לפרש בזה הכ' שובה ישראל עד ה"א כי כשלת בעוניך ואמרו חז"ל דהיינו בתשובה מיראה דמעון שהוא מזיד נעשה

מכשול היינו שוגג ואמר הכ' אמרו אליו כל תשא עון ר"ל אם כל העון כל כולו משמע תשא וימחול לנו שלא ישאר מהעון כלל וזהו ע"י תשובה מאהבה שזדונות נעשית כזכיות אז וקח טוב ע"י תקח טוב בעוה"ז דהא על אותן זכיות שנעשית מהעבירות יש שכר לפעולתו בעוה"ז: והנה איתא במדרש דהד' מינים שבלולב הם לרמז על אותן אנשים ריקים מתורה ומצות ודומים כמו שאין להם טעם וריח ויבאו אלו ויאגדו עם אלו וי"ל עפמ"ש אא"זללה"ה בתפלה למשה [ס"ב] דתשובה המעולה להעלות את העבירות אל הקדושה לעשות מזדונות זכיות והנה זה דבר קשה מאוד ליחיד וצריך לתשובה גדולה במשך זמן ארוך משא"כ ציבור א' כביר לא ימאס וז"ש אך הבל וגו' שעושין כל השנה במאנים בחדש תשרי שהוא מזל מאזנים צריך להעלות אל הקדושה מה שנעשה מההבל וזה לא יתכן כי אם יחד בציבור באחדות עכ"ד ז"ל עיי"ש ויתבאר דד' מינים הם לומר יבואו אלו ויאגדו עם אלו היינו כדי להעלות הזדונות אל הקדושה וזה דבר קשה ליחיד ע"כ צריכים לאגוד אלו באלו ובכן ירצה ה' את עונם שיהא נעשה מזדונות זכיות ע"י האחדות כולם באגודה אחת ויתבאר דברי המדר' ולקחתם לכם פרי עץ הדר וגו' וע"י לקיחת הד' מינים ביחד שהוא לעורר לעשות אגודה אחת לעשות רצונו בלב שלם ועי"ז נעשה מעבירות זכיות ואמר במדר' ע"י מצוה זו של אגודת הד' מינים ביחד תזכו לעושר דעל אותן המצות שנעשו מהעבירות מגיע שכר בעוה"ז ולקחתם לכם להנאתכם עושר רב ע"י מצוה זו ע"י מה שיהא חשוב לפניו ית"ש ע"י האחדות כאלו התשובה הוא מאהבה וזדונת נעשית כזכיות:

יא) בסכת תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסכת למען ידעו דורתיכם כי בסוכות הושבתי את בנ"י בהוציאי אותם מארץ מצרים אני ה' וצריך להבין כפל הלשון וגם למה בסכת בסכת חסר והשלישי מלא וא"ו וגם למה כתיב כאן אני ה' א', ונראה עפמ"ש ביש"מ פ' חקת דבכל מצוה יש תקונים וכל התקונים הם ע"י הכוונות ולפ"ז יעלה על הדעת שאותם אשר אינם יודעים לכוין אינם פועלים בעשיית המצות ח"ו כי אם אמנם דבאמת עיקר תיקוני המצוה ע"י התיקון הראוי בקשר במידות העליונות אך מחסד השי"ת שאם אחד עושה מצוה עד"ז כבר עשה סולם לכל העושים מצוה ההוא אף שאין אתם יודע איך ומה והנה משה זכה להתגלות טעמו של פרה אדומה ולאחרים חקה והיתה פרה ראשונה נעשית בכוונתו והוא סולם לכל הפרות שיהי' אח"כ ואלולי זה הי' נעדר שלימותה והיתה המצוה נמנעת וזה דברי רש"י ויקחו אליך לעולם היא נקראת על שמך פרה שעשה ומשה במדבר עכ"ד עיי"ש:

ויתבאר דברי הכתוב כל האזרח בישראל ישבו בסכות ודרשו חז"ל כל ישראל יוצאין בסכה אחד היינו לרבות כל ישראל אף שאינן יודעין האיך ובמה לרוון לעשות התיקון במצות סוכה כראוי עכ"ז יוצאין בסוכה אחד שיוכל לסמוך עצמן על מה שהעריכו לפניהם בסוכות ראשונות שהי' לבם כלב הארי והי' כליותיהן נובעות חכמה לכוין בכל המצוה בתיקון הראוי לשלימות המצוה ועל כן אמר הכתוב למען ידעו דרתיכם ר"ל דורותיכם הבאים אחריהם אשר גם אם ח"ו לבם אטום וסתום נעלם וניטל מהם לדעת לכוין כראוי עכ"ז יסמכו וידעו כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים ואז הי' דור דעה שמעו מפי משה מפי הגבורה הכל לכוין כראוי ובזה שידעו אשר אבותינו ידעו מאז והבינו טעמו של דבר בזה יוכלו לצאת ידי חובתם וע"כ בסכת בסכת חסר כי מדבר בדורות הבאים אשר לא יוכלו לכוין כראוי והסוכות אשר ישבו בנ"י בהוציאם ממצרים הוא מלא בטעם כראוי ולא נחסר מהמצוה גם הכוונה וז"ש כי אני ה' א' כי צריך לעשות כל המצות ע"פ כוונת המצווה כמו שצוה לנו השי"ת ואני ה' הבוחן כליות ולב: בסכות תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסכות וגו' אני ה' א' ונראה עפ"ד הטור סי' תרכ"ה וז"ל ואע"פ שיצאנו ממצרים בחדש ניסן לא צונו לעשות סוכה באותו זמן לפי שהוא ימות הקיץ ודרך כל אדם לעשות סוכה לצל ולא היתה ניכרת עשייתנו שהם במצות הבורא ית' ולכן צוה אותנו שנעשה סכות בחדש השביעי שהוא זמן הגשמים ודרך כל אדם לצאת מסוכתו ואנחנו יוצאים מן הבית לישב בסוכה בזה יראה לכל שמצות המלך הוא עכ"ל וי"ל דהנה אמרו חז"ל לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפי' שלא לשמה וכו' אולם במצות סוכה למדנו שהעיקר המצוה הוא דוקא לקיים רק לשמה לשם מצות ה' ולכן צונו לעשות סוכה דוקא בתשרי ולא בניסן כדי שלא יהא באפשר לכוין להנאת עצמו רק בלתי לה' לבדו ובזה יל"פ דברי המדרש ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וגו' ואיתא במדרש דארבע מינים שבלולב מרמזין על אותן אנשים שיש בהם תורה ומצות וגם אותן שהם ריקם מתורה או ממצות ויבואו אלו ויאגדו עם אלו ולהנ"ל ר"ל דהנה מבואר ברמב"ם ה' תשובה פ"י אל יאמר אדם הריני עושה מצות התורה בשביל שאקבל הברכות וכו' ואין עובדים על דרך זה רק עמי הארץ והקטנים שמחנכין אותן עד שתרבה דעתן ויעבדו מאהבה וכו' ע"ש ומבואר דע"ה עובדים ע"מ לקבל פרס ושלא לשמה והנה במצות סוכה גם ע"ה עושים רק לשם ה' כמו הת"ח וע"כ בזמן זה יבואו אלו ויאגדו עם אלו כי טעם אחד לכולם הכל עושים לשמה וזש"ה בסכות תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסכות ודרשו חז"ל

כל האזרח כל ישראל ראוים לישב בסוכה אחת היינו בבחי' אחת רק לשם ה' ואמר הכתוב אני ה' א' היינו מפני שאני הוא המצווה עושים הסוכה ולא לשום הנאה עצמיות:

עצי חיים על מועדים - ליל א' דסכות

יב) וירא אליו ה' באלוני ממרא והוא יושב פתח האוהל כחם היום יתבאר דהנה ידוע דחיות:

של הנשמה בתורה ומצות אשר צוה ה' את האדם לעשות אותם וחי בהם והיינו אם ח"ו ימעול מעל בה' לעבור על מצותיו מרצח כח נפשו ברחניות אבל אם ישמור דרכי ה' ללכת בהם נותן כח ועוז בכל חלקי הנשמה להחיות בהם ומשו"ז אמר הכתוב ובשוב רשע מרשעתו אליהם חי יחי' ובגמ' יומא דף פ"ו מוקי לה בתשובה מאהבה דייקא דזדונות נעשית לו כזכיות לכן אליהם יחי' כיון דבתשובה מיראה אע"ג דזדונות נעשית לו כשגגות מ"מ עדיין הוי כאלו מרצח כח נפשו בשגגה כיון דטבע של החטא כאלו נוטל נפשו ח"ו א"כ מה לי אם נוטל נפשו במזיד או בשוגג אבל בתשובה מאהבה דנעקר החטא לגמרי וכאלו לא חטא אדרבא דנעשית לו כזכיות לכן בזה אמר הכתוב ובשוב וגו' חי יחי' כיון דנעקר החטא שממית לגמרי ובזה ע"י הזכיות יחי' האדם והנה בר"ה ויוכ"פ זמן תשובה מיראה בר"ה יכתבון ויום צום כפור יחתמון א"כ כיון דנשאר עוד חטא בשוגג הוי כאלו עוד ניטל חיות נפשו בשוגג דתשובה מיראה נעשית לו הזדונות כשגגות ויש לומר בזה מה שאומרים ובזכות צאתי מביתי החוצה וכו' יחשב כאלו הרחקתי נדוד ר"ל כמו בהורג נפש בשוגג חייב גלות ויכופר עי"ז חטאו בשגגה א"כ גם אם מרצח נפש הנשמה שלו בשוגג ג"כ יחויב גלות לכפר על מה שנטל נפשו של הנשמה שלו בשוגג וע"כ בסוכות זמן תשובה מאהבה וע"י המצוה של סוכה צלא דמהמנותא יתעורר התשובה מאהבה לכן בזכות צאתו מביתו החוצה הוא נחשב כאלו הרחיק נדוד היינו במה שצריך לקבל עליו הגלות וע"י הסוכה נתכפר לו כאלו הרחיק נדוד כיון דנחשב לו כל העון כאלו לא נעשה כלל ואדרבא כזכיות יחשבו גם הם ויתבאר בזה הכתוב והוא יושב פתח האהל כחם היום דהנה כן דרכם של הצדיקים להיות פונים אל מעשיהם ושבים אל ה' בכל לב וע"כ אאע"ה פחד לנפשו פן אע"פ שעשה תשובה לפני הקב"ה מ"מ אפשר לא הי' רק מחמת יראה ונשאר חטא שוגג ונתחייב גלות עבור הנשמה שלו וע"כ בא הרמז והוא יושב פתח האוהל לנסוע מביתו החוצה לקבל עליו עול גלות ואמר הכתוב כחם היום היינו דהכתוב מעיד עליו דמעשיו הי' תמימים להשי"ת ועשה הכל מחמת אהבה ולא מחמת יראה כחם היום כמאמר הכתוב ואוהביו כצאת השמש בגבורתו ומזה

דהעושים מאהבה מכנהו לגבורת השמש וזהו כחם היום ר"ל שהי' אברהם כאוהביו בצאת השמש:

יג) בסכות תשבו שבעת ימים וגו' למען ידעו דרתיכם וגו' ויל"ד הא כבר כתיב חג הסכות שבעת ימים לה' ולמה הוכפל הדבר גם למען ידעו דרתיכם צ"ב ונראה עפמ"ש אא"ז זצללה"ה בייט"ל פ' ראה ההבדל בין יראה עילאה ובין יראת העונש או מאהבת השכר כי בהיות כוונתו זכה וצלולה יקום על מעמדו ולא יפול ממנו כי שפת אמת תיכון לעד משא"כ אם כוונתו לעצמו להעשיר בעוה"ז או לשם שכר או מיראת העונש אז איננו במעמד אחד כי יפול הנופל ממנו ועד ארגיעה לשון שקר, עוד מבואר בספרים כי מי שיראתו ועבודתו מכח שכר ועונש אינו מורישה לבניו כי עבודה כזו לא יורק מכלי אל כלי משא"כ עבודה רצוניות מיראת רוממותו ית"ש האב זוכה לבניו ולדורותיו אחריו וז"ש מי יתן והי' לבבם זה להם ליראה אותו דייקא לא יראת עונש כ"א יראה מרוממתו אז תהי' יראתם כל הימים אשר הם סיים וגם למען ייטב להם ולבניהם לעולם כי ינחלו יראתם אל בניהם לדור דורות עכ"ד ז"ל עיי"ש, ובזה יש לפרש הכתוב מה שנאמר על אברהם אבינו ע"ה כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו' ופירש"י כי ידעתיו לשון חבה היינו שהקב"ה אוהבו ובדאי כי הוא זה מפני שאאע"ה הי' ג"כ עובד את ה' מאהבה לה' לא מטעם יראת העונש והוא ע"ד אני לדודי ודודי לי וא"כ כיון דהעבודה מאהבה הוא מנחיל לבניו אחריו ולכן למען אשר יצוה את בניו וגו' ר"ל דהאהבה של האב להשי"ת עי"ז זוכה לבניו לדורותיו ויתבאר ג"כ הכתוב בישעי' מ"א ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך זרע אברהם אוהבי היינו משו"ז זכו ישראל מה שבחר בנו משום שהם זרע אברהם שהי' אוהבו של הקב"ה וזכה ע"י האהבה לבניו ולדורותיו אחריו: ולפ"ז יש לומר דבסכות זמן תשובה מאהבת השם ית"ש לא מכח יראת עונש כי אם מרוממתו ית' ויתעלה לכן הוא לו לקנין עולם כל ימי חייו אשר הוא על פני אדמה וגם מורשה הוא לדורות הבאים אשר אינני פה היום עמנו כי עבודה כזו הוא קנין עצמיות להנחיל לבניו אחריו והנה כבר כתבו המפו' דשבעת ימי החג הם רמז נגד ז' עשירות חיי האדם שבעים שנה והמה לעורר האדם כי חייו הבל המה כל ימי האדם בעוה"ז וכסוכה דירת ארעי העומד לנסוע ממקום למקום והעיקר לקנות קנין עצמיות בעוה"ב אשר הוא נצחי עדי עד נועם מתמיד וזש"ה בסכות ר"ל ע"י הסכות זמן תשובה מאהבה תשבו שבעת ימים היינו ז' עשירית שנה שהם ימי חיי האדם אשר המה שבעים שנה כי ע"י הסכות תהי' יראת ה' מרוממתו יתעלה חופף עליכם כל הימים וגם למען ידעו דורותיכם כי ינחלו

יראתם גם לדורות עולם וגם הם ידעו כי בסכות הושבתי וגו' ר"ל גם הם יבינו כי חיי העולם הוא כסכות והעיקר לשום מגמתו לחיי עוה"ב כי הוא נצחי וקבוע וקיימי:

יד) בסכות תשבו שבעת ימים וגו' למען ידעו דורותיכם וגו' ובמג"א סי' תרכ"ה ויכוין בישובתה שציונו הקב"ה לישב בסוכה זכר לי"מ וכתב במחה"ש הטעם דכתיב למען ידעו דורותיכם נראה מלשון הכתוב שהקפידה תורה שבשעת קיום המצוה נדע ונתכוין לטעם מצוה שהוא זכר לי"מ עכ"ל ויש להבין מנ"ל דהא דכתיב למען ידעו היינו לכוין כן בשעת קיום המצוה דילמא אמר הכתוב הכי דאם נשב בסוכה ממילא עי"ז נדע מעצמינו שישבנו בסוכה בהוציאנו ממצרים אבל לא שצריך לכוין בעת ישובתה כן וא"כ סוכה הוא ככל המצית דרק צריך לכוין לצאת ידי המצוה אבל לא הטעם של המצוה: ונראה עפ"ד הטור שם וז"ל ואע"פ שיצאנו ממצרים בחדש ניסן לא ציונו לעשות סוכה באותו זמן לפי שהוא ימות הקיץ ודרך כל אדם לעשות סוכה לצל ולא היתה ניכרת עשייתנו שהם במצות הבורא יתברך ולכן צוה אותנו שנעשה סוכות בחדש השביעי שהוא זמן הגשמים ודרך כל אדם לצאת מסוכתו ואנחנו יוצאים מן הבית לישב בסוכה בזה יראה לכל שמצות המלך הוא עכ"ל ויש ללמוד ג"כ מדברי הטור דמשו"ה אין עושין הסוכות בניסן לפי שבעת ההוא פן יעלה בלב לכוין בישובת הסוכה להנאתו למען תהי' לו לצל יומם ע"כ צונו הבוב"ה לעשות הסוכה בזמן הגשמים בחדש השביעי כדי שתהא כולה לשם ה' ובזה י"ל דמשו"ה נקרא חג הסוכות זמן שמחתינו עבודה לה' מאהבת הבוב"ה ע"ד האמור באברהם אבינו ע"ה כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט ותמהו המפורשים מדוע פרט הכתוב רק צדקה ומשפט הלא על כל מצות השי"ת צוה אברהם את בניו ואת ביתו ופרשתי עפמ"ש העיקרים מאמר ג' פ' כ"ח איך יהי' שלימות לנפש מחלק המשפטים שבין איש לרעהו הלא אינם אלא תיקון המדיני לישוב העולם והעלה כי הם נותנים שלימות לנפש מצד המחשבה שמכוון בהשמרם לקיים מצות ה' לא בשביל תיקון המדיני ועד"ז פי' משה"כ ישעי' ל"ב והי' מעשה הצדקה שלו' בקיבוץ המדיני ועבודת הצדקה שמכוין בשביל מצות ה' שזה העבודה בצדקה יגרום השקט ובטח עד עולם עכ"ד וזש"ה ושמרו דרך ה' ר"ל לשם ה' דייקא אף במצות צדקה ומשפט שהוא גם להנאת עצמו בשביל תיקון ושלו' בקיבוץ המדיני ועכ"ז צוה אברהם דגם במצות צדקה ומשפט יעשו רק בעבור לשמור דרך ה' ולא להנאת עצמו והוא נסיון גדול ועי' מ"ש בפ' חיי וע"כ אמר הכתוב כי ידעתיו ופירש"י לשון חבה דהא בעושה המצוה ויש לו ממנו הנאת הגוף לעצמו ג"כ מצוה עביד

אבל אם גם בזה רק לשם ה' יעשה הכל ולא למענו ע"כ שכרו הרבה מאוד וקראו הכתוב בלשון חבה:

ויש לומר דמשום זה הטעם בסוכות הוא זמן שמחתינו עבודה מאהבה לפי מ"ש הטור דמשו"ה עושים הסכות בתשרי להראות לכל שמצות המלך הוא וע"כ אין עושים את החג בניסן כנ"ל וא"כ גם הסוכה הוא כמו צדקה ומשפט דאע"ג דיכול לעשותה בעבור תהי' לו לצל ואנו עושים אותה בכדי שתהא כוונתינו רק למענו ית"ש ולא להנאת עצמינו וא"כ בסוכה אנו זוכים ג"כ לשכר זאת אשר ה' יראה אלינו בלשון חבה כמו שכתב באברהם אבינו כי ידעתיו שהוא לשון חבה וע"כ הוא זמן שמחתינו על מה שהקב"ה משתעשע עמנו להראות לנו אותות אהבה ויתבאר בזה הכתוב למען ידעו דורותיכם כי בסכות הושבתי את בנ"י בהוציאי אותם ממצרים ר"ל כמו שאברהם אבינו ע"ה צוה את בניו וגו' במצות שהם גם להנאת עצמו שיכוונו רק לשמור דכך ה' כן בסכות ידעו בזה דורותיכם היינו בניו וביתו אחריהם לשמור את מצות ה' רק לשמו יתברך כיון דלא צונו לעשות הסוכה בניסן שבעת ההוא יצאנו ממצרים ויש לומר דמזה הביא המג"א דצריך לידע הטעם לישב בסוכה זכר לי"מ דאל"כ דרק נתכוין לצאת ידי המצוה אבל לא נתכוין הטעם ג"כ יצא א"כ האיך ידעו מזה דורותיכם דגם במצות שהוא הנאת הגוף יכוונו רק לשמו ית' דהא אם לא ידעו שהוא זכר לי"מ א"כ י"ל דסוכה היא זמנו רק בתשרי ולא בניסן אבל לפי הטעם שהוא זכר לי"מ ועכ"ז זמנו בתשרי ולא בניסן וכדברי הטו"ר ממילא שייך הפירוש למען ידעו דורותיכם שיכוונו במצוה למען שמו ית':

טו) במדרש אתה אמרת והשענו תחת העץ חייך שאני פורע לבניך בסכות תשבו שבעת ימים והוא תמוה ונראה עפ"ד הטור סי' תרכ"ה וז"ל ואע"פ שיצאנו ממצרים בחדש ניסן לא צונו לעשות סוכה באותו זמן לפי שהוא ימות הקיץ ודרך כל אדם לעשות סוכה לצל ולא היתה ניכרת עשייתנו שהם במצות הבורא יתברך ולכן צוה אותנו שנעשה סכות בחדש השביעי שהוא זמן הגשמים ודרך כל אדם לצאת מסכות ואנחנו יוצאים מן הבית לישב בסוכה בזה נראה לכל שמצות המלך היא עכ"ד ומבואר מזה דמצות סוכה אין לעשותה בשביל הנאת עצמותו כי אם במצות המלך ולא כן מצינו בכל המצות כפי מה שאמרו חז"ל לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה וי"ל דהיינו טעמא משום דההוא יומא הוא דקגריס דבר"ה ויו"כ זמן תשובה מיראה מפחד ה' ומהדר גאונו בר"ה יכתבון וביו"כ יחתמון וכל אדם מפשפש במעשיו מחמת יראת העונש והעדר השכר כי מזונותיו של אדם קצובין לו מר"ה עד יוכ"פ כמאמר חז"ל ביצה דף ט"ז אבל בסכות הוא תשובה מאהבה כי נחכה לה' אשר

כבר כתבו וחתמו על היהודים לטוב לנו כל הימים רק התשובה הוא על מה כי ח"ו נתרחק מעבודת ה' ומקרב איש ולב עמוק אנחנו משתוקקים לעזרת ה' כי יטהר לבנו לקרב אותנו אשר נהי' מוכנים מעתה להיות עבד נאמן לה' ולתורתו וא"כ בסוכות כן עבודתינו בכל כוונתינו בלתי לה' לבדו ולשמו ית' ועל כן ציונו ה' לעשות את הסכות בחדש השביעי ולא בחדש ניסן כיון דבחדש ניסן אפשר יחשוב האדם לו לישב בסוכה שלא לשמה כמ"ש הטור לפי שהוא ימות הקיץ וכו' אבל כיון דבסוכות צריך לעבוד את ה' רק לשמו ית' מאהבת ה' ולכן צוה אותנו לעשות את הסוכות בחדש השביעי, והנה כתב העיקרים מאמר ג' פ' כ"ח איך יהי' שלימות לנפש מחלק המשפטים שבין איש לרעהו הלא אינם אלא תיקון המדיני ומישוב העולם והעלה כי הם נותנים שלימות לנפש מצד המחשבה שמכוין בהשמרם לקיים מצות ה' לא בשביל תיקון המדיני לבד ועד"ז פי' משאה"כ בישעי' ל"ב והי' מעשה הצדקה שלו' בקיבוץ המדיני ועבודת הצדקה שמכוין בשביל מצות ה' שזה העבודה בצדקה יגרום השקט ובטח עד עולם עכ"ד עיי"ש, ויתבאר דברי המדר' אתה אמרת והשענו תחת העץ כדי לקיים בזה מצות צדקה והכנסת אורחים שהוא מצוה מלבד שיש בזה עבודת השי"ת הוא דבר שיש בו קיבוץ המדיני ומצות שכלי וא"כ עיקר המצוה בזה ע"י המחשבה שמכוין להשמרם בשביל לקיים מצות ה' ולכן בשכר זה נתן הקב"ה לבנ"י מצות סוכה אשר אופן עשייתה רק לשם ה' לבדו ולא בשביל עצמו כי אם כוונתה לשמה אך כדי לקיים בה מצות ה' ועיין מ"ש לעיל ע"ד הטור והמחה"ש ס' תרכ"ה:

טז) ויאמר ד' אל אברם לך לך מארצך וגו' אל הארץ אשר אראך וגו' ואעשך לגוי גדול וגו' והי' ברכה ופירש"י מעכשיו תברך את אשר תחפוץ יתבאר עפימ"ש השל"ה מה שאמרה רחל הבה לי בנים לפי שחשבה שהי"ת מונע ממנה פרי בטן מחמת שמתאוה הקב"ה לתפלתו של יעקב כאמרם ז"ל למה נעשה אמותיהן של ישראל עקרות מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים וע"ז השיב יעקב שזה הוא בא"י שהוא תחת יד הקב"ה בעצמו אבל בחו"ל הניתן תחת שרי מעלה אין הקב"ה מייסר הצדיק מפני שחושק לתפלתו כי אולי יפסיקהו עוברי דרכים הם שרים החיצונים וזה שאמר התחת א' אני פי' וכי אנו בא"י שהוא תחת יד הקב"ה בעצמו וכו' עיי"ש היוצא מזה דבחו"ל הניתן תחת שרי מעלה יש לחוש ולירא לעצמו כי אולי יפסיקהו המשטינים ומקטריגום ולא תתקבל תפלתו מפניהם ואפשר מכיוון זה במה שאחז"ל בסוכות אשר המה ימי אשובה מאהבה ר"ל ע"ד שקרא בזוה"ק הסוכה בשם צלא דמהמנותא ר"ל כשישראל יושבים תחת הסוכה הם תחת הקב"ה בעצמו ולא תחת מלאך או שליח אף כשהם בחו"ל וע"כ

נקראים בשם ימי תשובה מאהבה כיון שבסוכות אין לנו פחד מהמלאכים שישטינו ויקטרגו עלינו ורק הקב"ה בעצמו הוא ירחם אותנו ויקבלינו בתשובה לפניו ותשובתינו רק מאהבת הי"ת ומקור הטוב רוצה להטיב לברואיו לא כן עד עתה מר"ה עד יוהכ"פ ימי הדין וביקור מעשי כל איש וכפרי מעלליו יאכל וע"כ הם נקראים תשובה מיראה מאימת הדין שלא לקטרג ח"ו, וזש"ה ומי גוי גדול אשר לו א' קרובים אליו כד' אלקינו בכל קראינו אליו ר"ל דישראל הם גוי גדול כיון שהם תחת הקב"ה בעצמו לא תחת יד מלאך [ע"ד שכתב ויקם שדה עפרון שהי' לו תקומה שיצא מיד הדיוט ליד מלך] בכל קראינו אליו ר"ל דאם הם מתפללים וקוראים אל ה' יענם וישמע תפלתם כיון שהם תחת הקב"ה ואין לנו פחד מהמלאכים שיקטרגו עלינו, וזש"ה לך לך מארצך אל הארץ אשר אראך ואעשך לגוי גדול שם בא"י שהוא הקב"ה בעצמו ובזה יהא גוי גדול כנ"ל והי' ברכה תוכל לברך את אשר תחפוץ באין שטן ופגע רע כיון ששם בא"י אין לנו פחד מהמלאכים שיקטרגו עלינו והבן, ויתכן בזה מה שפירש"י ואעשך לגוי גדול שם אעשך לגוי גדול וכאן אי אתה זוכה לבנים הוא דבר אחד עם מה שפירש"י ואעשך לגוי גדול זה שאומרים אלקי אברהם וכו' דהנה השל"ה כתב עוד שם דזהו ענין מה שאמרו חז"ל ישראל שבח"ל עע"ז בטהרה הן כי בעו"ה הם יושבים תחת רשות השרים שהם אלקי העמים וזהו כע"ז כיון שמפסיק ביניהם עיי"ש וזה שפירש"י דכשיבוא א"א לא"י אז נוכל לומר אלקי אברהם כיון שהוא תחת יד הקב"ה בעצמו ואין רשות אחרים עליו וע"כ בא"י אתה זוכה לבנים דהא בא"י אין כאן שטן ופגע רע להפריד לעכב התפילות ועל כן שם קרוב ה' לקוראיו לקבל תפילתו ברצון ויזכה לבנים ושם אעשך לגוי גדול:

יז) במדרש ילקוט אתה אמרת והשענו תחת העץ חייך שאני פורע לבניך בסכות תשבו שבעת ימים והוא תמו' מה ענין סוכה לזה ונראה עפי"מ שפירש"י עה"פ ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ה' א' עולם ע"י אותו אשל נקרא שמו של הקב"ה לכל העולם לאחר שאוכלים ושותים אומר להם ברכו למי שאכלתם משלו סבורים אתם שמשלי אכלתם משל מי שאמר והי' העולם אכלתם והוא מגמ' סוטה דף יו"ד ולזה יש לומר הטעם לזאת יקרא הסוכה צילא דמהמנותא עפ"י המבואר באלשי"ך כי זאת היתה כוונתו ית' לשום את בנ"י באוהלים בצאתם ממצרים לתת להם ארץ טובה להראות שלא לעשות עיקר מעוה"ז כי בעוה"ז האדם כמו יושב אוהל העומד לנסוע ממקום למקום והעיקר להיות מוכן בעת ישוב לביתו לקנות ולסחור מצות ומעש"ט לשבת בזה בעוה"ב עכ"ד עיי"ש ולכן נקרא הסוכה צילא דמהמנותא כיון שעי' הסוכה נקרא שם ה' בעולם דבזה יוכל האדם לזכור בעצמו מה הוא ומה אחריתו וכמו שע"י האשל נקרא שם ה' בעולם כן ע"י

הסוכה כנ"ל וז"ש המדרש אתה אמרת והשענו תחת העץ היינו תחת האשל כנ"ל ובזה הי' שם ה' נקרא בעולם חייך שאני פורע לבניך כן בדורות האחרונים ליתן להם מצוה כזה שע"י יזכירו וישובו אל ה' ויהי' נקרא שם ה' בעולם במה שישבו שבעת ימים תחת צילא דמהמנותא וכאמור ועי' מ"ש עוד על המדר' בפ' וירא:

יח) וירא אליו ה' באלוני ממרא והוא יושב פתח האהל כחם היום ופירש"י לראות אם יש עובר ושב ויכניסם בביתו והוציא הקב"ה חמה מנרתיקה שלא להטריחו באורחים והשענו תחת העץ ובמדרש ילקוט אתה אמרת והשענו תחת העץ חייך שאני פורע לבניך בסכות תשבו שבעת ימים והוא פלאי ונראה עפימ"ש אא"ז זללה"ה ביש"מ פ' תרומה לפרש הכתוב נחלתי עדותיך לעולם וגו' נטיתי לבי וגו' דהנה במגילה כ"א אמרי' אף דתרי קלא לא משתמעי מ"מ בהלל ומגילה אפי' עשרה קורין כאחד דכיון דחביב יהבי' דעתי' ושמעו עיי"ש ונראה דמזה יש ללמוד על הכלל כולו דבדבר חשיב מאוד אין שום טרדה מבטלו וז"ש נחלתי עדותיך לעולם ר"ל בלי ביטול רגע כי ששון לבי המה דאז אין שום טרדה מבטלו ואיידי דחביב יהיב דעתי' אבל נטיתי לבי לעשות חקך היינו שכופה את יצרו אבל אינו חביב אז לעולם עקב היינו בסוף אחר שפונה מכל הטרדות אז פונה אל התורה עכ"ד ז"ל עיי"ש ובזה יש לומר דבשבעת ימי הסכות זמן שמחתינו ימי תשובה מאהבה אזי אנחנו במדה זו לעשות את כל דברי התורה הזאת בלי הרף וביטול מפני הטרדות ומניעות הזמן כיון שכל המצות חביבים הם לנו ולכן הסוכה נקרא צילא דמהמניתא כיון שהזמן גרמא לעבוד את השי"ת בלי שום מסך המבדיל בין אדם לקונו כביכול ואין שום דבר ממקרי הזמן יפריע אותנו מעבודתינו דבר והנה מדה זו הי' לו לאברהם אבינו ע"ה אשר ישב פתח האהל כחום היום בעת השמש יצא בגבורתו וכל איש הי' נחבא בביתו לבל יכהו שמש ושרב והוא ישיש כגבור לרוץ נגד אורחים הבאים וזהו מפני שהי' עובד את השי"ת מאהבה בחיבה יתירה וע"כ אין שום טרדה ומניעה הי' מבטלו מעבודת השי"ת ויתבאר דברי המדרש אתה אמרת והשענו תחת העץ היינו שישב פתח האהל שמא מיקלעי אורחים אף שהי' לו מניעה גדולה בעת ההוא לבטלו ממצות הכנסת אורחים והיינו מפני שעבד את השי"ת באהבה רבה וע"כ חייך שאני פורע לבניך בסוכות תשבו שבעת ימים שהוא מורה על עבודת השי"ת בצילא דמהמנותא באהבה גמורה בלי שום דבר המונע ומבטל:

יט) וירא אליו ה' באלוני ממרא והוא יושב פתח האהל כחם היום במדרש פתח טוב פתחת לעוברים ושבים פתח טוב פתחת לגרים יתבאר עפימ"ש בזוה"ק עה"פ ואברהם זקן בא בימים לא אתקרב אברהם ביומא חדא אלא עובדוי קריבו לי' בכל יומא מדרגא

לדרגא וכו' נמצא שהלך בכל יום למדרגה חדשה שלמעלה ממנו מה שלא הי' במדרגה זו ביום אתמול כי עבר והנה מצינו בכמה מקומות דאהל נקרא אהלי של תורה כמשה"כ מה טובו אהליך יעקב וגו' ועיי' פירש"י שם וכן מבואר בגמ' עה"פ כגנות עלי נהר כאהלים נטע ה' ודרשו חז"ל ברכות דף נ"ז כאהלים אלו בתי מדרשות עיי"ש וזש"ה והוא יושב פתח האהל היינו שבכל יום ישב על פתח האהל שפתח במדרגה חדשה לעבודת השי"ת שנקרא אוהל מה טובו אהלך יעקב והיינו כחם היום ר"ל בכל יום כשהאיר היום הוא ישב על הפתח שהתחיל ופתח במדרגה חדשה וזשה"מ פתח טוב פתחת ר"ל דממנו ללמד יצא לכל עוברים ושבים וכן פתח טוב הוא לגרים ללמד מן אברהם כמו שהוא פתח בכל יום במדרגה חדשה כן כל אדם וכן הגרים יכולים לעבוד ה' אף שלא עשו עד עתה כלום כמו שאברהם אבינו ע"ה פתח בכל יום בעבודה חדשה כן כל איש יכול לפתוח בעבודה חדשה והנה בימים האלה חג הסכות זמן שמחתינו שעושים תשובה מאהבה וזדונות נעשית לנו כזכיות אם כן אותן המצות שנעשית מהעבירות הוא עבודה חדשה כי עד הנה הי' הם עבירות ועתה נעשו מצות וע"כ בלילה ראשונה חובה לאכול בסוכה כי בלילה זו דיתבו עמנו אושפוזי עילאי ועל גביהן אברהם אבינו ע"ה אשר מדתו האיר לנו עתה וכמו שהוא הלך מדרגא לדרגא כן בזכותו אנחנו זוכים ע"י מצות סיכה שהוא זמן תשובה מאהבה לעלות למדרגה חדשה לעשות מהעבירות מצות אשר לא הי' אתנו מדרגה זו ע"ע:

עצי חיים על מועדים - ליל ב' דסכות

כ) בסוכה דף נ"א במשנה במוצאי יו"ט הראשון של חג ירדו לעזרת נשים ומתקנין שה תיקון גדול וכו' לא הי' חצר שאינה מאירה מאור בית השואבה וכו' ובגמ' שם דף נ"ג תנא אשה היתה בוררת חטים לאור של בית השואבה ובירושלמי פריך האיך בוררת הא איכא מעילה דשמן ופתילה הי' של הקדש וכו' ובתוס' שם תירצו דבוררת לאו דוקא אלא היתה יכולה לברר מרוב אורה עיי"ש ונראה לומר על קושי' הירושלמי עפימ"ש בספר הקנה על מה שאמרו חז"ל מאן דאפשר לי' למיכל פת שעורים ואוכל פת חטים הרי זה עובר בבל תשחית דהנה כל מה שגס ועב יותר בנאכלים, הניצוצות שבו נתעבו יותר כעב טיט החומרות וקשה להעלותם וכל מה שהוא מאכל דק ביותר הניצוצות שבו מגולים יותר והוא בניקל להוציאם ועפי"ז יתבאר מאן דאפשר לי' למיכל פת דשערי והיינו שהוא בקי בסודות ואומן באופן שיוכל להוציא ניצוצות קדושות מן פת שעורים אזי עובר בבל תשחית אם אוכל פת חטים כי זה מעותד לחבירו הקטן ממנו ומסיק הש"ס ולא

היא בל תשחית דגופא עדיף שמשחית גופו במה שמקלקלין הניצוצות הגרועים כידוע עכ"ד הקדושים [הובא ביש"מ פ' בראשית עה"פ תדשא וגו'] ולפ"ז יש לומר במוצאי יו"ט הראשון אשר באו למדריגה הגדולה רם ומעלה וכמ"ש התוס' דף נ' דלהכי נקרא שואבה ששואבים רוח הקודש שהשכינה שורה מתוך שמחה עיי"ש וע"כ אמרו חז"ל ל שהי' מתקנים תיקון גדול היינו מה שצריכון לתיקון גדול כגון מאכלים הגסים כמו פת שערי אבל מאכלי דק הי' מנוחים למי שהוא קטן במדרגה מהם מה שגם הם יוכלו לברר הניצוצות קדושות מן הפסולת וז"ש חז"ל ע"ד רמז אשה ולא איש שהיא במדרגה קטנה היא היתה בוררת הניצוצות מחטים מריב אור בית השואבה אבל איש הי' בורר ממאכלי גסים ולא חשו על בל תשחית דגופא כיון שהי' בטוחים אז שיכולו לברר גם ממאכלים גסים ולכן הי' מנוחים פת חטים למי שקטן מהם (ועי' מ"ש בפ' וירא עה"פ מהרו(:

כא) שם דף נ"ג חסידים ואנשי מעשה וכו' ת"ר יש מהן אומרים אשרי ילדותינו שלא ביישה את זקנותינו אלו חסידים ואנשי מעשה ופירש"י כל חסיד הוי חסיד מעיקרו[ויש מהן אומרים אשרי זקנותינו שכפרה את ילדותינו אלו ואלו אומרים אשרי מי שלא חטא וכו' ויש להבין במאי פליגו הני בהני ועוד קשה דמשמע מהיש אומרים ראשונה דאשרי למי שלא חטא מעולם וזהו הדרך הטובה והישרה ויש אומרים שנית ס"ל דזהו הטוב יותר אם טעם טעמא דאיסורא ובזקנותי' כיפר על ילדותו וא"כ קשה מה שאמרו או"א אומנים אשרי מי שלא חטא הא אמרו מקודם אשרי זקנותינו שכפרה על ילדותינו:

ונראה עפימ"ש אא"ז זללה"ה בי"מ פ' ראה לפרש דברי הפ' סוף דבר הכל נשמע וגו' כי כבר נחלקו הקדמונים איזה עדיף דעת הרמב"ם היא מי שאינו מתאוה כלל ואין לו שום נטי' לרע עדיף וכי הוא השלם במדותיו וחסיד מתקרי וחלקו עליו כי אדרבה המתגבר עדיף שעשה לכבוד קונו משא"כ מי שטבעו כך במה עובד אדוניו, ובאמת או"א דא"ח דהתחלת האדם בודאי העיקר כהחולקים דאם נטבע כך מבטן צדיק מה פעל אבל כשע"י מלחמתו בחזקה כבש את יצרו עד שהגיע לבחי' דה"מ ע"ה ומכש"כ לבחי' אאע"ה מה טוב, כללו של דבר דבהתחלתו קיי"ל כהחולקים ובסופו כהרמב"ם וזה הכוונה בהפסוק סוף דבר הכל נשמע ר"ל דהאדם יש לו שתי שמועות יצה"ט ויצה"ר אבל סוף דבר ר"ל סוף דבר ראוי להיות הכל נשמע את הא' ירא ולא שמועה אחרת דרק זהו כל האדם על תכלית הנרצה בהבריאה משא"כ זה המנצח ולוחם עדיין הוא רק מקצת אדם שלא נשלם עכדה"ק:

ובזה יתבאר דברי הגמ' יש מהן אומרים אשרי ילדותינו שלא ביישה את זקנותינו ר"ל בעודם בבחרותם וטל ילדות עליהם הי' בדעת שלימה בלי שום נטי' לרע רק יראת ה'

חופף עליהם כל היום וע"ז פירש"י חסיד הוי חסיד מעיקרו כי הם המתחסדים עם קונם בלי שום נטי' לרע מעיקרו ר"ל גם בהתחלתו ויש מהן אומרים אשרי זקנותינו שכפרה על ילדותינו ר"ל אח"כ כשכבשו יצרם בחזקה בזה כפרה על ילדותם דאח"כ איגלאי מילתא למפרע דגם בתחלה כשהי' להם עוד נטי' לרע גם זה היא לטוב דאל"כ צדיק מה פעל וכהכרעת היש"מ כנ"ל ובזה פלוגתתן ואלו ואלו אומרים אשרי מי שלא חטא ר"ל דהם מפרשי דבריהם דאשרי מי שלא חטא כלל מעולם רק דפלוגתתן אם טוב הוא לעבוד את ה' בלי שום נטי' לרע או הטוב הוא אשר בבחרותו המתגבר על יצרו בחזקה שלא לחטוא עדיף אבל עכ"פ לא חטאו כלל מעולם והבן:

כב) שם בגמ' אמרו עליו על הלל הזקן כשהי' שמח בשמחת בית השואבה אמר כן אם אני כאן הכל כאן ואם אינו כאן מי כאן הוא הי' אומר אם אתה תבוא לביתי אני אבוא אל ביתך אם אתה לא תבוא אל ביתי אני לא אבוא אל ביתך וכו' ותמהו המפורשים הלא הלל שהי' ענוותן כידוע יתפאר עצמו כזה ועוד מה שייכות הני מימרות להדדי ונראה עפ"י מה שהביא בס' דברי חיים פ' שלח בשם ס' צמח ה' לצבי שבחי' ענוה ויראה כמעט אי אפשר להיות ביחד כי משורש ענוה להיות בטל במציאות ואינו בגדר שיתיירא כי מה הוא וגדר יראה עכ"פ במציאות ובזה מפרש הפסוק מה ה"א שואל מעמך היינו שתהי' בבחי' מה כי אם ליראה היינו ליראה לא תהי' בבחי' מה עכדה"ק ובזה פירשתי בפ' דברים מאה"כ אשתחוה אל היכל קדשך דהנה מהיכל קדשו נלמד מדת הכנעה שמשם השכינה חופף עלינו כל היום והיינו רק ע"י ענוה כדכתיב אשכון את דכה ושפל רוח וע"כ אשתחוה בקידה ובנמיכות רוח ביטול המציאות הפנימיות אל היכל קדשך ועם כ"ז הכל רק ביראתך ר"ל הענוה לא ימעט היראה עיי"ש ויתבאר בזה שאמרו עליו על הלל שהי' עניו כמדתו ועכ"ז לא הניח ידו גם מעבודה ויראת ה' טהורה ואף שהי' עניו מאוד מ"מ לא שינה מכל דבר שהי' צריך לעשות לעבודתו ית"ש וע"כ כשהי' שמח בשמחת בית השואבה אמר אם אני כאן הכל כאן והיינו עפ"י מה שהביא התוס' בשם הירושלמי דפריך ולקילוסא הי' צריך כלומר וכי הי' צריך לשבחו ית"ש והא כתיב אלף אלפין ישמשוני' ומשני חביב עליו קילוסו של ישראל מן הכל שנאמר ונעים זמירות ישראל וכתיב ואתה קדוש יושב תהלות ישראל עיי"ש וזה שאמרו עליו על הלל אעפ"י שהי' עניו עכ"ז הי' משבח ומפאר לכבודו ית"ש דהא אעפ"י שאינו צריך לקילוס מבני אדם עכ"ז חביב עליו מן הכל מה שישראל משבחים לפניו וע"כ אמר הלל אם אינו כאן מפני שהי' בעיניו עניו מאוד ונחשב לכלום וכמו שאינו כאן א"כ מי כאן דהא אפי' מי שהוא יותר ממני ג"כ כאינו לפניו ית"ש דהא א"צ לקילוס מבני אדם כדפריך בירושלמי

וע"כ מפני שחביב בעיניו ית"ש אפי' ממי שאינו ע"כ אמר הלל דגם הוא ראוי לשבח ולפאר ליוצרו וז"ש ג"כ אם אתה תבוא לביתי אני אבוא אל ביתך היינו דמזה שהקב"ה יבוא לשכון כבוד בתוכינו ומזה נלמוד מדת ענוה עכ"ז אינו ממעט עי"ז מעבודתו ית"ש והוא ע"ד ויגבה לבו בדרכי ה' להשתמש בשני הפכים להיות עניו ושפל רוח וגם ליראה את ה' צריך ללבוש במדת גאות לבש הכל רק למענו ית"ש נעבדו בהכנעה וביראה ופחד וע"כ גם אם תבוא לביתך ללמדינו מדת ענוה עכ"ז גם הוא יבוא אל ביתי והענוה לא ימעט העבודה:

כג) שם בגמ' תניא אמר ר' יהושע בן חנני' כשהיינו שמחים שמחת בית השואבה לא ראינו שינה בעינינו כיצד שעה ראשונה לתמיד של שחר ומשם לתפלת השחר וכו' ומכאן ואילך לשמחת בית השואבה והאמר ר' יוחנן שבועה שלא אישן ג' ימים מלקין אותו וישן לאלתיר מאי לא ראינו שינה לא טעמנו טעם שינה ע"כ ונראה עפמ"ש אא"ז זיל בפ' חיי על המדרש ר"ע הי' יושב ודורש והי' הצבור מתנמנמים ביקש לעוררן אמר מה ראתה אסתר שמלכה על קכ"ז מדינות אלא תבא בת בתה של שרה שחיתה קכ"ז שנים ותמלוך על קכ"ז מדינות דהנה איתא בשבת דף פ"ט שאמר יצחק אבינו דל פלגא דלילות וכן איתא כשהוא דן את ישראל אינו דן אלא בלילות כשהן ישנים מהעבירות אך זה אינו לצדיקים ובהדי' אמרו רז"ל שינה לצדיקים אינו נאה והיינו הציבור מתנמנמים כי חשבי די להם בזה שהם ישנים מעבירות וביקש לעוררן דאין זה מעלה לעם ה' אלה דהא אסתר קבלה שכר על כל קכ"ז שנים ולא נגרע דבר ולא ינוכה פלגא דלילות ובזה נאה לצדיקים להיות עובדין תמיד להשי"ת עכ"ד, ובזה פירשתי המדרש בפ' אמור תמימות תהיינה אימתי הם תמימות בזמן שישראל עושים רצינו של מקום דהנה אם עושים רצינו של מקום אין צריכון לקצר שנותיהם כאשר החשבון דל פלגא דלילות ושנותיהן תמימות אך ברשעים שנותיהם תקצרנה ואינם תמימות עיי"ש בענין ספירות העומר מיש שם וז"ש לא טעמנו טעם שינה היינו שהי' בשמחת השואבה אשר לא הי' צריכון לחשבון של הלילות כאשר יצחק המליץ טוב על ישראל ושיהי' נדונין שהם ישנים מהעבירות כי לא חטאו כלל וע"כ לא הי' טועמין טעם שינה היינו אשר השינה יהי' לטעם ולטובה כי בצדיקים שינה אינו נאה להם וז"ש חז"ל ג"כ במשנה במוצאי יו"ט הראשון ירדו לעזרת נשים ומתקנין שם תיקון גדול והיינו תיקון גדול שיהא שנותיהם גדולים ויהא נחשב ימים לרבות גם הלילות ועל כן במוצאי יו"ט הראשון אשר נתעורר מדתו של יצחק ועל כן קמו והתעוררו לזה לתקן תיקון גדול וא"צ לנכות הלילות ולדון אותם כשהן ישינין כי לא טעמו שינה כי שינה בצדיקים אינו נאה להם:

כד) במוצאי יו"ט הראשון של חג ירדו לעזרת נשים ומתקנין שם תיקון גדול יתבאר עפ"מ שהביא בייטיל סו"פ בראשית בשם המגיד ז"ל במה שאחז"ל דרכו של איש לחזור אחר אשה כי אהבה נקרא איש ויראה נקרא אשה כמו שכתוב אשה יראת ה' וכשיש לאדם יראת שמים אז הקב"ה נותן לו מדת אהבה בנדבה ומתנה עכ"ד ויש לפרש בזה הכתוב בתהלים אליך נשאתי את עיני היושבי בשמים הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם וגו' כן עינינו וגו' עד שיחנני חנני ה' חנני ר"ל אליך נשאתי וגו' לקבל ממני מדת אהבה בנדבה ומתנה ואמר דלכן מבקש מדת אהבה בנדבה כי הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם דהנה עבד הוא מי שעובד מחמת יראת רבו ולא יתכן בעבד לומר שיש בו אהבה ואך עובד עבודת עבד מיראה אך מי שעובד מיראה הקב"ה נותן לו מדת אהבה במתנה והיינו כן עינינו עד שיחנני שיחון אותנו במדת אהבה חנני ה' חנני וז"ש חז"ל במוצאי יו"ט הראשון של חג היינו בליל שני של יו"ט דאותו היום כמדתו של יצחק אשר מדתו היראה ופחד יצחק בעת ההוא ירדו לעזרת נשים כנ"ל דיראה נקראה אשה כמו שנאמר אשה יראת ד' ולכן לבשו מדה זו שבא אליהם היראה ומתקנין שם תיקון גדול דהיינו אף שמעצמם בא להם רק מדת היראה עכ"ז הי' להם תיקון גדול בשלימות המדות גם במדת אהבה ועל כן נקרא תיקון גדול יראה וגם אהבה שניהם כאחד כי מי שיש לו מדת היראה גם מדת אהבה ניתן לו במתנה ובנדבה:

כה) אמרו עליו על הלל הזקן כשהי' שמח בשמחת בית השואבה אם אני כאן הכל כאן ואם אינו כאן מי כאן ותמהו המפורשים הלא הלל שהי' ענוותן יתפאר עצמו כזה ונראה דאדרבה לפי שהי' ענו מאוד תי' אומר כן ע"ד שפי' אאמו"ר זלל"ה בפ' חיי לפרש מה שאומרים ביום ש"ק ואלו פינו מלא שירה כים וכו' אין אנו מספיקים וכו' על כן איברים שפלגת בנו וכו' הן הם יודו ויברכו וכו' ולכאורה היא סתירה מיני' וביי' דקודם אמר אין אנו מספיקים להודות וא"כ אין להודות כמ"ש חז"ל משל למלך שמשתמשים בכלי זהב ומקלסין אותו בכלי כסף והדר אמר על כן איברים הן הם יודו אמנם הענין דהנה מה שהקב"ה נתקלס ונשתבח מברואיו הוא רק מחסדו שמזכה את ברואיו ואפי' מלאכי רומה אין ביכולתם די באר להודות ולשבח וז"ש ואלו פינו מלא שירה כים אין אנו מספיקים וא"כ הוא הכל מצד חסדו ולכן גם איברים שפלגת בנו גם הם יודו כיון שהוא רק מצד חסד א"כ הכל שוים לפניו וגם אנו נודה ונשבח לשמו ית' עכ"ד ולענ"ד מבואר כן כסברא זו בדברי הגמ' יבמות דף ק"ה אני ישמעאל בר' יוסי שבאתי ללמוד תורה מרבי א"ל וכי הגון אתה ללמוד תורה מרבי א"ל וכי הגון הי' משה ללמוד תורה

מפי הגבורה עיי"ש ומבואר מזה דאין שום איש הגון לפני הקב"ה אפי' כמרע"ה וע"כ הכל הגון לפניו דהא שוים הם לענין זה:

ובזה יש לפרש דברי המדרש ילקוט בפ' נצבים ראשיכם שבטיכם אע"פ שמוניתי לכם ראשים ושופטים ושוטרים כלכם שוין לפני שנאמר כל איש ישראל וי"ל דהנה הראשים ושופטים הם המובחרים בעם ועכ"ז מי יאמר זכיתי לבי ומעשי אשר האדם צריך לצאת ידי חובותי' לפני הקב"ה וא"כ לפניו הכל שוים ואינם הגונים לפניו וע"כ אמר הכתוב אתם נצבים ופירש"י קיימים כלכם לפני ה"א היינו כיון דגם הראשים ושופטים אינם הגונים לפני הקב"ה וע"כ כלכם קיימים והגונים לפניו ית"ש והנה הלל שהי' שמח בשמחת בית השואבה בהלל ושבח לפניו ית"ש ועלה בדעתו מכח ענוותנותו כי הוא אינו ראוי לשבח ולרומם לשם ה' ואח"כ חזר ואמר אם אני כאן הכל כאן ר"ל אם מותר להללו ולשבחו מי שהוא אינו לפי מחשבתו אפי' כהלל הכל כאן א"כ ראוי להללו הכל אבל אם אינו כאן כי יאמרו דמי שהיא כהלל אינו ראוי לשבחו מי כאן דגם מי שהוא אפי' כמשה אינו הגון לפניו ית"ש:

כו) ת"ר יש מתן אמרו אשרי ילדותינו שלא ביישה את זקנותינו אלו חסידים ואנשי מעשה ויש מהן אומרים אשרי זקנתינו שכפרה על ילדותינו או"א אומרים אשרי מי שלא חטא וי"ל הלשון חסידים ואנשי מעשה כפל הלשון גם יל"ד או"א אומרים אשרי מי שלא חטא הא אמרו מקודם אשרי זקנותינו שכפרה ומשמע שבילדותם חטאו:

ונראה עפ"ד הרמב"ם פ"י מה' תשובה אל יאמר אדם הריני עושה מצות התורה בשביל שאקבל הברכות הכתובות בה או שאזכה לחיי עוה"ב וכו' שאין ראוי לעבוד השם עד"ז שזה נקרא עובד מיראה ואין עובדים עד"ז רק עמי הארן והקטנים שמחנכין אותן לעבוד מיראה עד שתרבה דעתן ויעבדו מאהבה ע"ש ומבואר שמתחלה בראשית הכניסה לעבודת השי"ת יש לחנך עצמו בעבודה מיראה עד שתרבה דעתו לעבדו מאהבה וכזה היא בר"ה ויכ"פ זמן תשובה מיראה בר"ה יכתבון וביום צום כפור יחתמון מי יחי' וכו' והנה אח"כ כשבש מיראת מזה עצמו תרבה דעתו לבוא למדרגה לשוב מאהבה והיינו בחג הסכות זמן שמחתינו תשובה מאהבה ויתבאר בזה ולקחתם לכם ביום הראשון וגו' ובמדרש וכי ראשון הוא והלא ט"ו הוא אלא ראשון לחשבון עונות היינו בחג הסכות גם הראשון ר"ל מה שעבד להשי"ת בראשונה על דרך עבודה מיראה ג"כ הוא בחשבון עונות כיון דבסכות זמן שמחתינו צריך לתקן גם את זה על העבודה שהי' מיראה ולא הי' מאהבה:

ובזה י"ל אשרי ילדותינו שלא ביישה את זקנותינו אלו חסידים ואנשי מעשה ופירש"י שם כל חסיד הוי חסיד מעיקרו ר"ל גם בעודו בבחרותו הי' כל מעשיו לשם שמים מאהבה ולא בעבור טובת והנאת עצמו וא"כ הוי חסיד מעיקרו בתחלה וז"ש כפל לשון חסידים ואנשי מעשה היינו במעשים שעשה הי' מתחסד שלא עשה מיראה ויש מהן אומרים אשרי זקנותינו שכפרה על ילדותינו היינו כמ"ש הרמב"ם ז"ל דבעת שמחנכין אותו מותר לעשות מיראה עד שתרבה דעתן ויעבדו מאהבה וא"כ זקנותם כשנתרבה דעתן כפרה על ילדותם שלא עבדו כי אם מיראה או"א אומרים אשרי מי שלא חטא היינו דבחטא ממש לא חטאו רק שלא הי' כראוי משום שבתחלה הי' מעשיהם עבודה מיראה:

כז) במוצאי יו"ט הראשון של חג ירדו לעזרת נשים וכו' יתבאר עפמ"ש בס' עבודת ישראל פ' בחקתי שהעובד מאהבה צריך שיהי' לו יראה המגביל ומצמצם האהבה דלולי היראה יוכל להתקרב אליו ית' מרוב אהבה עד כלות הנפש כענין שנאמר בקרבתם לפני ה' וימותו וז"ש והתהלכתי בתוככם ופירש"י יכול לא תראו ממני וח"ו יגיע עד כלות הנפש ת"ל והייתי לכם לא' שממני האימה והיראה המגביל עכ"ד, ובזה יש לפרש הכתוב ובשוב רשע מרשעתו עליהם חי יחי' ויל"ד על הלשון חי יחי' ולהנ"ל י"ל עפ"ד הגמ' יומא דף פ"ו דהכתוב מדבר בשב תשובה מאהבה וכיון דמרוב אהבה יוכל להתקרב עד כלות הנפש ולכן אמר הכ' דחי יחי' גם בתשובה מאהבה וכענין שפי' בישמח משה למו"זזלה"ה סו"פ בשלח בברכת מגן אבות מחי' מתים במאמרו דהצדיקים ממש הי' יוצאים נשמתם בשעה שמזכירים שם השי"ת מפני פחד ה' ומהדר גאונו אך כיון שמזכירים שמו ית' נתחדש להם החיות מאותו השם עצמו שמזכירים והיינו מחי' מתים במאמרו ר"ל אותם שהם מתים במאמרו הוא מחי' אותם עכ"ד וא"כ גם בתשובה מאהבה שהוא עד כלות הנפש השי"ת מחי' אותם וז"ש ויצחק בא מבא באר לחי רואי היינו יצחק שהי' לו מדת היראה כמו שנאמר ופחד יצחק בא מבא באר לחי רואי היינו באר לחי שהמדת היראה הי' לו כדי לצמצם ולהגביל למשיב חיותו והנה כי כן בסכות זמן שמחתינו היינו שמחה של מצוה בעבודה מאהבה לכן במוציו"ט הראשון של חג בשמחת בית השואבה שהי' אהבה ותשוקה מתוך שמחה של מצוה בהם עד כלות הנפש לכן ירדו לעזרת נשים ר"ל שירדו למדת היראה שהוא בחי' הנקר' אשה כמו שנאמר אשה יראת ה' ומתקנין שם תיקון גדול דגם בעבודה מאהבה יהי' להם גם מדת היראה לצמצם ולהגביל עבודתם שישארו בחיים חיותם:

עצי חיים על מועדים - ליל ג' דסכות

כח) ויצא יעקב וגו' וילך חרנה ופירש"י לא הי' צריך לכתוב אלא וילך חרנה ולמה הזכיר יציאתו אלא בזמן שהצדיק בעיר הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה יצא משם פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה ויש לפרש עפימ"ש א"ז זללה"ה בייט"ל פ' ויחי לפרש הכתוב שכל את ידיו עפ"י המבואר בעש"מ עה"פ כי האדם יראה לעינים וגו' כי תפוח עקבו של אדה"ר הי' מכהה גלגל חמה כלומר שהי' אדם הראשון כלו שכלי מכף רגלו ועד ראשו והי' תפוח עקבו משיג יותר מגלגל חמה ואחר החטא נעשה כתנות ער בעין ואין בו השגה רק בלב ומוח בלבד וז"ש כי האדם הראשון יראה מה שתאוה לעינים ע"כ א' יראה רק ללבב והנה שופרי' דיעקב מעין שופרי' דאדם קדמאה וז"ש שכל את ידיו ותרגומו אחכמינין לידוה' אפי' הידים הוא מילא השגת השכל והחכמה עכ"ד ז"ל ויש לתרץ בזה קושי' התוס' במסכת סוכה דף כ"ט ד"ה בעינן וז"ל משמע דפשיטא לי' דבעינן הדר לכולהו יומי ולכם משלכם לא מיתוקם אלא ביו"ט ראשון ותימא מאי שנא זה מזה הא כולהו בהדי הדדי כתיבו בחד קרא ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר עיי"ש מה שתירצו ויש לומר דהא מבואר בספרים דהני שבעה רועים כולהו אתקינו עלמא בתיקונא דחטא אדה"ר וכבר פסק מהם זהומתן מכל וכל והי' כמו קודם החטא והנה בשבעה יומי דחג יתבו עמנו אושפיזי עילאי בכל יום ויום ברוך הבא במידתו השייך לאותו יום כגון ביום הראשון אושפיזא דאברהם וכן כולם ולכן אתקינו רבנן למדוד להם כמידתם כמו שהם הי' בשופרי' דאדה"ר קודם החטא כן אנחנו נתנאה להם במצוה הנהוג באותן הימים בהדרה ושופרי' כיון שהם בימים ההם ובזמן הזה אתנו כן אנחנו נדבוק במידותיהם ובמעשיהם ובזכות זה יגיע מעשינו למעשה אבותינו לתקן הכל כמו שאבותינו תקנו להם וז"ש ביעקב כל זמן שהצדיק בעיר הוא הודה הוא הדרה כיון ששופרי' דיעקב הי' מעין שופרי' דאדם קדמאי וזכותו עמדה להם להשפיע מטוב הודו והדרו על כל העיר:

כט) באספכם את תבואת הארץ תחוגו את חג ה' שבעת ימים והקשו המפורשים הכי בשביל זה כל ענין החג בעבור אסוף התבואה ונראה עפמ"ש בנועם מגדים פ' שלח עה"פ ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכות כי גם הצדיק בהיותו בזה העולם צריך לעסוק מעט בחומריות אך בדרך עראי והעיקר תורה ועבדות ה' וזהו ויבן לו בדברים שהן לו ואין לזר אתו בית עיקר וקבע, ולמקנהו עסקי חומריות עוה"ז עשה סכות עראי עכ"ד ז"ל וי"ל דגם הברכות שנתאוה יעקב להתברך מאת יצחק הי' ג"כ עד"ז וכמו שכתב המדרש בפ' תולדות ויתן לך הא' מטל השמים זה ציון כדכתיב כטל חרמון שיורד על הררי ציון ומשמני הארץ אלו הקרבנות ורוב דגן אלו הביכורים ותירוש אלו הנסכים וכו' עיי"ש

ויתבאר בזה דהתורה ילמדני דרך ישכון אור אשר בעת האסף תבואת הארץ לא ישום עיקר מגמתו ומטרת חפצו בקניית עוה"ז כי אם יהי' לו לעראי וע"כ צותה תורה באספכם תבואת הארץ יעשו חג הסכות ר"ל דהשמחה הוא לו רק בסכות שהוא בנין עראי ולא כן בדברים שהוא לו לקנין עצמיות המה מצות ומעש"ט אשר יעשה אותם האדם הוא העיקר ובנין קבוע עדי עד:

ל) בסכות תשבו שבעת ימים וגו' למען ידעו דורותיכם וגו' אני ה"א והקשו המפו' למה דוקא בסוכות הטעם למען ידעו דורותיכם גם למה כתיב כאן אני ה"א ונראה דהנה הטור סתם כר"א דהסוכות שאומר הכתוב הוא משום ענני הכבוד שהקיפנו הקב"ה במדבר בעת צאתנו ממצרים והקשו הפוסקים מנין להטור להכריע דלא כר"ע דס"ל דהסוכות ממש קאמר קרא שהושיבם הקב"ה בשעת יציאת מצרים ונראה דהנה ענני הכבוד הם השראת השכינה אשר שכן עלינו וכמשה"כ והענן מלא את המשכן וכן כתוב בבנין בהמ"ק של שלמה והענן מלא את בית ה' אז אמר שלמה ה' אמר לשכון בערפל ועל כן סוכה נקרא צילא דמהימנותא כיון דעי"ז שאנו יושבין בסוכה אנו ממשיכין עלינו את הנס זכר עשה לנפלאותיו ואנו זוכין לישב בה תחת צילא דמהמנותא שהוא השראת השכינה ע"י הסוכה וידוע כל זה מפי ספרים וסופרים והנה בפ' ויצא עה"פ וידר יעקב נדר וגו' והי' ה' לי לא' פירש"י שיחול שמו עלי מתחלה ועד סוף שלא ימצא פסול בזרעי עיי"ש ומבואר מזה דאם נקרא שם ה' עלינו שיהי' לנו ה' לא' בזה לא ימצא פסול בזרעינו ובזכות יעקב שלימא שהבטיח לו הקב"ה והנה אנכי עמך וגו' אנו מתפללין שיהא נקרא שם שמים עלינו וישרה שכינתו בתוכינו ובזה לא ימצא פסול בזרענו כאמור וזש"ה בסכות תשבו שבעת ימים שהוא זכר לענני כבוד ולהמשיך עלינו מה שהשרה הקב"ה שכינתו ית"ש בתוכינו וע"כ בזה למען ידעו דורותיכם דהא אם ה' לנו לא' בזה גם הדורות היינו זרעינו יכירו וידעו כי ה' הוא הא' ואמר הכתוב אני ה"א שיחול שמו עלינו כמאמר הכתוב והי' ה' לי לא' וגם למען ידעו דורותיכם והכל בזכות בסכות תשבו בשביל הסוכה שהוא צילא דמהמניתא ומזה מבואר דברי הטור שהביא רק דברי ר"א וטעמו והוכחתי דהלכתא כוותי' מדסיים הכתוב אני ה"א דמשו"ה משמע דעיקר טעם הסוכה בשביל השראת השכינה שהוא על ישראל הדרתו וה' הוא הא' שיחול שמו עלינו:

עצי חיים על מועדים - ליל ד' דסכות

לא) תהלים קכ"ה כי לא יניח שבט הרשע על גורל הצדיקים וגו' יתבאר עפי"ד נזה"ק פ' מ"ט סי' י"ד בסורא הוית דברתא ובשבוביתא דרב לא הוית דברתא סבור משום דזכותי'

דרב הוא אתחזי בחלמא רב נפיש זכותי' טובא והא מילתא זוטרתא הוא לרב אלא משום האי גברא וכו' והקשה מהרש"א אדרבה כי נפיש זכותי' פשיטא דראוי להגן דבכלל מאתים מנה ותי' בנזה"ק דיש שני מיני הגנה א' שהצדיק מגין בזכיתו על הרשעים ב' שהקב"ה מציל הרשעים כדי שלא יספה הצדיק דכיון שניתן רשות למשחית אין מבחין בין טוב לרע והנה הבחינה הראשונה מועיל אם לא נתמלא סאתם אבל אם נתמלא סאתם אין מועיל להם זכות הצדיק ובחי' השנית הוא דוקא לצדיקים שאינם גמורים אבל בצדיקים גמורים אף משניתן רשות למשחית הוא מבחין בו כמ"ש חז"ל בפ"ק דע"א ולפ"ז במקום שנתמלא סאתם ממילא דאין מועיל זכות הצדיק משום הגנה רק בבחי' השני' בצדיק שאינו גמור נצולים לבל יספה גם הצדיק בעונם והיינו דקא מתחזי בחלמא דהיא מילתא זוטרתא לגבי רב משים דנפיש זכותי' ולא שייך גבי' משניתן רשות וכו' והתם הי' נתמלא סאתם אלא משום האי גברא דלא נפיש זכותי' והוי צדיק שאינו גמור ואמרי' משניתן רשות וכו' והוא הי' מגין עליהם מפני הצלת עצמו עכ"ד] ועי' ביש"מ פ' נח[ובזה יש לפרש מה שהמליץ משה רבינו ע"ה טוב לישראל [בפ' תשא] אנא חטא העם חטאה גדולה וגו' ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא ויאמר ה' אל משה מי אשר חטא לי אמחנו מספרי ויל"ד למה אמר משה מקודם שחטאו חטאה גדולה הלא הי' להקטין החטא כדי להצילם וגם מה אמר ואם אין מחני הלא הוא לא חטא ולהנ"ל יש לומר דמשה רבינו ע"ה אמר שחטאו חטאה גדולה והרי כאלו נתמלא סאתם וצדיק גמור אין מגין אך מרע"ה החזיק עצמו ברוב ענותנותו לצדיק שאינו גמור וע"כ כדי שלא יספה הוא בעונם יציל גם על ישראל וז"ש ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני אף שהוא לא חטא מ"מ בצדיק שאינו גמור כיון שניתן רשות וכו' אינו מבחין והשי"ת השיב לו מי אשר חטא לי אמחנו מספרי היינו שהוא צדיק גמור ולא שייך גבי' משניתן רשות ומי אשר חטא קצת אפי' בחטא אחר שייך משניתן רשות וכו' אבל משה רבינו הוא צדיק גמור אך וביום פקדי ופקדתי וגו' ר"ל שעתה לא נתמלא סאתם וע"כ יוכל להגין זכות מרע"ה עליהם דאם לא נתמלא סאתם מהני הגנה אפי' בצדיק גמור כמרע"ה ויתבאר כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים ר"ל שינצלו הצדיקים אפי' משניתן רשות וכו' ואפי' אם ח"ו יזיק להרשעים גמורים אם נתמלא סאתם עכ"ז הצדיקים ניצולים בעצמם כיון שהם צדיקים גמורים ולא שייך גבי משניתן רשות וכו' שוב אין מבחין וכו' וז"ש למען לא ישלחו הצדיקים בעולתה ידיהם ר"ל לעולם והיינו שהם צדיקים גמורים ואמר הכתוב והמטים עקלקלותם מלשון נטי' אותם שהם מטים עצמם דרך עקלתון קצת היינו שהם צדיקים שאינם גמורים יוליכם ה' את פועלי האון דהא בצדיק שאינו גמור שייך

משניתן רשות וכו' וע"כ שלו' על ישראל ר"ל בעבור זה עצמו הוא שלו' על כל ישראל היינו שהם מצילים את הרשעים אפי' אם נתמלא סאתם כדי שלח יספה גם הצדיק בעונם כיון ששייך בהם משניתן רשות וכו' ע"כ יצילו את העדה ושלו' על כל ישראל:

לב) אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ ונראה דהנה בגמ' עירובין דף י"ג ג' שנים נחלקו ב"ש וב"ה הללו אומרים הלכה כמותינו והללו אומרין הלכה כמותינו יצאה ב"ק או"א דברי א' חיים והלכה כב"ה ומקשים בגמ' וכי מאחר דאו"א דא"ח מפני מה זכו ב"ה לקבוע הלכה כמותן ומשני מפני שנוחין ועלובין הי' פי' שהי' ענוים ושפלי רוח וקשה להבין אטו מפני שהי' ענוים ושפלי רוח ישתנה עי"ז ההלכה וי"ל עפ"מ שידוע דלעתיד לבא אחר ביאת המשיח בב"א יהי' הלכה כב"ש עי' ר"מ פ' פנחס ובלק"ת פ' תצא הטעם משום דכל או"א דיבר כפי מקומו אלא שהלכה לפי הזמן עכ"ד, והנה א"ז זללה"ה בישמ"מ פ' יתרו מביא בשם המפורשים שהקשו בהמדרש עה"ע נכון יהי' הר בית ה' בראש ההרים וז"ל לע"ל יבוא הקב"ה הר תבור והר סיני והר הכרמל ויבנה עליהם ביהמ"ק שנאמר נכון יהי' הר בית ה' בראש ההרים ההרים שהי' כבר והקשו המפורשים הלא השי"ת בוחר בנימוכין כמבואר במס' מגילה ומס' סוטה אמר ר"י לעולם ילמוד אדם מדעת קונו שהרי הניח השי"ת כל הרים וגבעות שבעולם ולא השרה שכינתו אלא על הר סיני ותי' בישמ"מ דבאמת ודאי כבוד שמים הוא להיות מקום כבודו והשראת שכינתו ית"ש ברומו של עולם והוא לבושו הנאה לו ה' מלך גאות לבש אך מקודם שנתגלה מלכותו כי בכל משלה רצונו ית"ש להסתיר לבוש הגאות ע"כ בחר לו י' לשכון במקום נמוך אבל לעתיד שיתגלה מלכותו אז יתלבש בלבוש ההדר ובזה מיושב הסתירה עכ"ד ז"ל ולפ"ז י"ל הטעם דהלכה כב"ה עתה קודם ביאת המשיח לפי מה שאמרו חז"ל שהי' לובשין ב"ה במדת ענוה כמדה הנהוג עתה ורצונו ית"ש שיתנהג כעת ההוא על דרך זה כמדת ב"ה אבל לע"ל דלכן יתגאה אמרו לא' יהא הלכה כב"ש שהלכו בזה המדה ונמצא דבאותו מדה שמדדו ב"ש וב"ה מודדין להם שתהא פסק הלכה על פיהם וכמדתם ובזמנם:

ובזה יש לבאר הכתוב בפ' שמות מה שאמר משה מי אנכי כי אלך וגו' בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את הא' על ההר הזה דקשה להבין דאם הי' משה קטן בעיניו שיהא הוא ראוי להוציא את ישראל א"כ מהו התשובה מאת השי"ת כביכול כי אהי' עמך דהא אדרבה ע"ז הי' טענתו יותר מה להשיב וכי ראוי הוא אשר השי"ת יהי' עמו גם משה"כ וזה לך האות וגו' מהו האות דמשמע שהוא סימן אשר השי"ת שלחו דהא אות הוא כמו ראי לדבר וא"כ דבר שיהי' רק אח"כ אין זה ראי' על אותו שעה בעת שלא נראה עוד

האות, וגם ההר הזה ל"ל דמאי נפ"מ אם על ההר הזה או על הר אחר ולהנ"ל י"ל דהא כבר כתבו המפו' מה שסירוב משה מתחלה להוציא את ישראל כיון שראה משה שעוד לא הי' הזמן מוכשר שיהא גאולה נצחית וישראל יהי' צריכים עוד להיות בגליות אחרים ע"כ לא רצה משה שיגאל אותם בזמן הזה רק שיהא תשועת עולמים עכ"ד ולפ"ז י"ל דמשו"ה אמר משה מי אנכי ר"ל כיון דמרע"ה הי' עניו מאוד מכל האדם וזהו המדה שמשתמש בו הקב"ה עתה קודם הגאולה העתידה ב"ב והבין משה אם תהי' הגאולה על ידו שהוא בעיניו קטן מאוד מוכח דאין זה גאולה נצחית וע"כ אמר משה מי אנכי כי אלך אל פרעה היינו שלא תהי' הגאולה על ידו שהוא עניו ושפל רוח שהוא יוציא את ישראל ממצרים דא"כ לא תהא בזה גאולה נצחית והשיב לו השי"ת כי אהי' עמך היינו כי גם הקב"ה הוא עניו ר"ל במדה זו שיש עמו בדרך ענווה כי גאולת מצרים באמת לא הי' הזמן עדיין לגאולה נצחית וזה לך האות ראי' לדבר שאז לא תהי' גאולה נצחית דהא תעבדון את הא' על ההר הזה היינו על הר סיני שהוא נמוך מכל ההרים ומזה ראי' שהשי"ת בוחר בנמוכים והיינו רק עתה קודם שיתגלה מלכותו על כל העולם אבל לע"ל יתגדל ויתקדש שמי' רבא ויהי' בית ה' בראש ההרים הגבוהים ולא על הר סיני שהוא נמוך מכל ההרים:

והנה בחגיגה דף י"ג ב"ש אומרים שמים נבראו תחלה ואח"כ ארץ וב"ה אומרים ארץ נבראת תחלה ואח"כ שמים וכתב בעיון יעקב לפי שהעליונים הם גדולים במעלה שעיקר הבריאה בשבילם ובה"א ארץ נבראת תחלה כי הקב"ה בוחר בשפלים עד לארץ וזה מדתם שנוחין ועלובים הי' עכ"ד וי"ל ע"פ הנ"ל דבמחשבה דעיקר הבריאה הי' תכלית מעשה בראשית כמו שיהי' בעת שיתגלה מלכותו על כל העולם וע"כ במחשבה שמים נבראו תחלה והיינו בראשית ר"ל במחשבה ברא א' תחלה את השמים ואח"כ את הארץ אבל ביום עשות ה' א' היינו בעת העשי' שהוא עתה קידם ביאת המשיח נבראת קודם הארץ ואח"כ שמים ויתבאר הכתובים בתהלים אשא עיני אל ההרים היינו ההרים הגבוהים אשר עליהם יבנה ביהמ"ק וקשה הא ה' בוחר בנימוכים והיינו שאמר הכ' בדרך שאלה מאין יבא עזרי ר"ל ממי שהוא כאין וכאפס בעינם בבחי' מה עי"ז ישלח ה' עזרו ואמר עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ היינו כמו שהי' במחשבה לברוא שמים קודם לארץ מפני דלע"ל ה' מלך גאות לבש כן הכי נמי משו"ז יהי' הר בית ה' לע"ל בראש בית ההרים: לג) אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה וגו' הגדיל ה' לעשות עם אלה עפ"ד הגמ' סיכה דף נ"ב לעתיד לבוא מביא הקב"ה ליצה"ר ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים צדיקים נדמה להם כהר וכו' הללו בוכים והללו בוכים צדיקים בוכים ואומרים האיך

יכולנו לכבוש את ההר וכו' ואף הקב"ה תמה עמהם שנאמר גם בעיני יפלא ופי' הרי"ף שם דכוונת הצדיקים ע"פ מ"ש חז"ל לולא הקב"ה עוזרו לא הי' יכול לו שנאמר צופה רשע לצדיק וגו' ה' לא יעזבנו בידו ויאמרו א"כ איפוא מה נעשה ביום מחר על שכרנו שלא יהא נהמא דכיסופא כיון שלא נעשה דבר מצדנו ויושיבם הקב"ה גם בעיני יפלא נצחונם עכ"ד ובזה יש לפרש מ"ש ישמח משה במתנת חלקו כי עבד נאמן קראת לו דהנה משה רבינו ע"ה נקרא איש אלקים וי"ל דהיינו כיון דהצדיקים מצד עצמם לא הי' יכולים לעמוד בפני היצה"ר רק בעזר ה' א"כ כל שכרם הוא רק מצד החסד ולא בדין אבל משה רבינו כיון שהי' משולל הגשם ולא הי' לו שום נטיי' לרע ולא הי' צריך לשום התגברות ועזר לעמוד נגד היצה"ר א"כ בדין הוא שיטול שכרו ולא רק בחסד ולכן נקרא איש אלקים ר"ל דשכרו הוא מדין דא' משמע בדין וא"כ להנ"ל דהצדיקים בוכים מה נעשה ביום מחר על שכרם שלא יהא נהמא דכיסופא אבל משה רבינו אין לו על מה לבכות על שכרו שהוא נהמא דכסיפא וז"ש ישמח משה במתנת חלקו היינו כיון דמתנת חלקו הוא בדין לכן שמח לבו ואינו בוכה כמו שאר הצדיקים כי עבד נאמן קראת לו דלשון נאמן משמע שהוא לעולם וכמ"ש הרמב"ן על הכתוב נאמן ממלכתך דדבר שהוא אינו לעולם לא יקרא נאמן וכמו הלשון לא יכזבו מימיו ור"ל דאם צריך ללחום בעצמו נגד יצה"ר אינו נקרא נאמן דהן בקדושיו לא יאמין דבכל פעם יש לדאוג שמא לא יעמוד בפני היצר אבל במרע"ה שהוא איש א' משום שלא הי' לו יצה"ר היא האיש הנקרא עבד נאמן שהוא לעולם:

וזש"ה אז היינו לעתיד לבוא ימלא שחוק פינו נהלל לה' ולשונינו רנה כי הלשון רנה הוא שם משותף לבכי ולשמחה וכמ"ש המפורשים קומי רוני בלילה וגו' נכח פני ה' היינו שתהי' הבכי' בשמחה עיי' בייט"פ לר"ה אות י"א ואמר הכתוב דלעתיד יהי' הצדיקים בוכים בשמחה האיך יכולים לכבוש את ההר הגבוה הזה והיינו ולשונינו רנה בכיי' של שמחה ואז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה אשר הקב"ה יגדיל אותנו ויתלה הנצחון בהם כאלו הצדיקים מעצמם כבשו ליצה"ר כדי שלא יהי' להם לנהמא דכסיפא:

לד) אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ ויל"ד על אמרו מאין יבא עזרי וגמר אומר עזרי מעם ה' וגו' וכי מעיקרא לא ידע דמעם ה' עזרו גם הלשון עושה שמים וארץ ל"ל ונראה עפ"מ שפירש"י בראשית ברא א' מתחלה עלה במחשבה לברוא במדה"ד וכו' עמד ושיתף מדה"ר והקדים מדה"ר למדה"ד דכתיב ביום עשות ה"א ארץ ושמים ופי' בשל"ה כי צדיקים גדולים נידונים לפי המחשבה דכתיב וסביביו נשערה וגו' וזה בתחלה אותן ששורשן מראשית המחשבה עלה במחשבה לברוא במדה"ד אבל

שאר הנבראים הם מתנהגים בשותף מדה"ר למדה"ד טע"ד ובזה פי' מוזללה"ה בייט"ל פ' ואתחנן דלכן משה שנקרא ראשית שנאצל ממחשבה עליונה נוהג עמו במדה"ד ע"כ נקרא איש א' ע"ש ובזה נ"ל לפרש ישמח משה במתנת חלקו כי עבד נאמן קראת לו ר"ל אע"ג דנוהג עמו במדה"ד מ"מ ישמח במתנת חלקו ואמר הטעם כי עבד נאמן קראת לו ר"ל דנאמן הוא משמע לעולם כמו שפי' הרמב"ן עה"פ נאמן ממלכתך וכמשה"כ אל תכזב בשפחתך והיינו דדבר המתקיים לעד ההוא יקרא נאמן וא"כ משה שנקרא איש א' שנוהג עמו במדה"ד ע"כ הוא עבד נאמן ע"ד שפי' האלשי"ך א' יחננו היינו במדה"ד יחנינו אז יאר פניו אתנו סלה היינו נצחיות, והנה בר"ה הוא יומא דדינא כיון שהוא בזמן תחלת בריאת העולם במחשבה וכמו שאמרו בשם האר"י ז"ל היום הרת עולם לשון הריון שנברא העולם במחשבה ולכן הוא יומא דדינא אבל בסכות זמן שמחתינו מדת אהבה שבא משם הוי' ב"ה וב"ש ולכן סוכה הוא השתתפות מדה"ר למדה"ד כמו שאיתא שסוכה הוא גימט' של שם הוי' ואד' וע"כ נשפע בזמן הזה מדת אהבה ורחמים ויתבאר מאין יבא עזרי היינו מאיזה מקים דמי יכול לעמוד נגד מדה"ד ורמז בזה מאין היינו המחשבה שהוא קודם המעשה שהוא אין דלית בה תפיסה כלל ועי' בעיקרים מ"ג פ"ג כי דבר שהוא ממוצע בין המציאות והעדר נקרא אין כלומר שמציאותו אינו רק כוחנות בלבד ע"ש ואמר הכ' עזרי מעם ה' היינו מדת הרחמים עושה שמים וארץ שהי' בשעת הבריאה שנעשה שמים וארץ במעשה השתתפות מדה"ר ובזה יבא עזרינו ולה' הישועה: לה) שמחתי באומרים לי בית ה' נלך וגו' ששם עלו שבטים וגו' להודות לשם ה' כי שמה ישבי כסאות למשפט וגו' יתבאר עפמ"ש אא"זלה"ה בישמ"מ פ' אמור איך אנו משבחין ומפארין בפיוטים בהרבה שבחים וקילוסין וקשה ע"ז דבגמ' ברכות דף ל"א איתא ההוא דנחית קמי' דר"ח אמר הא' הגדול וכו' והאדיר והעזוז וכו' כי סיים אמר לי' סיימתינהו לכולא שבחא דמאריך משל למלך בו"ד שהי' לו אלף אלפים דינרי זהב והי' מקלסין אותי בשל כסף והלא גנאי הוא לו והתי' ע"פ המדרש פ' לך ואף שבחו של הקב"ה אומרים מקצת שבחו בפניו דלא כדעת ר"ח דאמר סיימתינהו וע"כ מותר לשבח להשי"ת כיון דשכינתו בתוכינו ומלא כל הארץ כבודו והוי בפניו ואומרים רק מקצת שבחו עכ"ד ז"ל והנה פי' בחן טוב הפסוק מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי דהנה עומק הדין אינו מושג אלא בהיות ד' עם השופט ומלמדו לכוין כהלכה לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום כי אין השכינה שירה על אוה"ע כמשחז"ל עכ"ד [הובא בישמ"מ פ' משפטים] ונראה לי לפרש סיפא דקרא ומשפטים בל ידעום הללוי' ר"ל כיון דהודיע ה' אותנו ולמדינו חוקים ומשפטים משום ששכינת עוזו ית"ש הוא בתוכינו

וע"כ מותר להלל לשם לה' כיון דהוי בפנינו ואומרים רק מקצת שבחו והיינו שאמר הכתוב הללוי' שמותר להלל ולשבח לה' כיון דהוי בפניו:
ובזה יתבאר הגמ' שם לעולם יסדר אדם שבחו של מקים ואח"כ יתפלל וי"ל כיון דאין להתפלל להשי"ת דרך ממוצע ואפי' ע"י מלאך או שליח ועי' בשל"ה ה' ראש השנה במה שאומרים בסליחות מכניסי רחמים ע"ש ולכן יסדר אדם שבחו של מקום וכיון שניתן לו רשות לסדר שבחו של מקום הוא מעורר על עצמי אשר השכינה עם בנ"י עם קרובו דאל"כ קשה האיך מותר כלל לשבח וכו' סיימתינהו אלא ע"כ דהוא בפניו ואומרים רק מקצת שבחו ובזה יוכל אח"כ להתפלל להשי"ת בעצמו כיון שהוא בפניו ולא הוי ע"י שליח ויתבאר ג"כ הכתוב אשר נאמר במשה רבינו ע"ה אשר ידעו ה' פנים אל פנים לכל האותות והמופתים וגו' ר"ל דמשו"ה נעשו כל האותות ע"י משרע"ה כיון שהי' השכינה עמו תדיר פנים אל פנים והי' יכול להתנצל להקב"ה בפניו לא ע"י מלאך ולא ע"י שליח רק להקב"ה לעצמו ולכבודו ית"ש:
וזש"ה שמחתי באומרים לי בית ה' נלך היינו שהוא בית ה' כיון ששם מקום השראת השכינה עומדות הי' רגלינו בשעריך ירושלים אשר עיני ה' תמיד בה ולכן שם עלו שבטים להודות לשם ה' דהא עי"ז ששם השראת השכינה לכן מותר להודות ולהלל ואין כאן משום סיימתינהו דהא הוא בפניו ואומרים רק מקצת שבחו וע"כ שמה ישבו כסאות למשפט בהיות ה' עמנו ומלמדינו לכוין כהלכה והדין אינו מושג אך בהיות ה' עם השופט:

עצי חיים על מועדים - ליל ה' דסכות

לו) תהלים קל"ג הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים וגו' כשמן הטוב וגו' כטל חרמון וגו' כי שם צוה ה' את הברכה חיים עד העולם יתבאר עפימ"ש האלשי"ך פ' פנחס ונתתי משכני בתוככם דמאחר שכתב ונתתי משכני מה הוצרך לומר ולא תגעל וגו' אבל הענין עפ"י מאמרם ז"ל והיא במדרש שוחר טוב עה"פ כל הנשמה תהלל יק' וז"ל נפשו של אדם עולות ויורדות תמיד לצאת ממנו שמשתוקקת לשוב אל שרשה הוא השכינה אלא שרואות שמלא כל הארץ כבודו חוזרות וז"ש ונתתי משכני בתוככם בתוך לבבכם ועי"ז ולא תגעל נפשי אתכם שהנשמה תרצה לשבת בגוף עכ"ד ויש לפרש בזה דברי המד"ר תודיעני אורח חיים שובע שמחות וגו' א"ת שובע אלא שבע אלו ז' מצות שבחג ואלו הן ד' מינים שבלולב וסוכה וחגיגה ושמחה עיי"ש והנה רישא דקרא תודיענו אורח חיים צ"ב מאי שייכות לזה לפי דברי המדרש ולהנ"ל יש לומר כיון דהד' מינים שבלולב

מורים על שמחה כמ"ש הרא"ה בספר החינוך מצוה שכ"ד וז"ל וידוע מצד הטבע כי הד' מינים כולם משמחי הלב רואיהם עכ"ד עיי"ש ושמחה מביא לידי השראת השכינה כמ"ש התוס' בשמחת בית השואבה שהי' שואבין רוח הקודש ע"י השמחה וגם הסוכה הוא צלא דמהמנותא וזהו ג"כ מורה על השראת השכינה וזש"ה ע"י השבע מצות הנ"ל תודיענו השי"ת אורח חיים כי בזה הנשמה תרצה לשבת בהגוף והחיים אתנו בראותה שכינת עוזו חופף עלינו וז"ש נר ה' נשמת אדם עפי"ד הגמ' בשבת דף כ"ג דהמנורה עדות לישראל שהשכינה שורה בישראל עיי"ש וע"כ ע"י נר ה' היינו המנורה נשמת האדם בגוף כיון שרואה הנשמה שהשכינה שורה בנו והנה בהוריות דף י"ב איתא משה הי' דואג שמא מעלתי בשמן המשחה יצאה בת קול כשמן הטוב וכו' כטל חרמון מה טל חרמון אין בו מעילה אף שמן אין בו מעילה ועדיין הי' אהרן דואג שמא אני מעלתי יצאה ב"ק מה טוב וגו' שבת אחים גם יחד ופי' מהרש"א סם שמא מעלתי להתגאות ואמר כטל חרמון כי הנה הר חרמון הוא יותר גבוה' מהר ציון ומניח לירד הטל ממנו להר ציון עיי"ש והנה ידוע כי אשכון את דכה ושפל רוח דע"י הענוה שורה השכינה וא"כ כיון שלא מעלו בשמן המשחה היינו שלא נהנה בהם ע"כ השרה הקב"ה שכינתו עליהם ומסיים הכתוב כי שם צוה ה' את הברכה ע"י מה שלא מעלו היינו שהלכו בשפלות רוח ובעניוות גדול והשכינה שורה בהם ע"כ הם חיים עד העולם בזה הם חיים וקיימים לעולם כמ"ש חז"ל משה לא מת ומשה ואהרן שקולים הם דהא ע"י השראת השכינה הנשמה מחזקת עצמה בגוף והם חיים וקיימים עד העולם:

לז) אשרי כל ירא ה' ההולך בדרכיו יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך ויל"ד כפל הלשון דהא ירא ה' הוא ודאי הולך בדרכי ה' וגם מה שדרשו חז"ל יגיע כפיך וגו' כל הנהנה מיגעו כפו גדול מירא שמים שנא' יגיע כפיך וגו' אשריך בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב וצ"ב ונראה עפ"ד רש"י ז"ל בראשית ברא א' וגו' בתחלה עלה לברוא במדה"ד ראה שאין העולם מתקיים שותף מדה"ר למדה"ד ופירשתי עפ"ד התיקונים תקון כ"ט וז"ל פקודין דל"ת מסיטרא דדין דאיה' א' פקודין דעשה מסטרא דימינא דאיה' רחמי' דכלילן באברהם וכו' עכ"ל ויתבאר דברי רש"י בראשית ברא א' בתחלה עלה לברוא במדה"ד היינו שישמור עצמו מל"ת דבא ממדה"ד משם א' ראה שאין העולם מתקיים ר"ל דאפי' אם ישמור עצמו מל"ת לזה אין ראוי להעולם להתקיים דהא אפי' אם לא הי' העולם נברא ג"כ לא הי' עוברים על ל"ת ומה בצע שנברא העולם והוא קיים לכן שותף מדה"ר למדה"ד היינו שיקוים גם המצות עשין שהוא ממדה"ר ובאופן זה ברא ה"א אדם על הארץ שישמור עצמו מל"ת דהוא ממדה"ד וגם יתאמץ במ"ע דהוא ממדה"ר ויש לבאר

בזה הכתוב ובשוב רשע מרשעתו עליהם חי יחי' ודרשו חז"ל דמיירי בתשובה מאהבה ויל"ד הלשון חי יחי' דאע"ג דבתשובה מאהבה זדונות נעשית כזכיות מ"מ למה השכר הוא בענין ששייך על זה:

הלשון חי' יחי' וי"ל דבתשובה מיראה דנעקר החטא וכאלו לא עשה במזיד אבל עכ"פ כיון דלא נעשה מצוה א"כ אין העולם מתקיים עי"ז וכמו על ל"ת אבל בתשובה מאהבה דנעשית ע"י הזדונות זכיות א"כ ראוי הוא שיתקיים העולם ולכן בשכר זה אמר הכתוב דחי יחי' מדה כנגד מדה שמגיע לו שכר על שמקיימין את העולם ע"י הזכיות שנעשה בתשובתו מאהבה וכעין זה כתבתי לעיל לחג הסכות ע"ש:

והנה כי כן יבואר דקרבנות הם באים ע"י אהרן ובניו עם קדושיך עפ"ד הזוה"ק פ' ויקרא דף ח' שמחה בכהנא אתקיים בגין דהוא רחוקא מן דינא וכהנא בעי לאשתכחא תדיר באנפין נהירין ובאנפין חדאין יתיר מכל עמא ע"ש וי"ל כיון דהקרבן בא לכפר על החטא עד שנעשה לו כזכיות והיינו ע"י תשובה מאהבה שהוא עבודה מתוך שמחה וכמבואר שם בזוה"ק דגם בקרבן צריך להביא בשמחה וכמשה"כ עבדו את ה' בשמחה ומשו"ה הקרבנות באים ע"י הכהנים שעובדים את ה' בשמחה ובחדוה ולכן סוכות זמן שמחתינו דהסוכה הוא זכר לענני כבוד דבא בשביל אהרן ולכן הוא זמן שמחתינו כמו עובדא דאהרן דעבודתם הי' בשמחה ובחדוה והשכינה שורה רק מתוך שמחה וענני הכבוד הם השראת שכינה שבא ע"י אהרן שעבד את ה' בשמחה ויתבאר הכ' אשרי כל ירא ה' היינו שהוא ירא ה' מל"ת וגם הולך בדרכיו לעשות המ"ע עי' במצודת שם ובזה הוא מקיים העולם כנ"ל וע"כ הוא אוכל פירותיהן בעוה"ז מלבד הקרן קיימת לעוה"ב ואמר הכ' יגיע כפיך כי תאכל היינו שמקיים המ"ע שהוא מקיים בקום ועשה וביגיע כפו ר"ל ביגיעת הגוף אז עי"ז שמקיים העולם דהא העולם מתקיים ע"י המ"ע ולכן מגיע לו שכר בעוה"ז מלבד מה שהוא שמור לו לעוה"ב:

עצי חיים על מועדים - ליל ו' דסכות

לח) תהלים קכ"ז שוא לכם משכמי קום מאחרי שבת אוכלי לחם העצבים כן יתן לידידו שנה יתבאר עפמש"כ בספר אפוקי יהודא עה"פ שמח נפש עבדך וגו' ע"פ דברי רוח חן שאומר שהטביע הקב"ה באדם כח המתאוה שמשתוקק ליותר ממה שיש לו ולא יסתפק במה שיש לו למען ע"י כח המתאוה יבקש לעלות בדרכי התורה ולא יאמר די מה שלמדתי ומה שעשיתי אולם לא כן בעניני עוה"ז גדר גדול גדרו אמרו איזהו עשיר השמח בחלקו כלומר מסתפק במיעוטו במה שלפניו ולא יתאוה יותר וזה עבודה קשה

להשתמש בשני הפכים לזה ביקש דוד המלך ע"ה שמח נפש עבדיך שיהי' לו מדת השמחה והסתפקות בנפש עבדיך בעניני עוה"ז ואמר כמתנצל למה אינו משתדל בעצמו כי אליך ה' הנוגע לעבודתיך נפשי אשא בכח המתאוה בנשיאות ראש והן שני הפכים ע"כ אני מבקש שמח נפש עבדיך עכ"ד ובזה פי' אא"ז זללה"ה בייט"ל פ' חיי ואברהם זקן בא בימים ר"ל כי אברהם אבינו ע"ה הי' לו ב' מדריגות בשני הפכים בחי' זקנה כי נחלש אצלו כח הגוף וכבה אש התאוה והי' לו בזה מדת השמחה והסתפקות אולם בהדבר הנוגע לעבודת השי"ת הי' כמו רק בא בימים בתחלת שנותיו בהשתוקקת ותאוה רבה לעלות במעלות דרכי התורה והיראה עכ"ד ובזה יש לפרש מה שנאמר ביוסף הצדיק והוא נער את בני בלהה ופירש"י שהוא עושה מעשה נערות ויש לומר דהיינו שהי' מתאמץ בעבודת השי"ת כאיש בחור שכחו רב וחזק בהשתוקקת גדול ועכ"ז בן זקונים הוא היינו כזקן שקנה חכמה ונחלש מאתו כוחות הגופניות והי' לו בעניני עוה"ז מדת השמחה והסתפקות, ויתבאר דברי הכתוב שוא לכם משכימי קום ר"ל דוד התרעם עליהם ואמר כי הם טועים לעשות היפך מדרך התורה אשר בעניני עוה"ז צריך להתנהג במדת השמחה ובעניני גבוה צריך לאחוז מדת השתוקקת והיינו שאמר שוא לכם שהולכים בדרך שוא להיפך ממה שצריך לעשות משכימי קום היינו שהם משכימום לעשות מה שצריך שלא להשכים וגם מאחרי שבת שהם מאחרים לשבת מה שצריך להשכים ואמר דהייני שאוכלים לחם העצבים ואין להם מדת השמחה בעניני עוה"ז ואמר כן יתן לידידו שנה כמו שפי' במצודת למי שמנדד שנה מעיניו ועוסק במלאכת שמים והיינו כן צריך להיות במי שעוסק במלאכת שמים שישתמש במדת העצבות שישתוקק לעשות יותר ולעלות במעלות בחפצי שמים אבל לא כן בעניני עוה"ז:

לט) תהלים קכ"ח אשרי כל ירא ה' ההולך בדרכיו יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך וקשה כפל הלשון דאם הולך בדרכיו וממילא הוא ירא ה' וגם דמשמע מפשטא דקרא דבזה שיאכל יגיע כפו הוא ירא ה' אי הולך בדרכיו וצ"ב ונראה עפי"מ שפירשתי דברי רש"י בקש יעקב לישב בשלוה קפץ עליו רוגזו של יוסף עפ"ד א"זזלל"ה בייט"ל פ' לך לפרש המשנה בש"א בערב יטה ויקרא ובבוקר יעמוד ובה"א קורא כדרכו שנאמר ובלכתך בדרך דהנה אמרינן במס' מגילה דאף דתרי קלא לא מישתמע מ"מ בהלל ומגילה אפי' עשרה קורין כאחד דכיון דחביבא יהבי דעתי' עיי"ש וא"כ משמע מזה ג"כ דמי שהתירה חביבא עליו יהיב דעתי' אפי' בשעה שעוסק בצרכי עוה"ז אבל מי שהתורה אינו חביבה עליו לא יכול לכוין דעתי' בשעה שעוסק בענינים אחרים [ועי' מ"ש ביש"מ פ' תרומה] וזה י"ל הטעם של ב"ש שאין קורא כשהוא מהלך כי ההולך אינו יכול לכוין

כראוי וזהו כשאינו עובד כ"א מיראה אבל מי שעובד מאהבה יהיב דעתי' לכוין כראוי גם בלכתו בדרך וזה הטעם של ב"ש דבערב יטה ובבוקר יעמוד אבל אין לקרוא כשהוא מהלך משום שהי' בחי' מדת גבורה בחי' יראה אבל הלל מדה אחרת הי' בו בחי' חסד ואהבה לזה אמר קורא כדרכו אפי' בלכתו בדרך עכ"ד ז"ל ויתבאר בזה וישב יעקב שהי' רוצה לעבוד את השי"ת רק כשיהי' יושב אבל לא כשהוא מהלך כי אולי כשהוא מהלך לא יוכל לכוון כראוי כיון שהי' בארץ מגורי אביו פי' בבחי' יראה כמו אביו וכפי דברי הזוה"ק שפי' מגורי אביו יראה וז"ל מאי מגורי אביו כד"א מגור מסביב דכל יומוי הוי דחיל והוי בדחילו עכ"ל ויעקב חשב שהוא עובד את השי"ת רק בבחי' יראה ולכן הי' עבודתו רק בבחי' וישב יעקב אבל לא כשהוא מהלך והנה ביוסף כתיב הי' רועה את אחיו בצאן ופי' האלשיך שהי' מנהיג את אחיו ומדריכן בהיותם בצאן ולא בבית אביו כי אביו הי' מדריכן בביתו ע"ש ולהנ"ל י"ל שהי' מדריכן אשר גם בעסקם בצאן היינו במילי דעלמא ג"כ יכוונו דעתם לשם שמים ושיהא עובדים את השי"ת באהבה ואין שום טרדה מבטל מכוונת הלב כנ"ל ויתבאר דברי רש"י ז"ל ביקש יעקב לישב בשלוה כיון שיעקב הי' בחור האבות התכללות מאברהם ויצחק והי' עובד את השי"ת גם באהבה כמדתו של אברהם והיינו שביקש לישב גם בשלוה ר"ל לעבוד את השי"ת בשלוה היינו בשמחה ואהבה ועכ"ז הי' ביקש לישב דייקא ולמעט עבודתו כשהי' מהלך משום הטירדה וקפץ עליו רוגזו של יוסף ע"ד שאמרו חז"ל הלל מחייב עניים ונתעורר עליו ממה שיוסף הדריך את אחיו לעבוד את השי"ת גם בצאן שאין דבר מעוה"ז יבטלו כיון שהי' חביב בעיניו הוי יהיב דעתי', וזש"ה אשרי כל ירא ה' היינו שבא הכתוב כאן להורות שני דרכים אשר יעשה אותם האדם האחד מי שהוא ירא ה' ואז הוא עובד את ה' רק כשהוא יושב אבל לא כשהוא מהלך דאינו יכול לכוין כראוי וגם כשהוא עוסק במילי דעלמא אז הטרדה מבטלו דהא במדת היראה ע"י הטרדה אינו יכול לכוין כראוי כנ"ל ואמר הכתוב דמדה אחרת יש ההולך בדרכיו ר"ל גם כשהוא הולך הוא ג"כ עוסק בדרכיו והיינו מי שהוא חביב בעיניו דברי התורה הזאת וגם בלכתו בדרך יכיל לקבל עליו עול מלכות שמים ואמר הכתוב יגיע כפיך כי תאכל אם יהי' במדה זו גם כשהוא עוסק במילי דעלמא ויאכל מיגיע כפו היינו שיה' עוסק בעניני עוה"ז אפ"ה אשריך בעוה"ז וטוב לעוה"ב דבמדת אהבה יכול לכוין שניהם כאחד ואין שום טרדה מבטלו מעבודת הבוב"ה: מ) יחל ישראל אל ה' וגו' והרבה עמו פדות יתבאר עפמ"ש בייט"ל סו"פ בראשית בשם המגיד זצ"ל בדברי חז"ל דרכו של איש לחזור אחר אשה כי אהבה נקרא איש ויראה נקרא אשה כמו שכתוב אשה יראת ה' וגו' וכשיש לאיש יראת שמים אז הקב"ה נותן לו מדת אהבה

בנדבה ובמתנה כדכתיב אהבם נדבה ובזה יש לפרש מה שאמר יוסף לאחיו זאת עשו וחיו את הא' אני ירא דהנה בתשובה מחמת אהבה אמרי' בגמ' יומא דזדונות נעשית לו כזכיות ומוכח מקרא ובשוב רשע מרשעתו עליהם חי יחי' ומבואר מזה דעבודה מאהבה בשביל זה הוא יחי' וע"כ אמר להם יוסף זאת עשו וחיו היינו דעבודה מאהבה יבא להם ממילא בנדבה אם כה תעשו את הא' אני ירא היינו אני מעצמי ואם יהי' להם יראה אז ממילא יבא להם ג"כ מדת אהבה אשר ע"ז נאמר וחי':

וכמו כן נמי י"ל אם האדם ישוב אל ה' מחמת יראה אף אם לא זכה מעצמו לעשות תשובה מאהבה אז הקב"ה נותן לו מדת האהבה בנדבה כדי שיזכה לעשות תשובה מאהבה וכמ"ש לעיל בדרוש ליג"מ ויתבאר יחל ישראל אל ה' כי עם ה' החסד ר"ל אשר ישראל יקוו אל ה' שינתן להם מדת האהבה בחסד ואז והרבה עמו פדות כי בתשובה מיראה אינו נמחק העון לגמרי ונשאר עוד כאלו חטא בשגגה אבל בזה שנותן להם האהבה בנדבה היינו הרבה בזה פדות יותר מן המדה אשר עשו מעצמם והוא יפדה את ישראל מכל עונותיו ר"ל מכל העון אפי' משוגג כי ע"י האהבה נעשית הכל כזכיות:

עצי חיים על מועדים - ליל ז' דסכות

מא) תהלים קל"ב זכור ה' לדוד את כל ענותו ופירשו שהתפלל דוד על עצמו שיזכור לו ענוי נפשו, אם אבוא באהל ביתי וגו' עד אמצא מקום לה' וגו' ויש לפרש עפ"י המבואר באו"ח סי' רל"א שכל עשיותיו של אדם יהי' לשם שמים ואפי' בעסקי עניני עוה"ז לא יכוין להנאתו כי אם יבטל רצונו ועצמותו ואך יהי' כוונתו לשמים והנה יש לומר דאם כוונתו לשמים אף אם כוונתו גם לצורך הנאת גופו ג"כ יחשב כאלו הקריב כולו לגבוה והרי זה דומה למ"ש תוס' במס' שבת דף כ"ד ע"ב ד"ה לפי הטעם דנדרים ונדבות אין קריבין ביו"ט אע"פ שיש בהן אכילת אדם משום דעיקרן לצורך גבוה ובטל חלק הדיוט יעיי"ש וה"נ י"ל דאם כוונתו לשמים אף אם כוונתו לצורך עצמו מ"מ מיקרי כולו לגבוה כי חלק ההדיוט היינו מה שכוונתו לצורך עצמו בטל לחלק מה שכוונתו לשמים וז"ש הושענא למענך א' הושענא היינו שהכל הוא למענו ית"ש גם מה שמבקשים לצורך עצמינו מ"מ כיון דבהדי הנאת הגוף איכא ג"כ כוונה רצוי' למצוה כדי לעבוד בזה את הבוב"ה ע"כ בטל חלק ההדיוט ונקרא כולו למענך א' וזש"ה זכור ה' לדוד את כל ענותו שיזכור לו ענוי נפשו גם במה שעשה לצורך גופו לא מיקרי שהתעדן בזה גופו כי אם כאלו הי' ענוי לנפשו כי צורך גופו לא נחשב להנאה והכל הוא למענו ית"ש והיינו בזה שאמר בלבו אם אבא באהל ביתי ואם אתן שנת לעיני וגו' עד אמצא מקום לה' וא"כ

אשר בכל דרכיו הי' מצא מקום לה' שהי' כוונתו לשם ה' וע"כ נחשב כאלו הוא ענוי לנפשו וכולו הוא לשם שמים ולא נחשב לכלום הנאתו:

מב) תהלים קל"ב אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב אם אבא באהל ביתי וגו' עד אמצא מקום לה' וגו' מצאנוה בשדי יער נבואה למשכנותיו וגו' ונראה עפימ"ש בס' הישר לר"ת כי השי"ת יודע ואינו ידוע והאדם יודע וידוע ועד"ז מפרש בס' צמח כי יודע ה' ואינו ידוע זהו דרך צדיקים להיותם הצנע לכת עם ה' ובלתי ידועים ועי' בייט"ל פ' ויצא עה"פ ויקץ יעקב משנתו וגו' אכן יש ה' וגו' אין זה כי אם בית א' וגו' דמצד שם אלקים המורה על היותו תקיף ובעל היכולת כלם והתגלות שמו בעולם הרי הוא כביכול כמו ידוע ולכן כאשר השיג ויירא ממקום הזה הרי נתגלה לו קדושת המקום לכן אמר ואנכי לא ידעתי עד כעת הי' לו בבחי' אינו ידוע אבל אח"כ כאשר הרגיש קדושת המקום הרי הוא לו בבחי' ידוע עכ"ד ז"ל בקיצור עיי"ש ובזה יש לפרש הכתוב ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה היינו שהתפלל אאע"ה אשר בזכות עקידת יצחק בנו והקריב תמורתו איל לעולה לכן ה' יראה היום היינו שהוא היום בבחי' יראה שהיא רואה ויודע ואינו נראה וידוע יהי' יראה ר"ל שיהי' ג"כ נראה וידוע והיינו לע"ל אשר השראת השכינה יהי' בתוכינו ונרגש התגלות אלקות בעולם אם כן יהי' מצד פעולותיו ידוע ג"כ ובמדרש שם איתא ה' יראה בהמ"ק בנוי ומשוכלל לע"ל כענין שנאמר כי בנה ה' ציון נראה בכבודו והיינו כנ"ל כאשר יהי' כבוד ה' בתוכינו יהי' נראה וידוע ויתבאר בזה אשר נשבע לת' נדר לאביר יעקב ר"ל כאשר מצינו ביאעא"ה שהרגיש קדושת המקום והי' לו בבחי' ידוע כן התפלל דוהמע"ה אשר יהי' במהרה התגלות א' וכבוד שמים יהי' נראה וידוע ולכן עד אמצא מקום לה' שיהא נרגש קדושתו בעולם על מקום ידוע ואמר מצאנוה בשדה יער הוא המקום שנעקד עליו יצחק ונאמר נאחז בסבך בקרניו שנאחז בענף' עצי יער אשר התפלל אאע"ה אשר ה' יהי' בבחי' ידוע ולכן אמצא מקום לה' שיהא נרגש השראת השכינה בב"א:

מג) תהלים ק"ל ממעמקים קראתיך ה' כי עמך הסליחה למען תורא וגו' ולדברו הוחלתי וגו' כי עם ה' החסד והרבה עמו פדות וי"ל הלשון למען תורא

[ב] ולדברו הוחלתי דהול"ל דמייחל לדברו שיאמר לטובה [ג] והרבה עמו פדות צ"ב דממי יפדה ונראה עפ"ד האור החיים פ' תבא עה"פ ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגוך כי מידותיו ית"ש על הדופק על רחמיו ימלא ה' כל משאלותיו להריק עליו טובה כאשר יחפוץ אלא שבהגעת הטובה למטה ישפטו סנהדרי מעלה אם ראוי אם אינו ראוי לא יגיעו לזה אמר והשיגוך הברכות שזה הוא עיקר ההבטחה שלא יתעכבו

בבתי דינים שלמטה עכ"ל ובזה י"ל דזה שאנו מתפללין ביום הזה הושענא למענך א' הושענא היינו שהוא למענו יושיענו ולא יתעכבו הברכות למענו כאשר הוא ית"ש יריק עלינו ברכותיו כן נשיגם וזש"ה ממעמקים קראתיך ה' אז כי עמך הסליחה כבר ימלא ה' עמו משאלותינו לסלוח לנו אם קראנו אליו אז למען תורא וכמו שפירש במצודת למען תורא שאין לו מורא מן המלאך והיינו שאנו מתפללין אשר ב"ד של מעלה המלאכים לא יתעכבו תפלותינו וע"כ לדברו הוחלתי שנשיג את דברו ואז בודאי הוא לטוב כי ימלא משאלותינו לטובה כי עם ה' לבדו אך החסד לכל הדופק על מידותיו וגם הרבה עמנו פדות מאת שרי מעלה למען נשיג הברכות מאת ה' כאשר יגזור עלינו לטוב:

מד) תהלים ק"ל א' שמעה בקולי וגו' אם עונות תשמר י' וגו' כי עמך הסליחה למען תורא יש לפרש עפי"מ שכ' האלגזי [הובא בישמ"מ פ' תשא] על הפסוק א' ברוב חסדך ענני באמת ישעך כי מתחלה ביקש בחסד ואח"כ באמת שהוא בדין כתב וז"ל למ"ש הטור בסי' צ"ח ואל יחשוב אדם לומר ראוי שיעשה הקב"ה בקשתי כיון שהתפללתי כי אדרבה זה יהי' כמזכיר עון אלא יבטח שיעשה הקב"ה בחסדו ע"כ וז"ש דוה"מ ע"ה אינו ראוי שתענני אלא ברוב חסדך ענני באמת ישעך כוון במלת ישעך למ"ש ז"ל כי כביכול הקב"ה נגאל ע"י גאולת ישראל וז"ש מה שאמרתי שתענני בדרך חסד לענין מה שנוגע אלי אמנם למה שאני מתפלל שתבנה ביהמ"ק שבזה הוא ישעך זה אני שואל באמת ובדין גמור כיון שהוא ישעך עכ"ד ובזה יש לפרש מה שאומרים הושענא למענך א' הושענא ודקדק בייט"פ למה לא אמר למענך ה' כ"א למענך א' ולהנ"ל י"ל דאנו מתפללים הושענא למענך היינו למען ישועת ה' כביכול וזהו באמת ובדין ע"כ א מרים למענך א' דמשמע שהוא מהדין דאם היינו מתפללים שיבוא הישועה מה שנוגע אלינו אז הי' במדת הרחמים דהוא משם ה' אבל למען ישעך הוא בדין ובאמת וע"כ שייך לומר למענך א' וזש"ה ה' שמעה בקולי תהיינה אזנך קשובות לקול תחנוני היינו שאמר דוד שראוי שיעשה הקב"ה בקשתי ואין לומר דזהו כמזכיר עון ואמר הכתוב אם עונות תשמר יק' עי"ז שאני אימר שראוי שתשמע בקולי ע"כ אמר דוד כי עמך הסליחה היינו שבזה שתעשה בקשתי הוא עמך למען ישעך וזהו באמת ובדין גמור וא"כ מותר לומר שראוי שיעשה בקשתי ואין זה כמזכיר עון דהא הסליחה אשר לנו היא עמך למען שמך שיבנה בהמ"ק כמאמר הכתוב בשובה ונחת תושעון [ישעי' ל'] וישראל נגאלין בתשובה:

מה) זכור ה' לדוד את כל ענותו וגו' עד אמצא מקום לה' וגו' נשבע ה' לדוד אמת וגו' גם בניהם עדי עד וגו' יתבאר עפמ"ש באלשיך עה"פ א' יחנינו ויברכנו כלומר אם

מדה"ד יסכים עם מדה"ר יחננו ויברכנו אז יאר פניו אתנו לזולתינו וגם סלה כי הוא ישועה נצחית והנה אא"ז זלל"ה בייט"ל פ' מטות עה"פ נקם ונו' הוסיף על דבריו שלזה שמדה"ד יסכים למדה"ר היפך טבעו לזה צריך לעבוד את השי"ת היפך טבע העולם והוא כאשר ישאל דבר מאת הא' לא יכוון להנאת עצמו כ"א למען יתקדש שמו ית' וז"ש ברוך הוא אלקינו דוקא אשר טוב גמלנו וכו' אז אלה וכאלה שני פעמים יוסף עמנו לעתיד ולזולתינו כי אין כונתינו למענינו כ"א להגדיל שמו וכו' עכ"ד ובזה י"ל מ"ש הושענא למענך א' הושענא דיל"ד למה לא אמר למענך ה' גם כפל הלשון שני פעמים הושענא ולהנ"ל י"ל דבזה היום אנו מתפללים העיקר למען קדושת שמו ית' שתגלה מלכותו על כל העולם כי הוא מלך על כל הארץ וא"כ לזה גם מדה"ד מסכים למדה"ר וע"כ אומרים הושענא למענך היינו למען קדושת שמו וכיון דמדה"ד בזה מסכים לכן אומרים למענך א' ולא למענך ה' הושענא שני פעמים ר"ל דהוא ישועה נצחית וגם לזולתינו כיון דמדה"ד מסכים למדה"ר אז הוא נצחית וגם לזולתינו ויתבאר הכתובים זכור ה' לדוד את כל ענותו ופירושו שהתפלל שיזכור לו ענוי נפשו עד אמצא מקום לה' היינו אע"פ שהי' לו ענוי נפשו עכ"ז לא התפלל בעבור עצמו אלא בשביל המקום שיתקדש שמו ית' ולכן בשכר זאת נתמלא בקשתו שיהי' ישועה נצחית דבכה"ג אם מתפלל בעבור קדושת שמו ית' הוא ישועה נצחית לעד ואמר הכתוב דנשבע ה' לדוד אמת ופירושו שבועה אמיתות ולא יחזור מהשבועה גם בניהם ישבו לכסא לך עדי עד היינו לעולם לנצח משו"ז דכל כוונתו בעת ענוי נפשו התפלל בעבור כבוד המקום ב"ה ולשמו ית':

עצי חיים על מועדים - לחוה"מ סכות

מו) תהלים קנ"ד לולי ה' שהי' לנו יאמר נא ישראל בקום עלינו אדם אזי חיים בלעונו וגו' עפ"ד המהרש"א מגילה דף י"א אהא דכתיב ברוך ה' שלא נתננו טרף לשיניהם עפ"מ דראה דניאל ד' חיות סימן לד' מלכיות דרביעי לא מפרש שמה אלא שצירת שיני ברזל לה ואכלה ומדקה ושארה ברגלי' רפסה שזה סימן למלכות אדום שנדמה לחזיר היער דכחו בשיניו ואכלה ומדקה בשיני' כל העכו"ם שזהו טומאה לחזיר ושארה שהוא שארית ישראל אין לו כח בשיניו רק ברגלים שהוא סימן טהרה לחזיר רפסה לכן אין לו כח לכלותם וז"ש ברוך ה' שלא נתנני וגו' שלא נתן לי כח בשיניו לכלותינו עכ"ד ובזה פי' א"ז זללה"ה בישמ"מ פ' תולדות וידו אחזת בעקב עשו היינו ידו וממשלתו של יעקב מה שעשו אינו מאכלן הוא מפני שנאחז רק בעקב עשו ששם מקום טהרה שלו עכ"ד, ובזה יש לומר בהא דאיתא בש"ס ברכות דף י"ג כל הקורא לאברהם אברם עובר בעשה

ופריך בגמ' אלא מעתה כל הקורא ליעקב יעקב עובר בעשה ומשני משום דאהדרי' קרא והקשה במהרש"א הא קרא גופי' טעמא בעי מדוע נתבטל שם אברם לגמרי משא"כ ביעקב קראו קרא גופי' נמי יעקב ולהנ"ל יש לומר כיון דשם יעקב מורה על ידו וממשלתו של יעקב שאין לעשו אחיזה בו אלא בעקב וכמשת"כ וידו אחזת בעקב עשו ע"כ קראו שמו יעקב ואם כן שם יעקב הוא מורה על עיקר וסיבה לממשלתו של יעקב לכן לא נתבטל שם יעקב לגמרי וז"ש לולי ה' שהי' לנו שלא יהי' לעשו כח בשיניו ח"ו לכלותינו יאמר נא ישראל הי' קוראין ליעקב רק שם ישראל אך בשביל חסדו ית"ש שלא נתננו טרף לשיניהם ואין לו אחיזה רק בעקב לכן נקרא יעקב והיינו שאמר בקום עלינו אדם זה עשו וכמו שפי' במהרש"א שם אזי חיים בלעונו ר"ל ח"ו מזיקין בפיהם ושם מקור אחיזת הטומאה של עשו אך כיון שלא נתן לבלענו בפיהם ואין לו כח רק ברגלי' לכן לא נתבטל שם יעקב:

מז) שם ק"כ בצרתה לי קראתי ויענני ה' הצילה נפשי משפת שקר וגו' והנ"ל בזה עפימ"ש אא"זזל"ה ביש"מ פ' בשלח לפרש הכתוב נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר דהנה נודע כי הקב"ה שומר תורתו כדכתיב ושמרו את משמרתי וכתיב היום לעשותם ודרשו חז"ל ולמחר לקבל שכרם וא"כ הפירות הם אגר נטר דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא אך מבואר בגמ' בפ' איזהו נשך בסוגיא דיין אין לו דבלא יצא השער אין פוסקין אבל ביש לו לא הוי ריבית דכיון דיש לו קנה לו תיכף וברשותו אייקר ולפ"ז כיון דהשכר הוא בנמצא תיכף להעושה המצוה אין כאן אגר נטר והנה רש"י ותוס' שם הקשו מה מהני יש לו הא לא משך ותירצו כיון דאם חוזר בו קאי במי שפרע הוי ברשותא דלוקח והנה מן הדין לא מגיע שום שכר דמי הקדימני ואשלם רק שהבטיח הבוב"ה לתת בחסדו ואין כאן שום קנין רק דיבורו ית' וידוע דכל דרכיו מדה כנגד מדה נמצא אם האדם מקיים מוצא שפתיו א"כ עי"ז לבד הוי ברשותו משא"כ אם אינו מקיים מולא שפתיו א"כ לא הוי ברשותו וממילא דהוי הפירות אגר נטר ולכן אמר הכתוב כשמתהלל במתת שקר ואינו מקיים מוצא שפתיו ע"כ גשם אין ר"ל פירות בעוה"ז הוי אגר נטר ואין לו פירות עכ"ד הנחמדים:

ובזה פירשתי הכתוב בפ' וישלח מה שהתפלל יעקב ע"ה קטנתי מכל החסדים ומכל האמת ופירש"י נתמעטו זכיותיו ע"י החסדים והנה משה"כ ומכל האמת צ"ב אך י"ל דיעקב אבינו ע"ה ירא לנפשו שמא נתמעט ממנו אמת כשהי' אצל לבן הארמי ולכן נתמעטו זכיותיו כיון שקבל שכר בעוה"ז דליכא למימר שהוא אך הפירות והקרן קיימת לעוה"ב דהא בהעדר ממנו מדת האמת לא נקנה לו תיכף השכר והוי הפירות בעוה"ז

אגר נטר וא"כ מת שקיבל כבר הם מגוף הקרן של המצות וא"כ נתמעט עי"ז הזכיות ויש לפרש ג"כ הגמ' בר"ה דף י"ז ורב חסד ואמת ודרשו חז"ל בתחלה ואמת ולבסוף ורב חסד וצ"ב האיך יכול להיות שניהם ביחד דאמת משמע מהדין ורב חסד משמע מצד טובו ולהנ"ל י"ל דרב חסד ר"ל כיון דכל השכר אפי' מה שנותן הקב"ה לעוה"ב הוא מחסדו דמי הקדימנו ואשלם וא"כ הפירות של השכר בעוה"ז הם עוד חסדים יותר וע"כ נקרא רב חסד ר"ל עוד חסד רב אבל כיון דהפירות הם כאגר נטר רק משום דהוא אמת ושמו ית' אמת לא הוי אגר נטר וז"ש בתחלה ואמת ואח"כ עי"ז יכול להיות להתנהג עמנו במדה ורב חסד וכנ"ל וזש"ה בצרתה לי קראתי ויעננו כמו דהתפלל יעקב אבינו בצר לו אל ה' אך הי' ירא לנפשו שמא נתמעט זכיותיו בעוה"ז וכן התפלל דוהמע"ה שיעננו ולא יתמעטו זכיותיו וע"כ התפלל הצילה נפשי משפת שקר ויגיע לו שכר פרי צדקותיו בעוה"ז והקרן שמור לו לעוה"ב:

מח) שם קכ"ו אז ימלא שחיק פינו וגו' אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה הגדיל ה' לעשות עמנו היינו שמחי' וגו' ועי' בתפלה למשה מה שפי' בזה אשר בשוב ה' את שיבת ציון ותתמלא השם וישוב על מכונו בד' אתוון אז ימלא ר"ל מה שימלא השם הנזכר זה והי' אז שחוק פינו עיי"ש, ולענ"ד נראה לפרש עד"ז באופן אחר עפי"מ שפרשתי הפסוק תהלים קט"ו למה יאמרו הגוים אי' נא א' וא' בשמים וגו' עפימ"ש הגלאנטי בפ' כי ראתה גוים באו מקדשה כי ראתה ס"ת י"ה באו מקדשה ס"ת ו"ה וגו' ביניהם נמצא דבגלות אין השם שלם שיש פירוד ח"ו בין השם וגם מסולק השכינה מעוה"ז כביכול וח"ו לא נקרא רק א' צבאות עליוני' ולא אלקי ישראל ונוח לו י"ת שמו שיקרא א' ישראל ועי' ביש"מ פ' פנחס, וזש"ה למה יאמרו הגוים ר"ל הגוים אשר עשו הפירוד בין השם ח"ו יאמרו אי' נא א' אשר ח"ו לא נקרא עתה אלקי ישראל רק אלקי' צבאות עליונום וא' בשמים בעבור זה שהקב"ה סילק שכינתו כביכול ממעל לרקיע ועל השמים כבודו:

וז"ש כאן אז ימלא ר"ל כאשר השם יתמלא תיבתו אז יאמרו בגוים אשר הפרידו ח"ו בין השם הגדיל ה' ר"ל גדול כבוד ה' כי עד עתה לא נשתמש רק בב' תיבות ואח"כ כאשר ה' יושיענו יגדל ה' כביכול בד' אתוון, וזה שכפל הדבר ב' פעמים אחד מה שהגדיל השם בד' אתוון וגם מה שהגדיל שנקרא א' צבאות וגם אלקי ישראל ב"ב:

מט) שם קכ"ח אשרי כל ירא ד' ההולך בדרכיו יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך אשתך כגפן פורי' וגו' בניך כשתילי זיתים וגו' וראה בנים לבניך שלום על ישראל, יתבאר עפימ"ש ביש"מ פ' אחרי לפרש דברי הגמ' מפני מה מתו בניו של אהרן שלא נשאו נשים עד"ז אי' פ"ק דברכות ד' יו"ד אהא דישעי' א"ל לחזקי' צו לביתך כי מת אתה ולא תחי' כי

מת אתה בעוה"ז ולא תחי' לעוה"ב א"ל מאי כולי האי א"ל משום דלא עסקת בפ"ו והנה עדיין קשה מאי כולי האי ר"ל מפני מה הגיע לו עונש גדול בזה ובבא ונראה פירושו עפימ"ש העקרים כי לפי שוה"ד ראוי שיהי' העונש נצחי לפי ערך הבוב"ה שהוא בלתי סוף ותכל ת והשכר זמני לפי ערך העושה ועובר שהוא ב"ת אבל רב חסד מנהיג העולם במדת הרחמים שיהי' השכר נצחי והעונש זמני והנה ידוע שעלה במחשבה לברוא העולם במדה"ד וראה שאין העולם מתקיים ושותף מדה"ר נמצא דהתנהגות מדה"ר אינו רק משום קיום העולם ומי שאינו עוסק במצוה זו הרי אינו חושש על קיום העולם וע"כ בא לו כמדתו להיות העונש נצחי, ועפי"ז יובן גם כאן דזה שלא נשאו נשים גרם שנענשו על החטא הנ"ל בעונש מיתה עכדה"ק והבן והנה בייט"ל פ' פנחס מביא בשם מו"ז זלל"ה לפי מה שאמרו חכז"ל מחשבה טובה מצרף הקב"ה למעשה וכו' ובכן מי שאינו עובד הי"ת רק במעשה שכרו בגבול ותכלית בעוה"ז, אבל מי שרצונו לעבוד את בוראו במס"נ רוחו ונשמתו בעבודה שאין לה סוף ותכלית רק שהגוף שהוא ב"ת והגשם יעצרוהו, לכן החוקר לב וצופה ומביט מחשבתו הטוב מעלה עליו כאלו עשאהו ממש וא"כ בדין נותן לו שכרו נצחי עד אין סוף, וז"ש פנחס בן אלעזר וגו' בקנאו את קנאתי בתוכם דייקא הרי לך גודל המס"נ כמבואר בגמ' ובמדרש ולכן אמר הנני] בבחי' מה שאני אין סוף[נותן לו את בריתי שלום והיתה לו ולזרעו אחריו הרי שכר עדי עד עכדה"ק, ובזה יתבאר היטב הכל ע"נ אשרי כל ירא ד' ההולך בדרכיו ר"ל בדרכיו של היית בחי' אין סוף כאשר יעבוד את ד' במס"נ רוחו ונשמתו יגיע כפיך כי תאכל אם יגיע לך השכר נצחי ביגיע כפו ולא מצד החסד אז אשרי לו הפליג הכתוב בשבחו ליתן לו בעוה"ז ובעוה"ב שכר נצחי עדי עד והנה מי שלא נשא אשה וגם בנים לא הוליד הרי אינו חושש על קיום העולם אז אין מגיע לו שכר נצחי אף מצד מדת החסד כאמור ורק אם עושה אלה ונוסף לזה יקריב אותו לפני ד' במס"נ הרי זה משובח, וז"ש ההולך בדרכיו של הי"ת בחי' אין סוף אשתך כגפן פורי' שנשא אשה, [ואין מגיע לו העונש שלא נשא אשה כדמצינן בבני אהרן וביחזקי' דלא עסק בפ"ו] בניך

כשתילי זיתים שהי' לו בנים הנה כי כן יבורך גבר וגו' וראה בנים לבניך הרי שכר נצחי לו ולזרעו אחריו וגם שלום על ישראל כאשר נתברך פנחס בן אלעזר בברית שלום והבן:

נ) שם קכ"ד לולי ד' שהי' לנו יאמר נא ישראל וגו' בקום עלינו אדם אזי חיים בלעונו וגו' ונראה עפימ"ש אשכון את דכא ושפל רוח שהקב"ה משרה שכינתו על נמוכי רוח דייקא ולהיפך כל ההולך בקומה זקופה כאלו דוחק רגלי השכינה ח"ו וע"כ אמרו בגמ' ע"ז י"ח כל המתייהר דאין השכינה שרוי ומצוי אצלו נופל בגיהנם כי יצרו של אדם

מחזיר עליו בכל יום ומבקש להפילו בשחת יפעל לו ואלמלי הקב"ה עוזרו לא יכול לו כמ"ש בגמ' קידושין ל' וא"כ כל המתגאה ואין הקב"ה משרה שכינתו אצלו אין בידו מי לפודאו מיצה"ר וע"כ נופל לגיהנם, ובזה נ"ל הטעם על אמירת שם יעקב אף לאחר שקראו הקב"ה ישראל עפי"מ שכתבו כי היו"ד מרומז על אות משמו של הקב"ה ועקב הוא לשון שפלות וזהו כנ"ל דמשום שהי' בעיניו עניו ושפל רוח וע"כ הקב"ה אתו עמו להצילו ולמלטו מן הצר הצורר הוא היצה"ר עי' מה שכתבתי בפ' וישלח, וזש"ה לולי ה' שהי' לנו לעזרונו מן היצה"ר לכבשו ולהתגבר עליו יאמר נא ישראל דוקא ולא יעקב כמו שהוא באברהם כל הקורא לאברהם אברם עובר בעשה והבן:

נא) שם ק"ל ממעמקים קראתיך ה' א' שמעה בקולי וגו' כי עמך הסליחה וגו' יש לפרש ע"ד שכתב באמרות טהורות לפרש הכתוב שיר המעלות אל ה' בצרת לי קראתי ויעננני ר"ל בעת צר לי לא קראתי בשבילי רק בשביל מניעה מעבודת ה' מחמת כובד הגלות ולכך קראתי ויעננני עכ"ד ז"ל, וזש"ה ממעמקים מתוך עומק הצרות קראתי אל ה' בשביל ה' ולכן אד' שמעה בקולי כי עמך הסליחה ר"ל מה שתסלח לנו הוא עמך בשבילך דמחמת כובד הגלות בא ההעדר מעבודת ה' כראוי וע"כ אז אקרא ויעננני כאמור ועי' בתל"מ תהלים י"ח:

נב) א"י עפי"מ שדקדקו המפורשים מה דאמר ממעמקים משמע עמקים רבים ונראה עפי"ד הרמ"א בתהלים י"ד עה"פ מי יתן מציון ישועת ישראל וז"ל בקיצור והוא כמו שכתבתי בישעי' עה"פ ציון במשפט תפדה ושבי' בצדקה כי ציון במשפט ודין הוא שתפדה כי הוא לא חטאה ולקתה בעונותינו אך ושבי' בצדקה צריך פדיון בתורת צדקה וע"כ אמר מי יתן מציון כלו' בבחי' ציון תהי' ישועת ישראל שיהי' זכאים בדין ויושעו במשפט עכ"ד ובזה פירשתי הכתוב תקעו בחדש שופר וגו' והוא כדי להעלות זכרונינו לפניו ית"ש אשר במהרה ישוב חרון אפו מעמו ומארצו ומנחלתו ואמר הכתוב כי חק לישראל הוא אם כי לישראל הוא בבחי' חק כי אפשר עדיין אינם כדאי לעצמם עכ"ז הוא משפט לא' יעקב ר"ל שיעשה למען שמו הגדול שיתגדל ויתקדש שמי' רבה והוא בודאי כדאי וע"כ לישראל הגאולה הוא בבחי' חק ולא' יעקב הוא בבחי' משפט וזש"ה ממעמקים רבים קראתיך ה' האחד מה שנוגע לנו בשביל צערינו ושפלינו בגלות המר הזה והשנית העולה על כולנה בשביל כבוד שמו הגדול המחולל בגוים באמרם אי' אלקימו צור חסיו בו ולכן א' שמעה בקולי וגו' כי עמך הסליחה ר"ל הסליחה מה שאתה תמחול ותסלח לנו נוגע כביכול גם עמך ולכן אם לה' הוא הישועה א"כ הוא בדין ומשפט כי הוא בודאי כדאי:

נג) תהלים קכ"א אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ נ"ל עפ"י דברי הגמ' קידושין דף ל' יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו ועוד שם לעיל מיני' אמרי' בגמ' בראתי יצה"ר בראתי תבלין תורה ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו, וז"ש אשא עיני אל ההרים דקאי על היצה"ר שנקרא הר כדאמרי' בגמ' סוכה דף נ"ב צדיקים נדמה להם כהר וקראו בלשון רבים ההרים כיון שמתחדש עליו בכל יום וא"כ מאין יבא עזרי מי יוכל לעמוד מפניו עזרי מעם ה' ר"ל כיון שהקב"ה הוא בעזרי בזה יבוא ישועתי לכבשו וגמר אומר עושה שמים וארץ ע"ד שנאמר בזוה"ק בהקדמה [ד"ד] וכן כל מלה ומלה דחכמתא איתעבדין רקיעין קיימין בקיומא שלים קמי עתיק יומין וכו' ועל דא כתיב כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני עשיתי לא כתיב אלא עושה דעביד תדיר מאינון חדושין ורזין דאורייתא וכו' וזש"ה עושה שמים וארץ ר"ל עושה בכל פעם ובכל עת עי"ז דעוסק תדיר באורייתא ובזה יוכל האדם לכבוש ההרים הרמים להמלט מעצת היצה"ר, והבן:

נד) שם קל"א לא הלכתי בגדולות ובנפלאות ממני אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמול עלי אמו וגו' וי"ל כפל הלשון לא הלכתי בגדולות דכבר כתיב לא גבה לבי וגו' גם הלשון ממני צ"ב ומאי כתיב כגמול עלי אמו והנ"ל עפימ"ש אא"ז זללה"ה בישמ"מ פ' חקת דהנה ידוע שכל תקוני המצות הם ע"י הכוונות ולפ"ז יעלה על הדעת שאותם אשר אינם יודעים לכוון אינם פועלים בעשיית המצוה ח"ו חס מלהזכיר כזאת כי אם אמנם דעיקר תיקנו המצוה ע"י הכוונה הראוי בקשר מדת העליונות אך מחסד השי"ת שאם אחד עושה מצוה עד"ז כבר עשה סולם לכל העושה המצוה ההוא עכ"ד עיי"ש ובזה ביארתי הכתוב והשיב לב אבות על בנים וגו' ר"ל לב אבות אשר לבם כלב ארי וכליותיהם יועצים חכמה ובודאי השיגו מעלת התורה והמצוה בכוונה והתיקון הראוי ישוב ה' לבם על בניכם אף אם בניהם לא ידעו ולא יבינו עכ"ז יהי' לב אבות על בנים יעלו מעלה עליהם ראש ובניהם אחריהם יסמכו על שלחן אביהם אשר כבר ערכו לפניהם ולב בנים על אבותם שהם יסמכו בהכוונות ותיקון הנעשה ע"י הכוונה של אבותם וזש"ה לא הלכתי בגדולות ובנפלאות ממני ע"ד שאמרו חז"ל סוכה דף כ"ח לא הניח דבר גדול ודבר קטן דבר גדול מעשה מרכבה דבר קטן הויות דאביי ורבא והיינו שאמר דוהע"ה אשר הכונות הנעשים ע"י כוונת המצות שהם גדולות מעשה המרכבה ובנפלאות ממנו שהם נפלאו מופלא מכוסה ממנו דייקא שלא גבה לבו אשר הכונות נעשים ממנו דייקא כי אם מה שסמך על מה שכבר עשו סולם לכוין בתיקוני המצוה כראוי וכנכון וע"כ נפשי כגמול עלי אמו

כתינוק שכל בטחונו על אמו כך כל הכוונות המצות הם על מה שערכו אבותינו לפנינו עליהם ועל כוונתיהם נעשים כל התיקונים השייכים להעשות על ידי מעשינו:

נה) שם קכ"ה כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים וגו' והמטים עקלקלותם יוליכם ה' וגו' יתבאר ע"ד שפירש בספר סמא דחייא בפ' ויקרא הכתוב נפש כי תחטא ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו בפקדון וגו' דהנה אחז"ל כך דרכו של יצה"ר היום אומר לו עשה כך ומחר אומר לו עשה כך עד שאומר לו לך עבוד ע"ז והנה ר"י בן זכאי אמר לתלמידיו בגמ' ברכות דף כ"ח הלואי שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם תדע שאם אדם עובר עבירה אומר שלא יראנו אדם וכו' נלמד מזה כי נוח לאדם להיות רע לשמים מלהיות רע לבריות וא"כ מסתברא מי שהיצה"ר התחיל לפתותו מפתהו תחלה במה שבין אדם למקום ואח"כ בין אדם לחבירו ובזה יובן דברי הכתוב נפש כי תחטא ר"ל כשהתחיל לחטוא אז ראשיתו למעול מעל בה' דהיינו בינו לבין קונו אך עבירה גוררת עבירה וגורמת להיות גם מכחש בעמיתו בפקדון דהוא עבירה שבין אדם לחבירו עכ"ד וזש"ה כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים דהיינו שהצדיקים לא יעשו רשע גם מעבירות שבין אדם למקום למען לא ישלחו הצדיקים בעולתה ידיהם כי עבירה גוררת עבירה לעשות גם עולה בידים היינו עולה הנעשה בידים ר"ל עבירה בין אדם לחבירו כגון בפקדון או בעושק וגזל והמטים עקלקלותם ופי' שם במצודת אותם שהמה מטים עצמם אחר דרך עקלקלות שכל טובתם הוא לרמות את הבריות עכ"ד והיינו כנ"ל שמתחלה עובר בין אדם למקום ואומר שלא יראנו אדם וא"כ היא לרמות את הבריות יוליכם ה' את פועלי האון היינו ה' יחשב להם כאולי הם פועלי און גם בעבירות שבין אדם לחבירו כי עבירה גוררת עבירה ואמר הכתוב שלו' על ישראל כי אותם ששמרו את דרך ה' בין אדם למקום יש ביניהם שלו' כי לא יעברו על עבירות שבין אדם לחבירו וע"כ שלו' להם:

נו) שם ח"ו בשוב ה' את שיבת ציון וגו' אז ימלא שחוק פינו וגו' יתבאר עפימ"ש א"ז זצ"ל לעיל סי' י"ד עה"פ בשוב ה' שבות עמו יגל יעקב ישמח ישראל כי יש שני מיני גאולות אחד בחבלי משוח ח"ו ולא ינצלו רק הראוי להנצל והם הבני עלי' ב' שיקיום תפול עליהם אימתה ופחד וכו' ואז לא יהי' חבלי משיח והנה מפורש בפסוק יפה נוף משוש כל הארץ וגו' נבהלו נחפזו וגו' א"כ יהי' מציון פחד על מלכי אוה"ע והייני מי יתן מציון ר"ל כמו שמציון נופל פחד על אוה"ע כי ככה יהי' ישועות ישראל ואז יגל יעקב ישמח ישראל הן הפחותי ערך הן הבני עלי' עכ"ד עיי"ש וזש"ה בשוב ה' את שיבת ציון אם ה' יתן את שבותינו כמו שיבת ציון שיפול אימתה ופחד על אוה"ע בזה ימלא שחוק

פינו משום שינצלו כולנו אפי' הפחותי ערך אז יאמרו בגוים שנפל עליהם אימתה ופחד הגדיל ה' לעשות עם אלה ר"ל החסדים הם גדולים כי הלא אפי' מי שאינו ראוי להנצל גם כן יצילם ה':

נז) שם ק"ל ממעמקים קראתיך ה' וגו' יתבאר עפימ"ש השל"ה דבא"י שהוא תחת יד הקב"ה בעצמו אין לירא מפני שרים החיצונים שיפסקהו תפלתו אבל בחו"ל הניתן תחת שרי מעלה יש לחוש אולי יפסקהו עוברי דרכים וזה שאמר יעקב לרחל התחת א' אנכי פי' וכי אני בא"י שהוא תחת יד הקב"ה בעצמו עכ"ד עיי"ש והנה כתב המהרש"א על הגמ' ברכות דף ח' איכא סבי בבבל תמה למען ירבו ימיכם על האדמה כיון דחזי דמקדמי ומחשכי לבי כנישתא אמר היינו דאהני להו ופי' שם עפ"ד הגמ' עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שתעקרו לא"י וע"כ גם מקודם שתעקרו הם כא"י וע"כ איכא סבי בבבל עכ"ד ולפי"ז יש לומר דג"כ לענין דין תפלה שלא יפסיקהו המסטינים ומקטריגים למעלה ג"כ מהני לזה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות שיהי' כמו א"י ואין שטן ופגע רע יכול להפסיק התפלה למעלה ראש וזש"ה ממעמקים קראתיך ה' ע"ד שדרשו חז"ל מגילה דף ג' וילן יהושע בתוך העמק שלן בעומקה של הלכה וע"כ שם במקום דגרסו בעמק הלכה שהוא כא"י קראתיך ה' ואין לירא מפני המסטינים שיעכבו התפלה ולכן א' שמעה בקולי וגו' כי עמך הסליחה ר"ל הסליחה עמו ביד הקב"ה לבדו ואין המלאכים יכולים לעכב התפלה והתחנונים וע"כ נקוה כי שם יענה התפלה לרצון באין מפריע:

עצי חיים על מועדים - מגלת קהלת

א) ידעתי כי כל אשר יעשה ה"א הוא יהי' לעולם ועליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע, ונראה עפי"מ שאמרו לאיזה צורך בקיום המצוה ואזהרת עבירות אם הוא צורך גבוה ובטעם מכוון או רק גזירות המלך בלי שום טעם כדי לקבל שכר או להיפך וכתבו עפ"י המדרש וכי מה איכפת להקב"ה בין שהוא שוחט מן העורף או שוחט מן הצואר הוי אומר לא ניתנה המצות אלא לצרף בהן הבריות באופן שכל הפגמין שאנו פוגמין ח"ו בעונותינו וכל התיקונים שאנו מתקנים במעשינו הטובים אין שום פגם ולא שום תיקון שייך לגבי הא"ס חס מלהזכיר בזה כי הוא ית"ש השלם בכל מדותיו ואין צריך לזולתו עכ"ד, ובזה אמרתי לפרש מה שאמר דוד המע"ה [תהלים י"ח] האל תמים דרכו אמרת ד' צרופה וגו' כי מי א' מבלעדי ה' ומי צור זולתו א' פי' מה שעשה ה' הוא תמים בלי שום חסרון ופגם ואין צריך עזר וסיוע מזולתו אמרת ד' צרופה ר"ל תורת ד' הוא רק לצרף בהן הבריות ומגן לכל החוסים בו כי מי א' מבלעדי ה' ר"ל היתכן לומר שח"ו יהא הי"ת צריך

עזר מזולתו ומי צור זולתו א' ר"ל שיהא חסר תיקון ופגם שיהא נצרך להשלמה ביצורתו מזולתו ית"ש וזש"ה כל אשר יעשה ה"א עליו אין להוסיף פי' שמעשה ד' המה בתכלית השלימות ואין צריך עזר מזולתו להוסיף על מעשהו וממנו אין לגרוע ר"ל ח"ו בחטא ופגם אינו נגרעת עי"ז בפעולתו ית"ש וא' עשה שיראו מלפניו כל המצות והתיקונים הוא רק כדי ליראות מלפניו כמלך שצוה על עבדיו שיקיימו מצותיו כדי ליתן להם שכר טוב בעמלם ולצרף בהן הבריות והבן:

ב) טוב מלא כף נחת ממלא חפנים עמל ורעות רוח במדרש טוב מלא כף נחת זה יום השבת ממלא חפנים ורעות רוח אלו ששת ימי המעשה דא"ר חב"א אין ישראל נגאלין אלא בזכות שבת שנא' בשובה ונחת תושעון, ויל"ד הלשון ששת ימי המעשה דהול"ל אלו ימי המעשה וגם קשה דלכאורה דבר זה סותר למה שאמרו רז"ל שבת קי"ח אלמלי שמרו ישראל שתי שבתות מיד הי' נגאלין שנא' אשר ישמרו את שבתותי וגו' והביאותים אל הר קדשי וגו' ומכאן משמע דאפי' משום שבת אחד יהא נגאלין ויבואר לענ"ד עפי"מ שאומרים הטעם שתי שבתות דייקא משום דלא הוי שבת אמיתי מצוה כמאמרם שביתה ביום השביעי רק אם שומר מקודם שבת אחד וא"כ מתחילין אחריו ששת ימי המעשה ואח"כ יום השביעי ושובת בו א"כ הוי כמאמרם אבל שבת הראשון שעבר אין זה לו יום השביעי שאחר ששת ימי המעשה רק אחר כמה מאות או אלפים ימי המעשה ואין זה לו יום השביעי ולא הוי מצוה כמאמרם והבן זה ובזה פירש ביש"מ פ' תשא ושמרו בנ"י את השבת ר"ל שצריכין לשמור שבת אחד לעשות את השבת ר"ל כדי שיעשו את השבת האחר לשבת אמיתי ואז לדורותיכם לברית עולם כי אז יהי' נגאלין ויהי' כולו שבת עכ"ד ז"ל, וזש"ה טוב מלא כף נחת זה יום השבת הבא, ממלא חפנים עמל אלו ששת ימי המעשה דוקא ולא יותר מששת ימי המעשה דא"ר חב"א אין ישראל נגאלין אלא בזכות שבת ר"ל זהו שבת אמיתי הבא אחר ששת ימי המעשה דכתיב בקרא ע"ז אשר ישמרו את שבתותי דמשמע שתי שבתות ואח"כ והביאותים אל הר קדשי כנ"ל:

ג) את הא' ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם כי את כל מעשה הא' יבא במשפט על כל נעלה ופירש"י כי זה כל האדם כי לדבר הזה נברא כל האדם, ונראה לפרש עפימ"ש בספר נזיר השם בהקדמה במה שאמרו חז"ל נמנו וגמרו נוח שלא נברא יותר משנברא ופי' המהרש"א נמנו וגמרו ר"ל שמנו מנין המצות ורבו הלאווין שהם שס"ה שמגיע עליהם עונש על העשין שהם רמ"ח שמקבלים עליהם שכר וקרוב להפסד יותר משכר משו"ה גמרו דנוח שלא נברא ואמנם לפי"מ דמבואר בקידושין דמחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה ומחשבה רעה אינו מצטרף א"כ יש בקיום עשה שני פעמים רמ"ח פעם

אחד על המעשה ופ"א על המחשבה משא"כ בלית לא נחשב רק המעשה א"כ שוב נפיש ויותר השכר על ההפסד ולכן טוב מה שנברא משלא נברא עכ"ד עיי"ש וזש"ה את הא' ירא היינו הל"ת שצריך לירא מפניהם שעליהם מגיע העונש ואת מצותיו אשר צונו הקב"ה לעשותם היינו המ"ע שמור כי זה כל האדם ופירש"י כי לדבר הזה נברא האדם אם ישמור עצמו מבלי לעבור את פי ה' היינו הל"ת וגם יקיים מצותיו הם המ"ע לדבר הזה טוב שנברא האדם ואמר הכתוב כי את מעשה הא' יביא במשפט על כל נעלם היינו המחשבה אשר טמור ונעלם בלב האדם, וגם את כל מעשה איש שניהם כאחד יבא במשפט וא"כ העשין הם בכפילא שני פעמים האחד במעשה ופעם השני מוסיף עליהם מה שקיימם במחשבה ולכן טוב מה שנברא האדם ולא הוי קרוב להפסד ורחוק משכר כיון שגם על כל נעלם היינו המחשבה אשר הוא נעלם יבא במשפט לפני א': ד) לך אכול בשמחה לחמך וגו' כי כבר רצה א' את מעשיך ודקדקו הלשון כבר ונראה עפמ"ש בבינה לעתים דרוש י"ז ההפרש שיש בין שמחת התענוגים הגופנים ושמחת הנפשות הוא שהשמחה הגשמיות אינה כי אם בעוד התענוג מושג בזמן האכילה והשתי' וכיוצא אמנם אחרי כן לא תשאר אצלו שום רושם שמחה מהתענגות אדרבא יוסיף לו עצב וכעין חרטה משא"כ בשמחה של מצוה אחרי עבור סיבת השמחה עוד ישוב לשמוח ולשוש על מה שהי' לו מהתענוג והשמחה וזה הפי' וצדיקים ישמחו יעלצו לפני ה' וישישו בשמחה עכ"ד עיי"ש ובזה פירשתי בפ' וארא משה"כ ואקחה פת לחם וסעדו לבכם אחר תעבורו והקשו המפורשים הלשון אחר תעבורו ולהנ"ל י"ל דהנה אברהם צוה מקודם להאורחים יקח נא מעט מים והשענו תחת העץ ודרשו חז"ל יקח נא מעט מים וגו' היינו שימשכו עצמם מע"ז אשר כרוך ברגלים והשענו תחת העץ היינו שיקבלו עליהם עול מלכות שמים וכמו שפירש"י עה"פ ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ה' על ידי אותו אשל הנקרא שמו של הקב"ה א' לכל העולם וזש"ה וסעדו לבכם אחר תעבורו ר"ל שיהי' לכם שמחה ועונג וטוב לב אחר תעבורו כי בשמחה של מצוה יש לשוש ולשמוח גם אחר עבור סיבת השמחה וזהו לאות בשמחה של מצוה וזש"ה לך אכול בשמחה לחמך אם כבר רצה א' את מעשיך היינו שילך בשמחה וגם לאחר כן יהי' בשמחה אחר הפעולה וזהו רק אם כבר רצה א' היינו אם נעשה על ידך רצון ה' מכבר אז תשאר בשמחה גם אח"כ כי בשמחה של מצוה עוד ישוב לשוש על מה שכבר הי':

ה) סוף דבר הכל נשמע וגו' כי זה כל האדם יתבאר ע"ד שאמר אא"זזלל"ה בפתיחה ליש"מ בדברי המדרש חביב קרבנו של אהרן כקרבנו של נשיאים כי באמת כל אדם יש לו שעה שחושק לעשות רצון קונו רק אח"כ נתקרר וחוזר לקדמותו אבל הבני עליי' כל

שעה כבראשונה ואין אצלו אמצע וסוף רק תמיד התחלה וזה דברי המדרש כי קרבנם של נשיאים שהי' חנוכה ראשונה בודאי הי' בהתלהבות גדול והי' חביב בעיני הקב"ה ואמר המדרש כי קרבנו של אהרן שהי' פעמים בכל יום חביב לפני השי"ת כקרבנן של נשיאים שכן דרך בני עלי' כל שעה ושעה כבראשונה עכ"ד וזש"ה סוף דבר הכל נשמע את א' ירא ואת מצותיו שמור היינו דגם בסוף אחר עבור זמנים טובא יהי' כן במחשבתו ודעתו שלא יתקרר ממנו זוקי אש לעבדו ולשמרו בהתלהבות גדול כאשר בתחלה ואמר הכתוב כי זה היינו מי שיקבל עליו על איזה שעה ויתן אל לבו לשוב ואח"כ חוזר לקדמותו הוא כל האדם בזה המדרגה היא כל אדם כי אין לך אדם שאין לו שעה טובה אבל הבני עלי' הם בכל עת ובכל שעה כאשר קבלו עליהם ועוד ביתר שאת ועוז:

ו) וראיתי אני שיש יתרון בחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך החכם עיניו בראשו וגו' וידעתי גם אני שמקרה אחד יקרה את כולם, יתבאר עפ"מ שנחלקו הקדמונים דעת הרמב"ם דמי שאינו מתאוה כלל ואין לו שום נטוי' לרע עדיף וכי הוא השלם במדותיו וחלקו עליו דאדרבה המתגבר עדיף שעושה לכבוד קונו משא"כ מי שטבעו כך במה עובד אדוניו וביש"מ סו"פ ראה בא כמכריע דאו"א דא"ח דבהתחלה האדם בודאי העיקר כהחולקים דאם נטבע כך מבטן צדיק מה פעל אבל ע"י מלחמתו בחזקה יכבוש את יצרו עד שיגיע לבחי' דוהמע"ה כמ"ש ולבי חלל בקרבי שהרגו ליצה"ר, כללו של דבר דבהתחלתו קיי"ל כהחולקים ובסופו כהרמב"ם עכ"ד עיי"ש ובזה יש לפרש המדרש בפ' בראשית והארץ היתה תוהו ובוהו זהו מעשיהן של רשעים יהי' אור זהו מעשיהן של צדיקים אינו יודע באיזה חפץ יותר ת"ל וירא א' את האור כי טוב עכ"ד והקשו הכי ס"ד דחפץ השי"ת במעשיהם של רשעים ויש לפרש ע"פ הנ"ל דמעשיהם של רשעים היינו במי שעולה על דעתו לחטוא באחת מהנה אך הוא מתגבר על יצרו בחזקה וניצול ממנו ומעשיהם של צדיקים זה שבא למדה זו שאינו מתאווה כלל ואין לו נטוי' לרע אבל בזה שניהם כאחד טובים שלא עשו מעשה רע ח"ו כי אם הראשון הי' צריך להתגבר על יצרו וכובשו בחזקה וז"ש המדרש אינו יודע באיזה חפץ יותר אם המתגבר עדיף או מי שאינו מתאוה כלל ואמר המדרש וירא א' את האור כי טוב כי מעשיהן של צדיקים עדיף וזהו תכלית האדם שיבא אח"כ למדרגה זו שלא יהא לו שום נטוי' לרע וזש"ה שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך דהאור הוא מי שאינו מתאוה כלל כמ"ש במדרש הנ"ל כן החכם הוא כן שאינו אוחז במעשה הסכלות אפי' במחשבה ואמר הכתוב מהו החכם זהו אשר חכם עיניו בראשו ר"ל בראשית המחשבה שאין עולה על מחשבתו כלל ואין צריך אפי' להתגבר על יצרו ואמר עוד הכתוב וידעתי אני

שמקרה אחד לכולם ר"ל אפי' הכסיל ג"כ לא יעשה שום רע ושניהם שוין לטובה בסוף המעשה רק שצריך להתגבר על יצרו אבל עכ"פ החכם הוא אשר בראשו ג"כ לא יעלה על מחשבתו שום מחשבת פגול לא ירצה:

עצי חיים על מועדים - לשמיני עצרת

א) ביום השמיני עצרת תהי' לכם וגו' ותרגומו כנישין תהא לכון [לשון אסיפה] נ"ל עפימ"ש חז"ל שמיני רגל בפני עצמו והנה בתל"מ ע"ג פי' הכתוב מזמור לאסף אך טוב לישראל דהנה גאולת מצרים הי' ערב רב מעורב טוב ברע ורע בטוב אבל גאולה העתידה ב"ב יצרפם כצרוף כסף וגו' ואסורה כל בדוליך והיינו מזמור לאסף בשעת אסיפה שיגיע זמן לאסיפת הגלות אך טוב לישראל ר"ל אך בחינת הטוב בלי תערובות רע תהא לישראל עכ"ד בקיצור והנה בר"ה ויוהכ"פ מעוררין העם לתשובה מיראה ומפחד העונש כי בריה יכתבון וביום צום כיפור יחתמון מי יחי' וגו' וכן בסכות אחז"ל סוכה ל"ז בד' מינים כיצד מנענע כדי לעצור רוחות רעות וזהו העבודה לצורך עצמו כדרך תערובות רע בטוב כיון דכוונתו אינו צח לעבוד את בוראו לאהוב את האמת באשר הוא אמת ולכן בעבור זה מיקרי שמיני רגל בפני עצמו ר"ל לעצמו בלתי תערובות כוונתו לצורך עצמותו רק בלתי לה' לבדו ובבחי' זו יהי' כל ישראל לעתיד ב"ב רק כולו טוב ככסף צרוף וזהב טהור וז"ש התרגום עצרת תהי' לכם כנישין תהא לכון ר"ל ביום השמיני צריכין כל ישראל להיות במדרגה היותר נעלה כאשר כן תהי' לעתיד לבא בעת הכנישה במהרה אך טוב לישראל כנ"ל והבן:

ב) ביום השמיני וגו' ופירש"י עצורים ממלאכה פר אחד איל אחד התעכבו לי מעט עוד ולשון חבה הוא זה וכו' קשה עלי פרידתכם ונראה עפי"ד הגמ' סוכה דף מ"ח והיית אך שמח ודרשו חז"ל לרבות לילי יו"ט האחרון לשמחה וקשה הא אך בכל מקום למיעוט והאיך אמרי' כאן אך לרבות יש לומר עפי"מ שהובא בייטב פנים [דרושים לר"ה אות י"א] בשם רבינו הקדוש מהר"יי מלובלין כי בעת שאומר חצות בבכי ובתחנונים ופלגי מים בכ"ז אני שש ושמח וכך הורה לי רבינו הקדוש מהר"ש זללה"ה עפ"י משל למלך שנשבה והגיע לעמוד לפוש וללון אצל אוהבו ומיודעו וכראות אוהבו את המלך בשבי' הלך ילך ובכה מאין הפוגות ובכ"ז שש ושמח כי המלך נתאכסן אצלו והנמשל כי באותו שעה שבוכה על חורבן ביהמ"ק השכינה כנגדו שנאמר קומי רוני בלילה וגו' נוכח פני ה' עכ"ד עי"ש ובזה יש לומר כי בשמ"ע הוא רגל בפ"ע כביכול עצם כבודו ית"ש משתעשע עם בניו עם ישראל דוגמת חתן וכלה כמבואר בספרים ואף בימי דלותינו ושפלנו בגלות המר

הזה הוא בבחי' הלזו ושכינת עזו שוכן אתנו ועל כן הוא זמן שמחתינו כי השכינה שורה רק מתוך שמחה של מצוה ועל כן אך שמח כי בשמחה זו יש גם כן מיעוט בהעלותנו על לבנו כי המלך כביכול הוא אתנו בשבי' ואך בא למעט השמחה ועכ"ז בא לרבות שמחה כיון שהמלך עתה מתאכסן אתנו בזמן הזה וההוא יומא דשמ"ע קא גרים וז"ש ביום השמיני עצרת תהי' לכם והוא לשון עצרה למעט השמחה ופר אחד הוא לשון חבה קשה עלי פרידתכם ושניהם כאחד באו בהעלות על לבנו שהמלך עתה בשבי' ועכ"ז אנו ששים ושמחים בו כיון שנתאכסן אתנו:

ג) ביום השמיני עצרת תהי' לכם ופירש"י עצורים ממלאכה וקשה הא כתיב כל מלאכת עבודה לא תעשו ותרתי למה לי ונראה עפימ"ש אזצלה"ה ביש"מ פרשת בשלח לפרש מאמרה ז"ל כל המקבל עליו עול תורה מעבירון ממנו עול מלכות ועול ד"א דהנה נקנס על האדם בזיעת אפיך תאכל לחם ע"כ צריך לבלות בזה זמנים טובא להמציא טרף לחקו והנה באמת קאי מה שאמר בזיעת אפיך וגו' ג"כ על לחם התורה שנאמר לכו לחמי דהא לאחר החטא שנעשה כתנות עור בעין והוא מסך המבדיל צריך יגיעה רבה להבין בדברי תורה וא"כ אף שהגזירה והקנס נקנס על כל בני אדם הנה אותן שתורתן אומנתן אין צריכון לשום השתדלות לטרפם לפי שנתקיים בהם הגזירה בעמל התורה וזה אמרם כל המקבל עליו עול תורה ונתקיים בו הגזירה בעמל התורה מעבירים ממנו עול מלכות ועול ד"א עכ"ד ז"ל ועיי' מ"ש בזה בפ' בחקתי ובזה יש לפרש סיום הספר נעוץ סופו בתחלתו לכל האתות והמופתים וגו' ולכל היד החזקה וגו' אשר עשה משה לעיני כל ישראל בראשית ברא וגו' דהנה פירש"י ולכל המורא הגדול נסים וגבורות שבמדבר הגדול והנורא והייני שהוריד להם את המן והגז להם השליו וקשה הא נקנס על כל אדם בזיעת אפיך תאכל לחם והאיך נתן לנו את המן והשקינו מי באר בלי עמל ויגיעה ע"ז אמר הכתוב בראשית וגו' ופירש"י בשביל התורה שנקרא ראשית ר"ל בשביל התורה אשר עמלנו בה בזה נתקיים הקנס והגזירה של אדה"ר ואין צריכון עוד לשום יגיעה והשתדלות וזש"ה ביום השמיני זמן שמחתינו בשמחת התורה על עסקינו בתורה ואשר קבלנו עלינו מעתה לעסוק ולהגות בה יומם ולילה בזה תהי' לכם היינו לכם לכל צרכיכם אפי' אם כל מלאכת עבודה לא תעשו שלא תהא צריכון ליגע במלאכה לפי שכבר קיימו וקבלו עליהם הגזירה בעמל התורה:

ד) אמונים אשר נאספו ברכות נכספו גם קומתם כפפו דבר חנונם העדיפו נראה לפרש עפי"מ שפירשתי הטעם על נשיאת כפים בעשרה דוקא עפימ"ש ביש"מ פ' חקת ותורף הדברים דהנה מצינו כמה דברים שהן בעצמותן חריפין ומרים כמו מלח ותבלין ועם

דברים אחרים הם טובים ולא יאכל תפל בלי מלח וכ"כ נמצא בבני אדם שבעצמותן נראים לכאורה בלתי יפים אבל בכלליות כלך יפה אף נעים זה יש לו מדה טובה זו וזה מדה טובה אחרת וע"כ לעולם אל יוציא עצמו מן הכלל ע"ד האמור בתוך עמי אנכי יושבת והקב"ה משגיח על כלליות ישראל ולא בפרטן עכ"ד ועיי' בייט"ל פ' בלק וזה י"ל הטעם על נשיאת כפים בעשרה כי אז יחול הברכה על ראשם באין שטן ופגע רע כיון דבכללות ישראל כולם יפים הם ועד"ז אמרו חז"ל כל בי' עשרה שכינתא שרי' אבל ביחיד מי יכול לומר זכיתי לבי טהרתי מחטאי ואין בו שום עיקש ונפתל ועיי' מ"ש עוד בזה בפ' ברכה ויתבאר ג"כ דברי הכתוב ביום השמיני עצרת תהי' לכם ותרגומו כנישין תהא לכון לשון אסיפה ר"ל ע"י האסיפה בכללות ישראל כולם מחמדים ת"ש אמונים אשר נאספו בכללות ולא דרך פרטן כיון שהם ברכות נכספו ואז בכללותן יוכל לחול עליהם הברכה גם קומתם כפפו לכן לא בקשו כל אחד בפרטן כי מי יאמר זכיתי לבי דבר חנונם העדיפו כי בכללותם כלם יפים ורב ברכות יחולו על ראשם והקב"ה משגיח על כללותן לברכם עדי עד:

ה) א"י ביום השמיני עצרת וגו' עפי"ד הגמ' חגיגה דף ה' והא אמר רב פפא אין עציבות: לפני הקב"ה ומשני לא קשיא הא בבתי גואי והא בבתי בראי פי' בבתי גואי ע"ז נאמר המשל ופחד עמו ובבתי בראי עוז וחדוה במקומו עכ"ד הגמ' ועי' בישמ"מ פ' אחרי שכתב שם שמשה שהי' רואה באספקלריא המאירה הוא הי' במעלה היותר גדול בבחי' בתי גואי והי' משמש במיעוט חדוה ונדב ואבי' הי' מהלכין אחריהן היינו שהי' במדרגה למטה מהן ולכן הי' בהן העבדות בשמחה כמו שנאמר עבדו את ה' בשמחה וזה שאמרו שנכנסו שתיי' יין היינו שרצו לחזק השמחה יותר ויותר באהבה נפלאה עכ"ד עיי"ש ובמה שכתבתי בפ' וישב ובזה נ"ל לפרש משה"כ בפ' משפטים ויעל משה ואהרן נדב ואביהו וגו' ויראו את א' ישראל וגו' ויחזו את הא' ויאכלו וישתו ופירש"י והוא מדברי מדרש תנחומא ויחזו את הא' הי' מסתכלין בו בלב מתוך אכילה ושתי' ואונקלס לא תרגום כן ולהנ"ל יש לומר דדברי המדרש והתרגום ר"ל שהי' מסתכלין בו שהי' בשעה זו במדרגת משה ואהרן שהי' מסתכלין בו פי' באספקלריא המאירה כמו שנאמר בקרא ויעל משה ואהרן ונדב ואביהו היינו שעלו למעלה כולם כאחד ובגוונא חדא ויאכלו וישתו היינו שהי' שמחין לחזק השמחה יותר כמו שהרגלו נדב ואביהו לעבוד את השי"ת בשמחה וזה שתרגום והוו חדן בקורבניהון כאלו אכלין ושתין והנה הרואה באספקלרי' אין לו להשתמש במדה זו רק בהמשל ופחד כמו בחי' בתי גואי וז"ש לא שלח ידו מכלל

שהי' ראוים להשתלח בהם יד כיון שבמדרגה זו בבתי גואי אין להשתמש בשמחה ובזה יש לפרש ג"כ בדברי הגמ' סוכה דף מ"ח והיית אך שמח ודרשו חז"ל לרבות ליל יו"ט האחרון של חג לשמחה וקשה הא אך בכל מקום למיעוט והאיך אמרי' כאן אך לרבות וכבר כתבתי בזה ועתה נ"ל עוד לפי הנ"ל כיון שהשמחה מדרגה למטה הימנו והוא בחי' בתי בראי לכן נופל בזה הלשון אך שהוא מיעוט דהא בפחד ומורא היא מדרגה רבה ולמעלה מזה בבחי' בתי גואי וזש"ה עצרת תהי' לכם דהנה בליל האחרון של חג שצריך לעבוד את השי"ת בשמחה רבה כחתן היוצא מחפתו במדה השייך לאותו זמן ע"כ עצרת הוא לשון מיעוט פר אחד איל אחד פירש"י לשון חבה כבנים הנפטרים מאביהם היינו באהבה ושמחה וע"כ הוא עצרת עצורים ממדרגת בתי גואי כיון דבימים האלה צריך לעבוד את השי"ת בשמחה:

ו) א"י אמונים אשר נאספו מה שתואר לישראל כאן בשם אמונים ונ"ל עפי"ד הגמ' פ"ק דר"ה כורש החמיץ שאמר ובני תורין ודוכרין וכו' ומצלין לחיי מלכא ובנוהו ופריך והתניא האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחי' בני הרי זה צדיק גמור ומשני כאן בישראל פירש"י שלבו לשמים ואם מריעין לו בחייו אינו קורא תגר אלא תולה היסורים בעונו וכאן באומות פרש"י נכרי אם אין מטיבין לו כגמולו קורא תגר עיי"ש וז"ש אמונים אשר נאספו ישראל שהם מאמינים ואפי' אם ח"ו אין מטיבים לו אינו קורא תגר ועומדים באמונתם לכן אפי' אם ברכות נכספו שהם מבקשים וחפצים לקבל ברכות גם קומתם כפפו ר"ל אם ח"ו לא יקבלו מה שהם נכספים עכ"ז קומתם כפפו שתולה היסורין בעונו וע"כ הם בהכנעה בכפופת קומה ע"כ דבר חינונם העדיפו מה שהם מתחננים הם נענים אע"פ שמבקשים ותולים במעשיהם הטובים דבישראל מאמינים שאינם קורא תגר גם ע"מ לקבל פרס הרי הוא צדיק גמור:

ז) ביום השמיני עצרת תהי' לכם ותרגומו כנישין תהא לכון יתבאר ע"ד שכתב אא"ז ז"ל בייט"ל פרשת וישב לפרש מה שאומרים ומי שמייחדים בתי כנסיות לתפלה ומי שבאים בתוכם להתפלל דהנה רבים העושים מצוה יותר יגדל ערך קדושתם מיחיד העושה מצוה כמו הדבר המוסכם בעצת רבים יותר מקובל ומקיום מהמוסכם מאדם פרטי אבל כל זה אינו רק באם הנאספים אין כוונתם אל הזולת רק להעמיק בתכלית הענין משא"כ באם יכוונו כל אחד לפי ענינו ותועלת עצמותו אזי אפי' אם הם עדה גדולה נחשבים כאיש פרטי וזהו עדת חנף גלמוד וזהו שאמר ומי שמייחדים בתי כנסיות שיהא נקרא כנסי' אם באים בתוכם להתפלל היינו בפנימיותם ממעמקי הלב עכ"ד והנה בר"ה ויוהכ"פ כל אחד עושה תשובה מיראה כי בראש השנה יכתבון וביום צום כיפור

יחתמון לחיים מי לא נפקד בימים האלה וגם בסכות אמרו חז"ל סיכה ל"ז כיצד מנענע כדי לעצור רוחות רעות וא"כ העבודה הוא למענם ולתועלת עצמותם למען ייטב לתם ולבניהם וע"כ גם אם ברבים יערוכו תפלתם ויעשו המצות אלה אשר יעשו אותם האדם עכ"ז אינם נחשבים כרבים העושים מצוה כיון שמכוונים לטובתם אינם נחשבים כרבים כי אם כאיש פרטי והנה בשמ"ע אשר כל מעשינו וכל עסקינו רק למען קדושתו ית' בשמחת התורה אשר נתן לנו תורת אמת ובחר בנו מכל העמים לשרת אותו וליעול קמי מלכא א"כ אם נשמוח עתה יחד באהבים נחשבים לרבים דהא כולנו במחשבה אחת למענו ית"ש וז"ש ביום השמיני עצרת תהי' לכם כפי' התרגום כנישין תהא דאך עתה אנו בבחי' זו שנהי' כנישין אם נאספנו נהי' כרבים וע"כ כל מלאכת עבודה לא תעשו בבחי' עבד אשר כוונתו למענו מאהבת השכר או מהכרח מיראת רבו כי אם אנחנו נעבוד בלתי כוונתינו לצורך עצמינו: ח) אמונים אשר נאספו וכו' עפ"ד הגמ' ע"ז דף ד' ע"ב אמר רב יוסף לא ליצלי אינש צלותא דמוספי בתלת שעי קמייתא בריש שתא ביחיד דילמא מעייני' בעובדי' ודחפו לי' מידחו ופריך אי הכי בצבור נמי ומשני דצבור נפישא זכותי' ודיחיד נמי בשעה שהצבור מתפללין לא קא מדחי וכתבו התוס' שם דאם מתפלל ביחיד בשעה שהצבור מתפללין אין תפלתו נידחית אבל אינה נשמעת אבל עם הצבור תפלתו נשמעת ג"כ ועיי' במג"א ובמחצית השקל סי' צ' ס"ק טו"ב וז"ש אמונים אשר נאספו שהם בצבור יחד ולכן ברכות נכספו שהם מבקשים אשר תפלתם יהא נשמעת ולא די להם במה שאין תפלתם נדחית כי הם מבקשים אשר הקב"ה יאזין ויקשיב לקול תפלתן ויבא עליהם ברכות שמים מעל ועל כן גם אם קומתם כפפו היינו גם אם הי' מעייני' בעובדי' ולבם נכנע עבור מעשיהם ג"כ תפלתם נשמעת משום דנפישי זכותי' ועל כן דברי חנונם העדיפו הם מרבים בתפלתם באסיפת עם יחד ותפלתם נשמעת הובילם לאהליהם לשלום וימצאו שם שלום וכו' כיון שבצבור תפלתם נשמעת ועי' בשל"ה הובא במחה"ש שם:

ט) ביום השמיני עצרת תהי' לכם וגו' נראה עפ"ד הגמ' מגילה דף יו"ד כל מקום שנאמר ויהי אינו אלא צער והי' לשון שמחה ופי' א"ז זלה"ה בישמ"פ עקב דהנה יש שני מיני עבדות אחד ע"ד דכתיב עבדו את ה' בשמחה] בן"ע"ד דכתיב מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו ונאמר שובי עדי בבכי כי אם חטא אדם לשמחה מה זו עושה ולפי"ז בבחי' עבר יש יגון אבל בבחי' להבא אז העבדות בבחי' שמחה והיינו כל מקום שאמר ויהי' בבחי' עבר אינו אלא צער והי' בחינת להבא אינו אלא שמחה עכ"ד ובזה יש לפרש מה שאמרו חז"ל סוכה מ"ח והיית אך שמח לרבות לילי יו"ט האחרון של חג לשמחה והקשו

המפורשים הא אך משמע מיעוטא והאיך אמרינן כאן אך לרבות ויש לומר דבימים האלה אשר אנו שמחים בשמחת התורה במה שנקבל על עצמינו מעתה לעבדה ולשמרה וע"כ בזה השמחה להבא אבל בבחי' העבר לא שייך שמחה כנ"ל דעל מה שכבר הי' אין כאן שמחה וז"ש והיית להבא אך שמח ועכ"ז בהעלותינו על לבנו מה שכבר הי' אין השמחה בשלימות ואך למעט בא השמחה על מה שכבר עבר וז"ש ביום השמיני עצרת תהי' להבא משמע והוא לשון שמחה על כן והקרבתם וגו' פר אחד איל אחד ופירש"י לשון חבה שהקב"ה שומח כביכול עמנו מפני שאנחנו שמחים בו ע"ד אני לדודי ודודי לי כיון דעל מה שיהי' אח"כ שייך לשון שמחה דעיקר העבדות הוא בשמחה:

י) אמונים אשר נאספו ברכות נכספו גם קומתם כפפו דבר חנונם העדיפו וכו' יראה עפ"מ שהביא במגן אברהם סי' קכ"ח ס"ק י"ט וז"ל ובבחיי כתב ויהי' ידיו אמונה משפט הכהנים לרשום שם ההו' ב"ה באצבעותיהם קודם שנושאים כפיהם עכ"ל והיינו כי משם הזה מדת הרחמים כל ברכאן דלעילא ותתא תליין על כן צריך לרשום על אצבעות הכהנים כדי להמשיך עי"ז הברכות ורב טוב לבית ישראל והנה מבואר ברמ"א או"ח סי' א' דמי שמקיים שויתי ה' לנגדי תמיד בא אליו ההכנעה ובושתו תמיד לפני השי"ת עיי"ש וז"ש אמונים אשר נאספו היינו שמקיימים שויתי ה' לנגדי תמיד ולכן נקראו אמונים וכמ"ש ויה' ידיו אמונה דקאי על שם הרחמים כיון דזה עיקר האמונה וכמ"ש רז"ל דשם זה משמע הי' הוה ויהי' ומהוה כל הענינים וסבות כל הסיבות ועל כן ברכות נכספו כמו שיורד הברכות על ידי הכהנים משום שרושמין שם זה על אצבעותיהם כן כיון שמציירים שם זה לפני עיניהם גם כן משפיעים על עצמם כל הברכות גם קומתם כפפו דהא בזה שמקיימים שויתי ה' וגו' בא עליהם הכנעה וכפיפת קומה ובזה דבר חנונם העדיפו הובילם לאהליהם לשלום וכו' יתברכו בכל הברכות אלף פעמים ככה לטוב לנו כה"י:

יא) ביום השמיני עצרת תהי' לכם וגו' ופירש"י עצורים מלצאת וצ"ב גם לפ"ז תיבת לכם הוא לכאורה שפת יתר, ונראה דהנה בפ' ראה כתיב שבעת ימים תחוג לה"א כי יברכך ה"א בכל תבואתך וגו' והיית אך שמח ודרשו חז"ל לרבות לילי יו"ט האחרון של חג לשמחה והקשו הא אך בכל מקום למעט והאיך אמרי' הכא אך לרבות ונראה עפ"ד התוס' שבת דף כ"ד בנדרים ונדבות דאין קרבין ביו"ט משום דכתיב לכם ולא לגבוה אע"פ שיש בהן אכילת הדיוט לבעלים ולכהנים משום דעיקרו לצורך גבוה ובטל חלק הדיוט לגבי חלק גבוה ע"ש ומבואר דאם יש הנאת הגוף וגם כוונה לשמים בטל חלק הדיוט לגבי חלק שהוא לשמים ולפ"ז י"ל דה"נ בלילי יו"ט האחרון של חג שהוא שמחה

של מצוה שאנו שמחים בשמחת התורה אשר הוא חיינו ואורך ימינו וגם בזה היום הראה לנו הקב"ה אותות אהבה לעכב עמנו יום אחד ואע"ג שיש בזה החג עוד שמחה גשמיות מפני זמן האסיף כמאמר הכתוב בחמשה עשר יום לחדש באספכם את תבואת הארץ וגו' מ"מ זה הנאה הגשמי אינו נחשב לכלום לגבי שמחה של מצוה ובטל חלק ההדיוט לגבי גבוה וז"ש והיית אך שמח לרבות יו"ט האחרון של חג לשמחה ואע"ג דאך משמע למעט הוא בא למעט השמחה גשמי ר"ל כיון דבלילי יו"ט האחרון אנו שמחים בשמחה של מצוה וע"כ ממילא ממועט השמחה גשמי כיון שהוא בטל לגבי חלק הגבוה השמחה של מצוה וזש"ה עצרת תהי' לכם וכמו שדרשו חז"ל עצרת לשון עכבה ור"ל לכם שהוא משמע לעצמיכם ולכל צרכיכם תהי' עצרת אינו נחשב ובטל חלק שהוא לכם כיון שבזה הימים אנו שמחים שמחה של מצוה וע"כ כולה לגבוה סלקא:

עצי חיים על מועדים - להקפות ש"ע וש"ת

יב) אמת ויציב וכו' עלינו לעולם ועד ונראה פירושו ע"ד שנודע כי אין לך אדם שאין לו שעה שחושק לעשות רצון קונו ונותן לב לשוב ואין חסידות כחסידות בתחלתו רק אחר עבור שעה נתקרר וחוזר לקדמותו אבל הבני עלי' כל שעה ושעה כשעה ראשונה ובכל עת נדמה להם כאלו עתה ההתחלה בעבודת הי"ת ואפשר זהו הכוונה שאנו מתפללים וטהר לבינו לעבדך באמת ע"ד שכתב, הרמב"ן קטנתי מכל החסדים ומכל האמת כי החסדים הקיימים נקראו אמת כי הוא מגזירת אמנה כטעם ונאמן ביתך וממלכתך עד מאד עכ"ד, וזהו התפלה שיטהר ד' לבינו ורק יהא באמת שיהא של קיימא מבלי תכזב רק תהא כן לעולם, וזהו שנאמר במשה כי עבד נאמן קראת לו שהוא הי' עבד ד' באמונה ובלי הפרד ד' מעמו רק תמיד הי' דבוק בעבודת הי"ת וזה שבא לו בשכרו וכמדתו מה כאן עומד ומשמש אף שם עומד ומשמש לעולם ועד, וזה שאנו אומרים אמת ויציב וכו' לעולם ועד פירוש דבר אמת שהוא לעולם ועד מבלי הרף לעולם ביראת השם החופף כל הימים:

יג) מרגלא בפומי' דאבא מארן הגאה"ק צוקלה"ה לה"ה להזכיר בהקפות מאמר הזהר פ' פנחס ד' רי"ט ישמח ישראל בעושיו בעושו מיבעי' לי' אלא אלין קב"ה ושכינתי' ואביו ואמו דאע"ג דמתי קב"ה אעקר לון מג"ע ואייתי לון עמי' להאי חדוה לנטלא חולקא דחדוה עם קב"ה ושכינתי' וכו' ונראה עס"י המבואר בספרים כי כל התיקונים הם על ידי הכוונות ולפי"ז יעלה על הדעת שאותם אשר אינם יודעים לכוין אינם פועלים בעשיית המצוה ח"ו הס מלהזכיר כזאת כי אם אמנם דעיקר תיקוני המצוה ע"י הכוונה הראוי

בקשר במדת העליונות אך מחסד הי"ת שאם אחד עושה מצוה עד"ז כבר עשה סולם לכל העושה מצוה ההוא [ועי' ביש"מ פ' חקת] ובזה יתבאר הכתוב [מלאכי כ"ד] והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם ר"ל לב אבות אשר לבם כלב ארי וכליותיהם יועצים חכמה ובודאי השיגו מעלת התורה והמצוה בכוונה והתיקון הראוי לזה ישוב ד' לבם על בניהם אף אם הם לא ידעו ולא יבינו ואפס מזומה וחסר תבונה המה עכ"ז כיון שהאבות כבר עשו סולם העולה בית א' בזה יעלו מעלה ראש ובניהם אחריהם יסמכו על שלחן אביהם אשר כבר ערכו לפניהם ולב בנים על אבותם שהם יסמכו בכוונות על אבותם כנ"ל, ובזה יתבאר דברי הזה"ק אעקר לון מג"ע לנטלא חולקא דחדוה ר"ל כי הם ינטלו חלק בהשמחה של מצוה מה זה עושה עתה כי הכל נעשה ונגמר על ידיהם ובכוונה אשר עשו וכבר רצה א' את מעשיהם:

יד) מי א' כמוך עושה גדולות אביר יעקב נורא תהלות תפארת ישראל שומע תפלות כי שומע אל אביונים ד' השייכות זה לזה נראה עפי"מ שכתב בישמ"פ' אמור איך אנו משבחין ומפארין בפיוטים בהרבה שבחים וקילוסין וקשה ע"ז דבגמ' ברכות ל"ג אמרי' ההוא דנחית קמי' דר' חנינא אמר הא' הגדול וכו' והאדיר והעזוז וכו' כי סיים אמר לי' סיימתנהו לכולא שבחי' דמריך משל למלך בו"ד שהי' לו אלף אלפים דינרי זהב והי' מקלסין אותו בשל כסף והלא גנאי הוא לו, והתירץ היא עפ"י המדרש [פ' לך] ואף שבחו של הקב"ה אומרים מקצתו בפניו דלא כדעת רבא דאמר להא דנחית קמי' דציבורא סיימתנהו וע"כ מותר לשבח להי"ת כיון דשכינתו בתוכינו ומלא כל הארץ כבודו והוי בפניו ואומרים רק מקצת שבחו עכ"ד עיי"ש, ובזה יתבאר דברי הגמ' ברכות שם לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל דהכוונה הוא על דרך הנ"ל דהא ידוע אשר אין להתפלל דרך ממוצע להשם אפי' ע"י מלאך או שליח [וכבר דבר מזה בשל"ה הקדוש ה' ראש השנה במה שאנו אומרי' בסליחות מכניסי רחמים וגם מה שמשתטחים על קברי אבות ואין כאן מקום לדבר מזה] וז"ש בגמ' לעולם יסדר אדם שבחו חל מקום וקשה איך ישבח להי"ת וכי סיימתנהו לשבחי' דמריך אלא ע"כ כתי' הישמ"כ כיון שהם בפניו ואומרים רק מקצת שבחי ובזה יוכל אח"כ להפלל להי"ת בעצמו כיון דהוא בפניו ולא הוי ע"י שליח:

וז"ש כאן מי א' כמוך עושה גדולות אביר יעקב נורא תהלות ר"ל בעבור זה שהוא עושה גדולות כמשל למלך שהי' לו אלף אלפים דינרי זהב וזהו עושה גדולות וע"כ נורא תהלות לשבח להבוב"ה כנ"ל וכי סיימתנהו לשבחי דמריך תפארת ישראל שומע תפלות הקב"ה שומע תפלות ישראל ואין להתפלל רק להקב"ה בעצמו לא ע"י מלאך ולא ע"י שליח וזהו

בעבור כי שומע אל אביונים ה' ר"ל הקב"ה בעצמו שומע אל אביונים ימלא כל הארץ כבידו וא"כ הוי בפניו וע"כ מותר לשבח להבוב"ה כיון דמזה מוכח דהוי בפניו דאומרים רק מקצת שבחו:

טו) יכין ובועז בשם נקראים וכל בניך לימודי ד' השייכות זה לזה נראה עפי"מ דאמרי ביומא ע"ז בעיין יעקב [ובגמ' שלפנינו חסר זה המאמר] אמר הקב"ה מי הוא זה שמלמד זכות על בני אמרי לי' גבריאל אמר לה' ניעול עיילי' והייני דכתיב ואני באתי אחריך ונראה לענ"ד לפרש הלשון שאמרו בגמ' ניעול עיילי' ובפשיטות הוא כיון דאפקי' כדאמר שם ועיי"ש ע"כ אמר לי' ניעול, ונ"ל עוד המרומז בזה עפ"י דאמרי' בגמ' שבת קמ"ט כל שחבירו נענש ע"י אין מכניסין אותו במחיצתי של הקב"ה וע"כ מי שמלמד זכות על ישראל בדין הוא שיטול שכרו מדה כנגד מדה דאדרבא מכניסין אותו למחיצתו של הקב"ה וע"כ אמרו לי' לגבריאל אשר למד זכות על ישראל לקראו לפנים ממחיצתו של הקב"ה, וז"ש כאן יכין ובועז בשם נקראים ר"ל כיון דשם דרך מבוא לבית קדשי הקדשים בית כלי חמדה לישראל למחילה ולסליחה בכל שנה ושנה וע"כ נקראים בשם יכין ובועז שני עמודי קדש מלמדי זכות לבית ישראל נקראים לפנים ממחיצתו של הקב"ה וכל בניך לימודי ד' כאמור בסה"ק נועם אלימלך כלומר שהם מלמדים אותו כביכול אך לזכות את בריותיו ע"כ א"ת בניך אלא בוניך והבן ע"כ, וע"כ אסמכי' לדלעיל ר"ל דאם מלמדים זכות על עם בנ"י נקראים בשם לפנים ממחיצתו של הקב"ה וגם כל בניך יקראו לפניו כיון שהם מלמדים איך לזכות את בריותיו כנ"ל והבן:

טז) א"י מי א' כמוך ע"ד האמור בגמ' ברכות דף י"ז רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שרצונינו לעשות רצונך מי מעכב שאור שבעיסה ושיעבוד מלכות ושמעתי אומרי' משמי' דמו"זזלה"ה הכוונה שאור שבעיסה ר"ל מה שטריד כל אחד בפרנסתו על המחי' ועל הכלכלה מעלות הבוקר עד כי יחשכו כוכבי נשפו ועבור כן אין להאשים את האיש גם אם ישכח את אשר עשהו לעמוד על משמרתו משמרת הקודש מכיון דטרדת המוחין מבטלו וכמו דאמרי' בגמ' עירובין דף ס"ה יכולנא לפטור כל העולם מן הדין מטעם שכורת ולא מיין ובזה אמרתי ע"ד אפשר לומר אשר עוד יעקב אבינו התנצל עצמו עד"ז במה שאמר עם לבן גרתי ואחר עד עתה ויהי לי שור וחמור וגו' ואשלחה להגיד לאד' למצוא חן בעיניך ור"ל כמו שאמר בגמ' הנ"ל דבמה שכל אחד מרבה דאגה להרבות נכסים לפרנסתו כדי לרעות את עצמו וכ"כ שיעבוד מלכות זה כמה שנים אשר עמך בנ"י צאן קדשים רועים בשדה אחר בארץ לא להם זה וזה גורם להטריד אותנו ולבלבל את מחשבותינו עד שאין אנו יכולים לעלות במעלות על מזבח ד' להקריב לפניו ריח ניחוח

כמצווה עלינו וע"ז מרמז יעקב אבינו ע"ה בדברו בכוונת הלב לשמים נוה לבן גרתי ואחר עד עתה ר"ל שהי' בגלות מן זמנים טובא עד עתה ודר עם נחש בכפופה אחת לבן הארמי ועוד ויהי לי שור וחמור וגו' ר"ל שהי' מוכרח לבלה ימי' בהבלי עוה"ז ובחבולי טרדון להביא טרף לביתו לזון את בניו וטפלי דתלוי בי' ובזה אשלחה להגיד לא' ממ"ה למצוא חן בעיניך ר"ל שיהא זאת מליצתי לבל יאשם על שלא עבדו כראוי בלבב שלם [לפי ענוותניתו כדרך הצדיקים שמתחרטים בכל עת ושורים בתשובה] וז"ש אביר יעקב נורא תהלות ע"ד שאמר בגמ' יומא דף ס"ט הגבור והנורא דקאי על זמן הגלות דהקב"ה מקרי נורא ע"ש הכתוב הן הן גבורותיו והן הן נפלאותיו שה אחת בין ע' זאבים יוכל להתקיים תפארת ישראל שומע תפלות ר"ל שהקב"ה ישמע זאת לתפלה ויקבלה לפניו ית"ש כי שומע אל אביונים ה' ר"ל מה שישראל הם דלים ואביונים כינוי מה שישראל טרודים על הפרנסה להמציא טרף לביתם וע"כ בקשתינו לפני מלך אביר יעקב נורא תהלות מה שנקרא בזמן הגלות בשם נורא שישמע תפלותינו ויאזין תחנונינו מה שאנו אביונים טרידים על המחי' וכלכלה גם שיעבוד גליות וע"י כן נקרא נורא וזה יהי' לנו למליץ מול מגיד פשע כי גלוי וידוע לפניך שרצונינו לעשות רצונך והבן:

יז) א"י בדברי הזוה"ק הנ"ל בהקדם לפרש בנוסח אב הרחמן הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו וכו' יזכרם א' לטובה עם שאר צדיקי עולם וקשה הא פשיטא מדוע לא יזכרו עם שאר הצדיקים והנראה עפי"ד זקיני הישמ"מ פ' תצוה דיש שני מיני צדיקים כת אחד המסגלים מצות מעשיות צדקה וגמ"ח וכדומה אבל מ"מ קצרה שכלם להבין גדולת הבורא ב"ה לקיים מה שנאמר ולדבקה בו הכת השני' הדבקים בו ית' בתוקף ובחשקות גדול ועושין כל המצות באהבה נפלאה עד שכל התענוגים הם בעיניהם כאפס נגד התענוג הגדול שהם מתענגים באהבתו ית"ש והם מתעלים תמיד ממדרגה למדרגה ומתחדש להם אהבה בכל יום תמיד והנה אמרו רז"ל נדה ס"א כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות והנה זה בכל המצות מעשיות דהיום לעשותם ולא במחר אבל הדבקים בו ית"ש לא ישולל מהם הדביקות לאחר מותם ואדרבה מתגדל ומתחזק ביתר שאת כיון שהוסר מסך המבדיל הגשמיות ולפי"ז הצדיקים אשר הם מכת הראשון צדקתם בטל לאחר מותם כיון שאין באפשרי לאחוז שם הצדיק דרכו כי היום לעשותם ולא למחר משא"כ הצדיקים שמהכת השניי' אין נעדר מהם שם צדיקים גם לאחר מותם כי עדיין בצדקתם עומדים ויתבאר דברי הגמ' חולין דף ז' גדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהם היינו הצדיקים שמכת השניי' כי עיקר צדקתם מתגדל ומתרבה אז משא"כ הצדיקים שמכת הראשון אדרבה פסקה צדקתן ולמה יחשבו יותר מצדיקים

חיים שהם עדיין בצדקתן עכ"ד בארוכות יותר עיי"ש דבריו כי נעמו וז"ש הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו כלומר אותן אשר גם במותם לא נפרדו ממצות ה' מכיון שבחייהם עשו המצות באימה וביראה בדביקות ובתשוקת אהבה ועל כן לאחר אריכת ימיהם לא נפרדו ועולין למעלה בלי מסך המבדיל החומר אשר מעפר יסודו ע"כ יזכרם א' לטובה עם שאר צדיקי עולם היינו אשר חיים אתנו בעוה"ז כיון שגם הם עודם עוסקים ועומדים בצדקתם כמו הצדיקים אשר עודנה חיים על פני האדמה ויתבאר דברי הזוה"ק דקוב"ה אעקר להון מג"ע לנטלא חולקא דחדוה עם קוב"ה ושכינתי' היינו דבחדוה דקוב"ה גם לאחר אריכות ימיהם המה עוסקים בה ויהנו בזה תמיד לעולם וילכו מחיל אל חיל ע"כ הם בצירופא חדא עם שאר הצדיקים בעוה"ז לשמוח יחד באהבים:

יח) א"י עפי"מ שהביא א"ז ז"ל בייט"ל פ' מטות בשם דודו הגאה"ק מו"ה ארי' ליב מווישניצא לפרש הפסוק ומבן חמישים שנה ישוב מצבא העבודה וגו' ושרת את אחיו וגו' לשמור משמרת ועבודה לא יעבוד שהוא לכאורה כפל לשון אבל הענין כי עיקר עבודת הלוים בשירם ובזמרם לעורר לבבות ישראל לתשובה בבואם להקריב את קרבנותיהם ומבן חמשים שנה נפסל בקול עי' רמב"ן ולא הי' יכול עוד לעשות עבודתו בקול עכ"ז עמד על משמרתו עם אחיו הלוים לעורר הלבבות לתשובה והענין כי אז בינה יתירה נודעת להם שהם הי' מתבודדים בינם לבין קונם ובאו בקושרות עם כללות לבבי ישראל האחוזים זה בזה ובכן הי' מתעוררים הלבבות לפשפש במעשיהם וז"ש ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה ולא יעבוד עוד בפועל ממש ועכ"ז ושרת את אחיו וגו' עם אחיו לשמור משמרת לעורר הלבבות הגם ועבודה לא יעבוד בפועל עכ"ד הנחמדים עיי"ש ולפי"ז יש לומר כי כן הצדיקים אשר בחייהם הי' מעוררים לבבות ישראל בשירם ובזמרם בהלל ורננה לפני ה' כן גם לאחר שנפטרו ונסתלקו מזה העולם ואין בכחם בפועל ממש לעורר לבבות ישראל ועכ"ז יעמדו הם אתנו לשרת עם אחיו לעורר לבבות ישראל בעוה"ז וכמו הלוים שנפסלו בקול עכ"ז יעשה ה' להם שלא יעברו ממשמרתם כיון שכל זמן שהי' בכחם לעשות עבודתם עבודה תמה בכל כחם כן גם לאחר פטירת הצדיקים למה יגרע נחלתם מלהסתפח בנחלת ה' כי העיקר הוא למען הודיע בעולם לקרוא בשם ה' לעורר לבבות בנ"י וזה שאמר בזוה"ק קוב"ה אעקר להון מג"ע לנטלא חולקא דחדוה היינו לעורר אותנו לשוש בגילה ורננה לפני ה' בזה אשר יעמדו אתנו פה גם היום בזה יעורר אותנו כנאמר בהלוים וכנ"ל:

יט) הא' הגדול עיני כל נגדיך רב חסד גדול על השמים חסדך א' אברהם זכור לעבדיך חסדי ה' אזכיר תהלות ה' ונלע"ד לבאר הני ארבעה חרוזים האיך שייכים זה לזה דהנה

בהגיע ימי הרצון שמ"ע וש"ת אשר בם אנו שמחים בשמחת התורה ובהעלות על לבבינו במה איפוא עבר עלינו כל השנה בביטול זמן זמנים טובא וגם את אשר עשינו ולמדנו לפעמים ועשינו ככתוב בתורתו ית"ש יודע איש מרת נפשו האם נעשה כמצוה עלינו באהבה ויראה כדת מה לעשות בזה נחת רוח ליוצרינו הבוב"ה וא"כ איך ישמח לבינו ותגל נפשינו בשמחת התורה הלא אדרבה נמס לבנו בקרבינו בזכרונינו שפלותינו העל כל אלה ועל כל נעלם יבא במשפט ואך בזאת תחזקנו ותאמצנו הפעם הזה במה שהגיע העת המעורר הכוונה לנו ונקבל על עצמינו בשמחה רבה מעתה ועד עולם רק לעבוד את בוראינו בתשוקה ודבוקה בו בכל עת וכבר אמר אזז"ל בייטב פנים לפרש מאמר חז"ל אהא דכתיב והיית אך שמח לרבות לילי יו"ט האחרון לשמחה ולכאורה יפלא הא אכין ורקין מיעוטין ויתבאר דהנה מה שהי' לשעבר אך אינו אלא מיעוט כי מעט ורעים הי' עכ"ז שמח על לעתיד וז"ש לרבות לילי יו"ט האחרון לשמחה והיינו ע"ש העתיד להיטב עכ"ד הקדושים ובזה יש לפרש דברי הגמ' פסחים דף ס"ח רב ששת מהדר לי' תלמודי' כל תלתין יומין ותלוי וקאי בעוברא דשא ואמר חדאי נפשאי חדאי נפשאי ויל"ד על מה תלוי עצמו בעיברא דשא וגם כפל הלשון חדאי נפשאי שני פעמים ולהנ"ל יתבאר דרב ששת שלמד בכל עת כמו שאמר שמהדר לי' תלמודי' ע"כ אמר שני פעמים חדאי נפשאי האחד ששמח על שלמד עד העת ההוא וגם שמח לבו על להבא ורק על זה תלוי עצמו ר"ל הי' מסופק וחורך על עצמו [מלשון אשם תלוי] שמא לא למד ביראה ועבודה תמה כראוי וע"כ תלוי עצמו בעיברא דשא הרמז בזה כמו שאיתא בגמ' שבת ל"א מכריז ר' ינאי חבל על מאן דאית לי' דרתא ותרעא לדרתא לא עביד מזה נראה שנמשלה התורה לבית והיראה להדלת וע"כ תלוי עצמו ע"ז הכוונה הנ"ל שמא לא למד את התורה ביראה כראוי ור"ש ברב ענותנותו ולפי רוב השגתו הי' מיצר ודואג אולי לא צא עוד ידי חובתי ביראת ה' טהורה:

והנה במדרש פ' בשלח וז"ל עתידין ישראל שיאמרו שירה לעתיד לבא שנאמר שירו לה' שיר חדש ובאיזה זכות הן אומרים שירה בזכות אברהם הדה"ד תשורי מראש אמנה היינו אברהם ראש האמנה עכ"ל ופי' בשל"ה שם עתידין ישראל כשיתבשרו להגאולה יאמרו שירה על מה שעתיד לבא היינו על הניסים שיתבשרו עליהם יקדימו לשורר מיד ויהי' בחוזק אמונתם כאלו נעשה וזהו תשורי מראש אמנה בזכות אברהם שהאמין בהקב"ה שנאמר והאמין בה' עד שלא נעשה המעשה עכ"ד עיי"ש וז"ש הא' הגדול עיני כל נגדיך והוא מלשון עזר כנגדו שדרשו חז"ל יבמות ס"ג ובמדר' בראשית פרשה י"ז כנגדו להלחם ר"ל דמי יאמר זכיתי לבי וגו' האנוש מאלוקי יצדק וגו' וא"כ עיני כל נגדו ח"ו וגם הלא

רב חסד גדול על השמים חסדך כמי שאמרו חז"ל פסחים דף נ' ע"ב כתיב מעל השמים חסדך וכתיב עד השמים חסדך כאן בעושים לשמה כאן בעושים שלא לשמה והיינו שאמר על השמים חסדך והוא לשון משולל שהי' צריך להיות על השמים חסדו דאם עושין לשמה אזי על השמים חסדו ולהכי נקט לשין שלילה כיון שהוא בדרך עונש אם אינו רק עד השמים חסדו ולא על השמים וא"כ על מה יש לשמוח ולשיר בקול רינה לפני ה' הלא כל איש יודע נגעי לבו במה שעשה נגדו ית"ש וגם את הטוב אשר עשה הי' שלא לשמה ורק עד השמים חסדו ועל כן אמרי' בבקשה לפניו ית"ש א' אברהם זכור לעבדיך בזכות אברהם שהאמין בה' מראש עד שלא עשה הקב"ה הניסים וע"כ בשכר זאת חסדי ה' אזכיר תהלות ה' אשירה לה' ואזכיר תהלותיו מקודם על מה שיהי' אח"כ במה שזכינו וקבלנו על עצמינו מעתה לעשות הכל לנחת רוח לפני יוצרינו ובזה נגילה ונשמחה יחד בעת ההוא ובזמן הזה על לעתיד לבא על הקבלה להבא וכמו שעתידין ישראל לומר שירה על מה שעתיד לבא הישועה והיינו בזכות אברהם:

כ) א"י בדברי הזוה"ק הנ"ל עפימ"ש חז"ל בגיטין דף כ"ב הכל כשרין לכתוב את הגט אפי' חרש שוטה וקטן ופריך בגמ' והא לאו בני דעה נינהו ופירש"י ולא ידעי לכתוב לשמה אמר רב הונא והוא שהי' גדול עומד על גבו ומשמע מזה דמאן דלא ידע לכיון לשמה עכ"ז בגדול עומד על גביו הוי כאולי כוונו בה לשמה ולכן הקב"ה אעקר לן מג"ע ואייתי לון עמי' משום דבדור אחרון ובניהם אשר יקומו מאחריהם אילי לא ידעו ולא יבינו לכוין כדיאות משו"ה אייתו להון למהוי עמנא עומד על גבינו ובזה יהי' כאלו אנחנו כוונו בה בכל הכוונות הראוים לתקן בזה את שורשה במקום עליון: כא) בזמר ידיד נפש, נפשי חולת אהבתך אנא א' נא רפא נא לה בהראות לה נועם זיוך וגו' וקשה הלשון חולת אהבתך מדוע יקרא בלשון חולה דהא אדרבה זה הוא מטרת כל איש ישראל שיוכל לבוא למדריגה הלזו אשר ישתוקק נפשו ויתענג באהבתו חבוקה ודבוקה בו ית"ש באין הרף כל הימים וכמאמר החכם אם דאגתך בעבודת השם ירבה דאגתך וגם מהו התפלה רפא נא לה דהא כן הוא שלימות איש לאהבה את ה"א לדבקה בו באופן המעולה בכל פעם יותר למעלה ונראה עפימ"ש בס' עבודת ישראל פ' בחקותי לפרש מאמרם ז"ל הוי מתפלל בשלומה של מלכות הכוונה שאנחנו מחויבים להתפלל שתהא אימת מלכות על עמו לא לעבדו מאהבה בלבד כ"א בשלימות של מרת מלכות היינו יראה עם אהבה שאלמלא מוראו, איש זה הקב"ה כביכול את רעהו הוא העובד אותו חיים בלעו מרוב תשוקה ואהבה עד כלות הנפש כדכתיב בבני אהרן בקרבתם לפני ה' עכ"ד הקדושים ועיי' בייטב פנים לחג הסכות אות י"ג והנה מבואר ברמ"א או"ח סי' א' סעיף

א' שויתי ה' לנגדי תמיד הוא כלל גדול בתירה ובמעלות הצדיקים וכו' כשישים האדם על לבו שהמלך מה"מ עומד עליו ורואה במעשיו מיד יגיע אליו היראה והכנעה בפחד השי"ת עיי"ש וא"כ הרי מדברי הרמ"א דאם תמיד ה' לנגד עיניו מזה יגיע אליו היראה בפחד השי"ת וז"ש נפשי חולת אהבתך ר"ל הנפש הוא חולת מאהבה לחוד בלי יראה ועי"ז הא יוכל לבא עד כלות הנפש כמ"ש הרמב"ם סוף ה' תשובה ולפי קשוט הנפש במעש"ט תגדל האהבה עד שמגודל התענוג יוכל האדם לבא לידי כלות הנפש ותשוקתה להפרד מן הגוף כדי להתדבק במקור החיים בחי החיים עיי"ש לכן אנו מתפללים אנא א' רפא נא לה בהראות לה נועם זיוך ר"ל במה אשר תראינו נא נועם זיוך היינו שהשי"ת יהי' בעזרינו שנזכה בכל פעם להיות במדרגה זו אשר יראו עינינו ה' לנגדינו תמיד ובזה יבא אלינו היראה והפחד בזה תתחזק הנפש בגוף ותתרפא מחילת הבא מאהבה והיתה לה עי"ז שמחת עולם ועד שלא תתפרד הנפש מהגוף ועד:

כב) י"ק זכית אבות יגן עלינו נצח ישראל מצרתינו גאלנו ומבור גלות דלנו והעלנו וכו' נראה לפרש עפימ"ש אא"ז זללה"ה ביש"מ בהפטורה לפ' תולדות על דברי הגמ' מגילה דף ט"ו אר"א אר"ח כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם עפ"מ שכתב בספר אחד דכשאומר דבר בשם אומרו שפתותיו של הצדיק דובבת בקבר דהיינו שמעורר חיות להצדיק וע"כ נחשב להדור והיינו שדרשו אגורה באהלך עולמים דהוי כדר בעוה"ז והנה הבכור שור במס' ר"ה כתב ותורף דבריו דכשהצדיק קבוע במקומו העולם כמחצה על מחצה ואמרינן בפ"ק דקידושין העולם אחר רובו נידן ואיתא בר"ה שם מחצה על מחצה הקב"ה שהוא רב חסד מטה כלפי חסד משא"כ כשהצדיק הוא נע ונד עיי"ש והנה כל החיים מתנועעים תמיד ממקום למקום ואף כשהם בעיר אחת מ"מ ממקום למקום בעולם הוא ולכן באמת העולם נידון אחר רובו ולא כמ"ש הב"ש ז"ל אך אחר המות הרי הגוף בקבר עד עת התחי' וא"כ הוא כמחצה על מחצה רק אז לא נחשב להדור אבל כשאומרים דבר הלכה משמו אז נחשב בין החיים וגם היא קבוע וא"כ מביא גאולה לעולם דכבר הוא מחצה על מחצה ואף אם העולם הם רוב רשעים ח"ו אז ורב חסד וגו' עכ"ד הישמ"ז ל"ל ובזה פי' אא"ז זללה"ה בייטב פנים לחוהמ"ס הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו מאתנו כי מנשרים קלו ומאריות גברו לעשות רצון קונם וחפץ צורם היינו להשפיע מתורתם ויראתם לזולתם כדכתיב ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר לכן אנו מבקשים יזכרם א' לטובה להצטרף עם שאר צדיקי עולם היינו אסר הם חיים אתנו עכ"ד ז"ל עיי"ש ובזה נ"ל לפרש המד"ר בפ' תשא עה"פ זכור לאברהם וגו' גפן ממצרים תסיע למה נמשלו ישראל לגפן מה גפן היא חי' ונשענת על עצים מתים כך

ישראל הם חיים ונשענים על המתים אלו האבות הוי זכור לאברהם וגו' עכ"ד המדרש ולכאורה יש לבאר אמאי אסמכי' המדרש שישראל נמשלו לגפן בהא שנסעו ממצרים ולהנ"ל י"ל דכאשר נסעו בנ"י ממצרים והוו ניידי ממקומם א"כ יש לחוש שמא ח"ו אין רובם צדיקים והעולם אחר רובו נידון ע"כ אמר המדרש שישראל נמשלו לגפן שנשענים על עצים המתים אלו האבות וע"כ אף שנסעו ממצרים הוי כמחצה על מחצה עבור האבות שהם קבוע במקומם ויצטרפו עם העולם אשר הם חיים להכריע לטוב לנו וז"ש יק' זכות אבות אשר כל חפצם ומטרתם הי' להנחיל לבניהם ולדורתם מתורתם ומיראתם הקודמת לחכמתם ומנועם זיו הדרתם אנו נשפעים בתורה ומצות בכל עת שגור בפינו לכן זכותם יגן עלינו להיותנו על ידם כמחצה על מחצה כיון שהם קבוע במקומם ואז אח"כ נצח ישראל מצרותינו גאלנו שהוא יטה לנו כלפי חסד ברב חסדו כמ"ש חז"ל מחצה על מחצה רב חסד מטה כלפי חסד ומבור גלות דלנו והעלנו כמ"ש ביש"מ בריש פ' שמות דאם ישראל יושבין בא"י כלל ישראל מיקרי קבוע ואין חשש ביטול ברוב אבל לאחר שגלו הוו ניידו עיי"ש ולכן אמר ומבור גלות דלנו והעלנו היינו אף בעת שיהי' ישראל בגלות והוו ניידו עכ"ז לא יבטלו ברוב רשעים ע"י האבות שהם קבוע, וזכותם יגן עלינו: כג) א"י מי א' כמוך וכו' עפי"ד חז"ל ויעבור ה' על פניו ויקרא מלמד שאמר הקב"ה כ"ז שיעשו לפני כסדר הזה אני מוחל להם והוכיחו המפורשים דאין הכוונה על עשיי' ממש כי אם באמירה שיאמרו הי"ג מדות סגי לעורר רחמים דהא שם א' הוא אחד מי"ג מדות ומבלעדו אין א' ולא יתכן עשיי' ובזה פי' מהרמ"ש ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמור וגו' שיהא סגי באמירה בעלמא מה שאתה החילות להראות את עבדך את גדלך ואיתא בילקוט זה מדת טובך ע"ש וזה י"ג מדות של רחמים כדכתיב אני אעביר כל טובי ע"פ דאי אפשר לומר שיעשו ממש דהא מי א' וכו' אשר יעשה כמעשיך וגו' עכ"ד ובזה פי' המפורשים א' הורית לנו לומר דייקא שלש עשרה מדות כלומר ע"י מדת א' הורית לנו שדי לומר היינו באמירה בעלמא עכ"ד וז"ש מי אל כמוך עושה גדולות היינו מי האיש אשר הוא א' כמוך שיעשה גדולות והוא מדת טובו י"ג מדות כמ"ש במדרש ילקוט הנ"ל וא"כ אי אפשר לעשות ממש הי"ג מדות במדת א' וע"כ לומר דגם במה שאומרים תהלת ה' בפה סגי והיינו אביר יעקב נורא תהלות שהוא נורא בתהלות שמסדרים לפניו מדת טובו וגדלו הי"ג מדות תפארת ישראל שומע תפלות מה שהתפלל משה רבינו ע"ה שיהא סגי לומר הי"ג מדות אפי' בלא עשיי' ממש ודי באמירה: כד) א"י מי א' כמוך עושה גדולות ע"ד שפי' אאמו"ר הגה"ק זללה"ה בפ' חיי לפרש מה שאומרים ביום ש"ק ואלו פינו מלא שירה כים וכו' אין אנו מספיקים להודות וכו' על אחת מאלף וכו' על

כן אברים וכו' הן הם יודו ויברכו וכו' ולכאורה הוא סתירה מיני' ובי' דקודם אמר אין אני מספיקים להודות ומשמע דמשו"ז אסור לברכו כמ"ש חז"ל ברכות ל"ג משל למלך שמשתמש בכלי זהב ומקלסין אותו בכלי כסף והדר אמר על כן אברים הן הם יודו וכו' אמנם הענין דהנה מה שהקב"ה נתקלס ונשתבח מברואיו הוא רק מצד חסדיו שמזכה את ברואיו ואפי' מלאכי רומה אין ביכולתם די באר להודות ולשבח וז"ש ואלו פינו מלא שירה אין אנו מספיקים וכו' וא"כ הכל הוא מצד חסדיו ולכן אברים שפלגת בנו גם הן המה יודו ויברכו כיון שהוא רק מצד חסד גם אנו נשיג מאתו רחמים וחסדים ונודה ונברך לשמו ית' עכ"ד וז"ש מי א' כמוך עושה גדולות וצריך לשבחו ולספר הודו על כל הגדולות לפי ערך הפעולה וא"כ נורא תהלות דהא מי יכול לספר עוזו ורב שבחו אך כיון דשומע תפלות ה' והכל הוא מצד חסדיו דהא אפי' מלאכי רומה אין ביכלתם להודות להלל כפי ערך גדולתו וע"כ שומע אל אביונים ה' אפי' אנו אביונים בדעת כיון דהכל הוא מצד חסדיו ויש לפרש בזה מה שאמרו חז"ל סוכה מ"ח והיית אך שמח לרבות לילי יו"ט האחרון של חג לשמחה והקשו המפורשים הלא אך הוא מיעוט והאיך בא לרבות ויש לומר דהנה ביום הזה בשמחת התורה על אשר קדשנו במצותיו ונתן לנו את תורתו וע"כ נגילה ונשמחה בו אבל כאשר נעלה על לבינו האיך יערב לנו כל שמחה בעוד אשר לב יודע מיעוט ערכינו בתורה ועבודה עד כעת אמנם הא אפי' מי אשר יגע ומצא כדי מידתו יותר ממנו עכ"ז הא ג"כ לא יצא ידי חובתו אשר חוב קדוש מוטל עליו להעריך לפני מלך עליון עילות כל העילות ומה נחשב הוא על כל תגמולהו עליו מאת ה' הבוב"ה וע"כ גם זה המעט אשר הובאת לפניו יקח נא מידינו ותרצנו וז"ש והיית אך שמח במה אשר תמעט השמחה מפני שידעת אשר אין מעש במה לשמוח ע"כ אדרבה בזה יתרבה השמחה כי הלא א"כ מי יוכל לשמוח שמחה של מצוה ולכן הכל הנני לשמחה על המצות: כה) א"י הא' הגדול וכו' עפימ"ש ברב טוב פ' וירא עה"פ כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו' ושמרו דרך ה' וגו' למען הביא ה' וגו' ויל"ד דרך ה' ל"ל גם וכי ציוה לעבוד עמל"פ וי"ל עפימ"ש בפ"ק דר"ה כורש החמיץ שאמר ומצלין לחיי מלכא ובנוהי ופריך והא האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחי' בני הרי זה צדיק גמור ומשני כאן בישראל כאן באוה"ע ופי' מו"זללה"ה דודאי אם נותן צדקה בעבור עצמו אין זה עבודת השם באמת וזה דרכן של אוה"ע אבל ישראל לא בעבור עצמו אימר בשביל שיחי' בני אלא שזה עצמו רצון הבוב"ה שיחי' בני כי מקור הטוב רוצה להטיב וזה עצמו עבודה לשמים להשלים מידותיו ולגמול חסד לישראל והנה אברהם לימד את בניו למען הביא על אברהם לא בעבור עצמו כ"א להשלים רצונו ית"ש שזה דרכו להטיב לבריותיו לעשות עמהם צדקה

ומשפט וז"ש כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו' ושמרו דרך ה' מה שהוא דרך ה' לעשות צדקה וטובות למען הביא ה' והיינו שיקוים רצונו ית' וזה עבודה לשמים ולא בעבור עצמו עכ"ד ז"ל עיי"ש וז"ש עיני כל נגדיך מה שישראל עושים אפי' ע"מ לק"פ הכל הוא לנגדו וכוונתינו למלאות בזה רצון ית"ש דהא אפי' מה שאנו מבקשים טובת עצמינו סוף הכוונה רק להשלים מידותיו ית"ש וע"כ רב חסד גדול על השמים חסדיך וכמ"ש חז"ל פסחים נ' כתיב מעל השמים חסדך וכתיב עד השמים חסדך כאן בעושים לשמה עיי"ש והיינו בעושים לשמה מיקרי על השמים חסדך וה"נ מה שאנו מבקשים שכר וטוב עוה"ז ג"כ מיקרי לשמה כי זה רצונו להטיב לברואיו וע"כ מה שעושים שלא לשמה היינו ע"מ לקבל פרס גם על השמים חסדך ודבר זה למדנו מאברהם מה שצוה כן לבניו אחריו דשכר ע"מ לק"פ ג"כ מיקרי דרך ה' כיון שזה הוא רצונו והיינו א' אברהם זכור לעבדך מה שנאמר כי ידעתיו לשון חבה מה שעבד כן עד"ז כנ"ל וע"כ חסדי ה' אזכיר תהלות ה' מה שאנו מזכירין ומבקשים על חסדי ה' הוא ג"כ למענו ית"ש וזהו תהלות ה' שהוא מקור הטוב רוצה להטיב:

כו) א"י לפרש דברי הזוה"ק ע"פ היע"ד ח"א עה"פ לא כהתה עיני וכו' כי משה לא מת ובכל דור ודור משה אתנו וז"ש לא כהתה עינו ר"ל שלא סילק השגחתו מאתנו אף במותו ולא נס ליחו הוא השקת מימיו ולהראות אותנו כי תמיד עומד עלינו ומתדבק עם חכמי הדור עכ"ד ועיי' בתפלה למשה סי' צ' וזש"ה הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו היינו שהם אתנו ולא נפרדו מחכמי הדור אף במותם כדי ללמד אותם ולהאציל עליהם מנועם תורתם וקדושתם וז"ש קוב"ה אעקר לן מג"ע היינו שיהי' אתנו שלא יסלקו השגחתם מאתנו:

כז) א"י נפשי חולת אהבתך וכו' דהנה בספר העקרים הקשה הרי יראה ואהבה הוא לכאורה דבר והפכו כי יראה הוא צמצום כח הנפש והאהבה הוא התפשטות כח הנפש והם דברים מתנגדים זל"ז והאיך ימצאו שניהם באיש אחד והנה תי' ע"ז אא"ז זלה"ה בייט"ל סו"פ בראשית עפ"מ שאמרו חז"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ומשמעות אומרם הכל גם אהבה בכלל זה וכן איתא בספר יראים בשם המגיד ז"ל וכו' וכשיש לאדם י"ש אז הקב"ה נותן לו מדת אהבה בנדבה ומתנה כדכתיב אוהבם נדבה ומעתה ליק האיך יתכן שימצאו שניהם כאחד כי הקב"ה כל יכול ולו נתכנו עלילות ובכחו הגדול מסייע לאדם אשר יאחז באהבה וגם ביראה ושניהם כאחד טובים עכ"ד עיי"ש ובזה יש לפרש הכתוב קול רנה וישועה באהלי צדיקים דהנה הלשון רנה הוא שם משותף דמשמע רנה הוא זמרה וגם רנה מלשון בכי' כמו שנאמר קומי רוני בלילה וגו' וזהו ע"ד

וגילו ברעדה והנה האיך אפשר שני הפכים בנושא אחד אם לא כי אהבה בא ממעל בנדבה ומתנה וזה שאמר וישועה דזה שהם בשיתוף שניהם כאחד הוא ישועה היינו בנדבה כי מדרך הטבע לא יתכן שניהם ביחד כקושי' העקרים אך זה בדרך נס וישועה הוא אבל לא בדרכי הטבעי וזה שאמר נפשי חולת אהבתך דהנפש היא חולה איך תמצא לבא לידי אהבה כיון שהוא אי אפשר שניהם כאחד יראה ואהבה גם יחד על כן נבקש א' נא רפא נא לה היינו שאהבה יבא ממעל בנדבה ומתנה ולו נתכנו עלילות לבא למדרגת שניהם כאחד אף שהוא שלא כדרכי טבע בהראות לה נועם זיוך היינו האהבה אשר מאת השמים יראנו והיתה לה שמחת עולם גם מתיך יראה יהי' לנו אהבה היינו שמחת עולם ע"י עזר השי"ת כל יכול:

כח) א"י מי א' כמוך וכו' עפמ"ש בייט"פ לר"ה סי' מ"ט בשם אא"ז זללה"ה לפרש הכתוב בפ' ואתחנן אשר מי א' בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורתיך לפי המבואר במנ"ע אופן ג' כי הצדיק נקרא מי מכח שהולך ממדריגה למדריגה שואלין מי הוא וז"ש אשר מי הצדיק הוא א' בשמים ובארץ כדמצינו שהקב"ה קראו ליעקב א' אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך וכדכתיב בכל מלכותם מאין כמוך ואמרו חז"ל אבל בישראל יש מה הקב"ה מחי' מתים אף צדיקים וכו' עכ"ד ז"ל וש"י וז"ש מי הצדיק הוא א' כמוך שיכול להחיות מתים ונעשה נסים על ידיהם וצדיק גוזר והקב"ה מקיים והיינו שעושה גדולות אשר נעשה ע"י נסים ונפלאות גדולות אביר יעקב כמו שמצינו ביעקב שקראו הקב"ה א' ולכן תלה דבר זה ביעקב ואמר עטרת ישראל שומע תפלות כי שומע אל אביונים ה' שהשי"ת ישמע לקול שועתינו ומה אשר צדיקים מתפללים ומבקשים ותגזור אומרים הקב"ה מקיים והם עושים גדולות בשמים ובארץ:

כט) א"י בדברי הזוה"ק עפ"ד הגמ' ברכות דף ו' כל הקובע מקום לתפלתו א' אברהם בעזרו דכתיב וישכם אברהם בבקר אל המקום וגו' וכתב הצל"ח שם כי כשאדם מתפלל במקום המקום קונה השראת קדושה ומועיל להתקבל תפלתו שמתפלל שם והקובע מקום לתפלתו באומרו כי איננו ראוי שתתקבל תפלתו אלא ע"י קדושת המקום זהו מורה על ענותנותו ולכן כשמת אומרים עליו אי עניו עכ"ד ונמצא למדים מאברהם אם אמנם כי הוא הי' מרכבה לשכינה עכ"ז לא בטח בעצמי רק השכים להתפלל במקום קבוע לאשר השראת שכינתו הי' לו באותו מקום ובזה יש לפרש הכתוב וזרח השמש ובא השמש ואל מקומו שואף וכבר דרשו חז"ל קידושין ע"ב עד שלא שקעה שמשו של צדיק זה זרחה שמשי של צדיק זה ואפשר יש לומר עוד דהנה מצינו שהצדיקים גם לאחר פטירתן מהעולם הם מתפללין להשי"ת כדאיתא בב"מ דף פ"ה דאמר אליה' אדאוקמינא

לאברהם ומצלי וכן ליצחק וכן ליעקב עיי"ש וא"כ יש לומר דאחר פטירת הצדיק הוא בא להתפלל במקום שהתפלל שם בחיים חיותו בזה העולם כיון שהמקום כבר קנה קדושה להשראת שכינתי ומועיל במקום ההוא שכבר התפלל שם להתקבל תפלתו וזש"ה וזרח השמש ובא השמש היינו כי גם לאחר שבא השמש ר"ל לאחר פטירת הצדיק וזרח השמש הוא בא לאחר פטירתי לזה העולם ואמר הטעם ואל מקומו שואף היינו במקום שעמד שם להתפלל הוא בא ג"כ לאחר פטירתו להתפלל במקום שעמד שם בתחלה והנה איתא בפ' אין עומדין ת"ר אין עומדין להתפלל לא מתוך עצבות וכו' אלא מתיך שמחה של מצוה ויתבאר דברי הזוה"ק קוב"ה אעקר להו מג"ע לנטלא חלק בשמחה של מצוה כיון דהצדיקים מתפללין לאחר פטירתן וע"כ הם נוטלין חלק בשמחה של מצוה אשר צדיקים ישמחו בזה העולם ומתוך כך הם עומדין להתפלל, עי' מ"ש בפ' תרומה:

ל) נפשי חולת אהבתך וכו' אז תתחזק ותתרפא והיתה לה שמחת עולם יתבאר ע"פ מה שאמרו חז"ל סיכה מ"ח והיית אך שמח לרבות לילי יו"ט האחרון של חג לשמחה והקשו המפורשים הא בכל מקום אך משמע מיעוטא והאיך אמרי' לרבות ויש לומר דהנה בשמ"ע מתפללין על גשמי ברכה וכן ביום שמחת תורה הזמן גרמא שנשפע לנו ברכת שמים מעל ועיי' בבעל הטורים פ' ראה את הברכה אשר תשמעו ס"ת תורה וי"ל דמשי"ה רמזה התורה דבשביל התורה יבא לנו הברכה בס"ת דייקא ולא בראש כדי להראות כי ביום אשר אנו נוהגין ע"פ מאמר חז"ל להשלים התורה בזה הזמן מסוגל שיבא עלינו הברכה מעניני עוה"ז והנה כתב באפיקי יהודא [הובא בס' ייט"ל פ' חיי] לפרש מאמר הכתוב שמח נפש עבדך עפ"ד רוח חן שאומר שהטביע השי"ת באדם כח המתאוה שישתוקק ליותר ממה שיש לו ולא יסתפק למה שהשיג למען ע"י כח המתאוה יבקש לעלות בדרכי התורה והמצוה אולם לא כן בעניני עוה"ז גדר גדיל גדרו ואמרי איזה עשיר השמח בחלקו כלומר מסתפק במעט שלפניו ולא יתאוה יותר וזה מלאכה קשה להשתמש בשני הפכים לזה ביקש דהע"ה שמח נפש עבדך אתה ה' שימה נא מדת השמחה והסתפקות בנפש עבדך בעסקי הגוף כי אליך ה' הנוגע לעבודתך נפשי אשא בכח המתאוה יותר ממה שבידו עכ"ד, ויתבאר מה שאמר הכתוב והיית אך שמח לרבית בלילי יו"ט האחרון שמבקשים על עניני עוה"ז צריך להיות בשמחה ועכ"ז בא אך למעט בעניני עבודת השי"ת צריך שיהי' במדת השתוקקת ליותר ויותר וז"ש נפשי חולת אהבתך מפני שמשתוקק ליותר ממה שיש בידו בעניני אהבת השי"ת אנא א' נא לה היינו שיתרפא השתוקקתינו לאחר שנשיג אהבת ה' ואז יהי' לנו שמחת עולם ר"ל כמו דבעניני עוה"ז יש לנו שמחה ומדת הסתפקות כן לעולם יהי' לנו שמחה כאשר נשיג

ונעלה במדרגה גבוה יותר ויותר ממה שיש לנו ושמחת עולם היינו לכל הענינים תהי' בחי' השמחה בין בעניני עוה"ז ובין בעניני עבודת השי"ת:

לא) מי א' כמוך עושה גדולות אביר יעקב נורא תהלות תפארת ישראל שומע תפלות וכו' יתבאר עפ"ד הזוה"ק ויקרא ד' ה' ר' אבא פתח וגו' גדול ה' ומהולל מאוד בעיר אלקינו הר קדשו אימת איקרי הקב"ה גדול בזימנא דכנסת ישראל אשכחת עמי' וכו' אשתמא דמלכא בלא מטרנותא לאו מלכא הוא ולאו הוא גדול ולא מהולל עכ"ל [ועיי' ביש"מ ח"ש לראש השנה אות י"ב] ויש לפרש בזה סיום התורה נעוץ סופו בתחלתו לכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל היינו המורא הגדול כדי שיקרא הקב"ה גדול עשה משה שהשרה הקב"ה בעבורו שכינתו לעיני כל ישראל שראה כל העולם עין בעין כי ה' נראה עלינו וכיון דכנס"י אשכחת עמי' בכן נקרא המורא הגדול בראשית ברא וגו' ופירש"י בשביל ישראל שנקרא ראשית ולכן העיקר בשביל ישראל משום דמלכא בלא מטרניתא וכו' וז"ש מי א' כמוך עושה גדולות שנקרא גדול נורא תהלות שהוא מהולל תפארת ישראל היינו כל זה בזמן שהיא תפארת ישראל ר"ל בזימנא דכנס"י אשכחת עמי' בעיר אלקינו בהר קדשו במהרה בימינו:

לב) א"י בדברי הזוה"ק פ' פנחס הנ"ל עפמ"ש אא"זל"ה בתפלה למשה צ"ט עה"פ משה ואהרן בכהניו וגו' קוראים אל ה' והוא יענם וז"ל ע"פ המבואר בזוהר דמי שעוסק באיזה מצוה מחיים נטפל אח"כ לעוסקים בזה המצוה והנה משה שימש בכהונה תחלה כמבואר בזבחים דף ק' ואהרן הוא השורש ע"כ הם נטפלין לכהנים המברכין ושמואל הוא הראשון שהתפלל לקדש שמו ית' ע"כ היא נטפל לקוראים בשמו והוא ביניהם ובודאי ישמע א' ויענם כיון שצדיק זה ביניהם עכ"ד ובזה יש לפרש דברי הגמ' ביצה דף ד' הזהרו במנהג אבותיכם בידיכם זימנין דגזרו המלכות גזירה ואתי לאקלקולי דהנה כתיב ויה' ידיו אמונה עד בא השמש ומבואר שם דידיו היינו תפלה לה' וכן כתיב יהי' כאשר ירום משה ידו דמשמע נמי דידו היינו תפלה וכן משמע במאי דכתיב באברהם אבינו ע"ה הרמתי ידי ותרגומו בצלי ע"ש וז"ש הזהרו במנהג אבותיכם בידכם היינו ע"י מנהג אבותיכם א"כ אבותינו הם נטפלים אח"כ עמנו כיון שאנחנו עוסקים במצוה שכבר עשו איתו בחיים וע"כ אם הם אתנו ובודאי ישמע ה' את תפלתינו והיינו שאמר בידיכם הוא התפלה דעי"ז מועיל לנו לתפלתינו שיתקבלו ואמר זימנין דגזרו המלכות גזירה ח"ו ואתי לאקלקולי אבל אם נעשה מנהג אבותינו והם אתנו נוכל לבטל הגזירה רעה ח"ו כיון שהם אתנו יעננו ה' ביום קראנו וזש"ה קוב"ה אעקר לין מג"ע לנטלא חלק

בחדותא דמצוה כיון שאנחנו נשמח בשמחה של מצוה כמו שהם עשו בחיים בעוה"ז וע"כ נטפלים לעושי מצוה כשאנו ג"כ שמחים בשמחה של מצוה:

לג) מי א' כמוך עושה גדולות אביר יעקב נורא תהלות תפארת ישראל שומע תפלות וכו' ונראה עפ"ד התפל"מ ק"א חסד ומשפט אשירה לך ה' אזמרה כי כל מה דעביד קוב"ה לטב עביד אף שנראה רעה והנה מי שמשרש זה בלבו באמונה שלימה א"כ מגלה הצפון וטמון נעשה לו ממנו טוב מגולה והיינו אם חסד אשירה ואם משפט אשירה היינו על הרעה כעל הטובה אז בודאי לך אזמרה כי זמרה הוא המכריחים החוחים לשון לזמר עריצים כי הטוב נגלה עכ"ד זללה"ה ובזה יש לפרש הכתוב אודך כי עניתנו ותה' לי לישועה ר"ל אם אודך גם כי עניתנו בשעה שהוא ח"ו בעוני וצער ג"כ הוא מהלל ויודה לה' כי מאמין באמונה שלימה שהכל מאתו רק טוב וא"כ מגלה הטוב הצפון ויה' לי לישועה נגלה וז"ש מי א' כמוך עושה גדולות דהנה לשון גדול משמע על מדת חסדו וטובו כידוע וא"כ אנו משבחין אותו על הטוב נגלה וגם נורא תהלות גם כשהוא ית' נורא ח"ו לא טוב ג"כ הוא תהלות דגם על הנראה לא טוב הוא מהולל ובזה אני מגלים טוב הצפון אשר ישמע תפילתנו והוא שומע תפלות כי יהי' טוב מגולה:

לד) א"י בדברי הזוה"ק אביו ואמו דאע"ג דמיתי קוב"ה אעקר לון מג"ע דהנה פירש"י עה"פ בפ' ויצא והי' ה' לי לא' שיחיל שמו עלי מתחלה ועד סוף שלא ימצא פסול בזרעו דקשה האיך מוכח מקרא כן וי"ל עפמשה"כ בפ' וישלח ויקרא לו א' אלקי ישראל ופירש"י רבותינו דרשו הקב"ה קראי ליעקב א' ויש לפרש מהו שנקרא יעקב בשם א' הא כתיב לא איש א' וי"ל כיון דהקב"ה אין סוף וקץ לתכליתו והכי כתיב בקרא לא איש אל ויכזב ר"ל כמו לא יכזבו מימיו אבל אדם כיון דיש לו קץ ותכלית ואינו לעולם לפיכך כתיב בי' לא איש א' וא"כ לפ"ז י"ל דאם בניו ובני בניו הולכים בדרכי אבות ליראה את ה' ולאהבה אותו הרי זה כאלו חי וקים גם לאחר אריכות ימיו ושניתיו דהא כחו כגופו הנחיל מורשה לבניו אחריו שישמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט וא"כ באופן זה האדם יכול להיות בזה בבחי' אין סוף דהא גם לאחר שכלו ימיו עוד הרי הוא כאלו חי וקים לעד עד סוף הדורות, ויתבאר בזה יהי' ה' לי לא' ר"ל שיתן לו השי"ת שאהי' לי לעצמי בבחי' א' כמו שנתקיים בו אח"כ ויקרא לו א' והיינו למה נקרא א' משום ישראל ר"ל האומה הישראלית אשר הם אח"כ עד סוף כל הדורות ע"י כחי של יעקב ולכן הוא בבחי' אין סוף וקראו הקב"ה א' וזהו ג"כ אמרם ז"ל תענית דף ה' יעקב אבינו לא מח ולמדו זה ממה דמוכח מה זרעו בחיים אף הוא בחיים ויתבאר פירש"י הנ"ל עה"פ והי' ה' לי לא' שיחול שמו עלי מתחלה ועד סוף שלא ימצא פסול בזרעו ר"ל כיון דכתיב לי לא' היינו

שהוא יקרא א' והא כתיב לא איש א' וע"כ פירש"י דהיינו שיהי' בבחי' אין סוף ע"י מה שלא ימצא פסיל בזרעו ע"י כחו של יעקב ובזה הוא בבחי' א' ויתבאר דברי הזוה"ק אביו ואמו אע"ג דמיתי קוב"ה אעקר לון מג"ע כיון דבזה דבניהם ובני בניהם שמחים עלי גיל בחדותא דמצוה וכל זה ע"י מה שהנחיל להם אבותם ויתעורר חיותם כאלו הם קיימים לעד עד אין סוף גם בעוה"ז ויפה שעה אחת בעוה"ז יותר מכל חיי העוה"ב ולכן אעקר לון מג"ע לנטול חלקם כי משלהם יתנו להם:

לה) א"י בדברי הזוה"ק עפ"ד אא"זזלל"ה בפ' תצוה לפרש הכתוב תבאמו ותטעמו וגו' מכון לשבתך וגו' עפ"מ שעמדו הקדמונים על המחקר הכי שני מקדשות שחרבו הם פועל ריק ח"ו והי' כלא הי' ח"ו אמנם י"ל לאשר לולא ב' המקדשות הראשונות לא הי' בכח הארץ הלזו לקבל קדושת המקדש הג' שעתיד הקב"ה בעצמי לבנותה לכן ציה לבנות בית ראשין ושני למען ע"י מעשה ועבודה הקרבנות תהי' הארץ מוכשרת לקבל אור בהיר כח המקדש שלישי במהרה וז"ש תבאמו זו מקדש ראשון ותטעמו זה מקדש שני וש"ת מה התועלת ממנו שעתיד להיות חרב והוא כמשיב מכון לשבתך שהוא הכנה למקדש השלישי שיבנה ע"י פעולת ה' ע"ש ובזה פי' אאמו"ר זללה"ה בדרושים לר"ה אות ח' וישלחנו א' לפניכם דענין יוסף שהורד למצרים כדי שיהא נשאר שם במקום ההוא רשימא קדישא והוא שעמדה לישראל להשמר מכל דבר רע ע"י אותי הכח שהניח להם יוסף הצדיק וז"ש וישלחנו א' לפניכם ר"ל למענכם לשום לכם שארית בארץ דייקא להשאיר פה רשימא קדישא עכ"ד ע"ש ויש לבאר בזה הכתוב והשיב לב אבות על בנים הייני רשימא קדישא מה שנשאר עבודה שבלב שהי' באבותינו וזה יהי' לנו לחיותינו לבני בניהם לדורות עולם ולב בנים על אבותם היינו בזה יהי' לבניהם אחריהם כח לעמוד ולעבוד עבודת ה' ע"י קדושתם אשר הנחלו להם מאבותיהם וז"ש בזוה"ק קוב"ה אעקר לן מג"ע לנטלא חולקא דחדוה כיון שמה שאנו עושים הוא מפרי צדקתם שעומדת לעד לכן בדין הוא שיטלו חלק ומשלהם יתנו להם:

לו) מי א' כמוך עושה גדולות אביר יעקב נורא תהלות יתבאר עפ"ד הפנים יפות בפ' מקץ עה"פ את הא' אני ירא מכאן למדו חז"ל שמותר להתפאר עצמו במצות יראת ה' וכתב הטעם כי כל המצות הם בסיועת השי"ת כמ"ש מנחות דף כ"ט הבא לטהר מסייען איתו משא"כ ביראה שאחז"ל ברכות ל"ג הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ע"כ אין להתפאר בשאר המצית כיון שהם בסיועת השי"ת עכ"ד ובזה יש לבאר דברי הגמ' ברכות דף ל"ג עה"פ מה ה"א שואל מעמך כי אם ליראה ומקשה בגמ' אטו יראה מילתא זוטרתי ומשני אין לגבי משה מילתא זוטרתי היא ולכאורה קשה דמשמע דמשה אמר על עצמו דלדידי'

היראה מילתא זוטרתי וקשה הא זה משה האיש עניו מאוד מכל האדם ואיך יתפאר עצמו כולי האי אכן י"ל דהנה מרע"ה שהי' עניי הגם שהי' דבוק מאוד תמיד בעבודת השי"ת ומי לנו גדול כמשה והכי נקרא איש א' וא"כ האיך יתכן שהי' עניו וקטן בעיני עצמי אבל י"ל דמשה הי' סבור שכל מדריגות שהי' לו היא הכל בסיועת השי"ת וא"כ אין לו בזה שים חלק רק הכל מאת ה' נתנו לו וא"כ כל זה בשאר המדריגות שהי' לי אבל במדת היראה דהכל ביד"ש חוץ מי"ש וידע כי מאתו לבדו היתה זאת וכיון דלגבי משה הי' מילתא זוטרתי לכן אמר לכל ישראל מה ה"א שואל מעמך וגו' והוא בדרך ק"ו אם לגבי' שהוא הי' עניו בעיני עצמו ואפ"ה הוא מילתא זוטרתי וק"ו לישראל שהי' בעיניו גדולים ממנו ודאי דהוא מילתא זוטרתי ויש לבאר בזה ג"כ לנעוץ סוף התורה לתחלתה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל בראשית ברא א' שמי"ו והיינו המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל שאמר להם לעיני כל שהיראה מילתה זוטרתי לגבי' וע"כ עשה להם ג"כ מורא להשי"ת וקשה הא כתיב הצנע לכת עם ה"א ובפרט משה שהי' עניו מאוד וא"כ האיך אמר לעיני ישראל שיש לו יראת שמים ואמר הכתוב בראשית ברא א' ר"ל דשם א' הוא מדה"ד וממנו היראה לשי"ת וי"ל דאחד הוא דלכן כיון דיראה הוא מעצמו בלתי סיוע מהשי"ת וע"כ בא בשכרו על מדת היראה בדין דהא על הכל השכר הוא בחסד כיון דבא מהשי"ת אבל היראה דהוא מעצמו השכר הוא בדין ויתבאר מי א' כמוך עושה גדולות היינו דהכל עושה הקב"ה ע"י סייעתא דשמיא ועכ"ז נורא תהלות היינו דמה שהוא נורא ר"ל שיש לו י"ש בזה מותר להלל עצמו כיון דזה בא לו מעצמו דהכל ביד"ש חוץ מי"ש:

עצי חיים על מועדים - לימי חנוכה

א) כשעמדה מלכות יון הרשעה להשכיחם תורתך ולהעבירם מעל חקי רצוניך וכו' ורשעים ביד צדיקים וזדים ביד עוסקי תורתך, ודקדקו המפור' כפל הלשון למה לי דלהשכיחם תורתך ולהעבירם מעל חקי רצונך הא חדא הוא, ועוד האיך עשו להשכיחם מתורתו ית"ש והוא מידי דממילא הוא ולא שייך בזה פעולה חיצוני, ונראה עפ"י הגמ' ברכות דף ל"ה ת"ר ואספת דגנך מה ת"ל לפי שנאמר לא ימוש ספר התורה הזה מפיך יכול דברים ככתבן ת"ל ואספת דגנך הנהג בהן מנהג דרך ארץ ר' שמעון בן יוחאי אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה וקוצר בשעת קצירה וכו' תורה מה תהא עלי' אלא בזמן שישראל עושין רצינו של מקים מלאכתן נעשה ע"י אחרים שנאמר ועמדו זרים ורעו צאנכם ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י עצמן שנאמר

ואספת דגנך וכו' אמר אביי הרבה עשו כר' ישמעאל ועלתה בידם כרשב"י ולא עלתה בידם ופי' במהרש"א שם דודאי יש צדיקים גמורים דמקיום בהם שמלאכתן נעשית ע"י אחרים אלא דמועטים המה ואין לכל אדם לסמוך ע"ז שהוא צדיק גמור ושלא לעשות שום מלאכה וז"ש הרבה עשו כר' ישמעאל ועלתה בידם דרוב עולם אינם צדיקים גמורים אבל לעתיד שנאמר ועמך כלם צדיקים יקוים בנו ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו' עכ"ד, ויש לפרש דבזה נחלקו אבות העולם הייני השבטים עם יוסף הצדיק שאמרו אליו המלך תמלוך עלינו לפי שיוסף החזיק וקיים בעצמו לא ימוש ספר התורה הזאת מפיך דברים ככתבן וכל מה שלמד יעקב בשם ועבר מסר ליוסף ולא עסק בהלכות דרך ארץ כלל וע"כ אמרו לו המלוך את מדמי למימלך עלינו כפי' הת"א ר"ל שהכל יהי' נכנעין לי' ומלאכתו יהא נעשית ע"י אחרים כמו שנאמר ועמדו זרים ורעו צאנכם אבל השבטים לא החזיקו עצמן לצדיקים גמורים וע"כ הלכו בעצמן לרעות את צאן אביהם ופירש"י הלכו לרעות את עצמן שלא השליכו את יהבם אשר מלאכתם יעשה ע"י אחרים וזהו כדברי ר' ישמעאל דאמר הנהג בהן מנהג דרך ארץ וז"ש בנוסח התפלה להשכיחם תורתך ולהעבירם מעל חקי רצונך ופירושי קמפרש דע"י שרצו היונים להעבירם מעל חקי רצונו ית"ש בזה עצמו רצו לגרום בנזקין להשכיחם ג"כ מתורתו ית"ש דאם עברו על חקי רצונו ית"ש וע"כ מלאכתו נעשית ע"י עצמן א"כ תורה מה תהא עלי' וכשהשי"ת עמד להם בעת צרתם ומסר להם הטמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים גמורים ונוכל מעתה לקיים חקי הבוב"ה וע"כ מלאכתינו נעשית ע"י אחרים ואמר ביד עוסקי תורתך דייקא כיון שהם צדיקים גמורים וע"כ עוסקים בתורתו באין מפריע ופטורים מן המלאכה ע"י עצמן:

ב) בש"ע סי' תר"ע בטו"ז הביא דברי הלבוש הטעם מדוע לא קבעום ימי חנוכה למשתה ושמחה כמו בפורים וכתב הטעם משום דבפורים הי' הצלת נפשות ולעומת זה עשו אותו ימי משתה ושמחה דהוא הנאה לגוף ובחנוכה לא הי' הצלת נפשות כי היונים לא בקשו נפשות רק ההכנעה והעברת הדת ומשו"ז קבעו להודות ולהלל והט"ז דחה דבריו דהא פירש"י בפ' כי תצא דגדול המחטיאו יותר מן ההורגו עכ"ד ע"ש ונראה לפרש דברי הלבוש כדי שלא תקשה עליו קושי' הטו"ז עפי"מ שכתב בייטב פנים מאמר הוד והדר אות ב' לפרש דברי המדרש וירא ישראל וגו' אז ישיר וגו' ובמדרש מיום שנברא העולם לא הי' אדם שאמר שירה עד שבאו אלו ואמרו שירה ויש להבין הך גופי' טעמא מאי, ביאור הדבר מי שנותנים לו נדבה ומתנת חנם צריך לתת שבח והודאה עבורו לבלי היות כפוי טובה משא"כ מי שפורעין לו מה שמגיע לו מהדין א"צ המקבל ליתן הודאה כי את שלו הוא נוטל וה"ט כי הראשונים אדם והאבות לא אמרו שירה כי נטלו בזרוע

ובדין הי' שיעשה להם ניסים וא"צ להודות משא"כ כשיצאו ישראל מארץ מצרים ערום וערי' בלא מומעש"ט לכן אמרו שירה שידעו שכל הנעשה להם הוא בתורת נדבה וחסד וצריכים להודות ולהלל עכ"ד עיי"ש, והנה בתוספות יו"ט פ"ז דברכות פי' אמאי תקנו בברכת התורה לומר ברכו את ה' ובברכת המזון תקנו לומר הלשון נברך אלקינו ולא תקנו בתרווי' בחד נוסחא ומפרש כי המזון הדין ניתן לכלכל את ברואיו ולפיכך תקנו זה השם שהוא מדת הדין והוראתו אדנותו אבל התורה לא נתנה אלא בחסדו כדאמר למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר כי איזה שורת הדין הניתנות להודיע דרכיו ומשפטיו לברואים והרי לא עשה כן לכל גוי אף שהם ג"כ ברואיו ולפיכך תקנו בברכת התורה שם זה שהוא מדת הרחמים עכ"ד ולפי זה יש לומר דזה כוונת הלבוש דבפורים קבעו למשתה ושמחה ולא קבעו להודות ולהלל משום דבפורים הי' הצלת נפשות ושורת הדין נותן להציל את ברואיו ממות לחיים מכש"כ דהמזון הוא בדין לכלכל את ברואיו וק"ו בדין הוא להציל אותם מידי מבקשי נפשם וא"כ כיון דהצלת נפשות בדין הוא לא שייך ע"ז להודות ולהלל דהא מה שפורעין לו מה שמגיע בדין אין צריך לתת ע"ז שבח והודי' דשלו הוא נוטל ומש"ה לא קבעו בפורים להודות ולהלל רק במשתה ושמחה אבל בחנוכה דלא הי' הצלת נפשות דהיונים לא בקשו רק הכנעה והעברת דת ר"ל וזהו רק בחסדו ית"ש דהא גם מה שנתן לנו את תורתו מתחלה גם כן לא הי' בדין רק מדת הרחמים וע"כ ע"ז תקנו להודות ולהלל לבלי היות כפוי טובה דעל מה שאינו מגיע מהדין צריך לומר שירה ושבח והודי' וזה שתקנו בנוסח התפלה כשעמדה מלכות יון הרשעה וכו' להשכיחם תורתך דייקא דהוא הניתן מאת ית"ש רק בחסדו ואתה ברחמיך הרבים דייקא עמדת להם כיון שכל התורה ניתן לנו רק מדת הרחמים וע"כ קבעו בניך להודות ולהלל כיון שהוא ברחמים צריך לתת שבח והודי':

ג) מאי חנוכה דת"ר בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון וכו' לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה ובבנ"י ריש מאמר ג' מתפלא וכי ס"ד דמסדרי הש"ס לא ידעו עד היום מענין חנוכה ורש"י ז"ל פירש דהשואל הקשה מאי חנוכה על איזה נס קבעוהו וגם זה קשה דמשמע מלשון רש"י דהי' ב' נסים ושאלו על איזה נס מהני שני נסים קבעוהו, והנה ע"ז לא תי' בגמ' כלים ולא פי' מה הי' השני נסים וגם קשה הלשון בגמ' דת"ר בכ"ה בכסליו הא עד הנה נמי ידענו באיזה יום הוא חנוכה רק השאלה הוא מאי הנס דחנוכה ולא באיזה יום וגם למה לי' למימר דתמניא יומין אינון דגם זה ידענו מכבר כמה ימים הוא חנוכה ומה חידוש לן בזה, ונראה עפי"מ שהקשה הב"י למה קבעו ח' ימים כיון דשמן שבפך הי' בו כדי להדליק לילה אחת ונמצא לא התחיל הנס רק

מכ"ו בכסליו וגם לא הי' הנס רק ז' ימים ותי' ג' תירוצים שנתחלק הפך לח' חלקים או שנתמלא הפך תיכף בלילה הראשון או שבבקר מצאו הנרות מלאים שמן כמו אתמול בלילה עיי"ש ובפני חדש תי' דיום הראשון שהוא כ"ה בכסליו הוא על נס דנצחון מלחמה שנחו מאויביהם ובשביל נס פך של שמן קבעו ח' ימים לדורות ובפרי מגדים במ"ז הקשה עליו דא"כ הי' לקבוע יום ראשון של חנוכה במשתה ושמחה כיון דלא הי' על נס דנרות כתי' הט"ז, רק על נצחון דמלחמה וא"כ דמי לפורים והניח בצ"ע, וא"כ משמע מהא דגם ביום הראשון דחנוכה קבעו חז"ל בהלל והודאה ולא במשתה ושמחה דנס דחנוכה אף ביום הראשון לא הי' משום נצחון דמלחמה רק משום נס דנרות וקושי' הב"י צריך לתרץ כהתירוצים האמורים בב"י, וזה יש לומר הפי' בדברי הגמ' ששאלו מאי חנוכה ופירש"י על איזה נס קבעוהו פי' על איזה אחד משני הנסים קבעוהו ביום הראשון דהא יש לומר דקבעוהו על נס נצחון דמלחמה כסברת הפ"ח או גם ביום הראשון קבעוהו על נס דנרות וע"כ תי' בגמ' ע"ז בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא יומי אינון וקשה קושי' הב"י אמאי הוין תמניא יומין הא על לילה אחד הי' שמן בפך א"כ לא הי' הנס רק ז' ימים וגם מדוע הוא בכ"ה בכסליו הא הנס לא התחיל אלא בכ"ו בכסליו ואין לומר כתי' הפ"ח דיום הראשון הוא משום נצחון מלחמה דהא קבעום בהלל והודאה כל השמונה ימים ואי כתי' הפ"ח הי' לקבוע יום ראשון במשתה ושמחה וע"כ דקבעוהו ביום הראשון לא על נצחון דמלחמה כ"א על נס דנרות כפי' הט"ז וכמו דמסיק הגמ' לבסוף לשנה אחרת קבעום כל השמונה ימים בהלל והודאה דייקא אף ביום הראשון:

ד) אר"כ וכו' א"ר תנחום נר חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה ואר"כ א"ר תנחום מאי דכתיב והבור ריק אין בו מים מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו להבין הסמיכות הני תרי מימרא מאי שייכים זל"ז, ונראה עפי"מ שהקשה בתוס' שם אמאי תני פסולה הוה לי' למימר ימעט כמו גבי מבוי דאמר התם מבוי דרבנן תני תקנתא ותי' דלא רצה להאריך בלשון יכבנה וימעטנה ויחזור וידליקנו דלמעטה ולהניחה כמו שהוא דולקת אי אפשר כדמוכח לקמן עכ"ד התוס', פי' דמיבעי' לן לקמן אי הדלקה עושה מצוה או הנחה עושה מצוה ואי קיימ"ל הדלקה עושה מצוה פי' דהמצוה של חנוכה תלוי' בהדלקה א"כ אם מדליקה למעלה מעשרים אמה פסולה אף אם אח"כ המעיטה בעוד שהוא דולקת משום דצריך להדליקה במקום הראוי למצוה וע"כ צריך לכבותה ולמעטה ויחזור וידליקנה ומשו"ה קיצור בלשון וקתני פסולה ועי' בב"י תרע"א וברמ"א שם שפסקו כן דאי אמרי' הדלקה עושה מצוה אסור למעטה כשהוא דולקת אם הדליקה למעלה מעשרים אמה והנה בהדלקה עושה מצוה פי' רש"י כדאשכחן במנורה ונראה

פירושו, דהנה הא דהדלקה או הנחה עושה מצות י"ל דתליא בשני התירוצים בב"י סי' תר"ע על מה שהקשה למה קבעו ח' ימים חנוכה כיון דשמן שבפך הי' כדי להדליק יום אחד נמצא שלא נעשה הנס אלא בז' לילות ותי' שחילקו שמן שבפך לח' חלקים ובכל לילה הי' נותנים במנורה חלק אחד והי' דולק עד בוקר ונמצא שבכל הלילות נעשה נס ועוד תי' שלאחר שנתנו שמן בנרות המנורה כשיעור נשאר הפך מלא כבתחלה וניכר הנס אף בלילה הראשון, ולפי"ז י"ל דלתי' הראשון דחילקו השמן שבפך לח' חלקים ולא חשו מספק שמא לא יעשה נס ולא יאיר המנורה כל הלילה עד הבקר כשיעור מדתו וחילקו את השמן שבפך לח' חלקים כדי שיהי' להדליק בכל לילה וע"כ מטעם זה לזכר עשו ג"כ בנר חנוכה במצותו דהדלקה עושה מצוה כדפי' רש"י כדאשכחן במנורה ר"ל כדאשכחן במנורה דקפדו אז כשנעשה הנס רק על זה שיהא בכל הלילה במה להדליק ולא קפדו אשיעור ע"כ גם בנר חנוכה העיקר מצוה בהדלקה וכן הוא ג"כ מטעם זה בדין הוא דכבתה אין זקוק לה כמו במנורה לא קפדו אשיעורו רק אהדלקה אבל לתי' השני שנתנו השמן בנרות המנורה כשיעור וא"כ חזינן דעיקר הוא לא ההדלקה בלבד כי אם שידליק ג"כ כשיעור וכדינו ע"כ מטעם זה אמרי' ג"כ בנר חנוכה דצריך שיהא דולק במקום הנחתו וכשיעור הדלקתו וע"כ כבתה זקוק לה עד שיעור שצריך לדלוק הנ"ח כמו במנורה דקפדו ג"כ אשיעור הדלקה כל הלילה כמצותו:

והנה השני תירוצים של הב"י הנ"ל מה שתי' שנתחלקה השמן שבפך לח' חלקים או שנתמלא הפך כבתחלה יש להבין לכאורה במאי פליגו בשלמא מלתא דתליא בסברא י"ל איכא דניחא לי' בהאי סברא ואיכא דניחא לי' בהאי סברא אבל במציאות גופא דעובדא היכי הוי לא שייך שום פלוגתא ונראה דטעם פלוגתתן הוא עפי"מ דתנן במס' פסחים דף ס"ד הפסח נשחט בשלש כתות וכו' נכנסה כת הראשונה נתמלאה העזרה נעלו דלתות העזרה וכו' ובגמ' שם פליגו אביי אמר ננעלו תנן מאליהן ומעשה ניסים ורבא אמר נועלין תנן מ"ב למיסמך אניסא אביי אמר ננעלו תנן כמה דעיילו מעלו וסמכינן אניסא רבא אמר נועלין תנן ולא סמכינן אניסא עכ"ד הגמ' והנה בפרי חדש הקשה על תי' הב"י שתי' שחלקו השמן שבפך לח' חלקים מהא דאמרי' בפ' ב"מ ובפ"ק דיומא מערב עד בקר תן לה מדתה שתהא דולקת והולכת כל הלילה מערב עד בקר וא"כ מה ראו לחלקה על ח' חלקים ע"ש והנה לפי דברי אביי הנ"ל דסמכינן אניסא הנה לא קשה קושי' הפ"ח כיון דסמכינן אניסא א"כ אף שלא נתנו במנורה רק חלק שמינית סמכינן דבודאי יעשה נס שיאור כל הלילה וא"כ אף בחלק שמינית נמי יצאו ידי נתינה כמדתה שתהא דולקות כל הלילה כיון דסמכינן אניסא והנה למ"ד דלא סמכינן אניסא מוכרח ע"כ לתרץ כתי' השני

של הב"י שנתמלאה הפך כבתחלה דאלו לתי' הראשון של הב"י שחלקו השמן שבפך קשה קושי' הפ"ח הא צריך לתת כמדתה ואלו על נס ס"ל דלא סמכינן וא"כ הב' תירוצים של הב"י מחולקים בפלוגתא דאביי ורבא הנ"ל והנה למ"ד דסמכינן אניסא מיושב היטב מה שהקשה בזוה"ק בהא דאמרי' והבור רק אין בו מים מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו והקשה אי נחשין ועקרבים הוי בי' אמאי כתיב בראובן למען הציל אותו מידם וגו' וכי לא חייש ראובן להאי נחשין ועקרבין וכו' ע"ש מה שתי' לפי דרכו ולהנ"ל מיושב כיון דסמכינן אניסא א"כ במאי דנוכל למיסמך על נס ליכא למיחש אף לנחשין ועקרבין וסמכינן דקב"ה יעביד ניסא להציל מן נחשין ועקרבין ומותר לסמוך על נס כנ"ל והשתא יבואר סמיכות הני תרי מימרות דאמרי' נר חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה ולא קתני תקנתא דימעט וע"כ משום דלא רצה להאריך בלשונו יכבנה וימעטנה ויחזור וידליקנה דמכיון דהדלקה עושה מצוה אי אפשר למעטה ולהניחה כשהוא דולקת והנה הא דהדלקה עושה מצוה כבר כתבתי דהוא מטעם תי' הב"י דחלקה את השמן שבפך לח' חלקים דלא חשו רק אהדלקה ועל תי' זה קשה הא אמרי' תן לה כמדתה שיהא ראוי לדלוק כל הלילה ומוכרח לתרץ כמ"ד דסמכינן אניסא וע"כ הביא הגמ' ראי' לזה דסמכינן אניסא מהא דהציל ראובן את יוסף והשליכו אותו אל הבור שאין בו מים והי' בו נחשים ועקרבים וקשה אמאי לא חייש ראובן להא דנחשים ועקרבים וע"כ משום דסמכינן אנס וע"כ ג"כ תני פסולה ולא תני תקנתא משום דקי"ל הדלקה עושה מצוה דסמכינן אניסא והבן:

ה) בש"ע או"ח סי' תרפ"ב כתב הרמ"א אם שכח לומר בברכת המזון על הניסים יאמר הרחמן הוא יעשה לנו ניסים ונפלאות כשם שעשה לאבותינו בימים ההם וכו' והתבו"ש חולק על זה מהא דאמר בברכות היתה אשתו מעוברת ואמר יה"ר שתלד אשתי זכר ה"ז תפלת שוא ופריך ולא מהני רחמי והא כתיב ואחר ילדה בת שדנה דין בעצמה מיד נהפכה לבת ומשני אין מזכירין מעשה ניסים ומוכח מזה שאין להתפלל על נס עכ"ד עיי"ש ולפעד"נ לתרץ בהקדם לומר במה שמבואר בפע"ח בענין על הניסים דהיינו נס ים עיי"ש הכוונה לדרכו ועפ"י פשוט אפשר י"ל עפ"ד הרמב"ם במה שאמרו חז"ל וישב הים לאיתנו תנאי התנה הקב"ה עם הים שיקרע בפני ישראל דהנה השי"ת אחר בריאת העולם לא רצה שיהי' שינוי טבע לכך התנה עם הים בשעת בריאה שיקרע הים ולא הוי שינוי טבע עכ"ד ובזה יש להבין מה שאמרו חז"ל בשבת דף נ"ג מעשה באחד וכו' ונעשה לו נס ואמר אביי כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סדרי בראשית והיינו כיון שהוא היפוך רצונו שישתנה סדרי מעשה בראשית וע"כ כמה גרוע זה והנה יש לומר ג"כ בנס חנוכה

שנעשה נס והדליקו ממנו שמונה ימים בודאי לא הי' הנס לכלל ישראל באופן שיהי' היפוך רצונו ובפרט במקום מצוה להדליק המנורה אם הוא באופן שהוא נגד רצונו מה מצוה איכא בהדלקה ויצא שכרו בהפסידו וע"כ ג"כ הי' עד"ז שהתנה הקב"ה במעשה בראשית אשר מהפך הזה ידליקו בו שמונה ימים וע"כ לא הי' היפוך הטבע שמתחלה נברא כן אשר מן פך הזה ידליקו בו שמונה ימים ולא הוי שינוי טבע וכמו שהי' בים שהתנה הקב"ה כדי שלא יהי' שינוי טבע כן בנס חנוכה ג"כ הי' עד"ז וז"ש שעשה נסים נס ים וכמו שהי' בנס ים שהתנה הקב"ה עם הים כן במנורה הי' כן שהתנה הקב"ה שידליק שמונה ימים ועיי' בישמ"מ פ' תזריע על אמרם ז"ל תורה קדמה לעולם היינו דחקי הטבע לא שלטה בהמתנהגים ע"פ התורה כיון שהוא קודם הבריאה ולא הוי שינוי טבע ובזה יתורץ קושי' התבוש"ש דמותר שפיר לומר הרחמן הוא יעשה לנו נסים כשם שעשית בימים ההם ואף דאין להתפלל שיעשה לו נס מ"מ עד"ז שהתנה הקב"ה מקודם הבריאה לא הוי כלל בדרך נס כיון שהתנה הקב"ה מתחלה קודם הבריאה ולא הוי שינוי טבע וע"כ מתפללים שיעשה לנו נסים ע"י התורה שהוא קודם לעולם ולא הוי שינוי טבע ובדרך נס:

ו) מאי חנוכה וכו' עד לשנה אחרת קבעום ועשאום יו"ט להבין אמאי לשנה אחרת ולא עשאום יו"ט תיכף גם להבין בנוסח ההודאה להשכיחם תורתיך ולהעבירם מעל חקי רצוניך וכו' ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן כהיום הזה להבין הלשון גדולה וגם כהיום הזה אין לו ביאור, ונראה עפי"ש הבל"ע דרוש י"ז כי מה בין שמחה של מצוה והנאה רוחנית בפקודי ד' ישרים לבין שמחה גופנית בתענוגי בשרים הנותנים מעדנים בחומרית וגשמיות לנפשם כי בתענוגי גשמיות ההנאה הוא רק באותו שעה בעודו שבתו על סיר הבשר וכיוצא בו וכאשר זז ממנו מה יועילנו ומה הנאה הוא לו אח"כ אבל לא כן בשמחה ותענוג מדבר מצוה אשר עשה, מתענג עצמו בכל עת ועידן זכרו כי טוב עשה לד' ויתמיד שמחתו עליו על כל הטוב אשר גמלהו השם לקיים דבריו ולשמור מצותיו יתי, והנה בלבוש כתב הטעם דלא קבעו בחנוכה משתה ושמחה כמו בפורים כי בפורים הי' הצלת גופים ובחנוכה לא הי' הצלת גופים כ"א הצלת נפשות כי היונים לא בקשו להרוג ולאבד ח"ו כאשר כן הי' בימי מרדכי ואסתר כאשר עמד עליהם המן הרשע כ"א כוונתם הי' רק הכנעה והעברת הדת והט"ז ריש ה' חנוכה דחה דבריו עפי"מ שפירש"י בפ' כי תצא דגדול המחטיאו יותר מן ההרגו עיי"ש, וז"ש להשכיחם תורתיך וכו' הרי דהי' הנס בהצלת נפשות ולא בהצלת גופים וע"כ ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ר"ל הנס והישועה הוא נקרא גדולה מהנס דפורים כיון שהיא הצלת נפשות וגדול

המחטיאו יותר מן ההרגו ופורקן כהיום הזה כיון דהיונים רצו להעבירם מעל דעת קונם ואח"כ כשחזרו לעבודתם עבודה תמה וא"כ הישועה והשמחה גם אח"כ עד היום הזה כיון דהשמחה של מצוה ליהנות נתנה גם אחר עשייתן כנ"ל, ע"כ קבעו ועשאום יו"ט לשנה אחרת דייקא להורות נתן דבחנוכה הי' הנס להצלת נפשות ויותר שייך בשמחה אח"כ כאשר כן ראו ושמחו בשמחת התורה בכל שנה באין מפריע ופגע רע והבן:

ז) אר"כ וכו' א"ר תנחום נר חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה ופירש"י משום דלא שלטה בי' עינא, ואר"כ וכו' א"ר תנחום מאי דכתיב והבור ריק אין בו מים מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו להבין הסמיכות דהני תרי מימרא אשר כבר נאמרו ונשנו בזה דברים רבים ונראה עפי"ד הגמ' ברכות י"ט מ"ש קמאי דאתרחיש להו ניסא ומ"ש אנן דלא מתרחיש לן ניסא וכו' קמאי דמסרו נפשי' על קדושת השם אנן לא מסרינן נפשן על קדושת השם עיי"ש ובזה יש לפרש דברי הגמ' סוטה יו"ד א"ר שמעון חסידא יוסף שקידש שם שמים בסתר זכה והוסיפו לו אות אחת משמו של הקב"ה דכתיב עדות ביהוסף שמו, יהודא שקידש ש"ש בפרהסיא זכה ונקרא כולו על שמו של הקב"ה ולכאורה מאי זה מדתו ושכרו עבור שקידש ש"ש להקרא משמו של הקב"ה ויובן עפי"מ הידוע מאמר הראב"ע ריש פ' וארא כי שם שדי מורה לשידוד המערכה מ"מ נסים שלו נסתרים בדרך המערכה ר"ל כפי דרך הטבע וניסי שם הוי' ב"ה באתגליא שלא כדרך הטבע כי השם הזה הי' קודם עיי"ש בשינוי לשון, וז"ש בגמ' על שקידשו ש"ש ושכרם להתנהג עמהם בדרך נס שלא כדרך הטבע כדברי הגמ' ברכות הנ"ל ע"כ זכו להקרא משמו של הקב"ה הוי' ב"ה שהוא מורה על נסים נגלים ושלא כדרך הטבע, ובזה יש ליתן טעם דנר חנוכה עיקר מצותו בראי' והרואה נר חנוכה צריך לברך כיון דנס חנוכה הי' על ידי קדושים שמסרו נפשם למען שמו הגדול ובא הנס מכח קדושת שמו הוי' ב"ה ונסים שלו נגלים שלא כדרך הטבע לעין הרואה את ישועת ד' וע"כ זכר עשה לנפלאותיו למצותו ג"כ בראי' וז"ש נר חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה משום דלא שלטה בי' עינא והוא הטעם הנזכר כיון שבא הנס ע"י שם הוי' המורה על נסים שלא כדרך הטבע לעין הרואה ולכן אסמכי' ר"ת יפה המימרא דבור ריק וכו' למימרא דלעיל לומר כי בזכות זה גם יוסף ניצל מבור שיש בו נחשים ועקרבים כיון שיוסף הצדיק מדתו ג"כ בזה ושבעבור זה זכה והוסיפו לו אות אחת משמו של הקב"ה כיון שקידש ש"ש ומשו"ה ניצל מבור שחת אף שהוא שלא כדרך הטבע כנ"ל:

ח) א"י הטעם דבנר חנוכה עיקר מצותו בראי' מה שלא מצינו כן בשאר מצות שצונו חכז"ל, עפי"מ שפי' בעיון יעקב בגמ' ברכות הנ"ל הטעם במי שמסר נפשו על קדושת

השם מתרחיש לי' ניסא משום כשם שהוא מוסר נפשו שלא כדרך הטבע כי כל אשר לו יתן בעד נפשו כן נעשה לו נס שלא כדרך הטבע, והנה כן הי' המעשה בנר חנוכה שמסרו נפשם על קדושת השם וא"כ מגיע להם שכרם בדין שיעשה להם נס בזכות עצמם מדה כנגד מדה, והנה ידוע מאמר חכז"ל כשנעשה לאדם נס והוא בזכותו זוכה בעצמו לראות במפלת אויביו ואם אין הישועה בזכותו הגם שהי"ת עושה לו נס להנצל אבל אינו זוכה ורואה במפלת אויביו וע"כ אמרו חכז"ל וקבעום לחובה ולמצוה לראות בנ"ח כיון שהי' הישועה בדין ולזכר עשו לראות בנ"ח כיון שזכינו ובעינינו ראינו מפלת האויב:

ט) מחוץ לפרוכת העדות יערוך וגו' עדות הוא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל מאי עדות אמר רב זו נר מערבי שנותן בה שמן כמדת חברותי' וממנה הי' מדליק ובה הי' מסיים וכו' ועוד שם דף כ"ג יום ראשון הרואה מברך שתים ומדליק מברך ג' מכאן ואילך מדליק מברך שתים ורואה מברך אחד מאי ממעט ממעט זמן ונימעוט נס ומשני נס כל יומא איתא וכו' עיי"ש ונראה לפרש עפי"מ שפירשתי דברי הזהר פ' וישב [ד' קפט] עה"פ

וירא אדוניו כי ה' אתו וז"ל ת"ח וידע אדוניו כי ה' אתו לא כתיב אלא וירא אדוניו דהא בעינוי הוה חמי עובדא דנסין בכל יומא דקב"ה עביד בידי' וכו' ע"ש עפ"י דברי הרמב"ם כי השגחה סיבת הדביקות מי שהוא דבוק בה' תמיד הוא מושגח מאתו י"ת תמיד ובסור הדביקות יוסר ההשגחה והוא מופקר ח"ו וכו' עיי"ש וז"ש כי ה' אתו תמיד בדביקות בלי הרף בכל עת וזמן וע"כ בעינוי הי' חמי נסין דקב"ה עביד בכל יומא דוקא ר"ל בכל עת וזמן כי בסור הדביקות יוסר ההשגחה ח"ו ועי' מ"ש בפ' וישב עה"פ הנ"ל באריכות יותר, וז"ש עדות הוא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל ר"ל השכינה שורה בישראל כי דבוקים תמיד בו ית"ש וזו נר מערבי שהי' דולק תמיד לא יכבה לעולם כיון שהם דבוקים בו תמיד מבלי תכזב באמונתם התקועה בלבם בל תמוט עולם ועד וע"כ השגחתו ג"כ עליהם תמיד לעשות עמהם בנס וז"ש נס כל יומא איתא ר"ל בכל יומא הי' נס כיון שדבקים תמיד וע"כ קוב"ה עביד עמהון נסין כל יומא כנ"ל והבן:

י) הנרות הללו אנו מדליקין וכו' ע"י כהניך הקדושים ויל"ד למאי אמר דהי' הנס ע"י כהניך הקדושים יבא הנס מ"מ גם להבין מה שהביא הטו"ז בשם הלבוש אמאי בפורים קבעו במשתה ושמחה ובחנוכה להלל ולהודות כי בפורים הי הצלת נפשות ובחנוכה לא הי' הצלת נפשות כי היונים לא בקשו נפשות רק הכנעה והעברת דת ובטו"ז דחה דבריו דאין זה נכון דהא פירש"י בפ' תצא דגדול המחטיא את האדם יותר מהורגו עיי"ש, ולדעתי יש לומר דהנה נחלקו הרמב"ם ורבינו ירוחם ביו"ד סי' קנ"ז בכל שאר המצות

שבתורה חוץ מג' דברים דהדין בהו דיעבור ואל יהרג אם אדם רשאי להחמיר על עצמו דהרמב"ם סובר דאינו רשאי ומתחייב בנפשו ור"י וסייעתו סוברים דרשאי להחמיר על עצמו ומבואר ברמ"א שם דאם הוא אדם גדול וחסיד וי"ש כ"ע מודי דרשאי למסור עצמו על קידוש השם אפי' על מצוה קלה עיי"ש ולפ"ז יש לומר דהנה אמרו חז"ל דהיונים רצו לבטל מישראל ג' מצות חדש שבת מילה ולכאורה יש להעיר אמאי מסרו נפשי' אקדושת השם הא בג' מצות אלו הדין דיעבור ואל יהרג ואיך עמדו בנפשותם לערוך מלחמה מול היונים הא מדרך הטבע לא הי' יכולים מעטים וגם חלשים להגביר על רבים וגבורים מהם א"כ לשיטת הרמב"ם לא הי' רשאים להחמיר על עצמם אך יש לומר כיון דהיו חסידים ופרושים ולכ"ע רשאים למסור עצמם על קידוש השם ובזה יש לומר דטעם הלבוש דחנוכה לא הוי הצלת נפשות אף דברש"י מבואר דגדול המחטיא יותר מן ההורגו משום דברש"י מיירי במואבים שהחטיאו את ישראל בג"ע דהדין בזה יהרג ואל יעבור א"כ חטא כזה בודאי החטא הוא יותר מן ההורגו דהא אפי' לכתחלה צריך למסור נפשו עליהם אבל ביונים דרצו לבטל חדש שבת מילה לא אמרי' דגדול המחטיא יותר מן ההורגו אבל הטו"ז מיאן בפי' זה דהא כיון שבאמת מסרו נפשם על קידוש השם מוכח דהי' רשאים למסור נפשם והיינו משום שהי' חסידים ופרושים וא"כ בכל המצות שייך בהם לומר גדול המחטיא וכו' וז"ש הנרות הללו אנו מדליקין וכו' ע"י כהניך הקדושים היינו דעיקר הנס הי' ע"י כהניך שהי' קדושים והם הי' רשאים למסור נפשם ולא הי' כמתחייב בנפשם וע"כ עשה ה' להם נס, ובזה יש לומר על מם שדקדק בספר בני יששכר מסרת גבורים וכו' דבשלמא רבים ביד מעטים וגבורים ביד חלשים שפיר דהוי נס גמור אבל טמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים אין זה שינוי טבע מה שהטמאים נמסרו ביד טהורים ולהנ"ל י"ל דהכי קאמר מסרת גבורים ביד חלשים וקשה האיך מתחייב בנפשם על זה אמר שהי' טהורים וצדיקים וא"כ הי' גדולים וי"ש ורשאי למסור עצמם על מצוה קלה ומשו"ה נעשה להם נסים ונפלאות (ועיין לקמן אות כ"ח):

י"א) הנרות הללו קודש הם וכו' כדי להודות ולהלל וכו' ויל"ד למה נקרא קודש ובגמ' פריך וכי נר קדושה יש בה עיי"ש גם דהלשון כדי משמע דהוא נתינת טעם ואדלעיל קאי דלכן הוא קודש כדי להודות ולהלל וצ"ב ונראה דהנה הטו"ז הקשה על הלבוש שפירש דבחניכה לא הי' הצלת נפשות רק הכנעה ועברת הדת הא גדול המחטיא יותר מן ההורגו פי' וכיון דהוי יותר מן ההורגו א"כ כמו בפורים קבעו במשתה ושמחה כן בחנוכה הי' לקבוע במשתה ושמחה ונראה עפ"ד התוס' במס' שבת דף כ"ד ובמס' ביצה דף כ"ז דלכך אין שורפין תרועה טמאה ביו"ט אף דהוי לצורך אוכל נפש דהא ראוי להסיקו

תחת תבשילו מ"מ הואיל ואית בי' נמי צורך גבוה בטל לי' צורך הדיוט אצל צורך גבוה והוי כאלו כולו של גבוה עיי"ש ולפ"ז י"ל דבפורים דהנס לא הי' כי אם לצורך הצלת נפשות ולא משום הצלת הדת לכן קבעו במשתה ושמחה אבל בחנוכה דהנס הי' משום הצלת הדת אע"ג דבכלל זה הוי ג"כ כמו הצלת נפשות דגדול המחטיא וכו' מ"מ בטל לי' צורך הדיוט אצל צורך גבוה דהא עכ"פ הצלת הדת הי' על כן לא חשבינן מה שהי' ג"כ הצלת נפשות דהא בטל לי' אצל גבוה ויש לומר דזהו שאמר קודש הם ר"ל אע"ג דהוי נס בהצלת נפשות מ"מ בטל לצורך גבוה והוי כולו לצורך גבוה וע"כ נר חנוכה מיקרי קודש משום דהוא זכר לנס שהוא צורך גבוה ומשו"ז נקרא הנר קודש וגם תיקנו דאסיר להשתמש לאורה משום דהנאת הגוף לא מיקרי הנאה כלל היכי שיש בכלל זה לצורך גבוה דבטל הטפל לגבי העיקר וכמו דלא קבעו בחנוכה למשתה ושמחה ואמר כדי להודות ולהלל קבעו ימי חנוכה ולא במשתה ושמחה כיון דלא הוי הצלת נפשות רק הצלת הדת אע"ג דגדול המחטיא וכו' מ"מ הרי אמרי' דצורך הגוף בטל לגבי גבוה:

יב) אלא לראותן בלבד כדי להודות ולהלל וכו' ויש להבין הטעם דמצות נר חנוכה בראי' תליא מילתא ומצוה לראותן מה שלא מצינו הכי בשאר מצות גם דמשמע שהוא נתינת טעם דמשו"ה קודש הם וכו' כדי להודות ולהלל ונראה ע"פ המבואר בצל"ח בשם הצדיק מו"ה אפרים מגיד ז"ל על הגמ' פסחים דף נ' אטו האידנא לאו אחד הוא אלא בעוה"ז על הטובה מברכין הטוב והמטיב וכו' ותורף הדברים כי מפי עליון לא תצא הרעות והכל לטובה ואפי' הפרעניות אינו לרע רק לטוב לזכותו ולהכניע היצה"ר אלא שהאדם אינו מבין הדבר לאשורו ונדמה בעיניו כאלו הוא לרע ח"ו וזהו שאומרים על בשורות רעות דיין האמת שסובר שהוא מצד הדין ולעוה"ב כולו טוב ומטיב פי' שיראה בעיניו שכולו הוא טוב והי' לו לברך על הכל הטוב והמטיב עיי"ש ובזה פי' אא"ז זללה"ה בישמח משה פ' תשא מה שאנו מבקשים בתפלת שבת שבעינו מטובך וכו' דהנה בודאי הקב"ה עושה טובות בכל עת רק שאין אנו מרגישין בהם וא"כ אף בהטובות שאנו מקבלין מ"מ הלא סומא אינו שובע משום שאין רואה וזה בקשתינו שבעינו מטובך דהיינו שיהא לנו נסים גלוים והיינו ושמחנו בישועתך כי מי שאינו רואה אינו יודע לשמוח עכ"ד עיי"ש, ויתבאר בזה דמשו"ה נר חנוכה מצוה בראיי' כיון דעד שגברה יד ישראל על היונים והי' יד העכו"ם תקופה עלינו בודאי גם זה הי' לטובה אלא שאנו בעוה"ז אין אנחנו מבינים הדבר ולא ראינו הטובה בעינינו כי אם מה שמרגישין והי' נראה כאלו אינו טוב ועכשיו הי' נס אשר אנחנו בעצמינו רואים עין בעין כי ה' יעשה עמנו לטוב ולכן המצוה נר חנוכה זכר לנס לראות בנר מצוה כיון שהנס הי' בזה שראינו הטובה מה שלא ראינו

עד כה הטובה והנה כמו דאמרי' בגמ' דבעוה"ז על הטוב מברכין הטוב והמטיב כן המצוה בימים האלה ימי חנוכה להודות ולהלל שמחויבים אנחנו לברך ולהודות אם ה' יעשה לנו נסים וטובות גלוים וז"ש אלא לראותן בלבד ר"ל דהמצוה לראות בנר חנוכה לזכר שהי' נסים וטובות גלוים אשר הם נראים עין בעין לכן כמו שמברכין בעוה"ז על הטוב כמו כן צריך להודות ולהלל וכבר ביארתי בזה מה שאומרים ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן כהיום הזה ר"ל דהתשועה הי' לפי היום הזה היינו בעוה"ז שראינו בעינינו הטוב:

יג) כדי להודות ולהלל וכו' כבר כתבתי מה שדקדקו דמשמע דהכל היא נתינת טעם לשבח דמשו"ה הוי הנס כדי להודות ולהלל והלא היא מילתא באפי נפשי' ואדרבא משום שהי' הנס על כן צריך להודות ונראה עפמ"ש אא"ז בישמ"מ פ' וישב הטעם דבחנוכה נקבע רק להודות ולהלל ולא לאכילה ושתי' דהנה איתא בירושלמי בפ' ערבי פסחים וז"ל בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו את ה' התנדבו ראשי עם כשהקב"ה עושה להם נסים תהא אמרין שירה ופי' בספר כבוד חכמים כי ראשי עם היינו הצדיקים שהנס נעשה להם בדין אינם מחוייבים לומר שירה רק שאומרים בדרך נדבה אבל שאר ישראל שעושה להם בחסדו מחוייבין לומר שירה והיינו בפרוע פרעות בישראל שהם הצדיקים ראשי עם בהתנדב, אבל עם שהם הפחותים ברכו את ה' דהיינו בציוי עכ"ד והנה בשאר נסים אף שהם בתורת חסד מ"מ כיון שבאין ע"י צעקה להשי"ת ותשובה היא קצת בדין לכך אין הקביעות להלל יותר ממה שהוא לאכול ולשתות ולשמוח אבל חנוכה מבואר ביע"ד ח"א דלכן אמרי' לא ניתן לכתוב קאמרינן משום שהי' בלי תשובה וא"כ הוא כולו בחסד לכן נקבע בהלל ובהודאה ולא באכילה ושתי' עכ"ד ז"ל עיי"ש והנה לע"ד י"ל דאפי' אי אמרי' דהנס נצחון המלחמה שהי' ע"י כהנים הקדושים והי' ראוים להעשות להם נס מ"מ הנס שהי' במנורה שהי' להדליק שמונה ימים מהפך מדת שמן של יום אחד זהו בודאי הי' רק בחסד ולא בדין עפ"מ שהקשה בפנ"י על הנס דחנוכה הלא טומאת הותרה בציבור ולמה הי' צריכין לנס ותי' דקב"ה רצה להראות חבה יתירה שאפי' במקום שהי' יכולים להדליק בשמן טמא עכ"ז עשה להם נסים שיכלו לקיים מצות הבוב"ה על צד היותר טוב עיי"ש וא"כ הנס במנורה הי' אך מגודל חסדו ית"ש דהא לא הי' צורך כ"כ לנס כל עיקר וא"כ צריך ע"ז להודות ולהלל וז"ש הנרות הללו אנו מדליקין על הנסים וקשה למה הי' צריך לנס הא טומאה הותרה בציבור וא"כ הוא רק בחסד להראות חבת המקום ב"ה על ישראל ועל כן עלינו לשבח לה' וע"כ אמר כדי להודות ולהלל כיון שנעשה נס במנורה בחסד:

יד) הנרות הללו אנו מדליקים וכו' ע"י כהניך הקדושים וכו' ואין לנו רשות להשתמש בהן וכו' כדי להודות ולהלל וכו' וקשה למאי נ"מ הזכיר שהי' ע"י כהנים גם להבין הדבר מדוע אין לנו רשות להשתמש בהן והוא חומרא יתירה מן נר שבת ויו"ט גם האיך הוא קישור הדברים למה שאמר כדי להודות ולהלל דלכאורה היא מילתא באפי נפשי' דמצות הלל והודאה אין שייכות אי בהנר חנוכה מותר להשתמש לאורה או לאו ונראה עפימ"ש אא"ז זצ"ל בייט"ל פ' שופטים דהנה כתב התוס' י"ט פ"ק דאבות במתני' אל תהי' כעבדים המשמשים ע"מ לק"פ שאין ר"ל שהעבודה ע"מ לק"פ אסורה אבל אמר אל תהי' כמותם אלא גדולים מהם ועובדים מאהבה עיי"ש וכן אמרו חז"ל פסחים דף נ' לעולם יעסוק אדם בתורה ומצות אפי' שלא לשמה שמתוך וכו' ואמנם זה בהמוני עם אבל הכהנים הנגשים אל ה' יתקדשו מבלי להתחיל כלל שלא לשמה כי אם מתחלתם ועד סוף יהי' כוונתם שלא ע"מ לקבל פרס וזה ביאור הכתוב לעיל בפ' ראה ראשית דגנך וגו' תתן לו ושלא תאמר אולי עי"ז יהי' כוונתם לשרת בשביל לק"פ על זה העיד הכתוב כי בו בחר ה' וגו' לעמוד לשרת בשם ה' דייקא בשביל שמו ית' הוא ובניו כל הימים מתחלתו ועד סופו ולא תחלה שלא לשמה עכ"ד עיי"ש ועי' מ"ש בזה לסיום הש"ס והנה כבר מבואר מ"ש בלבוש דבחנוכה לא הי' הצלת גופים כי אם הצלת נפשות כי היונים לא בקשו לשלוח יד בגופם כי אם הכנעה והעברת דת ובזה כתב הטעם דלא קבעו בחנוכה למשתה ושמחה כמו בפורים עיי"ש וא"כ לפ"ז ממילא מוכח דמלחמת החשמונאים בהיונים הי' כ"א בלתי לה' לבדו ולא לשום הנאה לזולתו לצורך עצמם דהא לא בקשו ממנם דבר לצער גופם וא"כ היתה המלחמה רק לה' לשם מלחמת מצוה וחובה יצאו וע"כ נתיחס הסיבה נצחון המלחמה והישועה לכהנים עם קדושים כיון שהי' בזה כפי מידתם הראוים אליהם שאין משתמשים כלל בעבודה ומעשה השם שלא לשמה כ"א מתחלה ועד סוף רק בשמו יתברך ובזה הטעם ג"כ יש לומר דאסור להשתמש לאורה כיון שבנרות דחנוכה אנו עושים זכר לנפלאותיו וכמו שהיתה אז המלחמה כולו לשם ה' כן גם עתה עד"ז אנו עושים המצוה בנרות ואין אנו משתמשים בהם לצורך עצמינו רק הוא כולה כליל לשמה רק כדי לקיים בזה את אשר קדשנו במצותיו ויתבאר שפיר קישור הדברים כדי להודות ולהלל דהא משום זה הטעם דאסור להשתמש לאורה והוא משום שהיתה המלחמה לש"ש בשביל שבקשו היונים הכנעת הדת כן הוא משו"ז הטעם קבעו רק להודות ולהלל וכמ"ש הלבוש החילוק שבין פורים לחנוכה והבן:

טו) ובגמ' שבת פ"ב אר"כ וכו' נר של חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה וכו' פירש"י דלא שלטה בה עינא וליכא פרסומא ניסא ואר"כ וכו' מ"ד והבור ריק אין בו

מים וכו' מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו להבין סמיכות הענינים עפי"מ שאמרו בגמ' שבת דף נ"ו מעשה באחד שמתה אשתו והניחה בן לינק ולא הי' לו שכר מניקה ליתן ונעשה לו נס ונפתחו לו ב' דדין וכו' ואמר אביי כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סדרי מעשה בראשית ויש להבין הדברים דלכאורה נראה להיפוך שבזה נראה גדולתו שבזכותו נשתנו סדרי בראשית ונראה דהנה בחולין דף ז' בהא דר' פנחס בן יאיר הוה קא אזיל לפדיון שבוים פגע בי' בגינאי נהרא א"ל גינאי חלוק למימך ואעבור בך א"ל אתה הולך לעשות רצון קונך ואני הולך לעשות רצון קוני אתה ספק עושה ספק אי אתה עושה ואני ודאי עושה א"ל אם אי אתה חולק גוזרני עליך שלא יעבור בך מים לעולם ופי' במהרש"א שם שהיתה התשובה בזה אע"ג שיש לנהר טענה טובה שגם הוא עושה רצון בוראה מ"מ הספק שלי התלוי בבחירתי טוב מודאי שלך כיון שאתה מוכרח וההכרח לא ישובח ולא יגונה וספק שלי דתלוי בבחירתי כדאמרי' הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ולכן ספק שלי טוב מודאי שלך עכ"ד עיי"ש והנה מה שאמר גינאי נהרא אני הולך לעשות רצון קונו הכוונה בזה דהנה הקב"ה ברא עולמו וברצונו שיתנהג הכל ע"פ הטבע וזה הי' רצונו ית"ש ועל כן אמר גינאי נהרא שבזה אשר הולך הוא כדרכו וכטבעו מעת הבריאה זהו רצון קונו שעל מנת כן נברא וזה שאמרו חז"ל כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סדרי בראשית דהא בשבילו נעשה ח"ו היפוך רצונו ית"ש דהא רצון השי"ת שיתנהג הכל ע"פ טבע כמו שאמר נהרא אני הולך לעשות רצון קוני וא"כ לזה שנעשה לו היפוך הטבע ועל כן הוא לגריעותא והבן והנה אם נעשה היפוך הטבע כדי שהאדם יוכל לקיים עי"ז מצות הבוב"ה בודאי דלא שייך לומר בזה כמה גרוע אדם זה דהא גם הוא עושה רצון קונו ומה שהאדם הוא מקיים רצון הבוב"ה הוא עדיף טפי כיון שזה תלוי בבחירת האדם כנ"ל ודבר זה יש ללמוד לענ"ד ממה שראובן אמר אל אחיו השליכו אותו אל הבור ואמר הכתוב עליו וישמע ראובן ויצלהו מידם וקשה מה שאיתא בזוהר אי הוי בו נחשים ועקרבים אמאי כתב בראובן למען הציל אותו מידם להשיבו אל אביו וכי לא חייש ראובן להאי נחשים ועקרבים ונזקין לי' אלא אמר ראובן אי צדיקא הוא ורחיש לי' ניסא ולזמנין זכותא דאבהן מסייען לי' וישתזיב מנייהו אבל אי יתמסר בידא דשונאוה' זערין אינון דיכלין לאשתיזבא וכו' וכ"כ האלשיך ומפו' לפי שהם בעלי בחירה ואין הקב"ה מזדקק לבעל הבחירה אבל מנחשים ועקרבים יוכל להנצל ע"י נס עכ"ד ומוכח מזה דבעל בחירה אין הקב"ה מזדקק לבטל בחירתו והרשות נתינה לעשות כרצונו וכחפצו וע"כ מעשה האדם שהוא בעל בחירה עדיף טפי ממי שאינו בעל בחירה וכמבואר לעיל ובזה יתבאר הסמיכות הני שני מימרות דהנה נר חנוכה שהניחה למעלה

מעשרים אמה פסולה משום דליכא פרסומי ניסא ולכאורה קשה אמאי צריך לפרסם הנס דהא אינו מדה טובה לבעל הנס וכמה גרוע אדם זה ומוכרח לתרץ דזה דוקא בנס שנעשה לצורכו משום דעי"ז נעשה היפך רצונו ית"ש ח"ו אבל בנס שנעשה כדי לקיים האדם מצותיו אדרבה הוא עדיף דהא מה שהוא תלוי בבחירה הוא יותר ומסתייע לזה הביא הגמ' ממה שראובן הציל את יוסף אף שהשליכו אותו אל בור של נחשים ועקרבים ועל כרחך דהוא הטעם כי מאחיו לא הי' יכול להצילו כיון שהוא תלוי בבחירתם ולא יוכל להתבטל אף ע"י נס:

טז) אר"כ א"ר תנחום נר חנוכה שהניחה למעלה מעשרים פסולה ואר"כ וכו' מאי דכתיב והבור ריק אין בו מים מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו, להבין הסמיכות עפימ"ש אא"זזלל"ה ביש"מ פ' תשא לפרש מה שיסדו אנשי כנה"ג ושבענו מטובך עפ"י המבואר כי מפי עליון לא תצא הרעות והכל לטובה ואפי' הפרעניות אינו לרע רק לטוב לזכותו ולהכניע ליצה"ר אלא שהאדם אינו מבין הדבר לאשורו ונראה בעיניו כאלו הוא לרע ח"ו והנה הגם כי בודאי הקב"ה עושה טובות בכל עת מ"מ הלא סומא אין לו שובע משום שאינו רואה ולכך אין לנו שביעה מהטובות ההם וזה בקשתינו שבענו מטובך דהיינו שיהי' לנו ניסים וטובות גלוים עכ"ד ז"ל ובזה פי' ג"כ בייט"ל מאה"כ הראני ה' חסדך ר"ל החסדים יהי' נראים בחוש הראות ולא רק בזה אשר אנחנו מאמינים כי היא לטוב ואך נראה ג"כ החסדים טובים עכ"ד ז"ל ולענ"ד להוסיף כננס על גבי ענק דהחסדים המה מוכרחים להיות גלוים לעין הרואה עפ"ד הגמ' [ביצה דף ט"ז] דבמתנה דלא עבידא לגלוי הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו ועיי"ש דגם הקב"ה מתנהג כן עם בנ"י ומוכיח לו מהכתוב לדעת כי אני ה' מקדישכם ולפי"ז י"ל דהחסדים והטובות שעושה הקב"ה עמנו בכל עת צריכים להיות גלוים כדי שנדע גם אנחנו מהטובות והקב"ה צריך להודיע אותנו עפ"י דת ודין אבל לא כן מהפרעניות ח"ו הגם שהוא ג"כ מהא' הטוב וכודאי גם זה לטובה אבל אין אנו רואים הטובות ובזה י"ל משו"ה נר חנוכה צריך להניחה למטה מעשרים אמה ופירש"י הטעם משים דלא שלטה בי' עינא הוא ג"כ משו"ז להראות דהניסים והטובות צריכים להיות גלוים ומפורסמים והגם דעד הנס כשהי' נכנעים תחת היונים בודאי ג"כ הי' לטוב עכ"ז אין די בזה רק בניסים גלוים אשר שלטה בהם עין הרואה ולכן הושיעה ה' אותנו והצילנו מכף אויבינו ובזה יש לפרש סמיכות מימרות הנ"ל דהנה בראובן דכתיב דרצה להציל את יוסף ואמר השליכו אותו אל הבור הזה וקשה במה הצילו הא הי' בו נחשים ועקרבים דודאי מזקי ומה עלה על דעתו להצילו בזה אך יש לומר דסמך עצמו שיעשה הקב"ה עמו נס ואות לטובה וכמו דאיתא בספה"ק כיון

דהם אינם בעלי בחירה ובעל הנס היינו הקב"ה יכול להצילו מאת המזיקים כמבואר אך מנא ידע ראובן שהוא לטובתו להנצל מהנחשים דהא גם פרעניות ח"ו אינו לרע רק לטוב ומפי עליון לא תצא הרעות והאיך הי' ראובן גורם בזה להשליכו להבור שיש בו נחשים ועקרבים ולהנ"ל י"ל כיון דהחסדים צריכים להיות גלוים מזה שפט ראובן בדעתו דהקב"ה יעשה עמו טובה גלוי' להצילו ולכן אסמכי' הגמ' מימרות זו ביחד משום דגם נר חנוכה צריכה להיות במקום דשלטה בי' עינא כמו שהנס והטובה מאת הקב"ה צריך להיות גלוי לכל להודיע אותנו הטובות: יז) בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהי' מונח בחותמו של כהן גדול ולא הי' להדליק בהן אלא יום אחד ונעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים וכו' ויש לדקדק בגמ' טובא למאי נפקא מינה אם הי' פך אחד דייקא או שני פכים או יותר עוד מאי בעי לאשמועינן בזה שהי' נחתם בחותמו של כהן גדול וכי הנס יותר גדול בזה במה שהי' נחתם גם יש להבין מה שאמר שהי' בו להדליק על יום אחד הא אם לא הי' אפי' על יום אחד הי' רבותא יותר ומאי נפקא מינה בשיעורא דייקא: ונראה עפימ"ש בגמ' תענית ד"ח תדבר"י אין הברכה מצוי' אלא בדבר שאין העין שולטות בו והקשה בתוס' הא אמרי' [חולין ד' ק"ה] כל מידי דצייר וחתום וכייל [מדוד] ומני לית לי' רשות למישקל מיני' אלמא בדבר המדוד ומני לית לי' רשות למישקל ובדבר הסמוי אית לי' רשות למישקל ותירצו דקאמר התם דלית להו רשות למישקל רק מדבר הפקר ודבר דכייל וצייר וחתים ומני לאו דהפקר נינהו ומה"ט אית להו רשות למישקל בדבר הסמוי מן העין משום דע"ז שורה הברכה ומה שנקרבה ע"י הברכה הוא כמו הפקר שאין לאדם זכות בו ולכן יש רשות למישקל משום דלאו דבעלים נינהו עיי"ש והנה ראיתי בשו"ת בית יצחק או"ח סי' ק"י שהקשה לפ"ד התוס' א"כ איך הדליקו הנרות שנתרבה ע"י הברכה הא הוי שמן הפקר ולא הוי קודש עיי"ש ויש לתרץ קושייתו עפימ"ש הט"ז ריש ה' חנוכה דמשו"ה קבעו ח' ימים חנוכה אע"ג דהי' בו להדליק יום ראשון משום דלמפרע אנו רואים דנעשה בו נס גם ביום א' דאם הי' נדלק כל מה שהי' בהפך לא הי' מקום לנס לחול על שום דבר כמ"ש בזוהר עה"פ מה יש ליכי בבית דברכתא דלעילא לא שרי' באתר רקניא ובספר אפוקי יהודא [דרוש מי מריבה] דחה זה כי אין דברי הזוהר אמורים רק בנס הנעשה ע"י ברכת צדיקים שהם אין ביכולתם לברוא בריאה חדשה יש מאין אבל הנס הנעשה ע"י הקב"ה לבדו אשר ברא יש מאין המוחלט לו הכח שיהי' מדליק השמן ביום ראשון לגמרי ועכ"ז יה' שמן בפך בריאה יש מאין עכ"ד ז"ל והנה כתבו המפורשים דבאמת צדקו דברי הט"ז כיון דהנס של חנוכה נעשה ע"י תפלת הצדיקים ולכן הי' צריך לישאר בפך כדי שיהא מקום לחול הברכה עכ"ד

ולפי"ז יש לומר דהא שכתבו התוס' דמה שנתרבה ע"י הברכה הוא הפקר זהו דוקא בנס הנעשה ע"י השי"ת לבדו אשר צוה ה' את הברכה על העולם ועל כן יד הכל שווים בזה וכל אחד יש להם חלק בו והוי כמו הפקר אבל בנס הנעשה ע"י תפלת הצדיקים ודאי דאין סברה לומר שהוא הפקר דהא רצה ה' בו וברכו ואם נאמר דלאו דידי' הוא במה ברכו והסברה נותנות דברכה שבא ע"י תפלת הצדיקים לאו דהפקר נינהו ומיושב קושי' הבית יצחק שהקשה האיך הדליקו בשמן הפקר שנתרבה ע"י הברכה דהא הוא הפקר ולהנ"ל יש לומר דהא בנר חנוכה דהמצוה להדליק ח' ימים וע"כ משום שנשאר בפך ביום הראשון כדי לחול הברכה ומזה מוכח דנעשה הנס ע"י תפלת צדיקים דהא בנס ע"י השי"ת לבדו הוא מאין המוחלט וא"כ לאו דהפקר הוא דהא בנס ע"י תפלת צדיקים הברכה לאו דהפקר: ויש לפרש בזה משאה"כ ויזרע יצחק בארץ ההוא וימצא מאה שערים ויברכהו ה' ופירש"י מאה שערים אומד זה למעשרות הי' ויל"ד למה לא כתיב כמה הוציא השדה בשנה ההוא ולמאי נפ"מ כמה הי' למעשרות וגם למה הודיענו ויזרע יצחק שהוא דבר טבעי וכל העולם זורעין בשעת זריעה ועוד אם השי"ת התנהג עם יצחק ע"פ נס למה הי' צריך לעשות עשי' גשמי לזרוע בעצמו ולפי הנ"ל יש לומר דהכתוב משמיענו בזה דהברכה שנתוסף ליצחק אבינו ע"ה הי' מחמת תפילתו שעשתה רושם שהתפלל שישלח ה' ברכה בכריו ושלו הוא לעצמו ולאו דהפקר ואלו הי' הברכה ע"י השי"ת לבדו הוא של הפקר ופטור מן המעשר ומשו"ה מדייק הכתוב דאע"ג שנתרבה בברכה עכ"ז הי' צריך לעשרו כיון דמה שברכו הי' ע"י תפלת צדיק ומשו"ה הי' לזרוע בארץ ולא גדל מעצמו ע"י נס כמו שהברכה הי' ע"י נס מאה שערים דהוא שלא כדרך הטבע משום כיון דהנס הי' ע"י תפלת יצחק ואין ביכולת ביד האדם לברוא בריאה חדשה יש מאין לכן הי' צריך לעשות פעולה ואיזה דבר שיהא מקום לחול הברכה ועל כן ויזרע יצחק ויתבאר דברי הגמ' בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן וכו' דהנה י"ל דהא דהברכה הוא של הפקר הוא ג"כ דוקא מה שנתברך ע"י השי"ת לבדו אבל ברכה הנעשה ע"י תפלת הצדיקים הוא שלהם דהא לא שייך לומר דהם נתברכו בברכה זו ואח"כ לאו דידהו הוי ועזבו לאחרים חילם וזש"ה בדקו ולא מצאו אלא פך אחד ר"ל דהוי דבר המני אחד דייקא וגם הי' מונח בחותמו של כה"ג א"כ הוי חתום וגם לא הי' להדליק בו אלא יום אחד ובזה הוי מדוד וא"כ אי הוי בי' כל הני תלתא מוכח דלאו דהפקר הוא וכמו כן נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים ר"ל דהנס הי' ע"י תפלת הצדיקים ועל כן הי' הנס על שמונה ימים וגם כל השמונה ימים הי' כמו ביום הראשון שהי' שלהם דהא

הוי חתום ומדוד ומני וגם מה שנתרבה ע"י הברכה לא הי' של הפקר כי אם זכו בהם לעצמם הברכה:

יח) רבת את ריבם דנת את דינם ויל"ד דהלשון ריב משמע שהי' להם איזה טענה כמו שנאמר כי יהי' ריב בין אנשים ונגשו אל המשפט גם הלשון דנת את דינם משמע כן כאלו יאמרו הם שהוא ח"ו בדין מה שעשו לישראל: ואפשר עפ"מ דכתיב כלה ה' חמתו ויצת אש בציון ודרשו חז"ל שנתחייבו שונאיהן של ישראל וריחם הקב"ה על עמו ישראל ושפך חמתו על עצים ואבנים ובעוה"ר חרב בית המקדש כדי שלא יזיק ח"ו לכלל ישראל וא"כ לפי"ז אם האומות הי' עושין ח"ו לישראל הי' להם טענה כי בדין הם עושים וכן ג"כ אם ישראל לא הי' עושים מאומה רק שהחריבו את הביהמ"ק ג"כ הי' להם טענה להצטדק עצמם כי בזה לקחה מדה"ד את שלו כדי להציל שארית ישראל אבל אם הם עושים שתי רשעות לישראל ח"ו וגם שהחריבו את ביהמ"ק בזה ממנ"פ מגיע עליהם עונש ורעה יבוא עליהם דאם החריבו נוה ה' בזה די עונש וצער אשר עי"ז יהי' ישראל ניצולים מחמת המצוק ויש לפרש בזה שפוך חמתך על הגוים וגו' ושמא תאמר כי בדין עשו אבל לא כן הוא כי עשו שתים רעות כי אכל את יעקב היינו שעשו לישראל וא"כ למה ואת נוהו השמו דאם אח"כ החריבו את ביהמ"ק אינו מגיע אח"כ אפי' חצי נזק שעשו לישראל ולמה אכלו את יעקב ע"כ כל אוכליו יאשמו, והנה י"ל דזה שעמדו מלכות יון הרשעה להשכיחם תורתיך הוא ג"כ כמו מה שהחריבו ביהמ"ק וכמו דאמרי' במגילה דף ג' גדול ת"ת יותר מהקרבת תמידין ועוד דבחנוכה מצינו ג"כ ששקצו היונים את ביהמ"ק לעבודת כוכבים וא"כ בזה שעמדו על עמו ישראל בגופם ולהשכיחם מתורתו יתב' וגם ששקצו את המזבח ע"כ מגיע להם עונש ממנ"פ, וז"ש כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל ולהשכיחם תורתך וגם ששקצו את המזבח ובזה העבירם מעל חקי רצונך וע"כ עמדת להם בעת צרתם לתבוע את צער שעשו לישראל דהא בשתים בדין הוא שלא ילקו ולכן רבת את ריבם דנת את דינם בדין הוא שיקבלו עונש כי אם הי' עושים רק אחת הי' להם קצת טענה אבל על שתיהם בודאי דאין להם לעשות ואמר אח"כ כשהיתה הישועה ולך עשית שם גדול היינו אשר ביהמ"ק ההרוס נבנה מחדש וגם ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה היינו אע"ג דביהמ"ק הי' על מעמדו ומקומו גם לישראל לא הי' נזק וע"כ הוא תשועה גדולה: יט) נקמת את נקמתם ויל"ד דאם הוא נקמה אין רחמים ולמה אמר לעיל ואתה ברחמיך הרבים גם ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה אמאי נקרא תשועה גדולה וכבר אמרתי בזה דרכים שונים:

וי"ל עפ"ד הגמ' ברכות דף ל"ג גדולה דעה שנתנה בין שתי אותיות שנאמר כי א' דעות ה' מתקיף לה רב אחא אלא מעתה גדולה נקמה שניתנה בין שתי אותיות שנאמר א' נקמות ה' ומשני אין במילתא מיהא גדולה ופי' הרי"ף שם הכוונה כי מדת א' הוא דין כדכתיב וא' זועם וה' הוא מדת רחמים והדעה נתנה בין שתי שמות שמתוך הדעת שידע את בוראו כדכתיב דע את א' אביך ועבדהו יגרום שמדת א' יהי' רחמים והוא מסכים למאמר חז"ל גדולים צדיקים שמהפכים הדין לרחמים ומתקיף לה ר"א אלא מעתה גדולה נקמה שניתנה בין שתי שמות אחד של דין ואחד של רחמים וכי הנקמה מהפכת הדין לרחמים הא במקום שיש נקמה אין רחמים ומשני למילתא מיהא גדולה שהרי מתוך הנקמה שינקום הקב"ה מעכו"ם אותה הנקמה גורמת רחמים לישראל וזהו א' נקמות לעכו"ם הוא רחמים לישראל נרמז בשם ה' עכ"ד ובזה פירשתי ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים וא"כ ראו שתי ניסים האחד נקמה למצריים והשני ישועה לישראל והיינו הנקמה למילתא מיהא גדולה שאותו הנקמה שהי' למצריים גרמה רחמים לישראל ואמר הכתוב דבזה וירא ישראל את היד הגדולה היינו הנקמה שהוא למילתא גדולה דהנה אם ה' מתנהג עם ישראל בחסד ורחמים מיקרי ישועה סתם אבל אם מן הנקמה עצמה שהוא לעכו"ם מתהפך לרחמים לישראל זהו ישועה גדולה וז"ש ואתה ברחמיך הרבים נקמת את נקמתם היינו שהנקמה בא ע"י הרחמים דבמה שהי' נקמה להיונים זה גרמה רחמים לישראל וא"כ הוא תשועה שנקרא גדולה ואמר אח"כ דבזה עשה הקב"ה לעמו ישראל תשועה גדולה וכמאמר חז"ל דגדולים צדיקים שמהפכים מדה"ד לרחמים ועי"ז הם גדולים דמדה זו נקרא גדולה:

כ) מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וכו' ויל"ד במה הגדיל להאריך בנס שנמסר גבורים ביד חלשים הלא הגבורים כאין נחשבו לו ועוד דקדוקים רבים גם מה שהקשה הטו"ז למה בפורים קבעו במשתה ושמחה ובחנוכה בהלל והודאה:

ונראה עפי"מ דאיתא בגמ' מגילה דף יו"ד בקשו מה"ש לומר שירה אמר להם הקב"ה מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה והנה קשה לי לפ"ז למה אמרו משה ובנ"י שירה לפני הקב"ה והא אין הקב"ה שמח במפלתן של רשעים כמו דאיתא בגמ' שם, ונראה עפמ"ש בקדושת לוי ותורף הדברים כי כל מכה שהביא הקב"ה על המצריים הי' להם טובה מכופלת שעי"ז נתגדל ונתקדש שמו ית' בעולם וזהו תשוקת של הצדיקים שעל ידם יהא קידוש ש"ש בעולם אפי' ע"י הכאות ויסורין וכדמצינו בר"ע שאמר מתי יבא לידי ואקיימנו אך האומות ערלי לב ואטומים להבין התועלת הזה עיי"ש ועפי"ז יתבאר דהמלאכים בדין הוא שלא יאמרו שירה כיון שמעשי ידיו של הקב"ה הם בצער

אבל בעוה"ז אשר הכירו עי"ז גדולתו של הקב"ה ואם הי' להמצריים לב לדעת כי טובה גדולה הוא להם שע"י נתקדש שמו ית' בעולם לא הי' להם שום צער ולכן בעוה"ז ראוי לומר שירה ויתבאר בזה לתרץ קושי' הטו"ז דבנס דפורים אע"ג שהי' בנס מ"מ נעשה הדבר בדרך הטבע כמבואר במגילת אסתר בלילה ההוא נדדה שנת המלך וגו' ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי וגו' כי הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה וגו' וא"כ כיון שהי' בדרך הטבע לא הי' על ידי הנס כ"כ קידוש ש"ש בעולם וע"כ לא קבעו בהלל והודאה כי אין ראוי לומר שירה להראות שמחה כיון שאין הקב"ה שמח במפלתן של רשעים אבל בחנוכה שהי' הנס שלא עפ"ד הטבע כמו שאומרים מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים שהוא היפך הטבע אשר חלושים ומעטים ינצחו גבורים ורבים ע"כ קבעו בהלל והודאה כי אלולי האומות הי' אטומים ולו חכמה ישכילו זאת לא הי' להם שום צער ע"כ ראוי לומר שירה היינו הלל והודאה כי טובה גדולה שנתגדל ונתקדש ש"ש על ידם וז"ש ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמיך וא"כ טובה הי' להם ע"כ קבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל:

כא) והדלקו נרות בחצרות קדשיך והדבר תמוה' הא לא בחצר הדליקו המנורה כי אם בהיכל עוד הטעם למה נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ וי"ל דהנה איתא במס' שבת דף ל"א מכריז ר' ינאי חבל על דלית לי' דרתא ותרעא לדרתא עביד ומשמע מזה דהתורה הוא כמו שער לבוא אל הבית דהיראה היא הבית והא דאיתא במשנה אין הבור ירא חטא היינו דצריך ללמוד כדי לידע האיך לשמור ולעשות וממילא דצריך לתרווייהו מקודם ללמוד והוא השער והחצר ליכנוס אל הבית ואח"כ הבית שהיא היראה ויבואר בזה מאה"כ אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך נשבעה בטוב ביתך וגו' היינו כיון דאם ילמוד תורה לבדו ואין לו יראה הוי רק כאלו יש לו חצר בלא בית וגם בלתי התורה לא ידע ממה ליזהר דאם הוא בור ריק מחכמה לא יכול להיות ירא חטא וע"כ אמר אשרי תבחר ותקרב גם שניהם דמקודם ישכון חצריך היינו התורה שהוא החצר והשער להיראה ואח"כ נשבעה בטוב ביתך היינו היראה דהוא הבית ויתבאר ג"כ משה"כ ויה' כי יראו המילדות את הא' ויעש להם בתים היינו שהי' להם יראה ע"כ ויעש להם בתים והוא דרך משל להיראה לקרוב ולכנות אותו בשם בתים והנה ידוע דע"י נר חנוכה נתעורר לנו לזכות ע"י מצוה זו להאיר עינינו באור תורתו ית"ש וכמו שאמרו שם דף כ"ג הרגיל בנר הוין לי' בנים ת"ח ופירש"י דכתיב כי נר מצוה ותורה אור ע"י נר מצוה בא אור דתורה עי"ש ולפ"ז י"ל דמשו"ה מצוה להניח נר חנוכה על פתח ביתו מבחוץ כיון דנר חנוכה הוא מרומז לאור תורה וכבר נמשל את התורה כמו שער וחצר להיראה

ע"כ צריך להניחו על פתח ביתו מבחוץ וממנו ניקח לעבוד את ה' דהעיקר ע"י התורה שיהא שער ליכנס בזה אל הבית דהיא היראה וע"כ י"ל דעל זה הכוונה אמרו בנוסח ההודאה והדליקו נרות בחצרות קדשך ללמד דנר חנוכה עומדת בחצר כיון דמצוה זו מרמז לאור תורה שהוא כמו חצר ושער להיראה:

כב) להשכיחם תורתיך וכו' ואתה ברחמיך הרבים רבת את ריבם וכו' ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופרקן כהיום הזה ודקדקו למה אמרו להשכיחם תורתיך דייקא הא גם על עסקי נפשות באו אחר שעמדו במלחמה אתם גם ואתה ברחמיך הרבים וכו' נקמת וכו' איך יבא דין ונקמה ע"י מדת הרחמים גם ולך עשית תשועה גדולה למה נקרא תשועה גדולה דמשמע שיש ישועה שאינה גדולה וזהו גדולה גם כהיום הזה אין לו ביאור:

ונראה דהנה כתב האלשי"ך עה"פ א' יחננו ויברכנו כלו' אם מדה"ד מסכים עם עם מדה"ר ויחננו ויברכנו אז יאר פניו אתנו לזולתינו וגם סלה כי הוא יעשה נצחית וכתב א"אזלל"ה בייט"ל פ' מטות שלזה שמדה"ד יסכים למדה"ר היפך טבעו לזה צריך לעבוד את השי"ת היפך טבע העולם והוא כאשר ישאל דבר מאת הא' לא יכוון להנאת עצמו כ"א למען שמו ית' וזה שגמר אומר כי אין כוונתו למענו כ"א לדעת בארץ דרכך וז"ש ברוך הוא א' דייקא אשר טוב גמלנו וכו' אז אלה וכאלה שני פעמים יוסף עמנו לעתיד ולזולתינו כי אין כונתינו למענינו כ"א להגדיל שמו וכו' עכ"ד והנה כזה הי' בחנוכה אשר ישראל עמדו על נפשם במסירת נפשם לה' כדי שיוכלו עמוד לקיים את התורה ושלא יעבירו אותם מחקי תורתו ית"ש וכמבואר בטו"ז ריש ה' חנוכה דהצלת נפשות הי' טפל להם ועיקר הנס הי' בנרות ע"ש וע"כ בדין הי' שגם מדה"ד יסכים עם מדה"ר להושיע לישראל וא"כ הוא ישועה נצחית עד היום הזה להאיר לנו ולהטיב לנו ע"י הנס שהי' אז בימי חנוכה ובזה יש לתרץ קושי' התבואות שור על הרמ"א סי' תרפ"ב שכתב השוכח לומר על הניסים בברכת המזון יאמר הרחמן הוא יעשה לנו ניסים וכו' והתבו"ש חולק מהא דאמרי' בגמ' האומר יה"ר שתלד אשתי זכר ה"ז תפילות שוא ופריך מהא דכתיב ואחר ילדה בת מלמד שדנה לאה דין בעצמה ומשני אין מזכירין מעשה ניסים ע"ש ולהנ"ל יש לתרץ דהא דאין מתפללין שיעשה ניסים היינו אם מתפלל שיעשה לו ניסים היום ע"כ על נס כזה אין מתפללין אבל בחנוכה אשר הניסים שהי' בימים ההם הי' גם ע"י מדה"ד שהסכים למדה"ר וא"כ ראוי אשר ניסים ההם יהי' נצחי וע"כ אנו מבקשים הרחמן הוא יעשה לנו ניסים ההם אשר כבר מוכנים המה מימי קדם גם על היום הזה כעת וא"כ אין אנו מבקשים ניסים חדשים כי אם הניסים שהם נצחים יתעוררו

לנו עתה וז"ש להשכיחם תורתיך וכו' שזה הי' עיקר להם שהתפללו לה' למען תורתו ית"ש ולא על עסקי נפשות הי' תפלתם כי אם למען שמו ית' ועל שלא נתכוונו להנאת עצמם ע"כ נתהפך להם מדה"ד לרחמים ולכן ואתה ברחמיך הרבים וכו' רבת את ריבם דנת את דינם וכו' נקמת וכו' היינו המדה"ד שהוא בעצמותו דין ונקמה נתהפך לנו לרחמים רבים וע"כ הוא תשועה גדולה כי מדה"ד שהוא מסכים לרחמים יעשה נצחי וגם כהיום הזה יבא הישועה דהא נצחי הוא לעולם ועד גם כהיום הזה: כג) ואתה ברחמיך הרבים תיבת אתה הוא לכאורה ספת יתר גם למה נקרא תשועה גדולה גם כהיום הזה אין לו ביאור, יתבאר כנ"ל באופן אחר קצת עפמ"ש בישמ"מ פ' תולדות עה"פ ויזרע יצחק דהנהגה הסתמית הוא השגחה מסותרת בהטבע וא"כ בדבר המדוד שאין יכול להיות נסתר אין בו ברכה אבל אם יתן השי"ת ברכה בעצמו שלא ע"י שליח היינו הטבע ודאי אין שום דבר יכול לעכב ע"י וכזה אמרו חז"ל בשבת בענינא דחנוכה ולא הי' בו להדליק אלא יום אחד וכיון שהי' משוער ודאי אין ברכה בו כי אם נס ע"י הקב"ה בעצמו עכ"ד ועיי' בזה שהוכפל דבריו בפ' וישב עוד נקדים מה שכתב בישמ פ' בשלח עה"פ ויאמר ה' אל משה מה תצעק וגו' דמשו"ה נקרע הים סוף ע"י המטה וע"י משה ולא ע"פ מאמרו ית' אלא ע"י שליח משום דכל מעשיו ית' ראוי להיות נצחי כמוהו ופעולה שאינה נצחי הוא פחיתות ח"ו לו ית' אם יהי' ע"י עצמו וכיון דבקיעת הים הי' רק לפי שעה ואח"כ שב לאיתנו לכן הוצרך להיות ע"י שליח עכ"ד ז"ל ולפ"ז י"ל להנ"ל דנס חנוכה הי' ע"י הקב"ה בעצמו ולא ע"י שליח וכיון דמה שנעשה ע"י הקב"ה ראוי להיות נצחי ע"כ נס דחנוכה ג"כ ראוי שתהא נצחי והוא מתעורר לנו בכל דור ודור, ויתבאר בזה לתרץ קושי' התבוש"ש על הרמ"א הנ"ל דמשו"ה אם שכח לומר על הניסים ואמר הרחמן הוא יעשה לנו ניסים שנעשה ע"י הקב"ה שהוא נצחי וזהו כבודו ית"ש שתהא פעולתו נצחי ואך להתפלל על נסים חדשים בזה אמרי' דאין מזכירין מעשה ניסים וזה שאנו אומרים ואתה ברחמיך הרבים ר"ל אתה ע"י הקב"ה בעצמו ולא ע"י שליח וא"כ הוא ראוי שיהא נצחי וע"כ הוא תשועה גדולה כהיום הזה כיון דהיא נצחי היא גדולה שאין לה סוף עד היום הזה יתכן להיות הנס:

כד) בגמ' מאי חנוכה דת"ר וכו' ופירש"י על איזה נס קבעוהו והקשו וכי עד השתא לא ידענא מאי חנוכה וגם שי"ל דמשמע מפירש"י דהי' שני ניסים וקבעו חנוכה על נס אחד ושאלו על איזה אחד מהניסים קבעוהו ולא פירש מהו השני ניסים ונראה דהנה בלבוש כתב הטעם דלא קבעו בחנוכה למשתה ושמחה כמו בפורים כי בפורים הי' הצלת נפשות ובחנוכה לא הי' הצלת נפשות כי היונים לא בקשו נפשות רק ההכניות והעברת הדת

והטו"ז כתב דאין זה נכון דהא פירש"י בפ' כי תצא דגדול המחטיא את האדם יותר מן ההורגו ונראה לתרץ דברי הלבוש דהנה אמרי' בגמ' כל העושין לו נס מנכין לו מזכיותיו וכן אמרו בגמ' שבת נ"ג כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סדרי מעשה בראשית וא"כ משמע דאין טובה לאדם שיעשה לו נס משום דמנכין לו מזכיותיו אבל יש לומר דהיינו דוקא אם נעשה לו נס לטובת גופו ועצמותו בזה אין טובה לו דהא מנכין לו מזכיותיו אבל אם נעשה לו נס שיוכל לקיים מצות ה' כגון בחנוכה שהי' הנס שיוכל להדליק המנורה א"כ אין לומר דע"י הנס יש נכיון זכיות דהא אדרבה ע"י הנס יתרבה הזכיות יותר ובזה יש לפרש הכתוב בפ' שמות וכי אוציא את בני ישראל ממצרים ופירש"י מה זכות יש לישראל וקשה ע"ז וכי לא הי' להם זכות הא איתא בזכות ד' דברים נגאלו ישראל ממצרים וא"כ הי' להם זכותים וגם מה שהשיב כביכול הקב"ה למשה בהוציאך את העם ממצרים תעבדון הא' על ההר הזה וי"ל הא מתן תורה יהי' להבא לאחר יציאת מצרים אבל בשעה זה לא הי' להם עוד זכות במה להוציאם ולהנ"ל י"ל דהכי קאמר באיזה זכות כיון דע"י הנס ינוכה להם מזכיותיהם ואין טובה להם שיעשה להם נס והשיב השי"ת דע"י יציאה זה יקבלו התורה וא"כ אין כאן נכיון זכיות דהא אדרבה יתוסף להם זכיות בזה שיקבלו התורה על ההר הזה ובזה יש ליישב קושי' הטו"ז על הלבוש דאע"ג דגדול המחטיא יותר מן ההרגו מ"מ העיקר יש לעשות זכר רק על הנס מה שנעשה לנו שהצילנו ה' מיד מבקשי נפשינו על המניעה והעברת הדת ואע"ג דהמחטיאו יותר מן ההרגו מ"מ זה הוא טפל להנס כיון דעל מה שנוגע לצורך עצמו יש נכיון זכות רק מה שהי' הנס כדי לעשות מעתה מצות ה' על זה הא אין כאן נכיון זכות וע"כ על זה אנו עושין זכר בהלל והודאה וז"ש בגמ' מאי חנוכה ופירש"י על איזה נס קבעוהו ר"ל דודאי ידע הגמ' עד השתא ג"כ מאי חנוכה רק דשאלו על איזה נס קבעוהו אם על מה שנוגע לצורך עצמו דגדול המחטיא יותר מן ההורגו או על זה שנוגע רק למצות ה' וע"כ אמר בגמ' הנס דשמן ונרות דרק על זה אנו עושין עיקר זכר לנפלאותיו כיון דעל זה אין כאן נכיון זכות: כה) קבעום ועשאום יו"ט בהלל והודאה כבר הבאתי קושי' הטו"ז והלבוש למה לא קבעוהו במשתה ושמחה כמו בפורים ונראה עפימ"ש בישמ"מ פ' אמור איך אנו משבחין ומפארין בפיוטים בהרבה שבחים וקילוסין וקשה ע"ז דבגמ' ברכות ל"א אמרי' בהאי דנחית קמי' דר' חנינא אמר הגדול וכו' העזוז והאדיר וכו' כי סיים אמר סיימתנהו לכולא שבחי' דמרך משל למלך בו"ד שהי' לו אלף אלפים דינרי זהב והי' מקלסין אותו בשל כסף והלא גנאי הוא לו והתי' ע"פ המדרש פ' לך ואף שבחו של הקב"ה אומרים מקצתו בפניו וכולו שלא בפניו וע"כ מותר לשבח להשי"ת כיון דשכינתו בתוכינו והוי בפניו ואומרים רק מקצת שבחו עכ"ד

ועיי' מ"ש בשירת הים והנה המנורה עדות הוא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל ולזה יש לומר דמשו"ה קבעו בחנוכה להודות ולהלל כיון דהנס הי' במנורה ומזה מוכח דהשכינה בישראל וממילא עי"ז דהשכינה הוא בתוכינו לכן מותר לשבח ולהלל לה' כיון דהוי בפניו ואומרים מקצת שבחו ועל כן ראו חכמים לתקן רק להודות ולהלל כיון דעי"ז הנס במנורה מותר להלל ולשבח לה' וחביבה מצוה בשעתה דהא המנורה עדות הוא לזה שיש לנו להודות ולהלל:

ובב"ח מתרץ דבפורים עיקר הגזירה היתה לפי שנהנו מסעודתו של אחשורוש כשעשו תשובה עינו נפשותם ולפיכך קבעום למשתה ושמחה לזכור עיקר הנס אבל בחנוכה עיקר הגזירה היתה על שהתרשלו בעבודה וע"כ היתה הגזירה לבטל מהם העבודה וכשחזרו בתשובה למסור נפשם על העבודה ונעשה הנס בנרות קבעום להודות ולהלל שהוא העבודה עכ"ד והנה יל"ד דתינח משו"ז שיש להם להודות ולהלל בחנוכה אבל מ"ט לא קבעו לשניהם גם למשתה ושמחה וגם בפורים מ"ט לא קבעו גם להודות ולהלל ויש לומר עפ"ד הרמ"א או"ח סי' ר"צ דבעלי בתים שאינם עוסקים בתורה כל ימי השבוע יעסקו יותר בתורה בשבת ות"ח אשר יעסקו בתורה כל ימי השבוע ימשיכו בעונג אכילה ושתי' שהרי מתענגים בלימודם כל ימי השבוע עכ"ד ולפ"ז י"ל דבפורים כיון שלא הי' החטא כי אם מה שנהנו מסעודתו של אחשורוש אבל בעבודה לא התרשלו וע"כ בפורים קבעו במשתה ושמחה דהא גם בשבת הת"ח עונג שלהם באכילה ושתי' אבל בחנוכה שהתרשלו בעבודה ולכן חנוכה שהי' יו"ט שלהם קבעום להודות ולהלל כמו דמי שאינו עוסק בתורה בימי השבוע עונג שלו בשבת שיעסוק בתורה וכן מי שהתרשל בעבודה עונג שלו ביו"ט שיעסוק בעבודה:

כו) מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק היינו מצאת הכוכבים עד שיעור חצי שעה כמבואר בש"ע סי' תרע"ב ויל"ד למה לא אמר כן בפירוש ונראה דרמז בזה עפימ"ש א"ז ז"ל בישמ"מ פ' וירא לפרש הכתוב ואוהביו כצאת השמש בגבורתו גם מה שאמרו חכז"ל עקבו של אדה"ר מכהה גלגל חמה כי מבואר אשר השמש יש לה מנגד למהלכה הטבעי שמכריחה להההיפוך ואעפי"כ איננה מניחה את שלה והוא מוסר ויסוד גדול בעבודת השי"ת כי סבת כל חולי הנפש הוא ע"י סבת המונעים ושערי תירוצים לא ננעלו וז"ש ואוהביו כצאת השמש בגבורתו ירצה שהם עושים כמעשה השמש וז"ש עקבו של אדה"ר מכהה גלגל חמה כי עקב הוא לשון סוף ומתחלה לא הי' אדה"ר במעלת השמש כי נמשך אחר כח המתנגד אבל בסוף התחזק עצמו אז הכהה גלגל חמה עכ"ד ז"ל ונראה לי להוסיף ולפרש הלשון ואוהביו וגו' עפמ"ש ג"כ בישמ"מ פ' תרומה דהנה קיי"ל

במגילה דף כ"א דאף דתרי קלא לא משתמע מ"מ בהלל ומגילה אפי' עשרה קורין כאחד דכיון דחביב יהבי דעתי' ושמעי ויראה דמזה יש ללמוד על הכלל כולו דבדבר חשוב מאוד אין שום טרדה מבטלו וגם אם התורה הי' חביב בעיניו מאוד לא הי' שום טרדה מבטלו וז"ש נחלת עדותיך לעולם ר"ל בלי ביטול רגע כי ששון לבי המה דאז אין שום טרדה מבטל דכיון דחביב יהיב דעתי' עכ"ד ז"ל ויתבאר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו היינו מי שהם אוהביו דהמצות הם בעיניו חביבים מאוד ואז אין שום טרדה ומניעה מבטלו הם כהשמש דאין שום מניעה מבטל השמש מהליכתו והנה כי כן יש לומר בחנוכה דכ' הפנ"י טורח הנס למה הא קי"ל טומאה הותרה בציבור ותי' כדי להראות חבת המקום עלינו עיי"ש ויש לומר כנ"ל דמשו"ה הי' חבת המקום עלינו דכיון כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשכיחם תורתיך וכו' והם עמדו בנפשותם כנגד הרשעים האלה א"כ אין שום טרדה ומניעה ביטל אותם והיינו משום שהי' אוהבי ה' שאין טרדה ומניעה מבטל אותם משו"ז הראה ה' חבתו עלינו והוא ע"ד אני לדודי ודודי לי ויתבאר לשון הגמ' מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק ר"ל כיון דהם התחזקו עצמם שלא יבטל אותם שום מניעה וע"כ הי' כאדה"ר שהכהה גלגל חמה ועל כן מצות נר חנוכה ג"כ עד"ז משתשקע חמה ואמר עד שתכלה רגל מן השוק כמו דאיתא בפסחים דף ס"ח אי לאו האי יומא כמה יוסף איכא בשוקא ומבואר דההולכים אחר ענייני עוה"ז ולא עסקו באורייתא נקראים אנשים שבשוק והיינו שאמר עד שתכלה רגל בשוק ללמד שאין טרדה מבטל ממצות ה' כאותן שהולכין בשוק:

כז) בגמ' דף כ"ד איבעי' להו מהו להזכיר של חנוכה בברכת המזון כיון דמדרבנן הוא לא מדכרינן או דילמא משום פרסומי ניסא מדכרינן וכתב התוס' בתפלה פשיטא לי' דמזכיר משום דתפלה בצבור הוא ואיכא פרסומי ניסא אבל בבה"מ שבבית ליכא פרסומי ניסא עכ"ל ויש להקשות הא למאי דס"ל דלא מדכרינן לית לי' הטעם משום פרסומי ניסא וא"כ אמאי מזכיר בתפלה הא מדרבנן הוא ונראה דהנה כתב הרמ"א סי' תרפ"ב שכח לומר על הניסים אומר הרחמן הוא יעשה לנו ניסים וכו' והתבו"ש חולק דאין להתפלל שיעשה לו ניסים והביא ראי' מהא דאמר בגמ' היתה אשתו מעוברת ואמר יה"ר שתלד אשתי זכר הרי זה תפלת שיא משום דאין מזכירין מעשה ניסים והישועות יעקב מתרץ דהא דאין להתפלל שיעשה לו ניסים משום שאחז"ל העושין לו נס מנכין לו מזכיותיו ולפ"ז י"ל דעל נס נסתר כמו התם ע"ז אין להתפלל כיון שיש כאן נכיון זכות אמנם כשהנס מפורסים ועי"ז נתקדש שמו ית' בעולם א"כ לעומת מה שנינו לו מזכיותיו נוסיף לו זכות חדש וע"ז מותר להתפלל שיעשה לו נס עכ"ד ועיי' מ"ש בפ' בראשית והנה

בייט"פ אות כ"ט מביא ע"ש הרב הקדוש ר' אורי מסטרעליסק שפי' כי תאמר רבים הגוים האלה ממנו והסיבה לזה אמר זכור תזכור את אשר עשה לפרעה ובאותו זכירה תגרום עשית גם היום כן להכרית הגוים ההם ועד"ז תקנו נר חנוכה להודות על העבר ולצעוק על העתיד שיעשה לנו ניסים כמו שעשה לאבותינו וכמו שפירשו קדמונינו הקורא את המגילה למפרע כלומר על מה שנעשה למפרע לא יצא עכ"ד ז"ל והנה לפ"ז כיון דמה שאנו עושין זכר לנפלאותיו הוא כדי להמשיך על העתיד הניסים שנעשו מאז ומקדם והא אין להתפלל שיעשה לנו ניסים וכמו שהקשה התבו"ש על הרמ"א וא"כ קשה על עיקר מה שאנו עושין זכר להניסים כדי להמשיך הנס עתה והא אין מתפללין שיעשה לנו ניסים והתירוץ לזה ג"כ כמו שתי' בישעו"י דעל נס מפורסם דאיכא קידוש השם מותר להתפלל ויתבאר בזה דהכי קאמר בגמ' דבתפלה בצבור פשיטא לו דמזכיר של חנוכה די"ל דבצבור קאי התפלה שיעשה ניסים על הרבים ובפרסום דהא נס של רבים הוא פרסום וליכא נכיון זכות משום דאיכא קידוש השם אבל בבה"מ שמזכיר הנס ביחיד וא"כ התפלה הוא רק לו לבדו ואין מתפללין שיעשה לו נס או דילמא פרסומי ניסא פי' דאפי' ביחיד עיקר התפלה אינו לו לבדו שיעשה נס נסתר רק התפלה בבה"מ הוא על פרסומי ניסא שיעשה לו נס מפורסם ועל זה מותר להתפלל:

כח) להבין למה קבעו חז"ל הנס דוקא על נס הנעשה בהשמן ולא על ניצוח המלחמה אשר הוא באמת נס ופלא גדול יותר מהנס הנעשה בהשמן כן הקשה באוהב ישראל פ' וישב ע"ש גם במאמר בימי מתתי' כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשכיחם תורתיך ולהעבירם מעל חקי רצונך ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם וכו' והדקדוקים רבו על עמך ישראל תיבות אלו לכאורה שפת יתר הם גם להם ל"ל: ונראה דהנה שיטת הרמב"ם בכל שאר המצות שבתורה חוץ מג' דברים דהדין בהו דיעבור ואל יהרג דאם אדם רוצה להחמיר על עצמו אינו רשאי ומתחייב בנפשו ומבואר ברמ"א יו"ד סי' קנ"ז דאם הוא אדם גדול וחסיד וי"ש רשאי למסור עצמו על ק"ה אפי' על מצוה קלה ובישמ"מ פ' תשא הפליא ע"ז הכי בשביל שהוא חסיד וי"ש ישתנה דינו הלא כתיב וחי בהם ותי' דהאי וחי בהם יש לפרש על שני פנים א' כפי' רז"ל ולא שימות בהם ב' שכל חיותו יהי' בהם וכ"כ יהי' דבוק ונתעצם עם התורה עד אם ירצו להעבירו על אחת ממצות ה' יפסיק חיותו וא"כ לפ"ז הוא להיפך דרשאי למסור עצמו וא"כ אצל ההמונים אשר כל עסקם הוא בעניני העולם הזה בהם יהי' הפי' ולא שימות בהם כפשוטו אמנם אצל צדיקים הדבקים תמיד בו ית"ש עד שעיקר חיותם הוא רק בתוה"ק באלו יתכן הפי' של הפסוק כפי' הב' וממילא מחויבים למסור עצמם על כל דבר עכ"ד ז"ל

עי"ש ולפ"ז י"ל בדברי הט"ז שכתב שהנס הי' מפורסם רק בנרות אבל בנצחון המלחמה לא הי' מפורסם כיון דנצחון המלחמה הי' ע"י כהניך הקדושים והם הי' מחויבים למסור עצמם על ק"ה אפי' במצוה קלה וטובה גדולה הי' להם בזה שמסרו נפשם וכמו שאמר ר' עקיבא מתי תבוא לידי ואקיימנה ועל כן לא הי' הנס דנצחון המלחמה כ"כ גדול בעיניהם כיון שרצו כן באמת שימסרו נפשם על ק"ה אבל עיקר הנס הי' להם במה שלא יפלו הרשעים האלה לבטל מהם לעשות מצות ה' היינו מה שנעשה הנס בהנרות שעזר להם הקב"ה ע"פ נס להעלות הנרות לפני ה' ועשו מזה עיקר הנס כיון שזה הי' עיקר חיותם לעשות רצון קונם:

וז"ש כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשכיחם תורתיך וכו' וא"כ כיון שהי' קדושים והי' רשאים למסור עצמם על ק"ה וע"כ עיקר הנס הוא במה שנעשה בהנרות וע"כ אח"כ קבעו להודות ולהלל ולא במשתה ושמחה כיון שכך ראוי לעשות עיקר הנס במה שהנס הי' מפורסים דהיינו בהנרות וע"כ קבעו ג"כ חז"ל לעשות הנס על מה שנעשה בהשמן ולא בנצחון דמלחמה כיון דבמלחמה הי' רוצין ברצון גמור למסור נפשם לה' אך עיקר השמחה רק על הנס שנעשה בשמן כדי שיוכלו לקיים מצות ה' אשר חפצינו לעשותם בלי מניעה (ועיין לעיל אות י'):

כט) הללו את ה' כל גוים וגו' כי גבר עלינו חסדו ואמת ה' לעולם הללו' ויל"ד דהא חסד ואמת הוא תרתי דסתרו אהדדי דחסד משמע אפי' שאינו מגיע מהדין ואמת הוא בדין ומשפט וגם תיבת לעולם צ"ב:

ונראה עפמ"ש האלגזי עה"פ ואני תפלתי וגו' א' ברב חסדיך ענני באמת ישעך כי מתחלה ביקש בחסד ואח"כ באמת שהוא בדין וכתב כיוון בזה למ"ש הטור בסי' צ"ח אל יחשוב אדם לומר ראוי שיעשה הקב"ה בקשתי כיון שהתפללתי כי אדרבה זה יהי' כמזכיר עון אלא יבטח שיעשה הקב"ה בקשתו בחסדו וזש"ה אינו ראוי שתענינו אלא ברוב חסדך, ענני באמת ישעך כיוון במלא ישעך למ"ש ז"ל כי כביכול הקב"ה נגאל ע"י גאולת ישראל וז"ש באמת ישעך זה אני שואל באמת ובדין גמור ואינו מתבייש כיון שהוא ישעך עכ"ד הובא ביש"מ פ' תשא, עוד אקדים מ"ש הר"ם אלשיך א' יחננו ויברכנו וגו' כלומר א' שהוא מדה"ד יסכים עם מדה"ר ויברכנו אז הוא סלה כי הוא יעשה נצחית עכ"ד ויש לפרש בזה מ"ש כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשכיחם תורתיך וכו' היינו ששתים רעות עשו מלכות הרשעה האחד מה שנוגע לעמך ישראל והשני מה שנוגע ח"ו לכבודו ית"ש וזהו להשכיחם תורתיך וע"כ כשעזר לנו הקב"ה הנה במה שנוגע לעצמינו זה הי' בחסד וברחמים ועל מה שנוגע לכבודו ית"ש זהו באמת ובדין וע"כ

אומרים ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם היינו בחסד על מה שנוגע לעצמם וגם דנת את דינם היינו באמת ובדין על מה שנוגע לכבודו ית"ש וכיון דמה שנעשה בדין הוא נצחית כדברי האלשיך ומזה נצמח גם לישראל ישועה נצחית וע"כ אומרים ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופרקן כהיום הזה היינו שהוא גדולה ר"ל נצחית וגם כהיום הזה ר"ל עד היום הזה וזש"ה כי גבר עלינו חסדו היינו עלינו ר"ל בשביל ישראל הוא בחסדו אבל ואמת ה' ר"ל בשביל הנוגע לה' הוא באמת ובדין וגם הוא לעולם דכיון שהוא בדין הוא נצחית לעולם ועד:

ל) אמרו חז"ל שאמרו אז רשעי היונים כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלין בא' ישראל ויש להבין למה דוקא על קרן השור ונראה עפ"ד הגמ' בב"ב דף ט"ז אמר רבא ביקש איוב לפטור את העולם בדין אמר רבש"ע בראת שור שפרסותיו סדוקות בראת חמור פרסותיו קלוטות בראת צדיקים בראת רשעים מי מעכב על ידך ומה אהדרו חביריו לאיוב ברא הקב"ה יצה"ר ברא לו תבלין תורה וכתב בח"א דאיוב כפר ואמר שהאדם הוא מוכרח במעשיו בתולדתו ובטבעו ולזה לקח הדמיון מב' בריאות הפכיים בראת שור שהוא מבחר שבמינים שפתח הכתוב בו תחלה בטהורים ובראת חמור שהיא השפל שבמינים מצד חומרו שע"כ נקרא חמור והשור לא ישובח והחמור לא יגונה כיון שכל אחד מוכרח על טבעו מצד הבריאה כ"כ בראת צדיקים שכך יהי' מצד בריאתם והם מוכרחים על מעשיהם ואהדרי' לי' חבריו לאיוב שהדבר תלוי בך שברא הקב"ה יצה"ר באדם אבל נתן ביד האדם תבלין שהוא התורה עכ"ד ובזה יש לפרש להשכיחם תורתיך ולהעבירם מעל חקי רצוניך ולכאורה קשה כפל הלשון ל"ל וי"ל כיון דרק בזה יש הבחירה לאדם לגבור על יצרו ע"י התורה אבל בלא התורה האדם מוכרח במעשיו וע"כ רצו היונים מקודם להשכיחם תורתיך ובזה ממילא ע"י ההכרח אח"כ ולהעבירם על חקי רצוניך וז"ש חז"ל שאמרו היונים כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק בא' ישראל ר"ל דבזה כפרו בעיקר שהאדם מוכרח במעשיו ואין לו שכר ועונש וכמו השור אשר לא ישובח אם כי טהור הוא כיון שבטבעו נברא כך כן האדם הוא מוכרח בטבעו ולכן אמרו ברמז שיכתבו על קרן השור ר"ל כמו השור שהוא טהור בעצמותיו וגם כי הקרן הוא ג"כ סימן טהרה כמחז"ל חולין דף נ"ט ע"ב וע"כ רצו ג"כ להשכיחם תורתיך שלא יהא מה להשיב כמו דאהדרי' חביריו לאיוב שיש להיצה"ר תבלין ע"י התורה:

לא) ברמ"א ה' חנוכה וי"א שיש קצת מצוה בריבוי הסעודות וי"ל הטעם עפ"ד הגמ' בב"ק דף פ"ז אמר רב יוסף [דהוי סגי נהור] השתא דשמענא להא דר חנינא גדול המצוה ועושה ממי שאינו מצוה ועושה מ"ד אין הלכה כר"י דס"ל סומא פטור מכל המצות

עבידנא יומא טבא לרבנן מאי טעמא דכי מפקידנא אית לי אגרא טפי ומזה למד בישׁ"ש שם דכשנעשה הבן בן י"ג שנה והוא עכשיו מצווה ועושה יש לעשות סעודה כר' יוסף עכ"ד ועיי' במג"א סי' רכ"ה ובזה יש לפרש הגמ' במס' פסחים דף ס"ח הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם מ"ט יום שנתנה תורה וי"ל משום שנתנה תורה ביום ההוא ואנו נעשים מאז מצווה ועושה ועי"כ היינו מחויבים אז בעת שנתנה התורה לעשות סעודה דהא מי שנעשה מצווה ועושה צריך לעשות סעודה וע"כ לזכר בכל פעם בזמן הזה בעינן נמי לכם היינו לעשות סעודה בעצרת, והנה בחנוכה כשעמדה מלכות יון להעבירם מעל חקי רצונך ואנוסים מחמת נפשות היינו ואונס רחמנא פטרי' מכל המצות ואח"כ כשנעשה נסים לאבותינו ונפרע לנו מצרינו ושוב היינו מחייבים לעשות את כל דברי התורה הזאת וכיון שנעשה אנחנו מחויב במצות צריך לעשות סעודה וי"ל דמשו"ז יש מצוה בריבוי הסעודות:

לב) י"ל הטעם דלא קבעו בחנוכה במשתה ושמחה כמו בפורים אע"ג דגם בחנוכה הי' כמו הצלת נפשות כמ"ש הטו"ז משום דגדול המחטיאו יותר מן ההורגו ונראה עפ"ד א"זזלל"ה בתפל"מ סי' וא"ו וביש"מ בהפטרה פ' נצבים עה"פ כי אין במות זכרך וז"ל אף שנמסר עמו של א' להריגה ח"ו נתונים אל פני המלחמה בזה אין אנו מזכירין את ה' אך זאת שאלתינו מי יודה לך והפי' דקרא כי אין במות זכרך מה שהם מסורין ח"ו למות אין אנו מזכירין אותך כלל רק בשאול דהיינו בשאלה ובקשה הוא רק מי יודה לך עכ"ד ולזה י"ל דגם בחנוכה כשעמדה מלכות הרשעה להשכיחם וכו' בזה הי' מזכירין שמו ית לא על חי' עצמן הי' מבקשין רק עיקר בקשתם הי' כי אם ח"ו ישראל נתונים ביד צריהם מי יודה להשי"ת היינו מי יעבוד את השי"ת ולכן תקנו להודות ולהלל כיון שע"ז הי' מבקשין מי יודה להשי"ת וא"כ כשהי' להם תשועה הי' צריכין להודות ולהלל כמו שבקשו בתחלה רק ע"ז ומיושב קושי' הטו"ז דאע"ג דגדול המחטיא יותר מן ההורגו מ"מ על הצלת נפשם לא בקשו רק בקשתם הי' מי יודה לו וא"כ הם מחויבים רק להודות ולהלל:

לג) ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופרקן כהיום הזה וקשה אריכות הלשון כ"כ גם כהיום הזה צ"ב ונראה עפ"מ דאיתא במגילה דף י"ד אמה דאין אומרים הלל בנס דפורים ר"נ אמר קריאתה זה הלולא רבא אמר התם הללו עבדי ה' ולא עבדי פרעה הכא אכתי עבדי אחשורוש אנן וא"ז זל"ה בייט"ל פ' בשלח כתב ביאור הדברים ע"ד במדה שאדם מודד מודדין לו כ"כ אם הקב"ה עושה לנו נס נגלה כמו בצאתנו מארמ"צ ההלל באתגליא בפה ולשון אבל בנס נסתר כמו שהי' בימי מרדכי ואסתר מלובש בטבע ההלל בבחי' נסתר וז"ש ר"נ קריאתה, זה הלולא כאו"א בלב בעת

הקריאה נותן הלל והודאה על הנסים שעשה עמנו עכ"ד ובזה י"ל הטעם דנר חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה משום דליכא פרסומי ניסא היינו כיון דבחנוכה אומרים הלל א"כ ע"כ משום דהוי נס נגלה במנורה וגם במה שגברה החשמונאים על מלכות הרשעה כמו שאמרי' מסרת גבורים ביד חלשים וכו' וע"כ כמו שנס הוא בנגלה כ"כ צריך לפרסם הנס בנגלה לעין כל וע"כ צריך להניח הנר חנוכה במקום ששלטה בו עיני' ויבואר ג"כ המשך הלשון ואין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותן בלבד כדי להודות ולהלל לשמך הגדול וכבר דקדקו המפורשים דמהלשון משמע דמשו"ה אין לנו רשות וכו' משום כדי להודות ואינו מובן כלל ולהנ"ל יבואר דהא משו"ה צריך להניח נ"ח במקום ששלטה בי' עיני' משום שהי' נס נגלה וגם משו"ה צריך לומר הלל בפה ולשון ג"כ משום שהי' נס נגלה וא"כ שניהם אחד הוא וע"כ אמר ואין לנו רשות להשתמש אלא לראותן בלבד היינו לראותן מחויב בהן ואם לא שלטה בהם עיני' פסולה ומשו"ה צריך ג"כ להודות ולהלל בפה ולא סגי בלב מפני שהנס הוא נגלה, והנה לרבא דס"ל הטעם דאין אומרים בפורים הלל משום דאכתי עבדי אחשורוש אנן לדידי' מוכרח לומר דבחנוכה דאומרים הלל היינו משום דבכה"ג הכא השתא י"ל הללו עבדי ה' ולא עבדי דהיונים משום שאז גזרו הרשעים האלה בנפשותם להעביר ח"ו על הדת אע"ג דאנן בגלותא עד ישוב וירחם ה' על שארית פליטת ישראל וכמו שי"ל לענין גלית מצרים ולא עבדי פרעה ונמצא שיש שני טעמים דאומרים הלל בחנוכה לר"נ משום שהנס הי' נגלה ולרבא משום שהישועה שהי' אז הוא עד היום הזה, ויתבאר בזה ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך היינו שהנס נגלה ובזה נעשה ש"ש גדול וקדוש בעולם דהא בנס נסתר מכוסה בטבע לא ידעו ויכירו העולם במעשה ה' כי רבו המה וגם ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן כהיום הזה היינו שהישועה ופורקן ג"כ כהיום הזה דייקא ר"ל על היום הזה ולא שייך לומר אכתי עבדי אחשורוש אנן ואו"א דא"ח וא"כ י"ל אליבא דכ"ע הלל בפה ולשון וע"כ קבעו שמונת ימי חנוכה אלו בהלל והודאה:

לד) ב"ש אומרים יום ראשון מדליק שמונה מכאן ואילך פוחת והולך וב"ה אומרים יום ראשון מדליק אחד מכאן ואילך מוסף והולך וכו' טעמא דב"ש כנגד פרי החג וטעמא דב"ה דמעלין בקודש ואין מורידין עיי"ש ובמהרש"א איתא דיש לעיין דודאי לא פליגו ב"ש בהא דמעלין בקודש דילפינן מקרא כפירש"י ובפרי החג ודאי דאיכא טעמא כדאמרי' לפי שהם נגד ע' אומות שיהי' פוחתין והולכין ותי' עיי"ש גם להבין במאמר ההודאה ולך עשית שם גדול ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה למה נקרא גדולה גם כפל הלשון ולך עשית, ולעמך ישראל עשית:

ונלע"ד עפמ"ש בקדושת לוי קדושה שלישית כשהתעורר לאהוב את העולמות ע"י מעשה הצדיקים אזי ממנו נולד השנאה להמעיקים והמצירים את ישראל ומאהבה עצמה בא השנאה להצרים אותם וכשהשפע בא מהתעוררת עליון זולת מעשה התחתונים אזי אינו בא רק אהבה לא יצמח שום שנאה וזה גדולים מעשה צדיקים וכו' פי' השפע הבא ע"י הצדיקים ממעשי ידי הקב"ה השפע הבא מהתעוררת העליון לבדו זולת מעשי ידי הצדיקים וכו עכ"ד עיי"ש, והנה ידוע קושי' הב"י למה קבעו ח' ימים חנוכה הלא הי' בו להדליק יום אחד ותי' הטו"ז דלמפרע אנו רואים שנעשה נס גם ביום א' דאם הי' נדלק כל מה שהי' בהפך לא הי' מקום לנס לחול על שום דבר כמ"ש בזוהר עה"פ מה יש ליכי בבית דברכתא דלעילא לא שריא באתר רקניא ובספר אפוקי יהודא דרוש מי מריבה דחה זה כי אין דברי הזוהר אמורים, רק בנס הנעשה ע"י ברכת צדיקים שהם אין ביכולתם לברוא בריאה חדשה יש מאין אבל הנס הנעשה ע"י הי"ת לבדו אשר ברא יש מאין לו הכח שיהי' מדליק השמן ביום הראשון לגמרי ועכ"ז יהי' שמן בפך בריאה יש מאין עכ"ד ז"ל ובס' קדושת יום טיב לאאמ"ו זצלה"ה [לחנוכה אות ט"ז] יצא לדון על דבריו דמהיכן נודע לו, לומר בהחלט דהנס של חנוכה הי' ע"י הי"ת לבדו דלמא הי' ע"י תפלת הצדיקים וא"כ יצדקו דברי הט"ז עיי"ש עכ"ד ולפי"ז נראה דבהא פליגו ב"ש וב"ה הנ"ל וכל אחד לפי שיטתו ומדתו אזלו עפ"מ דאיתא בגמ' עירובין דף י"ג מפני מה זכו ב"ה לקבוע הלכה כמותן ומשני מפני שנוחין ועלובין הי' פי' שהי' ענוים ושפלי רוח עיי"ש ועיי' מ"ש ליום ד' לחוהמ"ס הטעם דזכו ב"ה שתקבע הלכה כמותן וכי מפני שהי' ענוים ישתנה הדין וגם למה לעתיד לבא יהי' הלכה כב"ש כמבואר בלק"ת פ' תצא ויבואר דברי הגמ' הנ"ל דב"ש סברו פוחת והולך נגד פרי החג ר"ל כיון דב"ש הלכו בלבוש ההדר להם במדת הרוממת והחזיקו טובה לנפשם וע"כ דנו בעצמם ועל כללות ישראל דהנסים אשר נעשו לנו הם בתפלתינו וע"י זכיותינו וגם בנס דחנוכה הי' ע"י תפלת הצדיקים והנה בנס ע"י צדיקים נתעורר האהבה כ"כ עד שירדה שנאה לאו"ה עי"ז וע"כ אמרו פוחת והולך ר"ל כי בנס דחנוכה נפעל כ"כ בנס שיהא העכו"ם מתמעטין והולכין כמו דאי' בפרי החג אבל ב"ה מדה אחרת הי' להם בדרך ענוה שלא החזיקו טובה לנפשם לאמר מעשה ידינו פעל כל אלה כ"א שנתעורר רצון העליון בלי מעשה צדיקים וזה הוא כדברי האפיקי יהודא הנ"ל דהנס חנוכה הי' ע"י הי"ת לבדו וע"כ מעלין בקודש ר"ל כי רק למעליותא שלח עזרו מקודש ונעשה הנס ר"ל רק אהבה ולא זולת זה אבל לא מורידון כי מזאת האהבה לא יוכל לצמוח שום הורדה אף לזולתינו רק כולו טוב:

אמנם לפ"ז קשה כיון דקי"ל דמוסף והולך כב"ה ומזה משמע להנ"ל דהנס בא מרצון עליון בלי מעשה צדיקים וא"כ יש להבין במה נעשה נקמה בשונאיהם של ישראל וי"ל דזהו שאנו אומרים דהוא תשועה גדילה אע"ג דהנס בא מהקב"ה מ"מ חבה יתירה נודעה להם כ"כ שנולד שנאה לצריהם של ישראל ויתבאר ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם היינו דהתשועה הי' ברחמיך הרבים ולא ע"י צדיקים ומ"מ נקמת את נקמתם שנולד שנאה להצרים וע"כ ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה כנ"ל שהוא גדולה בחבה יתירה: אמר רב יהודא יום ראשון הרואה מברך שתים ומדליק מברך ג' מכאן ואילך המדליק מברך שתים והרואה מברך אחת מאי ממעט ממעט זמן ונמעט נס נס כל יומא איתא ובפנים יפות פ' מקץ [עה"פ ויצבר יוסף] הקשה מה הוי ס"ד דביום הראשון הי' נס יותר משאר ימים מדמקשה ונמעט נס דאף אם נימא דגם ביום ראשון הי' נס כדכתבו המחברים כל אחד לפי דרכו אבל עכ"פ לא הי' נס יותר משאר הימים, ונראה עפמ"ש בלקוטי תורה מהאר"י ז"ל פ' עקב שיש חיות אל המזון שהוא חלק רוחני שבו להחיות חלק רוחני של חיות האדם ולכן צריך לברך על המזון כי ע"י הברכה מעורר החיות וכן לענין המצוה, כי הברכה שאנו מברכין עלי' גם הוא מועילה אל החיות שבה וכשאוכל בלי ברכה או כשעושה מצוה בלי ברכה לא נתעורר חלק החיות שבאוכל או בהמצוה עיי"ש בביאור באריכות שזה ענין בירור ניצוצין להפרידם מן הפסולת כידוע והנה בבנ"י מאמרי השבתות מאמר ג' מביא בשם הרמ"ע שעל המן מברך מוציא לחם מן השמים ובשם הרב המקובל מו"ה ישראל דוב ז"ל אמר אשר לא ברכו על המן כל עיקר כיון שלא הי' בו דבר הצריך בירור כי כל עיקר הברכה לברר ניצוצון ולהפרידם מן הפסולת ובמן לא הי' פסולת כיון שהי' לחם מן השמים לחם אבירים עכ"ד ז"ל עיי"ש ולפי הנ"ל י"ל דבמנורה כשנעשה הנס בשמן והי' בו כדי להדליק אף ביום השני ולפי מדתו לא הי' בו להדליק אלא על יום א' וע"כ נראה דמה שנתרבה הוא כמו המן שירד מן השמים ואין בו שום דבר גשם וגמירא אין דבר טמא יורד מן השמים ובודאי לא הי' בהתוספת ברכה בהשמן שום דבר גשמי שצריך תיקון ולא הי' בו מה לברר להפריד הפסולת וא"כ לא ברכו במנורה כשנעשה הנס ברכת שעשה נסים כיון שא"צ ברכה לעורר החיות כמו במן שלא הי' צריך ברכה מטעם הנ"ל אף לפי שכתב הטו"ז דגם ביום הראשון הי' נס אף שהי' בו כשיעור להדליק על יום אחד עכ"ז כיון דלא היתה הברכה יכולה לשרות על כלי ריקן וע"כ נשאר בו מעט בכלי ביום הראשון ומשום זה הי' נס גם ביום הראשון עיי"ש א"כ כיון דכל יום ויום משמונת ימי חנוכה נשאר מיום א' על חבירו כדי לחול הברכה ולאותו שמן הנשאר הוא מפרי הארץ ולא מה שנתרבה ע"י נס וזה הי' צריך

לתיקון וא"כ במנורה נמי הי' חייב לברך לתקן ולברר כנ"ל והנה כתב הר"ן הא דאסור בנר חנוכה להשתמש לאורה אף תשמושי מצוה משום דע"י הנס שנעשה במנורה תקנוה דומיא דמנורה בעינן שאין משתמשיו בה כלל עכ"ל, ולפ"ז נחזי אנן לדידן לענין לברך ברכת שעשה נסים תליא אם ברכו ברכה זו במנורה כיון דתקנוה דומיא דמנורה לדעת הר"ן אע"ג דאנו מברכין להדליק, נר חנוכה ובמנורה לא הי' מברכין כן היינו משום כיון דעכ"פ הי' מברכין כמו על כל המצות להדליק הנרות במקדש אבל ברכת שעשה נסים כיון שהי' נס בעת ההוא ועכ"ז לא הי' מברכין גם אנו לא הי' צריכין לברך אם לא הי' ברכו במקדש, והנה ביום הראשון הא פשיטא דברכו במקדש ברכת שעשה נסים [על נצחון דמלחמה ועל זה עצמו שמצאו הפך כמ"ש הספרים] כיון דהשמן בא לעולם שלא ע"פ נס וצריך לברך כדי לעשות התיקון כנ"ל אך ביום השני דהי' ע"פ נס אם נאמר כס' הטו"ז דנשאר מיום ראשון בכלי על יום שני הי' צריך לברך ג"כ ביום השני וז"ש בגמרא ונמעט נס כיון דביום השני בא השמן ע"י נס וא"צ שום תיקון וע"כ אין לברך נס מיום השני ואילך דהא דומיא דמנורה תקנוהו ומשני נס כל יומא איתא ר"ל כל יומי גם ביום הראשון כיון שהי' צריך להשאר בכלי שיכול הברכה לחול ואותו שמן הנשאר הוא מפרי הארץ וזה הי' צריך לתיקון וע"כ גם במנורה ברכו ברכה זו וממילא לדידן נמי צריך לברך וע"כ אי אפשר לומר דנמעט נס:

לז) להשכיחם תורתיך וכו' עמדת להם בעת צרתם וכו' ויל"ד הא היונים לא בקשו להרע לישראל בגופם כ"א להעביר על הדת ח"ו א"כ לא הי' לומר בעת צרתם דמשמע דבר הנוגע להם, גם כפל הלשון ולך עשית וכו' ולעמך ישראל וכו' גם מה שהקשה הטו"ז על הלבוש שכתב דמשו"ה בחנוכה לא קבעו במשתה ושמחה משום דבחנוכה לא הי' הצלת נפשות רק הכנעה והעברת הדת הא גדול המחטיא יותר מן ההורגו וא"כ כמו בפורים קבעו במשתה ושממה כן בחנוכת אמאי לא קבעו במשתה ושמחה:

ונראה עפמ"ש בקדושת לוי הטעם שאנו קורין חג הפסח ובתוה"ק נאמר חג המצות ותורף דבריו עפ"ד הגמ' ברכות דף וא"ו תפילין דמארי עלמא מה כתיב בי' מי כעמך ישראל גוי אחד וגו' פי' דהקב"ה משבח לישראל וישראל משבחין למארי' והנה השם פסח מורה על שפסח על בתי בנ"י והוא שבח של המקום ב"ה ומצות מורה על שלא התמהמו והוא שבח לישראל וע"כ בתוה"ק כתיב חג המצות שבח של ישראל ואנו אומרים חג הפסח שבח של הקב"ה עכ"ד ולפ"ז י"ל דבחנוכה כיון שהי' הנס במה שבקשו העברת הדת וזהו הדבר הנוגע כביכול לשמים וגם מה שעשו לישראל דגדול המחטיאו יותר מן ההורגו ועל כן כשבאה הישועה ואנו עושין זכר לנפלאותיו העיקר לעשות על

מה שנוגע לכבוד שמים וע"כ קבעו רק להודות ולהלל ולא לעשות משתה ושמחה משום דמשתה ושמחה משמע על דבר הנוגע לבני אדם והיינו משום דגדול המחטיאו יותר מן ההרגו ואעפ"כ לא נקבע רק להודות ולהלל כיון דעל הדבר שנוגע לכבוד שמים היינו על הנס שרצו היונים הכנעה והעברת הדת צריכים ע"ז להודות ולהלל וז"ש כשעמדה וכו' על עמך ישראל להשכיחם תורתיך היינו דשתים רעות עשו מלכות יון הרשעה לעמך ישראל וגם כביכול למעלה להשכיחם תורתיך וכיון דלישראל הי' עיקר להם מה שרצו להשכיחם תורתיך אבל להקב"ה כביכול עמד להם היינו לעצמם ובשבילם בעת צרתם של ישראל דגדול המחטיאו יותר מן ההרגו ולך עשית שם גדול ולעמך ישראל עשית וכו' היינו שעשה הקב"ה לו שם גדול וגם נס השני שנעשה עי"ז לישראל דגדול המחטיאו וכו' ואח"כ באו בניך וכו', וקבעו שמונת ימי חנוכה להודות ולהלל היינו שאינו עושין רק זכר מה שנעשה נס לכבוד שמו ית' ולכן קבעו להודות ולהלל ולא כמו בפורים שקבעו למשתה ולשמחה: לז) ואתה ברחמיך הרבים וכו' הלשין ברחמיך הרבים הוא לכאורה כשפת יתר ולך עשית שם גדול בעולמיך וכו' מהו שם גדול וגם אומרו בעולמיך צ"ב ונראה עפ"מ שאמרו חז"ל בתחלה עלה במחשבה לברוא במדה"ד ראה שאין העולם מתקיים בדין עמד ושיתף מדה"ר והקדימו למדה"ד וביאר בעקידה סוף שער ג' כי מה שהעולם נוהג במנהג הטבעי זה יכונה במדה"ד המגבל ההנהגה כפי הטבע עמד ושיתף מדה"ר הוא הנהגה בדרך נס שלמעלה מהטבע הבא משם הוי' ב"ה המהוה כל הויות ועי' ברב טוב ריש סדר בראשית ובזה יש לפרש המדרש פ' ויצא ביעקב אבינו ע"ה שאמר אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי אליעזר עבד אבי אבא מה כתיב בי' וכל טוב אדוניו בידו אני אין בי לא נזם אחד ולא צמיד אחד חזר ואמר לית אנא מוביד סברי מן בריי עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ והקשו המפורשים הלא יעקב אבינו גם מתחלה בודאי בטח בה' ומתחלה מאי קסבר ולבסוף מאי קסבר ולהנ"ל י"ל דמתחלה כשראה יעקב דברי הכ' בראשית ברא א' דמשם מוכח שברצונו ית"ש להיות ההנהגה במדה"ד היינו הנהגה טבעי ועל כן הי' דואג שאין בידו מאומה ומאין יבא עזרו בדרך אשר הלך ילך לו בארץ נכרי' ואח"כ כשירד לסיפא דפרשה מה כתיב בי' ביום עשות ה"א ארץ ושמים היינו ששיתף מדה"ר למדה"ד והוא ההנהגה ניסי שלמעלה מהטבע וע"כ בטח בזה שגם לו יהי' הישועה בדרך ניסי וז"ש עזרי מעם ה' שהוא שם המורה על הנהגה ניסי עושה שמים וארץ ר"ל לא כמו שעלה בתחלה במחשבה במדה"ד רק כמו שהי' בעת שנעשו שו"א והוא הי' במדה"ר על דרך הנהגה ניסי:

והנה נס שהי' בימי חנוכה הוא הי' ע"ד נס שלא כדרך הטבע כמו שאומרים מסרת גבורים וכו' ורבים וכו' וא"כ הוא ממדה"ר העושה לנו נסים שלא כדרך הטבע וכמו שהי' בעת בריאת העולם ע"י שם הוי' ב"ה שהקדים מדה"ר וז"ש ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמיך ר"ל שם גדול הוא שם הוי' ב"ה המהוה כל הויות והוא נקרא גדול ואמר בעולמיך דעי"ז השם נברא העולם ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופרקן כהיום הזה דהא מה שהעולם מתקיים עד היום הזה הוא ע"י רחמיך הרבים:

לח) להשכיחם תורתך ולהעבירם מעל חקי רצונך וכו' ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופרקן כהיום הזה י"ל עפ"מ שכתב הרמ"א סי' תרפ"ב שכח על הנסים בבה"מ יאמר הרחמן הוא יעשה לנו נסים וכו' והתבו"ש חולק דאין להתפלל שיעשה לו נס והביא ראי' מהא דאמר בגמ' היתה אשתו מעוברת ואמר יה"ר שתלד אשתו זכר ה"ז תפלת שוא משום דאין מזכירין מעשה נסים ועי' בישוע"י ולע"ד יש לישב קושי' התבו"ש דהנה הא דאין להתפלל שיעשה לו נס משום דאמרי' בגמ' העושין לו נס מנכין לו מזכיותיו וא"כ איך יתכן להתפלל ע"ז שיהי' נתמעט מזכיותיו הא אדרבה יש להשתדל בכל עת שיתרבה הזכיות ולפ"ז י"ל דהא דאין להתפלל שיעשה לו נס היינו דוקא אם הנס הוא לטובת עצמו וגופו כיון דע"י הנס ינוכה לו מזכיותיו אבל אם הנס הוא כדי שיוכל לקיים המצות אשר צונו ית"ש א"כ בזה אין לומר שלא יתכן להתפלל כדי שינוכה לו מזכיותיו דהא אדרבא ע"י הנס יתרבה הזכיות והנה בנס חנוכה הי' הנסים עד"ז שעמדו היונים על עמך ישראל להשכיחם תורתיך וכו' והקב"ה עשה לנו נסים מסרת גבורים ביד חלשים וכו' וכן במנורה הי' נסים וא"כ כל הנסים הי' כדי שנוכל לקיים מצות ה' ולכן י"ל דעל הנסים כמו שהי' לישראל בימים ההם מותר להתפלל שיעשה לנו נסים ההם כיון דע"י הנסים הללו נתרבה לנו עצות וזכיות ושפיר כתב הרמ"א דאם שכח לומר על הנסים יתפלל שיעשה לנו נסים שמרבה זכיותינו וז"ש כשעמדה וכו' להשכיחם תורתיך וא"כ הנסים הוא למען הרבות לנו הזכיות ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמיך דאם ישראל עושים מצוה עי"ז יתגדל ויתקדש שמו בעולם ועל כן הוא תשועה גדולה ופרקן גם כהיום הזה ר"ל דמותר להתפלל על נסים כאלה שיעשה גם היום הזה וע"י המצות שאנו עושים בימי חנוכה הוא לנו לתפלה ולהתעורר בזה שיעשה לנו הקב"ה נסים כאלה כהיום הזה:

לט) א"י לתרץ קושי' התבו"ש גם מה שאומרים שם גדול וקדוש בעולמך ל"ל בעולמך ולעמך ישראל ל"ל ולעמך וגם מה הוא תשועה גדולה וי"ל עפמ"ש אא"זזלל"ה בייט"ל פ' ראה לפרש דברי הגמ' ב"ב דף ע"ח מה דכתיב ע"כ יאמרו המושלים אלו המושלים ביצרם בואו חשבון בואו ונחשוב חשבונו של עולם הפסד מצוה נגד שכרה וכו' וקשה וכי

המושלים ביצרם עובדים את השי"ת מכח שכר ועונש וי"ל עפ"ד הגמ' בפ"ק דקידושין לפי שהעולם אחר רובו נידון ע"כ יראה האדם את עצמו ואת כל העולם כאלו חצי זכאי וחצי' חייב עשה מצוה אחת אשריו שהכריע א"ע ואת כל העולם לכף זכות וכתבו המפורשים דבשביל שכר ועונש של עצמו אין לעשות אבל למען להכריע כל העולם לכף זכות מותר לעשות כי זה עצמה מצוה ומקיים בזה רצון הבוב"ה כי הוא מקור הטוב ורוצה להטיב וזה דברי הגמ' כי הבלתי מושלים ביצרם עושים מכח שכר ועונש של עצמם אבל המושלים ביצרם אומרים בואו ונחשוב חשבונו של עולם דייקא מה שהעולם נידון אחר רובו עכ"ד ז"ל ולפ"ז י"ל דה"נ מה שאין להתפלל שיעשה לו נס היינו לו ולעצמו כיון דזה הוא נגד רצון הבוב"ה שיהא היפוך הטבע שהטביע הקב"ה במעשה בראשית אבל למען להציל נפשות רבות מישראל ואינו מבקש למענו כי אם בשביל רבים וזהו רצון הבוב"ה מותר להתפלל שיעשה נס בשביל רבים ובזה יש לפרש מה שאמר הכתוב כי במקלי עברתי את הירדן וכתב התרגום ארי יחידי עברית ית ירדנא ורש"י פי' בשם המדרש נתן מקלו בירדן ונקבע הירדן וי"ל דדא ודא אחת הוא כי יעקב אמר שמא נתמעט זכיותיו ע"י הנס וכמו שאמרו חז"ל שבת דף נ"ג כמה גרוע אדם זה שנעשה לו נס והנה אם הי' הנס בשביל רבים לא הי' יעקב דואג על שנעשה לו הנס דהא בשביל רבים מותר אפי' להתפלל שיעשה להם נס וזהו רצון הבוב"ה להטיב לברואיו אבל יעקב אמר כי יחידי עברית ית הירדן שלא הי' שם רבים ואפ"ה נעשה לו נס שנבקע הירדן בשבילו לבד וע"כ הי' דואג שמא נתמעטו זכיותיו משום שנעשו לו נס וכמה גרוע הוא שנעשה לו נס וא"כ דברי התרגום ופירש"י אחת הוא ומיושב דברי הרמ"א דבחנוכה שהי' הנס בשביל רבים כלל ישראל וא"כ מותר להתפלל על הנס שיעשה לנו היינו לכל ישראל כמו שנעשה נסים בחנוכת בשביל כלל ישראל וז"ש ולעמך ישראל היינו לכל עמך דהוא בשביל רבים וע"כ הוא תשועה גדולה דבשביל יחיד לא מיקרי תשועה גדולה רק בשביל רבים שהוא ישועה ונעשה שם גדול וקדוש בעולמך דייקא היינו שהי' הנס בכל העולם והוא תשועה ופרקן גם כהיום הזה שמותר להתפלל שיעשה לנו נסים כמו כן כהיום הזה כיון דנס לכל ישראל מותר להתפלל שיעשה לנו נסים:

מ) בגמ' מאי חנוכה דת"ר בכ"ה בכסליו וכו' לשנה אחרת קבעום ועשאום יו"ט בהלל והודאה והקשו המפורשים וכי לא ידע הש"ס עד עתה מאי חנוכה הול"ל סתמא ת"ר בכ"ה וכו' וגם למה מביא הכא סיום הברייתא דקבעום בהלל והודאה:

ונראה עפמ"ש א"זזלל"ה בישמ"מ פ' וישב הטעם מאי דקי"ל דבחנוכה נקבע רק להודות ולהלל לא באכילה ושתי' משום דבשאר נסים אף שהם בתורת חסד מ"מ כיון שבאין

ע"י צעקה להשי"ת ותשובה הוא קצת בדין ועל מה שנעשה מצד עצמינו ראוי לשמוח אבל חנוכה מבואר ביע"ד ח"א שהי' בלי תשובה וא"כ הוא כילו בחסד לכך נקבע בהלל ובהודאה עכ"ד ז"ל ולענ"ד לפרש דבריו ולהוסיף נופך משלי עפ"ד הבני ישששכר במאמרי השבתות על מה שאמרו חז"ל במעשה בראשית נמלך בנשמותיהן של צדיקים תחלה דהנה השי"ת רצה לברוא עולם הנסיון והבחירה שיהי' כל הפעולות והמעשים נעשים ע"י אתערותא דלתתא הנה הי' בהכרח שגם בראשית הבריאה יהי' ע"י אתערותא דלתתא ע"כ עלה במחשבה ישראל תחלה שיעור בחכמתו ית"ש איך שיהי' לו תענוג מעבודת ישראל אחר הבריאה וזה הי' מספיק לאתערותא דלתתא כיון שהי' מוכנים לצאת אל הפועל עכ"ד ובזה י"ל דבשאר נסים לא הי' צריכום לקבוע להודות ולהלל כיון שהי' ע"י תשובה וצדקה ולכן זהו לבחי' אתערותא דלתתא אבל בחנוכה כיון שהי' בלי תשובה וא"כ לא הי' אתערותא דלתתא וע"כ קבעו להודות ולהלל אחר שנעשה הנס וזה יהי' להם לבחי' אתערותא דלתתא כיון שהכל צפוי שישראל יהי' מוכנים להודות ולהלל אח"כ בימי חנוכה: והנה כתב בטו"ז שנשאר בהפך ביום ראשון משום דברכה לא שרי' באתר רקניא עי"ש והיינו ג"כ משום דבכל דבר בהכרח להיות אתערותא דלתתא ולכן צריך להיות מקודם מקום כדי לחול על זה הברכה ויש לומר בזה לפרש ומנותר קנקנים נעשה נס לשושנים בני בינה קבעו שיר ורננים והיינו כיון דמנותר קנקנים נעשה נס ר"ל שהי' צריך להיות נותר ביום ראשון כדי שיוכל לחול הברכה והיינו משום דברכה לא שרי' באתר רקני' כיון שצריך להיות אתערותא דלתתא בני בינה ר"ל מזה הבינו לקבוע שיר ורננים היינו דמטעם זה צריך לקבוע בהלל והודאה ולא במשתה ושמחה כדי שיהי' זה מה שעושים ישראל אח"כ להלל לה' יהי' מספיק לאתערותא דלתתא על הנס שנעשה מקודם ויתבאר בזה מאי חנוכה ר"ל דהגמ' מפרש במאי הי' הנס דחנוכה כיון דבכל דבר נפעל ע"י אתערותא דלתתא אבל חנוכה שלא הי' שום התפעלות מקודם וא"כ במה נעשה הנס דחנוכה ומתרץ בגמ' והביא הא דת"ר דקבעום בהלל והודאה וא"כ זה מספיק מה שהי' אח"כ להיות עי"ז האתערותא דלתתא:

מא) ת"ר נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ אם הי' דר בעלי' מניחה בחלון הסמוכה לר"ה עוד בגמ' דף כ"ב ע"ב אמר רבא הדליקה בפנים והוציאה לא עשה כלום משום דהרואה אומר לצורכו הוא דאדלקה:

וי"ל דהנה בקידושין דף ל"ט אמרי' בגמ' שכר מצוה בהאי עלמא ליכא וכתב במהרש"א ולא תיקשי מכל היעודים שבתורה דא"א לפרש רק בעוה"ז די"ל דבזכות הרבים ומעשיהם הטובים מביאים להם כל הברכות שבתורה גם בעוה"ז וכן בהיפוך בחטא

הרבים אבל בגמ' לא אמר כן אלא ביחיד שמרובה בזכיות דשכרו לעוה"ב ובזה פרשתי סמיכות הכתובים ושמרת את המצוה וגו' אשר אנכי מצוך היום לעשותם והי' עקב תשמעון וגו' ואהבך וברכך והרבך וברך פרי בטנך וגו' ופירש"י היום לעשותם ולמחר לעוה"ב לקבל שכרם ולכאורה קשה הא תיכף אח"ז אמר הכתוב יעידו עוה"ז כמו וברך פרי בטנך ופרי אדמתך גם קשה דמתחלה אמר ושמרת לשון יחיד ואח"כ כתיב והי' עקב תשמעון לשון רבים ולהנ"ל י"ל דה"פ ושמרת את המצוה היינו אם יחיד ישמור את המצוה אזי היום לעשותם ולמחר לעוה"ב לקבל שכרם דבשביל היחיד שמרובה בזכיות שכרו לעוה"ב אבל אם תשמעון היינו אם רבים ישמרו עי"ז ייטיב ה' לנו ואהבך וברך פרי בטנך היינו גם שכר עוה"ז: ובזה י"ל דגם בנס חנוכה אשר עשה ה' עמנו אות לטובה אף דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא מ"מ בזכות הרבים כל ישראל הביא הקב"ה עלינו הנס ובדין הוא בא בשכרם וז"ש כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל היינו על הכלל כולו וא"כ בזכות הרבים יש שכר גם בעוה"ז ולכן עמדת להם בעת צרתם וז"ש ולעמך ישראל בזכות הרבים עשית תשועה גדולה ופרקן גם כהיום הזה ר"ל בעוה"ז גם כן מגיע להם שכר:

ויתבאר בזה דנר חנוכה צריך להניח על פתח בית מבחוץ להראות בזה פרסומי ניסא בחוץ במקום מהלך רבים משום דשכר המצות בהאי עלמא הוא אך בזכות הרבים ולכן מהאי טעמא מניחה ג"כ בחלון הסמיכה לר"ה ואמרי' בגמ' הדליקה בפנים והיציאה לחוץ לא יצא דהרואה אומר לצורכו הוא דאדלקה ר"ל דהנס הוא לצורכו בשביל עצמו היינו בעבור היחיד לבדו וע"כ צריך להדליק בחוץ כיון דהכי הוי הנס בשביל רבים:

מב) מאי חנוכה דת"ר בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון וכו' וכשגברה בית מלכות חשמונאים ונצחום וכו' והקשו המפורשים דמשמע דבס"ד דהש"ס לא ידעו כלל מענין חנוכה וברש"י נראה דעמד על זה ולכן פי' מאי חנוכת על איזה נס קבעוהו וגם על זה קשה דמלשון רש"י משמע דהי' ב' ניסים ושאלו על איזה מהניסים קבעוהו דאל"כ הול"ל לרש"י לפרש מאי חנוכה מהו הנס וא"כ לא תירצו בגמ' כלל דהא לא אמרי' בגמ' מה הי' השני ניסים שנעשו לאבותינו וגם במה דאמרי' בגמ' בכ"ה בכסליו תמניא אינון וקשה וכי שאלו באיזה יום הוא או כמה יומין הוא ומשמע מלשון האיבעי' דזה ידעו שהוא בכ"ה בכסליו וגם דיומי דחנוכה היא שמונה ימים רק ששאלו על מה קבעי את החנוכה גם מ"ש הפרי חדש דלהכי קבעו שמונה ימי חנוכה והלא על יום ראשון הי' כדי להדליק וא"כ לא הי' הנס רק ז' ימים מ"מ בלא"ה הי' ראוי לקבוע יום כ"ה על נס דנצחון המלחמה

שנחו מאויביהם ובשביל נס פך של שמן קבעו ח' ימים לדורות והקשו ע"ז המפורשים א"כ מה ענין נס דשמן למה שנצחו המלחמה ונחו ביום כ"ה ועי' מ"ש בייט"פ אות ס"ח: ונראה דהנה בקדושת לוי קדושה משולשת וקדושה חמישית כתב כשנתעורר לאהוב את העולמית ע"י מעשה הצדיקים אז ממנו נולד שנאה להמעיקים ומצירים את ישראל ומאהבה עצמה בא השנאה להצרים אותם וכשהשפע בא מהתעוררת עליון זולת מעשה הצדיקים אזי אינו בא רק אהבה ולא יוצמח שום שנאה וזה גדולים מעשה צדיקים וכו' הם שפע הבא ע"י הצדיקים ממעשה ידי הקב"ה השפע הבא מהתעוררת עליון לבדו זולת מעשה הצדיקים עכ"ד ע"ש והנה בחנוכה מאין אנו יודעים אם השפע בא ע"י מעשה הצדיקים או ע"י הקב"ה לבדו ולע"ד יש להוכיח עפ"מ שהקשה הפנ"י והח"צ סי' פ"ז טורח הנס למה הא קי"ל טומאה הותרה בציבור וא"צ לאהדורי אטהרה ותי' דעיקר הנס הי' להראות חבת המקום עלינו ע"ש וא"כ משמע מזה דהתעוררת הי' ע"י מעשה הצדיקים ר"ל כיון שהתעוררת הי' ע"י מעשה הצדיקים ובזכותם הושיעה ה' להם לכן בדין הוא להראות חבת המקום עלינו ויתבאר כפל הלשון בגמ' וכשגברה בית מלכות חשמונאים ונצחום הייני שגברו שלא יכלו להרע להם ועוד שנצחים ר"ל שנקמו באויביהם ואת אשר יזמו לעשות ח"ו לישראל נהפוך הוא אשר שלטו היהודים הם בשונאיהם וזהו מפני שהנס הי': ע"י חבת המקום לישראל ובזכותם הי' הנס:

וא"ש דברי הפר"ח דנס שנעשו לישראל בהמנורה אחד הוא עם הנצחון דמלחמה כיון דכל עיקר הנס בהמנורה הוא כדי להראות אשר חביבין ישראל לפני המקום ובזכותם נעשה הנס ולכן מזה בא נצחון המלחמה היינו מה שנקמו מאויביהם ועל כן לזכר עולם אשר נצחון המלחמה בא ע"י מעשה הצדיקים לכן גם ביום הראשון הדליקו נר חנוכה דהא מזה הראי' אשר עיקר הנס הי' להראות חבת המקום עלינו ועל ידי מעשה הצדיקים בא הנם ויתבאר הגמ' מאי חנוכה וכפירש"י על איזה נס קבעוהו וי"ל דזה לא הוי ס"ד על כל עיקר החנוכה לישאל מאי חנוכה אך על יום ראשון של חנוכה על זה שאלו כהוגן מאי חנוכה כיון דביום ראשון הי' במה להדליק וא"כ לא הי' צריך להתחיל ימי חנוכה רק בכ"ו בכסליו וגם רק שבעה ימים חנוכה ולכן הקדים בגמ' להביא דת"ר בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון כדי להבין ענין השאלה היינו שהיא בכ"ה בכסליו ולא מתחיל בכ"ו וגם שהוא שמונה ימים וקשה הא הי' להדליק יום אחד אלא ודאי שיום הראשון נעשה משום נצחון דמלחמה כדברי הפר"ח ואי משום מאי ענין הדלקה לנצחון המלחמה ולכן אמרו כשגברה בית מלכות חשמונאים ונצחום הייני שהי' האהבה כ"כ עד שנולד שנאה להמעיקים וזהו מפני שהי' ע"י מעשה הצדיקים ולכן הדליקו שמונה

ימים וגם ביום כ"ה כיון דכל עיקר הנס במנורה הי' כדי להראות שהנס הי' ע"י מעשה הצדיקים ולהראות חבת המקום עלינו: מג) בגמ' שבת דף כ"ב ע"א נר חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה ופירש"י משום שלא שלטה בי' עינא עוד שם מה דכתיב והבור רק אין בו מים מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו ועמדו המפורשים על סמיכות הני הרי מימרא להדדי גם למה מצות נר חנוכה עיקר מצותי' בראי' ואם לא שלטה בי' עינא פסולה והרואה נר חנוכה צריך לברך גם מה שהקשה בזוה"ק אמאי לא חייש ראובן לנחשים ועקרבים ואין סומכים על הנס:

ונראה עפמ"ש הראב"ע פ' וארא כי שם ש"די מורה לשידוד המערכה מ"מ נסים שלו נסתרים בדרך המערכה ר"ל כפי דרך הטבע ונסי שם הוי' ב"ה באיתגליא שלא כדרך הטבע כי השם הזה הי' קודם ע"ש בשינוי לשון ובזה פי' אא"ז זללה"ה בישמ"מ פ' וישב ויהי ה' את יוסף ויהי איש מצליח כלומר שהצלחתו הי' באיתגליא בלתי מכוסה בטבע על כן וירא אדוניו הצלחתו ומפרש הכ' כי ה' דייקא אתו שמזה בא נסים נגלים וע"י כן ראה אדוניו, עוד שם שכזה הי' בנס חנוכה שמצאו פך אחד שהי' ידוע ומשוער שאין בו להדליק רק יום אחד וא"כ הי' מנוי ומדוד ואיך יתכן בו ברכה בנס המכוסה בטבע וא"כ הי' צריך להיות שורה בהשמן בחי' הוי' ב"ה שהוא היפך הנהוג מהטבע עכ"ד ע"ש ובפ' תולדות:

ובזה י"ל מ"ש בהודאה ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם וכו' מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים היינו כיון שזה הוא שלא כדרך הטבע אשר הגבורים יהא נמסרים ביד חלשים וגם כי הגבורים הם הרבים לכן אמרי' ואתה ברחמיך הרבים הוא השם הוי' ב"ה כידוע שהוא רחמים רבים ובזה סדר ההנהגה הוא שלא כדרך הטבע ובניסים נגלים ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך כי השם הזה הוא כולל כל השמות והכינוין כמבואר בסה"ק ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה דלכאורה קשה מה שייך לומר ישועה גדולה או קטנה וכי איכא קשיא קמי קוב"ה אך בא בזה לומר שהי' ישועה גדולה היינו נס נגלה ואינו מכוסה בהטבע כלל:

ויתבאר בזה דמשו"ה הנר חנוכה עיקר מצותו בראי' וגם צריך פרסומי ניסא כיון דהנס הי' ע"י שם הוי' ב"ה שהוא נסים נגלים לכל רואה וע"כ זכר נעשה לנפלאותיו דנר חנוכה מצותו שיהא שלטה בי' עינא לפרסם הנס כמו שהי' הנס בפירסום בלתי מכוסה בהטבע: ויבואר הסמיכות תרי מימרא דיש לומר דראובן אמר השליכו אותו אל הבור אע"ג דהי' בבור נחשים ועקרבים ואין סומכין על הנס שלא כדרך הטבע אך י"ל דהיינו רק בעלמא שהנהגת העולם מכוסה בדרך הטבע אבל לא כן ביוסף שהנהגותו מבחי' שם הוי' ב"ה

כמשה"כ וירא אדוניו כי ה' אתו וא"כ נסים שלו מגולים שלא כדה"ט ולכן לא חייש ראובן לנחשים ועקרבים והיינו דאסמכי' למימרא דלעיל דנ"ח צריך שיהא שלטה בי' עינא משום דנר חנוכה הי' משם הוי' ב"ה דהניסים הם נגלים כן ה"נ ידע ראובן שיוסף יהא ניצול מהבור כיון שהניסים שלו הם נגלים:

מד) א"י לפרש הני תרי מימרא גם מה שהקשה מהר"ל מפראג למה עושין זכר לנס דמנורה ולא על הנס דנצחון המלחמה ובעלמא לא מצינו זכר על נס דקיום המצוה, גם מה דאמרי' בגמ' שם ע"ב מחוץ לפרוכת העדות וגי' וכי לאורה הוא צריך וכו' אלא עדות הוא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל ויל"ד עדות זו למה דהא עדות שייך אלא בדבר המוכחש מאחר כמאמרם ז"ל במס' קידושין ס"ה ע"ב לא איברי סהדי אלא לשקרי שצריך להביא ראי' שהוא כדבריו ומי מכחיש אותנו בזה גם דהול"ל עדות הוא לישראל מרו לבאי עולם:

ונראה דהנה בגמ' ע"ז דף ג' לעתיד לבוא יאמרו אוה"ע ישראל שקבלו התורה היכן קיימו' ויאמר להם הקב"ה אני מעיד בהם ויאמרו אוה"ע כלום אב מעיד על בנו ע"ש והקשה בבכור שור כביכול מתחלה מאי קסבר וכי אפשר שיאמר הקב"ה דבר שיכולין להשיב עליו כלום אב מעיד על בנו ע"ש ונראה לפ"ד די"ל דאין בטענת אוה"ע כלום עפ"ד הגמ' שבת דף ניו כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה שנאמר ויהי דוד בכל דרכיו משכיל וה' עמו אפשר חטא בא על ידו ושכינה עמו ע"ש הרי מזה דמי שהקב"ה עמו אין חטא בא לידו והיינו דאמרי' שיאמר הקב"ה אני מעיד בהם וי"ל דאין זה ממש בתורת עדות שיכלו אוה"ע להשיב דאין אב מעיד על בנו אלא דהכוונה כיון דהקב"ה עמנו ולא זז מאתנו כביכול ה"ז כעדות שמזה נדע בבירור שקיימנו את התורה דהא בזה אשר השכינה אתנו ממילא הוא שלא חטאנו וא"כ אין זה ענין עדות אלא הוכחה וגילוי מילתא בעלמא שקיימנו את התורה:

והנה מהמנורה בא שפע הקדושה אשר השכינה שורה בישראל והיינו שאמר עדות הוא לבאי עולם ר"ל לאוה"ע שטענו על ישראל שלא קיימו את התורה וכיון דע"י המנורה השכינה שונה בישראל וממילא דאין חטא בא לידינו לכן המנורה עדות הוא לבאי עולם וא"כ מיושב מה צריך לעדות הא אין מי שיכחיש הדבר ולהנ"ל העדות צריך לאוה"ע שיאמרו על ישראל מי מעיד בהם שקיימו התורה:

ולפ"ז י"ל בנס דחנוכה כשעמדה מלכות יון הרשעה להשכיחם תורתיך וכו' וה' הצילנו מידם ג"כ בזה הי' הנס ע"י שהי' השכינה שורה בישראל את רגלי חסידיו ישמור שלא להשכיחם תורתיך ולא יבואו לידי חטא ולכן עושין זכר לנס במנורה כיון דהמנורה עדות

שהשכינה שורה בישראל ובזה נעשה לנו הנס שלא יוכלו אויבינו להרע לנו להשכיחם מתורתיך וכו' וא"כ מיושב קושי' המהר"ל מפראג דהא מה שעושין זכר לנס דמנורה הוא עצמו הזכר על הנס ונצחון המלחמה דהא בזה נצחו המלחמה ע"י השכינה השורה בישראל מה שהוא ע"י המנורה:

וא"כ י"ל דמשו"ה נר חנוכה שלא שלטה בי' עינא פסולה כיון דהנס הי' ע"י שהשכינה שורה בישראל והצילנו:

שלא נבוא לידי חטא וזהו ג"כ עדות לישראל שלא חטאנו וכיון דעדות בראי' תליא מילתא שיראה עין בעין לכן צריך לראות את הנר חנוכה שעי"ז באה השכינה להשרות בתוכינו ולכן אם לא שלטה בי' עינא פסולה דומיא דמנורה:

והנה בזה י"ל ביוסף שנאמר ויהי ה' את יוסף וגו' וירא אדוניו כי ה' אתו וגו' היינו שהשראת השכינה הי' עם יוסף וא"כ בודאי לא חטא יוסף וכמו שאמרו חז"ל דדוד לא חטא שנאמר וה' עמו ולכן אמר ראובן השליכו אותו אל הבור הזה ולא חשש ראובן כי יזיקיהו נחשים ועקרבים עפ"מ דאמרי' בברכות דף ל"ג מעשה שהי' ערוד והי' מזיק את הבריות באו והודיעו לר' חנינא בן דוסא וכו' נטלו על כתיפיו והוליכו לביהמ"ד אמר להם בני ראו שאין ערוד ממית אלא החטא ממית ע"ש ומבואר דמי שלא חטא אין לו לירא מנחשים ועקרבים וע"כ אמר ראובן השליכו אותו דאין נחשים ועקרבים ממית אלא החטא וכיון שלא חטא לא יזיקיהו דכיון שהשכינה עמו לא חטא וע"כ אסמכי הגמ' לדלעיל דכיון שהשכינה עמנו משו"ה ניצולו בנ"י מן החטא וצריך לראות הנ"ח להיות שלטה בי' עינא כיון שהוא עמנו השכינה כמו העדות:

מה) א"י לפרש הני תרי מימרא עפמ"ש בתפלה למשה ל"א עה"פ מה רב טובך וגו' פעלת לחוסים בך נגד בני אדם דהנה מבואר מי הקדימני ואשלם וא"כ אין שום שכר אף להצדיק אך מה שעושה טובות להבוטחים בו ית' הוא שיתקדש ש"ש שלא יאמרו שקר נסכם חיו וזהו פעלת ר"ל מה שפעלת טובות בעוה"ז לחוסים בך הוא נגד בני אדם שיתקדש ש"ש בעיניהם ולא יתחלל ח"ו עכ"ד ז"ל וא"כ מבואר דעיקר הטובות שיעשה עם הבוטחים בו ית' הוא נגד בני אדם כדי שיתפרסם שמו בעולם:

ובזה י"ל דגם בחנוכה עמר ה' להם בעת צרתם כדי שיפרסם שמו בעולם אשר עם קרובו שמסרו נפשם על קידוש שמו ית' יעזור ויושיע להם ולכן י"ל הטעם דנר חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה דליכא פרסומי ניסא דהא כל עיקר הנס הי' כדי לפרסם הטובות שעשה ה' עם ישראל, ובזה יתבאר הסמיכות מימרות הגמ' מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו דהנה גם ביוסף משו"ה ניצל מנחשים ועקרבים אע"ג דהוא בדרך

ניסי ואין מגיע שום שכר להצדיק בעוה"ז רק כדי שיתקדש ש"ש ולזה י"ל דמשו"ה אמר יהודה לאחיו מה בצע כי נהרוג את אחינו וכסינו את דמו ר"ל דיהודה אמר אע"ג שכוונת השבטים הי' שבזה שישליכו אותו הבורה יהי' בחינה שאם לא חטא לא יזיקו לו הנ"ח וע"ק שבבור כנ"ל עפ"י הגמ' ברכות מ"מ כיון שהם רוצים לכסות דמו וא"כ אין זה מפורסים ואין ראי' שיוסף אינו צדיק ח"ו ולכן אמר וכסינו את דמו כיון שהוא בהעלם מהעולם אין ראוי שיעשה לו נס אבל באמת משו"ה ניצל משום שנתפרסם אח"כ הנס ולכן גם בנ"ח צריך לפרסם הנס ואם הניחה למעלה מעשרים אמה פסולת משום שלא שלטה בי' עינא:

מו) בגמ' והיכא מנח לה רב אחא אמר מימין רב שמואל מדיפתא אמר משמאל והלכתא משמאל כדי שתהא נר חנוכה משמאל ומזוזה מימין ועמדו המפורשים באיזה סברא פליגו הני מ"ד וגם מה ראו בעלי הש"ס יותר מרווח להלכה כמ"ד בשמאל וגם דמשמע דיש שייכות להני תרי מצוה שתהא נר חנוכה בשמאל ומזוזה בימין גם לבאר המאמר ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמיך ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה למה למימר תרתי דהא השם גדול וקדוש הוא ע"י התשועה שעשה הקב"ה לעמו ישראל וא"כ הכל אחד הוא והלשון משמע דהוא שני ענינים מחולקים וגם אמאי הוא תשועה גדולה:

ונראה עפ"ד הגמ' במגילה דף כ"א מאי מברך הנפרע לישראל מכל צריהם רבא אמר האל המושיע אמר רב פפא הלכך נימרינהו לתרווייהו הנפרע לישראל מכל צריהם הא' המושיע ע"ש ויש להבין במאי פליגי הני מ"ד וגם למה הכריע ר"פ כתרווייהו וי"ל עפמ"ש בקדושת לוי קדושה שלישות, וחמישות כשהתעורר לאהוב את העולמות ע"י מעשה הצדיקים אזי ממנו נולד השנאה להמעיקים והצרים לישראל וכשהשפע בא מהתעוררת העליון זולת מעשה התחתונים אזי אינו בא רק אהבה ומזאת האהבה לא יצא שום שנאה כי האהבה אינה עזה כ"כ וזה מה שאחז"ל גדולה מעשה ידי צדיקים יותר ממעשה ידי הקב"ה כי השפע ע"י מעשה הצדיקים יותר ממעשה ידי הקב"ה כי השפע ע"י מעשה בשתי ידים כלומר אהבה יד ימין לישראל ונגף ישנאה לאוה"ע יד שמאל עי"ש באורך:

ולפ"ז י"ל דהנה כל הזכר לניסים אשר אנו עושים כעת אנו מצפים ומוחלים בזה להמשיך את הניסים אשר נעשו לאבותינו בימים ההם גם על הזמן הזה וכמו שפירשו בספה"ק כל הקורא את המגלה למפרע לא יצא ידי חובותיו היינו שהוא קורא רק על מה שנעשה למפרע ואינו מכוין להמשיך בזה ולעורר לנו הניסים והטובות והנפלאות גם על היום הזה לא יצא ידי חובתו וא"כ כיון דע"י מעשה הצדיקים נולד שנאה להמעיקים והצרים

לישראל ע"כ יש לברך הנפרע לישראל מכל צריהם כיון דאנו מקוים לה' שיעשה לנו טובות וחסדים ע"י התעוררות הצדיקים א"כ האהבה כ"כ שהקב"ה נפרע לנו מכל צרינו אבל רבא ס"ל דאפשר אין בנו כ"כ כח להמשיך הנס שיהא נקרא על ידי מעשה הצדיקים ע"כ אין להתפלל רק שיתעורר החסדים ע"י מעשה הקב"ה וא"כ אין לברך הנפרע מכל צריהם רק האל המושיע דהא מזאת האהבה לא יצמח שום שנאה כנ"ל וע"כ בא רב פפא כמכריע ואמר הלכך נימרינהו לתרווייהו כיון דיש ספק אם אנו כדאים במעשינו להתעורר לנו הנס שיהא ע"י מעשה הצדיקים או רק ע"י מעשה הקב"ה ע"כ יש לומר תרווייהו ויבוא הנס מ"מ להושיע לנו ואם אנו זכאים יהי' הנס כ"כ עד שיעשה נקם ברשעים העושים רע לישראל ח"ו ע"כ י"ל נמי הנפרע לנו מכל צרינו:

ולפ"ז י"ל דמשו"ה אנו ג"כ אומרים תרתי ולך עשית שם גדול וקדוש, ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה היינו שאנו אומרים תרווייהו וכמימרא דר"פ התם דצריך לומר תרווייהו דאם הנס הוא ע"י מעשה הקב"ה י"ל ולך עשית שם גדול וקדוש היינו שהנס הוא ע"י מעשה הקב"ה אבל אם הנס ע"י מעשה צדיקים אז י"ל ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה היינו ולעמך ר"ל ע"י עמך שהנס בא ע"י הצדיקים וע"כ הנס שהוא ע"י הצדיקים הוא תשועה גדולה כיון דהוא אהבה גדולה כ"כ שנולד שנאה להצדיק לישראל ולכן הוא תשועה גדולה:

ויתבאר הטעם דמ"ד נר חנוכה בשמאל וי"ל להנ"ל משום דאפשר שבמעשינו יפעול הנר חנוכה שיתעורר אהבה כ"כ אשר נראה ג"כ במפלת שונאינו וע"כ צריכה להיות בשמאל כמו מעשה הצדיקים שהוא בשתי ידים נגף ושנאה לעכו"ם ביד שמאל ועי' באוה"ח סו"פ בא עה"פ והי' לך לאות על ידכה, ועל כי יש ספק פן מהמצוה הזאת יתעורר רק אהבה ולכן צריך להזכיר את המזוזה מימין שהוא שומרינו ומצילנו על דלתות ישראל כנ"ל דצריך להתפלל להשי"ת על שני האופנים הנ"ל ואם נזכה כ"כ שיפרע לנו מצרינו או עכ"פ הא' המושיע לנו ולכן אמרו חז"ל כדי שתהא נר חנוכה משמאל ומזוזה בימין כדברי רב פפא שאמר הלכך נימרינהו לתרווייהו:

מז) והיכא מנח לי' רב אחא אמר מימין רב שמואל אמר משמאל והילכתא משמאל כדי שתהא נר חנוכה משמאל ומזוזה מימין והקשו המפורשים באיזה סברא פליגו הני מ"ד דהא גם מאן דס"ל מימין טעמא רבה אית לי' כמבואר בשאילתות פ' וישלח הואיל ואיתעבד בי' מצוה חדא מזוזה ליתעביד בי' מצוה אחריתי וגם מה ראו בעלי הש"ס יותר מרווח להלכה כמ"ד בשמאל גם לבאר מאמר השאילתות התמוה' מ"ד בימין הואיל ואיתעביד בי' מצוה חדא וכו' ומ"ד בשמאל כדי שתהא מזוזה בימין וכו' ובעה"ב בטלית

מצויצת ביניהם הלכתא מאי ת"ש ושמרתם את מצות ועשיתם אותם ובאו חכמים ופירשו ועשו סייג לתורה עכ"ד והוא תמוה' איך יליף מזה היכן צריך להניח נר חנוכה ועי' בבנ"י מאמר ד' אות נ"ח:

ונראה עפ"ד הגמ' לקמן מאי מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו וכו' והיכן צונו רב אויא אמר מלא תסור רב נחמי' אמר שאל אביך ויגדך וגו' ע"ש ונראה מזה דלמ"ד מלא תסור א"כ נר חנוכה הוא ממצות לא תעשה ולמ"ד משאל אביך נר חנוכה הוא מצות עשה והנה בתיקונים תיקון כ"ט כתב וז"ל פקודין דל"ת מסטרא דדין פקודין דעשה הוא מסטרא דימינא דאיהו רחמי דכלילן באברהם עכ"ל ומבואר מזה דמ"ע הוא מסטרא דימינא ול"ת הוא מסטרא דשמאלא ולפי"ז י"ל דבהכי פליגו חד אמר דצריך להניח נר חנוכה מימין משום דס"ל להך מ"ד דנר חנוכה צונו משאל אביך וגו' וא"כ הוא מ"ע ע"כ צריך להניחו מימין כיון דמ"ע הוא מסטרא דימינא וחד אמר דצריך להניחו משמאל משום דס"ל דיליף נר חנוכה מלא תסור וע"כ היא ל"ת מסטרא דשמאלא והנה בברכות דף י"ט בגמ' כל מילי דרבנן אסמכי' אלאו דלא תסור ומשמע דהכי קי"ל לכן סתמו בגמ' הלכתא נ"ח בשמאל דכיון שהוא ל"ת צריך להיות בשמאל:

והשתא מבואר דברי השאילתות הלכתא מאי ת"ש ושמרתם מצותי וכו' ובאו חכמים ועשו סייג לתורה ר"ל דהנה כל מקום שנאמר השמר פן וכו' אינו אלא ל"ת כמבואר בגמ' בכמה מקומות וכיון דהא דעשו סייג לדברי תורה מוכח מהא דושמרתם א"כ כל דברי חז"ל הוא ממצות ל"ת וכן בגמ' מו"ק דף ה' דרשו חז"ל ושמרתם משמרתי עשו משמרת למשמרתי וכיון דהוא ל"ת ממילא משמע לפ"ז דצריך להניח משמאל ולכן מייתי השאילתות ת"ש ושמרתם וכו' דצריך להניחו משמאל וכאשר איפסק הלכתא בגמ' נר חנוכה משמאל והא דבעה"ב מצויצת באמצע כמו שידוע דתכלת מורה על דין דהוא ל"ת והלבן מורה על רחמים דהוא מ"ע ועי' בפנים יפות בפ' שלח ע"כ צריך להיות בעה"ב מצויץ באמצע לא בימין משום התכלת שבציצית ולא בשמאל משום הלבן שבציצית וע"כ צריך להיות בע"ב מצויץ באמצע:

ובזה י"ל בהא שמביא הטוז סי' תרע"ו סק"ו דבני ריינוס מתחילין להדליק בנר יותר שמאל ופונה לצד ימין מטעם כל פינות שאתה פונה אי אתה פונה אלא לצד ימין וכן עשה מהר"ם ובני אוסטריך מתחילין בצד ימין ומדליקין כדרך שאנו בני ברית כותבין והקשה הטוז"ז דאם נפרש שתדליק ראשון בשמאלי כדי שאח"כ תפנה לימין קשה למה יהי' הסוף עדיף יותר מהתחלה של הדלקה שהיא עיקרית אלא ודאי מסתבר שאם יש לך שני צדדים תקח לך הימין ואח"כ תלך לשמאל של אותו ימין ע"ש ולהנ"ל י"ל דמסתבר

להתחיל משמאל דכמו שמדליקין בשמאל הפתח כיון שהוא ל"ת ה"נ מתחילין להדליק שהוא העיקרית ג"כ משמאל ופונין אח"כ לימין מטעם כל פינה שאתה פונה וכו':

מח) גם י"ל עפמ"ש באוה"ח סו"פ בא עה"פ והי' לאות על ידכה ואמרו חז"ל ידכה יד כהה וצריך לדעת מדוע לא בחר ה' ביד ימין כי הוא המשובחת ותי' כי הכתוב בעצמו נתן טעם הדבר במ"ש כי בחזק יד כי יד ימין הוא צד החסד והיד החזקה הוא הגבורה שבשמאל המשלמת לעושי רע כרעתו, והנה בהוצאת ישראל ממצרים נטה ה' יד החזקה והכה שונאיו לזה תהא הנחת התפילין ביד שמאל שהוא דוגמת יד החזקה המוציאה אותנו ממצרים וזש"ה כי בחוזק יד עכ"ל ולזה י"ל דנר חנוכה צריך להיות בצד שמאל הפתח וגם להתחיל משמאלי דוגמת הנס שנעשה לישראל ע"י יד החזקה שנקם את נקמתינו והכה שונאינו לכן זכר עשה לנפלאותיו בצד שמאל שהוא דוגמת הנס ביד החזקה שהצילנו מיד אויבינו ואע"פ שצריך להפנות לימין מ"מ מתחילין משמאל דוגמת הנס:

והנה בשבת דף כ"ג ע"א אמר רב יהודה יום ראשין הרואה מברך שתים ומדליק מברך ג' מכאן ואילך המדליק מברך שתים והרואה מברך אחת, מאי ממעט ממעט זמן, ונמעט נס, נס כל יומא איתא ובפנים יפות פ' מקץ עה"פ ויצבור יוסף הקשה היכי הוי ס"ד דביום ראשון הי' נס יותר משאר ימים דאפי' אם נימא דגם ביום הראשון הי' נס אבל עכ"פ לא הי' נס יותר משאר הימים ונלע"ד די"ל עפ"ד המהרי"ק שורש קצ"ד ראוי להדליק בליל הראשון בנר ימיני ואח"כ יתחיל בנוסף ובו יתחיל הברכה ואח"כ יפנה לצד ימין וכן בכל לילה ולילה נמצא שתמיד מברך על הנוסף שהוא מורה על הנס שהרי בתוספות הימים נתוסף הנס אבל אם מתחיל בראשון בנר השמאלית א"כ גם בליל השני הי' צריך להתחיל בו כדי להפנות לימין נמצא שאין מברך רק על נר אחד כל ימי חנוכה עכ"ל ומבואר מזה דנר הנוסף הוא מורה על תוספות הנס וא"כ לפ"ז י"ל לשיטה שמתחילין להדליק בצד ימין ופונים לשמאל כדרך שאנו בני ברית כותבין א"כ אין מברך על הנוסף דהוא מורה על תוספות הנס וא"כ י"ל דבס"ד ס"ל שמתחילין להדליק בצד ימין ופונים לשמאל ולכן ס"ל דנמעט נס כיון דאין מברך בלא"ה על הנר שמורה תוספות הנס ולאו משום דביום השני ליכא נס אלא שלא יברך כיון שאין מדליקין הנוסף תחלה ומשני נס כל יומו איתא וצריך לברך על תוספות הנס וממילא דמדליקין הנוסף תחלה ומברך עליו והיינו שמדליקין תחלה השמאלי ופונים ממנה לימין:

מט) בטו"ז הקשה אמאי בפורים קבעו במשתה ושמחה ובחנוכה קבעו להודות ולהלל ונראה לע"ד עפי"מ שהקשה הפנ"י טורח הנס למה הא קי"ל טומאה הותרה בציבור וא"צ לאהדורי אטהרה ותי' דעיקר הנס הי' להראות חבת המקום על ישראל עיי"ש וכבר

קדמו בקושי' זו הרא"ם בביאורו על הסמ"ג ובחכם צבי סי' פ"ז תי' כדברי הפנ"י והנה יש לומר דזה אשר חבה יתירה נודעת לנו מאת הקב"ה הי' מדה כנגד מדה ושלם לנו כמעשינו אשר אנחנו בעת ההוא היינו ג"כ עובדים את השי"ת באהבה וחבה כרת לעשות דהנה דקדקו המפורשים מה שאומרים בנוסח הודאה כשעמדה מלכות יון הרשעה וכו' להשכיחם תורתיך וכו' האיך יכלו להשכיח ח"ו הא שכחה הוא בלתי ידוע דבר הנעשה ממילא בלי עשי' ויש לומר עפימ"ש א"ז זללה"ה ביש"מ פ' תרומה דהנה איתא במס' מגילה דף כ"א דאף דתרי קלא לא משתמע מ"מ בהלל ומגילה אפי' עשרה קורין כאחד דכיון דחביבי יהבי דעתי' ושמעו עיי"ש ומזה יש ללמוד על הכלל כילו דבדבר חשוב מאוד אין שום טרדה מבטלו וכן כך מי שהתורה אינו חביבה עליו ח"ו לא יכול לכוון דעתי' בשעה שעוסק בענינים אחרים אבל מי שהתורה חביבה עליו יהיב דעתי' אפי' בשעה שעוסק בעניני עוה"ז עכ"ד ז"ל והנה כשעמדו הרשעים האלה על ישראל ורצו להעבירם מעל חוקי רצונו ית"ש היינו לבטל אותם מלעבוד את השי"ת באהבה דהא מצות שבת הוא מצות של אהבה דשבת מורה על אהבה כידוע וז"ש להשכיחם תורתך דאם ח"ו אינו עובד מאהבה ממילא בא לידי שכחה ע"י טרדות ומניעות שיש לכל איש המבטלים אותו ורק בעובד את השי"ת באהבה גמורה אין שום טרדה יוכל לבטל ואינו בא לידי שכחה ונמצא דישראל בימים ההם מסרו נפשם לעבוד את השי"ת באהבה גמורה וע"כ עשה ה' להם הנס במנורה כדי להראות חבת המקום עלינו כשם שאנחנו היינו במדה זו לעבדו באהבה כן מאת ה' היתה זאת לשלם כפעולתינו להראות לנו אותות אהבה ויתבאר לתרץ קושי' הטו"ז דלכן קבעו בחנוכה להודות ולהלל היינו לומר הלל כיון דהלל הוא חביב על האדם כמאמר הגמ' הנ"ל דהלל ומגילה חביבי והיינו להראות בזה שעיקר הנס הי' להראות חבת המקום לנו וגם אשר אנחנו היינו במדרגה זו לעובדו באהבה אשר היונים רצו לבטל אותנו מזה והקב"ה הצילנו מידם:

נ) כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל וכו' דקדקו על תיבת עמך ל"ל דהו"ל על ישראל ולהלן ג"כ נאמר ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ובודאי בכוונה מיוחדת נאמר כאן לעמך ישראל גם לבאר מ"ש ולך עשית שם גדול: וכו' מהו גדול ויש לומר עפי"מ שהובא בישמ"פ פנחס במה שאמר אלי' קנא קנאתי לה' א' צבאות וגו' כי האנשיך פי' הכתוב למה ה' תעמוד ברחוק דבהגלות אין שמו שלם דהיינו שיש פירוד בין י"ק לו"ק וכעין זה כתב הגלאנטי בפי' הפ' כי ראתה גוים באו מקדשה ס"ת י"ק ו"ק וגוים ביניהם וגם מסלקין שכינתו ואז ח"ו לא נקרא א' ישראל רק א' צבאות עליונים ונוח לו ית"ש שיקרא א' ישראל והיינו קנא קנאתי ר"ל שתי קנאות א' לה' כביכול שאינו

שלם ועומד ברחוק, ב' א' צבאות ר"ל מה שנקרא א' צבאות עכ"ד ז"ל ויש לבאר בזה הגמ' כשנכנסו יונים להיכל טמא כל השמנים שבהיכל וכו' ויל"ד דהו"ל ונטמאו ומשמע דבכוונה טמאו כל השמנים, ולמה ויש לומר שנכנסו להיכל היינו ע"ד משאה"כ א' באו גוים בנחלתיך והיינו שנכנסו היונים בנחלת ה' ועשו עי"ז הפירוד בין הדביקים בשמו הגדול כביכול ולכן טמאו כל השמנים שלא יהא במה להדליק המנורה דהא המנורה עדות שהשכינה שורה בישראל וע"י הפירוד ח"ו מרחקין שכינתו ואין נקרא א' ישראל וכשגברה מלכות בית חשמונאים ונצחום נעשה נס במנורה דייקא להורות אשר החזיר שכינתו לישראל ובזה יש לתרץ קושי' הפנ"י מכיון שטמאו כל השמנים ולא נשאר אלא פך אחד מהיכן הי' להם שמן למנחות בכל אותן הימים עיי"ש ולהנ"ל יש לומר דהעיקר הי' מה שצריך לנס רק במנורה דזה מורה על השכינה שהוא שורה בישראל והגוים עשו ח"ו התרחקות ולכן נעשה הנס במנורה אח"כ כאשר החזיר הקב"ה שכינתו בתוכינו וז"ש כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל וכו' היינו שלא לקרות ח"ו א' ישראל ע"י התרחקות השכינה וכשמסרם הקב"ה מלכות הרשעה בידינו נאמר אח"כ ולך עשית שם גדול ע"ד שפירש במחזור ויטרי הובא בתוס' ברכות דף ג' ע"א מה שאומרים יהא שמי' רבה שזו תפלה שימלא שמו כדכתיב כי יד על כס י"ק שלא יהא שמו שלם וכסאו שלם עד שימחה זרעו של עמלק עיי"ש וז"ש ולך עשית שם גדול כ' קודם לזה הי' התרחקות ופירוד בין השם וע"כ לא הי' השם גדול ואח"כ נעשה השם גדול בלי פירוד וגם לעמך ישראל נעשה תשועה גדולה כיון שאנו נקראים עם ה' אלה כמו שנקרא א' ישראל: נא) ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן כהיום הזה ודקדקו מהו שם גדול וגם הלשון כהיום הזה צ"ב אטו השתא ג"כ היינו משעובדים להיונים וגם דצריך לומר עד היום הזה ונכתב בכף הדמיון ויש לומר עפ"ד הגמ' בפסחים דף נ' במאי דכתיב ביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד אטו האידנא לאו שמו אחד היא אמר רב נחמן בר יצחק לא כעוה"ז העוה"ב העוה"ז נכתב ביו"ד ה"א ונקרא באל"ף דלי"ת אבל העוה"ב כולו אחד נכתב ביו"ד ה"א ונקרא ביו"ד ה"א ופירש הצל"ח שם דף נ"ו כי שם אל"ף דל"ת מורה כי הוא אדון והכל עבדיו וזה מורה מדה"ד משא"כ שם ה' מורה על עצם הרחמים ולכן בעוה"ז שהאדם אינו מבין הדבר לאשורו ונדמה בעיניו כא לו הוא רע ח"ו לכן נקרא בא' דלי"ת אמנם לעוה"ב שרואה ומבין הטוב האמיתי ואשר מקור הטובה רוצה אך להטיב והכל הוא טובות ע"כ נקרא ג"כ ביו"ד ה"א שיבינו אשר הכל הוא טוב ורחמים רבים עכ"ד עיי"ש ויתבאר בזה מה שמברכים שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה היינו כיון דהכל מה שהקב"ה עושה עמנו הוא ניסים ולטובותינו

אך שאין הבעל הנס מכיר בניסו ואינו רואה הטובות ואנו מבקשים אשר בעינינו נחזה הטובות אשר יעשה ה' עמנו לטובה אות והיינו שעשה ניסים לאבותינו בזמן הזה גם מה שנקרא נס בזמן הזה שאנו רואים הטובות גם בעוה"ז וז"ש ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם היינו שם הוי' שמורה על רחמים הוא עמד לנו וראינו החסדים אשר ממקור הרחמים נמצאו לנו וע"כ אומרים ולך עשית שם גדול כיון ששם הוי' ב"ה נקרא שם גדול ע"ד שכתבו המפורשים במקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענותנותו היינו אשר ה' שהוא הגדול משמותיו של הקב"ה מספרו קטן יותר מכל השמות והכנוים, ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן כהיום הזה ר"ל דהתשועה הוא לפי היום הזה היינו בעוה"ז שכל אחד רואה והבין הטוב אשר עשה ה' עמנו וז"ש בגמ' כשנכנסו יונים להיכל עפימ"ש המפורשים וה' בהיכל קדשו שהיכל של הוי' ב"ה הוא א"ד כי היכל בגימטריא א"ד עכ"ד והיינו שנכנסו להיכל להגביר שם א"ד והוא מדה"ד אבל ואתה ברחמיך הרבים ר"ל התנהג עמנו בשם הוי' שהוא רחמים: נב) יום השמיני של חנוכה נקרא זאת חנוכה וכתבו המפור' טעמים על זה ולע"ד נראה לומר בהקדם ליישב מה שמדקדק בישמ"מ פ' וישב בלשון הגמ' בכ"ה בכסליו יומא דחנוכה תמני' אינון וכו' לשנה אחרת קבעום ועשאום יו"ט בהלל והודאה דלמה המתינו על שנה אחרת הוזל לתקן תיכף אחר הנס שיהי' בכל שנה יו"ט כשיגיע זמן זה עיי"ש ונראה עפמ"ש בבינה לעתים דרוש י"ז ההפרש שיש בין שמחת התענוגים הגופנים ושמחת המעלה הנפשות והוא שהשמחה הגשמיות אינה אלא בעוד התענוג מושג אצלו כגון בעת האכילה והשתיי' או בעת הטיול וכיוצא אמנם אחרי כן לא תשאר אצלו שום שמחה ממה שכבר עבר לו מהתענגות אדרבה יוליד לו עצב משא"כ בשמחה של מצוה אחרי עבור סבות השמחה עוד ישוב לשמוח ולשוש על מה שהי' מהתענוג והשמחה כי ישמח בעבור שמחתו הקודמות וזה הטעם בחג שמיני עצרת שהוא חג בפני עצמו להורות על שמחתינו באלו הימים של הרגל לא הי' כשמחת הרקים בעבור הבלי העולם כי אם שמחה לשם שמים ובא האות והמופת כי אחרי כן אנו עושים חג מחדש שאנו ששים ושמחים מאשר שמחנו לעבודתו ית' עכ"ד עיי"ש והנה מבואר בטו"ז דבחנוכה לא הי' הצלת גופים כי אם הכנעה והעברת הדת ר"ל וא"כ עיקר התענוג והשמחה הי' אח"כ כאשר ישראל עמדו על נפשותם ועסקו שוב בחקי תורתו ולעבוד עבודתו ית"ש אז הגיע אליהם אח"כ עוד תענוג והשמחה וז"ש להשכיחם תורתיך וכו' וע"כ ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ר"ל דהשמחה הי' בעת ההוא וגם אח"כ דבשמחה של מצוה עוד ישוב ולשוש בשמחה שכבר עבר ועל כן הוא גדולה אבל בפורים כתיב במגלת אסתר

ולא יעבור ודרשו בגמ' ריש מגילה, דמגילה אינה נקראת בשיתסר ושיבסר משום דכתיב ולא יעבור ומשמע מגמ' דהלשון ולא יעבור פירושו דאח"כ לא שייך משום שמחת פורים ויש לומר כנ"ל כיון דבפורים השמחה הוא ע"י משתה ושמחה דהוא תענוג גשמי וא"כ אינה אלא לשעתה ולא אח"כ ועל כן ולא יעבור דהא אח"כ אינה נשאר מתענוג:

גשמי וז"ש בגמ' לשנה אחרת קבעום ועשאום יו"ט להורות בזה דאחר עבור כשעסקו בתורה כל השנה באין מפריע אז הגיע להם עוד נוסף שמחה על שמחתם הראשונים ואז אח"כ עשאום יו"ט כיון שהי' עליהם שמחה על מה ששמחו בעסק המצות וע"כ משום זה הטעם נקרא יום השמיני זאת חנוכה כי אשר כבר עבר עלינו ח' לילות דחנוכה וקיימנו מצות חז"ל כמצותו זכר לנס שעשה ה' לנו בענין המנורה בימים האלה על כן נקרא זאת חנוכה ואנו עושים זה היום עיקר ושמחה על השמחה שכבר שמחנו והוא כמו חג וחנוכה מחדש על אשר זכינו לשמוח בשמחה של מצוה כל ימי החנוכה:

עצי חיים על מועדים - סוגי' דכבתה

א) מס' שבת דף כ"א אמר ר' זירא אמר רב מתנא אמר ר"י פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת מדליקין בהן בחנוכה בין בחיל בין בשבת וכתב הרי"ף ז"ל מדקאמר מדליקין בהן בחנוכה בשבת מכלל דאי כבתה לא מזדקק לה ש"מ כבתה אין זקוק לה והקשו המפורשים הא גם מדמדליקין בהן בחול משמע דכבתה אין זקוק לה כמבואר בגמ' דרב חסדא ס"ל מדליקין בהן בחול משום דכבתה אין זקוק לה עוד הקשה הפנ"י האיך מוכח בגמ' דרב ס"ל כאז"ל דילמא סבר כז"ל כרב הונא והא דמדליקין בהן בחול לפ"מ שפירש"י לעיל טעמא דר"ה דחייש שמא יפשע א"כ י"ל דרב לא חייש שמא יפשע אבל אם כבתה זקוק לה [והא דתי' בפנ"י דדייק מדקאמר רב מדליקין בשבת ולא חייש לשמא יכבה ותו לא מצי לאדלוקי אע"כ דסבר כאז"ל ע"ש י"ל דבשבת כיון דהוא אניס ואי אפשר לתקן שפיר אמרי' כאז"ל אבל בחול כיון דאפשר לחזור ולהדליק אם כבתה אמרי' דזקוק לה וסברה זו מבואר בפ"י גופי' לעיל ע"ש] עוד הקשה בפנ"י בהא דאמר ר"ה כל השמנים שאמרו אין מדליקין בהן בשבת אין מדליקין בחנוכה הא בכלל השמנים שאין מדליקין בשבת הוא שמן שריפה וכיון שתרומה טמאה נמשך אחר הפתילה יפה רק דבשבת אסור משום דמצוה עליו לבערו חיישינן שמא יטה וזה שייך דוקא בשבת אבל בחנוכה בחול מ"ט אין מדליקין הא נמשך אחר הפתילה יפה: ונלע"ד לתרץ דהנה בקהלת יעקב אות א' כתב בתא דאמר בפסחים דף ק"ב אין עושין מצות חבילות חבילות דוקא כשזמן עשיות המצות נמשך שוה בשוה ונגמרות יחד אבל בשני

מצות הנעשות בבת אחת והאחת נעשות מיד וחברתה נמשך גמר מצותה יותר אין בזה משום חבילות חבילות והביא ראי' לזה מירושלמי סוף תרומות מדליקין בשמן שריפה בחנוכה ואמאי לא חשו משום אין עושין מצות ח"ח וע"כ צריך לומר דהיינו טעמא משום דחנוכה הדלקה עושה מצוה וכבתה אין זקוק לה לא כן מצות שריפת שמן של תרו"ט שצריך המשך זמן עד שישרף וכבתה זקוק לה ואמטי להכי לא חשו בזה משום מצות ח"ח כיון דאין נגמרות שני המצות יחד עכ"ד ולפ"ז מיושב קושי' הפנ"י שהקשה אמאי אין מדליקין לר"ה בשמן שריפה בחנוכה בחול דהנה בגמ' הכא לרב ע"כ מיירי בנותן שמן שיעור מצומצם דאל"כ אמאי ס"ל לרב דמדליקין בכל השמנים הפסולים בחנוכה ואפי' בשבת משום דאסור להשתמש לאורה הא לאחר שדלק כשיעור חצי שעה מותר להשתמש לאורה לשיטת הרי"ף ז"ל וא"כ כיון דאחר השיעור מותר להשתמש לאורה הא יש לחוש שמא יטה אחר השיעור וע"כ דמיירי שנותן שמן שיעור מצומצם שידליק חצי שעה ולא יותר וא"כ י"ל דלר"ה נמי מיירי הכי שיש בה שמן רק כשיעור מצומצם וכיון דלר"ה ס"ל כבתה זקוק לה א"כ שני המצות היינו נר חנוכה וגם מצות שריפה דשמן תרו"ט נגמרות ביחד דלאחר חצי שעה שדלק כבר כלה השמן וליכא גם מצוה דשריפת תרו"ט ובכה"ג דנגמרות שני המצות ביחד איכא משום אין עושין מצות ח"ח וא"כ א"ש הטעם לר"ה דאין מדליקין בשמן שריפה אע"ג דנמשך אחר הפתילה יפה משום דלר"ה דס"ל כבתה זקוק לה שייך משום אין עושין מצות ח"ח:

ומיושב קושי' הפנ"י שהקשה מנ"ל דרב סבר כבתה אין זקוק לה דילמא ס"ל זקוק לה רק דלא חייש שמא יפשע ולהנ"ל י"ל דהא אם ס"ל לרב כבתה זקוק לה א"כ אמאי ס"ל דמדליקין בשמן שריפה הא אין עושין מצות ח"ח וע"כ משום דאין זקוק לה ואין נגמרות שני המצות יחד ומיושב ג"כ דברי הרי"ף דדייק דאין זקוק לה מדמדליקין בהן בשבת אבל מדמדליקין בהן בחול אין ראי' דאין זקוק לה די"ל דהא דמדליקין בשמנים הפסולים בחנוכה אע"ג דזקוק לה משום דלא חיישינן שמא יפשע וכקושי' הפנ"י באמת אבל מדמדליקין בהן בשבת ע"כ מוכרח דכבתה אין זקוק לה דאל"כ אמאי מדליקין בהן בשבת ואף דס"ל דאסור להשתמש לאורה מ"מ הא יש לחוש שמא יטה לאחר השיעור חצי שעה דאז מותר להשתמש לאורה וא"כ מוכרח לומר דמיירי בנותן שמן שיעור מצומצם וממילא דנגמרות שני המצות ביחד וא"כ קשה אמאי מדליקין בשמן שריפה הא איכא משום אין עושין מצות ח"ח וא"כ מוכח דכבתה אין זקוק לה ונגמר מצות נר חנוכה תיכף בשעת הדלקה ולכן לא שייך משום מצות ח"ח וא"ש דברי הרי"ף דרק מהא דמדליקין בהן בשבת מוכח דכאז"ל דהא מזה מוכח דמיירי בנותן שמן שיעור

מצומצם ושייך משום מצות ח"ח וא"כ מוכח מהא דשמן שריפה דכבתה אין זקוק לה אבל מדמדליקין בחול אין ראי' דכאז"ל די"ל דהטעם משום דלא חיישינן שמא יפשע:

ב) והנה בתוס' כתבו דמשו"ה אמר רב מדליקין בין בחול בין בשבת דאי הוי אמר מדליקין סתם הו"א דוקא בחול אבל לא בשבת דמסברא אמרי' דמותר להשתמש לאורה והקשה במהרש"א א"כ גם ר"ה אמאי לא אמר אין מדליקין סתם ור"ח ג"כ לימא מדליקין סתם וממילא ידעינן דבחול אבל לא בשבת ע"ש ולע"ד י"ל דהנה למ"ד כבתה זקוק לה דאין מדליקין בחול ופירש"י משום דאם יכבה שמא יפשע ולא ידליקנה לכאורה דהיינו דוקא אם אסור להשתמש לאורה א"כ לצורכו לית לי' שום הנאה והלכך יש לחוש שמא יפשע להדליקה אם כבתה אבל אם מותר להשתמש לאורה ובודאי ישתמש בו אם כן כשיכבה ודאי ידליקנה כדי להשתמש בו לצורכו וה"ז דומה למאי דאמרי' דאם מותר להשתמש לאורה אסור להדליק בו נר חנוכה בשבת שמא יטה אבל אם אסור להשתמש לאורה ליכא למיחוש שמא יטה וכש"כ הוא דכשיש אימת שבת עליו ועכ"ז אם מותר להשתמש בו חיישינן שמא יטה אם יכבה ק"ו בחנוכה בחול דאדרבה דיש חיוב עליו להדליקה א"כ אם מותר להשתמש לאורה ודאי דיחזור וידליקנה ולפ"ז י"ל דרב דאמר מדליקין אי הוי אמר מדליקין סתם הי"א דלעולם סובר רב דכז"ל ועכ"ז לא חיישינן שמא יפשע משום דסובר מותר להשתמש א"כ למה יפשע שלא להדליקה וע"כ כתבו התוס' לרב דמסברא אמרי' דמותר להשתמש לאורה והיינו לרב דיקא אבל לר"ה דס"ל אין מדליקין הי"א להיפוך דטעמא משום דאסור להשתמש לאורה חיישינן שמא יפשע להדליקנה ולכן אשמעינן לר"ה דמותר להשתמש לאורה והנה לרב חסדא דס"ל מדליקין הו"א דאסור להשתמש לאורה והא דמדליקין לדידי' בחול משום דס"ל כאז"ל ולכן אשמעונין דר"ח ס"ל דמותר להשתמש לאורה ומסברה אמרי' דכאז"ל רק לרב הו"א דס"ל כז"ל:

אמרוה רבנן קמי דאביי משמי' דר' ירמי' ולא קיבלה כי אתי רבין אמרי' משמי' דר' יוחנן וקיבלה וכבר עמדו המפורשים אמאי מר' ירמי' לא קיבלה ואח"כ משמי' דר' יוחנן קיבלה וכלום משא פנים יש בדבר:

ונלע"ד דהנה בתרומת הדשן כתב דאם כבתה בערב שבת קודם קבלת שבת אע"ג דעיקר המצוה מצ"ה מ"מ אם כבתה אפילו מבעוד יום אינו זקוק לה והביא ראי' מדהתירו בחנוכה בשמנים האסורים בנר שבת והטעם משום דאסיר להשתמש לאורה ואמאי שרי ליחוש דילמא כבתה אחר קבלת שבת שהוא קודם בה"ש ואכתי ליכא קיום מצוה ואיכא למיגזר בהכי דלא מצי להדליק עכ"ד והטו"ז בסי' תרע"ג חולק עליו ע"ש ולע"ד

נראה די"ל דמשו"ה לא קיבלה אביי מר' ירמי' משום שהי' קשה לו כקושי' התה"ד האיך התירו להדליק בשמנים הפסילים בחנוכה בערב שבת הא איכא למיגזר שמא יכבה לאחר קבלת שבת ועדיין לא קיים המצוה עד צאת הכוכבים ולכן ס"ל לאביי בהס"ד דאין מדליקין בשמנים הפסולים בחנוכה בשבת אמנם ר' ירמי' ס"ל דמדליקין משום דאיהו לשיטתי' בברכות דף כ"ז דפליג התם ארב דס"ל דמותר להתפלל של שבת בערב שבת: ור' ירמי' פליג התם דאמרי' שם בגמ' דרב צלי של שבת בע"ש והוי מצלי ר' ירמי' אחורי דרב וכתב במג"א סי' רס"ז דהתפלל תפלה של חול ומשמע דס"ל לר' ירמי' כרבנן דאין להתפלל תפלה של שבת בע"ש וא"כ ר' ירמי' לשיטתי' לא קשה אליבי' קושי' התה"ד דהא קודם ק"ש עדיין חול הוא ואם כבתה הנר יוכל לחזור ולהדליקו ולאחר ק"ש אליבי' דר' ירמי' הוא רק לאחר ציה וא"כ קיים המצוה דנר חנוכה בלילה ואז אם כבתה אין זקוק לה אפי' אם הי' חול, אך כיון דר' ירמי' אמר מ"ט דרב והא רב סבר דמותר לקבל שבת גם בערב שבת וע"כ לא קיבלה אביי דהא לרב קשה כקושי' התה"ד אבל כי אמרי' רבנן משמי' דר' יוחנן ולא משמי' דרב קיבלה אביי דהא לר' יוחנן לא מצינו דס"ל דמותר להתפלל תפלה של שבת בע"ש וא"כ לא קשה קושי' התה"ד ומשו"ה קיבלה:

ג) עוד י"ל דמשו"ה משמי' דר"י קיבלה דהנה הר"ן במס' פסחים דף ל' מביא שיטת הפוסקים דחמץ בפסח לא בטיל משום דהוי דבר שיש לו מתירין לאחר הפסח אף דמדרבנן חמץ שעבר עליו הפסח אסור מטעם קנס גם לאחר הפסח משום דלא קנסו אותו להקל עליו לחשבו דבר שאין לו מתירין אלא להחמיר עליו ע"ש ולפ"ז י"ל דה"נ רב דס"ל מדליקין בהן בשבת משום דאסור להשתמש לאורה וליכא למיחוש שמא יטה ולהנ"ל י"ל הא מ"מ כיון דאסור להדליק בשמנים הפסולים בשבת דעלמא ורק בחנוכה דאסרו חכמים להשתמש לאורה יהא מותר א"כ י"ל דה"נ לא אסרו חכמים להשתמש לאורה רק להחמיר עליו ולא להקל וא"כ מדוע מדליקין בהן בשבת ולכן י"ל דמשו"ה מתחלה לא קיבלה אביי והנה באמת ר' יוחנן ס"ל בפסחים שם דחמץ בפסח בנו"ט אע"ג דודאי ס"ל ג"כ דדבר שיש לו מתירין ל"ב והיינו משום דלא ס"ל הך סברא רק כיון דמ"מ לאחר הפסח ג"כ אסור לא הוי דשיל"מ ועי' בר"ן שם והיינו דמתחלה כשאמרה משמי' דר' ירמי' לא קיבלה אביי אבל כשאמרה אח"כ משמי' דר' יוחנן דמצינו דס"ל לר' יוחנן דגזירת חכמים הוא ג"כ להקל עליו וע"כ משמי' דר"י קיבלה דלדידי' שפיר י"ל דמשו"ה מדליקין בשבת משום דאסור להשתמש לאורה:

ד) וע"ד דרוש קצת יש לומר דהנה הא דאסור להשתמש לאורה כתב רש"י הטעם כדי שיהא ניכר שהוא נר מצוה והר"ן כתב הטעם משום דהוא דומיא דמנורה ע"ש ולע"ד

קשה על הר"ן הא במנורה דהי' אסור להשתמש לאורה הוא משום דהוי הקדש ומועלין בו אבל בנר חנוכה הא לא הוי השמן הקדש וכמו דאמרי' בגמ' אטו נר קדושה אית בי' וגם דזה לא הוא מן הנס מה דהוי אסור בהנאה וא"כ אמאי בעינן בזה שיהא דומיא דמנורה יותר משאר מילי כגון שמן זית דלא בעינן דומיא דמנורה וכדומה רק בזה שהוא אסור להשתמש לאורה אמנם י"ל דכוונת הר"ן כמו דמצינו בגמ' תענית דף כ"ד ע"ב דאסור להנות ממעשה ניסים וא"כ גם מה שנתרבה השמן בהמנורה הי' מעשה ניסים ואפי' לא הי' הקדש הי' אסור להנות ממנה כיון שהי' בא ע"י נס ע"כ גם בנר חנוכה אסור להשתמש לאורה דומי' דמנורה שהי' מעשה ניסים ואסור להנות ממעשה ניסים כן בנ"ח אסור להנות ממנה וא"כ מה דאסור להשתמש לאורה הוא להראות הנס שהי' במנורה דמשו"ז הי' אסור להשתמש לאורה במנורה וכן הוא בנר חנוכה:

אמנם י"ל לפמ"ש הטו"ז בסי' עת"ר שהי' נשאר בהפך ביום הראשון לפי שאין הברכה שורה אלא בדבר שהוא בעולם ומשו"ז קבעו ימי חנוכה שמונה ימים ע"ש א"כ לפ"ז י"ל דמה שנתוסף ע"י הברכה נתרבה מעט מעט בכה"ג דאמרי' קמא קמא בטל במה שהי' כבר בהפך שלא ע"י הנס וא"כ לא שייך לומר דאין להנות ממעשה ניסים כיון דנתבטל כבר דהא אפי' איסור ממש אמרי' קק"ב ועי' ביו"ד סי' קל"ב ובשו"ת בי"צ או"ח ס' ק"ו אות ג' וא"כ קשה שוב אמאי אסור להשתמש לאורה בנ"ח הא גם במנורה הי' מותר להנות ממנה אם הי' השמן חולין דלא שייך הטעם משום שהי' מעשה ניסים ויש לתרץ דמידי הוא טעמא אלא לרב דס"ל אסור להשתמש לאורה והא רב ס"ל במס' ע"ז דף ע"ג דמין במינו לא בטיל וא"כ הכא נמי ל"ב וע"כ אסור להשתמש לאורה ולפ"ז י"ל דלדידן דקי"ל מין במינו בטל י"ל דמותר להשתמש לאורה אמנם יש לאסור מטעם האחר לפ"מ שפירש"י הטעם כדי שיהא ניכר שהוא נר מצוה, ומיושב השתא דאביי לא קיבלה מר' ירמי' כיון דר' ירמי' אמר מ"ט דרב והי' סבר אביי דטעמא דרב הוא משום דבעינן דומיא דמנורה ולטעמי' אזיל רב בזה דס"ל מב"מ לא בטל וע"כ לא קיבלה אביי דהא כתבו התוס' בחולין דף ק"ט וכן כתב רש"י בע"ז דף ע"ג דאביי ס"ל מב"מ בטל וא"כ י"ל דמותר להשתמש לאורה אבל כי הדר אמרוה' רבנן משמי' דר' יוחנן וא"כ כיון דר' יוחנן ס"ל ג"כ בע"ז שם דמב"מ בטל ואעפי"כ סבור ר' יוחנן דאסיר להשתמש לאורה וא"כ אין הטעם משום דבעינן דומיא דמנורה רק כמו שפירש"י הטעם כדי שיהא ניכר שהוא נר מצוה ולכן משמי' דר' יוחנן קיבלה אביי:

ה) אי זכאי גמירתי' לשמעתי' מעיקרא ופריך והא גמרא פי' ומאי נפקא מינה והקשו המפורשים הא נפ"מ דמעיקרא הוה ס"ל מותר להשתמש לאורה ושימש לאור חנוכה

והשתא הוא דהדר בי' ונצטער על העבירה עי' בחידושי ח"ס ונראה דהנה לקמן אמר רבא וצריך נר אחרת להשתמש לאורה וכתב בחידושי הרשב"א בשם הר"ז ז"ל דאפי' מאן דאמר מותר להשתמש לאורה מודה בה, דאי ליכא נר אחרת הרואה אומר לצורכו הוא דאדלקה עיי"ש ולפ"ז לכאורה יש לעיין מאי נפ"מ בין למ"ד מותר להשתמש לאורה ולמ"ד אסור להשתמש לאורה הא מבואר בש"ע סי' תרע"ג דאף לדידן דקי"ל אסור להשתמש לאורה מ"מ אי איכא נר נוסיף מותר ומבואר בטו"ז דאפי' יש אור גדול טפי ע"י נר חנוכה מותר עיי"ש וא"כ לעולם מותר להשתמש לאורה דהא יש נר נוסיף ועי"ז מותר להשתמש לאור נר חנוכה ויש לומר דעכ"פ נפ"מ דאי ליכא נר אחרת להשתמש לאורה דאפ"ה מותר למ"ד מותר להשתמש לאורה והא דצריך נר אחר היינו לכתחלה ואם ליכא נר מותר אבל למ"ד אסור להשתמש לאורה אסור אי ליכא נר אחר וא"כ לפ"ז לכתחלה דצריך נר אחרת אפי' למ"ד מותר להשתמש אה"נ דאין שום נפ"מ בין למ"ד אסור ובין למ"ד מותר ומיושב קושי' המפורשים הנ"ל דר' ירמי' לא הי' מצטער על העבירה משום דאפי' מעיקרא דהוה סבר מותר להשתמש לאורה ושימש לאור חנוכה לא הי' נכשל בעבירה דהא לכתחלה גם למ"ד מותר להשתמש לאורה צריך נר אחרת וכיון שהי' לו נר אחר גם למ"ד אסור להשתמש אי איכא נר נוסיף מותר וא"כ גם מעיקרא לא עשה עבירה אם שימש לאור חנוכה, ובפשיטת י"ל עפ"ד הסמ"ע סי' רל"ד דהמוכר לחבירו בשר טריפה מדרבנן ואכלו א"צ לשלם משים דמכשיל באיסור דאו' מצער הוא לי ואין האכילה מיחשב הנאה משא"כ באכל איסור דרבנן עיי"ש ועי' בנתיבות המשפט שם הטעם ולפ"ז י"ל דעל העבירה שעבר לא הי' מצער דבשוגג באיסור דרבנן אין מצטער, עוד י"ל לומר להיפך כיון דהוא איסור אין הנאתו מיחשב הנאה וכמו דאיתא בירושלמי נפשו של אדם חותה מן האיסור וממילא דלא הוי עבירה כיון דלא נהנה כלל מנר חנוכה דהא נפשו הי' קצה מן האיסור ועי' בש"ך ביו"ד סי' קי"ט ס"ק כ"ז:

עצי חיים על מועדים - סוגי' דמדליקין מנר לנר

א) מס' שבת דף כ"ב רב אמר אין מדליקין מנר לנר ושמואל אמר מדליקין יתיב ההוא מרבנן קמי' דרב אדא וקאמר טעמא דרב משום ביזוי מצוה אמר להו לא תציתו לי' טעמא דרב משום אכחושי מצוה מאי ביני' א"ב דקא מדליק מנר לנר למ"ד משום ביזוי מצוה מדליק למ"ד משום אכחושי מצוה אסור מתיב ר' ששת מהא דאמר רב מאי עדות זו נר מערבי שנותן בה שמן כמדת חברותי' וממנה הי' מדליק ובה הי' מסיים והא הכא דקביעי נרות לא סגיא דלא מישקיל ואדלוקי קשיא בין למ"ד משום ביזוי מצוה ובין

למ"ד משום אכחושי מצוה תרגמא ר"פ בפתילות ארוכות סו"ס למ"ד משום אכחושי מצוה קשיא, קשיא והנה הרמב"ם פסק דדוקא מנר לנר מדליקין אבל לא בקינסא וא"כ ס"ל דמנר לנר פליגו אבל בקינסא גם שמואל מודה דאסור דהרי הלכה כשמואל והקשו עליו דהא בגמ' מסקינן בקושי' הך מ"ד דס"ל דטעמא דרב משום אכחושי מצוה ומשמע דטעמא דרב משום ביזוי מצוה וא"כ לשמואל גם ע"י קינסא מותר:

ונלע"ד דהנה בזבחים דף צ"א אמר שמואל המתנדבין יין מזלפו על גבי האישים ופריך והא קא מכבי כיבוי במקצת לא שמי' כיבוי איבע"א כיבוי דמצוה שאני ת"ש דתנא ראב"י יכול יכבה את הדשן ויתרום אמרת לא תכבה ופירש"י אלמא כיבוי דמצוה אסור שאני התם אפשר דיתיב ונטר ע"ש ומבואר לפי האיבע"א בגמ' דכיבוי דמצוה אם אפשר להמתיו אסור לכבות ואם אי אפשר להמתין מותר ולפ"ז קשה מאי מותיב למ"ד משום אכחושי מצוה ממנורה דמדליקין מנר לנר דהא אכחושי מצוה פירש"י דמיחזי כמאן דשקל נהורא והיינו דקא מכבה קצת וכיון דהוי כיבו דמצוה דזה מצותה שיהא מדליק שאר הנרות מנר המערבי ולא שייך לומר דאפשר להמתין והוי כמו דמזלף על האישים משו"ה במנורה מדליקין מנר לנר אבל בנר חנוכה כיון דאפשר להדליק ממקום אחר לכן ס"ל לרב דאין מדליקין מנר לנר ויש לתרץ דבגמ' הכא ס"ל כתי' הראשון שבגמ' דמשו"ה מזלף על גבי האישים משום דכיבוי במקצת לא שמי' כיבוי ולא ס"ל לחלק משום כיבוי דמצוה ולכן מקשה בגמ' למ"ד משום אכחושי מצוה וא"כ ס"ל דכיבוי מקצת שמי' כיבוי והא כיון דבמנורה מדליק מנר המערבי מוכח דכיבוי במקצת לא שמי' כיבוי ומסיק בקושיא והנה הרמב"ם דפוסק בפ"ב מה' תמידין דכיבוי במקצת שמי' כיבוי וא"כ הא דמזלפין על האישים משום דהוי כיבוי דמצוה וא"כ הא דתנא ר"א דלא יכבה ויתרום מוכרח לומר דכיבוי דמצוה אם אפשר בענין אחר אסור וא"כ לא קשה לרב ממנורה דהא בחנוכה אפשר להדליק ממקום אחר לכן אין מדליקין מנר לנר ועי' ביומא דף מ"ו דס"ל לרבא המכבה אש של מנורה פטור וא"כ בלא"ה לא שייך במנורה משום אכחושי מצוה דשקל נהורא דהא גם אם מכבה פטור וי"ל דאע"ג דפטור ממלקות מ"מ איסורא איכא:

ב) עוד יש לתרץ דברי הרמב"ם דהנה כתב הרמ"א בסי' תרע"ד דנהגו להחמיר בנרות חנוכה שלא להדליק אפי' מנר לנר דעיקר מצותו אינו אלא נר אחד והשאר אינו למצוה כ"כ לכן אין להדליק זה מזה עכ"ד ויש להקשות לע"ד על הרמ"א א"כ מאי מקשה לרב ממנורה הא י"ל דהא דאמר רב אין מדליקין מנל"נ היינו שלא להדליק נר זה מזה אבל לא מיירי רב משני בני אדם שרוצה השני להדליק מנר שהדליק הראשון דבכה"ג כיון שהם שניהם של מצוה גם רב ס"ל דמותר להדליק מנל"נ אבל רב מיירי באדם אחד שרוצה

להדליק נרות שלו זמ"ז משו"ה ס"ל דאין מדליקין משום דעיקר מצותו הוא נר הראשון והשאר אינו אלא למצוה וא"כ לא קשה לרב ממנורה דמדליקין מנל"נ דהתם דכל הנרות הם עיקר למצותו משו"ה מדליקין מנל"נ וראיתי בייט"ל פ' מקץ מביא מס' שושנים לדוד שמתרץ כן קושי' הגמ':

אמנם י"ל דדברי הרמ"א תליא בשני התירוצים בתוס' גיטין דף כ"ה בהא דאמרי' שם הלוקח יין מן הכותים אומר שני לוגין שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה עשרה מעשר ראשון תשעה מעשר שני וכתבו התוס' לאו דיקא עשרה ותשעה דכשהסיר שני לוגין לתרומה פשו להו מאה נכי תרי ויש מפורשים דאין המעשר מתמעט משום תרומה גדולה כיון דחטה אחת פוטרת את הכרי ע"ש ומבואר דלתי' הראשון שבתוס' אמרי' אע"ג דמה"ת די בחטה אחת מ"מ אם הוא מוסיף הוא בכלל התרומה אבל לתי' השני אמרי' דההוספה יותר מכשיעור אין בכלל התרומה ולכן אין המעשר מתמעט משום התרומה, ולפ"ז י"ל אע"ג דמעיקרא דדינא אינו מחויב להדליק זכר לנס רק נר אחד מ"מ אם הדליק יותר כמו שתקנו חכמים למהדרין מן המהדרין הנה לתי' הראשון שבתוס' דאם הוסיף לתרומה הרי זה ג"כ בכלל התרומה ה"נ אם הוסיף להדליק הוא בכלל המצוה ומותר להדליק זמ"ז אבל לתי' השני שבתוס' דההוספה יותר מכשיעור אין בכלל תרומה ה"נ מה שהוסיף להדליק מנר אחד אינו כ"כ למצוה כמו נר הראשון ולפ"ז י"ל דהגמ' דהקשה לרב ממנורה משום דסברי דמה שהוסיף להדליק הוא בכלל המצוה כמו נר הראשון וא"כ קשיא לרב אבל לפי דמשמע ממשנה דהלוקח יין מן הכותים דההוספה אינו בכלל המצוה דזה דוחק לומר כתי' הראשון שבתוס' דבמשנה לאו דוקא קתני וכמו שפסק הרמ"א דנהגו שלא להדליק זמ"ז וא"כ לא קשיא לרב ושפיר פוסק הרמב"ם כמ"ד טעמא דרב משום אכחושי מצוה, ובהא דאם ההוספה הוא בכלל המצוה כתבתי באריכות יותר בתשובה לענין מרור אם יוצא בפחות מכזית ע"ש:

ג) עוד י"ל דהנה מה שפירש"י משום אכחושי מצוה דמיחזי כמאן דשקל נהורא ומשמע דלא שקל נהורא באמת רק שנראה לעין כמו דשקל וא"כ יש להקשות מאי מקשה ממנורה הא י"ל כיון דלא שקל רק דהוי גזירה וא"כ איכא למימר דבמנורה לא שייך למיגזר דקי"ל אין שבות במקדש וי"ל לפ"מ שכתב המהרש"א בשבת דף מ"ב דהא דאין שבות במקדש היינו באיסורי שבת אבל בשאר איסורים ליכא לפלוגי בין מקדש ובין גבולין ע"ש וא"כ שפיר מקשה בגמ' דכיון דבחנוכה גזרינן משום אכחושי מצוה ה"נ יש לגזור במנורה אמנם במרדכי רמז תש"נ בפ"ב ממס' שבועות מתבאר שם דס"ל דהא דאין שבות במקדש נאמר גם בשאר איסורים ועי' בשד"ח כללים מערכת האלף ס' רפ"ד

מה שהביא בזה פלוגתא ע"ש וא"כ קשה שוב הא י"ל לחלק בין נר חנוכה למנורה ומוכרח משו"ז לומר גם כדי שלא תיקשי על המרדכי מהא שכתב המהרש"א דבגמ' שם מוכח דבכל האיסורים חוץ מאיסורי שבת אמרי' יש שבית במקדש וי"ל דרק לפי הס"ד בגמ' שם דפריך והא קא מכבה ס"ל דיש שבית במקדש בשאר האיסורים אבל לפי המסקנא לא קי"ל הכי וא"כ הכא דמסיק בגמ' בקושי' למ"ד אכחושי מצוה היינו דס"ל דבשאר איסורים יש שבות במקדש אבל הרמב"ם ס"ל דבכל איסורים אין שבות במקדש כהמסקנא דהתם וכהמרדכי וא"כ לא קשה לרב ושפיר פוסק הרמב"ם כמ"ד אכחושי מצוה: ולכאורה הי' נראה לומר דהא דמיחזי כמאן דשקל נהורא הוא משום חשדא דהרואים יאמרו דשקל נהורא וא"כ י"ל דלאו שבות הוא דהא דמחיוב להוציא נפשי' מחשדא הוא דאו' כדמוכח בפסחים דף י"ג גבאי צדקה שאין להם עניים פורטין לאחרים ואין פורטן לעצמן משום שנאמר והייתם נקיים מה' ומישראל וכן כתב בתשו' הראנ"ח בספר מים עמוקים דהחיוב לאפוקי נפשי' מחשדא הוא מה"ת ומייתי ירושלמי שקלים מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים מצינו שצריך אדם לצאת ידי הבריות כדרך שצריך לצאת ידי שמים ע"ש מ"מ י"ל דלאו משום חשדא דהרואים הוא אלא משום גזירה הוא דהוא דומה למאן דשקל נהורא דאל"כ דמשום הרואים הוא א"כ הוא דומה לדבר שאסור מפני מראות העין דאמרי' בשבת דף ס"ד דהוא פלוגתא דתנאי בדבר שאסור מפני מראות עין אם גם בחדרי חדרים אסור או לא ע"ש ובגמ' דאמרי' מאי ביניי' אי משום ביזוי מצוה או משום אכחושי מצוה ואמאי לא אמר דאיכא ביניי' אם מדליק בפנים כגון בשעת הסכנה דמדליק על שלחנו וגם לדידן דמדליקין על פתח ביתו מבפנים דליכא משום מ"ט לחד תנא שם וא"כ ליכא משום אכחושי מצוה אלא ודאי דלאו משום חשדא הוא אלא גזירה ושפיר שייך כנ"ל דאין שבות במקדש:

ד) עוד י"ל גם לתרץ דברי הרמב"ם פ"ג מה' מעשר שני שכתב מע"ש אין שוקלין כנגדו דנרי זהב שמא לא יכוין משקלותיו ותמהו עליו כיון דפוסק ע"י קינסא אסור א"כ למ"ל הך טעמא הא בלא"ה אסור משום ביזוי מצוה כמבואר בגמ' גם ליישב דברי הטור והמחבר סי' תרע"ה שכתב אם הדליקה בפנים והוציאה לחוץ לא יצא שהרואה אומר לצורכו הוא מדליקה והקשה עליו הב"ח והטו"ז הא בגמ' משמע דלמ"ד הדלקה עושה מצוה א"צ לטעם שהרואה אומר וכו' אלא מטעם דהדלקה במקומה בעינן כסברת המקשן:

ונלע"ד לתרץ דהנה קשה לפ"ד התה"ד דגם המתירין להדליק מנל"נ אפי' ע"י קינסא מ"מ אם יש לחוש שיכבה הנר של חול קודם שידליק נר אחר של חנוכה אסור דהרי

זה דומה להא דאמר רבא גזירה שמא לא יכוין משקלותיו והקשה בטו"ז סי' תרע"ד א"כ אפי' אם מדליק ואוחז הנר שהוא רוצה להדליק ומטלטלו לנר שהוא מדליק ממנו והוא צריך להניחן עכ"פ במקומו אמאי לא חיישינן שמא יכבה קודם הנחה והוי הדלקה ראשונה בחנם ומטעם זה חולק הטו"ז על תה"ד ע"ש וא"כ להתה"ד קשה אמאי מותר להדליק מנל"נ ולא חיישינן שמא תכבה קודם הנחה, והנה למ"ש הב"ח סי' תרע"ה דלא קי"ל הנחה במקומו בעינן לא קשה מידי דהא אפי יכבה קודם הנחה כבר קיים המצוה דכבתה אין זקוק לה אמנם קשה מאי מקשה בגמ' לרב ממנורה הא רש"י לעיל דף כ"א ע"ב ד"ה מבחוץ ס"ל דכל אחד מדליק על פתח ביתו ובשמאל פתחו ולא על פתח החצר וא"כ י"ל דרב דס"ל אין מדליקין מנל"נ הוא מהאי טעמא דס"ל הנחה במקומו בעינן וא"כ כיון שהוא אוחז הנר ומטלטל לנר שהוא מדליק ממנו חיישינן שמא יכבה קודם הנחה והוי הדלקה בחנם אבל במנורה דהנרות סמוכים זל"ז והפתולות ארוכות וליכא למיחוש שמא יכבה ואפי' אם יררח מ"מ תיכף בשעת הדלקה מקיים המצוה ושפיר מדליקין במנורה מנל"נ, וי"ל דהגמ' דמקשה לרב לפום הס"ד השתא אכתי לא ידענו מהא דהדלקה במקומו בעינן וא"כ הטעם משום אכחושי מצוה ופריך שפיר דאם בחנוכה אין מדליקין מנל"נ כש"כ במנורה וא"כ למאי דקאמר בגמ' אח"כ דהדלקה במקומו בעינן ממילא דלא קשיא לרב די"ל דגם רב מהאי טעמא ס"ל דאין מדליקין מנל"נ משום שמא יכבה קודם שהניחה במקומו ואיכא ביזוי מצוה:

והשתא למאי דמסיק דהדלקה במקומו בעינן א"כ יש לומר דתרווייהו רב ושמואל ס"ל דע"י קינסא אסור ולא פליגו לא משום ביזוי מצוה ולא משום אכחושי מצוה אך פלוגתייי' דרב ס"ל חיישינן שמא יכבה קודם הנחה והרי זה דומה לשמא לא יכוון משקלותיו ושמואל ס"ל דלא חיישינן כמו דאמרי' לעיל דלא חיישינן שמא יכבה רק בפתילות ושמנים שאמרו חכמים דאין מדליקין בשבת ע"ש וא"כ א"ש דברי הרמב"ם דס"ל דע"י קינסא אסור דהא לפי המסקנא גם שמואל ס"ל דע"י קינסא אסור וא"ש ג"כ מאי דס"ל לרמב"ם במע"ש הטעם משום שמא לא יכוין משקלותיו דהא ע"כ לרב ס"ל הכי במנורה הטעם דאין מדליקין משום שמא יכבה דאל"כ תהוי עליו קושי' מהא דמנורה וא"כ י"ל דרב ס"ל דבמע"ש הטעם שמא לא יכוין משקלותיו ומזה הוכיח רב דגם בחנוכה יש לחוש שמא יכבה ומשו"ה כתב הרמב"ם משום שמא לא יכוין משקלותיו דהא גם לשמואל דס"ל מדליקין מנל"נ י"ל ג"כ דס"ל במע"ש הטעם משום שמא לא יכוין משקלותיו ורק בחנוכה לא חיישינן שמא יכבה כנ"ל ומיושב ג"כ דברי הטור שכתב הטעם שהרואה אומר לצורכו ולא כתב משום דהדלקה במקומו בעינן די"ל דהטור ס"ל

להיפך דמדמסיק בקושיא לרב ולא משני בגמ' הקושי' דהטעם דס"ל לרב אין מדליקין משום דהנחה במקומו בעינן וע"כ ס"ל לסתמא דגמ' דלא בעינן הנחה במקומו ולכן כתב הטור הטעם דהרואה אומר כסתמא דגמ' לעיל ולא משום דהדלקה במקומו בעינן:
ה) בגמ' הדלקה עושה מצוה, וכתב המחבר סי' תרע"ג הדלקה עושה מצוה לפיכך אם כבתה קודם שעבר זמנה אין זקוק לה והקשה בטו"ז דבגמ' הביא הרבה הוכחות דלא קי"ל הנחה עושה מצוה ואמאי לא הוכיח ממה דקי"ל כבתה אין זקוק לה ע"ש:
ואפשר י"ל דהנה בכתובות דף ע"ב בתוס' ד"ה וספרה כתבו דזבה אין מברכת על ספירתה משום שמא תראה ותסתור אין לה לברך וכה"ג כתבו התוס' בפסחים דף ז' ע"ב דבכל הטבילות אין לברך קודם הטבילה רק אחר שטבל משום דקודם שירד למים יש לחוש שמא משום ביעתותא דמיא מימנע ולא טביל ע"ש ולפ"ז קשה האיך מברכין על הדלקת נר חנוכה למ"ד כבתה זקוק לה הא אם כבתה קודם שהדליק השיעור לא קיים המצוה בהדלקה זו וא"כ אין לו לברך על ההדלקה כמו התם דחיישינן שמא תראה ושמא לא יטבול, איברא דיש להביא מהרבה פוסקים דלא ס"ל כהתוס' בהא הנה הריטב"א בחולין דף ק"ו כתב במי שנטל ידיו לאכילה ובירך ענט"י ואח"כ נמלך ולא אכל אין מחייבין אותו לאכול כדי שלא תהא ברכתו לבטלה כיון דבהאי שעתא שנטל ידיו הי' דעתו לאכול וכה"ג כתב התוס' פ"א דתענית דף י"א שהקשה שם האיך לוה אדם תעניתו ופורע והלא נמצא שקרן בתפלתו ותי' דכיון דבשעה שהתפלל הי' בדעתו להתענות לא מיקרי שקרן אם אכל אח"כ ע"ש והארכתי בזה במקום אחר אבל מ"מ לפי שיטת התוס' קשה, והנה למאי דקי"ל כבתה אין זקוק לה א"כ תיכף בהדלקה כבר קיים המצוה ניחא שפיר דמברך על הדלקת נר חנוכה ולפ"ז י"ל דבגמ' דקאמר דמדקא מברכינן אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר חנוכה ש"מ הדלקה עושה מצוה ולכאורה קשה מנ"ל דהא אף אם הנחה עושה מצוה מ"מ הא תחלת הנחה הוא רק ע"י הדלקה ומשו"ה י"ל להדליק ולא להניח ולהנ"ל י"ל דהוכחת הגמ' אינו מנוסח הברכה להדליק די"ל דגם אי הנחה עושה מצוה נמי שייך לומר להדליק רק דהוכחת הגמ' מכל עיקר הברכה מדקא מברכינן על הדלקת נ"ח ולא חיישינן שמא תכבה קודם השיעור ונמצא ברכתו לבטלה וא"כ על כרחך דכבתה אין זקוק לה והיינו כדברי המחבר משום דהדלקה עושה מצוה וכבר קיים המצוה בהדלקה לפיכך כבתה אז"ל ומיושב קושי' הטו"ז שהקשה אמאי לא הוכיח ממה דקי"ל כאז"ל דהא באמת הוכיח כן דהדלקה עושה מצוה ממה דקי"ל כאז"ל והיינו במה שאמר בגמ' דמדקא מברכינן ש"מ דהדלקה עושה מצוה וכנ"ל משום דכאז"ל:

עצי חיים על מועדים - לפרשת שקלים

א) כי תשא את ראש בנ"י וגו' מחצית השקל בשקל הקודש וגו' להבין אמרו ראש בנ"י גם למה מחצית השקל ולא שקל שלם ונ"ל עפימ"ש בעיקרים מאמר ג' פ"ב במה שיש לדקדק מפני מה ביצורת כל הבע"ח נאמר בהן כי טוב וביצורת האדם לא נאמר כי טוב ועיי"ש עוד דיקדוקים רבים כהנה ותי' לפי שאין בבע"ח שום שלימות זולת שלימות המציאות ולכן נאמר ביצורתם כי טוב לרמז כי עם מציאתם מיד נשלם הטוב שבהן אבל ביצורת האדם לא נאמר כי טוב להורות כי הטובות המכוון באדם לא יגיע עם מציאתו מיד אלא אחר שיוציא הרחניות אל הפועל אז יגיע אל השלימות המכוון בו שהוא שלימות התכלית הטוב ובזה פי' ביש"מ פ' בראשית דברי המדרש אהא דכתיב אחור וקדם צרתנו זכה אומרים לו אתה קדמת לכל מעשה בראשית לא זכה אומרים לו יתוש קדמך והכי פירושו זכה דהיינו אם הוציא מה שבכחו אל הפועל והגיע לשלימות התכלית בבחירתו אז הוא נכבד מן הכל דהוא השלים עצמו בבחירתו ואין בכל הנבראים דוגמתו ואומרים לו אתה קדמת לכל מעשה בראשית לא זכה שלא הוציא מה שבכחו אל הפועל ונשאר העדר השלימות אומרים לו יתוש קדמך דהיינו שהגרוע שבנבראים חשוב יותר ממנו כי לכל הדברים יש להם שלימות והוא אין לו שלימות ובזה פי' ג"כ ביש"מ שם דברי הכתוב נעשה אדם לשון רבים ולא אמר אעשה אדם וכבר דרשו ע"ז חז"ל ולהנ"ל י"ל ג"כ כיון דבעת בריאתי כ"ז שלא הוציא כחו לפועל השלימות איך יאמר אעשה אדם הרי באמת עוד אינו בגדר אדם דלכך לא נאמר כי טוב ביצורתו לזה אמר נעשה לשון רבים ר"ל ע"י הקב"ה בבריאתו ובתתו כח הכנתו וע"י האדם עצמו בהוציא בכח ההוא לפועל בבחירתו ורצונו נברא האדם וזהו נעשה לשון רבים עכ"ד עיי"ש דברים נחמדים ובזה פירשתי מה שאמרו במדרש אם בחקתו תלכו ושמרתם ועשיתם אותם ארחב"פ ועשיתם אותם מעלה אני עליכם כאלו עשיתם עצמיכם וצ"ב ולהנ"ל יתבאר דבזה שילכו בתורת:

ה' והשלים עצמו להוציא כח רוחניותו אל הפועל הרי באמת כאלו עשה עצמו מחדש דהא מקודם לזה עוד לא הגיע לתכלית השלימות ואין קרוי אדם וזה שאמרו חז"ל ב"מ קי"ד ג"כ אתם קרוים אדם ואין אוה"ע קרוים אדם דהא מי שנשאר בהעדר השלימות עוד לא נשלם תכליתו ושלימות המיוחד לו אינו נקרא אדם וע"כ אין אוה"ע קרוים אדם והבן, והיוצא מזה דבאם האדם מוציא מה שבכחו אל הפועל הוא שותף להקב"ה בבריאת עצמותו וזה י"ל הטעם במחצית השקל ולא שקל שלם להורות כיון שבא בזה לכפר על אשר חטא על נפשו כמאמר הכתוב לכפר על נפשותיכם וזהו רק על מחצית האדם

התלוי בבחירתו וכח רחניותו דהא חלק הבא מהקב"ה הוא כמו שהי' וע"כ ונתן כפר נפשו רק מחצית השקל דייקא וזה שאמר כי תשא את:

ראש בנ"י, שישראל יהי' בבחי' ראש דייקא דאם זכה והשלים עצמו הרי הוא קודם לכל מעשה בראשית בבחי' ראש, וע"כ ונתנו כפר נפשו לה' מחצית השקל דהרמז במחצית הוא בא ג"כ לזה לכפר על החלק שהוא מן האדם מה שתלוי בבחירתו וכח רחניותו דהוא המחצית האדם:

ב) א"י עפימ"ש אאמו"ר זללה"ה בפ' משפטים לפרש הכתוב כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה גם מה שאמר הכתוב:

עשיתי משפט וצדק בל תניחנו לעושקי ע"פ המבואר בסה"ק דקודם כל מצוה ומצוה שאדם עושה צריך לנקות עצמו מכל חטא ופשע כי אם לא תיקן מה שעוות תחלה אז הוא זורע על הקוצים דהיינו שהסט"א חיו יחטוף המצוה שעושה והנה עצה היעוצה לזה ע"ד שכתוב וחטאך בצדקה פרוק שע"י מצות צדקה שמקיים קודם כל מצוה זוכה שהמצוה שלו עולה למעלה בלי שום עיכוב וחטיפה וזש"ה שמרו משפט היינו התורה שנתן לנו הקב"ה אמנם קודם לכן עשו צדקה כדי שלא יהא שליטה להסט"א לחטוף המצוה וז"ש ג"כ עשיתי משפט היינו משפטי התורה וצדק היינו צדקה מקודם ע"כ בל תניחנו לעושקי בזה אין שום שליטה להסט"א לעשוק ולחטוף התורה והמצוה שלי עכ"ד ז"ל עיי"ש ובזה יש לומר הטעם על נתינת מחצית השקל ולא שקל שלם כיון דהוא בא לכפר על נפשותינו ר"ל על הנפש מה שהנפש משתוקק לעשות רצון קונו אולם הרי כבר נתגאל במה אשר חטא עד כעת ע"כ ונתנו איש כופר נפשו לה' בנתינת הצדקה ובמתן האדם ירחיב לו שיקובל לרצון לפני ה' במצות אשר יעשה אותם האדם ועל כן רק מחצית השקל ינתן והרמז בזה דרק את חטאיו יתקן בזה והוא הינה שיוכל לעשות אח"כ המצות והוא תיקן על חלק המחצית היינו על מה שלא עשה כראוי כדי שיוכל לעשות בזה חלק מחצית השני היינו המצות שיעשם כראוי וכנכון:

ג) א"י עפימ"ש בס' אפוקי יהודא לפרש מאמר דהע"ה שמח נפש עבדך וגו' עפ"י דברי רוח חן שאומר שהטביע השי"ת באדם כח המתאווה שיתאוה וישתוקק ליותר ממה שיש לו למען ע"י כח המתאוה יבקש לעלות במעלות בדרכי התורה והמצוה ומה שהשיג יחשב לו למעט מזעיר ולא יאמר די מה שלמדתי ומה שעשיתי אולם לא כן בעניני עוה"ז גדר גדול גדרו ואמרו איזהו עשיר השמח בחלקו כלומר מסתפק במעט שלפניו ולא יתאוה יותר וזה מלאכה קשה להשתמש בשני הפכים לזה ביקש דהע"ה שמח נפש עבדך אתה ה' שימה נא מדת השמחה והסתפקות בנפש עבדך בעסקי הגוף ואמר כמתנצל

למה אינו משתדל בזה בעצמו כי אליך ה' הנוגע לעבודתך נפשי אשא בכח המתאוה בנשיאות ראש יותר ויותר ממה שבידו והן שני הפכים ע"כ אני מבקש שמח נפש עבדך עכ"ד הנחמדים ועיי' בייט"ל פ' חי' ובזה יש לומר ג"כ הטעם על מחצית השקל להורות איזה דרך שיבור לו האדם בהמדות מכל אחת משתי אלה רק המחצית היינו ממדת הסתפקות החצי וישתמש בזה לעניני עוה"ז וממדת השתוקקת והתאוה ליותר ויותר ג"כ החצי וישתמש בזה בדרכי התורה והמצוה וזש"ה כי תשא את ראש בנ"י היינו שתלמוד להם הדרך אשר ילכו בנשיאות ראש במדת השתוקקת ליותר ממה שיש לו ונתנו איש כופר נפשו לה' וגו' מחצית השקל ומזה תלמדם דרק חצי עולה לה' ורק בדרכי התורה יגבה לבו בדרכי השם בנשיאות ראש אבל לא בעניני עוה"ז לא ישתמש כלום בזה המדה ואיזה עשיר השמח בחלקו:

ד) כי תשא את ראש בניי במדרש תנחומא זש"ה רבים אומרים לנפשי וגו' רבים אלו או"ה אומרים לנפשי שאומרים לישראל אומה ששמעה בסיני אנכי וכו' ואמרו אלה אלקיך ישראל אין ישועתה לו באלקים סלה ואתה ה' מגן בעדי בזכות אבות כבודי ומרים ראשי נתת לנו תלוי ראש ע"י משה שנאמר כי תשא את ראש:

ונראה עפימ"ש א"ז ז"ל ביש"מ פ' במדבר על המד' בשעה שנתן הקב"ה תורה לישראל נתקנאו בהם אוה"ע אמרו מה ראה להתקרב להם יותר מן הכל סתם הקב"ה פיהם ואמר להם הביאו להם ספר יוחסין שלכם כדרך שמביאין בני שנאמר ויתילדו על משפחותם לבית אבותם דהנה בגמ' ע"ז איתא שיאמרו אוה"ע כלום כפית עלינו ההר כגיגית ולכאורה קשה על אמרם [שבת פ"ח] כפה עליהם וכו' הא קי"ל אונסא כמאן דלא עביד אך ידוע מ"ש הרמב"ם בהא דאמרו חז"ל ערכין כ"א כופין אותו עד שיאמר רוצה אני והטעם דאחר שמסירין המונע עושה הטבע את שלו ה"נ הטבע הישראל לשמוע למצות קונו אילולי המונע הוא השאור שבעיסה ולפ"ז לא קשה קושי' האוה"ע דדוקא בישראל מהני כפיי' לאשר כי הם זרע קודש מחצבתם ואז בהסיר המונע הם טובים אבל בעכו"ם לא מהני כפיי' דאונס שלהם לא הוי כרצון ח"ש הביאו לי ספר יוחסין שלכם ר"ל ואז נראה את האונס שלכם הי' נעשה כרצון מחמת השורש עכ"ד ז"ל, ובזה יש לפרש מה דאמרו חז"ל ברכות ל"ב גם אלה תשכחנה זה מעשה העגל ואנכי לא אשכחך מה שקיבלו ישראל את התורה ושמעו מפי הגבורה אנכי וגו' דהנה אמרו חז"ל ע"ז דף ד' לא הי' ישראל ראויים לאותו מעשה אלא להורות תשובה לרבים נמצא דכל החטא נא הי' ברצון כי אם במעשה לעיני הרואים ואם כן כי היכי דיש זכות לישראל באותו מעשה משום דברצון הי' לבבם שלם עם ה' ממילא דגם מה שקבלו התורה נחשב

להם לזכות אע"ג דהי' ע"י כפיי' ואונסא כמאן דלא עביד מ"מ כיון דבישראל מחשבתו ורצונו לשמוע ולעשות מצות קונו אזלינן בתר מחשבה ועל כן מהני כפיי' רק להסיר המונע וז"ש גם אלה תשכחנה זה מעשה העגל משום דלא הי' ראויים לאותו מעשה ומחשבתם הי' לטובה כן גם אנכי לא אשכחך אע"ג דהי' ע"י כפיי', ויתבאר המדרש דהנה לדעת האוה"ע שהקשו כלום כפית וכו' משום דכפיי' מהני גם באוה"ע אע"ג דהם חשבו לרעה מ"מ אם אחר הכפיי' הי' קבלו התורה ע"כ לדעתם הי' מהני כמו בישראל וא"כ כמו דכפיי' מהני משום דעיקר בתר מעשה כן גם באותו החטא לדעת אוה"ע נחשב לעון וע"כ רבים אומרים וכו' אלו אוה"ע שהקשו כלום כפית וכו' או מה ששמעה בסיני אנכי והי' ע"י כפיי' דמהני ואח"כ אמרו אלה אלקיך וגו' וכמו דאזלינן בתר מעשה לענין קבלת התורה כן באותו החטא ג"כ אזלינן בתר מעשה והנה זה לדעת אוה"ע אבל באמת דאזלינן בתר מחשבה ורצון הלב ומשום דישראל הם בני אברהם יצחק ויעקב מחשבתם לטובה מחמת השורש וז"ש ואתה ה' מגן בעדי בזכות אבות שהם מקור קדוש ורצון שלהם הוא טוב וע"כ מהני כפיי' בישראל משום דברצון הם טובים אבל באותו חטא אין מגיע אליהם עונש משום דלא הי' ראויין לאותו מעשה שנאמר כי תשא את ראש וגו' ונתנו איש כפר נפשו והיינו הרצון דנפש פי' רצון כמבואר במקום אחר ובזה הי' מגן בעד ישראל בזכות אבות להמציא להם תרופה כיון דבמחשבתם ורצונם הם טובים כיון דמחצבתם ממקור קדוש יהלכון ה) כי תשא את ראש בנ"י לפקודיהם ונתנו איש כופר נפשו לה' זה יתנו וגו' מחצית השקל ויל"ד למה כתיב לה' וגם הטעם של מחצית השקל ולא מטבע שלימה וי"ל עפ"ד אאזמו"ר זללה"ה בדרוש לי"ג מדות לפרש הכתוב איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם דהנה אמרו חז"ל בסוכה דף נ"ב ואשר הרעותי אני הוא שגרמתי להם שבראתי יצה"ר אמנם מה שהגוף נמשך אחר דברים חומרים זה אינו בא מצד היצה"ר כי אפי' ביתר נבראים בעלי חיים מתאווים לאכילה ושתי' ולכל תענוגים אשר כרוך בטבעם בהבריאה אולם לאיש אשר השליך נפשו מנגד תאוות גופו הבהמית ומבטל חשקי החומר שלו לעשות רצון הבוב"ה לזה בא היצה"ר ומתגבר עליו ויען כי באמת הי' ראוי לו להתגבר על תאוות הגוף רק מצד היצה"ר שברא לו הקב"ה וע"כ בזה יאמר ה' אני הוא שגרמתי לו וזש"ה אשר יעשו מכל חטאת האדם ר"ל מצד שהוא אדם בשר ודם וגם למעול מעל בה' רומז לדברים הבאים מצד היצה"ר ולא מפני שהוא בשר ודם ולעומת זה והתודו את חטאתם דייקא אשר עשו מצד עצמם כי ע"ז אין להם מענה שהקב"ה גרם להם והב' אשר עשו למעול מעל בה' כנ"ל והשיב את אשמו בראשו היינו להקב"ה שנקרא ראשון ר"ל שישוב העון אליו שכביכול הוא גרם להם שברא היצה"ר

עכד"ק באריכות יותר ובזה י"ל מ"ש חז"ל שם כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו דהנה להנ"ל אך המתגברים על תאוות הגופנים בא להם כח גדול של היצה"ר ללחום נגדם אבל מי שלא התגבר עוד על תאוות חומרי שבו לזה לא יבא היצה"ר להסיתו אך כל הגדול היינו שכבר שבר מקרבו כח טבעו החומרי אזי יצרו גדול עליו כדי לנסותו ולהגדיל כחו וגבורתו אשר גם מן היצה"ר הציל נפשו לכבשו ולהתגבר עליו וזש"ה כי תשא את ראש בנ"י לפקודיהם וכמ"ש המפורשים לפקודיהם מלשון חסרון כמו ולא נפקד ממנו איש והיינו לפקודיהם החסרונות אשר עשו מצד עצמם אם כבר נשאו ראש שהשלימו את נפשם לשבור תאוותם נפש החומרי והגשם שבו כבר חלף הלך לו ואז לא נשאר רק היצה"ר אשר ברא לו הקב"ה ע"ז אמר הכתוב ונתנו איש כפר נפשו לה' היינו שישוב האשם אשר בא מצד היצה"ר לה' שכביכול הוא גרם לו וע"כ זה יתנו כל העובר על הפקודים מחצית השקל ולא שקל שלם להראות כי אין צריך ליתן רק חצי כיון שעל מחצית השני יש לומר אני הוא שגרמתי לאחר שכבר התגבר על תאוות הגוף מצד עצמו ורק צריך ליתן מחצית השקל על מחצית מהעבירה היינו קודם שהתגבר על יצרו צריך ליתן לכפר על נפשו על שהלך אחר תאוות גופו וחומרו כנפש הבהמות:

ו) כי תשא את ראש ובמדרש תנחומא אמר לו הקב"ה למשה בכל שנה ושנה כשישראל קורין בפ' שקלים כאלו אתה עומד וזוקף את ראשן שנאמר כי תשא את ראש גם לפרש מאמר הגמ' והי' מספר בנ"י כחול הים אשר לא ימד ולא יספר והוא סתירה מיני' וביי' ומשני כאן בעושין רצונו של מקום וכאן באין עושין רצונו של מקום והקשו הא בכל עת יוכל להיות עושין רש"מ וא"כ קשה הגוי בפעם אחד יולד:

ונראה עפ"ד הזוה"ק בפ' פקודי עה"פ וכסף פקודי ר' יצחק שאל לר"ש הא אוקמי' דברכתא לא שריא במלה דקאים במדידו ובמעלה דקאים בחושבנא הכא במשכנא אמאי הוה כלא בחושבנא א"ל הא איתמר אבל בכל אתר דסטרא דקדושא שריא עלי' ברכתא שריא עלי' תדיר ולא אעדי מיני' מנלן ממעשר כיון דאתיא חושבנא לקדשא וברכתא אישתכח בי' אבל כל שאר מילי דעלמא דלא אתיא מסטרא דקדושה ברכתא לא שריא עלי' כד אינון בחושבנא עכ"ל ויש לפרש בזה דברי רש"י ריש פ' במדבר מתוך חבתן לפניו מונה אותן כל שעה היינו כיון דלכאורה יותר הי' טוב שלא למנות את ישראל דהא ברכה לא שרי' בדבר המנוי אבל כיון דישראל הם חביבן לפניו ית"ש מתוך שהם קודש ישראל לה' על כן ברכה שריא עליהון אע"ג דהם בחושבנא ולפ"ז י"ל דבגמ' ה"ק כאן בעושין רש"מ וכאן באין ערש"מ ר"ל דהא דיש מספר ואפ"ה הברכה שריא עלי' בעושין רש"מ כיון דהם קדושים מותר לספור אותם וגם הברכה חל עלי' אבל ח"ו באין

עושין רש"מ לא ימד ולא יספר כיון דבין כך ובי"כ הקב"ה יעשה עמנו טובות וא"כ יותר טוב שיחול הברכה אם לא ימד ולא יספר, ויתבאר המדרש כי תשא את ראש דהנה לכן אמר הכתוב בזה הלשון תשא את ראש דבזה דישראל עומדים על המנין מזה מוכח דישראל הם קדושים ובנשיאת ראש וברכה עליהם אע"ג דהם בחושבנא וע"כ בכל שנה כשישראל קורין בפ' זו כאלו אתה עומד וזוקף את ראשן להגביהן למעלה דהם קודש לה' מזה דהם במספר והברכה שרי' עליהם:

ז) בגמ' מגילה דף יו"ד גלוי וידוע לפני מי שאמר והי' העולם שעתיד המן הרשע לשקול שקלים על ישראל לפיכך הקדים שקליהם לשקלי המן וצ"ב מה ענין השקלים לבטל גזירת המן וגם מה זה אשר צוה ה' לתת מחצית השקל ולא שקל שלם:

ונראה עפ"ד הגמ' שם דף י"ב שאלו תלמודיו את רשב"י מפני מה נתחייבו שונאיהם של ישראל שבאותו הדור כלי' מפני שהשתחוו לצלם אמרו לו וכי משא פנים יש בדבר אמר להם הם לא עשו אלא לפנים ע"ש וי"ל לא עשו אלא לפנים עפמ"ש בייט"פ לשבת תשובה עה"פ תבא כל רעתם לפניך וגו' כי רבות אנחותי ולבי דוי כי בעכו"ם כשעושים נגד רצונו הוא כל רעתם היינו בלב ונפש חפיצה אבל בישראל אנחתי ממך בשעת עבירא ח"ו לא נסתרה ורע ומר לו בשעת מעשה ע"ש והיינו שלא עשו ישראל אלא לפנים כיון שבלב ישראל הי' נאנחים ומר להם על שהשתחוו לצלם וע"כ כדאי הם ישראל שיעשה להם נס כיון שבלבם הי' מתחרטים על המכשול שבא עבירה לידם ובזה י"ל הטעם של מחצית השקל ולא שקל שלם כיון דהוא בא לכפר על העון כמאה"כ כפר נפשו לה' וגם לכפר על נפשותיכם וע"כ בא הרמז דהעבירות של ישראל לא נחשבים לעון רק מחצית היינו חלק המעשה אבל המחשבה לא יחשוב להם ה' עון כיון שאדרבה מחשבתם הם רצוי' לפני הקב"ה ולא הי' כוונתם על רוע המעשה וז"ש בגמ' הקדים שקליהם לשקלי המן כיון דהמן ידע לישנא בישא לקטרג על ישראל כמאמר הגמ' במגילה וכיון דלא עשו ישראל רק לפנים הי' כדאים שיעשה להם נס ומנלן דמשו"ז שלא עשו רק לפנים לא נחשב לעון כ"כ מהא דשקליהם דאמר רחמנא ליתן מחצית השקל ולא שקל שלם מפני שאין העבירה יחשב רק למחצה היינו חלק המעשה ולא חלק המחשבה כיון שבמחשבתם הי' טובים וא"כ ליכא לקטרג על ישראל שהשתחוו לצלם כיון שלא הי' רק לפנים משום שבמחשבתם הי' לבבם שלם עם ה':

ה) בפייט אור פניך עלינו וכו' בבית נכון ונשא וכו' יתבאר עפ"מ שהקשו המפורשים בהמדרש עה"פ נכון יהי' הר בית ה' בראש ההרים וז"ל לע"ל יביא הקב"ה הר תבור והר סיני והר הכרמל ויבנה עליהם ביהמ"ק שנא' נכון יהי' הר ה' בראש ההרים והקשו הלא

השי"ת בוחר בנימוכים כמבואר בפ"ד דמגלה ופ"א דסוטה והנה א"ז זללה"ה ביש"מ פ' יתרו מתרץ דבאמת כבוד שמים הוא להיות השראת שכינתו ברומו של עולם כאמור ה' מלך גאות לבש לכן יתגאה אמרו לא' אך קודם שנתגלה מלכותו רצונו יתברך להסתר לבוש הגאוה ולא להתלבש בו עיי"ש טעמו ונימוקו ובזה פירשתי הכתוב בפ' שמות מה שאמר משה מי אנכי כי אלך אל פרעה וגו' כי אהי' עמך וגו' בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את הא' על ההר הזה ויל"ד למאי נפ"מ אם יקבלו ישראל התורה על ההר הזה או במקום אחר ועוד דיקדוקים רבים וי"ל דידוע דמשה רבינו ע"ה הי' רוצה שיהי' גאולה זו שלימה ונצחית ולא יצטרך לגלות עוד כי אם גלות מצרים יהי' גלות האחרון ולכן מתחלה סירב לילך בסליחות משום שרצה משה שלא יהי' הגאולה על ידו כיון שהוא הי' עניו מאוד מכל האדם ובמדה זו משתמש הקב"ה רק קודם גאולה השלימה אבל לעתיד במהרה ה' מלך גאות לבש וע"כ אמר משה מי אנכי וגו' היינו שהוא בענותנותו יוציא את בנ"י ממצרים הא על ידו לא הי' יכול להיות גאולה נצחית וע"כ אמר לו הקב"ה כי אהי' עמך היינו כי גם הקב"ה הוא עמו עתה בבחי' ענוה כי עוד לא הי' העת שיהי' התגלות השם ב"ה וקודם התיקון השלם הוא משתמש במדת ענוה ואמר הכתוב וזה לך האות וגו' כי הקב"ה משתמש במדת ענוה בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את הא' על ההר הזה דייקא היינו על ההר סיני דמשם מוכח דמשתמש במדת ענוה וכמו דאיתא בסוטה הניח הקב"ה כל ההרים שבעולם והשרה שכינתו על הר סיני מפני שנמוך מכל ההרים והקב"ה בוחר בנימוכים וא"כ זה האות דמשה ראוי להיות מושיען של ישראל אף שהי' עניו מאוד משום שזה המדה הי' משתמש כעת בבחי' ענוה:

ויתבאר ג"כ בפרשה דיומא אלה פקודי המשכן משכן העדות אשר פקד ע"פ משה ופירש"י משכן משכן שנתמשכן שתי פעמים והיינו שאמר הכתוב ע"פ משה כיון שנעשה ע"י משה שהי' עניו וא"כ עתיד שיתמשכן היינו הבנין הזה המקדש לא יהי' בנין עולמות רק שיתמשכן משום שהי' ע"י משה ומזה מוכח דעוד הזמן לא נשלם לגאולה נצחית אשר יהי' לעתיד בזמן אשר ה' מלך גאות לבש, וז"ש אור פניך עלינו נשא היינו כשיתגלה כבוד שמו ית' בעולם ומלכותו עלינו ואז ישתמש הקב"ה בלבוש ההדר לו ברומו של עולם וע"כ שקל אשא בבית נכון ונשא דאז יהי' כבוד שמים ובית משכנו המקדש נכון ונשא בראש ההרים כאמור במדרש הנ"ל ואז גוננו במגן א' רם ונשא דגם הקב"ה ישתמש בבחי' רם ונשא דעתה קודם הגאולה הוא בוחר בנימוכים אבל לעתיד הוא רם ונשא וזה לבושו תפארת גדולתו אשר הולמתו גבוה מעל גבוה יהי' מקום כבודו:

עצי חיים על מועדים - לפרשת זכור

א) זכור את אשר עשה לך וגו' ולא ירא א' וגו' והי' בהניח ה"א מכל אויביך מסביב תמחה את זכר עמלק וגו' ונראה עפימ"ש העקידה [הביאו הישמ"מ פ' ראה בהפטרה] דהירא מא' אין לו אלא יראה אחד מאחד ואין לו יראת הברואים דהוא מושל על הכל ונמצא הירא בלתי ירא והבלתי ירא הוא ירא דמי שאינו ירא א' יש לו כמה יראת מכל הברואים דהם מושלים עליו וכתב הטעם לזה דכל מה שיש בעולם יש באדם ויש בו כח מכל הברואים הכח הזה היא כמלך אצל הכח שיש בברואים וא"כ כשעובד א' ומכניע כל הכחות תחת הנשמה וכו' משא"כ כשהוא נמשך אחר הבהמות וא"כ זה הכחות שיש אצלו מושלים עליו ומכש"כ מה שהוא חוץ ממנו עכ"ד עיי"ש, וז"ש ויסעו מרפידים וגו' ויבא עמלק ודרשו חכז"ל בשביל שרפו ידיהם מד"ת ר"ל עפ"י דברי הגמ' בראתי יצה"ר בראתי תבלין והיינו דבלתי התורה א"א להזהר מבלי יעבור על חקי רצון הבוב"ה והאדם מוכרח לחטוא מטבעו הכרוך מצד תולדתו רק ע"י התורה יוכל לשבר את יצרו ולהכניע חומרי טבעתו וע"כ התורה היא התבלין של היצה"ר ועי' בח"א מס' ב"ב ד' עיי"ש וז"ש בגמ' בשביל שרפו ידיהם מד"ת וממילא לא יוכל לנצח את היצר וע"כ בא עליהם עמלק דכיון דמי שאינו לו יראה מאחד יש לו עלי' כמה יראת דבמה איפוא יוכל למשול על החוץ ממנו אם עוד לא ימשול על כח הבהמיות אשר שוכן בקרבו, וזש"ה זכור את אשר עשה לך עמלק וגו' בשביל ולא ירא א' ע"כ יש עליך כמה יראת דהירא בלתי ירא ואמר והי' בהניח ה"א לך מכל אויביך מסביב ר"ל האויבים מסביב היינו הסמוכים ממך והוא הכח הבהמיות אשר בקרב איש ותכניע כל הכחות תחת הנשמה אז תמחה את זכר עמלק כיון דהירא מאחד מושל על הכל ואין לו לירא מבלתי זולתו ית"ש:

ב) זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים וגו' והי' בהניח וגו' בארץ אשר ה"א נותן לך נחלה תמחה את זכר עמלק מתחת השמים ונראה עפ"ד אא"זזלל"ה בייט"ל פ' יתרו עה"פ ויקח יתרו הטעם שנאסר בשר תאוה במדבר הענין כי גלוי וידוע שהאדם צריך לעבוד את בוראו בכ"ע אפי' בעת אכילתו ושתיתו יהי' כוונתו לשמים כמבואר בסי' רל"א וע"כ לא הי' רשאים לאכול אלא שלמים כי לא הי' יכולים לאכול ולהיות דבוק בו ית' כ"א ע"י שהקדישו לקרבן ה' אבל בכניסתן לא"י אוירא דא"י מחכים לאכול ולשתות לצורך עבודתו ית"ש ע"כ הותר להם בשר תאוה כי גם בזה ידעו לעבוד את ה' עכ"ד והנה עמלק שתים רעות עשה האחד מה שהרע לישראל כי בא להלחם עם ישראל וכמבואר בגמ' משל לאמבטי רותחת וראשית גוים הי' עמלק והשני והוא העיקר מה שנוגע לכבודו ית"ש והיינו כי עמלק הוא הגורם שעשה פירוד בין הדביקום וחיו אין

שמו שלם וכסאו שלם עד שימחה במהרה זכרו של עמלק והנה מה שנוגע לכל ישראל הוא בניקל להרגיש בכל מקום וכל זמן כי זה הגורם על דלותם ושפלותם של ישראל ח"ו באורך הגלות המר אבל מה שנוגע לכבודו ית"ש והוא העיקר שלא להשגיח כלל על עצמותו רק להתאנח על גלות השכינה מתי תמלוך בציון ויתגדל ויתקדש שמי' רבה לאו כל מוחא סביל דא אך כשהי' ישראל בארץ ישראל אצל מקום המקדש הי' בניקל לכל אחד להיות במדרגה זו לחשוב בלבו רק לכבודו ית"ש וכמו שהותר להם בשר תאוה בא"י כי גם בענין אכילה ושתי' ידעו לעבוד את ה' ולא להנאת עצמם וזש"ה זכור את אשר עשה לך דייקא מה שנוגע לך לישראל אשר קרך בדרך בצאתכם ממצרים היינו כיון שלא הי' עוד בא"י רק בדרך ע"כ לא ידעו הכל רק מה שנוגע לך אבל בארץ אשר ה"א נותן לד נחלה אז ידעו ויכירו הכל כי צריך למחות את זכר עמלק מתחת השמים ר"ל תחת מה שעשה לשמים והוא העיקר כי בא"י בניקל לעשות הכל לעבודתו ית"ש אפי' בדברים הנוגעים לגוף:

עצי חיים על מועדים - לפורים

א) קימו וקבלו היהודים וגו' להיות עושים את שני הימים האלה וגו' עיי' בד"מ דהוכיח מזה דחייב במשתה ושמחה בשני ימים בי"ד וט"ו ומשמע מדבריו דהכתוב להיות עושים מדבר במשתה ושמחה וצ"ב מנ"ל והנה בגמ' שבת דף פ"ח דריש מכאן דהדר קיבלו התורה מרצון עליהם בימי אחשורוש ואין כאן טענת אונס שכפה עלינו הר כגיגית והיינו קימו מה שקבלו כבר ונראה דדא ודא אחת הוא דמשום שקבלו התורה עליהם בחדש משו"ז עושים משתה ושמחה עפי"מ דאיתא בב"ק דף פ"ז א"ר יוסף [דהוי סגי נהור] השתא דשמענא להא דר' חנינא גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה מ"ד אין הלכה כר"י דסומא פטור ממצות עבידנא יומא טבא לרבנן מ"ט דכי מפקידנא אית לי' אגרא טפי ומזה הביא בישו"ש ב"ק פ"ד סי' ל"ז שמצוה על האדם לעשות סעודה ביום שנעשה בנו בר מצוה כמו ר' יוסף שעשה סעודה אבשורה שלא הי' נודע לו עד עתה ורצה לעשות יו"ט כש"כ על הגעת הזמן והעת שמחויב במצות שראוי לעשות יו"ט עיי' במג"א סי' רכ"ה ובמחצה"ש ובזה פירשתי הא דאמר בפסחים דף ס"ח רב יוסף ביומא דעצרתא אמר עבדו לי' עגלא תילתא אמר אי לאו האי יומא דקא גרים כמה יוסף איכא בשוקא היינו דרב יוסף לטעמי' דס"ל דביומא דנתחייב במצות צריך לעשות יומא טבא ועל כן גם ביום דעצרתא זמן מתן תורתינו עבדו לי' עגלא תילתא להרבות בסעודה משום יומא דקא גרים שנתחייב במצות במעמד הר סיני והנה כן בימי הפורים האלה קבעו

במשתה ושמחה להיות עושים את שני הימים יו"ט משום שקבלו היהודים בזמן ההוא את התורה ברצון וא"כ אין מודעה לאורייתא ומחויבים במצות מחדש ביום הזה וז"ש קימו וקבלו היהודים עליהם מה שקבלו כבר דהיינו התורה וע"כ עושים את שני הימים האלה יו"ט דמשום שקבלו התורה עושים את הימים האלה משתה ושמחה:

ב) ומרדכי ידע את כל אשר נעשה ובמדרש קהלת שומר מצוה לא ידע דבר רע זו אסתר שהיתה עוסקת בביעור חמץ וחכם לב יודע את משפט זה מרדכי שנאמר ומרדכי ידע את כל אשר נעשה והוא פליאה ונראה דהנה אמרו חז"ל שבת פ"ח הדור קבלו' התורה בימי אחשורוש קימו וקבלו קיימו מה שקבלו כבר והקשה בישׁ"מ על מגלת אסתר למה קבלו' בימי אחשורוש דוקא ולא בימי דוד ושלמה שהי' כשרים וצדיקים ויש לתרץ עפ"מ שדרשו חז"ל ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים על שרפו ידיהם מדברי תורה משום זה ויבא עמלק ולכאורה קשה הא קבלו התורה על הר סיני ומדוע איפוא עדיין לא נכרת זכר עמלק הא כיון שקבלו התורה הי' צריך עמלק להתבטל אך ע"כ לומר כמו שאמרו חז"ל מלמד שכפה עליהם ההר כגיגית ואמר רבא מכאן מודעה רבה לאורייי' שיש טענה לישראל שקבלו התורה רק באונס ע"י כפיי' ומשו"ה כיון שיכולין לפטור עצמו מהתורה בשביל זה עוד מלחמה בעמלק ואין אנו היינו יכולין לבטלו והנה בימי מרדכי ואסתר כשעמד עליהם המן הרשע נצר מזרע עמלק ובקשו ישראל וחכמים שבאותו הדור להממו ולאבדו להכרית זכרו מתחת השמים ועל כן הדור קבלו עליהם התורה כדי לתקן חטא הקדום מה שרפו ידיהם מדברי תורה ובאופן זה הי' הקבלה היינו בלב וברצון גמור דהא באונס כבר קבלו התורה על הר סיני אך שהי' באונס ולא ברצון ועכשיו קבלו התורה מרצונם הטוב ובזה ראו חכמים על ככה שיכולים לבטלו' והנה כתב הר"ן בריש פ"ק דפסחים הטעם שהצריכו חכמים גם בדיקה אחר הביטול אף דסגי מדאורייתא בביטול בעלמא לפי שביטול זה תלוי במחשבתן של בני אדם ואין דיעותיהן שוות ואפשר שיקילו בכך ולא יוציאהו מלבן לגמרי וראו חכמים להחמיר שלא יספיק ביטול והצריכו בדיקה וביעור ג"כ עכ"ד עיי"ש ויתבאר המדרש שומר מצוה לא ידע דבר רע זו אסתר שהיתה עוסקת בביעור חמץ ולא סגי בביטול בעלמא משום דילמא לא יוציאה מלב לגמרו ובזה תיקנה מה שהי' השעה צריכה באותו פרק לקבל ולקיים עליהם התורה בלב ורצון גמור וחכם לב יודע עת משפט זה מרדכי שנאמר ומרדכי ידע את כל אשר נעשה כיון דעיקר הפגם מפני שלא קבלו עליהם רק ע"י כפיי' ולא ברצון וזה שהי' מרדכי ידע את אשר עת משפט הוא משום זה ולכן קימו וקבלו עליהם התורה

גם ברצון הטוב מעומק הלב והיינו ידע אשר נעשה כי לא נתקבל התורה רק במעשה ולא ברצון הלב ואח"כ קימו וקבלו עליהם התורה גם מרצונם הטוב:

ג) הט"ז סי' תר"ע הקשה מדוע בחנוכה קבעו להודות ולהלל ובפורים קבעו למשתה ולשמחה דייקא ואפשר לומר דהנה נצטוינו למחות זרעו של עמלק והחיוב מונח על קרקפתא דגברא ועל כל איש ישראל על זה בקום ועשה והנה אנחנו לא נדע מה נעשה כ"א איפוא זאת להתפלל ולשפוך שיח ולערוך תחנה לפני ממהקב"ה עד שירחם עלינו וישקוף וירא ד' מן השמים והנה בימים האלה בפורים הנזכרי' ונעשים בצפיתינו אשר זכר יעשה לנפלאותיו ויעשה עמנו לטובה אות ויראינו במהרה קץ הימין בימינו ויכרייע שונאינו לפנינו ויכרות זרעו של עמלק ובזה יתגדל ויתקדש שמי' רבה במהרה בימינו:

והנה נתבאר בס' בני יששכר כי סגולת עבירה לשמה הוא להפיל שונאי ישראל כי בעת שישראל עושי' מצות ומעש"ט והי' הטוב וההשפעה עכ"פ שגם אוה"ע יתנו מטוב השפעה הנשפע בש"ה הללו ה' כל גוים בזמן כי גבר עלינו חסדו ולהפך בהיפך בעת שישראל עושין ח"ו עבירות תבא הרעה עכ"פ א"כ איפוא האיך יכולים להמשיך רק רע לשונאי ישראל זה היא רק ע"י עבירה לשמה שהכוונה היא טוב לישראל וע"י מעשה העבירה רעה תבא אליהם עכ"ד, ובזה יתבאר דעתה בפורים לא קבעו להודות ולהלל כמו בחנוכה לפי שבחנוכה הנס הניצוח מהיונים שעמדו עלינו נגמר ונעשה הכל, אבל בפורים העיקר אצלינו לימחות זרעו של עמלק מתחת השמים וזה עוד לא נתקיים בנו והאיך נודה בפה ולשון אם עוד לא ערבה לנו שום שמחה ומה זה עושה וזאת עצה היעוצה לנו להרבות בסעודה ולבסומי בפוריא דידוע דאכילה ושתי' מרובה הוא שלא כדת של תורה ועבירה יקרא רק בפורים השתי' כדת כיון שנצטונו מפי חכז"ל וא"כ הוא כמו עבירה לשמה דבפנימיות היא מצוה כפי הזקנים אשר הורינו והמעשה בעצם היא כמו עבירה ובסגולת זה נוכל לימחות זרעו של עמלק ולהפיל שונאי ישראל כמו בכל עבירה לשמה דסגולתה ימשוך ממנה רק רע על כל שונאי ישראל ויובן בזה מה שאמרה אסתר לפני המלך יבא המלך והמן היום אל המשתה וגם למחר קראה אותו אל המשתה ולכאורה יפלא אם בקשה לדבר עליו לפני המלך להעבור מחשבתו הרע למה לה לעשות שתי סעודות גם תמול גם היום והיא קושי' הגמ' מגילה ט"ו עיי"ש ולהנ"ל יתבאר דהנה המשתה אשר עשתה הי' ג"כ כמו עבירה דכל מה שנתחייבו של ישראל היא מפני שנהנו מסעודתו של אחשורוש כמבואר בגמ' ורק חשבה דאדרבא בזה תוכל לנצח את המן הרשע כיון דמחשבתה הי' לטובה והוי כמו עבירה לשמה ותוכל להפיל עי"ז שונאיהן של ישראל כאמור ויתבאר בזה מה שאמר בפרקי דר"א פרק מ"ד כתיב

זכור את יום השבת לקדשו וכתיב זכור את אשר עשה לך עמלק הא כיצד אלא זה זכרהו לקדשו ולענגו וזה זכרהו להממו ולאבדו והיא פלא ולהנ"ל יתבאר מה שאמר המדרש הנ"ל ר"ל דבשבת העונג אשר קראת בו הוא לקדשו ולענגו וזה היא מצותו בעצם היום הזה לשמוח ולענג בשבת ולענין מחיית עמלק היא ג"כ באופן כזה לשמוח ולשתות ביותר וע"כ אמר הא כיצד אלא זה זכרהו על היין להממו ולאבדו דבמשתה ושמחה והכוונה הפנימיות היא שיהא נראה כעבירה לשמה ובכח וסגולה ההוא ע"י כן להפיל שונאי ישראל ולהכרית זרעו של עמלק במהרה בימינו:

וזה שאמרו ג"כ חז"ל חייב אדם לבסומי' בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי ולכאורה יפלא כנ"ל כיון שכל עיקר תכלית הבריאה לעשות מחומר צורה ולזכך ולצרף הגשמיות עד שיעשה רוחני האיך מצוה כ"כ לאכול ולשתות ולהוסיף גשמיות על גשמיות ולהנ"ל יתבאר כיון שבאמת רק ע"י כן בזה שהוא עבירה כל השנה ועכשיו בזמנו ימי הפורים שאנו עושים משתה ושמחה זו למצוה עפ"י צווי חז"ל דייקא וגדולה עבירה לשמה בזה אנו מקווים ומייחלים לשמו הגדול להכרית כל פועלי און ולהגדיל שמו ויתקדש בנו כיון שע"י עבירה לשמה יצמח מזה מפלת שונאינו והיינו שאמרו חייב אדם לבסומי' בפוריא דהוא לכאורה כעבירה ורק משום דהוא לשמה דאנו מקיימין בזה דברי חז"ל ועל כן נצמח מזה ארור המן להכניע את אובינו תחתינו:

ד) א"י על הגמ' הנ"ל חייב אדם לבסומי' בפורי' עפי"מ שאמרו חז"ל במס' ברכות דף ל"ג גדולה דעה שניתנה בין שתי שמות שנאמר כי א' דעות ה' וכו' מתקיף לה רב אחא אלא מעתה גדולה נקמה שניתנה בין שתי אותיות שנאמר א' נקמות ה' אמר לי' אין במילתה מיהא גדולה הוא עכ"ד הגמ' ופי' הרי"ף שם הכוונה כי א' דעות ה' שמדת א' הוא דין כדכתיב וא' זועם בכל יום וה' הוא מדת הרחמים והדעה ניתנה בין שתי שמות שמתוך הדעת שידע את בוראו כדכתיב דע את א' אביך ועבדהו יגרום שמדת א' שהוא דין יהי' רחמים והוא מסכים למחז"ל גדולים צדיקים שמהפכים הדין לרחמים ומתקיף לה רב אחא אלא מעתה גדולה נקמה שניתנה בין שתי שמות א' של דין וא' של רחמים וכי הנקמה מהפכת הדין לרחמים והא במקום שיש נקמה אין רחמים והשיב לו למילתא מיהא גדולה היא שהרי מתוך הנקמה שינקום הקב"ה מעובדי כוכבים אותה הנקמה גורמת ישועה ורחמים לישראל וזהו א' נקמות לעכו"ם הוא גרמא לרחמים שנרמז בשם הוי' שיה' רחמים לישראל עכ"ד עיי"ש ובזה יש לפרש מה דכתיב במגילת אסתר והימים אשר נהפך להם מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב לעשות אותם ימי משתה ושמחה וגו' ומתנות לאביונים ויתבאר עפ"י הנ"ל דבמה שנהפך מיגון והיינו דין לשמחה דהוא

רחמים וע"כ צריך לעשות אותם ימי משתה ושמחה דמשתה הוא רמוז לדעה וכמו שאמר רב נחמן במס' עירובין ד' ס"ד אנא כמה דלא שתינא רביעתא דחמרא לא צילאי דעתאי ועיי"ש לקמן ד' ס"ה אמר ר' חנינא כל המתפתה ביינו יש בו מדעת קונו ואמר חייא כל המתיישב ביינו יש בו מדעת של שבעים זקנים יין נותן בשבעים אותיות וסוד נותן בשבעים אותיות עיי"ש וע"כ קבעו בימים האלה של פורים ימי משתה דייקא דיין הוא ממדת הדעת כנ"ל וע"כ במה שמהפכין ע"י הדעת מדין לרחמים לכן מצוה להרבות במתנות לאביונים דצדקה הוא ג"כ מהפך מדת הדין לרחמים וכמו שאמרו חז"ל כל השקפה לרעה ח"ו חוץ מהשקיפה ממעון קדשך וברך את עמך ישראל הנאמר בצדקה דהוא השקפה לטובה מכח מדת הצדקה שמהפכת מדת הדין לרחמים, ויתבאר דברי חז"ל חייב אדם לבסומי בפורי' ביין המשמח א' ואנשים דהוא ממדת הדעת וגדולה דעה שמהפכת הנקמה שינקום הקב"ה בעכו"ם ונתעורר רחמים וישועה לישראל עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי ר"ל אף דארור המן דהוא נקמה ומשמע דהוא דין עכ"ז הוא רחמים כיון שעי"ז נתעורר רחמים על ישראל והיינו ברוך מרדכי:

ויש לבאר בזה ג"כ דברי הגמ' מגילה דף למ"ד י"ד שחל בע"ש רב אמר קורין פ' זכור בשבת שלפניו דכתיב הימים האלה נזכרים ונעשים לכן בעינן זכירה דהיינו פ' זכור שהוא זכירות מעשה עמלק תקדם לעשיי' דהיינו פורים כמו שהקדים הכתוב זכירה לעשיי' עיי"ש ולכאורה יש להבין מדוע פורים היינו עשיי' ואי משום שקורין המגילה היינו נמי זכירה ומה עשיי' הוא ויותר יפלא על מה שכתב הרלב"ח הביאו רמ"א סי' תרפ"ח סק"י ובמחה"ש שם דבט"ו שחל בשבת עושין הסעודה בשבת וזכירה ועשיי' בהדי הדדי קאתי והסעודה מיקרי העשיי' עיי"ש וקשה למה הסעודה מיקרי עשיי' דהא עשיי' משמע למחות את זרעו של עמלק ולא אך להזכיר מפלתו ולהנ"ל יש לומר דהעיקר בסעודה הוא כדי לעורר בזה כח וסגולת העבירה לשמה אך טוב לישראל ולהאו"ה יהפוך עליהם הרעה ולכן פורים שהוא יום משתה ושמחה וכן הסעודה שעושין בפורים מקרי העשיי' כדי לקיים בזה מצות מחיית עמלק כדי להגדיל שמו הגדול שנקרא עלינו ה) ויאמר המלך לחכמים יודעי העתים וגו' לפני כל יודעי דת ודין ועיי' בייט"פ שדקדק פתח ביודעי העתים וסיום ביודעי דת ודין ובתרגום קדם כל חכים וידעו אורייתא ודינא ונראה לפרש עפימ"ש העיקרים מאמר רביעי פ' ל"ו וז"ל הצריך לענייננו ראוי שנחקור אם הדין נותן שיהא השכר והעונש נצחיי או זמניי כי מי שעובד שר גדול הנה שכרו יותר גדול מהעובד לאדם אחר והעובד המלך שכרו יותר גדול מהעובד שר אחר ויתחייב מזה בעבודת השי"ת לפי שהוא יתברך בלתי תכלית כן יהי' שכרו ועונשו ב"ת אלא כשיעוין

זה הדרך נוהג בין אנשים, אחר שתועלת המלך הוא יותר נערך מהתועלת שיקבל אדם אחר ראוי שיהא שכר יותר גדול אבל השי"ת שאין מקבל שום תועלת מהעבודה אין ראוי שיהא השכר נערך אל הנעבד כי אם אל העבודה עכ"ד באריכות עיי"ש ויתבאר בזה דהנה אחשורוש רצה להמליץ בעד אשתו ולא לדונה כאלו המרידה במלך ועונשה גדול כי אם לשלם לה כמעשי' כמו איש פשוט ועל כן אמר לפני יודע דינא דאו' כמו בעובר ה"ו עבירה בעבודת השי"ת שאין דנין אותו לפי ערך הנעבד בעונש בלתי תכלית כי אם כפי ערך הפעולה והפועל והיינו שאמר יודעי העתים שיודעים אשר השכר והעונש בעבודת השי"ת הם זמניו ועת וזמן קצוב לכל דבר כפי ערך הפועל וע"כ ושתי שאינה מלכה לעצמה כי רק הוא מלך ולכן יש לדונה כאשה פשיטא וע"ז אמר ממוכן לא על המלך לבדו עותה ושתי המלכה כ"א על כל השרים וע"כ אפי' אם דנין אותה לפי ערך הפועל והפעולה ג"כ אין ידוע עד כמה תעלה לחשבון גדול מה שעשתה שלא כדת וגם לפי ערכה עונשה גדול וע"כ מהנכון אשר יצא דבר מלכות לפניו ר"ל שתהא נידונה מה שחטאה נגד המלכות לפי ערך הנפעל ועונשה גדול כיון שאין ערכה ידוע ואיננה כשאר נשים כי חטאה בכפלים גם על כל השרים וגו':

עצי חיים על מועדים - לפרשת פרה

א) זאת חקת התורה וגו' ודקדקו המפורשים הול"ל זאת חקת הפרה דמשמע דדבר הפרה הוא כלל גדול על כל התורה וצריך ביאור, וברש"י לפי שהשטן ואוה"ע מונין את ישראל מה המצוה ומה טעם יש בה לפיכך כתב בה חקה גזירה הוא מלפני אין לך רשות להרהר אחרי' ויש לדקדק הלשון לפי שהשטן אדרבה משו"ז הי' צריך הי"ת לפרש הטעם, גם יש לדקדק כפל הלשון פעמים מה המצוה ומה טעם:

והנראה עפ"י דברי מאור עינים לעולם יעסוק אדם בתו"מ אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, וקשה איך אמר לעולם הרי בסוף בא לשמה אלא הכוונה שילך ממדריגה למדריגה בבחי' לשמה בכ"י ביתר שאת ויתר עז עד שיהא נדחה לו שמתחלת עד עתה עסק שלא לשמה ומהיום ולהלאה יעבוד לשמה עכ"ד, וזה נ"ל ענין פרה אדומה שמטמא טהורי' והיא תמי' איך דבר שנעשה על טהרת הקדש ובציוי הי"ת יטמא בעליו העוסקים במצוה זו ולהכוונה הנ"ל ניחא כיון שכן ידוע אשר במצוה אם לא נעשה כתיקונה במחשבה זכה כלו קודש בלתי לה' לבדו רק יחשוב בעשות אחת מכל מצות ד' מחשבת פיגול אשר לא ירצה אז הוא כעבודה זרה כיון שהוא זרה ממנו מהי"ת ח"ו ומטמא כמת כאמרם ז"ל במשנה שבת דף פ"ב מנין לע"ז שהיא מטמא וכו' וע"ד כוונה זו

פרה שהוא מטמא לעושי' והמתעסקים בה כיון שכן צריך לחשוב בכל עת לאחר שגמר עסק המצוה שהי' שלא לשמה וממילא שהוא מטמא כנ"ל: וזש"ה זאת חקת התורה ר"ל בכל התורה והמצות צריך לחשוב כן לאחר שקרא ושנה או עבד עבודתו יהא דומה לו אשר כל מעשיו עד עתה הי' שלא לשמה וזה שפירש"י לפי שהשטן ואוה"ע מונין את ישראל מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה ר"ל שיאמרו כן לבנ"י להפריע אותם ממעשיהם שיביטו מאחריהם כי אחר כל המעשה צריך לחשוב שהעלה חרס בידו ואין לו ממעשיו כלום א"כ איפוא מה יפעל אם יעשם טוב טוב הי' לו שלא לעשות כלום ח"ו כן יסיתם השטן ואוה"ע לפיכך כתב בה חקה גזירה היא מלפנ"י קודם עשיית המצוה שבע"כ אתה צריך לעשותה אף שהיא שלא לשמה ומעתה והלאה תעשה לשמה ואין לך רשות להרהר אחרי' מה שאתה צריך להרהר אחר שתעשה המצוה שהיא שלא לשמה רק תעשה קודם בכל יכולתך המצוה כתיקונה:

ב) א"י עפי"ד הגמ' סוכה דף נ"ב לעתיד לבוא מביאו הקב"ה ליצה"ר ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים צדיקים נדמה להם כהר וכו' ואף הקב"ה תמה עמהם שנאמר גם בעיני יפלא ופי' המפורשים דכוונת הצדיקים ע"פ מ"ש חז"ל לולא הקב"ה עוזרו לא הי' יכול לו שנאמר צופה רשע לצדיק וגו' ה' לא יעזבנו בידו ויאמרו א"כ איפוא מה נבוא ביום מחר על שכרנו כיון שלא נעשה דבר מצדנו ויושיבם הקב"ה גם בעינו יפלא ר"ל שהקב"ה יתלה הנצחון בהם ויאמר גם בעינו יפלא נצחונם עכ"ד והנה כתיב אא"ז זצ"ל בישמ"מ פ' וירא עה"פ נטיתי לבי לעשות חקיך דמצות שיש בה התגברות השכל בנקל לעשות בחשקת הלב ובמצות חקוים שאין השכל מסכים השמחה וחשקת הלב הוא בקושי מאוד עיי"ש באריכות גדול ובזה פירשתי משה"כ יהי לבי תמים בחקיך למען לא אבוש ר"ל דנעשה החקים בתום מבלי לחקור אחר טעם המצות למען לא נבוש לעוה"ב דהא במצות שכלי הוא בניקל לעשותם וא"כ איפוא ביום מחר כי נבוא על שכרנו יהי' נהמא דכסופא לכן לבי תמים בחקיך מבלי לחקור אחרי טעמי מצות והקושי יותר לקיים המצות בחקים אשר לא נדע טעמם ויגיע לנו השכר מדין ולא הוי נהמא דכסיפא ויתבאר דברי רש"י לפי שהשטן ואוה"ע מונין את ישראל מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה ר"ל שהם יאמרו שאין זה חקה רק הוא מצות שכלי כיון שיש בה טעם ואין היצה"ר מתגרה בזה לפיכך כתיב בה חקה שאין בה שום טעם אך גזירה הוא מלפני לעשות רצון אבינו שבשמים מבלי שום נטוי' שכלי אך כוונתינו בלתי לה' לבדו:

ג) א"י למה כתיב זאת חקת התורה ולא כתיב זאת חקת הפרה דהא ידוע מה שכתבו המפורשים משה קבל תורה מסיני משום שהי' משה עניו מאוד מכל האדם לכן זכה

לקבל התורה מסיני שהשרה ג"כ הקב"ה שכינתו על הר סיני מפני שהוא נמוך מכל ההרים עכ"ד והנה איתא בסו"פ כיסו הדם ובמדרש פ' וירא אתה אמרת ואנכי עפר ואפר חייך שאני נותן לבניך כפרה בהם שנאמר ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת ואסף איש טהור את אפר הפרה עיי"ש הרי דזכה אברהם לבניו במצות פרה אדומה משום שהי' לבש במדת ענווה וע"כ אמר הכתוב בפ' פרה אדומה זאת חקת התורה ר"ל דפרה אדומה הוא כמו חקת התורה דכמו שזכה משה לקבל התורה משום שהי' עניו מאוד כן חקת הפרה זכה אברהם לבניו משום שהי' בעיניו כעפר ואפר ובזה יתבאר ג"כ מדוע אך למשה גילה הקב"ה טעמו של פרה ולאחרים חקה ויש לומר דמשה זכה במצוה לידע טעמה יותר מכל האדם כיון שהי' עניו מאוד מכל האדם וכל הענין של פרה אדומה זכינו לה משום שהי' אברהם אבינו ע"ה עפר ואפר ולכן משה רבינו ע"ה נטל חלקה יותר משאר האדם:

עצי חיים על מועדים - לפרשת החדש

א) החדש הזה לכם ראש חדשים ובמדרש רבה הה"ד קול דודי הנה זה בא וגו' ענה דודי ואמר לי מה את עושה כאן במקום טמאים וכו' קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך וכו' עוד שם להלן מדלג על ההרים אמר הקב"ה אם אני מסתכל במעשיהם של ישראל אינם נגאלים לעולם אלא למי אני מסתכל לאבותיהם הקדושים לכך כתב מדלג על ההרים ואין ההרים אלא האבות שנאמר שמעו הרים את ריב ה' ונראה לפרש עפימ"ש בישמח משה פ' לך בהפטרה לפרש דברי הכתוב בישעי' מ"א ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך עפימ"ש האלשיך בפסוק רק באבותיך חשק ה' לאהבה אותם כי לגודל כשרון מעשיהם חשק ה' לאהבה אותם מצד עצמם אך מה שרצה בכם לא מצד עצמיכם אתם כדאים רק ויבחר בזרעם בכם מכל העמים כלומר מכח שמעריך אתכם נגד העמים וראה שבערכם אתם טובים מהם עכ"ד וידוע דבני עלי' מכונים בשם ישראל והמון עם בשם יעקב ובבחי' יעקב הבחירה מן העמים וז"ש ואתה ישראל עבדי מעצמיכם אך יעקב הוא אשר בחרתיך מכל העמים מפני שהם זרע אברהם אוהבו כאמור עכ"ד ז"ל והרי דאם ח"ו לא זכו ישראל להיות במדריגה נעלה עכ"ז בחר בהם הקב"ה מפני שבערכם הם יותר מהאומות וגם מפני שהם זרע ברך ה' מקור חצבתם מאבות הקדושים וז"ש המדרש ענה דודי ואמר לי מה את עושה כאן במקום טמאים וע"כ הקב"ה רצה לגאול אותנו ממצרים ולבחור בנו להיות לו לעם סגולה דגאולת מצרים הי' בזכות שקבלנו התורה והמצות ומפני מה זכינו לזה כיון שהקב"ה ראה אותנו לעומת המצרים שהם טמאים ובערכם

אנו טובים מהם ואמר גם כן המדרש אנו מסתכל לאבותיהם הקדושים וע"כ בחר בנו מכל העמים עבור זכות אבותינו זרע אברהם אשר חשק ה' לאהבה אותם:

ב) החדש הזה לכם ראש חדשים וגו' ופירש"י כזה ראה וקדש ויש להבין מדוע מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל הי' מצות קידוש החדש דייקא גם להבין מה שכ' בטור סי' ת"ל שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול מפני הנס שנעשה בו שלקחו כל אחד שה בעשור לחדש ואותו שנה הי' בשבת והקשה בטו"ז שם א"כ הו"ל לייחס הגדולה לעשרה בחדש אפי' כשחל בחול עיי"ש עוד יש לדקדק מדוע עוד בר"ח הזהיר השי"ת על לקיחות הפסח עוד צריך להבין הטעם מדוע כל ערל לא יאכל הפסח מאי שייכות מצות מילה לקרבן פסח:

ונראה עפימ"ש בס' בני יששכר לפרש הכתוב בישעי' והי' מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחוות לפני וגו' דהנה אנחנו לא נדע איזה זכות מן המצות אשר יהי' בידינו זכות עצמינו לראות בפרעניות הרשעים הצוררים בזמן אשר נזכה להגאל במהרה הנה גילה השי"ת ע"י הנשיא הנאמן אשר אלו הג' מצות חדש, שבת, מילה, יספיקו לזכות את ישראל לראות בפרעניות הרשעים והוא הנאמר לישעי' והי' מדי חדש בחדשו [הרי לך מצות חודש] ומדי שבת בשבתו הרי לך מצות שבת[יבוא כל בשר [זהו מצות מילה] אבר שאין בו עצם רק כל בשר הנה בזה יבא להשתחוות לפני עכ"ד עיי"ש והנה ידוע דכימי צאתנו ממצרים יראנו נפלאות דגאולה העתידה הוא כעין גאולת מצרים ויש לומר דבזמן שהגיע העת שיגאלו ישראל ממצרים שהי' ערום וערי' בלי מומע"ט אך בזאת ששמרו בני ישראל את השבת גם במצרים כנודע מאחז"ל אשר משה רבינו ע"ה בחר להם יום מנוחה את יום השבת וגם כי שמרו את בריתו של אברהם אבינו להמול להם כל זכר כמאה"כ ביהושע כי מלים הי' כל העם היוצאים ובשכר זאת הי' די להם להגאל אותם ממצרים ורק כיון שלזה צריך להם עוד זכות של מצות קידוש החדש לכן בעבור זה צוה ה' אותנו תיכף עוד בהיותם בארץ מצרים מצוה דהחדש הזה לכם ראש חדשים כדי שיצטרפו אלו הג' מצות כולם כאחד לזכות לחירות עולם והשתא ניחא מדוע שבת שלפני פסח קורין שבת הגדול מפני הנס שנעשה בו שלקחו כ"א השה ר"ל כיון דעיקר הנס נעשה בשביל ששמרו בנ"י את השבת ובשביל זה גאלנו ממצרים לכן שבת שלפני זה קורין אותו שבת הגדול שלקחו אז כ"א קרבנו אשר נצטוונו עליו כל ערל לא יאכל בו וכל אחד הי' צריך שיהא נימול מוכן ומזומן ראוי לאכילת הק"פ והזהיר הקב"ה אותנו על לקיחות הקרבן עוד בר"ח שיקחו אותו ביום השבת שהי' עשירי לחדש כדי לייחד אלו הג' מצות ר"ח שבת ומילה כאחד אשר בזכותם גאל אותנו ה' ממצרים:

ג) ויאמר ה' אל משה ואל אהרן וגו' החדש הזה לכם ראש חדשים ויל"ד למה גם לאהרן נתייחד הדיבור במצוה זו ועיי' ברש"י גם לכם שתי פעמים ל"ל ונראה עפ"ד רבינו הקדוש מלובלין זצ"ל נותן טעם ע"מ שסירב משה בשליחות עפ"מ דאיתא בזוהר משה שושבינא דמלכא היינו שהמשיך אורו ית' לכנ"י והוריד השכינה למטה ואהרן שושבינא דמטרוניתא שהקריב את ישראל לאביהם שבשמים וכפר עליהם והנה אנחנו אומרים השיבנו וכו' והקב"ה אומר שובו אלי וגו' שיהי' אתערותא דידן ומזה יגאלו ויהי' שיר חדש בחי' זכר כי אשה מזרעת תחלה יולדות זכר אבל גאולת מצרים שלא הי' באתערותא דידן כתיב שירה חדשה לשון נקבה שאחרי' עוד גלות ומרע"ה רצה שיהי' גאולת מצרים גאולה שלימה שלא יהי' ע"ד שום גליות ע"כ רצה שיהא אהרן השליח כי הוא שושבינא דמטרוניתא לקשט אותם וזה סירובו לטובת ישראל עכ"ד ז"ל ועיי' בייט"פ מאמר שם גדול אות ד' ובזה י"ל דלעתיד שיהא הגאולה נצחית כיון דאין הדבר תלוי אלא בתשובה ונאמר בשובה ונחת תושעון שהקב"ה יעורר אותנו ויערה עלינו רוח טהרה שנזכה לשוב בתשובה שלימה וא"כ הגאולה העתידה הוא בבחי' אהרן שהקריב את ישראל לאביהם שבשמים והנה ברמב"ן על התורה כתב טעם החדש הזה לכם ראש חדשים כדי שימנו אותו ישראל חדש הראשון וממנו ימנו כל החדשים שני ושלישי' וכו' כדי שיהא זה זכרון בנס הגדול כי בכל עת שנזכור החדשים יהי' הנס נזכר ועל כן אין לחדשים שם בתורה אלא יאמר בחדש השלישי וכדומה עכ"ד והנה אמרו חז"ל בניסן נגאלו ובניסן עתידן להגאל וא"כ לעתיד יהי' טעם נוסף וכולל על מה שהחדש הזה הוא ראש חדשים כדי שנזכור את הנס בגאולה העתידה ב"ב וזש"ה ויאמר ה' אל משה ואל אהרן ונתייחד הדיבור לשניהם למשה ביוחד וגם לאהרן ביוחד כי לשניהם בפרטות נאמר מצוה זו למשה משום גאולת מצרים שהי' בזכותו ובבחינתו ולאהרן מפני גאולה העתידה ואמר החדש הזה לכם היינו לשניכם גם למשה וגם לאהרן הוא ראש חדשים, למשה משום גאולת מצרים ולאהרן בגאולה העתידה בב"א:

עצי חיים על מועדים - לשבת הגדול

א) כתב הטור או"ח [סי' ת"ל] שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול והרבה טעמים נאמרו ונשנו מדוע יקרא שבת הגדול וגם אני אענה חלקי בס"ד והנה בהפטורה לשבת הגדול כתיב הנה אנכי שולח לכם את אליי' הנביא לפני בא יום ה' הגדול וגו' והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם וצריך ג"כ לבאר מדוע יקרא יום ההוא יום הגדול גם הלשון והשיב לב אבות על בנים צריך הבנה ונראה עפימ"ש אא"ז זצלל"ה ביש"מ פ' חקת

כי הענין בכל המצות יש תיקונים וכל התיקונים הם ע"י הכוונות ולפי"ז יעלה על הדעת שאותן שאינם יודעים לכוון אינם פועלים כלום בעשיות המצות ח"ו והס שלא להזכיר כי אמנם דבאמת עיקר תיקוני המצות הם ע"י הכוונה הראוי' בקשר מדות עליונות אך מחסד הי"ת שאם אחד עושה מצוה כראוי' כבר עשה סולם לכל העושים מצוה ההוא עכ"ד עיי"ש ויש לפרש בזה משה"כ ויקרא משה לכל זקני ישראל ויאמר אליהם משכו וקחו לכם צאן למשפחותיכם וגו' והקשו המפורשים למה קרא להזקנים דייקא עוד יש לדקדק מה שפי' בת"א למשפחותיכם לזרעיתכון וקשה הא הפסח נאכל למניו אפי' אם אינו מזרעו ולהנ"ל יתבאר כיון דתיקונו המצות וכוונותי' אי אפשר למוסרם כ"א לזקני ישראל היינו ראשי הדור הראוים לבוא בסוד ה' ולכן קרא משה לזקנים דייקא לאמור להם בלחישה כוונותי' וסודותי' של מצות קרבן פסח אשר הקריבו בנ"י בעת ההוא את הפסח במועדו ובזה כל בני ישראל שוחטין את הפסח על הכוונת שכיונו הם ודי בזה לצאת ידי חובת כולם כאמור אשר אפי' אם אחד מכווין כבר עשה סולם לעלות במעלות על מזבח ה' את קרבן ה' וזה האמור ג"כ בת"א לזרעיתכון ר"ל אפי' לדור אחרון בנים אשר יקימו אחריהם אם ח"ו לא יהי' מי אשר ימצא חקר א' לכיון במדות עליונות בכל כוונתי' הראוי' לתת מבית המלך אל הקדש פנימה במצוה ההוא עכ"ז אך במה אשר הזקנים שבדור ההוא יכלו לעשות את הפסח בכל כוונתי' כבר יוכלו בניהם לסמוך על שלחן אביהם אשר כבר הכינו להם מדר דר:

והנה איתא במס' סוכה דף כ"ח אמרו עליו על ריב"ז כו' לא הניח דבר גדול מעשה מרכבה דבר קטן הויות דאביי ותמהו בזה המפורשים דאיך יקרא להויות דאו"ר דבר קטן ופי' בנוע"מ פ' בראשית דבר גדול שמדבר בגידולי של עולם גדול אדונינו ומהולל מאוד והויות דאו"ר הגם שבעצמם הם גדולים אבל מדברים בעניני אדם שהוא קטן עיי"ש ויתבאר דברי הכתוב הנ"ל הנה אנכי שולח לכם את אלי' הנביא לפני בא יום ה' הגדול דהא לעתיד לבא ב"ב בעת אשר יתגלה לנו אלי' הנביא מבשר טוב מצמיח ישועה ויתמלא הארץ דעה וכל העולם יכירו וידעו האיך ומה נעבוד את ה' בכל הכוונות והתיקונים לתקנם כראוי ולכן הכי יקרא שמו יום הגדול כיון שנוכל אז לתקן ולכוין בכל הכוונות ושיהא נעשה ע"י כל התיקונים וזהו נקרא גדול שהם דבריו של גדול בתיקונו עליון מעשה מרכבה הנעשות ממעל מה שאינו נראה כאלו נעשה ממעשה אדם ואז יהי' והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם ר"ל כאשר אבותינו הקדושים אשר לבם כלב הארי וכליותיהם יועצים חכמה והשיגו במעלת התורה והמצוה בכוונה ותיקון הראוי כן בניהם אחריהם בעת ההוא כאשר יזרוז ה' אור לישרים יעלו מעלה ראש ולבם

יערכו על אבותם שהם ישיגו ג"כ כאשר אבותינו חכמו והשכילו הכל בלב מדע והשתא נכון הטעם שקורין שבת שלפני הפסח שבת הגדול לפי שפסח מצרים מקחו בעשור ואז הי' חל בשבת וכבר מבואר אשר לזקני הדור נמסר אז כוונותי' וסודותי' כדי לעשות התיקון והייחוד כראוי ולכן נקרא שבת הגדול דהא התיקונים הנעשים נקראים גדול שהם מדברים מעניינים של גדול פנימיות התורה היינו מעשה מרכבה ולכן ג"כ המנהג שקורין הפטורה וערבה בשבה"ג לפי שסיים דברי הכתוב שם הנה אנכי שולח לכם וגו' וכימי צאתנו ממצרים יראנו נפלאות לגלות לנו סתרי התורה במהרה ועי' עוד מ"ש לפרשת החדש טעם למה נקרא שבה"ג:

ב) ויאמר לאברם ידע תדע וגו' ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה וגם חת הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול והקשה הרמב"ם] בפ"ו מה' תשובה[למה נענשו מצרים הלא קיימו בזה גזירת הקב"ה ועבדום וענו אותם עיי"ש ובהראב"ד מה שתי' וכזה קשה ג"כ במאי דמבואר בסנהדרין דף צ"א דמה שזכו ישראל בביזת מצרים הי' חלף עבודתם ממה שנשתעבדו בהם וכמאמר גביהא בן פסיסא עיי"ש וקשה ג"כ הא משעובדים היינו להם עפ"י חק וגזירת המלך מלכו של עולם גם לפרש משה"כ ויהפך לבב פרעה ועבדיו אל העם ויאמרו מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעבדנו ופירש"י ויהפך נהפך ממה שהי' שהרי אמר להם קומי צאו מתוך עמי ועכשיו נהפך לרדוף אחריהם בשביל ממונם שהשאילום והקשה בפר"ד [דרוש חמישי] דמשמע מדברי רש"י ז"ל דמה שנהפכו לרדוף אחריתם הוא דוקא בשביל ממינם ואלמלא הממון לא הי' רודפים אחריהם והפסוק אומר מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעבדנו דמשמע דמה שרדפו אחריהם משום שהי' רוצים להשתעבד מהם ולא בשביל ממונם עיי"ש:

ונלע"ד דהנה בש"ע חו"מ סי' רמ"ו בהגה"ה האומר לחבירו אכול עמי צריך לשלם לו ולא אמרי' מתנה קא יהיב לי' ובמהרי"ט חלק אה"ע סי' כ"א הקשה על האי דינא מהא דאיתא בחולין דף קל"א הרי שאנסו בית המלך גורנו בחובו חייב לעשר משום דקא משתרשי לי' והייני משום דנהנה והקשו בתוס' שם א"כ מתנות כהונה שאכלן אמאי פטור הא משתרשי לי' שבמקום זה לא אוכל דבר אחר ותי' דלא דמיא דאע"ג דאוכלן אפשר שהי' מתענה עיי"ש ומ"ש באמר לחבירו אכול דלא מצי למימר הייתי מתענה ותי' בקצה"ח ובנתה"מ שם שודאי אאכילה חייב משום דנהנה ואע"ג דהי' מתענה טפי עדיף לי' אכילה אלא דגבי מתנות כהונה אינו חייב על הנאתו משום דהוי ממון שאין לו תובעין אלא היכא דמשתרשי לי' עכשיו חייב לשלם עבור הריוח הפירות שבביתו וברשותו והביאו ראי' לזה מהרמ"א לקמן סי' שס"ג עכ"ד בקיצור עיי"ש ונמצא מזה

דאפי' היכא דנתן רשות לחבירו לאכול היכא דנהנה חייב לשלם ולפ"ז יש לומר דאע"ג דהקב"ה גזר עלינו ועבדים וענו אותם ארבע מאות שנה מ"מ לא הוי יותר מאלו נתן לחבירו רשות לאכול והא נהנו המצרים מעבודתם כמאמר הכתוב ויבן ערי מסכנות לפרעה ולכן כיון שנהנו חייבים לשלם ממון לנו חלף עבודתינו וכן גם עבור זה נתחייבו המצריים בעונש היינו מה שחייבים להקב"ה על ששעבדו בנו והתשלומין להקב"ה הוא בעונש גופם ולכן עשה ה' בהם שפטים:

ובזה יש לפרש דברי הכתוב קדש ישראל לה' ראשית תבואתה כל אוכליו יאשמו רעה תבא אליהם נאום ה' ובקידושין דף נ"ג דראשית תבואתה היינו תרומה דאיתא שם והרי תרומה דאיקרו קדש כדכתיב קדש ישראל לה' ראשית תבואתה והנה דקדק בפר"ד [דרוש ששה ועשרים] מה צורך להמשיל את ישראל לתרומה גם מה שסיים הכתוב כל אוכליו יאשמו רעה תבא אליהם כפל הדברים ל"ל ולהנ"ל יש לומר דה"פ קדש ישראל לה' ראשית תבואתה דאע"ג דאיקרי ישראל לענין זה כתרומה שאין לו תובעין כיון דנתן הקב"ה רשות להשתעבד בישראל והו"ל כאלו אמר לחבירו דור בחצירי דמבואר ברמ"א סי' שס"ג סעיף יו"ד דפטור להעלות שכר מ"מ הא שם מיירי בגברא דלא עביד למיגר וא"כ לא נהנה במה שדר בחצר חבירו כמ"ש בקצה"ח סי' רמ"ו אבל המצריים כיון שנהנו צריך לשלם ממון לישראל ונתחייבו בעונש גופם להקב"ה והיינו שאמר כל אוכליו יאשמו כיון שאכלו היינו שנהנו כמו שדרשו חז"ל בסנהדרין דף ק"ד אוכלי עמי אכלו לחם ה' לא קראו דקאי על שונאיהן של ישראל שהנאה להם כאכילה כשנוזלים את ישראל עיי"ש לכן יאשמו צריכון לשלם לישראל ורעה תבא עליהם בעונש גופם להקב"ה וזש"ה תהלים ע"ט שפוך חמתך על הגוים אשר לא ידעוך ועל ממלכות אשר בשמך לא קראו כי אכל את יעקב וגו' והקשו המפורשים כפל הטעמים אשר לא ידעוך וגם כי אכל את יעקב ולהנ"ל יתבאר דאע"ג דהגוים לא ידעו את ה' מ"מ כיון דהכל הוא מגזירות השי"ת כדכתיב הוי אשור שבט אפי' שהי' שלוחים של הקב"ה להזיק ח"ו א"כ בהכרח עשו ולמה יענשו ממרומים אך כיון דאכל את יעקב היינו שנהנו בזה כאכילה לפיכך נתחייבו בעונש ועיי' בתפלה למשה פ"ג: והשתא נבא לבאר דברי רש"י הנ"ל שפי' שנהפכו המצריים לרדוף אחר ישראל בשביל ממונם ובקרא כתיב שרדפו אחריהם להשתעבד בהם ויש לומר דהנה פרעה סבור שאינו מגיע לו עונש על שיעבוד בישראל כיון שנגזר עליהם כך מאת הקב"ה והגם שנהנו ממלאכתם במה שבני להם ישראל ערי מסכנות מ"מ הא מבואר בגמ' סוטה דף י"א מאי דכתיב את פיתום ואת רעמסס רב ושמואל חד אמר פיתום שמו ולמה נקרא רעמסס שראשון ראשון מסרוסס וחד אמר

רעמסס שמה ולמה נקרא פיתום שראשון ראשון פי תהום בלעו עיי"ש א"כ דמה שעשו ישראל ובנו ערים מסכנות לפרעה מסרוסס ונבלע בתהום ולא נשאר להם שים הנאה וע"כ חשב פרעה דסוף שלא הי' לו הנאה ולא משתרשי לי' מאומה וגם שעשה ברשות כיון דנגזר עליהם לכן אינו חייב לשלם עבור שנשתעבד בהם וגם אין מגיע לו עונש אך חשב פרעה כיון שהשאלו המצריים כספם וזהבם לישראל ופירש"י וישאלום וינצלו את מצרים אף מה שלא הי' שואלים נתנו להם אתה אומר אחד טול שנים עיי"ש והנה מבואר בסי' שס"ג סעיף ח' דהא דאמרי' דכשהחצר אינו עומד לשכור אין צריך להעלות לו שכר דוקא שלא גילה הדר בדעתו שהי' רצונו ליתן לו שכר אבל אם גילה בדעתו צריך להעלות שכר עיי"ש והנה הי' ירא פרעה לנפשו עבור זה כיון שהשאילום אף מה שלא הי' שואלים מהם ואם לא ירדפו אחר ממונם ליטול מהם בחזרה את ממונם פן עי"ז היא כאלו גילו בדעתם שרצונם לעלות להם שכר וא"כ אפי' אם לא נהנו מעבודתם כיון שמה שעשו ישראל שם מסרוסס ופי תהום בלעו מ"מ הם מחויבים לשלם בממון ועונש גופם וזה שפירש"י שנהפכו המצריים לרדוף אחר ממונם היינו שחשבו אולי אם ירדפו אחר ממונם להראות אשר רק בתורת שאלה בא לישראל ממונם עי"ז יוכלו שוב להשתעבד בהם ולא יתחייבו לשלם להם בממונם וגופם כיין שלא גילו שרצונם להעלות שכר וא"ש דמה שכתיב שרדפו אחריהם כדי להשתעבד בהם אחד הוא עם מה שפירש"י שנהפכו מצריים בשביל ממונם דהא אם יטלו ממונם שוב יוכלו להשתעבד כנ"ל אך כיון דפרעה השתעבד בהם להנאתו ומאת ה' היתה זאת שלא ישאר בידיהם ולא ירוויחו ממעשה ידי ישראל על כן לא אמרי' דהוי כאלו לא נהנו כיון שהם כוונו להנות מהם ולכן נתחייבו המצריים לדונם בממון ועונש ושלם ה' לעושי רע כרעתם ונפרע לנו מצרנו והושיע לנו:

ג) קדש לי כל בכור וגו' ייאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים כי בחזק יד הוציא ה' וגו' והגדת לבנך ביום ההיא לאמור בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים והי' לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך וגו' כי ביד חזקה הוציאך ה' ממצרים וגו' ויש לדקדק טובא במקראי קודש אלו [א] מה ענינו זכור את היום הזה למה שלפניו קדש לי כל בכור [ב] כפל הלשון אשר יצאתם ממצרים ומבית עבדים] ג[כי בחזק יד הוציא ה' ומשמע דמשו"ז צריך לזכור יותר וקשה מאי נפ"מ לן מזה אם יציאתנו ממצרים ברצון עצמו מאת פרעה ששמע בקול ה' או אם הי' בהכרח ואגב אונסא שלח את בנ"י מארצו סוף כל סוף עלינו לשבח לה' שהוציאנו ממצרים [ד] בעבור זה ופירש"י ז"ל בעבור שאקיים מצותיו וכו'

וצ"ב [ה] עשה ה' לי ופירש"י רמז תשובה לבן הרשע לומר עשה ה' לי ולא לך שאלו היית שם לא היית כדאי ליגאל ויש להבין מנ"ל דלשון לי משמע ולא לו הא יש לומר דלי קאי על הכלל כלו וגם הרשע אם הי' שם ג"כ הי' נגאל גם להבין הכתוב אנכי ה' א' אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים ופירש"י כדאי הוא ההוצאה שתהא משועבדים לי ויש להבין מאי שייכות זל"ז, וגם כאן קשה כפל הלשון מארץ מצרים ומבית עבדים ורש"י הרגיש שם בדבר עיי"ש גם להבין סמיכות הכתוב אנכי וגו' ולא יהי' לך א' אחרים וגו' גם לפרש דברי המד"ר [בא פ' ט"ו] כה אמר ה' בני בכורי ישראל וגו' ותמאן לשלחו הנה אנכי הורג את בנך בכורך אמר הקב"ה לפרעה הרשע אי אתה יודע כמה חבבתי את הבכורה שכתבתי בתורתי לא תעבוד בבכור שורך וכל ווי שהוא עובד בו לוקה ואתה שלחת ידך בבכורי דין הוא שתלקה וכו' עיי"ש ויש להבין הדברים האיך שייך דין בכורה בכל ישראל אשר בעבור זה הכה ה' כל בכור בארץ מצרים וגו':

והנראה לע"ד עפי"מ שכתבו המפורשים הטעם שהקב"ה דלג על הקץ שאמר לאאע"ה ועבדים וענו אותם ארבע מאות שנים אבל לא הי' כי אם רד"ו שנה עפי"מ דקי"ל דהקדש חמץ ושחרור מפקיע מידי שיעבוד והקב"ה הקדיש את בנ"י לעצמו ולכבודו כדכתיב קדש ישראל לה' וע"כ ההקדש הזה מפקיע מידי שעבוד מצרים ועיין בשמחת הרגל [מהחיד"ה זלל"ה על ההגדה] שזהו הרמז בסימן קדש ורחץ כנ"ל כי ישראל קדושים הם והקדש מתיר אף מפקיע מידי שעבודם עיי"ש והנה בספר תורת משה מהחת"ס ז"ל פ' וארא כתב דלכאורה קשה על מה דאיתא בזוה"ק דשיעבוד ארבע מלכיות משלים הקץ מנין ארבע מאות שנה דזהו לכאורה נגד הגמ' שאמרו חז"ל דבעון שנאת חנם נחרב בית שני וגם בבית ראשון נתגלה עונם ועי"ז נחרב נוהו וכמבואר בגמ' ובמדרשי חז"ל והאיך אמרו דשעבוד מלכיות נצרך להשלמת מנין ת' מאות שנה שנגזר על אבותינו ולהנ"ל ניחא כיון דהטעם שיצאו אבותינו ממצרים קודם זמנו מכיון שהקדש מפקיע מידי שיעבוד ואך כל זה אם ישראל קדושים גדורים מעריות ופרושים מטומאות ממאכלות איסורות אז נקראים קדושים אבל לא אם חלילה מחללים עצמם מקדושתן חזרו בגולה כי אין מי ובמה שיפקיע עצמן משיעבודן ולזה שיעבוד מלכיות משלים גלות מצרים וז"ש [פ'

שמיני[כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים [אבל בתנאי] והייתם לי קדושים עכ"ד [והרחבתי דבריו בביאור יותר משלי כפי הצורך לענייננו] ובזה נ"ל לפרש סמוכות הכתובים ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה וגו' ור"ל כי אם תהי' קדושים אז תשבו לבטח בארצכם ולא תקיא הארץ אתכם אף אם עוד לא נשלם הזמן שיעבוד משום

דההקדש מפקיע אותו כי אם ח"ו תחללו קדושתכם אז שוב שנית חוב מוטל עליכם לפרוע שטר שיעבוד גזירה קדומה של הארבע מאות שנה כנ"ל:

ויתבאר בזה היטב דברי הכתוב מה שאמר הקב"ה למשה עתה תראה אשר אעשה לפרעה כי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם מארצו ופירש"י עתה תראה העשוי לפרעה תראה ולא העשוי למלכי שבעה אומות כשאביאם לארץ ויש להבין מה שאמר ע"ז כי ביד חזקה ישלחם וגו' דמאי שייכות זל"ז דמשמע דזהו נתינת טעם על מה שלא יבא משה לארץ ולהנ"ל ניחא דהנה בישמח משה (פ' באַ[מביא המדרש שאמר משה לפרעה אין אנו יוצאין מכאן עד שתאמר הרי אתם בני חורין ופירשו המפורשים משום שהי' באמצע הזמן של ארבע מאות שנה ולכך הי' צריכון לשחרורו וביש"מ הקשה ע"ז דאכתי לא הועילו כלום בשחרורו כיון שהי' מוכרח לשלחם ולשחררם ואונסא כמאן דלא עביד ותלוהו ויהיב לא מהני מידי ותי' עיי"ש והנה במדרש [הובא בפר"ד דרוש שמיני] אלמלא הי' משה רבינו נכנס לא"י לא הי' נחרב בית המקדש ולא הי' אומה ולשון שולטת בישראל והשתא ניחא שפיר דהא לפי מה שכתבנו לעיל טעם על יציאת מצרים קודם זמנו מכיון שהקדש מפקיע מידי שיעבוד וממילא דאם ח"ו יחללו מקדושתן הוצרך לשיעבוד מלכיות להשלים הזמן ת' שנה וע"כ לא הי' יכול משה לבא לא"י כי אז לא הי' יכולה להתקיים גזירה הקדומה של ת' מאות שנה והנה אם השחרור של פרעה לא היתה ע"י כפי' רק ברצון הטוב לא הוצרך לשיעבוד מלכיות אף אם ח"ו נתחללו מקדושתן כי אז בלא"ה הי' פטורין מהשיעבוד כי כבר נשתחררו ויצאו חירות עולם ע"י שחרור רק כיון שהי' ע"י כפיי' והשחרור לא הועיל דאונסא כמאן דלא עביד והוצרך לטעם שההקדש מפקיע מידי שיעבוד וממילא דהוצרך לשיעבוד מלכיות וזש"ה עתה תראה אשר אעשה לפרעה אבל בכיבוש שבעה אומות אי אתה רואה שלא יכנס משה רבינו לא"י והטעם לזה כי ביד חזקה ישלחם ר"ל שישלח פרעה את בניי ביד חזקה ע"י כפיי' ובאונס וע"כ לא מהני מעשיו והוצרך לסוף להשלמת הזמן ע"י שיעבוד מלכיות ומשו"ז לא נכנס משרע"ה לא"י והבן:

ובזה יש לומר טעם לשבח מדוע קרא לבנ"י בני בכורי כיון דכל הטעם דיצאו קודם זמנם דההקדש מפקיע מידי שיעבוד והנה שיטת רש"י בגיטין דף מ' דרק קדושת הגוף יכול להפקיע מידי שיעבוד אבל לא קדושת דמים וע"כ משום זה קרא הקב"ה לבניו בני בכורי ישראל ר"ל כי קדושת בכור יש להם היינו קדושת הגוף ומפקיע מידי שיעבוד וכבר ידוע מדברי הפר"ד כי טענת פרעה בזה הי' כי עוד משועבד להם בנ"י עד תשלום ארבע מאות שנה וא"כ אח"כ כשקרא להם הקב"ה בני בכורי ישראל והם קדושים בקדושת הגוף

שמפקיע מידי שיעבוד א"כ אין לפרעה שום טענה עליהם ואסור לו להשתעבד בבנ"י וז"ש המדרש שאמר הקב"ה לפרעה אתה ידעת כמה חבבתי הבכורים ר"ל בקדושת הגוף וא"כ מה לך ולהם כיון שכבר נפקעו שיעבודם וחירות דרור יקרא להם עבור כן שנתקדשו ודין הוא שתלקה מדה כנגד מדה על שזלזל בישראל דקדושים הם בקדוה"ג כבכור וע"כ אף הקב"ה עשה כן בבכוריהם וזש"ה אנכי ה' א' אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים ופירש"י כדאי הוא ההוצאה שתהי' משעובדים לי ור"ל בשביל הוצאה ממצרים שהי' תוך זמנו ורק כיון שנתקדשו בנ"י יצאו קודם זמנו ע"כ הם מחויבים לקבל עליהם עול מלכות שמים כי בלא"ה לא סגי להם לצאת ידי חובתם משעבודם הקדום עליהם ומדויק הלשון מבית עבדים דייקא ר"ל שהי' עוד עבדים כיון שהוא תוך זמנו והבן:

ויתבאר היטב התכת הפסוקים הנ"ל בפ' קדש כי השי"ת אמר למשה קדש לי כל בכור ויאמר משה הטעם למה הקדיש השי"ת לו כל בכור ואמר כי הלא זכור את היום הזה שהי' תוך זמנו אשר יצאתם ממצרים עוד מבית עבדים דייקא וקשה האיך נשלם הארבע מאות שנגזר על אאע"ה לשיעבוד בניו ואין לומר כי כבר נשתחררו מאת פרעה במה שאמר להם הרי אתם בן חורין הלא זה אינו מועיל מאומה כי בחזק יד הוציא ד' וגו' ר"ל בהכרח ולא אהני מידי וע"כ לומר כיון שהקדיש ה' את ישראל בקדוה"ג עי"ז יצאו לחירות מאת פרעה בתוך זמנו וע"י כפיי' וע"כ דין הוא שתלקה פרעה בגופו על שזלזל בקדושתו של ישראל ולזה הטעם תקדש לי כל בכור לזכר עשה לנפלאותיו שהרג את בכוריהם ועשה בהם שפטים מדה כנגד מדה והגדת לבנך לאמור בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים ופירש"י בעבור זה שאקיים מצותיו שבאם נעשת רצונו אז דין הוא מה שגאלנו וגאל את אבותינו אף תוך זמנו כיון שהקדש מפקיע מידי שיעבוד ארבע מאות שנה ונקראים אנחנו קדושים דוקא בעושים רצונו של מקום ועפי"ז פירש"י עשה ה' לי ולא לו אלו הי' שם לא הי' נגאל ר"ל כיון דהוא רשע ואינו חפץ במצותיו של הקב"ה ואינו נקרא קדוש ובמה איפוא הי' יוכל לצאת ממצרים קודם זמנו וע"כ לא הי' נגאל עוד עד תשלום הזמן:

ד) ובאופן אחר קצת יש לפרש הפסוקים הנ"ל ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים כי בחזק יד הוציא ה' וגו' דקשה למאי נפק"מ אם צאתנו ממצרים הי' ברצון פרעה או אם בהכרח וע"י כפיי' [ב] והגדת לבנך ביום ההוא לאמור בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים ופירש"י בעבור זה בעבור שאקיים מצותיו עשה ה' לי רמז תשובה לבן הרשע לומר עשה ה' לי ולא לך שאלו היית שם לא היית

נגאל וצ"ב מנ"ל לפרש כן [ג] לבאר דברי המדרש ילק"ש בפ' בשלח ויסב אלקים וגו' ר' יהושע אמר כדי ליתן להם התורה במדבר ולהאכילם את המן ועיי' ביש"מ שם דר"ל שלא יעסקו בישובו של עולם רק בהתורה וכאמרם לא נתנה התורה אלא לאוכלי המן ודקדק דזה טעם נוסיף על הטעם שמפורש בתוה"ק פן ינחם העם וגו' עיי"ש [ד] במדרש שאמר משה לפרעה אין אנו יוצאין מכאן עד שתאמר הרי אתם ברשותכם הרי אתם בני חורין ודקדק בפר"ד דרוש חמישי דלאיזה תכלית הוצרך מרע"ה לכל זאת דמאחר שאינו מעכב לישראל בהליכתם ועוד דקדק ע"ז בישמ"מ פ' בא דלמאי מהני השחרור מפרעה הא הי' באונס והכרח וכמאן דלא עביד:

והנלע"ד עפי"מ דאיתא בגיטין דף מ' ע"ב במשנה עבד שעשאו רבו אפותיקו לאחרים ושחררו שירת הדין אין העבד חייב כלום אלא מפני תיקון העולם כופין את רבו ועושה אותו בן חורין ומפרש בגמ' מי שחררו אמר רב רבו ראשון שורת הדין אין העבד חייב כלים לרבו שני כדרבא דאמר רבא הקדש חמץ ושחרור מפקיעום מידי שיעבוד אלא מפני תיקון העולם שמא ימצאנו בשוק ויאמר לו עבדי אתה כופין את רבו שני ועושה איתו בן חורין עיי"ש ומוכח מדברי הגמ' דאם שחררו וה"ה אם הקדישו רבו ראשון אין העבד משועבד לרבו שני עוד רק מפני תיקון העולם צריך רבו שני ג"כ לשחררו ואם לא ירצה כופין אותו ומהני הכפיי' בזה כיון דאינו צריך לשחררו מן הדין כי אם מפני תיקון העולם ע"כ מהני כפיי' וז"ב והנה כבר הבאתי מה שכתבו המפורשים הטעם שהקב"ה דלג על הקץ שנגזר ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה ולא הי' כי אם רד"ו שנים עפי"מ דקי"ל הקדש חמץ ושחרור מפקיע מידי שיעבוד והקב"ה הקדיש את בנ"י לעצמו ולכבודו כדכתיב קודש ישראל לה' ועל כן ההקדש הזה הפקיע אותם מידי שיעבוד מצרים ועיי' בשמחת הרגל מהגאון חיד"ה זללה"ה ובח"ס על התורה פ' וארא ויש לבאר בזה משה"כ ויאמר משה מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בנ"י וגו' בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את הא' על ההר הזה היינו דמשה אמר וכי אוציא את בנ"י ופירש"י באיזה זכות ר"ל כיון דנגזר עליהם שיעבוד ארבע מאות והאיך אפשר להוציאם בלא שום זכות קודם כלות זמן השיעבוד וע"ז אמר הקב"ה בהוציאך וגו' תעבדון את הא' היינו שהם קודש לה' בקדושת הגוף לעבודת השי"ת וכיון דקדשו נפקעו מידי שיעבוד מצרים כאמור: ויתבאר בזה דלכך הי' צריך שפרעה ישחרר את בנ"י אף שבדין הלכו מבית עבדים כיון שהקדש מפקיע מידי שיעבוד וגם בע"כ אפי' שלא ברצוני הי' יכלו לצאת מ"מ כיין דמפני תיקון העולם צריך רבו שני לשחררו כדי שלא יאמר עבדי אתה משו"ז רצה משה שגם פרעה ישחרר את בנ"י והנה אף שהי' ע"י כפיי' ובהכרח מ"מ

כיון דשורת הדין שהם משוחררים בלא"ה לכן מהני אפי' ע"י כפיי' וכנ"ל דכופין את רבו שני לשחררו ומוכח דמהני אפי' אם רבו שני משחררו ע"י כפיי' ולכן אף שפרעה שחררם בהכרח ע"י כפיי' ג"כ מהני ויתבאר משהמיד ויסב א' וגו' כדי ליתן להם התורה דהנה כתיב ויה' בשלח פרעה את העם היינו שפרעה הי' מוכרח לשלחם ולשחררם והי' בהכרח וכמו שאמר במדרש פרעה צווח וי וא"כ קשה מה מהני מה ששלחם ע"י כפיי' הא ההכרח לא מהני ולזה אמר במדרש ויסב א' וגו' כדי ליתן להם התורה וא"כ כיון שהקב"ה קדשם לגבוה ונפקעו מידי שיעבוד א"כ משורת הדין הם משוחררים ורק מפני תיקון העולם הי' צריכון שחרור ולכן גם שחרור ע"י כפיי' מהני, ויבואר בזה משה"כ בעבור זה עשה ה' לי ופירש"י בעבור זה שאקיים מצותיו ר"ל בשביל זה יצאנו ממצרים קודם שנשלם הזמן בשביל שקדשנו במצותיו והקדש מפקיע מידי שיעבוד וזה שפירש"י רמז תשובה לבן הרשע לי ולא לו אלו הי' שם לא הי' נגאל דכיון שהוא אינו מקיים מצות השי"ת ולאו קידש הוא ע"כ לא הי' נגאל כיון שהוא קודם של ארבע מאות שנה וזש"ה זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים והי' היום הזה קידם שנשלם הזמן ועכ"ז בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים היינו שהשחרור הי' בחזק יד ר"ל ע"י כפיי' וקשה הא שחרור ע"י כפיי' לא מהני וע"כ אמר הכתוב והגדת לבנך וגו' בעבור זה וגו' וכפירש"י שאקיים מצותיו ולכן אם נקיים מצותיו שפיר אע"פ שהשחרור הי' בחזק יד ע"י כפיי' לא איכפת לו כיון דמשורת הדין א"צ לשום שחרור דהקדש מפקיע מידי שיעבוד ולכן גם ע"י כפיי' מהני השחרור:

ה) בפ' אחרי בקרבתם לפני ה' כ' הרמב"ן דהרא"ע כתב שמתו על שנכנסו לפנים ממחיצתם והקשה עליו הרמב"ן הא אמר הכתוב בהקריבם אש זרה לפני ה' גם לפרש הכתוב בפ' בא והי' כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם ואמרתם זבח פסח הוא לה' וגו' ויל"ד תיבת לכם ל"ל ובהגדה מבואר דהוא שאלת בן הרשע ולפי שאמר לכם דמשמע לכם ולא לו ע"כ אומרים לו בעבור זה עשה ה' לי ולא לו וא"כ קשה דבהכתוב איתא תשובה אחרת ככתוב ואמרתם זבח וגו' גם מה חטא הרשע בזה שאמר לכם הלא גם החכם אומר אתכם גם לפרש המדרש עה"פ משכו וקחו לכם צאן למשפחתיכם וגו' משכו ידיכם מע"ז והדבקו במצות ויל"ד מנ"ל למידרש והדבקו במצות גם לכם ל"ל: ונראה בהקדם לפרש הגמ' בברכות דף ל"ה אסור לאדם שיהנה מן העוה"ז בלא ברכה וכל הנהנה מהעוה"ז בלא ברכה מעל מאי תקנתי' אמר רבא ילך אצל חכם וילמדנו ברכות כדי שלא יבא לידי מעילה אמר רב יהודא אמר שמואל כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה כאלו נהנה מקדשי שמים שנאמר לה' הארץ ומלואה והקשה בצל"ח מה חידש לנו

שמואל יותר מהברייתא דתני הנהנה בלא ברכה מעל וא"כ הרי הוא קדשי שמים ע"ש ולענ"ד י"ל עפ"ד הקצה"ח סי' ת"ו בהא דאמרי' בכריתות שור הנסקל שהוזמו עדיו כל הקודם וזוכה בו זכה משום דאפקורי מפקר לי' והקשה מהא דאמרי' בב"ק דף מ"ה שור הנסקל משנגמר דינו ומכר אינו מכור הקדישו אינו מוקדש ופירש"י אינו מוקדש דלאו ברשותי' דמארי' קאי לאקדושי וא"כ ה"ה לאפקורי אינו ברשותו ואמאי אם הוזמו עדיו הוי הפקר ותי' כיון שהוזמו עדיו הרי מעולם לא הי' מאיסורי הנאה וכיון דקודם שהוזמו הבעלים איישו מיני' הרי הפקירו הפקר אבל בב"ק דהוא באמת שור הנסקל ע"כ הוא אינו ברשותו להפקירו ולמכרו משו"ה אינו מכור עכ"ד עיי"ש, והנה במחנה אפרים ה' צדקה סי' ה' כתב דבנדרים והקדשות אי בעי למיתשל עלי' צריך חרטה דמעיקרא ולא מהני חרטה דהשתא אבל בחלה ותרומה שדעתו להפריש אחרת סגי בחרטה דהשתא ע"ש ולפ"ז י"ל דבחלה ותרומה שנטמאה אי מיתשל עלה לא מיעקר שם חלה למפרע דהא אין לו רק חרטה דהשתא וא"כ בשעה שהי' חלה והוי איסור הנאה לא הי' ברשותו להפקירו ע"כ אי מיתשל עלה אח"כ לא הוי הפקר אבל בקונמות והקדשות דבעי חרטה דמעיקרא וא"כ אי מיתשל עלה איגלאי מילתא למפרע דמעולם לא הי' איסור הנאה והי' ברשותו להפקירו וכיון דאסרה בתחלה בהנאה ע"י שעשאה כקונם אפקרי' והפקירו הפקר כמו שור הנסקל שהוזמו עידיו דמהני הפקר וכל הקודם בו זכה והארכתי בזה בסוגי' דהואיל:

ובזה י"ל בהברייתא דברכות דאיתא שם הנהנה מעוה"ז בלא ברכה מעל י"ל דסבור דכל זמן שלא נשאל עלה מעל ואח"כ לאחר שבירך על ההנאה הוי כתרומה שנשאל עלה דלא בעי חרטה דמעיקרא ושוב הוא שלו ממש ולא הוי הפקר דהא בתרומה לאחר שאלה לא הוי הפקר כנ"ל וע"כ בא שמואל והוסיף ואמר כאלו נהנה מקדשי שמים היינו כמו קונמות דבעי חרטה דמעיקרא וא"כ לאחר ברכה ג"כ לאו דידי' דהוי הפקר כמו קדשי שמים דלאחר שאלה הוי הפקר ומוכח לה מקרא כתיב לה' הארץ ומלואה וכתיב והארץ נתן לבני אדם כאן קודם ברכה, כאן לאחר ברכה היינו דעיקר נתינה הוא רק לאחר ברכה נתינה חדשה ומן ההפקר זכה בו כיון דהוא כמו קדשי שמים דאיגלאי מילתא למפרע דהי' מהני ההפקר והנה כי כן י"ל לענין פסח דכתיב ואכלתם אותו בחפזון פסח הוא לה' ופירש"י הקרבן קרוי פסח על שם הדילוג וכו' ואתם עשו כל עבודותיו לש"ש ע"כ וי"ל כיון דע"י הפסח נתעורר הנאה ושמחה לאדם זכרון להנס וזה ג"כ הנאה בעוה"ז ע"כ חייב לאכול ביותר לש"ש כיון שאסור להנות בלא ברכה וכתבו המפורשים שם משום שכל כוונת הבריאה לא משום הנאת בני אדם אלא שהכל ברא לכבודו ולכן כשמברכין

להקב"ה מותר ליהנות ממנו וכן הפסח שהוא על שם הדילוג והטובה שנעשה לישראל ע"כ צריך לאכלו לש"ש למען כבודו ית"ש אבל אם אינו אוכל לש"ש הרי של הקב"ה הכל ומועיל בו וזש"ה משכו וקחו לכם היינו שיהי' לכם ולא קדשי שמים ע"י העבודה שהוא לש"ש הוא לכם שלכם תהא וע"כ אמר המדרש דמדכתיב לכם מוכח והדבקו במצות ע"י שתהא דבקים במצות כגון בפסח אם תהי' האכילה לש"ש יהי' לכם אבל אם לא כן הרי מעל ושל הקב"ה הוא ויתבאר בזה והי' כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם והיינו דהוא שאלת הרשע אשר עבודתו שלא לש"ש וא"כ מה שיעשה אינו שלו וע"כ שאל ישאל מה העבודה הזאת הוא לכם ר"ל משלכם והלא הכל היא קדשי שמים ואמרתם זבח פסח הוא לה' דאה"נ לפי מעשיו שאינו מכוון לש"ש אינו שלו אבל אם אוכל לש"ש הארן נתן לבני אדם לקיים מצותיו ית"ש וזה שאומרים בהגדה על שאלת הרשע בעבור זה עשה ה' לי כפירש"י בעבור זה שאקיים מצותיו היינו אם עושה למען כבוד שמו ית' אז הוא שלו והארץ נתן ה' לבני אדם כשנעשה מצותיו לי ולא לו כי להרשע באמת הוא כמו שאמר מה העבודה הזאת לכם היינו שאינו שלו והכל של הקב"ה, ויתבאר ג"כ בקרבתם לפני ה' כמו שכתב הרא"ע שהקרבו לפנים ממחיצתם והיינו אש זרה שלא הי' שלהם כיון שהקריבו לפנים ולא כן צוה ה' אותם א"כ אינו שלהם דהא לא נתן להם הקב"ה אלא לרצונו כאשר יצוה בחסדו:

ו) צו את אהרן וגו' פרש"י אין צו אלא זירוז מיד ולדורות אר"ש ביותר צריך לזרז במקום שיש חסרון כיס וצ"ב למה הוכפל לומר מיד ולדורות דמה"ת ישתנה הדין בין מיד ובין לדורות [ב] לפרש הכתוב ויאמר משה מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בנ"י וגו' ויאמר בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את הא' על ההר הזה וקשה ג"כ כפל הלשון מי אנכי וכי אוציא וברש"י פי' וכי אוציא מה זכו ישראל שיעשה להם נס יקשה וכי ניחא למארי' לומר הכי שלא הי' להם ח"ו שום זכות ועוד הא מצינו במד"ר ובגמ' בזכות ד' דברים נגאלו ישראל ממצרים וא"כ עכ"פ הי' להם זכות שיגאלו ואיך נאמר שלא הי' להם שום זכות [ג] להבין מה שהקשו כולם מה בין שאלת חכם מה העדות וכו' אשר צוה ה"א אתכם ובין שאלת הרשע מסיח לפי טומאו מה העבודה הזאת לכם הא אתכם פירושו כמו לכם ועוד אם חכם יתקרי האיך לא ידע ענין העדות והחקים שצריך לעשות בפסח והוא דבר המבואר בקרא וזיל קרי בי רב וגם התשובה אין מפטירון אחר הפסח אפיקומן צ"ב עוד יש להבין בתשובה לרשע בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים הלא גם הרשע בודאי הי' יודע דכל עבודה הזאת הוא בשביל הנס שנעשה לישראל במצרים וא"כ מה הוא התשובה על שאלתו גם למה לא הי' נגאל, והנראה בזה עפ"י דברי

הגמ' בברכות דף ל"ה ע"ב בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים דורות הראשונים הי' מכניסין פירותיהן דרך טרקסמון כדי לחייבן במעשר דורות האחרונים מכניסין פירותיהן דרך גנות כדי לפוטרן מן המעשר ופי' א"ז זצ"ל בישמח משה פ' יתרו דאלו ואלו כוונתן לשמים וללמד זכות על האחרונים דבאמת נתנו מעשר ועשו רק כדי לפטור כי היכי דלהוי כאינו מצווה ועושה שמצד הסברה אינו מצווה ועושה עדיף דהא הטעם דגדול המצווה ועושה הוא משום דמגרי בי' יצה"ר וידוע דכל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו א"כ בהראשונים דהי' גדולים א"כ מצווה ועושה עדיף ע"כ הכניסו דרך טרקסמון כדי שיהי' מחויבין במעשר ובדורות האחרונים דיצה"ר קל א"כ אינו מצווה ועושה חשיב לכך הכניסו דרך גנות כדי שיהי' פטורין עכ"ד ז"ל והנה איתא במד"ר פ' בא זאת חקת הפסח וגו' משל למלך שעשה משתה לאוהביו אמר המלך אם אין סמנטרי [חותם] על כל המסובין אל יכנוס אחד מהם לכאן כך הקב"ה עשה משתה להם צלי אש על מצות ומרורים מפני שגאלם מן הצרה אמר להם אם אין חותמו של אברהם בבשרכם לא תטעמו ממנו עכ"ד המד' ויש להבין ענין משתה ושמחה מה זו עושה ומה"ת נאמר דביאה זו דקרבן פסח משונה משאר קרבנות שהוא כמשתה ויש לומר עפי"מ דאמרי' במס' ב"ק דף פ"ז ובקידושין דף נ"א א"ר יוסף [שהי' סגי נהור] השתא דשמענא להא דר' חנינא גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה מ"ד אין הלכה כר"י דס"ל סומא פטור ממצות עבידנא יומא טבא לרבנן מ"ט דכי מפקידנא א"ל אגרא טפי ומזה הביא בישׁ"ש בב"ק ס"ד סי' ל"ז שמצוה על האדם לעשות סעודה ביום שנעשה בנו בר מצוה כמו ר' יוסף שעשה סעודה אבשורה שלא הי' נודע לו עד עתה שמחויב במצות ורצה לעשות יו"ט כש"כ על הגעת הזמן והעת שמחויב במצות שראוי לעשות יו"ט ע"י במג"א סי' רכ"ה ובמחצה"ש שם והנה פירש"י בשם המכילתא עה"פ אנכי ה"א אשר הוצאתיך מאר"מ וגו' כדאי הוצאה זו שתהי' משועבדים לי עכ"ל ומוכח מזה דישראל הם מחויבים לקבל עליהם התורה מפני שגאלם ממצרים והשתא נכון דברי המדר' שעשה הקב"ה משתה לישראל צלי אש ומצות מפני שגאלם מן הצרה פי' כיון שע"י ההוצאה ממצרים הי' מחויבים לקבל עליהם התורה ע"כ עשה הקב"ה להם משתה דהא מצוה לעשות סעודה כשנעשה בר חיוב במצות כמו שמצינו ב"ר יוסף שרצה לעשות יומא טבא אם יהי' מצווה ועושה ובזה יבואר בשאלת החכם מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה"א אתכם ועיקר שאלתו הי' למה צוה ה' אותנו לעשות את החוקים האלה הלא מצד הסברה הי' נראה לו דגדול האינו מצווה ועושה ממי שמצווה ועושה וא"כ יותר טוב הי' לעשות בלי צווי רק מה שידענו בעצמנו לשמור ולעשות ולעבדו בלבב שלם

כי הוא הי' החכם ומבין מדעתו והשיג התורה אפי' בלי שום צווי כמו שפירש"י אלו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו דכשהי' ישראל אצל הר סיני השיגו כל התורה עוד קודם שניתנה וע"ז בא לו התשובה אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן פי' דהטעם שצוה הקב"ה לעשות הפסח הוא כדי לעשות משתה ושמחה על שגאלם מן הצרה והוא הדבר אשר דברנו שמחויבים לעשות סעודה כיון שנעשה ע"י הוצאה זו מחויבים לקבלת התורה וע"כ אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כדי שישאר טעם פסח בפיו והוא להראות שאנו מחויבים בסעודה לשם מצוה וע"כ נאכל על השובע ומוכח מזה דאדרבה מצווה ועושה חשיב טפי מאינו מצווה ועושה אבל הרשע הראה לדעת כי אין חפץ לו בכל עיקר התורה ח"ו ולא שאל על מה שאנחנו מקיימים את התורה ע"י צווי רק שאלתו הי' למה לכם העבודה הזאת וע"כ אף אתה הקהה את שניו]שהוא מבעט בהסעודה[בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים ר"ל דכל התורה אנו מחויבים בה לעבדה ולשמרה בשביל הטובה שעשה לנו והוציאנו ממצרים ואלו הי' שם לא הי' נגאל דהא בזכות זה גאלנו וגאל את אבותינו בזכות זה שאנו מחויבים בקבלת התורה כאשר יבואר להלן וא"כ מי שאינו שומר התורה כלל בודאי דלא הי' נגאל:

ויתבאר ג"כ הכתובים הנ"ל מי אנכי וכי אוציא דהנה אמרי' בסוטה דף כ"א אם יש לה זכות תולה ואמרי' שם זכות דמאי אילימא זכות דתורה שהיתה עוסקת בתורה הא אינה מצווה ועושה הוא פי' דנשים פטורות מת"ת וכיון דאינה מצווה ועושה אין שכרה גדול כ"כ שיהא תולה לה עיי"ש וז"ש משה מי אנכי וכי אוציא עפ"ד הישמ"ח הנ"ל דבדורות הראשונים שהי' גדולים הי' חשוב יותר מצווה ועושה וע"כ אמר משה וכי אוציא באיזה זכות דאף שיש להם כמה זכותים הא מ"מ הוי אינו מצווה ועושה ואין שכרה כ"כ שיהא תולה להם שיגן אותם מן היסורין כמו דאמרי' בסוטה דאינו מצווה אינו מגין ואין תולה לה ומשה החזיק את ישראל כאשר בדורות הראשונים דבדידהו גדול המצווה ועושה וגם מי אנכי דאף דבדידי' חשוב יותר אינו מצווה כיון שמשה הי' עניו מכל האדם הי' נחשב בעיניו כאשר בדורות האחרונים אבל עכ"פ מי אנכי דאם הוא כדורות האחרונים באיזה זכות יגאלו הכלל ממצרים ואמר לו הקב"ה בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את הא' אל ההר הזה פירוש באותו שעה שאוציאם ממצרים יהי' תיכף משעובדים ע"י הוצאה זו לקבל עליהם התורה והוי כמצווה ועושה כיון שעושין הכל ע"י חיוב ובשיעבוד גמור ודי להם זכות זה שיגאלו ומעתה הם כמצווים ועושים וזה שפירש"י אין צו אלא זירוז מיד ולדורות דהא כל מה שבא ע"י צווי צריך זירוז יותר דהא במצווה מגרי' היצה"ר יותר והנה קשה הא תינח דצריך זירוז בדורות הראשונים היינו מיד שהי' יצרם גדול

אבל בדורות אחרונים זירוז למה ואת אמרת אין צו אלא זירוז אף לדורות וא"כ במשמע דגם לדורות אחרונים צריך זירוז ע"ז אמר ר"ש דאף בדורות אחרונים דיצרם אינו כ"כ עכ"ז צריך לזרז ביותר מפני שיש חסרון כיס: ז) ויאמר משה מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל וקשה כפל הלשון ומאי קאמר וכי אוציא דמה ס"ד דלא יוציא ודברי רש"י ז"ל ידוע ויאמר כי אקי"ק עמך וגו' בהוציאך את העם ממצרים תעבדין את הא' על ההר הזה וצריך לפרש האיך התשובה כי אקי' עמך וגם מה שיקבלו ישראל את התורה הוא תשובה לשאלת משה ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם ויש לדקדק מה עלה על לבו שישאלו מה שמו של הקב"ה וגם הכי לא ידע משה מה להשיב ע"ז ויאמר ה' אל משה וגו' זה שמי לעלם וגו' ופירש"י והוא מדברי הגמ' בפסחים דף כ' לעלם חסר וא"ו לומר העלימה' שלא יקרא ככתבו וצ"ב מדוע נרמז זה הדבר להעלים שמו של הקב"ה בקריאתו מכתיבתו הכא דייקא והלא דבר הוא ובפ' לעיל נאמר מה שאמר הקב"ה לאאע"ה ידוע תדע כי גר יהי' זרעך בארץ לא להם וגו' וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול וקשה מה לו לאברהם בנקמת שונאיו המצרים וגם הכי אברהם נתן בכיס עינו ואוהב בצע כסף הי' והלא מרכוש סדום דהציל מהגייסות והרי הוא שלו לא שלח ידו וזה אחד מנסיונות שנתנסה אאע"ה ועתה אמר נאמר דיכסיף להעשיר את בניו ואת ביתו אחריו בכספו וזהבו של מצרים אתמהה:

ואפשר לפרש עפ"י דברי הגמ' ברכות דף ל"ג גדולה דעה שנתנה בין שתי אותיות שנאמר כי א' דעות ה' וכו' מתקיף לה רב אחא אלא מעתה גדולה נקמה שניתנה בין שתי אותיות שנאמר אל נקמות ה' אמר לי' אין במילתה מיהא גדולה עכ"ד הגמ' ופי' הרי"ף שם הכוונה כי א' דעות ה' דמדת א' הוא דין כדכתיב וא' זועם וגו' וה' הוא מדת הרחמים והדעה נתנה בין שתי שמות שמתוך הדעת שידע את בוראו כדכתיב דע את א' אביך ועבדהו יגרום שמדת א' שהוא דין יהי' רחמים והוא מסכים למאמר חז"ל גדולים צדיקים שמהפכים הדין לרחמים ומתקיף לה רב אחא אלא מעתה גדולה נקמה שניתנה בין שתי שמות א' של דין וא' של רחמים וכי הנקמה מהפכת הדין לרחמים והא במקום שיש נקמה אין רחמים והשיב לו למילתה מיהא גדולה הוא שהרי מתוך הנקמה שינקום הקב"ה מעובדי כוכבים אותה הנקמה גורמת ישועה ורחמים לישראל וזה הוא א' נקמות לעכו"ם הוא גרמא לרחמים שנרמז בשם הוי' ב"ה שיהי' רחמים לישראל עכ"ד עיי"ש ויש לפרש בזה מה שנאמר בשירת הים ויושע ה' ביום ההוא את ישראל וגו' וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים וקשה אריכות הלשון בכפילא גם מה שנאמר וירא ישראל את היד הגדולה וגו' וייראו העם את ה' ויאמינו וגו' ויש לדקדק הלשון יד הגדולה מה

הוא גם קשה להבין הלא אמונה הוא טרם ראות העין ואיך אמר וירא ישראל ואח"כ ויאמינו ולהנ"ל יש לומר דכבר הבאתי דברי הגמ' דבזה דידע שיש א' לעבדו הוא הגורם להפך ממדה"ד שהוא על העכו"ם לרחמים וישועה על ישראל וזש"ה דראו ישראל שני דברים האחד ויושע ה' ביום ההוא וזה הוא רחמים לישראל והוא ממדה"ר השנית שראו ג"כ במפלת השונאים המצריים והוא מדה"ד ואיך יהי' דבר זה שני הפכים בנושא אחד והלא הנקמה שהוא דין אינו רחמים ומזה ראו והבינו דע"י מה שנדע את הא' לעבדו ולירא אותו עי"ז מהפכת הדין לרחמים וע"כ כשראו ישראל את היד הגדולה דייקא כמאחז"ל דנקמה במילתה היא גדולה הבינו שזה לא יוכל להיות רק ע"י מה שנראה ונאמין בה' ובתורתו בזה נוכל להפוך הדין שהוא על העכו"ם לרחמים וישועה על ישראל ויש לומר ג"כ בזה הפי' בגמ' ברכות דף י"ז ר' אלכסנדר בתר דמצלי אמר הכי רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שרצונינו לעשות רצוניך ומי מעכב שאור שבעיסה [יצה"ר שבלבבינו] ושעבוד מלכיות ולכאורה קשה להבין דחטא הבא מיצה"ר אינו בסגנון אחד עם חטאים הבאים באונס ע"י שעבוד מלכיות דהא חטא הבא מעצת היצה"ר הלא תלוי בבחירת האדם ולהנ"ל י"ל כמו שמצינו במדרש דשר של יום טען הללו והללו וכו' והשיב לו הקב"ה הללו מתוך ישיב הרעת והללו מתוך טירוף דעת הרי דמה שמתחלה עובדי ע"ז הי' במצרים הי' מתוך טירוף הדעת ואלמלא הי' בישוב הדעת לא הי' עובדי ע"ז ואדרבה מצאנו שע"י שיקבלו ישראל התורה לאחר ג' חדשים בזכות זה יצאו כל צבאות ה' ממצרים והיינו כנ"ל דע"י שנקיים ודע את א' אביך במה שנקבל עלינו התורה נתהפך הדיו על העכו"ם ורחמים על ישראל וע"כ דבר א' אמרו בגמ' דשאור שבעיסה המחמץ את הלב בעצת היצה"ר זה גרם לנו ג"כ השעבוד מלכיות דאם נגבור ונכבוש את היצר הבוער בקרבינו ג"כ נעבור מעלינו עול שעבוד מלכיות וזה כוונו ג"כ במה שאמרו חז"ל כל המקבל עליו עול תורה מעבירון ממנו עול מלכות וזה ג"כ כנ"ל:

ולפי הנ"ל יתבאר גם מה שדברנו תחלה מה שהבטיח הקב"ה לאאע"ה ואחרי כן יצאו ברכוש גדול וכי אברהם נתן עיניו בממון ולמ"ש י"ל דהקב"ה אמר לאברהם ידוע תדע היינו העיקר לידע והוא בחי' דעת וגדולה דעה זו עם ה' דייקא וזו ההבטחה של רכוש גדול ממצרים והוא ממפלת שונאיו מה שנאמר וגם הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואח"כ יצאו ברכוש גדול והוא רכוש הבא מהמצריים והיינו ע"י שיקבלו ישראל עליהם התורה נהפך הדין על העכו"ם ומזה עצמו נצמח ישועה ורחמים לישראל וזה הרכוש באופן כזה ע"י הדעת הי' יקר מאוד בעיני אברהם דזהו ע"י שישראל יקבלו עליהם התורה ותנח עליהם רוח ודעת ה' והי' העיקר בעיניו הדעה ולא הרכוש ויש לפרש ג"כ דברי המדרש

הים ראה וינוס מה ראה ראה ישראל באים ורכוש מצרים בידם והוא פלאי ולהנ"ל יתבאר דע"י רכוש מצרים אשר בידם מוכח שקבלו עליהם התורה והדין נהפך מעליהם לרחמים דהא הרכוש בא מהמצריים וזה דין עליהם ונתהפך לרחמים שנתנו לנו את ממונם וע"כ כשראה הים את רכוש מצרים וינס מפני בנ"י ונתבטל מעליהם טענת של שר מצרים הללו והללו כיון שכבר קבלו עליהם ולא יעבור להיות עושים את דברי התורה והראי' על זה מרכוש מצרים שבאו ליד ישראל ע"י הדעה את ה':

ויתבאר דברי הכתובים הנ"ל ויאמר משה כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בנ"י פי' דמשה שאל להקב"ה ברב ענותנותו דאינו כדאי להיות על ידו נהפך הדין אשר הוא על העכו"ם ומזה עצמו יוצמח ישועה ורחמים על ישראל וע"כ הזכיר בלשונו שני דברים כי אלך אל פרעה והיינו הדין לפרעה ועוד כי עי"ז אוציא את בנ"י והוא רחמים לישראל דהא להפך מדין לרחמים צריך לקיים מקודם דע את א' אביך וע"ז השיב לו הקב"ה כי אקי' עמך וגו' וגם בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את הא' אל ההר הזה וזה הוא התשובה על שני הדברים אשר אמר משה הא' כי אקי' עמך והוא עפ"י דברי המדרש הובא ברמב"ן פ' שם עה"פ כה תאמר וגו' והביא ע"ז מאמר המד' אקי' אשר אקי' כשם שאתה תהי' עמי כך אני אקי' עמך אם פותחין את ידיהם ועושים צדקה אף אני אפתח את ידי שנאמר יפתח ה' לך את אוצרו הטוב וכו' עיי"ש וזה שנאמר כי אקי' עמך והוא ע"י הצדקה הקב"ה יה' עמנו דבמדת הצדקה מהפכת מדה"ד לרחמים וגם בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את הא' על ההר הזה וע"י שיקבלו עליהם התורה מעלה עליהם הקב"ה כאלו כבר קיימו והם ממדת הדעת וע"כ שפיר התשובה למשה דיכול לעשות שני הדברים ההפכים דין לפרעה וגם הוצאות ישראל ממצרים דהוא רחמים וחסדים לישראל ושוב שנית שאל משה להקב"ה ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם פי' כקושי' הגמ' הנ"ל אלא מעתה גדולה נקמה וכו' והלא במקום שיש נקמה אין רחמים וא"כ אם אומר להם שם ממדה"ד האיך יומשך מזה רחמים על ישראל וגם אם אזכיר להם את שם ממדה"ר האיך רעה תבוא על פרעת מזה וא"ל הקב"ה אקי' אשר אקי' והוא כדברי המדרש המובא בהרמב"ן שזה מרומז על הצדקה שמהפכת מדין לרחמים ור"ל ע"ד זה תשוב אמריך להם להזכיר מדת הנקמה ויחולו על פרעה ועל מצרים וזה עצמו נתהפך לטוב לנו על ישראל וזה שמי לעלם העלימה' חסר כתיב לא כשאני נכתב אני נקרא נכתב באותיות הוי' המרומז לרחמים ונקרא בשם א"ד הרומז לדין ועיין בצל"ח בפסחים דף נ"ו עיי"ש והרמז בזה דמשתמש הקב"ה בב' מידות בפעם אחד דין לעכו"ם וזהו עצמו רחמים וישועה לישראל:

ח) בפ' צו זאת תורת העולה וגו' ודקדקו הלשון תורת העולה דהול"ל זאת העולה ובמד"ר ויקרא פ"ב אמר משה לפני הקב"ה מכל שבעים אומות שיש לך אין אתה מצווני אלא על ישראל אמר לו הקב"ה מפני שהמליכוני על הים ואמרו ה' ימלוך לעולם ועד וצ"ב [ב] לבאר בפ' בא דבר נא באזני העם וגו' ובגמ' ברכות דף ט' אין נא אלא לשון בקשה אמר להם בבקשה מכם שאלו ממצרים וכו' כדי שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם והקשו המפורשים איך יתכן באברהם אבינו שיתרעם על הקב"ה אחר מדותיו ובפרט בשביל כסף וזהב וכי אוהב כסף הי' ח"ו והלא גם רכוש סדום לא רצה ליקח ומה גם אחר פטירתו וגדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהן [ג] להבין דברי המדרש הים ראה וינוס מה ראה ישראל באים ורכוש מצרים בידם:

ונראה דהנה בפר"ד דרוש כ"ו הקשה איך דן הקב"ה את המצריים במיתה וממון והא ק"ל דאין אדם מת ומשלם וכתבו התוס' במס' ע"ז בשם רש"י דגם בבן נח אמרי' קם לי' בדרבה מיני' ותי' משום דקי"ל כרבנן דס"ל דלא נאמר כלל זה אלא במיתה בידי אדם אבל במיתה בידי שמים אדם מת ומשלם ע"ש ולענ"ד דא"כ עדיין קשה לר' נחוניא בן הקנה שהי' עושה יום הכפורים כשבת עי' בכתובות דף ל' דגם כרת פוטר מתשלומין וקשה שוב איך נידונו המצריים במיתה וממון גם להבין במה שכתב הפר"ד שם לעיל מזה עפ"מ דאמר רב בב"ק דף צ"ז התוקף בעבדו של חבירו ועשה בו מלאכה פטור ומוקי לה בגמ' הכא במאי עסקינן שלא בשעת מלאכה ופירש"י שלא בשעת מלאכה בשעה שאינם רגילום לעשות מלאכה או שאין עכשיו מלאכה לבטלו לעשות והנה אין ספק שישראל הם עבדים למקום וכמאמר הכתוב עבדי הם ואם ישראל הי' עושים רצונו של מקום פשיטא שהי' המצריים חייבים לשלם שכר פעולתם לפי שהי' מבטלים אותם ממלאכת רבם שלא הי' יכולים לקיים המצות בסיבות השיעבוד אך דמצינו לח"ל שאמרו גוי מקרב גוי מה אלו עובדי ע"ז אף אלו עובדי ע"ז וא"כ מן הדין אין להם ליקח שכר פעולתם אלא שהשי"ת ברוב חסדיו הפליא לעשות עמהם אף שמן הדין לא הי' להם ליקח ובזה מפרש שם הכתוב וה' נתן את חן העם עכ"ד ע"ש והנה גם על זה לכאורה יש להפליא היתכן אם מן הדין לא הי' להם ליקח מן הרכוש מצרים מדוע נצטוו שיקחו להם מה שאינו מגיע להם ואם הקב"ה הי' רוצה שיהי' לישראל רכוש והון אבל ממון שאינו שלהם למה הוא להם ולו הכסף והזהב ליתן מידו הרחבה בהיתר ולא כזה שיש עליו ערעור אם באיסור בא לידם:

לכן הנראה לע"ד עפימ"ש בכלי יקר פ' שמות וז"ל הנה דברי המפורשים אמת שהי' ישראל במצרים רעים וחטאים וכו' אך בתורה לא מצינו רמז בשעת מעשה לזה ע"כ נראה לפרש למה שנאמר וירעו אותנו המצרים ויענונו שע"י שעשו אותנו רעים וחטאים מצאו מקום לויענונו כי אז יוכלו לנו וכו' לפיכך וימררו את חייהם כי אצל הקב"ה נאמר כי הוא חייך וגו' וע"י שסרו מאחרי ה' מררו את חייהם בעבודה קשה היינו בע"ז שהיא קשה ורעה עכ"ד עיי"ש נמצינו למדין מזה דכל מה שישראל עובדי ע"ז הי' לא בא רק בהכרח ע"י סיבת מצריים שהריעו אותנו א"כ לפ"ז מיושב מה שהקשיתי דאין סברה לומר דרכוש מצרים הי' ביד ישראל שלא כדין ח"ו ולהנ"ל שפיר י"ל דכדין וכדת של תורה הי' צריכון לשלם להם שכר פעולתם דהא אין מקום לפטור את המצריים מלשלם שכר פעולה משום שבלא"ה הי' עובדי ע"ז דהא גם זה מה שהי' עובדי ע"ז בא להם ע"י המצריים וא"כ גרמו להם שיעבדו ע"ז ויבטלו עי"ז ממלאכת רבם היושב בשמים דהא בלא המצריים לא הי' עובדי ע"ז ואדרבה שהי' עובדים את ה' ועוסקים במצותיו ית"ש: וא"כ לפי דברי הפר"ד ולמאי שכתבתי מבואר דרכוש מצרים הי' תשלומין עבור מה שבטלו את ישראל ממלאכת שמים וממילא דהתשלומין איננו חלף עבודת ישראל ויגיעתם רק כביכול להקב"ה משום שבטלו את ישראל שהם עבדים של מקום מעבודתם מלאכת שמים והנה בכתובות דף ל"א בתוס' בשם ריב"א דלכ"ע מיתה לזה ותשלומין לזה חייב ולא אמרי' קם לי' בדרבת מיני' וכן אמר רבא בסנהדרין דף יו"ד ע"ש וא"כ ה"נ כיון דהתשלומין הוא להקב"ה וגם נתחייבו מיתה משום ששעבדו בישראל בגופם וא"כ הוי כמו התם מיתה לזה ותשלומין לזה אע"ג דנטלו הישראל התשלומין מ"מ ההתחייבות הוא בשביל עבודת השי"ת והוא נתן לנו את ממונם המגיע מהם ומיושב שפיר קושי' הפר"ד שהקשה אמאי נדונו המצריים במיתה וממון והא אין אדם מת ומשלם ולמ"ש ניחא כיון דהמיתה בא להם משום ששעבדו את ישראל ותשלומין בא להם משום שבטלו אותם ממלאכת רבם א"כ הוי המיתה עבור ישראל ותשלומין להקב"ה ומיתה לזה ותשלומין לזה אמרי' מת ומשלם וע"כ אע"ג דהמצריים נידונו במיתה עכ"ז אין לפטרם מתשלומין: והנה מצינו דכשהי' ישראל על הים וטען הים מה נשתנו אלו מאלו הללו עובדי ע"ז והללו וכו' והקב"ה המליץ בעדינו והשיב לו שוטה אתה דן מזיד כשוגג ואונס כרצון והיינו דמה שעשו ישראל במצרים את הרע הי' באונס והכרח מאת המצריים ובשביל זה בטל הטענה מהים דגם ישראל הי' עובדי ע"ז במצרים, ויתבאר המדרש הים ראה רכוש מצרים היינו בשביל רכוש מצרים לקח הים לסתור טענתו דהללו והללו כיון דרכוש מצרים הוא בשביל שבטלו את ישראל ממלאכת שמים

והא לכאורה י"ל דאינו מגיע לישראל הרכוש כיון שבלא"ה הי' בטלים ממלאכת שמים אך על כרחך כנ"ל דמה שהי' בטלים ממלאכת רבם הוא בשביל סיבת מצרים שהי' באונס ע"י המצריים וע"כ ראה הים וינוס כיון שהי' באונס א"כ נסתר הטענה הללו והללו וכמו שהשיב לו הקב"ה דישראל עשו מחמת אונס והראי' לזה משום שמגיע להם הרכוש מצרים אשר בידם ויבואר הגמ' הנ"ל כדי שלא יאמר אותו צדיק וכו' ואח"כ יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם ר"ל כדי שלא יצטער אותו צדיק דבשביל זה לא נטלו הרכוש לפי שעבדו ע"ז אפי' בלא המצריים וכיון שלא בטלו אותם ממלאכת שמים ע"כ פטורים מלשלם שכר בטילה וע"כ אמר הקב"ה למשה בבקשה מכם שישאלו כלי כסף וכו' למען דעת שישראל מעצמם הי' עובדים את הי"ת והכל בא להם מסבת מצריים:

ובזה י"ל דישראל כשעמדו על הים אמרו ה' ימלוך לעולם ועד היינו כיון שב"ה ניצלו ממה שנתמלא עליהם הים חמה משום שהי' טענתם שעשו באונס ובהכרח והיינו שאמרו ה' ימלוך לעולם ועד היינו בין כך ובין כך אפי' כשיעברו על מדתם מ"מ גילו דעתם אשר רצונם ולבם עם ה' לעולם ועד אף אם בחוץ יהא נראה כי עשו היפך ממה שהי' צריכון לעשות וע"כ אמרו במדר' שאמר הקב"ה להם דראוין ישראל יותר מן האומות ונצטוו על הקרבנות מפני שהמליכו על הים וכו' דהא גם בקרבנות מצינו כן לעיל בפ' ויקרא יקריב אותו לרצונו לפני ה' ובגמ' יקריב אותו לרצונו מלמד שכופין אותו עד שיאמר רוצה אני והיינו ג"כ משו"ז הטעם מהני כפי' בקרבן אע"ג דקי"ל בכל מקום דאונסא כמאן דלא עביד מ"מ מהני הקרבן ונרצה לו לכפר עליו משום שאמרו חז"ל ברכות י"ז גלוי וידוע לפניך שרצונינו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה ושיעבוד מלכות והיינו דישראל מעצמן אינם ראוין לאותו מעשה וכל מה שבא להם עע"א ע"י הגלות מסיבת הזמן וע"כ כמו שהחטא הוא אונס ע"כ כן הכשירו וכפרתו אפי' ע"י קרבן שבא בהכרח וא"כ שפיר קאמר במדרש דמשו"ז מהני לישראל דייקא וכמו שאמרו על הים ה' ימלוך לעולם ועד היינו במה שגילו דעתם דהכל בא להם ע"י הכרח ומלכותו קבלו עליהם ברצונו אפי' אם במעשה יהא נכשלים הוא סיבת הגלות ועול השיעבוד ויתבאר בזה זאת [כאן חסר ולא נמצא יותר בכת"י]:

ט) במדרש זה קרבן אהרן ובניו הה"ד זה ישפיל וזה ירום קריא באהרן בלשון זה הושפל ואשלכהו באש ויצא העגל הזה ובלשון זה הוגבה זה קרבן אהרן וצ"ב ובפ' שמות מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בנ"י ממצרים ופירש"י מה זכו ישראל שיעשה להם נס ואוציאם ממצרים בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את הא' על ההר הזה והקשו המפו' וכי משה בא ללמוד קטגורי' על ישראל וגם משה"כ בהוציאך את העם

ממצרים למה למימר ממצרים הא כבר ידענו שהם במצרים, ובהגדה רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם והקשו על זה במה ניכר מתוך דבריו אשר שאל מתוך רשעו ואם משום דאמר לכם דמשמע לכם ולא לו הלא גם החכם אמר אתכם די"ל אתכם ולא לו:

ונראה עפ"מ דאמרי' בפסחים דף ד' המשכיר בית לחבירו בי"ד על מי לבדוק על המשכיר לבדוק או על השוכר לבדוק וכתב בפנ"י דהאיבעיא בגמ' דהמשכיר אומר אנא בעינא למיעבד הא מצוה דבדיקת חמץ והשוכר אומר אנא בעינא לקיים המצוה וי"ל דספיקו של האיבעיא הוא עפ"ד הגמ' בכתובות דף י"א גר קטן דמטבילין אותו על דעת ב"ד וקאמר בגמ' מאי קמ"ל דזכות הוא לו וזכין לאדם שלא בפניו חנינא זכין לאדם שלא בפניו ומשני מהו דתימא נכרי בהפקירא ניחא לי' קמ"ל הנ"מ גדול דטעם טעמא דאיסורא אבל קטן זכות הוא לו עיי"ש, ומבואר דמי שלא טעם טעמא דאיסורא זכות הוא לו אע"ג דיש לו טירחא ויגיעה ע"י שמירת וקיום התורה אבל מי שכבר טעם טעמא דאיסורא קשה לו לפרוש הימנו והמצות הוא לו לטורח ולעול וא"כ י"ל ה"נ דהמשכיר בית לחבירו מ"מ לא השכירו אלא לדור בו אבל לענין מצוה שמוטל על בעלה בית כגון בדיקת חמץ שהוא מצוה מדרבנן על זה לא השכירו וכל חפציך לא ישוו בה אבל הנ"מ במי שלא טעם טעמא דאיסורא הוא לו לזכות והנאה שיוכל לטרוח במצוה אבל מי שנשתרש בחטאו אדרבא הוא לטרחא וא"כ כשהשכיר הבית גם למצות התלוים בה ג"כ השכירו וא"כ י"ל דזהו האיבעיא אם על המשכיר לבדוק כמ"ש הפנ"י דהמשכיר אומר אנא בעינא למיעבד מצוה כיון שכל דרך איש ישר בעיניו וצדיק הוא וטען המשכיר דזכות הוא לו וא"כ ודאי על זה לא השכירו או על השוכר לבדוק דהשוכר יאמר דלאו כל הרוצה ליטול את השם יבוא ויטול היינו שאינו מאמין לו דעשיית המצוה הוא לו רק לזכות ואפשר בשעה שהשכירו גם לענין המצוה השכירו ורק אח"כ עבר עליו רוח טהרה ורוצה לעשות המצוה וא"כ כבר זכה בה השוכר וי"ל דמשו"ה אמרי' במשנה אל תהי' כעבדים המשמשים את הרב עמל"פ וכו' היינו דבמשנה דאבות דהוא מילי דחסידי ומיירי במי שלא טעם טעמא דאיסורא וע"כ הם עובדים שלא עמלק"פ כיון דעצם המצוה והיגיעה הוא להם לשכר טוב בעמלם וזכות גדול הוא על שזכו בהאי עלמא להיות עבד מלך ממ"ה הקב"ה ולעמוד בחצר המלך פנימה כמשרתיו עושי רצונו ית"ש אבל מי שטעם טעמא דאיסורא ועי"ז אין לב להבין ועין לראות ועוונותיו הבדילו בינו לבין הקודש ויש לו טירחא ויגיעה בכח עד כי יגבר איש על טבעו ועצם חומרותו א"כ אין לו אשמה כי שכרו שאלו במו פיו כי כמה יגיעות עברו עליו כי יכבוש את יצרו ובמשנה הזהרו אל תהי'

כעבדים המשמשים את הרב עמלק"פ היינו שנהי' במדריגה נעלה כ"כ שעצם המצוה תהי' לנו לשכר ותענוג נפלא עד למאוד ויפה שעה א' בתשובה ומעש"ט מכל השכר ולא עמלק"פ אח"כ כי עצם עשיית המצוה הוא השכר ובזה פירשתי בדרוש לחג השבועות המדרש במגילת רות ישלם ה' פעלך וכו' אשר באת לחסות וא"ח אשר באת עי"ש:

והנה י"ל דמה שאמר מרע"ה מה זכו ישראל שיעשה להם נס לא אמר כן על דרך קטגוריא אך אדרבה דמשרע"ה שהי' לו תענוג נפלא בעבודת הבוב"ה ובמצותיו חפץ מאוד ולא בשכר מצותיו וע"כ לא ידע שמגיע עוד שכר בשביל שעושים המצוה כי חשב בדעתו דבזה שזכו לעשות המצוה הוא שכר יותר מכל השכר וא"כ כבר קבלו שכרם בעת שעשו המצוה וע"כ אמר האיך יתכן שכר מצוה אשר בעבור זה יגיע להם שיעשה להם נס ותשובת הקב"ה בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את הא' על ההר הזה היינו העם שהי' במצרים שהוא מלאה גילולים ומשו"ז נקראים עם היינו פשוטי ערך על שהתערבו בגוים וילמדו ממצרים וא"כ טעמו טעם דאיסורא ועכ"ז יעבדון את הא' על ההר הזה וא"כ אין להם כ"כ תענוג והנאה ע"י עצם המצוה והנסיון גדול להם יותר ממי שלא טעם טעם איסור ומגיע להם שכר ובשביל זה הם ראוים לעשות להם נס ובזה י"ל דהרשע אמר מה העבודה הזאת לכם כיון דהרשע כבר נשתרש בחטאיו ואין לו שום הנאה מעצם קיום המצוה וכמו עבודה וטרחה יתירה הוא לו וע"כ יחשוב לו עון שאין לו לעשות המצוה דרק למי שאין התורה והמצוה לטורח זהו צריך לעשות הכל כמצווה עלינו כיון שאין לו בזה טירחא כ"כ אבל אם הוא עבודה גדולה אינו צריך ליגע עצמו כ"כ וע"כ יאמר הרשע בלשון הזה מה העבודה הזאת אבל באמת אפי' למי שהוא לו לעבודה ג"כ צריך לעבוד את בוראו ית"ש וכמו צאתנו ממצרים דזהו נחשב לנו לזכות דאע"פ שהי' במצרים במקום טומאה ומושרש מזוהמתם אפיה קבלו עליהם התורה והיראה וע"כ התשובה להרשע בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים היינו דאדרבא בשביל שהי' התורה לטורח בזכות זה יצאנו ממצרים משום דהנסיון גדול ובזכות זה הי' ראוים לעשות להם נס בשביל שטעמו טעמא דאיסורא ויתבאר דברי המדרש זה קרבן הה"ד זה ישפיל וזה ירום דהנה בפ' שמיני פירש"י עה"פ ויאמר משה אל אהרן קרב אל המזבח שהי' אהרן בוש וא"ל משה למה אתה בוש לכך נבחרת היינו שהי' אהרן בוש וירא לגשת אל הקודש כי בעיניו לא הי' ראוי דהא אירע לו על ידו סיבת חטא העגל והשיב לו משה דאדרבא בשביל זה עצמו שהיא בוש א"כ הנסיון גדול ויש לו שכר ולכך נבחרת כיון שעמד בנסיונו שגבר על טבעו וזה שאמר המדרש זה ישפיל במה שאמר ואשלכהו באש ויצא העגל הזה והי' בעיניו שפל ואמר לו משה שבלשון הזה הוגבה שעמד בנסיונו וגבר

על טבעו וכיון שנתנסה כ"כ ראוי לו להיות כה"ג עבד לה' וזהו מתהלל כיון שהנסיון גדול עי"ז יותר:

י) זאת תהי' תורת המצורע וגו' ובמדרש מעשה ברוכל אחד שהי' מחזיר בעיירות של צפורי מכריז מאן בעי למיזבן סמא דחיי אוריקו לי' כ"ע הוציא להם ספר תהלים והראה להם מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב וכו' והמדרש פלאי וכבר האריכו המפורשים בדקדוקים על המדרש ומאי בעי בזה הכא בפרשה זו, גם לפרש הכתובים בפ' בא זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים וגו' כי בחזק יד הוציא ה' אתכם מזה ולא יאכל חמץ ויל"ד המשך הדברים דמשמע משום שהי' בחזק יד משו"ה לא יאכל חמץ ודבר זה אין לו ביאור, והנה הרמב"ם בפ"א מה' חמץ כתב דחצי שיעור אסור מן התירה שנאמר ולא יאכל חמץ ועי' בנושאי כליו מה שכתבו בזה וקשה ג"כ כנ"ל מדוע רמז הכתוב הכא דייקא דחמץ אסור במשהו ולא כתיב לעיל דאסור במשהו דהא כבר דיבר הכתוב מן איסור חמץ גם לפרש הכתוב מה שאמר פרעה יה' כן ה' עמכם כאשר אשלח אתכם ואת טפכם ראו כי רעה נגד פניכם ויל"ד למה אמר פרעה בזה הלשון ה' עמכם וגם מהו הרעה נגד פניהם דא"כ גם היא ידע דיצאו ממצרים למדבר וכפירש"י ע"ש:

והנלע"ד עפ"מ שאמרתי בפלפול בסוג' דחמץ בזמנו לבאר טעמו של הר"ן בנדרים דף נ"ב שכתב דמשו"ה דבר שיש לו מתירין אפי' באלף לא בטיל משום דרבנן דפליגו על ר' יהודא וס"ל ל דמין במינו בטיל היינו רק באיסור שנתערב בהיתר מב"מ משום דאע"ג דהם מב"מ בגופן ובטעמם מ"מ הם אינם מינו בעצמותן דהא זה נקרא שם איסור וזה נקרא שם היתר אבל דשיל"מ א"כ גם האיסור ההוא יקרא אח"כ בשם היתר והו"ל בכל ענינים מב"מ וגם רבנן מודי לי' לר"י דהוי מב"מ ומשו"ה דשיל"מ לא בטיל ע"ש ובתשו' ברית אברהם סי' נ"ה כתב דיש להפליא על הר"ן דמה יועיל מה דעתיד להיות ניתר דמ"מ עכשיו הוא אסור וע"כ משום דאמרי' כל העומד ליעשות כעשוי דמי והיינו כר"ש דס"ל בב"ק דף ע"ז ובכמה דוכתין דכל העומד לזרוק ולפדות כעשוי דמי והא לא קי"ל כר"ש ועי' באע"ה סי' קכ"ד גבי גט שכתבו על איסורי הנאה ובח"מ שם דלא אמרי' כל העומד לשרוף כשרוף דמי ע"ש ולע"ד י"ל בזה ע"ד אגדה לחלק בין הענינים עפ"ד הפר"ד שכתב דהנה מצינו במדרש במה שאמר משה מי אנכי וגו' וכי אוציא באיזה זכות אוציאם א"ל הקב"ה בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את הא' וגו' הוי יודע שבשביל שעתידים לקבל התורה הם נגאלים הרי מפורש שהקב"ה דן ע"ש העתיד וקשה ממה דאיתא במדרש ראה ראיתי וגו' הה"ד וירא און ולא יתבונן כיצד בשעה שיצאה הגר אמר הקב"ה אינו דן את האדם אלא בשעתו וכו' אבל התירץ לזה מבואר שזה מחסדיו

ית"ש שאם אדם עתיד להטיב מעשיו הוא מסתכל ומטיב עמו ע"ש העתיד אך אם עתיד לחטוא אינו מסתכל בזה ואינו דן אותו אלא לפי שעתו ועפ"ז מפרש המדרש לא הביט און ביעקב שאינו מסתכל בעבירות שבהן אבל במצות הקב"ה מסתכל לעתיד שנאמר ה' א' עמו וראי' לזה אמר א' מוציאם ממצרים ששם מתברר שמסתכל בטוב העתיד ולא ברע העתיד עכ"ד הפר"ד ע"ש ולפ"ז י"ל דה"נ בדשיל"מ אמרי' דהוא נידון ע"ש סופו להטיב כיון שעתיד להיות מותר אמרי' דהרי הוא כאלו כבר הותר ומיקרי עתה כאלו הוא הותר על שם העתיד שיהא מותר אבל אם כתב הגט על דבר:

שצריך ביעור ושריפה לא אמרי' דהרי הוא כאלו נשרף ואינו בעולם דבדבר רעה לא אמרי' שהוא נידון ע"ש סופו ואנו דנין אותו כמו שהוא בשעתו שלא נשרף עדיין:

והנה אמר פרעה לישראל להיפך מזה כיון שהוא לא ידע את ה' היינו ממדת חסדו ית"ש אלא ממדת א' שהוא דין וע"כ אמר דאינם ראוים שיצאו ישראל ממצרים כיון דעל הטוב לא יסתכל השם במה שעתיד להיות אח"כ ואמנם על הרעה יסתכל השם על העתיד וע"כ אמר להם יה' כן ה' עמכם וגו' ר"ל דהא מהכתוב שנאמר ה' א' עמו מוכח דהקב"ה מסתכל לעתיד על הטוב שיעשה האדם והיינו דמשמעות ה"א עמו משמע דבזה ה' עמנו היינו להסתכל לעתיד לטובה ואמר פרעה לבני ישראל יה' כן ה' עמכם וגו' ר"ל דלא כן הוא דעל הטוב לא יסתכל הקב"ה אבל ראו כי רעה נגד פניכם היינו דאמנם לרעה יסתכל השי"ת על העתיד להיות ובזה הוא נגד פניכם כאלו הוא נגד פניו וכבר נעשה וא"כ כיון דעל הרעה יסתכל לעתיד ועל הטוב לא יסתכל א"כ איפוא באיזה זכות תגאלו ממצרים אבל באמת ממדת חסדיו ית"ש דעל הרעה לא יסתכל לעתיד ועל הטוב ה' יראה מה שעתידין ישראל לעשות:

ובזה יתבאר הכתובים זכור את היום הזה אשר יצאת ממצרים וגו' כי בחזק יד הוציא ה' אתכם והיינו כמו שכתב א"ז זללה"ה ביש"מ פ' בא עפ"ד האלשיך בפ' שלח עה"פ כי העלית את העם הזה בכחך דהי' צריך אז כח וחזק יד משום שהי' עליהם קטרוג משרי מעלה מה נשתנו אלו מאלו עכ"ד והנה אע"פ שאמרו מה נשתנו אלו מאלו הללו וכו' מ"מ הוציא ה' אותנו משום שהקב"ה ראה לנו לטובה על העתיד שיקבלו ישראל את התורה וכבר הבאתי דמשום הכי דשיל"מ ל"ב כיון דמדותיו של הקב"ה לידון את האדם על מה שעתיד להיות אח"כ לטובה כאלו הוא עתה לשעתו משויה דשיל"מ ל"ב דהוא ג"כ נידון ע"ש סופו והו"ל כאלו הוא עתה מב"מ האיסור עם ההיתר וע"כ אמר הכתוב אח"כ דמשו"ה לא יאכל חמץ וכדברי הרמב"ם דמלא יאכל משמע אפי' חמץ כל שהוא והיינו דאם נתערב חמץ כל שהוא בתערובות לא בטיל משום שהוא דשיל"מ והטעם

דדשיל"מ נידון ע"ש סופו והו"ל מב"מ וא"כ א"ש דאסמכי' הכתוב הכא משום שהי' בחזק יד ע"י הטענה דמה נשתנו אלו מאלו וא"כ אמרי' דהקב"ה דן ע"ש סופו לטובה וא"כ משו"ז לא יאכל חמץ אפי' כ"ש על ידי תערובות דמזה מוכח דדשיל"מ לא בטיל:
ויתבאר הכתוב זאת תהי' תורת המצורע וגו' דהנה להנ"ל מבואר דהקב"ה דן האדם ע"ש סופו מה שעתיד להטיב והנה בגמ' ערכין דף ט"ו אר"ל מ"ד זאת תהי' תורת המצורע זו הוא תורתו של מוציא שם רע ופירש בעיון יעקב כלומר שזה תקנתו שיעסוק בתורה ע"ש וי"ל דמשו"ה תקנתו של בעל לה"ר רק ע"י התורה דהנה ידוע מה שהביא בחובת הלבבות דבעון לה"ר אפי' המצות שעשה הוא מפסיד הכל והנה אמרי' בקידושין דף מ' תלמוד גדול שמביא לידי מעשה א"כ י"ל דע"י הלימוד ובזה הוא בא יבוא אח"כ לידי מעשה הו"ל כאלו כבר עשה כיון דהקב"ה דן את האדם ע"ש סופו וע"כ תקנתו של לה"ר שהפסיד את כל המצות רק ע"י התורה ונחשב לו כאלו יש לו המצות אשר יעשה אח"כ ע"י התירה וז"ש המדרש מאן בעי למיזבן סמא דחיי היינו כמו סם חיים שבא לקיים את החיות וא"כ הוא מועיל לשעתו תיכף ומיד וע"כ אמר מי האיש החפץ חיים תיכף ע"ז שאוהב ימים לראות טוב היינו שמסתכל בטוב אשר יעשה לעתיד נצור לשונך מרע דתקנתו ע"י התורה וגם כשהוא רק סור מרע ולא עשה עוד המצות נחשב הוא כאלו עשה טוב דמה שעתיד להיות דן הקב"ה כאלו הוא בשעתו ונידון ע"ש סופו לטובה וכן הוא המצות הוא כסם חיים דמה שעתיד להיות ייטיב ה' עמנו מתחלתו קודם שנעשה ע"ש העתיד לטובה:
יא) בפ' צו זאת תורת העולה וגו' ודקדקו הלשון דהו"ל זאת העולה גם כפל הלשון הוא העילה ובפ' בא והי' כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם ואמרתם זבח פסח הוא לה' וגו' ובהגדה מבואר דזהו שאלת הרשע וא"כ יל"ד מהו התשובה דזבח פסח הוא לה', גם דהול"ל זבח פסח אשר פסח, לה' למה כתיב הכא והנה בהגדה אמרי' בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים לי ולא לו אלו הי' שם לא הי' נגאל וקשה ממאי משמע דלי ולא לו וגם למה לא הי' נגאל ועוד מה חטא הרשע בזה שאמר לכם גם להבין הכתוב בפ' בא כל עדת ישראל יעשו אותו וברש"י למה נאמר וכו':
ונראה עפ"ד א"אזללה"ה בייט"פ לשה"ג אות כ"ו לבאר ע"ד אגדה הא דאין שוחטין את הפסח עה"י ואפי' למ"ד שוחטין מ"מ לכתחלה מהדרינן שלא יהא על היחיד וכמבואר בפסחים דף צ"ה ע"ש, עפ"מ דאיתא בנזיר דף כ"ג ובהוריות דף יוד דאר"י לענין פסח אחד אכלו לשם פסח ע"ז נאמר צדיקים ילכו בם אחד לשם אכילה גסה ע"ז נאמר ופושעים יכשלו בם ור"ל רשע קרית לי' פסח מיהו קעביד ע"ש וברש"י ומבואר שצריך לאכול

הפסח לשם מצוה ואי אכלו שלא לשם מצוה אלא להנאתו ולתאותו פושע קרי לי' ר' יוחנן ולכן לענין אכילת פסח מפני דלאו כל אדם יכול לכוין לש"ש במידי דאכילה שיש בו הנאת הגוף משו"ה אמרה תורה שלא לשחוט עה"י כ"א למנות עוד אתו ואז מסתמא כל אחד יבחר איש היודע לכוין באכילתו ותעלה כונתו גם למי שאינו יודע וכדאשכחן גבי הא דהכל כשרין לכתוב הגט ואפי' חש"ו ופריך והא לאו בני דיעה נינהו ופירש"י ואינם יודעין לכתוב לשמה ומשני בגדול עומד על גביו הרי דאפי' קטן שאינו יודע לכוין לבמה מהני עומד ע"ג ע"ש באריכות:

ולעד"נ להוסיף יותר נופך דהא אין מבואר בגמ' דהא דאין שוחטין עה"י משום דצריך ליבחר אתו איש היודע לכוין באכילתו וגם יש לבאר הא דאמרי' בגמ' פסחים דף ס"ד אין לך כל פסח שלא נמנה עליו עשרה בני אדם ויותר ובודאי כונה מיוחדת היתה בזה להיות הפסח בעשרה שיאכלו כאחד ונראה עפמ"ש א"אזלל"ה בייט"ל פ' יתרו עה"פ ויקח יתרו וגו' עולה וזבחים וגו' כי גלוי וידוע שהאדם צריך לעבוד את בוראו בכ"ע ובכל שעה ואפי' בעת אכילתו יהי' כוונתו לש"ש ולבו יהא דבוק בו ית"ש וזו אחת מעבודת הקשות אמנם לחם הקדוש הנערך על השלחן הטהור בביהמ"ק הי' בניקל לאכלו בקדושה לשם ה' ולא למלאות תאותו ונמצא בעת אכלו הי' לאותו לחם ב' פנים גשמי ורוחני וז"ש לחם פנים שיהא לו ב' פנים כי תהי' לפני תמיד אפי' בעת אכילתך וזה הטעם שנאסר בשר תאוה במדבר ולא הי' רשאים לאכול אלא שלמים עכ"ד ז"ל ולפ"ז י"ל דמה"ט אין לך כל פסח שלא נמנו עליו פחות מעשרה דהא כל בי' עשרה שכינתא שרי' וא"כ עשרה שאכלו את הפסח ביחד והי' שכינה שרוי' ביניהם בניקל הי' להם לכוין באכילתם בלתי לה לבדו וכמו שמצינו בלחה"פ שהי' מכוונים באכילתם לשמים ולכן הפסח אינו נאכל עה"י רק באוכלים מרובים כדי לצאת ידי חובת הפסח ע"י כוונתם כשהשכינה שרוי' ביניהם בכוונה לשמו ית' ועי' מ"ש בדרושים לשה"ג אות י"ז הטעם למה הפסח צריך לשמה יותר משאר הקרבנות:

ויתבאר דזהו שאלת הרשע מה העבודה הזאת לכם וי"ל ע"פ המבואר בגמ' נזיר ובהוריות הנ"ל דע"י שאכל שלא לש"ש רשע קרי לי' וא"כ הרשע יאמר דאין לאכול הפסח בצירוף רבים יחד כי אם כל אחד לבדו דהא לא איכפת לי' אם נאכל שלא לש"ש וע"כ בא בשאלתו מה העבודה הזאת לכם ר"ל לכם רבים משמע כמבואר בפסחים דף כ"ב ע"ב שלש שנים יהי' לכם ערלים לכם לרבות הנטוע לרבים וע"כ יאמר הרשע כי כל אחד הוא לבדו יאכל ולכן התשובה אל הרשע לכם ולא לו ר"ל כי לו לבדו אין השראת שכינה עמו ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל היינו לאכול הפסח בצירוף יחד בתוך הכלל כי היכי

שיהי' השראת שכינה אתו ובזה כפר בעיקר ר"ל כי הוא אינו מאמין אשר שכינתו ית"ש הוא עם ישראל ולכן אלו הי' שם לא הי' נגאל כענין שנאמר אשר פדית גוי וא' ואמרו במדרש לי ולכם הוא הגאולה היינו שבזה אנו נגאלים אם לא ח"ו בזכות למענו יעשה כיון שהשי"ת כביכול נגאל עמנו מתוך גאולתנו דבכל מקום שגלו ישראל שכינה עמהם וא"כ דהוא אינו מאמין בזה אשר השראת השכינה הוא על ישראל וא"כ מה זכות יש לו שיגאל עם כלל ישראל וזשה"כ והי' כי יאמר אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם כנ"ל למה צריך לאכול הפסח ברבים והיינו לכם בתוך רבים ואמרתם אליו זבח פסח הוא לה' ר"ל כי צריך לאכול הפסח לשם ה' וא"כ ביחיד לאו כל מוחא סביל דא לאכול רק לשם ה' וע"כ העבודת הפסח בא ברבים כדי לזכות בזה לכוין לשמו ית' וזש"ה כל עדת ישראל יעשו אותו וכמו שאמרו חז"ל אין עדה פחות מעשרה וכל בי' עשרה שכינה ביניהם וזה הטעם שאמרו בגמ' דאין פסח פחות מעשרה כדי שיהא לבנו בטוח לאכלו לשם ה' ע"י השכינה הקדושה השוכן אתנו בתוך בני ישראל, ויתבאר הכתוב זאת תורת העולה הוא העולה דהנה במדרש תני ר"ש בן יוחאי אין העולה באה אלא על הרהור הלב ממי את למד מבניו של איוב דכתיב והשכים בבוקר והעלה עולות מספר כולם כי אמר אולי חטאו בני וברכו א' בלבבם הדא אמרה העולה אינה באה אלא על הרהור הלב וי"ל דהרהור הלב היינו אם עשה מצוה בלא כוונה לשם ה' וא"כ חטא בזה בלבו וממנו הרי אתה למד דאם צריך להביא עולה לה על אשר לא עשה מצוה בכוונה וא"כ כש"כ דהעולה שהיא לכפרה כיון דאין קטיגור נעשה סניגור וא"כ בודאי שצריך להיות בכוונה ורעותא דלבא והיינו שאמר זאת תורת העולה הוא העולה ר"ל כמו שהיא העולה דבאה כל עיקר לכפר על הרהור הלב ממנו תלמיד האיך לקיים עצם העולה שתהי' לפני ה' בכוונת הלב ומייתי המדרש הכא מאיוב שהשכים בבוקר והעלה עולות לכפר על הרהור הלב והכא נמי נאמר צו לשון זירז שצריך להשכים בבוקר כי מהזריזות הוא מה שנעשה בכוונה ובלב שלם ולכן גם איוב השכים בבוקר להעלות העולות: יב) ויקרא אל משה וגו' ובמדרש הה"ד ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו וצ"ב יקריב אותו לרצונו לפני ה' ופירש"י יקריב אותו מלמד שכופין אותו לרצונו הא כיצד וכו' לפני ה' מה ת"ל וכו' והוא מדברי הגמ' בזבחים ע"ש ולענ"ד לפרש ע"ד אגדה גם לפרש דכתיב בפ' בא והי' כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח וגו' וי"ל דהול"ל זבח פסח אשר פסח, למה כתיב הכא לה' ובהגדה מבואר דזהו שאלת הרשע והתשובה בעבור זה עשה ה' לי וגו' לי ולא לו אלו הי' שם לא הי' נגאל וקשה אמאי לא משיבין לו כאמור בתורה ואמרתם זבח פסח וגם

ממאי משמע דלי ולא לו ולמה לא הי' נגאל בשביל זה השאלה וגם אמאי נקרא רשע ואי משום שאמר לכם הא גם החכם אמר אתכם וכבר האריכו בזה הדקדוקים במפורשים: ונראה עפ"ד רש"י ז"ל ביצה דף כ"ז גבי חלה או תרומה שנטמאת שאסור לשורפה או לתתה לפני כלבו ביו"ט אע"ג דהבערה לצורך הוא משום דרחמנא אחשבי' להבערתו דכתיב באש תשרף הילכך מלאכה הוא וכתבתי לבאר דברי רש"י בסוגי' די"ד שחל להיות בשבת עיי"ש והנה כתב כ"ק אאמו"ר הגאה"ק זללה"ה בקדיו"ט פ' ויקהל דכאשר נשובה ונחקורה אז נראה בעליל בכל תהלוכותנו כי טרחה גדולה הוא לאיש שיהא ניעור כל הלילה ללמוד בתוה"ק או אפי' לומר תהלים או לילך אפי' דרך קצר בשביל איזה מצוה קשה מאוד בעיני המון אמנם בעניני עוה"ז קרוב הדבר מאוד לעשותו ויהא ניעור כמה לילות ולא יעוף ולא יגע ואין עליו לטירחא בשביל פרנסתו והענין שזה שלא צותה התורה אינו שום מלאכה ועשי' אבל בדבר מצוה אחשבי' למלאכה וטירחא ועבודה רבה וזש"ה ברכו ה' מלאכיו גבורי כח היינו המתגברים ביצרם עושי דברו היינו משו"ז הם עושים דברו שנקראו עשייתם עשי' משום לשמוע בקול דברו דבזה שהוא ממצותיו ית"ש הוא עשיי' גדולה וצריך לזה גבורה מאוד ללחום עם היצר שיהא ביכולתו לעשות מצוה זו ויש לפרש בזה במה שאמרו ישראל נעשה ונשמע דהיינו שיהא עשיי' נעשה דייקא משום ונשמע עכד"ק בקצרה ונלע"ד לפרש בזה דברי הגמ' סוכה דף נ"ב לעתיד לבא מביא הקב"ה ליצה"ר ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים צדיקים נדמה להם כהר גבוה ורשעים נדמה להם כחוט השערה הללו בוכים והללו בוכים צדיקים בוכים האיך יכולים לכבוש הר גבוה ורשעים בוכים האיך לא יכולנו את חוט השערה הזאת ואף הקב"ה תמה עמהם שנאמר גם בעיני יפלא ע"ש וי"ל כיון דכל העבודה וטירחא שאדם מיגע עצמו בעבודתו של השי"ת הוא יחשב לעבודה רק משום שהוא מצוה אבל אם הי' זה עבודתו לחולין לא נחשב לו כלום לטירחא וע"כ הרשעים אשר לא עשו כמעשה הצדיקים א"כ לא ידעו כלל אשר מעשה הצדיקים עבודה גדולה וכהר גבוה וע"כ הרשעים יחשבו אף הם שהוא כחוט השערה ובוכים אח"כ האיך לא יכלו לכבוש את יצרם כחוט השערה אבל הצדיקים שעשו כצדקתם וכיון דמצות השי"ת אחשבי' למלאכה ועבודה קשה מאוד ויודעים כמה יעייפו עצמם בעבודת השי"ת ולכן נדמה להם כהר גבוה וגם הקב"ה תמה עמהם כי יוצרם הוא יודע את יצרם:

ויתבאר בזה הכתיב בפ' שמות מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בנ"י ממצרים וגו' ופירש"י מה זכו ישראל שנעשה להם נס ואוציאם ממצרים ויל"ד הלא הי' להם כמה זכותים וכמ"ש במדרש בזכות ד' דברים נגאלו ממצרים וכו' וגם יל"ד בהוציאך את העם

ממצרים תעבדון את הא' על ההר הזה וקשה וכי רק על ההר עשו ישראל ושמרו את דברי התורה הזאת הא עיקר העבודה הוא אח"כ מאז ועד עולם אשר ישמרו בנ"י את התורה וא"כ יותר הול"ל שיעבדו ישראל את הא' תמיד ולהנ"ל י"ל דמרע"ה אמר מתחלה כיון דכל המצות אם הי' מלאכת חולין ובעניני עוה"ז לאו מלאכה ועבודה הוא א"כ אין זה זכות אשר עי"ז יעשה להם נס ואמר לו הקב"ה בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את הא' על ההר הזה דייקא היינו שגילו זאת הענין על הר סיני כשאמרו ישראל נעשה ונשמע אצל ההר דעי"ז שנשמע שהוא ממצות השי"ת בזה הוא נעשה דהיינו שהוא עשיי' ומלאכה וא"כ הוא זכות גדול כיון שצריך לכבוש את היצה"ר כהר גבוה משום שאחשבי' למלאכה והיינו שאמר הכתוב תעבדון את הא' שהוא עבודה ומלאכה אל ההר הזה דייקא כשאמרו נעשה ונשמע ויבואר השתא ושמרתם את העבודה הזאת היינו שיאכלו בנ"י את הפסח בלילי פסח והי' כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת היינו כיון שאכילת פסחים לכאורה הוא דבר ניקל לאכול כזית בשר על השובע ולאו עבודה הוא לאכול בשר תאוה וחולין אבל כיון דזה הוא בן הרשע וכנ"ל דהרשעים נדמה להם כחוט השערה היינו שלא ידעו ולא יבינו ענין העבודה כיון שהם לא הלכו בדרך הצדיקים שייגעו עצמם בדברי תורה והמצות ויראו כי אחרי כן אחשבי' למלאכה מחמת כי הוא מצות ה' אשר תעשנה ואמר הכתוב ואמרתם זבח פסח הוא לה' משום שהוא לה' ומצוה קעביד בזה על כן יקרא עבודה אע"ג דאכילת חולין לאו מלאכה מ"מ מה שצותה התורה יקרא עבודה ואחשבי' למלאכה וזהו מה שנאמר בהגדה לתשובת שאלת הרשע מה העבודה וגו' בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים אלו הי' שם לא הי' נגאל דהנה להנ"ל בעבור זה נגאלו ממצרים כיון שקיבלו עליהם ישראל באמרם נעשה ונשמע היינו שע"י שנשמע שהוא ממצות ה' בעבור זה נחשב לעשיי' וא"כ כיון שהרשע אומר מה העבודה הזאת היינו שגם במצות ה' אינו עבודה כלל ולכן לא הי' נגאל דעיקר הזכות שנעשה להם במצרים נס שנגאלו הוא בעבור זה שאמר הכתוב תעבדון את הא' על ההר הזה היינו שהמצות נחשב להקב"ה לעבודה ויגיעה רבה אשר כראי הם שיגאלו ויתבאר הכתוב יקריב אותו לרצונו לפני ה' דהנה אמרו חז"ל כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה וי"ל אע"ג דודאי טירחה ויגיעה הוא יותר להקריב את העולה עצמו כמשפטו מאלו עוסק רק בתורת עולה שיהא חשוב כאלו הקרבנו את העולה מ"מ י"ל דאחשבי' הקב"ה את דיבורינו ועסקינו בענין העולה וכל הקרבנות כאלו הקרבנו ממש את קרבנותיו ומקובל הוא לרצון לפני הקב"ה והיינו משום דשיח שפתותינו נחשב למעשה ולעבודה כיון דהוא מצוה ואחשבי' הקב"ה למלאכה וזש"ה יקריב אותו לרצונו היינו אפי' אם אינו מקריב

אותו ממש בפועל רק הוא מקריב אותו לרצונו ר"ל ע"י שעוסק בתורת עולה ומקבל עליו ברצונו לכשיבנה ביהמ"ק יביא את קרבנו וגם ברצונו גם עכשיו להקריב את הקרבן אלא שאין ביכולתו כעת ג"כ הוי כאלו הקריב אותו ונחשב לו כאלו הקריב אותי במועדו ואמר הכתוב דהוא משום דלרצונו הוא לפני ה' ר"ל במצות השי"ת אחשבי' למלאכה גם אשר הוא מקריב רק בדיבורו לבד ג"כ נחשב לעבודה משא"כ במלאכת חולין אין זה נקרא עבודה לכן במדר' הביא הכתוב בתחלת מעשה הקרבנות הה"ד ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו דמזה משמע ג"כ הכי דמשו"ה הם עוש' דברו שנקרא עשיי' משום דהוא לשמוע בקול דברו ועיין לקמן אות ט"ז:

יג) זאת תהי' תורת המצורע ובמד"ר הה"ד מי האיש החפץ חיים מעשה ברוכל אחד שהי' מחזיר בעיירות שהי' סמיכות לציפורי והוה מכריז ואומר מאן בעי למיזבן סם חיים אידקן עלי' [הביטו אחריו] ר' ינאי הוה יתיב וכו' הוציא לו ספר תהלים הראה לו פסוק מי האיש החפץ חיים מה כתיב בתרי' נצור לשונך מרע סור מרע ועשה טוב א"ר ינאי כל ימי הייתי קורא הפסוק הזה ולא הייתי יודע היכן הוא פשוט עד שבא רוכל זה והודיעו מי האיש החפץ חיים לפיכך משה מזהיר את ישראל ואומר להם זאת תהי' תורת המצורע תורת המוציא שם רע עכ"ד המדר' והוא כולו מוקשה כמו שהאריכו המפורשים למה שינה מלשון הפסוק מי האיש החפץ חיים והו"ל להכריז מאן בעי סמא דחי' ולמה הכריז מאן בעי למזבן וכי הוא בדרך מקח וממכר דשייך לשון זבינא וגם מאי אמר ר' ינאי כל ימי הייתי קורא פסוק זה וכו' מה חידש לו הרוכל בזה ומה סיים לפיכך משה מזהיר את ישראל האיך ענינו לכאן ואין להאריך עוד בדקדוקים גם לפרש דברי הכתוב בפ' בא מה שאמר פרעה למשה רבינו ע"ה יה' כן ה' עמכם כאשר אשלח אתכם ואת טפכם ראו כי רעה נגד פניכם ופירש"י בשם מדרש אגדה שאמר להם פרעה רואה אני באיצטגנינת שלי אותו כוכב ששמו רעה עולה לקראתכם במדבר והוא סימן דם והריגה וכשחטאו ישראל במדבר אמר משה בתפילתו למה יאמרו מצרים לאמור ברעה הוציאם זו הוא שאמר להם ראו כי רעה נגד פניכם מיד וינחם ה' על הרעה וכו' עיי"ש ויש לדקדק הלשון יה' כן ה' עמכם הלא אתמול אמר לא ידעתי את ה' וגם למה האריך בלשונו כאשר אשלח אתכם ואת טפכם והלא במלת אתכם גם טפכם בכלל כיון שבא בזה על מה שאמר משה בנערינו ובזקנינו בבנינו ובבנותינו נלך גם מה אמר להם אותו כוכב עולה לקראתכם דמשמע שבא בזה לומר עצה טובה קמל"ן שלא ילכו ממצרים מפני אותו כוכב וא"כ מאי שייכות אלה הדברים לדיבור שלפניו שלא ילכו הם וטפם עוד מה שעמדתי על המחקר במה שאנו מאמינים באמונה שלימה מתורה ונביאים וכתובים

ומפי מאמרי חז"ל שהבורא יתברך שמו גומל טוב למי שישמור מצותיו ויעניש למי שיעבור על מצותיו ויש לחקור בזה האיך יתכן גם שניהם באם יש ליתן שכר לשומרי מצותיו מדוע יגיע עונש ח"ו למי שיעבור על מצותיו דהא מצד הסברה לא יגיע ליטול שכר רק בדבר שאינו מחוייב לעשות ואם אעפי"כ עושה לנחת רוח הבורא על כן בדין היא שיטול שכרו וא"כ דאינו מחוייב לעשות מדוע ענש יענש בדבר דלאו חיובא עלי' רמי' רק בדרך רשות ואם בדין הוא לענוש לעוברי עבירת ומי חשוד א"ו קוב"ה לעביד דינא בלא דינא משום דמדינא מחוייב כל אחד לעשות רצונו ולעבדו בלבב שלם א"כ מדוע הוא בא בשכרו באם ישמור מצותיו ע"ד משל בעבד שעומד ומשמש את רבו וגופו קנוי לרבו לשמשו האם יגיע לו עוד שכר עבור עבודתו ורק אם מורד בו ועובר על תפקידו אשר צוהו אזי בודאי ענש יענש וכן באיש נכרי העושה לחבירו כסות נאה וכלים יפים וצריך לשלם לו עבור עמלו מיגיע כפו ממיטב כספי היתכן לומר באם יושב בטל ואיני חפץ לא הן ולא שכרן האם יעלה על הדעת דינתן האיש בפלילים לרדותו ולהכריחו לתקן כליו כדי ליטול שכר והנמשל מובן מאליו באם מחוייב מדינא לקבל עליו עול התורה והמצוה מדוע יטול שכר והרי זה דומה לעבד המחויב לשמש את רבו ואם נוטל שכר א"כ אינו מחויב לעשות מדינא בחיוב גמור ככל הכתוב בתורה וא"כ מדוע יגיע עונש לעוברי מצותיו:

והנ"ל לתרץ הכל עפ"י דרך דרוש ודת ודין בהקדם מ"ש הר"ן בריש פ"ק דפסחים הטעם שהצריכו חכמים גם בדיקה אחר הביטול אף דסגי מדאורייתא לפי שביטול זה תלוי במחשבתן של בני אדם ואין דעתיהן שוות ואפשר שיקילו בכך ולא יוציאהו מלבן לגמרי ראו חכמים להחמיר שלא יספיק ביטול והצריכו בדיקה וביעור גם כן עכ"ד עיי"ש והנה קשה לי לפי"ז מאי דמצינו בכמה מקומות דהקילו בבדיקת חמץ כגון הכל נאמנין על הבדיקה אפי' נשים וקטנים פסחים דף ד' לפי שהוא דרבנן והלא אם הוא מחשש ספק דאורייתא שמא לא בטלו בלב שלם אם כן יש לחשוש דבדיקה זו הוא מדאורייתא אם הביטול הי' שלא כדין ולא אהני וראוי הי' להחמיר בבדיקה מטעם דאפשר הבדיקה היא מדאורייתא ונראה לפרש דברי הר"ן עפי"מ דאמרינן ערכין דף כ"א בקרבן יקריב אותו מלמד שכופין אותו יכול אפי' בע"כ ת"ל לרצונו הא כיצד כופין אותו עד שיאמר רוצה אני וידוע מ"ש הרמב"ם ספ"ב מה' גירושין בטעם הדבר דאחר שמסירון ממנו המונע עושה הטבע את שלו ה"נ טבע הישראלי לשמוע למצות קונו אילמלא המונע הוא השאור שבעיסה עכ"ד בשינוי לשון עיי"ש ולפי"ז י"ל בדברי הר"ן נמי דאעפ"י דהביטול לא הי' בלב שלם עכ"ז לאחר שבדק החמץ ע"מ לבערו מהעולם ולשרפו ומחזיר עלי'

שלא ימצא בידו מן החמץ מאומה ע"כ בזה הוא מבטל גם כן בלב שלם כיון שיראה בלא"ה שלא יהי' בידו מן החמץ מאומה והמניעה הוא מכח הפסד החמץ ומשו"ה לא ביטלו כראוי על כן לאחר הבדיקה כדי לבערו הביטול הוא ממילא בלב שלם כיון שכבר הוסר המניע ולפי"ז לא קשה על מה הקילו בבדיקת חמץ ולא חששו מספק שמא לא ביטלו בלב שלם ולא אהני ולהנ"ל מיושב כיון דלאחר הבדיקה הוי הביטול כראוי כיון שכבר הוסר המניע וממילא מבטל בלב שלם ויש ליישב בזה קושי' התוס' ריש פסחים דף ב' שהקשו על פירש"י דאור לארבעה עשר בודקין את החמץ ופירש"י שלא יעבור עלי' בבל יראה ובל ימצא והקשה התוס' כיון דצריך ביטול כדאמר בגמ' הבודק צריך שיבטל ומדאורייתא בביטול בעלמא סגי האיך קאמר דבודקין שלא יעבור בבל יראה והא לא יעבור בב"י אחר שכבר ביטלו דסגי מדאורייתא ולהנ"ל מיושב שפיר דהא על הביטול גופי' יש חשש דלא אהני אף מדאור' דשמא לא ביטלו בלב שלם ורק אחר שבדק החמץ ע"מ לבערו מהעולם ובלא"ה לא יהי' לו ריוח מהחמץ ממילא מבטלו בלב שלם וא"כ רק ע"י הבדיקה ינצל מלאי דבל יראה דהא בלא הבדיקה רק ע"י הביטול לא אהני אף מדאורייתא דשמא לא ביטלו בלב שלם ועובר בב"י ורק אחר הבדיקה הביטול הוא בלב שלם כראוי ונמצא באמת רק ע"י הבדיקה לא יעבור בב"י וחכמים גזרו לבדוק כדי שהביטול יהא מועיל ולא יעבור בב"י וא"ש דברי רש"י:

והנה במס' בבא בתרא דף מ"ז אמר רב הונא תלוי' וזבין פי' מי שתלוי אותו או עשו לו יסורין עד שמכר וקבל הדמים ואמר רוצה אני למכור זביני' זביני ומוכח עוד שם דתלוי' ויהיב דלא נתן מעות בעד החפץ או הקרקע אם הוא באונס לא גמר ומקנה ודוקא אם נתן וקבל מעות התם אמרי' דאע"ג דהי' באונס גמר ומקני והקשה בתוס' שם דף מ"ח ע"א ד"ה אילימא מהא דתני' יקריב אותו מלמד שכופין אותו יכול בע"כ ת"ל לרצונו הא כיצד כופין אותו עד שיאמר רוצה אני אלמא דהיכי דכופין אותו אפי' בלא קיבל מידי אגב אונסא גמר ומקני ותי' ר"י דהתם הוי כמו מכר דהא יש לו כפרה תחת הקרבן וקונה הכפרה עכ"ד התוס' עיי"ש והשתא יתבאר מה שעלה על לבי במחקר דאם שורת הדין נותן לענוש לעוברי עבירה מדוע יגיע שכר לשומרי מצותיו ולהנ"ל א"ש דהא ע"כ מהדין ליתן שכר לעושי מצוה דהא אם הועד בנו לאמור שיגיע עונש ח"ו לעובר עבירה או אם לא יעשה מצוה אם כן אף אם עושה מצוה או שמר עצמו מכל דבר רע מאי אהני ומה הוא חשיבה וצדיק מה פעל בעוה"ז דהא כל מה שעושה היא כאונס וא"כ הוי כמו תלוי ויהיב דהא הוא מוכרח לעשות מכח יראת העונש ובתלוי ויהיב קיימ"ל דאי עביד לא מהני וע"כ הבטיחנו הי"ת לשלם טוב לפועלי מצוה וע"כ אף דהוי כמו אונס מכח יראת

העונש מ"מ הא ינתן ג"כ שכר טוב לשומרי מצותיו ועושי רצונו ית"ש ומשו"ה הוי כמו מכר דהא קונה השכר וע"כ אף דמדינא חייבים אנחנו לקבל עול מלכותו עלינו והעובר ח"ו ענש יענש עכ"ז הבטיחנו השי"ת ברוב חסדו לשלם לאיש כמעשהו כדי שיהא נחשב לפניו ית"ש עבודתינו דלא להוי כתלוי' ויהיב ואך בשכר זאת יחשב כתלוי' וזבין משום דאגב אונסא גמר ומקני:

והנה בר"ה דף ד' אמרי' דכורש החמיץ דעבד ע"מ לקבל פרס דכתיב ומצלין לחיי מלכא ובנוהו והקשה בגמ' ומאן דעביד הכי לאו מעלייתא הוא והתניא האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחי' בני הרי זה צדיק גמור ומשני ל"ק כאן בישראל כאן באוה"ע הרי דרק בישראל מותר לחשוב מה שיקבל על המצות שכר אבל באוה"ע אסור ע"מ לק"פ ולפי"ז י"ל דזה שאמר פרעה למשה על מה שאמר לו מקודם נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר ונזבחה לה' פן יפגענו בדבר או בחרב וע"כ אמר פרעה למשה למה לכם רוב זבחיכם ומאי אהני אם כה תעשו דבר זה רק מפני אימת מית ומכח יראת העונש הא אונסא כמאן דלא עביד וסבור פרעה דדין ישראל קודם מתן תורה עוד לא יצאו מכלל בני נח וממילא דאסור להם לחשוב ע"מ לקבל פרס [וע"י בפר"ד דרוש שני שכבר דבר זה נפתח בגדולים] וא"כ כל מה שעושה מחמת יראת העונש הוי כמו תלוי' ויהיב וזה שאמר פרעה למשה יהי' כן ה' עמכם כאשר אשלח אתכם ואת טפכם דמזה הראה אותם דע"כ רק תואנה הם מבקשים לברוח ממצרים חנם ולא לזבוח לה' דהא מאי אהני אם עושים מכח יראת העונש דהוי אונסא וכמאן דליתא ועוד אמר להם פרעה דגם מזה שיבקשו מעמו לשלוח גם את טפם מזה מוכח גם כן דרוצים רק לברוח מבית עבדים ולא לשם ה' והוא עפי"מ דאמרינן בגמ' חגיגה דף ג' הקהל את האנשים והנשים והטף אם אנשים באים ללמוד נשים באות לשמוע טף למה באים כדי ליתן שכר למביאהן עכ"ד הגמ' והנה הא דמביאין הטף כדי ליטול שכר ע"כ הוא רק בישראל כיון דבישראל מותר ע"מ לק"פ אבל בגוי דאסור לעבוד ע"מ לק"פ אמרינן שוב דטף למה ועל כן אמר להם פרעה יהי' ה' עמכם כאשר אשלח אתכם לזבוח כיון שכבר אמרו פן יפגענו בדבר והוי כמו תלוי' ויהיב ולאו כלום דהא לפי שיטתו דדינם כמו נכרים ואסור ע"מ לק"פ ולא הוי כמו מכר בשביל השכר וע"כ אמר יהי' כן ה' עמכם ר"ל כיון דהוי באונס ע"כ לא ירצה לה' ולא יהי' ה' עמכם וגם טפכם למה דהא בישראל הוא בשביל ליתן שכר למביאהן אבל בגוי הא אסור ע"מ לק"פ ואמר להם פרעה ראי' לזה דקודם מתן תורה דין בני נח להם הלא ראו כי רעה נגד פניכם כפירש"י ראו כי אותו כוכב עולה לקראתכם והראה להם במחוגא שהם נתונים תחת המזל וכבר נאמר בגמ' שלהי שבת דף קנ"ו אמר ר' יוחנן מנין שאין

מזל לישראל שנאמר כה אמר ה' על דרך הגוים אל תלמדו ומאותות השמים אל תחתו כי יחתו גוים מהמה גוים יחתו ולא ישראל עיי"ש הרי דיש חילוק בין ישראל לאוה"ע דישראל אינם נתונים תחת המזל ואוה"ע הם תחת המזל ועיי' בפר"ד דרוש שני וא"כ מזה דאותו כוכב עולה לקראתכם מזה תראו ג"כ דדין ישראל הוא כמו האומות שהם תחת הכוכבים ומזלות וע"כ בכל הדברים כמו כן הנם ככל הגוים ואסור ע"מ לק"פ וע"כ למה תלכו לזבוח אם הוא מחמת אונס דהא הוי כמו תלוי ויהיב וגם טפכם למה:

ויתבאר השתא דברי המדרש הנ"ל ברוכל שהי' מכריז מאן בעי למזבן סמא דחיי ודייק הרוכל בלשונו לומר לשון זבינא דייקא דהא סמא דחיי הוא יראת העונש כמו תלוי' ויהיב שלא יענש בסיבת החטא דתלוי במקום חיותא והביא זה הפסוק בתהלים מי האיש החפץ חיים היינו שלא יענש בעונש החמור של כל החיות וזהו רק ע"י שאוהב ימים לראות טוב דהוא ע"י שכר טוב עבור עמלו דהא אם לא ינתן שכר מצות לא אהני מה שיעשה האדם ומה נחשב הוא דהא הוי כמו תלוי' ויהיב משום אונס דיראת העונש ורק ע"י שיראה טוב בעמלו הוי כמו תלוי' וזבין וזה שמביא המדר' הזה לכאן דהכתוב הודיענו ע"י מדרשי חז"ל דצרעת בא על לשון הרע וכמאמר הכ' ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם וא"כ כיון דאיכא יראת העונש והוי הכל כמו אונס ורק מכיון שהבטחנו השי"ת ג"כ ליתן שכר על כן דמי כמו מכר דאף באונס זבינא וא"כ הרוכל הודיענו דבר חדש מה שלא הי' עוד לעולמים לתרץ בזה קושי' נשגבה האיך יוכל לקיים שניהם שכר וגם עונש דהא אם יש עונש ש"מ דהוא מחויב לעשות רצונו בלב שלם וא"כ מדוע יגיע שכר מצותיו וע"כ הודיענו בלשונו מאן בעי למזבן דהכל הוא בדבר זבינא' ומקח וממכר ומשו"ה מוכרח להיות שתיהם עונש וגם שכר כדי שלא יהי' כמו תלוי' ויהיב וזה שאמר ר' ינאי כל ימי הייתי קורא פסוק זה ולא הייתי יודע האיך פשוט דבא הכתוב להודיעני דשכר הוה כדי שלא יהי' יראת העונש כמו אונס וכמאן דליתא ורק מלשון רוכל הזה גילה לן טעמא דהכל הוא עפ"י דרך זבינא':

יד) זאת תורת העולה הוא העולה וגו' ולהלן בפ' זאת התורה לעולה למנחה לחטאת וגו' ובגמ' מנחות דף ק"י אמר רבא כל העוסק בתורה אין צריך לא עולה ולא מנחה ולא חטאת ע"ש ויל"ד הטעם למה ובפ' בא ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור וגו' והגדת לבנך ביום ההוא לאמור בעבור זה עשה ה' לי וגו' ופירש"י בעבור זה בעבור שאקיים מצותיו וכו' עשה ה' לי רמז תשובה לבן רשע לי ולא לך שאלו הי' שם לא היית נגאל ויל"ד מאי שייכות כאן התשובה לבן הרשע למה שאמר הכתוב מקודם ולא יראה לך חמץ ובהגדה רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם, לכם ולא לו וכו' ודקדקו מה

חטא בזה השאלה ואם משום שאמר לכם הלא גם החכם אמר אתכם דמשמע אתכם ולא לו, ונראה דהנה ברדב"ז ס' תקמ"ו ח"ג הקשה לשאול על אשר החמירו החמץ כ"כ שהחמירה התורה להצריכו בדיקה וביטל ועובר עליו בבל יראה ואסרוהו בכל שהוא ותי' שם בתחלה משום דחמץ הוי דשיל"מ ודחה שם הוא עצמו דסגי האי טעמא לענין ביטול אבל לחפש אחריו ולשרפו ולשרשו עוד צריך טעם למה ותי' שם דהטעם על מה שאמרו רז"ל במדרשות כי חמץ בפסח רמז ליצה"ר והוא שאור שבעיסה ולכן כלה גרש יגרש אותו האדם בכל מחבאות מחשבותיו ואפי' כל שהוא לא בטיל עי"ש ובזה פי' בהגדת שמחת הרגל בריש הספר שזה רמזו רז"ל באומרם אין ביעור חמץ אלא שריפה כלומר אין תקנה ליצה"ר אלא בשורפו באש התורה וכמו שאמרו רז"ל שאמר הקב"ה בראתי יצה"ר בראתי לו תבלין וכיון שהבורא יתברך לא מצא תיקון ליצה"ר אלא התורה לכן אמר אין ביעור חמץ אלא שריפה כי לא משכחת ביעור יצה"ר אלא באש התורה ע"ש: ויש לפרש בזה משה"כ וכי אוציא את בנ"י ממצרים וגו' בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את הא' על ההר הזה ופירש"י וכי אוציא את בנ"י מה זכו ישראל שיעשה להם נס וי"ל היינו שאי אפשר שיזכו כיון שלא אפשר לנצח את היצה"ר ואמר הקב"ה תעבדון את הא' על ההר הזה היינו כשיקבלו בנ"י את התורה זה התבלין והתקנה ליצה"ר לבטלו לבערו ע"י התורה שיקבלו על ההר הזה ויתבאר בזה שהרשע שאל מה העבודה הזאת לכם היינו שהקשה על ענין ביעור חמץ למה החמירו כ"כ להצריכו בדיקה וביטול ועובר עלי ב"י וב"י ולא יאבה הרשע לקבל התשובה דזה רמז לבער היצה"ר כולו מקרבו על כי הוא הלך ילך בעצת יצרו ואש זרה תוקד בו וע"כ יקשה בעינו למה העבודה הזאת בעסק החמץ יותר מכל איסורים שבתורה גם י"ל דלכן אמר זה הלשון לכם והוא רמז על מה שכתוב בתורה שני פעמים לך ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור והיינו שאמר מה העבודה הזאת לכם היינו לך תרי זימני מה שלא מצינו בכל איסורים שיהא עובר עליו בבל יראה ובב"י וע"כ אומרים לו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים היינו בעבור זה נגאלו ממצרים כדי להכניע את היצה"ר ואלמלי כן לא זכו ישראל שיעשה להם נס וכמו שאמר הקב"ה למשה רבינו ע"ה דמשו"ה זכו ישראל שיעשה להם נס כנ"ל אלו הי' שם לא הי' נגאל דלא הי' לו הזכות זה כדי שיגאל וזה שאמר הכתוב אחר שהזהרנו התורה ולא יראה לך חמץ וגו' יקשה למה החמירה התורה בזה יותר מכל האיסורין אך משום דהרמז הוא על ביעור היצה"ר ואח"כ אמר הכתוב והגדת לבנך בעבור זה כפירש"י בעבור זה שאקיים מצותיו היינו אחר ביעור היצה"ר בזה יוכל לקיים מצותיו עשה ה' לי ולא לו אלו הי' שם לא הי' נגאל כנ"ל דבזה הזכות ראוי' הם ישראל שיעשה להם ניסים

דהא ע"י התורה יוכלו לבער את היצה"ר ויתבאר מה שאמרו במנחות כל העוסק בתורה אין צריך לא עולה ולא מנחה היינו כיון דהתורה מבער את היצה"ר וממילא לא בא לידי חטא וא"צ להביא עולה ומנחה כדי שיכפר עליו דהא לא בא לידי כך כלל וזש"ה זאת תורת העולה הוא העולה היינו ע"י שעוסק בתורה הוא במקום העולה כיון שא"צ כלל להביא עולה דהתורה מצילו שלא יבוא לידי חטא וממילא אין צריך להביא עולה:

טו) בפ' אחרי, בקרבתם לפני ה' וימתו וגו' בזאת יבא אהרן וגו' ויל"ד הלשון לפני דהול"ל בקרבתם אש זרה ובמד"ר בזאת יבא אהרן הה"ד ה' אורי וישעי וגו' אורי בים שנאמר ויאר את הלילה וישעי שנאמר התיצבו וראו את ישועת ה' וגו' וצריך להבין מאי ענינו הכא להאי פרשה [ב'] לבאר הכתוב ויאמר משה אל הא' מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בנ"י ממצרים ויאמר כי אהי' עמך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את הא' וגו' ופירש"י השיבו על ראשון ראשון וכו' שאמרת מי אנכי לא שלך היא כי אם משלי כי אהי' עמך וכו' ויל"ד דעכ"פ מה השיב לו השי"ת על שאלתו מי אנכי דהיינו שהוא אינו כדאי שיבא הגאולה על ידו ואם כן גם אם יהי' ה' עמו אפי"ה לפי ענותנותו דמשה יש מקום לומר מי אנכי וגם מה שאמר הכתוב וזה לך האות כי אנכי שלחתיך וגו' האיך שייך אות על מה שיהי' אח"כ דאות היא להראות על אמיתות הענין שכן הוא ואם כן בשעת השליחות עוד אין כאן אות דהא קבלת התורה הי' אחר צאתם ממצרים [ג] לבאר הכתובים בפ' בא ויקרא משה אל זקני ישראל ויאמר אליהם משכו וקחו לכם צאן למשפחותיכם וגו' והקשו המפורשים למה קרא להזקנים דייקא גם תיבת לכם שפת יתר וילכו ויעשו בנ"י כאשר צוה ה' את משה כן עשו פירש"י אף משה ואהרן כן עשו דקשה פשיטא מה קמ"ל:

בהקדם להבין הטעם הא דאמרי' בפסחים דף צ"א לר' יהודא דאין שוחטין את הפסח על היחיד ולר' יוסי דאמר שוחטין אם אי אפשר בענין אחר ולכתחלה מהדרינן שלא לשחוט עה"י עי' בפסחים צ"ה וטעמא בעי למה אין שוחטין עה"י ונראה דהנה בקידושין דף מ"א א"ר יהושע בן קרחה מנין ששלוחו של אדם כמותו שנאמר ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל וגו' וכי כולן שוחטין והלא איני שוחט אלא אחד מכאן ששליחו של אדם כמותו והקשה במקנה מדקאמר והלא אין שוחט אלא אחד משמע דס"ל כר"א בחולין דף כ"ט תזבחוהו שלא יהא שנים שוחטין א"כ קשה דהו"ל להוכיח דששא"כ מכל שחיטת הפסח כיון דאין שוחטין את הפסח עה"י עי"ש ומתרץ עפ"מ שהקשה בתוס' אמאי לא דחי דההוא דריב"ק מיירו דאית לי' שותפת בגווי' כדאמר לר' יונתן ולהנ"ל מיושב דריב"ק בא להוכיח מקרא תורה דושחטו אותו דיש שליחות אפי' בלא שותפות משום

דבשותפות לא צריך קרא דממילא מוכח מהא דאין שוחטין את הפסח עה"י והא דמקשה הש"ס ודילמא דאית לי' שותפות היינו דוקא לר"י דלדידי' לא מייתרא קרא דושחטו דיליף מיני' שכל ישראל יוצאין בפסח אחד עכ"ד ומבואר מזה דהא דששא"כ מוכח מדאין שוחטין את הפסח עה"י והנה באוה"ח פ' שלח בענין המרגלים פי' דאף שכשרים הי' בשעה שנשלחו אך מחמת שכוונת המשלחים היתה רעה תפעול פועל הרע בשליח ויחזור להיות שלוחו של אדם כמותו ויולד בו תכונה רעה מה שלא היתה בו מקודם כדרך שתלד בחי' הקדושה בשלוחי מצוה לטובה ולזה הגם שהי' צדיקים בהתחלתם נולד בהם תכונה רעה מכח המשלחים ששלחו אותם מכח מיעוט האמונה ולזה יעצו להדיח עכ"ד ונמצא מדבריו ז"ל דמשו"ה שליחו של אדם כמותו מצד שנולד תכונה של המשלח בהשליח ותפעול אצלו להיות כמותו ולפי"ז י"ל הטעם דמשו"ה אין שוחטין את הפסח עה"י כיון דאם שוחטין הרבה ביחד ואין שוחט אלא אחד בשביל כולן בשליחותם וממילא דאם המשלחים כוונתם כראוי וכנכון כדת מה לעשות בהכשרון הנעלה תפעול לטובה אות אל השליח שיהא נולד בו תכונה לטובה והיינו שקרא משה להזקנים זה שקנו חכמה ואמר להם משכו וקחו לכם ביחד היינו שיהי' שוחטין ביחד הזקנים וגם שאר העם וכיון דאין שוחטין עה"י נולד בהם תכונה לטובה מאת הזקנים כיון שהם שלוחים לשחוט מאת הזקנים וששא"כ וזהו הטעם דאין שוחטין את הפסח עה"י כדי לשחוט עם הזקנים ביחד היודעים לכוון ולעשות את הפסח בכוונה הראוי' וכח ההוא תפעול גם ביתר העם אשר הם שלוחים של הזקנים שקנו חכמה ודעת וזש"ה וילכו ויעשו בנ"י כאשר צוה ה' את משה כן עשו היינו דמשה ואהרן כן עשו כיון שהם המדברים אל בנ"י ותם הי' הצינורים המשפיעום על ידם הקדושה לישראל משו"ה כן עשו משה ואהרן כיון שבתכונתם נעשה הפסח והוא כאלו הם עשו: והנה פירשו המפורשים במה שאמרו אלו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו דלכאורה קשה אם לא נתן לנו את התורה מה נפ"מ אם קרבנו לפני הר סיני וכתבו משום דבעת שעמדו אבותינו על ה"ס פסקה זוהמתן והשיגו את כל דברי התורה הזאת קודם שלא נתנה ועכ"ז השי"ת בחסדו הודיענו דרכיו אף שידענו מעצמינו והיינו משום דגדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה ולכן טוב לנו יותר בזה שנתן לנו התורה עכ"ד והנה המפו' חקרו הטעם אמאי גדול מצווה ועושה דלכאורה הסברה להיפוך דאף שאיני מחויב בדבר ויוכל לפטור עמו שלא לעשות ואפי"ה משתדל לעשות וא"כ איני מצווה גדול ולמ"ש באוה"ח הנ"ל י"ל דמצווה ועושה הוא יעשה דבר זה על פי שליחותו של השי"ת כביכול וע"כ נולד בו תכונה קדושה מצד המצווה והוא המשלח הבוב"ה אבל כשאיני מצווה

ורק יעשה ע"פ דעתו מאין יולד בו בחי' הקדושה וע"כ גדול המצווה ועושה מכח קדושת המצווה ועי' מ"ש בפ' בשלח והשתא יתבאר דמשה אמר מי אנכי כי אלך אל פרעה וגו' היינו שאיני ראוי להוציא את ישראל על ידו ואמר לו השי"ת כי אהי' עמך כיון שהוא שליחא דרחמנא ע"כ אהי' עמך ר"ל שנולד בו תכונה קדושה מצד המשלח כדרך שאמרו ששא"כ ואמר וזה לך האות דהא אנכי שלחתיך וכן הוא בכל שליח להיותו נפעל מאת המשלח והוא האות מהא דתעבדון את הא' על ההר הזה היינו שמוכנים בנ"י לקבל התורה מפי הגבורה על ההר לאחר כן שמעצמם הבינו וידעו והשיגו כל דברי התורה ועכ"ז נתן לו הקב"ה את תורתו כדי שנהי' מצווים ועושים ולמה גדול המצווה ועושה וכו' משום דבהשליח נולד בו תכונה קדושה מהמצוה והכי נמי זה האות כי אנכי שלחתיך ונולד בו תכונה קדושה מאת הקב"ה והיינו כי אהי' עמך להיות נולד במשה תכונה קדושה:

ויתבאר בזה משה"כ בפ' שמיני ויקחו בני אהרן וגו':

נדב ואבי' ויקריבו לפני ה' אש זרה אשר לא צוה אותם הי נו שהי' אש זרה מאת ה' שלא הי' בהם תכונה קדושה בעבודה זה ממעל וע"כ היא זרה ואמר אשר לא צוה אותם דאם הי' השי"ת מצוה אותם להקריב אז הי' נולד בהם תכונה קדושה מהמצווה אבל משום שלא צוה אותם לכן נקרא אש זרה וזש"ה אחרי מות שני בני אהרן בקרבתם לפני ה' ע"ד שכתב הטו"ז סימן תקפ"ה הריעו לפני המלך ה' שהריעו קודם שירוע המלך ה' ע"ש והיינו שאמר שהקריבו קודם שהקריב ה' ר"ל קודם שנולד בהם תכונה קדושה מאת המשלח וכיון שלא הי' שלוחי דרחמנא לכן לא הי' להם להקריב אבל לא כן במשה שלא רצה לילך בשליחות אל פרעה עד שהבטיח לו השי"ת כי אהי' עמך ובזה נתן בו נטע נאמן תכונה קדושה מכח המצוה וע"כ מביא הכא המד"ר מענין גאולת מצרים ה' אורי בים וכו' בזאת אני בוטח במה שהבטחתנו ה' ילחם לכם בעצמו ובכבודו ע"י תכונה קדושה מהמצווה וע"כ נקרא ה' בעצמו ילחם לנו ומשו"ה הזהר לאהרן ובניו ואל יבא בכל עת אל הקודש אם לא צוה אותם כי אם בעת אשר צוה ה' ויולד בו אז תכונה קדושה ומשו"ז כהני ה' נקראים שלוחי דרחמנא כמבואר בקידושין דף כ"ג:

טז) זאת תהי' תורת המצורע וגו' ובמד"ר הה"ד מי האיש החפץ חיים מעשה ברוכל אחד שהי' מחזיר בעיירות של ציפורי והי' מכריז מאן בעי למיזבן סמא דחיי' אוריקו לי כ"ע הוציא להם ספר תהלים הראה לו מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב מה כתיב בתרי' נצור לשונך מרע סור מרע ועשה טוב וכו' לפיכך משה מזהיר את ישראל זאת תהי' תורת המצורע עכ"ל המדרש וצריך להבין מה חידש לן רוכל הזה ומה שאטיי' הכא

לזו הפרשה גם בלשון הקרא יש לדקדק דהו"ל שלא תעשה הרע כמו שכתוב ועשה טוב אגב זה יש לבאר הכתובים בפ' בא ושמרתם את העבודה הזאת והי' כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל וגו' ויש לדקדק מדוע קרא ה' אל זביחות ואכילת הפסח בשם עבודה וגם משמע דביותר צריך לזרז על זה דהלשון ושמרתם מורה שצריך שמירה יתירה עוד יל"ד מדוע כאן הבן שואל מה העבודה וגו' יותר משאר החוקים אשר צונו ה' עוד נבאר בזה מה שהקשו המפורשים מה בין בן רשע המסיח לפי טומאו מה העבודה הזאת לכם ובין בן חכם השואל כענין מה העדות וכו' אשר צוה ה"א אתכם דמשמע ג"כ אתכם ולא לו כמו בלשון לכם עוד יל"ד דבתורה כתוב על השאלה מה העבודה וגו' תשובתו בצדו זבח פסח הוא וגו' ואלו אנן הכא אמרינן בעבור זה עשה ה' לי וגו':

וכל אלו באחת יבוארו עפימ"ש רש"י ז"ל בריש פ"ק דביצה דמשו"ה ביצה שנולדה בא' בשבת מותרת לאכלה בו ביום אע"ג דמאתמול בשבת גמרה לה ואין שבת מכין ליו"ט כ"ש דאין מכין לחול משום דסעודת חול לא בעי זימון ולא אחשבי' רחמנא רק לסעודת שבת ויו"ט שיזמיננה מבעוד יום וכעין זה כתב רש"י ז"ל שם דף כ"ז גבי חלה או תרומה שנטמאת שאסור לשורפה או לתתה לפני כלבו ביו"ט אף דהבערה לצורך הוא משום דרחמנא אחשבי' להבערתו דכתיב באש תשרף הילכך מלאכה הוא עיי"ש מ"ש בזה כ"ק אאמו"ר זללה"ה בס' קדושת יו"ט בפרשת ויקהל דכאשר נשובה ונחקורה אז נראה בעליל בכל תהלוכותינו שהוא כן ונחזי אנן כי טרחה גדולה הוא לאיש שיהא ניעור כל הלילה ללמוד בתוה"ק או אפי' לומר איזה פסוקי תהלים וכן כל מלאכה קטנה כגון לילך אפי' דרך קצר בשביל איזה מצוה וכדומה קשה מאוד בעיני כל איש ואיש אמנם בעניני עוה"ז קרוב מאוד לעשותה ויה' ניעור כמה וכמה לילות ולא יעף ולא יגע בשביל איזה דבר קטן לצורך פרנסתו ולא יהי' לו לטרחה כלל והענין שזה שלא צותה התורה אינו שום מלאכה ועשי' אבל בדבר מצוה אפי' מלאכה קטנה כיון שזהו מציווי הבוב"ה אחשבה בזה למלאכה וטירחה ועבודה רבה הוא עכדה"ק ויש לבאר בזה דברי הגמ' פסחים דף ע"ג ע"א מעשה בר' טרפון שלא בא אמש לבהמ"ד מצאו ר"ג אמר לי' מפני מה לא באת לבהמ"ד אמר לי' עבודה עבדתי א"ל וכי עבודה בזמן הזה מניין א"ל הרי הוא אומר עבודת מתנה אתן את כהנתכם והזר הקרב יומת עשו אכילת תרומה בגבולין כעבודת ביהמ"ק עיי"ש וי"ל מה אמר לי' עבודה עבדתי דהו"ל למימר עסקתי במצוה באכילת תרומה דהא אכילת תרומה אף דמצוה הוא עכ"ז בניקל הוא לקיימה ולאו עבודה הוא ולהנ"ל י"ל כיון דאכילת תרומה מצוה הוא וכעבודת ביהמ"ק יחשב

על כן הוא טרחה ועשיי' ואחשבה לעבודה ויגיעה רבה וגם הכתוב קראו משו"ז עבודת מתנה כיון שהוא מצוה ע"כ הוא עבודה:

והנה נ"ל לפרש דברי רש"י מ"ט מלאכת חולין אף מה שהוא מלאכה לא מיקרי הכנה ולא נחשבת למלאכה ודבר מצוה אף מה שאינו מלאכה אעפי"כ חיבת הקדש אחשבה למלאכה ויש לומר עפ"י האמור בחוה"ל דמה שאדם עוסק במצות ומעש"ט ה"ה עוסק בשל עצמו אבל מה שעוסק בענין גשמיות ה"ה כאלו עושה בשל אחרים עי' במשל בסוף שער הבחינה ועפי"ז פי' בסדש"ש ואיש את קדשיו היינו המעש"ט לו יהי' עכ"ד והנה בשבת דף ק"ג אמרי' התולש עולשין לאכילה, כגרוגרת אם ליפות את הקרקע כ"ש ופריך אטו לאכילה לאו ליפות את הקרקע הוא ומשני דלא מכוין אע"ג דפסיק רישא הוא ואינו מתכוין כמתכוין הוא לא צריכה דעביד בארעא דחברי' עיי"ש ומשמע דאף בדבר שהוא כמתכוין לעשות מלאכה עכ"ז בדבר של אחרים הוי כאינו מכוין ובזה יבואר שפיר דברי רש"י ז"ל דמלאכת חולין לאו מלאכה הוא כיון דזה אינו שלו דעניני עוה"ז ודברים גשמי הוויין כאלו הם של אחרים וע"כ לא אמרי' דאחשבה למלאכה לענין יו"ט דהא מה דעביד לא מהני לי' מאומה למהוי שלו וע"כ לא שייך בזה לומר דאחשבה למלאכה דהא בשל אחרים כגון בארעא דחברי' הא אמרי' דמתכוין הוי כאינו מכוין:

ויתבאר דהנה הרשע הקשה לדבר מה העבודה הזאת לכם היינו שהיא שואל דכל מה שהאדם עושה בעוה"ז גם במומעש"ט אינו שלו ואינו לכם ר"ל משלכם וכמו שדרשו חז"ל ולקחתם לכם משלכם והרשע יחרוק את שיניו אשר המצות דומים לעניני עוה"ז ובשניהם אינו שלו ומה לו בזה או בזה וע"כ פער פיו לדבר סרה מה העבודה הזאת דאינו שום עבודה דהא אם אינו שלו גם עבודה לא מיקרי כנ"ל ולדעתו אכילת הפסח דבר ניקל הוא לקיימה ולשמרה דהא כל איש אוכל בשר חולין על השובע וע"כ אף אתה תשוב אמריו להקהות את שיניו בעבור זה עשה ה' לי וכמו שפירש"י בעבור זה שאקיים מצותיו עשה ה' אותם לי שיהא שלי ר"ל דהמצות אשר יעשה אותם המה לי משלי ואינם כעוסק בשל אחרים ובארעא דחברי' וע"כ אחשבי' רחמנא ג"כ למלאכה ועבודה מיקרי כיון דבדבר מצוה יחשב הכל למלאכה וזש"ה ושמרתם את העבודה הזאת דהיינו אכילת פסחים נקראת עבודה כיון שהוא מצוה נקרא עבודה ולאו דבר ניקל הוא וצריך ע"ז ביותר לזרז לשמור את המצוה והי' כי ישאלו בניכם מה העבודה הזאת ר"ל למה יקרא עבודת לאכול הפסח הלא אכילה בסתם קרוב הדבר לעשותה ולמה נקרא עבודה לכן ואמרתם זבח פסח הוא לה' משום שהוא לה' ומצוה קעביד על כן יקרא עבודה ואף דאכילת חולין לאו מלאכה כלל מ"מ מה שציותה התורה יקרא מלאכה ואחשבי'

לטרחה ועבודה רבה והשתא ניחא דמה שכתוב בתורה ואמרתם זבח פסח וגו' עם מה שנאמר בהגדה בעבור זה עשה ה' וגו' שניהם יאמרו דבר אחד והכוונה בשניהם לומר דמה שעוסק בעניני שמים הוא כעוסק בשל עצמו וגם דאחשבי' רחמנא למלאכה ובא זה וגילה על זה להסביר הענין בהשאלה ומה יחווה דעת בתשובתו אליו ויתבאר המד"ר מאן בעי למיזבן סמא דחיי' היינו שיה' זביני' זביני' ר"ל קנין עצמיות למהוי שלו לעצמו ולא שתהי' כעוסק בשל אחרים והוציא להם ספר תהלים שכתב שם סור מרע ועשה טוב ולא כתיב שלא תעשה הרע ומשמע מזה דעשיית הרע לא מיקרי' עשיי' ומשו"ז לא כתיב שלא יעשה הרע משום דממילא לא הוי עשיי' אך באם עשה הטוב זה מיקרי עשיי' ומזה מוכח דאך בעוסק בצרכי גבוה מיקרי עשיי' וממילא דשלו הוא כאשר יתבאר וז"ש ג"כ הכתוב מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב שהחפצו אשר הטוב יהי' לו ולעצמו ע"ז נאמר סור מרע ועשה טוב ועי"ז יגיע לו חלקו לעוה"ב שיהא עמל בדברי תורה אבל בלא"ה לא מיקרי שלו ולא תתייחס אליו וכאלו כל עמלו אשר יעמול תחת השמש הוא כעוסק בשדי אחר אך בטח בה' ואז עשה טוב כנ"ל ולפיכך משה מזהיר לישראל זאת תהי' תורת המצורע וכמ"ש המפורשים דמי שמדבר לה"ר נוטלין ממנו כל המעשים טובים מה שעשה עיי"ש ונמצא דהמדבר לה"ר כל מה שטרח אפי' בעניני גבוה אינו שלו וכל מה דעביד לא מהני לי' וה"נ בעוסק בענינו גשמי אף שאסף וקבץ מלא חפנים מלא טיבותא הבל הוא ואין בם מועיל לעצמו וכאלו מה שאתה רואה של אחרים הוא וכאמור:

יז) משכו וקחו לכם צאן למשפחתיכם ושחטו הפסח ובמכילתא ובילקוט ריה"ג אומר משכו ידיכם מעבודת אלילים והדבקו במצות ושחטו הפסח מצוה שישחטנו לשמו אבל אם שחטו שלא לשמו עבר על המצוה מכאן אמרו כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרין וכו' חוץ מן הפסח ומן החטאת ויל"ד הלשון משכו ידיכם מע"א ידיכם ל"ל גם מה נשתנה מצות הפסח דבעי שחיטה לשמה יותר מכל הזבחים ולהלן בפ' והי' כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בנ"י בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל וגו' וקשה למה נקרא מעשה הפסח בשם עבודת ובמדרש בשירה רעה נתבשרו שסוף עתידה תורה להשתכח וקשה הכי נשתכח כ"כ עוד במדרש ואמרתם זבח פסח שתהא זביחה לשם פסח וקשה הא כבר נפקא לי' ובמדרש מתרץ עיי"ש עוד לפרש בהגדה מה העבודה הוא שאלת הרשע והקשו למה רשע קרית לי' בזה ואי משום שאמר לכם והוציא עצמו מן הכלל הא גם החכם אמר אתכם וגם למה אלו הי' שם לא הי' נגאל:

ונראה עפי"ד הגמ' נזיר דף כ"ג ובהוריות דף יו"ד א' רבב"ח אמר ר' יוחנן כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם משל לשני בני אדם שצלו את פסחיהם אחד אכלו לשם מצוה ואחד אכלו לשם אכילה גסה זה שאכלו לשם מצוה צדיקים ילכו בם וזה שאכלו לשם אכילה גסה ופושעים יכשלו בם א"ל ר"ל האי רשע קרית לי' נהי דלא קא עביד מצוה מן המובחר פסח מיהא עביד אלא משל לבני אדם וכו' והנה על ר"י קשה קושי' ר"ל רשע קרית לי' ועוד למה לי' לאשמועינן וצדיקים ילכו בם הא פשיטא אם עשה הפסח כדת וכדין וגם אכלו לשם מצוה ודאי דזה הוא צדיק ומאי הו"ל למיעבד יותר ועוד יל"ד אמאי הביא המשל הזה בשני פסחים דייקא וגם למה הביא שצלו את פסחיהם הא עיקר הענין משום שאכלו שלא לשם מצוה אבל אם נצלו פסחיהם אין מהצורך להביא ולע"ד יש לומר דהנה בפסחים דף ע"ו אמר רב בשר שחיטה שמן שצלאו עם בשר טריפה אסור דריחא מילתא ולוי אמר מותר ופריך בגמ' לרב מהא דתניא אין צולין שני פסחים בתנור אחד שמא יתערבו זה בזה ונמצא פסח נאכל שלא למנויו אבל משום ריחא שקבלו אינם נאסרו זמ"ז ולא הוי שלא למנויו וקשיא לרב ומשני עיי"ש והקשה במהרי"ל הובא במג"א ובמחצה"ש סי' תמ"ז סק"ה לדעת הפוסקים דמודה לוי דמשהו איכא ולהכי בחמץ דאסור במשהו ריחא מילתא א"כ קשה גם ללוי דמתיר לצלות לכתחלה שני פסחים בתנור אחד הא אין מבטלים איסור לכתחלה עיי"ש ולענ"ד יש לתרץ ע"פ שיטת האבי העזרי באו"ח סי' תרי"ב הובא בב"י דאע"ג דח"ש אסור מן התורה מ"מ אם הי' ג"כ שלא כדרך הנאתן אפי' איסורא דרבנן ליכא והנה כתבו התוס' בע"ז דף י"ב דגם למ"ד ריחא מילתא מ"מ הוי שלא כדרך הנאתן דהא אינו עומד לריח ומ"מ איסורא איכא עיי"ש ולפ"ז מיושב ללוי דריח לא הוי רק משהו לא שייך לומר אין מבטלין איסור לכתחלה דהא הוי ג"כ שלכה"נ וע"כ אפי' ח"ש בעיני' מותר ומכש"כ לבטלו ורק בחמץ דהמנהג להחמיר אפי' משהו וגם נותן טעם לפגם כמבואר ברמ"א סי' תמ"ז סעיף יו"ד וע"כ שפיר כתבו הפוסקים דבחמץ ריחא מילתא כיון דמשהו וגם נט"ל בצירוף ג"כ אסור אבל ללוי שפיר מותר לצלות ביחד כיון דבשאר איסורים ח"ש ושלכה"נ ביחד אפי' בעיני' מותר אפי' לכתחלה וממילא דלא שייך לומר דאין מבטלים בכה"ג איסור לכתחלה דהא לא הוי שום איסור כלל ובחידושי הארכתי יותר עיש"ה וא"כ לפ"ז מבואר דמותר לצלות שני פסחים בתנור אחד משום דהוי שלכדה"נ והנה אם הי' אמרי' דגם שלכדה"נ אסור הי' אמרי' ג"כ דאם מקיים מצות אכילת פסחים לשם אכילה גסה ג"כ מקיים המצוה ועיי' במל"מ פ"ה מה' יסוה"ת אכן יש לומר דאם הי' צולה שני פסחים כאחד ואינו חושש משום ריחא שקבלו זמ"ז והיינו משום שהוא שלכדה"נ דמותר וגם

שאוכל את הפסח לשם אכילה גסה וא"כ ממנ"פ שלא כדין עביד דאם שלכדה"נ ג"כ מיקרי אכילה א"כ אסור לצלות שני פסחים ביחד מפני הריח דהוי שלא למנויו ואם אינו חושש מפני תערובות טעמים משום דהוי שלכדה"נ א"כ אינו מקיים המצוה באכילה גסה ויתבאר הגמ' הנ"ל משל לשני בני אדם שצלו פסחיהם היינו שצלו פסחיהם בתנור אחד ולהנ"ל הי' לכאורה נראה דאסור לעשות כן מפני שיקבלו ריח זמ"ז והוי שלא למנויו אך עיקר ההיתר משום דהוי הריח שלכדה"נ וז"ש צדיקים ילכו בם משום שאכל לשם מצוה דאע"ג דלכאורה הי' נראה לאסור משום הריח עכ"ז משום שאכל לשם מצוה אמרי' דשלכדה"נ לא מיקרי הנאה ופושעים יכשלו בם משום שאכל לשם אכילה גסה וא"כ ממנ"פ עביד שלא כדין אי אמרי' דשלכדה"נ מיקרי הנאה א"כ הוי שלא למנויו ואם לא מיקרי הנאה א"כ לא קיים מצות אכילת הפסח באכילה גסה ולכן אמר ר"י שפיר דהוא רשע משום שעשה תרי קילי דסתרו אהדדי משום שאכל שלא למנויו וגם משום שאכל שלכדה"נ וכמו דאיתא בעירובין דף ד' דמי שעשה תרי קולי דסתרי מיקרי רשע עי"ש:

ונראה עוד שיש לומר הטעם דפסח מיוחד הוא יותר רק לשם מצוה ולא סגי לשם אכילה גסה וכמו שמבואר במכילתא הנ"ל שחטו שלא לשמה עבר על המצוה דהנה ידוע מה שאמרו חז"ל שטען שר של מצרים מה נשתנו אלו מאלו הללו ע"א והללו וכו' והקב"ה השיב לו הללו מתוך טירוף הדעת והללו מתוך יושב הדעת וא"כ מזה דמה שניצולו ישראל והשיב את חמתו מעליהם על מצריים משום שלא חטאו ברצונם רק בשוגג והנה מבואר בכתוב הטעם שהי' צריך להקריב הקרבן פסח משום שפסח על בתי בנ"י בנגפו את מצרים והכי נקרא שמו פסח וכדי שלא תקשו הללו והללו על כן הקרבן הי' צריך להיות נשחט ונאכל רק לשמו ית"ש כדי להראות דהעיקר תלוי בלב ואחר כוונת הלב הן הן הדברים בעשותו אחת מכל מצות ה' וכזה ג"כ הי' בעשיית עבירה בשוגג ולא מרעותא דלבא ועל כן על ישראל אינו מגיע שום עונש רק על המצריים כיון שעשו במזיד ומתוך יושב הדעת אבל לא כן בישראל שעשו בשוגג ומתוך טירוף הדעת ויתבאר מאמר בעל הגדה רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם דהנה לשון עבודה הוא עבודה שבלב וכמבואר בתענית דף ב' ועל כן שאל מה העבודה הזאת לכם היינו למה צריך לעשות בעבודה שבלב הלא סגי גם בעשיי' בפועל ולא מרצון הלב ועל כן נקרא רשע וכמו דאמר ר"י ופושעים יכשלו בם משום שאכל לשם אכילה גסה ולא לשם מצוה והנה הפסח צריך לאכול ולשחוט רק לשם מצוה דהא משו"ז ישראל ניצולו והמצריים נענשו משום שישראל בלבם לשם ה' והיינו שאמר אלו הי' שם לא הי' נגאל דהא אם אינו רוצה לעשות בלבו לשם מצוה ולפי דבריו העיקר תלוי במעשה לבד ולא במחשבה א"כ קשה שוב

מה נשתנה אלו מאלו ועל כן לא הי' נגאל וכפי אשר קבל על עצמו דיינינן לי' וזש"ה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם ר"ל למה הפסח צריך לעשות לשמו יותר מכל הזבחים ומשו"ז נקרא עבודה משום שהוא בלב ואמרתם זבת פסח הוא לה' לשם ה' ואמר במדרש זביחה לשם פסח אשר פסח על בתי בנ"י בנגפו את מצרים ר"ל דמשו"ה צריך להיות לשם פסח ולא סגי שלא לשמו בפסח ביוחד משום כדי שלא יאמרו מה נשתנו אלו מאלו כיון דהזבח פסח הוא על הנס שפסח על בתי בנ"י והמצריים נענשו על כן צריך להיות הקרבן פסח לשמו וזשה"מ משכו ידיכם מע"ז כיון דבלב עד השתא גם כן לא עבדו ע"ז רק בידים היינו בפועל ולא מתוכיות הלב והדבקו במצות שהוא בלב וכמו שאמרו ולדבקה בו שהוא ממצות התלוים בלב ושחטו הפסח מכאן דמצוה שישחטנו לשמו יותר מכל הזבחים כיון דהפסח בא על שפסח על בנ"י בנגפו את מצרים וכדי שלא יאמרו מה נשתנו וכו' הלכך צריך לשוחטו לשמו כדי להראות דהעיקר העבודה שבלב ועל כן אבדה מצרים אבל ישראל הוציא מתוכם לחירות עולם כיון דישראל ברצון קבלו מלכותו עליהם היינו ברצון במחשבה בקבלה בלב הי' הכל לשם שמים:

יח) זה קרבן אהרן ובניו במדרש הה"ד זה ישפיל וזה ירים רבנן פתרין קריא באהרן בלשון זה הושפל ויצא העגל הזה ובלשון זה הוגבה זה קרבן אהרן וצ"ב ובפ' בא ויאמר משה גם אתה תתן בידינו זבחים ועולות וגו' וגם מקנינו ילך עמנו וגו' ואנחנו לא נדע מה נעבוד את ה' וגו' ויל"ד למה בקש מפרעה שהוא יתן זבחים וגם הלשון כי ממנו נקח צ"ב הכי מזבחים של פרעה דייקא יש ליקח ממנו לעבוד את ה' גם יש להבין ואנחנו לא נדע מה נעבוד הול"ל דלא ידעו אם יספיק רק אם גם פרעה יתן אבל מהו העבודה לזבוח לה' הרי ידעו אפי' בלתי שיתן פרעה זבחים עוד יש לבאר שאלת הרשע מה העבודה הזאת לכם והתשובה בעבור זה עשה ה' לי מה חטא הרשע בזה שאמר לכם הלא גם בן החכם אמר מה העדות והחקים אשר צוה ה"א אתכם דמשמע ג"כ אתכם כמו לכם:

ונראה עפ"ד התוס' שבת דף כ"ד וביצה דף כ"ז בהא דנדרים ונדבות אין קריבין ביו"ט דכתיב לכם ולא לגבוה אע"ג דשלמים יש בהן אכילת אדם מ"מ כיון דעיקרן לצורך גבוה בטיל חלק הדיוט לגבי גבוה ולא הוי לכם ע"ש ובזה יש לומר הטעם דאמרי' במשנה אבות אל תהי' כעבדים המשמשים את הרב ע"מ לק"פ וכתב בתוי"ט דמדינא שרי ע"מ לק"פ רק מידות חסידות שלא לעבוד עמל"פ ויש להבין הא עיקר העבודה תלוי' בלב לשעבד גופו ומחשבתו לעבודת הבוב"ה ואם כן עבודה זו הרי אינו עבודת ה' כי אם עובד את עצמו כאשר מקצת המפורשים כתבו כן באמת ועי' במשנה פרה פ"ב עשה להסנדל בשביל שלא תחלוק פרס טליתו עלי' מפני הזבובים כשרה זה הכלל כל שהיא לצרכה

אינה עבודה ומזה ראי' כל שהוא לצורך עצמו אינו מיקרי עבודה לש"ש אך לפ"ד תוס' הנ"ל י"ל כיון דבעיקר עבודתו הוא מקיים בזה מצות השי"ת אע"ג דמחשבתו אינה רצוי' לגמרי ויעלה בדעתו מחשבת חולין והדיוט בשביל שכר או עונש בטיל חלק הדיוט לגבי גבוה כיון דעיקר המעשה מ"מ הוא רק במצות הבוב"ה:

ובזה יש להבין מאמר הגמ' ראש השנה דף ד' בהא דכורש החמיץ בשביל שעשה עמל"פ ופריך מהא דהאומר סלע זו לצדקה בשביל שיחי' בני ובשביל שאזכה לחיי העוה"ב ה"ז צדיק גמור ומשני כאן בישראל כאן בעוכו"מ ע"ש וי"ל דהא דבטיל חלק הדיוט לגבי גבוה היינו אם העיקר במחשבתו לעבודת הבוב"ה וברצונו שיהא בטל חלק הדיוט לגבוה וכמו דאמרו באיסור שנפל להיתר דתליא הביטול אם נודע מנפילת האיסור להיתר ועי' ביו"ד סי' ק"ט ובש"ך דמה"ת צריך שיהא נודע אבל אי לא נודע לא בטיל והיינו מטעם הנ"ל דאם לא נודע א"כ לא הי' ברצונו שיהא בטל האיסור בהיתר דהא לא ידע כלל מנפילת האיסור וע"כ גם הכא כן הוא דאם ברצונו שיהא בטל חלק הדיוט לגבוה אז הוא בטיל וא"כ זהו החילוק בין ישראל לעכו"ם דבישראל העיקר להם לעבודת השי"ת אבל צורכי עצמו הוא רק מסיבת החומר והיצה"ר והיא המונע וכמ"ש הרמב"ם סופ"ב מה' גירושין ועי' ביש"מ ריש כ' במדבר אבל בעכו"ם אינו כן דהעיקר הוא להם לצורכי עצמם וכל מה דעבדין לגרמי' הוא דעבדין וע"כ לא בטל להם חלק הדיוט אדרבא חלק המצוה מה שעושין בטיל לגביי' למה שעושים בשביל צרכי הגוף שלהם, וי"ל מ"ש פרעה יה' כן ה' עמכם כאשר אשלח אתכם ואת טפכם וגו' לא כן לכו נא הגברים ועבדו את ה' כי אותה אתם מבקשים דהנה אמרי' בגמ' חגיגה טף למה היינו למה צריכון להביאם למקדש כדי ליתן שכר למביאיהם וע"כ אמר פרעה כיון דמקבל עליהם שכר ועל זה הכוונה הם מובאים בית ה' א"כ הוא עבודה עמל"פ ואין זה עבודה לה' ע"כ אמר פרעה טפכם למה אלא לכו הגברים אשר יש בהם תבונה לעבוד את ה' בלי קבלת שכר ועי' ברמב"ם פ"י מה' תשובה אל יאמר אדם הרינו עושה המצות בשביל שאקבל הברכות או כדי שאנצל מהקללות והעונש ואין עובדים עד"ז רק עמי הארץ והקטנים שמחנכין אותן עד שתרבה דעתן עכ"ל וע"כ טפכם למה כי אותה אתם מבקשם לעצמיכם כי עבודה מה שהקטנים עושים הוא עמל"פ וא"כ הוא כעובד את עצמו ואין זה עבודה תמה שיהא מותר להשתמש בהן כזה אמר פרעה אבל לפי האמת אינו כן דגם עמל"פ גם כן מיקרי עבודה כיון דחלק הדיוט היינו מה שכוונתו לצורך עצמו בטיל לגבי גבוה כמו דאמרי' לענין נו"נ דאין קריבין ביו"ט משום שבטל חלק הדיוט לגבי גבוה וז"ש משרע"ה גם אתה תתן בידינו זבחים ועולת היינו כיון דחג ה' לנו ואין להקריב נו"נ שאין בהם

צורך הדיוט והיכא שיש בהם איזה צורך הדיוט מותר גם נו"נ וע"כ אמר משה שהוא יתן בידם זבחים ועולות לצורך נו"נ אבל עולות שיקריבו ישראל אין ראי' כלל דהא הם חובת היום ומותרים להקריב ביו"ט אך מזבחים של פרעה שיתן לישראל לצורך נו"נ דמותרים משום שיש בהם חלק הדיוט ול"א דבטל חלק הדיוט לגבי גבוה ומזה יהא מוכח דאם מיתר להקריב זבחים של נו"נ מוכח דאסור עמל"פ ואם לא יהי' מקריבים זבחי פרעה מוכח דמותר עמל"פ וזש"ה כי ממנו נקח לעבוד את ה' היינו מזה נבוא ראי' לעצמינו לעבוד את ה' אם מותר עמל"פ מזה שהוא יתן להם לעצמם זבחים ואם יהי' מותרים להקריב ביו"ט ואנחנו לא נדע מה נעבוד את ה' עד בואנו שמה היינו כי לא נדע אם כשיטת הפוסקים דגם מדינא אסור עמל"פ או רק מדת חסידות ומזה דנראה אשר יצוה ה' אם מותר להקריב נו"נ של רשות ביו"ט מזה נוכיח האיך הדעת תורה נוטה וכנ"ל וז"ש מה העבודה הזאת לכם היינו דשאלת הרשע דעבודת אכילת קרבן פסח מה עבודה יש בה לכם ולא לגבוה היינו לפי דעתו לא בטל חלק הדיוט לגבוה כיון שעיקר כוונתו לצורך עצמו ולא לגביה אך לאכול לתאוותו ולא למצוה והיינו שאמר ולפי שכפר בעיקר דעיקר אכילת ק"פ הוא לגבוה וע"כ הקהה את שיניו במה שאוכל שלא לש"ש ולדידי' לא בטל חלק הדיוט וע"כ אמור לו בעבור זה עשה ה' לי וכמו שפירש"י בעבור זה שאקיים מצותיו היינו דעיקר העבודה באכילת ק"פ במה שמקיים מצות ה' ובטיל חלק הדיוט היינו אכילת האדם לצורך גבוה אבל החכם לא אמר לכם כי אם אתכם ואינו פירושו כמו לכם לעצמיכם וע"כ אמור לו כהלכות הפסח דהוא העיקר הלכות הפסח היינו המצוה וז"ש המדרש זה ישפיל וזה ירום דהנה אהרן במה שעשה את העגל כוונתו הי' לשמים להטעותם עד למחר שיבא משה אך במעשה הי' כמו שהי' ואם אמרי' דחלק הגבוה מבטל לחלק הדיוט לא חטא אהרן כלום וכמו דאמרי' בקרבנות דחלק הדיוט בטל לגבוה וזה שאמר דזה קרבן אהרן מרומז מה שהי' ויצא העגל הזה דמקרבנות מוכח דעיקר מה שהוא לגבוה וחלק הדיוט בטיל לגבי גבוה ואינו נחשב לכלום חלק ההדיוט:

יט) זאת תהי' תורת המצורע ביום טהרתו וגו' ובמד"ר מעשה ברוכל אחד שהי' מחזיר בעיירת של צפורי מכריז מאן בעי למיזבן סמא דחיי אוריקי לי' כ"ע הוציא להם ספר תהלים והראה לתם מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב וכו' לכך משה מזהיר לישראל זאת תהי' תורת המצורע והוא פלאי דמה הוסיף הרוכל הזה לבאר יותר מן הפשוט שמבואר בהכתוב וזיל קרי בי רב ומה בעי בזה בפרשה דהכא, גם לפרש הכתוב בפ' שמות ויאמר משה וגו' מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בנ"י ממצרים פירש"י מה אני חשוב לדבר עם המלכים ואם חשוב אני מה זכו ישראל שיעשה להם נס

ויל"ד דמשמע דהא בהא תליא דאם הוא חשוב לא זכו ישראל ואמאי ויאמר כי אהי' עמך וגו' בהוציאך את העם ממצרים וגו' פירש"י השיבו על ראשון ראשון שאמרת מי אנכי כי אלך אל פרעה לא שלך היא כי אם משלי כי אהי' עמך וששאלת מה זכות וכו' ויל"ד דאע"פ שהכל הוא משל הקב"ה מ"מ בזה לא השיבו על מה שאמר משה מה אני חשוב דעכ"פ השליח ג"כ צריך להיות חשוב לדבר עם המלך גם אם המשלח כדאי היא לעצמו, גם לבאר הכתוב ירמי' ב' קודש ישראל לה' ראשית תבואתה כל אוכליו יאשמו רעה תבא עליהם נאם ה' ודקדק בפר"ד דרוש כ"ב דלאיזה תכלית איצטרך קרא לדמות את ישראל לשני דברים דהיינו קודש ותרומה דמגמ' קידושין דף נ"ג מוכח דפירוש ראשית תבואתה היינו תרומה שהקשו והרי תרומה דאיקרי קודש כדכתיב קדש ישראל לה' ראשית תבואתה ע"ש:

ונראה עפ"ד הגמ' בפסחים דף מ"ו ע"ב האופה מיו"ט לחול רב חסדא אמר לוקה ורבה אמר איני לוקה ומפרש בגמ' דפליגו אי אמרי' הואיל ואי מיקלעי אורחים חזו לי' השתא נמי חזי לי' ואמרי' עוד שם בגמ' דר"א ור' יהושע פליגו ג"כ בזה אם עובר על חלה שכבר הורמה והחמיצה בב"י משום הואיל ואי מיתשל עלי' דידי' הוא ועובר עליו בב"י דהוא חמץ שלו וכתב בבעל המאור אע"ג דרבה ס"ל לענין מלקות דאינו לוקה מ"מ מודה דלכתחלה אין לו לאפות משום הואיל וכן כתב התוס' בפסחים שם דהואיל להתיר לא אמרי' רק להחמיר ועי' במלחמות דהא דאינו לוקה משום הואיל היינו לחומרא דהצלה היינו חומרא דמלקות תחת מיתה עומדת ורחמנא אמר והצילו העדה ע"ש ומבואר מזה דאע"ג דהשתא לאו דידי' הוא אלא של כהן מ"מ אי מיתשל עלי' ושלו הוא לאחר ששאל עלי' דיינין לי' על שם סופו ועובר עלי' כאילו גם עכשיו כבר שלו הוא אבל מ"מ להתיר לא אמרינן הואיל דמ"מ השתא לא שאל עלי' עדיין וגם רבה ס"ל דאסור לאפות מיו"ט לחול מטעם דגם בתר השתא אזלינן אלא דהא דאין לוקין דלענין הצלה הוי זה חומרא דאזלינן על שם סופו והיינו דלכל מילי אזלינן בזה בתר החומרא דאם החומרא לילך בתר השתא אזלינן בתר השתא ואם החומרא לילך ע"ש סופו אזלינן בתר סופו וגם דהצלה הוא חומרא:

והנה בפר"ד ד"ד הקשה מהא דמצינו במדרש במה שאמר מסה מי אנכי וגו' וכי אוציא את בנ"י ממצרים היינו באיזה זכות אוציאם א"ל הקב"ה בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את הא' וגו' הוי יודע שבשביל שעתידים לקבל התורה הם נגאלים הרי מפורש שהקב"ה דן את ישראל ע"ש העתיד והקשה ממה דאיתא במדרש ראה ראיתי וגו' זו ראיית מעשה העגל כי ידעתי את מכאוביו יודע אני כמה עתידין להכאיבנו במדבר הה"ד

וירא און ולא יתבונן כיצד בשעה שיצאה הגר אמר הקב"ה אינו דן את האדם אלא בשעתו וכו' ותי' שזה מחסדיו ית"ש שאם אדם עתיד להטיב מעשיו הוא מסתכל ומטיב עמו ע"ש העתיד אך אם עתיד לחטוא איני מסתכל בזה ודן אותו לפי שעתו עכ"ד הפר"ד באורך ולהנ"ל י"ל דהוא מדינא והקב"ה שומר משמרתו של תורה כדת וכהלכה דהא כן מצינו באופה מיו"ט לחול דאין לוקה מטעם הואיל דלענין הצלה דייניו ע"ש סופו דילמא מיקלעי אורחים וחזי לי' השתא נמי חזי לי' אבל מ"מ אסור לאפות דהא זה הוא לטובתו של אדם שלא לעבור על איסור וזכות הוא לו לכן לענין איסור אזלינן בתר השתא וכיון דהשתא לא חזי לי' אסור לאפות שלא לצורך:

וי"ל עוד עפ"מ שהקשו התוס' בפסחים שם בהא דמצינו מעשר שני אין יוצא בה בפסח וכן הא דאבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה והא של גבוה נמי חשוב כשלו הואיל ואי בעי מיתשל עלי' ותי' ר"י דשאני הנהו דכתיב בהו קודש לה' אע"ג דאי בעי מיתשל עלה חשוב הכתוב של גבוה ע"ש וי"ל דכן בישראל שראה הקב"ה מעשה העגל מ"מ לפי השתא שלא חטאו אינו מסתכל הקב"ה מה שיהי' לעתיד דהא בישראל ה' א' עמנו כדכתיב ה' א' עמו וע"כ נחשבנו של הקב"ה וכמו התם אע"ג דאי בעי מיתשל חשבם הכתוב של גבוה: ויש לבאר בזה משה"כ שאמר פרעה לבנ"י יה' כן ה' עמכם כאשר אשלח אתכם ואת טפכם ראו כי רעה נגד פניכם ופירש"י וכשחטאו ישראל בעגל אמר משה בתפלתו למה יאמרו מצרים לאמור ברעה הוציאם זו הוא שאמר להם ראו כי רעה נגד פניכם מיד וינחם ה' על הרעה ע"כ ומבואר מזה דפרעה הזכיר להם מה שעתידין לחטוא ועל כן לא יגאלו ישראל ממצרים אבל כיון דבהקדש דכתיב בהו לה' לא דייניו ע"ש העתיד כדי שיתחלל מקדושתו ולא אמרי' הואיל וא"כ גם בישראל דאיקרי קודש לה' הדברי הכתוב הנ"ל לא דייניו לרעה ע"ש העתיד וע"כ אמר פרעה יה' כן ה' עמכם היינו שלא יה' ח"ו ה' עמהם ויש לדון אותם ע"ש העתיד ולכן ראו כי רעה נגד פניכם היינו לפניכם מה שיהי' לעתיד בחטא העגל אבל לא כן הוא דבין כך ובין כך קרוים בנים וה' א' עמנו אל יעזבנו דאינו מסתכל לעתיד על הרעה רק לטובה:

ויבואר הכתוב קודש ישראל לה' ראשית תבואתה וכפל הלשון ר"ל דהם קודש לה' דלא אזלינן ע"ש סופו לרעה כיון דכתיב בהו קודש לה' וגם הם כמו ראשית תבואתה היינו תרומה דאמרינן הואיל ואי בעי מיתשל וכמו בחלה דאיקרי תרומה דכתיב תרומו תרומה דאזלינן ע"ש סופו כדי לעבור בב"י ולכן כל אוכליו יאשמו וגו' ר"ל פרעה והמצריים ששעבדו בישראל ולא רצו להניחם לצאת ממצרים מטעם שעתידין לחטוא אבל אינו כן דאינו מסתכל הקב"ה ע"ש סופו לרעה רק לטובה מסתכל הקב"ה לעתיד:

וזש"ה זאת תהי' תורת המצורע ביום טהרתו וגו' והמדרש הנ"ל מעשה ברוכל וכו' דהנה אאזלל"ה בייט"ל פירש זאת תהי' [דייקא לעתיד] תורת המצורע המוציא רע ביום טהרתו שלא יזכור ביום ההוא מה שהי' רק מה שתהי' לעתיד לבל יבהלוהו רעיוניו ואז והובא תיכף אל הכהן בחי' עובד כי אם מהרהר בתשובה בלבו באמת ה"ז צדיק גמור ע"ש והביא המדרש מהרוכל הזה הכא שהכריז מי האיש החפץ חיים ר"ל שהוא חפץ בחיים עתה בעוד שלא עשה כלום שיהא ראוי לבקש שכר ורק בזה שמקבל עליו מעתה לעשות טוב וז"ש אוהב ימים לראות טוב אשר יעשה לעתיד דלראות משמע ממרחק אשר הוא לא קרוב עמו ואמר סור מרע ועשה טוב היינו שיעשה הטוב תיכף במה שיסור מרע ויקבל על עצמו ובזה עצמו נחשב לו כאלו כבר עשה הטוב וכבר זכה בחיים אם יקבל על עצמו מעתה ועד עולם לעשות הטוב ולכך משה מזהיר לישראל זאת תהי' היינו כנ"ל לעתיד תורת המצורע ביום טהרתו ביום ההוא שמטהר עצמו במחשבתו ה"ז צדיק גמור דהאדם נידון ע"ש סופו לטובה: ויתבאר השתא מי אנכי כי אלך מה אני חשוב לדבר עם המלך ר"ל עפ"מ שכתבו המפורשים דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא משום דילמא יחטא ועבירה מכבה מצוה כדאמרי' בסוטה דף כ"א ועי' בדרושים לחוות יאיר וע"כ אמר משה מה אני חשוב היינו אפי' אם יש לי זכות מ"מ הוא אינו כדאי דדילמא יחטא ואם חשוב אני דאזלינן בתר השתא א"כ מה זכו ישראל להוציאם ממצרים דהא מה שיקבלו את התורה הוא יהי' לעתיד אבל בתר השתא אזלינן דאל"כ הא עתידין ג"כ לחטא העגל ואמר לו הקב"ה כי אהי' עמך ר"ל דמה שעתידוו לחטא אינו מסתכל הקב"ה לרעה משום דישראל הם בקדושתן לה' ולא אזלינן בזה ע"ש סופו כמו בקודש דכתיב בהו לה' דלא אמרי' בי' הואיל ע"ש סופו אבל בזה שיקבלו את התורה דיינינן לי' ע"ש סופו ולכן שלחתיך בהוציאך וגו' תעבדון את הא' על ההר הזה דלענין הצלה דהוי לחומרא אזלינן בכל גווני לחומרא גם בתר השתא וגם ע"ש סופו:

כ) זה קרבן אהרן ובניו ובמדרש הה"ד כי א' שופט זה ישפיל וזה ירום בלשון זה הושפל ואשלכיהו באש ויצא העגל הזה ובלשון זה הוגבה זה קרבן אהרן וצ"ב עוד במד' שיר פרשה א' סי' מ"ב וירא א' וגו' ר' יהושע ב"ל אמר ראה שעתידין לומר אלה א' ישראל וידע א' שעתידין להקדים נעשה לנשמע, עוד שם פ"ה סי' כ' ויאמר אליהם מלך מצרים למה משה ואהרן מתו למה אמר להם אתם למה ודבריכם למה לכו לסבלותיכם:

ונראה עפ"מ דאמרי' בגמ' פסחים דף ל"ה ת"ר יכול יוצא אדם ידי חובתו בטבל ת"ל ל"ת עליו חמץ מי שאיסורו משום ב"ת חמץ יצא זה שאין איסורו משום ב"ת חמץ ואיסורא דחמץ להיכן אזלא הא מני ר"ש דאמר אאחע"א ע"ש ומבואר דאין מקיים המצוה ידי

מצה רק בדבר שיש בו משום ב"ת חמץ וכן מבואר שם לעיל ע"א לענין עיסה שנילושה בשמן ולכאורה הסברא להפוך דאם אין שייך בו משום חמץ יותר מסתבר וראוי לקיים בו המצוה דהא בודאי אין בו משום חמץ משהו כלל והוא שמור למצה:

וי"ל עפמ"ש בספר עבודת ישראל פ' בלק ע"ש קדושת לוי ז"ל לפרש מה שאחז"ל גם אלה תשכחנה זה מעשה עגל ואנכי לא אשכחך זה מתן תורה והענין כי מי שהוא מגזע טובה ממקור הקדושה ועובד את בוראו אינו חידוש כ"כ כי התורה מחזרת על אכסני' שלה משא"כ אדם שבא ממשפחת בזוי' ומכח שורש לא טוב ועוזב דרך הרע והולך בדרך טוב והישר הוא דבר חידוש, והנה אחר שעשו העגל מזה נראה בעליל שהי' בהם מוטבע בטבעם שורש רע מאשר ישבו במצרים וכיון שאח"כ עשו תשובה ונתקן החטא אז גדלה ונפלאה מעלתם בקבלתם את התורה וז"ש גם אלה תשכחנה זה מעשה העגל כיון שעשו תשובה אבל ואנכי זה מעשה סיני לא אשכחך כלו' בעת שאזכור מעשה סיני אז לא אשכח מעשה העגל כ"א זכור אזכרנו להגדיל זכותם עי"ז עכדה"ק ומבואר דיותר זכות וחידוש וכן הנסיון גדול באם עובד השי"ת מי שהוא מוטבע בטבע לא טוב וכופה את ערפו להשתעבד להשי"ת וכן הביא בישמ"מ פ' שמיני בשם החן טוב לפרש המדרש כשאמר לו השי"ת למשה ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך הרע למשה אמר לו הקב"ה תורה שלי היתה ונתתי' לך ותורף הדברים שהרע למשה כי דעתו הי' כי לו נאה להיות כה"ג יען כי קדוש הוא לא' ופרוש מאשה וכמלאך משרת והשיב לו השי"ת שמאותו טעם שנתתי התורה לישראל ולא למלאכים מכח טענת כלום יצה"ר יש בכם מאותו טעם נבחר אהרן לכהן לה' ולא משה ויותר כבוד שמים מתרבה ע"י שעובד מי שהוא בעל גשם עכ"ד החן טוב ובזה פי' בישמ"מ שם הא דפירש"י שהי' אהרן בוש וא"ל משה למה אתה בוש לכך נבחרת היינו שהי' אהרן בוש בהעריך עצמו מלובש בגשם לנגד משה משולל הגשם וא"ל משה למה אתה בוש ר"ל בשביל זה עצמו שאתה בוש לכך נבחרת עכ"ד זללה"ה ע"ש וא"כ מבואר דמי שהוא עובד השי"ת והוא קצת בעל גשם זהו זכות גדול וכבוד שמים נתרבה אם הוא קדוש לא' וי"ל דזשה"כ בפ' שמות מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בנ"י ממצרים ופירש"י מה זכו ישראל שאוציאם ממצרים היינו דזה משה האיש אשר הרגיש בנפשו כי קדוש הוא לה' והרי נקרא איש א' ואין לו שום נסיון בעבודתו וכמו מלאכי רומה לכן אין מגיע לו שכר וא"כ ה"נ מה זכו ישראל להוציאם ממצרים ואמר לו השי"ת בהוציאך את העם ממצרים היינו שהם מוטבעים בטבעם אשר הנחילו לעצמם במצרים כאשר התערבו בגוים ועכ"ז תעבדון את הא' א"כ גדלה ונפלאה זכותם עד שיש להם ע"ז שכר הרבה והם כדאי בעבור זה שיגאלו ממצרים:

ולכן י"ל דזה הוא הענין אשר צוה ה' אותנו לאכול מצה בלילה הזה אשר הוציאנו ה' ממצרים אבל איני יוצא ידי חובתו כ"א באותו מין אשר הוא בב"ת חמץ כדי להורות לנו סיבת הנס כיון דבזכות זה נגאלו משום שהי' עלולים לחטא ע"י שנתערבו במצרים ה"נ כדי לקיים מצותו ית"ש במצות מצה אך בזה ירצה המצוה באותו המין אשר עלול להיות חמץ ובזה דייקא אם נשמור אותה שלא תהי' חמץ אז הוא חידוש ונסיון וקדוש הוא לקיים מצות הקב"ה אבל מה שאיני בב"ת חמץ איני מקיים המצוה של מצה:

ובזה נבוא לבאר כל הנ"ל הענין שהי' במצרים ע"ד הזה דהנה ידוע דפרעה ראה באיצטגנינות שלו שעתידין ישראל לחטוא במדבר וכמאה"כ ראו כי רעה נגד פניכם ופירש"י שאותו כוכב עולה לקראתכם וכו' וע"כ פרעה שאל את משה באיזה זכות יגאלו ממצרים ואם דעי"ז שעשו את העגל נתרבה זכותם במה שקבלו התורה על ההר הזה א"כ אתם למה ודבריכם למה היינו דמשה ואהרן וכל שבטו של לוי שלא חטאו בעגל מה זכות יש להם וכמו ששאל משה בתחלה באיזה זכות יגאלו ממצרים ופרעה לא ידע דגם זה שהי' ישראל וגם שבטו של לוי במצרים זה רד"ו שנים ובכל זאת האמינו בה' לקבל התירה הזאת והקדימו נעשה לנשמע יש שכר לפעולתם וכדאי הם שיגאלו ממצרים:

ויתבאר המדרש וירא א' שעתידין לומר אלה א' וגו' וידע א' שעתידין להקדים נעשה לנשמע היינו כי שניהם הם לטובה שבשעה שהקדימו נעשה לנשמע לא הי' חידוש ורבותא כ"כ כיון שישראל זרע קודש מחצבתם בני אברהם וכו' אם הם מאמינים בני מאמינים אבל החידוש הוא במה שהוא זכור לנו להגדיל זכיותינו של קבלת התורה ע"י מעשה העגל דבזה כבוד השמים יותר מתרבה אם בנסיון גדול יכבוש היצה"ר לא מצד הטבע קבלנו עלינו התורה:

ויבואר המדרש בלשון זה הושפל ובלשון זה הוגבה היינו שמלשון זה אשר הושפל שהי' בוש מלהקריב לה' אבל אדרבא כיון שזה הוא המובחר וכבוד שמים נתרבה יותר דמי שהוא עלול לחטוא בהנה ואם עובד בזה השי"ת ונרצה לו לכפר עליו וכמו שמצינו הדוגמא לזה דממון שישנו עליו בב"ת חמץ זהו אשר יובחר בו לקיים בו המצוה דמצה ולכן בלשון זה הוגבה להיותו כהן גדול מאחיו כיון שהוא מתהלל יותר ע"י המעשה אשר הושפל בעיני עצמו ויתרבה עי"ז זכותו יותר:

עצי חיים על מועדים - סוגי' דחזקת בדוק

כא) מסכת פסחים דף ד' בגמ' בעא מיני' מרב נחמן בר יצחק המשכיר בית לחבירו על מי לבדוק על המשכיר לבדוק דחמירא דידי' הוא או דילמא על השוכר לבדוק דאיסורא

ברשותי' קאי ופירש"י שהרי עתה הבית שלו והקשה בפנ"י דבסמוך מסיק רש"י גופא דכיון דבדיקת חמץ דרבנן מספקא לי' לבעל האיבעיא טורח זה על מי מוטל אלמא דלאו משום דהבית עתה שלו מספקא עי"ש ועוד הקשו המפורשים בדברי רש"י מה יש חילוק אם הבדיקה הוא דברי תורה או מדרבנן הא בין אם הבדיקה הוא דברי תורה או דרבנן יש ספק על מי מוטל לבדוק על המשכיר או על השוכר והמהרש"ל כתב דאי הוי בדיקת חמץ דאורייתא אמרינן דבודאי על המשכיר הוא מוטל לבדוק וקשה להבין הטעם לזה גם מה שהקשו התוס' אין לפרש הטעם כיון דשלו הוא ע"כ חייב לבדוק דא"כ אמאי נקט משכיר לחבירו בי"ד אפי' בי"ג יתחייב המשכיר לבדוק וא"כ לרש"י דמפרש דחמירא דידי' הוא והחמץ שלו א"כ קשה על רש"י אמאי נקט בי"ד אפי' בי"ג נמי יתחייב המשכיר לבדוק:

ונראה דהנה בטור סי' תל"ו כתב בישראל היוצא מבית העכו"ם תוך למ"ד שא"צ לבדוק כיון שהעכו"ם נכנס בביתו אף אם נשאר חמץ ודאי מתייאש ממנו ואין לך הפקר גדול מזה עיי"ש ולכאורה קשה לפ"ז מאי בעי בגמ' אי על המשכיר לבדוק משום דחמירא דידי' הוא הא המשכיר כשיצא מהבית אתייאש מן החמץ והוא מונח עתה בחצר המושכר להשוכר [ושיטת רש"י ז"ל דחצר המושכר קונה לשוכר ואפי' לרמב"ם דאיני קונה לשוכר מ"מ בדעת אחרת מקנה אותו כתב הש"ך בסי' שי"ג דקונה לשוכר והכא הרי המשכיר הוי כדעת אחרת מקנה אותו כדי לפטור מטורח זה לבדוק החמץ] וצ"ל כיין דחוב הוא לו לטרוח בהבדיקה לא קנה לי' חצירו שלא מדעתו החמץ דהא עי"ז שיקנה החמץ יתחייב לבדוק ומשו"ה אף דהמשכיר אתייאש מהחמץ מ"מ לא מיפטר המשכיר לבדוק דהא כתב בנתיבות סי' רס"ב ובקצה"ח סי' ת"ז דבזה חילוק בין יאוש להפקר דבהפקר פליגו ר' יוסי ורבנן בנדרים דף מ"ג דהפקר לא הוי עד דאתי לרשות זוכה והנה אף דקיי"ל כרבנן דהוי הפקר אע"ג דלא אתי לרשות זוכה מ"מ ביאוש לא מהני עד דאתי לרשות זוכה עי"ש וא"כ לפ"ז אף דהמשכיר אתייאש מן החמץ מ"מ הא השוכר לא קנה אותו דהא חוב הוא לו ולא קנה לי' חצירו וע"כ פטור השוכר לבדוק והחיוב מוטל עוד על המשכיר ולא מהני לי' לפטור עצמו מטעם שנתייאש דמכיון דהשוכר לא קנה החמץ והוי כאלו לא אתי ליד זוכה ולא הוי יאוש והחמץ הוא עוד של המשכיר ובשלמא בישראל היוצא מבית עכו"ם שפיר כתב הטור דאין צריך לבדוק משום שנתייאש ממנו דהא החצר קנה לעכו"ם החמץ דזכות הוא לו לגוי והוי כאתי ליד זוכה והוי יאוש גמור אבל בשוכר ישראל לא שייך למיפטר המשכיר מהבדיקה מטעם יאוש דהא השוכר לא קנה החמץ משום דחוב הוא לו [וחצר קונה לעכו"ם ועי' בקצה"ח סי' קצ"ד סק"ג

ובפתיחה לסימן ר' מה שמפלפל דהא חצר משליחות איתרבאי ואין שליחות לעכו"ם עיי"ש מה שמתרץ ע"ז]:

והנה בר"ן פ' השולח כתב אהא דאין כותבין פרוזביל אלא על הקרקע אם אין לו קרקע מזכהו לתוך שדהו וכ' הר"ן מכאן נ"ל דהא דקיי"ל זכין לאדם שלא בפניו כל שהדבר בעצמו זכות אעפ"י שנמשך ממנו חוב שהוא יתר על הזכות זכה וקנה דהא הכא כשמזכהו קרקע כל שהוא מתחייב הוא בכך שאין שביעות משמטות חובו ואפ"ה אמרינן דמהני אלא שיש לדחות דזהו מקולי פרוזביל עכ"ד עי"ש ר"ל כיון דבשביעות בזמן הזה דרבנן אמרינן לקולא דדבר שהוא לשעתו זכות ואח"כ נמשך ממנו חוב זכין לו שלא בפניו וקנה משום דבא החוב מכח חיוב דרבנן אבל אם הי' שביעות דאורייתא הוי אמרינן דאע"ג דהשתא הוא זכות מ"מ כיון דלסוף נמשך מזה חוב לא מיקרי זכות ולא קנה לי' שלא בפניו ולפ"ז י"ל דהכי הוא האיבעיא בגמ' על המשכיר לבדוק דחמירא דידי' ואע"ג דכשיצא המשכיר מהבית אתייאש מיני' מ"מ י"ל דהשוכר לא קנה החמץ דחצירו לא זכה לי' שלא מדעתו דחוב הוא לו לטרוח לבדוק ובלא אתי ליד זוכה לא הוי יאוש וע"כ על המשכיר לבדוק דהא עוד חמירא דידי' הוא או דילמא על השוכר לבדוק שהרי עתה הבית שלו הוא וזכי לי' חצירו החמץ שלא מדעתו אף דחוב הוא לו לבדוק מ"מ כיון שעתה קודם זמן איסורו יש לו ריוח תיכף מה שנקנה לו החמץ אף דעי"ז מתחייב לבדוק אח"כ וניחא לי' יותר שלא לקנות החמץ מלהתחייב בבדיקה עכ"ז כיון דהחוב הוא מכח חיוב דרבנן דהא בדיקת חמץ מדרבנן ע"כ כיון דעתה הדבר בעצמו הוא זכות אמרי' דזכין לאדם אף בכה"ג שלא בפניו וזהו שמפרש רש"י משום דבדיקת חמץ דרבנן דהא אי בדיקת חמץ דאו' הוי אמרינן בודאי דעל המשכיר לבדוק ואע"ג שנתייאש המשכיר מהחמץ לא מיפטר מלבדוק דהא השוכר לא קנה החמץ דחוב הוא לו לאחר מיכן ובמילתא דאו' אמרינן דדבר שהוא נמשך אח"כ חוב הוא כחוב גמור ואינו נקנה לו שלא מדעתו אבל כיון דבדיקת חמץ הוא רק מדרבנן ומדאו' לא אתחייב השוכר לבדוק י"ל דאמרינן כיון דהשתא הוא זכות לו זכין לו שלא בפניו ומיושב שפיר קושי' הפנ"י דהא על זה שפירש"י על השוכר לבדוק שהרי עתה הבית שלו מוכרח עוד לומר דהוא מטעם דבדיקת חמץ מדרבנן דבלא זה אף דהבית שלו עכ"ז לא צריך לבדוק שהרי כיון דחוב הוא לו לא קנה חצירו שלא מדעתו ורק משום דבדיקת חמץ דרבנן הוי זכות וקנה חצירו להשוכר וצריך לבדוק ומובן שפיר ג"כ דברי המהרש"ל שכתב דאי הוי אמרי' דבדיקת חמץ דאורייתא על המשכיר לבדוק משום דעוד לא נקנה החמץ להשוכר משום דחוב הוא לו אבל משום דבדיקת חמץ דרבנן והחיוב הוא רק מדרבנן ע"כ לא

מיקרי חוב וקונה לו חצירו החמץ להשוכר ומיושב ג"כ קושי' התוס' לפירש"י אמאי נקט בי"ד אפי' בי"ג נמי יהא חייב המשכיר לבדוק ולהנ"ל א"ש דיש לומר דבשלמא בי"ד קמיבעי' לי' שפיר דחיוב בדיקה יהי' על המשכיר דהא החוב של חיוב בדיקה הוא תיכף כשנקנה לו החמץ להשוכר והסברא נותנת יותר שתהא מיקרי חוב להשוכר וממילא לא נקנה החמץ להשוכר אבל בי"ג דעוד לא חל חיוב בדיקה עד אור לארבעה עשר ותיכף כשנקנה לו החמץ הוא רק זכות והחוב בא לו לאחר מיכן בזה פשיטא לי' גם לבעל האיבעי' דבמילתא דרבנן אמרינן דזכה השוכר החמץ והחוב הוא רק לאחר מיכן מכח החיוב בדיקה וכמו בפרוזביל דמזכהו לו קרקע כל שהוא וה"נ זכה קודם החמץ מטעם זכות ואח"כ ממילא חל עליו לבדוק אבל הכא לא דמי לפרוזביל דמזכהו לו קרקע כיון דהשכירו בי"ד א"כ החוב בא תיכף כשהשכירו ובזה מיבעי' לגמ' די"ל דבכה"ג שהחוב הוא תיכף לא אמרי' בכה"ג זכין לו שלא בפניו:

עצי חיים על מועדים - סוגי' דאין חוששיו שמא גיררה חולדה

כ"ב) מסכת פסחים בגמ' דף ט' במשנה דאם כן אין לדבר סוף והקשה בפנ"י לעיל דף וא"ו בהא דאר"י אמר רב הבודק צריך שיבטל ופריך בגמ' מ"ט אילימא משום פירורין וכו' וקשה אמאי לא אמר בפשיטות דצריך לבטל דחיישינן שמא גיררה חולדה דהא דאין חוששין טעמא דא"כ אלד"ס משא"כ ביטול ודאי בעי משום חששא דחולדה דהא יש לדבר סוף לבטל עיי"ש ונראה לתרץ דהנה משמע דהא דאמר הבודק צריך שיבטל היינו אפי' בלא חזינן דשקל דהא בכל ענין מיירי ובלא חזינן דשקל לא צריך הטעם, דאלד"ס דהא הוי ספק וספק ואמרי' דספק אכלתי' מוצא מודי ספק אי שקל העכבר והא דאמרי' במתני' הטעם דאלד"ס כבר כתב המהרש"א ז"ל דבחזינן דשקל נמי אין לדבר סוף ולא שייך הטעם דאכלתי' דאין ספק מוציא מידי ודאי וע"כ צריך לומר הטעם דאלד"ס ושפיר הקשה הגמ' מ"ט צריך שיבטל וכגון בלא חזינן דשקל דלא חיישינן שמא גיררה חולדה ואפ"ה צריך שיבטל: כג) שם בתוס' ד"ה כדי והקשו הא אפי' אי עביד להו כדר' אושעיא מ"מ הוי ודאי טבל מדרבנן וקאתי ספק ומוציא מידי ודאי דרבנן וחשוב להו בחזקת מתוקנים וגבי חמץ אמאי לא אתי ספק ומוציא ודאי בדיקה דרבנן דמדאו' בביטול בעלמא סגי ונלע"ד לתרץ לפי מ"ש הר"ש בפ"ב דמקואות בפי' התוספתא שם והובא ג"כ במשנה למלך הלכות מקואות פ"י דאפי' היכא דאיתחזק איסורא כגון בנטמא בודאי טומאה דרבנן וספק אי טבל כדי לטהרו מטומאתו או לא דאמרי' גם בדרבנן ספיקו לחומרא היינו דוקא אם הי' מתחלה טומאה דרבנן דאז מעמידין אותו בחזקתו הקודמות

אבל אם הי' טמא מדאו' וטבל והספק אם הטבילה מועלת מדרבנן ומן התורה נטהר בודאי לא שייך לומר בזה אוקמי' אחזקה דהרי מחזקתו הראשונה בודאי יצא שהי' טמא מן התורה ועכשיו אינו טמא רק מדרבנן שוב אמרי' ספק דרבנן לקולא עכ"ד עיי"ש ועי' בישועת יעקב או"ח סי' קנ"ט ויו"ד ה' מקואות סעיף ב' ולפ"ז יש לומר דגבי חמץ משו"ה לא אתי ספק ומוציא ודאי דהא אם ביטלו כבר יצא מידי חיוב דאורייתא וכל הבדיקה הוא מתחלה רק מדרבנן ומדאורייתא אין עליו שום חיוב וכיון דאיכא עליו חיוב בדיקה מדרבנן ואיתחזק איסורא דאף שבדק מ"מ אי חיישינן שמא גיררה חולדה עוד בו חזקת איסור וחיוב בדיקה כבראשונה וע"כ לא אתו ספק ומוציא ודאי דרבנן דהא בדאיתחזק איסורא אף בדרבנן ספיקו לחומרא אבל הכא בספק אי עביד להו כדר' אושעיא אף דאיתחזק איסורא דטבל כמו שהי' עד עתה מ"מ מוקמינן להו בחזקת מתוקנים כיון דיש ספק ג"כ אי עביד להו אפי' כדר' אושעיא ושמא יש בו עוד חיובא דטבל מדאורייתא אף דמדאו' כבר יצא מחזקת טבל משום ס"ס שמא עביד להו כר' אושעיא ושמא עישרן כראוי אף דגם אם עביד להו כר' אושעיא איכא איסורא דטבל מדרבנן מ"מ תו לא מיקרו איתחזק איסורא כיון דנכלל בספק גם אי אסור מדאו' וכבר יצא מאיסור דאו' ונשאר רק ספק דרבנן ובכזה אמרי' ספיקו לקולא משום דבכה"ג לא מיקרי איתחזק איסורא כנ"ל וא"ש וממילא דלא קשה קושי' מהרש"א ז"ל מאי פריך ממדורת הכושים אמתני' והא מדורת הכושים טמאים רק מדרבנן כמ"ש ברמב"ם ומתני' מיירו שלא ביטלו וצריך מדאו' בדיקה דאי ביטלו אתי ספק ומוציא מידי ודאי בדיקה דרבנן ולהנ"ל הא באמת גם מתני' מיירו כשבטלו ומ"מ מקשה שפיר דבדאיתחזק איסורא אף בדרבנן ספיקו לחומרא:

סוגי' דתשע ציבורין כד) מסכת פסחים דף ט' ע"ב בגמ' תשע ציבוריו של מצה ואחד של חמץ וכו' היינו תשע חניות ופירש"י דלענין בדיקה מיירו אי צריך לבדוק הבית והתוס' חלקו דלענין בדיקה דהוי ספיקא דרבנן ולקולא והכא לענין שהביא העכבר לבית ונמצא קבעי אי שרי לאכילה או לאו והפנ"י הקשה על שיטת התוס' במאי פשיטא להו דאמרי' בבדיקה סד"ר ול קולא הא קי"ל ביו"ד סי' א' דכל היכא שאפשר לברר הספק לא מיקרי ספק כלל וא"כ יש להחמיר בספק זה להצריכו מיהא בדיקה, [ב] בטור כתב דאם הככר קטן שיכול העכבר לאכלו תלינן להקל שאכלו משום דהוי ס"ס ספק מצה ואת"ל חמץ שמא אכלו והקשה בטו"ז סי' תל"ט ממאי דאיתא במשנה ד"ט אין חוששין שמא גררה חולדה דא"כ אין לדבר סוף ולפ"ד הטור קשה ל"ל למיתני הטעם משום דאין לדבר סוף תיפוק לי' משום דהוי ס"ס ספק אם גררו ואת"ל גררו חמא אכלתה אלא ודאי דלא מהני בזה ס"ס ע"ש [ג] לעיל ד"ו אר"י אמר רב הבודק צריך שיבטל מ"ט אילימא משום פירורין

הא לא חשיבו והקשה בפנ"י מאי איצטרך לאהדורי אטעמא ואמאי לא קאמר בפשיטות דאע"פ שבודק צריך לבטל דחיישינן שמא גררה חולדה ואע"ג דתנן לקמן בהדיא דאין חוששין הא מסיק טעמא במתני' משום דא"כ אלד"ס משא"כ לענין ביטול ודאי דבעי משום חששא דגררה חולדה דהא יש לדבר סוף לבטל: ונראה לע"ד לתרץ דהנה במשנה דאין חוששין שמא גיררה חולדה מבית לבית וממקום למקום ומחצר לחצר וכתב במהרש"א דבמקום למקום יש לד"ס שיבדקו כמה בני אדם בשעה אחת כל הבית זה בזוית זה וזה בזוית אחר ועי' בפנ"י דלא זו אף זו קאמר דס"ד דמקום למקום חיישינן כיון שיש תקנה לדבר קמ"ל דאפ"ה אין חוששין ע"ש והנה לכאורה באמת צריך טעם כיון דבמקום למקום יש תקנה ול"ל אין לד"ס א"כ מ"ט אין חוששין, ונראה לע"ד לתרץ דהנה ביו"ד סי' ק"י בש"ך ס"ק ס"ז הביא דעת הרשב"א דאפי' היכא דאיכא ס"ס צריך לברר ע"י בדיקה היכא דיכול לברר בבדיקה וכתב בנוב"י יו"ד סי' נ"ו שאף הרשב"א לא החמיר כ"א באפשר לברר שני הספיקות שנעמוד על הבירור של שניהם ולא ישאר לנו שום ספק אבל אם אפי' אחר הבירור אכתי לא יבורר רק ספק אחד והספק השני א"א לברר אין אנו אחראין כלל לעמוד על הבירור ואנו מתירין מטעם ס"ס בלי שום בירור כלל וכה"ג כתב ז' זצ"ל בשו"ת השיב משה סי' י"ג דהא דאמרי' דאין סומכין על הרוב במקום דיכולין לבררו רק באם שאחר הבירור לא נצטרך לסמוך על הרוב משא"כ באם שאחר שנבדוק עדיין צריך לסמוך על הרוב א"צ לברר כלל דהוי אין יכול לברר כיון דע"כ צריכין אנו לסמוך על הרוב ע"ש, והגאונים לא ביארו דבריהם הטעם לסברה הנ"ל ועיי' באבני צדק יו"ד סי' ז' שהקשה שם השואל על תשו' הסיב משה אטו מי שאכל שום יחזור ויאכל שום ולע"ד נראה דהנה י"ל במה שכתב הרשב"א דאע"ג דאיכא ס"ס צריך לברר אם אפשר היינו טעמא כמו דבר איסור שנפל לתוך רוב היתר ויש לו מתירין דאינו בטל ה"נ לא מהני ס"ס היכא דאפשר לברר דהא ס"ס לא עדיף מרוב לענין דשיל"מ ועיין בתשו' הרשב"א סי' ת"א ומביאו בד"מ סי' נ"ז דס"ס עדיף כרוב ואפשר דעדיף מרוב היינו לענין ס"ס במקום חזקת איסור אבל לענין דשיל"מ לא עדיף מרוב והלכך אם איכא ס"ס היכא דאיכא לברורי הוי כדשיל"מ וכן לענין דהיכא דאיכא לברורי לא סמכינין ארוב היא ג"כ מטעם דשיל"מ דלא בטיל ברוב וע"כ במקום דאפשר צריך לברר מטעם דשיל"מ כמו שכ' הטו"ז ביו"ד ס' ט"ו ס"ק ד' לענין ספק נפל ומה שהקשה בנה"כ שם דהא אין המתיר עתיד לבוא בודאי עיין מה שמביא בערך ש"י על ו"ד סי' הנ"ל בשם האחרונים דלא שייך זאת בספק איסור שלא נתבטל:

והנה בהר"ן בפ"ק דפסחים כתב דחמץ לא מיקרי דשיל"מ כיון דגם לאחר פסח אסור אף דע"י תערובות מותר דלא קניס ר"ש ע"י תערובות מ"מ י"ל דלא החמירו רבנן אלא כשהמין עצמו עתיד להיות ניתר אבל כאן שהחמץ עצמו אסור אף דתערובות מותר לא מיקרי דשיל"מ ע"ש וא"כ מבואר דבעינן שיש לו היתר כשהוא בעין ולא ע"י תערובות ולפ"ז י"ל דאע"ג דס"ס דאפשר לברר הוא כמו תערובות ברוב שיל"מ דל"ב מ"מ אם ישאר עוד ספק אחד שלא אפשר לברר א"כ הוי לאחר שיבורר ספק הראשון כמו תערובות חמץ לאחה"פ דמותר ובכה"ג לא מיקרי דשיל"מ כיון דבעינא אסור רק ע"י תערובות הוא מותר וכמו חמץ בפסח דלא מיקרי דשיל"מ מטעם זה וא"כ לפי הנ"ל דס"ס שיוכל להתברר הוא מטעם דהוי כמו דשיל"מ וא"כ עכ"פ לא חמיר מדשיל"מ דהא דלא בטיל רק אם יהא מותר בעינא וה"נ אינו מותר רק בספק וא"ש הטעם במ"ש הנוב"י דס"ס שא"א לברר סני הספיקות א"צ לברר אפי' ספק אחד דהא אם אי אפשר לברר ספק השני לא הוי כדשיל"מ וא"ש ג"כ דברי ההשיב משה דברוב כה"ג שא"א לברר הכל א"צ לברר כלל וסמכינן ארוב משום דלא הוי דשיל"מ ומעתה לדברי הנוב"י י"ל דמשו"ה ממקום למקום לא חיישינן שמא גיררה חולדה אע"ג דאפשר בבדיקה ע"י שיבדקו כמה בני אדם בשעה אחת מ"מ כיון דבלא"ה י"ל דאין חוששין שמא גיררה חולדה דהוי ס"ס ספק אם גיררה ואת"ל גררה שמא אכלתי' אך דלא מהני בזה ס"ס כיון דאפשר לברר בבדיקה וכהנ"ל משום דהוי דשיל"מ וא"כ י"ל כיון דמחצר לחצר ומעיר לעיר דלא אפשר בבדיקה כיון דאין לדבר סוף א"כ גם אחר הבדיקה אין אנו מתירין רק משום דבכה"ג לא גזרו רבנן משום דאלד"ס וא"כ הוי כמו שהוא ההיתר רק ע"י תערובות ובכה"ג לא אמרי' דהוי דשיל"מ דדבר המותר רק ע"י תערובות לא מיקרי דשיל"מ:

ומיושב קושי' הפנ"י שהקשה דהא צריך לבטל משום שמא גיררה חולדה ולזה יש לדבר סוף ולהנ"ל י"ל דטעם דאין לדבר סוף אינו אומר במתני' כדי שלא יהא צריך לבדוק דהא גם ממקום למקום דיש לד"ס ג"כ א"צ לבדוק אלא עיקר הטעם משום דאין לד"ס וא"כ מוכרח לסמוך אס"ס ולא מקרי דשיל"מ אפי' במקום שיש תקנה לבדוק וע"כ שפיר צריך לאהדורו מ"ט הבודק צריך שיבטל דהא ל"ל משום חששא דחולדה דמשו"ז א"צ לבטל משום דיש ס"ס דבכה"ג א"צ לברר אפי' היכא דאפשר כנ"ל ומיושב קושי' הטו"ז על הטור דממתני' לא מוכח דלא סמכינן אס"ס בבדיקה ובמתני' דקאמר משום דאין לד"ס ולא משום ס"ס רק כדי ליישב בזה הא איכא לברורי ולא סמכינן אס"ס וע"כ קאמר במתני' משום דגם אחר הבדיקה ג"כ יש ספק והוי כמו דבר שאינו מותר רק בתערובות וא"כ שפיר קאמר הטור דאם ספק דאכלו העכבר סמכינן אס"ס אע"ג דאפשר בבדיקה

כיון דאי אפשר לברר כל הספיקות כולם דהא גם אחר הבדיקה יש לחוש שמא גיררה חולדה מעיר לעיר ואין לד"ס וא"כ אדרבה מוכח ממתני' דסמכינן אס"ס דהא ממקום למקום ילד"ס ואפ"ה א"צ לבדוק משום ס"ס וא"כ גם בכל ס"ס מוכח דא"צ לבדוק וכדברי הטור ומיושב ג"כ קושי' הפנ"י על התוס' דהכא א"צ לברר הספק אע"ג דאפשר לברר משום דגם לאחר הבדיקה אי אפשר לברר כל הספק שמא גיררה חולדה והלכך א"צ לברר כלל אפי' מה שאפשר לברר:

סוגי' דארבעה עשר שחל להיות בשבת כה) מסכת פסחים דף י"ג ע"א ארבעה עשר שחל להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת ושורפין תרומות טמאות תלויות וטהורות ומשיירין מן הטהורות מזון שתי סעודות כדי לאכול עד ארבעה שעות דברי ר' אליעזר איש ברתותא שאמר מן ר' יהושע אמרו לו טהורות לא ישרפו שמא ימצאו להן אוכלין אמר להם כבר בקשו ולא מצאו אמרו לו שמא חוץ לחומה לנו אמר להם לדבריכם אף תלויות לא ישרפו שמא יבא אלי' ויטהרם אמרו לו כבר מובטח להם לישראל שאין אלי' בא לא בערבי שבתות ולא בערבי ימים טובים מפני הטורח אמרו לו לא זזו משם עד שקבעו הלכה כר"א א"ב שאמר משום ר"י והקשה בתוס' בהא דקאמר ושורפין תרומות טהורות הא אסור לשרוף טהורות כמו שאסור לטמאם משום שנאמר את משמרת תרומותי דהא מדאו' בביטול בעלמא סגי ואין צריך לשורפה ותי' כיון דסופה ללילך לאיבוד שרי לשורפה כמו לטמאותה דשרי ר' מאיר בסוף פירקין לשרוף טמאה עם טהורה ולע"ד קשה להבין תי' התוס' דאם ביטל החמץ קודם זמן איסורו א"כ הוי הפקר ולא נאסר כלל דהא איני שלו והוא מותר לאחר הפסח א"כ אינה סופה ללילך לאיבוד רק שהוא אינו עוד של הבעלים משום שביטלו וא"כ אמאי מותר לשורפה לאבד בידים תרומה טהורה ועי' בנובי"ק סי' כ' גם להבין טעם פלוגתתן דר"א א"ב עם החכמים דהא שפיר אמרו לי' שמא חוץ לחומה לנו כמו בעלמא דאמרי' הואיל ואי מיקלעי אורחים:

ונראה דהנה בהא דאמרו לו טהורות לא ישרפו שמא ימצאו להן אוכלין פירש"י שמא ימצא כהנים אורחים שיאכילום ואם לא ימצא יאכילום למחר לכלבי כהנים עכ"ל וקשה לפ"ז קושי' הפנ"י לעיל דף ה' על פירש"י שם בהא דקאמר רבא ש"מ מדר"ע דאין ביעור חמץ אלא שריפה דאי השבתתו בכל דבר לוקמי ביו"ט ויאכילנו לכלבים והקשה הפנ"י לפ"ד רש"י ביצה דף כ"ז בחלה שנטמאת ביו"ט דלא מבערין אותה בשאר דברים משום דרחמנא אחשבי' לביעור ואסיר ביו"ט כמו שריפה וא"כ קשה מנ"ל דסבר ר"ע אין ביעור חמץ אלא שריפה דילמא השבתתו בכל דבר ואסור ביו"ט משום אחשבי' ע"ש וא"כ גם הכא קשה על פירש"י דקאמר הכא ואם לא ימצא יאכילום למחר לכלבי כהנים

ומשמע דראוי לחוש שמא לא ימצא אוכלים ואם לא ימצא יכול ליתנם לכלבים וקשה כנ"ל האיך יאכילום לכלבים הא אסיר משום אחשבי', ולע"ד נראה ליישב קושי' הפנ"י עפ"מ דאמרי' בשבת דף קמ"ג ר' יהודא אמר מעלין את המדומע בשבת ופריך בגמ' והא מתקן מנא ומשני משום דאפשר להיות נותן עיניו בצד זה ואוכל בצד אחר לא הוי מתקן בהעלתו ומבואר מזה דבמעלין את המדומע דבעצמותו לא תיקון הוא ומ"מ הוי מתקן במה דמקיים בזה מימרא דרחמנא ועכ"ז לר"י כיון דאפשר במחשבה להיות נותן עיניו בצד זה משו"ה לא הוי מלאכה אפי' אם הוא מעלה אותו ע"י מעשה ולא במחשבה אפ"ה כיון דאפשר לתקנו במחשבה לכן גם אם מתקנו ע"י המעשה לא הוי מלאכה ולפ"ז י"ל דה"נ לענין ביעור חמץ דאם נתנו לכלבו אע"ג דאחשבי' למלאכה דמקיים בזה המצוה דביעור מ"מ כיון דמדאו' בביטול בעלמא סגי משו"ה אע"ג דביערו ע"י מעשה לא אמרי' דאחשבי' למלאכה כיון דאפשר לבערו ע"י מחשבה לבטלו ומקיים גם במחשבה המ"ע דתשביתו כמבואר בפירש"י לעיל דף ד' ע"ב לכן לא שייך בזה אחשבי' אבל בחלה טמאה דפירש"י דאחשבי' התם שאני משום דאי אפשר לבער חלה טמאה במחשבה רק ע"י מעשה וע"כ אם מבערו בשאר דברים הוי מלאכה משום אחשבי': אמנם י"ל לפי מה דאמרי' בשבת דף כ"ה ע"א אמר רב כשם שמצוה לשרוף הקדשים שנטמאו כך מצוה לשרוף את התרומה שנטמאת ובתוס' שם פי' בקונטרס משום דלא ליתי בה לידי תקלה לפי טעם זה נראה דלאו דוקא שריפה אלא ה"ה שאר ביעור וחלקו התוס' על רש"י דשריפה דוקא משום דדמיא לקודש עי"ש ומבואר דשיטת התוס' דתרומה טמאה דוקא בשריפה א"כ ה"ה כשצריך לשרוף תרומה משום חמץ ג"כ הוא דוקא בשריפה ולא בשאר ביעור כיון דתרומה איקרי קודש וכ"כ במקו"ח סי' תמ"ד ע"ש וא"כ קשה שוב האיך יאכילנו לכלבים בשבת הא לפ"מ שכתב הצל"ח לקמן דף כ"ז דאם אמרי' בחמץ דהשבתתו בכל דבר א"כ הה"ד ביטול ג"כ השבתה הוא אבל לר"י שאינו מועיל ביעור רק שריפה ה"נ אינו מועיל ביטול ע"ש ולפ"ז האיך יאכילנו לכלבים הא בתרומה שהוא חמץ דצריך שריפה דוקא כיון שהוא תרומה וכיון שצריך שריפה אינו מקיים מלות השבתה בביטול בלב וכיון דלא מהני השבתה בלב רק שיאכילנו לכלבים שו"ב י"ל דאי אפשר להאכילו לכלבים דאחשבי' למלאכה וא"כ הא דאמרו לו טהורות לא ישרפו שמא ימצא להם אוכלין הא יש לחוש שמא לא ימצא אוכלים ואי אפשר לא לבטלו וגם אסור להאכילו לכלבים, והנה הא דביטלו מצות שריפה של התרומה בשבת י"ל דמ"מ משו"ז אין לשורפו בע"ש דהא שמא ימצא לו אוכלים ואי אתה רשאי להפסיד תרומה בידים אבל מ"מ הא יש לחוש שמא לא ימצא אוכלים והאיך יבערנו בשבת וא"כ שפיר קאמר

ר"א דיבערנו אפי' טהורות מלפני השבת אמנם יש לתרץ דרבנן ס"ל דתרומה טמאה מותר לבער בכל דבר ולאו דוקא בשריפה וכשיטת רש"י שבת שם דה"ה שאר ביעור וא"כ ממילא דמהני ג"כ ביטול בלב ויכול להאכילו בשבת לכלבו ולא אמרי' אחשבי':
וא"כ י"ל דזהו טעם פלוגתתן דר"א ס"ל דתרומה טהורה שהוא חמץ השבתתו דוקא בשריפה ולא בשאר ביעור וכמבואר הלשון בדברי ר"א שורפין תרועות וכו' משו"ה ס"ל: דיעבירנו קודם השבת משום שיש לחוש שמא לא ימצא אוכלים ואי אפשר אח"כ לבערו דהא לא מהני להו ביטול בלב וא"כ גם להאכילו לכלבים אי אפשר משום אחשבי' ורבנן ס"ל דתרומה שנפסלה השבתתו בכל דבר וא"כ יכול להאכילו לכלבים ולא אמרי' אחשבי' כיון דאפשר ע"י ביטול בלב ולא הוי מלאכה, ומיושב קושי' התוס' אמאי טהורות ישרפו הא אסור לשרוף טהורות דמדאו' בביטול בעלמא סגי ולהנ"ל י"ל דבתרומה שנפסל דצריך שריפה דוקא לר"א הא לא מהני ביטול וא"כ משו"ה מותר לשרוף גם בע"ש דהא בשבת אי אפשר לשורפו וגם להאכילה לכלבים אי אפשר מטעם אחשבי' והא דאמרו לי' רבנן טהורות לא ישרפו שמא ימצא להם אוכלים היינו לרבנן לטעמי' דביעור תרומה שנפסלה הוא בכל דבר וא"כ ליכא למיחוש שמא לא ימצא להם אוכלים דהא אי השבתתו בכל דבר מהני ביטול בלב וגם יכול לבערו בכל דבר ולא אמרי' כה"ג אחשבי' למלאכה:
והנה בישועות יעקב סי' תמ"ד כתב לתרץ קושי' הפנ"י הנ"ל משום דביעור חמץ אינו רק שלא יעבור על בל יראה וגם אינו חל רק על בעל החמץ לא שייך לומר אחשבי' לביעור אבל שריפת תרומה טמאה הכל מצוין לבערה וגם בנובי"ק סי' ט"ו כתב כן אך הקשה בישוע"י בהא דאמר להם אף תלויות לא ישרפו שמא יבא אלי' ויטהרם וקשה דילמא בתלויות משו"ה א"א להמתין עד למחר שמא יבא אלי' ויטמאם ואיך יעשה אם יפרם ויזרה לרוח הרי רחמנא אחשבי' לביעור תרומה טמאה ויעבור על איסור ביעור בשבת ועל כרחך הוא מבער אותם בע"ש עכ"ד ע"ש ולע"ד י"ל עפ"מ שנודע סברת הריטב"א במכות דר' שמעון ס"ל כ"ש למלקות משום דאחשבי' לכל שהוא אבל לקרבן צריך כזית משום דקרבן בא על שוגג ולא שייך בשוגג אחשבי' ובזה כתבו האחרונים דח"ש ע"י תערובות נמי לא שייך אחשבי' כיון די"ל דהא דאכלו לאו משום דאחשבי' להאיסור אלא שאכלו משום ההיתר שנתערב בו האיסור ועי' פסחים דף מ"ד במהרש"א ולפ"ז י"ל דה"נ בתרומה טמאה שהוא חמץ ומבערו בשבת וכיון שהוא צריך ביעור משום שני דברים האחד משום חמץ והשני משום שהוא תרומה טמאה וכיון דעל ביעור חמץ לא שייך אחשבי' כנ"ל משום שאינו חל רק על בעל החמץ לכן לא שייך אחשבי' ג"כ על ביעור

תרומה טמאה דהא י"ל דביעורו לאו לקיים עצות ביעור של ת"ט אלא כדי לבער החמץ והוי כמו איסור ע"י תערובות דלא שייך בזה אחשבי' ויש לחלק קצת דהתם באיסור כ"ש ע"י תערובות י"ל דלא אחשבי' להאיסור אם הוא בתערובות כיון דאינו מחויב לאכול הכ"ש ואפי' אם נאמר דאינו אסור מה"ת ע"י תערובות אבל עכ"פ אין חיוב עליו כלל ואדרבא אם הוא אוכל ומכוין לאכול האיסור יש עליו איסור ובזה י"ל דבתערובות לא אמרי' אחשבי' להאיסור ודעתו הי' רק על ההיתר אבל הכא דמצוה לבער ת"ט א"כ ג"כ ע"י תערובות מכוין למצוה הוא ורחמנא אחשבי' לביעורו:

אבל י"ל בדרך אחר עפמ"ש הר"ן בפ' האורג בשם הרשב"א וז"ל ובירושלמי נראה שהתירו לנעול בתחלה ביתו ולשמור ביתו וצבי שבתוכו אע"פ שעי"כ ניצוד הצבי ממילא מותר ובלבד שלא יכוין לשמור הצבי בלבד דהרי גרסינן בירושלמי וכו' ראה תינוק מבעבע בנהר ונתכוין להעלותו ולהעלות נחילה של דגים עמו מותר וכתב הר"ן דדבריו תמוהים וכי מפני שצריך לנעול ביתו נתיר לו לעשות מלאכה בשבת ומהירושלמי אין ראי' דהתם הטעם מפני שהוא מלאכת מצוה וחובה לפיכך אע"פ שהוא אסורה בשבת התירו חכמים אבל במלאכת הרשות ח"ו עכ"ל ולפ"ז י"ל דגם לדברי הר"ן שחולק על הרשב"א מ"מ הא אם נעשה מלאכת מצוה וחובה ביחד עם מלאכת הרשות ס"ל דמותר וא"כ ה"נ כיון דלבער החמץ לא שייך אחשבי' גם לדברי הישוע"י והוא מצוה וחובה ע"כ אפי' אם אמרי' דביעור התרומה טמאה הוי מלאכה דבזה שייך אחשבי' מ"מ כיון שנעשה שניהם ביחד ולא כיון לעשות המלאכה לענין ביעור תר"ט בלבד אלא ביחד עם ביעור החמץ מותר ועי' בהר"ן פ"ב דביצה בהא בממלאה אשה קדירה בשר אע"פ שאינה צריכה אלא לחתיכה אחת דמשמע מזה דלרבות בשיעורא ביו"ט בטרחא אחת מותר והא דמשמע במנחות דף ס"ד חולה שאמדוהו לשתי גרוגרות ואיכא שנים בעוקץ אחת ושלשה בעוקץ אחת דשנים מייתינן שלשה לא מייתינן וא"כ משמע דלרבויי בשיעורא אסור התם משום שהשבת הוא דחוי' אצל חולה ולא הותרה אבל ביו"ט שאוכל נפש הותרה כל שהוא מרבה על העיקר בטורח אחד שרי ע"ש ומשמע דהיכא דהותרה מותר לעשות מלאכת המותר עם מלאכה האסורה בטורח אחד וה"נ דביעור חמץ הותרה דהא לאו מלאכה כלל הוא היכא דלא שייך אחשבי' א"כ מותר לעשותה עם הביעור תר"ט ביחד דהוי כמלאכת היתר עם האיסור בטורח אחד ועי' בנתיבות סי' כ"ז דמותר לתפוס בעד עיסקא שהוא פלגא מלוה ופלגא פקדון כיון דבעד פקדון מותר לתפוס ותופס בכוון חפץ גדול כדי שיהא בידו גם בעד הפלגא מלוה ומביא ראי' מגמ' ב"מ דף ל' דמותר

באבידה לשוטחה לצורכה ולצורכו ע"ש ופלא אמאי לא מביא ראי' מהא דהר"ן בפ' האורג ובפ"ב דביצה:

כו) עוד י"ל קושי' הישוע"י עפ"ד המהר"ם מינץ סי' ה' בהא דאמרי' בפסחים דף מ"ו בחמץ של תר"ט דעובר עליו בב"י ואמאי לא אמר דלשריפה עומד משום תר"ט וכתותי מכתת שיעורא וליכא שיעור לעבור עליו ובשלמא בשאר חמץ ל"ל כתותי מכתת שיעורי' דהא הכי גזירת הכתוב לעבור עליו אבל אם הוא גם תר"ט דבהכי לא כתיב בתורה שיעבור א"כ י"ל כתותי מכתת שיעורי' ותי' דתר"ט אינו עומד לשריפה דיכול ליתשל עלי' ומשו"ה עובר בב"י ע"ש ולפ"ז י"ל דאיפכא ל"ל דאיכא מצוה דביעור תר"ט אם הוא חמץ די"ל דכתותי מכתת שיעור' שעומד לשריפה משום חמץ ומיושב קושי' הישוע"י דליכא למיחוש שמא יבא אלי' ויטמאם וא"כ א"א לבערם להאכילם לכלבים משום אחשבי' דהא להנ"ל בחמץ של תר"ט כתמ"ש וליכא מצוה דביעור תר"ט וממילא דלא שייך לומר אחשבי' ול"ל דיכול למיתשל עלי' ולא תר"ט הוא דהא אדרבא אי מיתשל בודאי דליכא מצוה לשורפו משום תר"ט ורק משום חמץ ובהא לא שייך אחשבי' כמ"ש בישוע"י ושפיר קאמרו לי' רבנן תלויות לא ישרפו שמא יבא אלי' ויטהרה:

סוגי' דחזקי' ור' אבהו כז) מסכת פסחים דף כ"א ע"א אמר חזקי' מנין לחמץ בפסח שאסור בהנאה שנאמר לא יאכל חמץ וכו' ופליגא דר"א דא"ר אבהו כ"מ שנאמר לא יאכל ל"ת אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע והרמב"ם בפ"א מה' חמץ ה"ב כתב דחמץ בפסח אסור בהנאה דכתיב לא יאכל חמץ לא יהא בו היתר אכילה והקשה בלח"מ הא ברמב"ם בפ"ח מה' מאכלות אסורות פוסק כר"א דכ"מ שנאמר ל"י ל"ת אחד איסור אכילה וא"ה משמע א"כ לאיזה צורך הביא גבי חמץ דרשה דחזקי' גם הקשה באו"ח על הרמב"ם שם ה"ז דחמץ כל שהוא אסור מן התורה מדכתיב לא יאכל בצירי א"כ איך דרש תרתי ממשמעות זה ודלמא משום א"ה לחוד נכתב בצירי או משום איסור כ"ש לחוד עוד הקשה בכ"מ שם למה לי קרא בחמץ בפסח הא בכל איסורין שבתורה קי"ל חצי שיעור אסיר מה"ת:

ונלע"ד דהנה בפמ"ג בפתיחה לה' בשר בחלב נסתפק אם בחצי שיעור ג"כ יש איסור משום הנאה וכמו באכילה דח"ש אסור מה"ת ועי' בצל"ח בזה סוגיא דהכא ולכאורה י"ל לסברת הרא"ם הובא במ"ל שם פ"א מה' חו"מ דס"ל דסתם אכילה הוא בכ"ש אלא דאתא הלכתא ואפקי' לקרא ממשמעותי' לעונש דלא הוי כ"א בכזית ושבקי' לקרא במשמעות לאיסורא וכתב במ"ל דהא תינח במצות ל"ת דכי אתא הלכתא לא עקרי' לקרא ממשמעותי' מכל וכל, אך במ"ע אי אמרת דאכילה אפי' בכ"ש משמע א"כ כי אתא

הלכתא עקרי' לקרא מכל וכל ע"ש ולפ"ז י"ל לשיטת הרמב"ם בפ"ח מהמ"א דאין לוקין באיסורי הנאה על ההנאה א"כ י"ל דעל ח"ש ליכא איסור משום הנאה דהרי זה דומה למ"ע כיון דליכא עונש כי אתא הלכתא עקרי' למשמעותי' מכל וכל ה"נ כיון דבהנאה ליכא מלקות י"ל דבח"ש אתא הלכתא ואפקי' לאיסורא מכל וכל אמנם י"ל לחזקי' דאית לי' חמץ בפסח אסור בהנאה מלא יאכל א"כ כיון דמחד קרא ידעינן איסור אכילת ואיסור הנאה י"ל אע"ג דהלכתא אפיקתי' לח"ש מ"מ איכא למימר דלאיסור הנאה לא אפקי' מכל וכל ולא אתא הלכתא רק לענין איסור אכילה ואפקי' לקרא ממשמעות לעונש אבל לגבי הנאה לא אפקי' ההלכתא כלום והלכתא שבקינן לענין האכילה, אבל לר"א אליבא דר"י דנפקא כל איסורין שבתורה שאסורין בהנאה מאותו א"כ הוא קרא מיותר לאסור בהנאה כל איסורין א"כ י"ל דכי אתא הלכתא ואפקי' לח"ש ממילא דאפקי' מכל וכל דהא בלא"ה עונש ליכא וע"כ גם לאיסורא אפקי' [והא דלא קאמר לקמן נ"מ בין חזקי' לר"א לענין ח"ש בהנאה י"ל כיון דר"ל ס"ל ח"ש מותר מה"ת אפי' באיסור אכילה א"כ לדידי' ליכא נ"מ] ומיושב דברי הרמב"ם הנ"ל מכל הני קושי' דהנה לדידן דקי"ל בכל מקום ח"ש אסור מה"ת א"כ מקרא דאותו אע"ג דמשמע איסור הנאה גם בחמץ מ"מ בח"ש לענין הנאה בחמץ לא משמע מהתם דהא כי אתא הלכתא אפקי' לח"ש גם לענין איסור לכן לענין חמץ מפיק לי' הרמב"ם איסור הנאה מלא יאכל וא"כ אמרי' דלענין ח"ש בהנאה לא אפקי' הלכתא ממשמעות וכל וכל וגם בח"ש יש איסור הן לענין אכילה והן לענין הנאה, ומיושב קושי' האו"ח איך דריש תרתי איסור הנאה וכל שהוא מלא יאכל ולהנ"ל איסור כל שהוא ממילא משמע דהא איסור הנאה נוכל למילף מאותו ורק הא דאיצטרך מלא יאכל לאיסור הנאה כדי לאשמעונין דגם בח"ש איכא איסור הנאה וא"כ ממילא מכש"כ יש למילף מזה איסור כל שהוא בחמץ ומיושב קושי' הכ"מ דא"צ קרא בחמץ בפסח לח"ש רק דממילא משמע מדאיצטרך בחמץ למילף דאסיר בהנאה ממילא משמע דח"ש אסור דאל"כ למאי צריך קרא דאסור בהנאה הא איכא למילף מאותו: כח) תוס' ד"ה כל מקום וא"ת יהא נהנה מחמץ בפסח בכרת והקשה במ"ל פי"ג מה' שגגות דהא מבואר בתוס' בפ' העור והרוטב דאיצטרך הנפש לרבות השותה משום דבהנאה ליכא כרת א"כ מאי קשי' להו על ר"א דהא מהתם מבואר דבהנאה ליכא כרת דאל"כ למ"ל קרא לרבות השותה דהא אם שותה הרי הוא ג"כ נהנה:

ונלע"ד דהנה ביו"ד סי' קי"ט המוכר לחבירו דבר האסור ואכלו הלוקח צריך המוכר להחזיר לו הדמים וכתב בסמ"ע סי' רל"ד הטעם משום דאכילת איסור לא חשוב הנאה ועי' בישועת יעקב או"ח סי' תקפ"ו מהגאון בן המחבר דלפ"ז צריך להבין בהקדש דקי"ל

דאינו חייב עד שיהנה א"כ אמאי חייב קרבן מעילה באכל הקדש בשוגג הא כיון שלא ידע שהוא דבר איסור א"כ לא מיחשב הנאה כלל ותי' דבהכי ריבתה התורה בפירוש שיתחייב על הנאה זאת עי"ש ולפ"ז י"ל דה"נ בכל איסורים דאם אכל בשוגג משו"ה חייב קרבן אע"ג דבשוגג לא חשוב הנאה והוי כאלו אכל שלא כדרך אכילתן דאינו חייב מ"מ בהכי דיברה תורה שיתחייב על אכילה כזאת, אמנם י"ל דאם לא הי' כתוב נפש לרבות השותה לא הי' אפשר לומר דאם שתה חמץ חייב בשוגג קרבן משום דשתה הרי הוא נהנה די"ל דרק במעילה דעיקר אזהרה הוא על שוגג וא"כ ריבתה התורה דהנאה בשוגג מיחשבה הנאה אבל בחמץ י"ל דכל עיקר מה שאסרה תורה חמץ בהנאה היינו אך במזיד כיון שהיא באמת נהנה אבל בשוגג דלא מיחשב הנאה לא עבר כלל על איסור ולכן צריך קרא לרבות השותה דהוא בכלל אכילה וגם בשוגג חייב קרבן כמו באכילה בשוגג דחייב אע"ג דאינה הנאה ומיושב קושי' המשנה למלך דמדאיצטרך לרבות השותה לא משמע דנהנה מחמץ אינו בכרת די"ל דבא לרבות דאפי' שתה בשוגג דצריך קרבן דמשום הנאה אינו חייב משום דבשוגג ליכא הנאה אבל משום שותה דהוא בכלל אכילה חייב קרבן: כט) תוס' ד"ה חולין שנשחטו בעזרה פ"ה איסור הנאה והקשה הא בנזיר דף כ"ט משמע דלגמרי לאו דאו' דאי לענין אכילה הוי דאו' תיקשו האיך הקרבן נאכל דמשמע התם שנאכל:

ונראה דהנה בקידושין דף נ"ז חולין שנשחטו בעזרה מנ"ל דאסור אר"י משום ר"מ מה שלי בשלך אסיר בהנאה אף שלך אם שחטו בשלי היינו בעזרה אסור איכא למיפרך מה לשלי בשלך שכן ענוש כרת אמר אביי מהכא ושחטו וכו' לפי שנאמר כי ירחק ממך וגו' יכול אם שחט ישלכנו לפני כלבים ת"ל אותו אותו משליך לכלב ואי אתה משליך חשב"ע ע"ש ולפע"ד י"ל דנפ"מ אי ילפינן חשב"ע ממה שלי בשלך או מכי ירחק דהנה מהא דכי ירחק לא ילפינן רק אכילה אבל איסור הנאה יליף מאותו וא"כ למאן דיליף מאותו כר"י דכל איסורין שבתורה בהנאה ולדידי' אמרינן חשב"ע ל"ד א"כ י"ל דרק א"ה ל"ד כיון דרק הך ילפותא דאותו מפיק לדרשה אחריתא וא"כ י"ל דחשב"ע לענין אכילה שפיר מפיק לי' מכי ירחק וגו' אבל למאן דיליף ממה שלי בשלך א"כ אי ס"ל ל"ד והיינו משום דלא משמע לי' הך דרשה או דאית לי' פירכא כדאמר בגמ' מה לשלי בשלך שכן ענוש כרת א"כ כיון דליכא ילפותא לאיסור בחשב"ע ממילא אמרי' דלגמרי ל"ד גם לענין אכילה וא"כ לא קשה לרש"י די"ל דבנזיר קאי אי ילפינן משלי בשלך:

אמנם מנ"ל לרש"י לחלק בהכי הא י"ל דהך ילפותא משלי בשלך מיפרך לגמרי וי"ל דהנה בנזיר שם דהאיש מדיר את בנו נזיר כדי לחנכו במצות ומקשה בגמ' והא קמ"ל

חולין בעזרה קסבר חולין בעזרה ל"ד ובתר הכי פריך האיך קא אכיל כהן מליקה הא קאכיל נבילה קסבר דאין שחיטה לעוף מן התורה וחולין בעזרה ל"ד ויל"ד למאי מהדר לומר עוד חולין בעזרה ל"ד הא כבר משני כן ונראה דהנה במקנה שם כתב האיך יליף ר"מ משלי בשלך ולא חש לפירכא שכן ענוש כרת ותי' דס"ל לר"מ כיון דאמרי' בזבחים דף כ"ז דמולק עוף בחוץ פטור מכרת וא"כ עוף יש ללמוד משלי בשלך דל"ל שכן ענוש כרת וס"ל ישנו לשחיטה בעוף מן התורה וא"כ יש למילף בהמה מעוף משום דהיא בשחיטה כמותה ע"ש וא"כ לפ"ד המקנה מבואר דאם אמרי' אין שחיטה לעוף מה"ת ליכא למילף משלי בשלך דהא איכא למיפרך שכן ענוש כרות והנה כתבתי לעיל דאם ילפינן משלי בשלך א"כ למ"ד ל"ד גם באכילה ל"ד וא"כ י"ל דה"ק בגמ' הא קאכל כהן נבילה ומשני אין שחיטה לעוף מה"ת וחולין בעזרה ל"ד ר"ל דהא בהא תליא דכיון דאין שחיטה לעוף מה"ת וליכא למילף לאסור חולין בעזרה משלי בשלך וממילא גם באכילה חולין בעזרה ל"ד והיינו דס"ל לגמ' הכא בנזיר דחולין בעזרה ילפינן משלי בשלך וא"כ אמרי' דחולין בעזרה אפי' באכילה ל"ד ומיושב קושי' התוס' על רש"י דהא רש"י מייתי הכא לאיסור חולין בעזרה מקרא דכי ירחק וגו' וא"כ להנ"ל דלמ"ד ל"ד היינו רק לענין הנאה וא"כ לא קשה קושי' התוס' מנזיר דהתם דמשמע דנאכל משום דקאי למ"ד דילפינן משלי בשלך וע"כ גם לענין אכילה ל"ד:

ל) בגמ' חולין שנשחטו בעזרה ובסוף הסוגי' דקאמר בגמ' איכא ביניה' חשב"ע והקשה בצל"ח שם אמאי לא קאמר א"ב דלחזקי' דנפקא לי' מלא יאכל א"כ איסור הנאה היא בלאו ולוקין עלי' לשיטת הפוסקים דלוקין על איסור הנאה אבל לר"א דיליף מאותו הוא רק לאו הבא מכלל עשה עשה ע"ש ולעד"נ דאפי' אם ילפינן מאותו י"ל דלוקין על א"ה לשיטת ר"ת חולין דף צ"ט דלוקין על טעם כעיקר אע"ג דיליף טכ"ע מגיעולי כותים וליכא אלא עשה דתעבירו באש משום דאהדרי' לאיסורא קמא ע"ש וא"כ ה"נ י"ל כן אע"ג דמאותו יליף א"ת מ"מ הוא גילוי מילתא דהנאה הוא בכלל לא תאכל וא"כ איכא לאו על הנאה ולא רק איסור עשה:

סוגי' דשלא כדרך אכילתן לא) מסכת פסחים דף כ"ד ע"ב אר"א אר"י כל איסורין שבתורה אין לוקין עליהן אלא דרך אכילתן איד אר"א אר"י כל איסורין שבתורה אין לוקין עליהן אלא דרך הנאתן י"ל במה פליגו הני תרי לישני, הנה לעיל דף כ"א אר"א כל איסורין שבתורה אסורין נמי בהנאה לר"מ נפקא לי' ממשמעות הלשון כל מקום שנאמר לא יאכל לא תאכל וכו' אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה משמע ולר"י נפקא מלכלב תשליכון אותו, אותו אתה משליך לכלב ואי אתה משליך לכלב כל איסורין שבתורה

ולפ"ז י"ל דאם ילפינן א"ה מלא יאכל זכו' אמרי' דשלא כדרך הנאתן מותר דהא אכילה משמע כדרך אכילה וא"כ דהנאה הוא בכלל אכילה לא עדיף מאכילה גופי' אבל אי ילפינן א"ה מאותו א"כ י"ל דאפי' שלכה"נ נמי אסיר דהא לא כתיב אצל א"ה הלשין אכילה וא"כ י"ל דלישנא קמא הוא אליבא דר"י דנפקא א"ה מאותו וממילא דשלכה"נ אסור אבל לישנא בתרא הוא אליבא דר"מ וא"כ דא"ה נפקא מלשון אכילה ולכן גם שלכה"נ מותר, ומיושב בזה מה שהקשה באו"ח דללישנא קמא משמע דדוקא שלא כד"א הוא דפטור אבל שלכה"נ חייב הא אכילה חמור מהנאה ואיך יעלה על הדעת להחמיר בהנאה יותר מאכילה ולהנ"ל י"ל דמשו"ה חמור הנאה מאכילה משום דאכילה הוא נאסר מלשון הקרא דלא יאכל וכו' וא"כ משמע דוקא כד"א אבל הנאה דנפקא מאותו הלכך שלא כדה"נ נמי אסור ובזה יש ליישב נמי דברי הרמב"ם שפוסק דאין לוקין כלל על שום הנאה בלא אכילה והקשו המפורשים הא הכא מלישנא בתרא משמע דשלכדה"נ הוא דלא לקי אבל כדה"נ לקי ולהנ"ל י"ל דלישני בתרא דאזיל אליבא דר"מ דנפקא א"ה מלא תאכל א"כ הוא באזהרה דל"ת לכן ס"ל דלוקין על א"ה אבל הרמב"ם דפוסק כר"י ונפקא א"ה מאותו א"כ הוא רק איסור לאו הבא מכלל עשה לכן ס"ל דאין לוקין ועי' בצל"ח שכתב ג"כ דהרמב"ם שפוסק דאין לוקין על הנאה היינו דוקא במה שמרבינן א"ה כר' אבה' ע"ש, ועיין לעיל אות כ"ט:

לב) עוד י"ל דברי הרמב"ם דהנה בקידושין דף נ"ו המקדש בערלה בכלאי הכרם וכו' אינה מקודשת והקשה בתוס' אמאי לא חשוב חמץ בפסח ותי' במקנה לפמ"ש ביו"ד סי' ר"ל וכ"כ בסמ"ע סי' ר"ח דמקח שנעשה באיסור אינו כלום דכל מילי דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני א"כ הקונה חמץ בפסח אינו כלום א"כ בל"ז אינה מקודשת ע"ש ובזה הי' נלע"ד ליישב דברי הרמב"ם שכתב בפ"א מה' חמץ דחמץ בפסח אסור בהנאה דכתיב לא יאכל חמץ לא יהא בו היתר אכילה והקשה הלח"מ הא הרמב"ם דפוסק כר"א דכל מקום שנאמר לא תאכל משמע א"ה א"כ לאיזה צורך הביא דרשא דחזקי' ע"ש וי"ל דהנה בפנ"י סוף גיטין מבואר מדבריו דבאיסור עשה לא אמרי' אי עביד לא מהני וא"כ אי אמרי' דחמץ בפסח אסור בהנאה משום דר"א וא"כ לר"י נפקא לי' מאותו דהוא לאו הבא מכלל עשה עשת וא"כ אי קידש בחמץ בפסח י"ל דמשום דעבר על שנהנה מא"ה הי' הקידושין חל דהא באיסור עשה לא אמרי' אי עביד לא מהני וא"כ קשה שוב קושי' התוס' אמאי לא חשוב במשנה חמץ בפסח ומוכח דס"ל למשנה דחמץ יליף מלא יאכל כדרשא דחזקי' ולא מאותו לכן נקט הרמב"ם בחמץ בפסח כסתם משנה דס"ל דבחמץ ילפינן דאסור בהנאה מלא יאכל לא יהא בו היתר אכילה:

אמנם במקנה שם הקשה עוד דלפ"ז בכל איסורי הנאה כיון דהקידושין הם באיסור שהרי גוף הקידושין הם הנאה א"כ לא ליהני הקידושין משום דאי עביד לא מהני ותי' דכיון דמה שזכתה האשה בקידושין לית בי' איסורא אין זה ככל מילי דאמר רחמנא לא תעביד ושפיר קנתה האשה והנאה דידי' ממילא אתיא משא"כ בחמץ דגוף הזכי' אית בי' איסורא ע"ש ולע"ד יש להקשות על דבריו דהא ביו"ד סי' ר"ל ובחו"מ סי' ר"ח בסמ"ע דמבואר שם הא דאי עביד לא מהני מיירי שם בנשבע או נדר שלא למכור ועבר ומכר וא"כ התם להקונה ליכא איסורא רק על המוכר שעבר על שבועתו ודמיא להכא להמקדש בערלה שהוא עבר על שנהנה מא"ה וא"כ כמו התם דאמרי' משום שעבר על השבועה אי עביד לא מהני ה"נ י"ל במקדש בערלה אעל"מ, והנה אין לתרץ כנ"ל דכל א"ה הוא איסור עשה ולא אמרי' אעל"מ דהא במשנה חשיב ערלה דזה לא ילפינן מאותו רק מג' פעמים ערלים וכדלעיל דף כ"ב ע"ב והנה אי אמרי' כדברי הרמב"ם דבכל א"ה אין לוקין י"ל דכמו באיסור עשה לא אמרי' אעל"מ ה"נ בכל לאו שאין לוקין עלי' הוי כמו איסור עשה וא"כ מיושב דברי הרמב"ם דהוכיח מהמשנה דאין לוקין על שום א"ה דאל"כ אמאי אמרי' דאינה מקודשת בא"ה משום דהוי א"ה ולא יהיב לה מידי תיפוק לי' דבלא"ה אינה מקודשת משום דאעל"מ ומוכרח דאין לוקין על הנאה והלכך משום דאעל"מ הוי מקודשת ורק משום דאין מקדשין בא"ה משו"ה אינה מקודשת:

לג) בגמ' בשלמא אי אשמעונין פירא גופי' והקשה בצל"ח דא"כ מכאן תיובתא על עיקר דינו של ר' יוחנן דאם אין לוקין על שלא כדרך אכילתן למה נקט משקין היוצא מהם הול"ל פירא גופי' שאין לוקין אלא דרך אכילתן בעיני' או אפי' בטעם היוצא מן העיקר אם דרכו וק"ו משקין היוצאין מהן ע"ש עוד הקשה תוס' מאי קאמר דזיעה בעלמא הוא והא טעם כעיקר דאו':

ונראה דהנה כתב הר' יונה דחתיכת איסור שנפל לדבש כיון שדרך הדבש לחזור הדבר הנופל לתוכו לדבש כמו דבש דייניין לי' ומותר והקשה עליו במ"א סי' רט"ז סק"ב מהא דאמרי' בבכורות דף ו' דחלב חידוש הוא כיון דדם נעכר ונעשה חלב הו"ל לאסרו א"כ ש"מ דבתר מעיקרא אזלינן ולא בתר השתא ובמקור חיים סי' תס"ז סק"ד תי' עפ"מ דאמרי' בחולין ק"כ בשלמא הקפה את הדם ואכלו דהא אחשבי' אלא המחה את החלב וגמעו אכילה אמר רחמנא והקשה הרשב"א בחי' הא שתי' בכלל אכילה ותי' וז"ל דדוקא בדבר שדרכו לשתותו וכו' שלא אסרה תורה אלא בדרך ברייתן ולפ"ז א"ש דשאני גבי חלב דדרכן בכך מהדם לעשות חלב משא"כ מבשר אין דרכו בכך לעשותו דבש וכיון דנשתנה מברייתו לדבר שאין דרכו ועומד לכך וליתא לאיסורא בעינא מותר

עכ"ד המקו"ח ע"ש ולפ"ז י"ל דהכי קאמר אביי דזה החילוק בין היוצא מזתים וענבים דחייב על משקין היוצא מהם משום דאע"ג דנשתנו מברייתן ולא אסרה תורה היכא דנשתנה מ"מ הא אלו דרכו בכך להשתנות לכן הם אסורים אבל מתותים תאנים ורמונים אפי' אם אמרי' שלא כדרך הנאתן כשהוא בעיני' כגון שאכל חלב חי' או הניח על מכתו דאסור התם משו"ה אסור דהא עכ"פ הוא בעיני' ולא נשתנה מכמות שהי' ברייתה אבל היכא שנשתנה מברייתה שאין דרכו בכך להשתנות מותר וא"כ לא קשה קושי' הצל"ח דיש מכאן תיובתא לדינו של ר"י ולמ"ש לא מיירי הכא כלל מהא דשלכדה"נ רק משום שנשחט מברייתן וא"כ אי אשמעונין פירא גופא משום דלא אכיל להו כדרך הנאתן לא הוי ידעינן דהיכא דנשתנו מברייתן אפי' הוא כדה"נ דמותר משו"ה נקט הברייתא במשקין היוצא מזתים וענבים כדי לאשמעונין החילוק בין דרכן להשתנות או אין דרכן להשתנות, ומיושב קושי' התוס' אמאי קאמר זיעה בעלמא והא טעם כעיקר דאו' היינו אם לא נשתנו כגון שנתערב בכך להשתנות אבל היכא שאין דרכן להשתנות מותר שלא אסרה תורה אלא בדרך ברייתן ולא כאשר נשתנו ועי' בתשו' א"זזלל"ה בהשיב משה סי' ל"ח שכתב ג"כ לפרש בזה מ"ש בפנ"י בביצה דף ל"ח דבמבשא"מ הוי כאלו הוסר האיסור ונתחלק ולכן גם בדבר שיש לו מתירין בטיל משום דבמבשא"מ נשתנה האיסור מברייתו ולא אסרה תורה נשתנה ע"ש ועי' בתשו' נחלת יעקב סי' ב' ומה שכתבתי על זה על הגליון השיב משה:

לד) תוס' ד"ה הכל מודים והקשו הא דלא קאמר הכל מודים בחשב"ע משום דכתיב בהו אכילה וכו' ותמה בפנ"י הא בחב"ע ליכא מלקות כלל אפי' באוכל דרך אכילתן משום דהוי לאו הבא מכלל עשה וא"כ מעיקרא מאי קשיא להו עוד הקשו המפורשים דקארי לה מאי קארי לה כיון דכתיב בי' לשון אכילה אין כאן התחלת קושי' כלל:

ונראה דהנה בקידושין דף נ"ז אמרי' בגמ' חולין שנשחטו בעזרה מנ"ל שאסור באכילה אמר ר' יוחנן משום ר"מ מה שלי בשלך אסור היינו קדשים בחוץ אף שלך בשלי אסור ופריך בגמ' מה לשלי בשלך שכן ענוש כרת אלא אמר אביי מהכא כי ירחק ממך המקום וזבחת ואכלת בריחוק מקום אתה זובח ואוכל ואי אתה זובח ואוכל בקירוב מקום ע"ש ולפ"ז י"ל דהתוס' הקשו לר"י דדריש ממה שלי בשלך וא"כ י"ל דיש איסור לאו ואיכא ג"כ מלקות] עיין במ"ל פ"ב דנזירות שמביא בשם הר"ן דלוקין על הנלמד במה מצינו]בשוחט חילין בעזרה וגם דלא כתיב לשון אכילה וי"ל דגם שלא כדרך אכילתן אסור ותי' התוס' כיון דהכא אליבא דאביי קיימין דהוא דריש מזבחת ואכלת לכן לא אמר אביי הכל מודים בחשב"ע:

לה) בא"ד שמא משום דאין מזהירין מן הדין, והק' במהרש"א הא אביי קאמר בהדיא לקמן דלוקין על בב"ח אפי' שלכדה"נ משום דלא כתיב אכילה בגופי' ע"ש מה שתי' ולעד"נ ליישב ע"ד אחר קצת דהנה בהרא"ם הקשה ל"ל ג' פעמים לא תבשל כדי לאסור באכילה ובהנאה תיפוק לי' מלא תאכל כל תועבה כל שתעבתי וכו' לכ"א דלא תאכל איסור הנאה משמע ותי' כדי ללקות על אכילה והנאה דאי מל"ת כל תועבה אינו לוקה דהו"ל לאו שבכללות ועי' בפלתי סי' פ"ז סק"א מה שמפלפל בזה, והנה קשה דהכא מפיק איסור הנאה לבב"ח מק"ו תיפוק לי' מל"ת כל תועבה ואין לתרץ דל"ת כל תועבה הוי לאו שבכללות דהא בלא"ה לא לקי מק"ו דאין מזהירין מן הדין ויש ליישב עפ"ד הה"מ בפ"ב מה' מאכלות אסורות דבדבר שכבר אסור שוב ילפינן ק"ו כדי ללקות ע"ש וא"כ י"ל גם הכא כיון דנאסר בהנאה מל"ת כל תועבה אהני אח"כ הק"ו כדי ללקות על הנאה ולפ"ז י"ל דלמאי דמקשה התוס' הא דלא קאמר הכל מודים בבב"ח נמי הוי ידעי התוס' די"ל דאין מזהירין מן הדין אלא כיון דהאיסור הנאה הוא מל"ת כ"ת א"כ בכה"ג מזהירין מהדין וע"ז תי' התוס' כיון דעיקר אזהרה הוא מל"ת כ"ת א"כ כיון דמל"ת כ"ת לא נשמע רק דרך הנאתן דהא אכילה משמע דרך אכילה וא"כ שוב ליכא למילף ק"ו ללקות על הנאה בשלהדה"נ דהא מל"ת כ"ת אינו במשמע רק דרך הנאתן וא"כ מק"ו לחודא ליכא למילף מלקות על שלכדה"נ דאין מזהירין מן הדין ולפ"ז יש ליישב קושי' המהרש"א דהא דקאמר בגמ' תאמר בבב"ח שאין לוקין אלא דה"נ אטו בבב"ח אכילה כתיב בי' ומבואר דס"ל לאביי דלוקין על בב"ח שלכדה"נ מק"ו וקשה באמת האיך יליף אביי מק"ו למלקות הא אין מזהירין מן הדין ומוכרח לתרץ דאיסור הנאה לא יליף אביי מל"ת כ"ת כי אם ממקום אחר דלא משמע כדה"נ וכמבואר בחולין דף קט"ז ועי' בפלתי שם דסתם גמ' לא ס"ל בבב"ח מל"ת כ"ת וע"כ שפיר יליף לענין מלקות בשלכד"ה מק"ו אבל מ"מ כתבו התוס' שפיר דלא מצי למימר הכל מודים בבב"ח יכו' דהא איכא למ"ד דיליף איסור הנאה מל"ת כ"ת וא"כ גם מק"ו אין לוקין על שלכדה"נ דאין מזהירין מן הדין [ויתר הדברים בסוגי' זו כתבתי בסמוך בגמ' לקמן דף כ"ו]:

סוגי' דאפשר ולא קמכוין לו) מסכת פסחים דף כ"ו אמר אביי מנא אמינא לה דתניא אמרו עליו על ר"י בן זכאי שהי' יושב בצילו של היכל ודורש כל היום כולו והא הכא דלא אפשר ומיכוון ושרי ורבא אמר שאני היכל דלתוכו עשו' ופירש"י ואין הנאת צילו נאסרת דאין זה דרך הנאתו והנה ברמב"ם פ"ה מה' מעילה הדר במערת הקדש או בצל אילן או שובך של הקדש אע"פ שנהנה לא מעל והקשה במ"ל בפ"ה מה' יסודי התורה דנראה דטעמא דלא מעל משום דהוי מחובר לקרקע שהרי כל הסעיף בדין זה קא עסיק דאין

מעילה במחובר וא"כ יש לתמוה דגבי צל שובך ל"ל טעמא דמחובר ולמה שביק טעמא דגמ' תיפוק לי' דשובך לתוכו עשוי' והוי שלא כדרך הנאתן וליכא מעילה, עוד הקשה במ"ל לשיטת הסוברים דבשלכדה"נ עכ"פ איכא איסורא דרבנן א"כ מאי משני שאני היכל דלתוכו עשוי הא איסורא מיהא איכא והיכא עביד הכי ריב"ז, עוד הקשה בשער המלך ריש ה' מעילה מאי ראי' מייתי אביי מהא דריב"ז התם שאני דאינו אלא איסור מדרבנן שהרי אין מעילה במחובר ומשו"ה כיון שהוא לצורך לדרוש ברבים התירו:

ונראה דהנה בב"ב דף ס"ה ע"ב צינור שחקקו ולבסוף קבעו פוסל את המקוה קבעו ולבסוף חקקו אינו פוסל וכו' ומסיק בגמ' דמשו"ה קבעו ולבסוף חקקו אינו פוסל משום דשאובה דרבנן ומבואר משם דלענין דאו' תלוש וחיברו לקרקע לאו כקרקע אלא דבשאובה דרבנן הקילו רבנן לומר כקרקע דמי ועי' בנובי"ת סי' קמ"ב מה שביאר בזה ולפ"ז י"ל דהא דמייתו ראי' מריב"ז דל"ל דהתם משום דהיכל הוא מחובר לקרקע דהא מעילה דאו' הוא ולא אמרי' לענין דאו' מחובר לקרקע הרי הוא כקרקע והא דס"ל להרמב"ם המקדיש בית בנוי הדר בו לא מעל היינו כיון דהוא ספק אם תלוש ולבסוף חיברו אם הוא כקרקע או לא משו"ה לא מעל וכמבואר בפ"א שם נסתפק לו אם מעל או לא מעל פטור מן התשלומין ומן הקרבן (ובזה יש ליישב מה שהקשה בכ"מ פ"ה דהכא פוסק הרמב"ם המקדיש בית הדר בו לא מעל ובפ"ח מה' עכו"ם פוסק המשתחוה לבית אסרו ובגמ' מעילה דף כ' מבואר דשני דינים אלו סותרים זא"ז ולהנ"ל י"ל כיון דלענין דאו' אמרי' דתלוש ולבסוף חיברו הוי תלוש לחומרא משו"ה פוסק דהמשתחוה לבית אסרו אבל לענין מעילה דספק מעילה פטור מן התשלומין משו"ה פוסק הרמב"ם דלא מעל היינו שהוא פטור מן התשלומין אבל מ"מ עבר על ספק איסור דאו' דהא לענין דאו' אמרי' מחובר לקרקע אינו כקרקע):

וא"כ י"ל דהא דמשני רבא שאני היכל דלתוכו עשוי והוי שלא כדה"נ אע"ג הא מ"מ גם גם בשלכדה"נ איכא איסורא דרבנן וי"ל דה"ק רבא כיון דהיכל הוא מחובר לקרקע רק דלענין דאו' לא הוי כקרקע ומעילה הוא איסור דאו' אבל כיון דהוא ג"כ שלכדה"נ ולא הוי בלא"ה רק איסור דרבנן ממילא אמרי' דהוא כקרקע ואין בו משום מעילה ואע"ג דגם במחובר יש בו איסור מעילה מדרבנן כמבואר בשעה"מ שם מ"מ י"ל באיסור מעילה דרבנן והוא ג"כ שלכדה"נ אפי' איסור דרבנן ליכא ומיושב קושי' המ"ל דהא דמשני רבא דצילו של היכל שלכדה"נ לאו דמשו"ה שרי אלא דמשו"ה הוי רק איסורא דרבנן ואמרי' דהוי מחובר לקרקע וליכא מעילה, ומיושב דברי הרמב"ם שכתב בצל שובך הטעם משום מחובר ושביק טעמא דגמ' משום שלכדה"נ ולהנ"ל הא גם בגמ' עיקר טעמא הוא משום

מחובר והא דקאמר לתוכו עשוי היינו משום דבלא"ה לענין איסור דאו' לא הוי כמחובר ועי"ז דהוי שלכדה"נ וליכא רק איסור דרבנן אין בו מעילה משום דהוי כמחובר דבדרבנן תלוש ולבסוף חיברו הוי כמחובר:

לז) ובדרך פשוט יותר יש ליישב הרמב"ם שכתב בצל שובך מטעם מחובר ולא מטעם שלכדה"נ עפ"ד המהרש"א שהקשה לרבא דבמעילה כיון דילפינן חטא חטא מתרומה הו"ל כאלו כתיב אכילה בגופי' וא"כ קשה כדפרכינן לעיל מה לכלאי הכרם שכן לוקין שלכדה"נ משא"כ בב"ח דילפינן ג"ש מנבילה הו"ל כאלו כתיב אכילה בגופי' ואין לוקין אלא כדה"נ ותי' במהרש"א דלרבא איכא למימר דבכה"כ נמי אין לוקין שלכדה"נ אע"ג דלא כתיב בי' אכילה אפשר דאיכא בי' שום דרשה וג"ש כאלו כתיב בי' אכילה ע"ש ולפ"ז י"ל לדידן דקי"ל דבכה"כ לוקין גם שלכדה"נ קשה שוב קושי' המהרש"א האיך יליף איסי בן יהודא איסור הנאה בב"ח מק"ו הא יש לפרוך מה לכה"כ שכן לוקין שלכדה"נ תאמר בבב"ח דיליף ג"ש מנבילה לענין איסור אכילה והו"ל כאלו כתיב אכילה בגופי' ואין לוקין שלכדה"נ ומוכרח לומר לדידן דס"ל דבבב"ח אע"ג דילפינן ג"ש מנבילה כיון דלא כתיב אכילה בגופי' בכה"ג לוקין על שלכדה"נ וא"כ ממילא נמי י"ל במעילה לדידן כיון דלא כתיב אכילה בגופי' רק דילפינן חטא חטא מתרומה ג"כ לוקין שלכדה"נ וא"כ קשיא הא דריב"ז שהי' יושב בצילו של היכל דליכא למימר משום שלכדה"נ דהא לדידן דבכה"כ לוקין שלכה"נ ה"נ במעילה לוקין שלכה"נ ומוכרח לתרץ לדידן משום דאין מעילה במחובר ושפיר כתב הרמב"ם דס"ל בכה"כ לוקין שלכדה"נ הטעם בשובך משום מחובר דהא במעילה ס"ל דלוקין שלכה"נ ובגמ' הכא קאי אליבא דרבא דלא קי"ל כוותי' בזה:

אמנם קושי' המהרש"א יש ליישב עפי"ד הפרי תואר סי' פ"ז דגם איסי ב"י יסכים לדרשא דתנא רבי ר' ישמעאל דס"ל מלא תבשל ג' פעמים אחד לאיסור בישול וא' לאיסור אכילה וא' לאיסור הנאה אלא דס"ל לאביי דאי לאו דגמרינן אכילה מנבילה והנאה מערלה וכה"כ לא הוינן דרשי לא תבשל חד וכו' ובתר דגמרינן מדרשא מוקמינן ללאוין דלא תבשל חד וכו' ולקי אאכילה ואהנאה אפי' שלא כדה"נ ע"ש וא"כ לא קשה קושי' המהרש"א דהא גם לרבא בב"ח אסור שלכדה"נ מלא תבשל דהא הג"ש בא ללמד דילפינן איסור אכילה והנאה מלא תבשל, ובזה יש ליישב ג"כ קושי' הצל"ח ללישנא קמא דלא אפשר וקמכווין כ"ע ל"פ דאסור וא"כ גם לאביי אסור וא"כ קשה לאביי מר' יוחנן ב"ז שישב בצילו של היכל ולדידי' ליכא לשנוי שאני היכל וכו' דלדידי' נשאר קושי' התוס' דהרי איהו סבר לעיל דלהכי לא כתיב אכילה בגופו לומר דהי' לוקין אפי' שלכדה"נ,

עוד הקשה בצל"ח על הרמב"ם דהא רבא ס"ל דהיכא דלא כתיב אכילה בגופי' מ"מ כיון דיליף גז"ש ממה דכתיב בי' אכילה דינו כמוהו דבעינן דרך הנאתן וא"כ ודאי דהלכה כרבא וא"כ קשה האיך פסק הרמב"ם בפי"ד מהמ"א דבבב"ח הי' לוקין אפי' שלכדה"נ ע"ש ולהנ"ל מיושב די"ל דהא דקאמר בגמ' להכי לא כתיב אכילה בגופו לאו משום דאע"ג דגמר ג"ם מנבילה אפ"ה הו"ל כאלו לא כתיב אכילה בגופו די"ל דאה"נ משום הג"ש הו"ל נמי כאלו כתיב אכילה דהא מג"ש ילפינן לכל מילי אלא דסבר אביי כיון דלבתר דילפינן מג"ש שוב ילפינן איסור אכילה והנאה מלא תבשל והיינו דקאמר דלא כתיב אכילה בגופי' דמלא תבשל משמע אפי' שלא כדה"נ כיון דאפקי' דלאכילה בלשון בישול ולא בלשון אכילה:

לח) גם י"ל קושי' הצל"ח לל"ק באופן אחר עפ"מ שהקשה בשעה"מ ריש ה"מ מאי ראי' מייתי אביי מהא דריב"ז הא התם שאני דאינו אלא איסור דרבנן דאין במעילה במחובר ותי' בשעה"מ דאביי ס"ל כרב במעילה דף כ' דמשתחוה לבית אסרו וא"כ גם בבית אפי' בנאו ולבסוף הקדישו יש בו מעילה ע"ש וא"כ מיושב קושי' הצל"ח די"ל דלישנא קמא לא ס"ל כרב אלא כריש לקיש שם דאם בנאו ולבסוף הקדישו לא מעל וא"כ לא קשה מריב"ז דהתם משו"ה שרי דאין מעילה במחובר וי"ל דבהכי פליגו הני תרי לישני דלישנא בתרא ס"ל כרב וא"כ אין לומר דלא אפשר וקמכוין אסור כל"ק דהא קשה לאביי מהא דריב"ז דהא אביי ס"ל דלהכי לא כתיב אכילה בגופי' לומר דלוקין אפילו שלכדה"נ וכקושי' הצל"ח אבל ל"ק ס"ל כר' לקיש ולא קשה מריב"ז ושפיר ס"ל לא אפשר וקמכוין אסור:

לט) בתוס' ד"ה שאני היכל דמעילה ילפינן חטא חטא מתרומה ובתרומה כתיב אכילה, ולכאורה י"ל דסברת המקשה שהקשה ממעילה להנ"ל דצילו של היכל אינו אלא איסור דרבנן דאין מעילה במחובר מדאו' א"כ י"ל דבמעילה שהוא מדאו' וכיון דכתיב בתרומה לשון אכילה לכן שלכדה"נ מותר אבל מעילה שהוא מדרבנן א"כ ל"ל דאימעוט שלכדה"נ דהא לא כתיב בי' אכילה דכל עיקרו הוא מדרבנן ולכן גם שלכדה"נ אסור, אבל י"ל כיון דמעילה שהוא דאו' מותר שלכדה"נ לא אחמירו במעילה דרבנן יותר מדאו' והרי זה דומה למאי דאמרי' בזבחים דף מ"ח ע"ב כלום מצינו טפל חמור מן העיקר ועי' בפסחים דף ל"ח ע"ב תוס' ד"ה ר"י דמשמע דגם במידי דרבנן לא מבינו טפל חמור מן העיקר ועי' במהרש"א שם, וכה"ג מצינו בחולין דף צ"ז ע"א בתוס' ד"ה שאני חלב בשם הר"ם דשומן הגיד אע"פ שמפעפע אינו אוסר כיון דלא מיתסר אלא מדרבנן דגזרו בי' אטו הגיד כשאין הגיד אוסר גם בו לא החמירו ע"ש ה"נ י"ל כיון דבמעילה דאו' דכתיב בי'

אכילה שלכדה"נ מותר גם במעילה דרבנן אע"פ דלא כתיב אכילה מ"מ כיון דגזרו אטו מעילה דאו' לא החמירו חכמים לאסור שלכדה"נ והנה בלב ארי' כתב דרבינא שם ע"ב דאסר הנהו אטמהתא דאי מלחו בגיד הנשה לית לי' הך סברת הר"מ דס"ל דגם באיסור דרבנן אם יש טעם לאסור ולהחמיר יותר מדאו' מנ"ל להקל ע"ש וי"ל דאביי דמותיב מהא דריב"ז ג"כ ידע דהיכל לתוכו עשוי אלא דס"ל כיון דהוא מחובר וליכא מעילה אלא מדרבנן וא"כ לא כתיב בי' אכילה לכך שלכדה"נ אסור אבל רבא ס"ל כיון דבמעילה דאו' מותר שלכדה"נ גם מעילה דרבנן מותר שלכדה"נ:

סוגי' דתרומת חמץ מ) מסכת פסחים דף ל"ב ע"א תנן האוכל תרומת חמץ בפסח ובפי' המשניות להרמב"ם וז"ל עוד אבאר לך במס' מכות שכל האוכל חמץ לוקה והעיקר אצלינו שאין אדם לוקה ומשלם לפיכך פטור מתשלומין ומדמי עצים וכו' לפי דאסור בהנאה ולפיכך אפי' ד"ע אינו משלם עכת"ד ורבים תמהו ע"ז דב' טעמים ל"ל הא בחדא סגי או משום דאינו לוקה ומשלם או משום דבמזיד לפי דמים משלם וחמץ אסור בהנאה ואין לו דמים ולמה נקט תרוויי' וביותר יש להפליא דהרמב"ם מפרש המשנה בטעם חדש מה שלא הזכיר בגמ' משום דאין לוקה ומשלם וקשה מנ"ל הא, עוד הקשה בתוס' רע"א לפמ"ש רבינו בפ"י מתרומות האוכל תרומה בין בשוגג בין במזיד אינו משלם אלא חולין מתוקנים שהוציאו ממנו תרו"מ ומשמע מדבריו דגם במזיד לפי מדה משלם א"כ קשה מה קאמר בגמ' אי אמרת לפי מדה משלם שפיר פי' דבמזיד לפי דמים משלם ואין לו דמים והא להרמב"ם דגם במזיד לפי מדה משלם א"כ אמאי במזיד פטור מתשלומין דמה חילוק יש בין שוגג למזיד: ונלע"ד דהנה בב"מ דף ס"א בהא דא"ר יוחנן ריבית קציצה אינה יוצאה בדיינים וקאמר בגמ' מ"ט דר"י והקשה בפנ"י אמאי לא קאמר דטעמא דר"י דאזיל לשיטתו דס"ל כל היכא דאיכא ממון ומלקות מילקא לקי ממונא לא משלם ומשו"ה אינה יוצאה משום דאין לוקה ומשלם ותי' בפנ"י דהא דקאמר ר"י בעלמא אין לוקה ומשלם היינו דוקא היכא שהלאו אינו בא מחמת הפקעת ממון חבירו כגון מוציא שם רע ועדים זוממין משא"כ היכא שהלאו בא מחמת ממון חבירו לא שייך אין לוקה ומשלם דאטו משום מלקות של זה נפקיע ממונו של זה שכנגדו כיון דממון גמור איתי לי' גבי' עכ"ד, ובזה יש ליישב קושי' הצל"ח שהקשה אף דמוקי למשנתינו דלא כהלכתא במה דמוקי לה כריה"ג מ"מ מי הכריחו לאוקמי גם בזה דלא כהלכתא כרנב"ה ואמאי לא מפרש טעם הפטור בסיפא משום מלקות דתרומה או דחמץ וכר' יוחנן דהלכה כמותו דאין לוקה ומשלם עיי"ש ולדברי הפנ"י ניחא דהכא כיון דע"י המלקות מפקינן ממון גמור מכהן לכן גם ר"י מודה הכא דע"י מלקות של זה לא מפקינן ממון חבירו ואמרי'

דממונא משלם ולא לקי ואמאי פטור בסיפא, אמנם לפי"ז יתעורר להקשות על הרמב"ם דפירש משנתינו דבמזיד עטור משום דאין לוקה ומשלם הא כיון דאכל תרומותיו של כהן א"כ הזיק את הכהן ממון גמור ובכה"ג מודה ר"י דלא מפקינן ממונו של זה משום מלקות ואיך קאמר במשנה דבמזיד פטור משום דאין לוקה ומשלם לפ"ד הפנ"י ולכאורה הי' נ"ל כיון דחמץ בפסח לאו בר דמים א"כ לא הפסידו כלום אבל יש לדחות דהא מ"מ אם כבר אכלו וצריך לשלם מן החולין לפי מדה א"כ ממון גמור הוא ושוב שייך לומר דמשום מלקות לא יוכל לפקוע ממון חבירו ולא דמי למוציא שם רע שהלאו אינו בא כלל מחמת הפקעת ממון חבירו אבל הכא ממון חבירו הוא אע"ג שהוא חמץ דהא צריך לשלם לו המדה אם אכלו אם לאו משום שאין לוקה ומשלם:

ויש ליישב דהנה בחידושי הרי"ם הקשה למאי דמוקי בש"ס דאף דחמץ לאו בר דמים הוא מ"מ לפי מדה משלם א"כ הא קי"ל חילופי איסורי הנאה אסיר ופירש"י ז"ל ריש חולין משום דזה נקרא נהנה מאיסורי הנאה כיון דאי לאו דיהיב לי' האיסור הנאה לא הוי יהיב לי' החליפין וא"כ למה יהי' הכהן מותר לקבל התשלומין אף דלפי מדה משלם מ"מ הכהן נהנה מא"ה דזה התשלומין הוי חליפי א"ה עיי"ש ונראה לתרץ דהנה במג"א סי' ת"מ הקשה על הא דקי"ל אומרים באיסורי הנאה הרי שלך לפניך הא הוי פורע חובו מאיסורי הנאה ותי' העטרת זקנים בשם מהרי"ץ ז"ל דכיון דהבעלים הם ג"כ ישראלים א"כ גם להיפך יש קפידא דאם ישלם להבעלים ממון תמורת חפץ האסור בהנאה ולא יאמר הרי שלך לפניך א"כ הבעלים של החפץ יהי' להם הנאה מאיסורי הנאה דהא מקבל תשלומין עבור הא"ה להכי אוקמי' אדינא דאומרים הש"ל עכ"ד עיי"ש ומיושב קושי' הרי"ם שהקשה דהכהן לא יוכל לקבל התשלומין משום דהוי חליפי א"ה ולהנ"ל ניחא דהא אם הכהן לא יקבל התשלומין משום דחמץ אסור בהנאה א"כ יהנה האוכל חמץ לגד מה שיהנה מגוף האכילה עוד יהנה מחמץ שהוא פטור אם אכלן מתשלומין וא"כ כיין דעכ"פ אחד יהנה מא"ה או האוכל החמץ או הכהן וע"כ אוקמא אדינא דצריך לשלם ומותר הכהן לקבל התשלומין:

ולפ"ז מיושב דשפיר קאמר הרמב"ם הטעם משום דאין לוקה ומשלם ולא אמרי' כאן כסבר' הפנ"י דמשום המלקות לא נוכל להפקיע ממוני של זה דהא הכא אדרבה הכהן אין יכיל לקבל התשלומין דהוי חליפי איה רק דכל עיקר שמותר לו לקבל משום דמחויב האוכל החמץ לשלם כדי שלא יהנה הוא מא"ה וכיון דהוא לעצמו בלא"ה פטור לשלם כמו בעלמא דאמרי' אין לוקה ומשלם ורק אתה בא לחייבו משום דהמלקות לא יוכל

להפקיע ממון חבירו וא"כ אדרבה י"ל דאוקמא אדינא והכהן אין יכול לקבל התשלומין משים דהוא א"ה דהא האוכל מצד עצמו בלא"ה פטור דאין לוקה ומשלם:
ועפ"ז י"ל דבגמ' הכי קאמר אי אמרת לפי מדה משלם שפיר ובשוגג חייב בתשלומין משום דלפי מדה משלם ובמזיד פטור משום דאין לוקה ומשלם ואע"ג דמשום מלקות לא מפקינן ממון חבירו מ"מ כיון דהוא א"ה והכהן אין יכול לקבלם ע"כ אמרי' כיון דהאוכל בלא"ה פטור משום דאין לוקה ומשלם לכן אין הכהן רשאי לקבל התשלומין דמי א"ה והיינו אע"ג דלפי הרמב"ם גם במזיד לפי מדה משלם מ"מ פטור משום דבמזיד חייב מלקות אבל בשוגג דליכא מלקות משלם אע"ג דהוא איה משום דלפ"מ משלם וממילא דלא קשה על הרמב"ם קושי' תוס' רע"א דאין הפשט בגמ' דבמזיד לפי דמים משלם אלא אע"ג דלפ"מ משלם מ"מ פטור מתשלומין משום דבמזיד חייב מלקות ואמרי' דאין לוקה ומשלם לכן אין רשאי הכהן לקבל חליפי א"ה: ומעתה מיושב פיהמ"ש להרמב"ם דמפרש המשנה הטעם דבמזיד פטור משום דאין לוקה ומשלם אלא משום דאכתי תיקשה להנ"ל דמשום מלקות לא מפקינן ממונו של זה א"כ בכה"ג אמאי פטור לכן קאמר הרמב"ם משום דאסור בהנאה וע"כ בלא"ה מדינא אין הכהן יכול לקבל התשלומין והנה משום דאסור בהנאה לחוד לא מהני לפטור במזיד מתשלומין דהא להרמב"ם לפי מדה משלם גם במזיד וא"כ הכהן יכול לקבל הממון דהא גם האוכל יהנה מא"ה אם לא יקבל הכהן התשלומין וכסבר' העט"ז על כן קאמר הרמב"ם תרווייהו משום דאין לוקה ומשלם וממילא דהאוכל פטור מדינא מצד עצמו וא"כ שיב אין הכהן יכול לקבל דמי א"ה וא"ש מה שהקשו דהרמב"ם העלה טעם חדש דאין לוקה ומשלם מה שלא הזכיר בגמ' זה הדבר ולהנ"ל מבואר כן להדי' בגמ' במה דקאמר אי אמרת לפי מדה משלם שפיר והיינו משום דאין לוקה ומשלם ומשו"ה פטור בסיפא:
סוגי' דריחא מילתא מא) מסכת פסחים דף ע"ו ע"ב אמר רב בשר שחוטה שמן שצלאו עם בשר נבילה כחוש אסור מאי טעמא מפטמי אהדדי ולוי אמר מותר וריחא לאו מילתא מיתיבי אין צולין שני פסחים כאחד מפני התערובות מאי לאו תערובות טעמים וקשיא ללוי לא מפני תערובות גופים הנ"מ מדקתני אפי' גדי וטלה אי אמרת מפני תערובות טעמים מה לי גדי וגדי ומה לי גדי וטלה לימא תהוי תיובתא דרב אמר רבי ירמי' כגון שצלאו בשתי קדירות וכו' והקשה בצל"ח לפי דברי התוס' בע"ז דף ס"ו דבחמץ בפסח דאוסר במשהו אז אפי' במצות ובמעשה תנור דליכא פטום אסור משום דמשהו מיהא איכא א"כ קשה הא רב ס"ל כר"י דמין במינו בכל איסורים במשהו ולמה אמר בשר שחוטה שמן ותיפוק לי' דאפי' שניהם כחושים משהו מיהא איכא עוד הקשה במהרי"ל

הובא במחצה"ש סי' תמ"ז לדעת הפוסקים דמודה לוי דמשהו מיהא איכא ולהכי בחמץ דאסור במשהו ריחא מילתא א"כ מה מקשה מה לי גדי וגדי וכו' הא י"ל דברייתא אתיא כר"י דמב"מ במשהו וא"כ שפיר קאמר לא מיבעי גדי וגדי דאוסר במשהו אלא אפי' גדי וטלה שהוא מבשא"מ ואינו אסיר כי אם בנתינת טעם אפ"ה אסור דריח יש בו אפי' כדי נתינת טעם ועיי' בצל"ח עוד הקשה במהרי"ל הא גם ללוי תיקשי דמשמע דמתיר לצלות לכתחלה שני פסחים כאחד הא משהו איכא ואין מבטלין איסור לכתחלה:

ונלע"ד לתרץ דהנה בפ"ק דקידושין בהא דתניא עגל זה בחמש סלעים לפדיון בני בנו פדוי ומוקים לה בגמ' כגון שלא שוו חמש סלעים משום דקבלי' כהן כי הא דרב כהנא שקול סודרא גבי' פדיון הבן ואמר לדידי שוה לי חמש סלעים וכתב ע"ז הר"ן דהיינו דוקא למי שדרכו להתייקר באיזה חפץ שנותן לפעמים דמים הללו הא לאו הכי לא מצי אמר לדידי שוה לי עכ"ד והנה בב"י יו"ד סי' ש"ה חולק על הר"ן דמהרמב"ם לא משמע כן דאפי' אינו דרכו להתייקר ג"כ מצי הכהן לאמר לדידי שוה לי והטו"ז והש"ך סוברים כדעת הר"ן עיי"ש ולע"ד נראה להביא ראי' קצת לדברי הר"ן ממ"ש בטור או"ח סי' תרי"ב בשם אבי העזרי דאם אכל אוכלין שאינם ראוים לאכילה ביום הכיפורים אפי' איסורא דרבנן ליכא וכתב הב"י שם דהרמב"ם חולק וס"ל דאם אכל אוכלין שאינם ראוים לאכילה פעור מן הכרת אבל מכין אותו מכות מרדות ותי' שם לחד תי' דלא כתב האבי"ה דאפי' איסורא ליכא אלא באוכל פחות מכשיעור דוקא עכ"ד עיי"ש ומבואר מזה דאע"ג דחצי שיעור אסור מן התורה מ"מ הייני דוקא באכל אוכלין ראוים וכדרך אכילתן אבל ח"ש באוכלין שאינם ראוים אפי' איסורא דרבנן ליכא והנה בב"י לא ביאר טעמו ונימוקו אמאי ח"ש שלכד"א אפי' איסורא ליכא ונלע"ד די"ל למה שכתבו האחרונים הטעם דח"ש אסור מה"ת היינו משום דאחשבי' לאכילה ועיי' בח"צ סי' פ"ו ולפ"ז מסתברא שפיר טעמי' דהאבי העזרי עפ"ד הר"ן הנ"ל דלא מהני לומר לדידי שוה רק למי שדרכו להתייקר וא"כ י"ל ג"כ דלא שייך לומר אחשבי' רק בכדרך אכילתן א"כ הוי דרכו להחשיב בכך לאכילה אבל בשלכד"א א"כ אין דרכו להחשיב בכך לאכילה כל עיקר ומכש"כ דח"ש לא שייך בזה אחשבי' וא"כ מזה ראי' לדברי הר"ן הנ"ל:

ולפ"ז אפשר לומר ג"כ דלמ"ד מב"מ במשהו מ"מ לא עדיפא מחצי שיעור בעיני' וכמו דח"ש בעיני' דאסיר מה"ת אבל אם הוי שלא כדרך אכילתן דלא שייך לומר אחשבי' בדבר שאין דרכו להחשיב ומשו"ה מותר אפי' מדרבנן הכי נמי יש לומר דמב"מ למ"ד במשהו היינו דוקא אם הוי אוכלין ראוין וכדרך אכילתן אבל אם אינם ראוים לכ"ע מב"מ בנ"ט דאוסר שלא כדרך אכילתן עכ"פ מדרבנן ועי' במ"ל ה' יסודי תורה פ"ה דשלא

כדרך אכילתן אסור עכ"פ מדרבנן והנה כתבו התוס' בע"ז דף י"ב דריחא הוי שלא כדרך הנאתן ומ"מ איסורא מיהא איכא עיי"ש ולפ"ז מיושב קושי' הצל"ח דמשו"ה אמר רב בשר שחוטה שמן אבל בשניהם כחושים מודה רב דמותר אע"ג דרב ס"ל מב"מ במשהו ובכחושים ג"כ איכא משהו דהא גם למ"ד מב"מ במשהו מ"מ היינו דוקא אם הוא כדרך הנאתן אבל בשלא כדרך הנאתן כגון הכא בריחא גם במב"מ אוסר רק בנתינת טעם אבל משהו וגם שלא כדרך הנאתן אינו אוסר ומיושב ג"כ קושי' המהרי"ל דשפיר קאמר הגמ' מה לי גדי וגדי ומה לי גדי וטלה דהא גם בגדי וגדי דהוי מב"מ אינו אוסר במשהו רק בנתינת טעם כמו מבשא"מ דהא בריח דהוי שלא כדרך הנאתן לכ"ע לא אמרי' דמב"מ במשהו ומיושב ג"כ ללוי דמותר לצלות לכתחלה כאחד ולא שייך אין מבטלין איסור לכתחלה דהא משהו ושלכדה"נ אפי' בעיני' מותר ומכש"כ דמותר לבטלו ורק בחמץ דהמנהג להחמיר במשהו אפי' נותן טעם לפגם כמבואר ברמ"א סי' תמ"ז ס"י וע"כ כתבו הפוסקים דבחמץ לכ"ע מחמירינן בריחא אבל ללוי שפיר מותר לצלות שני פסחים כאחד כיון דבשאר איסורים ח"ש ושלכדה"נ אפי' בעיני' מותר אפי' לכתחלה:

מב) בתוס' ד"ה מאי והקשו לפי מה שפי' בקו' דלוי לא שרי אלא בדיעבד קשיא מאי פריך ללוי מהא דאין צולין שני פסחים כאחד דהכא לכתחלה קתני אבל בדיעבד שרי עוד בתוס' ד"ה אסרה רבא מפרזיקי מכאן פוסק ר"ת כרב והנה הרי"ף בפ' גיד הנשה כתב דמפת שאפאה עם הצלי דאסור למיכלא בכותח וכן מההוא ביניתא דאיטווא בהדי בישרא דאסרה רבא מופרזיקי' למיכלא בכותחא אין ראי' דהלכתא כרב דהא לוי לא שרי אלא בדיעבד וההוא הוא כלכתחלה עיי"ש וא"כ קשיא לר"ת דמוכיח מכאן דהלכתא כרב ונלע"ד לפי שיטת ר"ת בבשר רותח שנפל לתוך חלב צונן דחלב שרי ולא בעי ששים נגד כדי קליפה דאע"ג דחם לתוך צונן בעי קליפה בדבר דלא שיין קליפה כמו בחלב מותר והקשה עליו הש"ך בסי' צ"א מתוס' פג"ה דכתבו ירך שנמלח בגיד דאח"כ כשנתבשל צריך ששים אפי' נגד קליפה הנאסרת במליחה ובפלתי שם סק"ב מתרץ דידוע מ"ש נ"ט בר נ"ט דבבשר בחלב שרי ובשאר איסורים אסור משום דנ"ט בר נ"ט הוא טעם קלוש ובב"ח דהיתרא אינו איסר רק טעם גמור משא"כ שאר איסורים עכ"פ איסורא איכא יהי' טעם קלוש וכן י"ל בחם לתוך צונן דנאסר כדי קליפה דטעם קלוש הוא למאוד יותר מנ"ט בר נ"ט ולכן אינו אוסר תערובותו וא"כ ה"מ בב"ח דטעם קלוש לא אסרה תורה אבל באיסורים גמורים אוסרים כל טעם ולכן אף קליפה אוסר ולא מצינו הך דינא דר"ת רק בבב"ח עכ"ד עיי"ש ולפ"ז י"ל ללוי דס"ל ריחא לאו מילתא ורק לכתחלה אסור וא"כ אף לכתחלה לא הוי רק טעם קלוש יותר מקליפה הנאסרת ע"י חם לתוך צונן דאסור הקליפה

אם הוא בעין אפי' בדיעבד וא"כ דהוא טעם קלוש אינו אוסר תערובתו בבב"ח דהיתרא אף לכתחלה וא"כ שפיר מוכיח ר"ת מדאסרה רבא למיכלא בכותחא ש"מ דס"ל כרב דריחא טעם ממש הוא דהא ללוי דהוא טעם קלוש ודאי דאפי' לכתחלה מותר בבב"ח ומיושב קושי' התוס' דפריך ללוי מאין צולין שני פסחים דהתם אפי' לכתחלה שרי ללוי דהא הפסח הוא מותר מצד עצמו ורק על האי גברא שלא נמנה עליו אסור לאוכלו וא"כ רק ע"י התערובות זה בזה נאסרו ודמי ממש לבב"ח דהיתרא הוא ואינו נאסר רק בטעם גמור ולמאן דס"ל ריחא לאו מילתא אינו רק טעם קלוש ואפי' לכתחלה לא נאסר בפסח דהיתרא הוא כמו בחם לתוך צונן דהיתרא:

ומיושב ג"כ קושי' מהרי"ל שהקשה למסקנא דגמ' גם ללוי תיקשי דהא עכ"פ משהו איכא ואמאי ללוי מותר לצלות לכתחלה הא אין מבטלים איסור לכתחלה ולהנ"ל י"ל כיון דמשהו הוא והוי טעם קלוש אינו איסור כלל בתערובות דטעם קלוש דהיתרא אינו אוסר תערובתו ולאו משום ביטול איסור רק דעל טעם קלוש אינו חל כלל האיסור כמו בנ"ט בר נ"ט דהיתרא דליכא משום אין מבטלים איסור לכתחלה דלאו איסור כלל הוא:

בסוגי' דאין שוחטין את הפסח על היחוד מג) מסכת פסחים דף צ"א ע"א בגמ' ולר' יוסי ממאי דלהכי דקאמר ר"ש דילמא כדאמר ר' יהודא הוא דאתא לא ס"ד דהא כתיב איש לפי אכלו והקשה ברש"י מאי פירכא כולי' האי הא איכא למימר מר דריש לי' הכי ומר דריש לי' הכי עיי"ש עוד הקשה במהרש"א לקמן ע"ב ואלא מאיש לפי אכלו ההוא מיבעי' לי' דסוחטין את הפסח עה"י ומשני שמעית מיני' תרתי והקשה במהרש"א דבפ"ב דקידושין דפריך נמי כי הכא ומשני דס"ל אין שוחטין את הפסח עה"י אמאי לא משני כי הכא:

ונראה עפ"מ שהקשה במקנה בקידושין לריב"ק דיליף דשליחו של אדם כמותו מושחטו הו"ל להוכיח מכל שחיטת הפסח כיון דאין שוחטין עה"י ואין שנים שוחטין וע"כ דאחד שוחט בשליחתו של חבירו ואפי' אי נימא דס"ל שוחטין את הפסח עה"י מקרא דאיש לפי אכלו אכתי מוכח שליחות מדאיצטרך קרא דשוחטין את הפסח עה"י ומתרץ המקנה עפ"מ שהקשה התוס' אמאי לא דחי דההוא דריב"ק מיירי דאית לי' שותפות בגווי' כדאמר לר' יוחנן ובזה מיושב דריב"ק בא להוכיח מקרא יתירה דיש שליחות מושחטו אותו אפי' בלא שותפות משום דבשותפות לא צריך קרא והא דמקשה בש"ס ודילמא דאית לי' שותפות היינו דוקא לר"י דלדידי' לא מייתרא קרא דושחטו דיליף מיני' שכל ישראל יוצאין בפסח אחד עכ"ד ומבואר מדברי המקנה דהא דמוכח שליחות מושחטו משום דהיכא דאית לי' שותפות מוכח מהא דאין שוחטין את הפסח עה"י ולמ"ד

דשוחטין נמי מוכח שליחות באית לי' שותפות משום דהא דשוחטין צריך קרא ולפ"ז קשה לפום הס"ד דמאן דס"ל שוחטין את הפסח עה"י לא מפיק לי' מקרא דאיש וכו' רק כיון דלא ממעט קרא דאין שוחטין ממילא אמרי' דשוחטין א"כ שוב קשה הא ליכא למילף שליחות מושחטו אותו כדס"ל לריב"ק דהא י"ל משום דאית לי' שותפות בגווי' וכקושי' התוס' ועל כן יש לומר דהכי פריך ממאי דלהכי כדאמר ר"ש דילמא כדאמר ר"י הוא דאתא כיון דהלכתא דאכילת פסחים מעכבת ומיותר קרא דושחטו למילף מיני' שליחות וע"כ אמרי' דאין שוחטין את הפסח עה"י דאל"כ יש להקשות מנ"ל שליחות דילמא אית לי' שותפות בגווי' וע"כ פריך הגמ' לר' יוסי ממאי דלהכי דקאמר ר"ש דילמא כדאמר ר' יהודא דאלת"ה שליחות מנ"ל ומשני לא ס"ד דאין שוחטין דהא כתיב איש לפי אכלו ר"ל דמ"ד דס"ל שוחטין את הפסח עה"י נמי מוכח שליחות מדאיצטרך קרא דשוחטין ושפיר גם לר' יוסי יליף שליחות כדריב"ק דליכא למימר דמושחטו מיירי רק באית לי' שותפות דזה מוכח מדאיצטרך קרא דשוחטין ומיושב קושי' המהרש"א דהכא לר' יוסי דס"ל כריב"ק כמו שכתבו התוס' [בד"ה אי נימא] על כן אמרי' בהכרח שמעית מיני' תרתי אע"ג דקרא לא מייתרא ואיצטרך לכדר' יצחק או לכדר"ש משום דאי לא מוכח מהכתוב דשוחטין קשה שוב לריב"ק מנ"ל שליחות כנ"ל אבל התם דקאי לר' יונתן דיליף שליחות מויקחו להם על כן אמרי' כיון דאיצטרך לכדר' יצחק לא יליף דשוחטין ולא אמרי' שמעת מיני' תרתי רק לר' יוסי או ס"ל כריב"ק דהלכתא כוותי':

ובזה יש ליישב דברי הרא"ם בפי' החומש פ' בא עה"פ ושחטו אותו והביא שם רש"י הך דרשה דריב"ק ושחטו אותו וכי כולן שוחטין אלא מכאן ששלוחו של אדם כמותו וכתב הרא"ם וז"ל וא"ת ואמאי לא יליף הא מקרא דויקחו להם איש שה ועוד היכי יליף מהכא דילמא שאני התם דאית לי' לשליח שותפות בגווי' אבל שליח בעלמא לא וי"ל דנפקא לי' מהני ב' קראי דאם אין ענין להיכא דאית לי' שותפות בגווי' תנהו להיכא דל"ל שותפות עכ"ל והקשה במהרש"א (בקידושין[ובשער המלך הא לא פריך הגמ' ודילמא דאית לי' שותפות רק לר' יונתן אבל לריב"ק לא פריך כמ"ש התוס' והניחו בתימא ולהנ"ל מיושב דמשו"ה לא פריך בגמ' לריב"ק ודילמא דאית לי' שותפות בגווי' משום די"ל דריב"ק ס"ל אין שוחטין את הפסח עה"י ואי ס"ל דשוחטין י"ל דיליף לה דשוחטין מקרא וא"כ מוכח ג"כ שליחות מדאיצטרך קרא דשוחטין ומשו"ה לא פריך על ריב"ק דילמא מיירי באית לי' שותפות דהא באית לי' שותפות לא צריך קרא אבל לדידן דס"ל דשוחטין את הפסח עה"י וגם לפי מה דמוכח מגמ' קידושין דלא אמרי' תרתי שמעית מיני' וא"כ לא מוכח דשוחטין את הפסח עה"י מקרא וא"כ מושחטו אותו לא מוכח שליחות די"ל דמיירי

דאית לי' שותפות ושפיר קאמר הרא"ם דנפקא לי' מהני ב' קראי מושחטו אותו ומקרא דויקחו להם איש שה באם אינו ענין דשליחות אפי' היכא דל"ל שותפות:

מד) ע"ב בגמ' א"כ נכתוב רחמנא לפי אכלו מאי איש שמעת מיני' תרתי והקשה במהרש"א בפ"ב דקידושין דנפ"ל הא דר' יצחק מאיש לפי אכלו ופריך הא מיבעי' לי' דשוחטין את הפסח עה"י ומשני סבר לה אין שוחטין עה"י ואמאי לא משני כי הכא דתרתי שמעת מיני' גם מה שהקשה במקנה בקידושין שם דאמרי' מנין ששלוחו של אדם כמותו שנאמר ושחטו אותו וגו' דהו"ל להוכיח מכל שחיטת הפסח כיון דאין שוחטין עה"י ואין שנים שוחטין כמבואר בחולין דף כ"ט וע"כ דאחד שוחט בשליחותו של חבירו:

ונראה דהנה בקידושין שם אמרי' לר' יונתן דמפיק לי' להאי קרא דושחטו אותו שכל ישראל יוצאין בפסח אחד שליח בקדשים מנ"ל דהא שאני התם דאית לי' שותפות בגווי' ומשני מויקחו להם איש שה ופריך ודילמא התם נמי דאית לי' שותפות בגווי' ומשני א"כ תרי קראי ליל והקשו המפורשים מאי מעליותא דשותף בחלק שלו משליח דעלמא שאינו שותף ועי' בפנ"י שם ונלע"ד דהנה בקידושין דף כ"ג אמר רב הונא הני כהני שלוחי דרחמנא דאי ס"ד שלוחי דידן נינהו מי איכא מידי דאנן לא מצי עבדינן ואינהו מצי עבדי והקשו הראשונים הא בעיא הוא בנדרים אי כהני שד"ר או שלוחי דידן ואמאי לא איפשטא מהא דר"ה ותי' הרשב"א שם דהתם בעבודת הכשרות בזר כגון שחיטה והפשט קבעי והא דר"ה בקבלה וזריקה דאין כשרות בזר ומשו"ה קאמר ר"ה דשד"ר הם דכל דלא מצי עביד לא משוי שליח עי"ש ומבואר מתוך דברי הרשב"א דעבודה שיכול לעשות בעצמו כגון שכשירה בזר אמרי' דשלוחי דידן נינהו אבל במה שאין יכול לעשות בעצמו א"כ לא מהני שליחות ע"כ בהכרח אמרי' דשד"ר נינהו ולפ"ז י"ל דבגמ' דקאמר שאני התם דאית לי' שותפות בגווי' ר"ל משום דס"ל כמ"ד דאין שוחטין הפסח עה"י וכיון דאין שנים שוחטין כאחד ולפי הס"ד דלא ידעינן דשליחו של אדם כמותו א"כ כיון דאין אחד שוחט בשביל חבירו ממילא כל שחיטת הפסח אע"ג דשחיטה כשרה בזר מ"מ בפסח הוי השחיטה כזריקה והקטרה דאמרי' בי' דשלוחי' דרחמנא נינהו דהא כל היכא דלא מצי למיעבד בעצמו רק ע"י שליח אמרי' דהוי שד"ר וה"נ כיון דאין שוחטין הפסח עה"י הוי שוחט הפסח כיון דהבעלים לא יכלו בעצמם לשחוט כמו הכהנים לגבי זריקה והקטרה ומיושב קושי' המפורשים דהא דפריך בגמ' דאית לי' שותפות בגווי' לאו משום מעליותא דשותף לענין השליחות אך משום דאין שוחטין עה"י ומשו"ה הוי השנים שותפים בהפסח וא"כ האחד שוחט בשביל חבירו ג"כ וא"כ י"ל שוב כיון דאי

אפשר רק ע"י שליחות אמרי' דשלוחי דרחמנא נינהו אבל משום שליחות לא משמע דמהני ומשו"ה פריך בגמ' שאני התם דאית לי' שותפות בגוי' אבל בעלמא שליחות מנ"ל: ומיושב קושי' המקנה דהו"ל להוכיח שליחות מהא דאין שוחטין עה"י ולהנ"ל י"ל דהא אם שוחט בשביל חבירו משום שחבירו אי אפשר לשוחטו דאין שוחטין עה"י מזה ליכא למילף שליחות דהא אם א"א כל אחד לשוחטו בעצמו א"כ הוא שד"ר ולא שלוחי דידן אך לריב"ק דמשמע לי' מקרא דצריך כל אחד מישראל לשחוט הפסח וכמ"ש התוס' שם וכיון דאינו שוחט אלא אחד וא"כ משמע דאע"ג דהוא שליח הבעלים מ"מ אמרי' שליחו של אדם כמותו ומוכח מזה דמהני שליחות ומיושב קושי' המהרש"א דהנה להנ"ל לר' יוחנן הא דליכא למילף שליחות מושחט אותו משום דאית לי' שותפות בגווי' היינו כיון דאין שוחטין עה"י וא"א לשחוט בעצמו הוי שד"ר דבלא"ה מאי מעליותא דשותף בחלק של חבירו יותר משליח דעלמא וכנ"ל וא"כ לפ"ז ליכא למימר כקושי' המהרש"א דתרתי שמעת מינה דשוחטין את הפסח עה"י כיון דהתם קאי למ"ד אין שוחטין עה"י דאל"כ הקושי' דגמ' מעיקרא ליתא די"ל דשפיר איכא למילף שליחות מושחטו אותו גם לר' יונתן ול"ל דאית לי' שותפות בגווי' דהא כל עיקר מה שאמר בגמ' דאית לי' שותפות היינו רק משם דאין שוחטין עה"י וא"א לשחוט בעצמו והוי שד"ר אבל אי שוחטין עה"י א"כ אע"ג דאית לי' שותפות מ"מ מוכח שליחות כיון דעכ"פ הי' יכול לשחוט עה"י ולא הוי שד"ר רק שלוחי דידן ומוכרח הגמ' לתרץ שם לפום סב' המקשה דהתם דס"ל דאין שוחטין עה"י:

מה) תוס' ד"ה איש ולא קטן תימה אמאי איצטרך דהיכן מצינו שקטן חייב במצות ונראה דהנה במקנה בקידושין פ"ב הקשה אמאי לא יליף שליחות מכל שחיטות הפסח כיון דאין שוחטין עה"י ומוכח דאחד שוחט בשליחותו של חבירו ונראה ליישב די"ל דגם למ"ד אין שוחטין עה"י מ"מ סגי שיצטרף הקטן עם איש אחד כיון דהקטן ג"כ אוכל כזית עמו לא הוי תו על היחיד וכיון דקטן לאו בר שליחות א"כ מה שהאחד שוחט בשביל עצמו ובשביל הקטן לאו משום שליחות הוא דהא לית לי' לקטן כלל שליחות וא"כ לא מוכח מהא דאין שוחטין עה"י דמהני שליחות די"ל לפום הס"ד דמיירי קרא בצירוף גדול עם קטן עמו ולהמסקנא דיליף שליחות מקרא שפיר יכול לצרף אפי' הרבה גדולים ביחד לשחיטת הפסח מטעם שליחות דמהני ומיושב קושי' התוס' אמאי איצטרך למעוטי קטן דהיכן מצינו שקטן חייב במצות ולהנ"ל י"ל דשפיר איצטרך כיון דאיכא ילפותא קרא מיותר לשליחות ולא ילפינן כקושי' המקנה מהא דאין שוחטין עה"י וע"כ כנ"ל די"ל דשוחט הגדול ביחד עם הקטן דליכא משום שליחות וא"כ ממילא מבואר דקטן חייב

בפסח אע"ג דהוא פטור משאר מצות ולכן איצטרך קרא דאיש למעוטי קטן כי היכי דלא למילף מקרא דמיותר לשליחות דמשמע דקטן חייב בפסח:

עצי חיים על מועדים - סוגי' דמסירת המפתח

מסוגי' המבוארים לשבת הגדול סוגי' חזקת בדוק אות כ"א " אין חוששין שמא גיררה חולדה אות כ"ב, כ"ג " תשע ציבורין אות כ"ד " י"ד שחל להיות בשבת אות כ"ה, כ"ו " חזקי' ור' אבהו אות כ"ז, כ"ח, כ"ט, ל' " שלכדה"נ אות ל"א, ל"ב, ל"ג, ל"ד, ל"ה " אפשר ולא קמכוין אות ל"ו, ל"ז, ל"ח, ל"ט " תרומת חמץ אות מ' " ריחא מילתא אות מ"א מ"ב " אין שוחטין את הפסח על היחיד אות מ"ג, מ"ד, מ"ה:

עצי חיים על מועדים - הגדה של פסח

א) חכם מה הוא אומר מה העדות וכו' אשר צוה ה' א' אתכם וכו' אפשר לפרש ע"ד שפירשו אלו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו דהקושי' מפורסמת דאם לא הי' נתן להם את התורה מה טיבותא היא שקרב אותם לה"ס ופי' עפ"י אמרם ז"ל ע"ז דף כ"ב דכשבאו ישראל להר סיני פסקה זוהמתן היינו שנטהרו ונזדככו שהשיגו מעצמם ע"י אבריהם וגידיהם כל התורה והמצוה כמו שמצינו באאע"ה שקיים כל התורה עד שלא נתנה כיון שאברי' הי' משיגים כל התורה מבלי שיצטרך שום ציוי לזה רק שהטובה הי' במה שנתן לנו את התורה שגדול מצוה ועושה עכ"ד ועי' בקדושת יום טוב פ' חקת וזהו שאלת חכם באותו הלילה שהגיע למעלה גדולה כמו שידוע דסגולת הלילה הזה שמורים הוא לדורות עולם לעלות במעלות על מזבח ד' להבין ולהשכיל אמרי בינה בלי שום ערוך אליו בשאר ימות השנה וכיון שהגיע למעלה גדולה כ"כ ע"כ שאל ג"כ מה העדות אשר צוה ה' פי' אפי' מבלי שום ציוי נוכל להשיג כל התורה מעצמינו וכמו במעמד הר סיני שפסקה זוהמתן והשיגו כל התירה מעצמם בלי שום ציווי ותשובתו אין מפטירון אחר הפסח אפיקומן והוא כדי שישאר טעם מצה בפיו פי' גם אחר שעשה המצוה ירגיש בחיך אוכל יטעם את המצוה והוא דרך משל דלכך בא הציווי כדי שאח"כ כשיעבור זמן הפסח וכל אחד על מקומו יבא למדריגה אשר הי' מקודם בלי השגה גבוה מעל גבוה ולזה צוה ה' כדי לידע מה לעשות ולשמור פקודיו ויובן בזה מה שהקשו מה בין שאלת רשע לחכם שאמר ג"כ אתכם דמשמע ולא לו ולהנ"ל ניחא דעיקר שאלתו למה צוה ה' הלא ג"כ בלי ציווי נוכל לידע מה לעשות:

ב) א"ו עפי"מ דאיתא בגמ' סוטה דף י"ג חכם לב יקח מצות זה משה שכל ישראל עסקו בביזה והוא עסק בעצמות יוסף ע"כ וכתב במהרש"א בח"א על שתיארו בשם חכם דלכאורה אינו ענין לכאן רק תואר צדיק דאיזה דבר חכמה יש בזה רק הוא צדקות ומפרש דשפיר הוא דבר חכמה שחושב הפסד מצוה כנגד שכרה עכ"ד וביש"מ פ' ואתחנן הקשה דהחשבון זה לא שייך רק מי שעושה בשביל שכר וכשיש לו היזק ע"י המצוה ורוצה למנוע שייך לומר שיחשוב השכר כנגד ההפסד משא"כ כשאינו עושה בשביל שכר הנה החשבון הזה למה וא"כ האיך חשב משה השכר של המצוה כנגד ההפסד ובשביל זה החזיק במצוה א"כ ה"ה ע"מ לקבל פרס ואם נימא דבאמת לא הי' צריך משה לחשבון זה כלל א"כ הדק"ל מה"ת לו תואר חכם רק תואר צדיק או חסיד ותי' כיון דההתעסקות עצמות יוסף שאין מוטל עליו החיוב לעשות לבדו רק על כללות ישראל ולא על יחיד בפ"ע לכן שפיר עביד ע"מ לק"פ דבכה"ג שאינו מחויב בדבר ורוצה להביא עצמו לידי חיוב שרי עמל"פ כמ"ש המהרש"א שם ד' י"ד עכ"ד עיי"ש ויתבאר בזה המאמר הנ"ל חכם מה הוא אומר פי' חכם שחושב הפסד מצוה כנגד שכרה דבזה חכם מתקרי כמ"ש הגמ' חכם לב יקח מצוה דזה היא חכמה רבה במי שחושב הפסד מצוה כנגד שכרה וע"כ שאל למה צוה ה' את החקים דבאמת כיון שכבר צוה ה' אין לחשוב הפסד מצוה כנגד שכרה דהוי עמל"פ וצריך למנוע מדבר עבירה אף בלי שום קבלת שכר רק מאהבת ותשוקת לעבודת הבוב"ה הלא אם לא צוה ת' ורק מעצמו קיים מצות הי"ת הי' אהני לי' חכמתו לחשוב הפסד מצוה כנגד שכרה וע"כ אף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירון אחר הפסח אפיקומן כדי שישאר טעם מצה בפיו פי' כי לא יוחשב שום הנאה בעולם בדומה לזה מול הנאת מצוה והשכר לא נחשב מאומה נגד התשוקת בקיום מצוה עצמה למלא אחרי מצותיו ית"ש וזה הוא מחסדי הי"ת במה שצוה אותנו וזיכנו במצותיו והיא יותר מהשכר: ג) ואפי' כלנו חכמים כלנו זקנים וכו' מצוה עלינו לספר ביצ"מ וכו' ויש להבין מדוע יעלה על הדעת שאם הוא חכם או נבון שלא יהא צריך להודות ולהלל לה' על הנסים והנפלאות שעשה עמנו ה' בהוציאנו ממצרים ויש לומר עפימ"ש א"ז ז"ל בייט"פ בדרוש לחנוכה אות ב' לפרש דברי המדרש מיום שנברא העולם לא הי' אדם שאמר שירה עד שבאו אלו על הים ואמרו שירה ויש להבין הך גופי' טעמא בעי אבל ביאור הדבר מי שנותנים לו מתנת חנם צריך לתת שבח והודאה משא"כ מי שפורעין לו מה שמגיע לו מהדין א"צ המקבל ליתן הודאה כי את שלו הוא נוטל ולכן הראשונים שנטלו בדין שכרן א"צ להודות משא"כ כשיצאו ממצרים ערום וערי' בלי מצות ומעש"ט לכן אמרו שירה שידעו שכל הנס היא להם בתורת חסד וצריכום להודות ולהלל עכ"ד

עיי"ש ולפי"ז יש לומר דגם סיפור יציאות מצרים שהוא העיקר אך להודות בזה לה' על גאולתינו ועל פדות נפשינו ובלא"ה מאי דהוה הוה וא"כ הי' אפשר לומר דרק אלו שאם הם הי' במצרים לא הי' כדאים להגאל בזכות עצמם שאין בהם תורה ומצות והכל אשר הי' נעשה חסד חנם הוא זהו אשר חוב קדוש מוטל עליו לספר ביציאות מצרים אבל במי אשר אם הוא עצמו הי' במצרים הי' יוצא לחירות עולם בזכות עצמו פטור לספר ביציאת מצרים כיון שבדין הוא נוטל וכמו האבות שלא אמרו שירה ולכן אמר בעל הגדה אפי' כלנו חכמים וכו' מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים והטעם כמו שאמר ואלו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובני בנינו משעובדים היינו לפרעה במצרים ולכן אפי' כלנו חכמים מחויבים אנחנו להודות ולהלל כיון שאם אבותינו לא הי' נגאלים לא הי' חכמים ונבונים:

ד) א"י מה העבודה הזאת לכם עפימ"ש בס' בני יששכר מאמר טיול בפרדס (דרוש זיין) לפרש דברי החינוך שכ' טעם למניעות אכילות הפסח מבושל הוא הוראה שהוציאנו ממצרים לחירות עולם ואכילות צלי הוא אכילות מלכים ושרים ומהראוי להתבונן מאי נפקא מזאת הוראה שהוציאנו לחירות עולם ומאי ההכרח לנו לידע כל זה גם יש לבאר מה שתיקנו לנו אנשי כנה"ג בנוסח ברכת ק"ש ויוציא את עמו ישראל מתוכם לחירות עולם היכן הוא החירות עולם הלא בעוה"ר עבדים אנחנו בשיעבוד מלכיות זה כמה מאות שנים וקשה יותר משיעבוד מצרים אבל י"ל כי מי שלא נתאמת אצלו ההשגחה בסברו שהכל ניתן תחת הטבע הנה הוא מוכרח לעסוק בעבודת העולם כל ימי חייו ויומם ולילה להשיג מבוקשו בטבע בכל פעם והנה הוא עבד לאשה וללחם ולמזון ולבגד ולהון וכיוצא משא"כ במי שנתאמת אצלו ההשגחה הנה הוא יוצא לחירות מעבדות העולם באמרו הכל הוא בהשגחה מיוחדת מאתי ית"ש וא"כ איש כזה אינו מבלה ימיו בהבלי הזמן ולבו פנוי לעבודת השי"ת ולתורתו וליראתו להשלים צרכי נשמתו ולפי"ז המניע מלאכול הפסח מבושל הוא מטעם הנ"ל שלא לאכול מאכל עבדים להורות לנו שיוציאנו ממצרים לחירות עולם שלא להשתעבד לשיעבוד העולמי רק לבקש צרכי נפשינו כי לכך נוצרנו עכ"ד ז"ל עיי"ש ובזה יש לפרש מה שאמרו חז"ל אבות פ"ו אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה וקשה מאי שייך לומר על מי שעוסק בתורה הלשון בן חורין ולהנ"ל י"ל כי מי שעוסק בצרכי עוה"ז בלילה לא יישן וביום לא יניח רודף אחר הון הנה הוא עבד ללחם ולמזון וכמאה"כ בקהלת מלך לשדה נעבד וע"כ היא אינו בן חורין ועבד יקרא אבל לא כן מי שעוסק בתורה ההוא יקרא בן חורין כיון שאינו משיעבוד בגופו בעבודת שדה וכרם היינו צרכי עוה"ז ובזה י"ל שאלת הרשע מה העבודה הזאת

לכם כיון שבעיניו ובלבבו יבין אשר גם צרכי גבוה והעוסק במושכלות ומצות ומעש"ט נ"כ עבודה יחשב לו וע"כ שאל מה העבודה הזאת דייקא והנה באמת העוסק במצות ומעש"ט אינו נקרא עובד כי אדרבה בזה הוא בן חורין כנ"ל והכי ע"מ זה יצאנו ממצרים שלא לשתעבד עוד אך בעניני העוה"ז כ"א לעבדו ית"ש בכל עת וע"כ אמור לו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים היינו שעיקר שיעבוד מצרים הי' אשר משעובדים היינו לעסוק כל היום בעניני העוה"ז וחירות שלנו הוא לעסוק בדברי תורה ולכן דברי התורה הזאת אינו נקרא עבודה כי הם חיינו ועיקר החירות שלנו לי ולא לו אלו הי' שם לא הי' נגאל כיון דלפי רשעתו גם לאחר קבלת התורה הוא כעבד בעיניו וכמו שהי' בעת שיעבודו במצרים ומה לו הכא ומה לו התם ע"כ לא הי' נגאל:

ה) וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח יתבאר עפימ"ש בקדושת לוי הטעם שאנו קורין חג הפסח ובתורה הקדושה נאמר חג המצות עפ"ד הגמ' ברכות דף וא"ו תפילין דמארי עלמא מה כתיב בהו מי כמוך ישראל גוי אחד פי' דהקב"ה משבח לישראל וישראל משבחין למאריהו והנה השם פסח מורה על שפסח על בתי בני ישראל והוא שבח של המקום ומצות מורה על שלא התמהמו והוא שבח לישראל וע"כ בתורה הקדושה כתיב חג המצות שבח של ישראל ואנו אומרים חג הפסח שבח של הקב"ה עכ"ד והייני ע"ד שכתבו כשאני לדודי אז דודי לי והנה הטעם שלא התמהמו במצרים כבר מבואר כדי שלא ישתקעו ח"ו בטומאת מצרים וע"כ בזה שלא התמהמו הוא שבח לישראל שרצו לקבל עליהם קדושה יתירה להיות נפשם חופש מטומאת מצרים ועורות הארץ ההוא וז"ש ואפי' כלנו חכמים כלנו נבונים וכו' היינו שגם אם בעת צאתנו ממצרים היינו חכמים ונבונים וא"כ אין שבח לנו במה שיצאנו ממצרים ולא התמהמנו כי אם השבח כולו הודו לה' כי טוב שעשה לנו אבל אנו לעצמינו אין לשבח אותנו ועכ"ז מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים כדי לספר שבח המקום ב"ה וטובתו עלינו וע"כ כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח דבזה שאנו משבחים ומפארים לה' כן דודי לי ר"ל הקב"ה משבח אותנו וע"כ גם אם אנו חכמים ומשבחים לה' הרי זה משובח מאת ה' מן השמים:

ובזה יש לפרש משה"כ והי' כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם ואמרתם זבח פסח הוא לה' ודקדקו המפורשים הא זה שאלת בן הרשע וא"כ למה נאמר ואמרתם זבח וגו' הא התשובה לבן הרשע הוא בעבור זה עשה ה' לי כמו שפירש"י להלן עה"פ והגדת לבנך וגו' עוד דקדקו מניין דרשו חז"ל דזה הוא שאלת הרשע ויש לומר דשאלתו הוא מה העבודה היינו מה טעם של העבודה:

אם הוא כדי לזכור שבח של המקום ב"ה או משום שבח של ישראל וזה שאמר לכם לעצמיכם ר"ל מה השבח הוא לישראל וכיון שאינו שבח לישראל אינו חשוב בעיניו לסדר שבחו של מקום על כן דרשו חז"ל שזה הוא שאלת הרשע ואמר הכתוב ואמרתם זבח פסח הוא לה' ר"ל דעיקר לנו לומר שבח של הקב"ה וע"כ אנו אומרים זבח פסח הוא כדי לזכור לה' וכל פינו וכל לב רק לומר שבח של הקב"ה וכזה אנו אומרים להרשע בעבור זה עשה ה' לי ר"ל אם אנו אומרים שבח של הקב"ה ע"כ בעבור זה יעשה ה' לי לשבח אותנו דאם אנו משבחים ומפארין למארי דעלמא בכן הקב"ה משבח אותנו ואם כן משה"כ ואמרתם זבח פסח לה' וגו' אחד עם מה"כ בעבור זה עשה ה' לי דהיינו במה שאומרים זבח פסח לה' לשבח לה' ע"כ הקב"ה יעשה לי אז הקב"ה משבח אותנו:

עצי חיים על מועדים - לחג הפסח

ו) ושמרתם את העבודה הזאת והי' כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם ואמרתם זבח פסח הוא לה' ויש לדקדק מדוע יקרא זביחת ואכילת הפסח בשם עבודה וגם דצריך להזהיר ע"ז כ"כ כפשט הכתוב ושמרתם דמשמע שצריך שמירה יתירה וגם מדוע ישאלו הבנים על מצוה זו יותר משאר החקים אשר צונו ה' לעשותם שאין אנו יודעים טעם מצוה זו רק א' הבין דרכה והנראה עפימ"ש רש"י ז"ל בריש פ"ק דביצה דמשו"ה ביצה שנולדה באחד בשבת מותרת לאכלה בו ביום אע"ג דמאתמול בשבת גמרה לה ואין שבת מכין ליו"ט כ"ש דאין מכין לחול משום דסעודת חול לא בעי זימון ולא אחשבה רחמנא רק לסעודת שבת ויו"ט שיזמיננה מבעוד יום וכעין זה כתב רש"י ז"ל שם דף כ"ז גבי חלה שנטמאת שאסור לשורפה ביו"ט אף דהבערה לצורך הוא מ"מ כיון דרחמנא אחשבה להבערתו דכתיב באש תשרף הלכך מלאכה הוא עיי"ש אלמא דמה שציותה התוה"ק אף שבעצם אינה מלאכה כלל מ"מ מצות הבוב"ה עושהו מלאכה ועשיי' ועיי' בקדושת יו"ט פ' ויקהל מה שדבר בזה דברים עריבים והנה בפסח דקדשנו השי"ת במצותיו וצונו על זביחה ואכילת הפסח לכאורה הוא דבר ניקל לקיימה ולשמרה דהלא גם בלא זה כל איש יאכל בשר על השובע וא"א לאכול כזית בשר בלי שחיטה א"כ מסברא דאינו טרחה לאיש ולא יקרא מלאכה ועבודה רבה לשחוט ולאכול הבשר בלילה הזה רק כיון שזה הוא אחת מכל מצות ה' אשר צוה לעשותם על כן הוא טרחה ועשיי' ואחשבה הכתוב לעבודה ויגיעה רבה וזה שאמר הכתוב ושמרתם את העבודה הזאת דהיינו אכילת הפסחים נקראת עבודה כיון שהוא מצוה נקרא עבודה וצריך ע"ז להזהיר לשמור את המצוה והי' כי ישאלו בניכם מה העבודה הזאת ר"ל למה יקרא עבודה לאכול

הפסח הלא קרוב הדבר מאוד לעשותה ולמה נקראת עבודה ואמרתם דזבח פסח הוא לה' משום שהוא לה' ומצוה קעביד על כן יקרא עבודה אף דאכילה לא לשם מצוה לאו מלאכה הוא כלל מ"מ מה שציותה התורה יקרא מלאכה ואחשבה לטרחה ועבודה רבה: ז) ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך והגדת לבנך ביום ההוא לאמור בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים ופירש"י בעבור זה שאקיים מצותו פסח ומצה ומרור הללו וקשה דזה הו"ל למכתב אצל ציווי לפסח מצה מרור וכאן מדבר הכתוב באזהרת חמץ בבל יראה ובל ימצא וגם הלשון לי צ"ב ורש"י פי' רמז תשובה בזה לבן הרשע עיי"ש והנראה דאמרינן בפסחים דף ה' לא יראה לך שאור שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים וכו' עוד שם דף וא"ו א"ר אלעזר שני דברים אינו ברשותו של אדם ועשאן הכתוב כאלו הם ברשותו ואלו הן בור ברשות הרבים וחמץ משש שעות ולמעלה ופירש"י כאלו הן ברשותו להתחייב עליהן הרי כיון שנצטוינו בב"י ובב"י לכן בחמץ משש שעות ולמעלה דאף מה שיש לו אינו שלו עכ"ז לזאת הקנה הבוב"ה לו את חמצו כדי לעבור עליו ומזה נראה לי לדון עפי"מ שידענו דמדה טובה מרובה ממדת פרעניות ולכן מה דאמרו חז"ל מי הקדימנו ואשלם ופירשו בו דאף כל מה שיעשה האדם הוא כדבר שאינו שלו מי עשה מזוזה עד שלא נתתי לו בית ציצית עד שלא נתתי לו בגד וטלית וכו' באופן שכל מעשי בני איש הכל הוא אינו שלו רק מידו של הקב"ה ולהנ"ל יש לומר דמדה טובה הוא בא להקנות לו לאדם שיהא שלו ויחשב לו לעצמו ממדת פרעניות שהקנה הקב"ה לאדם את החמץ כדי לעבור עליהן ומכש"כ כדי לקיים מצותיו ית"ש בודאי ק"ו שהוא שלו וקנה לו, ויתבאר דברי הכתוב לא יראה לך חמץ ודרשינן שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים וקשה א"כ איך עובר בב"י על חמץ אפי' מה שהוא שלו הא הוא כאלו אינו ברשותו של אדם ומוכרח לומר כדר' אלעזר דעשאן הכתוב כאלו הם ברשותו להתחייב עליהן דאל"כ אין לך אדם שיהא מוזהר על חמצו בפסח דהא אינו שלו וא"כ מזה הרי אתה דן ק"ו דמדה טובה שהוא מרובה ממדת פרעניות דכש"כ דעשאן הכתוב כאלו הוא ברשותו כדי לקיים מצות השי"ת ועל כן אמר הכתוב והגדת לבנך לאמור ר"ל מזה תוכל לאמור כי בעבור זה שאקיים מצותיו כמו שפירש"י עשה ה' לי כאלו הוא שלי דהא מדה טובה מרובה ממדת פרעניות וע"כ ק"ו כדי לקיים מצותיו עשה ה' שלי: ח) ליל שמורים הוא לה' וגו' שמורים לכל בנ"י לדרתם ופירש"י ליל שמורים שהי' הקב"ה שומר ומצפה לקיים הבטחתו להוציאם ממצרים שמורים לכל בנ"י משומר ובא מן המזיקין ויל"ד דמשמע דשמורים האמור בבנ"י פירוש אחד הוא כדלעיל דבנ"י הי' מצפים ורש"י לא פירש כן משום דהא בנ"י לא ידעו אימתי

הזמן שהי' מצפים לו אבל עכ"פ הלשון קשה גם לדרתם ל"ל ונראה עפ"מ שהביא בייט"פ לחנוכה אות כ"ט ע"ש הרב הקדוש ר' אורי מסטרעליסק שפי' כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממנו לא תירא מהם והסיבה לזה אמר זכור תזכור את אשר עשה לפרעה וגו' ובאותו זכירה תגרום עשות גם היום כן להכרית הגוים ההם עכ"ד ז"ל וזש"ה ושמרתם את הדבר הזה היינו חקת הפסח תמתינו ותהי' יושבים ומצפים ע"ז לעשות כי עי"ז תגרום במעשיך להעשות כן גם היום שיהי' הניסים האלו גם לך ולבניך עד עולם גם היום הזה אשר תעשה הזכירה להנס ויתבאר משה"כ שמורים לכל בני ישראל היינו אשר בנ"י שומרים ומצפים על הלילה שיעשו זכר להניסים לדורתם כדי שיהא הניסים האלה גם לדורות עולם:

ט) והי' לך לאות על ידך וגו' למען תהי' תורת ה' בפיך יתבאר המשך הדברים וכי בשביל שיה' לאות על ידך לכן תהי' תורת ה' בפיך ונראה עפמ"ש א"ז זלה"ה ביש"מ פ' בראשית בשם המדרש שמואל לפרש הכתוב לדעת חכמה ומוסר לקחת מוסר השכל דאיתא באבות כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכו' והקשה המדרש שמואל שזה סותר לדברי הלל אין בור ירא חטא ומתרץ דבמחשבה שיקבל עליו לקיים התורה צריך שתהא יראת חטאו קודמת לחכמתו אמנם בפועל המעשה אי אפשר אם לא שיהי' חכם דאם אינו יודע מה שהוא חטא א"א לו להזהר ממנו ובזה יובן לדעת חכמת ומוסר כלומר צריך שידע החכמה מקודם כדי שאח"כ תביא המוסר אבל לקחת בענין הקיחה והקבלה צריך שיקבל על עצמו מוסר הרומז ליראה אח"כ השכל ללמוד ולהשכיל עכ"ד ע"ש ובזה נ"ל לתרץ מה שהקשו דמצינו בתהלים פ"א ששינה מסדר המקרא שמע עמי ואעידה בך וגו' לא יהי' בך אל זר וגו' אנכי י"א המעלך מארץ מצרים ובתורה כתיב אנכי ה"א וגו' ואח"כ לא יהי' לך א' אחרים וגו' ועי' בייט"פ לשבועות ובקדיו"ט פ' יתרו וי"ל דהנה אנכי וגו' הוא האמונה הקבוע בלב האדם לעבדו ית"ש בכל לבבו ונפשו והא דלא יהי' לך א' אחרים היינו כמו המצות אשר צונו בתורה דאסור להשתתף וע"כ כשיצאו ישראל ממצרים וקבלו עליהם התורה וצריך שתהי' יראת חטאם קודם לחכמתם ע"כ הקדים להם אנכי ואח"כ לא יהי' לך אבל לאח"כ כשכבר קבלו עליהם התורה לעבדו בלבב שלם א"כ צריך לדעת מקודם עיקר התורה ובזה יודע האיך ומה לעשות לקיים את האמונה שקבל עליו וע"כ כתיב בתהלים קודם לא יהי' לך שהוא חכמת התורה ואח"כ האמונה שהוא אנכי וזש"ה והי' לך לאות על ידך וגו' היינו להניח תפלין על היד ועל הראש דהוא לשעבד בזה תאוות ומחשבות לבנו והנשמה שבמוח ואח"כ אם יראת חטאו קודמת אז למען תהי' תורת ה' בפיך דאם יראת חטאו קודמת חכמתו מתקיימת ואמר כי

ביד חזקה הוציאך ה' ממצרים והיינו היד החזקה שלא הי' אז בשעת יציאת מצרים שום זכות וע"כ בתחלת הקבלה כן הוא המדה שיקבל עליו מקודם ואח"כ ללמוד אבל בפועל המעשה אח"כ א"א רק קודם לדעת חכמה ואח"כ תוכל לעשות המוסר הרומז לירא:

י) מה העבודה הזאת לכם ואמרתם זבח פסח הוא לה' י"ל עפמ"ש א"זזל"ה בתפלה למשה סי' מ"ה עה"פ רחש לבי דבר טוב אומר אני מעשי למלך עפ"ד הגאון מו"ה זרח ז"ל דע"כ נתקן לומר לשם יחוד שזה תקנה שלא יחטפו הס"א המצות דקי"ל מצות צריכות כוונה ואף למ"ד א"צ כוונה אם אומר בפירוש דאינו רוצה לצאת יוצא כמבואר בר"ן בר"ה וע"כ אומר אני עושה מצוה זו רק על מנת לשם יחוד קוב"ה אבל אם עוונות גברו לבלי יגרום יחוד אינו רוצה לצאת בו כלל וממילא אין להם מה לחטוף וז"ש רחש לבי דבר טוב אומר אני מעשי למלך כלומר באופן שמעשי יגיעו לממ"ה ולא לזולת עכד"ה ויש לפרש בזה הכתוב בפ' אחרי ושמרתם את חקתי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וגו' אני ה' ויל"ד הלשון ושמרתם כיון דמיירו במצות אשר יעשה האדם א"כ לא שייך לשון שמירה דהוא משמע על ל"ת וכאמרם ז"ל מנחות ל"ו כל מקום שנאמר השמר וכו' אינו אלא ל"ת וגם למה נאמר אני ה' וי"ל כיון דבכל מצוה צריך שמירה שלא יחטפו אותה הס"א ע"כ שייך גם במ"ע הלשון שמירה מן המזיקין ואמר הכתוב כיצד ישמור אותם אני ה' נ"ל אם אומר בפירוש דהוא נעשה רק בשביל ה' לבדו ולא לזולת זהו שמירתו מפני המזיקין, ויתבאר הכתוב מה העבודה הזאת לכם דהבן שואל האיך העבודה הוא לכם שלכם שלא יחטפו אותו הס"א ובזה היא דייקא לכם לכל צרכיכם אבל באופן אחר לא מיקרי שלו דהא לא לצורכו הוא ואמר הכתוב ואמרתם זבח פסח הוא לה' היינו שיאמר בפה שהוא עושה הזבח פסח רק לה' ולא לזולתו ואז אין רשות אחרים לנגוע ולחטוף המצות ועולה למעלה כולה לגבוה סלקא ובזה הוא לכם שלכם תהא:

יא) בפ' שמות ויאמר משה מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בנ"י ממצרים, בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את הא' על ההר הזה ופירש"י וכי אוציא מה זכו ישראל וקשה הלא הי' להם זכותים כאמרם ז"ל בזכות שלשה דברים נגאלו ממצרים וגם שאמר הכתוב בהוציאך הלא זה תהי' רק אח"כ אבל כעת ההוא מה זכות יש להם ונראה עפמ"ש אא"ז זלל"ה בתפלה למשה י"ח עה"פ בצר לי אקרא ה' ואל א' אשוע ר"ל מה שנוגע לו לכבודו ית' ושועתי לפניו תבוא באזניו ר"ל מה שנוגע לי לפני היינו אני קודם לו כאמרם המתפלל וכו' והוא צריך לאותו דבר הוא נענע תחלה ואח"כ ניהו דידי' עביד לכבודו ית"ש עכ"ד ובזה יש לפרש המשנה כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ דהנה עול מלכות הוא מעכב מעבודת השי"ת כאמרם ז"ל

בברכות גלוי וידוע לפניך שרצונינו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה ושיעבוד מלכות והנה המקבל עליו עול תורה היינו שהעיקר בעיניו מה שהוא מתבטל ע"י העול מלכות מן התורה ואז מעבירין ממנו טול מלכות תחלה כיון שהוא נענע תחלה במה שהעיקר הצער לו מה שעול השיעבוד מעכב אותו מעבודת השי"ת וזש"ה וכי אוציא את בנ"י מה זכו ישראל שיענם הקב"ה בשבילם ובזכותם ואמר הכתוב בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את הא' וגו' היינו שיקבלו על עצמם בשביל זה יצאו ממצרים לא בשביל חירות עצמם כי אם כדי שיקבלו עליהם התורה ובזכות זה יענם ה' בשבילם והוא יענם תחלה:

יב) מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בנ"י וגו' ויאמר כי אהי' עמך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך וגו' ופירש"י מי אנכי מה אני חשוב ויל"ד א"כ כשאמר לו הקב"ה כי אהי' עמך קשה יותר אם בעיני משה לא הי' הוא חשוב לדבר עם מלך בו"ד מכש"כ שאינו ראוי אשר הקב"ה יהי' עמו גם קשה להבין מה קאמר וזה לך האות מהו האות דיתכן על דבר לומר עליו שהוא אות אם בזה מוכיח הדבר לעיני כל כי כן הוא אבל מה שאמר הכתוב תעבדון את הא' וגו' הוא יהי' לאחר כן וא"כ באותו שעה אינו אות ונראה דהנה בבנין אריאל לקמן בפ' בא מביא בשם המפורשים הא דהקדים הקב"ה ב' מזוזות למשקוף לפי שהמזוזות הם רמז למשה ואהרן לומר שאין ישראל כדאי להגאל ולבא אל המשקוף העליון אלא בזכות משה ואהרן ולפי שהי' משה עניו מאוד הקדים את המשקוף למזוזות כאלו ישראל מצד עצמן הם כדאי עכ"ד ולפע"ד י"ל דמשו"ה הי' צריך ליתן מן הדם לאות על הבתים על המשקוף ועל שתי המזוזות לומר בזה כיון דישראל נגאלו ממצרים בשביל הקב"ה כמ"ש במדרש מן הכתוב אשר פדית גוי ואלקיו וגם נגאלו בזכות משה ואהרן כמ"ש במדרש בפ' בא עה"פ וידבר ה' אל משה ואהרן החדש הזה וגו' ע"ש ולכן הי' צריך ליתן לאות על הבתים על המשקוף דהוא הרמז להקב"ה וגם ב' מזוזות דהוא רמז למשה ואהרן לומר לך שבזכות הקב"ה היינו בשביל כבודו ית"ש וגם בזכות משה ואהרן בשביל זה נגאלו ממצרים והנה משה שהי' עניו מאוד ע"כ אמר מי אנכי היינו כי אמר משה שאינו כדאי בזכותו שיגאלו ישראל ממצרים ואמר לו הקב"ה כי אהי' עמך ר"ל שהוא יהי' עמו היינו בשביל הקב"ה וגם עמך היינו גם בזכות משה יגאלו ממצרים ואמר הקב"ה למשה וזה לך האות לרמז בזה כי זה יהי' האות ר"ל לאות על הבתים שיתנו הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות לאות שבשביל הקב"ה וגם בזכות משה יגאלו ויתנו הדם לאות על הבתים ופסחתי עליכם: יג) זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כי בחזק יד וגו' ולא יאכל חמץ וי"ל המשך הדברים בהכתובים עפמ"ש הרמב"ן בפ' וארא

לתרץ מה שהקשו הקדמונים אהא דכתיב ואני אקשה את לב פרעה וגו' וכי יעוות משפט גבר להכביד לבו כדי לענשו ותי' כי כאשר גברו המכות עליו ונלאה לסבול אותם רך לבו והי' נמלך לשלחם מכבד המכות לא לעשות רצון בוראו כי אם מכח ההכרח ולא בבחירתו ולתשובה וע"י ההכרח אינו כלום ע"כ הקשה השם את רוחו להעמידו על קו הבחירה אולי ישוב וישלחם מרצונו ע"י שיבחר בטוב והוא עמד ברשעו ע"כ נענש, אלו תורף דברי הרמב"ן, ומבואר מזה דאף אם עושה כמו שמצוה עליו מ"מ אם אינו עושה את הדבר לשם מצוה לה' רק בהכרח אינו נחשב למצוה ומשו"ה נענשו המצריים ובזה מבואר הכתוב וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים ויראו העם את ה' וגו' היינו כשראו היד הגדולה כפירש"י הגבורה הגדולה שנענשו המצריים אע"ג דכבר רצו לשלוח את ישראל ואך משום שלא הי' כיונה זכה לעשות כדי לקיים מצות בוראו משו"ה נענשו ומזה לקחו ישראל מוסר לעבוד את ה' בלתי לה' לבדו ולא מחמת ענין הנוגע להנאת עצמם ולגופם וזש"ה וירא ישראל וגו' ויראו העם את ה' לשם ה' לבדו ולא בעבור עצמם ומבואר בספה"ק דעבודה כזו רק במעשה ובפועל ולא במחשבה זכה לאו עבודה תמה ושלימה הוא כי רק מחציתה לה' ומחציתה יקרא לכם היינו להנאת גופם ואין זה עושה רק מחצית המצוה וע"כ לא ירצה:

והנה ברמב"ם פ"א מה' חו"מ דחצי שיער אסור מן התורה בחמץ שנאמר ולא יאכל חמץ ע"ש וי"ל הטעם על חמץ דמבואר ריבוי יתירה בחצי שיעור דהא מבואר בהכ' כי בחזק יד הוציא ה' אתכם מזה ולא יאכל חמץ ומשמע מזה משום דבחזק יד וגו' משו"ה לא יאכל חמץ ולכאורה צ"ב ולהנ"ל י"ל דהא חזק יד היינו המכות שעשה ה' במצריים והיינו להרמב"ן משום שלא רצו לעשות בכוונה לשם ה' רק עבודה בלי מחשבה לעשות רצון קונם וא"כ כיון שלא עשו המצוה רק מחציתה היינו במעשה ולא במחשבה לא יחשוב להם רק העושה כולה ולא מקצתה ולזה לקו המצריים וא"כ י"ל דמשו"ה בא בזה ע"ד הרמז ולא יאכל חמץ דמשמע מזה דבחמץ ח"ש אסור מה"ת היינו דבמצות ה' צריך לשמור עצמו אפי' במקצתה וגם ח"ש אסור מה"ת וה"נ במצוה אם לא עשה כולה לשם ה' אסור מה"ת ונחשב לו לעון דמשו"ה נענשו המצריים והוציאנו משם ביד חזקה וזש"ה כי בחזק יד הוציא וגו' משום שלא רצו המצריים לעשות מצוה שלימה במעשה וגם במחשבה משו"ה לא יאכל חמץ אפי' ח"ש דהא במצות ה' צריך לעשות כולה ויהא נשמר אפי' מחצי שיעור:

עצי חיים על מועדים - ספירת העומר

א) כי תבואו אל הארן אשר אני נותן לכם וקצרתם את קצירה והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן ויש לדקדק טובא דמשני הכתוב מנוכח לנסתר דפתח קרא וקצרתם את קצירה ולא אמר קצירכם ואח"ז כתיב ראשית קצירכם ובמד"ר הה"ד מה יתרון לאדם בכל עמלו אשר יעמול תחת השמש להבין ענינו לכאן והנ"ל עפי"מ שנאמר בחוה"ל דמה שאדם עושה מצות ומעש"ט ה"ה עוסק בשל עצמו אבל מה שעוסק בענין גשמיות הרי הוא כאלו עושה בשל אחרים עי' במשל בסוף שער הבחינה ועפי"ז פי' בבמ"ח פ' לך ואיש את קדשיו לא יה' פי' מה שהוא עושה עסקי הקדש עסק התורה ומצות זה הוא שידע שזה לו הוא ממש כנ"ל:

וז"ש כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם תדעו אשר תקצרו רק את קצירה ולא קצירכם כי מה שאתה עוסק בעניני גופניות וגשמיות ה"ה כעוסק בשל אחרים ואח"כ כשתביאו את העומר אל הכהן א"כ תעסוק במצות ה' אז הרי הוא שלך וחשיב קצירך כי זה הוא שלו ממש וז"ש המדרש מה יתרון לאדם בכל עמלו לפרש ג"כ כנ"ל כי בכל עמלו אשר יעמול אין לו כלום כי זה שיש לו אינו שלו ע"כ למה הוא לו והבן:

ב) א"י עפי"מ דאמרינן במשנה קידושין דף ל"ז כל מצוה שהוא תלוי בארץ אינה נוהגת אלא בארץ ישראל ונ"ל הטעם בזה ע"ד אגדה עפימ"ש המהר"ם שיף על המאמר פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה וכו' אם אתה עושה כן אשריך וכו' כי לפעמים ילמד תורה ע"י הדחק שבאמת אין לו מה לאכול אכן אם הי' לו לא הי' לומד בדוחק ויש שהוא עשיר מופלג ועכ"ז היא לומד ומסתפק בלחם ומים וזהו אם אתה הוא העושה כן אז אשריך וכו' לאפוקי אם אין לו אז הקב"ה הוא העושה עכ"ד ועיין ביש"מ פ' צו בטעמים על שבה"ג ובזה יש לומר ג"כ דמשו"ה כשהי' ישראל שרוים על אדמתם איש תחת גפנו ואיש תחת תאינו באין מחסור כל דבר לכן צו ה' אותנו לתת מברכת ה' עלינו לכהנים וללוים למי אשר לא יגע ולא עמל בעבודתו מאומה כי זהו עבודה תמה ונרצה לו לפני ה' באם יש לו הכל ומזומן לפניו כל דבר ועכ"ז בכוחו יגבר איש לתת מפרי בכורי תבואותיו אשר בעודו בכפו יבלענה לאיש אשר לא כל אלה לו ואז עי"ז אשריו בעוה"ז ובעה"ב אבל לא כן עכשיו בעוה"ר כשגלו והנם יושבים על אדמת נכר בארץ לא להם ואין קנין ומקנה לישראל בחו"ל אף במה שיתנו אין זו רבותא ויתר שאת אם בין כך ובין כך מה להם ובמסכנות יאכל בה לחם ורק בארץ אשר לא חסר לנו כל בה ועכ"ז אנו מסתפקים בזה השארית אשר נתן ה' לנו בזה אנו מאושרים וברוכים לה' בשמים ובארץ וז"ש כי תבואו אל הארץ דייקא ארץ מלאה כל טוב ועכ"ז תביא את ראשית קצירך אל הכהן

ואמר המדרש מה יתרון לאדם בכל עמלו אשר יעמול תחת השמש באופן כזה דייקא אם יעביד ויעלה ויצליח ויקדישנה עולה לה' אז אשריו בעוה"ז ועוה"ב:

ג) וספרתם לכם ממחרת השבת וגו' שבע שבתות תמימות תהיינה עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה לה', להבין לשון הכתוב תמימות מהו וגם הא ממילא ידעינן דאחר מספר שבע שבועות יגיע למספר חמשים גם למה נקראת מנחה זו חדשה הלא של העומר קודם ועי' רש"י:

והנ"ל בזה עפימ"ש בזוה"ק הביאו האלשי"ך ועי' בעקידה והאריכו בזה בספה"ק דתספורת חמשים יום מפסח עד עצרת הוא כדי לתקן כל המידות אשר פגמנו מראש עד סוף ובעת ההוא אנו צריכין לברר וללבן עדי נהי' ראוים לקבל עלינו התורה בחג השבועות בנפשו ונשמתו, והנה נחלקו הקדמונים איזה עדיף אם המתאווה ומתגבר על יצרו או מי שאינו מתאווה כלל דלדעת הרמב"ם ז"ל מי שאינו מתאווה כלל ואין לו שום נטי' אל הרע הוא עדיף כי הוא השלם במידותיו וחסיד יתקרו וחלקו עליו כי אדרבה המתגבר עדיף שעושה לכבוד קינו משא"כ מי שטבעו כך א"כ במה עובד אדוניו והנה זקיני זצוק"ל בספרו יש"מ בא כמכריע בדברי הפוסקים דבאמת דאו"א דא"ח דהתחלת האדם ודאי העיקר כהחולקים דאם נטבע כך מבטן צדיק מה פעל אבל אם אח"כ ע"י מלחמתו בחזקה כבשו ליצה"ר כ"כ עד שבא לבחינות דוהמע"ה כמו שנאמר ולבי חלל בקרבי ודאי מה טוב ועדיף מהלוחם כל ימיו והיינו כהרמב"ם כללו של דבר דבהתחלתו קיי"ל כהחולקים ובסופו כהרמב"ם וכו' עיי"ש בפ' ראה בהפטרה ולפי"ז נ"ל דאף בהתחלת עבודת האדם דעוד יש בו נטי' לרע ורק בכח יגבר האיש על יצרו וא"כ אפשר לומר דעוד לא יקרא שהגיע אל תכלית השלימות עכ"ז נ"ל דאף הוא מיקרי תכלית השלימות כיון דרק בכן ירצה האיש את מעשיו אם בבחרותו ילחם במלחמות ה' ואח"כ יכניע ויתגבר על יצרו כ"כ עד שיהא לבו שלם ונאמן בעבודתו ית"ש והנה כ"ז רק אם אח"כ באמת יבוא למדריגה הלזו שיתקן מעשיו כ"כ שלא יהא לו צד תהפוכות בלבו לבלתי סר ממצות ה' אבל אם הוא הלוחם כל ימיו ולא יבוא גם לאחר כן למדריגה היותר נרצה א"כ בודאי לא יתכן לומר שהוא בא במדריגת השלימות כיון שעוד יש בו נטי' לרע והבן ואפשר שזה מרומז בפסוק הזה וילמדינו הכתוב כאן וספרתם לכם וגו' עד ממחרת השבת השביעות תספרו חמשים יום ר"ל דמהתחלת הספירה עד סוף יום חמשים תספרו החמשים יום ר"ל דהשלימות אשר תגיע בסוף החמשים אחר שתתקן כל מעשיך אשר זהו תכלית העבודה לתקן עצמו שיהי' במדריגה שלא יהי' לו עוד זוהמת היצר כי זהו עיקר ושורש עבודת האיש בימים ההם בזמן הזה לתקן מידותיו כנ"ל ענין זה בעצמו

יוכל להקרא על האיש גם במשך זמן עבודתו לכך והתגברותו על הסתת יצרו אשר גם בהתחלת זביחת יצרו ומלחמתו הוא בשלימות גמור כמו בסוף כיון שזה עיקר התכלית אשר בהתחלת והתחדשות עבודתו לא יהי' עוד במדריגה היותר נעלה וזהו עד ממחרת השבת היינו תחלת עבודתו שלא בא עוד למדריגת יום החמשים שהוא פיסוק הזוהמא מכל וכל הוא בשלימות כזה כמו ביום החמשים כיון שכן צריך להיות האדם בתחלת עבודתו שלא יהי' עוד בשלימות וע"כ נקרא כל השבע שבועות בשם תמימות כיון שעוד בתחלת עבודתו ג"כ הוא בשלימות גמור כנ"ל וע"כ גמר אומר המקרא והקרבתם מנחה חדשה היינו התחלת וחדשות העבודה הוא ג"כ מנחה טהורה וחשובה לפני הקב"ה:

ובזה יש לפרש דברי המדרש בפ' קדושים עה"פ קדושים תהי' יכול כמוני ת"ל כי קדוש אני קדושתי למעלה מקדושתכם והוא פליאה לכאורה האיך ידמה יציר ליוצרו ולהנ"ל יש לומר דכוונת המדרש יכול כמוני ר"ל כמו שהשי"ת הוא בלי השתנות ואני ראשון ואני אחרון בתכלית השלימות עד סוף כל המעשים והי' ס"ד דגם האדם צריך ליל"ך במידותיו ובזה הרי הוא משובח אם יהי' תיכף בתכלית השלימות גם בהתחלת עבודתו ולזה אמר המדרש קדושתי למעלה מקדושתכם היינו שהאדם הוא יותר במעלה אם בתחלת עבודתו הוא במלחמתו והוא כגבור הכובש את יצרו ורק אח"כ יבוא למדריגה הנעלה להפכו כלו לטוב:

ד) תמימות תהיינה ופירש"י מלמד שמתחיל ומונה מבערב שאם לא כן אינן תמימות וצ"ב דהא מונין ימים עד חמשים במספר וא"כ מאי נפק"מ מתי מתחיל לספור אם בערב או בבקר ואמאי מבוקר אינן נקראים תמימות ובמדרש אימת הן תמימות בזמן שישראל עושין רצונו של מקום וצריך הבנה והנראה עפי"מ דאמרינן במס' שבת דף פ"ט אמר הקב"ה ליצחק בניך חטאו והשיב יצחק כמה חטאו כמה שנותיו של אדם שבעים שנה דל עשרים שאינו בר עונשין דל כ"ה דלילות וכו' אם אתה סובל כולם מוטב ואם לאו פלגא עלי ופלגא עלך וכו' עיי"ש למדנו מזה דאצל רשעים צריכים לקצר שנותיהם ובצדיקים הם מוספים לילות וימים ובזה פי' בספר כתנות אור פ' חיי יראת ה' תוסיף ימים ר"ל למי שהוא ירא את ה' אף הלילות נחשבים אצלו כימים אבל שנות רשעים תקצרנה דאצל רשעים אנו מקצרים ימיו ולא נחשבים אצלו הלילות וגם לרבות הימים שגם כן לא נחשב להם עכ"ד עיי"ש והנה ידוע מה שכתבו בספה"ק דהשבע שבועות בין פסח לעצרת הם רמז לימי חייו של אדם אשר ימי שנותיהם בהם שבעים שנה ולזה לרמז בא השבע שבועות לשבע עשירית חיי האדם ובזה הימים יש לתקן מידותיו ולהכן לעצמו מטעמים כאשר אהב אביו שבשמים וזה שפירש"י מלמד שמתחיל ומונה מבערב

שאל"כ אינן תמימות ור"ל כיון דהרמז בזה הז' שבועות על ימי חייו של אדם וע"כ מתחיל ומונה מבערב והוא לרוח שגם הלילות בצדיקים נחשב במספר ראם לא כן אינן תמימות ר"ל דרק ברשעים צריכים לקצר משנותיהם אבל בצדיקים הם מוסיפים גם הלילות והם ושנותיהם תמימים וע"ז אמר במדרש אימת הן תמימות ואין צריכין לקצר משנותיהם בזמן שהן עושין רצונו של מקום אבל ברשעים שנותיהן תקצרנה ואינן תמימות כאשר החשבון דל פלגא דלילות ולזה ציותה התורה ע"ד הרמז להתחיל ולמנות מבערב כדי שיהי' שנותיהן של ישראל תמימות בלי מחסור:

ה) בגמ' מנחות דף ע"א תניא ר' בנימין אומר כתיב אחד אומר וקצרתם את קצירה והבאתם את עומר דמשמע שיכול לקצור קודם הבאת העומר וכתיב ראשית קצירכם דמשמע שתהא ראשית לכל הקצירות הא כיצד ומשני עיי"ש ואפשר י"ל ע"ד אגדה עפימ"ש בסדש"ש מה שאיתא בש"ס כתיב רב חסד ואמת בתחלה ואמת ולבסוף ורב חסד והוא משולל הבנה ופי' עפי"מ דכתיב מי הקדימנו ואשלם אז"ל אמר הקב"ה מי עשה מעקה עד שלא נתתי לו בית ציצית עד שלא נתתי לו בגד וכו' ענינו כי בכל דרכיך דעהו ובכל הענינים אפי' במילי דעלמא צריך האדם להקדים ולקבוע במחשבתו בראשיתו כדי לקיים מצות בוראו וע"ז נאמר מי הקדימנו ואשלם עפ"י הדין ועז"א בתחלה ואמת מגיע לו שכרו עפ"י הדין ולבסוף שאינו מקיים המצוה כ"א אחר שמקדים לו הקב"ה לתת לו בית וטלית אז ורב חסד אינו מגיע לו שכרו כ"א בחסד ורחמים עיי"ש באורך ובזה פי' מוזללה"ה בייט"ל בראשית ברא א' כלומר בשביל ראשית בשביל מי שמקדים לקיים המצוה במחשבה בראשית המעשה ברא א' כי הוא יכול להתקיים עפ"י הדין עיי"ש ובזה פירשתי בפ' שלח הכתוב לך אכול בשמחה לחמך וגו' כי כבר רצה א' את מעשיך ויתבאר לך אכול בשמחה לחמך שיה' נקרא לחמך שלך מה שמגיע לך עפ"י הדין והאמת ולא רק מצד החסד אם כבר בראשית המעשה רצה א' את מעשיך ויתבאר דברי הכתוב והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן ר"ל גם אם תקצרו קודם הבאת העומר אבל ראשית קצירכם קודם שתקצרו תהא הראשית במחשבתו ע"ז כדי להביא את העומר אל הכהן:

ו) א"י לתרץ קושי' הגמ' ראשית קצירכם דמשמע שתהא ראשית לכל הקצירות וכתיב וקצרתם וגו' והבאתם ומשמע שיכול לקצור קודם הבאת העומר גם יש לדקדק משה"כ ראשית קצירכם אל הכהן תיבת אל הכהן לכאורה שפת יתר דהא כל הקרבנות צריך להביא אל הכהן ולהלן דכתיב והקרבתם מנחה חדשה לה' לא נאמר אל הכהן גם מה שאמר מנחה חדשה צ"ב והנ"ל עפימ"ש המפורשים בענין הספירה שהוא כמו ספירת

שבעה נקיים שהאשה סופרת לטהר עצמה אחר ספירתה וכמו כן גם עתה קודם מתן תורה שהוא דוגמת נשואין לישראל יש לספור ז' נקיים מן טומאת מצרים עיי"ש והנה אמרי' בסוטה דף מ"ט משחרב בית המקדש ניטל טעם הפירות תניא ר"ש ב"א אומר משפסקה טהרה מישראל בטלה טעם הפירות רב הונא אשכח תמרא וכו' אתא רבה ברי' אמר לי' מורחינא ריח טוב א"ל בני טהרה יש בך ופירש"י לפיכך מריח בה ריח טוב עיי"ש ומשמע משם דמי אשר נפשו טהורה הוא לא ניטל ממנו טעם הפירות וקטעם בה ריח וטעם טוב והנה יתכן לומר כיון דכל הקרבנות צרין להביא ממין היפה כל חלב לה' ואין תורמין מן הרעה על היפה לכן גם הבאת העומר בודאי דצריך להביא מן היפה והיינו שאמר הכתוב והבאתם את עומר ראשית קצירכם ר"ל ראשית ממין הטוב והיפה וזהו ראשית כמשה"כ בהבל שהביא מבכורות צאנו והיינו מן המובחר שבצאנו ולכן כיון שצריך להביא ממין היפה על כן צריך להביא אל הכהן דייקא שגופו טהור בכל מיני טהרה והוזהר מכל טומאה שלא יטמא לנפש של עצמו ובזה שהביאו אל הכהן הוא ראשית ר"ל מובחר כיון שהכהן טהרה יש בו ולכן טעים טעם טוב והנה אח"כ כשיעברו שבע שבועות שהוא לטהר את עצמו גם כל אדם יכול להשיג ולהגיע למדרגה זה של הכהן שיש בו טהרה וממילא דטועם טעם וריח טוב כמו הכהן וע"כ אמר והקרבתם מנחה חדשה לה' שהוא חדשה לו בטעם חדש וטוב ולא אמר הכתוב אל הכהן כיון שאינו מתייחס המנחה אל הכהן דייקא כיון שגם הוא כשיטהר יכול להרגיש טעם וריח טוב כמו הכהן:

עצי חיים על מועדים - שיר השירים

א) כשושנה בין החוחים ובמדרש מה השושנה הזו ניכרת בין החוחים כך היו ישראל ניכרים בין המצריים שלא שינו את שמם ולא שינו מעשיהם וכו' ויל"ד אמאי קרו להם בין החוחים במה שלא הי' ישראל שוים בשמם ומעשים להמצריים ואף דלישראל נאסר להו להקרא בשמם של המצריים אבל הרי לא נאסר להמצריים להקרא בשל עצמם והנראה עפימ"ש במדרש במגלת אסתר עה"פ ישנו עם אחד וגו' ואיתא שם אמר המן שנהון רברבין שאוכלין ושותין ואומרים עונג שבת עונג יו"ט וכו' וכל מה שהי' המן מקטרג על ישראל מלמטה הי' מיכאל מלמד עליהם סנגוריא מלמעלה אמר לפניו רבש"ע אין בניך מתקטרגין על ע"ז ועל ג"ע ושפ"ד אלא על שהן משמרין דהך א"ל חייך לא שבקית ולא אשבוק הה"ד כי לא יטוש ה' עמו בעבור הגדול שמו עכ"ד ובזה יש לפרש מה שאמרו חז"ל בזכות ד' דברים נגאלו ממצרים שלא שינו את שמם ואת לשונם וכו' ר"ל

כיון שהי' המצריים שונאים את ישראל ויקוצו מפני בנ"י ופי' רז"ל שהי' כקוץ בעיניהם בשביל שלא עשו כמעשה ארץ מצרים ולא הי' להם דבר עמהם ולא התערבו בגוים וע"כ לא למדו ממעשיהם ובעבור זה הי' שונאים אותם ועל כן בשכר זאת ונהפוך הוא וגאלם ה' ממצרים כיון שהי' המצריים שונאים אותם בשביל שלא עשו כמעשיהם וע"כ לא נטשם ה' בעבור הגדול שמו דייקא כיון שהשנאה נצמח לישראל בשביל שהי' משמרין דתו של הקב"ה וז"ש כשושנה בין החוחים שהי' ישראל בין החוחים כקוץ בעיניהם ומפרש על מה הי' כקוץ במצרים ופי' בשביל שלא עשו כמעשיהם והי' ניכרים בין המצריים שלא שינו את שמם וכו':

ב) אני חבצלת השרון שושנת העמקים ובמדרש אני הוא וחביבה אני, אני הוא שהייתי חבוי בצלן של מצרים ולשעה קלה כנסנו הקב"ה לרעמסס והרטבתי מעש"ט כשושנה וכו' עכ"ד ועיי' בייטב פנים שמדקדק הנה דרש חבצלת נוטריקין חביבה חבוי בצל ויש להבין חבוי ל"ל ומי לא סגי אלו אמר אני הוא שהייתי בצלן של מצרים וכו' והנראה עפימ"ש א"ז בישמ פ' תולדות וז"ל הנה שמעתי בחלום כי אף שיעקב נולד בטוב נוטה לטוב כאמרם שהי' מפרכס בבטן אמו על פתחי בתי כנסיות ועשו נולד ברע נוטה לרע והי' מפרכס בבטן אמו על פתחי ע"ז וא"כ לפ"ז לכאורה משולל הבחירה כמעט מהם אך עיקר פעולת בחירתם ע"י שהי' אחים תאומים בבטן אמם ויש להם התערבות א"כ עשו בנטותו לרע בחשקת נמרץ מושך את יעקב עמו והיפוך ביעקב וא"כ די התחזקות הבחירה שכל אחד עמד בשלו וזש"ה אהבתי אתכם אמר ה' והנה הקושי' במה אהבתנו ר"ל באיזה זכות כיון שמטבע הטוב להטיב א"כ צדיק מה פעל, ולזה השיב הלא אח עשו ליעקב והי' להם התערבות ואעפי"כ זה פירש לתומו וזה לרשעו ומשום זה ואוהב את יעקב ואת עשו שנאתי עכ"ד ז"ל והנה כי כן מצינו במדרש בישראל כשהי' במצרים במה דכתיב או הנסה א' לבא לקחת לו גוי מקרב גוי מהו מקרב גוי כאדם שהוא שומט את העובר ממעי הבהמה כך הוציא את ישראל מהמצריים עיי"ש וזה יש לומר שהי' הנסיון בישראל שהי' בין המצריים כנבלעים במיעם ועכ"ז עמדו בבחירתם ולשעה קלה כשיצאו ממצרים קבלו עליהם ברצון עול מלכותו ית"ש וז"ש המדרש חביבה אני כמו שמצינו ואוהב את יעקב בשביל שהי' בבטן אמו עם עשו אחיו ועמד בבחירתו כן ישראל חביבים הם למקום בשביל שהי' חבוי בצלן של מצרים זה בתוך זה ועכ"ז לשעה קלה הטיבו את מעשיהם כשושנה וזהו עיקר הנסיון והבחירה שלהם:

ג) סמכוני באשישות רפדוני בתפוחים כי חולת אהבה אני ואיתא במדרש בשני אשות אש שלמעלה ואש שלמטה וצ"ב ונראה דהנה לכאורה חולת אהבה להקב"ה לא יתכן

להיות נקרא בשם חולת אהבה דהא אדרבה זהו שלימות כל איש אם יוכל לבוא למדריגה זו להשתוקק בנפש דבוקה וחבוקה בה' ית"ש אך יש לומר עפימ"ש בס' עבודת ישראל פ' בחקותי לפרש מה שאחז"ל הוי מתפלל בשלומה של מלכות הכוונה שאנחנו מחויבים להתפלל שתהא אימת מלכות על עמו לא לעבדו מאהבה בלבד כ"א בשלימות של מדת מלכות היינו יראה עם אהבה שאלמלא מוראו איש זה הקב"ה כביכול את רעהו הוא העובד אותו חיים בלעו מרוב תשוקה ואהבה עד כלות הנפש כדכתיב בבני אהרן בקרבתם לפני ה' עכ"ד הקדושים ובזה י"ל דמשו"ז נקרא חולת אהבה משום דאהבה בלבד בלי יראה כיון שאין מספקת לעובדי' בלי יראה דהא מגודל אהבה יוכל האדם לבוא לידי כלות הנפש וע"כ אך חולת האהבה נקרא ועי' מ"ש בסדר הקפות לשמ"ע וזש"ה סמכונו באשישות בשני אשות של מעלה ואש שלמטה דהא אהבת השי"ת בא מיראה רוממות מגדולתו של הקב"ה והיינו יראה עלאה ואש של מטה היינו יראה תתאה יראה בלבד בלתי אהבה וע"כ סמכוני בשני אשות של מעלה ושל מטה היינו בשניהם אהבה ויראה ואמר הפסוק משו"ז צריך להיות דבוק בשני אשות כי חולת אהבה אני ר"ל כי אהבה בלבד הוא רק חולה כנ"ל וע"כ צריך להיות דבוק בשניהם אהבה ויראה:

ד) שמנו נוטרה את הכרמים כרמי שלי לא נטרתי יש לפרש ע"ד האמור בחוה"ל דמה שאדם עושה מצות ומעש"ט הרי הוא עוסק בשל עצמו אבל מה שעוסק בעניני עוה"ז ה"ה כאלו עושה בשל אחרים כי אינו לו קנין עצמיות כי לא ירד אחריו כבודו עיי"ש ועפי"ז פי' בסדש"ש ואיש את קדשיו היינו מה שעוסק בקדשיו במצות ומעש"ט לו שלו תהי' עיי"ש וז"ש שמנו נוטרה את הכרמים של אחרים ר"ל במה אשר האוה"ע נחרו בנו לבלבל מחשבותינו בעניני עוה"ז להמציא טרף לנפשינו ואך הבל הוא כאלו עוסק בשל אחרים ולכן כרמי שלי שהוא בעצם שלו היינו מצות ומעש"ט המלוין לו לאדם ח"ו עי"ז לא נטרתי וכמו שאמרו חז"ל ברכות ליה אדם חורש בשעת חרישה קוצר בשעת קצירה תורה מה תהא עלי' ובזה יש לפרש שאלת הרשע מה העבודה זאת לכם היינו שגם עבודת ה' אינו לכם משלכם וכמו עניני עוה"ז אינו לכם מה שיש לו אינו שלו כמו כן עבודת ה' אינו שלו קנין עצמיי ועל כן אמור לו בעבור זה עשה ה' לי ר"ל שאינו כן כי המצות ומעש"ט אשר יעשה אותם האדם הם לי שלו קנין גמור ואין לו לאדם בעולמו כי אם את אשר יקנה שלימות הנפש ושלו הוא:

ה) כמגדל דוד צוארך במד"ר שהגדיל דוד אתכם בספרו שאמר לגוזר י"ס לגזרים כל"ח ויש לפרש עפימ"ש אא"ז ז"ל בייט"ל פ' קדושים עה"פ לגוזר י"ס לגזרים והעביר ישראל בתוכו עפ"י דאיתא במדרש שאמר שר של ים מה נשתנו אלו מאלו א"ל הקב"ה שוטה

אתה דן שוגג כמזיד ואונס כרצון וז"ש לגוזר י"ס לגזרים ושלא תאמר מה נשתנו וכו' לזה אמר ויוצא ישראל מתוכם מכח תוכם הטוב שהוא קדוש לא' היינו שישראל לא עשו רק באונס ובשוגג עכ"ד ז"ל ויתבאר בזה משה"כ ויחן שם ישראל ופירש"י כאיש אחד בלב אחד ר"ל דבלבם הי' כולם שווים לטובה וכמ"ש חז"ל גלוי וידוע לפניך שרצונינו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה ושיעבוד מלכיות וז"ש המדרש כמגדל דוד צוארך שהגדיל דוד אתכם בספרו לגוזר י"ס לגזרים והעביר ישראל בתוכו ר"ל כנ"ל ע"י תוכם הטוב אשר ממעקי הלב אנו לה' תלוים וזה שהגדיל דוד אותנו להעיד בנו בי כן אנחנו מקרב איש לעשות רצון אבינו שבשמים ואשר על כן העבירנו בתוכו בחסדו ית"ש:

ו) אני ישנה ולבי ער קול דודי דופק פתחו לי וגו' יתבאר ע"ד שכתב הטו"ז או"ח סי' א' לפרש דברי הטור אעירה השחר אני מעורר השחר ואין השחר מעורר אותי שיש שני מיני התעוררת תחלה מתעורר מלמטה ואח"כ בא עליו התעוררת העליון לסייע לו וע"ז שיבח דוד את עצמו שהי' במעלה כ"כ עד שהתעוררת שלו מלמטה א"צ לסיוע התעוררת שלמעלה וע"כ אמר אני מעורר השחר עכ"ד והיינו שאמרו חז"ל פתחו לי פתחו של מחט ואני אפתח לכם כפתחו של אולם היינו אע"ג דהתעוררת בא מלמעלה כפתחו של אולם אבל עכ"פ מתחלה צריך לעורר עצמו מלמטה כמו שאמר דוהמע"ה שנתעורר מעצמו תחלה וזש"ה ולבי ער שנתעורר בלבו מקודם ואח"כ קול דודי דופק בהתעוררת מלמעלה פתחו לי היינו אם פתח מקודם מעצמו תחלה ועי' מ"ש בפ' ויקרא:

ז) קול דודי הנה זה בא ובמד"ר זה משה בשעה שאמר לישראל בחדש הזה אתם נגאלים א"ל והלא לא שלמו ת' שנה א"ל הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בחשבוניכם אלא מדלו על ההרים וגו' עפמ"ש החיד"א בשמחת הרגל וח"ס עה"ת בפ' וארא הטעם שהקב"ה דלג על הקץ שנגזור ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה ולא הי' כי אם רד"ו שנים עפי"מ דקי"ל הקדש חמץ ושחרור מפקיע מידי שיעבוד והקב"ה הקדיש את בנ"י לעצמו ולכבודו כדכתיב קודש ישראל לה' וע"כ ההקדש הפקיע אותם מידי שיעבוד מצרים ע"ש ובזה פירשתי משה"כ בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים ופירש"י בעבור זה שאקיים מצותיו ר"ל בשביל זה יצאנו ממצרים קודם שנשלם הזמן בשביל זה שקדשנו במצותיו והקדש מפקיע מידי שיעבוד עשה ה' לי ופירש"י רמז תשובה לבן הרשע לי ולא לו אלו הי' שם לא הי' נגאל דכיון שהוא אינו מקיים מצותיו ולאו קודש הוא ע"כ לא הי' נגאל כיון שהי' קודם הזמן של ארבע מאות שנה ויתבאר המדרש הואיל והוא חפץ בגאולתכם ע"ד שאמר הכתוב ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה וגו' כלומר שהוא חפץ למען צדקו לתת לנו את התורה ובעבור זה אנו קודש לה' ע"כ אינו מביט בחשבוניכם

אע"פ שלא נשלם הקץ דהא כיון שהוא חפץ לתת התורה והרי אנו נתקדש בקדושתו והקדש מפקיע מידי שיעבוד מצרים גם קודם הזמן ועיין עצי חיים דרוש פ' שמות].

עצי חיים על מועדים - שירת הים

א) התיצבו וראו את ישועת ה' וגו' לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם וקשה הא לא בקשו ישראל שלא יוסיפו עוד לראותם רק שיושיעם ה' מיד צר אבל שלא לראותם עוד עד עולם מי בקש זאת ונראה עפ"ד הר"מ אלשיך עה"פ א' יחננו ויברכנו כלומר אם א' שהוא מדה"ד יסכים עם מדה"ר ויחננו ויברכנו אז יאר פניו אתנו וגם סלה כי הוא יעשה נצחית, וא"אזלל"ה בייט"ל פ' מטות עה"פ נקם נקמת בנ"י הוסיף על דבריו שלזה שמדה"ד יסכים למדה"ר היפך טבעו לזה צריך לעבוד את השי"ת היפך טבע העולם והוא כאשר ישאל דבר מאת ה' לא יתכוין להנאת עצמו כ"א למען יתקדש שמו ית' וזה שגמר אומר כי אין כוונתו כ"א לדעת בארץ דרכך עכ"ד והנה כתיב והמים להם חמה חסר ודרשו חז"ל לשון חימה שקטרג עליהם מדה"ד הללו עע"ז וכו' ואותו חימה החזיר הקב"ה על המצריים וי"ל ע"פ הנ"ל האיך הוא כן שמדה"ד יסכים למדה"ר בזה אשר התפללו לה' לא בעבור הנאת עצמם כ"א למען יתקדש שמו ית' ויבואר הכ' ופרעה הקריב וגי' ויצעקו בנ"י אל ה' ודרשו דהול"ל ופרעה קרב אלא הקריב את לבן של ישראל לאביהם שבשמים היינו שכל לבן ומגמתם הי' רק בשביל אביהם שבשמים ולא דרשו טובת עצמם כלל ויצעקו בנ"י אל ה' ר"ל מה שנוגע לה' כמאמר הכתוב למה יאמרו מצרים וגו' ויתבאר הכתוב התיצבו וראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום היינו בעבור זה שהתפללו למען כבוד שמו ית' ובזה הם מהפכים גם מדה"ד לרחמים ואז יעשה ישועה נצחית ועל כן לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם היינו ישועה לעולם ולנצח נצחים:

ב) ויצעקו בנ"י אל ה' ויאמרו אל משה וגו' התיצבו וראו את ישועת ה' וגו' לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם ויל"ד דאם צעקו אל ה' א"כ למה התרעמו על משה הי' להם לייחל על הישועה גם למה עתה דייקא הישועה הוא עד עולם ונראה עפ"ד האוה"ח בפ' משפטים לפרש הכתוב אם אחרת יקח לו כי אמרו חז"ל בזמן החורבן כל כלי השפע משפיעין חוץ למקומן בשאר האומות ולא בישראל והוא אומרו אם אחרת יקח לו לתת מדת טובו ביד לא מבני ישראל המה טען הכתוב לפחות שארה כסותה ועונתה לא יגרע שארה אלו מזונות כסותה כמשמעו ועונתה הוא שיהי' עונה אותם בצר וגו' דברים אלו הם המוכרחים ואין יכולים לחיות זולתם ואמר עוד ואם שלש אלה לא יעשה לה ותהי' גרוע מהם ויצאה חנם פי' הגם שלא יהי' בידם לא תורה ולא מצות ואפי' לא יכספו לדבר

הגאולה והוא או' אין כסף כי יסורים יספיקו לפדיונם עכ"ד ז"ל ובזה י"ל דהנה כשהי' ישראל על הים בעת צרה הים סוער והשונא רודף טענו כן לה' דבמצרים שהי' בגולה עכ"פ לא חסר להם השלשה דברים המוכרחים הנ"ל וכמשה"כ ויזעקו ותעל שועתם אל הא' אבל על הים הי' יותר במעמד צר אשר אין דרך לנטות כיון שגם חייהם תלוי להם מנגד וע"כ אמר להם משה כיון דכן הוא ראוי לפדותם אפי' בלי זכות כי יספיקו יסורים לפדיונם וז"ש להם התיצבו וראו את ישועת ה' היום דייקא כיון שכל כך גדלה הצרה יהי' ישועה עד עולם לפדותם ישועה נצחית לא כמו שהי' עד עתה בגלותם שהי' הישועה רק כמי הרוחה בעלמא רק היסורים יספיקו לפדותם עד עולם וכמו שהוא בגלות האחרון שנאמר ויצאה חנם אפי' בלא תורה ומצות ח"ו:

ג) אשירה לה' כי גאה גאה וגו' ופירש"י אשירה לה' משמע לעתיד מכאן לתחיית המתים מה"ת ויש לדקדק מנ"ל דמשמע לעתיד לאחר תחיית המתים הא נוכל לומר דרק להבא משמע לאחר זמן, ונראה עפימ"ש ביש"מ פ' יתרו לתרץ מה שהקשו המפרשים מה דמצינו נכון יהי' הר בית ה' בראש ההרים דהקשו הלא הי"ת בוחר בנמוכים כמבואר בפרק ד' דמס' מגילה ותירצו דבאמת ודאי כבוד שמים להיות מקום כבודו והשראת שכינתו ברומו של עולם אך קודם שנתגלה מלכותו כי בכל משלה רצונו י"ת להסתיר לבוש הגאות ע"כ בחר לו ה' לשכון במקום נמוך אבל לעתיד שיתגלה מלכותו אז ותלבש בלבושו ההדר לו ה' מלך גאות לבש עכ"ד ז"ל בקיצור עיי"ש ועי' מ"ש בדרוש לחנוכה וז"ש אשירה לה' כי גאה גאה ותרגומו ארי אתגאי על גיאתנא וקשה ע"ז הלא משבחו של מקום הוא בענותנותו ולכן בוחר בנמוכין וע"כ מפרש רש"י אשירה לה' היינו לאחר תחיית המתים שיתגלה כבוד מלכותו כי אפס בלתו ואין זולתו ואז יתלבש ברומו של עולם וה' מלך גאות לבש כנ"ל: ד) אשירה לה' כי גאה גאה פירש"י על כל השירות וכל מי שאקלס בו עוד יש בו תוספות וכו' זה א' ואנוהו וגו' פירש"י בכבודו נגלה עליהם והי' מראין אותו באצבע וכו' ונראה לפרש עפימ"ש ביש"מ פ' אמור איך אנו משבחין ומפארין בפיוטים בהרבה שבחים וקילוסין וקשה ע"ז דבגמ' ברכות ל"ג אמרי' האי דנחית קמי' דר' חנינא אמר הא' הגדול וכו' העזוז והאדיר וכו' כי סיים אמר לי' סיימתינהו לכולא שבחי' דמרך משל למלך בו"ד שהי' לו אלף אלפים דינרי זהב והי' מקלסין אותו בשל כסף והלא גנאי הוא לו והתירץ ע"ז עפ"י המדרש פ' לך ואף שבחו של הקב"ה אומרים מקצתו בפניו וכולו שלא בפניו דלא כדעת רבא דאמר להא דנחית קמי' דציבורא סיימתינהו וע"כ מותר לשבח להי"ת כיון דשכינתו בתוכינו ומלא כל הארץ כבודו והוי בפניו ואומרים רק מקצת שבחו עכ"ד עיי"ש וז"ש אשירה לה' כי

גאה גאה על כל השירות וכל הקילוסין עוד יש בו תוספות וא"כ קשה האיך נשיר להי' להללו ולשבחו ולספר הודו והלא שייך לומר וכי סיימתינהו לשבחא דמרך וע"כ אמר זה א' בכבוד נגלה עליהם והי' מראין אותו באצבע ואין לך השראת שכינה יותר מזה וע"כ מותר לומר שירות ותשבחות להי"ת כיון דהוי בפניו ואומרים רק מקצת שבחו ועיי' מ"ש בפ' משפטים:

ה) הים ראה וינוס ובמדרש מה ראה ראה ישראל באים ורכוש מצרים בידם והוא פלאי, ונראה עפ"י דברי הגמ' ברכות דף וא"ו סוף דבר הכל נשמע את א' ירא וגו' כי זה כל האדם מאי כי זה כל האדם כל העולם לא נברא אלא לצוות לזה ויש לפרש עפימ"ש בפ' בא בטעם הדבר מה שבקש הקב"ה והזהיר את ישראל לישאל להם ממצרים כלי כסף וזהב עפ"י האמור בחוה"ל דמה שאדם עושה מצות ומעש"ט ה"ה שלו ועוסק בשל עצמו אבל מה שעוסק בעניני גשמיות ה"ה כאלו עושה בשל אחרים עי' במשל סוף שער הבחינה ועפ"ז פי' הסדש"ש ואיש את קדשיו לו יהי' ר"ל כל מה שהאדם מתעסק בקדשים היינו מלות ומעש"ט המה לו קנין עצמיות עיי"ש וע"כ הזהיר הקב"ה את בנ"י שינצלו את מצרים דאם יהי' עושים זאת מעצמם ולא ע"י צווי הקב"ה מה תועלת בדבר ואינו להם שלהם דמה שעוסק בענין גשמיות הרי הוא כאלו עוסק בשדות אחרת וע"כ כשצנטוו מאת הי"ת שישאלו איש מאת רעהו א"כ היא מצוה בדבר והרי היא שלהם ולעצמן, וז"ש בגמ' אם את א' ירא ואת מצותיו ישמור כי זה כל האדם ר"ל זהו מה שעוסק במצות הוא של האדם לו ולעצמו קנין בעצם וע"כ כל העולם לא נברא אלא לצוות לזה דכל מה שבעולם משועבד לזה לעשות רצונו כיון שהוא שלו ונכנע תחתיו אבל במי שעוסק בעניני גשמיים מי הוא זה שישועבד לו כיון דגם מה שהוא שלו אינו שלו וכאלו הוא עוסק בשדות אחרות וז"ש המדרש מה ראה וינוס ראה רכוש מצרים בידם היינו שהי' הרכוש שלהם דמה שיש ביד אדם הוא שלו וזהו מפני שבא להם הרכוש לא כאדם העוסק בעניני גשמיים כ"א שבא להם במצוה ע"י צווי הקב"ה וע"כ נס הים מפניהם כמאמר הגמ' דכל העולם לא נברא כ"א לצוות לזה לעשות רצונו כיון שהכל הוא שלו:

ו) ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי וגו' ובמדרש]הובא בישמ"ם פ'

בשלח[אמר הקב"ה למשה הים סוער והשונא רודף ואתה עומד ומרבה בתפלה לפני אמר לו משה מה לי לעשות א"ל ואתה הרם את מטך באותו שעה אמרו ישראל ה' ימלוך לעולם ועד והוא כלו מוקשה כמו שהאריך שם בישמ"ם בדקדוקים [א] מה שאמר ואתה עומד ומרבה בתפלה קשה למה לא יתפלל בצרת ישראל [ב] להבין מה שהשיב לו ואתה הרם את מטך [ג] למה באותו שעה אמרו ה' ימלוך לעולם ועד והנ"ל עפי"מ

שהקשה שם בישמ בשלמא במצרים הי' הכל ע"י משה לפי שאין הרשע כדאי להיות נגלה אליו השי"ת והי' צריך להיות ע"י שליח אבל כאן המטה למה ומשה למה יהי' נקרע הי"ס ע"פ מאמרו ונראה לתרץ עפימ"ש בקדושת לוי קדושה חמישית כשהתעורר לאהוב את העולמית ע"י מעשה הצדיקים אזי ממנו נולד השנאה להמעקים והצרים לישראל וכשהשפע בא מהתעוררת עליון זולת מעשה התחתונים אזי אינו בא רק אהבה ומזאת אהבה לא יצא שום שנאה כי אהבה אינו עזה כ"כ וזה מה שאחז"ל כתובות דף ה' גדולה מעשה ידי צדיקים יותר ממעשה ידי הקב"ה כי השפע הבא ע"י מעשה הצדיקים בשתי ידים כלומר אהבה יד ימין לישראל ושנאה לאוה"ע יד שמאל עיי"ש בביאור יותר ועיי' מ"ש בפ' בשלח עה"פ ויושע והנראה דמשו"ה כשהשפע בא מהתעוררת עליון בלי מעשה התחתונים מזה לא יוצמח שנאה לאוה"ע כיון שרחמיו על כל מעשיו כתיב והכל ברא הקב"ה מרצונו רק להטיב לברואיו ומלכותו ניכרת לבאי עולם והדרתו ברב עם רק ממדת טובו שמתנהג עולמו בחסד ורחמים ועל כן אף שהתעורר אהבה יותר על ישראל עכ"ז לא נצמח מזה האהבה נקמה ושנאה לאוה"ע כיון שזה הוא היפוך סדר הנהגתו וז"ש המד' מעשה ידי טבעו בים ואתה אומר שירה אף שהכל הוא מאת הקב"ה עכ"ז הוא היפוך מדתו ורצונו הטוב הרוצה להיטב והנה אם הישועה לישראל ע"י מעשה הצדיקים עצמם ובכחם פעלו לשלם להם כפרי מעלליהם ובדין שיטלו שכרם על כן אין רחמים בדין ולכן כל המיצר לישראל ישילם לו בראשו ונקם ינקם גם מהמעקים והצרים לישראל כיון שהאהבה הוא מכח מעשה הצדיקים ולפי"ז יתורץ דלהכי לא הי' קי"ס ע"י הקב"ה לבדו כיון שהי' נצרך בעת ההוא לעשות נפלאות לטובת ישועת ישראל וגם לנער את פרעה וחילו בי"ס וזה לא יכול להיות גם שניהם ע"י מעשה השי"ת ולכן הוצרך להעשות ע"י שליח היינו ע"י מעשה הצדיקים ולכן הי' רק ע"י מטה דייקא דהא שכינה מדברת מתוך גרונו של משה וגם דיבורו הוא כדבר ה' וביש"מ פי' שם ע"ד אחר קצת עיי"ש היטב ויתבאר עפ"י הנ"ל דברי המדרש מה תצעק אלי פי' כיון שרצה משה לראות ג"כ במפלת שונאי ישראל ובזה יוצמח הישועה לישראל וע"כ אמר לו הקב"ה מה תצעק אלי ר"ל שיהא הישועה לישראל באופן הנ"ל ע"י הקב"ה לבדו דהא אם נתעורר האהבה ע"י הקב"ה ולא ע"י מעשה צדיקים אזי אינו נולד שנאה לאוה"ע וא"כ למה אתה עומד ומרבה תפלה לפני דייקא ר"ל שיהא הישועה ע"י הקב"ה, ואמר משה מה לי לעשות ר"ל האיך יכול להיות על ידי הישועה דהא השכינה מדברת מתוך גרונו של משה ודברו הוא דבר ה' בעצמו וע"כ השיב לו הקב"ה ואתה הרם את מטך ולא ע"י הדיבור כלל וא"כ ע"י המטה יהא כאולי נעשה ע"י פעולת הצדיקים ויפעול לטובה כ"כ עד שינקום

בזה לשונאי ישראל ובאותו שעה אמרו ישראל ה' ימלוך לעולם ועד היינו שהבינו שע"י הקב"ה בעצם כבודו לא תצא הרעות ומלכותו ניכרת רק ממדה טובו:

ז) וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים ויראו העם את ה' ויאמינו בה' וגו' ויל"ד אם יראו מה' בודאי האמינו דאת מי יראו, אז ישיר ופירש"י עלה בלבו שישיר מה משמיענו בזה פשיטא מה שחדם עושה עלה בלבו לעשות ונראה עפי"מ שאמר הנביא [ישעי' כ"ט] יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדונו ותה' יראתם אותי מצות אנשים מלומדה ומבואר מזה דאם היראה הוא רק מצות אנשים מלומדה ולא בלבא תלי' הוא הוכיח הנביא את בנ"י דרק בפיו ובשפתיו יכבדו את ה' אבל העיקר לעמוד לפני ה' בוחן כליות ולבות ביראה שלימה הנמשך מהלב ולא מצית אנשים מלומדה והנה כי כן מצינו במה שעמדו המפורשים אהא דכתיב ואני אקשה את לב פרעה וכן כשהיו ישראל על הים כתיב ואני הנני מחזק את לב מצרים וקשה וכי יעוות משפט גבר להכביד לבו כדי לענשו ותי' הרמב"ן בפרשת וארא כי כאשר גברו המכות עליו ונלאה לסבול אותם רך לבו והי' נמלך לשלחם מכובד המכות לא לעשות רצון בוראו כ"א מכח ההכרח ולא בבחירתו ותשובה שע"י הכרח אינו כלום ע"כ הקשה השם את רוחו ואמץ את לבבו להעמידו על קו הבחירה אולי ישוב וישלחם מרצונו ע"י שיבחור בטוב והוא עמד ברשעו ע"כ נענש אלו תורף דברי הרמב"ן ועיי' ביש"מ פ' בא הרי דכל מה שנענש פרעה אף שרצה לשמוע בקול ה' לשלח את בני ישראל מארצו עכ"ז לא אבה ה' סלוח לו יען כי לא היתה תשובתו שלימה ממעמקי הלב כי אם בהכרח ולא בבחירתו ורצון עצמותו ויתבאר בזה דברי הכתוב וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים וקשה ע"ז למה נענש פרעה הלא רק ה' אמץ את לבבו לרדוף אחרי בני ישראל והתירוץ ע"ז כדברי הרמב"ן הנ"ל דמשום שלא הי' תשובתו בלב שלם רק משפה ולחוץ ולא הי' ירא את דבר ה' יראה שלימה מקרב איש ולב עמוק וע"כ לא נחשב לכלום וע"כ ויראו העם את ה' ויאמינו בה' ר"ל דהיראה לא הי' יראת מצות אנשים מלומדה רק ויאמינו ג"כ דהאמונה הוא דבר התלוי בלב ור"ל עד"ז הי' היראה באמונת הלב ג"כ ואז כשראה הנס היינו היד הגדולה והנקמה שעשה ה' במצרים עלה בלבו דייקא לומר שירה ולא די באמירה בפה כי אם רק בלב ותוכן לבות ה': ח) אז ישיר וגו' במדרש הה"ד ואני אשיר עוזך בים שנאמר עזי וזמרת וגו' וארנן לבוקר חסדך זה בקר של מתן תורה שנאמר ויה' בבקר וגו' ויש להבין השייכות שירת הים למתן תורה עפימ"ש בייטב פנים מאמר הוד והדר אות ב' לפרש דברי המדרש מיום שנברא העולם לא הי' אדם שאמר שירה עד שבאו אלו ואמרו שירה ויש להבין הך גופי' טעמא בעי אבל ביאור הדבר מי שנותנים

לו נדבה מתנת חנם צריך לתת שבח והודאה עבורו לבלי היות כפוי טובה משא"כ מי שפורעין לו מה שמגיע לי מהדין א"צ המקבל ליתן הודאה כי את שלו הוא נוטל וה"ט כי הראשונים אדם והאבות לא אמרו שירה כי נטלו בזרוע ובדין הי' שיעשה להם ניסים וא"צ להודות משא"כ כשיצאו ישראל מארץ מצרים ערום וערי' בלא מצות ומעש"ט לכן אמרו שירה שידעו שכל הנעשה להם הוא בתורת נדבה וחסד וצריכים להודות ולהלל עכ"ד עיי"ש והנה בתוסיו"ט פ"ז דברכות פי' אמאי תקנו בברכת התורה לומר ברכו את ה' וברכת המזון תקנו לומר הלשין נברך אלקינו ולא תקנו בתרוויי' בחד נוסחא ומפרש כי המזון הדין נותן לכלכל את ברואיו ולפיכך תקנו זה השם שהוא מדת הדין והוראת אדנותו אבל התורה לא נתנה אלא בחסדו כי איזה שורת הדין הנותנות להודיע דרכיו ומשפטיו לישראל והרי לא עשה כן לכל גוי אף שהם ג"כ ברואיו ולפיכך תקנו בברכת התורה שם זה שהוא מדת הרחמים עכ"ד ועיי' מ"ש בדרושים לחנוכה ובזה יש לפרש דברי המד' שאמר דשירת הים מישך שייכו עם בקרו של מתן תורה דהא הטעם שאמרו ישראל שירה על הים מה שלא אמר שירה שום אדם עד שבאו אלו היינו טעמא כיון שלא הי' הנס עפ"י הדין רק בחסדו ית"ש וע"כ כיון שהוא מתנת חנם צריך לתת שבח והודי' ועל כן וארנן לבקר חסדך בבקרו של מתן תורה צריך ג"כ לשיר שירה לה' כיון דגם מה שהקב"ה נתן לנו את תורתו הוא ג"כ בחסדו יתברך ולא מצד הדין:

ט) זה אלי' ואנוה' א' אבי וארוממנהו ופירש"י שהי' מראין אותו באצבע ה' איש מלחמה ה' שמו ופירש"י אף בשעה שהוא נלחם ונוקם מאובינו אוחז הוא במדתו לרחם על ברואיו והנראה עפי"ד הגמ' ברכות דף ל"ג גדולה דעה שניתנה בין שתי אותיות שנאמר כי א' דעות ה' ופי' הרי"ף שם הכוונה כי א' דעות ה' דמדת א' הוא דין כדכתיב וא' זועם וגו' וה' הוא מדת הרחמים והדעה נתנה בין שתי שמות שמתוך הדעת שידע את בוראו כדכתיב דע את א' אביך ועבדי' יגרום שמדת א' שהוא דין יהי' רחמים והוא מסכים למאמר חז"ל גדולים צדיקים שמהפכים הדין לרחמים וזהו ג"כ גדולה נקמה שניתנה בין שתי שמות שנאמר א' נקמות ה' שמתוך הנקמה שינקום הקב"ה מעכו"ם אותה הנקמה גורמת ישועה ורחמים לישראל וזה הוא א' נקמות לעכו"ם הוא גרמא לרחמים שנרמז בשם ה' שהי' רחמים לישראל עכ"ד ויש לפרש בזה דברי הכתובים ויושע ה' ביום ההוא את ישראל וגו' וירא ישראל את מצרים מת מעל שפת הים וקשה אריכות הלשון בכפילא דמה שראו במעלת המצריים זהו עצמו היתה הישועה לישראל גם מה שנאמר וירא ישראל את היד הגדולה וגו' ויראו העם את ה' ויאמינו בה' וגו' ויש לדקדק הלשון יד הגדולה מה הוא ולהנ"ל יש לומר דהא בזה שנדע שיש א' לעבדו הוא הגורם להפך

ממה"ד שהוא על העכו"ם לרחמים וישועה על ישראל וזש"ה דראו ישראל שני דברים האחד ויושע ה' ביום ההוא וזה הוא רחמים לישראל והוא ממדה"ר והשנית שראו ג"כ במפלת השונאים המצריים והוא מדה"ד ואיך יהי' דבר זה שני הפכים בנושא אחד והלא הנקמה שהוא דין אינו רחמים ומזה ראו והבינו דע"י מה שנדע את ה' לעבדו ולירא אותו עי"ז מהפכת הדין לרחמים וע"כ כשראו ישראל את היד הגדולה דייקא כמאחז"ל שם דנקמה במילתא היא גדולה הבינו שזה לא יוכל להיות רק ע"י מה שנראה ונאמין בה' ובתורתו בזה נוכל להפוך הדין שהוא על העכו"ם לרחמים וישועה על ישראל ועיי' מ"ש בדרוש לשבת הגדול וזש"ה זה א' ואנוהו ופירש"י שהי' מראין אותו באצבע וקיימו בזה דע את א' אביך וארוממנהו היינו מה שנאמר ועבדהו ה' איש מלחמה היינו שנלחם ונוקם מאויביו והנקמה הוא מורה לדין ובכל זה ה' שמו ר"ל ה' שהוא השם המורה לרחמים בזה המדה עצמו נוקם מאויביו כיון שזה הוא רחמים וישועה לישראל:

י) אז ישיר משה וגו' ובמד"ר הה"ד ויאמינו בדברו ישירו תהלתו א"ר אבהו' אע"פ שכתוב כבר שהאמינו שנאמר ויאמן העם חזרו ולא האמינו כיון שבאו על הים וראו גבורתו של הקב"ה האיך עושה משפט ברשעים מיד והאמינו בה' וכו' ואמרו שירה הה"ד אז ישיר משה ובני ישראל הוי ויאמינו בדברו ישירו תהלתו וצ"ב ונראה עפי"מ דאיתא בגמ' מגילה דף יו"ד ובסנהדרין דרין אמר ר' יוחנן מ"ד ולא קרב זה אל זה כל הלילה באות' שעה בקשו מלאכי השרת לומר שירה לפני הקב"ה אמר להם הקב"ה מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרין שירה לפני עייש"ש והנה קשה לי לפ"ז למה אמרו משה ובנ"י שירה בשמחה רבה לפני הקב"ה והא אין הקב"ה שמח במפלתן של רשעים כמו דאיתא שם בגמ' ונראה מפימ"ש בקדושת לוי בכללות הניסים ותורף דבריו כי מאתו ית' לא תצא הרעות רק הכל טובות וכל מכה ומכה שהביא הקב"ה על המצריים הוא טובה כפולה ומכופלת שעי"ז נתגדל ונתקדש שמו ית' בעולם וזהו תשוקת של הצדיקים שעל ידם יהי' קידוש ש"ש בעולם אפי' ע"י הכאות ויסורין וכדמצינו בר"ע שאמר מתי יבוא לידי ואקיימנו אך האומות ערלי לב ואטומים להבין התועלת הזה עייש ועי' מ"ש בזה בישמ פ' בא ועפי"ז יתבאר דהמלאכים בדין הוא שלא יאמרו שירה כיון שמעשי ידיו של הקב"ה הם בצער וטובעין בים ואין הקב"ה שמח במפלתן לכן בדין הוא שלא יאמרו שירה אבל בעוה"ז אשר הכירו עי"ז גדולתו של הקב"ה ובאו להאמונה גדולה בה' הבינו בנ"י כי אין זה שום צער למצריים מה שנטבעו במצולות ים כי אדרבה טובה גדולה הוא להם מה שע"י נתקדש שמו ית' בעולם ולכן הם אמרו שירה וז"ש המדרש כיון שבאו על הים וראו גבורתו של הקב"ה היינו מה שנתקדש ש"ש ע"י המצריים מיד

והאמינו בה' ר"ל שגם באו לאמונה הגדולה על ידם הבינו כי לא הי' צריך להיות להם שום צער ואדרבה טובה גדולה הוא להם וראוי לומר שירה והה"ד ויאמינו בדברו ר"ל משום שהאמינו בדברו ע"י הגבורות שעשה הקב"ה במצריים לכן וישירו תהלתו ראוי לומר שירה:

יא) א"י על המדרש הנ"ל הים סוער דהנה איתא במדרש והמים להם חמה שטען שר של מצרים הלא עבדו ע"ז ונתמלא הים עליהם חמה להטביען והשיב הלא לא עבדו אלא מתוך שיעבוד הדעת ע"כ והנה אא"ז זצללה"ה ביש"מ פ' בא פירש הכתוב והי' לאות על ידך וגו' כי בחזק יד הוציאנו ה' וגו' ר"ל דזה הי' חוזק יד דאף שלא היינו כדאים להגאל מ"מ הוציאנו ה' ממצרים והתפילין שהוא לאות על ידינו הוא עדות על זה וזהו הפי' שמע ישראל מה שה' א' הוא אחד בלי השתנות בין זכאין ובין אינם זכאין עכ"ד ז"ל עיי"ש ועפ"ז פירשתי דברי ההגדה ויוציאנו ה"א משם ביד חזקה והיינו היד חזקה שלא הי' כדאי להגאל ולכן אלו לא הוציאנו הקב"ה ממצרים הרי אנו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים דהא כיון שלא הי' כדאי אלו התמהמנו שם עוד ח"ו נשתקעו לעולם בטומאת מצרים כמבואר ולכן אפי' כלנו חכמים וכו' וא"כ אנחנו כדאי ואפי' אם לא הי' נגאלים אז ג"כ לא הי' משועבדים לעולם במצרים עכ"ז מצוה עלינו לספר יציאת מצרים דהא לכאורה קשה מהיכי תיתי לומר דאם אנו חכמים ונבונים דנהי' פטורים ממצות סיפור יציאת מצרים ולהנ"ל יתבאר דהא י"ל אם כלנו חכמים וכדאי להגאל א"כ גם אם לא הי' נגאלים בעת ההוא היינו נגאל לאחר מכן ולכן מוכרח לומר דעכ"ז מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים ויתבאר דברי המדרש הנ"ל הים סוער היינו מה שנתמלא עליהם חמה מה נשתנו אלו מאלו וכיון שהקב"ה אמר למשה נטה ידך על הים ובקעהו באותו שעה אמרו ה' ימלוך לעולם ועד היינו לעולם ועד בלי השתנות בין זכאין ובין אין זכאין אך ברוב רחמיו הצילינו ה' מאויבינו לעולם ועד בלי שום השתנות: יב) כי בא סוס פרעה ברכבו ופרשיו בים וישב ה' עליהם את מי הים ובנ"י הלכו ביבשה בתוך הים וקשה שהכתוב משנה הסדר דמתחלה בנ"י הלכו ביבשה ואח"כ בא סוס פרעה ורכבו בים ונראה עפימ"ש האלשי"ך עה"פ רק באבותיך חשק ה' לאהבה אותם מצד עצמם אך מה שרצה בכם לא מצד עצמיכם אתם כדאי רק ויבחר בזרעם בכם מכל העמים כלומר מה שמעריך אתכם נגד העמים וראה שבערכם אתם טובים מהם עכ"ד ועיי' ביש"מ פ' לך בהפטורה וזש"ה כי בא סוס פרעה וגו' וראה שבערכם אנו טובים מהם ולכן עשה ה' נפלאות וטובות לבנ"י והלכו ביבשה בתוך הים והקדים הכתוב מה שבא סוס פרעה

בים ואח"כ ובנ"י הלכו ביבשה דהא עי"ז ניצולו בנ"י משום שהמצריים הי' שם בים ולכן השקיף ה' ממרום לטובה ליגער בי"ס והוליכנו בתוכו בחרבה ועיי' מ"ש בפ' וירא:

יג) ויהפך לבב פרעה וגו' כי שלחנו את ישראל מעבדנו פירש"י בשביל ממונם שהשאילם וצריך להבין מדוע שינה מטעם הכתוב בשביל להחזיר את עצמן גם משאה"כ ואחרי כן יצאו ברכוש גדול וכתבו בשם האר"י ז"ל שהוציא כל הניצוצות משם וזהו הרכוש גדול עיי"ש ויש להבין איך הדרש הזה יוצא מעומק הפשוט דמשמע שהלכו משם ברכוש גדול ממש היינו כלי כסף וזהב וכמו שאמרו חז"ל בפ"ק דבכורות שאין לך אדם מישראל שלא הי' לו תשעים חמורים טעונים מכספם וזהבם של מצרים ויש לומר עפי"מ דאיתא בזוה"ק תרומה קנ"ב ר"י פתח ואכלת ושבעת וגו' על הארץ בזמנא דהוי ישראל בארעא קדישא יהבי חולק תמצית לעכו"ם והשתא דישראל בגלותא אתהפיך בגוונא אחרא למלכא דאתקין סעודתא לב"ב דאינון עבדו רעותא אכלו סעודתא עם מלכא ויהבו לכלבא חולק גרמין למיגרר בשעתא דב"ב לא עבדו רעותי' מלכא יהיב סעודתא לאחרא וסליק לון גרמי וכו' עיי"ש וזש"ה ואחרי כן יצאו ברכוש גדול והוא משום שיצאו ישראל מתחת שיעבוד מצרים לחירות עולם ע"כ יהי' להם ג"כ רכוש גדול וינצלו את מצרים וכמו שהי' בעת שהי' ישראל שרוים על אדמתם בארעא קדישא שלא הי' לעכו"ם כי אם חלק תמצית כן בצאת ישראל ממצרים לא הי' למצריים כי אם חלק תמצית ולכן עשאו כמצולה שאין בה דגים וכל הרכוש שייך לישראל וא"כ הדרש האר"י ז"ל שהוציא כל הניצוצית יוצא מעומק הפשוט דמזה שיצאו ברכוש גדול מוכח שהוציאו כל הניצוצות משם וכהמשל שהביא בזוה"ק למלכא דאתקין סעודתא לבני ביתו דאכלו סעודתא עם מלכא כנ"ל והיינו לאחר התיקון כל הניצוצות הנשברות להעלותן מעומק הקליפות למקומן בעזהי"ת וזש"ה ויהפך לבב פרעה והוא כלשון הזוה"ק שאתהפך בגוונא אחרינא שהבין פרעה ומזלי' חזי אשר עד כעת שהי' ישראל בגלות הוא נוטל חלק היפה וישראל חלק גרמין אבל כשישראל הם על מקומן העכו"ם נוטלין חלק תמצית וזש"ה מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעבדנו ופירש"י בשביל ממונם שהשאילום ולא נשאר אצלם כלום, הבינו מזה כי ישראל הלכו להם מהם חירות עולם וע"כ נטלו את ממונם כיון שאין נשאר למצרים רק חלק תמצתי: יד) הים ראה וינוס וגו' ובמדרש מה ראה ישראל באים ורכוש מצרים בידם והוא פלאי ויש לומר עפי"מ שיש לפרש הכתוב בפ' שמות בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את הא' על ההר הזה ויש לדקדק מאי נפ"מ אם יקבלו התורה על ההר דהעיקר רק שיקבלו התורה ונראה עפימ"ש בב"ש אחרון הובא בישמ"מ פ' תשא דמה דכפה הקב"ה על ישראל ההר כגיגית אף דכבר אמרו נעשה ונשמע וקבלו התורה ברצון

דרצה הקב"ה להגדיל שכרן דאעפ"י שהי' ע"י כפיי' והי' בידם לקבל התורת מיראה שלא יהרגם ואעפ"כ לא קבלו רק מאהבה ושכרם יותר גדול עכ"ד עיי"ש וז"ש וששאלת מה זכות יש לישראל שיצאו ממצרים בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את הא' על ההר הזה דייקא היינו שכפה עליהם את ההר כגיגית ואעפי"כ לא קבלו מיראה רק מאהבה ובזכות זה שכרם גדול וכדאים שיצאו ממצרים עבור שכר גדול שמגיע להם בשביל ההר הזה והנה יש לומר במה שנאמר לאברהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול והקשו המפורשים דמה לו לאברהם בזה שיצאו ברכוש גדול ויתבאר לפי הנ"ל דישראל יצאו ממצרים כדי שיקבלו עליהם התורה וע"כ רצה אברהם שיצאו ברכוש גדול כדי להגדיל שכרן דאעפ"י דיצאו ברכוש גדול אעפי"כ לא מטעם הרכוש רצו ללכת ממצרים רק כדי לקבל התורה ויתבאר דברי המדרש ראה ישראל באים ורכוש מצרים היינו שראה הים את זכות גדול שבידם שיצאו ממצרים כדי לקבל עליהם התורה אעפ"י שהי' בידם רכוש מצרים ובזכות שכר גדול נקרע הים מפניהם:

טו) ה' איש מלחמה ה' שמו והקשו המפורשים הא כבר כתיב ה' איש מלחמה ולמה אמר עוד הפעם ה' שמו ונראה עפי"מ שכתב במדרש רבה שמות פ"ג א"ל הקב"ה למשה שמי אתה מבקש לידע וכו' כשאני דן את הבריות אני נקרא א' וכשאני עושה מלחמה ברשעים אני נקרא צבאות וכשאני מרחם על עולמי אני נקרא ה' עיי"ש והנה קשה לפי"ז מאי דכתיב ה' איש מלחמה הא כשהקב"ה עושה מלחמה ברשעים אינו נקרא ה' אך צבאות שמו כדאיתא במדרש הנ"ל ויש לומר לפענ"ד עפי"מ שהבאתי לעיל דברי הקדושת לוי דכל המכות שהביא הקב"ה על המצריים הוא טובה מכופלת להם שעי"ז נתגדל ונתקדש שמו ית' בעולם וזהו תשוקת של הצדיקים שעל ידם יהי' קידוש ש"ש אפי' ע"י הכאת ויסורין אך האומות אטומים להבין התועלת בזה עיי"ש ולפ"ז יש לומר דבמצריים כיון שנתקדש ש"ש על ידם ע"כ אינו נקרא בזה המלחמה צבאות כיון דזה הי' במדת טובו של הקב"ה לרחם עליהם שיתקדש שמו ית' בעולם ע"י המצריים וזש"ה ה' איש מלחמה במצריים ואעפי"כ נקרא ה' שמו במדת הרחמים כי טובה גדולה הי' להם שנתקדש ש"ש על ידם:

טז) מה תצעק אלי במד' הה"ד ותגזר אומר ויקם לך אר"ל כשם שהקב"ה מצוה למשה כך הי' משה מצוה כביכול לפני הקב"ה יתבאר עפימ"ש להלן וירא העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו ויל"ד האיך מדמה יציר ליוצרו ואף משה רבן של כל הנביאים מ"מ את מי תערכו לו ונראה עפי"מ דאיתא במ"ק דף ט"ז צדיק מושל ביראת א' אני מושל באדם ומי מושל בי צדיק שאני גוזר גזירה ומבטלה ופירשו המפורשים דמשו"ה צדיק

מושל ומבטל גזירה בשביל שיש לו יראת א' עיי' במהרש"א שם והנה ידוע מה דאיתא בברכות דף ל"ג דיראה לגבי משה מילתא זוטרתא הוא ובזה י"ל דמשו"ה הי' הנס קריאת ים סוף ע"י משה דייקא כיון דהוא הי' ראוי לבטל הגזירה מה שהי' קטרוג ח"ו על ישראל מה נשתנו אלו וכו' וע"כ משה שהי' לו יראת א' הוא הגבר אשר היכולת בידו לבטל הגזירה וזש"ה וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים והבינו דע"י היראה שהי' למשה ע"כ הי' יכול לבטל הגזירה ועל כן ויראו העם את ה' מזה למדו לעצמם מדת היראה ויאמינו בה' ובמשה עבדו היינו שהאמינו שע"י משה הי' הנס כיון שהי' לו יראה וע"כ יכול לבטל הגזירה ויתבאר דברי המדרש כשם שהקב"ה מצוה והי' לו יראת א' כך הי' משה מצוה לפני הקב"ה היינו בשביל שהי' לו יראת ה' משו"ה הי' מושל לבטל הגזירה וכדכתיב צדיק מושל וגו':

יז) מה תצעק אלי דבר אל בנ"י ויסעו והקשו המפורשים ואל מי יצעק אם הי' בעת צרה ובמד"ר הה"ד צעקו וה' שמע וקשה דהמדרש סותר להפסוק דהפסוק שמביא המדרש משמע דע"י הצעקה שמע אליהם ה' ומהכא משמע שלא הי' צריך לצעוק ונראה דהנה בקריעת י"ס מבואר בזוה"ק דהי' קשה למעבר על דינא למקרע לישראל ימא דסוף וכמאחז"ל דשר של מצרים טען מה נשתנו אלו וכו' וא"כ עיקר הקטרוג הי' על ישראל ולא על משה כי הוא לא חטא כלום ואם כן הצעקה לה' הי' צריך העיקר להיות ע"י ישראל אשר באהבתו ובחמלתו עלינו ימחול לנו וזש"ה מה תצעק אלי היינו למה משה לבדו יצעק אל ה' הא לא בשביל משה הוא הקטרוג כי אם ע"י ישראל וע"כ דבר אל בנ"י שהם יצעקו ואז ישמע ה' שועתם וע"כ אמר המדרש צעקו וה' שמע היינו במה שהם צעקו שמע ה' אליהם:

יח) אז ישיר משה וגו' ובמד"ר הה"ד נכון כסאך מאז אף שמעולם אתה לא נתיישבה כסאך ולא נודעת בעולמך עד שא' שירה וכו' יתבאר ע"ד שכתב בב"י מאמרי שבתות על המדרש נמלך בנשמותיתם של צדיקים תחלה דהנה כל הפעולות נעשים הכל ע"י התעוררתא דלתתא וא"כ בעת הבריאה האיך הי' באפשרי הרי לא הי' אלא הוא ושמו בלבד ע"כ ישראל עלו במחשבה תחלה שהי' מוכנים לצאת אל הפועל ומה שכל אחד ואחד מישראל עושה איזה מצוה כעת מניח תפילין ומתעטף בציצית זה הי' במעשה בראשית בבחי' אתערותא דלתתא עכ"ד ז"ל ובזה פירשתי המשנה בעשרה מאמרות נברא העולם וכו' אלא כדי להפרע מרשעים שמאבדין העולם שנברא בעשרה מאמרות וליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין את את העולם ר"ל מי שהוא רשע מאבד ח"ו את העולם כיון שנחסר למפרע האתערותא דלתתא ולהיפוך מגיע שכר טוב לצדיקים

שמקיימן את העולם שע"י מעשיו נברא העולם כיון שהי' מעשיו במחשבה תחלה בבחי' אתערותא דלתתא ועיי' מ"ש בפ' משפטים וזש"ה לא נתיישבה כסאך ולא נודעת בעולמך היינו כיון שלא נודעת בעולמך לכך לא נתיישבת כסאך כיון שהבריאה הי' בבחי' אתערותא דלתתא ע"י שנודע שמו בעולם ולכן עד שלא נודעת בעולם עוד לא נתישבת כסאך עד שבאו אלו ואמרו שירה:

יט) אז ישיר וגו' במד"ר הה"ד קדמו שרים אחר נוגנים וכו' וכיון שיצאו ישראל מן הים באו המלאכים לומר שירה לפני הקב"ה א"ל הקב"ה יקדמו בני תחלה וכו' ונראה עפי"מ דאיתא [פסחים דף נ"ו] ביקש יעקב לגלות הקץ נסתלקה ממנו שכינה וכו' פתחו ואמרו שמע ישראל וגו' מיד ענה ואמר בשכמל"ו ופי' ביע"ד עפמ"ש חז"ל דף צ"א חביבין ישראל יותר ממה"ש דמה"ש מזכירין את השם אחר שלשה תיבות וישראל אחר שני תיבות והענין כפי קרבתם להקב"ה כן ענין הזכרת השם ואמירת השירה וישראל קרובים לה' מאוד אומרים אחר שני תיבות אבל מה"ש שאינם קרובים כ"כ אומרים אחר שלש תיבות ולכך יעקב שראה שנסתלקה ממנו שכינה וא"כ רחוקים עכשיו מהשכינה והשבטים לא ידעו זאת ואמרו שמע ישראל והזכירו השם אחר שני תיבות ויעקב הרגיש וחשש פן לאשר כי עכשיו הסתלקות השכינה אולי לא הזכירו את השם כדין ולכך פתח ואמר בשכמל"ו כדין המזכיר ש"ש שלא כדת אבל בימי משה הי' השראת השכינה יפה הזכירו אחר שני תיבות עכ"ד באריכות ועיי' בישמ"מ פ' נשא, ויתבאר דברי הכתוב זה א' ואנו' א' אבי וארוממנהו ופירש"י זה א' וגו' בכבודו נגלה אליהם וא"כ כיון שהי' השראת השכינה לכן הי' ראוים ישראל לומר שירה ואמר א' אבי וארוממנהו לומר שירה וזש"ה וירא ישראל את היד הגדולה שראו בעינהם את היד הגדולה ר"ל השראת השכינה שהי' אז על ישראל לכן אז ישיר משה ובנ"י וגו' ופירש"י עלה בלבם לומר שירה שראוים להזכיר את השם כיון שהם קרובים לה' ע"י השראת השכינה וזש"ה קדמו שרים אחר נוגנים ואמר הקב"ה יקדמו בני תחלה כיון דהמלאכים רצו לומר שירה תחלה כמו שהי' במצרים בבחי' הסתרת פנים ועל כן הי' המלאכים ראוים להזכיר את השם ולומר שירה קודם ישראל אבל בעת שהי' ישראל על הים אשר בכבודו נגלה עליהם וישראל ראוים להזכיר את השם אחר שני תיבות וזה מדרגה גבוה מעל המלאכים וע"כ אמר הקב"ה יקדמו בני תחלה אחר שני תיבות ואלו מה"ש אחר שלשה תיבות וחביבין הי' ישראל וקרובים לפני המקום באותו שעה יותר ממה"ש:

כ) אז ישיר וגו' במד"ר ויאמינו בדבריו ישירו תהלתו עוד במדרש הים ראה וינוס מה ראה ראה ישראל באים ורכוש מצרים בידם ונראה עפ"מ שפירשתי הכ' ויאמר משה אל

הא' מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בנ"י ממצרים ויאמר וגו' בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את הא' על ההר הזה ופירש"י וכי אוציא מה זכו ישראל שיעשה להם נס וקשה וכי לא הי' שום זכות לישראל היתכן על כלל ישראל להאמר כן:

וי"ל עפ"מ שאמרו חז"ל אין ישראל נזונין אלא בזכות האמונה היינו כיון דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא רק על מצות אמונה מגיע שכר טוב בעוה"ז והיינו דכתיב וצדיק באמונתו יחי' ר"ל על האמונה יחי' בעוה"ז וכבר האריכו המפורשים בטעם הדבר עיי"ש ולפ"ז י"ל דמשו"ה אמר מה זכו ישראל שיעשה להם נס דהא אפי' כל זכות שיש להם עכ"ז שכר מצוה בהאי עלמא ליכא והשיב לו השי"ת בהוציאך וגו' תעבדון את הא' וגו' ר"ל שיקבלו עליהם עול מלכות שמים והיינו שיאמינו בה' ויקבלו עליהם מה שישמעו מפי הגבורה על ההר הזה אנכי ולא יהי' לך וזה הוא האמונה וע"ז מגיע שכר טוב בעוה"ז ועל כן הם כדאים שיעשה להם נס ויקבלו שכרם בעוה"ז להוציאם ממצרים קודם הזמן בשכר האמונה וז"ש ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' את עמו ודקדקו המפורשים דאיפכא מיבעי' לכתוב וישמעו כי פקד ה' ויאמן העם ולהנ"ל י"ל ויאמן העם וכיון שהאמינו וישמעו לשון הבנה כי פקד ה' את עמו ר"ל שהבינו שיש להם שכר בעוה"ז בזכות האמונה ועל כן יש להם שכר והבינו כי פקד ה' את עמו וז"ש המדרש מה ראה וינוס ראה רכוש מצרים בידם היינו שיש להם רכוש גדול וכיון דשכר מצוה בהאי עלמא הוא רק בזכות האמונה שמגיע שכר בעוה"ז וכמו שאמר השי"ת למשה שיש להם זכות האמונה שיגאלו בשביל שיקבלו ישראל עליהם האמונה על ההר הזה ויתבאר המדרש אז ישיר וגו' ויאמינו בדבריו ישירו תהלתו ר"ל בזכות ויאמינו בדברו ע"י כן זכו שיעשו להם ניסים ושכר טוב בעוה"ז ואח"כ וישירו תהלתו:

כא) עזי וזמרת יה וגו' זה א' וגו' יתבאר עפי"מ שדרשו חז"ל בשעה שישראל עושים רצונו של מקום מוסיפים כח למעלה וכמו שנאמר תנו עוז לאלקים וכן הוא בזוהר ח"ב דף ל"ב עיי"ש ולהסביר הדבר מה צריך להוסיף כח למעלה וכלום חסר כח להוסיף או לגרוע ויש לומר עפ"ד האלשיך בפ' שלח עה"פ ושמעו מצרים כי העלית את העם הזה בכחך מקרבו וכ' שם האלשיך מה ענין כח ויד חזקה שנאמר בהשי"ת וכי צריך ליד חזקה מי יאמר לו מה תעשה הלא כל הגוים כאין נגדו וצ"ל דעיקר הכח ויד חזקה הוא נגד מדת הדין שמקטרג הלא אתה מלך אוהב משפט מה נשתנו אלו מאלו עכ"ד ועיי' ביש"מ פ' נשא וכן הוא בזוהר פ' תרומה דף ק"ע קשין מזונותיו של אדם כקי"ס והקשה וכי יש קשות קמי' קוב"ה ומתרץ כי הקשות הוא למעבר על דינא להשבית כח המסטינים עוד איתא שם בזוהר ויה' באשמורת הבוקר אשגח קוב"ה בזכותא דאברהם דאקדים בצפרא

כדכתיב וישכם אברהם בבוקר עיי"ש וז"ש בזמן שישראל עושים רש"מ מוסיפים כח למעלה היינו להגביר מדת הרחמים על מדה"ד ע"י שעושים רצונו של מקום מוסיפים כח והעיקר הכח הוא נגד מדה"ד וכמו שהי' בקי"ס דקוב"ה הציל לישראל ע"י זכות אברהם והוסיף כח למעלה נגד מדה"ד וז"ש עזי וזמרת י"ק היינו כמו שדרשו תנו עוז לאלקים שמוסיפים כח למעלה וע"י כן ויה' לי לישועה נגד מדה"ד במה שמוסיפים כח למעלה נגד מדה"ד ואמר זה א' וגו' כמבואר בר"ה דף י"ז דמדת א' הוא לשון תוקף וגבורה שכובש כעסו בחזקה עיי"ש וכנ"ל דעיקר הכח והחזקה נגד מדה"ד ואמר א' אבי ר"ל ע"י זכות אברהם אבינו בזה נוסיף כח למעלה לכבוש כעסי בחזקה נגד מדה"ד:

כב) ופרעה הקריב וגו' ודרשו חז"ל הקריב אח לבם של ישראל לאביהם שבשמים וישאו בנ"י את עיניהם והנה מצרים נוסע אחריהם ופירש"י ראו שר של מצרים נוסע לעזור למצרים ונראה דהנה ידוע מאמר חז"ל דהי' קטרוג על הים שטען שר של מצרים מה נשתנו אלו מאלו והשיב הקב"ה הללו מתוך טירוף הדעת והללו מתוך ישוב הדעת וא"כ מבואר מזה דהצלת ישראל הי' מפני שהי' משעבדין את לבם לאביהם שבשמים ועשו מה שעשו רק מתוך טירוף הדעת וז"ש ויצעקו בנ"י אל ה' ופירש"י תפשו אומנות אבותם היינו להתפלל לה' ואמרו חז"ל ריש תענות איזה עבודה שהוא בלב זה תפלה ר"ל דהבינו דבזה יכולים להציל נפשם מיד שונאם רק ע"י עבודה שבלב כיון דגם הם מתוך טירוף הדעת עשו כמעשה ארץ מצרים רק שבלבם הי' לה' ועל כן רק בתפלה שהוא עבודה שבלב בזה הם נגאלים וז"ש ופרעה הקריב את לבם של ישראל לאביהם שבשמים ובמה ואמר הכתוב והנה שר של מצרים נוסע לעזור למצרים בטענה שלו מה נשתנה אלו מאלו וע"כ בזה שהקריבו לבם לאביהם שבשמים הי' תשובה נצחית להשר של מצרים דישראל לא עשו מתוך ישוב הדעת:

כג) ופרעה הקריב וגו' והנה מצרים נוסע אחריהם ויראו מאוד וגו' ויאמרו אל משה המבלי אין קברים במצרים וגו' והקשה הרמב"ן הלא בנ"י הם גדולי המדריגה ואיך אבדו האמונה והבטחון גם מה שאמר בזוה"ק ופרעה הקריב מאן גרים האי דקריבו לבן של ישראל לאביהם שבשמים פרעה הה"ד ופרעה הקריב דא"כ הול"ל קודם והנה מצרים נוסע אחריהם ויראו ואח"כ לכן ופרעה הקריב לבן של ישראל ונראה עפי"ד הגמ' בסנהדרין דף צ"ז אם ישראל עושין תשובה נגאלין ואם לאו הקב"ה מעמיד להם מלך שגזירותיו קשות כהמן ומחזירן למוטב ע"ש ומבואר מזה דאם ישראל עושין תשובה מעצמם אין הקב"ה מעמיד להם מלך שקשה כהמן והנה ידוע דכימי צאתנו מצרים אראנו נפלאות ר"ל דגאולה עתידה במהרה יהי' באופן כמו הניסים שעשה לאבותינו

במצרים וידיעת הפכים בשוה דגאולת מצרים הי' כמו גאולה העתידה להיות במהרה וא"כ גם בגלות מצרים אם הי' עושים ישראל תשובה לא הי' יכולים המצריים להרע להם ואם לאו התשובה הי' באה ע"י גזירת מלך קשה כהמן והנה כשהי' ישראל על הים והקריבו לבן של ישראל לאביהם שבשמים והי' צריכין להגאל בלי שום עינוי נפש מהמצריים וע"כ אמר הכתוב ופרעה הקריב כפי' הזוה"ק שהקריבו לבן לאביהם שבשמים ואעפי"כ והנה מצרים נוסע אחריהם, וע"כ ויצעקו בנ"י אל ה' למה ואמאי הא כבר חזרו בתשובה אפי' בלא מלך קשה כהמן ויאמרו אל משה המבלי אין קברים במצרים ר"ל באופן כזה בגאולה ע"י צער ח"ו הי' ג"כ ראוים להגאל במצרים כשלא עשו עוד תשובה מעצמם והשיב להם משה התיצבו וראו את ישועת ה' דכן הוא באמת שיגאלו בלי שום צער ויגאלנו רק ע"י תשובה מעצמינו בלא מלך קשה כהמן:

עצי חיים על מועדים - לחג השבועות

א) ויחן שם ישראל נגד ההר ופירש"י כאיש אחד בלב אחד להבין הדברים עפימ"ש להלן בפרשה וכל העם רואים את הקולות ופירש"י רואין את הנשמע שאי אפשר לראות במקום אחר ע"כ והוא דבר שאין בחוש השכל להשיגו איך יוכל עין בשר ודם לשלוט לראות את הקול מדבר אליו שהקול הוא אויר זך כלו רוחני, ונראה עפ"י המבואר בעשרה מאמרות עה"פ כי האדם יראה לעינים וגו' כי תפוח עקבו של אדה"ר הי' מכהה גלגל חמה כלומר שהי' אדה"ר כלו שכלי מכף ראשו ועד רגלו והי' תפוח עקבו משיג יותר מגלגל חמה ואחר החטא נעשה כתנת עור בעין ואין בו השגה רק בלב ומוח בלבד וז"ש כי האדם יראה מה שתאווה לעינים ע"כ אלקים יראה רק ללבב עיי"ש ובזה יובן מה שיכלו במעמד הר סיני לראות גם את הנשמע אעפ"י שהקול הוא דבר שאין בו גשם כיון שאז כשקרבם הקב"ה להר סיני פסקה זוהמתן מחטא הקודם והי' כמו אדה"ר קודם החטא אור תחת עור והגשם חלף הלך לו מהם ע"כ הי' עיני בנ"י כלו רוחני והשיגו וראו אף מה שהעין אינו יכול לראות ולהשיג עתה וזש"ה ויחן שם ישראל כאיש אחד ובלב אחד ר"ל בלב אחד כאלו הי' בבחי' הלב מכף רגלם עד ראשם כאיש אחד היינו כל האיש כאחד הי' משיג כהלב עתה לאחר החטא כן השיגו בכל האברים נגד ההר מחמת ההר שפסקה זוהמתן לפני הר סיני עי' מש"כ פ' ויחי:

ב) ויקרא אליו ה' מן ההר לאמר כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל ואמר המדרש מן ההר בזכות ההר אלו האבות כה תאמר פירש"י בלשון הזה וכסדר הזה ולהלן בסוף

הדיבור אלה הדברים אשר תדבר אל בנ"י פירש"י לא פחות ולא יותר יש להבין עה בעי רש"י בזה:

ונראה עפימ"ש בישמח משה פ' חקת הענין דבכל המצות יש תיקונים והתיקונים נעשה ע"י הכוונת דווקא ולפי"ז יעלה על דעת שאותן שאינם יודעים לכוין אינם פועלים בעשיית המצוה ח"ו הס שלא להזכיר דחסד הי"ת שאם אחד עושה מצוה כבר עשה סולם לכל העושים מצוה זו שיעלה בזו הסולם ועד"ז כל תפלתינו הולכים על כוונת שכיוונו אנשי כנה"ג עכ"ד הקדושים בקיצור, וזה שאחכז"ל וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן שפתח לבני עשו שיקבלו התורה ואמרו מה כתיב בי' לא תרצח אי הכי לא בעינא והלך הקב"ה ופתח לבני ישמעאל ואמרו תורה מה כתיב בי' לא תנאף אי הכי לא בעינא ור"ל דאוה"ע הבינו דעיקר לקיים המצות והתורה דייקא הכוונות והתיקונים הנעשים על ידה והן הן הדברים שלא ניתנו לגלות לכל אחד כי אם חכם ומבין מדעתו אחר כל היגיעות יזכה להבין דבר מתוך דבר בעזר השם וזכות אבותיו מסייעתו וע"כ שאלו אוה"ע תורה מה כתיב בי' ר"ל לגלות להם טעמי ונימוקי התורה סודותי' וכוונתי' התלוים בה והקב"ה השיב להם לא תרצח לא תנאף דקודם צריך לקיים דייקא פשט התורה וזה דווקא שניתן לכל אחד וע"ז אמרו אי הכי לא בעינא דעיקר להם לפי שיטתם דווקא בכוונת והיחוד כיון שבאמת זהו העיקר הנעשה ע"י המצות והנה באמת ישראל אף אם אין בהם תבונה לעמוד בסוד ד' בכל התיקונים עכ"ז כיון שהם סומכין עצמם על הכוונת שכיוונו בה אבותיהם אשר בודאי נעשה בהכשר ותיקון הראוי ממילא המצוה נעשה כתיקונה, וז"ש המדרש מה ראה להתקרב להם יותר מן הכל שהבינו דהקב"ה נתן התורה לישראל לטוב להם ובאופן שיוכלו לקיימה כראוי וכנכון וסתם הקב"ה פיהם הביאו לי ספר היוחסין שלכם ר"ל דהם יסמכו עצמן על שלחן שהעריך להם אביהם ויוכלו לקיים התורה והמצוה אף אם עוד אינם יוכלו לכוין כראוי, וזש"ה ויקרא אליו ה' מן ההר בזכות אבות דכל קבלת התורה לישראל הי' מצד שקבלו וקיימו האבות בכל התיקונים והכוונות כה תאמר לבית יעקב בלשון וסדר הזה ר"ל אל תגלה להם סודות ונסתרות התורה רק בלשון וסדר הזה וזה שסיים הפרשה אלה הדברים לא פחות ולא יותר רק מה שכתב בתורה עפ"י פשוט ובאופן זה קבלו ישראל את התורה והמבין יבין אח"כ מדעתו אם יזכה:

ג) כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל ויש להבין דתחלה אמר לבית יעקב ומסיים לבני ישראל וברש"י נראה שכיון על זה לומר לאמר לנשים בלשון רכה ולזכרים דברים

קשים כגידין דבני יעקב הוא מדרגה פחותה מבני ישראל והנה זה קשה מהראשונה דמהיכי תיתי ישתנה דינם וכי בשביל שהוא זכר יפסיד ויהא מותרה לחמור מינה:
ונראה עפימ"ש אאמו"ר זלה"ה בספרו קדושת יו"ט פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן ופירש"י ז"ל לפי שהי' השבטים מבזין אותו וכו' לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן דהנה כתב הרמ"א סי' קנ"ז דבשאר המצות שבתורה חוץ מג' דברים דהדין בהן יהרג ואל יעבור אם הוא אדם גדול חסיד וירא שמים רשאי למסור עצמו על קידוש השם אפי' על מצוה קלה עיי"ש והנה פנחס שמסר נפשו על קדושת השם לפי דעת השבטים שפיר בזוהו שעשה הדבר במס"נ והי' מתחייב בנפשו ואינו רשאי למסור נפשו כ"א על ג' דברים וע"כ בא הכתוב ויחסו אחר אהרן שהי' בבחי' אדם גדול וי"ש ותי' רשאי למסור נפשו על זה עכ"ד הקדושים ובישמח משה פ' תשא כתב לפרש דברי הרמ"א הנ"ל דלכאורה יש להפליא וכי בשביל שהוא חסיד וי"ש ישתנה דינו הלא כתיב וחי בהם ונראה דהאי וחי בהם יש לפרש בשני פנים א' כפי' רז"ל ולא שימות בהם כנ"ל ב' שכל חיותו יהא בהם שיהי' כל עשיותיו ועסקיו רק בתורה ומצות וזולתן לא יהא לו חיות בעולם וכ"כ יהא דבוק ונתעצם עם התורה והעבודה עד אם ירצו להעבירהו על אחת ממצות ה' יפסק חיותו וא"כ לפי"ז הוא להיפך דרשאי למסור עצמו והנה ידוע דהתורה ניתנה לפי מדרגה של כאו"א וא"כ אצל ההמונים אשר כל עסקם בעניני עוה"ז פי' הפסוק הנ"ל כפשוטו ולא שימות כפי' הגמרא אמנם אצל הצדיקים הדבקים תמיד בו ית"ש ועיקר חיותם הוא רק בתוה"ק באלו יתכן הפי' הפסוק וחי בהם כפי' הב' הנ"ל ומחויבים למסור נפשם על כל דבר פשע כי הם חיותם ממש כנ"ל עכ"ד, ובזה נ"ל פי' דברי הגמרא שבת פ"ח מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם והקשה התוס' למה הי' הכפי' הא כבר קבלו ברצון ואמרו נעשה ונשמע ולהנ"ל י"ל דהפירוש בגמרא הוא כך דהקב"ה למדם האיך יקבלו התורה עליהם עד"ז שיהי' כל עשייתם ותנועתם בהשתוקקת לתכלית האמיתי באהבה עזה ונפלאה עד שעיקר חיותם הוא רק בתוה"ק, וז"ש אם אתם מקבלים התורה מוטב ר"ל אז יהי' טוב וניחא להם בהחיות אשר המה חיים על האדמה ואם לאו שם תהא קבורתכם ר"ל כך יחשבו בדעתם כי למה להם חיים אם אינם מקבלים התורה דממילא יופסק חיותם בתורה, וז"ש המדרש דאוה"ע שאלו מה ראה להתקרב להם יותר מן הכל וסתם הקב"ה פיהם הביאו לי ספר יוחסין שלכם כשם שמביאין בני ור"ל דאוה"ע שאלו מה ראה להתקרב להם יותר מן הכל להכריח בקבלת התורה ולכפות עליהם ההר כגיגית והשיב להם הקב"ה כנ"ל שהכפי' לא הי' על עיקר קבלת התורה

דכבר קבלו עליהם באמרם נעשה ונשמע רק דהכפי' הי' להורות להם הדרך ילכו בה דכל החיות והשתוקקת לא יהא להם זולת בהתורה וכ"כ יהי' דבוק ונתעצם בתורה עד אם ירצו להעבירם על הדת יהי' בעיניהם כאלו פסקו לחיותם וזהו שבאו לידי מדה זו אף שלא כל הרוצה ליטול את השם חסיד וי"ש יבא ויטול עכ"ז כיון שבכללות ישראל הם בני אברהם יצחק ויעקב ע"כ המה בבחי' אדם גדול וי"ש דרשאי למסור נפשו על קידוש השם כמו שמצינו גבי פנחס בן אלעזר בן אהרן שיחסו הכתוב אחר אהרן ומשו"ז הערה נפשו למות על קדושת שמו הגדול וזה שהשיב להם הקב"ה הביאו ספר היוחסין שלכם כשם שמביאין בני שהם רשאים למסור נפשם על קדושת השם ועד"ז הי' תכפי' להם ללמד אותם איזה דרך ילכו בה כנ"ל:

וזש"ה כה תאמר לבית יעקב אמירה לשון רכה ותגיד לבני ישראל דברים קשים כגידין ר"ל דלבני יעקב שעיקר עסקם בהבלי עוה"ז ואין עסק חיותם בתורה ועבודה אליהם תאמר לשון רכה שאינם רשאים למסור נפשם על קדושת השם זולת מהג' דברים ולבנ"י תאמר דברים קשים כגידין כי בני עלי' דחיותם תלוי רק במי שאמר והי' העולם וזה כל עיקר חפצם ותשוקתם המה מחויבים למסור נפשם על הכל למען קדושת שמו ית', וז"ש במדרש ויקרא אליו ה' מן ההר בזכות ההר אלו האבות דעבור האבות הקדושים ישראל קדושים הם ורשאים למסור נפשם על קדושה"ש:

ד) ויתיצבו בתחתית ההר אמר ראב"ח מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר אם תקבלו את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם אמר רב אחא בר יעקב מכאן מודעה רבא לאורייתא אמר רבא אעפי"כ הדר קבלו' בימי אחשורוש דכתיב קימו וקבלו היהודים קימו מה שקבלו כבר והקשה הרשב"א בחידושיו א"כ למה נענשו עד שעה שקבלו בימי אחשורוש והא עד הקבלה מחדש ברצון הי' המודעה טענת אונס שפיר והנה עוד הקשה החת"ס או"ח קפ"ה דמה מודעה שקבלו באונס הא אמרו חז"ל בקרבן יקריב אותו לרצונו יכול בע"כ הא כיצד כופין אותו עד שיאמר רוצה אני וידוע מ"ש הרמב"ם ע"ז בטעם הדבר דאחר שמסירין המניעה עושה הטבע את שלו ה"נ טבע של ישראל לשמוע למצות קונו לולי השאור שבעיסה וא"כ לפי"ז קשה מה מודעה רבא לאורייתא למה לא נימא כיון שכפה עליהם הר כגיגית ותשש כח יצרם כבר קבלו התורה מרצונם כדברי הרמב"ם ובחת"ס שם מתרץ שדברי הרמב"ם הוא דוקא לאחר שקבלו התורה ע"כ יש לומר יצרו אנסו לפי שעה אבל עיקר קבלת התורה מעיקרא לא שייך זה ע"כ אמר מודעה רבא לאורייתא עיי"ש ועדיין לא הונח לי לפי דברי היש"מ פ' במדבר דכתב על הרמב"ם דדוקא בישראל מהני כפי' לאשר כי הם זרע קדש מחצבתם בני

אברהם וכו' אבל לא כן באוה"ע עיי"ש א"כ לפי"ז דהטעם הוא שמקורם טהור ממילא נשמע דאין חילוק בין קודם קבלת התורה או אחר כן עי' ביש"מ ותראה דמוכרח כן הדבר' לפי דבריו, ונראה לענ"ד עפי"ד היש"מ פ' תרומה אף דקיי"ל תרי קלא לא משתמעי מ"מ בהלל ומגילה אפי' עשרה קורין כאחד דכיון דחביב יהבי דעתי' ושמעו [מגילה כ"א] ונראה דמזה יש ללמוד על הכלל כלו דבדבר חשוב מאד אין שום טרדה מבטלו וזהו הפי' בהפסוקים נחלתי עדותיך לעולם ר"ל בלי ביטול רגע אחת כי ששון לבי המה דאז אין שום דבר מבטל דכיון דחביב יהבי דעתי' אבל נטיתי לבי לעשות חקיך דהיינו שכופה את יצרו אבל אינו חביב אז לעולם עקב היינו בסוף ר"ל דאחר שפנה מכל הטרדות בסוף הכל אז פונה להתורה משא"כ כשיש לו איזה טרדה לא יוכל למיהב דעתי' עכ"ד, ובזה יש לפרש דברי הגמרא פסחים ס"ח הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם מ"ט יום שניתנה בו תורה הוא וכו' רב יוסף ביומא דעצרת אמר עבדי לי עגלא תילתא אמר אי לאו האי יומא כמה יוסף איכא בשוקא ולהנ"ל יש לומר הפירוש בגמ' דהנה אף דקבלו ישראל את התורה במעמד הר סיני עכ"ז כיון שיש לומר שלא קבלו' מתוך שמחה ומחמת אהבה רק ע"י כפי' וא"כ אם נאמר דאזלינין בתר תחלת קבלה אין לחייב יותר מכדי הקבלה והי' אז ע"י כפי' וא"כ לעולם אין חיוב יותר ללמוד רק לעת הפנאי אחר פנות מכל העסקים אל המנוחה כי טוב להטות שכמו לסבול עולו של תורה כעין הקבלה שלא הי' בחביבות רק בהכרח ואגב אונסי' שיעבדו נפשם וממילא ג"כ לדורות אין חיוב יותר למיהב דעתי' אם הוא טריד בעסקיו וע"כ הכל מודים בזה דבעינין נמי לכם לעשות יום משתה ושמחה של מצוה להראות דבשמחה ורצון קבלנו עלינו התורה באהבה תשוקה ודבוקה תמיד וע"כ גם בלכתך בדרך ובשכבך ובקומך ובכל הטרדות מחויבים אנחנו בדברי תורה וז"ש רב יוסף ליעבד לי עגלא תילתא דאי לאו האי יומא כמה יוסף איכא בשוקא ר"ל אין הכוונה דר' יוסף לאותן שנותנים ערפם לבלי שמוע ולסור מאחרי ה' לעבור על מצותיו ית"ש ח"ו רק מאותן דיבר אשר עוסקים גם בהבלי עוה"ז ועי"ז פוטרים נפשם מלהגות בתורת ה' כי טרודים המה בעסקיהם ואין התורה חביב בעיניהם למיהב דעתי' וטרדה דרשות מבטל אותם וז"ש לעשות לו משתה ושמחה להראות כי התורה חביב בעיניו ואינו מבטל אותו שום דבר ואמר כמה יוסף איכא בשוקא ר"ל שמניחים חיי עוה"ב ועוסקים בחיי שעה וטרדה דשוק מבטל אותם ורק לבסוף אחרי פנות מעסקיהם נותנים לב לדעת בתוה"ק, וז"ש בגמ' מודעא רבא לאורייתא ר"ל לאורייתא גם אם מבטלים ח"ו מן התורה מאפס הפנאי והטרדה ע"ז יש להם לומר טענת אונס כיון שקבלו עליהם רק ע"י כפי' ובאופן כזה כאשר קבלו כן הנם מחויבים לעשות ככל התורה הזאת אבל עכ"פ אין החיוב להם

רק אחר פנות מכל הטרדות כיון דהחיוב הוא חק כאשר הי' הקבלה בהכרח והשתא לא קשה קושי' החת"ס כי טענת אונס לא מהני כיון שאחר שהוסר המונע וחשב כאלו ברצונו נעשה כמ"ש הרמב"ם ז"ל דלפי הנ"ל אין הפי' בגמ' לפטור עצמו מכל וכל רק המודעא מהני לומר דהקבלה הי' ע"י כפי' וא"כ אף אם יבטל עת וזמן בכל חפץ ולכל מלאכה אשר יעשה בעסקי עוה"ז עכ"ז אין להאשים בשביל זה כיון שיותר לא קבלו עליהם אבל לקיים כל מה שכתוב בתורה ודאי דאהני בקבלה ולא שייך שום טענת אונס כנ"ל ודו"ק וגם קושי' הרשב"א יתורץ היטב כמובן דבאמת בכל מחויבים גם קודם הקבלה מחדש אשר הי' בימי אחשורוש והבן, וז"ש במגילת אסתר קימו וקבלו היהודים וגו' ולא יעבור ר"ל שיקבלו עליהם באופן כזה שלא יעברו לעולם בלי ביטול זמן ורגע להיות עושים וגו' ככתבם וכזמנם ר"ל כזמן הזה ימי משתה ושמחה וכאשר קבלו עליהם בימי הפורים בזמן הזה בשמחה קבלו עליהם כן לאחר זמן לעבוד את ה' באהבה עזה בלי ביטול זמן דכאשר הוא באהבה אין שום טרדה מבטל ויהיב דעתי' והבן:

ה) במגלת רות ישלם ה' פעלך ותהי משכרתך שלמה מעם ה' אלקי ישראל אשר באת לחסות תחת כנפיו א"ר חסא אשר באת והוא תמוה מה חידוש ר"ח בזה, ונראה עפי"מ שכתב באמרות טהורות תהלים א' לפרש הכתוב והי' כעץ שתול על פלגי מים דאיתא במדרש נשא פרשה י"ז וז"ל מי הקדימני ואשלם מדבר באברהם אבינו שמעצמו הכיר בוראו ולא הי' אדם אחר שלומד אותו איך להכיר את המקום אלא מעצמו הכיר אותו עיי"ש והנה דרשו חכז"ל ואוקמי' לקרא דאשרי איש וגו' שהוא מספר בשבחו של אאע"ה וזהו כוונת הכתוב שדומה לאאע"ה לעץ שתול על פלגי מים אשר בעליו אין עמו לעשות לי שום פעולה ולא יקוה לפעולת בעל הבית להשקותו ושאר צורכי אילן עכ"ז הוא נותן פריו ומקדים לבעה"ב וכן הי' א"א כי טרם נגלה אליו אלקים להורהו דרך ילך בו מעצמו הכירו ובעבור זה הוא דומה לעץ שתול על פלגי מים עכ"ד:

והנה נ"ל לפרש דברי המדרש הנ"ל מי הקדומני ואשלם מדבר באברהם וכו' עפימ"ש בט"ז סי' א' ס"ק ב' בפירוש רבינו הטור אני מעורר השחר ואין השחר מעורר אותי דקשה סיפא ל"ל וכתב שם שיש ב' מיני התעוררת תחלה מתעורר למטה ואח"כ בא עליו התעוררת העליון לסייע לו וע"ז שיבח דוד את עצמו שהי' במעלה כ"כ שהתעוררת שלו מלמטה א"צ לסייע התעוררת שלמעלה וע"כ אמר אני מעורר את השחר ומעלה זאת אינו אלא לדוד וכיוצא בו עכ"ד הט"ז:

וזה דברי המדרש הנ"ל באברהם שמעצמו הכיר בוראו ר"ל לא הי' צריך להתעוררת עליון רק מעצמו העיר את רוח בקרבו ותחל לפעמו מאליו ובלי שום סיוע ועזר מזולתו

וזה שאמר לשון מושאל שלא הי' אדם שלומד אותו איך להכיר בוראו ר"ל מעצמו לקח מקח טוב לעצמו ובשביל זה בדין הוא שיטול שכרו כיון שאין אחר גורם לו רק הוא לבדו, ויש לומר דבמדרגה זו הי' ישראל במתן תורה במה שאמרו והקדימו נעשה לנשמע ור"ל נעשה בעצמינו בלי שום התעוררת ורצון עליון קודם לנשמע עד שנשמע שנתעורר המחשבה לעורר לטוב מדעת עליון:

ובזה יש לומר בדברי הגמ' שם א"ר חב"ח מאי דכתיב כתפוח בעצי היער וגו' למה נמשלו ישראל לתפוח לומר לך מה תפוח זה פריו קודם לעלו אף ישראל הקדימו נעשה לנשמע והקשה התוס' שם הרי אנו רואים שגדל כשאר אילנות ועי' שם מה שתירץ בשם ר"ת והנה עוד יש לדקדק הלשון תפוח זה שאמרו בגמ' הול"ל מה תפוח פריו קודם לעלי' ותיבת זה ל"ל ולהנ"ל י"ל דעיקר התי' בגמ' לא קאי על הלשון תפוח רק התי' בגמ' לומר דישראל נמשלו לתפוח הגדל בעצי היער בלי שומר ובלי בעה"ב ואין מי לעשות לו פעולה לתקן צרכי האילן וגדל מאליו וזה שאמר תפוח זה שגדל בעצי היער פריו קודם לעליו דהעלין הם השומרים להפרי לבלי נגוע בו החוחים והקוצים הסובבים את הפרי אף ישראל הקדימו נעשה לנשמע שקבלו אליהם באופן כזה שיבא עליהם התעוררת מלמטה קודם שיבא אליהם התעוררת מלמעלה כמו שמצינו באברהם אבינו ע"ה שמעצמו הכיר בוראו ובדוד שמעצמו העיר השחר כפי' הט"ז, וזה שאמר הכתוב במגלת רות ישלם ה' פעלך ותהי משכרתך שלימה מעם ה' א' ישראל אשר באת לחסות בלי התעוררת עליון ובלי שום סיוע ועזר ואר"ח אשר באת ר"ל בעבור זה יגיע לה שכר שהתעוררת מעצמה כמו דמצינו באברהם דמי הקדימני ואשלם בעבור זה מדינא יטול שכרו כיון דהקדים להקב"ה והבן:

ו) ויען בעז וגו' ותלכי אל עם אשר לא ידעת תמול שלשום ישלם ה' פעלך וגו' ובמדרש אר"ח אשר באת וגו' להבין מה חידש בזה וגם צריך ביאור הכי לא ידעה ולא הכירה עם הישראלי הלא בעלה הראשון איש מישראל הי', ונ"ל לפרש עפימ"ש דוד המלך ע"ה העבר חרפתי אשר יגורתי וגו' כי באמת חסד ה' לישראל הוא מה שזיכה אותנו לעבוד ולעשות מצותיו ית"ש והאדם צריך לשמוח בעצם עבודתו ממש ולא כן העובד עבור יראת העונש או קבלת שכר אינו שמח בשעת עבודתו אלא מיצר כדי שישמח לאח"ז ועיקר היראה למידחל אינש למארי' בגין דהוא רב ושליט כמ"ש הרמב"ם אהוב את האמת בשביל שהוא אמת וזה הוא תכלית האדם ותענוג נפלא אשר אין למעלה הימנו אם יזכה ילוד אשה קרוץ מחומר להיות עבד מלך מלכי המלכים הקב"ה וידועת הפכים בשוה אם אינו שם על לבו מה הוא לו ומה הגיע אליו רק עובד את עצמו לרעות

את עצמו ועיקר עבודתו להנאתו ולטובתו בשביל יראת עונש ואהבת השכר לא מפני הנאת עצם המצוה בודאי חרפה ובושה הוא עד למעלה ראש איך הוא באפס מזומה וחסר תבונה אשר לא ידע ולא ישכיל טובתו ותענוג נפלא אשר זיכהו ה', וז"ש העבר חרפתי אשר יגורתי מפני העונש ולא עבדתי עבור הנאת עצם יגיעת המעשה כי משפטיך טובים כי באמת המשפטים תורה ומצות אשר נתן לנו הקב"ה הם טובים בעצם בלי שום קבלת שכר אשר יגיע מהם אח"ז ועי' במקנה בפתיחה קצת מזה, והנה בכתובות דף י"א אמרי' גר קטן מטבילין אותו ע"ד ב"ד אע"ג דלאו בר דיעה הוא והוי כשלא בפניו כיון דזכות הוא לו להיות ישראל זכין לאדם שלא בפניו ואע"ג דנכרי בהפקירא ניחא לי' ה"מ גדול דטעם טעמא דאיסורא אבל קטן דלא טעם טעמא דאיסורא זכות הוא לו עיי"ש בגמ', וזש"ה ותלכי אל עם אשר לא ידעת תמול שלשום ר"ל כיון דעד השתא לא היתה ישראלית וטעמה טעמא דאיסורא ואפשר לומר דלאו זכות הוא ולא תחשוב אשר עצם יגיעת המעשה במצותיו ית"ש הם לטובתה ולזכותה וע"כ ישלם ה' פעלך וגו' ר"ל בשביל זה היתר לה לעבוד ע"מ לק"פ כיון שי"ל דטעמה טעמא דאיסורא לאו זכות הוא לה כדברי הגמ' וע"כ אמר ר' חסא אשר באת לחסות ר"ל כיון דהיא באת לחסות כשהיא גדולה וטעמה טעמא דאיסורא אבל באמת המשפטים בעצם טובים ושכרם בצדם בזכות זה שיכול לעשות המצוה אין לך שכר גדול מזה:

ז) ומשה עלה אל א' ויקרא אליו ה' מן ההר לאמר כה תאמר לבית יעקב וגו' להבין קצת דברי הכתוב מ"ש שעלה אל הא', [ב] מן ההר צריך ביאור] ג[כה תאמר לבית יעקב ובסוף הפרשה מסיים אלה הדברים דלשון כה תאמר משמע דלא יאמר הדברים האלה כהויתן רק בדמיונם והלשון אלה הדברים משמע דברים כהויתן וכמו שמצינו חילוק זה בנביאים שנתנבאו בלשון כה מוסיף עליהם משה נתנבא בלשון זה הדבר והלשון אלה משמע ג"כ בבחי' זה הדבר כמובן, ונראה עפ"י דברי הגמ' לא המקום מכבד את האדם אלא האדם מכבד את המקום כשהיתה השכינה על הר סיני נאמר השמרו לכם וגו' נסתלקה השכינה במשוך היובל המה יעלו בהר לכאורה קשה הידמה יצור ליוצרו אם ממה שהשכינה מכבד את המקום אין מזה ראי' לאדם ונראה עפימ"ש בס' לקוטי אמרים פ"ד וז"ל המקיים רמ"ח מ"ע הוא האוהב את שם ד' באמת ואי אפשר לדבקה בו באמת כ"א בקיום רמ"ח פקודין שהם רמ"ח אברים דמלכא כ"י וכו' כמ"ש בזהר דאורייתא וקב"ה כולא חד פי' דאורייתא היא חכמתו ורצונו של הקב"ה כי הוא היודע והוא המדע כמ"ש בשם הרמב"ם ואף דהקב"ה נקרא אין סוף ולית מחשבה תפיסא בי' כלל וכן ברצונו וחכמתו כדכתיב אין חקר לתבונתו וכו' הנה ע"ז אמרו במקום שאתה

מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענותנותו וצימצם הקב"ה רצונו וחכמתו בתרי"ג מצות התורה ובהלכותיהן וכו' ולכן אמרו יפה שעה אחת בתשובה ומעש"ט בעוה"ז מכל חיי העוה"ב כי העוה"ב היא שנהנה מזיו השכינה שהיא תענוג ההשגה וא"א לשום נברא אפי' מהעליונים להשיג כ"א איזה הערה מאור ה' ולכן נקרא בשם זיו השכינה אבל הקב"ה בעצמו ובכבודו לית מחשבה תפיסא בי' כלל ורק כ"א כאשר תפיסא מתלבשת בתורה ומצותי' אזי היא תפיסא בהן ומתלבשת בהקב"ה ממש ואורייתא וקב"ה כולא חד עכ"ד עיי"ש, ובזה יתבאר דברי הגמ' לא המקום מכבד את האדם אלא האדם מכבד את המקום ר"ל בדרך זה כשהאדם עוסק בתורה ומצוה ובשכלו משיג איזה מושכל הרי השכל תופס את המושכל ומקיף בשכלו רצונו וחכמתו של הקב"ה כ"י כמו שנתבאר שם בלקוטי אמרים דהוא יחוד נפלא שאין יחוד כמוהו ולא כערכו נמצא כלל בגשמיות להיות לאחדים ממש מכל צד ופנה ומעשה הקב"ה מלביש את הנפש ומקיפה אור ה' מראשה עד רגלה בידיעת התורה עיי"ש ובאופן כזה אמר בגמ' דהאדם מכבד את המקום וראי' ממה שהקב"ה מכבד את המקום בקדושת הר סיני כ"ז שהשכינה בהר ודכוותי' נמי האדם כשעוסק בתורה ומצוה ומשיג בשכלו אור ה' כ"י ג"כ מכבד את המקום כיון שתופס בשכלו חלק א ממש כ"י כנ"ל, וזש"ה ומשה עלה אל א' ר"ל דנתעלה במ"ת לבחי' א' שהקיף בשכלו אור ה' ורצונו וחכמתו של הקב"ה כ"י ויקרא אליו ה' מן ההר ר"ל כמו שמצינו בהר שהי' בקדושתו כ"ז שהשכינה בהר כן האדם אם יזכה יוכל לבא לעלות במעלה זו לבחי', קדושת ההר שהשכינה שרוי' בו וכ"כ האדם יוכל להתעצם בחכמתו ורצונו ית"ש כ"י וקב"ה ואורייתא וישראל כולא חד כה תאמר לבית יעקב וגו' אלה הדברים אשר תדבר אל בנ"י ר"ל הראה לו במראה ובחידות שני בחינות כה תאמר דהיינו מה שנהנה מזיו השכינה ולא מהשכינה עצמה דלית מחשבה תפיסא בי' כלל אלה הדברים אשר תדבר אל בנ"י אם יעסוק בתורה ומצוה יוכל לבא למדרגה הנעלה מזה בבחי' אלה הדברים היא עצם כבודו ית"ש והבן:

ח) ויקרא אליו ה' מן ההר לאמר כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבנ"י ואמר במדרש מן ההר בזכות ההר אלו האבות וכו' כה תאמר פירש"י בלשון הזה וכו' יל"ד אמאי לא מזהיר הכתוב לבנ"י ג"כ לומר בלשון כה תגיד ומדוע רק לבית יעקב הי' צ"ל בלשון הזה דוקא ולבנ"י לא אזהיר קב"ה לומר בלשון הזה דוקא, ונראה עפי"מ שפירשתי בדרוש לר"ה דברי רש"י פ' וירא ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וגו' ופירש"י למה איחר מלהראותו כדי שלא יאמרו אלו הי' לו שהות לימלך לא הי' עושה ופירשתי עפ"י דברי היש"מ בהקדמה לפרש דברי המדרש חביב קרבנו של אהרן כקרבנו של נשיאים כתיב

זה קרבן נחשון וכאן כתיב זה קרבן אהרן כי באמת אין חסידות כחסידות בתחלתו רק אחר שעה נתקרר וחוזר לקדמותו אבל הבני עלי' כל שעה ושעה כשעה ראשונה שבכל עת נדמה לו שעתה מתחיל לעבוד הי"ת וזה היא דברי המדרש דקרבן הנשיאים שהי' לחנוכת המזבח הי' בהתלהבות גדול כי הי' חנוכה הראשונה והי' חביב כפי הדבקות והתלהבות שלהם ותנו רבנן שגם קרבן אהרן אף שהי' מקריב פעמיים בכל יום אעפי"כ עשה בהתלהבות גדול כמו קרבן של נשיאים עכ"ד עיי"ש, וזה שפירש"י דלכך איחר מלהראותו דהנה בתחלה כאשר צוהו ה' לשחוט את בנו יחידו בודאי אז התעצם באע"ה בהתלהבות גדול באהבה חשוקה ודבוקה לעשות רצין יוצרו קונו ובוראו והנה הרואה יאמר מה זה רבותא אם יאמר הקב"ה לאדם אפי' לישחט א"ע בודאי ילך לישחט ובפרט תיכף לשמועה שחיטה בעוד שלא ניתקו זיקת אהבתו ואין חסידות כבתחלתו וע"כ איחר מלהראותו איזהו מקומן של זבחים עד יום הג' ועכ"ז עמד בכחו וגבורתו והתאוה תאוה לקיים מצית הי"ת ולא נכבה אש עשיית המצוה באיחר הזמן והיינו רבותא דאע"ה שהי' מבני עלי' אשר בכל שעה נדמה להם כאלו עתה שמעו מפי הקב"ה כדיטוגמא חדשה, וז"ש במ"ת שרצה הקב"ה שיקבלו ישראל עליהם את התורה בהתלהבות וחשק גדול גם אחר עבור שעה ומכאן ולהלאה ג"כ יעמדו בהתלהבות הלזו כמו שהי' בשעת מ"ת ע"כ קרא אליו ה' מן ההר בזכות ההר אלו האבות ר"ל כמו האבות שעשו רצון הקב"ה בחשק גדול ונמרץ גם אחר עבור זמן רב כן גם הבנים יעשו ככה לעבדו בלבב שלם כל שעה ושעה בלי הרף גם לאח"ז כמו בשעה הראשונה כשקבלו עליהם ואמר כה תאמר לבית יעקב בלשון הזה מן ההר בזכות ההר שיקבלו עליהם כמו האבות ומזהיר הכתיב דבר זה לבית יעקב דייקא דידוע דבית יעקב נקרא מדרגה הפחותה ולהם דייקא צריך להזהיר ע"ז שלא יתקררו מכאשר קבלו עליהם ולא יעבור החשק והתלהבות דאלו לבנ"י היינו מדרגה היותר נעלה א"צ להזהיר דבלא"ה בני עלי' כל שעה ושעה נדמה להם כשעה ראשונה ומשו"ז לא נאמר בקרא כה תגיד בלשון הזה לבנ"י דהא בזה בני עלי' הם במעלה יותר דהם בכל שעה כשעה הראשונה ואין להם חילוק בראשונה או לאח"ז כנ"ל:

ט) אנכי ה"א אשר הוצאתיך וגו' ובמדרש כששמע משה אנכי ה"א וגו' פתח ואמר ברוך שלא עשני גוי ועי' בקדושת יום טוב מה שפירש בזה ולדעתי נראה עפימ"ש בס' ייט"ל פ' קדושים לפרש הכתובים למכה מצרים וגו' ויוצא ישראל מתוכם לגוזר י"ס וגו' והעביר ישראל בתוכו וגו' עפ"י דאי' במדרש שאמר שר של ים מה נשתנו אלו מאלו הללו עבדו וכו' והללו וכו' א"ל הקב"ה שוטה אתה דן שוגג כמזיד ואונס כרצון הכוונה בזה ע"ד

דאי' בגמ' גלוי וידוע לפניך שרצונינו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה ושיעבוד מלכיות וכו' וזה שאמר למכה מצרים וגו' ושלא תאמר מה נשתנו וכו' לזה אמר ויוצא ישראל מתוכם מכח תוכם הטוב וכן לגוזר י"ס וכו' והעביר ישראל בתוכו ע"י התוך שלו שהוא קדוש לא' עכ"ד עיי"ש, ויש לפרש בזה מה שאמר הכתוב ויחן שם ישראל ופירש"י כאיש אחד בלב אחד ר"ל אף דבמעשה בפועל ממש הי' כל אחד לפום דרגו מ"מ כולם הי' בלב אחד לעשות רצון אביו שבשמים ועי"ז זכה לקבל תורה מן השמים כיון שבפנימיות הלב גלוי וידוע לפניך שרצונינו לעשות רצונך וזש"ה אשר הוצאתיך מאר"מ והקשו מפרשי התורה מדוע לא אמר אשר בראתיך או אשר בראתי שמים וארץ ולהנ"ל יתבאר דהכתוב משמעינו דמשום זה הטעם שהעלה את ישראל מאר"מ אף כי הללו עבדו וכו' והללו עבדו וכו' ורק מתוכם היינו מעומק לבבם שרצונם לתכלית אחד בלב אחד לעבודתו ית"ש בזכות זה יצאו כל צבאות ב"י מאר"מ בעבור זה ובשכר זאת זכו ישראל ג"כ לקבל התורה מאביהם שבשמים וזה שאמר המדרש כששמע משה אנכי וגו' אשר הוצאתיך מאר"מ פתח ואמר ברוך שלא עשני גוי ר"ל דדוקא בישראל הם נדונים כשוגגים ואנוסים כיון שרצונם לעשות רצונו ית"ש אבל בגוים לא יחשבו כאנוסים ורק כמזידים כנ"ל כמו שמצינו במצרים שנענשו ולא נדונו לכף זכות לחשוב להם הזדונות כשגגות כמו בישראל והבן:

י) ומשה עלה אל הא' וגו' כה תאמר להבין אומרו אל הא' גם הלשון כה תאמר צ"ב ונראה ע"ד שאמרו חז"ל בחגיגה דף ט"ו אם הרב דומה למלאך ה' צבאות תורה יבקשו מפיו ואם לאו אל יבקשו מפי ודריש לי' מקרא ותורה יבקשו מפי' כי מלאך ה' צבאות הוא עיי"ש, וזש"ה ומשה עלה אל הא' ר"ל למדרגת מלאך ה' צבאות דהנה מלאך נקרא אלקים כמאה"כ [שופטים י"ג] כי א' ראינו וע"כ אמר הכתוב כה תאמר וכו' ותגיד לבנ"י ר"ל כה עד"ז תוכל לומר לבני ישראל היינו ללמדם תורת ה' אם הוא במעלת מלאך ה' צבאות אז תלמדם כי בלא"ה אין לבקש מפי' כנ"ל:

יא) בגמ' שבת דף פ"ז לדברי ר' יוסי יום אחד הוסיף משה מדעתו והסכים הקב"ה על ידו עיי"ש וקשה להבין למה הוסיף ולא פירש בגמ' הטעם לזה גם להבין מה שאמרו ישראל והקדימו נעשה לנשמע הלא לכאורה מצד הסברה יותר הי' ראוי לומר קודם נשמע ואח"כ נעשה דגדול מצווה ועושה משאינו מצווה ועושה וכבר דברו מזה המפורשים ואפשר י"ל עפימ"ש המג"א סי' תצ"ד האיך אנו אומרים בשבועות יום מתן תורתינו הלא קיי"ל כר' יוסי דאמר בז' בסיון נתנה תורה דהא קיי"ל ביו"ד סי' קצ"ו דבעי לפרושי ו' עונות ולדידן לעולם שבועות בו' בסיון ותי' המג"א דהא דקיי"ל ביו"ד כר"י היינו לחומרא אבל

מצד עיקר הדין א"צ לפרושי ו' עונות עיי"ש ויש להוסיף על דבריו דאפי' למאן דאית לי' דצריך לפרושי ו' עונות היינו ג"כ רק מדרבנן אבל מן התורה א"צ לפרושי רק שלש עונות ולפי"ז יש לומר דהא רצונו של הקב"ה שנהי' נכונים ליום השלישי ומוכח מזה דא"צ לפרושי רק ג' עונות היינו משום שלא נצטוינו מפי הקב"ה רק תורה שבכתב וכיון דמדאו' א"צ לפרושי רק ג' עונות לכן היינו ראוי לקבל התורה בו' בסיון אבל משה הוסיף יום אחד מדעתו כיון דמדרבנן צריך לפרושי ששה עונות ועל כן אמר משה לקבל התורה בשבע בסיון כדי לקיים מצות פרישה ששה עונות והסכים הקב"ה על ידו דהא הגדרים וסייגים שישראל עושין הם ג"כ רצון הבוב"ה [עיין פני יהושע דף פ"ו ד"ה אמר רבה דכ"ע] כמאה"כ ולא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל ויבואר בזה ג"כ הלשון ימין ושמאל דהתורה נקרא ימין כמאה"כ מימינו אש דת למו והיינו ימין ושמאל כיון דעפ"י גזירת חכמים דפרישה ששה עונות קבלנו התורה במאוחר יום אחד ואעפי"כ לא תסור מן הדברים ימין ושמאל אפי' שלא לקבל התורה דנקרא שמאל כיון דגזירת חכמז"ל הוא ג"כ מן התורה ויתבאר בזה דלכן הקדימו ישראל נעשה לנשמע כיון דמה"ת הי' מחויבים לקבל התורה עוד בששה בסיון רק מגזירת חכמים הי' צריכים להמתין עוד יום אחד על כן עוד בששה בסיון הי' שומרים את התורה שלא הי' רוצים להקל על עצמם מצד גזירת חכמים ואפשר מדינא הוא דאין חכמים יכול לעקור דבר מה"ת כי אם בשב ואל תעשה כמבואר ביבמות ריש פ' האשה רבה וע"כ הקדימו נעשה לנשמע כיון שעשו התורה עוד בו' בסיון ולא שמעו התורה עד שבע בסיון (עיין ע"ח פ' יתרו):

יב) במגלת רות ותאמר אליו מדוע מצאתי חן בעיניך להכירני ואנכי נכרי' ויען בועז ויאמר לה וגו' ותלכי אל עם אשר לא ידעת תמול שלשם ישלם ה' פעלך וגו' אשר באת לחסות תחת כנפיו ויש לדקדק מה זו שאלה ואנכי נכרי' הלא מצות צדקה שייך אפי' אם אינה מכירה ואדרבה הוא אחת משש מעלות בצדקה אם אינו מכיר את העני כמבואר גם לפרש דברי המדרש אשר באת לחסות א"ר חסא אשר באת מה הוסיף המדרש בזה ונראה עפימ"ש באור החיים ריש פ' בהר סיני ח"ל צריך לדעת למה הזכיר הר סיני ואולי כי לצד שהזכיר מתנת הארץ דכתיב אשר אני נותן דקדק לומר בהר סיני לומר כי מחמת הר סיני פי' מה שקבלו בו התורה הוא שנגמרה המתנה ע"פ מאמר הגמ' במס' ע"ז דף כ' דאסור ליתן לעכו"ם מתנת חנם וא"כ ישראל קודם שקבלו התורה דינם כעכו"ם ואחר קבלת התורה יכול ליתן להם לזה אמר בהר סיני שבזה יוכל לומר אשר אני נותן לכם עכ"ל והנה בתוס' שם בע"ז הקשו דהכא אסר מתנת חנם לר' יהודא ובפסחים דף כ"ב מוקמינן ההוא דשולח אדם ירך לנכרי כר' יהודא ותי' דהכא בנכרי המכירו

מותר מפני שהוא כמוכרו לו עיי"ש ובזה יתבאר דרות שאלה את בועז מדוע מצאתי חן בעיניך להכירני ואנכי נכרי' ר"ל למה נתן לה מתנת חנם והלא לגוי אסור ליתן מתנת חנם ובשלמא אם הי' מכירה מותר מפני שהוא כמוכרו לו כדברי התוס' אבל אם היא נכרי' הלא אסור ליתן מתנת חנם וע"כ השיב אמריו לה ותלכו אל עם אשר לא ידעת כיון שכבר קיבלה עלי' גיירות לא נחשבת עוד כגוי' ומותר לתת לה מתנת חנם וגמר אומר אשר גם ישלם ה' פעלך ותהא משכורתך שלימה מעם ה' א' ישראל ר"ל כיון שהיא כישראל גם ה' הטוב ישלם פעלה ובלא"ה גם מאת הקב"ה לא ינתן לה מתנת חנם כמו בעם ישראל שלא נתן הקב"ה לנו את הארץ כי אם בעבור שקרבנו לפני הר סיני ונתן לנו את תורתו כנ"ל דהא שכר מצותיו רק מתנה ובדין אינו מגיע שום שכר כמשה"כ מי הקדימנו ואשלם רק בישראל שקבלו התורה מותר ליתן להם מתנת חנם וזש"ה א"ר חסא אשר באת רק בשביל זה שבאת מגיע לה שכרה אבל בלא זה אין שום שכר דאסור ליתן לעכו"ם מתנת חנם כנ"ל:

יג) ויתיצבו בתחתית ההר ובמס' שבת דף פ"ח מלמד שכפה עליהם ההר כגיגית והנה במס' ע"ז דף ב' איתא דאומות העולם שאלו למה לא כפית עלינו הר כגיגית ונ"ל ליישב קושי' האוה"ע גם לתרץ קושי' התוס' במס' שבת למה כפה עליהם ההר הא גם מקודם קבלו עליהם ואמרו נעשה ונשמע: ונראה עפימ"ש חז"ל גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה וכתבו התוס' משום דמצווה ועושה מגרי היצה"ר אבל באינו מצווה ועושה ליכא יצה"ר כ"כ ולפ"ז י"ל דאע"ג דישראל קבלו עליהם התורה ואמרו נעשה ונשמע היינו רק קודם שקבלו עליהם על הר סיני והשיגו כל התורה קודם ששמעו מפי משה מפי הגבורה והיו כאינם מצווים ועושים אבל אח"כ לא רצו לקבל כיון דיצה"ר מגרי יותר והוא נסיון גדול והי' מתייראים אפשר כשיהי' מצווים פן לא יוכלו לעמוד נגד היצה"ר ועל כן כפה עליהם הקב"ה ההר כגיגית כדי שיקבלו עליהם גם בכה"ג לאחר שיהי' מצווים והשתא מיושב קושי' האוה"ע למה לא כפה עליהם וכו' ולהנ"ל י"ל דהא אדרבא כיון שלא קיימו מה שכתוב בתורה קודם שכפה עליהם ולא הי' מצווים ועושים ואין היצה"ר מגרי כ"כ ואם כן כש"כ אם הי' כפה עליהם ההר דאיכא יצה"ר יותר בודאי שלא הי' שומרים התורה:

יד) ישלם ה' פעלך ותהא משכרתך שלימה מעם ה"א ישראל אשר באת לחסות תחת כנפיו ובמדרש א"ר חסא אשר באת וצ"ב ונראה עפימ"ש א"ז זללה"ה בתפלה למשה עה"פ חונה מלאך ה' וגו' טעמו וראו כי טוב ה' אשרי הגבר יחסה בו דהנה בעובד רק מיראת העונש או מאהבת השכר הרי העונש והשכר הוא הממוצע בין ית"ש ובין העובדו

ולכך ההשגחה הוא ג"כ ע"י מלאך שהוא הממוצע משא"כ בעובד רק לנ"ר לפניו ית"ש בלי ממוצע אז השגחת הבורא מתפלשת עליו ג"כ בלי ממוצע והיינו חונה מלאך ד' דייקא סביב ליראיו אבל טעמו וראו מצד כי טוב ה' שהוא טוב אז אשרי הגבר יחסה בו דייקא בלי ממוצע עכ"ד ועיי' עוד בישמ משה סוף פ' קדושים עה"פ והייתם לי קדושים כי קדוש אני וגו' ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי דהנה כל האומות הם תחת יד שרי החיצונים אבל ישראל הם תחת יד הקב"ה לבדו והיינו והייתם קדושים כי קדוש אני ה' ולא לשום פנוי' אחרת והיינו להתקרב אליו מאהבה ולא מיראת העונש ואהבת השכר אז ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי דייקא ולא תחת יד אחר עכ"ד עייש ובזה י"ל הטעם מפני מה אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענו ולא ע"י ממוצע עפימ"ש דבזה השתים נכלל כל התורה במצות אנכי הוא כלל גדול לכל המצות עשה שבתורה וכן בלא יהי' הוא נכלל כל הל"ת כמבואר הכל בספה"ק וע"כ הודיע לנו כל התורה דרך כלל ע"י עצמותו ית"ש ולא ע"י ממוצע כדי ללמד מזה כי כן צריך לעובדו בלי ממוצע רק מאהבת ה' ויתבאר בזה משה"כ ויאמרו אל משה דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו א' וגו' ויאמר משה אל העם אל תיראו כי לבעבור נסות אתכם בא הא' ופירש"י לגדל אתכם בעולם שיצא לכם שם באומות שהוא בכבודו נגלה עליכם ויש לומר דהיינו שיש לנו שם באומות אשר אנחנו תחת הקב"ה בעצמו ולא תחת ממוצע ומלאך כמו ששמענו מפי הקב"ה ודיבר עמנו בעצמו ובכבודו ולא ע"י מלאך ולכן דיבר עמנו ומפי הגבורה שמענו עיקר האמונה והאחדות כדי ללמד לעבוד אותו בלי ממוצע וכן השגחתי עלינו בלי ממוצע רק מהקב"ה לבדו והיינו שאמר לבעבור נסות אתכם לגדל באומות שהוא בכבודו נגלה עליכם כי בזה הבדילנו מהאומות להיות לו תחת ידי עצמו אבל לא כן שאר האומות המה תחת שרי החיצונים כנ"ל וזש"ה ישלם ה' וגו' מעם הא' ישראל דייקא ולא ע"י ממוצע ומלאך אשר באת לחסות תחת כנפיו כי עד כעת שהיתה נחשבת כשאר הגוים והאומות והיתה ההשגחה תחת המלאך אבל עתה שבאת לחסות תחת הקב"ה א"כ השגחתה מעם ה"א ישראל מעצמותו ית"ש ולא ע"י שליח: טו) ומשה עלה אל הא' ובמדרש עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם באותו שעה בקשו מה"ש לפגוע במשה צר הקב"ה קלסתר פניו דומה לאברהם אמר להם אי אתם מתביישים ממנו לא זהו שירדתם אצלו ואכלתם בביתו יתבאר דהנה אמרו חז"ל דהמלאכים בקשו לתת התורה להם והקב"ה השיב להם כלום יצה"ר יש בכם ופירשו המפורשים דהנה כל עיקר שנתן לנו ה' את התורה כדי שלא יהא נהמא דכסופא לעוה"ב היינו עי"ז שהאדם לוחם בכוחו נגד היצה"ר המסית את האדם לחטוא בהנה והוא יאזור כגבור חלציו על

כן כשיבא האדם על שכרו בדין הוא ולא במתנה כי מי שנוטל במתנה היא בושה אצלו ע"ד שאמרו מאן דלא אכיל מדילי' בהית לאסתכולי באפי' וע"כ עי"ז שלוחם נגד היצה"ר בדין היא שיטול שכרו אבל המלאכים שאין להם יצה"ר אם הי' ינתן להם התורה אין להם מלחמת היצה"ר וע"כ מה להם שיקבלו התורה והנה מלאכים באו לידי מדה זו להבין דמה שנוטלים במתנה הוא לנהמא דכסופא בעת ההוא שהי' המלאכים בעוה"ז ואכלו משל אברהם ומזה הי' יכולים ללמוד דוגמא אשר אך לנו ראוי שנקבל התורה כדי שלא נבוש לעוה"ב וז"ש המדר' צר הקב"ה קלסתר פניו דומה לאברהם אמר להם אי אתם מתביישים ממנו לא זהו שירדתם אצלו ואכלתם בביתו ואם כן הרי בעיניכם ראיתם כי מה שמקבלים במתנה הוא נהמא דכסופא ואם כן ראוי לנו שנקבל התורה אבל המלאכים בלא"ה אין להם היצה"ר ומה להם לקבל התורה: טז) ומשה עלה אל הא' ובמד"ר הה"ד עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם:

בלקיחה נתנה לו יכול יהא חייב ליתן לו דמים ת"ל מתנות במתנה נתנה לו וצ"ב והנראה עפימ"ש בתוי"ט פ"ז דברכות אמאי תקנו בברכת התורה לומר ברכו את ה' ובברכת המזון תקנו לומר הלשון נברך אלקינו ולא תקנו בתרוויי' בחד נוסחא ומפרש כי המזון בדין נותן לכלכל את בריואיו ולפיכך תקנו זה השם שהוא מדת הדין והוראת אדנותו אבל התורה לא נתנה אלא בחסדו כי איזו שורת הדין הנותנות להודיע דרכיו ומשפטיו לישראל והרי לא עשה כן לכל גוי אף שהם ג"כ בריואיו ולפיכך תקנו בברכת התורה שם זה שהוא מדת הרחמים עכ"ד וזה שאמר המדרש יכול יהא חייב ליתן לו דמים ר"ל כיון שמהדין נתן לו הקב"ה את תורתו כמו מי שמוכר דבר לחבירו שנשתעבד לחת לו דבר הנקנה לו בעבור הדמים ת"ל מתנות דרק מחסדו ית"ש הודיע לנו חקיו ומשפטיו ולא מצד שורת הדין וז"ש בגמ' פסחים דף ס"ח א"ר אלעזר הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם מ"ט יום שניתנה בו תורה הוא ופירש"י שישמח בו במאכל ובמשתה ויש להבין למה בעצרת מחויבין אנחנו להראות בשמחתינו יותר מכל המועדים אף שכל המועדים נצטווינו מפי הקב"ה ואף דביום הקדוש הזה ניתנה תורת לישראל בכללות אבל עכ"פ בכל המועדים הם קיום עצם מצותיו ומדוע יהא הקבלה יותר מקיום מצותיו בעצם ולהנ"ל י"ל דרק על חסדו ית"ש שהטיב לנו ונתן לנו את תורתו ע"ז יש לשמוח שמחה רבה והוא ע"ד שאמר בייט"פ מאמר הוד והדר אות ב' לפרש המדרש מיום שנברא העולם לא הי' אדם שאמר שירה עד שבאו אלו [על הים] ואמרו שירה דהנה מי שפורעין לו מה שמגיע לו מהדין א"צ המקבל ליתן הודאה כי את שלו הוא נוטל והנה הראשונים אדם והאבות לא אמרו שירה כי נטלו בזרוע ובדין הי' שיעשה להם נסים וא"צ להודות משא"כ כשיצאו ישראל

מארץ מצרים ערום וערי' בלא מצות ומעש"ט לכן אמרו שירה שידעו שכל הנעשה היא בתורת נדבה וחסד וצריכים להודות ולהלל עכ"ד עיי"ש והנה כי כן בדבר שמגיע לו מהדין א"צ לשמוח דהא את שלו הוא נוטל אבל המקבל מתנה ישמח ויעוז במתנת חלקו שנפל בגורלו מה שלא הי' מגיע לו בדין וע"כ בחג השבועות יום שנודענו את חקי א' ותורותיו יש להראות כי הוא זמן שמחתינו שידעו הכל כי רק תורת חסד על לשונינו ובתורת נדבה ומתנה לקחנו לקח טוב מאת הקב"ה וע"כ הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם להראות יום שמחה מ"ט יום שניתנה בו תורה היינו שקבלנו התורה במתנה וע"כ יש לשמוח ע"ז וז"ש דהע"ה שש אנכי על אמרתיך לא כאדם הנוטל את שלו בדין דהא אין צריך לשוש בו ורק כמוצא שלל רב היינו ע"ד מציאה הבא בהסח הדעת ולא מדינא כאלו הוא שלו והיינו דאמרי' שם בגמ' רב ששת מהדר לי' תלמודי' כל תלתין יומין ואמר חדאי נפשאי חדאי נפשאי היינו שע"ז יש לשמוח דוקא בתלמוד תורה בכללות כיון שזה הוא במתנה ואינו בדין וזש"ה ג"כ פקודי ה' ישרים ויען שהיא ממדת הרחמים שנתן לנו את תורתו ממדת טובו ע"כ משמחי לב צריך לשמוח בהם להראות כי מחסדו הודיע לנו את כל אלה:

יז) עוד שם במדרש באותו שעה בקשו מה"ש לפגוע במשה צר הקב"ה קלסתר פניו דומה לאברהם אמר להם אי אתם מתביישים ממנו לא זהו שירדתם אצלו ואכלתם בביתו והמפו' נלחצו בפירושו ונראה עפימ"ש בפנים יפות פ' משפטים ויראו את הא' היינו שהי' נהנין מזיו השכינה וזהו ויאכלו וישתו והיא ההפרש שנאמר במשה בכל ביתי נאמן הוא היינו שלא רצה להנות מזיו השכינה וכמ"ש והי' משה בהר וגו' לחם לא אכל ומים לא שתה דהיינו שאפי' לחם שמים שהמלאכים אוכלין והוא מזיו השכינה גם זה לא אכל כי מחמת הדביקות בה' האמיתי הי' בו שביעה ולא רצה להנות מזיו השכינה עכ"ד עיי"ש ויש לפרש בזה מה שנאמר באברהם אבינו ע"ה והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו היינו שהמלאכים אכלו שם באברהם מה שהי' נהנין אצלו מזיו השכינה והוא מאכל מלאכים כנ"ל אבל אברהם עומד עליתם ולא אכל כיון שאפי' מזיו השכינה לא רצה ליהנות ונמצא דמדרגת אאע"ה הוא למעלה ממדרגת המלאכים והנה המלאכים רצו לפגוע במשה דמה לילוד אשה ראוי אל נועם זיו התורה וא"ל הקב"ה לא זהו שירדתם אצלו ואכלתם היינו דאברהם הוא במדרגה גדולה יותר מכם שהוא לא אכל ולא נהנה מזיו השכינה מה שלהמלאכים לחמם הי' אצל אברהם אבל באברהם הרי מצינו דעמד עליהם דאף מזה לא רצה להנות ויקרא אליו ה' מן ההר בזכות ההר אלו האבות כמו שמצינו באברהם אשר לא רצה לאכול באופן הנ"ל שלא רצה להנות מזיו

השכינה כנ"ל וע"כ במלאכים נקראים אצלו כמו ירידה כיון שהוא הי' במדריגה גדולה יותר וזהו שירדתם אצלו ואכלתם וכן מצינו במשה ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חתן משה לפני הא' הייני שהי' נהנין מזיו השכינה ופי' רש"י ומשה לא הי' שם והיינו כנ"ל שלא רצה לאכול להנות מזיו השכינה ועיי' מ"ש שם:

יח) זכור את יום השבת לקדשו ואמרינן בגמ' שבת דף פ"ז דכ"ע בשבת ניתנה תורת לישראל כתיב הכא זכור את יום השבת לקדשו וכתיב התם זכור את היום הזה וגו' מה להלן בעצומו של יום אף כאן בעצומו של יום עיי"ש להבין מדוע דייקא בשבת ניתנה תורה וגם יש להבין דהא משמע משום דבשניהם כתיב בלשון זכור את יום וגו' ע"כ משמע דביום אחד היינו ביום השבת ניתנה תורה ומשמע דמישך שייכו הני ענינים להדדי וצ"ב עוד יש להבין מה שהקשו המפורשים בשנותו את טעמו כי בדברות הראשונות נאמר הטעם לשמירת שבת כי ששת ימים וגו' ובדברות אחרונות כתיב הטעם וזכרת כי עבד היית וגו' על כן צוך וגו' ונראה עפימ"ש באוה"ח פרשת בראשית כי בששת ימי המעשה נברא גוף העולם ולא הי' בו כח להתקיים רק ע"י ששבת ה' ביום השביעי הקנה בו נפש למען יעמוד ימים רבים וז"ש כי ששת ימים כלומר שיעמוד רק ששת ימים עשה ה' וגו' וביום השביעי שבת וינפש הקנה בו נפש להתקיים עדי עד וז"ש כל המתפלל בע"ש ואומר ויכלו כאלו נעשה שותף להקב"ה במע"ב שמי ששמר שבת כהלכתו הוא סבה לקיום העולם ובזה הוא נעשה שותף עכ"ד האוה"ח ולכן נראה דמשו"ה בשבת ניתנה תורה דהא גם התורה הוא סבה לקיום העולם כמו השבת דהא אמרי' בגמ' תנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית אם ישראל מקבלין התורה אתם מתקיימין ואם לאו אני מחזיר אתכם לתהו ובוהו וע"כ בשבת דהוא עיקר סבת קיום העולם דהא רק על ששה ימים עשה ה' את השמים והארץ ובכל יום השבת הקנה בו נפש מחדש להעולם להתקיים עוד וניתנה בו התורה ג"כ דהא מבלי התורה לא יכול להתקיים מחמת תנאי הראשון קודם הבריאה וע"כ שניהם כאחד נתכוונו להיותם ביום אחד וחד בחד מסייע לקיום העולם כי אחד מבלעדי השני תמנע עוד לסבת קיום העולם וע"כ זהו הטעם רק בדברות הראשונות נאמר כי ששת ימים כי זה הטעם שייך להתחלת סבת קיום העולם שהוא ע"י השבת וגם ע"י קבלת התורה אבל אח"כ כשקבלו ישראל כבר התורה והשמים וארץ קיימים לעד על הקבלה אשר מתחלה וא"ה אין עוד שייכות שמירת השבת לקבלת התורה ולכן בדברות האחרונות לא דבר מזה הרמז כי העולם עומד רק על ששה ימים והשבת הוא סבת לקיומה דמה זה לעשרת הדברות אצל זה הטעם ועיי' בחוות יאיר אור תורה שהתנאי הי' על הקבלה לבד ולא על הקיום עיי"ש

באריכות: יט) ותאמר רות אל תפגעי בי לעזרך וגו' עמך עמי ואלקיך אלקי באשר תמותי אמות ושם אקבר וגו' ויש לפרש דהנה איתא במדרש אין ישראל ניזונין אלא בזכות האמונה וכבר פירשו המפורשים טעמא ואפשר לומר עפימ"ש בישמח משה פ' פנחס לפרש המדרש אמר הקב"ה בדין הוא שיטול שכרו עפ"י המדרש וז"ל כי כשבאו עליו להרגו פרחה נשמתו מפחדם ונשאר כמת והניחהו ונפשות נדב ואביהו שהיו עדיין משוטטת שם הי' מרגישין בדבר והחזירו לו נפשו בעודו חם עיי"ש והנה הטעם דאין משלמין שכר בעוה"ז משום דשכירות אינה משתלמות אלא לבסוף וא"כ אצלו הוי הסוף ולכך בדין הוא שיטול שכרו כלומר תיכף ומיד עכ"ד הישמ"מ ז"ל עיי"ש והנה האו"ח כתב על אומרו ית' אנכי ה' אלקיך הגם שאין הקב"ה מייחד שמו על הנבראים בחייהם הענין לפי שאחז"ל שפרחה נשמתן נמצאת אומר כי כשיסד שמו עליהן הי' זמן יציאת נשמה אז אמר לכל או"א מהם אלקיך עכ"ל עיי"ש ובזה יתבאר המדרש הנ"ל אין ישראל ניזונין אלא בזכות האמונה דהא לכל המצות אינו מגיע שכר בעוה"ז דהא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא משום דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף רק בזכות האמונה לפי כששמעו ישראל אנכי ה"א פרחה נשמתן וא"כ אצלם הי' בעת ההוא הסוף ע"כ מגיע להם השכר תיכף ויש לפרש בזה וכי אוציא את בנ"י ופירש"י באיזה זכות וקשה וכי ניחא למאריי' לומר הכי שלא הי' להם שום זכות ח"ו להגאל ממצרים ולהנ"ל יש לומר דמשה הקשה לשאול באיזה זכות יוכלו להגאל ממצרים דאף אם יש להם איזה זכות הא מ"מ שכר מצוה בהאי עלמא ליכא ואמר לו הקב"ה בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את הא' על ההר הזה והנה קשה אמאי לא אמר הקב"ה שישמרו משמרתו של תורה כולה וגם לעתיד עד עולם ומדוע רק במה ששמענו על הר סיני בחר ה' למצוא זכות לישראל עם קרובו ולהנ"ל יש לומר דהנה לכל הדברים ומצות ומעש"ט שיעשו ישראל לא יגיע שום שכר דהא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא אבל שתים זו שמענו מפי הגבורה ופרחה נשמתן של ישראל בעת ההוא והי' אצלם הסוף ומגיע על זה השכר בהאי עלמא וע"כ בזכות זה יצאו כל צבאות ישראל מארץ מצרים וזה שאמרה רות אל חמותה עמך עמי ואלקיך אלקי באשר תמותי אמות דהא ידוע מאי דאיתא בזוהר במדבר דף קכ"ד האי דיהיב גרמי' למיתה ומסר נפשי' וכו' כמאן דאתפטר מהאי עלמא ותקונא דא בעי בכוונא דלבא וכו' עיי"ש ולזה אמרה אלקיך אלקי וייחדה שמו של הקב"ה עלי' בחיי' כאשר קבלה על עצמה ויהבת גרמה למיתה באשר תמות אמות וגו' והכל עבור מצותיו ית"ש וזה שאמר לה בועז ישלם ה' פעלך ותהא משכורתך שלימה אף בעוה"ז דאף דאין שכירות משתלמת אלא לבסוף אבל אצלה כמאן דאתפטר מהאי עלמא דמי ונחשב אצלה

אף בחיי' כאלו לבסוף והיינו אשר באת לחסות תחת כנפיו בצילו של הקב"ה ולדבקה בו אהבה שאינו מתחלקת היינו בכל החיות ובזה האופן מגיע שכר בעוה"ז כאשר הוא בזכות האמונה שמסרו נפשיי' אקדושת השם ע"כ מגיע בשביל זאת שכר גם בהאי עלמא לשלם לאיש כפרי מעלליו:

כ) ומשה עלה אל הא' ויקרא אליו ה' מן ההר וגו' ומדקדק באוה"ח לאחר שעלה למה נקרא אליו ה' ובמדרש מן ההר בזכות ההר אלו האבות וצריך ביאור ונראה עפמ"ש אאמו"ר זצללה"ה בדרוש לר"ה סי' א' לבאר מהו הנסיון הגדול של אברהם אבינו אשר רצה לשחוט את בנו יחידו הלא כבר ביטל א"א כל הגופניות והחמריות ממנו וכל העוה"ז כאפס ואין לו נגד עבודת ה' ומהו החידוש בנסיון העקידה אבל יען כי רצה השי"ת לזכותו ואת זרעו אחריו לדורות עולם בנסיון גדול חדש אשר עוד לא נהי' כזאת ע"כ עשה הקב"ה ולקח ממנו כל מדרגותיו אשר הי' לו מקודם למען ישאר כמו איש פשוט אשר יתחיל רק עתה לעבוד את הבוב"ה ולאיש כזה בודאי הנסיון גדול מאוד לשחוט את בנו יחידו אשר אהבהו בכל לבבו ונפשו וזאת תורת המסורה וירא את המקום מרחוק דין ואידך מרחוק ה נראה לי הענין שהעיד הכתוב וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחוק ר"ל את הקב"ה שנקרא מקומו של עולם כידוע מרחוק שהרגיש בעצמו כי אבד מדרגותו בהתעצמותו בדביקת הבוב"ה כי עד אז הי' תמיד קרוב ודבוק בה' ויגיד עליו רעו במסורה מרחוק ה' נראה לי ר"ל דאין הכוונה על מקום העקידה רק על השי"ת שנראה לו מרחוק ואין קרוב לו באהבה ותשוקה כמו בתחלה וזהו סיבה מאת ה' למען הגדיל כח הנסיון עכ"ד הקדושים ז"ל וזה שאמר ומשה עלה אל הא' דהנה כשעמדו רגלי אבותינו על הר סיני שפסקו מזוהמתן ולא הי' בהם שום נטוי' לרע כי אם כולו ממתקים ומחמדים ומכש"כ משה רבינו ע"ה שהי' שקול נגד כל ישראל והי' אדון כל הנביאים וא"כ לא הי' חידוש ונסיון גדול במה שקבלו ברצון עליהם עול מלכות שמים ועול תורה כיון שלא הי' בהם שום דבר חומרי ותאוות בשר אשר ימנע טוב מהם שיהי' צריכים להתגבר על יצרם א"כ צדיק מה פעל מהו רבותא שקבלו עליהם התורה וזש"ה ומשה עלה אל הא' שהי' קרוב ולא רחוק כביכול לה' בחשוקה וחבוקה בו תמיד וא"כ מהו הרבותא של קבלת התירה ולכן ויקרא אליו ה' מן ההר בזכות ההר אלו האבות היינו בזכות אברהם שעמד בנסיון אחר שלקח הקב"ה ממנו כל מדרגותיו:

והנה הקשו בתוס' למה כפה עליהן הר כגיגית הא כבר הקדימו נעשה לנשמע ולהנ"ל אפשר לומר דג"כ עשה ה' ככה לנו להגדיל הנסיון מה שקבלנו התורה הזאת על כן בעת ההוא בעמדנו תחת ההר לקח ממנו כל המדריגות אשר השגנו בקרבנו לפני הר סיני

ועל עת ההוא כפה עלינו הר כגיגית ואעפ"י שכבר אמרו נעשה ונשמע כאשר פסקה זוהמתן לא כל העתים הי' שוות:

כא) במגילת רות אשר באת לחסות תחת כנפיו ובמדרש א"ר חסא אשר באת ותמהו מה חידש ר"ח ונראה ע"פ המבואר בתוס' רפ"ק דברכות דזריחת השמש נקרא יציאה דכתיב השמש יצא על הארץ ושקיעתה נקרא ביאה דכתיב וזרח השמש ובא השמש ויש להבין טעם הדבר ופי' אא"ז זלה"ה ביש"מ פ' בהעלתך ע"פ מאמרם ז"ל למה חמה יוצאת במזרח ושוקעת במערב כדי ליתן שלו' לקונה ע"כ שקיעת השמש נקרא ביאה לפי שמקרב עצמה אל השכינה והיא עיקר חשקה והזריחה מפני שמרחקת עצמה על כן נקרא יציאה עיי"ש ובזה נלע"ד לפרש מאמר הגמ' סנהדרין דף צ"ז ששת אלפים שנה הוי עלמא שני אלפים תוהו שני אלפים תורה שני אלפים ימות המשיח ובעונותינו שרבו יצאו מה שיצאו ועדיין לא בא עיי"ש וידוע מה שפירשו בזה בשם האריז"ל ולהנ"ל יש לומר דהנה נשמת האדם כשבאה מעולם העליון לעוה"ז ונבראת באדם נקרא ג"כ ביאה ובזמן פטירתו נקרא יציאה וכמו שדרשו חז"ל עה"פ ברוך אתה בבאך וברוך אתה בצאתך שתהא יציאתך מן העולם בלא חטא כביאתך לעולם ויש לומר דמשו"ה כשנבראים בעוה"ז נקרא ביאה משום דיפה שעה במעש"ט בעוה"ז מכל חיי עוה"ב וע"כ עיקר חשק הנשמה להיותה בעוה"ז כדי שתוכל לעשות מעש"ט מה שאין ביכולתה להשיג חפצה ומטרתה כי אם בעוה"ז וע"כ נקרא ביאה אבל בשעת פטירת האדם נקרא יציאה כי כשהאדם מת נעשה חפשי ממצות ומי שלא טרח בערב שבת מה יאכל בשבת וע"כ נקרא יציאה כיון שע"י פטירתן מתרחק עצמו מעבודת השי"ת והנה אם ח"ו גם בעוה"ז אינו עוסק בתורה ומצות כראוי לו באופן כזה איגלאי מלתא למפרע דגם כשנברא נקרא יציאה כיון דבעת ביאתו הוי כמו יציאה דהא הי' טוב לו שלא הי' נברא וז"ש בגמ' יצאו מה שיצאו היינו מה שיצאו כבר בעת שנבראו ובאו לעוה"ז ג"כ הי' יציאה כיון שלא עשו מצות ומעש"ט בעוה"ז ואם כן יציאות שתים להם וע"כ ב"ד לא בא עדיין משום שעדיין לא תקנו בעוה"ז מה שהי' לחלקם לתקן וזשה"כ אשר באת לחסות תחת כנפיו היינו משו"ז נקרא שבאת אע"ג דלכאורה יצאה מארץ מולדתה ומבית אבי' שהי' עד הלום ואמאי נקרא ביאה דהי"ל אשר יצאת אך מפני דבזה שמקבלת עלי' עול מלכות שמים ומקרבת עצמה להשכינה לחסות תחת כנפיו ע"כ נקרא ביאה ולא יציאה והיינו שאמר המדרש בשם ר"ח אשר באת ר"ל דרק קבלת עול מלכות שמים נקרא ביאה אבל אם ח"ו מרחק עצמו מן השכינה נקרא יציאה והיא שקבלה עלי' עול מלכות שמים נקראה אשר באת כדי לחסות תחת כנפיו:

כב) ומשה עלה אל הא' וגו' כה תאמרו לבית יעקב וגי' ופירש"י כלשון הזה וכו' יתבאר ע"ד שפירשתי מה שאמרו חז"ל גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה עפי"ד האוה"ח פ' שלח בענין המרגלים אף שכשרים הי' באותו שעה אך מחמת שכוונת המשלחים היתה רעה תפעול פועל הרע בשליח ויחזור להיות שלוחו של אדם כמותו ויולד בו תכונה רעה מה שלא היתה בו מקודם כדרך שתלד בחי' הקדושה בשלוחי מצוה לטובה אות ולזה הגם שהי' צדיקים נולד בהם תכונה רעה מכח המשלחים ששלחו אותם מכח מיעוט האמונה עכ"ד ולזה י"ל דמשו"ה גדול המצווה ועושה כיון דההוא יעשה על פי ה' שהוא המשלח ית"ש כביכול ונולד בו תכונה קדושה מצד המצווה הבוב"ה אבל לא כן כשאינו מצווה ועושה ואך יעשה מדעתו מאין יולד בו תכונה קדושה ובזה יתבאר דהנה כשעמדו ישראל על הר סיני והשיגו אורחות חיים תורת ה' מאליהם עכ"ז נתן לנו ה' את תורתו והיינו משום דעי"ז שעשה ה' אותנו להיות שלוחא דרחמנא לקיים מצותיו ית"ש בזה נולד בנו תכונה קדושה מאת המצווה הבוב"ה וזש"ה ומשה עלה אל הא' היינו בזה שמשה קבל תורה מסיני מאת הא' ונולד בו משם תכונה קדושה ועל כן אמר הכתוב שעלה למדרגה שנקרא איש א' מצד שנולד בו תכונה מאת המצוה כה תאמר לבית יעקב ופירש"י כלשון הזה ר"ל שיאמר להם שעלה למדרגת הא' מצד הצווי שבא אליו ותכונה זו נולד בו:

כג) ומשה עלה אל הא' ודקדק באוה"ח אם כבר עלה למה ויקרא אליו וי"ל עפ"ד אא"ז זלל"ה בישמ"מ פ' תצוה בדברי הגמ' [חגיגה י"ד] אחר קיצץ בנטיעות דהנה היראה והאהבה והדביקות הוא התכלית של התורה והמצות כי האהבה והדביקות הוא השורש וכל המצות הם הענפים ומ"מ מחויבים לעשות כל המצית גם אחר שבא למדריגות כי לא יצויר להאחז בהשורש רק מי שנאחז בהענפים בכל כחו והנה אחר שנכנס לפרדס והשיג ענין הדביקות האמיתי והיחודים פרק מעליו עול התורה והמצות באמרו שהגיע להתכלית המבוקש מהתורה והמצות והיינו קיצץ בנטיעות שאמר שאין לו שום צורך בענפים כיון שהגיע להשורש עיי"ש ובזה יש לפרש המאמר אלו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו התורה דיינו ודקדקו אם לא הי' נתן התורה מה לנו בזה שקרבנו לפני הר סיני וי"ל דהנה כשישראל עמדו על הר סיני ופסקה זוהמתן ונתאחדו בדביקות נפלא באהבה ובתשוקה עד שפרחה נשמתן מחמת רוב אהבה ודביקות כמבואר בדברי חז"ל ובספה"ק וא"כ באו לכלל השגה והתכלית המבוקש מהתורה וא"כ לא הי' להם צורך בהתורה והמצות כיון שהגיעו לשורש אך עכ"ז השי"ת נתן לנו התורה כדי שנהי' נאחזים בהשורש ע"י הענפים ולא נמוט, ולעולם ועד לא תהי' פרידה בינינו, וזש"ה ומשה עלה

אל הא' היינו אחר שעלה לפרדס והשיג ענין הדביקות ובזה עלה אל הא' ויקרא אליו ה' מן ההר כה תאמר וגו' היינו שלמדו התורה והמצות משום דגם אחר כל השגה צריך לידע ולשמור דרך התורה והמצות כדי שנאחז בהשורש באין הפרד ע"י הענפים:

כד) בגמ' שבת מאי דכתיב כתפוח בעצי היער וגו' למה נמשלו ישראל לתפוח מה תפוח זה פריו קודם לעליו אף ישראל הקדימו נעשה לנשמע ותמהו בתוס' דבהאי קרא לא נמשלו ישראל לתפוח אלא הקב"ה כדאמר כן דודי בין הבנים והו"ל לאתוי' טפי קרא דוריח אפך כתפוחים עיי"ש גם למה אמרו נעשה קודם לנשמע הא מקודם צריך לשמוע מה שיעשו ונ"ל דהנה מחשבה טובה הקב"ה מצרף למעשה היינו במה שיקבל על עצמו לעשות מצוה אע"ג שלא עשה עוד מ"מ נחשב לו כאלו כבר עשה וזה מחסד המקום ב"ה עלינו מה שלא עשה כן לכל גוי דבאוה"ע אין מחשבה טובה מצטרף למעשה וכמבואר בקידושין עיי"ש ויתבאר בזה המדרש ישלם ה' פעלך וגו' אשר באת לחסות תחת כנפיו ואמר במדרש א"ר חסא אשר באת לחסות ותמהו כולם מה הוסיף ר"ח וי"ל דהכי קאמר אשר באת כלומר בשביל שבאת לבד ג"כ ישלם ה' פעלך כיון שקבלה עלי' דת יהודות ונחשבת כישראל דאמרי' מחשבה טובה מצטרף למעשה ולפ"ז י"ל דמשו"ה אמרו ישראל נעשה ואח"כ ונשמע לומר בזה דהנה נעשה הוא עצם העשיי' ונשמע היינו הקבלה בלב שהוא ע"י השמיעה ומקודם צריך לשמוע ולקבל עליו בלב ואח"כ לעשות אך כיון דעצם השמועה והקבלה הוא ג"כ כמו העשיי' וע"כ אמרו נעשה ונשמע כיון דבפעם אחד הוא השמיעה והעשיי' ולכן אין צריך להקדים נשמע לנעשה כיון דבמחשבה של מצוה אין השמיעה קודם לעשיי' ומיושב קושי' התוס' דמייתי הגמ' הכתוב דנמשל לתפוח להקב"ה כיון דזה הוא מחסדי השי"ת דמצטרף מחשבה למעשה ועל זה הכוונה הקדימו ישראל נעשה לנשמע וע"כ מביא בגמ' מה שנמשל הקב"ה לתפוח כי ע"י חסדי' ית"ש הי' יכולים להקדים נעשה קודם לנשמע דמעצם השמועה והקבלה נעשה העשיי' לטובה:

עצי חיים על מועדים - סוגי' שתי הלחם

א) מסכת מנחות דף צ"ה במשנה אחת שתי הלחם ואחת לחם הפנים לישתן ועריכתן מבחוץ ואפייתן בפנים ואינן דוחות את השבת ובגמ' אלא אי קשיא הא קשיא ואפייתן בפנים אלמא תנור מקדש ואין דוחות את השבת איפסלה בלינה והקושיא מפורסמת על הרמב"ם דפסק בשהל"ח ולחה"פ דאינם דוחין את השבת ונאפים מבפנים והגמ' אסיק בקושי' על המשנה וצ"ל תברא כמ"ש התוס' ובלח"מ מתרץ דתנור אינו מקדש

לגמרי ליפסל בלינה אבל מקדש שתהא אפייתה בפנים וקשה מנ"ל הא, הא י"ל כמ"ש התוס', והנראה דהנה הקשה בכו"פ סי' ק"ח לפי דעת התוס' בפסחים גבי חלה טמאה דמותר לאפות בתנור משום שהפת נאפה יפה בזמן שהתנור מלא והקשה א"כ שתי הלחם למת אינו דוחה יו"ט יאפו שתים ושלש פת לצורך יו"ט ויאפו שתי לחם עמו ופת נאפה יפה ומותר משום יו"ט ושתי לחם נאפת בזמנו ונלע"ד עפ"ד התוס' ביצה דף כ"א בהא דעיסה חצי' של נכרים וחצי' של ישראל אסור לאפותה ביו"ט והקשו אמאי אסור לאפותה ביו"ט והאמר רשב"א ממלאה אשה תנור פת וכו' משום שהפת נאפה יפה ותי' דשאני התם דכל הפת של ישראל ועוד דילמא מקלעי לי' אורחים אבל בחצי' של עכו"ם אסור לאפותה ביו"ט עכ"ד וכתב בפנ"י דכוונתם בזה דמהאי טעמא דפת נאפה יפה לא שייך להתיר כי אם שיש עוד סברה להתיר כגון שהוא כולה של ישראל או משום הואיל דמיקלעי אורחים דמשום הואיל לחודא נ"כ לא שרי ובצירף שני הטעמים מותר עיי"ש וא"כ מיושב קושי' הפליתי דיאפו ביו"ט שתי לחם משום שהפת נאפה יפה דהא כיון דשתי הלחם הוא של גבוה יאסור לאפותה דלכם ולא לגבוה וג"כ לא שייך הואיל ומקלעי אורחים ובכה"ג לא שרינן משום שהפת נאפה יפה לחודא כמו דאסור לאפות ביו"ט עיסה של נכרים משום לכם ולא לנכרים אפי' עם פת של ישראל בתנור:

אמנם קשה לפ"ד התוס' פסחים דף מ"ו ע"ב בשתי הלחם דאין אפייתן דוחה יו"ט והקשו ואמאי אין דוחה יו"ט הא איכא למימר הואיל ואי בעי פריק לה שאין התנור מקדשן שאם הי' מקדשין א"כ יפסלו בלינה כיון דאופין אותן קודם יו"ט ובזה הוכיחו דהואיל להתיר לא אמרי' עיי"ש וא"כ לפ"ז קשה שוב קושי' הפליתי אמאי לא יאפו שהל"ח ביו"ט משום שהפת נאפה יפה וכו' ואין לומר דמשום הא לא שרינן כי אם ע"י הואיל והא באמת גם הכא י"ל הואיל ואי בעי פריק לה כקושי' התוס' אע"ג דמשום הואיל לחודא לא שרינן כמ"ש בתוס' דהואיל להתיר לא אמרי' אבל עכ"פ מהני לומר הואיל שיהא מותר לאפות משום שהפת נאפה יפה דהא כי איכא נמי הואיל שוב שייך להתיר משום שהפת נאפה יפה:

וליישב זה נלע"ד דע"כ לתנא דס"ל דשתי הלחם אין אפייתן דוחה יו"ט ולא אמרי' דיאפו שתים ושלש פת עמו ומותר לאפות ביו"ט משום שהפת נאפה יפה וכו' מוכרח לומר דס"ל דתנור מקדש וא"כ לא שייך הואיל ואי בעי פריק ומשו"ה אין להתיר ביו"ט משום שהפת נאפה יפה ולפ"ז י"ל דמזה הוכיח הרמב"ם דהתנור מקדש ואפ"ה אין אפייתן דוחה יו"ט ולא איפסלה בלינה דהא ע"כ למאן דס"ל דאינה דוחה יו"ט ס"ל דהתנור מקדש ולא מיפסל בלינה והא דהקשה בגמ' אלמא תנור מקדש ואין דוחות את השבת

איפסלה בלינה ומשמע דהא בהא תליא היינו דוקא למאי דקאי הכא למאן דס"ל דשתי הלחם אפייתן דוחה יו"ט דמהא דתנן ואינן דוחות את השבת משמע דדוחה יו"ט ועיי' בישמח משה פ' אמור וא"כ אין הכרח לומר דאע"ג דתנור מקדש לא מיפסל בלינה וע"כ הי' מסתבר בגמ' לומר דמיפסל בלינה אבל לתנא דס"ל דאין אפייתן דוחה יו"ט וקשה קושי' הפליתי אמאי לא יאפו השתי לחם עם פת אחר לצורך יו"ט וא"כ מוכרח לומר דלא מיפסל בלינה וע"כ הרמב"ם דפסק דאפייתן אינה דוחה יו"ט כת"ק לקמן דף ק' וע"כ שפיר פסק דאפייתן מבפנים ואפ"ה לא מיפסל בלינה ואין דוחה את השבת ויו"ט וי"ל דהני תנאי בהא פליגי דמאן דס"ל דמיפסל בלינה סבור דדוחה יו"ט ולמאן דס"ל לא מיפסל בלינה ס"ל דאין דוחה יו"ט משום דאין יכול לאפותה עם שאר פת לצורך יו"ט דהתנור מקדש:

ב) ובדרך אחר יש ליישב דברי הרמב"ם דהנה בתוס' לעיל דף צ"ד הקשו בהא דפליגו באפייתן אי דחיא שבת דלמ"ד תנור מקדש דחיא שבת משום דאי אפי לה מאתמול איפסלה בלינה הא בין למר ובין למר קערות נתקדשו ונראה לע"ד ליישב קושי' התוס' דהנה בישועת יעקב סי' רנ"ד הקשה לפי דברי הירושלמי דלענין לחם הפנים איני קדוש עד שנתקרמו כל פניו וא"כ מאי מקשה הש"ס אלמא תנור מקדש ואינן דוחות את השבת ומיפסל בלינה הא משכחת לה שיגמור אפייתה בשבת ולא יפסול בלינה כגון שקרמו פניו מע"ש והיינו פנים המדובקים בתנור דאז כבר חשוב קרמו פניו לענין שבת ומה"ת בנתבשל כמאב"ד אין בו בישול עוד ויוכל לגמור ולאפותו בשבת עד גמר קרימת פנים לענין לחה"פ ולא מיפסל בלינה דהרי אין התנור מקדש עד שיקרמו כל פניו ע"ש ולע"ד י"ל דאה"נ לענין לחה"פ משכחת לה שלא יהא נפסל בלינה אבל במשנה דתנא גם שתי הלחם דאינו דוחה שבת ובזה לא קאמר הירושלמי שצריך שיקרמו כל פניו וא"כ אם התנור מקדש קשה בשתי הלחם הא נפסל בלינה אפי' לא נקרם כל פניו כמו בשבת דהוי קרמו פניו ושפיר מקשה אמאי אינן דוחה שבת ומיושב קושי' התוס' הא הקערות נתקדשו ולהנ"ל כל עיקר קושי' הגמ' הוא רק משתי הלחם אבל מלחה"פ בלא"ה לא קשה משום דמשכחת לה שיגמור אפייתן בשבת וא"כ לא שייך בגמ' להקשות משום שהקערות נתקדשו ונפסלו בלינה די"ל דנתנו על הקערות ביום השבת דהא לחה"פ לא נתנו על הקערות אלא לאחר גמר אפייתן והשתי לחם לא ניתנו על הקערות כלל וע"כ קאמר בגמ' דרק למ"ד תנור מקדש דחי' שבת ולא משום הקערות:

והנה בפליתי הקשה למה שתי הלחם אינו דוחה יו"ט יאפו פת אחר עמו ופת נאפה יפה בשעה שהתנור מלא ולע"ד לק"מ דהא כיון דאפייתן בפנים בעזרה א"כ אסור שם להכניס

פת אחר דהוי חולין בעזרה (ועיין במ"ל פ"ב מהל' שחיטה דאסור לרש"י בכל דבר) אבל י"ל למאי שהקשו התוס' לעיל דף נ"א היכי מוכח דאי אפו לה מאתמול איפסלה בלינה הא כלי שרת אין מקדשין אלא בזמנן ותי' כיון דלא דחו שבת א"כ מאתמול נמי הוי זמנן ע"ש ולמ"ש לא שייך לומר כדברי התוס' אלא בלחה"פ דאינו דוחה שבת בשום פעם והוי זמנן בע"ש אבל בשהל"ח דיכול לאפות ביו"ט ע"י פת אחר שנאפת יפה רק משום דהוי חולין בעזרה ואסור להכניס פת אחר א"כ למאן דס"ל חולין בעזרה לאו דאו' א"כ יכול מדאו' להכניס פת אחר לאפות עם השתי לחם וא"כ לא הוי זמנו בעיו"ט ולא נפסל בלינה כשנאפה בעיו"ט דהא אינו מקדש שלא בזמנו:

ובזה יש ליישב קושי' התוס' בפסחים דף מ"ו שהקשו למה שהל"ח אינו דוחה יו"ט הא איכא למימר הואיל ואי בעי פריק לה שאין התנור מקדשן שאם הי' מקדשן א"כ נפסלו בלינה כיון דאופין אותן קודם יו"ט ע"ש ולהנ"ל י"ל דאמרי' דתנור מקדש ולא שייך אי בעי פריק לה והיינו אם אופין ביו"ט אבל כיון דאופין אותו קודם יו"ט אינו מקדש משום דהוי שלא בזמנו דהא מדאו' יוכל לאפות ביו"ט ע"י פת אחר שנאפה יפה דחולין בעזרה לאו דאו' והא דאין אופין ביו"ט ע"י פת אחר מדרבנן הוא ומשום דהוי חולין בעזרה:

אבל לפ"ז קשה מאי מקשה בגמ' ואין דוחות את השבת איפסלה בלינה הא להנ"ל כל עיקר קושי' הגמ' הוא רק על שתהל"ח דלא בעינן שיהא נקרם כל הפנים אבל בלחה"פ לא מקשה וכדברי הישעו"י וא"כ לפ"ז י"ל דהא דקתני במשנה בשתהל"ח ואינן דוחות את השבת מיירי בשבת שהוא עיו"ט והי' יכול לאפותה ביו"ט מדאו' ע"י פת אחר וא"כ לא נפסל בלינה אם יאפו בערב שבת דהוי שלא בזמנו דאין כלי שרת מקדש ויש ליישב דהקושי' בגמ' קאי אי ס"ל חולין בעזרה דאו' וא"כ לא מהני משום שהפת נאפה יפה גם מדאו' והוי עיו"ט זמנן ואיפסלה בלינה ושפיר מקשה ואמאי אינה דוחות שבת, ומיושב דברי הרמב"ם דאיהו ס"ל חולין בעזרה לאו דאו' א"כ לא קשה משתהל"ח אמאי אינה דוחה שבת כנ"ל דלא נפסל בלינה משום דאין מקדש שלא בזמנו וגם מלחה"פ לא קשה דלא דחי שבת משום דלא קדוש עד שיקרם כל פניו והא דס"ל לרמב"ם דשתהל"ח אינן דוחות שבת אפי' כשחל שבת ביו"ט עצמו ושוב י"ל דבע"ש הוי זמנן ונפסל בלינה ואמאי דוחות את השבת י"ל דרק אם בכל פעם אינן יכול לאפות ביו"ט אפי' כשחל יו"ט בחול היינו לא בשבת אז מיקרי עיו"ט זמנו אבל משום פעם אחד שחל יו"ט בשבת משו"ז אין לומר דהוי זמנו דהא רק אידחי מזמנו באקראי ועי' בשבועות דף י"א לענין קטרת:

יען שנשאר נייר חלוק הצגנו כאן חידוש א' ורמז ע"ו בספרו עצ"ח עה"ת בחלק דרוש פ' ויגש:

סוגי' דהמוציא תפילין מסכת עירובין דף צ"ה ע"א במשנה המוציא תפילין מכניסן זוג זוג רבן גמליאל אומר שנים שנים ובגמ' אמרי' דבשבת זמן תפילין קמיפלגי דת"ק סבר שבת ז"ת הוא ור"ג סבר שבת לז"ת ופירש"י ת"ק סבר שבת ז"ת ומשום הצלה לא מישרי בי' טפי מן המצוה דלאו תכשיט הוא וכ"ש דכיון דזמן תפילין הואי ואיכא בל תוסיף אתי איסור ב"ת ומשוי להו עלי' כמשאוי ר"ג סבר שבת לז"ת והיינו טעמא דשרי לי' רבנן להצלה משום דתכשיט הוא הלכך כל כמה דהוי תכשיט שרי ומשום בל תוסיף ליכא הכא דאין כאן מצות תפילין כלל אלא כשאר מלבוש דעלמא:

והקשה בתוי"ט על הרמב"ם דפסק בפי"ט מה' שבת כת"ק דמכניסן זוג זוג וא"כ סבירא לן דשבת זית ובמשנה ג' פ"ג דברכות פסק הרב וכן הרמב"ם בפ"ד מה' תפילין דשבת לז"ת ונמצאו שתי ההלכות דסתרן אהדדי יע"ש וכן הקשה בטו"ז סי' ליד:

והנה במג"א סי' ש"א ס"ק נ"ד כתב דלפ"ד המהרש"א לקמן דף צ"ו דאפי' למ"ד שבת לז"ת אסור ללבוש יותר מזוג אחד דלא שרי לי' יותר ממלבושו בחול וכ"כ הר' יהונתן בעירובין על הרי"ף שם והקשה ע"ז במג"א א"כ הא דאוקימנא בגמ' דפליגו ת"ק ור"ג דת"ק סבר שבת ז"ת הומ"ל דגם הת"ק ס"ל לז"ת ואפ"ה דוקא זוג אחד כסבר' המהרש"א ורבינו יהונתן הנ"ל עוד הקשה בישועות יעקב סי' ל"ד בהא דס"ל לר"ג דמכניסן שנים שנים משום דשבת לז"ת וליכא ב"ת מ"מ הא בחיל אסור להניח שנים שנים משום ב"ת וכיון דבחול איכא ב"ת לכך אף בשבת לא חשוב דרך מלבוש ואמאי בשבת מכניסן שנים שנים ואע"ג דלאו ז"ת הוא וליכא בית בשבת מ"מ הא בחול איכא בית וא"כ אמאי לא חשוב משאוי דלא הוי דרך מלבוש בחול:

ונלע"ד דהנה בטורי אבן ר"ה דף כ"ט הקשה בהא דס"ל לר"ל בפסחים דף קי"ד ע"ב במרור דמצות צריכות כוונה להא דנזיר דף כ"ג א"ר יוחנן מאי דכתיב כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם משל לב' שצלאו פסחיהם א' אכלו לשם מצה וא' אכלו לשם אכילה גסה וכו' א"ל ר"ל האי רשע קרית לי' נהי דלא עביד מצוה מן המובחר פסח מיהו עביד והשתא איך אר"ל פסח מיהו עביד הא מדאמר א' אכלו לשם מצוה מכלל דהשני שאכלו לשם אכילה גסה לא אכלו לשם מצוה א"כ לר"ל דס"ל מצות צ"כ הא ודאי רשע ופושע מיקרי דלא עביד הפסח ולא יצא בו ותי' בטו"א דאפי' למ"ד מצ"כ ה"מ בדבר שכל המין ראוי למצותו כגון מצה ושופר ולולב דאין חתיכת מצה ושופר אלו מיוחדין למצותו דאפשר למצוה זו לקיים ע"י דברים אחרים כמו באלו ואין אלו עומדין סתמא למצותן ודמי למאי דאמרי' ברפ"ק דזבחים דקי"ל כל הזבחים שנשחטו שלא לשמן אלא סתמא כשרין דסתמא לשמה אבל גט שנכתב שלא לשם אשה אלא

סתמא פסול משום דסתם אשה לאו לגירושין עומדת וכתבו התוס' ואפי' זינתה מ"מ לאו להתגרש בגט זה עומדת דהא אפשר להתגרש בגט אחר וה"נ בדבר העומד למצותו כגון בפסח וקדשים דמצית אכילתן א"א לקיים אלא בגופן דמי לשחיטת קדשים דסתמא לשמן עומדין משא"כ בשאר מצות כגון שופר ולולב אין סתמן עומדות לשמן והלכך ס"ל לר"ל בהו דמצות צ"כ עכ"ד ע"ש:

ולפ"ז אפשר לומר דלמ"ד מצ"כ וא"כ במניח תפילין בחול שנים שנים אם מכוין שלא לשם מצות תפילין דאינו עובר בב"ת דהא אם ס"ל מצ"כ כש"כ לעבור דבעי כוונה אבל אם מוצא תפילין דרך בזיון דחייב להכניסן התפילין אלו דייקא כדי להציל כתבי קודש שלא יניחו בבזיון א"כ זה דומה להא דפסח וקדשים שמיוחדין למצותן דאמרי' סתמא לשמן ואין בזה משום מצ"כ כנ"ל ואף בסתמן קיים המצוה וה"נ י"ל דבכה"ג אם לא מכוין ג"כ עובר בב"ת כיון דבכה"ג מאצ"כ וא"כ לעבור בב"ת נמי אצ"כ: ומיושב קושי' הישוע"י שהקשה דלר"ג אמאי מכניסן שנים הא בחול אסור משים בית והוי שלא כדרך מלבושו בחיל ולהנ"ל י"ל דהא לפי השתא דפליגו בשבת ז"ת ולכ"ע ס"ל דמצות צ"כ א"כ בחול במניח שתים בלא מצאום דרך בזיון ולא מכוין למצוה לא עבר על ב"ת וא"כ לא הוי שלא כדרך מלבושו בחול ורק בשבת אם מצאום דרך בזיון ואי ס"ל שבת ז"ת הוי כמוסיף ולכן לר"ג דס"ל שבת לז"ת מותר להניח שתים דמשום ב"ת ליכא כיון דלאו ז"ת הוא וגם משום שלא הוי דרך מלבישו בחול ג"כ ליכא כיון דבחול ליכא ב"ת דמצות צריכות כיונה אבל לת"ק דשבת ז"ת א"כ אע"ג דאינו מכוון למצוה ובחול ליכא כה"ג משום ב"ת כיון דאינו מכוין למצוה מ"מ הכא כיון דמוצאם דרך בזיון איכא ב"ת ואע"ג דלא מכוין משום דמחיוב ללבשם דוקא זה התפילין שמצא א"כ בזה הוי כסתמן לשמה דאינו צ"כ וממילא גם ב"ת עובר אפי' בלא כוונת:

והשתא י"ל הא דכתב המהרש"א דאפי' למ"ד שלז"ת אסור ללבוש יותר מזוג אחד דלא שרי לי' יותר ממלבושי בחול היינו רק אי אמרי' מאצ"כ וא"כ בחול איכא בשני זוגות משים ב"ת ולכן גם בשבת אסיר אפי' אי לאו ז"ת דהא לא הוי דרך מלבושו בחיל אבל אי אמרי' מצות צ"כ א"כ בחול ליכא ב"ת וממילא גם בשבת מותר ללבוש שנים אי שבת לז"ת וא"כ מיושב קושי' המג"א על המהרש"א דע"כ מוקי בגמ' לת"ק דאסיר להניח שנים רק משום דס"ל לת"ק שבת ז"ת אבל אי לאו ז"ת מיתר להניח שתים ולא הוי שלא כדרך מלבושי בחול כיון דס"ל לאוקימתא זו דלכ"ע מצות צ"כ א"כ ליכא בחיל ב"ת וממילא גם בשבת מותר למ"ד לאי ז"ת ולכן מוקי בגמ' לת"ק דס"ל שבת ז"ת וא"כ איכא בשבת

ב"ת כיון דבשבת אי מונחים התפילין בבזיון א"צ כוונה למצוה ועובר בב"ת גם אפי' לא מכוין כלל למצוה:

ולכן י"ל להרמב"ם ה' חמץ ומצה פ"ו דפסק אכל מצה בלא כוונה יצא ומבואר דס"ל מצית אצ"כ וא"כ לדידי' י"ל דגם ב"ת עיבר בלי כוונה וא"כ גם בחול אם מניח שנים שנים עובר בב"ת אפי' לא מכוין למצוה ולהכי ס"ל דגם בשבת אם מניח שנים אפי' קי"ל שבת לז"ת וליכא בית מ"מ אסור דכיון דבחול אסיר משום ב"ת ולא הוי דרך מלבושו בחיל והוי לי' כמשא והא דאמרי' בגמ' דלר"ג דס"ל שלז"ת מותר שנים שנים היינו משום דס"ל לר"ג מצ"כ אבל הרמב"ם דס"ל אצ"כ גם אי לאו זית מ"מ אסיר משים דהוי שלא כדרך מלבושו בחול:

והנה מ"ש רש"י אתי איסור ב"ת ומשוי עלי' כמשאוי כבר הקשו על זה המפורשים הרבה בשאג"א סי' מ"א הקשה איך מכניסין אפילו זוג אחד אי שבת לז"ת דאי ילפינן מקרא הוי איסור להניח וליתי איסור דושמרת וליחשב כמשא עוד הקשה בשאג"א שם מהא דאמרי' בשבת דף ס"א לא יצא האיש בתפילין ואם יצא אינו חייב חטאת וא"ר ספרא דאפי' למ"ד שבת לז"ת אינו חייב חטאת מיט דרך מלבוש עבידא וקשה דלמ"ד שבת לז"ת הא איכא איסור להניח תפילין בשבת וא"כ אמאי אינו חייב חטאת ליתי איסורא וליחשב עלי' כמשא אע"ג דדרך מלבוש עבידא עוד הקשת בטורי אבן בסוף ר"ה מגמ' סנהדרין דף פ"ח דקאמר ר"מ בזקן ממרא דאינו חייב אלא בדבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת ור' יהודא אמר עד שיהא עיקרו מן התורה ופירושי מדברי סופרים ואנו אין לנו אלא תפילין ובודאי דר"י לא בא אלא להוסיף תפילין דג"כ חייב ולדברי רש"י מה הוסיף ר"י והרי גם לר"מ הוי תפילין דבר שחייבין על זדונו כרת כגון להוסיף על הפרשיות או להניח ב' זוגי תפילין דאתי איסור ב"ת ומשוי כמשאוי ע"ש:

אמנם לדברי רבינו יהונתן הנ"ל שפי' במתניתן ת"ק סבר לא שרינן אלא זוג אחד שהרי אם לבש בחול שנים שנים קא עבר על ב"ת לפיכך לענין הצלה נמי זוג אחד אין טפי לא עכ"ל ולפ"ז הי' אפשר לומר דגם רש"י שפי' אתי איסור ב"ת ומשוי לי' משא לאו למימרא דאיסור ב"ת דקעבר בשבת שהניח שני הזוגות זה משוי לי' משא דאין זו סברא כלל דמאי ענין ב"ת לענין משא אלא דסבר רש"י דכיון דבחול איכא ב"ח וא"כ אין זה דרך מלבושי בחול ומשו"ה הוי בשבת כמשא והיינו דקאמר אתי איסור ב"ת שעובר בחיל אם הי' מניח שני זוגות וא"כ אין זה דרך מלבוש ומשו"ה משוי לי' משא אבל בעלמא דלא שייך לומר דמשום האיסור אין זה דרך מלבוש בחיל רק שיש איסור עצמו ללבוש בשבת משום ושמרת או משום ב"ת גם רש"י ס"ל דהאיסור לא משוי לי' משא וממילא לא קשה

קושי' הנ"ל מעיקרא דהא גם רש"י ס"ל דאיסור לא משוי משא וגם מהא דזקן ממרא לא קשה כיון דר' יהודא ס"ל דמצות צ"כ ועי' בגמ' ע"ז דף כ"ז א"כ בחול מותר להניח שני זוגי תפילין בלא כוונה למצוה וליכא ב"ת והוי דרך מלבושו בחול ולא חשוב משא בשבת ואפי' ס"ל לר"י שבת ז"ת מ"מ משום ב"ת דשבת עצמו לא חשוב משא גם לשיטת רש"י כנ"ל אלא דמלשון רש"י יש מקים לפקפק ע"ז: לכן נראה לע"ד לתרץ באופן אחר דהנה בב"ק דף כ"ו בגמ' היתה אבן מונחת לי בחיקו ולא הכיר בה לענין שבת מלאכת מחשבת אסרה תורה ופירש"י דדוקא כשנתכוין לעשות מלאכה אלא קסבור שהוא חול או קסבור שמלאכה זו מותרת חייב חטאת אבל אם אינו יודע שעשה מלאכה כלל פטור מחטאת ע"ש, וכן כתבו התוס' בשבת דף י"א בהא דלא יצא החייט במחטו סמוך לחשכה שמא ישכח ויצא דאין לפרש שמא ישכח:

המחט דא"כ הוי שגגת מלאכה דפטור אלא שיזכור את המחט ושמא ישכח שהוא שבת ע"ש ולפ"ז י"ל דמה שפירש"י אתי ב"ת ומשוי לי' כמשא היינו דוקא במזיד לענין כרת כגון במוצא תפילין דידע שהיום שבת וגם שהוא מניח ב' זוגי תפילין אבל אם הוא שוגג ולענין חיוב חטאת אע"ג ששכח שהיום שבת וידע שמניח ב' זוגי תפילין פטור מחטאת דלאו מלאכת מחשבת הוא אע"פ שהוא כמו שגגת שבת ולא שגגת מלאכה עכ"ז לא הוי מלאכת מחשבת דהא ב' זוגי תפילין אם הוא חול לאו מלאכה הוא ורק משום איסור ב"ת משוי לי' משא וכיון ששכח שהוא שבת וקסבור שהוא חול א"כ אינו יודע שהוא עשה מלאכה דהא בחול לאו מלאכה היא וא"כ שהוא סובר שהוא חול אינו יודע שעושה מלאכה ולכן י"ל דהוי שגגת מלאכה דפטור מחטאת דלא הוי מלאכת מחשבת:

ומיושב קושי' הטו"א שהקשה מה הוסיף ר"י הא גם תפילין הוא דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת אם הניח ב' זוגי תפילין בסבת ולהנ"ל הא תפילין אע"פ שזדונו כרת מ"מ אין שגגתו חטאת משום דהוי שגגת מלאכה ולא הוי מלאכת מחשבת ואינו חייב חטאת לר"מ דס"ל דבעינן בזקן ממרא גם בדבר ששגגתו חטאת, ומיושב ג"כ דרב ספרא ס"ל דאינו חייב חטאת ולא אמרי' דאיסור ושמרת משוי לי' משא דהא כיון דבלא ושמרת לא הוי משא א"כ כשלא ידע דעובר על ושמרת דהא לא ידע שהוא שבת א"כ לא ידע שעושה מלאכה ולאו מלאכת מחשבת הוא ופטור מחטאת:

ובמה שהקשו המפורשים על רש"י למה הוסיף רש"י לפרש דאתי איסור ב"ת ומשוי לי' משא ולא פי' כפשוטו ול"ל ב' טעמים וי"ל עפ"מ דאמרי' בר"ה דף ט"ו תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין כשהן עומדין והקשו בתוס' שם והא קעבר על ב"ת ותי' בחידושי הרשב"א דליכא משום ב"ת אלא במה שהוא מוסיף מדעת עצמו כגון שהוסיף הכהן

ברכה משלו או ישב בשמיני בסוכה אבל במה שאמרו חכמים ותקנו לצורך אין כאן ב"ת דכבר נאמר על פי התורה אשר יורוך ומצוה לשמוע דברי חכמים עכ"ד ע"ש ולפ"ז י"ל דה"נ איך אמרי' דעובר על ב"ת הא אם מונחים התפילין בבזיון מחויב להגביהם ואפי' נאמר דהיא רק דרבנן מ"מ כיון דאינו מוסיף מדעת עצמו אלא ע"פ מצות דברי חכמים ג"כ לא מוסיף כנ"ל וא"כ מה שייך הכא ענין ב"ת, אבל י"ל דכיון דאתי איסור ב"ת ומשוי לי' משא א"כ י"ל דבכה"ג לא עבדו רבנן תקנתא היינו שמחויב להגביה התפילין שלא תהא בבזיון ויעבור על איסור משא בשבת ולכן פירש"י משום איסור משא דלכן איכא ב"ת אבל ב"ת גרידא י"ל דבכה"ג לא הוי מוסיף כיין דמתכוין רק לעשות התקנתא דרבנן אבל משום איסור משא דלא עבדי רבנן התקנתא שוב יש איסור ב"ת אבל היכא דאיכא תקנתא דרבנן ליכא איסור ב"ת וע"ז נאמר ע"פ התורה אשר יורוך: תם ונשלם שבח לאל בורא עולם: